ספרי' — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־
שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ
לָשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי
רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי
עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם
שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה
לַמִּלְחָמָה:

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

אגרות קודש

ב"ה, כ"ח מ"ח, ה'תשי"ב
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"מ וכו' מהו"ר זלמן שמעון שי'

שלום וברכה!

קבלתי מכתבו בצירוף רשימות זכרונות מהשנים הראשונות לנשיאות כ"ק מו"ח אדמו"ר, ות"ח על העבר ובקשה רבה וכפולה להמשיך בזה, כי אף שמרובים הסיפורים שרשם באיכות אבל מעטים הם בכמות, ובל"ס אשר רשומים בזכרונו עוד כהנה וכהנה, כן אם יש בידו לזרז את אלו שיודע שגם הם זוכרים ענינים וסיפורים מהשנים ההם, נא ונא לעשות בזה או להודיעני מי הם ואכתוב אני אליהם ישר.

מצטער הנני על העדר הידיעות ממצב הרה"ח מוהרש"מ שי' שו"ב ומטובו להודיעני את הידוע לו, כיון שנמצא הוא בסמיכות למחנם.

מוסג"פ הקונטרס לכ' חשון, ובודאי יזכה בו את הרבים.

ועל העיקר באתי, באשר באלו שנסעו אתו יחד ישנם אחדים שאין להם הודעה וקבלה, הנה נא ונא בכל לשון של בקשה ועוד יותר מזה, לבחנם כפי המצטרך או ללמוד עמהם יחד, ובלבד שמשך זמן המצאם בקאלמעל יקבלו כל הנ"ל הודעות וגם קבלות, וכן למסור להם בשמי ג"כ בכל לשון של בקשה, אשר **אי אפשר בלאו הכי** ואשר ישתדלו ככל המצטרך לקבל ההודעות והקבלות, והאמת אגיד אשר לא שערתי אשר מאחרי שנסעו כבר איזה פעמים לאירלאנד שלא יהי' בידם כל התעודות הדרושות לשו"ב, ואין להאריך בדבר הפשוט, ותקותי חזקה אשר כת"ר שי' מצדו וכל הנ"ל מצדם יעשו במרץ בכל הנ"ל וישמחוני בבשו"ט שבא הדבר הזה לפועל, ואשר כבר התחילו בההכנות הדרושות להנ"ל, ושבמשך זמן יודיע ג"כ ע"ד שבא לפועל ממש.

בטח למותר לעוררו ע"ד ההכנות הראויות בקשר עם חדש כסלו הבע"ל, והם יו"ד י"ט כסלו וימי חנוכה, שבודאי יש יכולת לנצל את אלו הימים בענין הפצת המעיינות תורת נשיאינו הקדושים והוראותיהם בדרכי החסידות.

בפ"ש כל החבורה ולכאו"א בפרט א גוטען חודש.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכ, קכא ..... ג

ג) מאמר ד״ה ויהיו חיי שרה
ש״פ חיי שרה, מברכים החודש כסלו, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת חיי שרה,
מברכים החודש כסלו, ה׳תשי״א ..... יב

ה) שיחת שבת פרשת חיי שרה,
מברכים החודש כסלו, ה׳תשכ״ה ..... כב

ו) לקוטי-שיחות פרשת חיי שרה כרך טו, א ..... לב

ז) לקוטי שיחות – פרשת חיי שרה כרך טו, ב ..... לח

ח) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... מד

ט) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת חיי שרה ..... מה

י) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת חיי שרה ..... מו

יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת חיי שרה ..... עד

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת חיי שרה ..... עה

יג) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת חיי שרה ..... פו

יד) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... פט

שיעורי רמב״ם

טו) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת חיי שרה ..... צב

טז) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת חיי שרה ..... קע

יז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת חיי שרה ..... קצו

יח) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק יב, נחמיה פרק ה-ו ..... קצט

יט) משניות – מסכת מכשירין
ביאור קהתי ..... רא

כ) עין יעקב מסכת יומא ..... רז

כא) מסכת ראש השנה עם ביאורים
מדף טו עד דף כא ..... רח

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רלו

כג) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רלז

כד) תורה אור ביאור על פרשת חיי שרה
אדמו״ר הזקן ..... רלט

כה) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רמד

כו) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רמו

כז) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רמח

כח) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב ..... רמט

כט) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רנא

ל) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רנה

לא) ספר הזכרונות פרק פ ..... רנו

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רנט

לג) חומש לקריאה בציבור ..... רסא

לד) קריאת התורה למנחת שבת-קודש ..... רסט

לה) לוח זמנים לשבוע פרשת חיי שרה ..... ער

לו) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רעא

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת חיי שרה, מברכים החודש כסלו, ה'תשכ"ה*

וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה[1]. וְאִיתָא בַּזֹּהַר[2] אֵינוּן חַיִּין כּוּלְּהוּ חיים אלה כולם לְעֵילָא, למעלה (לשון מעלה וחשיבות) והזוהר ממשיך ומפרט מֵאָה שָׁנָה לְעֵילָא, וְעֶשְׂרִים שָׁנָה לְעֵילָא, וְשֶׁבַע שָׁנִים לְעֵילָא.

וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַפֵּירוּשׁ בְּמַאֲמַר הַזֹּהַר שֶׁ"חַיֵּי שָׂרָה" הֵם "לְעֵילָא" לאיזו מעלה הכוונה? וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בְּסִיּוּם הַפָּסוּק אחרי פירוט מספר שנות חייה של שרה "שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה", דְּלִכְאוֹרָה מַה מּוֹסִיף כָּאן הפסוק עַל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר לִפְנֵי־זֶה בתחילת הפסוק "וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה" גו'. וּבִפְרָט הקושי מה טעם הכפילות גדול יותר עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר שֶׁגַּם "חַיֵּי שָׂרָה" האמורים בתחילת הפסוק הֵם "לְעֵילָא", וְאִם־כֵּן מַה מּוֹסִיף עַל זֶה בְּמַה שֶּׁכָּתוּב בסיום הפסוק "שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" ולכאורה זו כפילות מיותרת?

ב) וְהִנֵּה עִנְיָן זֶה דברי הזוהר האמורים נִתְבָּאֵר בִּשְׁנֵי מַאֲמָרֵי כ"ק אַדְמו"ר (מְהוֹרַשַ"ב) הרבי החמישי בשושלת אדמו"רי חב"ד נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן אשר יום הולדת חל ביום כ' חשון דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה דִּשְׁנַת העת"ר וְדִשְׁנַת עטר"ת, וְלִכְאוֹרָה הביאורים בשני המאמרים האמורים הֵם בִּסְתִירָה זֶה לָזֶה. דְּהִנֵּה, בַּמַּאֲמָר דִּשְׁנַת העת"ר מְבָאֵר[3] שֶׁ"חַיֵּי שָׂרָה" הוּא הרבי רש"ב, שֶׁ"חַיֵּי שָׂרָה" הוּא הַחַיּוּת האור האלוקי המאיר ומשפיע חיות רוחנית שֶׁל בְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, שֶׁחַיּוּתָהּ מקור החיות ספירת המלכות כפי שהיא מאירה בעולם האצילות (הראשון והעליון מארבעת העולמות הרוחניים הכלליים – אצילות, בריאה, יצירה, עשיה) הוּא מִבְּחִינַת "מֵאָה שָׁנָה" - בְּחִינַת הַכֶּתֶר הכוללת בתוכה והיא מקור לכל עשר הספירות שכל אחת מהן כלולה מכל העשר, ובסך הכול הרי זה מאה בחינות, "עֶשְׂרִים שָׁנָה" - חָכְמָה־וּבִינָה שתי הספירות העליונות 'חכמה' ו'בינה' שכל אחת מהן כלולה מעשר וביחד הן במספר עשרים, וְ"שֶׁבַע שָׁנִים" - זְעֵיר־אַנְפִּין, שבע המידות העליונות (חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות) הנקראות "זעיר אנפין", פנים זעירות (כי ביחס לאור המאיר בבחינת המוחין, האור המאיר במידות הוא אור מועט ומצומצם) וְהִיא בחינת המלכות דאצילות מְקַבֶּלֶת את האור והחיות שלה מִבְּחִינַת "מֵאָה שָׁנָה לְעֵילָא" - אוֹר הָעַצְמִי האור שהוא 'לעילא' במובן זה שהוא למעלה מהתלבשות בדרגה פרטית ולמעלה מ'ציור' והגדרה אלא הוא 'עצמי', וְכֵן "עֶשְׂרִים שָׁנָה לְעֵילָא" כו' - מֵהַמְּשָׁכַת הָעַצְמוּת האור העצמי הבא מעצמותו ומהותו של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּהֶם בספירות חכמה ובינה שכאמור נרמזות ב'עשרים שנה' (שֶׁזּוֹהִי עניין זה שהכוונה לאור 'עצמי' כַּוָּנַת הַזֹּהַר בְּתִיבַת "לְעֵילָא" בְּכָל כְּלָל הנמנה בכתוב – "מאה שנה", "ועשרים שנה", "ושבע שנים"). אַךְ כָּל זֶה המבואר לעיל שהכתוב מדבר על "מאה", "עשרים" ו"שבע" כפי שהם "לעילא", כאור עצמי הוּא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת. וְאַחַר־כָּךְ נֶאֱמַר "שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" ואין זה כפל לשון מיותר כי מדובר על עניין אחר - הַמְּשָׁכַת הָאוֹר המאיר בעולם האצילות, למטה בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה.

וּבְמַאֲמָר דִּשְׁנַת עטר"ת מְבָאֵר[4] הרבי הרש"ב בְּעִנְיַן "שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה", באופן אחר

1 **וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע**
2 **שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה[1]. וְאִיתָא בַּזֹּהַר[2]**
3 **אֵינוּן חַיִּין כּוּלְּהוּ לְעֵילָא, מֵאָה שָׁנָה לְעֵילָא,**
4 **וְעֶשְׂרִים שָׁנָה לְעֵילָא, וְשֶׁבַע שָׁנִים לְעֵילָא. וְצָרִיךְ**
5 **לְהָבִין, מַהוּ הַפֵּירוּשׁ בְּמַאֲמַר הַזֹּהַר שֶׁ"חַיֵּי שָׂרָה"**
6 **הֵם "לְעֵילָא". וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב**
7 **בְּסִיּוּם הַפָּסוּק "שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה", דְּלִכְאוֹרָה מַה**
8 **מּוֹסִיף כָּאן עַל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר לִפְנֵי־זֶה "וַיִּהְיוּ חַיֵּי**
9 **שָׂרָה" גו'. וּבִפְרָט עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר שֶׁגַּם**
10 **"חַיֵּי שָׂרָה" הֵם "לְעֵילָא", וְאִם־כֵּן מַה מּוֹסִיף עַל**
11 **זֶה בְּמַה שֶּׁכָּתוּב "שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה".**

12 **ב) וְהִנֵּה** עִנְיָן זֶה נִתְבָּאֵר בִּשְׁנֵי מַאֲמָרֵי כ"ק
13 אַדְמו"ר (מְהוֹרַשַ"ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן
14 דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה דִּשְׁנַת העת"ר
15 וְדִשְׁנַת עטר"ת, וְלִכְאוֹרָה הֵם בִּסְתִירָה זֶה לָזֶה.
16 דְּהִנֵּה, בַּמַּאֲמָר דִּשְׁנַת העת"ר מְבָאֵר[3], שֶׁ"חַיֵּי
17 שָׂרָה" הוּא הַחַיּוּת שֶׁל בְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת,
18 שֶׁחַיּוּתָהּ הוּא מִבְּחִינַת "מֵאָה שָׁנָה" - בְּחִינַת
19 הַכֶּתֶר, "עֶשְׂרִים שָׁנָה" — חָכְמָה־וּבִינָה, וְ"שֶׁבַע
20 שָׁנִים" — זְעֵיר־אַנְפִּין, וְהִיא מְקַבֶּלֶת מִבְּחִינַת
21 "מֵאָה שָׁנָה לְעֵילָא" - אוֹר הָעַצְמִי, וְכֵן "עֶשְׂרִים
22 שָׁנָה לְעֵילָא" כו' - מֵהַמְּשָׁכַת הָעַצְמוּת שֶׁנִּמְשָׁךְ
23 בָּהֶם (שֶׁזּוֹהִי כַּוָּנַת הַזֹּהַר בְּתִיבַת "לְעֵילָא" בְּכָל
24 כְּלָל). אַךְ כָּל זֶה הוּא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא
25 בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת. וְאַחַר־כָּךְ נֶאֱמַר "שְׁנֵי חַיֵּי
26 שָׂרָה" - הַמְּשָׁכַת הָאוֹר בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־
27 עֲשִׂיָּה. וּבְמַאֲמָר דִּשְׁנַת עטר"ת מְבָאֵר[4] בְּעִנְיַן
28 "שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה", שֶׁמְּדוּבָּר אוֹדוֹת "יֵשׁ מוּרְגָּשׁ" -

*) ע"פ לקו"ש ח"ה ע' 348 ואילך. 1) ריש פרשתנו. 2) ח"א קכב, ב. 3) המשך תער"ב ח"ב ע' תשלט. 4) סה"מ עטר"ת ע' צו ואילך.

ביאור בדרך אפשר

מהמבואר במאמר של שנת עת"ר והוא, **שֶׁמְּדוּבָּר אוֹדוֹת "יֵשׁ מוּרְגָּשׁ" - הָרוֹמְמוּת וְהַהִתְנַשְּׂאוּת שֶׁבִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת**, כשם שמלך גשמי חש עצמו מרומם ונישא מהעם במובן החיובי, כך יש בספירת המלכות למעלה באלוקות עניין של רוממות והתנשאות לגבי העולמות והנבראים **שֶׁאֵין זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁל יֵשׁוּת וּמוּרְגָּשׁ בְּעַצְמוֹ** ואין הכוונה ליישות עצמית במובן השלילי של המושג **(אַדְרַבָּא -** המלכות העליונה היא **בְּחִינַת בִּיטּוּל בְּעֶצֶם,** ההיפך הגמור של יישות), **אֶלָּא זֶהוּ עִנְיַן הַמְּלוּכָה, הַגְּבָהָה וְהִתְנַשְּׂאוּת, אֲבָל לֹא מוּרְגָּשׁ** ללא הרגשת יישות ומציאות עצמית. **וּכְמוֹ מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם, שֶׁמְּצַד טֶבַע הַמְּלוּכָה** כי זה אופייה וטיבה של המלכות **(וְלֹא מְצַד מַעֲלַת שִׂכְלוֹ וְכוּ'** כי בגלל מעלות אישיות שלו, ייתכן שאחרים נעלים ממנו, וגם טבען של מעלות אישיות שבגללן האדם עשוי לחוש יישות עצמית) אבל בגלל עצם עניין המלכות **הֲרֵי הִיא בְּרוֹמְמוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָרוֹמְמוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת בָּאָה בְּמוּרְגָּשׁ,** וכאמור שהיא נקראת "יש מורגש" **אֵין זֶה הֶרְגֵּשׁ שֶׁל יֵשׁוּת** במובן השלילי אלא הכוונה היא שהרוממות וההתנשאות מורגשת. **וּבְדוּגְמַת צַדִּיקִים הַגְּדוֹלִים, כְּמוֹ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ (כְּשֶׁהָיָה בָּהָר** ארבעים יום וארבעים ולילה ולא אכל ולא שתה מזון ושתיה גשמיים) **שֶׁהָיָה נִיזּוֹן מִזִּיו הַשְּׁכִינָה (וְהַיְנוּ, שֶׁהָיָה** משה רבנו **צָרִיךְ לְמָזוֹן,** גם כשהיה בהר, **אֶלָּא שֶׁהַמָּזוֹן הָיָה מִזִּיו הַשְּׁכִינָה**[5] ולא מזון גשמי), **הֲרֵי זִיו הַשְּׁכִינָה בָּא בְּמוּרְגָּשׁ בְּגוּפוֹ (וְעַד** כדי כך **שֶׁהָיָה נִיזּוֹן מִמֶּנּוּ** והדבר שימש תחליף לאוכל גשמי), **אֲבָל אֵין זֶה בְּהַרְגָּשָׁה** כמו הרגשת יישות אלא הרגשה שאיננה סתירה לביטול מוחלט **כוּ'. וְעַל־דֶּרֶךְ גּוּפִים דִּלְעָתִיד,** בתחיית המתים **שֶׁיִּהְיוּ גּוּפִים גַּשְׁמִיִּים, אֶלָּא שֶׁיִּהְיוּ בְּתַכְלִית הַזִּכּוּךְ** ולא גופים חומריים כמו הגופים שבזמן הזה, **וְיִהְיוּ נִיזּוֹנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה**[6] עד כאן תוכן הביאור במאמר של שנת תרע"ט.

ביאור בדרך אפשר

1 הָרוֹמְמוּת וְהַהִתְנַשְּׂאוּת שֶׁבִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת,
2 שֶׁאֵין זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁל יֵשׁוּת וּמוּרְגָּשׁ בְּעַצְמוֹ
3 (אַדְרַבָּא - בְּחִינַת בִּיטּוּל בְּעֶצֶם), אֶלָּא זֶהוּ עִנְיַן
4 הַמְּלוּכָה, הַגְּבָהָה וְהִתְנַשְּׂאוּת, אֲבָל לֹא מוּרְגָּשׁ.
5 וּכְמוֹ מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם, שֶׁמְּצַד טֶבַע הַמְּלוּכָה (וְלֹא
6 מִצַּד מַעֲלַת שִׂכְלוֹ וְכוּ') הֲרֵי הִיא בְּרוֹמְמוּת
7 וְהִתְנַשְּׂאוּת. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָרוֹמְמוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת
8 בָּאָה בְּמוּרְגָּשׁ, אֵין זֶה הֶרְגֵּשׁ שֶׁל יֵשׁוּת. וּבְדוּגְמַת
9 צַדִּיקִים הַגְּדוֹלִים, כְּמוֹ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ (כְּשֶׁהָיָה בָּהָר)
10 שֶׁהָיָה נִיזּוֹן מִזִּיו הַשְּׁכִינָה (וְהַיְנוּ, שֶׁהָיָה צָרִיךְ
11 לְמָזוֹן, אֶלָּא שֶׁהַמָּזוֹן הָיָה מִזִּיו הַשְּׁכִינָה[5]), הֲרֵי
12 זִיו הַשְּׁכִינָה בָּא בְּמוּרְגָּשׁ בְּגוּפוֹ (וְעַד שֶׁהָיָה נִיזּוֹן
13 מִמֶּנּוּ), אֲבָל אֵין זֶה בְּהַרְגָּשָׁה כוּ'. וְעַל־דֶּרֶךְ
14 גּוּפִים דִּלְעָתִיד, שֶׁיִּהְיוּ גּוּפִים גַּשְׁמִיִּים, אֶלָּא
15 שֶׁיִּהְיוּ בְּתַכְלִית הַזִּכּוּךְ, וְיִהְיוּ נִיזּוֹנִין מִזִּיו
16 הַשְּׁכִינָה[6]. וְלִכְאוֹרָה, שְׁנֵי הַבֵּאוּרִים הֵם בִּסְתִירָה
17 זֶה לָזֶה, כִּי לְפִי בֵּאוּר הָרִאשׁוֹן "שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה"
18 קָאֵי עַל הַיְרִידָה לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה. וּלְפִי
19 בֵּאוּר הַשֵּׁנִי, הָעִנְיָן דִּ"שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" הוּא
20 לִכְאוֹרָה לְמַעְלָה אֲפִילוּ מֵעוֹלָם הָאֲצִילוּת, כִּי
21 מִצַּד עוֹלָם הָאֲצִילוּת לֹא יָכוֹל לִהְיוֹת חִיבּוּר שְׁנֵי
22 הֲפָכִים (שֶׁיִּהְיֶה תַּעֲנוּג אֶלְקִי בְּמוּרְגָּשׁ, וְאַף־עַל־
23 פִּי־כֵן בְּתַכְלִית הַבִּיטּוּל), וְהַיְנוּ, שֶׁמִּצַּד עוֹלָם
24 הָאֲצִילוּת יָכוֹל לִהְיוֹת בְּאֶחָד מִשְּׁנֵי הָאוֹפַנִּים
25 (בְּאוֹפֶן כָּזֶה אוֹ בְּאוֹפֶן כָּזֶה), וְאִילוּ הַחִיבּוּר הוּא
26 מִצַּד בְּחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵעוֹלָם
27 הָאֲצִילוּת.
28 ג) **וְיֵשׁ** לְתַוֵּךְ בֵּין שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים הַנַּ"ל,
29 בְּהַקְדִּים בֵּאוּר הַ'צֶּמַח צֶדֶק'
30 בִּרְשִׁימוֹתָיו לִתְהִלִּים קַאפִּיטֶל ק"ה[7] (שֶׁזֶּהוּ

42 וְלִכְאוֹרָה, שְׁנֵי הַבֵּאוּרִים
43 הביאור במאמר של שנת עת"ר
44 והביאור במאמר של שנת עטר"ת **הֵם**
45 **בִּסְתִירָה זֶה לָזֶה, כִּי לְפִי**
46 **בֵּאוּר הָרִאשׁוֹן "שְׁנֵי חַיֵּי**
47 **שָׂרָה" קָאֵי** הכוונה **עַל הַיְרִידָה**
48 של האור העצמי המאיר בעולם
49 האצילות **לִבְרִיאָה־יְצִירָה־**
50 **עֲשִׂיָּה. וּלְפִי בֵּאוּר הַשֵּׁנִי,**
51 **הָעִנְיָן דִּ"שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" הוּא**
52 **לִכְאוֹרָה לְמַעְלָה אֲפִילוּ**
53 **מֵעוֹלָם הָאֲצִילוּת, כִּי מִצַּד**
54 **עוֹלָם הָאֲצִילוּת** שהוא אמנם עולם
55 רוחני אלוקי נעלה אבל בכל זאת יש
56 בו גדרים מסויימים **לֹא יָכוֹל**
57 **לִהְיוֹת חִיבּוּר שְׁנֵי הֲפָכִים**
58 **(שֶׁיִּהְיֶה תַּעֲנוּג אֶלְקִי**
59 **בְּמוּרְגָּשׁ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן**
60 **בְּתַכְלִית הַבִּיטּוּל** והרי 'מורגש'
61 קשור בדרך כלל בתחושת יישות שהיא
62 ההיפך הגמור של ביטול), **וְהַיְנוּ,**
63 **שֶׁמִּצַּד עוֹלָם הָאֲצִילוּת** שיש בו
64 גדרים מסויימים, כאמור **יָכוֹל**
65 **לִהְיוֹת בְּאֶחָד מִשְּׁנֵי הָאוֹפַנִּים**
66 **(בְּאוֹפֶן כָּזֶה** בדרך 'מורגש' **אוֹ**
67 **בְּאוֹפֶן כָּזֶה** בדרך 'ביטול'),
68 **וְאִילוּ הַחִיבּוּר** של שני האופנים
69 גם יחד **הוּא מִצַּד בְּחִינַת אוֹר**
70 **אֵין־סוֹף** הבלי גבול **שֶׁלְּמַעְלָה**
71 **מֵעוֹלָם הָאֲצִילוּת** ומצידו אין
72 גדרים.
73 **ג) וְיֵשׁ לְתַוֵּךְ בֵּין שְׁנֵי**
74 **הַפֵּירוּשִׁים הַנַּ"ל** ולבאר כיצד
75 אינם סותרים זה לזה, **בְּהַקְדִּים**
76 **בֵּאוּר הַ'צֶּמַח צֶדֶק'**
77 **בִּרְשִׁימוֹתָיו לִתְהִלִּים קַאפִּיטֶל**

---

5) שמו"ר פמ"ז ה, ז. לקו"ת דרושי שבת שובה סו, א (וראה הדיעות בזה בלקו"ש ח"ד ע' 1037). 6) כמרז"ל (ברכות יז, א) עוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתי' כו' ונהנין מזיו השכינה, ש"קאי על זמן תחה"מ שיהי' האדם בגוף ואעפ"כ אין בו לא אכילה" (לקו"ת צו טו, ג. דרושי שבת שובה שם). - ענין זיכוך הגופים דלעתיד, נת' בארוכה בד"ה וככה תרל"ז פצ"א, לכל תכלה תרנ"ט. ובכ"מ. 7) יהל אור ע' תט.

ביאור בדרך אפשר

הקאפּיטל הַקָּשׁוּר עִם כ"ק אַדְמו"ר (מְהוֹרָשַׁ"ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן הָחֵל מִיּוֹם הוּלַדְתּוֹ בְּשָׁנָה זוֹ[8] עַל הַפְּסוּק[9] זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר, שֶׁמֵּבִיא דִּבְרֵי הַמִּדְרָשׁ[10]: אֶלֶף דּוֹר עָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה וְכַמָּה נִימוּחוּ מֵהֶם, וְתתקע"ד דּוֹרוֹת. מַאי טַעֲמָא, "דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר" - זֶה הַתּוֹרָה (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[11] אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה), וְהַיְנוּ, שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ שֶׁהָיָה דּוֹר הָעֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן, וְיַחַד עִם תתקע"ד הַדּוֹרוֹת שֶׁנִּימוּחוּ, הֲרֵי זֶה לְאֶלֶף דּוֹר. וְיֵשׁ דֵּעָה שֶׁתתק"פ דּוֹרוֹת נִימוּחוּ, מַאי טַעֲמָא — "דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר" - זֶה הַמִּילָה, שֶׁנִּתְּנָה לְאַבְרָהָם שֶׁהָיָה דּוֹר הָעֶשְׂרִים לְאָדָם הָרִאשׁוֹן. וּשְׁתֵּי הַדֵּעוֹת (אִם "לְאֶלֶף דּוֹר" קָאֵי עַל מֹשֶׁה אוֹ עַל אַבְרָהָם) הֵן בְּהֶתְאֵם לִשְׁתֵּי הַדֵּעוֹת עַל הַפְּסוּק[12] אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מָצָאתִי. דֵּעָה הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁקָּאֵי עַל אַבְרָהָם. וְדֵעָה הַשְׁנִיָּה, שֶׁקָּאֵי עַל מֹשֶׁה[13]. וּמְבָאֵר הַ"צֶּמַח צֶדֶק', שֶׁ"אֶלֶף" הוּא בְּחִינַת אֲצִילוּת (וְכַמּוּבָן גַּם מִמַּאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[13] עַל פָּסוּק "אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מָצָאתִי", אֶלֶף בְּנֵי אָדָם נִכְנָסִים לְמִקְרָא כוּ' אֶחָד מֵהֶם יוֹצֵא לְהוֹרָאָה, וְיָדוּעַ[14] שֶׁ'מִקְרָא' בְּעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה כוּ' וְ'הוֹרָאָה' בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת). וְזֶה מַתְאִים לִשְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים, שֶׁהֲרֵי גַּם אַבְרָהָם וְגַם מֹשֶׁה הָיוּ נְשָׁמוֹת דַּאֲצִילוּת[15]. וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן פֵּירוּשׁ סִיּוּם הַכָּתוּב[12] "וְאִשָּׁה בְּכָל אֵלֶּה לֹא מָצָאתִי", שֶׁ"אִשָּׁה" זוֹ שָׂרָה[13], "לֹא מָצָאתִי" בְּתוֹךְ בְּחִינַת "אֶלֶף", עוֹלָם הָאֲצִילוּת — כִּי הִיא לְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת (אֶלֶף)[16]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁעִנְיָנָהּ שֶׁל שָׂרָה הוּא לְהַמְשִׁיךְ אֶת עִנְיָנֵי אַבְרָהָם.

ביאור בדרך אפשר

(וְכַמּוּבָן גַּם מִמַּאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[13] עַל פָּסוּק "אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מָצָאתִי", אֶלֶף בְּנֵי אָדָם נִכְנָסִים לְמִקְרָא כוּ' אֶחָד מֵהֶם יוֹצֵא לְהוֹרָאָה, וְיָדוּעַ[14] בתורת החסידות שֶׁ'מִקְרָא' בְּעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה כוּ' וְ'הוֹרָאָה' בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת וכמבואר ברשימות ה'צמח צדק' על הפסוק בתהלים "כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול על דברי המדרש האמורים, בנוהג שבעולם אלף בני אדם נכנסים למקרא, יוצאים מהם מאה למשנה, יוצאים מהם עשרה לתלמוד — "והנראה כי יחידות עשירות מאות הם בריאה יצירה עשיה, כמבואר בעניין מאה ברכות. והנה מבואר במקום אחר דבכלים הריבוי למטה יותר ובאורות הוא להיפך. והנה מקרא בעשייה ומשנה דיצירה. ובחינה אחת דיצירה כולל יו"ד מעשיה... על כן מבחינת אלף שנכנסים למקרא שהוא בעשייה יוצאים רק מאה למשנה שהיא ביצירה שהרי כל אחד ממאה אלו כולל עשר ספירות דעשייה כנ"ל. ותלמוד בבריאה על כן מבחינת מאה הנ"ל יוצאים יו"ד לתלמוד. ומזה יוצא אחד שיהיה ראוי לבחינת אצילות שמשם החכמה שממנה ההוראה. הרי בחינה אחת דאצילות הוא כנגד אלף שבעשייה שזהו פירוש אדם אחד מאלף מצאתי. לכן כמו כן מיום אחד שבאצילות עד שנמשך בעשייה נתהווה ממנו בחינת אלף כחשבון הנ"ל).

וְזֶה הביאור ש"אלף" קשור בעולם האצילות מַתְאִים לִשְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים, שֶׁהֲרֵי גַּם אַבְרָהָם וְגַם מֹשֶׁה הָיוּ נְשָׁמוֹת דַּאֲצִילוּת[15]. וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן פֵּירוּשׁ סִיּוּם הַכָּתוּב[12] "אדם אחד מאלף מצאתי", "וְאִשָּׁה בְּכָל אֵלֶּה לֹא מָצָאתִי", שֶׁ"אִשָּׁה" זוֹ שָׂרָה[13], "לֹא מָצָאתִי" בתוך בחינת "אלף", עולם האצילות — כִּי הִיא לְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת (אֶלֶף)[16]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁעִנְיָנָהּ שֶׁל שָׂרָה הוּא לְהַמְשִׁיךְ אֶת עִנְיָנֵי אַבְרָהָם שהם כאמור ענייני

---

8) ראה הקדמה לד"ה סמוכים לעד פר"ת (סה"מ פר"ת ע' שנו ואילך). 9) תהלים קה, ח. 10) ב"ר פכ"ח, ד. 11) ירמי' לג, כה. 12) קהלת ז, כח. 13) קה"ר שם. 14) לקו"ת לג"פ ג, א [אוה"ת בראשית ח"ו תתרכו, ב]. 15) ועל־פי־זה מובן קישור כל הפירושים שבקה"ר שם (ראה לקו"ש ח"ג ע' 782) - שלפי כל הפירושים, "אלף" הוא בחי' אצילות. 16) כמובן ממ"ש

ביאור בדרך אפשר

בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה [וְכַיָּדוּעַ[17] שֶׁאַבְרָהָם הוּא בְּחִינַת עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא עולם מכוסה שלמעלה מגילוי **(וְלֹא רַק כְּשֶׁנִּקְרָא אַבְרָם (לְלֹא הֵ״א), שֶׁכָּל הַנַּעֲלָם מִכָּל רַעְיוֹן[18] אֶלָּא אֲפִילוּ כְּשֶׁנִּקְרָא אַבְרָהָם (בְּהֵ״א), אַב הֲמוֹן גּוֹיִם[19],** וכבר משפיע לאומות העולם וכבר יש ממנו גילוי **הָיָה** אברהם **עֲדַיִן בְּהַבְדָּלָה מֵהָעוֹלָם), וְשָׁרָה הִיא בְּחִינַת עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא** עולם גלוי והרי בדרך כלל ׳עלמא דאתכסיא׳ יותר נעלה מ׳עלמא דאתגליא׳, ואם כן מדוע מבואר כאן שאברהם הוא בחינת עולם האצילות ושרה היא בחינה שלמעלה מאצילות), **מִכָּל־מָקוֹם** לאמתו של דבר **הָיְתָה שָׁרָה לְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת (מַדְרֵגָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם)** ויש מעלה ויתרון בדרגה של שרה לעומת הדרגה של אברהם, **כִּי ׳הִיא הַנּוֹתֶנֶת׳,** עובדה זו עצמה שעניינה של שרה הוא להמשיך את אור האצילות לעולמות בריאה־יצירה־עשיה שלמטה מאצילות היא הגורם לכך שיהיה לשרה יתרון על אברהם כיוון **שֶׁהַכֹּחַ לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת אֲצִילוּת בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וְעַד לָעוֹלָם הַזֶּה** הגשמי שהוא החלק התחתון והנחות של עולם העשייה, **הוּא דַּוְקָא מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת[20]** כי כדי להוריד אור כל כך נעלה למטה יש צורך בכוח רב ביותר.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְתַוֵּךְ שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים הַנַּ״ל בְּעִנְיַן ״שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה״, שֶׁזֶּה גּוּפָא עצמו **שֶׁתּוּכַל לְהָיוֹת הַיְרִידָה** של אור האצילות **לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה (פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן) בָּא מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת (פֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי)**

ביאור בדרך אפשר

1 אַבְרָהָם בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה
2 [וְכַיָּדוּעַ[17] שֶׁאַבְרָהָם הוּא בְּחִינַת עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא
3 (וְלֹא רַק כְּשֶׁנִּקְרָא אַבְרָם (לְלֹא הֵ״א), שֶׁכָּל
4 הַנַּעֲלָם מִכָּל רַעְיוֹן[18], אֶלָּא אֲפִילוּ כְּשֶׁנִּקְרָא
5 אַבְרָהָם (בְּהֵ״א), אַב הֲמוֹן גּוֹיִם[19], הָיָה עֲדַיִן
6 בְּהַבְדָּלָה מֵהָעוֹלָם), וְשָׁרָה הִיא בְּחִינַת עָלְמָא
7 דְּאִתְגַּלְיָא], מִכָּל־מָקוֹם הָיְתָה שָׁרָה לְמַעְלָה
8 מֵאֲצִילוּת (מַדְרֵגָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם), כִּי ׳הִיא
9 הַנּוֹתֶנֶת׳, שֶׁהַכֹּחַ לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת אֲצִילוּת
10 בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וְעַד לָעוֹלָם הַזֶּה,
11 הוּא דַּוְקָא מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת[20]. וְעַל־
12 פִּי־זֶה יֵשׁ לְתַוֵּךְ שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים הַנַּ״ל בְּעִנְיַן
13 ״שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה״, שֶׁזֶּה גּוּפָא שֶׁתּוּכַל לִהְיוֹת
14 הַיְרִידָה לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה (פֵּירוּשׁ
15 הָרִאשׁוֹן) בָּא מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת
16 (פֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי).
17 ד) **וְהִנֵּה** בֵּאוּר הַנַּ״ל מְיוּסָד עַל מַאֲמָר שֶׁל
18 אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי בְּ׳תּוֹרַת חַיִּים׳[21],
19 שֶׁמְּפָרֵשׁ בְּעִנְיַן ״שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה״ שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים
20 שֶׁלְּכְאוֹרָה הֵם הָפְכִּיִּים, וּמִתַּוֵּךְ אוֹתָם בְּעַצְמוֹ עַל
21 דֶּרֶךְ הַנַּ״ל. דְּהִנֵּה, מְבֹאָר שָׁם שֶׁעִנְיַן ״שְׁנֵי חַיֵּי
22 שָׂרָה״ הוּא מַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מִ״מֵּאָה שָׁנָה״
23 וְ״עֶשְׂרִים שָׁנָה״ וְ״שֶׁבַע שָׁנִים״, כִּי ״מֵאָה שָׁנָה״
24 וְגוֹ׳ קָאֵי עַל עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת, שֶׁהֵן נַעֲלוֹת
25 יוֹתֵר מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּלוּיוֹת, וּכְמַאֲמַר הַזֹּהַר
26 ״כּוּלְּהוּ לְעֵילָא״. וְעִנְיַן ״שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה״ הוּא
27 לְמַעְלָה גַּם מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת. וְלָכֵן נֶאֱמַר
28 ״שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה״ סְתָם, וְלֹא נִזְכָּר מִסְפָּר, כֵּיוָן

כך שאין סתירה בין האמור במאמר אחד שהמדובר בכתוב הוא על אור האצילות והאמור במאמר השני שהמדובר הוא על אור שלמעלה מהאצילות, כי הכוח להמשיך מאצילות בא ממקור שלמעלה מאצילות.

ד) **וְהִנֵּה בֵּאוּר הַנַּ״ל** לתוך באופן כזה בין שני הביאורים במאמר אדמו״ר האמצעי **מְיוּסָד עַל מַאֲמָר שֶׁל אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי בְּ׳תּוֹרַת חַיִּים׳[21], שֶׁמְּפָרֵשׁ בְּעִנְיַן ״שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה״ שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים שֶׁלְּכְאוֹרָה הֵם הָפְכִּיִּים, וּמִתַּוֵּךְ אוֹתָם בְּעַצְמוֹ עַל דֶּרֶךְ הַנַּ״ל** כפי שממשיך ומפרט.

דְּהִנֵּה, מְבֹאָר שָׁם ב׳תורת חיים׳ לאדמו״ר האמצעי **שֶׁעִנְיַן ״שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה״** שבסיום הכתוב **הוּא מַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מִ״מֵּאָה שָׁנָה״ וְ״עֶשְׂרִים שָׁנָה״ וְ״שֶׁבַע שָׁנִים״** האמורים בתחילת הכתוב, **כִּי ״מֵאָה שָׁנָה״ וְגוֹ׳ קָאֵי** הכוונה **עַל עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת** כמבואר בחסידות שעיקר עניין הספירות העליונות עם ׳ציור׳ והגדרה וחלוקה ברורה לעשרה כוחות שונים הוא החל מעולם האצילות ומטה, אבל בעצם כל התגלות וכל פעולה של האור האלוקי היא באמצעות עשר הספירות הללו אלא שבדרגות יותר עליונות הדבר הוא בהעלם והספירות נקראות ״עשר ספירות הגנוזות״, **שֶׁהֵן נַעֲלוֹת יוֹתֵר מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּלוּיוֹת, וּכְמַאֲמַר הַזֹּהַר** על ״מאה שנה״ ״ועשרים שנה ושבע שנים״, **״כּוּלְּהוּ לְעֵילָא״** במעלה יתירה, כמעלת עשר ספירות הגנוזות על עשר ספירות הגלויות. **וְעִנְיַן ״שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה״** שבסיום הכתוב קשור במעלה עוד יותר גדולה **הוּא לְמַעְלָה גַּם מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת. וְלָכֵן נֶאֱמַר ״שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה״ סְתָם, וְלֹא נִזְכָּר מִסְפָּר, כֵּיוָן שֶׁזּוֹהִי**

הצ״צ שם להפי׳ שאדם זה משה, ואשה זו תורה. 17) ראה בהשיחה ס״ה־ו (תורת מנחם - התוועדויות חמ״א ע׳ 268). 18) ראה תו״א לך־לך יא, א ואילך. תו״ח שם פ, א ואילך. אוה״ת שם תתערב, א ואילך. 19) לך־לך יז, ה. 20) ובדוגמת אברהם, שבשביל הירידה להיות אב המון גוים, הוצרך להתווסף אות ה׳ (ראה תו״א שם, א. יג, ב. תו״ח שם, ד ואילך. שם ריש פרשתנו). 21) ד״ה ויהיו חיי שרה סעי׳ כד ואילך. ועיין היטב בביאוה״ז ריש פרשתנו (יג, א): ״בא לקשר כו׳״.

ביאור בדרך אפשר

בְּחֵינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר מִסְפָּר שהרי גם מספר גדול ביותר קשור בהגבלה מסויימת, וְ״לִפְנֵי אֶחָד מָה אַתָּה סוֹפֵר״[22] כלשון הספר יצירה, ומשמעו שלמעלה מגדרי המספר, ״לפני אחד״, אין מקום למספרים, וכך גם בענייננו, ״שני חיי שרה״ ללא פירוט מספר הוא למעלה מעניין המספר.

וּשְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ (״מֵאָה שָׁנָה״ וְגוֹ׳ עם מספרים מפורטים, וּ״שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה״ ללא פירוט מספר) הֵם בִּזְמַנִּים שׁוֹנִים. הַמַּעֲלָה דְ״מֵאָה שָׁנָה״ גוֹ׳ שֶׁיֵּשׁ בְּשָׂרָה, חֲרֵי זֶה עַכְשָׁו, בזמן הגלות כִּי עַל־יְדֵי הַבֵּירוּרִים שֶׁמְּבָרֶרֶת הַמַּלְכוּת (בְּחִינַת שָׂרָה) נַעֲשָׂה הִתְעוֹרְרוּת הַהַמְשָׁכָה עַד מִבְּחִינַת עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת. וְהַמַּעֲלָה דְ״שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה״ סְתָם שהיא המשכה ממקור נעלה עוד יותר, למעלה מ׳עשר ספירות הגנוזות׳ - תִּהְיֶה אַחַר תַּשְׁלוּם הַבֵּירוּרִים, לֶעָתִיד־לָבֹא כאשר כבר לא תהיה כלל מציאות של היפך הטוב.

וְעַל־פִּי־זֶה מְבָאֵר אדמו״ר האמצעי ב׳תורת חיים׳ מַה שֶּׁמָּצִינוּ שֶׁשָּׂרָה הָיְתָה לְמַעְלָה מֵאַבְרָהָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[23] כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקוֹלָהּ, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[24] שאחד מחכמי הגמרא קיבל רשות להיכנס למערת המכפלה וראה את אַבְרָהָם קָא גָּאנֵי בִּכְנָפָהּ דְּשָׂרָה, וְקָא מְעַיְּנָא לֵיהּ בְּרִישֵׁיהּ, ישן בין זרועותיה של שרה והיא מעיינת לו בראשו, באופן ששרה היא במעלה לגבי אברהם שֶׁזֶּהוּ מְצַד בְּחִינַת שָׂרָה לְאַחַר הַבֵּירוּר.

וְאַחַר־כָּךְ מְבָאֵר מַאֲמַר רַז״ל הַנַּ״ל, דְּקָאֵי עַל עִנְיַן הַבֵּירוּרִים בִּזְמַן הַגָּלוּת שבזה

ביאור בדרך אפשר

יש לאברהם יתרון על שרה ולכן שני חיי שרה באים במספרים מוגדרים. וּמוֹסִיף בְּמוּסְגָּר, שֶׁאֵין זוֹ סְתִירָה לְמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁמַּעֲלַת שָׂרָה עַל אַבְרָהָם הִיא רַק בָּעוֹלָם הַבָּא, כִּי בִּפְנִימִיּוּת - הִנֵּה גַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת יֵשׁ בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת הַמַּעֲלָה שֶׁתִּהְיֶה בָּהּ לֶעָתִיד בְּגִילוּי ואם כן אפילו בזמן הזה יש לשרה מעלה ויתרון לגבי אברהם.

וּמֵבִיא עַל זֶה מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל עַל פָּסוּק[25] וּדְמֵה לְךָ לִצְבִי, מַה צְּבִי זֶה אפילו בְּשָׁעָה שֶׁהוּא יָשֵׁן עֵינוֹ אַחַת פְּתוּחָה כו׳ כך הוא גם היחס של הקדוש־ברוך־הוא לבני ישראל, שֶׁגַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת (הַנִּקְרָא שֵׁנָה, גָּאנִי) יֵשׁ בִּפְנִימִיּוּת כָּל הָעִילּוּיִים שֶׁיִּהְיוּ לֶעָתִיד בגלוי (עַד־כָּאן הַמְבֹאָר בְּ׳תוֹרַת חַיִּים׳ בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָנֵנוּ).

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן יוֹתֵר תִּיּוּוּף שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוֹ״ר נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁיְּרִידַת סְפִירַת הַמַּלְכוּת לְעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה (לְבָרֵר נִיצוֹצוֹת, כַּיָּדוּעַ שֶׁעִנְיַן הַבֵּירוּרִים הוּא בְּעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה דַּוְקָא, שֶׁהֲרֵי בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת ״לֹא יְגוּרְךָ רַע״[26]) הִיא מִצַּד הַ׳נִּתְינַת כֹּחַ׳ מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ב), אֶלָּא

---

22) ספר יצירה פ״א מ״ז. 23) וירא כא, יב. 24) ב״ב נח, א. 25) שה״ש ח, יב. שהש״ר שם. הובא בתוד״ה והרי צבי - חולין נט, ב. 26) תהלים ה, ה. לקו״ת במדבר ג, ג ואילך.

ביאור בדרך אפשר

לְעֵיל סְעִיף ב), אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁעַל־יְדֵי הַבִּירוּרִים עצמם בָּאִים לְמַדְרֵגָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת וממשיכים מלמעלה למטה ומגלים אור עליון שלמעלה מהאור המאיר בעולם האצילות. וְיתֵירָה מִזֶּה, שֶׁהֶעְלוּי שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הַבִּירוּרִים, כמבואר בחסידות שדווקא על ידי ירידה ניתן לבוא בסופו של דבר לעלייה גדולה, אַף שֶׁזֶּה יָבֹא בְּגִילוּי רַק לְעָתִיד־לָבֹא, הִנֵּה בִּפְנִימִיּוּת יֶשְׁנוֹ גַּם עַכְשָׁו בזמן הגלות.

ה) וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶׁכָּתוּב בסיום הפסוק "שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה", שֶׁכּוֹלֵל כָּל הַשָּׁנִים יַחַד, כדבר אחד, וְאֵינוֹ מְחַלְּקָם בְּסוּגִים שׁוֹנִים (כְּמוֹ שֶׁמְּחַלְּקָם בִּתְחִילַת הַפָּסוּק לִשְׁלֹשָׁה סוּגִים, שונים של מאות, עשרות ויחידות, "מֵאָה", "עֶשְׂרִים" וָ"שֶׁבַע"), כֵּיוָן שֶׁאֵין בּוֹ הִתְחַלְּקוּת, כפי שממשיך. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁלְּפִי הַפֵּירוּשׁ שֶׁקָּאֵי עַל לְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת, וְעַד לְמַעְלָה אֲפִילוּ מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת, הִנֵּה הֶעְדֵּר הַהִתְחַלְּקוּת בין שלושת הפרטים של מאה, עשרים ושבע והתכללותם יחד כאחד הוּא בִּגְלַל שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר צִיּוּר של הגדרה כזו או אחרת. וּלְפִי הַפֵּירוּשׁ שֶׁקָּאֵי עַל עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, שלמטה מאצילות, הִנֵּה הֶעְדֵּר הַהִתְחַלְּקוּת הוּא מִצַּד זֶה שֶׁאַף אֶחָד מֵהֶם אֵין בּוֹ גִּילוּי אוֹר כי בכל שלושת העולמות הללו יש נתינת מקום לנבראים שהם מציאות נפרדת מאלוקות. וְהַיְנוּ, שֶׁדַּוְקָא בְּבְחִינַת הַגִּילוּיִים התחגלות וההתפשטות של האור יֵשׁ עִנְיָן שֶׁל הִתְחַלְּקוּת, אוֹר נַעֲלֶה יוֹתֵר (למעלה מאצילות ולמעלה אפילו מהספירות הגנוזות) אוֹ אוֹר שֶׁהוּא בְּמַדְרֵגָה תַּחְתּוֹנָה יוֹתֵר (האור של עולמות בריאה־יצירה־עשיה), מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כַּאֲשֶׁר נִמְצָאִים בִּתְנוּעָה של יְרִידָה והשפעה מלמטה למעלה, וְנִשְׁאָר רַק הַ׳פּוֹעַל מַמָּשׁ׳, התוצאה הסופית בפועל, אֲזַי (הֵן מִצַּד הַיְרִידָה, וְהֵן מִצַּד שֶׁדַּוְקָא זֶה קָשׁוּר עִם הָעֶצֶם שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת כיון שלא מדובר בדרגה פרטית מסויימת) אֵין עִנְיָן שֶׁל הִתְחַלְּקוּת. וְכֵן הוּא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁבַּעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד כֹּחוֹת פְּנִימִיִּים כוחות עם גדרים והגבלות המתלבשים באדם בפנימיות, שֶׁכָּל וּמִדּוֹת, יֵשׁ הִתְחַלְּקוּת, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּ׳קַבָּלַת עוֹל׳ שהיא עניין כללי ו׳עצמי׳ (הֵן מִצַּד זֶה שֶׁבְּ׳קַבָּלַת עוֹל׳ אֵין גִּילוּיִים שהרי אין היא ביטוי של הבנה או רגש מסויים אלא אדרבה קבלת עול גם כשאין הבנה או רגש, וְהֵן מִצַּד זֶה שֶׁ״קַבָּלַת עוֹל׳ קְשׁוּרָה עִם עֶצֶם הַנִּשְׁמָה) - אֵין הִתְחַלְּקוּת אלא נקודה אחת כללית. וּבִכְפָרְטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה בְּעִנְיַן "מֵאָה שָׁנָה" גוֹ׳ שמכוון על עולם האצילות או דרגות שלמעלה ממנו, כמבואר לעיל, יֵשׁ הִתְחַלְּקוּת, שֶׁלָּכֵן נֶחְלָקִים לִשְׁלֹשָׁה סוּגִים שׁוֹנִים, כמבואר לעיל, אֶלָּא שֶׁמִּצַּד עִנְיַן הַהִתְכַּלְּלוּת שֶׁבַּסְּפִירוֹת שכל אחת כלולה מהשאר כמו חסד שבגבורה וגבורה שבחסד וכד׳ הֲרֵי הֵם כְּלוּלִים זֶה מִזֶּה, אֲבָל אֵין זֶה עִנְיָן שֶׁל אַחְדוּת, אֶלָּא שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים שֶׁכְּלוּלִים זֶה מִזֶּה. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן "שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" הוּא עִנְיָן שֶׁמִּלְּכַתְּחִלָּה אֵין בּוֹ הִתְחַלְּקוּת ובו הכול בא כנקודה אחת וענין אחד. וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן שֶׁבְּ"מֵאָה שָׁנָה" וְגוֹ׳ מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י - בַּת מֵאָה כְּבַת עֶשְׂרִים, וּבַת עֶשְׂרִים כְּבַת שֶׁבַע, כלומר שיש קשר ודמיון בין שלושת העניינים אבל עדיין הם שלושה דברים וסוגים שונים וּב"שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" מְפָרֵשׁ -

ביאור בדרך אפשר

1 עוֹד זֹאת, שֶׁעַל־יְדֵי הַבִּירוּרִים בָּאִים לְמַדְרֵגָה
2 שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת. וְיתֵירָה מִזֶּה, שֶׁהֶעְלוּי
3 שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הַבִּירוּרִים, אַף שֶׁזֶּה יָבֹא בְּגִילוּי
4 רַק לְעָתִיד־לָבֹא, הִנֵּה בִּפְנִימִיּוּת יֶשְׁנוֹ גַּם עַכְשָׁו.
5 ה) **וְעַל־פִּי־זֶה** יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶׁכָּתוּב "שְׁנֵי חַיֵּי
6 שָׂרָה", שֶׁכּוֹלֵל כָּל הַשָּׁנִים יַחַד,
7 וְאֵינוֹ מְחַלְּקָם בְּסוּגִים שׁוֹנִים (כְּמוֹ שֶׁמְּחַלְּקָם
8 בִּתְחִילַת הַפָּסוּק לִשְׁלֹשָׁה סוּגִים, "מֵאָה",
9 "עֶשְׂרִים" וָ"שֶׁבַע"), כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁאֵין בּוֹ
10 הִתְחַלְּקוּת. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁלְּפִי הַפֵּירוּשׁ שֶׁקָּאֵי עַל
11 לְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת, וְעַד לְמַעְלָה אֲפִילוּ מֵעֶשֶׂר
12 סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת, הִנֵּה הֶעְדֵּר הַהִתְחַלְּקוּת הוּא
13 בִּגְלַל שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר צִיּוּר. וּלְפִי
14 הַפֵּירוּשׁ שֶׁקָּאֵי עַל עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,
15 הִנֵּה הֶעְדֵּר הַהִתְחַלְּקוּת הוּא מִצַּד זֶה שֶׁאַף אֶחָד
16 מֵהֶם אֵין בּוֹ גִּילוּי אוֹר. וְהַיְנוּ, שֶׁדַּוְקָא בִּבְחִינַת
17 הַגִּילוּיִים יֵשׁ עִנְיָן שֶׁל הִתְחַלְּקוּת, אוֹר נַעֲלֶה
18 יוֹתֵר אוֹ אוֹר שֶׁהוּא בְּמַדְרֵגָה תַּחְתּוֹנָה יוֹתֵר,
19 מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כַּאֲשֶׁר נִמְצָאִים בִּתְנוּעָה שֶׁל יְרִידָה,
20 וְנִשְׁאָר רַק הַ׳פּוֹעַל מַמָּשׁ׳, אֲזַי (הֵן מִצַּד הַיְרִידָה,
21 וְהֵן מִצַּד שֶׁדַּוְקָא זֶה קָשׁוּר עִם הָעֶצֶם שֶׁלְּמַעְלָה
22 מֵהִתְחַלְּקוּת) אֵין עִנְיָן שֶׁל הִתְחַלְּקוּת. וְכֵן הוּא
23 בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁבַּעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד כֹּחוֹת
24 פְּנִימִיִּים, שֶׁכָּל וּמִדּוֹת, יֵשׁ הִתְחַלְּקוּת, מַה־שֶּׁאֵין־
25 כֵּן בְּ׳קַבָּלַת עוֹל׳ (הֵן מִצַּד זֶה שֶׁבְּ׳קַבָּלַת עוֹל׳
26 אֵין גִּילוּיִים, וְהֵן מִצַּד זֶה שֶׁ״קַבָּלַת עוֹל׳ קְשׁוּרָה
27 עִם עֶצֶם הַנִּשְׁמָה) - אֵין הִתְחַלְּקוּת.
28 **וּבִכְפָרְטִיּוּת** יוֹתֵר, הִנֵּה בְּעִנְיַן "מֵאָה שָׁנָה" גוֹ׳
29 יֵשׁ הִתְחַלְּקוּת, שֶׁלָּכֵן נֶחְלָקִים
30 לִשְׁלֹשָׁה סוּגִים שׁוֹנִים, אֶלָּא שֶׁמִּצַּד עִנְיַן
31 הַהִתְכַּלְּלוּת שֶׁבַּסְּפִירוֹת הֲרֵי הֵם כְּלוּלִים זֶה מִזֶּה,
32 אֲבָל אֵין זֶה עִנְיָן שֶׁל אַחְדוּת, אֶלָּא שְׁלֹשָׁה
33 עִנְיָנִים שֶׁכְּלוּלִים זֶה מִזֶּה. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן "שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" הוּא עִנְיָן שֶׁמִּלְּכַתְּחִלָּה
34 אֵין בּוֹ הִתְחַלְּקוּת. וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן שֶׁבְּ"מֵאָה שָׁנָה" וְגוֹ׳ מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י - בַּת
35 מֵאָה כְּבַת עֶשְׂרִים, וּבַת עֶשְׂרִים כְּבַת שֶׁבַע, וּב"שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" מְפָרֵשׁ - כּוּלָּן

ביאור בדרך אפשר

כּוּלָּן שָׁוִין לְטוֹבָה כלומר שכולן נעשים לדבר אחד. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁ"מֵאָה שָׁנָה" וְגוֹ' אֵינָם שָׁוִין, שֶׁהֲרֵי הֵם שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים שׁוֹנִים, אֶלָּא שֶׁמִּצַּד עִנְיַן הַהִתְכַּלְּלוּת הֲרֵי הֵם בְּדוֹמֶה זֶה לָזֶה, שֶׁזֶּהוּ בַּת מֵאָה כְּבַת עֶשְׂרִים, וּבַת עֶשְׂרִים כְּבַת שֶׁבַע, כְּבַת דָּיְקָא, בְּכ"ף הַדִּמְיוֹן. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּ"שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" כּוּלָּן שָׁוִין, שֶׁאֵין בָּהֶם הִתְחַלְּקוּת**[27].

ביאור בדרך אפשר

מֵאָה כְּבַת עֶשְׂרִים, וּבַת עֶשְׂרִים כְּבַת שֶׁבַע, כְּבַת דָּיְקָא, בְּכ"ף הַדִּמְיוֹן אבל לא יותר מזה. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּ"שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" כּוּלָּן שָׁוִין, שֶׁאֵין בָּהֶם הִתְחַלְּקוּת**[27] ושלושתם נעשו עניין אחד ממש.

27) לשלימות הענין - ראה בשיחה שלאחרי המאמר ס"כ ואילך (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 276 ואילך).

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג מ"ח, ה'תשי"ב
ברוקלין.

הרה"ג והרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ וכו'

מהו"ר שלמה שי'

שלום וברכה!

מכתביו בעתם קבלתי, ות"ל על מצב הבריאות של כולם, כן יבשר להבא אשר שלום לו ולכל ב"ב שיחיו.

ת"ח על הידיעות שכותב מהכפרים הנתוספים מזמן לזמן עם הפרטים השייכים לזה, ובטח גם להבא יעשה כן, ות"ח מראש.

בנוגע לשאלותיו -כבר מסרתי ע"י הרב"ג שי', באשר לא הי' הזמן גרמא לענות לו בהקדם, ובודאי כבר קיבל ההוראות שבזה במכתב הרב"ג שי'.

מוסג"פ הקונטרס לכ' חשון אשר י"ל זה עתה, ובטח ישתמש בו באופן המתאים.

מהראוי אשר יחד עם הרה"ג והרה"ח מוהר"מ שי' ליפסקאר יתייעצו באופן העבודה לנצל את הימים דחדש הגאולה הבע"ל, והם יו"ד וי"ט כסלו וימי חנוכה הבע"ל, באופן המתאים ובפרסום הראוי, גם במקומות הרחוקים על ידי שימצאו אנשים המתאימים לדרוש ע"ד פרשת החג י"ט כסלו, ובהוראות כלליות ע"ד מה לדבר. והעיקר ע"ד פעולות ממשיות שאפשר לדרוש מהם, הן ברכישת תלמידים עבור "אהלי יוסף יצחק" והן בשביל חיזוק היהדות בכלל.

לשם משותף "אם הב' - אהלי כו'" כמובן א"א להסכים. אבל צ"ל זה באופן דיפלומטי.

בפ"ש כל המתעסקים במוסדותינו בכלל ובפרט להעסקן מוה"ר יצחק אלמליח שי'.

ישמרהו צורו ויצליחו בגו"ר.

מ. שניאורסאהן

נ"ב: בטח משתדל כת"ר גם עתה בהשגת הספרים וכמדומה שכבר כתבתי לו שאם קשור זה בהוצ"ק יוכל לעשות כזה, ויודיעני החשבון, ואסלק כאן. ות"ח מראש על הטרחה בזה.

בס"ד. שיחת ש"פ חיי־שרה, מבה"ח כסלו ה'תשי"א*.

א. יום השבת כולל את כל ימי השבוע הבא. — לפעמים מצינו שיום השבת כולל רק את ג' הימים הראשונים, ואילו ג' הימים שלאח"ז שייכים ליום השבת שלאחריהם[1], ולפעמים מצינו שיום השבת כולל את כל ימי השבוע הבא[2].

וע"פ האמור שיום השבת כולל כל ימי השבוע, נמצא, שביום השבת זה נכלל גם ראש חודש כסלו[3].

ב. הטעם שנקרא "ראש חודש" ולא "תחלת החודש", הוא, כמו הטעם בנוגע לראש השנה, שנקרא "ראש השנה", ולא "תחלת השנה":

מבואר בחסידות[4] ש"ראש השנה" הוא לא רק תחלת השנה, אלא גם ה"ראש" של השנה, כי, כמו שהראש כולל תחילה את החיות של כל האברים, וגם לאחרי שחיות האברים נמשך מהראש ה"ה קשור עדיין עם החיות של הראש והמוח[5], כך כולל ראש השנה את החיות של כל ימי השנה, וגם לאחרי המשכתם צריכים להיות קשורים עם הראש שלהם — ראש השנה.

וענינו בעבודה — שבמשך כל השנה צריכה להיות ניכרת ("עס דאַרף זיך הערן") ההתעוררות שהיתה אצלו בראש השנה, ובפרט בהענין דקבלת עול, ענינו העיקרי של ר"ה — "מצות היום בשופר"[6], שענינו קבלת מלכותו ית', כמארז"ל[7] "אמרו לפני בר"ה כו' מלכיות כדי שתמליכוני עליכם כו' ובמה בשופר", ובאופן ש"תהא אימתו עליך"[8].

ועד"ז בנוגע לראש חודש — שהוא לא רק תחלת החודש, אלא גם ה"ראש" של החודש, שכולל החיות של כל ימי החודש, וגם לאח"ז מקבלים ימי החודש את חיותם מראש חודש.

ג. ויש להוסיף בביאור כללות ענינו של ראש חודש — שבפרטים ידועים ה"ה ממוצע בין ימי החול ליום השבת:

ר"ח מותר במלאכה, ויש בו כל עובדין דחול, דלא כשבת ויו"ט, ואעפ"כ, מצינו בתנ"ך[9] שר"ח אינו נמנה בין שאר ימי המעשה, אלא נמנה בפ"ע. וטעם הדבר — משום שאינו דומה לשאר ימי החול, אלא הוא למעלה מהם, שלכן אומרים בו הלל, ומקריבים קרבן מוסף, הוספה על כל הימים. וכמבואר בחסידות[10] שמעלת ר"ח לגבי שאר ימי המעשה היא כמעלת עולם היצירה, או גם עולם הבריאה, לגבי עולם העשי'.

והענין בזה:

לשון הכתוב אודות עשיית מלאכה בששת ימי החול הוא: "ששת ימים תעבוד"[11], שמשמעות הלשון "תעבוד" הוא גם לשון ציווי. ואף שהפירוש הפשוט הוא שבששת ימי החול מותר לעשות מלאכה, הרי, מבואר בחסידות[12] כמשמעות לשון הפסוק, שבששת ימי החול צריך לעשות מלאכה. וכן משמע קצת מלשון המדרש רבה[13]: "לעבדה, ששת ימים תעבוד".

---

*) הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפס בלקו"ש ח"א ע' 31 ואילך. הוספות ללקו"ש ח"ב ע' 462. ע' 490 ואילך. הוספות ללקו"ש חט"ו ע' 502 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) ראה פסחים קו, סע"א.

2) ראה זח"ב סג, ב. פח, א.

3) בשנה זו חל ר"ח כסלו ביום ששי (המו"ל).

4) ראה לקו"ת תבוא מא, ג. נצבים מז, א־ב. דרושי ר"ה נח, א־ב. עט"ר שער ר"ה בתחלתו. מאמרי ר"ה דשנת תש"א (סה"מ תש"א ע' 1); תש"ב (סה"מ תש"ב ע' 10). ועוד.

5) ראה תניא פ"ב ופנ"א. וראה גם לקו"ת נצבים ור"ה שם. עט"ר שם.

6) ר"ה כו, ב (במשנה). שם כז, א.

7) שם טז, סע"א. וש"נ.

8) סנהדרין כב, א (במשנה). וש"נ.

9) ראה שמואל־א כ, יט (הפטרת מחר חודש) ובמפרשים שם. לקו"ת ברכה ד"ה והי' מדי חודש בחדשו (צו, ד). ובכ"מ.

10) ראה ביאור ע"פ מחר חודש באוה"ת בראשית כב, סע"א ואילך. הגהות לד"ה והי' מדי חודש הנ"ל באוה"ת ברכה ס"ע א'תתק ואילך. ועוד.

11) יתרו כ, ט. ואתחנן ה, יג.

12) ראה סה"מ קונטרסים ח"ב שמא, א. סה"מ תרח"צ ע' עז ואילך.

13) ב"ר פט"ז, ה (וראה לקו"ש חי"ז ע' 245 הערה 20).

וטעם חיוב המלאכה בששת ימי החול – לפי שע"י התעסקות במלאכה ע"פ התורה פועלים למעלה הענין ד"ששת ימים עשה הוי'"[14], המשכת הארה אלקית להוות ולהחיות העולמות, הארה אלקית המלובשת בטבע[15].

משא"כ יום השבת אסור במלאכה – כיון שיום השבת הוא למעלה מהענין ד"ששת ימים עשה הוי'", לפי שבו מאירה הארה אלקית שאינה מלובשת ומוסתרת בלבושי הטבע.

וראש חודש – מעלתו לגבי שאר ימי החול היא שהטבע עצמו הוא נעלה יותר.

כלומר: שבת – ענינו הנהגה שלמעלה מהטבע, ימי החול – ענינם הנהגה שע"פ טבע, ור"ח – ענינו להמשיך ולהחדיר את הלמעלה מהטבע בטבע.

ד. עפ"ז יש לבאר הענין דאמירת הלל בראש חודש, משא"כ בשאר ימי החול, וגם לא בשבת:

בהלל מדובר אודות האופן דהנהגה נסית. ולכן אין אומרים הלל בימי החול (ועד ש"הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף"[16]), כיון שבהם צריכה להיות הנהגה ע"פ טבע דוקא, כמ"ש[17] "וברכך הוי' אלקיך בכל אשר תעשה", ו"לא סמכינן אניסא"[18]. וביום השבת אין אומרים הלל, משום שביום השבת "לא תעשה כל מלאכה"[19], ו"מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת"[20] בדרך ממילא.

ובראש חודש, שהוא הממוצע בין שבת לימי החול, אומרים הלל – מתוך בקשה להקב"ה להמשיך ולהחדיר את ההנהגה שלמעלה מהטבע בהמלאכות ועובדין דחול[21].

אלא, שאמירת הלל בראש חודש (וכן איסור עשיית מלאכה בר"ח לנשים[22]) הו"ע של מנהג, משא"כ ביום טוב ובחנוכה שאמירת הלל היא מדינא[23] - כי, בראש חודש חודרת ההנהגה הנסית בעובדין דחול באופן שבגלוי רואים עובדין דחול והנס הוא בנסתר, משא"כ ביום טוב וחנוכה שנראה הנס.

ה. ובפרטיות יותר – מבואר באריכות בחסידות[24] שיש מעלה בראש חודש לגבי שבת ובשבת לגבי ראש חודש:

המעלה דשבת לגבי ראש חודש – שר"ח מותר בעשיית מלאכה ויש בו עובדין דחול, משא"כ שבת אסור בעשיית מלאכה, להיותו למעלה לגמרי מחול;

ומצד זה גופא היא המעלה דראש חודש לגבי שבת – שלהיותו מותר בעשיית מלאכה, נמשכת וחודרת ההנהגה נסית בעובדין דחול דוקא.

ויש לבאר המעלה דר"ח לגבי שבת ע"ד מעלת פורים לגבי שלש רגלים – שדוקא שמחת פורים היא "עד דלא ידע"[25], דבר שלא מצינו בשאר ימים טובים, דאף שמצותן בשמחה, מ"מ, לא ימשיך ביין ובשמחה וכו'[26].

ובהקדם דברי הגמרא[27] בביאור הטעם שאין אומרים הלל בפורים – שא' התירוצים הוא משום ש"אכתי עבדי אחשורוש אנן".

כלומר: נס פורים הי' מלובש בטבע, שהיו צריכים לבקש ולפעול אצל אחשורוש שהוא יבטל את הגזירה, וגם לאח"ז נשארו עבדי אחשורוש, ולכן אין אומרים בו הלל.

---

14) יתרו שם, יא.

15) אלא שמכיון שגם הטבע שרשו למעלה מן הטבע, לכן, המשכת ההארה אלקית המלובשת בטבע שע"י המלאכה היא דוקא במלאכה שחשיבא במשכן (ראה שבת צו, ב. וש"נ).

16) שבת קיח, ב.

17) פ' ראה טו, יח. וראה קונטרס ומעין מאמר כה פ"א.

18) פסחים סד, ב. זח"א קיא, ב. קיב, ב.

19) יתרו שם, יו"ד. ואתחנן שם, יד.

20) ע"ז ג, סע"א.

21) עיין אוה"ת בראשית שם יט, א. סה"מ תש"א ע' 10.

22) טושו"ע או"ח סתי"ז (וראה לקמן ס"ו).

23) רמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ו־ז. – ולהעיר, שלאמיתתו של דבר הרי "מנהג" הוא נעלה יותר, כמבואר בנוגע להמנהג דהקפות (לקו"ת דרושי סוכות פ, ג. ובכ"מ).

24) ראה ד"ה והי' מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו גו' בלקו"ת ברכה צו, ד ואילך (ועם קיצורים והגהות כו' באוה"ת בראשית כה, א ואילך. ברכה ס"ע א' תתצט ואילך). סידור (עם דא"ח) שער הר"ח ריא, א ואילך. ועוד.

25) מגילה ז, ב.

26) ראה טושו"ע ואדה"ז או"ח סו"ס תקכט.

27) מגילה יד, א.

ואף שמחד גיסא יש חסרון בנס המלובש בטבע (שלכן אין אומרים על זה הלל), הרי, לאידך גיסא יש בזה מעלה – כי, היותו מלובש בטבע מורה על גודל מעלת האור האלקי שחודר בהטבע גופא, ומטעם זה גדולה שמחת פורים יותר משמחת כל הימים טובים[28].

ועד"ז היא מעלת ראש חודש לגבי שבת – שההנהגה נסית נמשכת וחודרת בהנהגת הטבע ועובדין דחול דוקא.

ו. ויש להוסיף ולבאר טעם המנהג דאיסור עשיית מלאכה בראש חודש לנשים דוקא:

מהחילוקים שבין נשים לאנשים – שנשים הם בדוגמת הגוף, ואנשים הם בדוגמת הנשמה[29].

ולכן, הנשים שהם בדוגמת הגוף שהוא מלובש ומונח בעניני העולם – זקוקים לזהירות ("אַ באַוואָרעניש") והיכר, ע"י העדר עשיית המלאכה בר"ח, משא"כ האנשים שהם בדוגמת הנשמה שהיא למעלה מעניני העולם, ואדרבה, ענינה לפעול בירור וכיבוש העולם ("איש דרכו לכבוש"[30]) – אינם זקוקים לזהירות והיכר כל כך.

והלימוד ומוסר־השכל בנוגע אלינו – שצריכים להיות במעמד ומצב כזה שלא יהיו זקוקים לזהירות והיכר כו' מענינים שלא שייכים אליהם. ובפרט ע"י השייכות לענין נעלה שבאין־ערוך, שמתקשר אליו, ובאופן שנעשה אצלו כמו מוחש, שאז אינו זקוק לראיות צדדיות מבחוץ.

דוגמא לדבר – בנוגע להתקשרות אל הרבי: פעם שאלו אצל חסיד א' אם יש לרבו רוח הקודש, והשיב: מה זה נוגע כל כך? אני יודע שהוא רבי, וממה־נפשך: אם רבי צריך רוח הקודש – יש לו, ואם לאו – מהי ההתפעלות מרוח הקודש[31].

וע"ד מ"ש הרמב"ם[32] בנוגע לאמונה במשה רבינו – ש"לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה", כי אם, "במעמד הר סיני שעינינו ראו ולא זר וכו'".

– כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר[33] שבקטנותו, כשלמד בחדר, שאל אצל המלמד ר' שמשון[34], היתכן, שלאחרי שהראו לפרעה מופתים ונתנו לו מכות, לא הועיל, והי' חוזר ומתחרט? המלמד אמר לו תירוצים שונים, ולא נתקבלו אצלו, לבסוף אמר לו המלמד: פרעה – לא האמין, ולכן, גם כשראה מופתים, הרי, כשהיתה הרוחה, חזר לסורו, לטבעו ומקומו הקודם. ולעומת זאת, משה, הי' חסיד, וחב"ד'ניק דוקא, ולכן לא חיפש מופתים. הוא ידע והאמין מיד (ש"בנערינו ובזקנינו גו' נלך"[35]) ללא מופתים. רצונו הי' להביא את התורה, ידיעת אלקות. ובהתאם לכך שיער גם בנוגע לבנ"י ששאלתם תהי' "מה שמו"[36], וכשיהי' לו מענה על זה, אזי יקבלוהו בנ"י (ללא מופתים)[37].

ז. נוסף על האמור לעיל בנוגע לכללות הענין דראש חודש, יש מעלה מיוחדת בנוגע לראש חודש זה – ראש חודש כסלו - שכולל את כל הימים המיוחדים של חודש כסלו:

ט' כסלו – יום ההולדת ויום ההסתלקות של אדמו"ר האמצעי.

יו"ד כסלו – יום הגאולה של אדמו"ר האמצעי.

י"ט כסלו – יום הילולא רבא (כלשונו של רבינו הזקן[38]) של המגיד, ויום הגאולה של רבינו הזקן.

---

28) ראה תו"א מג"א צח, א ואילך. שערי אורה שער הפורים צט, א ואילך. ועוד.

29) ראה זח"א עח, סע"ב ואילך (בס"ת). קכב, סע"ב ואילך (במהנ"ע). קפא, ב. סה"מ תרנ"ג ע' רלה. וש"נ.

30) יבמות סה, ב.

31) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"א ע' 94.

32) הל' יסוה"ת רפ"ח.

33) ראה "רשימות" חוברת ט ע' 8. וראה גם סה"ש תרפ"ו ס"ע 101.

34) ראה אודותיו – לקו"ד ח"א קו, ב. סה"ש תרצ"ו ע' 120. תש"ד ע' 7. תש"ה ע' 15. ע' 123. תש"ז ע' 66. וש"נ.

35) בא יו"ד, ט.

36) שמות ג, יג.

37) ראה תו"א וארא ד"ה ויאמר גו' ויהי לתנין (נז, א) – שהמופתים לא היו בשביל ישראל כי אם בשביל וידעו מצרים גו'.

38) אגרות־קודש שלו ח"א ע' צח־ט. וש"נ (נעתק ב"היום יום" יט כסלו).

כ"ד כסלו – הוספה מחדש ביסוד בית שני[39].

וכ"ה כסלו – שבו נגמרה מלאכת המשכן, ואח"כ שילם לו הקב"ה בחנוכת חשמונאי, נס חנוכה בבית שני[40].

וההתחלה לכל ענינים אלה היא ע"י המשכת הברכה ביום השבת זה, ש"מיני' מתברכין כולהו יומין"[2], כל ימי השבוע, ובכלל זה ראש חודש כסלו שהוא הכולל את כל הנ"ל.

* * *

ח. על הפסוק "ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה" שבפרשת השבוע[41] - איתא בזהר[42] ששרה רומז על הגוף ואברהם רומז על הנשמה[43].

ובפרטיות יותר: "ותמת שרה – זה הגוף, בקרית ארבע – אלו הארבע יסודות, היא חברון – שהיו מחוברים בגופו בחייו . . ויבוא אברהם – זו היא הנשמה, לספוד לשרה – זה הגוף" (כמבואר שם שגם לאחרי המיתה יש עדיין התקשרות הנשמה עם הגוף)[44].

פירוש זה – ששרה רומז על הגוף ואברהם על הנשמה – צריך להיות מתאים ומכוון ("אויסגעהאַלטן") בכל התורה כולה. ולכאורה צריך להבין: איך יתפרש לפי זה מש"נ לאברהם[45] (שרומז על הנשמה) "כל אשר תאמר אליך שרה (שרומז על הגוף) שמע בקולה"?

ט. ויובן בהקדים תורת הבעש"ט הידועה[46] על הפסוק[47] "כי תראה חמור שונאך וגו'" – בנוגע לעבודה עם הגוף דוקא:

"כי תראה חמור" – כאשר תסתכל בעיון טוב בהחומר שלך שהוא הגוף, תראה – "שונאך" – שהוא שונא את הנשמה המתגעגעת לאלקות ורוחניות, שכן, בהתחלת חיי האדם ובהתחלת העבודה, שונאים הגוף והנשמה זה את זה,

"רובץ תחת משאו" – "משא" קאי על העול דתורה ומצוות, ומשא זה הוא "משאו", משא שלו (של הגוף), שלכן ניתנו המצוות לנשמות בגופים דוקא, כיון שהכוונה היא בשביל לזכך את הגוף, ואעפ"כ, ה"ז נחשב אצלו ל"משא", ואינו חפץ בכך, ובמילא ה"ה "רובץ תחת משאו",

"וחדלת מעזוב לו" – יכול הנך לחשוב שכיון שהגוף "רובץ תחת משאו", אזי תתעסק בעבודה השייכת לנשמה, ואילו את הגוף תשבור ע"י תעניות וסיגופים – על זה נאמר: "עזוב תעזוב עמו" – כיון שצריכים לברר ולזכך את הגוף דוקא.

י. והענין בזה:

נוסף לכך שהמצוות ניתנו לנשמות בגופים, הרי גם המצוות עצמם נתלבשו בדברים גשמיים דוקא.

וכמודגש בנוגע למעשה (גוף) המצוה וכוונת (נשמת) המצוה – שהעיקר הוא המעשה הגשמי של המצוה[48], ולכן, אפילו אם יכוין כל הכוונות שבמצות תפילין, ולא יניח תפילין בפועל, לא קיים מצות תפילין (ולא עוד אלא שגם עבר עבירה – שביטל מצות תפילין), ולאידך, אם הניח תפילין בפועל ולא כיון את הכוונות (אם מפני שאינו יודע את הכוונות, או שיודע ולא כיון) – אף שיקבל עונש ("מ'וועט אים שמייסן") על חסרון הכוונה, מ"מ, את המצוה עצמה קיים.

---

39) חגי ב, יח.
40) יל"ש מלכים־א רמז קפד.
41) כג, ב.
42) ריש פרשתנו (קכב, ב) – במדרש הנעלם.
43) ראה שו"ת הרשב"א סתי"ח. ד"ה רבי בנאה – אוה"ת פרשתנו קיט, סע"ב ואילך.
44) ולהעיר, שאף שפירוש הזהר בדרך כלל הוא ע"ד הסוד, נסתר דתורה, יש בו גם פירושים שהם כמו ע"ד הדרוש, כבנדו"ד.
45) וירא כא, יב.
46) כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סכ"א. וש"נ (נעתק ב"היום יום" כח שבט).
47) משפטים כג, ה.
48) ראה תניא פל"ז־ח.

— לברית־מילה אצל א' מנכדי הצמח־צדק, היו צריכים לבחור בין שני מוהלים: האחד הי' מבוגר, בעל ידיעה בכתבי האריז"ל [בכולם או לא בכולם, אבל, את הענינים השייכים למילה ידע], והשני הי' צעיר, מומחה באומנות המילה, אבל הרבה יותר פשוט מהמבוגר. והורה הצמח־צדק ליקח את הצעיר, באמרו, שהעיקר הוא פעולת החיתוך בגשמיות ("מ'דאַרף פשוט אין גשמיות אָפּשניידן")[49].

ולא רק מצוות מעשיות, אלא גם מצוות שהם חובת הלבבות, כמו אהבת ה' ויראת ה', או חובת המוח, כמו מצות האמנת היחוד — מצוותן שיורגשו בבשר הגשמי של הלב והמוח[50].

ויתירה מזה: כשם שבגשמיות "שמועה טובה תדשן עצם"[51], כמסופר בגמרא[52] ששמיעת בשורה טובה גרמה שינוי בגשמיות הגוף, כך צ"ל גם באהבת ה', שההרגש ד"קרבת אלקים לי טוב"[53], צריך להיות ניכר גם בבשר הגוף. וכן ביראת ה': לא זו בלבד שנעשה כיווץ במוח או אפילו בלב, אלא שהיראה ניכרת גם בבשר הגוף.

ויש להביא דוגמא לדבר מהנהגת הנשיאים — שהראו לנו כל דבר:

ידוע הסיפור אודות רבינו הזקן, שכאשר הגיע לאמירת "ובכן תן פחדך" — בתפלת ר"ה או יוהכ"פ — התגלגל על הרצפה תוך כדי אמירת פח... פח... כיון שמרוב פחד לא הי' יכול לסיים התיבה, ורק לאחרי זמן־מה סיים התיבה: "פחדך".

ועוד דוגמא מכ"ק אדמו"ר הצמח־צדק[54], שבשנים הראשונות לנשיאותו ישב פעם והתוועד עם חסידים, ולקח משקה שנקרא "קאַוויט" (משקה חריף ביותר הנקרא כאן "ניינציקער"), כוס אחת, כוס שני', וצוה למזוג כוס שלישית, וכעבור זמן, העביר ידו על מצחו, ולא היתה ניכרת עליו פעולת המשקה. ואח"כ הסביר, שהתבונן בגדולת הוי' עד שנפל עליו פחד, ו"יין קשה פחד מפיגו"[55], היינו, שהיראה פעלה על בשר הגוף, עד כדי כך, שעל ידה סרה מן הגוף פעולת המשקה.

ועד"ז בנוגע לאהבה — כידוע[56] שהרה"צ ר' מנחם נחום מטשערנאָביל הי' שמן בגופו מאמירת אמן יהא שמי' רבא, כי, כשהתבונן בגדולת הוי', "שמי' רבא", שהוא "מברך לעלם ולעלמי עלמיא", שנמשך בכל העולמות, ובכללם גם בעולם העשי' הגשמי, אזי נתעורר באהבה ותענוג כל כך עד שפעל גם שמנונית בגופו.

יא. עפ"ז יש לבאר מ"ש "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה" — לפי פירוש הזהר ש"שרה" רומז על הגוף:

עיקר הכוונה היא בהגוף, אלא, שעכשיו ה"ז בהעלם, ולעתיד תתגלה מעלת הגוף, עד כדי כך, שהנשמה תהי' ניזונית מן הגוף[57].

וכיון שהאבות "הטעימן הקב"ה בעולם הזה מעין העולם הבא"[58], הי' נרגש אצלם מעלת הגוף גם לגבי הנשמה, ולכן נאמר לאברהם (שרומז על הנשמה) "כל אשר תאמר אליך שרה (שרומז על הגוף) שמע בקולה".

* * *

49) ראה "רשימות" חוברת קפו ע' 14. אגרות־קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ז ע' רלב.

50) ראה סה"מ קונטרסים ח"ב רצ, ב ואילך. סה"מ ה'ש"ת ס"ע 112 ואילך.

51) משלי טו, ל.

52) גיטין נו, ב.

53) תהלים עג, כח.

54) ראה גם סה"ש תרצ"ז ס"ע 189.

55) עיין ב"ב יו"ד, א. וצע"ק*.

56) סה"מ תרס"ט ס"ע נ. תרע"ח ע' קצט (נעתק ב"היום יום" טו תמוז).

57) ראה ד"ה לכל תכלה תרנ"ט (סה"מ תרנ"ט ע' צז ואילך). סה"מ מלוקט ח"ד ע' רלא. וש"נ.

58) ב"ב ספ"ק (טז, סע"ב ואילך). וראה ד"ה רבי בנאה הנ"ל.

*) השקו"ט בענין זה – ראה לקו"ש חכ"ה ע' 499.

יב. האמור לעיל שעיקר הכוונה היא בהגוף, מודגש גם בסדר ההנהגה בהבחינות שבגיוס לצבא — שעיקר הבחינה היא בנוגע למצב הגופני, מבלי להתחשב במצב הנפשי (מצב הנשמה) מצד עצמו, כי אם מה שנוגע גם למצב הגופני, כך, שאם מצד מצבו הנפשי אינו בכלל אלה שיש להם הסימנים של שוטה... (כמו "הלן בבית הקברות וכו'"[59]), והגוף הוא בריא — אזי לוקחים אותו לצבא.

ולהוסיף, שלא זו בלבד שמצב הנשמה מצד עצמה אינו נוגע בהגיוס לצבא, אלא אדרבה, לפעמים ה"ז גם חסרון, כמאמר[60] "תוקפא דנשמתא חולשא דגופא".

ולהעיר גם מהפס"ד[61] "כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ", היינו, שע"י קבלת עול תורה נעשה אצלו תוקפא דנשמתא, ובמילא גם חולשא דגופא, כמארז"ל[62] שהתורה נקראת "עוז ותושי'", עוז — לנפש האלקית, ותושי' — שמתשת כח נפש הבהמית.

[בהפס"ד הנ"ל ("כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו כו'") לא נאמר תנאי בנוגע להזמן דקבלת עול תורה, כך, שאפילו אם כבר קראו לו לילך לצבא בעוד יומיים־שלשה, אין זה דבר מוחלט, ואם יקבל על עצמו — עכשיו - עול תורה, אזי יעבירו ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ[63]].

וטעם הדבר שבקריאה לצבא בגשמיות לא נוגע כ"כ המצב הנפשי אלא המצב הגופני, לפי שכן הוא הסדר ברוחניות, בצבאות הוי':

עיקר העבודה דקיום המצוות היא המעשה בפועל, "המעשה הוא העיקר"[64], שקשור עם הגוף, ולא כ"כ הכוונה הרוחנית הקשורה עם הנשמה, כמוזכר לעיל (ס"י) שכאשר מכוין כל הכוונות ללא המעשה בפועל, לא יצא י"ח, משא"כ כשמקיים המצוה במעשה בפועל, אפילו ללא כוונות, לוקחים אותו לצבא ה'.

צריכים רק להזהר מהדברים שהם סימנים של שוטה, כמו, "הלן בבית הקברות", שענינו ברוחניות, שבמשך היום עוסק בתומ"צ, אבל בלילה, כשנשמתו עולה למעלה, אזי מניח את הגוף ללון בבית הקברות, מקום הקליפות שנקראים מתים[65], ועד"ז "המאבד כל מה שנותנים לו"[66], שענינו ברוחניות, שמאבד בחי' מ"ה — כח הביטול וקבלת עול — שנותנים לו[67].

יג. ענין זה נוגע במיוחד לתלמידי הישיבה:

ישנם תלמידים שמחפשים ובאים לבקש עצות כדי שיהי' להם חשק בלימוד התורה.

וההוראה על זה מסדר הלקיחה לצבא בגשמיות — שלא שואלים אם יש לו חשק ללכת לצבא אם לאו (ואם אין לו חשק, יחזור לביתו לנוח, "אויסשלאָפן זיך", עד שיהי' לו חשק, ואז ילך לצבא), אלא, אם הוא רק בריא, הולך לצבא גם אם אין לו חשק. ועד"ז בנוגע לצבא ברוחניות — שלא נוגע אם יש לו חשק (שקשור עם הנשמה), אלא צריך לעשות את המוטל עליו (ובנדו"ד — לימוד התורה) מתוך קבלת עול.

ואדרבה — בלימוד התורה מתוך קבלת עול יש מעלה לגבי לימוד התורה מתוך חשק:

ידוע הסיפור[68] שא' החסידים נכנס להצמח־צדק והתאונן על כך שאין לו חשק ללמוד, והשיב לו הצמח־צדק: אם כן — שאין לך חשק — טוב הדבר, מה אעשה אני שיש לי חשק ללמוד!

וההסברה בזה — ע"פ המבואר בהמשך תרס"ו[69] גודל המעלה דיגיעה בתורה, שעי"ז דוקא באים

---

59) חגיגה ג, סע"ב.

60) סה"מ תש"ט ס"ע 63. וראה עד"ז בזח"א קפ, ב. ושם קמ, ב.

61) אבות פ"ג מ"ה.

62) מכילתא בשלח טו, ב. ויק"ר פל"א, ה. סנהדרין כו, ב. וראה תו"א יתרו סז, סע"א ואילך. סה"מ מלוקט ח"ד ריש ע' קנט, ובהנסמן שם.

63) מאמר המוסגר לא' שעמד לפני הגיוס לצבא (המו"ל).

64) אבות פ"א מי"ז.

65) ראה תניא פי"ט. פכ"ב.

66) חגיגה ד, רע"א.

67) ראה לקו"ת ויקרא ג, ד. מסעי צא, סע"ג. ובכ"מ.

68) לקו"ד ח"ד תשעה, א.

69) ד"ה ואברהם זקן גו' דש"פ חיי שרה (ע' עח ואילך).

לבחינת עדן, שעז"נ[70] "עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לו", "אינון דדחקין למלה דחוכמתא"[71]. ולכן, צריך לשמוח על כך שאין לו חשק ללמוד, כיון שבמצב כזה יצטרך להתייגע יותר בלימוד התורה מתוך קבלת עול, ועי"ז יוכל לבוא להעילוי דבחינת עדן כו'.

ונמצא, שתלמיד שמחפש ומבקש עצות שיהי' לו חשק בלימוד, מוותר על אפשרות נפלאה ("אַ געוואַלדיקע מעגלעכקייט") שנפלה בחלקו:

הוא "זכה" לכך שאין לו חשק ואינו רוצה ללמוד ("ער וויל ניט, און וויל ניט שטאַרק, און גאָר שטאַרק"...), ובמילא יש באפשרותו ללמוד מתוך קבלת עול ויגיעה, ולזכות לבחינת עדן, ואעפ"כ, מוותר על "גן עדן", "עדן" וכל הענינים, ותמורת זה מבקש... שיהי' לו חשק ללמוד!

— כאשר מבקש חשק ללמוד, יתנו לו מה שמבקש, כי, הקב"ה הוא טוב ומטיב, ונותן לכאו"א לפי רצונו ותאוותו, כמ"ש המצודות[72] בפירוש הפסוק[73] "פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון", "לפי רצונו ותאוותו", וכיון שרצונו ותאוותו שיהי' לו חשק ללמוד, יתנו לו חשק ללמוד, כי העיקר הוא שילמד,

[וע"ד המבואר במאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר[74] בנוגע ליציאה מן הרע — שלא נוגע באיזה אופן יהי' הדבר, כי העיקר הוא שתהי' היציאה מן הרע],

אבל, לאחרי שיעבור חודש, חדשיים, חצי שנה, וילמד מתוך חשק — יחסר אצלו ענין היגיעה מתוך קבלת עול, ואז יתאונן... על זה שיש לו חשק (כסיפור הנ"ל אודות הצמח־צדק).

יד. ובכל זה ניתוסף הדגשה מיוחדת בנוגע לתלמידי הישיבה שבאו מארצנו הקדושה ת"ו[75]:

מהדברים היחידים שרק בשבילם מותר לצאת מארץ ישראל (ולולי זאת אסור לצאת מארץ ישראל) לחוץ לארץ, הוא, "ללמוד תורה"[76], ובנדו"ד, לקח הרבי על עצמו את האחריות והורה להם לצאת מארץ ישראל בשביל ללמוד תורה, וכיון שכן, הרי, אם חסר אצלם ח"ו בלימוד התורה, נמצא, שהרשיון להיציאה מארץ ישראל אינו בתקפו ע"פ דין.

טו. ועוד ענין ברגש האחריות כלפי הרבי, השוה לכל — כל תלמידי התמימים, הן מא"י והן מחו"ל, ולכל המקושרים אל הרבי:

ידוע הסיפור[77] אודות רבינו הזקן, שכשבאו לאסור אותו, התחבא תחילה, באמרו, שיש לקיים מש"נ[78] "חבי כמעט רגע עד יעבור זעם", וכשבאו בפעם השני', יעץ החסיד ר' שמואל מונקעס[79] לרבינו הזקן שלא יתחבא אלא ילך עמהם, וכשאמר רבינו הזקן שיש סכנה בדבר, השיב לו ר' שמואל מונקעס: ממה־נפשך, אם הנכם "רבי" — לא יוכלו לפגוע בכם, ואם לאו — היתכן שלקחתם מאלפי יהודים את ה"געשמאַק" בגשמיות[80]?!...

הרבי לקח — או מיעט עכ"פ — אצל אלפי יהודים את ה"געשמאַק" בגשמיות, בשביל מה? — בשביל שיוכלו להגיע לידיעת אלקות, "דע את אלקי אביך וגו'"[81], ובמילא, אם ההנהגה היא באופן שלא מתקיים תכלית המכוון, נשארת לקיחת ה"געשמאק" וכו' ללא הפועל־יוצא.

---

70) ישעי' סד, ג.

71) זהר פרשתנו קל, ב.

72) להעיר, שכ"ק מו"ח אדמו"ר החזיק מאוד ("ער האָט זייער געהאַלטן") מפירוש המצודות (אינני יודע מצד איזו סיבה), וסיפר, שהיו לומדים לפעמים השיעור תהלים עם פירוש המצודות (ראה סה"ש תש"ו ע' 8. וש"נ).

73) תהלים קמה, טז.

74) די"ט כסלו תש"ח (סה"מ תש"ח ע' 83).

75) ראה גם מכתב ה' תמוז שנה זו (אגרות־קודש ח"ד ס"ע שסב).

76) רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ט.

77) ראה בית רבי ח"א פט"ו ובהערה ב שם. לקו"ד ח"ד תשנ, א. "רשימות" חוברת ד ע' 5. ע' 21. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות ח"א ע' 171.

78) ישעי' כו, כ.

79) ראה אודותיו — "כפר חב"ד" כ"ג אלול תשנ"ג (גליון 587) ע' 80 ואילך. סה"ש תרפ"ט ע' 67 הערה 28. וש"נ.

80) ויש להעיר יסוד לזה — ממארז"ל "כל הישן בקילעא וכו'" (עירובין סג, ב).

81) דברי הימים־א כח, ט. וראה תניא קו"א קנו, ב. ועוד.

טז. בכלל צריכים לידע שההנהגה של חסידים נוגעת גם אל הרבי.

במאמר של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע שאמרו בכ"ף מר־חשון האחרון בחיים חיותו בעלמא דין[82], ד"ה סמוכים לעד[83] פר"ת[84], מביא מאמר הזהר[85] "אבל סמך דא עזר", היינו, שבדרך כלל ישנו חילוק בין סמך לעזר, שסמך הוא שסומך אותו שלא יפול יותר, ועזר הוא שנעשה בו התחדשות ע"י העזר והסיוע, אבל כאן מפרש הזהר שהסמיכה היא כמו עזר, שהתחתון סומך את העליון.

והענין בזה בנוגע אלינו — שאופן ההנהגה שלנו (הנהגת התחתון) נוגע גם אל הרבי (עליון).

וכידוע[86] הסיפור אודות החסיד הרי"מ מפאָלטאַווע[87] שנכנס ליחידות לאדמו"ר מהר"ש, ואמר לו אדמו"ר מהר"ש: כשישנו רבי ישנם חסידים, אבל, חסידים שעוסקים בעבודה. וסיים: חסידים, כשהיו חסידים ואנשי מעשה בעבודה, היו מחזקים את הרבי[88].

ומזה מובן גודל האחריות של החסידים המקושרים אל הרבי, כיון שההנהגה שלהם נוגעת גם אל הרבי, כך, שכאשר מתנהג באופן בלתי־רצוי ח"ו, הרי זה לא רק בבחינת "חובל בעצמו" שאינו רשאי אבל פטור, אלא גם בבחינת "חובל באחרים" שהוא חייב[89], ועאכו"כ בנדו"ד, שה"אחרים" הוא נשמה כללית וכו' וכו', שאז האחריות היא גדולה ביותר.

* * *

יז. על הפסוק "ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים" שבהתחלת פרשת השבוע — דרשו חז"ל[90]: "לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת ק' כבת כ' . . ובת כ' כבת ז'".

ויש לבאר הרמז בזה בנוגע לעבודת האדם:

מאה שנה — הוא הזמן דגמר ושלימות העבודה בכל עשר כחות הנפש כפי שכל אחד מהם כולל ומתפרט לעשר, שכללות כולם הוא מספר מאה[91].

עשרים שנה — הוא הזמן שבו מתחילה העבודה בתור גדול לאמיתתו שיש לו מוחין דגדלות (כידוע שבדין דקטנות ישנם זמנים שונים, וגדלות אמיתית נעשית בגיל עשרים שנה), שלכן אינו יכול למכור בנכסי אביו עד שיהא בן עשרים שנה[92], וכן פוסק רבינו הזקן בהלכות תלמוד תורה[93] שבגיל עשרים שנה ישנם כבר (לא רק חמש שנים במקרא וחמש שנים במשנה, אלא) גם חמש שנים בתלמוד, ואז הוא הזמן לרדוף ("בן עשרים לרדוף"[94]) אחר פרנסה.

— טעם הדין שבן עשרים שנה צריך לרדוף אחר פרנסה גשמית, הוא, משום שכן הוא ברוחניות

82) לקראת כ"ף מר־חשון השתא, יום מלאת תשעים שנה להולדת כ"ק אדנ"ע, נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א העתקה ממאמר זה* ע"מ ללמוד ברבים (המו"ל).

83) הטעם להתחלת המאמר בפסוק זה (תהלים קיא, ח) — נתבאר בד"ה סמוכים לעד תש"ל (סה"מ תש"ל ע' 45) — משום שאז התחילה שנת הסמ"ך להולדתו, ופסוק זה הוא בקאַפּיטל על סדר הא"ב והתחלתו באות סמ"ך - "סמוכים" (המו"ל).

84) סה"מ פר"ת ס"ע קמח ואילך.

85) ח"א לה, א.

86) לקו"ד ח"א לז, סע"א ואילך.

87) ראה אודותיו — סה"ש תש"ו ע' 11 הערה 17. וש"נ.

88) להעיר מערכין יז, א: "חד אמר דור לפי פרנס וחד אמר פרנס לפי דורו".

89) ב"ק פג, ב. צ, ב.

90) פרש"י עה"פ (מב"ר ריש פרשתנו (רפנ"ח) ובפרש"י ומת"כ שם).

91) ראה זהר פרשתנו קכג, א — נת' בד"ה ויהיו חיי שרה תקס"ו (סה"מ תקס"ו ע' מח ואילך (ועם הגהות וכו' — בביאורי הזהר להצ"צ כרך א פ' חיי שרה ע' ע ואילך)). מאמרי אדמו"ר הזקן על פרשיות התורה ח"א ע' קלא ואילך. ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי בהוספות לפ' חיי שרה קלא, ב ואילך. ועוד.

92) ב"ב קנו, א. ע"ח סוף שער כה. לקו"ת במדבר ב, רע"א (ושם: "ועיין בענין חיי שרה עשרים שנה כו'").

93) פ"ג סוס"א.

94) אבות ספ"ה.

*) מפני סיבות שונות נדחתה הדפסת המאמר, ויצא לאור לקראת כ"ף מר־חשון תשי"ב.

(כמדובר כמ"פ[95] שהדינים בנגלה דתורה נלקחים מפנימיות התורה) בנוגע לפרנסה רוחנית. וע"ד המבואר בחסידות[96] שכיון שהנשמה משתוקקת לניצוץ קדושה שנמצא בהמאכל, נעשית גם בהגוף תשוקה להמאכל.

ושבע שנים — הוא זמן התחלת החינוך[97].

ועפ"ז יש לבאר הרמז ד"בת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז'" — שכדי לבוא לשלימות העבודה ד"מאה שנה" באופן ד"בת ק' כבת כ'", שגם בגמר העבודה יהי' "בלא חטא"[90] כמו בהתחלת העבודה, צריך להיות תחילה "בת כ' כבת ז'", שגם בהיותו בן עשרים שנה שאז נעשים אצלו מוחין דגדלות, לא יהיו לו דעות משלו ("אייגענע דעות"), אלא יתנהג כמו בן ז' שאין לו דעות משלו, ועושה מה שמצווים עליו.

גם מי שהוא בן עשרים שנה, ויש לו [או עכ"פ צריך להיות לו, ולכן חושב שיש לו] מוחין דגדלות — אין לו לעשות דרכים משלו ("אייגענע דרכים"). כל אחד צריך לשער לעצמו — אבל אליבא דנפשי' — איזה ענין שהרבי הי' תובע ממנו, וענין זה צריך למלא ולהשלים.

* * *

יח. (לקראת סיום ההתוועדות אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

התוועדות חסידית היא ענין של ריח (כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[98]), בשעת מעשה נהנים מן הריח ("מ'גיט אַ שמעק"), זה נהנה ששמע "אַ גוט וואָרט", זה נהנה מהסרת קושיא באיזה ענין, וכיו"ב, ולאח"ז לא נשאר מאומה בנוגע לפועל. — הכוונה היא, שלא ישאר באופן של ריח בלבד, אלא שיהי' גם באופן של אכילה ושתי', היינו, שיבוא לידי פועל ממש.

השעה היא כבר קרוב לשתים, ותיכף ילכו הביתה לאכול "טשאָלנט"... וישכחו על המדובר.

— סעודת שבת אינה פועלת הגשמה, כידוע שביו"ט כתיב[99] "פרש חגיכם", "פרש חגיכם קאמר ולא פרש שבתכם"[100] (כמבואר בתורה אור בפרשתנו[101]), ולא עוד אלא שזוהי מצוה, ובמילא צריך לקיימה בהידור, כלשון הרמב"ם[102] "תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם", ומה טוב באופן כפול, כדאיתא במדרש[103] ש"כל עיסקא דשבתא כפול". — כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר פעם[104] אודות מנהג לאכול בשבת שני מיני דגים, שני מיני בשר וכו'. — ובמילא, יכול להיות שקוע לגמרי ("אינגאַנצן אַריינגעטאָן") בסעודת שבת, באמרו, שיש לו ראי' ע"פ נגלה דתורה, פס"ד הרמב"ם, ויש לו ראי' מפתגם של הרבי וכו'. אבל, האמת היא, שבנדו"ז צריך להיות שיעור גם ל"הידור מצוה"... וכדי לידע השיעור, כדאי להשוות את ההידור במצות עונג שבת עם ההידור במצוות שאין הגוף נהנה מהן או אפילו מצטער מהן!...

יש לזכור איפוא את נקודת הדברים בנוגע לפועל — כאמור — שכל אחד יצייר לעצמו איזה ענין הי' הרבי מצווה עליו לעשות, ויעשה אותו.

וכאשר כל אחד יעשה את הדבר שהרבי מצווה עליו לעשות — אזי בעגלא דידן יוליכנו הרבי אל הגאולה השלימה.

---

95) ראה שיחת שמחת בית השואבה סי"ג (לעיל ע' 23). וש"נ.

96) ראה כתר שם טוב סקצ"ד (כה, ג).

97) ראה הל' ת"ת לאדה"ז בתחלתו ובקו"א שם. טושו"ע ואדה"ז או"ח סשמ"ג.

98) שיחת אסרו חג הסוכות ה'שי"ת — י"ל בקונטרס שמע"צ־שמח"ת שנה זו (סה"מ תשי"א ע' 102. ולאח"ז בסה"ש תש"י ע' 382).

99) מלאכי ב, ג.

100) זח"ב פח, ב.

101) טו, ג ואילך.

102) הל' שבת פ"ל ה"ז.

103) מדרש תהלים מזמור צב בתחלתו.

104) ראה סה"ש תש"ח ע' 182.

יט. הגיעה לכאן (מארץ ישראל) העתקה משיחה של כ"ק מו"ח אדמו"ר[105] (שנאמרה בהיותו עוד ברוסיא) אודות הגאולה השלימה, ובה אמר הרבי: "בימי יהי' הדבר הזה"!...

דברי הרבי (שהגאולה תהי' בימיו) הם בתקפם גם עכשיו, והמצב בהוה, בחדשים ספורים אלה, אינו חשוב הפסק, כיון שגם עכשיו הוא שופט את ישראל, ע"ד מארז"ל[106] שכאשר "יראים ממנו" ה"ז חשוב כמו ש"הוא שפט את ישראל"[107].

105) מי"ט כסלו תרפ"ז (סה"ש תרפ"ז ע' 122. ע' 126).
106) ירושלמי סוטה פ"א ה"ח. יל"ש שופטים רמז עא.
107) ס' שופטים טז, לא.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב מרחשון, תשי"ב
ברוקלין, נ.י.

הנהלת אגודת חב"ד תל אביב

שלום וברכה!

הד"ש על ידי הרבני הוו"ח אי"א נו"מ עוסק בצ"צ וכו' מהר"ש שי' גוראר' בטח נתקבל.

ועל של עתה באתי לעוררם על דבר הנחיצות והאפשריות לנצל את חדש כסלו לענין הפצת רעיון חסידות חב"ד בחוגים היותר רחבים, כמובן בתכנית מסודרת.

ולכאורה מהנכון הי' שפעם אחת תהי' התועדות גדולה ויתקבצו כלם במקום אחד, ובלילות האחרים יתחלקו לסדר התועדויות במקומות רבים ובחוגים שונים. ואל בינתם אשען לסדר הדבר באופן היותר מתאים.

בברכת הצלחה בעבודתם בקדש.

גם לצעירי אגו"ח כתבתי ע"ד הנ"ל, ובודאי יתאימו את עבודתם ופעולותיהם באופן שישלימו אחת לרעותה.

מוסג"פ קונטרס לכ' מרחשון שהו"ל ימים אלו.

ב"ה, כ"ו מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

...ידוע, אשר רפואה מתקנת מכאן ולהבא (כתובות עד, ב) אבל אפשר גם לעקור את כל [הענין] מעיקרו (ראה חולין מח, א. שו"ת צפנת פענח ח"א סי"ד). והנה הגוף חיותו ובריאותו תלוים בנפש, וחיות ובריאות הנפש של איש הישראלי תלוים בתומ"צ, וכמרז"ל רמ"ח מ"ע כנגד רמ"ח אברים שס"ה מל"ת כנגד שס"ה גידים (זהר ח"א קע, ב) שאין זה רק דמיון במספר, אלא אדרבה מפני שייכות הענינים זל"ז משתוים הם במספרן (ראה תניא פרק נ"א).

והנה ברפואת האדם ברוחניות, רפואת הנפש, שמזה משתלשלת רפואת הגוף, ישנם ג"כ שני האופנים, אם רק תיקן המצב מכאן ולהבא, או עקירת הדבר מעיקרו והוא אם ע"י עבודה מיראה או מאהבה (יומא פו, א), אשר ע"י עבודה מאהבה לא נשאר גם רושם ממצב הבלתי מתאים הקודם ברוחניות, וחוזרים לאיתנם בגשמיות וברוחניות, לאיתן שבגוף ע"י גילוי איתן שבנשמה (ראה קו"א בתניא ד"ה וצדקה כנחל, לקו"ת ר"פ ראה, ד"ה אנכי נותן לפניכם היום ברכה).

בס"ד. שיחת* שבת פרשת חיי שרה, מבה"ח כסלו, ה'תשכ"ה.

א. על הפסוק[1] "ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים", מפרש רש"י: "לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו. בת ק' כבת כ' לחטא, מה בת כ' לא חטאה, שהרי אינה בת עונשין, אף בת ק' בלא חטא. ובת כ' כבת ז' ליופי". ואחר־כך מפרש רש"י על התיבות "שני חיי שרה" - "כולן שוין לטובה".

ועל־פי המדובר לעיל[2], שרש"י מפרש - לכל־לראש - "פשוטו של מקרא", מובן ששתי הדרשות שמביא רש"י - "בת ק' כבת כ' כו'" ו"כולן שוין לטובה" - מוכרחות מהפסוק:

הלימוד "בת ק' כבת כ' כו'" הוא כנ"ל - מזה שנאמר ג' פעמים "שנה" (שלא כרגיל בכתובים), שמזה מוכרח שכל אחד מהם ("מאה", "עשרים" ו"שבע") הוא ענין ו"כלל" לעצמו[3]: המעלה שיש בעשרים שנה היא - "בלא חטא", והמעלה בשבע שנים היא - יופי. וכיון שג' הכללים הובאו יחד בפסוק, למדים זה מזה: "בת ק' כבת כ', ובת כ' כבת ז'".

והלימוד "כולן שוין לטובה" הוא - מהתיבות "שני חיי שרה", שבפשטות מיותרות הן (שהרי כבר נאמר "ויהיו חיי שרה"), ומזה למדים ש"כולן שוין", וזוהי כוונת הפסוק בתיבות "שני חיי שרה" - שכולל כל שנותיה ביחד. וכיון שחלק מ"שני חיי שרה" היה בודאי לטובה, בהכרח לומר, שההשתוות של כל השנים ("כולן שוין") היא - "לטובה".

אבל צריך להבין: כיון שלמדים מ"שני חיי שרה" ש"כולן שוין לטובה", יודעים כבר במילא שכל שנותיה היתה "בלא חטא" וב"יופי", ולמה צריך הפסוק לומר "שנה בכל כלל וכלל"?

במפרשים תירצו, שמ"שני חיי שרה" לבד אין הכרח שב"לטובה" (שבזה "כולן שוין") נכלל הענין ד"יופי" ו"בלא חטא"[4]. אבל אין זה מובן: אותה הוכחה שישנה לגבי "לטובה", היא גם לגבי "יופי" ו"בלא חטא": כיון שחלק מ"שני חיי שרה" היה בודאי "בלא חטא" (שהרי לפני כ' שנה אינה בת עונשין) וב"יופי" (שכן, נוסף לכך שכן הוא בכלל אצל ילדים לפני ז' שנה, הרי נאמר[5] "כי אשה יפת מראה את"), ומ"שני חיי שרה" למדים ש"כולן שוין" - על כן צריך לומר שכל שנותיה היו "בלא חטא" וב"יופי"?

וקושיא חזקה יותר: איך אפשר לומר ש"כולן שוין" בנוגע ליופי - הרי מפורש בכתוב[6] "אחרי בלותי היתה לי עדנה", ואם־כן, היה אצלה זמן של "בלותי", היפך היופי[7]?

ב. ויובן זה בהקדם[8] המדובר לעיל[9], ששם הסדרה שייך לכל הסדרה:

---

*) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה בהוספות ללקו"ש ח"ה ע' 336 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.

1) ריש פרשתנו.

2) שיחת ש"פ נח בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 192).

3) ובזה מתורצת קושיית הרמב"ן "כי שנה שנה לחלק משמע" - כי גם רש"י ס"ל כן, אלא שלמדים כלל אחד מהשני, וכמו שפירש הרא"מ. (אלא שהוא מפרש שלימוד כלל אחד מהשני הוא ממ"ש שני חיי שרה (והו"ע אחד עם הלימוד כולן שוין לטובה), ומלשון רש"י משמע שהלימוד בת ק' כבת כ' כו' הוא מזה שנכתב שנה בכל כלל וכלל (דלפי פי' הרא"מ הוצרך רש"י לערב שני הענינים יחד, וכמו שהקשה עליו בלבוש האורה), וכן מוכח להדיא גם מדברי הרמב"ן שמפרש כן בדברי רש"י).

4) רא"מ שם.

5) לך לך יב, יא.

6) וירא יח, יב.

7) בראב"מ שם הכריח מזה דבת ק' כבת כ' אינו אלא לחטא, אבל לא ליופי. - אבל, נוסף על מה שפירושו קשה גם בהלימוד בת ק' כבת כ', שהרי אין היקש למחצה (וכמו שהעיר ע"ז בעצמו), מהלימוד "כולן שוין" מוכח ששוין בכל הענינים, כמבואר בפנים.

ולכאורה עד"ז קשה גם בהנוגע לחטא, שהרי "ותצחק שרה בקרבה" (וירא שם). אלא שי"ל כפי' הרמב"ן בזה (יח, טו).

8) ההקדמה שבשיחה זו להתירוץ, הוא המבואר בסעיף ד', אשר חיי (הצדיק) שרה הם חיים רוחניים. וזוהי הסברה אשר "כולם (גם הזמן ד"בלותי") שוין לטובה", כי (ברוחניות) גם זמני הירידה הם לטובה, כי גם בהם יש מעלה (כדלהלן סכ"א שישנה מעלה באתכפיא על אתהפכא - עבודת הצדיקים). אלא שביאור זה אינו מספיק, כי קשה להסביר ולהבין, אשר בכל שנותי' - שכולל הזמן ד"חמסי עליך" (לך לך טז, ה), "ותוקח האשה בית פרעה" (שם יב, טו), ומיתתה בבשורת העקידה וכיו"ב - ביחד עם "צחוק עשה לי אלקים" (וירא כא, ו) וכיו"ב - היא אותה מדת הטובה (ומוכרח לפרש, שוין בזה שכולם טובים). וע"ז באה ההקדמה אשר "שני חיי שרה" הם בחינה שלמעלה מחילוק דרגות, שעפ"ז מובן, אשר כל שנותי' שוין גם במדת גודל הטוב (כדלהלן בסעיף הנ"ל), בדוגמת שאין כל נפק"מ בבלתי בעל גבול באם יוסיפו עליו אחד או רבבה.

9) שיחת ש"פ לך לך בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 213).

אף־על־פי שבפשטות נקבע שם הפרשה רק מצד (תיבה ב)התחלת הסדרה, הרי כיון שכל הסדרה נקראת בשם זה (וכמו בפרשתנו - חיי שרה - שגם סוף הסדרה נקרא "שביעי" של פרשת "חיי שרה"), הרי זו ראיה שכל הסדרה שייכת לשם זה, כיון שזהו שם בתורה, ובתורה לא שייך "מקרה" חס־ושלום, במכל־שכן מזה שאפילו בעניני העולם אין "מקרה".

ואין לומר, ששמות הסדרות אינם שמות של תורה[10],

- שמות הספרים שבתנ"ך, נתפרשו בגמרא[11]. וגם שמות המסכתות מצינו כמה מהם בגמרא[12] (כמו "מילי דאבות" או "מילי דברכות"[13], שאחד הפירושים בזה הוא[14]: "מילי" שכתובים במסכת אבות או במסכת ברכות, ובהתחלות כמה מסכתות בפירוש) ובמשנה (כמו "אשריך כלים"[15]), והם מלמדים על שמות כל המסכתות. אבל שמות הסדרות לא מצאנו ברור בדברי חז"ל בש"ס וכו'[16]. -

שהרי יש ללמוד זאת ממה שמצינו בנוגע לכתיבת שטרות, שמי שהוחזק שלושים יום בשם מסויים, הרי זה שמו על־פי דין תורה[17], ואם שם שנקרא במשך שלושים יום בלבד, ואפילו בשם שנקרא על־ידי אינם־יהודים, נעשה שם על־פי תורה - שמות הסדרות שנקראים כן מאות בשנים על־ידי גדולי ומורי ישראל[18], על־אחת־כמה־וכמה שהם השמות של אותם חלקים בתורה - על־פי תורה.

וכיון ששמות הסדרות הם על־פי תורה ועל־ידי גדולי התורה, בהכרח לומר, ששמות אלו מבטאים את התוכן של (כל) הסדרה.

ובפרט לפי פירוש הבעל־שם־טוב והמגיד, ונתבאר על־ידי אדמו"ר הזקן ואדמו"ר האמצעי[19],

- ולהעיר שיום השבת־קודש זה הוא שבת מברכים ראש חודש כסלו, אשר ראש חודש כולל כל ימי החודש[20], שבהם: יום ההילולא של המגיד, ויום הגאולה[21] של אדמו"ר הזקן - יט בו, יום ההולדת ויום ההילולא של אדמו"ר האמצעי - טי"ת בו, ויום הגאולה של אדמו"ר האמצעי - יו"ד בו -

על הפסוק[22] "נפש חיה הוא שמו", שהשם הוא הנפש (המחיה) את הדבר הנקרא בשם זה, ועל־דרך־זה שמות הסדרות מבטאות פנימיות תוכן הסדרות.

ג. על־פי־זה יש להקשות בנוגע לפרשתנו, הנקראת בשם "חיי שרה"[23] - בה בשעה שתוכן כל הפרשה אינו קשור לכאורה עם "חיי שרה", אלא אדרבה, עם הפכו:

בסדרה זו מסופר אודות ג' ענינים: (א) קנין מערת המכפלה על־ידי אברהם אבינו, וקבורת שרה. (ב) נשואי יצחק. (ג) "ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה"[24]. וג' ענינים אלו קשורים כולם עם מיתת שרה:

מערת המכפלה - קנה אברהם אבינו אחרי מיתת שרה, ובשביל ענין שנעשה לאחרי מיתתה (קבורה). ולא מצינו שכל זמן ששרה היתה בחיים, יחשוב אברהם אודות קניית מערת המכפלה;

10) ראה גם לקו"ש ח"ה ע' 57 ואילך (משיחה זו).
11) ב"ב יד, ב ואילך.
12) ראה לקו"ש שם הערה 4.
13) ב"ק ל, א.
14) ר"ן. חידושי הרשב"א שם (וכן פי' ר"ח לענין מילי דאבות).
15) מסכת כלים בסופה.
16) בפשטות "חל להיות בואתה תצוה .. בכי תשא" (מגילה כט, ב ושם) היינו שם הסדרה, אבל יש לדחוק שהכוונה לתחלת קריאת היום. וראה פרש"י (סוטה מ, ב): "וקורא אחרי מות .. פרשה ראשונה לחודה קאמר". - משמע דמפרש "אח"מ" שבמשנה שם - שם כל הסדרה. כן יל"ע בכ"מ במדרשים. ואכ"מ.
17) ב"ב קסז, ב. שו"ע חו"מ סמ"ט ס"ג. אה"ע סק"כ ס"ג.
18) בסידור רס"ג (קרה"ת) נמצאו שמות כמה סדרות. בסדר תפלות שברמב"ם - כולם (ובאיזה שינוים מאשר אצלנו).
19) תולדות יעקב יוסף פ' שמות (קרוב לסופה). אור תורה פ' בראשית (ד, ג). לקו"ת בהר מא, ג. תו"ח בראשית ד"ה וייצר ה"א פ"י ואילך. וראה גם תניא ח"ב פ"א.
20) שלכן נקרא ראש חודש, ולא תחילת החודש, ושבת שלפני ר"ח כולל ימי השבוע שלאחריו ור"ח בכללם.
21) כאשר "שמו פניהם ללחום עם תורת הבעש"ט ותלמידיו ותלמידי תלמידיו" (מכתב אדה"ז להרלוי"צ מברדיטשוב בבואו מפ"ב*).
22) בראשית ב, יט.
23) ראה גם לקו"ש חט"ו ע' 145 ואילך.
24) כה, א.

*) אג"ק אדה"ז ח"א ע' צח. המו"ל.

נשואי יצחק - הוא ענין הקשור עם הזמן שלאחרי העקידה[25], והרי בשורת העקדה היא זו שגרמה מיתת שרה, כמו שכתב רש"י מיד בפסוק שלאחרי־זה[26];

ואילו "ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה" - שייך לזמן שלאחרי נישואי יצחק[27]. ובכלל - "ויוסף אברהם וגו'", היה יכול להיות רק לאחרי מיתת שרה; כל זמן ששרה היתה בחיים, היה ההיפך מזה - "גרש האמה גו'"[28].

ויתירה מזו: אפילו הפסוק הראשון של הסדרה, "ויהיו חיי שרה גו'", קשור גם הוא עם מיתת שרה (ואפילו סיום פרשת וירא קשור כבר עם מיתת שרה, כפי שמפרש רש"י (כנ"ל)[26] הטעם ש"נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק"), שהרי תוכן הכתוב הוא הסך־הכל של שני חיי שרה, וחישוב ה"סך־הכל" נעשה בשעת המיתה דוקא, כדאיתא ב'אגרת הקודש'[29] שבעת ההסתלקות עולים "כל מעשיו כו' אשר עבד כל ימי חייו".

ואפילו אם בנוגע לפסוק הראשון נפרש (בדוחק) ששייך לסך־הכל של "חיי שרה", הרי כל הסדרה היא, לכאורה, ההיפך מזה. ולמה נקראת כל הסדרה בשם "חיי שרה"?

ד. והביאור בזה:

ב'אגרת הקודש'[30] מובא מאמר הזוהר[31] "צדיקא דאתפטר אשתכח בכולהו עלמין יתיר מבחיוהי", ומבאר, שחיי הצדיק (איש או אשה - שבשניהם שייך ביאור זה) הם חיים רוחניים, אמונה יראה ואהבה (כמו שכתוב "וצדיק באמונתו יחיה"[32], "יראת ה' לחיים"[33], "רודף צדקה וחסד ימצא חיים"[34]), וג' ענינים אלו ישנם גם לאחרי ההסתלקות, ואדרבה: "יתיר מבחיוהי", כי אז מתבטלת הגבלת הגוף.

ועל־פי־זה יובן מה שכל הפרשה נקראת "חיי שרה" - כיון שג' הסיפורים הנ"ל שבסדרה הם אמיתת החיות של שרה, אשר לאחרי הסתלקותה נעשית "יתיר מבחיוהי".

ה. ובהקדמה:

איתא בגמרא[35] "אדם מביא חיטין חיטין כוסס (בתמי') כו', נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו". והיינו, שהבירור והזיכוך של עניני העולם, שיהיו ראויים ל"מאכל אדם", נעשה על־ידי האשה דוקא. ולכן נקראת האשה "עקרת הבית"[36]. הן אמת ש"אשה כשרה עושה רצון בעלה"[37], אבל מי "עושה (ממשיך בעשיה בפועל) רצון בעלה" - הרי זו אשה כשרה דוקא, כיון שהבעל מנותק מעניני הבית.

וכך היה גם בנוגע לאברהם ושרה: אברהם היה בדרגא שלמעלה מן העולם. ולכן אמר[38] "לו ישמעאל יחי' לפניך", כי כפי שאברהם הביט על ישמעאל[39], מצד מדריגתו, הרי גם "ישמעאל יחיה לפניך"[40]. ואפילו לאחרי שהקב"ה אמר לו[41] "והקימותי את בריתי אתו" (עם יצחק) דוקא, הנה כששרה אמרה "גרש גו' כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק", אזי "וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו"[42], כי כפי שהוא הביט על ישמעאל, היה גם ישמעאל צריך להישאר בבית אברהם. ויתירה מזו: זו היתה נתינת מקום שישמעאל יהיה אפילו "יורש" עם יצחק.

דוקא שרה, עקרת הבית, ידעה את מי צריך לגרש מן הבית.

---

25) רש"י ס"פ וירא (כב, כ).
26) כג, ב.
27) ב"ק צב, ב.
28) וירא כא, יו"ד.
29) סי' זך. וראה גם סידור (עם דא"ח) שער הל"ג בעומר סד"ה אתה הצבת (דש, סע"ב ואילך).
30) שם.
31) ח"ג עא, ב.
32) חבקוק ב, ד.
33) משלי יט, כג.
34) שם כא, כא.
35) יבמות סג, א.
36) ראה ב"ר פע"א, ב. זח"א קנד, א. אוה"ת נ"ך ח"ב ע' תתעא. ע' תתנח ואילך.
37) תדא"ר פ"ט. וראה נדרים סו, סע"ב.
38) לך לך יז, יח.
39) ראה ד"ה ר' בנאה (נדפס באוה"ת פרשתנו (כרך ב בהוספות תמה, רע"א) ובמאמרי הצ"צ למסכתות ב"מ־ב"ב) קרוב לסופו: "שאלולי הי' יודע שיצא לתרבות רעה כ"כ, לא הי' רוצה כלל להחזיקו, אלא הי' סבור שיהי' גם הוא הגון וחשוב, רק לא כיצחק" (ולהעיר מתו"א יב, א).
40) ראה פירש"י שם: "יחי' ביראתך".
41) שם, יט.
42) וירא כא, יו"ד־יא.

- וזהו גם הביאור[43] במאמר הגמרא[44], ששרה (דוקא) "קא מעיינא ליה ברישיה", להפריד הפסולת היוצאת משערותיו של אברהם -

והיא פעלה זאת גם על אברהם, ולכן "ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק"[45], בתורת ירושה[46] (שיורש הכל, ועד שעומד במקום המוריש[47]), ואילו "לבני הפלגשים גו' נתן אברהם (רק) מתנות"[48], ויתירה מזה: איזה מתנות נתן להם - "שם טומאה מסר להם"[49], שזהו ענין שמלכתחילה שייך להם - "משלך נתנו לך"[50].

ו. וזהו גם המבואר בביאורי הזהר[51] הטעם ששרה היתה גדולה מאברהם בנביאות[52] - אף־על־פי שאברהם היה למעלה משרה (שהרי הסיבה לכך שבגשמיות היה אברהם ה"משפיע" (איש) ושרה ה"מקבל" (אשה), היא - לפי שכן הוא ברוחניות הענינים[53]) - לפי שהיא הנותנת: מצד זה שאברהם עמד במדריגה של הבדלה מהעולם, הנה ב"נבואה" היה טפל לשרה, ואומרים לו: "שמע בקולה - בקול רוח הקודש שבה"[52].

ועל־פי־זה מבאר בביאורי הזהר שם, מה שמצינו גדולי הצדיקים שלא היו בעלי רוח הקודש, וקטנים מהם שהיו בעלי רוח הקודש, כי רוח הקודש תלויה בשייכותו של צדיק לבחינת "עלמא דאתגליא". ולכן יכול להיות שנשמות גבוהות ביותר ונשמות השייכות רק לבחינת "עלמא דאתכסיא", לא יהיו בעלי רוח הקודש, לפי שאינם בבחינת הגילוי[54].

ז. על־פי־זה יובן שג' הסיפורים הנ"ל באים בהשפעתה של שרה דוקא, והם "חיי שרה":

דובר לעיל[55] בענין "מעשה אבות סימן לבנים", שהאבות (והאמהות) פעלו הכנה למתן תורה. החידוש של מתן־תורה הוא - ביטול הגזירה ש"העליונים לא ירדו לתחתונים ותחתונים לא יעלו לעליונים", חיבור רוחניות וגשמיות. וההכנה לזה התחילה ממעשה המצוות של האבות, אף־על־פי שמצוותיהם לא פעלו כל־כך בגשמיות העולם כמו המצוות שלאחרי מתן־תורה, להיותם קודם ביטול הגזירה.

ובזה יש חילוק בין האבות לאמהות:

המשכת הקדושה באופן שתישאר גם אחר־כך בדברים הגשמיים, כפי שנפעל על־ידי האבות, היתה ב"גשמיות" השייכת אליהם. וכמו מצות מילה (המצוה של האבות שהמשיכה קדושה בגשמיות) שהיתה בחלק מגופו של אברהם אבינו, או בחלק מגופו של בנו, ש"ברא כרעא דאבוה"[56], או של מקנת כספו על־כל־פנים[57].

ואילו על־ידי שרה (הראשונה שבאמהות), נפעלה המשכת הקדושה בחלק מהעולם, גם מחוץ הימנה: בגלל שרה קנה אברהם אבינו את מערת המכפלה; בתחילה היתה המערה שייכת לעפרון, ושרה (לאחרי הסתלקותה, שאז "אשתכח יתיר", כנ"ל) פעלה ש"ויקם שדה עפרון", "תקומה היתה לו"[58], שיצא מרשות גוי ונעשה "ארץ ישראל".

---

43) ראה ד"ה ר' בנאה הנ"ל, באריכות.

44) ב"ב נח, א.

45) פרשתנו כה, ה. וראה רבותינו בעה"ת כאן. בכלי יקר שם: "העביר נחלה מכל בניו, כי כך רצתה שרה".

46) ראה ב"ר פס"א, ו. פי' הטור הארוך עה"פ.

47) ראה ב"ב קנט, א.

48) שם, ו. - והכתוב מדבר גם בנוגע לישמעאל, כדמוכח בסנהדרין צא, א: "באו בני ישמעאל .. נתן אברהם מתנות" (ולהעיר מפי' הרד"ק ואוה"ח כאן).

49) סנהדרין שם. פירש"י במקומו.

50) לשון המשנה סוף מס' עירובין.

51) לאדמו"ר האמצעי - פרשתנו יג, ב.

52) מדרש אגדה וירא כא, יב. פי' רש"י שם.

53) ראה דרמ"צ ג, ב. ד"ה ואתם הדבקים תרפ"ו ס"ב (בסה"מ תשי"א ע' 205. תרפ"ו ע' רכד).

54) וזהו גם המקור למענה של א' החסידים - על השאלה אם יש לרבו רוה"ק: אם רבי צריך רוה"ק - יש לו, ואם לאו - מה יש להתפעל מרוח הקודש (ראה גם שיחת ש"פ חיי שרה, מבה"ח כסלו תשי"א ס"ו (תורת מנחם - התוועדויות ח"ב ע' 86). וש"נ). - מהנחה בלתי מוגה.

55) שיחת ש"פ וירא ס"ו (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 240 ואילך). וש"נ.

56) ראה עירובין ע, ריש ע"ב. פרש"י כתובות צב, א - ד"ה כבעל. תוד"ה מקמי - יבמות ג, א. יונת אלם רפ"ד. רפפ"ב. ע"ח שכ"ג פ"א. עמה"מ שער עולם הבריאה פי"ז. של"ה קנד, א. "התמים" ח"ג ע' כז. ועוד.

57) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 241 הערה 49.

58) פרשתנו כג, יז. פירש"י במקומו. ב"ר פנ"ח, ח.

ואף־על־פי שגם אברהם נצטווה "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה"[59] - הרי זה לא היה בגדר כיבוש בפועל, אלא היה 'נתינת כח' לבניו[60]; דוקא על־ידי שרה נפעל כיבוש בפועל של חלק מארץ ישראל (אלא שבפועל נעשה זה על־ידי אברהם, על־דרך מה שנתבאר לעיל בענין "שמע בקולה", ששרה פעלה זאת על אברהם).

ח. וכן הוא בנוגע לסיפור השני שבסדרה - נישואי יצחק, שגם ענין זה קשור עם שרה, וכנ"ל שהיא פעלה על אברהם ש"לא יירש בן האמה" (כנ"ל), ובמילא נשאר רק יצחק.

הדין דפריה ורביה הוא, שלא מספיק שיש לו בנים, אלא צריך שיהיו בנים לבניו[61].

גם בפשטות - אברהם היו לו גם את ישמעאל ובני קטורה שהיו להם בנים[62], מה־שאין־כן שרה.

וכן הוא בנוגע לסיפור השלישי שבסדרה, "ויוסף אברהם גו'", ששם מסופר ש"ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק", "ולבני הפלגשים גו' נתן אברהם מתנות"[63] - שזה היה על־ידי ההשפעה של שרה[64], כנ"ל.

ט. ההוראה מהנ"ל בעבודתינו היא - הן מכללות הסדרה, והן מכל אחד משלשת הסיפורים.

ההוראה מכללות הפרשה (שנקראת "חיי שרה"):

בעבודת ה' לא צריכים להיות הגבלות הגוף. כשמגיע ענין שצריך לעשותו, לא צריכים להפריע חשבונות הגוף: הוא רעב, עייף, רצונו לישון וכו'.

ההסכם על זה - הוא תיכף בהתחלת העבודה, וזוהי גם תכלית שלימות העבודה בפועל.

וכנ"ל[65] שההתחלה היא: "לך־לך מארצך וממולדתך ומבית אביך"[66] - לצאת מההגבלות, רצונות, וענינים טבעיים, הן אלו שמתולדתו והן אלו שהורגל בהם או שקיבלם מבית אביו[67].

והענין ד"לך־לך מארצך גו'" צריך להיות לא רק במחשבה לחוד, אלא בפועל. - ישנו מי שיוצא ידי חובה בכך שבמחשבתו (שהרי ענינו של יהודי הוא מחשבה, כמאמר[68] "ישראל עלו במחשבה") מחליט לצאת מהגבלותיו. אבל, בזה לבד לא נשלמת הכוונה (כולל - הפצת המעיינות חוצה), כיון שאין זה שייך לזולת. ויותר מזה - אין זה שייך אפילו לגוף שלו, כי בשעה שבא לידי פועל, נשאר בהגבלותיו.

"אל הארץ אשר אראך"[66]: הוא אפילו אינו יודע לאן ללכת; זאת יראו לו רק אחר־כך - "אשר אראך"; הוא יודע רק ש"ארצך" "מולדתך" ו"בית אביך" אינם ה"ארץ" שאליה שולח הקב"ה.

יתירה מזה: לא זו בלבד שבכדי להגיע "אל הארץ אשר אראך" צריך לצאת "מארצך וממולדתך ומבית אביך", אלא לפעמים, אפילו לאחרי בואו אל הארץ - יש לו נסיונות שונים המונעים אותו מלעבוד שם עבודתו. וכמו שהיה באברהם אבינו, שלאחר שכבר הגיע לארץ כנען, אזי "ויהי רעב בארץ"[69], והוכרח לצאת משם למשך זמן.

ואפילו בשעה שהמניעות הם עד כדי כך שבגללם הוכרח לילך למשך זמן ממקום שליחותו, אין לו להיות שבע רצון מזה (בחשבו שהרוויח את שני הענינים: הוא גם הלך בשליחות הרבי, והוא גם לא

---

59) לך לך יג, יז.

60) ראה תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 254 הערות 112־113.

61) יבמות סב, א. שו"ע אה"ע ס"א ס"ו.

62) ובפרט לפי המפרשים דויקח אשה - היינו לא בתורת פלגש, או שהגר דין אשה לה, ולא פלגש.

63) והתחלת הסיפור "ויוסף אברהם גו' קטורה" - מדגיש עוד יותר ההבדל שבין בני הפלגשים ליצחק, דאפילו לבני זו שקטרה פתחה כו' (פירש"י בראשית כה, א) גם בהיותה מחוץ לבית אברהם, ושלא היו בני שפחת שרה (שהרי כבר מתה שרה) - בכ"ז ונפלינו מן הקצה אל הקצה.

64) לאחרי הסתלקותה, כי אף אשר בחיי שרה בעלמא דין "שם על שכמה ואת הילד וישלחה" (וירא כא, יד), הרי - נוסף על אשר (א) לא עשה זאת אברהם מעצמו, (ב) הי' זה רק לשעה, כי שניהם חזרו (קטורה זו הגר - רש"י שם. וישמעאל בזמן העקידה - רש"י וירא כב, ג) - כל ההבדלה שבין ישמעאל ליצחק אז הי' רק במקום המצאם, ולא נתחדש אז העיקר "לא יירש" - שהרי עדיין, גם יצחק לא קיבל נכסים.

65) שיחת ש"פ לך לך בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 213 ואילך).

66) ר"פ לך לך.

67) שעניני הגוף אלו באים מארצך מולדתך ובית אביך כפשוטם, וכמרז"ל: "יש ארץ מגדלת גבורים כו'" (במדב"ר פט"ז, יב), "יש מעינות שמגדלין גבורים כו'" (במדב"ר פ"כ, כב), "האב זוכה לבן כו'" (עדיות פ"ב מ"ט).

68) ב"ר פ"א, ד. וראה לקו"ת שה"ש ביאור לד"ה יונתי בחגוי (יז, ד ואילך).

69) שם יב, יו"ד.

צריך להישאר שם), אלא עליו לעשות זאת כמו הכרח, ואז, יציאתו הזמנית ממקום שליחותו לא תפעל בו ירידה, ואדרבה - כמו שכתוב באברהם "ויעל אברם ממצרים"[70], שיציאתו (לפי שעה) מארץ כנען למצרים, פעלה בו עליה[71].

יו"ד. וזוהי ההוראה הכללית מהסדרה - שבעבודת ה' אין להתחשב בהגבלות הגוף. אבל במה צריכה להתבטא העבודה - על זה באה ההוראה משלושת הסיפורים:

העבודה הנדרשת מיהודי היא - לא להסתפק בפעולה עם עצמו, אלא (א) לפעול גם בעניני העולם (ההוראה מקנין מערת המכפלה), (ב) מה שיהודי צריך לעשות עוד יהודי[72] - צריך להיות באופן שהיהודי השני יהיה בבחינת "טופח על מנת להטפיח"[73], היינו, שגם הוא יעשה עוד יהודי (ההוראה מנישואי יצחק).

יא. כללות הוראות הסדרה - הם גם בבחינות: עולם שנה נפש. "שנה" (זמן, 'רצוא' ו'ושוב') - הרי מחבר (ובמילא גם נכלל מ)"עולם ונפש"[74] - והוראת הפרשה "שנה" "שנים" "שכולם שווין לטובה" - שזמן אחד מלמד (משפיע) על השני, ולטובה, עד ששווין לטובה.

ההוראה מהסיפור הראשון היא, כנ"ל, בנוגע ל"עולם", ומהסיפור השני - בנוגע ל"נפש". ב' הוראות אלה הם בקו ד"ועשה טוב". ולאחרי כן באה ההוראה בקו ד"סור מרע" - מהסיפור השלישי.

ובהקדמה:

על הפסוק[75] "וברכך הוי' אלקיך בכל אשר תעשה", מובא בחסידות[76], שיהודי צריך לעשות כלים לפרנסה, כלים בדרך הטבע, שבהם תומשך ברכת הוי'. ואף־על־פי־כן, למרות הצורך בעשיית כלים, צריך לידע שלא זה הוא העיקר, הם רק "כלים" בלבד, ובמילא לא צריך להיות מושקע ("פאַרטרונקען און פאַרזונקען") בזה. (ופשוט, שהכלים צריכים להיות על־פי תורת הוי', להיזהר משמץ אונאה וכו', בכדי שיהיו כלים ראויים לברכת הוי').

עד כמה היא ההתעסקות בעשיית הכלים? - הרי זה תלוי בו, כפי שמעמיד את עצמו (ולא ברשיעי, חס־ושלום, עסקינן[77]):

ביכלתו להעמיד את עצמו באופן שיהיה מושקע כל היום בעסק, עד שבקושי ישאר זמן לפרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית[78]; וביכלתו להעמיד את עצמו באופן שיעסוק בעסק רק בכדי לצאת ידי חובת ה"תעשה", ואילו כל היום - "תורתו אומנתו"[79], דכיון שהענין ד"בכל אשר תעשה" אינו אלא "כלי", הרי הכמות שבזה אינה עיקר.

וכמסופר על הבעל־שם־טוב[80] - ותוכנו - שפעם אמר למישהו שהוא זקוק לסכום כסף, ותיכף (לאחר אמירתו) פנה לדרכו. הלה רץ אחריו עם הסכום, ואמר לו: אילו היית ממתין רגע, הרי הייתי נותן לך את הכסף על אתר? והשיב לו הבעל־שם־טוב, שהקב"ה צוה "בכל אשר תעשה" - ולכן אמר שהוא זקוק לסכום הכסף; אבל להמתין על זה - הוא עסוק בדברים טובים יותר.

וזוהי אחת ההוראות מהסיפור השלישי - "ולבני הפלגשים גו' נתן אברהם מתנות":

הן אמת שצריך להיות "תעשה", ובאים במגע גם עם עניני העולם ("בני הפלגשים"), אבל די בכך שנותנים להם "מתנות" בלבד, והרי במתנות אין שיעור למטה: אפשר לתת כמה שרוצים, אפילו דבר קטן ביותר (שהרי אף שנתינת מתנה היא מפני ש"עביד ליה נייחא לנפשיה"[81], הרי אין זה באופן שחייב לו משהו, ומכל־שכן שהלה אינו יכול לתבוע שיתנו לו, ועל־אחת־כמה־וכמה - כמה לתת לו].

---

70) שם יג, א.
71) ראה גם לקו"ש ח"ה ע' 59 ואילך (גם משיחה זו).
72) שזהו"ע פרי' ורבי' (ראה לקו"ד (ח"ד) תשמו, א).
73) לשון חז"ל - ברכות כה, ריש ע"ב. ועוד.
74) עטרת ראש ב, ב. וראה לקו"ת חוקת סה, א.
75) פ' ראה טו, יח.
76) מצות תגלחת מצורע (בספהמ"צ להצ"צ) פ"ב ואילך. קונט' ומעין מאמר יז. כג ואילך. ובכ"מ.
77) ראה יומא ו, א. וש"נ.
78) מנחות צט, ב.
79) שבת יא, א.
80) ראה דברי יחזקאל על התורה ומועדים עה"פ וישב לח, א (הוצאת תשנ"ט ס"ע כו ואילך).
81) ראה מגילה כו, ב. גיטין נ, ב. ב"מ טז, א. ב"ב קנו, א.

היכן צריך לתת "כל אשר לו" - "ליצחק". כלומר: את ה"קבע" שלו, עיקר הזמן ועיקר הכחות, צריך למסור לעניני "יצחק" - עולה[82], כליל לה' - עניני קדושה.

וכאשר מתנהגים בהנהגה זו, נעשה מזה בחי' "ליצחק", "צחוק עשה לי אלקים"[83], ועד שזוכים לקיום היעוד[84] "אז ימלא שחוק פינו".

* * *

יב. בשבת נכללים ומתעלים ימי החול של השבוע שעבר[85], החל מיום ראשון. ולכן אומרים בכל יום בשבוע (מיום ראשון) "היום יום ראשון בשבת", "יום שני בשבת", וכן הלאה, והרי הפירוש "בשבת" הוא - לא רק "בשבוע", כפירוש הפשוט, אלא גם - ב"שבת" (וכמו שכתב הרמב"ן[86] שבאמירת "היום יום ראשון בשבת" כו' מקיימים המצוה "זכור את יום השבת לקדשו"[86]), היינו, שכל ימי השבוע נמנים לחשבון שבת הבאה, כיון שהעליה והשלימות שלהם היא בשבת.

וכך היה מיד בתחילת הבריאה, שגמר ושלימות ששת ימי בראשית היה בשבת בראשית. וכמאמר רז"ל[87] "מה היה העולם חסר - שבת": עד יום השבת, הנה העולם כולו - לא רק החלק שנברא ביום הראשון או ביום השני וכו', אלא "העולם", כל מה שנברא כולל ביום הששי - היה "חסר", ורק בשבת נשלם כל חלק מהבריאה.

וכן הוא בכל שבוע ושבוע, שימי החול נשלמים בשבת שלהם. ויתירה מזה: בימי החול לעצמם - אין תכלית; אלא הם הכנה לשבת,

[מאמר המוסגר: לא כטעות בעלי־עסקים שסבורים ש"ימי החול" ו"שבת" הם ב' ענינים נפרדים, אלא הם קשורים זה בזה: אם רצונו שתהיה אצלו שבת חסידית ("אַ חסידישער שבת"), עליו להתכונן לכך בששת ימי החול, החל מיום ראשון. וכמו כן לאידך גיסא: בכדי שיהיו אצלו ששת ימי החול יהודיים ("אידישע"), בהנהגה על־פי תורה - עליו לעבוד עבודתו בשבת במידה מרובה כל כך, שתהיה דיה לא רק עבור השבת בלבד, אלא תספיק גם עבור הימים שלאחריו (שהעבודה בהם קשה יותר מאשר בשבת, כיון שבשבת לא עסוקים בעובדין דחול), בבחינת "מיניה מתברכין כולהו יומין"[88]. עד כאן]

וכמאמר רז"ל[89] "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת": "טרחא" - היא בשביל התכלית שבאה על ידה, אבל הטרחא עצמה אינה התכלית. ולכן נאמר על ערב שבת (והרי הכוונה ב"ערב שבת" כאן היא לכל ימי השבוע שעבר, כיון שההכנה לשבת צריכה להתחיל כבר מיום ראשון[90]) הלשון "שטרח", כי התכלית של ששת ימי החול אינה בהם עצמם, אלא בשבת שלאחריהם. וזהו "יאכל בשבת": האדם "אוכל" (לוקח, עד שזה נעשה דם ובשר מבשרו - חלק ממנו) את הענינים שנפעלו על־ידי הטרחא.

יג. בין הימים של השבוע שעבר - שעולים ונכללים ביום השבת הזה - ישנו גם יום השני, עשרים במרחשון, יום הולדת של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו־עדן.

לעמוד על מהותו של היום, יכולים גם על־ידי הפרשה בתורה ששייכת ליום[91] - משני עד שלישי בפרשת חיי שרה[92].

על הפסוק "ואברהם זקן גו'" (שבפרשה זו)[93], איתא בגמרא[94] "אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה".

---

82) ב"ר הובא ברש"י (תולדות כו, ב).
83) וירא כא, ו.
84) תהלים קכו, ב. ברכות לא, א.
85) ראה תו"א נח יו"ד, א. לקו"ת בהר מא, א.
86) יתרו כ, ח.
87) רש"י בפי' עה"ת בראשית ב, ב. מב"ר במקומו.
88) זח"ב סג, ב. פח, א.
89) ע"ז ג, סע"א.
90) שו"ע אדה"ז סרמ"ב ס"י. ראה ביצה טז, א. רשימות הצ"צ לתהלים סח, ב (סק"ו).
91) ראה סה"ש תש"ב ע' 27 ואילך.
92) גם בשנת הולדתו - כתר"א - היתה הקביעות דכ' מ"ח ביום השני לפ' חיי. וראה סה"ש קייץ ה'ש"ת ע' 158, אשר בפרשת השבוע שבו נולד אדם, מרומזים המאורעות שבמשך ימי חייו.
- ולכאורה יש לתקן שם, כי הקביעות די"ב תמוז תר"ם היתה ביום ב' פ' בלק. ואולי צ"ל שם: .. די פרשות בלק און פנחס בין .. געוואָרן און געווען דער ברית. די .. (ועד"ז להלן שם. וראה שו"ע אדה"ז מהד"ב סו"ס ד', דתחלת כניסת נפש הקדושה היא במצות מילה).
93) כד, א.
94) יומא כח, ב.

[ולהעיר, שגם מהפסוק עצמו מוכרח שאין הכוונה רק ל"זקן" כפשוטו, שהרי ענין זה נאמר כבר בתורה כמה פעמים לפני זה: "ואברהם ושרה זקנים"[95], "ואדוני זקן"[96]; וגם בפסוק זה גופא נאמר לאחרי־זה "בא בימים". ובהכרח לומר שכוונת הפסוק בתיבת "זקן" היא לענין נוסף מלבד "זקן" כפשוטו].

ובזה רואים כבר שייכות לכ"ק אדמו"ר נשמתו־עדן, כיון שהוא יסד את ישיבת תומכי תמימים[97].

יד. עוד ענין בפסוק זה קשור עם כ"ק אדמו"ר נשמתו־עדן:

על הפסוק[93] "ברך את אברהם בכל", מפרש רש"י: "בכל עולה בגימטריא בן, ומאחר שהיה לו בן, היה צריך להשיאו אשה".

כאמור לעיל (סעיף א), מפרש רש"י לכל־לראש "פשוטו של מקרא". ובפשטות אינו מובן: בחיוב האב לבנו להשיאו אשה[98], אין נפקא־מינה אם האב עשיר ומבורך בכל, או לא. ואם־כן, אינו מובן מה שהתורה מקדימה "ברך את אברהם בכל" ל"ויאמר אברהם אל עבדו גו'"[99] (אליעזר) לחפש שידוך ליצחק? ולכן מפרש רש"י, ש"בכל" בגימטריא בן, ולכן היה צריך להשיאו אשה.

אך עדיין אינו מובן: כבר יודעים מהסדרות הקודמות שהיה לאברהם בן. בפרשת לך־לך מסופר כבר שהקב"ה הבטיח לאברהם שיולד לו בנו יצחק; אחר־כך, בפרשת וירא, מסופר שאברהם נתבשר "והנה בן לשרה אשתך"[100], ולהלן: "ותלד שרה לאברהם בן"[101]; ולאחרי־זה מסופר כמה פרטים שאירעו בין אברהם ליצחק בנו. ואם־כן, מה מחדשת כאן התורה - ולא בפירוש, אלא ברמז - שאברהם היה לו בן?

והביאור בזה:

התורה מספרת כאן, שהבן שהיה לאברהם, היה בבחינת "בכל": היו בו כל המעלות, והוא היה ה"בכל" של אברהם - כל ענינו של אברהם.

וזוהי ההקדמה ל"ויאמר אברהם אל עבדו גו'":

מצד עצם העובדה שלאברהם היה בן, ובמילא מחוייב להשיאו אשה - לא היה אברהם שולח את אליעזר "אל ארצי ואל מולדתי"[102] דוקא, לקחת משם את רבקה, שהיתה "כשושנה בין החוחים"[103]. וגם: כיון ש"מצוה בו יותר מבשלוחו"[104], מוטב היה שיקיים בעצמו את חיוב האב לבנו ויחפש אשה לבנו במקומו, ולא לשלוח את אליעזר ולמרחקים;

אלא בגלל שיצחק היה "בכל", כל ענינו של אברהם - לכן השתדל אברהם ביותר, ושלח את אליעזר למקום רחוק בצוותו "ולקחת אשה לבני ממשפחתי ומבית אבי"[105]. בכדי שיהיה המשך הדורות של כל ענינו של אברהם, הוכרח להיות השידוך ממשפחתו ומבית אביו[106].

טו. עוד ענין (לכאורה תמוה ביותר) בזה:

ענין זה שיצחק היה ה"בן" של אברהם - רומזת התורה כאן בגימטריא!

בנוגע לגימטריאות איתא בתניא[107], שהם בריחוק יותר מענין החילופים והתמורות. גם חילופים ותמורות הם ענין של ירידה - שלכן, הנבראים שלא נזכרו בפירוש בעשרה מאמרות שבתורה, ומקבלים חיותם רק מחילופי האותיות (כפי שהאותיות דעשרה מאמרות מתחלפות בא"ת ב"ש וכדומה), הם במדריגה פחותה מהנבראים שמקבלים חיותם מהאותיות שבעשרה מאמרות עצמן - אבל אף־על־פי־כן, גם בחילופי האותיות ישנו מבחי' האותיות (אלא כפי שהם בירידה). מה־שאין־כן בגימטריאות, ישנו רק

95) וירא יח, יא.
96) שם יב.
97) ויש לרמז, שהי' אז בן ל"ו שנים - ופ"ו, ז"א, שהוא זקן שקנה חכמה, וכמש"כ בל"ת להאריז"ל פ' קדושים (הובא בלקו"ת שה"ש יא, ב).
98) קידושין כט, א.
99) פרשתנו שם, ב.
100) יח, יו"ד.
101) כא, ב.
102) פרשתנו שם, ד.
103) שה"ש ב, ב. שהש"ר פ"ב, ב. ב"ר פס"ג, ד. ויק"ר כג, א. וראה רש"י לקמן (תולדות כה, כ).
104) קדושין מא, א.
105) פרשתנו שם, מ.
106) ראה רמב"ן בפרשתנו (כה, ו): "והנה אברהם לקח כו' לא שלח כו' כי איננו שומר רק זרע יצחק כי עליו נכרת הברית". ועד"ז בבחיי שם וברד"ק.
107) ח"ב ספ"ז.

החשבון ומספר (למשל: השייכות ד"אבן" לשם העולה "ב"ן" (שממנו נתהווה האבן), נרמזת רק בכך שבשם ב"ן ישנם נ"ב אורות, וכן גם באבן).

ומזה מובן בענין "בכל עולה בגימט' בן" - שזה מורה על ענין שבגילוי לא נראה בו כלל שהוא "בן" של אברהם. וזוהי גדלותו של יצחק, שפעל זיכוך "בכל" - גם בענינים שבגילוי אין להם שייכות לאברהם.

ופירוש זה בתיבת "בכל", קשור עם הפירוש הקודם, שיצחק היה כל ענינו של אברהם: שלימותו של אברהם היתה בכך שנקרא "אברהם" בה"א, "אב המון גוים"[108], היינו שמברר גם את הניצוצות שבהקליפות[109]; וענין זה נשלם על ידי יצחק - "בכל".

טז. וזוהי שייכות נוספת בפרשה זו בנוגע לכ"ק אדמו"ר נשמתו־עדן:

"והוי' ברך את אברהם בכל" - הקב"ה ברך את כ"ק אדמו"ר נשמתו־עדן בבן (יצחק), שהיה "בכל", היינו, בן כזה שפעל בירור וזיכוך גם בענינים הנמצאים בעומק תחת, ועד אפילו בענינים שלא ניכר בהם כלל שיש להם שייכות ליהדות (אברהם). וגם בעבודתו זו היה "בכל" - כל ענינו של אביו.

יז. ההוראה מהנ"ל בעבודתינו:

לכל־לראש צריך להיות - "זקן ויושב בישיבה". כי אצל בני־ישראל מתחילים כל הענינים בתורה. חתן לפני חתונתו ובנינו עדי עד - עולה לתורה[110]; "מי שברך" להולדת בן או בת נעשה בעת העליה לתורה, וכן את כל הענינים יש "לקחת" מהתורה.

ולאחרי כן אומרים, שהענין ש"לוקחים" מהתורה ("ואברהם זקן") - שצריך להיות "בא בימים" - לבוא בתוך הימים (וכדיוק לשון הכתוב: "בא בימים", ולא הימים באים אליו), והיינו, שיש לפעול ולהמשיך בימים, ובעולם המוגדר ב(מקום ו)זמן - "ימים"[111]. ועדיין אין זה מספיק, אלא צריך לפעול גם "בכל" - להמשיך אלקות גם בענינים שבגילוי אין להם שייכות (עדיין) ליהדות.

חי. כמדובר לעיל, הנה ההוראות ד"בא בימים" ו"בכל" באים מהענין דאברהם "זקן - יושב בישיבה".

ומזה מובן, שתלמידי תומכי תמימים - הישיבה שייסד כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע - עליהם ביחוד מוטלת האחריות לפעול בעולם הענין ד"בא בימים" ו"בכל", היינו, לא להסתפק בעבודה עם עצמם, אלא לעשות "בכל", העולם כולו, לדירה לו יתברך.

* * *

יט. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל ויהיו חיי שרה גו'.

* * *

כ. האמור לעיל (במאמר[112]) שהענין ד"בת ק' כבת כ', ובת כ' כבת ז'" הוא רק בכ"ף הדמיון, ולא באופן ש"שוין" (כמו "שני חיי שרה", שלמעלה מהתחלקות) - הוא לא רק ברוחניות הענינים, אלא גם בפשטות הענינים, וכמדובר[2] שפירוש רש"י מתאים ומכוון הן לפי חלק הסוד שבתורה והן לפי חלק הפשט שבתורה:

בנוגע ל"בלא חטא" ו"יופי" - אי אפשר לומר ש"כולן שוין", שהרי הא גופא שלאחרי כ' היתה בגדר של עונשין (על חטא), גם כאשר לא היה כן בפועל, הרי זה ירידה (ובדוגמת הדין בסכך, שדבר המוכשר

108) לך לך יז, ה ובפרש"י.

109) תו"א לך לך יא, א. יג, ב. תו"ח שם פ, ד ואילך. שם ר"פ חיי שרה.

110) ראה לבוש ומג"א או"ח סוסרפ"ב. סד"ה וכל בניך תרפ"ט (סה"מ קונטרסים ח"א יט, סע"ב. סה"מ תרפ"ט ס"ע 79 ואילך). וראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח"מ ס"ע 7. וש"נ.

111) ראה שיחת ש"פ חיי שרה, מבה"ח כסלו תשכ"ב (תורת מנחם - התוועדויות חל"ב ע' 201 ואילך. לקו"ש ח"ג ע' 774 ואילך). שם ח"ד ע' 1194.

112) בסופו (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 262).

לקבל טומאה, אף שלא נטמא בפועל, הרי הוא פסול לסכך[113]). וכן הוא בנוגע ליופי, הא גופא שהזמן שלאחרי ז' הוא בגדר של היפך היופי, וצריך לשלול ולומר שבת כ' כבת ז' - הרי זה ירידה.

ולכן אומרים רק "כבת כ'" ו"כבת ז'", בכ"ף הדמיון (כיון שבפועל היתה בלא חטא וביופי גם בהיותה בת ק'), אבל אין זה באופן ששוין ממש.

כא. יתירה מזה:

אי אפשר לומר "כולן שוין" בענין היופי והחטא, כי: בנוגע ליופי - היה אצלה זמן של ירידה גם בפועל - "בלותי"[6]. ובנוגע לחטא - "ותצחק שרה", "ותכחש שרה"[114], וכפשטות פירוש רש"י[115]. וכמובן גם ממה שכתוב[5] "הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את", להפירוש המדובר לעיל[116] בשם ה"מאור עינים", שבשעה שהקריב לבוא מצרימה היתה ירידה בפועל ב(אברהם ו)שרה. ואם־כן, על זמן זה אי אפשר לומר אפילו "כבת", בכ"ף הדמיון.

ואף־על־פי־כן נאמר "שני חיי שרה", כולן שוין (וההשתוות שלהן היא בכך שכולן היו) לטובה, כי אף שהיו זמנים של ירידות, הנה גם הירידות הם לטובה, כיון שיש מעלה באתכפיא על עבודת הצדיקים[117], ונמצא, ש(גם) על־ידי הירידות נשלמת הכוונה, ולכן גם הם "טובה".

ועל־פי־זה ניתוסף עוד ענין ב"שני חיי שרה", שקאי לא רק על בחינת העצם שלמעלה מהתחלקות (כנ"ל במאמר[112]), אלא גם לאחר שבאים בהתחלקות[118], הנה בפנימיות הרי הם "שני חיי שרה", כולם בכלל אחד, כיון שמצד הכוונה "כולן שוין לטובה".

פירוש עמוק יותר בזה - שהטובה שבכל השנים היא גם בשוה, ועל־דרך שענין ה'קבלת עול' (שלמעלה מהתחלקות כחות פנימיים, וזהו הטוב האמיתי) הוא בשוה באתכפיא ואתהפכא, בכל התרי"ג מצוות וכו'.

כב. וההוראה מזה בעבודתנו:

דובר במאמרי שבת פרשת נצבים[119] וחודש תשרי[120], בפירוש הכתוב[121] "אתם נצבים היום כולכם גו' ראשיכם שבטיכם גו' עד שואב מימיך", שבעבודת ה' צריך להיות ב' ענינים: (א) "נצבים כולכם" - העבודה שמצד העצם, והיינו, שאף־על־פי שישנם כחות פרטיים, מראשיכם עד שואב מימיך, מכל־מקום הרי זה כפי שהם מצד העצם. וזוהי העבודה דחודש תשרי. (ב) "ראשיכם גו'" - העבודה שמצד כחות פרטיים, שזוהי העבודה בכל השנה, לאחרי תשרי, כאשר "ויעקב הלך לדרכו"[122]. אלא שאף־על־פי־כן, פועלת גם אז העבודה שמצד העצם שבחודש תשרי, שגם בעבודות הפרטיות יש התכללות.

ועל־דרך־זה יש בכל מצוה ב' ענינים: הכוונה הכללית שבכל המצוות בשוה (שוין לטובה) - לקיים רצון העליון, והכוונה פרטית שבכל מצוה, שכל מצוה ממשיכה המשכה מיוחדת[123].

וזוהי ההוראה מהנ"ל בעבודת האדם - שלא רק מצד העבודה דראש השנה, ועל־דרך־זה מצד הכוונה הכללית שבמצוות, אלא גם מצד העבודה דכל השנה, ועל־דרך־זה מצד הכוונות הפרטיות של המצוות, אף שיש בהם כמה התחלקויות, הנה סוף סוף "כולן שוין לטובה", כיון שעל־ידי העבודות הפרטיות דוקא[124] נשלמת הכוונה דדירה לו יתברך בתחתונים[125].

---

113) ראה שו"ע אדה"ז או"ח רסתרכ"ט. וש"נ.

114) וירא יח, יב. שם, טו. וראה ב"ר (פמ"ח, יז): "ואני זקנתי מלעשות נסים".

115) ודלא כפירוש הרמב"ן.

116) ראה שיחת ש"פ לך לך סי"א (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 221). וש"נ.

117) ראה תניא פכ"ז.

118) ושני הפירושים תלויים זב"ז, כי המשכת העצם שלמעלה מהתחלקות הוא ע"י עבודת הבירורים עכשיו דוקא (כמובא לעיל מתו"ח), שהיא בכחו' פנימיים שבהתחלקות דוקא.

119) ד"ה אתם נצבים דש"פ נצבים, כ"ח אלול תשכ"ד - לא הגיע לידינו לע"ע (המו"ל).

120) ד"ה זה היום דיום ב' דר"ה פ"ט (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 12 ואילך); ד"ה שיר המעלות דש"פ וילך, שבת שובה, וא"ו תשרי פ"ב ואילך (שם ע' 22 ואילך); ד"ה כתר יתנו לך דיום ב' דחה"ס (שם ע' 72 ואילך).

121) ר"פ נצבים.

122) לשון הכתוב - ויצא לב, ב. וראה סה"ש תרצ"ו ע' 43. וש"נ. ונתבאר בלקו"ש חט"ו ע' 259 ואילך. ח"כ ע' 266 ואילך. 367 ואילך. ועוד.

123) ראה תניא פמ"א (נו, ב). עטרת ראש ביאור לד"ה תקעו (נח, ב ואילך).

124) ראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1196 בהערה.

125) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ.

לקוטי־שיחות פרשת חיי־שרה כרך טו שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

א.

שם הפרשה "חיי שרה" ותוכנה נראים כסותרים

כפי שדובר כבר פעמים רבות[1] על שמות הפרשות, שתוכנה של כל פרשה מקופל בתוך שמה, כך הוא הדבר גם בפרשתנו, שהשם "חיי שרה" רומז לכל תוכן הפרשה.

הדבר תמוה: הפרשה כולה אינה מדברת על מאורעות שאירעו בתקופת "חיי שרה", אלא להיפך: כל מאורעות הפרשה אירעו לאחר מות שרה[2].

ולא רק זמנם של האירועים הוא לאחר פטירת שרה, אלא גם משמעותם היא ההיפך מ"חיי שרה":

בחלק הראשון של הפרשה מסופר על קניית מערת המכפלה על־ידי אברהם בשביל קבורת שרה. הענין השני בפרשה[3] הוא נישואי יצחק ורבקה, שבסיומו נכתב הפסוק[4] "וינחם יצחק אחרי אמו" — "ומשמתה הוא מתנחם באשתו"[5]. כך, ויותר, הענין השלישי שבפרשה[6] — "ויוסף אברהם ויקח אשה..." וההמשך "ואלה תולדות ישמעאל...", אשר כל זה הוא ההיפך המוחלט של "חיי שרה", שהרי מצדה של שרה (חיי שרה) צריך להיות "גרש האמה הזאת ואת בנה"...[7].

כיצד ניתן לומר, איפוא, שתוכנה של כל הפרשה הוא "חיי שרה"?

ב.

החיים האמיתיים - נצחיותם גם לאחר המוות

ההסבר לכך הוא: ידוע[8] הפירוש על המובא בגמרא[9] "יעקב אבינו לא מת... מה זרעו בחיים אף הוא בחיים":

החיים האמיתיים הם חיים נצחיים[10], ואלה אפשריים רק אצל הדבקים בה', שהוא מקור החיים והנצח האמיתי, ככתוב[11]: "והוי' אלקים אמת הוא אלקים חיים, ו"אתם הדבקים בה' אלקיכם חיים..."[12].

מזה מובן שהיותם של חיי יעקב חיים נצחיים, חיים של קדושה, ניכרת כאשר רואים את נצחיותם, את המשכם גם לאחר צאת הנשמה מן הגוף, כאשר גם מאוחר יותר "זרעו בחיים" — חיי זרעו שוים לחיי יעקב.

כך מובן גם לגבי "חיי שרה"[13]: מתי מתגלים חיי שרה? כאשר השפעתם ניכרת גם לאחר חייה בעולם הזה, כאשר עניני הטוב והקדושה שלה ממשיכים להתקיים. רק אז יכולות קכ"ז שנותיה להחשב ל"חיי שרה" — חיים הראויים לשמם, החיים האמיתיים של שרה אמנו.

לפי זה מובן שהחלק בפרשה המספר על נישואי יצחק ורבקה מתאים לשם הפרשה, כי התנהגותו של יצחק, בנה של שרה (זרעה בחיים), היא בהתאם לחייה, וכך גם התנהגותה של רבקה שאותה נשא לאשה, ככתוב "ויביאה יצחק האהלה שרה אמו" — "והרי היא שרה אמו"[14], שהענינים המיוחדים לשרה (נר דלוק מערב־שבת לערב־שבת, ברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל[15]) נמשכו אחר כך על־ידי רבקה. רק אז מתגלים אמיתותם ונצחיותם של "חיי שרה"[16].

אך אין די בכך, שהרי לפי הסבר זה מובן רק ענין אחד בפרשה, ולא הענינים האחרים, ובנוסף לכך הרי ברוב הפרשה אין מדובר על עצם הנישואין, אלא על פירוט המאורעות והדיבורים שבשליחות אליעזר (פגישתו עם רבקה, סיפורו לבתואל ולבן, שכנועם לשידוך זה וכו').

---

1) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 58 ואילך. ועוד.
2) ראה גם לקו"ש ח"ה ע' 338 ואילך.
3) כד, א ואילך.
4) שם, סז וברש"י. וראה פדר"א פל"ב.
5) וגם עצם ההרהור שיצחק ישא אשה, בא לאברהם לאחרי העקידה (ב"ר פנ"ז, ג. פרש"י וירא כב, כ). ובשורת העקידה הביאה ל"ותמת שרה" (פרש"י פרשתנו כג, ב).
6) כה, א ואילך.
7) וירא כא, יוד.
8) בהבא לקמן — ראה לקמן ע' 463 ואילך. וש"נ.
9) תענית ה, ב.
10) וע"ד ההלכה: "מים חיים" — שולל נהרות המכזבין (פרה פ"ח מ"ט).
11) ירמי' יוד, יוד.
12) ואתחנן ד, ד.
13) ראה זח"א קכב, ב: אתת שרה ונחתת וסלקת ולא אתדבקת ב' כו' זכתה לחיין עלאין לה ולבעלה כו' אתדבקת בחיין ועל דא דילה הוו חיין.
14) פרשתנו כד, סז וברש"י.
15) פרש"י שם. ב"ר פ"ס, טז.
16) להעיר מרבינו בחיי פרשתנו בהקדמה.

ג.
הקשיים על דברי אברהם לבני חת ועל סופה של הפרשה

הדברים יובנו, על־ידי ההסבר לכך שגם בחלק הראשון של הפרשה, ההרחבה היא דוקא במשא ומתן שבין אברהם לבני חת ועפרון על קניית מערת המכפלה.

ענין זה דורש הסבר: על תחילת דברי אברהם לבני חת – "גר ותושב אנכי עמכם"[17] אומרים חז"ל[18]: "אם תרצו[19] הריני גר ואם לאו אהיה תושב[20] ואטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת"[21]. ולכאורה לא מובן:

א) כיוון שאברהם יכול היה לקחת את מערת המכפלה "מן הדין"[22], מדוע השתדל כל־כך הרבה שבני חת ימכרו לו אותה, וב"כסף מלא"[23], ומדוע הוא אומר "הריני גר"?

ב) כיצד יכול היה אברהם לקחת זאת "מן הדין", והלוא אז עדיין לא היתה שייכת לאברהם. אז היתה רק הבטחה על העתיד[24]: "לזרעך אתן את הארץ הזאת"?

כן קשה על סופה של הפרשה: על "ויקברו אותו יצחק וישמעאל"[25] נאמר בחז"ל[26], ורש"י מביא זאת[27], "מכאן[28] שעשה ישמעאל תשובה והוליך את יצחק לפניו". וצריך להבין: מדוע רומזת התורה לחזרה בתשובה של ישמעאל רק בעת קבורת אברהם (לאחר פטירתו), בעוד אשר ישמעאל חזר בתשובה כבר בחיי אברהם[29], וזוהי "שיבה טובה שנאמר באברהם"[30]?

ד.
ההבדל בין תולדות אברהם לשרה

כדי להבין זאת יש להבין תחילה את ההבדל בין אברהם לשרה[31] בענין תולדותיהם:

אברהם – בפשטות – לא היה רק אביו של יצחק, אלא גם של ישמעאל, וחז"ל אף אומרים[32] ש"בנך יחידך אשר אהבת" מתאים גם ליצחק וגם לישמעאל. יתר־על־כן: ישמעאל נולד לו לפני יצחק.

כלומר, מאברהם יצא לא רק עם ישראל, אלא גם אומות אחרות, והקדוש־ברוך־הוא אף אומר עליו "אב המון גויים נתתיך"[33], הוא "אב לכל העולם"[34].

לעומת זאת, היתה שרה אמו של יצחק בלבד. כלומר, לה יש קשר לעם ישראל בלבד[35].

---

17) כג, ד.

18) פרש"י עה"פ. מב"ר פנ"ח, ו.

19) בב"ר לפנינו: אם רציתם גר ואם לאו מארי ביתא. ובכמה כת"י (ראה ב"ר הוצאת תיאדור אלבעק): אם רציתי דייר ואם לאו מארי ביתא. ובפי' המיוחס לרש"י: אם רציתם הריני כגר עמכם ואם לאו הריני מארי בית בעל־כרחכם שכך כו'.

20) בדפוס א' וב': ואם לאו אטלנה מן הדין.

21) לך יב, ז.

22) כפשוטו – כפי' החזקוני ומפרשי רש"י (רא"ם, רע"ב, לבוש האורה ועוד. עיי"ש) שכבר הי' לו חלק בארץ (וראה הערה 24). וכ"ה בפשטות לפי הדיעה בב"ב (ק, א) דהוי קנין (וראה לקו"ש ח"ה ע' 328 הערה 97). וראה ע"ז נג, ב ובפרש"י שם ד"ה ואשריהן. ובארוכה – פרשת דרכים דרוש ט. וראה צפע"נ הל' תרומות פ"א ה"א (ג, א ואילך).

23) ראה ש"ך עה"ת עה"פ.

24) כן משמע מפרש"י שהביא הכתוב "לזרעך אתן את הארץ הזאת" ולא כבמדרש שהביא הכתוב (שם טו, יח) "לזרעך נתתי את הארץ"* (ראה ירושלמי חלה פ"ב ה"א). וגם עה"פ שם – הנה בב"ר (פמ"ד, כב) איתא "מאמרו של הקב"ה מעשה", משא"כ בפרש"י שם – "אמירתו של הקב"ה כאילו היא עשוי". (ולהעיר מת"י שם: לבנך אתן. וראה רמב"ן שם).

[ואין להקשות: סו"ס למה לא הביא רש"י הכתוב "לזרעך נתתי גו'"? כי י"ל, דע"פ פשש"מ לא מסתבר שאברהם אמר לבני חת אמירת הקב"ה "לזרעך נתתי גו'" (לפני שהי' לו זרע) דאמירתו של הקב"ה כאילו היא עשוי' – כי זה לא יתקבל אצלם ובמכש"כ וק"ו שאפילו לאחר שנולד יצחק אמרו ליצני הדור שאינו בנו של אברהם (ב"מ פז, א. תנחומא תולדות ג. הובא בפרש"י ר"פ תולדות)]. וראה בארוכה לקמן ע' 218 ואילך. לקו"ש ח"ל ע' 84 ואילך.

25) כה, ט.

26) ב"ב טז, סע"ב. וראה ב"ר פס"ב, ג.

27) עה"פ.

28) לשון רש"י כאן.

29) כמפורש בגמרא שם. ת"י פרשתנו שם, ח. ב"ר פנ"ט, ז. פרש"י לך טו, טו. וראה פרש"י וירא כב, א. ג.

30) סיום פרש"י כאן.

31) בהבא לקמן – ראה (בלשון הקבלה וחסידות) – אוה"ת ד"ה רבי בנאה פרשתנו קכ, א ואילך. תמב, ב ואילך. תו"ח פרשתנו קכה, ד ואילך. ולהעיר מביאוה"ז לאדהא"מ פרשתנו יג, ב. ד"ה ואתם הדבקים תרפ"ו (סה"מ תיש"א) פ"ב. לקו"ש ח"ה ע' 339 ואילך.

32) סנהדרין פט, ב. פדר"א פל"א. תנחומא, ב"ר ופרש"י – עה"פ (וירא כב, ב). ועוד.

33) לך יז, ה.

34) פרש"י שם. מברכות יג, א. וראה ב"ר פמ"ט, ב. ספנ"א. ומשמע שהוא על כל הגוים כפשוטו. וראה ירושלמי בכורים פ"א ה"ד. רמב"ם הל' בכורים פ"ד ה"ג. ועוד [אבל גם אם הכוונה לגרים הרי "בכדי שיהי' הנכרי העו"כ מגייר עצמו כו' א"א שיהי' זה בעצמו כ"א ע"י ההשפעה שנמשך לו מלמעלה ומאברהם היא באה שהוא האב להם ומשפיע זאת להם" (אוה"ת שם)].

35) להעיר שעשו בנו של יצחק הי' "ישראל מומר" (קדושין יח, רע"א). משא"כ ישמעאל – ראה בארוכה לקמן ע' 205 ואילך.

---

*) במדרש לקח טוב: "לזרעך אתננה את הארץ הזאת". ולכאורה הכוונה להכתוב שהובא ברש"י. ובשכל טוב: לך ולזרעך אתננה – הכתוב דלך יג, טו בשינוי. וראה מפרשי המדרש שם.

בדומה לכך קיים ההבדל גם בין עבודת אברהם לעבודת שרה:

אברהם פרסם אלקות לכל סוגי בני אדם, "הקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב"[36] ואפילו של ערביים המשתחוים לאבק רגליהם[37], בלא התחשבות אם יישארו גם אחר כך תחת השפעתו, אם לאו.

לעומת זאת, ההשפעה האלקית שבאה באמצעות שרה (משנולד יצחק) היתה רק למקום ראוי, לצד הקדושה. (כפי שרמוז בסיפור על ר' בנאה[38] ומוסבר בהרחבה בספרי החסידות[39]).

דבר זה התבטא גם לגבי ישמעאל, בנו של אברהם. שרה אמרה עליו (ודברה התבצע) "גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק", בעוד אשר "וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו"[40].

אברהם הוריד שפע אלקי לכולם, ולכן "וירע הדבר מאד... על אודות בנו" – "שאומרת לו לשלחו"[41]. יתר־על־כן: הוא ביקש[42] (ובקשתו התמלאה) "לו ישמעאל יחיה לפניך"[43].

אך בעיני שרה[44] אין לישמעאל שום ערך ביחס ליצחק, וצריך להיות "גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש... עם בני..." – לא ייתכן שהוא יקבל מאברהם שפע רוחני ביחד עם יצחק, עם יהודים.

ה.

הנקודה המשותפת בין מערת המכפלה לבין שליחות אליעזר

ענין זה הוא הנקודה המשותפת לכל שלוש הפרשיות שבפרשתנו, כדלהלן:

מערת המכפלה היתה מקום קבורתם של אדם וחוה[45], שמהם יצא כל המין האנושי. לפי זה אין למערת המכפלה, לכאורה, שום קשר מיוחד דוקא לישראל.

בכל זאת רואים, שאברהם השקיע מאמצים רבים וקנה אותה לקבורת שרה, ושם נמצאים שלושת האבות והאמהות, והיא שייכת רק ליהודים. זוהי הוכחה לכך שישראל הם העיקר בצאצאי אדם וחוה[46], ולשאר האומות אין חשיבות כלפיהם.

אחר כך מובא בפרשה ענין נעלה יותר, בסיפור על שליחות אליעזר: רוממותם של ישראל איננה רק על פני עמים שאין להם כלל קשר לאברהם, אלא גם על פני אלה שיש להם קשר מסויים אליו:

על אליעזר עבד אברהם נאמר שהיה "דולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים"[47], ואף בסיפור על השליחות מספרת התורה על הנסים הרבים שהראה לו הקב"ה עד למילוי שליחותו של אברהם, ומהרחבת הסיפור לומדים חז"ל[48] ש"יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים...". ולמרות כל זאת לא יכול היה אברהם לשדך את יצחק בנו עם בתו של אליעזר, כי "בני ברוך ואתה ארור ואין ארור מדבק בברוך"[49].

כלומר, ללא התחשבות בכל מעלותיו של אליעזר, הרי ביחס ליצחק אין הוא רק בדרגה נמוכה יותר, אלא כ"ארור" לעומת "ברוך".

ו.

סוף הפרשה - דרגה נוספת בענין זה

ובסוף הפרשה מוסיפה התורה ומציינת דרגה גבוהה עוד יותר בענין זה, שחשיבותם של ישראל היא אפילו על פני תולדותיו של אברהם, באופן שהתולדות האחרים אינם תופסים כלל מקום.

לאחר שמספרת התורה "ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה", "ותלד לו...", נאמר[50] "ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפלגשים... נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו..."[51]. כך גם לגבי בני ישמעאל,

---

36) ראה סוטה יוד, סע"א ואילך. ב"ר ספנ"ד. ספל"ט. פמ"ג, ז. פמ"ט, ד. וראה לעיל ע' 132 ואילך.

37) ראה ב"מ פו, ב. הובא בפרש"י וירא יח, ד.

38) ב"ב נח, רע"א.

39) ראה במקומות שצויינו בהערה 31.

40) וירא כא, יא.

41) פרש"י וירא שם.

42) לך יז, יח.

43) ראה זח"א רה, ב: אברהם לא ידענו כו' לא אשתדל עלן כמה דאשתדל על ישמעאל דאמר לו ישמעאל כו'. ח"ב לב, א. וראה אוה"ח לך יז, יט: לצד שתלד שרה כו'. עוד אפשר לומר כו'.

44) ראה אוה"ת שם שזהו לפי ששרשה למעלה מבחי' אברהם.

45) עירובין נג, א. סוטה יג, א. פרד"א ספ"כ. הובא בפרש"י פרשתנו כג, ב.

46) ראה בל"ת להאריז"ל תהלים לב (ובס' הליקוטים שם): כשברא הקב"ה את אדה"ר כל הנשמות שנכללו בו לא היו אלא נשמות ישראל ואם לא הי' חוטא לא היו האומות יוצאין לעולם.

47) יומא כח, ב. פרש"י לך טו, ב.

48) ב"ר פ"ס, ח. פרש"י פרשתנו כד, מב.

49) פרש"י פרשתנו כד, לט. מב"ר פנ"ט, ט.

50) פרשתנו כה, ה־ו. וראה כלי יקר שם: כי כך רצתה שרה כו'.

51) וראה סנהדרין צא, א. אוה"ח עה"פ.

למרות שהם "תולדות ישמעאל בן אברהם", בכל זאת מיד מוסיפה התורה ומדגישה "אשר ילדה הגר המצרית שפחת שרה"[52] – מציאותו של ישמעאל, וכל תולדותיו עד סוף כל הדורות היא "ילדה... שפחת שרה", ללא השוואה כלל ליצחק בן שרה[53].

לפי זה מובן מדוע רמוזה בתורה החזרה בתשובה של ישמעאל בקשר לקבורת אברהם, בכך ש"הוליך את יצחק לפניו": עיקר חטא ישמעאל, שבגללו היה אברהם מוכרח לשלחו ביחד עם הגר, היה טענתו שהוא ה"בכור" ו"נוטל פי שנים"[54]. הוא לא הכיר באמת, שהוא בן השפחה בלבד, שאיננו יורש, והיורש האמיתי הוא יצחק "בן הגבירה"[55], כפי שאכן אמרה שרה "גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק".

לכן רמוזה חזרתו בתשובה (א) דוקא בענין הקבורה, לאחר פטירת אברהם, שאז ניכר במעשה, שהוא איננו מחשיב עצמו ליורש. (ב) דוקא בזה שהוא הקדים אז את יצחק, הוא הכיר באמת, והודה בכך שיצחק הוא היורש, החייב בקבורתו, והוא בן השפחה[56].

זהו הקשר בין הענינים שבפרשה לבין שמה, "חיי שרה", שהרי בם מודגשת ההשפעה של עבודתה[57], ה"חיים" האמיתיים: גילוי ההבדל שבין יצחק לישמעאל, בין יהודים לבין לא־יהודים.

ז.

מציאות הגוי היא "בשביל ישראל"

הסבר עמוק יותר לענין זה הוא: כל מציאות השמים והארץ וכל צבאיהם כולל אומות העולם, היא "בשביל ישראל"[58], כל מטרת הבריאה היא 'ישראל'.

לכן, אם אין הם מגשימים את כוונת בריאתם, אין סיבה לקיומם.

לפי זה ניתן להסביר, בדרך האפשר, את משמעותן של שבע מצוות בני נח[59]: מצוות אלה אינן ענין בפני עצמן, אלא גם הן בשביל ישראל ובשביל התורה. כדי שישראל יוכלו לקיים תורה ומצוות, ולהשרות בעולם את האור האלקי הנעלה מן העולם, צריך העולם להיות "לשבת", ראוי ומוכן לכך, וזה נעשה באמצעות שבע מצוות בני נח, שמהותן הוא סדר וישוב העולם.

לפיכך, כאשר עובר בן נח על אחת משבע המצוות, הוא חייב מיתה, ביטול מציאות, לא הבדל על איזו מהמצוות עבר[60], כי כל הסיבה למציאותו איננה כמטרה בפני עצמה, אלא "בשביל ישראל", וכאשר אין הוא מבצע את תפקידו, הוא מאבד ממילא את היסוד לקיומו בעולם.

וכיוון שעל כך מתבססת מציאותו, צריך היה דבר זה להיות ניכר כבר לגבי היהודי הראשון – אברהם, וגם ענין זה מודגש בפרשת "חיי שרה", בכל שלושת עניניה, כדלהלן.

ח.

מציאותם של הגויים "בשביל ישראל"

בחלק הראשון של הפרשה מודגש הדבר בדברי אברהם "גר ותושב... אם תרצו הריני גר ואם לאו...":

ארץ ישראל נבראה על־ידי הקב"ה בכוונה למוסרה לישראל. רצונו הקודם ש"ברצונו נתנה להם"[61], לאומות העולם, הוא למען[62] הכוונה של "ברצונו נטלה מהם ונתנה לנו". כל זה באופן, שלכל חלק של ארץ ישראל היה זמן ודרך משלו למסירתו לישראל[63]: ארץ ישראל בכללותה היתה צריכה להינתן לישראל רק

---

52) דע"פ פשוטו א"מ דלכאורה מיותר. זה שנאמר "ואלה תולדות ישמעאל" מובן בפשטות שבא לספר שנתקיימה הבטחת הקב"ה לאברהם (לך יז, כ) "ולישמעאל שמעתיך גו'" (וראה רמב"ן שם, יח), אבל ההוספה "אשר ילדה הגר המצרית שפחת שרה לאברהם" מיותרת, ובפרט שכ"ז כבר ידוע.

53) להעיר מרשב"ם עה"פ (כה, יב). רמב"ן ורשב"ם ר"פ תולדות.

54) פרש"י וירא כא, יוד. ראה ב"ר פנ"ג, יא. תוספתא סוטה פ"ו ה"ג.

55) וי"ל שזה גרם והביא שאר הענינים שיצא לתרבות רעה וכו'. ראה פרש"י שם, ט. יא.

56) ראה ב"ר פס"ב, ג: כאן בן האמה חלק כבוד לבן הגבירה.

57) דאף שבפועל נעשו ע"י אברהם, הרי הי' זה מצד השפעת שרה עליו, וכמו השילוח דישמעאל שהי' בציווי שרה אלא שבפועל הי' ע"י אברהם.

58) פרש"י ר"פ בראשית. וראה ויק"ר פל"ו, ד.

59) בהבא לקמן – ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 159 ואילך (ועוד). וש"נ.

60) בידי אדם או בידי שמים. ראה סנהדרין נח, ב. רמב"ם הל' מלכים ספ"ט. רמב"ן עה"ת וישלח לד, יג. וראה לקו"ש שם ע' 158 הערה 61.

61) פרש"י ר"פ בראשית.

62) ראה זח"א פג, א: אי לא אתייהבית ארעא קדישא לכנען בקדמיתא וישלוט בה לא הות ארעה חולקי' ועדבי' דקב"ה. וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 11 ואילך. וע"פ דרך הפשט הטעם שהקב"ה נתנה מתחלה להם – ראה שיחת מוצש"ק פ' בראשית תשל"ט, שלא תהא הארץ שממה ורבו עליך כו' (ע"ד משפטים כג, כט) עד שיהי' עם ישראל, עיי"ש בארוכה.

63) עפ"ז יש להוסיף ביאור במש"כ בצפע"נ (הל' תרומות שבהערה 22) "דלאחר כיבוש זכו למפרע", "דאף דא"י מוחזקת מ"מ מתחילה בעי קנין גמור ואח"כ נעשית מוחזקת למפרע".

בזמן יהושע (קודם לכן היה עלול להיות "תרבה עליך חית השדה"[64]) באמצעות כיבוש[65]. מערת המכפלה היתה צריכה לעבור לאברהם (לקבורת שרה) על־ידי קנייתה מבני חת[66].

זאת היתה כוונת אברהם באומרו "אם תרצו הריני גר, ואם לאו... אטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת": אם הם ממלאים את הכוונה שלשמה נתן להם הקב"ה את מערת המכפלה (כדי למכרה לאברהם), אז "הריני גר", והוא יקנה אותה מהם. (וכך גם לגבי תכלית העולם, שהוא "בשביל התורה": מערת המכפלה נמצאה תחילה ברשות בני חת, ואברהם היה צריך לקנותה, וזה מוסיף בתורה[67] ענין מיוחד, לימוד של "קיחה קיחה משדה עפרון"[68] ועוד).

אך אם אין הם רוצים למכרה, אזי "אטלנה מן הדין":

במקרה כזה הם אינם ממלאים את התפקיד שלשמו נמצאת המערה ברשותם, ולכן תתבטל בעלותם הזמנית על המערה, ואז "אטלנה מן הדין":

(כל זה קשור ל"חיי שרה" – כוחה ועבודתה של שרה, כפי שמציין הפסוק "ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת לאמר, גר...", כפי שיוסבר להלן)

ט.

ענין זה מתבטא גם בנישואי יצחק ורבקה

קיומם של האומות "בשביל ישראל" מתבטא גם בענין השני – נישואי יצחק, הראשון שנולד יהודי, ורבקה: ההרחבה והפירוט על הניסים שארעו לאליעזר, על סיפורו לבתואל ולבן, ועל כך שדבריו גרמו להכרתם בכך ש"מה' יצא הדבר", כל זה מראה, שהתכלית של כל המאורעות הם אברהם ויצחק – "בשביל ישראל"[69].

יתר־על־כן: כאשר רצה בתואל לעכב זאת, בטלה מציאותו[70], כיוון שכל מציאותו היא למען "ובתואל ילד את רבקה"[71], שתינשא ליצחק, ולפיכך מתבטלת מציאותו כאשר הוא מנסה לעכב זאת.

י.

ענין זה בדרגה גבוהה יותר מתבטא גם בחלק השלישי

וכך גם לגבי הענין השלישי שבפרשה: התורה איננה מדגישה כאן רק שישמעאל הוא "בן האמה", בנה של "שפחת שרה", אלא יותר מכך – שמציאותו תלויה בכך שהוא "בן האמה":

על הנאמר בסוף הסיפור "על פני כל אחיו נפל", אומרים חז"ל[72]: "עד שלא מת אברהם ישכון, משמת אברהם נפל". יש להסביר את הענין בפנימיותו כך:

חזרת ישמעאל בתשובה, שהיא הכרתו בכך שהוא "בן האמה", כאמור לעיל, נגרמה על־ידי תפלת אברהם "לו ישמעאל יחיה לפניך" – "יחיה ביראתך"[73].

זוהי המשמעות של "עד שלא מת אברהם ישכון, משמת אברהם נפל": כל עוד חי אברהם בהתנהגותו של ישמעאל, כל עוד נאחז ישמעאל בתפילת אברהם "לו ישמעאל יחיה ביראתך", וחש שמציאותו האמיתית היא "בן האמה", אזי הוא במצב של "ישכון" – יש מקום למציאותו. אך "משמת אברהם", כאשר הוא מתנתק מאברהם, אזי "נפל" – מציאותו מתבטלת.

יא.

קיום הגויים "בשביל ישראל" קשור ל"חיי שרה"

גם ענין זה, שמציאותו של לא־יהודי היא "בשביל ישראל", קשור דוקא לעבודת שרה, ולכן היא הנקודה העיקרית בפרשת "חיי שרה":

נאמר בתורה שהשם אברהם הוא על שם "אב המון

---

64) עקב ז, כב.

65) וקני קניזי וקדמוני עתידים להיות ירושה לעתיד (פרש"י לך טו, יט. ב"ר ספמ"ד). אף שכולם ניתנו לאברהם ביחד בברית בין הבתרים.

66) ועד"ז חלקת השדה אשר קנה יעקב בשכם (וישלח לג, יט. וראה ב"ר פ' עט, ז: זה אחד משלשה מקומות שאין אומות העולם יכולין להונות את ישראל לומר גזולים הן בידכם ואלו הן מערת המכפלה ובית המקדש וקבורתו של יוסף כו').

ולהעיר ממחז"ל (פדר"א פכ"ו. מדרש הגדול ויגש מו, לד. מז, יא. רבותינו בעה"ת ויגש מו, כט) דפרעה נתן ארץ גושן לשרה, וברד"ק יהושע (יא, טז): ובדרש אומר כו' והיא נבלעת בתוך ערי ישראל. ראה רבותינו בעה"ת שם. רד"ל לפדר"א שם. לקמן ע' 440 ואילך.

67) להעיר מתורת הה"מ (הובא ונתבאר באוה"ת ויצא כרך ה תתסט, א) "לפי שיעקב אבינו השאיר אחריו אותיות התורה שעדיין לא הוציא אותם מלבן ולזאת רדף לבן אחר יעקב ליתן לו האותיות שנשארו אצלו וניתוסף פרשה אחת בתורה באלו האותיות". וראה לקמן ע' 280 ואילך.

68) קדושין בתחלתה.

69) ועד"ז הוא בהכוונה "בשביל התורה" – כי נוסף ע"ז שע"י שהי' צריך להסכמתם ניתוסף פרשה בתורה (כל הסיפור שאליעזר אמר לפניהם), הנה עי"ז נתחדש הענין הכללי (והדרשה) "פה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה כו'" (נסמן לעיל הערה 48).

70) ב"ר פ"ס, יב. פרש"י כד, נה. ועוד.

71) וירא כב, כג.

72) פרש"י סוף פרשתנו מב"ר ספס"ב.

73) פרש"י לך שם.

גויים נתתיך". כלומר, מצד השפעתו בעולם ("אב") יש לו קשר[74] גם, להבדיל, ל"המון גויים". ומסיבה זו אין מורגש באומות שאין להם קיום לעצמם, ושכל קיומם הוא "בשביל ישראל".

לעומת זאת, שרה היא מלשון "שררה" — היא "שרה על כל"[75]. מצד ענינה של שרה מורגש אצל אומות העולם שישראל שולטים על מציאותם, ולכן הם "משרתים" לשרה ויורשיה - לישראל.

יב.

שלימות "חיי שרה" דוקא כשבא לידי גילוי לאחר פטירתה

לכאורה, ניתן עדיין לשאול: אמנם, עניני הפרשה מבטאים את עבודת שרה, אך בכל זאת הם מספרים על התקופה שלאחר פטירתה, ולכן אין הם מתאימים לגמרי לשם "חיי שרה" — לקכ"ז השנים שהיא חיתה בעולם הזה ופעלה.

ההסבר לכך הוא: את העיקר שבעניני פרשת "חיי שרה", שאירעו לאחר פטירתה, פעלה שרה בעבודתה בקכ"ז שנות חייה בעולם הזה, שיורגש בעולם שכל קיומו הוא "בשביל ישראל".

אלא, שבעת פעולתה היה הדבר בהסתר, ודוקא לאחר פטירתה הוא בא לידי גילוי.

(כשם שהדבר קיים, כידוע[76], בענין שהנשמות בגן עדן נהנות מזיו השכינה, ש"זיו השכינה" הוא "זיו תורתן ועבודתן ממש" בעולם הזה, אלא שהגילוי הוא מאוחר יותר, בגן עדן).

והרי שיא השלימות בעבודה הוא כאשר היא באה בגלוי, כפי שדובר פעם בהרחבה[77] על השכר והגילוי בעולם הבא, שאין זה ענין צדדי, נפרד, אלא ששלימות בקיום המצוות בעולם הזה היא על־ידי השפעתם בגלוי בעולם הבא.

לפיכך מובן, שעניני הפרשה, שבהם מתגלה עבודת שרה, הם "חיי שרה" — הם השלימות של קכ"ז "שני חיי שרה".

יג.

הוראה מן הפרשה לימינו אלה

כל ענין בתורה הוא הוראה, ואכן בתחילת הפרשה ובסופה יש הוראה פשוטה וברורה לימינו אלה:

כאשר טוענים בני ישמעאל, שמערת המכפלה שייכת להם מפני שהם בני אברהם, יש בפרשה תשובה ברורה: בנוסף לכך שמוצאם של הרוב המכריע של הערבים שבמדינות השכנות לארץ ישראל, ובתוך ארץ ישראל, איננו, כידוע, מישמעאל[78], הרי שגם לישמעאל עצמו אין קשר למערת המכפלה, כיוון שאברהם קנה אותה לקבורת שרה, וישמעאל איננו, כאמור, יורשו של אברהם, ובודאי לא של שרה, ומובן איפוא, שהיא שייכת רק לבנה של שרה, יצחק, ולזרע יצחק (לא כל יצחק[79] — רק ליעקב).

דבר נוסף נלמד מסוף הפרשה: בתקופה שישמעאל נעשה "פרא" ובא בטענות ותביעות פראיות, אל ליהודים לחשוש ממנו ח"ו, ולהתרגש מכך. צריך רק להזכיר לו את האמת, שמציאותו היא "אשר ילדה הגר המצרית שפחת שרה לאברהם", ושכאשר הוא חושב את עצמו למציאות עצמאית, אזי "על פני כל אחיו נפל".

בתורה שבכתב מאמינים גם לא־יהודים. לכן, כאשר יהיה הדבר ברור, כפי שצריך להיות, ליהודים, ויסבירו זאת ללא־יהודים בצורה מתאימה, אך בלשון ותוכן ברורים וגלויים, ולא ירגישו נחיתות ח"ו כלפי אומות העולם, ועל־אחת־כמה־וכמה כלפי אלה שמחשיבים את עצמם כבני ישמעאל,

אזי יפסיקו הלחץ על יהודים, כי גם הם יחושו (במיוחד על־ידי־זה ש"מזליה חזי"[80]) שטובתם היא שמערת המכפלה, בתוככי ארץ ישראל לגבולותיה, תהיה לגמרי, ובגלוי, גם בזמן הגלות, "לעיני בני חת" — ברשותם של יהודים.

(משיחת ש"פ חיי שרה תשל"ה, תשל"ו)

---

74) ולהעיר משבת קה, א.

75) פרש"י לך יז, טו (מברכות יג, א). וראה פרש"י נח יא, כט.

76) תניא פל"ט (נב, ב).

ואף שבתניא שם הוא לענין 1) שכר 2) להנשמה בג"ע — הרי 1) שכר ענינו יותר שלימות בגילוי כו', 2) "צדיקא דאתפטר אשתכח כו' יתיר מבחיותי" (ראה זח"ג עא, ב) "גם בזה העולם המעשה" (אגה"ק סי' ז"ך).

77) לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 245 ואילך.

78) ראה ראב"ע תולדות כז, מ (בסופו).

79) נדרים לא, א.

80) מגילה ג, א. וש"נ.

לקוטי־שיחות חיי־שרה כרך טו שיחה ב

א.

דברי רש״י על ״ה׳ אלקי השמים...״, והשאלות על כך

על הפסוק[1] ״ה׳ אלקי השמים אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי...״, שאותו אמר אברהם אבינו לאליעזר, מצטט רש״י את המילים ״ה׳ אלקי השמים אשר לקחני מבית אבי״, ומפרש[2]: ״ולא אמר ואלקי הארץ, ולמעלה אמר ואשביעך... אמר לו: עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות, אבל כשלקחני מבית אבי היה אלקי השמים ולא אלקי הארץ, שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא היה רגיל בארץ״[3].

בפשטות נראה שכוונת רש״י היא להסביר את הסיבה להבדל שבין הפסוקים, שבפסוק זה לא נאמר ״ואלקי הארץ״, ואילו בפסוק שלפני־זה נאמר ״ואשביעך בה׳ אלקי השמים ואלקי הארץ״, ועל כך מסביר רש״י ״אמר לו עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ...״.

אך לפי זה יש להבין:

א) השינוי הוא רק בזה שבפסוק זה נאמר רק ״אלקי השמים״ ואילו ״למעלה״ נאמר גם ״אלקי הארץ״ — ומדוע, אפוא, מצטט רש״י מן הפסוק גם את המילה ״ה״[4], שכתובה גם בפסוק הקודם: ״ואשביעך בה״[5]?

ב) מדוע הוא מצטט את המשך הפסוק ״אשר לקחני מבית אבי״[6], אשר אינו קשור כלל לשאלה?

אמנם, בפשטות הוא מצטט זאת מפני דבריו בהמשך — אבל כשלקחני מבית אבי היה אלקי השמים ולא...״, אך פירוש זה כשלעצמו אינו מובן, כפי שיבואר להלן.

ג) מדוע מפרט רש״י ״ולא אמר ואלקי הארץ״, והרי זהו דבר הנראה לעין? רש״י היה צריך להתחיל דבריו במילים: ״ולמעלה אמר...״. מדברי רש״י משתמע, שיש דעה שצריך היה לכתוב כאן ״אלקי הארץ״, ולכן הוא שואל, בתמיהה, ״ולא אמר ואלקי הארץ״, ותמיהה זו מתגברת משום ״ולמעלה אמר״.

ואין לומר, שהמחשבה שצריך היה להיכתב כאן ״ואלקי הארץ״ מתעוררת רק משום שכך כתוב לפני כן בענין ״ואשביעך״, והמילים ״ולא אמר ואלקי הארץ״ מבארות זאת יותר, שהרי, בנוסף לכך שקשה להבין מהו החידוש במילים אלו, רש״י צריך היה לכתוב זאת, לפחות בסדר הפוך: ״למעלה אמר ואשביעך בה׳ אלקי השמים ואלקי הארץ״, ועקב זאת מתעוררת מאוחר יותר השאלה ״וכאן לא אמר ואלקי הארץ״[7].

ד) רש״י מצביע על המקום שבו כתוב באופן שונה, באמרו ״ולמעלה אמר ואשביעך״[8], ואילו לשינוי עצמו, שלפני כן נאמר ״ואלקי הארץ״, הוא רומז רק באמרו ״וגו׳״. וזוהי תמיהה כפולה: את המילים ״ואלקי הארץ״, שלגביהן מתעוררת השאלה, אין רש״י מצטט כלל, ודוקא את המילה ״ואשביעך״ שאינה קשורה כלל לשאלה, הוא מצטט? ולכאורה, סימן לפסוק זה מיותר לחלוטין: אילו אמר רש״י ״למעלה אמר גם ואלקי הארץ״ היה מובן לאיזה פסוק הוא מתכוון, כי הוא כתוב באותו ענין, ארבעה פסוקים בלבד לפני כן?

---

1) פרשתנו כד, ז.

2) כללות לשון רש״י זה הוא בב״ר פנ״ט, ח. ספרי האזינו לב, י. ילקו״ש כאן רמז קז, אבל בקיצור לשון ובשינויים. וע״פ המבואר לקמן בפנים פירוש מיוחד לרש״י בזה.

3) כ״ה הגירסא ברוב הדפוסים שלפנינו. אבל בדפוס ראשון ושני וכת״י רש״י ישנם כו״כ שינויים. ונסמנו לקמן אחדים מהם. והקרוב יותר לגירסא שלפנינו הוא בדפוס שני, וידוע שהוא מדוייק יותר מדפוס ראשון וכמה כת״י רש״י. וחתום עליו ר״ש אלקב״ץ (זקנו של בעל ״לכה דודי״) שהוגה על ידו. ולהעיר שי״א שזהו דפוס ג׳.

4) כ״ה גם בדפוס ראשון ובכמה כת״י רש״י. ובדפוס שני הד״ה של פרש״י הוא ״אלקי השמים״. אבל נראה שטה״ד וחסר שם, כי אין ריוח והפסק לפני תיבת ״אלקי השמים״ כמו בכ״מ בדפוס שני שיש ריוח ונקודה לפני הד״ה.

5) ופשוט שאין לומר שמעתיק הל׳ כיון ש(זוהי רק תיבה אחת ה)שייכת ״לאלקי השמים״, שהרי מצינו כמ״פ שרש״י מעתיק רק התיבות שמפרש גם במקום שאינם ענין בפ״ע כ״א באים בהמשך לתיבה אחרת.

6) בדפוס ראשון ובכמה כת״י רש״י מעתיק רק ״אשר לקחני״ וכ״ה בספרי האזינו שם. ובדפוס שני ובכת״י אחדים ליתא גם זה.

7) אבל זה שרש״י לא כ׳ פירושו על הכתוב דלמעלה ״ואשביעך בה׳ אלקי השמים גו׳״ (כבב״ר וביל״ש), מובן, כי שם לא יודעים עדיין מהשינוי. משא״כ בב״ר שאינו מתחיל בקושיא אלא מפרש הענין.

8) עד״ז הוא בדפוס שני אלא שכנראה מעתיק שם גם ״(ואשביעך) בה׳ וגו׳״. ובדפוס ראשון ובכמה כת״י מעתיק ״ואשביעך בה׳ אלקי השמים ואלקי הארץ״. אבל גם בזה יוקשה למה הוצרך להעתיק גם ״ואשביעך גו׳״.

ב.

הסבר דברי רש"י, לכאורה, והקושי עליו

לכאורה, ניתן היה להסביר, לפחות את שתי השאלות האחרונות, ששאלת רש"י כאן היא בעיקר עקב המילה "ואשביעך" (את אליעזר): בפסוקנו, שבו אומר אברהם אבינו: "ה' אלקי השמים... הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם", צריך היה להיכתב גם "ואלקי הארץ", כי מדובר כאן על פעולת ה' למטה בענין "ולקחת אשה לבני משם". ואילו "למעלה אמר ואשביעך..." – שם מדובר על כך שאברהם השביע את אליעזר – "לא תקח... ואל מולדתי תלך..." – אשר היה "עבדו זקן ביתו"[9], "דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים"[10], ודי היה להשביעו "בה' אלקי השמים". והנה, למעשה – הדברים הפוכים: אברהם הוסיף "ואלקי הארץ" בענין "ואשביעך", ולא אמר זאת בפסוק זה, שבו יש בכך צורך, לכאורה?

אך קשה לפרש זאת כך, שהרי [בנוסף לכך שעדיין נותרות השאלות האחרות דלעיל], הרי לפי זה צריך היה רש"י להביא (בתחילת פירושו ו)בעיקר את סיום הפסוק "הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם", או לפחות לרמוז להמשך הפסוק במילה "וגו'", כי על כך בעיקר מתבססת השאלה.

ג.

השאלות לגבי דיוקים בהסברו של רש"י

בנוסף על כך יש להבין מספר פרטים ודיוקים בתשובתו והסברו של רש"י:

א) אם כוונת רש"י בפירושו היא, כמובן בפשטות, שבהבדלי הניסוח – שלפני־זה נאמר "אלקי השמים ואלקי הארץ" ועתה נאמר רק "אלקי השמים" – רצה אברהם להדגיש את ההבדל, ש"עכשיו... שהרגלתיו... אבל כשלקחני..." – אין מובן מדוע מוסיף רש"י "אמר לו עכשיו..." ואינו מתחיל את הסברו באופן ישיר "עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ" וכדומה, כפי שמופיע ב'ספרי' ובמדרש[11] ששם לא כתוב "אמר לו".

מן הביטוי "אמר לו" מובן שכוונת רש"י היא, שאת הענין של "עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ..." לא הסביר אברהם לאליעזר רק באמצעות הבדל הניסוח, אלא באמצעות דברים מפורשים אשר אמר כאן לאליעזר.

כך מובן גם מהרחבת לשון רש"י: "שהרגלתיו בפי הבריות, אבל... שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא היה רגיל בארץ". אם אברהם אמר רק את ההבדל בניסוח לגבי "ואלקי הארץ", צריך היה רש"י לבאר את ההבדל בלבד – "עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ אבל כשלקחני מבית אבי היה אלקי השמים ולא אלקי הארץ" – מן הניסוח וההרחבה מובן שדברים אלו אמר אברהם במפורש. ולפי זה לא מובן: (א) היכן נרמז בכלל בפסוק שאברהם דיבר אל אליעזר, (ב) ובמיוחד – מנין לומדים שאברהם אמר לאליעזר את פרטי הדברים הללו?

ב) רש"י ממשיך ואומר "אבל כשלקחני מבית אבי היה אלקי השמים ולא אלקי הארץ", ומדוע חשוב לציין שהיה זה כאשר "לקחני מבית אבי"? אמנם, רש"י משתמש בלשון הפסוק, שבו נאמר "ה' אלקי השמים אשר לקחני מבית אבי", אך כוונת דברי אברהם אלו בפסוק היא שונה לחלוטין – בכוונתו למנות את הטובות שעשה לו הקדוש־ברוך־הוא "לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי ואשר דיבר לי..." ואשר משום כך הוא בודאי "ישלח מלאכו..."[12] – וכוונה זו אינה קשורה כלל להסבר של הבדלי הניסוח[13].

ג) לגבי התקופה של "עכשיו" אומר רש"י רק "שהרגלתיו בפי הבריות", ואילו לגבי התקופה האחרת מוסיף רש"י "שלא היו באי עולם מכירים בו, ושמו לא היה רגיל בארץ"[14]. ולכאורה, גם לגבי התקופה של "עכשיו" הוא צריך היה להוסיף את הניגוד של הענין הראשון: שהכרתיו אצל באי עולם, וכדומה[15].

---

9) פרשתנו כד, ב.

10) פרש"י לך טו, ב.

11) ראה מ"מ שנסמנו בהערה 2. אבל להעיר שבספרי הוא בסתמא (לא דברי אברהם). ובב"ר וביל"ש "עד שלא הודעתי אותו לבריותיו כו'" (שהוא דברי אברהם). אבל גם שם אינו מפורש שזה הי' אמירה לאליעזר.

12) אבל ראה רשב"ם, רד"ק וחזקוני כאן.

13) וכמו שהוא בספרי ובב"ר שאינו מדגיש הזמן שלא הי' "אלקי הארץ" והזמן שנתפרסם כ"א – שזה הי' ע"י פעולת אברהם.

14) בדפוס ראשון ובדפוס שני ובכו"כ כת"י רש"י ליתא הסיום "ושמו לא הי' רגיל בארץ".

15) גם צלה"ב: לכאורה הו"ל לרש"י לפרש בסדר הפוך – מתחלה מה שאמר על אתר, בכתוב זה "ה' אלקי השמים" דכשלקחני מבית אבי הי' אלקי השמים ולא כו', ולאח"ז מש"א בכתוב לפנ"ז "אבל עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות" דזהו עיקר ההדגשה כאן. וכ"ה בב' כת"י רש"י (ה"א קלא. ה"א קעג).

ד) רש"י מתבטא כאן בביטוי חדש בפירושו "באי עולם", בשונה מהתבטאותו ממש לפני־זה "הבריות". ומסיים את דבריו בביטוי שלישי "בארץ"!

ה) לגבי ה"בריות" אומר רש"י "הרגלתיו", לגבי "בארץ" – "שמו לא היה רגיל", לגבי "באי עולם" – "מכירים בו".

ד.

כוונת רש"י לבאר את דברי אברהם לאליעזר המונעים את תמיהתו

כדי להבין כל זאת, יש להקדים ולבאר תמיהה כללית בפירוש רש"י זה: כיצד בכלל קשור לכאן, בהמשך דברי אברהם עם אליעזר אודות שידוך ליצחק, הענין של "עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ... אבל כשלקחני מבית אבי היה אלקי השמים ולא אלקי הארץ"?

ההסבר לכך הוא: כאשר השביע אברהם את אליעזר "אשר לא תיקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו כי אל ארצי ואל מולדתי תלך...", מובן, שאברהם אינו מעוניין באשה מבנות הכנעני עבור יצחק, למרות ש"אנכי יושב בקרבו" – הם קרובים לאברהם ונתונים להשפעתו, אך בכל זאת מעוניין אברהם דוקא באשה מ"ארצי ומולדתי". הסיבה הפשוטה לכך היא, משום המעלה שבהיותם ממשפחתו של אברהם הם טובים יותר כשלעצמם, זכים יותר, וקרובים יותר לתכונותיו של אברהם[16].

על כך שאל אליעזר: "אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי... ההשב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאת משם": כיון שזהו מקום "אשר יצאת משם", שאברהם חי שם, מתאים היה ש"אשיב את בנך" לשם. וכאשר אברהם ענה לו: "השמר לך פן תשיב את בני שמה" צריכה היתה להתעורר אצל אליעזר תמיהה גדולה יותר – ממה־נפשך: אם המקום אשר "יצאת משם", שהוא ארצו ומולדתו של אברהם, הוא נעלה כל כך שיש לקחת אשה ליצחק דוקא משם – מדוע לא ישוב לשם יצחק[17]?

ומצד שני, אם חשוב יותר המקום שבו נמצא אברהם עתה, ואין הוא מעוניין שיצחק ילך מהשגחתו והשפעתו של אברהם אפילו אל מקום שהוא מולדתו של אברהם, כיון שהשפעתו של אברהם על מי שהוא "בקרבו" מכריעה יותר מהמעלה של "ארצו" – מדוע לא יקח אשה "מבנות הכנעני" אשר "אנכי יושב בקרבו"?

הכרחי אפוא לומר שאברהם אמר משהו לאליעזר כדי לתרץ תמיהה זו, למרות שאין הדבר מפורש בפסוק. וזוהי כוונת רש"י בפירושו "ולא אמר ואלקי הארץ, ולמעלה אמר ואשביעך וגו'": (א) מזה מובן שאברהם השיב לתמיהה זו, ובמילא (ב) מובן שהענין של "עכשיו הוא אלקי... אבל כשלקחני..." חשוב למהות שליחותו של אליעזר.

ה.

המילים "אלקי השמים ואלקי הארץ" הן הסברו של אברהם לאליעזר

ההסבר לכך הוא:

רש"י מתייחס למילים "ה' אלקי השמים אשר לקחני מבית אבי" ומדייק, שמזה ש"ברא אלקים את השמים ואת הארץ" ולמרות זאת "ולא אמר ואלקי הארץ", מובן, שהמילים "אלקי השמים" לא נאמרו כשבח סתמי לקדוש־ברוך־הוא הנאמר עקב הזכרת שמו[18], בדומה לנאמר קודם לכן "א־ל עליון קונה שמים וארץ"[19] – כי אז היה עליו לומר את השבח בשלימותו, כולל "ואלקי הארץ".

ולמעלה אמר "ואשביעך...": גם למעלה, כאשר נאמר "אלקי השמים ואלקי הארץ", הרי כיון שהדברים נאמרים בענין "ואשביעך", אשר בהזכרת שם ה' בתוך שבועה אין מתאים להפסיק בדברי שבח[20] – ולפיכך מצטט רש"י "ואשביעך", כי מזה נובע ההכרח ש"וגו'" (אלקי השמים ואלקי הארץ) אינו שבח בלבד.

אלא, הכרחי לומר, שהן "אלקי השמים" כאן, והן "אלקי השמים ואלקי הארץ" הנאמר "למעלה", חשובים לתוכן דברי אברהם לאליעזר, אשר בכך הוא

16) וראה כלי יקר כאן. לקו"ש ח"ו ע' 256.

17) דאין לומר דטעמו של אברהם שלא רצה שיצחק יצא לחו"ל בכלל הוא מפני שהוא עולה תמימה, כי הרי פשיטא שיצחק ידע שהוא עולה תמימה, ובכ"ז הי' דעתו לרדת מצרימה (תולדות כו, ב ובפרש"י) והוזקק לציווי (והודעה) אז ש"אל תרד מצרימה גו' גור בארץ הזאת" – מובן שעד אז לא הי' עדיין איסור זה. וראה בארוכה לקמן ע' 241 ואילך.

18) ולכן מעתיק גם תיבת "ה" (ומכיון שמ"ש אלקי השמים אי"ז בשביל לשבחו הרי הי' מספיק שיאמר רק ה'. וכ"כ במשכיל לדוד כאן).

19) לך יד, יט.

20) לא מסתבר שנאמרו בשביל להוסיף חומר בהשבועה – דמכיון שהשביע את עבדו זקן ביתו וכו' (ואשביעך) לא הי' צריך לזה (כנ"ל ס"ב). ובוירא (כא, כג): השבעה לי באלקים – ותו לא. ועד"ז בכ"מ.

הסביר את התמיהה דלעיל, ולכן צריך רש"י לכתוב "אמר לו" – אין זה לימוד והסבר לשינוי בלבד, אלא אלה הם דברים שהסביר אברהם לאליעזר.

וכיון, שהוא שינה בלשונו – בתחילה הוא אמר "אלקי השמים ואלקי הארץ" ועתה "אלקי השמים" בלבד – הרי מובן, שבשינוי זה רמוז הסברו של אברהם לאליעזר:

"אמר לו עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות", ובכך נמנעת התמיהה מדוע אין אברהם רוצה לקחת אשה ליצחק מ"בנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו". כי למרות ש"עכשיו" הקדוש־ברוך־הוא כאן, במקומו של אברהם, הוא גם "אלקי הארץ" על־ידי־זה שאברהם פירסם את האלקות בעולם, אך עדיין לא השפיע הדבר על בנות המקום עד כדי היותן ראויות להשתדך עם יצחק, כי ההשפעה היתה עדיין רק באופן "שהרגלתיו בפי הבריות" – ענין של הרגל "בפי הבריות", אך לא היה שינוי בהתנהגות ובמעשה.

"אבל כשלקחני מבית אבי היה אלקי השמים ולא אלקי הארץ, שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא היה רגיל בארץ": מצד שני אין להביא את יצחק אל הארץ של "בית אבי", כי השפעתו של אברהם, "ויקרא שם בשם הוי' א־ל עולם"[21], עד להיותו גם "אלקי הארץ", ולפחות באופן של "הרגלתיו בפי", היתה רק לאחר ש"לקחני מבית אבי". "אבל כשלקחני מבית אבי... לא היה רגיל בארץ" – ולכן המקום של "בית אבי" היה ונותר מקום שבו "אלקי השמים ולא אלקי הארץ"[22], לא הכירו בקדוש־ברוך־הוא, ו"שמו לא היה רגיל בארץ".

ו.

דיוקי לשון רש"י בענין ההכרה בה' בתקופות השונות

תוך כדי כך משנה רש"י את התארים וכו' כדלעיל. ורואים כאן שוב עד כמה כל מילה בפירוש רש"י מדוייקת לחלוטין.

לשם כך יש להקדים, לפחות בקיצור, ולהסביר לפי הסדר: על הפסוק "אז הוחל לקרוא בשם ה'"[23] – מפרש רש"י שהשתמשו בשם ה' לחולין, קראו בשם זה לאדם ולאלילים.

על הפסוק "ויקרא שם בשם ה' א־ל עולם"[24] מפרש רש"י, שאברהם השפיע עליהם שידעו, ש"לא משלי אכלתם אלא משל מי שאמר והיה העולם" – העולם שייך ל"אלוקה העולם".

לפי כל האמור לעיל מובן:

א) מימי אנוש ידעו את שם הקדוש־ברוך־הוא, אך הפכו אותו לחולין, כלומר, לא היו מכירים בו אז.

ב) לפני פעולת "ויקרא" של אברהם, חשבו ש"משלי אכלתם", וכך בכל דבר. ומובן, ששמו לא היה רגיל, כי כל דבר היה של האדם או של חבירו וכדו'.

ג) ממילא הכירו שהוא "אלקי השמים", אך "באי העולם", לא היו מכירים בו[25], לפני דברי אברהם אליהם – "ויקרא" – הם חשבו ש"משלי אכלתם",

ד) ו"בארץ" לא היו רגילים לדבר אודות ה"שמים", ולכן גם שמו לא היה רגיל, למרות שהכירו את שמו, "אלקי השמים".

ה) אברהם הרגיל לא רק את "שמו", אלא גם אותו עצמו, הרגלתיו, עד כדי מצב של "אלקי הארץ" – בכל אכילה וכדומה 1) הוא אמר להם ש"משלו אכלתם" 2) אמר להם ברכו – "בפי".

ו) על הפסוק "הנפש אשר עשו בחרן" אומר רש"י שהוא גייר אותם[26]. כלומר, הם הכירו בו. ואילו לגבי ה"בריות" נאמר רק ש"הרגלתיו בפי", אך אין הם מכירים בה'.

ז.

ההבדל בין עבודת אברהם בחרן לבין עבודתו בארץ ישראל

ההסבר לכך בפנימיות הענינים הוא:

לכאורה, יש להבין: החידוש שגרם אברהם

---

21) וירא כא, לג. וכפרש"י שם. ולהעיר מפרש"י לך יב, ה. וראה לקמן הערה 31.

22) וע"פ כ"ז מובן החילוק והשינוי דפרש"י מהספרי וב"ר ויל"ש: בהנ"ל מפרש רק החידוש שעשה אברהם ד"המליכו על השמים ועל הארץ" (ספרי שם) "הודעתי אותו לבריותיו" (ב"ר שם), ולא עסוק בפי' דברי אברהם בהכתובים שלפנינו, ולכן נאמר בסתמא "עד שלא בא אברהם אבינו לעולם כו' לא הי' הקב"ה מלך כו'" (ספרי שם) "עד שלא הודעתי אותו לבריותיו כו'" (ב"ר שם).

23) בראשית ד, כו.

24) וירא כא, לג.

25) ובפרט ע"פ פרש"י (וירא יח, יט): מקרבו אצלו (ויותר מזה) ויודעו (ויותר מזה) ומכירו.

26) לך־לך יב, ה ובפרש"י.

"עכשיו" הוא, שהקדוש־ברוך־הוא הוא גם "אלקי הארץ", כי "אלקי השמים" הוא היה תמיד. ואם כך, מדוע כופל רש"י בלשונו ומאריך: "עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ... אבל כשלקחני מבית אבי היה אלקי השמים ולא אלקי הארץ", ואין הוא אומר בקצרה "עכשיו הוא גם אלקי הארץ אבל כשלקחני מבית אבי לא היה אלקי הארץ"[27]?

ההסבר לכך הוא[28]: כאשר היה אברהם בחוץ־לארץ, בחרן, היתה דרגתו באופן של העלם מבחינת החכמה, לכן היה אז שמו "אברם" – אב רם, מלשון רוממות והעלם. וזוהי המהות של "חרן", שהיא בגימטריא "גרון", שהוא מפריע להשפעה ול"המשכה" מן השכל אל המדות.

בדומה לכך היה גם בהשפעה שנגרמה לעולם באמצעות עבודתו, שהוא "המשיך" תוספת אורות למעלה ב"אצילות", אך ההשפעה לא ירדה עד לעולמות בריאה־יצירה־עשיה, ולעולם הזה.

רק לאחר שהקדוש־ברוך־הוא אמר לו "לך־לך מארצך וממולדתך... אל הארץ" והוא הגיע לארץ ישראל, אז היתה ירידה והשפעה מהעלם המוחין אל המדות, עד למלכות – בבחינת ארץ[29]. ואז ירדו האורות הנוספים, שאברהם "המשיך" ב"אצילות", גם למטה לעולמות בריאה־יצירה־עשיה, ולעולם הזה.

לפי זה מובנת הסיבה לכך שרק "עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ"[30], ואילו "כשלקחני מבית אבי היה אלקי השמים ולא אלקי הארץ". אמנם, גם ב"בית אבי" בחרן עסק אברהם בפרסום האלקות בעולם[31], אך כיון שאז היתה דרגתו בבחינת העלם המוחין, לא השפיעה פעולתו בעולם על כך שיהיה "אלקי הארץ".

וזהו גם ההסבר לדברי אברהם "אבל כשלקחני מבית אבי היה אלקי השמים ולא אלקי הארץ". כי גם ב"בית אבי" גרם אברהם באמצעות עבודתו בענין של "אלקי השמים" להמשכת תוספת אורות באצילות. אך היה זה במצב של "ולא אלקי הארץ", השפעה זו לא ירדה לעולם הזה.

ח.

גם ב"אלקי השמים" חידש אברהם בהיותו בארץ ישראל

לפי זה ניתן להבין את דברי אברהם "עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ" – כי גם בענין של "אלקי השמים" היה חידוש בתקופה של "עכשיו" לעומת מה שהיה לפני כן:

השפעתו של אברהם שעכשיו יהיה גם "אלקי הארץ", שה"המשכות" שלמעלה ב"אצילות" ירדו גם לעולמות בריאה־יצירה־עשיה[32], התאפשרה על ידי התגלות של העלם החכמה שמעל ל"אצילות". תוספת האורות ש"המשיך" אברהם לפני־זה ב"אצילות" היתה כפי שנקבע מלכתחילה ב"סדר ההשתלשלות". אך כאשר אמר לו הקדוש־ברוך־הוא "לך־לך מארצך וממולדתך..." וניתן לו הכח לכך, והוא יצא מחרן לארץ ישראל, אז נתגלה ה"אב רם", על־ידי־זה ש"נמשך" בו ההעלם שלמעלה מכך, נוצר קשר וחיבור בין ה"מאציל" לבין ה"נאצלים", ועל ידי עבודת אברהם נוספו אורות ב"אצילות" יותר מכפי שנקבע ב"סדר ההשתלשלות".

יוצא, שגם הענין של "אלקי השמים", שחידש אברהם "עכשיו", היה באופן נעלה יותר מאשר "כשלקחני מבית אבי". ואדרבה, מפני התוספת שנגרמה לענין של "אלקי השמים", בהמשכה שב"אצילות", התחדש הענין של "אלקי הארץ", שההעלם של עולם האצילות יתגלה גם בעולמות בריאה־יצירה־עשיה, עד למטה.

---

27) להעיר מהגירסא בא' מכת"י רש"י "לא הי' אלא אלקי השמים ולא אלקי הארץ" ובב' כת"י רש"י (דלעיל הערה 15) "אבל עתה הוא אלקי הארץ".

28) בהבא לקמן – ראה תו"א לך יא, א ואילך מאמרי אדה"ז – הנחות הר"פ ע' ה' ואילך. תו"ח לך פג, ד ואילך. צ, א. אוה"ת לך תתרעה, א ואילך (בביאור השאלה למה לא נאמר בתורה מעלת אברהם שהי' מאכיל אורחים עד שבא לא"י). וראה בפרטיות בספר הערכים־חב"ד ח"א ערך אברהם. וש"נ.

29) תו"א שם יא, ב. ועוד. וראה תוד"ה אמר ברכות מ, ב. רא"ש שם (סכ"ג). רבעה"ת כאן (ועוד) דאלקי אברהם הוי כמו מלכות דהמליכו כו'.

30) להעיר מאוה"ת כאן עה"פ (תשצ, א ואילך) השייכות דאלקי הארץ לנישואי יצחק ורבקה ועבודת אברהם.

31) ויתירה מזה נאמר "את הנפש אשר עשו בחרן – אברהם מגייר כו'" (לך יב, ה ובפרש"י).

אבל להעיר מתו"א יב, ריש ע"א "כי אחרי שנקרא אברהם בה"א שעי"ז המשיך התגלות בבחי' מל'... הי' יכול להעלות ניצוצות כו' וכמ"ש ואת הנפש אשר עשו כו'" (ומשמיט תיבת "בחרן"). וראה לקו"ש ח"י ע' 89 הערה 14.

32) ראה תו"ח ואוה"ת שבהערה 28.

ט.

אופן עבודת אברהם לפני מתן תורה

1 למרות זאת, כיון שהיה זה לפני ביטול הגזירה,
2 שאז "התחתונים יעלו לעליונים, והעליונים ירדו
3 לתחתונים", ענין אשר התחדש במתן תורה[33], הרי גם
4 אם עבודת אברהם ביציאתו מחרן לארץ ישראל היתה
5 הכנה לחיבור שבין עליונים לתחתונים במתן תורה[34],
6 לא גרמה עבודתו של אברהם לשינוי ולעליה במהותם
7 של עניני העולם ושל הבריות שבהם[35], שיהי' מצב של
8 "אלקי הארץ" באופן של הכרה, אלא הוא עשה זאת
9 רק באופן של "הרגלתיו בפי הבריות".

(משיחות ש"פ חיי שרה תשל"ב)

33) שמו"ר פי"ב, ג. וש"נ.

34) ראה אוה"ת לך תרפז, ב. וראה תו"א שם יא, ג. תו"ח פז, ב. ובכ"מ.

35) וראה לקו"ש שבהערה 31, גם ביחס האבות עצמם שאצל יעקב דוקא הי' עבודתו בירור עניני עולם לקדושה, משא"כ אברהם.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב מרחשון, תשי"ב
ברוקלין, נ.י.

הנהלת צעירי אגודת חב"ד

שלום וברכה!

בנועם ובשמחה גדולה קראתי הדו"ח שלהם ע"ד הפעולות במשך חדש תשרי, ובפרט בזמן שמחתנו. כן יתן וכן יוסיף ה' לימים יבואו להיות מעלין בקדש, מעלה אחר מעלה.

ועל של עתה באתי לעוררם ע"ד הנחיצות היותר גדולה להשתמש בחדש כסלו להפצת שיטת החסידות חב"ד. ובפרט בהימים שמיו"ד כסלו, י"ט כסלו ואילך, ולסדר הדברים בפירסום המתאים, והעיקר להשתדל בכיבוש הנוער, ולא רק הנוער החרדי בלבד, אלא גם זה שלעת עתה אינו חרדי עדיין, הנמצא לע"ע בחוצה.

אפשר שימים אלו תוגמר כאן העתקת חוברת י"ט כסלו ללשון הקדש, ואז תושלח לכם. אבל בטח גם במחניכם יש למצוא בקל מעתיק המתאים, ואז אין כדאי לחכות להעתקה הנשלחת מכאן, אשר אפשר שתתאחר.

בברכת הצלחה בעבודתם בקדש וקיום ברכת נשיאנו להיות נרות להאיר.

מוסג"פ קונטרס לכ' מרחשון שהו"ל בימים אלו.

בראשית נ, ה - אבי השביעני לאמר הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני ועתה אעלה נא ואקברה את אבי ואשובה

קסט

רמזים למאחז"ל (סוטה יג, א) "שהקיפו כתרים לארונו של יעקב", במ"ש "בקברי אשר כריתי" יש בו אותיות "כתר"

מ"ש יעקב בקברי אשר כריתי לי, נאמר לשון כר.

הוא, כי כר הוא בחי' כתר כמ"ש בקהלת יעקב מע'[1] כר, וע"ש ג"כ במע'[2] כרמל ע"ש וכו'.

גם בכרית"י יש אותיות כת"ר, והיינו ג"כ מה שאיתא במסכת סוטה[3] שהקיפו כתרים לארונו של יעקב (והובא בפרש"י בפסוק[4] גרן האטד) כי יעקב תפארת שייך[5] לכתר וכו'. והיו ל"ו, כתרים כדאיתא[6] שם.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד ח

1) וז"ל: כר הוא סוד אריך וכו', ונודע דאריך הוא קוצו של יוד דהוי"ה, כר במילוי כ"ף רי"ש גימטריא "זהו הקוצו של היוד דהוי"ה" במכוון.
2) וז"ל: כרמל הוא בחינת אריך אבא ואמא - כתר חכמה בינה ע"ש.
3) יג, א ויבואו עד גרן האטד וכי גורן יש באטד, א"ר אבהו מלמד שהקיפוהו כתרים לארונו של יעקב כגורן זה שמקיפים לו אטד וכו'.
4) בראשית נ, י.
5) וכידוע דתפארת הוא קו האמצעי העולה עד פנימיות הכתר, ראה ספר המאמרים תש"ט עמוד 115. תש"י עמוד 112. לקוטי שיחות חלק ב עמוד 303. ועוד. ראה בפנים בתורת לוי יצחק הביאור עפ"י קבלה.
6) ראה סימן קע.

בראשית נ, י - ויבאו עד גרן האטד אשר בעבר הירדן ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד ויעש לאביו אבל שבעת ימים

קע

רמז שהקיפו ל"ו כתרים לארונו של יעקב (סוטה יג, א)

איתא במס' סוטה[7] ויבואו עד גרן האטד וכי גורן יש באטד א"ר אבהו מלמד שהקיפוהו כתרים לארונו של יעקב כגורן זה שמקיפים לו אטד וכו' תנא שלשים וששה כתרים נתלו בארונו של יעקב. (והובא בפרש"י בפסוק גרן האטד).

הוא, כי אטד בכפל[8], א' פעמים ט' - ט', ט' פעמים ד' - ל"ו וכמ"ש במ"א מזה בס"ד.

תורת לוי יצחק חידושים וביאורים בש"ס עמוד ח

* * *

בתענית ה: וכי בכדי ספדו ספדניא וחנטו חנטיא וקברו קבריא.

אמר הלשון, וכי, בכדי.

וכי מספר ל"ו

בכדי מספר ל"ו.

והיינו מה של"ו כתרים הקיפו ארונו של יעקב.

קברו[9] קבריא בגי' כתר עם הכולל.

שם עמוד י

7) סוטה יג, א.
8) פירוש: כופלים כל אות ואות מתיבת "אטד", מתחלה א × ט (1 × 9) = 9, ואח"כ כופלים ט (9) × ד (4) = 36, ל"ו. וראה לעיל סימן קסט.
9) קברו (גי' 308) + קבריא (313) = 621, וכן תיבת "כתר" (620) + עם הכולל = 621.

המשך ביאור למס' ראש השנה ליום שישי עמ' ב

1 **עַבְדִינָן** מספק, שהרי אם היה ראש חודש ביום השלשים, נמצא
2 שמה שאנו מונים כיום חמשה עשר הוא יום טוב באמת. ואם היה
3 ראש חודש ביום שלשים ואחד, הרי שהיום שאנו מונים כששה
4 עשר, הוא באמת חמשה עשר, והוא יום טוב האמיתי, ולכן נוהגים
5 בשניהם קדושה. וכן ביום טוב של ראש השנה, יש לנהוג קדושה
6 ביום ראשון ושני של חודש תשרי, אבל **אַרְבֵּיסַר** - יום ארבעה
7 עשר לחודש, **לֹא עַבְדִינָן** מספק כיום טוב, וכן בראש השנה אין
8 נוהגים קדושה בעשרים ותשעה באלול, ואין חוששים שזהו ראש
9 השנה. מקשה הגמרא: **וְלֵיעֲבֵד נַמִּי בְּאַרְבֵּיסַר** יום טוב מספק, וכן
10 בראש השנה נעשה גם את יום עשרים ותשעה באלול כיום טוב
11 מספק, שהרי יש לחשוש **דִּלְמָא חֲסֵרוּהָ לְחוֹדֶשׁ אָב,** וקבעו את ראש
12 חודש אלול ביום שלשים לחודש אב, **וְחֲסֵרוּהָ** גם **לְחוֹדֶשׁ אֱלוּל,**
13 וקבעו את ראש חודש תשרי שהוא ראש השנה ביום שלשים,
14 ונמצא שיום שאנו סבורים שהוא עשרים ותשעה לחודש אלול
15 [מחמת שעיברנו את חודש אב], באמת הוא ראש השנה. וכן לענין
16 ניסן, יש לחשוש שחיסרו גם את חודש שבט וגם את חודש אדר,
17 והיום שאנו מונים כארבעה עשר בניסן [מחמת שעיברנו את חודש
18 שבט] הוא באמת חמשה עשר, והוא יום טוב ראשון של פסח.
19 ומדוע לא הצריך רב נחמן לנהוג גם ביום זה כיום טוב מספק.

כג, א – ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה

א. תוכן: רמז בפסוק ויהיו חיי שרה לכל ימי הצרות שיעברו על ישראל, ומתי יתמו "בקרית ארבע" רמז לשעבוד ד' גליות, ועוד רמזים בזה

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה, אלו הן כל ימי הצרה שעברו על ישראל, ושי"ן וצד"י מתחלפין כמן יצחק ישחק. וכל הגלויות, גלות מצרים וגלות בבל וגלותינו זה וכן כל ימי בית שני, מכלל הצרות היו, כי מתחלתו ועד סופו לא היו בשלוה. ועל כן לא עלו המיוחסין מבבל וגלות ירושלים אשר בספרד, כי ידעו כולם ידיעה ברורה כי הימים ההם מימי הגלות הן, ואמרו מוטב נשב במקומינו ולא נגלה גלות על גלות. וימי הגליות כולם עם בית שני עולים כל מנין השנים אלפים ומאה וששים שנה, כמנין חשבון מא"ה שנ"ה ועשרי"ם שנ"ה ושב"ע שני"ם, והעשרים שנה היתרים הם נכנסים בעשרים שבטל התמיד קודם החורבן[1] כי פעמים רבות בטל קודם החורבן. נמצא שכל אלו שני חיי הצרה.

ותמת שרה, שאז יכלו ויתמו כל הצרות. ומתי יתמו בקרית ארבע, אחר שיעברו קורות שעבוד ארבע מלכיות ומלחמת גוג ומגוג דכתיב בה (זכרי' יד, ב) ואספתי את כל הגוים אל ירושלים למלחמה. **היא חברון בארץ כנען**, שיתחברו שם כל הגוים ובעת ההיא יהרג משיח בן יוסף ויבואו כל ישראל לבכותו ולספדו דכתיב (זכרי' יב, יב) וספדה הארץ משפחות משפחות לבד וגו' הה"ד ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה.

אחר כל זה מה נאמר באברהם, **ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק**, אחר כל המאורעות וקוראות הזמן ותולדותיו ישמח ה' במעשיו, וישמח ישראל בעושיו, וישמחו השמים ותגל הארץ, וישמח הר ציון ותגלנה בנות יהודה, ופדויי ה' ישובון ובאו לציון ברנה ושמחת עולם על ראשם, ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה, ואז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה, אמן כן יהי רצון.

תורת המנחה

כה, יח –וישכנו מחוילה עד שור אשר על פני מצרים באכה אשורה על פני כל אחיו נפל

ב. תוכן: רמז בפסוק דכשיבוא בן דוד ויבנה בהמ"ק השלישי יהי' נפילה לבני ישמעאל

עה"פ **על פני כל אחיו נפל** יש לדקדק מש"כ "כל", למה לא כתיב על פני אחיו נפל, וי"ל דמרומז כאן מה שיהי' באחרית הימים, דהנה בב"ב (טז) איתא דברכת בכל מכל כל כנגד אברהם יצחק ויעקב ע"ש, נמצא דברכת יעקב מרומז בתיבת "כל", ובפסחים (פח) דאברהם קראו הר יצחק קראו שדה ויעקב בית, ע"ש ובמהרש"א שם דזה כנגד ג' בתי מקדשות, דבית ראשון ובית שני נחרבו, משא"כ **בית** שלישי הוא נצחי המרומז ב"בית" שהוא נצחי בניגוד להר ושדה ע"ש.

ויש לומר דזהו דיוק הכתוב דה'בעל הטורים' דורש סמיכת סוף פ' חיי שרה על פני כל אחיו נפל עם פ' תולדות ואלה תולדות יצחק, לומר כשיפול ישמעאל משם בן דוד יצמח ע"ש, וזהו מה שאמר הכתוב דנפילת ישמעאל יהי' ע"י "כל" (כנגד יעקב) - בהמ"ק השלישי, דאז יהי' בית נצחי לעד ולעולמי עולמים ויהי' נפילה לבני ישמעאל, ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים אכי"ר.

פרי דוד

1) ביאור החשבון: 400 שנה גלות מצרים, 70 גלות בבל, 420 בית שני, 1290 (ע"פ דניאל יב, יא) מעת הוסר התמיד עד סוף הגלות, סה"כ 2180. חשבון המלים בפסוק עולים 2160, והעשרים העודפים הם השנים של ביטול התמיד שהיו לפני החורבן.

המשך ביאור למס' ראש השנה ליום ראשון עמ' א

מתרצת הגמרא את שתי הקושיות: נידון זה, אם הולכים באתרוג אחר חנטה או אחר לקיטה, **תַּנָּאֵי הִיא** – נחלקו בו תנאים, **דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אַבְטוּלְמוֹס הֵעִיד מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה זְקֵנִים, אֶתְרוֹג הוֹלְכִים בּוֹ אַחַר** זמן **לְקִיטָתוֹ** לְענין **מַעֲשֵׂר**, כלומר, שנת המעשר שלו נקבעת לפי זמן לקיטתו, **וְרַבּוֹתֵינוּ נִמְנוּ בְּאוּשָׁא וְאָמְרוּ** שלא כדבריו, אלא הולכים באתרוג **אַחַר לְקִיטָתוֹ בֵּין לְמַעֲשֵׂר בֵּין לִשְׁבִיעִית.** מקשה הגמרא: **'שְׁבִיעִית' מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ** – וכי הוזכר בדברי אבטולמוס דין האתרוג בשביעית, שמחמת כן באו חכמים לחלוק ולומר שגם לענין שביעית הולכים בו אחר לקיטה.

המשך ביאור למס' ראש השנה ליום שלישי עמ' א

מדותיו, אלא מעביר עליהם, **לֹא תְּקוּמוּ כַּחֲדֵיהּ** – אל תדקדקו אחריו, **שֶׁנֶּאֱמַר 'נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע'**, ודרשו, **לְמִי נוֹשֵׂא עָוֹן לְעוֹבֵר** על **פֶּשַׁע.**

נאמר בהמשך הפסוק (שם) **'לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ'. אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא**, דברים אלו הם כַּאֲלָיָה של כבש, שהיא החלק השמן והמשובח שבו, וְאולם קוֹץ יש בָּהּ ואי אפשר לאכול את כולה, כלומר, אף שיש כאן דברי תנחומין שהקב"ה נושא עון ועובר על פשע, אבל אין זאת לכולם אלא רק **'לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ' וְלֹא לְכָל נַחֲלָתוֹ** שאין הקב"ה נושא עון לכל ישראל, אלא רק

◆ יום ראשון י"ח מרחשון ◆

כג (א) **וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה:**

א וַהֲווֹ חַיֵּי שָׂרָה מְאָה וְעֶשְׂרִין וּשְׁבַע שְׁנִין שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה:

רש"י ◄**וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים•** לְכָךְ, נִכְתַּב "שָׁנָה" בְּכָל כְּלָל וּכְלָל, לוֹמַר לְךָ שֶׁכָּל אֶחָד נִדְרָשׁ לְעַצְמוֹ, בַּת מֵאָה כְּבַת עֶשְׂרִים לְחֵטְא, מַה בַּת עֶשְׂרִים לֹא חָטְאָה, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ בַּת עֲנָשִׁין, אַף בַּת מֵאָה בְּלֹא חֵטְא, וּבַת עֶשְׂרִים כְּבַת שֶׁבַע לְיֹפִי. **שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה•** כֻּלָּן שָׁוִין לְטוֹבָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ח כרך א, עמ' 85)

מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים (כג, א)

מְבוֹאָר בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת, שֶׁיֵּשׁ כָּאן רֶמֶז לְכָל כּוֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ: "מֵאָה שָׁנָה" – רָצוֹן וְתַעֲנוּג (כּוֹחוֹת מַקִּיפִים); "עֶשְׂרִים שָׁנָה" – מוֹחִין (חָכְמָה וּבִינָה, עִיקַר הַמּוֹחִין); "שֶׁבַע שָׁנִים" – שֶׁבַע הַמִּידוֹת.

הֲרֵי שֶׁמִּסְפָּר זֶה מוֹרֶה עַל שְׁלֵימוּת הָעֲבוֹדָה בְּכָל כּוֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ. וְאַף שֶׁשְּׁלֵימוּת זוֹ הָיְתָה קַיֶּמֶת גַּם בְּאַבְרָהָם כַּמּוּבָן, הִיא בָּאָה לִידֵי בִּיטוּי בְּשָׂרָה וְאַף בְּמִסְפַּר יְמֵי חַיֶּיהָ.

בְּטַעַם הַדָּבָר יֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה אַבְרָהָם מִצַּד עַצְמוֹ הָיָה מֵעֵל הָעוֹלָם, "שֵׁכֶל הַנֶּעְלָם מִכָּל רַעְיוֹן". וְאִילוּ שָׂרָה – בְּחִינַת נוּקְבָא, מַלְכוּת, שׁוֹרֶשׁ הַזְּמַן וְהַמָּקוֹם, שֶׁהֵם גִּדְרֵי הָעוֹלָם – הִמְשִׁיכָה וּפְעָלָה אֶת עִנְיָנֶיהָ בְּתוֹךְ גִּדְרֵי הָעוֹלָם. וּמִכֵּיוָן שֶׁעִיקַר הָעֲבוֹדָה הִיא בָּעוֹלָם דַּוְקָא, לַעֲשׂוֹת מִמָּנּוּ דִּירָה לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, לָכֵן נִרְמָזֶת שְׁלֵימוּת הָעֲבוֹדָה בְּחַיֵּי שָׂרָה דַּוְקָא, רֶמֶז לְכָךְ שֶׁגַּם הָעֲבוֹדָה בָּעוֹלָם צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּכָל כּוֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ שיחת פורים תש"ל – מתוך 'לקראת שבת')

צַד הַשָּׁוֶה בְּשָׂרָה וְאֶסְתֵּר

בִּתְחִילַת פָּרָשָׁתֵנוּ כָּתוּב "וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים, שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה"". וְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ "מָה רָאֲתָה אֶסְתֵּר שֶׁתִּתְמַלּוֹךְ עַל 'שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה'? אֶלָּא: תְּבוֹא אֶסְתֵּר, שֶׁהָיְתָה בַּת בִּתָּהּ שֶׁל שָׂרָה, שֶׁחָיְתָה קכ"ז - וְתִמְלוֹךְ עַל קכ"ז מְדִינוֹת" (ב"ר פנ"ח, ג).

וְיֵשׁ לְבָאֵר בְּתוֹכָן רֶמֶז זֶה:

הַיִּתְרוֹן הַמְיוּחָד ("אוֹיפְטוּ") בְּקכ"ז שְׁנוֹת חַיֶּיהָ שֶׁל שָׂרָה הוּא, כְּדִבְרֵי רַשִׁ"י, שֶׁ"כּוּלָּן שָׁוִין לְטוֹבָה" - דְּאַף שֶׁמִּצַּד הַטֶּבַע יֶשְׁנָם תְּמוּרוֹת וְשִׁינוּיִים בְּחַיֵּי הָאָדָם, עֲלִיּוֹת וִירִידוֹת, הֲרֵי אֵצֶל שָׂרָה כָּל שְׁנוֹת חַיֶּיהָ הָיוּ "שָׁוִין לְטוֹבָה", לְלֹא הֶבְדֵּל בֵּין זְמַן לִזְמַן.

וְהִשְׁתַּוּוּת זוֹ, לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, הִיא שֶׁהָיְתָה גַּם בְּקכ"ז מְדִינוֹת שֶׁעֲלֵיהֶן מָלְכָה אֶסְתֵּר:

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ אָז בְּמָקוֹם אֶחָד, אֶלָּא בְּאוֹפָן דְּ"מְפוּזָּר וּמְפוֹרָד בֵּין הָעַמִּים" - מְפוּזָּרִים בְּ"שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה". וְלָכֵן גְּזֵירַת הָמָן "לְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים מִנַּעַר וְעַד זָקֵן", נִשְׁלְחָה אֶל כָּל מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ, "מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְעַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ" (מגילת אסתר ג, יב־יג).

וְזֶהוּ גּוֹדֶל הַפֶּלֶא וְהַחִידּוּשׁ, שֶׁאַף שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְפוּזָּרִים בִּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים וּמְשׁוּנִים, הֲרֵי שֶׁהָיוּ "כּוּלָּן שָׁוִין לְטוֹבָה" בְּעִנְיַן הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ - וּכְדִבְרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן (תורה אור בהוספות קכ, ד) "שֶׁכָּל הַיָּמִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּסַכָּנָה מִפְּנֵי גְּזֵירַת הָמָן, שֶׁנִּמְשַׁךְ הַזְּמַן כִּמְעַט מָשֵׁךְ שָׁנָה, הָיוּ כּוּלָּם בְּבְחִינַת מְסִירוּת־נֶפֶשׁ מַמָּשׁ, בְּכָל יוֹם וּבְכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה, כִּי בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה הָיוּ מוּכָנִים לִמְסוֹר נַפְשָׁם לַהֲרִיגָה וְלֹא לַעֲבוֹר דָּת חַס־וְשָׁלוֹם, וְלֹא עָלָה עַל שׁוּם אֶחָד מֵהֶם מַחֲשָׁבַת חוּץ חַס־וְשָׁלוֹם"!

וְזֶהוּ שֶׁמַּשְׁוָה הַמִּדְרָשׁ בֵּין קכ"ז שְׁנוֹתֶיהָ שֶׁל שָׂרָה לְקכ"ז הַמְּדִינוֹת דְּאֶסְתֵּר, כִּי בִּשְׁנֵיהֶם הִיא אוֹתָהּ הַמַּעֲלָה - "כּוּלָּן שָׁוִין לְטוֹבָה".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה. לְשׁוֹן רַשִׁ"י, לְכָךְ נִכְתַּב שָׁנָה בְּכָל כְּלָל וּכְלָל לוֹמַר לְךָ שֶׁכָּל אֶחָד נִדְרָשׁ לְעַצְמוֹ, בַּת מֵאָה כְּבַת עֶשְׂרִים לְחֵטְא, וּבַת עֶשְׂרִים כְּבַת שֶׁבַע לְיֹפִי. וְכֵן כָּתַב בִּשְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם (לְהִלָּן כ"ה ז): **וְאֵין** מִדְרָשׁוֹ זֶה נָכוֹן, שֶׁהֲרֵי בִּשְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל (שָׁם פְּסוּק י"ז) נֶאֱמַר כִּשְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם בְּשָׁוֶה, וְלֹא הָיוּ שָׁוִים בְּטוֹבָה, אֲבָל הָיָה מִתְּחִלָּה רָשָׁע וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה בַּסּוֹף. וְעוֹד, כִּי שָׁנָה שָׁנָה לְחַלֵּק מַשְׁמָע, וְאֵינֶנּוּ נִדְרָשׁ לְהַשְׁוָתָן. אֲבָל **שָׁנָה שָׁנָה וְשָׁנִים** דֶּרֶךְ הַלָּשׁוֹן הוּא. וּמַה שֶׁאָמְרוּ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (נ"ח א) בַּת מֵאָה כְּבַת עֶשְׂרִים לְחֵטְא, לֹא דָּרְשׁוּ כֵּן אֶלָּא מִיִּתּוּר הַלָּשׁוֹן, שֶׁחָזַר וְאָמַר **שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה,** שֶׁכְּלָלָן וְהִשְׁוָה אוֹתָן. וְלֹא יִדְרְשׁוּ כֵּן בְּאַבְרָהָם: תורה ב

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך ב עמ' 264 – מתוך 'לקראת שבת')

בת כ' כִּבת ז' – בְּעֲבוֹדָה

עַל הַפָּסוּק "וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים" (כג, א) פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י "בַּת ק' כִּבַּת כ' . . וּבַת כ' כִּבַּת ז'".

וְיֵשׁ לְבָאֵר הָרֶמֶז בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם:

שֶׁבַע שָׁנִים - הוּא הַזְּמַן שֶׁבּוֹ הַתְחָלַת הַחִינּוּךְ (ראה הל' ת"ת לאדה"ז בתחילתו. טושו"ע או"ח ששמ"ג); עֶשְׂרִים שָׁנָה - הוּא הַזְּמַן שֶׁבּוֹ נַעֲשָׂה הָאָדָם "גָּדוֹל" בִּשְׁלֵימוּת, אָז נִכְנָסִים בּוֹ "מוֹחִין דְּגַדְלוּת" (ראה ב"ב קנו, א. לקו"ת במדבר ב, רע"א), וּמַתְחִיל לָצֵאת בָּעוֹלָם וְלִרְדּוֹף אַחֲרֵי פַּרְנָסָתוֹ (אבות ספ"ה); מֵאָה שָׁנָה - הוּא הַזְּמַן דִּגְמַר וּשְׁלֵימוּת הָעֲבוֹדָה (ראה אבות שם).

וְהִנֵּה, הַמַּצָּב הָרָצוּי הוּא שֶׁיִּהְיֶה **"בַּת ק' כִּבַּת כ'"** - שֶׁגַּם בִּגְמַר הָעֲבוֹדָה בָּעוֹלָם (גִּיל מֵאָה) יִהְיֶה "בְּלֹא חֵטְא" כְּמוֹ שֶׁהָיָה בִּתְחִילַת הָעֲבוֹדָה בָּעוֹלָם (גִּיל עֶשְׂרִים);

אָמְנָם כְּדֵי לְהַגִּיעַ לְזֶה, צָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִילָה **"בַּת כ' כִּבַּת ז'"** - שֶׁגַּם כְּשֶׁנַּעֲשָׂה גָּדוֹל וְיֵשׁ לוֹ הַ"מוֹחִין דְּגַדְלוּת" (גִּיל עֶשְׂרִים), אֵינוֹ מַמְצִיא דֵּעוֹת וְהַשְׁקָפוֹת מִשֶּׁלּוֹ ("אֵיגֶּענָע דְּרָכִים"), אֶלָּא מִתְנַהֵג כְּמוֹ יֶלֶד שֶׁזֶּה־עַתָּה הִגִּיעַ לְחִינּוּךְ (גִּיל שֶׁבַע), שֶׁעוֹשֶׂה מַה שֶׁמְּצַוִּים עָלָיו בְּפַשְׁטוּת וּבִתְמִימוּת.

(ב) **וַתָּמֻת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ:**

ב **וּמִיתַת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲתָא אַבְרָהָם לְמִסְפְּדָה לְשָׂרָה וּלְמִבְכֵּיהּ:**

רש"י ◄ **בְּקִרְיַת אַרְבַּע•** עַל שֵׁם אַרְבָּעָה עֲנָקִים שֶׁהָיוּ שָׁם: אֲחִימָן, שֵׁשַׁי וְתַלְמַי וַאֲבִיהֶן. דָּבָר אַחֵר: עַל שֵׁם ד' זוּגוֹת שֶׁנִּקְבְּרוּ שָׁם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ: (ב"ר) אָדָם וְחַוָּה, אַבְרָהָם וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרִבְקָה, יַעֲקֹב וְלֵאָה.

וַיָּבֹא אַבְרָהָם• מִבְּאֵר שֶׁבַע. **לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ•** וְנִסְמְכָה מִיתַת שָׂרָה לַעֲקֵדַת יִצְחָק, לְפִי שֶׁעַל־יְדֵי בְּשׂוֹרַת הָעֲקֵדָה, שֶׁנִּזְדַּמֵּן בְּנָהּ לִשְׁחִיטָה, וְכִמְעַט שֶׁלֹּא נִשְׁחַט, פָּרְחָה נִשְׁמָתָהּ מִמֶּנָּה וּמֵתָה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כ) וַיָּבֹא אַבְרָהָם. לְשׁוֹן רַשִׁ"י, מִבְּאֵר שֶׁבַע. וְאֵין זֶה לוֹמַר שֶׁהָיָה עוֹמֵד שָׁם מִמַּה שֶׁכָּתוּב (לְעֵיל כ"ב י"ט) וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע, כִּי אֵיךְ תִּהְיֶה שָׂרָה בְּחֶבְרוֹן, אֲבָל הַכַּוָּנָה לוֹמַר שֶׁהָלַךְ שָׁם בַּיּוֹם לְצָרְכּוֹ, וְשָׁמַע בְּמִיתַת שָׂרָה, וּבָא מִשָּׁם לִסְפֹּד לָהּ וְלִבְכֹּתָהּ. וּלְשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ (ב"ר נ"ח ה') מֵהַר הַמּוֹרִיָּה בָּא. וְכֵן הוּא לְפִי הַמִּדְרָשׁ שֶׁכְּתָבוֹ הָרַב (רַשִׁ"י כָּאן) כִּי שָׁמְעָה בַּעֲקֵדָה וּפָרְחָה נִשְׁמָתָהּ: **וְהַנְּרְאֶה** בַּעֲקֵדָה שֶׁהָיְתָה הַצַּוָּאָה בָּהּ בִּבְאֵר שֶׁבַע, כִּי שָׁם הָיָה דָּר וְשָׁם חָזַר, כִּי כֵן כָּתוּב בִּתְחִלָּה (לְעֵיל כ"א ל"ג) וַיִּטַּע אֶשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם, וְאָמַר (שָׁם) וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים, וְהוּא גֵּרוּתוֹ בִּבְאֵר שָׁבַע שֶׁהוּא בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, וְשָׁם נִצְטַוָּה בַּעֲקֵדָה, וְעַל כֵּן שִׁהָה בַּדֶּרֶךְ שְׁלִשָׁה יָמִים, שֶׁאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים רְחוֹקָה מִירוּשָׁלַיִם, שֶׁאִלּוּ חֶבְרוֹן בְּהַר יְהוּדָה הוּא, כִּי כֵן כָּתוּב (יְהוֹשֻׁעַ כ' ז'), וְקָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם. וּבְשׁוּבוֹ מִן הָעֲקֵדָה לִבְאֵר שֶׁבַע חָזַר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (לְעֵיל כ"ב י"ט) וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע, לְהוֹרוֹת שֶׁנִּתְעַכֵּב שָׁם וְיָשַׁב בּוֹ שָׁנִים. וְאִם כֵּן לֹא מֵתָה שָׂרָה בְּאוֹתוֹ זְמָן, כִּי לֹא הָיָה אַבְרָהָם דָּר בִּבְאֵר שֶׁבַע וְשָׂרָה דָּרָה בְּחֶבְרוֹן:

וְכֵן נִרְאֶה כִּי יִצְחָק נוֹלַד בִּבְאֵר שֶׁבַע, כִּי כָּתוּב תְּחִלָּה (לְעֵיל כ' א') וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם אַרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיָּגָר בִּגְרָר, וַאֲבִימֶלֶךְ אָמַר אֵלָיו הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ כַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שֵׁב (שָׁם ט"ו), וְנִתְיַשֵּׁב שָׁם בְּאֶרֶץ הַהִיא בִּבְאֵר שָׁבַע, שֶׁכֵּן כָּתוּב (לְעֵיל כ"א כ"ב) וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר צְבָאוֹ אֶל אַבְרָהָם לֵאמֹר, וְאֵין כָּתוּב שֶׁהָלְכוּ אֵלָיו מִגְּרָר, וַיִּכְרְתוּ שָׁם הַבְּרִית בִּבְאֵר שָׁבַע. וְכֵן תִּרְאֶה כִּי הָגָר כַּאֲשֶׁר הוֹצִיאוּ אוֹתָהּ מִבֵּית אַבְרָהָם בְּיוֹם הִגְמֵל אֶת יִצְחָק הָלְכָה בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע (לְעֵיל כ"א י"ד), שֶׁשָּׁם הָיוּ דָּרִים, אֲבָל אַחַר יָמִים רַבִּים נָסַע מֵאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וּבָא לְחֶבְרוֹן וְנִפְטְרָה שָׁם הַצַּדֶּקֶת:

אֲבָל לְפִי הַמִּדְרָשׁ צְרִיכִין אָנוּ לוֹמַר כִּי אַבְרָהָם וְשָׂרָה בִּזְמַן הָעֲקֵדָה הָיוּ דָּרִים בְּחֶבְרוֹן וְשָׁם נִצְטַוָּה, וּמַה שֶׁאָמַר בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו (לְעֵיל כ"ב ד'), כִּי לֹא נִגְלָה לוֹ הָהָר חָמַד אֱלֹהִים עַד הַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וְהָיָה בִּשְׁנֵי הַיָּמִים הוֹלֵךְ בִּסְבִיבֵי יְרוּשָׁלַיִם וְלֹא הָיָה הָרָצוֹן לְהַרְאוֹת לוֹ, וְאַבְרָהָם אַחַר הָעֲקֵדָה לֹא שָׁב לִמְקוֹמוֹ לְחֶבְרוֹן, אֲבָל הָלַךְ תְּחִלָּה אֶל בְּאֵר שֶׁבַע מְקוֹם הָאֵשֶׁל שֶׁלּוֹ לָתֵת הוֹדָאָה עַל נִסּוֹ, וְשָׁם שָׁמַע בְּמִיתַת שָׂרָה וּבָא. וּמִי שֶׁאָמַר מֵהַר הַמּוֹרִיָּה בָּא וּמִי שֶׁאָמַר מִבְּאֵר שֶׁבַע בָּא הַכֹּל טַעַם אֶחָד:

וּלְפִי זֶה מַה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע (לְעֵיל כ"ב י"ט), יִהְיֶה עִנְיָנוֹ כִּי בְּשׁוּבוֹ מִן הָעֲקֵדָה שָׁב אֶל בְּאֵר שֶׁבַע, וּמִשָּׁם הָלַךְ לִקְבֹּר אֶת שָׂרָה, וְאַחַר הִקְבּוּרָה מִיָּד חָזַר לִבְאֵר שֶׁבַע, וְנִתְיַשֵּׁב שָׁם שָׁנִים. וְהַשְּׁלִישִׁים הַכָּתוּב עִנְיָן בְּאֵר שֶׁבַע כְּאֶחָד, וְאַחֲרֵי כֵן סִפֵּר בַּקְּבוּרָה, וְשָׁם בִּבְאֵר שֶׁבַע נָשָׂא יִצְחָק אֶת רִבְקָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב (לְהַלָּן כ"ד ס"ב). וְזֶה דַּעַת כָּל הַמְפָרְשִׁים (רַשִׁ"י, וְהָרַאב"ע, וְהָרַד"ק) כִּי אַבְרָהָם הָיָה בְּמָקוֹם אַחֵר וּבָא מִשָּׁם:

וּלְפִי דַּעְתִּי כִּי הָיָה לְשָׂרָה אֹהֶל, שָׁם עוֹמֶדֶת וְאַמְהוֹתֶיהָ לְפָנֶיהָ, וְכֵן כָּתוּב (לְהַלָּן ל"א ל"ג) בְּאֹהֶל יַעֲקֹב וּבְאֹהֶל לֵאָה וּבְאֹהֶל שְׁתֵּי הָאֲמָהוֹת. וְהִנֵּה שָׂרָה

(ג) וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי־חֵת לֵאמֹר׃

ג וְקָם אַבְרָהָם מֵעַל אַפֵּי מִיתֵהּ וּמַלֵּל עִם בְּנֵי חִתָּאָה לְמֵימָר׃

(ד) גֵּר־וְתוֹשָׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת־קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מֵתִי מִלְּפָנָי׃

ד דַּיָּר וְתוֹתַב אֲנָא עִמְּכוֹן הָבוּ לִי אַחְסָנַת קְבוּרָא עִמְּכוֹן וְאִקְבַּר מִיתִי מִן קֳדָמָי׃

רש"י◄ גֵּר־וְתוֹשָׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם • גֵּר מֵאֶרֶץ אַחֶרֶת, וְנִתְיַשַּׁבְתִּי עִמָּכֶם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: אִם תִּרְצוּ, הֲרֵינִי גֵּר. וְאִם לָאו, אֶהְיֶה תּוֹשָׁב וְאֶטְלֶנָּה מִן הַדִּין, שֶׁאָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: "לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת". אֲחֻזַּת־קֶבֶר • אֲחֻזַּת קַרְקַע לְבֵית הַקְּבָרוֹת.

(ה) וַיַּעֲנוּ בְנֵי־חֵת אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ׃

ה וְאָתִיבוּ בְּנֵי חִתָּאָה יָת אַבְרָהָם לְמֵימַר לֵהּ׃

(ו) שְׁמָעֵנוּ אֲדֹנִי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחַר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת־מֵתֶךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת־קִבְרוֹ לֹא־יִכְלֶה מִמְּךָ מִקְּבֹר מֵתֶךָ׃

ו קַבֵּל מִנָּנָא רִבּוֹנָנָא רַב קֳדָם יְיָ אַתְּ בֵּינָנָא בִּשְׁפַר קִבְרָנָא קְבַר יָת מִיתָךְ אֱנַשׁ מִנָּנָא יָת קִבְרֵהּ לָא יִמְנַע מִנָּךְ מִלְּמִקְבַּר מִיתָךְ׃

רש"י◄ לֹא־יִכְלֶה • לֹא יִמְנַע, כְּמוֹ: (תהלים מ) "לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ", וּכְמוֹ: (לעיל ח) "וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם".

(ז) וַיָּקָם אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחוּ לְעַם־הָאָרֶץ לִבְנֵי־חֵת׃

ז וְקָם אַבְרָהָם וּסְגִיד לְעַמָּא דְּאַרְעָא לִבְנֵי חִתָּאָה׃

(ח) וַיְדַבֵּר אִתָּם לֵאמֹר אִם־יֵשׁ אֶת־נַפְשְׁכֶם לִקְבֹּר אֶת־מֵתִי מִלְּפָנַי שִׁמְעוּנִי וּפִגְעוּ־לִי בְּעֶפְרוֹן בֶּן־צֹחַר׃

ח וּמַלֵּל עִמְּהוֹן לְמֵימַר אִם אִית רַעְוָא בְּנַפְשְׁכוֹן לְמִקְבַּר יָת מִיתִי מִן קֳדָמַי קַבִּילוּ מִנִּי וּבְעוּ לִי מִן עֶפְרוֹן בַּר צוֹחַר׃

רש"י◄ נַפְשְׁכֶם • רְצוֹנְכֶם. וּפִגְעוּ־לִי • לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, כְּמוֹ: (רות א) "אַל־תִּפְגְּעִי־בִי".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מֵתָה בְּאֹהֶל אֲשֶׁר לָהּ, וְנִכְנַס אַבְרָהָם בָּאֹהֶל עִם אֲחֻזַּת מְרֵעָיו לִסְפֹּד אוֹתָהּ: **אוֹ** שֶׁיִּהְיֶה לְשׁוֹן **וַיָּבֹא** לֵאמֹר שֶׁנִּתְעוֹרֵר אַבְרָהָם לַהֲסִפֵּד הַזֶּה וְהִתְחִיל לַעֲשׂוֹתוֹ, כִּי כָּל מִתְעוֹרֵר וּמַתְחִיל בִּמְלָאכָה יִקָּרֵא בָּא אֵלֶיהָ. וְזֶה לָשׁוֹן מָרְגָּל בְּדִבְרֵי חֲכָמִים כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּתָמִיד (פ"ד מ"ג) בָּא לוֹ לְגָרָהּ וְהִנִּיחַ בָּהּ שְׁתֵּי צְלָעוֹת מִכָּאן, בָּא לוֹ לַדֹּפֶן הַשְּׂמָאלִית, בָּא לוֹ לָעֹקֶץ, וְאָמְרָם (בכורות כ".) אֲנִי לֹא בָּאתִי לִידֵי הַמִּדָּה הַזּוֹ, וְכֵן בַּכָּתוּב (שמות כ"ב י"ד) בָּא בִּשְׂכָרוֹ, שֶׁבָּא לַמְּלָאכָה הַהִיא וְעָשָׂה אוֹתָהּ בַּעֲבוּר שְׂכָרוֹ.

וְלֹא יִתְּכֵן בְּעֵינַי שֶׁבָּא מֵעִיר אַחֶרֶת אֶל חֶבְרוֹן, שֶׁאִלּוּ הָיָה כֵן הָיָה מְזַכִּיר אוֹתוֹ הַמָּקוֹם, וְהָיָה הַכָּתוּב מְפָרֵשׁ "וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם וַיָּבֹא מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי": תורה ג

(ד) גֵּר וְתוֹשָׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם. הָיָה הַמִּנְהָג לִהְיוֹת לָהֶם בָּתֵּי קְבָרוֹת, אִישׁ לְבֵית אֲבוֹתָיו, וּשְׂדֵה קְבוּרָה אֶחָד יִקְבְּרוּ כָּל הַגֵּרִים. וְהִנֵּה אַבְרָהָם אָמַר אֶל בְּנֵי חֵת, אָנִי גֵּר מֵאֶרֶץ אַחֶרֶת וְלֹא הִנְחַלְתִּי מֵאֲבוֹתַי בֵּית הַקְּבָרוֹת בָּאָרֶץ הַזֹּאת, וְהִנֵּה עַתָּה אֲנִי תּוֹשָׁב עִמָּכֶם, כִּי חָפַצְתִּי לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ הַזֹּאת, וְלָכֵן תְּנוּ קֶבֶר לִהְיוֹת לִי לַאֲחֻזַּת עוֹלָם כְּאֶחָד מִכֶּם, וּמִפְּנֵי שֶׁאָמַר **תְּנוּ**, חָשְׁבוּ שֶׁבִּקֵּשׁ אוֹתָהּ בְּמַתָּנָה, וְעָנוּ אוֹתוֹ אֵינְךָ נֶחְשָׁב בְּעֵינֵינוּ כְּגֵר וְתוֹשָׁב, אֲבָל אַתָּה מֶלֶךְ, הַמְלִיכֵךְ הָאֱלֹהִים עָלֵינוּ וַאֲנַחְנוּ וְאַדְמָתֵנוּ עֲבָדִים לְךָ, תִּקַּח כָּל בֵּית הַקְּבָרוֹת שֶׁתַּחְפֹּץ בּוֹ וּקְבֹר מִתְּךָ שָׁם, וְיִהְיֶה לְךָ לַאֲחֻזַּת קֶבֶר לְעוֹלָם, כִּי אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא יִמְנָעֵהוּ מִמְּךָ: תורה ה

(ח) אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁכֶם לִקְבֹּר אֶת מֵתִי מִלְּפָנַי. טַעֲמוֹ, אֲנִי לֹא אֶקְבֹּר מֵתִי בְּקֶבֶר אַחֵר, אֲבָל אִם רְצוֹנְכֶם שֶׁאֶקְבֹּר מֵתִי פִּגְעוּ לִי בְּעֶפְרוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְעָרָה בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ, וְאֵינֶנָּה לוֹ בֵּית קְבָרוֹת אֲבוֹתָיו, כִּי לְשָׂדֶה הִיא לָהֶם: **וְטַעַם מִלְּפָנַי.** כִּי אִם לֹא תַּעֲשׂוּ כֵּן אֶקְבְּרֶנּוּ בְּאָרוֹן. אוֹ יִהְיֶה טַעֲמוֹ, מֵתִי אֲשֶׁר הוּא לְפָנַי וַאֲנִי צָרִיךְ לְמַהֵר לְקָבְרוֹ: **וְטַעַם וּפִגְעוּ לִי.** כִּי הָיָה עֶפְרוֹן עָשִׁיר וְנִכְבָּד, כַּאֲשֶׁר אָמַר **בֵּינִי וּבֵינֶךָ מַה הִיא,** וְלֹא יִהְיֶה לוֹ לְכָבוֹד לִמְכֹּר נַחֲלַת אֲבוֹתָיו, כְּעִנְיַן נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי (עפ"ז מלכים א' כ"א), עַל כֵּן לֹא הָלַךְ אַבְרָהָם אֵלָיו לְהַרְבּוֹת לוֹ מְחִיר הַשָּׂדֶה, וּבִקֵּשׁ מֵאַנְשֵׁי הָעִיר שֶׁיִּפְגְּעוּ בַּעֲבוּרוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד: תורה ט

(ט) **וְיִתֶּן־לִי אֶת־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לּוֹ אֲשֶׁר בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִי בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר:**

ט וְיִתֶּן לִי יָת מְעָרַת כַּפֶּלְתָּא דִּי לֵהּ דִּי בִּסְטַר חַקְלֵהּ בְּכַסְפָּא שְׁלִים יִתְּנִינַהּ לִי בֵּינֵיכוֹן לְאַחֲסָנַת קְבוּרָא:

רש"י ◄ **הַמַּכְפֵּלָה** • בַּיִת וַעֲלִיָּה עַל גַּבָּיו. דָּבָר אַחֵר: שֶׁכְּפוּלָה בְּזוּגוֹת (ערובין נג). **בְּכֶסֶף מָלֵא** • אֲשַׁלֵּם כָּל שָׁוְיָהּ. וְכֵן דָּוִד אָמַר לַאֲרַוְנָה: (דברי הימים א כא) "בְּכֶסֶף מָלֵא".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי שיחות חלק י, עמ' 62 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

לָמָּה לֹא בְּחִינָּם?

בְּפָרָשָׁתֵנוּ כָּתוּב שֶׁאָמַר אַבְרָהָם אָבִינוּ לִבְנֵי חֵת "וְיִתֶּן לִי אֶת מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה גוֹ' בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִי" (כג, ט), וּפֵירֵשׁ רַשִּׁ"י "אֲשַׁלֵּם כָּל שָׁוְיָהּ".

וְהִנֵּה, לִפְנֵי־זֶה כָּתַב רַשִּׁ"י שֶׁאָמַר אַבְרָהָם "אִם תִּרְצוּ . . אֶטְלָנָּה מִן הַדִּין, שֶׁאָמַר לִי הַקָּבָּ"ה לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת" (רש"י כג, ד ד"ה גר ותושב). וְהַיְינוּ, שֶׁבָּאֱמֶת הָיָה יָכוֹל לָקַחַת אֶת הַמְּעָרָה בְּחִינָּם, אֶלָּא שֶׁרָצָה אַבְרָהָם לְשַׁלֵּם "כָּל שָׁוְיָהּ" דַּוְקָא.

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי מַה דְּאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (ח"ב קכח, א) שֶׁרַק אֵצֶל הַקְּלִיפּוֹת הַסֵּדֶר הוּא "אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִינָּם", אַף בַּקְּדוּשָׁה צָרִיךְ "לְאִשְׁתַּדְּלָא בֵּיהּ כִּדְקָא יָאוּת כְּפוּם חֵילֵיהּ", וּ"בַּאֲגַר שְׁלִים". וְרַק עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה וִיגִיעָה וְהִשְׁתַּדְּלוּת אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיךְ "רוּחָא דְּקוּדְשָׁא".

וְלָכֵן שִׁילֵם אַבְרָהָם "אֲגַר שְׁלִים" - "כֶּסֶף מָלֵא", כִּי עֲבוֹדָה בְּלִי יְגִיעָה - "חִינָּם" - אֵינוֹ מַמְשִׁיךְ אֶת רוּחַ הַקְּדוּשָׁה.

וּמִזֶּה הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, שֶׁאָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כִּשְׁרוֹנוֹת טוֹבִים בְּטִבְעָם, אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר בִּלְבָבוֹ, הֲרֵי הַתּוֹרָה נִיתְּנָה לִי בְּמַתָּנָה, וְקַל לִי לְקַיֵּים אֶת הַמִּצְוֹת, וְאִם־כֵּן כָּל עִנְיַן הַיְגִיעָה וְהָעֲבוֹדָה הוּא מִמֶּנִּי וָהָלְאָה!

אֶלָּא, כְּמוֹ שֶׁאַבְרָהָם לֹא רָצָה לִקְנוֹת בְּחִינָּם אֶת הַחֵלֶק הַמַּגִּיעַ לוֹ, וְשֶׁהָיָה יָכוֹל לִיטּוֹל בְּנָקֵל, אֶלָּא נָתַן עֲבוּרוֹ אֶת כָּל שָׁוְיָהּ, כֵּן גַּם אָדָם כָּזֶה, כְּדֵי שֶׁיַּמְשִׁיךְ בַּעֲבוֹדָתוֹ אֶת רוּחַ הַקְּדוּשָׁה, הֲרֵי עֲבוֹדָתוֹ צְרִיכָה לִהְיוֹת עַל־יְדֵי הִשְׁתַּדְּלוּת וִיגִיעָה, וְלֹא "חִינָּם".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק י, עמוד 60 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

קְנִיַּת הַמְּעָרָה בְּכֶסֶף מָלֵא

וְיִתֶּן־לִי אֶת־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה . . בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִי אֲשַׁלֵּם כָּל שָׁוְיָהּ, וְכֵן דָּוִד אָמַר לְאַרַוְנָה בְּכֶסֶף מָלֵא (כג, ט. ובפירוש רש"י)

לִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ מַה שֶּׁמּוֹסִיף רַשִּׁ"י "וְכֵן דָּוִד אָמַר לְאַרַוְנָה בְּכֶסֶף מָלֵא", הֲרֵי הַלָּשׁוֹן "בְּכֶסֶף מָלֵא" נֶאֱמַר גַּם כָּאן, וּמַה מּוֹסִיף לָנוּ בַּהֲבָנַת הַכְּתוּבִים שֶׁגַּם דָּוִד אָמַר לְאַרַוְנָה "בְּכֶסֶף מָלֵא"?

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּבָרָה בֵּאֵר לָנוּ רַשִּׁ"י מַה שֶּׁהִדְגִּישׁ אַבְרָהָם שֶׁמּוּכָן לְשַׁלֵּם כָּל שָׁוְיָהּ:

דִּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ אֵצֶל דָּוִד, שֶׁאַף שֶׁכִּשֶּׁכְבַשׁ אֶת יְרוּשָׁלַיִם מֵאֲרַוְנָה, זָכָה בָּהּ כְּבָר מִדִּין כִּבּוּשׁ, מִכָּל־מָקוֹם לֹא רָצָה לִבְנוֹת בָּהּ מִזְבֵּחַ עַד שֶׁשִּׁלֵּם עֲבוּרָהּ כֶּסֶף מָלֵא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברי הימים א כא, כד) "כִּי לֹא אֶשָּׂא אֲשֶׁר לְךָ לַה' וְהַעֲלוֹת עוֹלָה חִנָּם", שֶׁרָצָה דָּוִד שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לְאַרַוְנָה שׁוּם שַׁיָּכוּת לִמְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ, וְלָכֵן שִׁלֵּם לוֹ בְּכֶסֶף מָלֵא, שֶׁבָּזֶה סִלֵּק אֶת זְכוּתוֹ שֶׁל אֲרַוְנָה מֵהַמָּקוֹם מִכֹּל וָכֹל.

עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הָיְתָה כַּוָּנַת אַבְרָהָם בִּקְנִיַּת מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה "בְּכֶסֶף מָלֵא", דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ לִטְּלָהּ מִן הַדִּין, שֶׁהֲרֵי אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה "לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת" (וכדפירש רש"י לעיל כג, ד), מִכָּל־מָקוֹם שִׁלֵּם לְעָפְרוֹן כֶּסֶף מָלֵא כְּדֵי לְסַלֵּק אֶת זְכוּתוֹ מִן הַמְּעָרָה לְגַמְרֵי.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ט) וְטַעַם וְיִתֶּן לִי. וְיִתְּנֶנָּה לִי. שֶׁאֶחְשֹׁב אוֹתָהּ כְּמַתָּנָה, אִם בְּכֶסֶף מָלֵא אֶקָּחֶנָּה מִמֶּנּוּ. וְעַל כֵּן לֹא הִזְכִּיר לְשׁוֹן מְכִירָה, וְכֵן אֹכֶל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבִּרֵנִי וּמַיִם בַּכֶּסֶף תִּתֶּן לִי (דברים ב' כ"ח), שֶׁהַמַּיִם הַנִּתְּנִים בְּמַתָּנָה אֶתֵּן בָּהֶם כֶּסֶף, אוֹ שֶׁהוּא דֶּרֶךְ הַלָּשׁוֹן לְהַזְכִּיר כֵּן בִּמְכִירוֹת:

מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י, בַּיִת וַעֲלִיָּה עַל גַּבָּיו. דָּבָר אַחֵר שֶׁכְּפוּלָה בְּזוּגוֹת (ערובין נ"ג). וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן כִּי הַכָּתוּב אָמַר: שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בַּמַּכְפֵּלָה (לְהַלֵּן פָּסוּק י"ז), וְהִנֵּה הוּא שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בּוֹ הַשָּׂדֶה, וְאֵין צֹרֶךְ לְבַקֵּשׁ טַעַם לְשֵׁם הַמְּקוֹמוֹת. וּבְבְרֵאשִׁית רַבָּה (נ"ח ח') אָמְרוּ שֶׁכְּפֵל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹמָתוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן וּקְבָרוֹ בְּתוֹכָהּ. וְעַל דַּעְתָּם הָיָה כָּל הַמָּקוֹם הַהוּא נִקְרָא כֵּן מֵעוֹלָם וְהֵם לֹא יָדְעוּ טַעְמוֹ, כִּי עֶפְרוֹן בִּדְמֵי הַשָּׂדֶה מָכַר לוֹ הַכֹּל עַל דַּעְתּוֹ שֶׁאֵין שָׁם קֶבֶר:

וְהִנֵּה אַבְרָהָם לֹא הָיָה מְבַקֵּשׁ רַק לִמְכֹּר לוֹ הַמְּעָרָה כִּי הִיא בִּקְצֵה הַשָּׂדֶה

(י) וְעֶפְרוֹן יֹשֵׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי־חֵת וַיַּעַן עֶפְרוֹן הַחִתִּי אֶת־אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת לְכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ לֵאמֹר:

י וְעֶפְרוֹן יָתֵב בְּגוֹ בְּנֵי חִתָּאָה וְאָתֵיב עֶפְרוֹן חִתָּאָה יָת אַבְרָהָם קֳדָם בְּנֵי חִתָּאָה לְכָל עָלֵי תְּרַע קַרְתֵּהּ לְמֵימַר:

רש"י◄ **וְעֶפְרוֹן יֹשֵׁב•** כְּתִיב חָסֵר, אוֹתוֹ הַיּוֹם מִנּוּהוּ שׁוֹטֵר עֲלֵיהֶם, מִפְּנֵי חֲשִׁיבוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁהָיָה צָרִיךְ לוֹ, עָלָה לִגְדֻלָּה. **לְכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ•** שֶׁכֻּלָּן בָּטְלוּ מִמְּלַאכְתָּן וּבָאוּ לִגְמֹל חֶסֶד לְשָׂרָה.

(יא) לֹא־אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לָּךְ וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְךָ נְתַתִּיהָ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי נְתַתִּיהָ לָּךְ קְבֹר מֵתֶךָ:

יא לָא רִבּוֹנִי קַבֵּיל מִנִּי חַקְלָא יְהָבִית לָךְ וּמְעַרְתָּא דִּי בֵהּ לָךְ יְהָבִיתֵהּ לְעֵינֵי בְנֵי עַמִּי יְהָבִיתַהּ לָךְ קְבַר מִיתָךְ:

רש"י◄ **לֹא־אֲדֹנִי•** לֹא תִקְנֶה אוֹתָהּ בְּדָמִים. **נָתַתִּי לָךְ•** חֲרֵי הִיא כְּמוֹ שֶׁנְּתַתִּיהָ לְךָ.

(יב) וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי עַם־הָאָרֶץ:

יב וּסְגִיד אַבְרָהָם קֳדָם עַמָּא דְאַרְעָא:

(יג) וַיְדַבֵּר אֶל־עֶפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם־הָאָרֶץ לֵאמֹר אַךְ אִם־אַתָּה לוּ שְׁמָעֵנִי נָתַתִּי כֶּסֶף הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת־מֵתִי שָׁמָּה:

יג וּמַלִּיל עִם עֶפְרוֹן קֳדָם עַמָּא דְאַרְעָא לְמֵימַר בְּרַם אִם אַתְּ עָבֵד לִי טִיבוּ קַבֵּל מִנִּי אֶתֵּן כַּסְפָּא דְמֵי חַקְלָא סַב מִנִּי וְאֶקְבַּר יָת מִיתִי תַּמָּן:

רש"י◄ **אַךְ אִם־אַתָּה לוּ שְׁמָעֵנִי•** אַתָּה אוֹמֵר לִי לִשְׁמֹעַ לְךָ וְלִיקַח בְּחִנָּם, אֲנִי אִי אֶפְשִׁי בְּכָךְ "אַךְ אִם אַתָּה לוּ שְׁמָעֵנִי", הַלְוַאי וְתִשְׁמָעֵנִי. **נָתַתִּי•** דּוּנִי"ש בְּלַעַ"ז, מוּכָן הוּא אֶצְלִי, וְהַלְוַאי נָתַתִּי לְךָ כְּבָר.

(יד) וַיַּעַן עֶפְרוֹן אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ:

יד וְאָתֵיב עֶפְרוֹן יָת אַבְרָהָם לְמֵימַר לֵהּ:

(טו) אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל־כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה־הִוא וְאֶת־מֵתְךָ קְבֹר:

טו רִבּוֹנִי קַבֵּל מִנִּי אַרְעָא שַׁוְיָא אַרְבַּע מְאָה סִלְעִין דִּכְסַף בֵּינָא וּבֵינָךְ מַה הִיא וְיָת מִיתָךְ קְבַר:

רש"י◄ **בֵּינִי וּבֵינְךָ•** בֵּין שְׁנֵי אוֹהֲבִים כָּמוֹנוּ מַה הִיא חֲשׁוּבָה, לְכָלוּם, אֶלָּא הַנַּח אֶת הַמֶּכֶר, (ב"ר) וְאֶת־מֵתְךָ קְבֹר.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְיִשָּׁאֵר הַשָּׂדֶה לְעֶפְרוֹן, וְהוּא אָמַר לוֹ דֶּרֶךְ מוּסָר אוֹ מִרְמָה שֶׁיִּתֵּן לוֹ הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ, כִּי לֹא יִתְּכֵן לְאָדָם נִכְבָּד כָּמוֹהוּ שֶׁתִּהְיֶה לוֹ הַמְּעָרָה לַאֲחֻזַּת קֶבֶר וְהַשָּׂדֶה יִהְיֶה לְאַחֵר, וְאַבְרָהָם שָׁמַח בְּכָךְ וְקָנָה הַכֹּל בַּדָּמִים שֶׁהִזְכִּיר לוֹ: תורה י

(יא) וְטַעַם **לְעֵינֵי בְנֵי עַמִּי.** לֵאמֹר הִנֵּה כָּל הָעָם הִנֵּה, וְהֵם הַיּוֹדְעִים וְעֵדִים וְאַל תָּחוּשׁ לְכִפִּירָה אוֹ לַחֲזָרָה, וּקְבֹר מֵתְךָ שָׁם מֵעַתָּה כִּי שֶׁלְּךָ הִיא וְלֹא אוּכַל לָשׁוּב. וְאַבְרָהָם לֹא עָשָׂה כֵּן כִּי גַּם אַחֲרֵי שֶׁפָּרַע הַכֶּסֶף מָלֵא הֶחֱזִיק תְּחִלָּה בַּשָּׂדֶה וּבַמְּעָרָה וְהֵקִימָם בִּרְשׁוּתוֹ לְעֵינֵי בְּנֵי הָעִיר וְכָל בָּאֵי שַׁעַר הָעִיר, הַסּוֹחֲרִים וְהַגֵּרִים הַנִּמְצָאִים שָׁם, וְאַחַר כֵּן קָבַר אוֹתָהּ: תורה יב

(יג) אִם אַתָּה לוּ שְׁמָעֵנִי. שִׁעוּרוֹ, אִם אַתָּה אִם תִּשְׁמָעֵנִי, וְעִנְיָנוֹ כְּמוֹ אִם אַתָּה תִּשְׁמָעֵנִי, וּבָא הַכֵּפֶל לְנוֹחַץ הָעִנְיָן, כְּמוֹ סוּרָה אֲדֹנִי סוּרָה אֵלַי (שופטים ד' י"ח), הֲטוֹב טוֹב אַתָּה (שם י"א כ"ה), וְכֵן וְלֵאמֹר עָלָיו לֵאמֹר (דהי"ב ל"ב י"ז), וְכֵן וַאֲנִי אָנָה אֲנִי בָא (לְהִלָּן ל"ז ל), וּפָנִיתִי אֲנִי, וְרָאִיתִי אֲנִי (קֹהֶלֶת ב' י"ב-י"ג). כִּי כָּל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים (בְּמִדְבַּר ט"ז ג'), כֻּלָּם רִדּוּף הָעִנְיָן. וְכֵן עַל דַּעְתִּי אִם מְחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ נַעַל וְאִם אֶקַּח (לְעֵיל י"ד כ"ג), שִׁעוּרוֹ אִם מְחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ נַעַל אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ: **אוֹ** יֹאמַר, אִם אַתָּה כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ, כְּלוֹמַר שֶׁפִּיךָ וְלִבְּךָ שָׁוִים בָּעִנְיָן, וְאִם תִּשְׁמָעֵנִי. וְכֵן וַיֹּאמְרוּ לָהֶם אֲחֵיהֶם מָה אַתֶּם (שופטים י"ח ח'), וְדוֹמֶה לַלָּשׁוֹן הַזֶּה עַל דַּעְתִּי לָמָּה זֶּה אָנֹכִי (לְהִלָּן כ"ה כ"ב), אוּלַי זֶה דַּעַת אֶנְקְלוֹס שֶׁאָמַר אִם אַתְּ עָבִיד לִי טִיבוּ, שֶׁתַּעֲשֶׂה רְצוֹנִי כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ: תורה יד

(טו) אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף. עַל דַּעַת אֶנְקְלוֹס שֶׁהִיא שָׁוָה כֵּן, אוּלַי

(טז) וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל־עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר:

טז וְקַבֵּל אַבְרָהָם מִן עֶפְרוֹן וּתְקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן יָת כַּסְפָּא דְּמַלִּיל קֳדָם בְּנֵי חִתָּאָה אַרְבַּע מְאָה סְלְעִין דִּכְסַף מִתְקַבֵּל סְחוֹרָא (נ״י דְּמִתְקַבֵּל סְחוֹרְתָּא) בְּכָל מְדִינְתָּא:

רש״י◄ **וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן•** (בכורות נ) חָסֵר וָי״ו, לְפִי שֶׁאָמַר הַרְבֵּה וַאֲפִלּוּ מְעַט לֹא עָשָׂה, (ב״מ פז) שֶׁנָּטַל מִמֶּנּוּ שְׁקָלִים גְּדוֹלִים, קַנְטְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: ״עוֹבֵר לַסּוֹחֵר״, שֶׁמִּתְקַבְּלִים בְּשֶׁקֶל בְּכָל מָקוֹם, וְיֵשׁ מָקוֹם שֶׁשְּׁקָלֵיהֶם גְּדוֹלִים, שֶׁהֵן קַנְטְרִין, צנטיאר״ש בְּלַעַ״ז.

◆ יום שני י״ט מרחשון ◆

(יז) וַיָּקָם שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בַּמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לִפְנֵי מַמְרֵא הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ וְכָל־הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר בְּכָל־גְּבֻלוֹ סָבִיב:

יז וְקָם חֲקַל עֶפְרוֹן דִּי בְּכַפֵּלְתָּא דִּי קֳדָם מַמְרֵא חַקְלָא וּמְעַרְתָּא דִּי בֵהּ וְכָל אִילָנֵי דִּי בְּחַקְלָא דִּי בְּכָל תְּחוּמֵהּ סְחוֹר סְחוֹר:

רש״י◄ **וַיָּקָם שְׂדֵה עֶפְרוֹן•** תְּקוּמָה הָיְתָה לוֹ, שֶׁיָּצָא מִיַּד הֶדְיוֹט לְיַד מֶלֶךְ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: ״וַיָּקָם הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ וְכָל הָעֵץ לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה וְגוֹ׳״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לה, עמ׳ 87)

וַיָּקָם שְׂדֵה עֶפְרוֹן (כג, יז)

תְּקוּמָה הָיְתָה לוֹ, שֶׁיָּצָא מִיַּד הֶדְיוֹט לְיַד מֶלֶךְ (רש״י)

לַשָּׂדֶה הָיְתָה תְּקוּמָה עַל־יְדֵי שֶׁנִּכְנַס לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, עוֹד קוֹדֶם קְבוּרַת שָׂרָה. וְאַף בָּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית כָּךְ: כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי בָּא לְאֵיזֶה מָקוֹם, שֶׁפָּשׁוּט שֶׁהִגִּיעַ לְשָׁם בִּשְׁלִיחוּת אֱלוֹקִית כְּדֵי "לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל" – עָלָיו לָדַעַת שֶׁעֶצֶם הִמָּצְאוֹ בְּמָקוֹם זֶה, עוֹד לִפְנֵי שֶׁקִּיֵּים בּוֹ אֵיזוֹ מִצְוָה, פּוֹעֵל עַל הַמָּקוֹם עֲלִיָּה וּתְקוּמָה – יְצִיאָה מִיַּד הֶדְיוֹט, עַל־יְדֵי עֶצֶם הָעִנְיָן שֶׁהוּא בִּרְשׁוּת יִשְׂרָאֵל.

(יח) לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינֵי בְנֵי־חֵת בְּכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ:

יח לְאַבְרָהָם לִזְבִינוּהִי לְעֵינֵי בְּנֵי חִתָּאָה בְּכֹל עָלֵי תְּרַע קַרְתֵּהּ:

רש״י◄ **בְּכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ•** בְּקָרֵב כֻּלָּם וּבְמַעֲמַד כֻּלָּם הִקְנָהוּ לוֹ.

(יט) וְאַחֲרֵי־כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל־מְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה עַל־פְּנֵי מַמְרֵא הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

יט וּבָתַר כֵּן קְבַר אַבְרָהָם יָת שָׂרָה אִתְּתֵהּ בִּמְעָרַת חַקְלָא כַּפְלְתָּא עַל אַפֵּי מַמְרֵא הִיא חֶבְרוֹן בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

רָצָה לוֹמַר שֶׁהָיוּ דָּמֶיהָ קְצוּבִים כֵּן בַּמָּקוֹם הַהוּא, כִּי כֵן הַמִּנְהָג בְּרֹב הָאֲרָצוֹת לִהְיוֹת מְחִיר שָׂדֶה קָצוּב לְפִי מִדָּתוֹ. וּכְדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (ב״מ פ״ז) עֶפְרוֹן קָצַב דָּמִים כִּרְצוֹנוֹ בְּיֹקֶר גָּדוֹל, וְאַבְרָהָם בְּנִדְבַת לִבּוֹ שָׁמַע וְעָשָׂה כִּרְצוֹנוֹ וְהִגְדִּיל. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט **אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף** שֶׁקָּנָה אוֹתָהּ בְּכֹחַ עֶפְרוֹן אוֹ אֲבוֹתָיו הַקַּדְמוֹנִים: תורה טז

(יט) וְטַעַם **וְאַחֲרֵי כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל מְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה וְגוֹ׳ הִיא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן.** כִּי שָׁב לְבָאֵר הַשָּׂדֶה וְהַמָּקוֹם וְהָאָרֶץ בַּעֲבוּר כִּי כָּל הַפָּרָשָׁה הִזְכִּירָה בְּנֵי חֵת וְעֶפְרוֹן הַחִתִּי, לְפִיכָךְ הִזְכִּיר בַּסּוֹף כִּי הוּא **בְּאֶרֶץ כְּנַעַן** אֲשֶׁר הִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכֵן אָמַר בִּתְחִלַּת הַפָּרָשָׁה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, וְכָל זֶה לְבָאֵר כִּי הַצַּדֶּקֶת מֵתָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְשָׁם נִקְבְּרָה, כִּי הַחִתִּים מִמִּשְׁפְּחוֹת כְּנַעַן:

וּלְפִי דַּעְתִּי כִּי טַעַם הַכְּתוּבִים אֵינוֹ אֶלָּא לְהַזְכִּיר כִּי הִיא אֶרֶץ כְּנַעַן לֹא אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, כִּי מִפְּנֵי שֶׁאָמַר וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים (לְעֵיל כ״א ל״ד), וְכָל מְגוּרָיו בָּאֶרֶץ הַהִיא בִּגְרָר וְנַחַל גְּרָר וּבְאֵר שָׁבַע וּמִשָּׁם לְחֶבְרוֹן וּמֵחֶבְרוֹן לְשָׁם, עַל כֵּן הִזְכִּיר כִּי חֶבְרוֹן הוּא בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בָּהָר הַהוּא, לֹא בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים הַנִּזְכֶּרֶת לְאַבְרָהָם. וְהוֹסִיף בַּסּוֹף לְהוֹדִיעַ הַמְּעָרָה

(כ) **וַיָּקָם הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְאַבְרָהָם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר מֵאֵת בְּנֵי־חֵת:**

כ וְקָם חַקְלָא וּמְעַרְתָּא די בֵהּ לְאַבְרָהָם לְאַחֲסָנַת קְבוּרָא מִן בְּנֵי חִתָּאָה:

כד (א) **וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל:**

א וְאַבְרָהָם סִיב עָל בְּיוֹמִין וַיְיָ בְּרִיךְ יָת אַבְרָהָם בְּכֹלָּא:

רש"י ◄ **בֵּרַךְ אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל** • "בַּכֹּל" עוֹלֶה בְּגִימַטְרִיָּא 'בֵּן', וּמֵאַחַר שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן, הָיָה צָרִיךְ לְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁהִיא בִּשְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה עַל פְּנֵי מַמְרֵא, שֶׁזֶּה הַשֵּׁם הַנּוֹדָע אֵלֶיהָ:

וְנִכְתְּבָה זֹאת הַפָּרָשָׁה לְהוֹדִיעַ חַסְדֵּי הַשֵּׁם עִם אַבְרָהָם שֶׁהָיָה נְשִׂיא אֱלֹהִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא לָגוּר שָׁם וְהַיָּחִיד, וְכָל הָעָם הָיוּ קוֹרְאִין לוֹ "אֲדֹנִי", וְהוּא לֹא אָמַר לָהֶם כֵּן שֶׁהָיָה שַׂר וְגָדוֹל, וְגַם בְּחַיָּיו קִיֵּם לוֹ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וְהְיֵה בְּרָכָה, וְאִשְׁתּוֹ מֵתָה וְנִקְבְּרָה בְּנַחֲלַת ה'. וְעוֹד כִּי רָצָה לְהוֹדִיעֵנוּ מְקוֹם קְבוּרַת הָאָבוֹת בַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְכַבֵּד מְקוֹם קְבוּרַת אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (ב"ב ט"ז.) שֶׁגַּם זֶה מִן הַנִּסְיוֹנוֹת שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁבִּקֵּשׁ מָקוֹם לִקְבֹּר אֶת שָׂרָה וְלֹא מָצָא עַד שֶׁקָּנָה אוֹתוֹ:

וְלֹא יָדַעְתִּי טַעַם לְדִבְרֵי רַבִּי אַבְרָהָם שֶׁאוֹמֵר לְהוֹדִיעַ מַעֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לַחַיִּים וְלַמֵּתִים, וְעוֹד לְקַיֵּם לוֹ דְּבַר הַשֵּׁם לִהְיוֹת לוֹ נַחֲלָה, כִּי מַה מַּעֲלָה לָאָרֶץ בָּזֶה כִּי לֹא יוֹלִיכֶנָּה אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת לְקָבְרָהּ, וּדְבַר הַשֵּׁם לְאַבְרָהָם עַל כָּל הָאָרֶץ הָיָה וְנִתְקַיֵּם רַק בְּזַרְעוֹ: תורה כ

(א) **וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים.** חָזַר הַכָּתוּב לֵאמֹר כֵּן לְהוֹדִיעַ הַסִּבָּה שֶׁבֵּעֲבוּרָהּ הִשְׁבִּיעַ אֶת עַבְדּוֹ, וְאָמַר כִּי רָאָה עַצְמוֹ זָקֵן מְאֹד וְחָשַׁב בְּלִבּוֹ שֶׁאִם יִשְׁלַח לְאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ, אוּלַי טֶרֶם יַחֲזֹר הַשָּׁלִיחַ, יֵלֵךְ לוֹ אֶל בֵּית עוֹלָמוֹ, וְלָכֵן הִשְׁבִּיעַ אֶת עַבְדּוֹ אֲשֶׁר יֵלֵךְ יִצְחָק אַחַר עֶצְתוֹ, כִּי הוּא הַמּוֹשֵׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ, שֶׁלֹּא יִקַּח לוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנַעַן:

וּבְרֵאשִׁית רַבָּה (נ"ט ו') אָמְרוּ: כָּאן (לעיל י"ח י"א) זְקֵנָה (כָּאן) שֶׁיֵּשׁ בָּהּ לִכְלוּכִית וּלְהַלָּן זְקֵנָה שֶׁאֵין בָּהּ לִכְלוּכִית. יִרְצוּ לְפָרֵשׁ כִּי **בָּאִים בַּיָּמִים** מַתְחִילִים בִּימֵי הַזִּקְנָה, כִּי **בָּאִים** מוֹרֶה עַל זְמַן עוֹמֵד, כְּמוֹ הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה (יִרְמְיָה ז' ב'), וְכָאן אָמַר שֶׁהָיָה זָקֵן מְאֹד, שֶׁבְּכָר בָּא בַּיָּמִים, כְּמוֹ בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה (לְהַלָּן כ"ז ל"ה):

בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל. בְּעֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד אֹרֶךְ יָמִים וּבָנִים, וְזֹאת כָּל חֶמְדַּת הָאָדָם (אבן עזרא). וְהַזְּכִיר הַכָּתוּב זֶה לֵאמֹר כִּי הָיָה שָׁלֵם בַּכֹּל, לֹא חָסַר דָּבָר זוּלָתִי שֶׁיִּרְאֶה בָּנִים לִבְנוֹ שֶׁיִּנְחָלוּ מַעֲלָתוֹ וּכְבוֹדוֹ, וְלָכֵן הִתְאַוָּה לָזֶה:

וּלְרַבּוֹתֵינוּ בָּזֶה עִנְיָן נִפְלָא. אָמְרוּ (ב"ב ט"ז) **וה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל,** רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ בַּת, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בַּת הָיְתָה לוֹ, אֲחֵרִים אוֹמְרִים בַּת הָיְתָה לוֹ וּבַכֹּל שְׁמָהּ. דָּרַשׁ רַבִּי מֵאִיר שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ בַּת לְאַבְרָהָם, וְזוֹ לוֹ לִבְרָכָה כִּי לֹא הָיָה יָכוֹל לְהַשִּׂיאָהּ רַק לִבְנֵי כְּנַעַן הָאֲרוּרִים, וְאִם יִשְׁלְחֶנָּה לְאַרְצוֹ גַּם כֵּן תַּעֲבֹד שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה כְּמוֹתָם, כִּי הָאִשָּׁה בִּרְשׁוּת בַּעֲלָהּ, וְאַבְרָהָם לֹא יַחְפֹּץ שֶׁיֵּצֵא זַרְעוֹ הַכָּשֵׁר מִשָּׁרָה אִשְׁתּוֹ חוּצָה לָאָרֶץ, וְאַף כִּי יַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה. וְרַבִּי יְהוּדָה דָּרַשׁ כִּי בַּת הָיְתָה לוֹ, דַּאֲפִלּוּ בְּרִתָּא לֹא חֲסֵרִיה רַחְמָנָא (שם קמ"א.), וְהִיא הַבְּרָכָה **בַּכֹּל,** כִּי הָיָה לוֹ כָּל אֲשֶׁר יַחְמְדוּ הָאֲנָשִׁים לֹא חָסַר דָּבָר. וּבָאוּ אֲחֵרִים וְהִזְכִּירוּ שֵׁם הַבַּת:

וּבְאֶמֶת שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה לַאֲחֵרִים וְהַמַּחֲלֹקֶת לָהֶם עִם רַבִּי יְהוּדָה לְהוֹדִיעַ אוֹתָנוּ שֵׁם הַבַּת הַזֹּאת בִּלְבַד, וְחָלִילָה לָהֶם שֶׁיּוֹצִיאוּ בִּרְכָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁהִיא גְּדוֹלָה וּכְלָלִית לְעִנְיָן זֶה, שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב כִּי בֵּרֵךְ אוֹתוֹ הַשֵּׁם בְּבַת אַחַת שֶׁשְּׁמָהּ כָּךְ. אֲבָל אֲחֵרִים חִדְּשׁוּ בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב הַזֶּה עִנְיָן עָמֹק מְאֹד וְדָרְשׁוּ בָּזֶה סוֹד מִסּוֹדוֹת הַתּוֹרָה, וְאָמְרוּ כִּי **בַּכֹּל** תִּרְמֹז עַל עִנְיָן גָּדוֹל, וְהוּא שֶׁיֵּשׁ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדָּה תִּקָּרֵא "כֹּל", מִפְּנֵי שֶׁהִיא יְסוֹד הַכֹּל, וּבָהּ נֶאֱמַר (יְשַׁעְיָה מ"ד כ"ד) אָנֹכִי ה' עֹשֵׂה כֹּל, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר (קֹהֶלֶת ה' ח') וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הוּא, יֹאמַר כִּי יִתְרוֹן הָאָרֶץ וְטוֹבָהּ הַגְּדוֹלָה הַשּׁוֹפַעַ עַל כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם בַּעֲבוּר כִּי בַּכֹּל הִיא, וְהִיא הַמִּדָּה הַשְּׁמִינִית מִמִּי"ג מִדּוֹת, וּמִדָּה אַחֶרֶת תִּקָּרֵא בַּת נֶאֱצֶלֶת מִמֶּנָּה, וּבָהּ הוּא מַנְהִיג אֶת הַכֹּל, וְהִיא בֵּית דִּינוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַנִּרְמָז בְּמִלַּת **וה'** בְּכָל מָקוֹם (ב"ר נ"א ג'), וְהִיא שֶׁנִּקְרֵאת כַּלָּה בְּסֵפֶר שִׁיר הַשִּׁירִים, בַּעֲבוּר שֶׁהִיא כְּלוּלָה מִן הַכֹּל, וְהִיא שֶׁחֲכָמִים מְכַנִּים שְׁמָהּ כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים בַּעֲבוּר שֶׁהִיא כִּנּוּסַת הַכֹּל:

וְהַמִּדָּה הוֹאֹת הָיְתָה לְאַבְרָהָם כְּבַת, כִּי הוּא אִישׁ הַחֶסֶד וְיִתְנַהֵג בָּזוֹ, וּלְכָךְ אָמְרוּ אֲחֵרִים כִּי אֵין הַבְּרָכָה הַזֹּאת שֶׁנִּתְבָּרֵךְ בַּכֹּל רוֹמֶזֶת עַל שֶׁהוֹלִיד בַּת מִשָּׁרָה אִשְׁתּוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא הוֹלִיד, אֲבָל הִיא רוֹמֶזֶת עִנְיָן גָּדוֹל שֶׁבֵּרֵךְ אוֹתוֹ בַּמִּדָּה שֶׁהִיא בְּתוֹךְ מִדַּת הַכֹּל וְלָכֵן תִּקָּרֵא גַּם הִיא כֹּל, כַּלָּשׁוֹן כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ (שמות כ"ג כ"א). וְהַנָּה הוּא מְבֹרָךְ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, וּלְכָךְ אָמַר **בַּה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ**:

וְהָעִנְיָן הַזֶּה נִמְצָא לְרַבּוֹתֵינוּ רָמוּז בְּהַגָּדוֹת בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים, כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ חָזִית (שהש"ר ג' כ"א) שָׁאַל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יוֹסֵי אֶפְשָׁר שֶׁשְּׁמַעְתָּ מֵאָבִיךָ מַהוּ בֵּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לוֹ אִמּוֹ (שה"ש ג' י"א), אָמַר לוֹ הֵן, אָמַר לוֹ הֵיאַךְ, אָמַר לוֹ מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיְתָה לוֹ בַּת יְחִידָה וְהָיָה מְחַבְּבָהּ יוֹתֵר מִדַּאי וְהָיָה קוֹרֵא אוֹתָהּ בִּתִּי, לֹא זָז מֵחַבְּבָהּ עַד שֶׁקָּרָא אוֹתָהּ אֲחוֹתִי, וְלֹא זָז מֵחַבְּבָהּ עַד שֶׁקָּרָא אוֹתָהּ אִמִּי, כָּךְ בִּתְחִלָּה חִבֵּב

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ג, עמ' 773)

וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים (כד, א)

יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁהוּא בְּזִקְנָה וְאֵינוֹ בְּיָמִים, בְּיָמִים וְאֵינוֹ בְּזִקְנָה, אֲבָל כָּאן – זִקְנָה כְּנֶגֶד יָמִים וְיָמִים כְּנֶגֶד זִקְנָה (מִדְרַשׁ רַבָּה) "זָקֵן" – "אֵין זָקֵן אֶלָּא זֶה שֶׁקָּנָה חָכְמָה" (קידושין לב), הַיְנוּ אָדָם שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה.

"בָּא בַּיָּמִים" – הִגִּיעַ עִם כָּל יָמָיו, אָדָם שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם פּוֹעֵל וְעוֹסֵק בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹות.

עַל־יְדֵי לִימוּד הַתּוֹרָה רוֹכֵשׁ הָאָדָם שְׁלֵמוּת לְנַפְשׁוֹ; הוּא קוֹנֶה אֶת חָכְמַת הַתּוֹרָה וּמִתְעַלֶּה עַל־יָדָהּ. וְאִילּוּ עַל־יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת, הַמְּלוּבָּשׁוֹת בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, הוּא מֵאִיר וּמְזַכֵּךְ אֶת גַּשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם.

וּלְפִי־זֶה: "זִקְנָה" מְסַמֶּלֶת אֶת הַשְּׁלֵימוּת הָעַצְמִית; וְאִילּוּ "בָּא בַּיָּמִים" – אֶת תִּיקּוּן הַזּוֹלֶת (הָעוֹלָם).

זֶהוּ שֶׁאוֹמֵר הַמִּדְרָשׁ: "יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁהוּא בְּזִקְנָה וְאֵינוֹ בְּיָמִים" – הוּא עוֹסֵק אַךְ וְרַק בִּקְנִיַּת שְׁלֵמוּת בְּנַפְשׁוֹ, וְאֵינוֹ מִשְׁתַּדֵּל לְהָאִיר אֶת סְבִיבָתוֹ; "בְּיָמִים וְאֵינוֹ בְּזִקְנָה" – הוּא עוֹסֵק בְּהָאָרַת הָעוֹלָם בִּלְבַד, וְאִילּוּ עַל עַצְמוֹ הוּא שׁוֹכֵחַ.

"אֲבָל כָּאן, זִקְנָה כְּנֶגֶד יָמִים וְיָמִים כְּנֶגֶד זִקְנָה" – אַבְרָהָם עָסַק בִּשְׁנֵי הַקְּוִים, וּבְכָל אֶחָד מֵהֶם בִּשְׁלֵמוּת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 346)

בַּכֹּל, עוֹלָה בְּגִימַטְרִיָּא בֵּן (רש"י כד, א)

לְרַשִּׁ"י הֶקְשֶׁה: מַדּוּעַ הִקְדִּים הַכָּתוּב "וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל" לִפְנֵי שְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל אֱלִיעֶזֶר, וַהֲרֵי בְּחִיּוּב הָאָב לִבְנוֹ לְהַשִּׁיאוֹ אִשָּׁה אֵין הֶבְדֵּל אִם הָאָב הוּא עָשִׁיר וּמְבֹרָךְ בַּכֹּל אוֹ לֹא. לָכֵן מְפָרֵשׁ שֶׁ"בַּכֹּל" בְּגִימַטְרִיָּא "בֵּן", וְלָכֵן הָצְרַךְ לְהַשִּׁיאוֹ אִשָּׁה.

(ב) **וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־עַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ הַמֹּשֵׁל בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יָרֵכִי:**

ב **וַאֲמַר אַבְרָהָם לְעַבְדֵּהּ סָבָא דְּבֵיתֵהּ דְּשַׁלִּיט בְּכָל די לֵהּ שַׂוִי כְּעַן יָדָךְ תְּחוֹת יַרְכִּי:**

רש"י◄ **זְקַן בֵּיתוֹ** • לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק, נָקוּד "זְקַן". **תַּחַת יָרֵכִי** • (שבועות לח) **לְפִי שֶׁהַנִּשְׁבָּע צָרִיךְ שֶׁיִּטֹּל בְּיָדוֹ חֵפֶץ שֶׁל מִצְוָה, כְּגוֹן: סֵפֶר תּוֹרָה אוֹ תְּפִלִּין, וְהַמִּילָה הָיְתָה מִצְוָה רִאשׁוֹנָה לוֹ, וּבָאָה לוֹ עַל־יְדֵי צַעַר וְהָיְתָה חֲבִיבָה עָלָיו וּנְטָלָה.** (וְרוֹצֶה לוֹמַר: מַה שֶּׁלֹּא אָמַר 'תַּחַת יַרְכְּךָ', וְהָיָה לוֹ לְהַשְׁבִּיעַ הָעֶבֶד בְּמִילָתוֹ, לְפִי שֶׁשֶּׁל אַבְרָהָם הָיְתָה רִאשׁוֹנָה לוֹ קֹדֶם מִילַת הָעֶבֶד, וְקַל לְהָבִין)◆

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל וּקְרָאָן בִּתִּי, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (תְּהִלִּים מ"ה י"א) שְׁמְעִי בַת וּרְאִי, וְלֹא זָז מֵחֲבִבָּן עַד שֶׁקְּרָאָן אֲחוֹתִי, שֶׁנֶּאֱמַר (שה"ש ה' ב') פִּתְחִי לִי אֲחֹתִי רַעְיָתִי, וְלֹא זָז מֵחֲבִבָּן עַד שֶׁקְּרָאָן אִמִּי, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה נ"א ד') הַקְשִׁיבוּ אֵלַי עַמִּי וּלְאוּמִּי, לְאִמִּי כְּתִיב. עָמַד רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי וְנִשְּׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ, אָמַר לוֹ אִלּוּ לֹא בָּאתִי אֶלָּא לִשְׁמֹעַ זֶה הַדָּבָר מִפִּיךָ דַּי:

וּמִכֹּאר זֶה בְּמִדְרָשׁוֹ שֶׁל ר' נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה (סֵפֶר הַבָּהִיר כ"ב). אָמְרוּ בַּפְּסוּק אָנֹכִי ה' עֹשֶׂה כֹּל נֹטֶה שָׁמַיִם לְבַדִּי רֹקַע הָאָרֶץ מֵאִתִּי (יְשַׁעְיָה מ"ד כ"ד), אֲנִי כְּשֶׁנְּטַעְתִּי אֵילָן זֶה לְהִשְׁתַּעְשֵׁעַ בּוֹ כָּל הָעוֹלָם וְרָקַעְתִּי בּוֹ הַכֹּל וְקָרָאתִי שְׁמוֹ כֹּל, שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בּוֹ וְהַכֹּל מְפֻנּוּ יוֹצֵא, וְהַכֹּל צְרִיכִין לוֹ וּבוֹ צוֹפִין וְלוֹ מְחַכִּים, וּמִשָּׁם פּוֹרְחִים נְשָׁמוֹת, לְבַדִּי הָיִיתִי כְּשֶׁעָשִׂיתִי אוֹתוֹ וְלֹא יִגְדַּל עָלָיו מַלְאָךְ לֵאמֹר אֲנִי קָדַמְתִּי לְךָ. גַּם בְּעֵת שֶׁרָקַעְתִּי אַרְצִי שֶׁבָּהּ נָטַעְתִּי וְשֵׁרַשְׁתִּי אֵילָן זֶה וּשְׁמַחְתִּים בְּיַחַד וְשָׂמַחְתִּי בָּהֶם, מִי אִתִּי שֶׁגִּלִּיתִי לוֹ סוֹדִי זֶה, עַד כָּאן:

וְעוֹד שָׁם (עד־עה) מְבֹאָר מַאי בְּרִגְוָ רַחֵם תִּזְכּוֹר (חֲבַקּוּק ג' ב'), אָמַר בְּעֵת שֶׁחָטְאוּ לְךָ בָּנֶיךָ וְתִכְעַס עֲלֵיהֶם רַחֵם תִּזְכֹּר, וּמַאי רַחֵם תִּזְכֹּר, זְכֹר אוֹתוֹ שֶׁאָמַר אֶרְחָמְךָ ה' חִזְקִי (תְּהִלִּים י"ח ב'), וְנָתַתִּי לוֹ הַמִּדָּה הַזֹּאת שֶׁהִיא שְׁכִינָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּזְכֹר בְּנוֹ שֶׁיִּרְשָׁהּ וְנָתַתִּי לוֹ הַמִּדָּה הַזֹּאת, שֶׁהִיא שְׁכִינָתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל דִּכְתִיב (מ"א ה' כ"ו) וַה' נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה, וּזְכֹר אֲבִיהֶם אַבְרָהָם דִּכְתִיב זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי (יְשַׁעְיָה מ"א ח'), וּבְקָרֵב שְׁנִים תּוֹדִיעַ (חֲבַקּוּק ג' ב'). וּמֵהֵיכָן הָיְתָה בַּת לְאַבְרָהָם, הֵן, דִּכְתִיב **וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל,** וּכְתִיב (יְשַׁעְיָה מ"ג ז') כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וּלְכִבּוֹדִי בְּרָאתִיו, הַהִיא בְּרָכָה הָיְתָה בִּתּוֹ, אוֹ לֹא הָיְתָה אֶלָּא אִמּוֹ, הֵן בִּתּוֹ הָיְתָה, מָשָׁל לְאָדוֹן שֶׁהָיָה לוֹ עֶבֶד שָׁלֵם תָּמִים לְפָנָיו וְנִסָּהוּ בְּכַמָּה נִסְיוֹנוֹת וְעָמַד בְּכֻלָּן, אָמַר הָאָדוֹן מָה אֶתֵּן לְעֶבֶד זֶה אוֹ מָה אֶעֱשֶׂה לוֹ, אֶלָּא אֲצַוֶּנּוּ לְאָחִי הַגָּדוֹל לְיָעֲצוֹ וּלְשָׁמְרוֹ וּלְכַבְּדוֹ, חָזַר הָעֶבֶד עִם אָחִיו הַגָּדוֹל וְלָמַד מִדּוֹתָיו, אֲהָבוֹ הָאָח וּקְרָאוֹ אוֹהֲבִי דִּכְתִיב זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי, אָמַר מָה אֶתֵּן לוֹ אוֹ מָה אֶעֱשֶׂה לוֹ, הִנֵּה כְּלִי נָאֶה עָשִׂיתִי וּבוֹ מַרְגְּלִיּוֹת נָאוֹת וְאֵין כְּמוֹתָן וְהֵם סְגֻלַּת מְלָכִים, אֶתְּנֶנָּה לוֹ וִיזְכֶּה בִּמְקוֹמִי, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב **וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל,** עַד כָּאן:

וְאִם תְּבִין מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי תֵּדַע מַאֲמַר הַנְּשִׁים הָאֲרוּרוֹת שֶׁאָמְרוּ: וּמִן אָז חָדַלְנוּ לְקַטֵּר לְמֶלֶכֶת הַשָּׁמַיִם חָסַרְנוּ כֹל (יִרְמְיָה מ"ד י"ח), וְלָמָּה נִכְתְּבָה הַמִּלָּה חִסְרַת הָאֶל"ף, וְתַשְׁכִּיל דְּבָרִים רַבִּים סְתוּמִים בְּתוֹרָה וּמִקְרָא. וְאִלּוּ יָדַע זֶה הַמִּתְהַדֵּר בְּסוֹדוֹתָיו תֵּאָלַמְנָה שְׂפָתָיו מֵהַלְעִיג עַל דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ, וְלָכֵן כָּתַבְתִּי זֶה לִסְכֹּר פִּי הַדּוֹבְרִים עַל הַצַּדִּיקִים

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק א, עמוד 38 – מתוך 'לקראת שבת')

נְקִיטַת חֵפֶץ בִּשְׁבוּעָה

שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי: לְפִי שֶׁהַנִּשְׁבָּע צָרִיךְ שֶׁיִּטֹּל בְּיָדוֹ חֵפֶץ שֶׁל מִצְוָה (כד, ב. ובפירוש רש"י)

וְהִנֵּה, אַבְרָהָם אָבִינוּ קִיֵּם כָּל הַתּוֹרָה עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה (יומא כח, ב), וְאִם־כֵּן צָרִיךְ עִיּוּן, מִפְּנֵי מַה לֹּא הִשְׁבִּיעוֹ בְּמִצְוָה אַחֶרֶת?

וְיוּבָן זֶה, בְּהַקְדִּים מַה שֶּׁהִקְשָׁה רַבֵּנוּ הַזָּקֵן (תורה אור פרשת לך־לך 'דיבור המתחיל' בעצם היום), דְּלִכְאוֹרָה מִכֵּיוָן שֶׁקִּיֵּם אַבְרָהָם אָבִינוּ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, מִפְּנֵי מַה הִמְתִּין בְּמִצְוַת מִילָה עַד שֶׁצִּוָּהוּ ה'?

אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ חִלּוּק בֵּין הַמִּצְוֹת שֶׁל הָאָבוֹת לְהַמִּצְוֹת שֶׁלְּאַחֲרֵי מַתַּן תּוֹרָה, דְּקֹדֶם מַתַּן־תּוֹרָה לֹא הָיְתָה אֶפְשָׁרוּת לְהַחְדִּיר קְדֻשָּׁה בְּגַשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם, כִּי הָיְתָה גְּזֵרָה שֶׁ"בְּנֵי רוֹמִי לֹא יֵרְדוּ לְסוּרְיָא, וּבְנֵי סוּרְיָא לֹא יַעֲלוּ לְרוֹמִי" הַיְינוּ שֶׁאֵין קֶשֶׁר בֵּין הַגַּשְׁמִיּוּת לְהָרוּחָנִיּוּת, וְלָכֵן בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת דְּהָאָבוֹת לֹא הָיָה כֹּחַ לְהַחְדִּיר הַקְדָּשָׁה בַּחֵפֶץ הַגַּשְׁמִי (וְהַקְדָּשָׁה שֶׁהָיְתָה בַּחֵפֶץ הָיְתָה רַק בִּשְׁעַת עֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה); מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לְאַחַר מַתַּן־תּוֹרָה נִתְבַּטְּלָה גְּזֵרָה הַנַּ"ל, וְעַל־יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוָה אֶפְשָׁר לְהַחְדִּיר קְדֻשָּׁה בַּחֵפֶץ הַגַּשְׁמִי שֶׁבּוֹ נַעֲשֵׂית הַמִּצְוָה, וְלָכֵן הַקְדָּשָׁה נִשְׁאֶרֶת בּוֹ בִּתְמִידוּת.

בְּשׁוֹנָה מִכָּךְ הִיא מִצְוַת מִילָה שֶׁנִּצְטַוּוּ עָלֶיהָ הָאָבוֹת קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה, וְלָכֵן הָיָה בְּכֹחָם לְהַחְדִּיר הַקְדָּשָׁה בַּבָּשָׂר הַגַּשְׁמִי, וְנָהְפַּךְ לִהְיוֹת חֵפֶץ שֶׁל קְדֻשָּׁה. וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁהִמְתִּין אַבְרָהָם בְּקִיּוּם מִצְוָה זוֹ עַד שֶׁיִּצְטַוֶּה, בִּכְדֵי שֶׁקְּדֻשַּׁת הַמִּצְוָה תַּחְדֹּר בַּגַּשְׁמִיּוּת וּבְאֹפֶן תְּמִידִי, וּמִשּׁוּם־הָכִי הִשְׁבִּיעוֹ אַבְרָהָם עַל־יְדֵי שִׂימַת יָדוֹ תַּחַת יְרֵכוֹ דַּוְקָא - הַדָּבָר הַיָּחִיד שֶׁהָיָה חֵפְצָא דִּקְדֻשָּׁה.

(ג) וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַּיהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ:

ג וַאֲקַיֵּם עָלָךְ בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָא דִּשְׁמַיָּא וֵאלָהָא דְּאַרְעָא דְּלָא תִּסַּב אִתְּתָא לִבְרִי מִבְּנַת כְּנַעֲנָאֵי דִּי אֲנָא יָתֵב בֵּינֵיהוֹן:

(ד) כִּי אֶל־אַרְצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי לְיִצְחָק:

ד אֱלָהִין לְאַרְעִי וּלְיַלָּדוּתִי תֵּיזִיל וְתִסַּב אִתְּתָא לִבְרִי לְיִצְחָק:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי ספר השיחות תשמ"ח חלק א, עמוד 84 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

לְהוֹסִיף בָּנִים לְאָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם

כִּי אֶל־אַרְצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי לְיִצְחָק: (כד, ד)

הַשְּׁלִיחוּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁמָּצִינוּ בַּתּוֹרָה הִיא שְׁלִיחַת אַבְרָהָם אֶת אֱלִיעֶזֶר עַבְדּוֹ לְחָרָן, לָקַחַת אִשָּׁה לִבְנוֹ.

וְיֵשׁ לִלְמֹד מִזֶּה הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

הַשְּׁלִיחוּת הָרִאשׁוֹנָה בַּמַּעֲלָה הַמֻּטֶּלֶת עַל הָאָדָם הִיא לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַתָּלוּי בּוֹ, לִפְעֹל הָעִנְיָן דְ"פְּרוּ וּרְבוּ", לְקָרֵב עוֹד יְהוּדִים לְתוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁיִּתְוַסְּפוּ עוֹד "בָּנִים" לְאָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וּכְמַאֲמַר חֲכָמֵינוּ זַ"ל (סנהדרין יט, ב) "כָּל הַמְּלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יְלָדוֹ".

וּכְמוֹ שֶׁאַבְרָהָם שָׁלַח אֶת אֱלִיעֶזֶר עַבְדּוֹ עַד לְחָרָן, "חֲרוֹן אַף שֶׁל מָקוֹם בָּעוֹלָם" (פִּרוּשׁ רש"י סוף פרשת נח), כְּמוֹ־כֵּן עַל

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ג) וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַּה'. הָיָה רָאוּי לְאַבְרָהָם שֶׁיְּצַוֶּה אֶת יִצְחָק בְּנוֹ שֶׁלֹּא יִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנַעַן, אֲבָל הָיָה רְצוֹנוֹ לִשְׁלֹחַ בְּחַיָּיו אֶל אַרְצוֹ וּמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִשְׁבִּיעַ הָעֶבֶד לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּחַיָּיו אוֹ בְּמוֹתוֹ, וְלָכֵן הֶצְרִךְ עַל כָּל פָּנִים לְהַשְׁבִּיעַ לָעֶבֶד לָלֶכֶת שָׁם, וְהֶצְרִךְ לֹאמַר אֲנִי מְצַוְּךָ שֶׁלֹּא תִּקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת כְּנַעַן וְשֶׁתֵּלֵךְ אֶל אַרְצִי וְתִקַּח לוֹ אִשָּׁה מִבֵּית אָבִי.

וְכֵיוָן שֶׁהִשְׁבִּיעַ אֶת הָעֶבֶד עַל זֶה, לֹא הֶצְרַךְ לְצַוּוֹת אֶת יִצְחָק דָּבָר כִּי יוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עַל רְצוֹן אָבִיו וְעַל הַשְּׁבוּעָה שֶׁהִשְׁבִּיעַ אֶת עַבְדּוֹ, כִּי הָיָה הָעִנְיָן נוֹדַע לְיִצְחָק בֶּאֱמֶת. גַּם יִתְכֵּן שֶׁהָיָה הָעֶבֶד אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַל נְכָסָיו וְצִוָּה אוֹתוֹ שֶׁיַּשִּׂיא יִצְחָק לְרְצוֹנוֹ וְיִנְחִיל אוֹתוֹ נְכָסָיו עַל מְנָת כֵּן, וְזֶה טַעַם **הַמֹּשֵׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ**:

אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִקָּרֵא אֱלֹהֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּדִכְתִיב (מ"ב י"ז כ"ו) לֹא יָדְעוּ אֶת מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ. וְכָתוּב (דה"ב ל"ב י"ט) וַיְדַבְּרוּ אֶל אֱלֹהֵי יְרוּשָׁלִַיִם כְּמַעַל אֱלֹהֵי עַמֵּי הָאָרֶץ, וְיֵשׁ בָּזֶה סוֹד עוֹד אֶכְתְּבֶנּוּ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (עיין ויקרא י"ח כ"ה).

אֲבָל בַּפָּסוּק (ז) לְקָחַנִי מִבֵּית אָבִי לֹא נֶאֱמַר בּוֹ אֱלֹהֵי הָאָרֶץ כִּי הָיָה בְּחָרָן אוֹ בְּאוּר כַּשְׂדִּים. וְכֵן אָמְרוּ (כְּתֻבּוֹת ק"י) הַדָּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ אֱלֹהַּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ש"א כ"ו י"ט) כִּי גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת ה' לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים: תורה ד

הָאָדָם לָלֶכֶת גַּם לִמְקוֹמוֹת שֶׁהֵם "רֵיקִים" מִתּוֹרָה וּמִצְוֹת כְּדֵי לִמְצוֹא שָׁם עוֹד יְהוּדִי וּלְקָרְבוֹ לַעֲבוֹדַת השי"ת, עַד שֶׁגַּם אוֹתוֹ יְהוּדִי יִפְעַל גַּם הוּא לְקָרֵב עוֹד יְהוּדִים לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

(ה) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָעֶבֶד אוּלַי לֹא־תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרַי אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת הֲהָשֵׁב אָשִׁיב אֶת־בִּנְךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָצָאתָ מִשָּׁם:

ה וַאֲמַר לֵהּ עַבְדָּא מָאִים לָא תֵּיבֵי אִתְּתָא לְמֵיתֵי בַּתְרַי לְאַרְעָא הָדָא הַאֲתָבָא אָתֵיב יָת בְּרָךְ לְאַרְעָא דִּי נְפַקְתָּא מִתַּמָּן:

(ו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תָּשִׁיב אֶת־בְּנִי שָׁמָּה:

ו וַאֲמַר לֵהּ אַבְרָהָם אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תָּתִיב יָת בְּרִי לְתַמָּן:

(ז) יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לְקָחַנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי וַאֲשֶׁר דִּבֶּר־לִי וַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לִי לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לְפָנֶיךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִשָּׁם:

ז יְיָ אֱלָהָא דִשְׁמַיָּא דִּי דַבְּרַנִי מִבֵּית אַבָּא וּמֵאַרַע יַלְדוּתִי וְדִי מַלֵּל לִי וְדִי קַיֵּם לִי לְמֵימַר לִבְרָךְ אֶתֵּן יָת אַרְעָא הָדָא הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכֵהּ קֳדָמָךְ וְתִסַּב אִתְּתָא לִבְרִי מִתַּמָּן:

רש"י ◄ ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לְקָחַנִי מִבֵּית אָבִי • וְלֹא אָמַר: 'וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ', וּלְמַעְלָה אָמַר "וְאַשְׁבִּיעֲךָ וגו'". אָמַר לוֹ: עַכְשָׁו הוּא "אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ", שֶׁהִרְגַּלְתִּיו בְּפִי הַבְּרִיּוֹת, אֲבָל כְּשֶׁלְּקָחַנִי מִבֵּית אָבִי, הָיָה "אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם" וְלֹא אֱלֹהֵי הָאָרֶץ, שֶׁלֹּא הָיוּ בָּאֵי עוֹלָם מַכִּירִים בּוֹ, וּשְׁמוֹ לֹא הָיָה רָגִיל בָּאָרֶץ. מִבֵּית אָבִי • מֵחָרָן. וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי • מֵאוּר כַּשְׂדִּים. וַאֲשֶׁר דִּבֶּר־לִי • לְצָרְכִּי, כְּמוֹ: "אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי", וְכֵן כָּל 'לִי', וְ'לוֹ' וְ'לָהֶם' הַסְּמוּכִים אֵצֶל דִּבּוּר, מְפֹרָשִׁים בִּלְשׁוֹן 'עַל', וְתַרְגּוּם שֶׁלָּהֶם (רצונו, שֶׁדֶּרֶךְ הַתַּרְגּוּם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לָמֶ"ד בִּמְקוֹם בַּעֲבוּר, וְקַל לְהָבִין) 'עֲלַי', 'עֲלוֹהִי', 'עֲלֵיהוֹן'. שֶׁאֵין נוֹפֵל אֵצֶל דִּבּוּר לְשׁוֹן 'לִי' וְ'לוֹ' וְ'לָהֶם', אֶלָּא: 'אֵלַי', 'אֵלָיו', 'אֲלֵיהֶם', וְתַרְגּוּם שֶׁלָּהֶם: 'עִמִּי', 'עִמֵּיהּ', 'עִמְּהוֹן', אֲבָל אֵצֶל אֲמִירָה נוֹפֵל לְשׁוֹן 'לִי', וְ'לוֹ' וְ'לָהֶם'. וַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לִי • בֵּין הַבְּתָרִים.

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כ עמ' 565)

עַכְשָׁו הוּא אֱלֹקֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹקֵי הָאָרֶץ . . כְּשֶׁלְּקָחַנִי מִבֵּית אָבִי הָיָה אֱלֹקֵי הַשָּׁמַיִם (רש"י כד, ז)

עַד אַבְרָהָם הָיָה הַקָּבָּ"ה אֱלֹקֵי **הַשָּׁמַיִם**, הַיְינוּ שֶׁאֱלֹקוּת הָיָה נֶחְשָׁב לְדָבָר שְׁמֵימִי, שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ לְעוֹלָם וּלְעִנְיְנֵי הָעוֹלָם. בָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ, הָאָב הָרִאשׁוֹן וְהַיְהוּדִי הָרִאשׁוֹן, וְעִם עֲבוֹדָה שֶׁל מְסִירוּת נֶפֶשׁ הוֹרִיד וְהִכְנִיס אֱלֹקוּת בָּעוֹלָם וּבְכָל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, בְּכָל פְּרָטֵי חַיֵּי הַיּוֹם־יוֹם, כָּךְ שֶׁכֻּלָּם הִכִּירוּ שֶׁה' הוּא גַּם אֱלֹקֵי **הָאָרֶץ**. וְאָכֵן, הַכַּוָּנָה הַפְּנִימִית שֶׁל חַיֵּי הַיּוֹם־יוֹם הִיא, לְפַרְסֵם אֱלֹקוּת בְּאֹפֶן כָּזֶה, שֶׁכָּל הַסְּבִיבָה תִּרְאֶה שֶׁה' הוּא "אֱלֹקֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹקֵי הָאָרֶץ".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ה) וְטַעַם אוּלַי לֹא תֹאבֶה הָאִשָּׁה. הָאִשָּׁה אֲשֶׁר אֲדַבֵּר בָּהּ מִכָּל הַנָּשִׁים אֲשֶׁר שָׁם, אוֹ הָרְאוּיָה לְיִצְחָק: תורה ו

(ז) מִבֵּית אָבִי וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי. לְשׁוֹן רַשִׁ"י, **מִבֵּית אָבִי,** מֵחָרָן. **וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי,** מֵאוּר כַּשְׂדִּים. אִם כֵּן "אֶל אַרְצִי וְאֶל מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ" יִהְיֶה אוּר כַּשְׂדִּים, וְחָלִילָה חָלִילָה שֶׁיִּתְעָרֵב זֶרַע הַקֹּדֶשׁ בִּבְנֵי חָם הַפּוֹשֵׁעַ. אוּלַי יֹאמַר שֶׁהָיָה לוֹ מִשְׁפָּחָה שָׁם מִזַּרְעוֹ שֶׁל שֵׁם, אֲבָל הָעֶבֶד לְחָרָן הָלַךְ כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר אֲדֹנָיו. וְאוּלַי יַחְשֹׁב הָרֵב כִּי אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ אוּר כַּשְׂדִּים, אֲבָל "מוֹלַדְתִּי" הִיא מִשְׁפַּחְתִּי, וְ"אַרְצִי" אֶרֶץ אֲשֶׁר גָּר בָּהּ.

וְכָל אֵלֶּה דְּבָרִים בְּטֵלִים, כִּי בְּכָאן אָמַר **וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִשָּׁם,** וְעוֹד כִּי יָמִים רַבִּים עָמַד בְּאֶרֶץ כְּנַעַן יוֹתֵר מֵחָרָן, וְלָמָּה תִּקְרָא חָרָן אַרְצוֹ בַּעֲבוּר שֶׁגָּר בָּהּ יָמִים. אֲבָל "אֶל אַרְצִי וְאֶל מוֹלַדְתִּי", אַרְצִי שֶׁשָּׁם מוֹלַדְתִּי, כִּי שָׁם עָמַד וּמִשָּׁם הָיוּ אֲבוֹתָיו מֵעוֹלָם, וּכְבָר נִתְבָּאֵר (לעיל י"א כ"ח, י"ב א'). וּבְבְרֵאשִׁית רַבָּה (נ"ט י"ג) **מִבֵּית אָבִי,** זוֹ בֵּיתוֹ שֶׁל אָבִיו, **וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי** זוֹ שֶׁכִּנּוּתִי. **וְיִתָּכֵן** שֶׁיִּהְיֶה טַעַם **אֶל אַרְצִי וְאֶל מוֹלַדְתִּי,** אַרְצִי וּמִשְׁפַּחְתִּי, כִּי גַּם בְּאַנְשֵׁי אַרְצוֹ לֹא יַחְפֹּץ רַק בְּמִשְׁפַּחְתּוֹ, וְכֵן **וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִשָּׁם,** רָמַז אֶל **מִבֵּית אָבִי.** וְכֵן יֹאמַר הָעֶבֶד (לְהַלָּן פָּסוּק מ') וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִמִּשְׁפַּחְתִּי וּמִבֵּית אָבִי. וְאָמַר (שָׁם מ"א) כִּי תָבֹא אֶל מִשְׁפַּחְתִּי. אוֹ שֶׁהָיָה הָעֶבֶד אוֹמֵר כֵּן לְכַבְּדָם שֶׁיִּשְׁמְעוּ לוֹ:

וַאֲשֶׁר דִּבֶּר לִי. לְשׁוֹן רַשִׁ"י, לְצָרְכִּי,

(ח) וְאִם־לֹא תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ וְנִקִּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת רַק אֶת־בְּנִי לֹא תָשֵׁב שָׁמָּה:

ח וְאִם לָא תֵּיבֵי אִתְּתָא לְמֵיתֵי בַּתְרָךְ וּתְהֵי זַכָּאָה מִמּוֹמָתִי דָּא לְחוֹד יָת בְּרִי לָא תָּתֵב לְתַמָּן:

רש״י ◄ וְנִקִּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי וְגוֹ׳ • וְקַח לוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת עָנֵר, אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא (קידושין סא). רַק אֶת־בְּנִי וְגוֹ׳ • ׳רַק׳, מְעוּט הוּא: בְּנִי אֵינוֹ חוֹזֵר, אֲבָל יַעֲקֹב בֶּן בְּנִי, סוֹפוֹ לַחֲזֹר.

(ט) וַיָּשֶׂם הָעֶבֶד אֶת־יָדוֹ תַּחַת יֶרֶךְ אַבְרָהָם אֲדֹנָיו וַיִּשָּׁבַע לוֹ עַל־הַדָּבָר הַזֶּה:

ט וְשַׁוִּי עַבְדָּא יָת יְדֵהּ תְּחוֹת יַרְכָּא דְּאַבְרָהָם רִבּוֹנֵהּ וְקַיֵּם לֵהּ עַל פִּתְגָּמָא הָדֵין:

◆ יום שלישי כ׳ מרחשון ◆

(י) וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְמַלִּים מִגְּמַלֵּי אֲדֹנָיו וַיֵּלֶךְ וְכָל־טוּב אֲדֹנָיו בְּיָדוֹ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־אֲרַם נַהֲרַיִם אֶל־עִיר נָחוֹר:

י וּדְבַר עַבְדָּא עַשְׂרָא גַּמְלִין מִגַּמְלֵי רִבּוֹנֵהּ וַאֲזַל וְכָל שְׁפַר רִבּוֹנֵהּ בִּידֵהּ וְקָם וַאֲזַל לַאֲרַם דִּי עַל פְּרַת לְקַרְתָּא דְּנָחוֹר:

רש״י ◄ מִגְּמַלֵּי אֲדֹנָיו • נִכְסֵי הָיוּ מִשְּׁאָר גְּמַלִּים, שֶׁהָיוּ יוֹצְאִין זְמוּמִין מִפְּנֵי הַגָּזֵל, שֶׁלֹּא יִרְעוּ בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים. וְכָל־טוּב אֲדֹנָיו בְּיָדוֹ • (ב״ר) שְׁטַר מַתָּנָה כָּתַב לְיִצְחָק עַל כָּל אֲשֶׁר לוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּקְפְּצוּ לִשְׁלֹחַ לוֹ בִּתָּם. אֲרַם־נַהֲרַיִם • בֵּין שְׁתֵּי נְהָרוֹת יוֹשֶׁבֶת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ משיחת כ״ף מרחשון ה׳תשמ״ב

עַל פִּי הָאָמוּר לְעֵיל, יוּבָן מַדּוּעַ הוּצְרַךְ אֱלִיעֶזֶר לָרֶדֶת לְחוּץ־לָאָרֶץ כְּדֵי לְהָבִיא מִשָּׁם אֶת רִבְקָה, שֶׁהִיא הָיְתָה "כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים", וּמִשָּׁם דַּוְקָא הוּבְאָה לְיִצְחָק, שֶׁהוּא הָיָה "עוֹלָה תְּמִימָה" (וְלֹא הוּרְשָׁה לָצֵאת לְחוּץ־לָאָרֶץ), וְאַחֲרֵי־כֵן הָיָה הַחִיבּוּר וְהַיִּחוּד בֵּינֵיהֶם.

וְהַבֵּיאוּר בָּזֶה:

הַשִּׁידּוּךְ בֵּין יִצְחָק וְרִבְקָה נִפְעַל לְאַחֲרֵי שֶׁיִּצְחָק הָיָה כְּבָר בְּדַרְגָּה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר. דְּהִנֵּה, הַשִּׁידּוּךְ בֵּין אַבְרָהָם וְשָׂרָה הָיָה קוֹדֶם שֶׁאַבְרָהָם הִגִּיעַ לְדַרְגָּתוֹ הַנַּעֲלֵית, כִּי אַבְרָהָם הִגִּיעַ לְדַרְגָּתוֹ הַנַּעֲלֵית בִּהְיוֹתוֹ בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה, אוֹ בֶּן מ״ח שָׁנָה,

---

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כְּמוֹ עָלַי, וְכֵן כָּל לִי וְלוֹ וְלָהֶם הַסְּמוּכִים אֵצֶל דִּבּוּר מִפֹּרָשִׁים בְּלְשׁוֹן עַל, שֶׁאֵין נוֹפֵל בְּלְשׁוֹן דִּבּוּר אֶלָּא אֵלַי אֵלָיו אֲלֵיהֶם, וְתַרְגּוּמָם עִמִּי עִמֵּיהּ עִמְּהוֹן, אֲבָל אֵצֶל אֲמִירָה נוֹפֵל לִי וְלוֹ וְלָהֶם. וּבְפָרָשַׁת וַיֵּצֵא יַעֲקֹב הֵבִיא רְאָיָה מִמַּה שֶׁכָּתוּב שָׁם (לְהַלָּן כ״ח ט״ו) אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ, שֶׁהָרֵי עִם יַעֲקֹב לֹא דִּבֵּר קֹדֶם לָכֵן: **וְאֵין** הַחִלּוּק הַזֶּה אֱמֶת, כִּי הִנֵּה מָצָאנוּ (שְׁמוֹת ל״ב ל״ד) וְעַתָּה לֵךְ נְחֵה אֶת הָעָם אֶל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ, וַיְדַבְּרוּ הַכַּשְׁדִּים לַמֶּלֶךְ אֲרָמִית (דָּנִיאֵל ב׳ ד״), וְהוֹרַשְׁתָּם וְהַאֲבַדְתָּם מַהֵר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ אֱלֹהֶיךָ לָךְ (דְּבָרִים ט׳ ג׳). וְכֵן הָאֱמִירָה בִּשְׁנֵיהֶם (שְׁמוֹת ג׳ י״ג) וְאָמְרוּ לִי מַה שְׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵהֶם. **וְאֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ** פֵּרוּשׁוֹ שֶׁאֲמַרְתִּי לְךָ עַתָּה שֶׁאֶתֵּן לְךָ אֶת הָאָרֶץ וּלְזַרְעֲךָ וַאֲבָרֶכְךָ אוֹתְךָ: תורה ח

(ח) וְנִקִּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת. לֹא הִרְשָׁה אוֹתוֹ לָקַחַת לוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנַעַן, אֲבָל שֶׁיִּהְיֶה הוּא פָּטוּר, וַה׳ הַטּוֹב בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה. וְרַשִׁ״י כָּתַב וְקַח לוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא. וְאִם כְּנַעֲנִים הֵם חָלִילָה לוֹ, וּבְאֶמֶת שֶׁהֵם מִזֶּרַע כְּנַעַן, שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר (לְעֵיל י״ד י״ג) מַמְרֵא הָאֱמֹרִי אֲחִי אֶשְׁכֹּל וַאֲחִי עָנֵר. וּבְבְרֵאשִׁית רַבָּה (נ״ט י״א) אָמְרוּ **אֲשֶׁר לֹא תִקַּח אִשָּׁה** וְגוֹ׳, הִזְהִירוּ בִּבְנוֹת כְּנַעַן עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא, כִּי עֲלֵיהֶם אָמַר **אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ,** כִּי הוּא לֹא הָיָה יוֹשֵׁב בְּכָל הַכְּנַעֲנִי, כִּי עַמִּים רַבִּים הָיוּ, אֲבָל הִזְהִיר עַל אֵלֶּה בַּעֲלֵי בְּרִיתוֹ וְכָל שֶׁכֵּן עַל הָאֲחֵרִים. אֲבָל **וְנִקִּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי,** שֶׁיִּהְיֶה הוּא פָּטוּר, וְאִבְרָהָם הוּא הַיּוֹדֵעַ בְּיִצְחָק הַצַּדִּיק שֶׁיִּשְׁמַע לְאָבִיו וְשֶׁיִּזָּהֵר בָּהֶם וְיֵלֵךְ לוֹ אֶל יִשְׁמָעֵאל אוֹ לְלוֹט וְיֶתֶר הָעַמִּים: **וְיִתָּכֵן** כִּי **מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת,** רָמַז לְמַה שֶׁאָמַר **וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִשָּׁם,** כִּי אוּלַי הָיְתָה הַשְּׁבוּעָה עַל הַכֹּל, וְלֹא יִרְמוֹז לַאֲשֶׁר אָמַר לוֹ: **לֹא תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי. וְזֶה טַעַם זֹאת,** וּלְכָךְ אָמַר הָעֶבֶד וְאָפְנָה עַל יָמִין אוֹ עַל שְׂמֹאל (לְהַלָּן פָּסוּק מ״ט), וְלֹא אָמַר "אֲשׁוּבָה לִי": תורה ט

(י) וְכָל טוּב אֲדֹנָיו בְּיָדוֹ. לְשׁוֹן רַשִׁ״י שְׁטַר מַתָּנָה, שֶׁכָּתַב לוֹ כָּל אֲשֶׁר לוֹ כְּדֵי שֶׁיִּקְפְּצוּ לִשְׁלֹחַ לוֹ בִּתָּם. וְכֵן בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (נ״ט ט״ו) דְּיֵיתִיקִי. וּלְדַעַת זוֹ מַה שֶׁכָּתוּב (לְהַלָּן כ״ה ה׳) וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק, לוֹמַר שֶׁהֶחֱזִיק אוֹתוֹ בַּנְּכָסִים בִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁלֹּא יַעַרְעֲרוּ בוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר וַיִּשְׁלַחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ חַי. וְאִם כֵּן תִּהְיֶה מִלַּת הִלְקִיחָה מוֹשֶׁכֶת **וְכָל טוּב אֲדֹנָיו בְּיָדוֹ,** לָקַח בְּיָדוֹ, אוֹ, וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְּמַלִּים וְכָל טוּב אֲדֹנָיו בְּיָדוֹ וַיֵּלֶךְ:

כַּמְבוֹאָר בְּמִדְרְשֵׁי רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל, וְזֶה הָיָה כְּבָר לְאַחֲרֵי הַשִּׁידּוּךְ שֶׁלּוֹ עִם שָׂרָה. וְכַמּוּבָן מִפַּשְׁטוּת הַכְּתוּבִים שֶׁמַּעֲלָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, "וַיִּקְרָא שֵׁם בְּשֵׁם ה׳ אֵ־ל עוֹלָם", הָיְתָה לְאַחֲרֵי שֶׁאַבְרָהָם וְשָׂרָה הָיוּ נְשׂוּאִים מֶשֶׁךְ זְמַן רַב. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַשִּׁידּוּךְ בֵּין יִצְחָק וְרִבְקָה נִפְעַל לְאַחֲרֵי שֶׁיִּצְחָק הָיָה כְּבָר בְּדַרְגָּתוֹ הַנַּעֲלִית.

דְּהִנֵּה, הַשִּׁידּוּךְ בֵּין יִצְחָק לְרִבְקָה הָיָה לְאַחֲרֵי עֲקֵדַת יִצְחָק. דְּנוֹסָף עַל הָעִילּוּי שֶׁהָיָה אֵצֶל יִצְחָק עַל יְדֵי מִצְוַת הַמִּילָה, "בְּרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם" [דְּלֹא כְּאַבְרָהָם, שֶׁבְּעֵת הַשִּׁידּוּךְ עִם שָׂרָה לֹא הָיְתָה אֶצְלוֹ מַעֲלַת הַמִּילָה], הָיָה אֶצְלוֹ גַּם גּוֹדֶל הָעִילּוּי דְּעִנְיַן הָעֲקֵידָה.

דְּהִנֵּה, גַּם קוֹדֶם הָעֲקֵידָה הָיָה יִצְחָק בְּדַרְגָּה נַעֲלִית בְּיוֹתֵר, כַּמְבוֹאָר בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ״י שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר "הֵבִין יִצְחָק שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְהִישָׁחֵט, וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּיו, בְּלֵב שָׁוֶה", "בְּרָצוֹן וְשִׂמְחָה כוּ׳" - שֶׁכָּל זֶה הָיָה קוֹדֶם הָעֲקֵידָה, וּמִזֶּה מוּבָן גּוֹדֶל מַעֲלָתוֹ שֶׁל יִצְחָק לְאַחֲרֵי הָעֲקֵידָה.

וְכַמּוּבָן בְּפַשְׁטוּת - אֲפִילּוּ לִפְשׁוּטֵי עַם - גּוֹדֶל הָעִילּוּי שֶׁנִּפְעַל אֵצֶל יִצְחָק לְאַחֲרֵי הָעֲקֵידָה, שֶׁהֲרֵי עַל כָּל צַעַד וְשַׁעַל מַזְכִּירִים בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת הַזְּכוּת דַּעֲקֵידַת יִצְחָק, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בִּתְפִילַת רֹאשׁ־הַשָּׁנָה "וַעֲקֵידַת יִצְחָק לְזַרְעוֹ הַיּוֹם בְּרַחֲמִים תִּזְכּוֹר", וְלֹא רַק בִּתְפִילַת רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, אֶלָּא בְּכָל יוֹם וָיוֹם אוֹמְרִים בִּתְחִילַת הַתְּפִילָה פָּרָשַׁת הָעֲקֵידָה, וּבִימֵי הַחוֹל (בְּיָמִים שֶׁאוֹמְרִים תַּחֲנוּן) מוֹסִיפִים לִפְנֵי־זֶה וּלְאַחֲרֵי זֶה בַּקָּשַׁת תַּחֲנוּנִים כוּ׳ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יִזְכּוֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת הַזְּכוּת דַּעֲקֵידַת יִצְחָק כוּ׳.

וּלְאַחֲרֵי שֶׁיִּצְחָק הִגִּיעַ לְדַרְגָּה נַעֲלִית בְּיוֹתֵר - שָׁלַח אַבְרָהָם אֶת אֱלִיעֶזֶר לְחוּץ־לָאָרֶץ, שֶׁזּוֹהִי יְרִידָה גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר, שֶׁהֲרֵי גַּם בַּזְּמַן הַהוּא הָיְתָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קְדוּשָׁה יְתֵירָה, שֶׁלָּכֵן נֶאֱמַר לְיִצְחָק "אַל תֵּרֵד מִצְּרָיְמָה", "שֶׁאַתָּה עוֹלָה תְּמִימָה, וְאֵין חוּצָה־לָאָרֶץ כְּדַאי לְךָ".

וְדַוְקָא מִחוּץ־לָאָרֶץ הָיָה צָרִיךְ אֱלִיעֶזֶר לְקַחַת אִשָּׁה לְיִצְחָק. הַיְינוּ, שֶׁהָיוּ צְרִיכִים לָקַחַת אֶת רִבְקָה מִמָּקוֹם תַּחְתּוֹן בְּיוֹתֵר, מִמָּקוֹם שֶׁהָיְתָה בּוֹ "כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים", וּמִשָּׁם דַּוְקָא הֱבִיאוּהָ לְיִצְחָק.

זֹאת אוֹמֶרֶת: אַף־עַל־פִּי שֶׁיִּצְחָק הָיָה בְּדַרְגָּה נַעֲלִית בְּיוֹתֵר, עַד שֶׁנֶּאֱסַר עָלָיו לָצֵאת לְחוּץ־לָאָרֶץ, אַף־עַל־פִּי־כֵן הָלַךְ אֱלִיעֶזֶר - בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, "אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם" - לָקַחַת אִשָּׁה לְיִצְחָק מִחוּץ־לָאָרֶץ דַּוְקָא.

וְכָל זֶה - לַמְרוֹת שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ הוּא מִדַּת הַחֶסֶד, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "אַבְרָהָם אוֹהֲבִי", אֲפִילּוּ כַּאֲשֶׁר מְדוּבָּר אוֹדוֹת עַרְבִיִּים, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה כַּאֲשֶׁר מְדוּבָּר אוֹדוֹת "דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר", "דּוֹלֶה וּמַשְׁקֶה מִתּוֹרַת רַבּוֹ לַאֲחֵרִים", וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה כַּאֲשֶׁר מְדוּבָּר אוֹדוֹת שְׁלִיחוּת הַקְּשׁוּרָה עִם הַשִּׁידּוּךְ דְּיִצְחָק וְרִבְקָה, שֶׁזֶּה הָיָה הַיְסוֹד לְבִנְיָן עַם יִשְׂרָאֵל כּוּלוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע" - אַף־עַל־פִּי־כֵן שָׁלַח אַבְרָהָם אֶת אֱלִיעֶזֶר לָקַחַת אִשָּׁה לְיִצְחָק מִחוּץ־לָאָרֶץ דַּוְקָא.

וְעִנְיָן זֶה מוּבָן עַל־פִּי הָאָמוּר לְעֵיל שֶׁכְּלָלוּת עִנְיַן הַשִּׁידּוּךְ וְהַנִּישׂוּאִין דְּיִצְחָק וְרִבְקָה הוּא הָעִנְיָן דְּיִחוּד מַ״ה וּבַ״ן. הַיְינוּ, יִחוּד וְחִיבּוּר עֶלְיוֹן (מַ״ה) וְתַחְתּוֹן (בַּ״ן) - לָכֵן נִלְקְחָה רִבְקָה מִחוּץ־לָאָרֶץ דַּוְקָא.

(יא) **וַיְבָרֶךְ הַגְּמַלִּים מִחוּץ לָעִיר אֶל־בְּאֵר הַמָּיִם לְעֵת עֶרֶב לְעֵת צֵאת הַשֹּׁאֲבֹת:**

יא וַאֲשֵׁרֵי גַּמְלַיָּא מִבָּרָא לְקַרְתָּא לְבֵאֲרָא דְּמַיָּא לְעִדַּן רַמְשָׁא לְעִדַּן דְּנַפְקָן מַלְיָתָא:

רש״י ◄ **וַיְבָרֶךְ הַגְּמַלִּים** • הִרְבִּיצָם.

(יב) **וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם הַקְרֶה־נָא לְפָנַי הַיּוֹם וַעֲשֵׂה־חֶסֶד עִם אֲדֹנִי אַבְרָהָם:**

יב וַאֲמַר יְיָ אֱלָהֵהּ דְּרִבּוֹנִי אַבְרָהָם זַמִּין כְּעַן קֳדָמַי יוֹמָא דֵּין וְעֲבַד טִיבוּ עִם רִבּוֹנִי אַבְרָהָם:

≈ **נקודות משיחות קודש** ≈ משיחת כ״ף מרחשון ה׳תשמ״ב

עוֹד טֶרֶם שֶׁמְּסַיֵּם אֶת תְּפִילָּתוֹ, מִתְמַלֵּאת כְּבָר הַתְּפִילָה וְהַבַּקָּשָׁה דְּ"הַקְרֵה נָא לְפָנַי הַיּוֹם", וּכְפֵירוּשׁ הַתַּרְגּוּם "הַקְרֵה - זְמִין". הַיְינוּ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נוֹתֵן לוֹ אֶת כָּל הָעִנְיָנִים בִּמְזוּמָן כוּ׳, וְנוֹתֵן לוֹ זֹאת "הַיּוֹם", וּבְיוֹם זֶה גּוּפָא אֵינוֹ צָרִיךְ

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וַאֲחֵרִים מְפָרְשִׁים כִּי הָעֶבֶד כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע מִיָּד הָלַךְ מֵעַצְמוֹ וְלָקַח עֲשָׂרָה גְּמַלִּים מִגְּמַלֵּי אֲדוֹנָיו, כִּי כָּל טוּב אֲדוֹנָיו הָיָה בְּיָדוֹ, וְהוּא פָּקִיד וְנָגִיד עַל הַכֹּל לָקַחַת מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר יִרְצֶה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (לְעֵיל פְּסוּק ב׳) הַמֹּשֵׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי טַעַם הַפָּסוּק הַזֶּה כְּטַעַם הַכָּתוּב בַּבַּחֲזָאל (מ״ב ח׳ ט׳) וַיֵּלֶךְ חֲזָאל לִקְרָאתוֹ וַיִּקַּח מִנְחָה בְיָדוֹ וְכָל טוּב דַּמֶּשֶׂק מַשָּׂא אַרְבָּעִים גָּמָל, אַף כָּאן אָמַר כִּי לָקַח כָּל טוּב אֲדוֹנָיו בְּיָדוֹ מַשָּׂא עֲשָׂרָה גְּמַלִּים, וְהָעִנְיָן, כִּי כָּל הַטּוּב וְהַמְעֻלָּה בַּמִּינִים הָהֵם פֵּרוֹת וּמְגֻדָּנוֹת מִכָּל הַנִּמְצָא בְּדַמֶּשֶׂק אוֹ בְּבֵית אֲדוֹנָיו,

לְחִכּוֹת כְּלָל, כִּי הוּא נַעֲנָה "**טָרֶם** כִּלָּה לְדַבֵּר".
... וִיהִי־רָצוֹן שֶׁאֵצֵל כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל יְקוּמִים הָעִנְיָן דְּ"וַיְהִי הוּא טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר גו'" - הַיְינוּ, שֶׁעוֹד קוֹדֶם שֶׁיַּסְפִּיק לְסַיֵּם אֶת הַדִּיבּוּר וְהַלִּימוּד בְּשִׁיעוּר חוּמָשׁ הַיּוֹמִי, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה שְׁאָר שִׁיעוּרֵי "חִתָּ"ת", וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה כְּלוּת הָעֲבוֹדָה דְּ"אַבְרָהָם אוֹהֲבִי" [שֶׁכְּתוֹצְאָה מִזֶּה הֲרֵי הוּא מִתְנַהֵג בְּאוֹפֶן דְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, וּמִתְעַסֵּק בַּהַפָּצַת הַיַּהֲדוּת וַהַפָּצַת הַמַּעְיְנוֹת חוּצָה] - הִנֵּה עוֹד קוֹדֶם לָכֵן יְקוּמִים הָעִנְיָן דְּ"הַקְּרֵה נָא לְפָנַי הַיּוֹם", בְּאוֹפֶן דְּ"זְמִין", וּבְאוֹפֶן דְּ"לְפָנַי" - "פָּנִים בְּפָנִים", וְתֵיכֶף וּמִיַּד - "הַיּוֹם".

וּבְפַשְׁטוּת - בִּיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, "נַאוּ", וּבְיַחַד עַמּוֹ הוֹלְכִים כָּל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְאַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה, "אֶרֶץ אֲשֶׁר גּוֹ' עֵינֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה", "בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ בְּבָנֵינוּ וּבִבְנוֹתֵינוּ", "שְׁלִימוּת הָעָם", בְּיַחַד עִם "שְׁלִימוּת הַתּוֹרָה", הֵן לִימוּד הַתּוֹרָה, נִגְלֶה דְּתוֹרָה וְנִסְתָּר דְּתוֹרָה, וְהֵן קִיּוּם הַמִּצְוֹת, וְהוֹלְכִים לְאֶרֶץ־הַקּוֹדֶשׁ וּמוֹצְאִים אוֹתָהּ בִּשְׁלִימוּתָהּ, "שְׁלִימוּת הָאָרֶץ", וּבְאוֹפֶן שֶׁזֹּהִי הַכָּנָה קְרוֹבָה לְקִיּוּם הַיִּעוּד "כִּי יַרְחִיב ה' אֱלֹקֶיךָ אֶת גְּבוּלֶךָ".
וְכָל זֶה נַעֲשֶׂה בְּשִׂמְחָה וְטוּב לֵבָב, וּבְאוֹפֶן דְּ"טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר" - בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ מַמָּשׁ, בַּעֲגָלָא דִּידַן.

(יג) הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין הַמָּיִם וּבְנוֹת אַנְשֵׁי הָעִיר יֹצְאֹת לִשְׁאֹב מָיִם:

יג הָא אֲנָא קָאֵם עַל עֵינָא דְּמַיָּא וּבְנַת אֱנָשֵׁי קַרְתָּא נַפְקָן לְמִמְלֵי מַיָּא:

(יד) וְהָיָה הַנַּעֲרָה אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיהָ הַטִּי־נָא כַדֵּךְ וְאֶשְׁתֶּה וְאָמְרָה שְׁתֵה וְגַם־גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה אֹתָהּ הֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק וּבָהּ אֵדַע כִּי־עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם־אֲדֹנִי:

יד וּתְהֵי עוּלְמְתָּא דְּאֵימַר לַהּ אַרְכִּינִי כְעַן קוּלְתִּיךְ וְאֶשְׁתִּי וְתֵימַר אֵשְׁתְּ וְאַף גַּמְלָיִךְ אַשְׁקֵי יָתַהּ זַמְנְתָּא לְעַבְדָּךְ לְיִצְחָק וּבַהּ אִידַע אֲרֵי עֲבַדְתָּ טִיבוּ עִם רִבּוֹנִי:

רש״י ◄ **אֹתָהּ הֹכַחְתָּ•** רְאוּיָה הִיא לוֹ, שֶׁתְּהֵא גּוֹמֶלֶת חֲסָדִים, וּכְדַאי הִיא לִיכָּנֵס בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, וּלְשׁוֹן ׳הוֹכַחְתָּ׳, בֵּרַרְתָּ, אפרוביש״ט בְּלַעַ״ז. **וּבָהּ אֵדַע•** לְשׁוֹן תְּחִנָּה, ׳הוֹדַע לִי בָּהּ׳. **כִּי־עָשִׂיתָ חֶסֶד•** אִם תִּהְיֶה מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְהוּגֶנֶת לוֹ, אֵדַע ״כִּי עָשִׂיתָ חֶסֶד״ (ב״ר)•

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יא עמ׳ 60)

וְהָיָה הַנַּעֲרָה אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיהָ (כד, יד)
עַל הַפָּסוּק (שמות ב, ח) "וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה" אָמְרוּ רַז"ל (סוטה יב, ב) "מְלַמֵּד שֶׁהָלְכָה בִּזְרִיזוּת כְּעַלְמָה". וְכָתַב הַמַּהַרְשָׁ"א: "לְפִי שֶׁכְּבָר בְּעִנְיָן זֶה קְרָאָהּ הַכָּתוּב אֲחוֹתוֹ. וְכָאן, גַּבֵּי הֲלִיכָה אַחֵר אִמָּהּ, קְרָאָהּ עַלְמָה". וְצָרִיךְ עִיּוּן, שֶׁהֲרֵי כֵּן דֶּרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת לְשַׁנּוֹת מִפְּנֵי יֹפִי הַמְּלִיצָה. וְכַנִּרְאֶה בְּתֵבַת "הָעַלְמָה" גּוּפָא, שֶׁמִּתְּחִלָּה כְּתִיב "וְהָיָה **הַנַּעֲרָה**", וְאַחַר כָּךְ נֶאֱמַר, בְּעִנְיָן זֶה עַצְמוֹ, "וְהָיָה **הָעַלְמָה**" (פסוק מג).

(טו) וַיְהִי־הוּא טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת אֲשֶׁר יֻלְּדָה לִבְתוּאֵל בֶּן־מִלְכָּה אֵשֶׁת נָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם וְכַדָּהּ עַל־שִׁכְמָהּ:

טו וַהֲוָה הוּא עַד לָא שֵׁיצֵי לְמַלְלָא וְהָא רִבְקָה נְפָקַת דְּאִתְיְלִידַת לִבְתוּאֵל בַּר מִלְכָּה אִתַּת נָחוֹר אֲחוּהִי דְּאַבְרָהָם וְקוּלְתַהּ עַל כַּתְפַּהּ:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לָקְחוּ מַשָּׂא הַגְּמַלִּים וְהוֹלִיכוּ מִנְחָה בְּיָדָם. וְכֵן (לְהַלָּן מ"ה כ"ג) עֲשָׂרָה חֲמֹרִים נֹשְׂאִים מִטּוּב מִצְרָיִם. וְהַמִּקְרָאוֹת יְקַצְּרוּ לְשׁוֹנָם בַּמּוּבָן: תורה יא

(יד) אֹתָהּ הֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק.
לְשׁוֹן רַשִׁ"י רְאוּיָה הִיא לוֹ שֶׁהִיא גּוֹמֶלֶת חֲסָדִים וּרְאוּיָה לִכָּנֵס בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם. **וּבָהּ אֵדַע,** לְשׁוֹן תְּחִנָּה הוֹדִיעֵנִי בָּהּ שֶׁעָשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲדֹנִי. וְאִם כֵּן יֹאמַר יָדַעְתִּי כִּי בֶּאֱמֶת אוֹתָהּ הוֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק. וְאֵינוֹ נִקְשָׁר יָפֶה:
אֲבָל פֵּרוּשוֹ הַקְּרֵה נָא לְפָנַי הַיּוֹם הַזֶּה הַמִּקְרֶה שֶׁתִּהְיֶה הַנַּעֲרָה אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיהָ אוֹתָהּ שֶׁהוֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק, וַעֲשֵׂה בָּזֶה חֶסֶד עִם אֲדֹנִי אַבְרָהָם. כִּי בָּהּ אֵדַע כִּי עָשִׂיתָ חֶסֶד עִמּוֹ, אִם תִּהְיֶה מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְטוֹבַת שֵׂכֶל וִיפַת מַרְאֶה. וְכֵן אָמַר (לְהַלָּן פסוק מ"ג) וְהָיָה הָעַלְמָה, הִיא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הֹכִיחַ ה': תורה טו

(טו) אֲשֶׁר יֻלְּדָה לִבְתוּאֵל בֶּן מִלְכָּה.
בַּעֲבוּר שֶׁהָיָה לְנָחוֹר בָּנִים מִפִּלַּגְשׁוֹ רְאוּמָה יִחֲסוֹ לְעוֹלָם **בְּתוּאֵל בֶּן מִלְכָּה.** וּבַעֲבוּר שֶׁהַנַּעֲרָה הִזְכִּירָה אֵם אָבִיהָ תְּחִלָּה, בַּת בְּתוּאֵל אָנֹכִי בֶּן מִלְכָּה, כִּי כֵן דֶּרֶךְ הַנַּעֲרוֹת, כְּדֶרֶךְ וַתַּגֵּד לְבֵית אִמָּהּ (לְהַלָּן פסוק כ"ח), לָכֵן יַזְכִּירֶנּוּ הַכָּתוּב כִּי הוּא בֶּן מִלְכָּה אֵשֶׁת נָחוֹר. אֲבָל הָעֶבֶד אָמַר וַתֹּאמֶר בַּת בְּתוּאֵל

~ **נקודות משיחות קודש** ~ משיחת כ״ף מרחשון, ה׳תשמ״ב

אֵיךְ יִיתָּכֵן שֶׁאֵצֶל אֱלִיעֶזֶר נִפְעַל הָעִנְיָן דְּחִבּוּר עֶלְיוֹן וְתַחְתּוֹן בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר אֵצֶל מֹשֶׁה וּשְׁלֹמֹה שֶׁהָיוּ לְאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה?!

עַל הַפָּסוּק "וַיְהִי הוּא טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר גּוֹ׳" - מַבִּיא "בַּעַל יוֹם־הַהוּלֶּדֶת" בְּמַאֲמָרוֹ אֶת מַאֲמַר הַמִּדְרָשׁ:

"תָּנֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי: ג׳ הֵם שֶׁנַּעֲנוּ בְּמַעֲנֶה פִּיהֶם, אֱלִיעֶזֶר מֹשֶׁה וּשְׁלֹמֹה. אֱלִיעֶזֶר, דִּכְתִיב וַיְהִי הוּא טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר וְהִנֵּה רִבְקָה יוֹצֵאת. מֹשֶׁה, דִּכְתִיב וַיְהִי כְּכַלּוֹתוֹ לְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּבָּקַע הָאֲדָמָה. שְׁלֹמֹה, דִּכְתִיב וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל אֶל ה׳ וְאֵשׁ יָרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם".

וּבְ"נֶזֶר הַקֹּדֶשׁ" מְדַיֵּק דְּעִם הֱיוֹת שֶׁכּוּלָּם נַעֲנוּ בְּמַעֲנֶה פִּיהֶם, מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ יִתְרוֹן בֶּאֱלִיעֶזֶר לְגַבֵּי מֹשֶׁה וּשְׁלֹמֹה, שֶׁהֵם נַעֲנוּ כְּכַלּוֹתָם לְדַבֵּר, הַיְינוּ כְּשֶׁגָּמְרוּ תְּפִלָּתָם, וֶאֱלִיעֶזֶר נַעֲנָה טֶרֶם שֶׁכִּלָּה לְדַבֵּר כּוּ׳".

וּמַקְשֶׁה בַּמַּאֲמָר: "לִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, אֵיךְ שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁתְּפִלַּת אֱלִיעֶזֶר פָּעֲלָה יוֹתֵר מִתְּפִלַּת מֹשֶׁה וּשְׁלֹמֹה, שֶׁהוּא נַעֲנָה קוֹדֶם שֶׁגָּמַר תְּפִלָּתוֹ כּוּ׳"?

וּבֵיאוּר קוּשְׁיָא זוֹ: כְּלָלוּת עִנְיַן הַתְּפִלָּה הוּא - חִיבּוּר עֶלְיוֹן וְתַחְתּוֹן. הַיְינוּ, שֶׁתִּהְיֶה הַהַמְשָׁכָה מִמָּקוֹם עֶלְיוֹן בְּיוֹתֵר עַד הַמָּקוֹם הַתַּחְתּוֹן בְּיוֹתֵר. וּבְפַשְׁטוּת, הֲרֵי קַל יוֹתֵר לִפְעוֹל אֶת הַחִיבּוּר דְּעֶלְיוֹן וְתַחְתּוֹן לְאַחֲרֵי בִּיטּוּל הַגְּזֵירָה דְּעֶלְיוֹנִים לֹא יֵרְדוּ לְמַטָּה וְתַחְתּוֹנִים לֹא יַעֲלוּ לְמַעְלָה. וְאִם כֵּן, מֵאַחַר שֶׁבִּיטּוּל הַגְּזֵירָה הָיָה בְּמַתַּן־תּוֹרָה, וֶאֱלִיעֶזֶר הָיָה קוֹדֶם מַתַּן־תּוֹרָה - אֵיךְ יִתְכַּן שֶׁאֵצֶל אֱלִיעֶזֶר נִפְעַל הָעִנְיָן דְּחִיבּוּר עֶלְיוֹן וְתַחְתּוֹן בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר אֵצֶל מֹשֶׁה וּשְׁלֹמֹה שֶׁהָיוּ לְאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה?!

וְהַבֵּיאוּר בָּזֶה:

בְּהַמְשָׁכַת אֱלִקוּת יֶשְׁנָם ב׳ אוֹפַנִּים, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "הַשּׁוֹלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ": "הַשּׁוֹלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ" הַיְינוּ הַהַמְשָׁכָה הַהוֹלֶכֶת לְאַט לְאַט, וְהַיְינוּ מַה שֶׁנִּמְשָׁךְ בִּבְחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מִמַּדְרֵיגָה לְמַדְרֵיגָה, שֶׁמִּתְעַכֶּבֶת בְּכָל מַדְרֵיגָה וּבְכָל עוֹלָם כּוּ׳. וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר "עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ", הַיְינוּ שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּמְהִירוּת וְאֵינוֹ מִתְעַכֵּב בָּעוֹלָמוֹת, לְפִי שֶׁזּוֹהִי הַמְשָׁכַת הַחֶסֶד שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וּלְמַעְלָה מִמְּדִידָה וְהַגְבָּלָה, כּוֹלֵל הַגְבָּלָה דִּזְמַן וּמָקוֹם. וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר הָעִנְיָן נִפְעָל לְמַעְלָה, הֲרֵי הוּא נִמְשָׁךְ לְמַטָּה תֵּיכֶף וּמִיַּד, בְּלִי שׁוּם עִיכּוּב.

וְזֶהוּ הָעִנְיָן מַה שֶׁנַּעֲנוּ בְּמַעֲנֶה פִּיהֶם, הַיְינוּ לְפִי שֶׁהִגִּיעוּ בִּתְפִלָּתָם בִּבְחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְלָכֵן נַעֲנוּ מִיַּד בְּלִי שׁוּם עִיכּוּב כּוּ׳. כִּי מֹשֶׁה וְכֵן שְׁלֹמֹה שַׁיָּכִים לַקַּו הָאֶמְצָעִי, שֶׁעוֹלֶה עַד הַכֶּתֶר. הַיְינוּ, בִּבְחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת.

וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, יֶשְׁנוֹ יִתְרוֹן בִּתְפִלַּת אֱלִיעֶזֶר שֶׁנַּעֲנָה טֶרֶם שֶׁכִּלָּה לְדַבֵּר - שֶׁזֶּהוּ בִּזְכוּתוֹ שֶׁל יִצְחָק, בְּחִינַת הַגְּבוּרָה, כַּיָּדוּעַ שֶׁעִיקַּר מְהִירוּת הַהַמְשָׁכָה הוּא מִצַּד הַגְּבוּרָה דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר יָשִׁישׁ כְּגִיבּוֹר לָרוּץ אוֹרַח. הַיְינוּ, שֶׁכְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה "לָרוּץ אוֹרַח", בִּבְחִינַת מְהִירוּת וּמְרוּצָה, זֶהוּ עַל־יְדֵי שֶׁ"יָשִׁישׁ כְּגִיבּוֹר" (בְּחִינַת גְּבוּרָה) דַּוְקָא.

וְכַמְבוֹאָר בַּזֹּהַר, שֶׁמַּה שֶׁנֶּאֱמַר "יָשִׁישׁ כְּגִיבּוֹר" קָאֵי עַל בְּחִינַת גְּבוּרָה שֶׁבְּחֶסֶד, "דְּאַמְתִּיק דִּינָא בְּחֶסֶד", שֶׁאָז הַגְּבוּרָה הִיא בִּבְחִינַת תִּגְבּוֹרֶת הַחַיּוּת (עַל־דֶּרֶךְ הַמְבוֹאָר בְּנוֹגֵעַ לִ"גְבוּרוֹת גְּשָׁמִים"), דְּשָׁרְשׁוֹ מִבְּחִינַת תִּגְבּוֹרֶת הָעַצְמוּת, וּמִשָּׁם דַּוְקָא נִמְשָׁךְ בְּחִינַת מְהִירוּת הַהַשְׁפָּעָה.

עַד כָּאן תּוֹכֶן הַבֵּיאוּר דְּמַאֲמָר הַנַּ"ל.

(טז) **וְהַנַּעֲרָה טֹבַת מַרְאֶה מְאֹד בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא יְדָעָהּ וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ וַתָּעַל:**

רש״י ◄ **בְּתוּלָה •** מִמָּקוֹם בְּתוּלִים (ב״ר). **וְאִישׁ לֹא יְדָעָהּ •** שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, לְפִי שֶׁבְּנוֹת הַנָּכְרִים הָיוּ מְשַׁמְּרוֹת מָקוֹם בְּתוּלֵיהֶן וּמַפְקִירוֹת עַצְמָן מִמָּקוֹם אַחֵר, הֵעִיד עַל זוֹ שֶׁנְּקִיָּה מִכֹּל.

טז **וְעוּלְמְתָא שַׁפִּירַת חֵיזוּ** (נ״י **שַׁפִּירָא לְמֶחֱזֵי**) **לַחֲדָא בְּתֻלְתָּא וּגְבַר לָא יַדְעַהּ וּנְחָתַת לְעֵינָא וּמְלַת קוּלְתַהּ וּסְלֵקַת:**

(יז) **וַיָּרָץ הָעֶבֶד לִקְרָאתָהּ וַיֹּאמֶר הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ:**

רש״י ◄ **וַיָּרָץ הָעֶבֶד לִקְרָאתָהּ •** לְפִי שֶׁרָאָה שֶׁעָלוּ הַמַּיִם לִקְרָאתָהּ (בראשית רבה). **הַגְמִיאִינִי נָא •** לְשׁוֹן גְּמִיעָה, הומיי״ר בְּלַעַ״ז.

יז **וּרְהַט עַבְדָּא לְקַדְמוּתַהּ וַאֲמַר אַשְׁקִינִי** (נ״י **אַטְעִמְנִי**) **כְּעַן זְעֵיר מַיָּא מִקּוּלְתִּיךְ:**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בֶּן נָחוֹר (שם מ״ז), כִּי תִּקֵּן הַדָּבָר בִּדְרָכָיו מוּסָר. אֲבָל אָמַר אֲשֶׁר יָלְדָה לוֹ מִלְכָּה, לוֹמַר שֶׁהוּא בֶּן הַגְּבִירָה: תורה טז

(יז) וַיָּרָץ הָעֶבֶד לִקְרָאתָהּ. לְשׁוֹן רַשִׁ״י, לְפִי שֶׁרָאָה שֶׁעָלוּ הַמַּיִם לִקְרָאתוֹ. וּבְבְרֵאשִׁית רַבָּה (ס׳ ו׳) **וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ וַתָּעַל,** כָּל הַנָּשִׁים יוֹרְדוֹת וּמְמַלְּאוֹת מִן הָעַיִן, וְזוֹ כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אוֹתָהּ הַמַּיִם מִיָּד עָלוּ, אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתְּ סִימָן בְּרָכָה לְבָנַיִךְ. נִרְאֶה שֶׁדִּקְדְּקוּ כֵּן מִלְּשׁוֹן **וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ וַתָּעַל,** שֶׁלֹּא אָמַר "וַתִּשְׁאַב וַתְּמַלֵּא". וְנַעֲשָׂה לָהּ הַנֵּס

(יח) וַתֹּאמֶר שְׁתֵּה אֲדֹנִי וַתְּמַהֵר וַתֹּרֶד כַּדָּהּ עַל־יָדָהּ וַתַּשְׁקֵהוּ׃

יח וַאֲמֶרֶת אִשְׁתֵּי רְבוֹנִי וְאוֹחִיאַת וַאֲחֵיתַת קוּלְתַהּ עַל יְדַהּ וְאַשְׁקְתֵהּ׃

רש״י ◄ **וַתֹּרֶד כַּדָּהּ** • מֵעַל שִׁכְמָהּ.

(יט) וַתְּכַל לְהַשְׁקֹתוֹ וַתֹּאמֶר גַּם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב עַד אִם־כִּלּוּ לִשְׁתֹּת׃

יט וְשֵׁיצִיאַת לְאַשְׁקָיוּתֵהּ וַאֲמֶרֶת אַף לְגַמְלָיךְ אַמְלִי עַד דִּי סַפְּקוּן לְמִשְׁתֵּי׃

רש״י ◄ **עַד אִם־כִּלּוּ** • חֲרֵי ׳אִם׳ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳אֲשֶׁר׳. **אִם־כִּלּוּ** • תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: ׳דִּי סַפְּקוּן׳ שֶׁזּוֹ הִיא גְּמַר שְׁתִיָּתָן, כְּשֶׁשָּׁתוּ דֵּי סִפּוּקָן.

(כ) וַתְּמַהֵר וַתְּעַר כַּדָּהּ אֶל־הַשֹּׁקֶת וַתָּרָץ עוֹד אֶל־הַבְּאֵר לִשְׁאֹב וַתִּשְׁאַב לְכָל־גְּמַלָּיו׃

כ וְאוֹחִיאַת וּנְפָצַת קוּלְתַהּ לְבֵית שַׁקְיָא וּרְהָטַת עוֹד לְבֵירָא לְמִמְלֵי וּמְלַת לְכָל גַּמְלוֹהִי׃

רש״י ◄ **וַתְּעַר** • לְשׁוֹן נְפִיצָה, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה ׳הַמְּעָרָה מִכְּלִי אֶל כְּלִי׳, וּבַמִּקְרָא יֵשׁ לוֹ דּוֹמֶה: (תהלים קמא) ״אַל תְּעַר נַפְשִׁי״, (ישעיה נג) ״אֲשֶׁר הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ״. **הַשֹּׁקֶת** • אֶבֶן חֲלוּלָה שֶׁשּׁוֹתִים בָּהּ הַגְּמַלִּים.

(כא) וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאֵה לָהּ מַחֲרִישׁ לָדַעַת הַהִצְלִיחַ יְהוָה דַּרְכּוֹ אִם־לֹא׃

כא וְגַבְרָא שָׁהֵי בַּהּ מִסְתַּכֵּל שָׁתִיק לְמֵידַע הַאַצְלַח יְיָ אָרְחֵהּ אִם לָא׃

רש״י ◄ **מִשְׁתָּאֵה** • לְשׁוֹן שְׁאִיָּה, כְּמוֹ: ״שָׁאוּ עָרִים״, (ישעיה ו) ״תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה״. **מִשְׁתָּאֵה** • מִשְׁתּוֹמֵם וּמִתְבַּהֵל עַל שֶׁרָאָה דְּבָרוֹ קָרוֹב לְהַצְלִיחַ, אֲבָל אֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם מִמִּשְׁפַּחַת אַבְרָהָם הִיא, אִם לָאו. וְאַל תִּתְמַהּ בַּתָּי״ו שֶׁל ״מִשְׁתָּאֵה״, שֶׁאֵין לְךָ תֵּבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ שִׁי״ן וּמְדַבֶּרֶת בִּלְשׁוֹן מִתְפַּעֵל, שֶׁאֵין תָּי״ו מַפְרִידָה בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת שֶׁל עִקַּר הַיְסוֹד, כְּגוֹן: ״מִשְׁתָּאֵה״ מִגִּזְרַת ״שָׁאֹה״, ״מִשְׁתּוֹלֵל״ (ישעיה נט) מִגִּזְרַת ״שׁוֹלֵל״, (שם טז) ״וַיִּשְׁתּוֹמֵם״ מִגִּזְרַת שְׁמָמָה, ״וַיִּשְׁתַּמֵּר חֻקּוֹת עָמְרִי״ (מיכה ו) מִגִּזְרַת וַיִּשְׁמֹר. אַף כָּאן, מִשְׁתָּאֵה, מִגִּזְרַת תִּשָּׁאֶה.

וּכְשֵׁם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא לְשׁוֹן מְשׁוֹמֵם בְּאָדָם נִבְהָל, וְנֶאֱלָם וּבַעַל מַחְשָׁבוֹת, כְּמוֹ: (איוב יח) ״עַל יוֹמוֹ נָשַׁמּוּ אַחֲרוֹנִים״, (ירמיה ב) ״שֹׁמּוּ שָׁמַיִם״, (דניאל ד) ״אֶשְׁתּוֹמֵם כְּשָׁעָה חֲדָא״, כָּךְ תְּפָרֵשׁ לְשׁוֹן שְׁאִיָּה בְּאָדָם בָּהוּל וּבַעַל מַחְשָׁבוֹת. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם לְשׁוֹן שְׁהִיָּה, ״וְגַבְרָא שָׁהֵי״, שׁוֹהֶה וְעוֹמֵד בְּמָקוֹם אֶחָד, לִרְאוֹת ״הַהִצְלִיחַ ה׳ דַּרְכּוֹ״. וְאֵין לְתַרְגֵּם שָׁתֵי, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ לְשׁוֹן שְׁתִיָּה, שֶׁאֵין אָל״ף נוֹפֶלֶת בִּלְשׁוֹן שְׁתִיָּה. **מִשְׁתָּאֵה לָהּ** • מִשְׁתּוֹמֵם עָלֶיהָ, כְּמוֹ: (לעיל כ) ״אָמְרִי לִי אָחִי הוּא״, וּכְמוֹ: (לקמן כה) ״וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ״.

(כב) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ הַגְּמַלִּים לִשְׁתּוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל־יָדֶיהָ עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם׃

כב וַהֲוָה כַּד סַפִּיקוּ גַּמְלַיָּא לְמִשְׁתֵּי וּנְסִיב גַּבְרָא קְדָשָׁא דְּדַהֲבָא תִּקְלָא מַתְקְלֵהּ וּתְרֵין שֵׁירִין עַל יְדָהָא מַתְקַל עֲשַׂר סְלְעִין דְּדַהֲבָא מַתְקַלְהוֹן׃

רש״י ◄ **בֶּקַע** • רֶמֶז לְשִׁקְלֵי יִשְׂרָאֵל, ״בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת״. **וּשְׁנֵי צְמִידִים** • רֶמֶז לִשְׁנֵי לוּחוֹת מְצֻמָּדוֹת. **עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם** • רֶמֶז לַעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שֶׁבָּהֶן.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה כִּי אַחֲרֵי כֵן כָּתוּב **וַתִּשְׁאַב**. וְהָעֶבֶד כְּשֶׁסִּפֵּר לָהֶם אָמַר (לְהַלָּן פָּסוּק מ״ח) וַתֵּרֶד הָעֵינָה וַתִּשְׁאָב, אוּלַי לֹא יַאֲמִינוּ: תורה יח

(כב) וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל יָדֶיהָ. הַכְּתוּב הִזְּהָ יֶחְסַר הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהָיָה צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר ״וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב וַיִּתֵּן עַל אַפָּהּ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל יָדֶיהָ״. וּלְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר כִּי פֵּרוּשׁוֹ **וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב וּשְׁנֵי צְמִידִים** שֶׁיִּהְיוּ **עַל יָדֶיהָ, וַיֹּאמֶר** לָהּ **בַּת מִי אַתְּ.** וְאַחֲרֵי שֶׁאָמְרָה אֵלָיו **בַּת בְּתוּאֵל אֲנֹכִי** שָׂם הַנֶּזֶם עַל אַפָּהּ וְהַצְּמִידִים עַל יָדֶיהָ, כַּאֲשֶׁר אָמַר לָהֶם, אֲבָל חִסֵּר כָּאן הַנְּתִינָה. וְכֵן בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים: תורה כג

(כג) וַיֹּאמֶר בַּת־מִי אָתְּ הַגִּידִי נָא לִי הֲיֵשׁ בֵּית־אָבִיךְ מָקוֹם לָנוּ לָלִין׃

כג וַאֲמַר בַּת מָן אַתְּ חַוִּי כְּעַן לִי הַאִית בֵּית אָבוּךְ אָתַר כְּשֵׁר לָנָא לְמִבָּת׃

רש"י◄ וַיֹּאמֶר בַּת־מִי אַתְּ • לְאַחַר שֶׁנָּתַן לָהּ - שְׁאָלָהּ, לְפִי שֶׁהָיָה בָּטוּחַ בִּזְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁהִצְלִיחַ הַקָּבָּ"ה דַּרְכּוֹ. לָלִין • לִינָה אַחַת, 'לִין' שֵׁם דָּבָר, וְהִיא אָמְרָה "לָלוּן", כַּמָּה לִינוֹת.

(כד) וַתֹּאמֶר אֵלָיו בַּת־בְּתוּאֵל אָנֹכִי בֶּן־מִלְכָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְנָחוֹר׃

כד וַאֲמֶרֶת לֵהּ בַּת בְּתוּאֵל אֲנָא בַּר מִלְכָּא דִּילֵדַת לְנָחוֹר׃

רש"י◄ בַּת־בְּתוּאֵל • הֶשִׁיבַתּוּ עַל רִאשׁוֹן - רִאשׁוֹן, וְעַל אַחֲרוֹן - אַחֲרוֹן.

(כה) וַתֹּאמֶר אֵלָיו גַּם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ גַּם־מָקוֹם לָלוּן׃

כה וַאֲמֶרֶת לֵהּ אַף תִּבְנָא אַף כִּסְתָא סַגִּי עִמָּנָא אַף אָתַר כָּשֵׁר לִמְבָּת׃

רש"י◄ מִסְפּוֹא • כָּל מַאֲכַל הַגְּמַלִּים קָרוּי מִסְפּוֹא, כְּגוֹן תֶּבֶן וּשְׂעוֹרִים.

(כו) וַיִּקֹּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחוּ לַיהוָה׃

כו וּכְרַע גַּבְרָא וּסְגִיד קֳדָם יְיָ׃

◆ יום רביעי כ"א מרחשון ◆

(כז) וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר לֹא־עָזַב חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ מֵעִם אֲדֹנִי אָנֹכִי בַּדֶּרֶךְ נָחַנִי יְהוָה בֵּית אֲחֵי אֲדֹנִי׃

כז וַאֲמַר בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהָא דְּרִבּוֹנִי אַבְרָהָם דִּי לָא מְנַע טִיבוּתֵהּ וְקוּשְׁטֵהּ מִן רִבּוֹנִי אֲנָא בְּאוֹרַח תַּקְנָא דַּבְּרַנִי יְיָ בֵּית אֲחוֹהִי דְּרִבּוֹנִי׃

רש"י◄ בַּדֶּרֶךְ • דֶּרֶךְ הַמְּזֻמָּן, דֶּרֶךְ הַיָּשָׁר, בְּאוֹתוֹ דֶּרֶךְ שֶׁהָיִיתִי צָרִיךְ. וְכֵן כָּל בֵּי"ת וְלָמֶ"ד וְהֵ"א הַמְשַׁמְּשִׁים בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה וּנְקוּדִים בְּפַתְּ"ח, מְדַבְּרִים בַּדָּבָר הַפָּשׁוּט שֶׁנִּזְכַּר כְּבָר בְּמָקוֹם אַחֵר, אוֹ שֶׁהוּא מְבֹרָר וְנִכָּר בְּאֵיזֶה הוּא מְדַבֵּר.

(כח) וַתָּרָץ הַנַּעֲרָה וַתַּגֵּד לְבֵית אִמָּהּ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃

כח וּרְהָטַת עוּלֶמְתָּא וְחַוִּיאַת לְבֵית אִמַּהּ כְּפִתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין׃

רש"י◄ לְבֵית אִמָּהּ • דֶּרֶךְ הַנָּשִׁים הָיָה לִהְיוֹת לָהֶן בַּיִת לֵישֵׁב בּוֹ לְמְלַאכְתָּן, וְאֵין הַבַּת מַגֶּדֶת אֶלָּא לְאִמָּהּ.

(כט) וּלְרִבְקָה אָח וּשְׁמוֹ לָבָן וַיָּרָץ לָבָן אֶל־הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל־הָעָיִן׃

כט וּלְרִבְקָה אָחָא וּשְׁמֵהּ לָבָן וּרְהַט לָבָן לְוַת גַּבְרָא לְבָרָא לְוַת עֵינָא׃

רש"י◄ וַיָּרָץ • לָמָּה רָץ, וְעַל מָה רָץ?.

(ל) וַיְהִי ׀ כִּרְאֹת אֶת־הַנֶּזֶם וְאֶת־הַצְּמִדִים עַל־יְדֵי אֲחֹתוֹ וּכְשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי רִבְקָה אֲחֹתוֹ לֵאמֹר כֹּה־דִבֶּר אֵלַי הָאִישׁ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַגְּמַלִּים עַל־הָעָיִן׃

ל וַהֲוָה כַּד חָזָא יָת קָדְשָׁא וְיָת שֵׁירַיָּא עַל יְדֵי אֲחָתֵהּ וְכַד שְׁמַע יָת פִּתְגָּמֵי רִבְקָה אֲחָתֵהּ לְמֵימַר כְּדֵין מַלֵּל עִמִּי גַּבְרָא וַאֲתָא לְוַת גַּבְרָא וְהָא קָאֵם עִלַּוֵי גַּמְלַיָּא עַל עֵינָא׃

רש"י◄ **וַיְהִי כִּרְאֹת אֶת־הַנֶּזֶם•** אָמַר: 'עָשִׂיר הוּא זֶה', וְנָתַן עֵינָיו בַּמָּמוֹן. **עַל־הַגְּמַלִּים•** לְשָׁמְרָן, כְּמוֹ: (לעיל יח) "וְהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם", לְשַׁמְּשָׁם.

(לא) וַיֹּאמֶר בּוֹא בְרוּךְ יְהוָה לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ וְאָנֹכִי פִּנִּיתִי הַבַּיִת וּמָקוֹם לַגְּמַלִּים:

לא וַאֲמַר עוּל בְּרִיכָא דַיְיָ לְמָא אַתְּ קָאֵם בְּבָרָא וַאֲנָא פַּנֵּיתִי בֵּיתָא וַאֲתַר כָּשֵׁר לְגַמְלַיָּא:

רש"י◄ **פִּנִּיתִי הַבַּיִת•** מֵעֲבוֹדַת אֱלִילִים (ב"ר).

(לב) וַיָּבֹא הָאִישׁ הַבַּיְתָה וַיְפַתַּח הַגְּמַלִּים וַיִּתֵּן תֶּבֶן וּמִסְפּוֹא לַגְּמַלִּים וּמַיִם לִרְחֹץ רַגְלָיו וְרַגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ:

לב וְעַל גַּבְרָא לְבֵיתָא וּשְׁרָא גַּמְלַיָּא וִיהַב תִּבְנָא וְכִסְתָּא לְגַמְלַיָּא וּמַיָּא לְאַסְחָאָה רַגְלוֹהִי וְרַגְלֵי גֻּבְרַיָּא דְּעִמֵּהּ:

רש"י◄ **וַיְפַתַּח•** הִתִּיר זְמָם שֶׁלָּהֶם, שֶׁהָיָה סוֹתֵם אֶת פִּיהֶם שֶׁלֹּא יִרְעוּ בַּדֶּרֶךְ בִּשְׁדוֹת אֲחֵרִים (ב"ר).

(לג) וַיּוּשַׂם לְפָנָיו לֶאֱכֹל וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל עַד אִם־דִּבַּרְתִּי דְּבָרָי וַיֹּאמֶר דַּבֵּר:

לג וְשַׁוִּיאוּ קֳדָמוֹהִי לְמֵיכָל וַאֲמַר לָא אֵיכוּל עַד דַּאֲמַלֵּל פִּתְגָמַי וַאֲמַר מַלֵּל:

רש"י◄ **עַד אִם־דִּבַּרְתִּי•** הֲרֵי 'אִם' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֲשֶׁר' וּבִלְשׁוֹן 'כִּי', כְּמוֹ: (לקמן מט) "עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה", וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בְּאַרְבָּעָה לְשׁוֹנוֹת, וְהָאֶחָד 'אִי' וְהוּא 'אִם'.

(לד) וַיֹּאמֶר עֶבֶד אַבְרָהָם אָנֹכִי:

לד וַאֲמַר עַבְדָּא דְּאַבְרָהָם אָנָא:

(לה) וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־אֲדֹנִי מְאֹד וַיִּגְדָּל וַיִּתֶּן־לוֹ צֹאן וּבָקָר וְכֶסֶף וְזָהָב וַעֲבָדִם וּשְׁפָחֹת וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים:

לה וַיְיָ בָּרִיךְ יָת רִבּוֹנִי לַחֲדָא וּרְבָא וִיהַב לֵהּ עָאן וְתוֹרִין וּכְסַף וּדְהַב וְעַבְדִּין וְאַמְהָן וְגַמְלִין וַחֲמָרִין:

(לו) וַתֵּלֶד שָׂרָה אֵשֶׁת אֲדֹנִי בֵן לַאדֹנִי אַחֲרֵי זִקְנָתָהּ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ:

לו וִילִידַת שָׂרָה אִתַּת רִבּוֹנִי בַּר לְרִבּוֹנִי בָּתַר דְּסִיבָת וִיהַב לֵהּ יָת כָּל דִּילֵהּ:

רש"י◄ **וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ•** שְׁטַר הַמַּתָּנָה הֶרְאָה לָהֶם.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לב) וַיָּבֹא הָאִישׁ הַבַּיְתָה. אֱלִיעֶזֶר הוּא הָאִישׁ הַבָּא. **וַיְפַתַּח הַגְּמַלִּים.** יִחֵזוֹר עַל לָבָן, שֶׁעָשָׂה עִם אוֹרְחָיו דֶּרֶךְ מוּסָר וַיְפַתַּח גְּמַלֵּיהֶם, וַיִּתֵּן תֶּבֶן וּמִסְפּוֹא וְנָתַן מַיִם לִרְחֹץ רַגְלֵי אֱלִיעֶזֶר וְרַגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ. כִּי רָחוֹק הוּא שֶׁיִּהְיֶה אֱלִיעֶזֶר הוּא הַנּוֹתֵן מַיִם לִרְחֹץ רַגְלָיו וְרַגְלֵי אֲנָשָׁיו. וְכֵן וַיַּעַבְרוּ אֲנָשִׁים מִדְיָנִים סוֹחֲרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר (לְהֵלָן ל"ז כ"ח), כִּי "וַיִּמְשְׁכוּ" חוֹזֵר עַל אֶחָיו הַנִּזְכָּרִים בַּפָּסוּק הָרִאשׁוֹן. וְכֵן וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל הַמֶּלֶךְ כְּכֹל אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶת עַבְדּוֹ כֵּן יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ וּמְפִיבֹשֶׁת אֹכֵל עַל שֻׁלְחָנִי כְּאַחַד מִבְּנֵי הַמֶּלֶךְ (ש"ב ט' י"א), וְהֵם דִּבְרֵי דָּוִד, וְרַבִּים כֵּן:

וְעָנָיִן וַיְפַתַּח הַגְּמַלִּים. שֶׁפָּתַח מוּסְרֵי צַוָּארָם כִּי הַמִּנְהָג לְהוֹלִיכָם קְשׁוּרִים, אוֹ שֶׁהָיוּ הוֹלְכִים חֲגוּרִים בְּמוֹשֵׁב הַמֶּרְכָּבָה אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם, כַּלְּשׁוֹן אַל יִתְהַלֵּל חֹגֵר כִּמְפַתֵּחַ (מ"א כ' י"א), הִתְפַּתְּחִי מוֹסְרֵי צַוָּארֵךְ (יְשַׁעְיָה נ"ב ב'):

וְרַשִּׁ"י כָּתַב הִתִּיר זְמָם שֶׁלָּהֶם שֶׁהָיָה סוֹתֵם פִּיהֶם שֶׁלֹּא יִרְעוּ בִּשְׁדוֹת אֲחֵרִים. וּלְשׁוֹן בְּרֵאשִׁית רַבָּה (ס' ח') הִתִּיר זְמָמֵיהֶם, רַבִּי הוּנָא וְרַבִּי יִרְמְיָה שָׁאַל לְרַבִּי חִיָּא בְּרַבִּי אַבָּא, לֹא הָיוּ גְּמַלָּיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ דּוֹמִים לַחֲמוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר וְכוּ'. וְזוֹ שְׁאֵלָה לִסְתֹּר פִּתּוּחַ הַזְּמָם, כִּי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה הַחֲסִידוּת בְּבֵיתוֹ שֶׁל רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר גָּדוֹל יוֹתֵר מִבֵּיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְכַאֲשֶׁר חֲמוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אֵינֶנּוּ צָרִיךְ לְהִשְׁתַּמֵּר מִן הַדְּבָרִים הָאֲסוּרִים לִבְעָלָיו לְהַאֲכִילוֹ, כָּל שֶׁכֵּן גְּמַלָּיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְאֵין צָרִיךְ לְזָמְמָם, כִּי לֹא יְאוּנָה לַצַּדִּיק כָּל אָוֶן: תורה לג

(לז) וַיַּשְׁבִּעֵנִי אֲדֹנִי לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יֹשֵׁב בְּאַרְצוֹ:

לז וְקַיֵּם עָלַי רִבּוֹנִי לְמֵימָר לָא תִּסַּב אִתְּתָא לִבְרִי מִבְּנַת כְּנַעֲנָאֵי דִּי אֲנָא יָתֵב בְּאַרְעֵה:

רש"י◄ לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי • אִם לֹא תֵּלֵךְ תְּחִלָּה אֶל בֵּית אָבִי, וְלֹא תֹּאבֶה לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ.

(לח) אִם־לֹא אֶל־בֵּית־אָבִי תֵּלֵךְ וְאֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי:

לח אֶלָּהֵן לְבֵית אַבָּא תֵּזֵיל וּלְזַרְעִיתִי וְתִסַּב אִתְּתָא לִבְרִי:

(לט) וָאֹמַר אֶל־אֲדֹנִי אֻלַי לֹא־תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי:

לט וַאֲמָרִית לְרִבּוֹנִי מָאִים לָא תֵּיתֵי אִתְּתָא בַּתְרָי:

רש"י◄ אֻלַי לֹא־תֵלֵךְ הָאִשָּׁה • ׳אֻלַי׳ כְּתִיב, בַּת הָיְתָה לוֹ לֶאֱלִיעֶזֶר, וְהָיָה מְחַזֵּר לִמְצֹא עִלָּה שֶׁיֹּאמַר לוֹ אַבְרָהָם לִפְנוֹת אֵלָיו וּלְהַשִּׁיאוֹ בְּתוֹ. אָמַר לוֹ אַבְרָהָם: ׳בְּנִי בָּרוּךְ, וְאַתָּה אָרוּר, וְאֵין אָרוּר מִדַּבֵּק בְּבָרוּךְ׳.

(מ) וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ אִתְּךָ וְהִצְלִיחַ דַּרְכֶּךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִמִּשְׁפַּחְתִּי וּמִבֵּית אָבִי:

מ וַאֲמַר לִי יְיָ דִּי פְּלָחִית קֳדָמוֹהִי יִשְׁלַח מַלְאָכֵהּ עִמָּךְ וַיַּצְלַח אָרְחָךְ וְתִסַּב אִתְּתָא לִבְרִי מִזַּרְעִיתִי וּמִבֵּית אַבָּא:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כה עמ' 99)

יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ אִתָּךְ (כד, מ)

וְאִלּוּ בְּדִבְרֵי אַבְרָהָם לֶאֱלִיעֶזֶר נֶאֱמַר (פסוק ז) "יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ **לְפָנֶיךָ**". וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה אַבְרָהָם אָמַר לֶאֱלִיעֶזֶר שֶׁהַמַּלְאָךְ יָכִין וַיְבִטִיחַ **מִלְּכַתְּחִלָּה** שֶׁהַשֵּׁדוּךְ יִתְבַּצֵּעַ כָּרָאוּי, לְלֹא קְשָׁיִים – **לְפָנֶיךָ**. אֲבָל כְּשֶׁדִּבֵּר אֱלִיעֶזֶר עִם בְּתוּאֵל וְנִסָּה לְהַשְׁפִּיעַ עָלָיו שֶׁיִּסְכִּים לַשִּׁדּוּךְ, לֹא הָיָה יָכוֹל לוֹמַר כָּךְ, כַּמּוּבָן, וְהֻכְרַח לְשַׁנּוֹת וְלוֹמַר "**אִתָּךְ**", הַיְינוּ שֶׁהַמַּלְאָךְ יֵלֵךְ עִם אֱלִיעֶזֶר וַיַּעֲזֹר לוֹ לְבַצֵּעַ אֶת שְׁלִיחוּתוֹ, וְתוּ לֹא.

(מא) אָז תִּנָּקֶה מֵאָלָתִי כִּי תָבוֹא אֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְאִם־לֹא יִתְּנוּ לָךְ וְהָיִיתָ נָקִי מֵאָלָתִי:

מא בְּכֵן תְּהֵי זַכַּי (נ"י זַכָּא) מִמּוּמָתִי אֲרֵי תְהַךְ לְזַרְעִיתִי וְאִם לָא יִתְּנוּן לָךְ וּתְהֵי זַכַּי מִמּוּמָתִי:

(מב) וָאָבֹא הַיּוֹם אֶל־הָעָיִן וָאֹמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אִם־יֶשְׁךָ־נָא מַצְלִיחַ דַּרְכִּי אֲשֶׁר אָנֹכִי הֹלֵךְ עָלָיו:

מב וְאָתֵית (נ"י וַאֲתֵיתִי) יוֹמָא דֵין לְעֵינָא וַאֲמָרִית יְיָ אֱלָהָא דְּרִבּוֹנִי אַבְרָהָם אִם אִית כְּעַן רַעֲוָא קֳדָמָךְ לְאַצְלָחָא אָרְחִי דִּי אֲנָא אָזֵיל עֲלַהּ:

רש"י◄ וָאָבֹא הַיּוֹם • הַיּוֹם יָצָאתִי וְהַיּוֹם בָּאתִי, מִכָּאן שֶׁקִּפְּצָה לוֹ הָאָרֶץ. אָמַר רַבִּי אָחָא: יָפָה שִׂיחָתָן שֶׁל עַבְדֵי אָבוֹת לִפְנֵי הַמָּקוֹם מִתּוֹרָתָן שֶׁל בָּנִים, שֶׁהֲרֵי פָּרָשָׁה שֶׁל אֱלִיעֶזֶר כְּפוּלָה בַּתּוֹרָה, וְהַרְבֵּה גּוּפֵי תּוֹרָה לֹא נִתְּנוּ אֶלָּא בִּרְמִיזָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ משיחת כ"ף מרחשון ה'תשמ"ב

הָעִנְיָן דְּיִחוּד מַ"ה וּבַ"ן שֶׁנִּפְעַל עַל־יְדֵי הַשִּׁידּוּךְ דְּיִצְחָק וְרִבְקָה

מְבוֹאָר בְּדִרּוּשֵׁי רַבּוֹתֵינוּ נְשִׁיאֵינוּ, שֶׁהַטַּעַם דְּכֶפֶל הַפָּרָשָׁה שֶׁל אֱלִיעֶזֶר הוּא - לְפִי שֶׁפָּרָשָׁה שֶׁל אֱלִיעֶזֶר עוֹסֶקֶת בִּפְרָטֵי הַשִּׁידּוּךְ שֶׁבֵּין יִצְחָק לְרִבְקָה, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּחִיבּוּר וְיִחוּד מַ"ה וּבַ"ן (כִּי יִצְחָק הוּא בְּחִינַת מַ"ה, וְרִבְקָה הִיא בְּחִינַת בַּ"ן), וּמֵאַחַר שֶׁהָעִנְיָן דְּיִחוּד מַ"ה וּבַ"ן הוּא עִנְיָן כְּלָלִי בְּיוֹתֵר, לָכֵן הוּכְפְּלָה פָּרָשָׁה זוֹ.

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן דְּחִיבּוּר מַ"ה וּבַ"ן - הִנֵּה הַחִיבּוּר דְּמַ"ה וּבַ"ן שֶׁבְּכָל מִצְוָה הוּא עִנְיָן פְּרָטִי בִּלְבַד, אֲבָל בַּפָּרָשָׁה שֶׁל אֱלִיעֶזֶר מְדוּבָּר אוֹדוֹת **כְּלָלוּת** הָעִנְיָן דְּיִחוּד מַ"ה וּבַ"ן שֶׁנִּפְעָל עַל־יְדֵי הַשִּׁידּוּךְ דְּיִצְחָק וְרִבְקָה. הַיְינוּ, שֶׁזֶּהוּ הַהַתְחָלָה וְהַכְּלָל דִּכְלָלוּת הָעִנְיָן דְּיִחוּד מַ"ה וּבַ"ן. וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן מַדּוּעַ הָיְתָה צְרִיכָה לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת בְּחִינַת תִּגְבּוֹרֶת הַחִיּוּת כוּ' ("עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ") בִּתְפִילָּתוֹ שֶׁל אֱלִיעֶזֶר - מֵאַחַר שֶׁתְּפִילַת אֱלִיעֶזֶר הָיְתָה קְשׁוּרָה עִם

הַשִּׁידּוּד דִּיצְחָק וְרִבְקָה, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דִּיחוּד מַ"ה וּבַ"ן, וּמִצַּד גּוֹדֶל הָעִנְיָן שֶׁבָּזֶה, צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַמְשָׁכָה בְּאוֹפֶן דְּ"עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ". וְלָכֵן דַּוְקָא בִּתְפִילַת אֱלִיעֶזֶר הָיָה הָעִנְיָן דְּ"טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר גו'" (וְלֹא בִּתְפִילַת מֹשֶׁה וּשְׁלֹמֹה).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת כְּרַךְ א, עַמּוּד 34. 'תּוֹרַת מְנַחֵם – הִתְוַעֲדוּיוֹת' חֵלֶק ז, עַמּוּד 179 – מִתּוֹךְ 'לִקְרַאת שַׁבָּת')

הַצֹּרֶךְ בִּקְפִיצַת הַדֶּרֶךְ

וָאָבֹא הַיּוֹם אֶל־הָעָיִן הַיּוֹם יָצָאתִי וְהַיּוֹם בָּאתִי, מִכָּאן שֶׁקְּפָצָה לוֹ הָאָרֶץ (כד, מב. וּבְפֵרוּשׁ רש"י)

וְיֵשׁ לְבָאֵר מִפְּנֵי מַה הָצְרַךְ אֱלִיעֶזֶר לִקְפִיצַת הַדֶּרֶךְ, עַל־פִּי פְּנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים:

אוֹדוֹת רִבְקָה בִּהְיוֹתָהּ בְּבֵית בְּתוּאֵל, אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ: "לָמָה הִיא דּוֹמָה לְשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים", הַיְינוּ כְּשֵׁם שֶׁהַשּׁוֹשַׁנָּה גְּדֵלָה בֵּין הַקּוֹצִים, וְאֵינָם מַנִּיחִים לִקְטוֹף אוֹתָהּ, כִּי עַל־יְדֵי הַשְּׁקִיָּתָהּ מְקַבְּלִים גַּם הֵם מַיִם. כְּמוֹ־כֵן רִבְקָה גָּדְלָה בֵּין רְשָׁעִים, וּכְדֵי לְהוֹצִיאָהּ מִשָּׁם הָיָה צָרִךְ בְּסִבָּה מְיֻחֶדֶת, וְכַאֲשֶׁר נִהְיְתָה בַּת שָׁלוֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, שֶׁאָז הָיְתָה רְאוּיָה לְהִנָּשֵׂא, נוֹצְרָה הָאֶפְשָׁרוּת לְהוֹצִיאָהּ מִבֵּין רְשָׁעִים אֵלּוּ וּלְקָשְׁרָהּ עִם קְדֻשָּׁה עַל־יְדֵי שִׁדּוּכָהּ לְיִצְחָק. וְלָכֵן, שָׁלַח מִיַּד אַבְרָהָם אֶת אֱלִיעֶזֶר לְהוֹצִיאָהּ מִשָּׁם, וּמִשּׁוּם הָכִי קָפְצָה לוֹ הַדֶּרֶךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֵר אֲפִילוּ רֶגַע אֶחָד בְּבֵית בְּתוּאֵל. וְלָכֵן בְּבוֹאוֹ לְבֵית בְּתוּאֵל סִפֵּר לָהֶם "הַיּוֹם יָצָאתִי וְהַיּוֹם בָּאתִי", לְהוֹרוֹת לָהֶם שֶׁהַזְּמַן יָקָר, וְאִי־אֶפְשָׁר לְהַשְׁאִיר אוֹתָהּ שָׁם אֲפִילוּ רֶגַע אֶחָד, (וּכְמוֹ שֶׁבֶּאֱמֶת אָמְרוּ "תֵּשֵׁב הַנַּעֲרָה אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר") וְהַהוֹכָחָה לְכָךְ הִיא שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ גַּם - קְפִיצַת הַדֶּרֶךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְעַכֵּב.

מַעֲשֵׂה אָבוֹת סִימָן לַבָּנִים: בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּגָּלוּת הֵם כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים, וְעָלֵינוּ לָדַעַת, שֶׁהַקָּבָּ"ה בְּוַדַּאי יְמַהֵר אֶת הַגְּאוּלָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא נִצְטָרֵךְ לְהִשָּׁאֵר בַּגָּלוּת אֲפִילוּ רֶגַע אֶחָד מִיָּתֵר. צְרִיכִים רַק לְהַשְׁלִים אֶת הַ"פַּכִּים קְטַנִּים" וּמִיַּד אַחֲרֵי־זֶה תָּבֹא הַגְּאוּלָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת כְּרַךְ כה, עַמּוּד 99 וְאֵילַךְ – מִתּוֹךְ 'לִקְרַאת שַׁבָּת')

מַעֲלַת שִׂיחָתָן שֶׁל עַבְדֵי אָבוֹת

עַל פָּרָשַׁת שְׁלִיחוּת אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם, אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה ס, ח. הוּבָא בְּפֵרוּשׁ רש"י פָּרָשָׁתֵנוּ כד, מב) "יָפָה שִׂיחָתָן שֶׁל עַבְדֵי אָבוֹת מִתּוֹרָתָן שֶׁל בָּנִים, שֶׁהֲרֵי פָּרָשָׁה שֶׁל אֱלִיעֶזֶר כְּפוּלָה בַּתּוֹרָה, וְהַרְבֵּה גּוּפֵי תּוֹרָה לֹא נִתְּנוּ אֶלָּא בְּרַמִּיזָה".

וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ מַאֲמַר חֲזַ"ל זֶה עַל־פִּי דֶּרֶךְ הַחֲסִידוּת:

אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל (בְּרָכוֹת לג, ב) "הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם", אַךְ כָּל זֶה כְּשֶׁמְּדַבֵּר בְּ"תּוֹרָתָן שֶׁל בָּנִים" – הַ"יִּרְאַת שָׁמַיִם' וְהַתּוֹרָה־וּמִצְוֹת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת. אֲבָל כְּשֶׁמְּדַבֵּר עַל "שִׂיחָתָן שֶׁל עַבְדֵי אָבוֹת" הֲרֵי הָבְטַח אֱלִיעֶזֶר כְּבָר לִפְנֵי־זֶה שֶׁ"יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ אִתְּךָ וְהִצְלִיחַ דַּרְכֶּךָ", שֶׁתִּהְיֶה לוֹ הַצְלָחָה בִּשְׁלִיחוּתוֹ.

וְהַטַּעַם לְזֶה הוּא כִּי מְדַבֵּר בְּמַצָּב רוּחָנִי שֶׁל "שִׂיחָתָן שֶׁל עַבְדֵי אָבוֹת":

שִׂיחָתָן – אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל (בְּרָכוֹת כו, ב) "אֵין שִׂיחָה אֶלָּא תְּפִלָּה", שֶׁאִם יֵשׁ לָאָדָם הֵכָּרָה בְּרוּרָה שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לוֹ לְסָמֹךְ עַל כֹּחוֹתָיו, וְצָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל וּלְבַקֵּשׁ אֶת הַכֹּל מֵאִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, אָז מְבֻטָּחַת לוֹ הַהַצְלָחָה.

עַבְדֵי אָבוֹת – הַכְּלָל הוּא "כָּל מַה שֶׁקָּנָה עֶבֶד קָנָה רַבּוֹ" (פֶּסַחִים פח, ב). שֶׁאִם מַרְגִּישׁ הָאָדָם שֶׁאַף שֶׁפָּעַל גְּדוֹלוֹת וּנְצוּרוֹת – אֵין לוֹ חֲשִׁיבוּת בִּפְנֵי־עַצְמוֹ, וּכְאַיִן נֶחְשָׁב לְגַבֵּי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ, אָזַי מְבֻטָּח לוֹ מִלְּמַעְלָה שֶׁבְּכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַצְלִיחַ.

(מג) הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין הַמָּיִם וְהָיָה הָעַלְמָה הַיֹּצֵאת לִשְׁאֹב וְאָמַרְתִּי אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ׃

מג הָא אֲנָא קָאֵם עַל עֵינָא דְּמַיָּא וִיהֵי עוּלֶמְתָּא דְּתִפּוֹק לְמִמְלֵי וְאֵימַר לַהּ אַשְׁקִינִי כְּעַן זְעֵיר מַיָּא מִקּוּלְתִּיךְ׃

(מד) וְאָמְרָה אֵלַי גַּם־אַתָּה שְׁתֵה וְגַם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב הִוא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הֹכִיחַ יְהוָה לְבֶן־אֲדֹנִי׃

מד וְתֵימַר לִי אַף אַתְּ אֵשְׁתִּ וְאַף לְגַמְלָיִךְ אַמְלִי הִיא אִתְּתָא דְּזַמִּין יְיָ לְבַר רִבּוֹנִי׃

רש"י ◄**גַּם־אַתָּה**• "גַּם", לְרַבּוֹת אֲנָשִׁים שֶׁעִמּוֹ. **הֹכִיחַ**• בֵּרַר וְהוֹדִיעַ, וְכֵן כָּל הוֹכָחָה שֶׁבַּמִּקְרָא, בֵּרוּר דָּבָר.

(מה) אֲנִי טֶרֶם אֲכַלֶּה לְדַבֵּר אֶל־לִבִּי וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת וְכַדָּהּ עַל־שִׁכְמָהּ וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתִּשְׁאָב וָאֹמַר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי נָא׃

מה אֲנָא עַד לָא שֵׁיצִיתִי לְמַלָּלָא בְּלִבִּי וְהָא רִבְקָה נְפָקַת וְקוּלְתַהּ עַל כַּתְפַּהּ וּנְחָתַת לְעֵינָא וּמְלַת וַאֲמָרִית לַהּ אַשְׁקִינִי כְּעָן׃

(מו) וַתְּמַהֵר וַתְּוָרֶד כַּדָּהּ מֵעָלֶיהָ וַתֹּאמֶר שְׁתֵּה וְגַם־גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה וָאֶשְׁתְּ וְגַם הַגְּמַלִּים הִשְׁקָתָה:

מו וְאוֹחִיאַת וַאֲחִיתַת קוּלְתַהּ מִנַּהּ וַאֲמָרַת אֵשְׁתְּ וְאַף גַּמְלָךְ אַשְׁקִי וּשְׁתִיתִי וְאַף גַּמְלַיָּא אַשְׁקִיאַת:

(מז) וָאֶשְׁאַל אֹתָהּ וָאֹמַר בַּת־מִי אַתְּ וַתֹּאמֶר בַּת־בְּתוּאֵל בֶּן־נָחוֹר אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ מִלְכָּה וָאָשִׂם הַנֶּזֶם עַל־אַפָּהּ וְהַצְּמִידִים עַל־יָדֶיהָ:

מז וּשְׁאֵילִית יָתַהּ וַאֲמָרִית בַּת מָן אַתְּ וַאֲמֶרֶת בַּת בְּתוּאֵל בַּר נָחוֹר דִּילִידַת לֵהּ מִלְכָּה וְשַׁוֵּיתִי קֻדָּשָׁא עַל אַפַּהּ וְשֵׁירַיָּא עַל יְדָהָא:

רש"י◄ וָאֶשְׁאַל • וָאָשִׂם. שִׁנָּה הַסֵּדֶר, שֶׁהֲרֵי הוּא תְּחִלָּה נָתַן וְאַחַר־כָּךְ שָׁאַל, אֶלָּא שֶׁלֹּא יִתְפְּשׁוּהוּ בִּדְבָרָיו וְיֹאמְרוּ: 'הֵיאָךְ נָתַתָּ לָהּ וַעֲדַיִן אֵינְךָ יוֹדֵעַ מִי הִיא'?.

(מח) וָאֶקֹּד וָאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה וָאֲבָרֵךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר הִנְחַנִי בְּדֶרֶךְ אֱמֶת לָקַחַת אֶת־בַּת־אֲחִי אֲדֹנִי לִבְנוֹ:

מח וּכְרַעִית וּסְגָדִית קֳדָם יְיָ וּבָרֵכִית יָת יְיָ אֱלָהֵהּ דְּרִבּוֹנִי אַבְרָהָם דְּדַבְּרַנִי בְּאוֹרַח קְשׁוֹט לְמִיסַב יָת בַּת אָחוּהִי דְּרִבּוֹנִי לִבְרֵהּ:

(מט) וְעַתָּה אִם־יֶשְׁכֶם עֹשִׂים חֶסֶד וֶאֱמֶת אֶת־אֲדֹנִי הַגִּידוּ לִי וְאִם־לֹא הַגִּידוּ לִי וְאֶפְנֶה עַל־יָמִין אוֹ עַל־שְׂמֹאל:

מט וּכְעַן אִם אִיתֵיכוֹן עָבְדִין טִיבוּ וּקְשׁוֹט עִם רִבּוֹנִי חַוּוּ לִי וְאִם לָא חַוּוּ לִי וְאִתְפְּנֵי עַל יַמִּינָא אוֹ עַל שְׂמָאלָא:

רש"י◄ עַל־יָמִין • מִבְּנוֹת יִשְׁמָעֵאל. עַל־שְׂמֹאל • מִבְּנוֹת לוֹט, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב לִשְׂמֹאלוֹ שֶׁל אַבְרָהָם (ב"ר).

(נ) וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ מֵיהוָה יָצָא הַדָּבָר לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ רַע אוֹ־טוֹב:

נ וְאָתִיב לָבָן וּבְתוּאֵל וַאֲמַרוּ מִן קֳדָם יְיָ נְפַק פִּתְגָּמָא לֵית אֲנַחְנָא יָכְלִין לְמַלָּלָא עִמָּךְ בִּישׁ אוֹ טָב:

רש"י◄ וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל • רָשָׁע הָיָה, וְקָפַץ לְהָשִׁיב לִפְנֵי אָבִיו. לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ • לְמָאֵן בַּדָּבָר הַזֶּה, לֹא עַל־יְדֵי תְּשׁוּבַת דָּבָר רַע וְלֹא עַל־יְדֵי תְּשׁוּבַת דָּבָר הָגוּן, לְפִי שֶׁנִּכַּר שֶׁמֵּה' יָצָא הַדָּבָר, לְפִי דְּבָרֶיךָ, שֶׁזִּמְנָהּ לְךָ (ב"ר).

(נא) הִנֵּה־רִבְקָה לְפָנֶיךָ קַח וָלֵךְ וּתְהִי אִשָּׁה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה:

נא הָא רִבְקָה קֳדָמָךְ דְּבַר וְאֵיזִיל וּתְהֵי אִתְּתָא לְבַר רִבּוֹנָךְ כְּמָא דִּי מַלֵּל יְיָ:

(נב) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע עֶבֶד אַבְרָהָם אֶת־דִּבְרֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה לַיהוָה:

נב וַהֲוָה כַּד שְׁמַע עַבְדָּא דְּאַבְרָהָם יָת פִּתְגָּמֵיהוֹן וּסְגִד עַל אַרְעָא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה • מִכָּאן שֶׁמּוֹדִים עַל בְּשׂוֹרָה טוֹבָה (ב"ר).

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(מה) וְטַעַם **וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת וְכַדָּהּ עַל שִׁכְמָהּ.** כִּי בִּהְיוֹתוֹ בְּבֵיתָהּ שָׁמַע אֶת שְׁמָהּ, אוֹ מִתְּחִלָּה הִגִּידָה לוֹ שְׁמָהּ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִזְכָּר: תורה מו

◆ יום חמישי כ"ב מרחשון ◆

(נג) וַיּוֹצֵא הָעֶבֶד כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּבְגָדִים וַיִּתֵּן לְרִבְקָה וּמִגְדָּנֹת נָתַן לְאָחִיהָ וּלְאִמָּהּ׃

נג וְאַפִּיק עַבְדָּא מָנִין דִּכְסַף וּמָנִין דִּדְהַב וּלְבוּשִׁין וִיהַב לְרִבְקָה וּמִגְּדָנִין יְהַב לַאֲחוּהָא וּלְאִמַּהּ׃

רש"י◄ **וּמִגְדָּנֹת** • לְשׁוֹן מְגָדִים, שֶׁהֵבִיא עִמּוֹ מִינֵי פֵּרוֹת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

(נד) וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עִמּוֹ וַיָּלִינוּ וַיָּקוּמוּ בַבֹּקֶר וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֻנִי לַאדֹנִי׃

נד וַאֲכָלוּ וּשְׁתִיאוּ הוּא וְגוּבְרַיָּא דִּי עִמֵּהּ וּבָתוּ וְקָמוּ בְּצַפְרָא וַאֲמַר שַׁלְּחוּנִי לְוַת רִבּוֹנִי׃

רש"י◄ **וַיָּלִינוּ** • כָּל 'לִינָה' שֶׁבַּמִּקְרָא, לִינַת לַיְלָה אֶחָד.

(נה) וַיֹּאמֶר אָחִיהָ וְאִמָּהּ תֵּשֶׁב הַנַּעֲרָה אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר אַחַר תֵּלֵךְ׃

נה וַאֲמַר אֲחוּהָא וְאִמַּהּ תֵּתִיב עוּלֶמְתָּא עִמָּנָא עִדַּן בְּעִדַּן אוֹ עַסְרָא יַרְחִין בָּתַר כֵּן תֵּיזִיל׃

רש"י◄ **וַיֹּאמֶר אָחִיהָ וְאִמָּהּ** • וּבְתוּאֵל הֵיכָן הָיָה? הוּא הָיָה רוֹצֶה לְעַכֵּב, וּבָא מַלְאָךְ וֶהֱמִיתוֹ. **יָמִים** • שָׁנָה, כְּמוֹ: (ויקרא כה) "יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ", שֶׁכָּךְ נוֹתְנִין לִבְתוּלָה, זְמַן י"ב חֹדֶשׁ לְפַרְנֵס אֶת עַצְמָהּ בְּתַכְשִׁיטִים (כתובות נז). **אוֹ עָשׂוֹר** • עֲשָׂרָה חֳדָשִׁים, וְאִם תֹּאמַר "יָמִים" מַמָּשׁ, אֵין דֶּרֶךְ הַמְּבַקְּשִׁים לְבַקֵּשׁ דָּבָר מוּעָט, וְאִם לֹא תִּרְצֶה – 'תֵּן לָנוּ מְרֻבֶּה מִזֶּה'.

(נו) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־תְּאַחֲרוּ אֹתִי וַיהוָה הִצְלִיחַ דַּרְכִּי שַׁלְּחוּנִי וְאֵלְכָה לַאדֹנִי׃

נו וַאֲמַר לְהוֹן לָא תְּאַחֲרוּן יָתִי וַיְיָ אַצְלַח אָרְחִי שַׁלְּחוּנִי וְאֵיהַךְ לְוַת רִבּוֹנִי׃

(נז) וַיֹּאמְרוּ נִקְרָא לַנַּעֲרָה וְנִשְׁאֲלָה אֶת־פִּיהָ׃

נז וַאֲמַרוּ נִקְרֵי לְעוּלֶמְתָּא וְנִשְׁמָע מַה דְּהִיא אָמְרָה׃

רש"י◄ **וְנִשְׁאֲלָה אֶת־פִּיהָ** • מִכָּאן שֶׁאֵין מַשִּׂיאִין אֶת הָאִשָּׁה אֶלָּא מִדַּעְתָּהּ (ב"ר).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך י עמ' 70)

שֶׁאֵין מַשִּׂיאִין אֶת הָאִשָּׁה אֶלָּא מִדַּעְתָּהּ (רש"י כד, נז) נָקֵט "הָאִשָּׁה", אַף שֶׁרִבְקָה הָיְתָה אָז בַּת שָׁלֹשׁ (רש"י תולדות כה, כ). וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה בְּפָרָשַׁת תּוֹלְדוֹת (שם, כז) כָּתַב רַשִׁ"י "כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ קְטַנִּים לֹא הָיוּ נִכָּרִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם וְאֵין אָדָם מְדַקְדֵּק בָּהֶם מַה טִּיבָם, כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּנֵי י"ג שָׁנָה, זֶה פֵּרַשׁ לְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְזֶה פֵּרַשׁ לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים". מַשְׁמַע, שֶׁבְּדֶרֶךְ הַפֶּשֶׁט אֵין קַטְנוּת וְגַדְלוּת תָּלוּי בְּגִיל (י"ג שָׁנָה), אֶלָּא בְּטִבְעוֹ וְטִיבוֹ שֶׁל כָּל יָחִיד, וּבְאֹם מְדַקְדְּקִים בּוֹ וּמַכִּירִים בְּמַעֲשָׂיו לִפְנֵי גִּיל זֶה – הוּא נֶחְשָׁב כְּבָר לְגָדוֹל (בְּדַעָה). וְהִנֵּה, אֱלִיעֶזֶר הֵרֵי הִכִּיר אֶת רִבְקָה עַל־יְדֵי מַעֲשֶׂיהָ, וְאִם כֵּן הָיְתָה כְּבָר "אִשָּׁה".

(נח) וַיִּקְרְאוּ לְרִבְקָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הֲתֵלְכִי עִם־הָאִישׁ הַזֶּה וַתֹּאמֶר אֵלֵךְ׃

נח וּקְרוֹ לְרִבְקָה וַאֲמַרוּ לַהּ הֲתֵיזְלִי עִם גַּבְרָא הָדֵין וַאֲמָרַת אֵיזִיל׃

רש"י◄ **וַתֹּאמֶר אֵלֵךְ** • מֵעַצְמִי, וְאַף אִם אֵינְכֶם רוֹצִים.

(נט) וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־רִבְקָה אֲחֹתָם וְאֶת־מֵנִקְתָּהּ וְאֶת־עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת־אֲנָשָׁיו׃

נט וְשַׁלְּחוּ יָת רִבְקָה אֲחַתְהוֹן וְיָת מֵנִקְתַּהּ וְיָת עַבְדָּא דְּאַבְרָהָם וְיָת גַּבְרוֹהִי׃

(ס) וַיְבָרְכוּ אֶת־רִבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אֲחֹתֵנוּ אַתְּ הָיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה וְיִירַשׁ זַרְעֵךְ אֵת שַׁעַר שֹׂנְאָיו:

ס וּבָרִיכוּ יָת רִבְקָה וַאֲמַרוּ לַהּ אֲחָתָנָא אַתְּ הֲוֵי לְאַלְפִין וּלְרִבְוָן וְיִרְתּוּן בְּנָיְכִי יָת קִרְוֵי סַנְאֵיהוֹן:

רש"י◄ אַתְּ הָיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה • אַתְּ וְזַרְעֵךְ תְּקַבְּלוּ אוֹתָהּ בְּרָכָה שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה: "הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲךָ וְגוֹ'", יְהִי רָצוֹן שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ הַזֶּרַע מִמֵּךְ וְלֹא מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת.

(סא) וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל־הַגְּמַלִּים וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת־רִבְקָה וַיֵּלֶךְ:

סא וְקָמַת רִבְקָה וְעוּלֶמְתָּהָא וּרְכִיבָא עַל גַּמְלַיָּא וְאָזְלָא בָּתַר גַּבְרָא וּדְבַר עַבְדָּא יָת רִבְקָה וַאֲזָל:

רש"י◄ מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי • שֶׁהָלַךְ לְהָבִיא הָגָר לְאַבְרָהָם אָבִיו שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה (בראשית רבה). יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב • קָרוֹב לְאוֹתוֹ בְּאֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל כ) "וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם אַרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר", וְשָׁם הָיָה הַבְּאֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה בֵּין קָדֵשׁ וּבֵין בָּרֶד".

(סב) וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב:

סב וְיִצְחָק אָתָא מִמֵּתּוֹהִי (נ"י עַל בְּמֵתּוֹהִי) מִבֵּירָא דְּמַלְאַךְ קַיָּמָא אִתְחֲזִי עֲלַהּ וְהוּא יָתֵב בַּאֲרַע דָּרוֹמָא:

(סג) וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים בָּאִים:

סג וּנְפַק יִצְחָק לְצַלָּאָה בְּחַקְלָא לְמִפְנֵי רַמְשָׁא וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא גַּמְלַיָּא אָתָן:

רש"י◄ לָשׂוּחַ • (ב"ר) לְשׁוֹן תְּפִלָּה, כְּמוֹ: (תהלים קב) "יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ".

(סד) וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא אֶת־יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל:

סד וּזְקַפַת רִבְקָה יָת עֵינָהָא וַחֲזַת יָת יִצְחָק וְאִתְרְכִינַת מֵעַל גַּמְלָא:

רש"י◄ וַתֵּרֶא אֶת־יִצְחָק • רָאֲתָה אוֹתוֹ הָדוּר, וְתָוְהָא (ספרים אחרים: וְתָמְהָה) מִפָּנָיו (ב"ר). וַתִּפֹּל • הִשְׁמִיטָה עַצְמָהּ לָאָרֶץ, כְּתַרְגּוּמוֹ: 'וְאִתְרְכִינַת', הִטְתָה עַצְמָהּ לָאָרֶץ וְלֹא הִגִּיעָה עַד הַקַּרְקַע, כְּמוֹ: "הַטִּי־נָא כַדֵּךְ", אַרְכִּינִי. "רַיֵּט שָׁמַיִם", 'וְאַרְכִּין', לְשׁוֹן מוּטָה לָאָרֶץ, וְדוֹמֶה לוֹ: "כִּי יִפֹּל לֹא יוּטָל", כְּלוֹמַר אִם יִטֶּה לָאָרֶץ, לֹא יַגִּיעַ עַד הַקַּרְקַע.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(סא) וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ. סִפֵּר הַכָּתוּב כִּי אַחַר שֶׁנָּתְנוּ רְשׁוּת שֶׁתֵּלֵךְ רִבְקָה וּמֵינִיקָתָהּ וְעֶבֶד אַבְרָהָם וַאֲנָשָׁיו, קָמָה רִבְקָה וְקָרְאָה נַעֲרוֹתֶיהָ **וַתִּרְכַּבְנָה עַל הַגְּמַלִּים וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ,** כִּי הוּא מוֹרֶה הַדֶּרֶךְ לִפְנֵיהֶם: וְטַעַם וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת רִבְקָה וַיֵּלֶךְ. לְסַפֵּר בִּזְרִיזוּתוֹ, כִּי אַחֲרֵי צֵאתוֹ מִן הָעִיר וַתֵּלַכְנָה כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרָיו, לָקַח הָעֶבֶד אֶת רִבְקָה עִמּוֹ לֹא יִפְרֵד מִמֶּנָּה לִשְׁמֹרָהּ מִכָּל מִכְשׁוֹל. וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר כִּי טַעֲמוֹ שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ עִם רִבְקָה וְלֹא הִרְגִּישׁ עַד שֶׁבָּא יִצְחָק וּפָגַע בּוֹ: תורה סב

(סב) בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי. יֹאמַר כִּי יִצְחָק בָּא עַתָּה מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי, שֶׁשָּׁב מִבְּאֵר לַחַי שֶׁבָּא שָׁמָּה. שֶׁאִלּוּ אָמַר "בָּא מִבְּאֵר לַחַי רֹאִי" הָיָה נִרְאֶה שֶׁהָיָה דָּר שָׁם, וּלְכָךְ הֶצְרֵךְ לְפָרֵשׁ כִּי הוּא שָׁב לְעִירוֹ מִבִּיאָתוֹ שֶׁבָּא אֶל בְּאֵר לַחַי רֹאִי לְפִי שָׁעָה, כִּי הוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְחוֹזֵר לְעִירוֹ:

וְיִתָּכֵן, בַּעֲבוּר הֱיוֹת **מִבּוֹא** מָקוֹר, שֶׁהָיָה יִצְחָק הוֹלֵךְ תָּמִיד אֶל הַמָּקוֹם הַהוּא, כִּי הוּא לוֹ מָקוֹם תְּפִלָּה בַּעֲבוּר הֵרָאוֹת שָׁם הַמַּלְאָךְ, וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב קָרוֹב מִשָּׁם. וְכֵן תִּרְגֵּם אֻנְקְלוֹס אָתָא מְמֵיתוֹהִי.

וְעַל דַּעְתּוֹ הוּא בְּאֵר שֶׁבַע, שֶׁתִּרְגֵּם "בֵּין קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר" (לעיל כ' א'), וּ"בֵין קָדֵשׁ וּבֵין בָּרֶד" (לעיל ט"ז י"ד), "רְקַם וְחַגְרָא". וְאִם כֵּן הַמָּקוֹם הַהוּא מְקוֹם אֲשֶׁל אַבְרָהָם רָאוּי לִתְפִלָּה. וְהִנֵּה יִצְחָק בָּא מִן הַבְּאֵר הַהִיא אֶל עִיר אַחֶרֶת אֲשֶׁר הָיְתָה בְּדֶרֶךְ עִירוֹ, וְיָצָא לִפְנוֹת עֶרֶב לְשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה עִם רֵעָיו וְאוֹהֲבָיו אֲשֶׁר שָׁם, וּמְצָא אֶת הָעֶבֶד וְרִבְקָה, וְהָלְכוּ כֻּלָּם יַחְדָּו אֶל עִירוֹ, וַיְבִיאָהּ הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ: תורה סג

(סד) וַתֵּרֶא אֶת יִצְחָק. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י, רָאֲתָה אוֹתוֹ הָדוּר וְנִתְבַּיְּשָׁה מִמֶּנּוּ. וְרַבִּי אַבְרָהָם פֵּרַשׁ כִּי הַפָּסוּק הָאַחֲרוֹן מְקֻדָּם, כִּי **וַתֹּאמֶר אֶל הָעֶבֶד,** וּכְבָר אָמְרָה אֶל הָעֶבֶד, וְרַבִּים בַּתּוֹרָה כֵּן עַל דַּעְתּוֹ. וּבֶאֱמֶת שֶׁיִּמְצְאוּ מֵהֶם,

(סה) **וַתֹּאמֶר אֶל־הָעֶבֶד מִי־הָאִישׁ הַלָּזֶה הַהֹלֵךְ בַּשָּׂדֶה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנִי וַתִּקַּח הַצָּעִיף וַתִּתְכָּס:**

רש"י◄ **וַתִּתְכָּס** • לְשׁוֹן **וַתִּתְפָּעֵל**, כְּמוֹ: "וַתִּקָּבֵר", "וַתִּשָּׁבֵר".

סה **וַאֲמֶרֶת לְעַבְדָּא מָן גַּבְרָא דֵּיכִי דְּמְהַלֵּךְ בְּחַקְלָא לְקַדָּמוּתָנָא וַאֲמַר עַבְדָּא הוּא רִבּוֹנִי וּנְסִיבַת עֵיפָא וְאִתְכַּסִּיאַת:**

(סו) **וַיְסַפֵּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה:**

רש"י◄ **וַיְסַפֵּר הָעֶבֶד** • (ב"ר) גִּלָּה לוֹ נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לוֹ, שֶׁקִּפְצָה לוֹ הָאָרֶץ וְשֶׁנִּזְדַּמְּנָה לוֹ רִבְקָה בִּתְפִלָּתוֹ.

סו **וְאִשְׁתְּעִי עַבְדָּא לְיִצְחָק יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דִּי עֲבַד:**

(סז) **וַיְבִאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־רִבְקָה וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיֶּאֱהָבֶהָ וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ:**

רש"י◄ **הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ** • "וַיְבִיאֶהָ הָאֹהֱלָה", וַהֲרֵי הִיא שָׂרָה אִמּוֹ, כְּלוֹמַר וְנַעֲשֵׂית דֶּגְמַת שָׂרָה אִמּוֹ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁשָּׂרָה קַיֶּמֶת, הָיָה נֵר דָּלוּק מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת, וּבְרָכָה מְצוּיָה בָּעִסָּה, וְעָנָן קָשׁוּר עַל הָאֹהֶל, וּמִשֶּׁמֵּתָה פָּסְקוּ, וּכְשֶׁבָּאת רִבְקָה חָזְרוּ (בראשית רבה). **אַחֲרֵי אִמּוֹ** • דֶּרֶךְ אֶרֶץ, כָּל זְמַן שֶׁאִמּוֹ שֶׁל אָדָם קַיֶּמֶת, כָּרוּךְ הוּא אֶצְלָהּ, וּמִשֶּׁמֵּתָה הוּא מִתְנַחֵם בְּאִשְׁתּוֹ.

סז **וְאַעֲלַהּ יִצְחָק לְמַשְׁכְּנָא וַחֲזָא וְהָא תַקְנִין עוֹבָדָהָא כְּעוֹבָדֵי שָׂרָה אִמֵּהּ וּנְסִיב יָת רִבְקָה וַהֲוַת לֵהּ לְאִנְתּוּ וּרְחִימַהּ וְאִתְנְחֵם יִצְחָק בָּתַר דְּמִיתַת אִמֵּהּ:**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טו, עמ' 168)

וַיְבִיאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ (כד, סז)

הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ: ...שֶׁכָּל זְמַן שֶׁשָּׂרָה קַיֶּמֶת – הָיָה נֵר דָּלוּק מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת, וּבְרָכָה מְצוּיָה בָּעִיסָּה, וְעָנָן קָשׁוּר עַל הָאֹהֶל; וּמִשֶּׁמֵּתָה – פָּסְקוּ; וּכְשֶׁבָּאת רִבְקָה חָזְרוּ (רש"י)

יִצְחָק לָקַח אֶת רִבְקָה לְאִשָּׁה לְאַחַר שֶׁרָאָה אֶצְלָהּ אֶת הַנֵּס

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֲבָל בְּכָאן אֵינֶנּוּ נָכוֹן, שֶׁיִּצְטָרֵךְ לְעָרֵב שְׁתֵּי הַמִּקְרָאוֹת, וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא אֶת יִצְחָק וַתֹּאמֶר אֶל הָעֶבֶד מִי הָאִישׁ הַלָּזֶה הַהֹלֵךְ בַּשָּׂדֶה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנִי וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל וַתִּקַּח הַצָּעִיף וַתִּתְכָּס:

וּלְדַעְתִּי, בִּרְאוֹת רִבְקָה אִישׁ הוֹלֵךְ לִקְרָאתָהּ בַּשָּׂדֶה שָׁיָרַט הַדֶּרֶךְ וְהָלַךְ בַּשָּׂדֶה לְעַמָּתָם, יָדְעָה כִּי הוּא בָּא לִרְאוֹתָם וְלִקְרֹא לְשָׁלוֹם אוֹ לְהַכְנִיסָם אֶל בֵּיתוֹ לָלוּן, עָשְׂתָה כְּדֶרֶךְ מוּסַר הַנָּשִׁים לַעֲמוֹד בְּהֶצְנֵעַ:

וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י, הִשְׁמִיטָה עַצְמָהּ לָאָרֶץ, כְּתַרְגּוּמוֹ וְאִתְרְכִינַת, כְּמוֹ הַטִּי נָא כַדֵּךְ (לְעֵיל פְּסוּק י"ד), אַרְכִּינִי, וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד (תְּהִלִּים י"ח י), וְאַרְכֵּין. וְדוֹמֶה לוֹ כִּי יִפֹּל לֹא יוּטָל (שָׁם ל"ז כ"ד), אִם יַטֶּה לָאָרֶץ לֹא יַגִּיעַ לַקַּרְקַע. וְאֵין דַּעַת אֶנְקְלוֹס שֶׁהִשְׁמִיטָה עַצְמָהּ מִן הַגָּמָל לָאָרֶץ, שֶׁאִם כֵּן הִנֵּה הִיא נוֹפֶלֶת מֵעַל הַגָּמָל מַמָּשׁ, לֹא מָטָה מֵעָלָיו, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן "הַרְכָּבָה" הַטָּיָה לְצַד אֶחָד בִּלְבַד. אֲבָל כַּוָּנָתוֹ כִּי מֵעַל הַגָּמָל אֲשֶׁר הִיא רוֹכֶבֶת עָלָיו הִטַּת עַצְמָהּ לְצַד אֶחָד לְהֶסֵּב פָּנֶיהָ מִמֶּנּוּ:

וְכָמֹהוּ לְדַעְתִּי וַיַּרְאֶה נַעֲמָן רָץ אַחֲרָיו וַיִּפֹּל מֵעַל הַמֶּרְכָּבָה לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם (מ"ב ה' כ"א), שֶׁאֵין עִנְיָנוֹ רַק שֶׁהִשְׁפִּיל עַצְמוֹ בַּמֶּרְכָּבָה לִקְרַאת הָרָץ אֲשֶׁר הָיָה בָּאָרֶץ לִשְׁאֹל לוֹ בְּשָׁלוֹם. וְכֵן אָמַר (שָׁם כ"ז) כַּאֲשֶׁר הָפַךְ אִישׁ מֵעַל מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ:

אוֹ יִהְיֶה אֵצֶל אֶנְקְלוֹס **מֵעַל הַגָּמָל** כְּמוֹ "עַל הַגָּמָל", וְכֵן מֵעַל שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ (תְּהִלִּים ק"ח ה'), וְכָזוֹ הַמַּ"ם, לֹא יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד עוּל יָמִים וְזָקֵן (יְשַׁעְיָה ס"ה כ'), וְכֵן הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמָיִם (תְּהִלִּים קמ"ח ד'). וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט הוּא כְּמוֹ וְהִנֵּה עַם רַב הֹלְכִים מִדַּרְכָּךְ אַחֲרָיו (ש"ב י"ג ל"ד), וְכֵן רַבִּים: תורה סה

(סז) וַיְבִאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ.

חָסֵר הַנִּסְמָךְ, וְכָמוֹהוּ רַבִּים. וְטַעַם הַכָּתוּב, כִּי יְסַפֵּר בַּכָּבוֹד שֶׁנָּהַג יִצְחָק בְּאִמּוֹ, כִּי מֵעֵת שֶׁמֵּתָה שָׂרָה לֹא נָטוּ אֹהֱלָהּ כִּי אָמְרוּ לֹא תָּבֹא אִשָּׁה אַחֶרֶת אֶל אֹהֶל הַגְּבִירָה הַנִּכְבֶּדֶת. וְכַאֲשֶׁר רָאָה רִבְקָה הֵבִיאָהּ אֶל הָאֹהֶל הַהוּא לִכְבוֹדָהּ וְשָׁם לְקָחָהּ:

וְזֶה טַעַם **וַיֶּאֱהָבֶהָ וַיִּנָּחֵם,** יִרְמֹז שֶׁהָיָה מִצְטַעֵר מְאֹד עַל אִמּוֹ וְרָחֵק מִמֶּנּוּ מְנַחֵם עַד שֶׁנִּחַם בְּאִשְׁתּוֹ בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתָהּ, כִּי מַה טַּעַם שֶׁיַּזְכִּיר הַכָּתוּב אַהֲבַת הָאִישׁ בְּאִשְׁתּוֹ. וְאֶנְקְלוֹס פֵּרֵשׁ **וַיִּבְאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה** וְהִנֵּה הִיא **שָׂרָה אִמּוֹ,** וְלָכֵן הִזְכִּיר הָאַהֲבָה, כִּי מִפְּנֵי צִדְקָתָהּ וְכִשְׁרוֹן מַעֲשֶׂיהָ אֲהֵבָהּ וְנִחַם בָּהּ. וְכָךְ הִזְכִּירוּ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ס' ט"ו) עַד שֶׁלֹּא מֵתָה שָׂרָה הָיְתָה בְּרָכָה מְצוּיָה בָּעִסָּה: תורה א

שֶׁל "נֵר דָּלוּק מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת". מִכָּאן שֶׁרִבְקָה נָהֲגָה לְהַדְלִיק נֵרוֹת שַׁבָּת עוֹד קוֹדֶם נִישׂוּאֶיהָ.

רִבְקָה הָיְתָה אָז בַּת שָׁלוֹשׁ שָׁנִים (פרש"י בראשית כה, כ), וְאַף־עַל־פִּי־כֵן קִיְּמָה אֶת מִצְוַת הַדְלָקַת הַנֵּר!

יְתֵרָה מִזֹּאת: לְאַחַר פְּטִירַת שָׂרָה אִמֵּנוּ, וַדַּאי הָיָה אַבְרָהָם־אָבִינוּ מַדְלִיק נֵרוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת (שֶׁהֲרֵי קִיֵּים אַבְרָהָם אֶת כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ), וּבְכָל זֹאת, כְּשֶׁרִבְקָה הִגִּיעָה לְבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם – גַּם הִיא הִדְלִיקָה נֵרוֹת.

מִכָּאן חִיזּוּק גָּדוֹל לְעִנְיַן הַדְלָקַת נֵרוֹת שַׁבָּת־קוֹדֶשׁ עַל־יְדֵי בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל כְּבָר מִגִּיל שָׁלוֹשׁ.

וְ"מַעֲשֶׂה אִמָּהוֹת – סִימָן לַבָּנוֹת". לְאוֹר הַנַּ"ל יוּבָן מַה שֶּׁרַשִּׁ"י מוֹנֶה וּמְפָרֵט כָּאן אֶת שְׁלוֹשֶׁת הַנִּיסִים בְּסֵדֶר זֶה דַּוְקָא:

כַּאֲשֶׁר יַלְדָּה מַגִּיעָה לְגִיל חִינּוּךְ, הִיא מַתְחִילָה לְהַדְלִיק נֵרוֹת שַׁבָּת־קוֹדֶשׁ. מְאוּחָר יוֹתֵר, כְּשֶׁהִיא מִתְבַּגֶּרֶת עוֹד קְצָת, הִיא מִצְטָרֶפֶת לַעֲבוֹדוֹת הַבַּיִת, וּבֵין הַשְּׁאָר עוֹסֶקֶת בָּעִיסָה וּמְקַיֶּמֶת מִצְוַת חַלָּה. בְּשֶׁלָּב מִתְקַדֵּם עוֹד יוֹתֵר, לְאַחַר נִישׂוּאֶיהָ, הִיא מְקַיֶּמֶת אֶת מִצְוַת טָהֲרַת הַמִּשְׁפָּחָה, שֶׁנִּרְמְזָה בְּ'עָנָן' (שֶׁהֲרֵי טָהֲרָה מְבִיאָה לִידֵי 'עֲנַן' הַשְּׁכִינָה).

~ נקודות משיחות קודש ~

הָעִנְיָן דְּיִחוּד מַ"ה וּבַ"ן בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם

כְּלוּת הַחִילּוּק בֵּין מַ"ה וּבַ"ן הוּא - הַחִילּוּק בֵּין "מִין עִילָּאִין" וּ"מִין תַּתָּאִין", וּבַעֲבוֹדַת הָאָדָם - הַחִילּוּק בֵּין תּוֹרָה וּמִצְוֹת.

דְּהִנֵּה, תּוֹרָה הִיא בִּבְחִינַת שָׁמַיִם (עֶלְיוֹן), כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת קוֹלוֹ", וְעִנְיָנָהּ הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. וְהַמִּצְוֹת נִתְלַבְּשׁוּ בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים דַּוְקָא, וְנִיתְּנוּ בָּעוֹלָם־הַזֶּה (תַּחְתּוֹן) דַּוְקָא (וְלֹא בְּגַן־עֵדֶן כו'), וְעִנְיָנָם הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. הַיְינוּ, שֶׁלּוֹקְחִים דָּבָר גַּשְׁמִי (תַּחְתּוֹן), וְעוֹשִׂים מִמֶּנּוּ דָּבָר שֶׁל מִצְוָה, מִלְּשׁוֹן צַוָּתָא וְחִיבּוּר, חִיבּוּר עִם רְצוֹן הָעֶלְיוֹן, וּלְמַעְלָה מִזֶּה - בְּחִינַת **בַּעַל** הָרָצוֹן.

וַעֲבוֹדַת הָאָדָם צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן דְּיִחוּד מַ"ה וּבַ"ן. הַיְינוּ, לְחַבֵּר וּלְאַחֵד אֶת ב' הָעִנְיָנִים דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת.

וְהַבֵּיאוּר בָּזֶה - בְּפַשְׁטוּת:

כַּאֲשֶׁר רוֹצִים לָדַעַת כֵּיצַד לְקַיֵּם מִצְוָה מְסוּיֶמֶת - צְרִיכִים לְכָל־לְרֹאשׁ לִלְמוֹד עִנְיָן זֶה בַּתּוֹרָה, וְאָז יוֹדְעִים אֶת הוֹרָאַת הַתּוֹרָה כֵּיצַד לְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה לְאִידָךְ - "כָּל הָאוֹמֵר אֵין לִי אֶלָּא תּוֹרָה, אֲפִילּוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ", אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת תּוֹרָה וּגְמִילוּת־חֲסָדִים (שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת עִנְיַן הַמִּצְוֹת), כּוֹלֵל גַּם עֲבוֹדַת הַתְּפִילָּה (שֶׁעִנְיָנָהּ - הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה), מֵאַחַר שֶׁ"עִיּוּן תְּפִילָּה הַיְינוּ בְּכָלָל גְּמִילוּת־חֲסָדִים, דִּכְתִיב גּוֹמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חָסֶד". וְכַמּוּבָן גַּם מִמַּאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל "תְּפִילָּתִי סְמוּכָה לְמִיטָּתִי", הַיְינוּ, שֶׁלִּימּוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת לְאַחֲרֵי הַקְדָּמַת עֲבוֹדַת הַתְּפִילָּה, שֶׁאָז הַלִּימּוּד הוּא בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר.

וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל שֶׁלִּימּוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן דְּ"בֵּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִילָּה" (שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שׁוֹלְלִים אֶת הָעִנְיָן דְּ"אֲבֵדָה הָאָרֶץ"), שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּבִרְכַּת הַמִּצְוֹת - חֵלֶק מִקִּיּוּם הַמִּצְוֹת.

וּבְפַשְׁטוּת: כְּדֵי שֶׁלִּימּוּד הַתּוֹרָה יִהְיֶה בְּאוֹפֶן שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יֵדַע כֵּיצַד לְהִתְנַהֵג בְּמַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל - הֲרֵי זֶה דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר הַלִּימּוּד הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁלּוֹמֵד מַה שֶּׁהַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת לוֹ, וְלֹא בְּאוֹפֶן שֶׁמְּנַסֶּה לְפָרֵשׁ אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה כְּפִי רְצוֹנוֹ. וְזֶה נַעֲשָׂה לְאַחֲרֵי הַהַקְדָּמָה דְּ"וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה", שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִפְעָל הָעִנְיָן דְּ"פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ", שֶׁאָז הַלִּימּוּד הוּא כִּדְבָעֵי, מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה כַּהֲלָכָה.

וַהֲרֵי כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּ"וְנַפְשִׁי **כֶּעָפָר** לַכֹּל תִּהְיֶה" נִפְעָל עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּפִילָּה, שֶׁהִיא "סוּלָּם מוּצָּב **אַרְצָה** גו'", שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּהַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה (בְּדוּגְמַת הַתּוֹכֶן הַכְּלָלִי דְּמַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת), הַיְינוּ, שֶׁעַל־יְדֵי הַיְרִידָה לְמַטָּה מַטָּה בְּיוֹתֵר ("וְנַפְשִׁי **כֶּעָפָר** לַכֹּל תִּהְיֶה") נִפְעָל הָעִילּוּי דְּ"מָאן מַלְכֵי רַבָּנָן". הַיְינוּ, שֶׁהוּא מִתְעַלֶּה לְדַרְגָּה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר, לְמַעְלָה מִמְּציאוּת כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁמִּסְּבִיבוֹ, וּלְמַעְלָה מִכְּלָלוּת מְצִיאוּת הָעוֹלָם.

וְכַמְּבוֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ תרס"ו שֶׁכַּאֲשֶׁר לִימּוּד הַתּוֹרָה הוּא בְּאוֹפֶן הַנּוֹגֵעַ לְמַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל, לַאֲסוּקֵי שְׁמַעְתָּא אַלִּיבָּא דְּהִלְכְתָּא, שֶׁעַל יְסוֹד הַפְּסַק־דִּין שֶׁלּוֹ בְּלִימּוּד הַתּוֹרָה יִתְנַהֲגוּ בְּמַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל, הֲרֵי זֶה פּוֹעֵל אֶצְלוֹ תְּנוּעָה שֶׁל יִרְאָה וָפַחַד (שֶׁמָּא לֹא יְכַוֵּן כְּפִי אֲמִיתִּית הָעִנְיָן חַס־וְשָׁלוֹם), וְדַוְקָא עַל־יְדֵי הַיִּרְאָה וְהַבִּיטּוּל שֶׁלּוֹ כו' הֲרֵי הוּא מַצְלִיחַ (לְאַחֲרֵי כָּל הַשַּׁקְלָא־וְטַרְיָא בְּלִימּוּד הַתּוֹרָה) לְהַסִּיק אֶת הַמַּסְקָנָא הַנְּכוֹנָה וְהָאֲמִיתִּית - פְּסַק־דִּין בְּנוֹגֵעַ לְמַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל.

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן כֵּיצַד נִפְעָל הַחִיבּוּר דְּמַ"ה וּבַ"ן בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם - כַּאֲשֶׁר לִימּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת נַעֲשִׂים לְדָבָר אֶחָד.

עַל־פִּי־זֶה מוּבָן שֶׁהָעִנְיָן דְּיִחוּד מַ"ה וּבַ"ן הוּא עִנְיָן כְּלָלִי הָעוֹלֶה עַל כּוּלָּנָה - מֵאַחַר שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּחִיבּוּר מַעְלָה וּמַטָּה, הַחִיבּוּר דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, וּכְלָלוּת הָעִנְיָן דְּחִיבּוּר הַנִּשְׁמָה וְהַגּוּף (כַּמְבוֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁנִּשְׁמָה וְגוּף הֵם בְּדוּגְמַת מַ"ה וּבַ"ן).

וּבִפְרָט שֶׁכְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ כַּדָּרוּשׁ, שַׁיָּכָת רַק לְאַחֲרֵי חִיבּוּר הַנִּשְׁמָה וְהַגּוּף (חִיבּוּר מַ"ה וּבַ"ן) - כִּי דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר הַנִּשְׁמָה מְלוּבֶּשֶׁת בַּגּוּף, הֲרֵי הִיא יְכוֹלָה לְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ בָּאוֹפֶן הַמַּתְאִים.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל שֶׁכָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ נִבְרָא "בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל" - הֲרֵי הַמְּדוּבָּר אוֹדוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּפִי שֶׁהֵם בְּאוֹפֶן דִּנְשָׁמָה בְּגוּף דַּוְקָא.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל שֶׁמַּחֲשַׁבְתָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל קָדְמָה לְכָל דָּבָר, אֲפִילוּ לַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה אָמוּר עַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּפִי שֶׁהֵם בְּאוֹפֶן דִּנְשָׁמָה בְּגוּף דַּוְקָא, כִּי נְתִינַת הַתּוֹרָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל) **בִּשְׁלִימוּתָהּ** נִפְעֲלָה בְּעֵת מַתַּן־תּוֹרָה, וּבְמַתַּן־תּוֹרָה הוּדְגַּשׁ הָעִנְיָן דְּבָשָׂר־וָדָם, "יְלוּד אִשָּׁה", נְשָׁמָה בְּגוּף דַּוְקָא.

וַאֲפִילוּ קוֹדֶם מַתַּן־תּוֹרָה הָיָה כְּבָר עִנְיָן שֶׁל מִצְוָה בָּעוֹלָם, כְּפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּפָרָשַׁת אֱלִיעֶזֶר, שֶׁאַבְרָהָם אָמַר לוֹ "שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת יֶרְכִּי", וּכְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י "שֶׁהַנִּשְׁבָּע צָרִיךְ שֶׁיִּטּוֹל בְּיָדוֹ חֵפֶץ שֶׁל מִצְוָה כוּ' וְהַמִּילָה הָיְתָה מִצְוָה רִאשׁוֹנָה כוּ'" - זֹאת אוֹמֶרֶת, שֶׁאָז הִתְחִיל כְּבָר הָעִנְיָן דְּחִיבּוּר מַטָּה וְמַעְלָה, צַוָּתָא וְחִיבּוּר בֵּין דָּבָר גַּשְׁמִי עִם רְצוֹן הָעֶלְיוֹן.

וּכְתוֹצָאָה מִזֶּה - נִפְעַל הַשִּׁידּוּךְ דְּיִצְחָק וְרִבְקָה, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּיִחוּד מַ"ה וּבַ"ן (בְּדוּגְמַת יִחוּד וְחִיבּוּר נְשָׁמָה וְגוּף) - כְּלָלוּת כָּל הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ.

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן שֶׁמִּצַּד גּוֹדֶל הָעִילוּי שֶׁבְּעִנְיַן הַשִּׁידּוּךְ דְּיִצְחָק וְרִבְקָה (יִחוּד מַ"ה וּבַ"ן) - הִנֵּה דַּוְקָא בִּתְפִילָּתוֹ שֶׁל אֱלִיעֶזֶר נִפְעַל שְׁלִימוּת הָעִנְיָן דְּ"עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ", שֶׁנַּעֲנָה "**טֶרֶם** כִּלָּה לְדַבֵּר".

◆ יום שישי כ"ג מרחשון ◆

כה (א) **וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ קְטוּרָה:** א וְאוֹסִיף אַבְרָהָם וּנְסֵיב אִתְּתָא וּשְׁמַהּ קְטוּרָה:

רש"י ◄ **קְטוּרָה •** (ב"ר) זוֹ הָגָר, וְנִקְרֵאת 'קְטוּרָה', עַל שֵׁם שֶׁנָּאִים מַעֲשֶׂיהָ כִּקְטֹרֶת. וְשֶׁקָּשְׁרָה פִּתְחָהּ, שֶׁלֹּא נִזְדַּוְּגָה לְאָדָם מִיּוֹם שֶׁפָּרְשָׁה מֵאַבְרָהָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טו עמ' 174)

זוֹ הָגָר (רש"י כה, א)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, מִנַּיִן לוֹ שֶׁהַכַּוָּנָה לְהָגָר. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה אַבְרָהָם אָבִינוּ הִצְלִיחַ לְהַכְנִיס אֲנָשִׁים רַבִּים תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה, וּמוּבָן, בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר, שֶׁהָיְתָה לוֹ הַשְׁפָּעָה גְּדוֹלָה עַל אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ (וִישְׁמָעֵאל עָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּחַיָּיו). וְקָשֶׁה: כֵּיצַד יִתָּכֵן הַדָּבָר שֶׁהָגָר חָזְרָה לְגִלּוּלֵי בֵּית אָבִיהָ, וְאַבְרָהָם לֹא הִצְלִיחַ לְהַשְׁפִּיעַ עָלֶיהָ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. עַל זֶה אוֹמֵר רַשִׁ"י שֶׁהִיא אָכֵן חָזְרָה בִּתְשׁוּבָה, וְלָכֵן קוֹרֵאת לָהּ הַתּוֹרָה "קְטוּרָה", כְּדֵי לִרְמֹז שֶׁעַכְשָׁו כְּבָר הָיוּ מַעֲשֶׂיהָ נָאִים כִּקְטֹרֶת.

(ב) **וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־זִמְרָן וְאֶת־יָקְשָׁן וְאֶת־מְדָן וְאֶת־מִדְיָן וְאֶת־יִשְׁבָּק וְאֶת־שּׁוּחַ:** ב וִילִידַת לֵהּ יָת זִמְרָן וְיָת יָקְשָׁן וְיָת מְדָן וְיָת מִדְיָן וְיָת יִשְׁבָּק וְיָת שׁוּחַ:

(ג) **וְיָקְשָׁן יָלַד אֶת־שְׁבָא וְאֶת־דְּדָן וּבְנֵי דְדָן הָיוּ אַשּׁוּרִם וּלְטוּשִׁם וּלְאֻמִּים:** ג וְיָקְשָׁן אוֹלִיד יָת שְׁבָא וְיָת דְּדָן וּבְנֵי דְדָן הֲווֹ לְמַשִּׁירְיָן וְלִשְׁכּוּנִין וּלְנַגְוָן:

רש"י ◄ **אַשּׁוּרִם וּלְטוּשִׁם •** שֵׁם רָאשֵׁי אֻמּוֹת (ב"ר). וְהַתַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס אֵין לִי לַיַּשְׁבוֹ עַל לְשׁוֹן הַמִּקְרָא, שֶׁפֵּרֵשׁ 'לְמַשִּׁירְיָן' לְשׁוֹן מַחֲנֶה. וְאִם תֹּאמַר שֶׁאֵינוֹ כֵּן מִפְּנֵי הָאָל"ף שֶׁאֵינָהּ יְסוֹדִית, הֲרֵי לָנוּ תֵּבוֹת שֶׁאֵין בְּרֹאשָׁם אַל"ף וְהוֹסִיפוּ אַל"ף בְּרֹאשָׁם, כְּמוֹ: "חוֹמַת אֲנָךְ", שֶׁהוּא מִן "נְכֵה רַגְלַיִם", וּכְמוֹ "אָסוּף שָׁמֶן", שֶׁהוּא מִן "וְרָחַצְתָּ וְסָכְתָּ". **וּלְטוּשִׁם •** הֵם בַּעֲלֵי אָהָלִים הַמִּתְפַּזְּרִים אָנָה וְאָנָה וְנוֹסְעִים אִישׁ בְּאָהֳלֵי אַבְדָּנוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (שמואל א ל) "וְהִנֵּה נְטוּשִׁים עַל־פְּנֵי כָּל־הָאָרֶץ", שֶׁכֵּן לָמֶ"ד וְנוּ"ן מִתְחַלְּפוֹת זוֹ בְּזוֹ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ג) **אַשּׁוּרִם וּלְטוּשִׁם וּלְאֻמִּים.** לְשׁוֹן רַשִׁ"י שֶׁהֵם רָאשֵׁי אֻמּוֹת, וְתַרְגּוּמוֹ שֶׁל אֻנְקְלוּס אֵין לְיַשְּׁבוֹ עִם לְשׁוֹן הַמִּקְרָא. וְלִי נִרְאֶה שֶׁסָּבַר אֻנְקְלוּס בְּ**אַשּׁוּרִם** שֶׁהֵם הַמַּחֲנוֹת שַׂיָּרוֹת הוֹלְכֵי דֶּרֶךְ מֵעִיר לְעִיר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים (לְהִלָּן ל"ז כ"ה), עָשָׂאוּ מִלְּשׁוֹן בַּאֲשֶׁרוּ אָחֲזָה רַגְלִי (איוב כ"ג י"א), לֹא תִמְעַד אֲשֻׁרָיו (תְּהִלִּים ל"ז ל"א). וְסָבַר בַּ**לְּטוּשִׁם** שֶׁהֵם הַשּׁוֹכְנִים בְּאֹהָלִים שֶׁהֵם נְטוּשִׁים עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, הַיּוֹם יִשְׁכְּנוּ בַּמָּקוֹם הַהוּא וּלְמָחָר בְּמָקוֹם אַחֵר, כִּי הַלָּמֶ"ד וְהַנּוּ"ן יוּמְרוּ בְּמִקְוֹמוֹת רַבִּים, כְּמוֹ לִשְׁכָּה וְנִשְׁכָּה, וַיִּפָּקְדוּ בַיּוֹם הַהוּא אֲנָשִׁים עַל הַנְּשֻׁכוֹת (נְחֶמְיָה י"ב מ"ד). וּמִזֶּה: חָרֵב נְטוּשָׁה (יְשַׁעְיָה כ"א ט"ו) כְּמוֹ לְטוּשָׁה. וְאָמַר בְּ**לְאֻמִּים** "וּלְנַגְוָן" בְּלִשּׁוֹן אִיִּים. וּמִלַּת **הָיוּ** עוֹרְרָה אוֹתוֹ בָּזֶה, שֶׁהָיָה רָאוּי שֶׁיֹּאמַר כְּמוֹ שֶׁאָמַר (לְעֵיל י' י"ג) וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת לוּדִים וְאֶת עֲנָמִים וְאֶת לְהָבִים וְאֶת נַפְתֻּחִים:

וּבְבְרֵאשִׁית רַבָּה (ס"א ה') רִבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב נַחְמָן אָמַר אַף עַל גַּב דַּאֲנָן מְתַרְגְּמִינָן וְאָמְרִין תַּגְּרִין

(ד) וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה׃

ד וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנוֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל אִלֵּין בְּנֵי קְטוּרָה׃

(ה) וַיִּתֶּן אַבְרָהָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ לְיִצְחָק׃

ה וְיַהַב אַבְרָהָם יָת כָּל דִּילֵהּ לְיִצְחָק׃

רש"י ◄ **וַיִּתֵּן אַבְרָהָם וְגוֹ'** • אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה: 'בִּרְכַּת דְּאָתֵיקֵי' נָתַן לוֹ, שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאַבְרָהָם: "וֶהְיֵה בְּרָכָה", הַבְּרָכוֹת מְסוּרוֹת בְּיָדְךָ לְבָרֵךְ אֶת מִי שֶׁתִּרְצֶה, וְאַבְרָהָם מְסָרָן לְיִצְחָק.

(ו) וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ חַי קֵדְמָה אֶל־אֶרֶץ קֶדֶם׃

ו וְלִבְנֵי לְחֵינָתָא דִּי לְאַבְרָהָם יְהַב אַבְרָהָם מַתְּנָן וְשַׁלְּחִנּוּן מֵעַל יִצְחָק בְּרֵהּ בְּעוֹד דְּהוּא קַיָּם קִידּוּמָא לַאֲרַע מָדִינְחָא׃

רש"י ◄ **הַפִּילַגְשִׁם** • (ב"ר) חָסֵר כְּתִיב, שֶׁלֹּא הָיְתָה אֶלָּא פִּלֶגֶשׁ אַחַת, הִיא הָגָר, הִיא קְטוּרָה. נָשִׁים בִּכְתֻבָּה, פִּלַגְשִׁים בְּלֹא כְּתֻבָּה, כִּדְאַמְרִינָן בְּסַנְהֶדְרִין (דף כא) בְּנָשִׁים וּפִילַגְשִׁים דְּדָוִד. **נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנוֹת** • פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: שֵׁם טֻמְאָה מָסַר לָהֶם (שם צא). דָּבָר אַחֵר: מַה שֶּׁנִּתַּן לוֹ עַל אוֹדוֹת שָׂרָה וּשְׁאָר מַתָּנוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ, הַכֹּל נָתַן לָהֶם, שֶׁלֹּא רָצָה לֵהָנוֹת מֵהֶם.

(ז) וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי־חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר־חָי מְאַת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים׃

ז וְאִלֵּין יוֹמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם דַּחֲיָא מְאָה וְשַׁבְעִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין׃

רש"י ◄ **מְאַת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים** • בֵּן מֵאָה כְּבֶן שִׁבְעִים, וּבֶן שִׁבְעִים כְּבֶן חָמֵשׁ, בְּלֹא חֵטְא.

(ח) וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשֵׂיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׂבֵעַ וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃

ח וְאִתְנְגִיד וּמִית אַבְרָהָם בְּסִיבוּ טָבָא סִיב וּשְׂבַע יוֹמִין וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְלַפָּדִין וְרָאשֵׁי אֻמִּים, כֻּלָּם רָאשֵׁי אֻמּוֹת הֵן. וְהָעִנְיָן כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, כִּי הָיוּ הַמִּתְרַגְּמִין עוֹשִׂים **אַשּׁוּרִים** תַּגְּרִין הוֹלְכֵי דָּרֶךְ, וְהָיוּ עוֹשִׂין מִן **לְטוּשִׁים** אַנְשֵׁי רֶשַׁע, פְּנֵיהֶם פְּנֵי לָהָבִים בּוֹעֲרִים כַּלַּפִּידִים, מִן לִלְטוֹשׁ אֶת מִחֲרַשְׁתּוֹ וְאֶת אֲתוֹ (ש"א י"ג כ), יִלְטוֹשׁ עֵינָיו לִי (איוב ט"ז ט), וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב נַחְמָן שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנָּהֲגוּ לְתַרְגֵּם כֵּן אֵינָם אֶלָּא רָאשֵׁי אֻמּוֹת, אֵין בָּהֶם שֵׁם תֹּאַר כְּלָל, וְכָךְ הַדָּבָר: תורה ד

(ו) וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם.

עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, בַּעֲבוּר שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ (לעיל כ"א י"ב) כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע, לֹא בְּזֶרַע אַחֵר, הָיוּ כָּל נָשָׁיו אֶצְלוֹ פִּילַגְשִׁים, לֹא הָיוּ נֶחְשָׁבוֹת לְנָשִׁים, שֶׁאֵין זַרְעָן בְּיוֹרְשָׁיו, כִּי הָגָר שִׁפְחַת שָׂרָה פִּילַגְשׁוֹ הָיְתָה, אֲבָל קְטוּרָה לְאִשָּׁה לָקַח לוֹ. וְאִם הָיְתָה שִׁפְחָה בְּבֵיתוֹ וּלְקָחָהּ לְפִילֶגֶשׁ לֹא הָיָה אוֹמֵר "וַיִּקַּח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ קְטוּרָה", רַק תִּקְרָא פִּילֶגֶשׁ בַּכָּתוּב מִפְּנֵי הַטַּעַם שֶׁפֵּרַשְׁתִּי. וּבְדִבְרֵי הַיָּמִים (א' א' ל"ב) כָּתוּב וּבְנֵי קְטוּרָה פִּילֶגֶשׁ אַבְרָהָם:

וְהִנֵּה אַבְרָהָם לָקַח לוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנַעַן, וְאִם תֹּאמַר שֶׁהָיְתָה מִצְרִית אוֹ מֵאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, הִנֵּה לֹא שָׁלַח אֶל אַרְצוֹ וְאֶל מוֹלַדְתּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בִּבְנוֹ, כִּי אֵינֶנּוּ שׁוֹמֵר רַק זֶרַע יִצְחָק, כִּי עָלָיו נִכְרַת הַבְּרִית. וְעוֹד, שֶׁלֹּא אָמַר הַכָּתוּב "וַיִּקַּח אִשָּׁה קְטוּרָה בַּת פְּלוֹנִי הַחִוִּי אוֹ הַפְּלִשְׁתִּי וְהַמִּצְרִי מֵאֶרֶץ פְּלוֹנִית" כַּאֲשֶׁר אָמַר בִּנְשֵׁי עֵשָׂו (להלן כ"ו ל"ד) וְזוּלָתָן, אֲבָל הִזְכִּיר שְׁמָהּ בִּלְבַד כִּי הִיא כְּנַעֲנִית וְקִצַּר בְּיִחוּסָהּ, וְכֵן יַעֲשֶׂה בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים כְּשֶׁלֹּא יַקְפִּיד בַּיִּחוּס שֶׁלָּהֶן.

וְאוּלַי תִּקְרָא פִּילֶגֶשׁ בַּעֲבוּר הֱיוֹתָהּ שִׁפְחָה מִמִּשְׁפַּחַת הָעֲבָדִים. וְאִם הָיְתָה שִׁפְחָה בְּבֵיתוֹ וּבָא אֵלֶיהָ לֹא יַזְכִּיר יִחוּסָהּ, כִּי אֵין דֶּרֶךְ הַכָּתוּב לְהַזְכִּיר בָּאִמָּהוֹת רַק שְׁמָן כָּעִנְיָן בְּזִלְפָּה וּבִלְהָה:

וְרַשִׁ"י כָּתַב נָשִׁים בִּכְתֻבָּה, פִּילַגְשִׁים שֶׁלֹּא בִּכְתֻבָּה כִּדְאָמַר בְּנָשִׁים וּפִילַגְשִׁים דְּדָוִד בְּסַנְהֶדְרִין (כ"א). וְאֵין הַדָּבָר כֵּן, כִּי לֹא תִּקָּרֵא פִּילֶגֶשׁ אֶלָּא כְּשֶׁהִיא בְּלֹא קִדּוּשִׁין, כִּי הַכְּתֻבָּה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְהַגִּרְסָא בְּסַנְהֶדְרִין פִּילֶגֶשׁ בְּלֹא כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין. אֲבָל אֲפָשָׁר שֶׁגַּם בְּנֵי נֹחַ כַּאֲשֶׁר יִשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים כְּמִשְׁפָּטָן בַּבְּעִילָה הָיוּ נוֹהֲגִים לִכְתֹּב לָהֶן מֹהַר וּמַתָּן, וַאֲשֶׁר רְצוֹנָהּ שֶׁתִּהְיֶה לָהֶם פִּילֶגֶשׁ וַיִּשְׁלַח אוֹתָהּ כַּאֲשֶׁר יִרְצֶה וְלֹא יִהְיוּ בָּנֶיהָ בְּנוֹחֲלִים אֶת שֶׁלּוֹ, לֹא הָיָה כּוֹתֵב לָהּ כְּלוּם. וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (ב"ר ס"א ד) שֶׁהִיא הָגָר, הִנֵּה הִיא פִּילֶגֶשׁ וַדַּאי: תורה ז

(ח) זָקֵן וְשָׂבֵעַ. שֶׁרָאָה כָּל מִשְׁאֲלוֹת לִבּוֹ וְשָׂבֵעַ כָּל טוּבָה, וְכֵן וּשְׂבַע

(ט) **וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו אֶל־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל־שְׂדֵה עֶפְרֹן בֶּן־צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מַמְרֵא:**

ט וּקְבַרוּ יָתֵהּ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹהִי בִּמְעָרַת כָּפֶלְתָּא בַּחֲקַל עֶפְרוֹן בַּר צֹחַר חִתָּאָה דִּי עַל אַפֵּי מַמְרֵא:

רש"י ◄ **יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל •** (ב"ר) מִכָּאן שֶׁעָשָׂה יִשְׁמָעֵאל תְּשׁוּבָה וְהוֹלִיךְ אֶת יִצְחָק לְפָנָיו, וְהִיא שֵׁיבָה טוֹבָה שֶׁנֶּאֱמְרָה בְּאַבְרָהָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש"פ תולדות, מבה"ח וער"ח כסלו, ה'תשכ"ח)

"וְהִיא שֵׁיבָה טוֹבָה שֶׁנֶּאֱמְרָה בְּאַבְרָהָם" (פרש"י חיי שרה כה, ט), וְכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת שֶׁזּוֹהִי "שֵׁיבָה טוֹבָה", בְּוַדַּאי הָיְתָה זוֹ תְּשׁוּבָה אֲמִיתִּית, וְעַד שֶׁ"זְדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת" (יומא פו, ב), כָּךְ, שֶׁנִּשְׁתַּנְּתָה לְגַמְרֵי כָּל מְצִיאוּתוֹ הַקּוֹדֶמֶת, כְּפִי שֶׁמָּצִינוּ בַּהֲלָכָה, שֶׁאֲפִילוּ רָשָׁע גָּמוּר שֶׁמְּקַדֵּשׁ אִשָּׁה עַל־מַנְתָּ שֶׁאֲנִי צַדִּיק גָּמוּר, אִם הִרְהֵר תְּשׁוּבָה בְּלִבּוֹ, מְקוּדֶּשֶׁת (קידושין מט, ב).

(י) **הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר־קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי־חֵת שָׁמָּה קֻבַּר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ:**

י חַקְלָא דִּי זְבַן אַבְרָהָם מִן בְּנֵי חִתָּאָה תַּמָּן אִתְקְבַר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִתְּתֵהּ:

(יא) **וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם־בְּאֵר לַחַי רֹאִי:**

יא וַהֲוָה בָּתַר דְּמִית אַבְרָהָם וּבָרֵךְ יְיָ יָת יִצְחָק בְּרֵהּ וִיתֵב יִצְחָק עִם בֵּירָא דְּמַלְאַךְ קַיְּמָא אִתְחֲזֵי עֲלֵהּ:

רש"י ◄ **וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ וְגוֹ' •** נִחֲמוּ תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים. (סוטה יד) דָּבָר אַחֵר: אַף־עַל־פִּי שֶׁמָּסַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת הַבְּרָכוֹת לְאַבְרָהָם, נִתְיָרֵא לְבָרֵךְ אֶת יִצְחָק, מִפְּנֵי שֶׁצָּפָה אֶת עֵשָׂו יוֹצֵא מִמֶּנּוּ. אָמַר: יָבֹא בַּעַל הַבְּרָכוֹת וִיבָרֵךְ אֶת אֲשֶׁר יִיטַב בְּעֵינָיו, וּבָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּבֵרְכוֹ.

◆ שבת קודש כ"ד מרחשון ◆

(יב) **וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲשֶׁר יָלְדָה הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם:**

יב וְאִלֵּין תּוּלְדַת יִשְׁמָעֵאל בַּר אַבְרָהָם דִּי יְלִידַת הָגָר מִצְרִתָּא אַמְתָא דְשָׂרָה לְאַבְרָהָם:

(יג) **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּשְׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם בְּכֹר יִשְׁמָעֵאל נְבָיֹת וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם:**

יג וְאִלֵּין שְׁמָהָן בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּשְׁמָהַתְהוֹן לְתוּלְדַתְהוֹן בּוּכְרָא דְיִשְׁמָעֵאל נְבָיוֹת וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם:

רש"י ◄ **בִּשְׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם •** סֵדֶר לֵדָתָן, זֶה אַחַר זֶה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יָמִים (לְהַלָּן ל"ה כ"ט), שֶׁשָּׁבְעָה נַפְשׁוֹ בַּיָּמִים, וְלֹא יִתְאַוֶּה שֶׁיְּחַדְּשׁוּ בּוֹ הַיָּמִים דָּבָר, וּכְעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בְּדָוִד וַיָּמָת בְּשֵׂיבָה טוֹבָה שְׂבַע יָמִים עֹשֶׁר וְכָבוֹד (דה"א כ"ט כ"ח):

וְהוּא סִפּוּר חַסְדֵּי הַשֵּׁם בַּצַּדִּיקִים, וּמִדָּה טוֹבָה בָּהֶם שֶׁלֹּא יִתְאַוּוּ בְּמוֹתְרוֹת, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם תַּאֲוֹת לִבּוֹ נָתַתָּה לוֹ (תְּהִלִּים כ"א ג), וְלֹא כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּשְׁאָר הָאֲנָשִׁים אֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף (קֹהֶלֶת ה' ט'), וְאָמְרוּ בּוֹ (קֹהֶלֶת רַבָּה א' י"ג) אֵין אָדָם יוֹצֵא מִן הָעוֹלָם וַחֲצִי תַּאֲוֹתָיו בְּיָדוֹ, יֵשׁ בְּיָדוֹ מָנָה מִתְאַוֶּה מָאתַיִם, הִשִּׂיגָה יָדוֹ לְמָאתַיִם מִתְאַוֶּה לַעֲשׂוֹת אַרְבַּע מֵאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר אוֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף:

וּבְבִרְאשִׁית רַבָּה (ס"ב ג') אָמְרוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְאֶה לָהֶם לַצַּדִּיקִים מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁהוּא עָתִיד לִתֵּן לָהֶם לָעוֹלָם הַבָּא, וְנִפְשָׁם שְׂבֵעָה וְהֵם יְשֵׁנִים. נִתְעוֹרְרוּ הַחֲכָמִים בָּזֶה וּפֵרְשׁוּ הַכָּתוּב שֶׁאוֹמֵר **וְשָׂבֵעַ** בַּמַּרְאֶה הַזֶּה: תורה ט

(ט) וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו. לְשׁוֹן בְּרֵאשִׁית רַבָּה (ס"ב ג') כָּאן בֶּן הָאָמָה חוֹלֵק כָּבוֹד לְבֶן הַגְּבִירָה: תורה י

(יא) וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם בְּאֵר לַחַי רֹאִי. קָרוֹב אֶל הַמָּקוֹם הַהוּא, אוֹ בַּעֲבוּר שֶׁאֵינֶנּוּ עִיר, אָמַר כִּי נָטָה אָהֳלוֹ אֵצֶל הַבְּאֵר: תורה יב

(יד) **וּמִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא:**

יד וּמִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא:

(טו) **חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ וָקֵדְמָה:**

טו חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ וָקֵדְמָה:

(טז) **אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמֹתָם בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם לְאֻמֹּתָם:**

טז אֵלֵּין אִנּוּן בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֵּין שְׁמָהַתְהוֹן בְּפַצָּחֵיהוֹן וּבִכְרַכֵּיהוֹן תְּרֵין עֲסַר רַבְּרְבִין לְאֻמֵּיהוֹן:

רש"י ◄ **בְּחַצְרֵיהֶם** • כְּרַכִּים שֶׁאֵין לָהֶם חוֹמָה, וְתַרְגּוּמוֹ "בְּפַצָּחֵיהוֹן", שֶׁהֵם מְפֻצָּחִים, לְשׁוֹן פְּתִיחָה, כְּמוֹ: (תהלים צח) "פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ".

(יז) **וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו:**

יז וְאֵלֵּין שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין וְאִתְנְגִיד וּמִית וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ:

רש"י ◄ **וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל וְגוֹ'** • אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: לָמָּה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל? כְּדֵי לְיַחֵס בָּהֶם שְׁנוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב. מִשְּׁנוֹתָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל לָמַדְנוּ שֶׁשִּׁמֵּשׁ יַעֲקֹב בְּבֵית עֵבֶר י"ד שָׁנָה כְּשֶׁפָּרַשׁ מֵאָבִיו קֹדֶם שֶׁבָּא אֵצֶל לָבָן, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁפָּרַשׁ יַעֲקֹב מֵאָבִיו, מֵת יִשְׁמָעֵאל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וְגוֹ'" כְּמוֹ שֶׁמִּפֹּרָשׁ בְּסוֹף 'מְגִלָּה נִקְרֵאת' (וְרַשִׁ"י הֵבִיאוֹ בְּסוֹף פָּרָשַׁת תּוֹלְדוֹת). **וַיִּגְוַע** • לֹא נֶאֱמְרָה גְּוִיעָה אֶלָּא בְּצַדִּיקִים.

(יח) **וַיִּשְׁכְּנוּ מֵחֲוִילָה עַד־שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם בֹּאֲכָה אַשּׁוּרָה עַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו נָפָל:**

יח וּשְׁרוּ מֵחֲוִילָה עַד חַגְרָא דִּי עַל אַפֵּי מִצְרַיִם מָטֵי לְאָתּוּר עַל אַפֵּי כָּל אֲחוֹהִי שְׁרָא: פ פ פ

רש"י ◄ **נָפָל** • שָׁכַן, כְּמוֹ: (שופטים ז) "וּמִדְיָן וַעֲמָלֵק וְכָל בְּנֵי קֶדֶם נוֹפְלִים בָּעֵמֶק". כָּאן הוּא אוֹמֵר לְשׁוֹן נְפִילָה, וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: (לעיל טז) "וְעַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו יִשְׁכֹּן", עַד שֶׁלֹּא מֵת אַבְרָהָם, "יִשְׁכֹּן". מִשֶּׁמֵּת אַבְרָהָם, "נָפָל":

חסלת פרשת חיי שרה פפפ ק"ה פסוקים, יהויד"ע סימן

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רסה - רסח

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יז) וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל. הַקָּרוֹב בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט כִּי הַכָּתוּב יְסַפֵּר בִּבְנֵי הַצַּדִּיקִים תּוֹלְדוֹתָם וּמְסַפֵּר חַיֵּיהֶם, לְהוֹדִיעַ כִּי זֶרַע צַדִּיקִים יְבֹרָךְ. וְלֹא סִפֵּר יְמֵי עֵשָׂו, כִּי חָיָה יוֹתֵר מִיַּעֲקֹב, וּכְבָר נִשְׁלַם הַסִּפּוּר בְּמוֹת יַעֲקֹב, וְלֹא רָצָה לַחֲזֹר אֵלֶּה חַיֵּי עֵשָׂו, שֶׁכְּבָר הִזְכִּיר תּוֹלְדוֹתָיו בַּמָּקוֹם הָרָאוּי לָהֶם. וּבְמִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ בְּסִפּוּר יְמֵי יִשְׁמָעֵאל טְעָמִים רַבִּים (עֵין מְגִלָּה י"ז). וְהַנָּכוֹן שֶׁבָּהֶם שֶׁהָיָה צַדִּיק בַּעַל תְּשׁוּבָה וְסִפֵּר בּוֹ כְּדֶרֶךְ הַצַּדִּיקִים:

וַיִּגְוַע. לְשׁוֹן רַשִׁ"י, לֹא נֶאֱמְרָה גְּוִיעָה אֶלָּא בַּצַּדִּיקִים. וּבְגִמְרָא (ב"ב ט"ז) הִקְשׁוּ וְהָא דּוֹר הַמַּבּוּל נֶאֱמַר בָּהֶם גְּוִיעָה, וַיִּגְוַע כָּל בָּשָׂר הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ וְגוֹ' וְכֹל הָאָדָם (לְעֵיל ז' כ"א), כֹּל אֲשֶׁר בָּאָרֶץ יִגְוָע (לְעֵיל ו' י"ז). וּמִתָּרֵץ גְּוִיעָה וַאֲסִיפָה קָאַמְרִינָן. כַּנָּנָתָם, כִּי הַגְּוִיעָה מִיתָה בְּלֹא חֹלִי מַכְאִיב וּבְלֹא יִסּוּרִין, וְאֵין זוֹכִין לָהּ אֶלָּא הַצַּדִּיקִים וְאַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל הַהֲפוּכִים כְּמוֹ רֶגַע וְלֹא חָלוּ בָּהֶם יָדַיִם, וְכֵן מִתֵּי מִדְבָּר, וְעַל כֵּן אָמַר בָּהֶם גְּוִיעָה בִּגְוַע אַחֵינוּ (בְּמִדְבַּר כ' ג'), וְכֵן וְהוּא אִישׁ אֶחָד לֹא גָוַע בַּעֲוֹנוֹ (יְהוֹשֻׁעַ כ"ב כ'), שֶׁלֹּא הֵמִית אוֹתוֹ עֲוֹנוֹ פִּתְאֹם, אֲבָל כְּשֶׁיַּזְכִּיר הַכָּתוּב כֵּן עִם זִכְרוֹן הַמִּיתָה כְּמִלַּת וַיֵּאָסֵף אוֹ וַיָּמָת, תִּרְמֹז לְמִיתַת הַצַּדִּיקִים:

וּלְשׁוֹן בְּרֵאשִׁית רַבָּה (ס"ב ב') **וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם** (לְעֵיל פְּסוּק ח'), אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר אִלְעַי הַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מִתְיַסְּרִין בְּחֳלִי מֵעַיִם בַּעֲשָׂרָה וּבְעֶשְׂרִים יוֹם לוֹמַר שֶׁהַחֹלִי מְמָרֵק, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמְרָה בּוֹ גְּוִיעָה מֵת בְּחֳלִי מֵעַיִם. וְשָׁם אָמְרוּ (ב"ר ל"א ט"ו) וְכֹל אֲשֶׁר בָּאָרֶץ יִגְוָע (לְעֵיל ו' י"ז), יִצְמֹק: **וַיֵּרָאֶה** שֶׁמִּלַּת גְּוִיעָה אֶצְלָם, הָמֵק בְּשָׂרוֹ וְהוּא עֹמֵד עַל רַגְלָיו (זְכַרְיָה י"ד י"ב). וְכֵן דַּעַת אֶנְקְלוּס שֶׁתִּרְגֵּם בְּכָאן וְאִתְנְגִיד, וְהוּא הֶעָלוּף, כִּלְשׁוֹן אִתְנְגִיד וְאָתְפַּח (סַנְהֶדְרִין ל"ט.), יָכוֹל יְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה גְּנִידִים (ב"ק ס"ז). וְנֶאֱמַר כֵּן בַּמַּבּוּל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (לְעֵיל ז' כ"ג) וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם, וְנֶאֱמַר וַיִּגְוַע וַיָּמָת, כְּגֶבֶר יָחֵל וַיָּמוּת, וְהִיא מִיתָה בַּצַּדִּיקִים: תורה יח

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"ח מרחשון מפרק פח עד סוף פרק פט	**יום רביעי - כ"א מרחשון** מפרק קד עד סוף פרק קה
יום שני - י"ט מרחשון מפרק צ עד סוף פרק צו	**יום חמישי - כ"ב מרחשון** מפרק קו עד סוף פרק קז
יום שלישי - כ' מרחשון מפרק צז עד סוף פרק קג	**יום שישי - כ"ג מרחשון** מפרק קח עד סוף פרק קיב
שבת קודש - כ"ד מרחשון פרק כ, מפרק קיג עד סוף פרק קיח	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י"ח מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמח, והנה מודעת זאת... עד עמ' 296, וכו':

להלן יסביר רבנו הזקן השייכות למיתת צדיקים, שגם במיתת צדיקים נמשך אור נעלה כזה ה"פועל" ומשפיע בעולם להפוך חושך לאור ומכפרת על עוון הדור. ובלשון רבנו הזקן:

וְהִנֵּה, מוֹדַעַת זֹאת[21], – והרי ידוע הדבר, דְּ"**אַבָּא**" – "חכמה", **יוֹנֵק מִמַּזָּל הַשְּׁמִינִי כו'** – שבי"ג מדות הרחמים הנקראות "מזלות" (שכן ההמשכה משם יכולה להיות רק באופן של "מזל" ו"שערות"), **וְהוּא תִּקּוּן "נוֹצֵר חֶסֶד"**, – כפי שכתוב בי"ג מדות הרחמים[22]: "נוצר חסד לאלפים", **"נוֹצֵר"** – **אוֹתִיּוֹת "רָצוֹן"**, **וְהִיא עֵת רָצוֹן**[23] **הַמִּתְגַּלֶּה וּמֵאִיר בְּבְחִינַת גִּלּוּי מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, בְּעֵת פְּטִירַת צַדִּיקֵי עֶלְיוֹן, עוֹבְדֵי ה' בְּאַהֲבָה, בְּמִסִּירַת נַפְשָׁם לַה' בְּחַיֵּיהֶם עַרְבִית וְשַׁחֲרִית בְּקְרִיאַת שְׁמַע, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הָיוּ מַעֲלִים "מַיִן נוּקְבִין" לְ"אַבָּא"־ וְ"אִמָּא"** – ("חכמה" ו"בינה") **בְּקְרִיאַת שְׁמַע, כַּיָּדוּעַ** – שמסירות הנפש של קריאת שמע, היא "העלאת מ"ן" ל"חכמה" ול"בינה", (**וְכֵן בְּתַלְמוּד תּוֹרָה** דְּ – תורה **מֵחָכְמָה נְפָקָא**), – התורה באה מ"חכמה", הרי בלימודם תורה יש בו גם מן "העלאת מ"ן" ל"חכמה", **וְעַל־יְדֵי־זֶה הָיוּ נִמְשָׁכִים וְיוֹרְדִים בְּחִינַת "מַיִן דּוּכְרִין"** – (המשכה מלמעלה), **מִתִּקּוּן "נוֹצֵר חֶסֶד"**, – שכאמור יונקת ומקבלת "חכמה" ממנו, **וְהֵם הֵם הַמְּאִירִים בְּבְחִינַת גִּלּוּי בְּפְטִירָתָם**, – ההמשכות שהיו נמשכות על ידי מסירות נפשם ב'קריאת שמע' ובלימוד התורה – מאירות באופן גלוי בשעת פטירתם, **כְּנוֹדַע שֶׁכָּל עֲמַל הָאָדָם שֶׁעָמְלָה נַפְשׁוֹ בְּחַיָּיו** – ו"פעל" **לְמַעְלָה בְּבְחִינַת הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר** – שזה נשאר נעלם ומוסתר למעלה, **מִתְגַּלֶּה וּמֵאִיר בְּבְחִינַת גִּלּוּי מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה בְּעֵת פְּטִירָתוֹ**. – הרי לכן, כל ההמשכות שפעלו "העלאת מ"ן" של קריאת שמע ולימוד התורה שלהם, שהיו לפני זה באופן של העלם והסתר למעלה – מתגלות ומאירות למטה בגילוי בשעת פטירתם. **וְהִנֵּה, עַל־יְדֵי גִּלּוּי הָאָרַת תִּקּוּן "נוֹצֵר חֶסֶד" בִּפְטִירָתָן** – של צדיקי עליון, **מֵאִיר "חֶסֶד ה' מֵעוֹלָם** – מ"עלמא דאתכסיא" (העולם המכוסה), **עַד עוֹלָם** – ל"עלמא דאתגליא" (העולם המגולה), **עַל יְרֵאָיו"**[24], **וּ"פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת בְּקֶרֶב הָאָרֶץ"**[25], **לְכַפֵּר עַל עֲוֹן הַדּוֹר, אַף גַּם עַל הַזְּדוֹנוֹת** – עבירות שנעשו במזיד, **שֶׁהֵן מִשְּׁלוֹשׁ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת שֶׁלְּמַטָּה מִנֻּגָּה**, – שמ"נוגה" באות העבירות בשוגג שעליהן מכפרים **קרבנות**, **לְפִי שֶׁמַּזָּל דְּ"נוֹצֵר** חֶסֶד" – בא **מִ"מֹחָא סְתִימָאָה"** – "חכמה שבכתר" **דַּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין" מְקוֹר הַבֵּרוּרִים**, – משם בא הכוח לענין הבירורים, לברר ולתקן את החושך של שבירת הכלים, **וְאִתְהַפְּכָא חֲשׁוּכָא** – ומתהפך החושך – **דְּשְׁבִירַת הַכֵּלִים לִנְהוֹרָא** – לאור, **דְּעוֹלָם הַתִּקּוּן**. – לכן זה מכפר על הזדונות הבאים משלוש קליפות הטמאות, שהן המדריגה התחתונה ביותר שנעשתה על ידי שבירת הכלים. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּקָּרְבָּנוֹת שֶׁעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁאֵינָן מְכַפְּרִים אֶלָּא עַל הַשְּׁגָגוֹת**, – על העבירות שנעשו בשוגג, **שֶׁהֵן** – באות, **מֵהִתְגַּבְּרוּת נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁ**–חיותה היא **מִנֻּגָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה"** – להאריז"ל, **פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא. וְלָכֵן נִסְמְכָה** – פרשת מרים, **לְפָרָשַׁת פָּרָה** – אדומה, **דַּוְקָא** – ללמד אותנו: **"מַה פָּרָה וְכו'"**. – מכפרת, כך גם מיתת צדיקים מכפרת, שכן **אופן** הכפרה של מיתת צדיקים הוא כאופן הפעולה של פרה אדומה, כמוסבר לעיל. **וּבְלִקּוּט** – שמעוני, **פָּרָשַׁת שְׁמִינִי הַגִּירְסָא "מִי חַטָּאת וְכו'"**: – שם מובא אותו מאמר, אלא שבמקום "פרה" ("מה פרה מכפרת") כתוב שם "מי חטאת", זה מתאים יותר למה שהוסבר לעיל. שכן, ענין הפרה המכפרת ופועלת על שלוש קליפות הטמאות – הוא הרי ענין "קידוש **מי** חטאת" שבפרה (לא שריפת הפרה, שברוחניות הענינים היא ענין של **העלאה** – כי־אם "קידוש מי חטאת" שהוא **המשכה** מ"קדש העליון" עד "חכמה סתימאה" מקור הבירורים).

אגרת הקדש

והנה מודעת זאת דאבא יונק ממזל השמיני כו' והוא תיקון ונוצר אותיות רצון והיא ג"כ עת רצון המתגלה ומאיר בבחי' גילוי מלמעלה למטה בעת פטירת צדיקי עליון עובדי ה' באהבה במסירת נפשם לה' בחייהם ערבית ושחרית בק"ש שעי"ז היו מעלים מ"נ לאו"א בק"ש כידוע. (וכן בת"ת דמחכמה נפקא) ועי"ז היו נמשכים ויורדים בחי' מ"ד מתיקון ונוצר חסד והם הם המאירים בבחי' גילוי בפטירתם כנודע שכל עמל האדם שעמלה נפשו בחייו למעלה בבחי' העלם והסתר מתגלה ומאיר בבחי' גילוי מלמעלה למטה בעת פטירתו והנה ע"י גילוי הארת תיקון ונוצר חסד בפטירתן מאיר חסד ה' מעולם עד עולם על יראיו ופועל ישועות בקרב הארץ לכפר על עון הדור אף גם על הזדונות שהן מג' קליפות הטמאות שלמטה מנוגה לפי שמזל דנוצר ממו"ס דא"א מקור הבירורים ואתהפכא חשוכא דשבירת הכלים לנהורא דעולם התיקון. משא"כ בקרבנות שע"ג המזבח שאינן מכפרים אלא על השגגות שהן מהתגברות נפש הבהמית שמנוגה כמ"ש בלקוטי תורה פ' ויקרא ולכן נסמכה לפ' פרה דוקא מה פרה וכו' ובילקוט פ' שמיני הגי' מי חטאת וכו':

---

21. ע"ח שט"ז פ"ו. ובכ"מ. **22.** תשא לד, ז. **23.** בתניא לפנינו: "והוא תיקון ונוצר אותיות רצון והוא ג"כ עת רצון". אבל ב"לוח התיקון" תיקון כ"ק אדמו"ר שליט"א כבפנים. **24.** ע"פ ל' הכתוב - תהלים קג, יז. **25.** ע"ד ל' הכתוב - תהלים עד, יב.

יום שני י"ט מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 296, כט אשת חיל... עד עמ' קמט, ורכ"ט.

אגרת הקדש

כט אשת חיל עטרת בעלה כו'. איתא בגמ' פ"ד דמגילה ודאשתמש בתגא חלף כו' זה המשתמש במי ששונה הלכות כתרה של תורה כו' תנא דבי אליהו כל השונה הלכות מובטח לו כו'. וצריך להבין למה נקראו ההלכות בשם תגא וכתרה של תורה וגם למה השונה הלכות דוקא מובטח לו כו' ולא שאר ד"ת. וכן להבין מארז"ל בפי"א דמנחות אפי' לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית כו' יצא י"ח ולמה אינו יוצא י"ח בשאר ד"ת:

אך מודעת זאת מ"ש האריז"ל שכל אדם מישראל צריך לבא בגלגולים רבים עד שיקיים כל תרי"ג מצות התורה במחשבה דיבור ומעשה להשלים לבושי נפשו ולתקנם שלא יהא לבושא דחסרא כו' לבד

1 **כט.** באגרת הקודש זו, סימן כ"ט, מסביר רבנו הזקן את המעלה הנעלית
2 המיוחדת שבלימוד הלכות התורה, עד שחכמינו ז"ל מציינים את
3 ההלכות כ"תגא" ו"כתרה של תורה", וזאת – מפני שגילוי הרצון העליון
4 של מצוות – אשר הרצון העליון של מצוות הוא למעלה מ"חכמה"
5 שבתורה (ומרצון זה מתהווים
6 הלבושים לנשמה שתוכל
7 "לקבל" התגלות זיו השכינה
8 שבגן־עדן) – מתגלה בעיקר
9 בהלכות שבתורה שבעל־פה
10 – המבטאות בבהירות את
11 הרצון העליון שבמצוות.
12 **"אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ**
13 **כו'"**. – זהו פסוק במשלי[1].
14 כשם שתורה משולה
15 לאשה, על־דרך "ראה
16 חיים עם האשה אשר
17 אהבת"[2] – אומרים חכמינו
18 ז"ל[3] שזה מוסב על חכמת
19 התורה – כך גם כאן
20 משמעות "אשת חיל" היא
21 "תורה", שבתורה עצמה ישנו הענין של "אשת חיל", וישנו
22 "בעלה" של "אשת החיל", וזו כוונת הפסוק, שה"אשת חיל"
23 שבתורה (שכפי שיסביר להלן זה מוסב על ההלכות של תורה
24 שבעל־פה) – היא "עטרה" ל"בעלה", לתורה שבכתב, הנקראת
25 "בעל" של ה"אשת חיל". **אִיתָא** – אנו מוצאים **בַּגְּמָרָא פֶּרֶק ד'**
26 **דְּמְגִלָּה**[4]**: "וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַגָּא חֶלֶף כו'"** – על מה שכתוב
27 ב"אבות"[5] המשתמש בכתר (התורה) נלקח (מהעולם) – אומרת
28 על כך הגמרא במסכת מגילה: **"זֶה הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִי שֶׁשּׁוֹנֶה**
29 **הֲלָכוֹת, כִּתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה כו'"**. – הב"ח אינו גורס שם המלים
30 "כתרה של תורה", אך רבנו הזקן מקבל את הגירסא כפי שהיא
31 מובאת בגמרא שלנו, עם המלים "כתרה של תורה". להלן
32 אומרת הגמרא שם ב"מגילה": **"תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ, כָּל הַשּׁוֹנֶה**
33 **הֲלָכוֹת מֻבְטָח לוֹ כו'"**. – שהוא בן עולם הבא. שם ב"מגילה"
34 כתוב "כל השונה הלכות" – בלי ההוספה "בכל יום". ואילו
35 בסיום מסכת נדה[6] הלשון הוא "כל השונה הלכות בכל יום",
36 ומפרש רש"י שם: "הלכות" – "משנה ברייתא הלכה למשה
37 מסיני". ב"אגרת הקודש" סימן כ"ג[7] מפרש רבנו הזקן (לקוח
38 מרש"י[8]) ש"הלכות" היינו "הלכות ברורות ופסוקות הלכה
39 למעשה". **וְצָרִיךְ לְהָבִין, לָמָּה נִקְרְאוּ הַהֲלָכוֹת בְּשֵׁם "תַּגָּא"**
40 **וְ"כִתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה"? וְגַם, לָמָּה הַשּׁוֹנֶה "הֲלָכוֹת" דַּוְקָא**
41 **מֻבְטָח לוֹ כו'"**, – שהוא
42 בן עולם הבא, **וְלֹא שְׁאָר**
43 **דִּבְרֵי תּוֹרָה?** – מדוע לא
44 גם מי שלומד שאר
45 הענינים שבתורה, כמו
46 מקרא, מדרש ואגדה? **וְכֵן**
47 **לְהָבִין מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ**
48 **זַ"ל בְּפֶרֶק יֵא דִּמְנָחוֹת?:**
49 **"אֲפִלּוּ לֹא שָׁנָה אָדָם**
50 **אֶלָּא פֶּרֶק אֶחָד שַׁחֲרִית**
51 **כו'"** - **יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ**, –
52 במצות תלמוד תורה.
53 הגמרא אומרת שם
54 שאותו יהודי קיים מצות
55 "לא ימוש ספר התורה
56 הזה מפיך"[10], וממה
57 שהגמרא אומרת להלן לפי דעה שניה שפסוק זה אינו **חובה**,
58 הרי מסתבר, שלפי הדיעה הראשונה מוטלת חובה ללמוד תורה
59 בכל הזמנים (פרט לכך, כשמישהו אינו יכול ולמד תורה רק פרק
60 אחד שחרית ופרק אחד ערבית – יצא ידי חובתו), **וְלָמָּה אֵינוֹ**
61 **יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בִּשְׁאָר דִּבְרֵי תּוֹרָה?** – הלשון "**פרק** אחד"
62 מורה שמדובר **במשניות**, תורה שבעל־פה, מדוע, איפוא, בזה
63 דוקא הוא יוצא ידי חובתו, ולא בדברי תורה אחרים, כמו מקרא,
64 מדרש ואגדה?
65 **אַךְ מוּדַעַת זֹאת**, – ידוע, **מַה שֶּׁכָּתַב הָאַרִיז"ל**[11], **שֶׁכָּל**[12]
66 **אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל צָרִיךְ לָבֹא בְּגִלְגּוּלִים רַבִּים עַד שֶׁיְּקַיֵּם כָּל**
67 **תַּרְיַ"ג** – 613, **מִצְוֹת הַתּוֹרָה בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה**, –
68 אלה הם שלושת לבושי הנפש שבהם מקיימים מצוות, מן
69 ההכרח שכל נשמה תעבור גלגולים שונים עד שתקיים כל
70 המצוות – כדי **לְהַשְׁלִים לְבוּשֵׁי נַפְשׁוֹ וּלְתַקְּנָם שֶׁלֹּא יְהֵא**
71 **לְבוּשָׁא דַּחֲסָרָא כו'**, – לבושים שחסר בהם, כפי שאומר רבנו
72 הזקן בפרק ד' בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שלכל נפש

---

1. יב, ד. **2.** קהלת ט, ט. **3.** ראה קידושין ל, ב. **4.** כח, ב. **5.** פרק א' משנה י"ג. **6.** עג, א. **7.** קלז, א. **8.** ראה ט"ז יו"ד סרמ"ו סק"ב. **9.** צט, ב. **10.** יהושע א, ח. **11.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "ס' הגלגולים הקדמה פ"ד. ש' הגלגולים פ"ה. ש' המצות (ובע"ח שמ"ט פ"ה) קיצר ולכן לא קשה משם. ועייג"כ של"ה תושב"כ בתחלתו (רסד, ב ואילך)". **12.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "להעיר, שבהל' ת"ת לאדה"ז פ"א ס"ד הועתק הענין עם כמה שינויים: (א) באגה"ק "שיקיים", ובשו"ע "שמקיים"* (**הדגשת הבפועל שבהווה**, ואין מספיק אפילו כשהכל באופן **שבודאי** יקיים. וי"ל נפק"מ - כשלא קיים מחמת אונס. וראה של"ה שם). (ב) באגה"ק מוסיף (מצות) **התורה**. וי"ל שזהו תוס' **טעם** ההכרח, ואינו נוגע כ"כ בשו"ע. ועוד ועיקר - מוכרח להוסיף כאן כיון שמבאר אח"כ וז"מ **דרבנן** כו'. (ג) בשו"ע הסדר "במעשה דבור ומחשבה". ואולי י"ל הטעם דבשניהם כתב ע"פ הכלל לא זו אף זו (ראה תוס' ריש

---

*) כ"ה בדפ' זיטומיר תר"ח, תרט"ז. ווארשא תרנ"ה. ווילנא תרס"ה (ואילך). אבל בדפוס ראשון (שקלאוו תקנ"ד) "שתקיים". וכ"ה בדפוסי: לבוב, תקנ"ט; קאפוסט, תקע"ד; קאפוסט, תקפ"ח; ווארשא ת"ר; טשערנאוויץ תר"ט; לבוב תר"י; טשערנאוויץ תר"כ.

אלקית שלשה לבושים שהם מחשבה, דיבור ומעשה של תרי"ג מצוות התורה, ואם חסר בתרי"ג המצוות – חסר הרי בלבושי הנפש, וכדי שלא יהיו לבושים חסרים – מן ההכרח שהנפש תקיים כל תרי"ג מצוות התורה, שאז לבושיה הם בשלימות, **לְבַד**[13] **מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בַּמֶּלֶךְ**[14] – המוטלות על המלך, **שֶׁהוּא** – המלך **מוֹצִיא כָּל יִשְׂרָאֵל** – בקיום מצוות אלו, **כִּי הוּא כְּלוּלוֹת כֻּלָּם כּוֹ'**[15], – הוא כולל בתוכו את כל בני ישראל, ובקיומו המצוות התלויות בו הרי זה כאילו שכל בני ישראל קיימו אותן, אך שאר המצוות מן ההכרח שכל נשמה תקיים את כולן, וכיוון שבגלגול אחד הוא לא קיים מצוות מסויימות – מן ההכרח שיבוא עוד פעם בגלגול שני כדי לקיים המצוות שחסרו לו בגלגול הקודם, וכו', **וְהַטַּעַם** – מדוע מן ההכרח שיהיו לו הלבושים מכל תרי"ג המצוות, **הוּא כְּדֵי לְהַלְבִּישׁ** – בלבושים של מצוות, **כָּל תַּרְיַ"ג בְּחִינוֹת וְכֹחוֹת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ,** – כפי שרבנו הזקן קורא לכך בפרק ד' שב"תניא" תרי"ג אברי הנפש – ילביש את כולם בלבושי מצוות, **אַחַת מֵהֶנָּה לֹא נֶעֱדָרָה כּוֹ'.** – שלא יחסר שום לבוש לכל אחת מתרי"ג הבחינות והכוחות של הנפש. **וּבֵאוּר עִנְיַן הֶכְרֵחַ וְצֹרֶךְ לְבוּשִׁים אֵלּוּ,** – מדוע מן ההכרח שיהיו לנפש לבושים אלה, **מְבֹאָר בַּזֹּהַר**[16], **וּמוּבָן לְכָל מַשְׂכִּיל, כִּי לִהְיוֹת שֶׁנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁבָּאָדָם הֵן בְּחִינוֹת נִבְרָאִים, וְאִי־אֶפְשָׁר לְשׁוּם נִבְרָא לְהַשִּׂיג שׁוּם הַשָּׂגָה בְּבוֹרֵא וְיוֹצֵר הַכֹּל, אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.** – נברא שהוא בעל גבול, אינו יכול להשיג שום השגה בבורא שהוא "אין סוף" ובלי גבול. שזה כפי ש"אור אין סוף" הוא למעלה מעולמות בכלל – אי אפשר שתהיה לשום נברא השגה בו, **וְגַם אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֵאִיר ה' מְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ – הארה** בלבד מאורו, **וְהֶאֱצִיל בִּבְחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מַדְרֵגוֹת רַבּוֹת, מַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה,** – מדריגה למטה ממדריגה, **בִּבְחִינַת צִמְצוּמִים עֲצוּמִים וּלְבוּשִׁים רַבִּים וַעֲצוּמִים** – לבושים רבים המעלימים ביותר על האור ומסתירים אותו, **הַיְדוּעִים לְיוֹדְעֵי חֵן,** – חכמה נסתרה (תורת הקבלה), **וְנִקְרָאִים בְּ"אִדְּרָא רַבָּה"**[17] **בְּשֵׁם "שְׁעָרוֹת",** – כשם ששערה חיותה מצומצמת, עד שיכולים לגזוז אותה מבלי להרגיש שום כאב – כך החיות הנמשכת על ידי הצמצומים, נקראת "שערות", כלומר המשכה מצומצמת ביותר, **וּכְדִכְתִיב** – וכמו שכתוב **בְּדָנִיֵּאל**[18]**: "וּשְׂעַר רֵאשֵׁהּ כַּעֲמַר נְקֵא כּוֹ'"** – ושערות ראשו הן כצמר לבן, כלומר, שישנן למעלה המשכות הנקראות בשם "שערות", הרי, גם אחרי כל הצמצומים, **אַף־עַל־פִּי־כֵן, לֹא יָכְלָה הַנֶּפֶשׁ אוֹ הָרוּחַ וּנְשָׁמָה לְמַסְבָּל** – לסבול **הָאוֹר, כִּי טוֹב וּמָתֹק הָאוֹר וְכוּ',** – כלומר, טוב כזה ומתיקות כזו שאין בכוח הנברא ל"קבלם" מבלי שיגווע מהמתיקות – כפי שיסביר להלן, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[19]**: "לַחֲזוֹת בְּנֹעַם ה'", לְשׁוֹן נְעִימוּת וַעֲרֵבוּת וּמְתִיקוּת וְתַעֲנוּג עָצוּם לְאֵין קֵץ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[20]**: "אָז תִּתְעַנַּג עַל ה', וְהִשְׂכִּיב בְּצַחְצָחוֹת**[21] **כּוֹ'",** – "צחצחות" הוא לְשׁוֹן **"צִחֵה צָמָא",** – צמאון שאינו נרווה, אלא צמא תמיד ליותר, שכן התענוג הוא אין־סופי, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר**[22]**, וְאֵין בְּכֹחָהּ** – של הנשמה, **לְקַבֵּל הַנְּעִימוּת וַעֲרֵבוּת הַצַּחְצָחוֹת,**

אגרת הקדש

מצות התלויות במלך שהוא מוציא כל ישראל כי הוא כללות כולם כו' והטעם הוא כדי להלביש כל תרי"ג בחי' וכחות שבנפשו אחת מהנה לא נעדרה כו'. וביאור ענין הכרח וצורך לבושים אלו מבואר בזהר ומובן לכל משכיל כי להיות שנפש רוח ונשמה שבאדם הן בחי' נבראים וא"א לשום נברא להשיג שום השגה בבורא ויוצר הכל א"ס ב"ה וגם אחרי אשר האיר ה' מאורו ית' והאציל בבחי' השתלשלות מדרגות רבות מדרגה אחר מדרגה בבחי' צמצומים עצומים ולבושים רבים ועצומים הידועים לי"ח ונקראים באד"ר בשם שערות וכדכתיב בדניאל ושער רישיה כעמר נקא כו' אעפ"כ לא יכלה הנפש או הרוח ונשמה למסבל האור כי טוב ומתוק האור וכו' כמ"ש לחזות בנועם ה' לשון נעימות ועריבות ומתיקות ותענוג עצום לאין קץ כמ"ש אז תתענג על ה' והשביע בצחצחות כו' לשון צחה צמא כמ"ש בזהר ואין בכחה לקבל הנעימות ועריבות הצחצחות שלא תצא מנרתקה

יבמות). ולכן בשו"ע דעיקרו בנוגע למעשה קמ"ל דאפילו כשיש מעשה - בשביל דבור כו' ג"כ מתגלגל, ובאגה"ק (נשמתא דאורייתא) קמ"ל דאפילו כשיש מח' מתגלגל בשביל דבור וכו'. (ד) בשו"ע שם - **פס"ד ברור** - מוסיף הביאור "ודיבור ומח' הוא לימוד הלכותיהן, ע"ד שאמרו (מנחות קי) חכמים ע"פ זאת תורת החטאת וגו' שכל העוסק בת"ת כאילו כו'". ואולי עד"ז הטעם שבמקום "אדם" כאן - כתב שם 'נפש'". **13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "צ"ע שבשו"ע - שכנ"ל צ"ל הפס"ד יותר ברור - אין כל הפיסקא והענין ד'לבד מצות התלויות במלך כו'"". **14. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "אבל בתו"א נג, ג הלשון: שכ"א מישראל צריך לקיים כל התרי"ג מצות לבד מצות המלך שהמלך הוא מוציא כל ישראל וכל המצות מחויב כ"א לקיים וצריך להיות בגלגול או בבחי' **עיבור**. ועד"ז בלקו"ת יוהכ"פ (סט, א): ואפי' מצות כהנים וכה"ג ע"י **עיבור** או גלגול". **15. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "(וכ"ה בתו"א שם) - ולא הזכיר כה"ג. (וכ"ה במשנת חסידים מסכת חיוב הנשמות רפ"ב). ובלקו"ת שם מפורש "צריך כל אדם לקיים... ואפי' מצות כהנים וכה"ג". אבל בס' הגלגולים פ"ד כולל ביחד "מצות... לכהן, ללווים... למלכים... לדיינים וכיו"ב". ואולי י"ל ד"הוא כללות כולם" דבאגה"ק כאן הוא עיבור שכתב בס' הגלגולים שם. ועפ"ז יומתק דבמקום "מפני חשיבותו" שבמ"ח שם - כותב אדה"ז כי הוא כללות כולם". **16.** ח"ב רי, ב. שם רכט, ב. **17.** זח"ג קכח, ב. ואילך. **18.** ז, ט. **19.** תהלים כז, ד. **20.** ישעי' נח, יא. **21. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראה תו"א מג"א צח, סע"ב. אוה"ת תצוה (ע' א' תרו). פרדס ש' הצחצחות". **22.** ח"ב רי, ב.

שֶׁלֹּא תֵצֵא מִגַּרְתִּקָהּ – מהמוגבלות שלה, וְ – לא תִתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתָהּ כְּגֵר – הבטל בַּאֲבוּקָה. – מפאת האור הגדול של האבוקה, בטל אור הנר לגמרי במציאות – כך מצד האור הגדול של התענוג והמתיקות היתה הנפש בטלה ממציאותה, אִם לֹא, שֶׁמִּבְּחִינַת אוֹר זֶה עַצְמוֹ תִּשְׁתַּלְשֵׁל וְתִמָּשֵׁךְ מִמֶּנּוּ אֵיזוּ הָאָרָה מוּעֶטֶת, בְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה בְּצִמְצוּמִים רַבִּים, עַד שֶׁיִּבָּרֵא מִמֶּנָּה – מההארה שבאה מן האור, לְבוּשׁ אֶחָד נִבְרָא, מֵעֵין מָהוּת אוֹר זֶה, לְהַלְבִּישׁ – בלבוש זה את הַנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה, וְדֶרֶךְ לְבוּשׁ זֶה שֶׁהוּא מֵעֵין אוֹר זֶה, תּוֹכַל – הנשמה לֵהָנוֹת מִזִּיו אוֹר זֶה וּלְהַשִּׂיגוֹ, וְלֹא תִתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתָהּ, – שכן, כיוון שהלבוש בא מאור זה, הרי זה מעניק כוח לנפש "לקבל" את האור, וכיוון שהלבוש הוא הרי "נברא", יכולה הנשמה להתלבש בלבוש זה, והלבוש עצמו אינו בטל במציאות באור זה, מפני שהוא הרי בא מאור זה עצמו – ואלה הם לבושי המצוות, וְכִמְשַׁל הָרוֹאֶה כַּשֶּׁמֶשׁ דֶּרֶךְ עֲשָׂשִׁית זַהָּ וּמְאִירָה וְכוּ', וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[23]: "וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן, וַיַּעַל כּוּ'", – על הר סיני", שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בֶּעָנָן וְעָלָה וְרָאָה דֶּרֶךְ הֶעָנָן וְכוּ', – שהענן שימש כלבוש למשה שיוכל "לקבל" הגילויים על הר סיני, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר חֵלֶק ב' דַּף רי וְרכט.

אגרת הקדש

ותתבטל ממציאותה כגר באבוקה אם לא שמבחי' אור זה עצמו תשתלשל ותמשך ממנו איזו הארה מועטת בדרך השתלשלות מדריגה אחר מדרגה בצמצומים רבים עד שיברא ממנה לבוש אחד נברא מעין מהות אור זה להלביש הנפש רוח ונשמה ודרך לבוש זה שהוא מעין אור זה תוכל ליהנות מזיו אור זה ולהשיגו ולא תתבטל ממציאותה וכמשל הרואה בשמש דרך עששית זכה ומאירה וכו' וכמ"ש ויבא משה בתוך הענן ויעל כו' שנתלבש בענן ועלה וראה דרך הענן וכו' כמ"ש בזח"ב דר"י ורכ"ט.

יום שלישי כ' מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמט, והנה אור זה... עד עמ' 298, כולא חד:

וְהִנֵּה, אוֹר זֶה הַגָּנוּז לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא, הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "נֹעַם ה'" וְ"צִחְצָחוֹת", – צמאון של תענוג, לְהִתְעַנֵּג עַל ה', וְ"ד' מֵאוֹת עָלְמִין דְּכִסּוּפִין דְּמִתְעַנְּגֵי בְּהוֹן צַדִּיקַיָּא כּוּ'"[24], – וארבע מאות העולמות של "ביסופין" מלשון "נכסוף נכספת"[25], שהצדיקים מתענגים בהם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[26]: "אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף כּוּ'" – שעל־פי קבלה, משמעותם הרוחנית היא, ארבע מאות עולמות של כוסף ותענוג לצדיקים, הִנֵּה יֵשׁ בּוֹ – באור זה, מַעֲלוֹת וּמַדְרֵגוֹת רַבּוֹת מְאֹד, גָּבוֹהַּ מֵעַל גָּבוֹהַּ, – עד כמה שמדריגה אחת תהיה גבוהה, ישנה עוד מדריגה למעלה ממנה, אַךְ הָאָרָה מוּעֶטֶת הַיּוֹרֶדֶת מַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה לִבְרֹא לְבוּשׁ זֶה, – הלבוש הנזכר לעיל המאפשר לנשמה לקבל את האור, הִיא מִבְּחִינַת מַדְרֵגָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבָּאוֹר זֶה, וְנִקְרֵאת בְּשֵׁם "מַדְרֵגָה הַחִיצוֹנָה" – לא הפנימיות של האור, אלא החיצוניות בלבד, וַ"אֲחוֹרַיִם" דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר חֵלֶק ב' דַּף רח עַמּוּד ב (עַיֵּן בְּסֵפֶר מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ[27]) וְ – דף רי עַמּוּד ב: וּמַה דְּאִשְׁתָּאַר כּוּ'. – וממה שנשאר מאור זה נוצרים הלבושים לנשמה. להלן יסביר רבנו הזקן, שחיצוניות האור שממנה נמשכים הלבושים, הרי זה מהרצון העליון הנקרא חיצוניות לגבי תענוג, שכן – כפי שיסביר להלן – רצון הוא חיצוניות התענוג. וְהִנֵּה, כְּמוֹ שֶׁבְּנִשְׁמַת הָאָדָם יֵשׁ בָּהּ כֹּחַ הַתַּעֲנוּג שֶׁמִּתְעַנֶּגֶת מִמַּה שֶׁיֵּשׁ לָהּ עֹנֶג מִמֶּנּוּ[28], כְּמוֹ מֵהַשְׂכָּלַת שֵׂכֶל חָדָשׁ וּכְהַאי גַּוְנָא, – וכדומה, כשנשמת האדם מבינה רעיון שכלי חדש, היא מתענגת מכך, וכן משאר דברים שהאדם מתענג בהם, וּבְחִינַת חִיצוֹנִיּוּת וַאֲחוֹרַיִם שֶׁל כֹּחַ וּבְחִינַת הַתַּעֲנוּג שֶׁבָּהּ – שבנפש, הִיא בְּחִינַת כֹּחַ הָרָצוֹן שֶׁבָּהּ, שֶׁהוּא רוֹצֶה מַה שֶׁהוּא רוֹצֶה, דְּהַיְינוּ[29] דָּבָר שֶׁאֵינוֹ

אגרת הקדש

והנה אור זה הגנוז לצדיקים לע"ל הנק' בשם נועם ה' וצחצחות להתענג על ה' וד' מאות עלמין דכסופין דמתענגי בהון צדיקייא כו' כמ"ש ארבע מאות שקל כסף כו' הנה יש בו מעלות ומדרגות רבות מאד גבוה מעל גבוה אך הארה מועטת היורדת מדרגה אחר מדרגה לברוא לבוש זה היא מבחי' מדרגה האחרונה שבאור זה ונקראת בשם מדרגה החיצונה ואחוריים דרך משל כמ"ש בזהר דר"ח ע"ב (עיין בס' מק"מ) ור"י ע"ב ומה דאשתאר כו' והנה כמו שבנשמת האדם יש בה כח התענוג שמתענגת ממה שיש לה ענג ממנו כמו מהשכלת שכל חדש וכה"ג ובחי' חיצוניות ואחוריים של כח ובחי' התענוג שבה היא בחי' כח הרצון שבה

---

23. משפטים כד, יח. **24.** ראה זח"א קכג, ב. **25.** ויצא לא, ל. **26.** חיי שרה טו, כג. **27.** לזהר שם. **28.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מאי קמ"ל? וי"ל דטובא קמ"ל ומוכרח להוסיפה כאן בבי' דרצון הוא חיצוניות התענוג לשלול האופן הב' המדובר בהמשך תרס"ו ע' סה ואילך. והמסקנא בע' עג ואילך שם כבכאן". **29.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דהיינו כו' התענוג - הוספת ביאור

צַעַר, שֶׁהַצַּעַר הֵפֵךְ הַתַּעֲנוּג. – לכן, דבר שהוא צער אין הנפש רוצה בו. כלומר, דבר שאדם רוצה בו, הרי זה מפני שיש לו תענוג בו, הרי שתענוג הוא הפנימיות של הרצון שהוא חיצוניות לגבי התענוג. **וְכָכָה עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא גַּם כֵּן, כִּבְיָכוֹל, הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא הִיא בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת וַאֲחוֹרַיִם לִבְחִינַת "עֹנֶג הָעֶלְיוֹן" וְ"נֹעַם ה'" וְ"צַחְצָחוֹת" וְ"עָלְמִין דְּכִסּוּפִין" הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל.** – שכל אלה הם העונג העליון, ואילו הרצון הוא החיצוניות מזה, וכשאנו אומרים שהלבוש לנשמה הוא מ"אחוריים" ו"חיצוניות" העונג העליון – הרי שהלבוש בא מהרצון העליון, **הַגַּם שֶׁ** – הרצון העליון והעונג העליון, **הֵם מְיֻחָדִים בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ וּרְצוֹנוֹ אֶחָד, וְלֹא כִּרְצוֹן הָאָדָם חַס־וְשָׁלוֹם,** – שרצונו של אדם איננו דבר אחד עם עצם הנפש, כי־אם כוח מהנפש, אך הרצון העליון הוא הרי דבר אחד עם הקדוש ברוך הוא, **לֹא מִנְּיָה וְלֹא מִקְּצָתֵיהּ,** – לא ממנו ולא ממקצת ממנו, **וְאֵין דִּמְיוֹן בֵּינֵיהֶם כְּלָל** – בין רצונו של אדם לבין הרצון העליון. כיצד, איפוא, יכולים לחלק בין התענוג לבין הרצון למעלה, ולומר שתענוג הוא פנימיות הרצון, והרצון – חיצוניות? **אַף־עַל־פִּי־כֵן דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם[30], לְשַׁבֵּחַ הָאֹזֶן מַה שֶּׁיְּכוֹלָה לִשְׁמֹעַ בְּמָשָׁל וּמְלִצָה,** – ובהשוואה **מִנִּשְׁמַת הָאָדָם הַכְּלוּלָה מִכֹּחַ הַתַּעֲנוּג וְהָרָצוֹן וְהַחָכְמָה וְהַבִּינָה וְכוּ',** – וכשם שבאדם התענוג הוא פנימיות הרצון וכו' כך גם אנו אומרים למעלה, **וְכַנִּרְאֶה בְּחוּשׁ, שֶׁכְּשֶׁאָדָם מַשְׂכִּיל אֵיזֶה שֵׂכֶל חָדָשׁ נִפְלָא, אֲזַי בְּאוֹתָהּ רֶגַע עַל־כָּל־פָּנִים נוֹלַד לוֹ[31] תַּעֲנוּג נִפְלָא בְּשִׂכְלוֹ, מִכְּלָל** – הרי זה מראה **שֶׁהַתַּעֲנוּג הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַשֵּׂכֶל וְהַחָכְמָה, רַק שֶׁמְּלַבֵּשׁ** – התענוג **בִּבְחִינַת שֵׂכֶל וְחָכְמָה, וּכְשֶׁהָאָדָם מַרְגִּישׁ הַשֵּׂכֶל וְחָכְמָה, דְּהַיְנוּ שֶׁמַּשִּׂיגָהּ וּמְבִינָהּ הֵיטֵב, אֲזַי מַרְגִּישׁ גַּם כֵּן בְּחִינַת הַתַּעֲנוּג הַמְלֻבָּשׁ בַּחָכְמָה. וְלָכֵן נִקְרֵאת בְּחִינַת בִּינָה בְּשֵׁם "עוֹלָם הַבָּא" בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[32], שֶׁהִיא** – "בינה" **בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת הַחָכְמָה עִם הַתַּעֲנוּג הַמְלֻבָּשׁ בָּהּ, שֶׁמַּשִּׂיגִים הַצַּדִּיקִים בְּגַן־עֵדֶן וּמַשְׂכִּילִים** – השכלות, **בִּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, דְּאוֹרַיְתָא מֵחָכְמָה נְפָקָא[33],** – תורה באה מ"חכמה", **וְאוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד[34]:** – תורה והקדוש־ברוך־הוא הכל דבר אחד[35], הרי מובן בפנימיות התורה, באופן ההשגה שבגן־עדן, שם משיגה הנשמה **מהות** האלקות, **תענוג שהוא פנימיות כנ"ל** – (הוספת כ"ק רבינו) – יש לה הרי השגה ב"אור אין סוף", וכדי שיהיה ביכולתה לקבל זאת, מן ההכרח להזדקק ללבושי המצוות, כמוסבר לעיל. להלן יסביר רבנו הזקן, שבנוסף למה שמצוות הן לבושים לנשמה, כדי שתוכל "לקבל" הגילוי של הזיו וההארה מאלקות, הן גם מחברות את המדריגה העליונה ביותר (מדריגת הכתר) עם הדברים הגשמיים שבהם נעשית המצוה, ובכך הן "עמודים" המחברים את העליון ביותר של הבית עם התחתון ביותר של הבית, שכן כך המצוות מחברות מדריגת הכתר עם הדברים הגשמיים של המצוות.

אגרת הקדש

שהוא רוצה מה שהוא רוצה דהיינו דבר שאינו צער שהצער היפך תענוג. וככה עד"מ באור א"ס ב"ה ג"כ כביכול הרצון העליון ב"ה היא בחי' חיצוניות ואחוריים לבחי' ענג העליון ונועם ה' וצחצחות ועלמין דכסופין הנ"ל הגם שהם מיוחדים בתכלית היחוד שהוא ית' ורצונו אחד ולא כרצון האדם ח"ו לא מיניה ולא מקצתיה ואין דמיון ביניהם כלל אעפ"כ דברה תורה כלשון בנ"א לשכך האזן מה שיכולה לשמוע במשל ומליצה מנשמת האדם הכלולה מכח התענוג והרצון והחכמה והבינה וכו' וכנראה בחוש שכשאדם משכיל איזה שכל חדש נפלא אזי באותה רגע עכ"פ נולד לו תענוג נפלא בשכלו מכלל שהתענוג הוא למעלה מעלה מבחי' השכל והחכמה רק שמלובש בבחי' שכל וחכמה וכשהאדם מרגיש השכל וחכמה דהיינו שמשיגה ומבינה היטב אזי מרגיש ג"כ בחי' התענוג המלובש בחכמה ולכן נקראת בחי' בינה בשם עוה"ב בזוה"ק שהיא בחי' התגלות החכמה עם התענוג המלובש בה שמשיגים הצדיקים בג"ע ומשכילים בפנימיות התורה דאורייתא מחכמה נפקא ואורייתא וקב"ה כולא חד:

יום רביעי כ"א מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 298, והנה רצון העליון... עד עמ' קנ, האדם.

וְהִנֵּה, רָצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא מְכֻנֶּה וְנִקְרָא בְּפִי חַכְמֵי הָאֱמֶת – מקובלים, **בְּשֵׁם "כֶּתֶר עֶלְיוֹן", וּבוֹ תר"ך** – 620, **עַמּוּדֵי אוֹר וְכוּ'[36].** – כתר בגימטריא תר"ך, **פֵּרוּשׁ,** – מה משמעות הדברים

אגרת הקדש

והנה רצון העליון ב"ה מכונה ונקרא בפי חכמי האמת בשם כתר עליון ובו תר"ך עמודי אור

מוכרחת כאן. כנ"ל". **30.** רמב"ם הל' יסוה"ת פ"א ה"ט. **31.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משא"כ ההרגשה באה לאח"ז - כההמשך - בעוה"ב וכל זמן שאין הרגשה - אין זה 'קבלת הנעימות'". **32.** ח"ב קנח, א. **33.** זח"ב פה, א. **34.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ע"ד התענוג שנולד ונפיק כשנולד ומשכיל שכל והיא נועם ה' וכו'". **35.** זח"א כד, א. ועוד. **36.** פרדס ש"ח פ"ג.

לגבי מצוות שהן רצון העליון? **דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ עֲמוּדִים גְּדוֹל נִצָּבִים בָּאָרֶץ, וְרֹאשָׁם** – של העמודים, **מְחֻבָּר בַּתִּקְרָה,** – הרי שהעמודים מחברים את העליון של הבית עם התחתון של הבית, **כָּכָה מַמָּשׁ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל "כֶּתֶר עֶלְיוֹן" בְּרוּךְ־הוּא, הוּא לְמַעֲלָה מִבְּחִינַת מַדְרֵגַת הַחָכְמָה,** – ו"חכמה" היא הרי הראשונה והעליונה של הספירות הפנימיות, **וְהוּא** – "כתר", **מִלְּשׁוֹן "כּוֹתֶרֶת",** – ביטוי בתנ"ך[38], **שֶׁהוּא מַכְתִּיר וּמַקִּיף עַל הַמּוֹחִין שֶׁבְּרֹאשׁ, שֶׁהֵם** – המוחין בראש, **הֵם בְּחִינוֹת חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת. וְרָצוֹן זֶה** – שלמעלה ממוחין חב"ד, **נִתְלַבֵּשׁ בְּתַרְיַ"ג** – 613, **מִצְוֹת הַתּוֹרָה וְז' מִצְוֹת דְּרַבָּנָן, שֶׁרֻבָּם כֻּלָּם הֵן מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת.** – הנעשות על ידי ענינים גשמיים, "עשיה" ו"מעשה" הם הרי המדריגה התחתונה ביותר בעולם העשיה עצמו, **וְגַם** – המצוות **הַתְּלוּיוֹת בְּדִבּוּר** – שמקיימים אותן בדיבור, כמו לימוד התורה בדיבור וכדומה, ודיבור הוא הרי רוחני יותר מאשר ענין של מעשה, **הָא קַיְמָא לָן**[39] – הרי פוסקים אנו **דְּ"עַקִּימַת שְׂפָתָיו** – בשעת הדיבור, **הֲוֵי** – הוא **מַעֲשֶׂה". וְגַם** – המצוות **הַתְּלוּיוֹת בַּמַּחֲשָׁבָה אוֹ בַּלֵּב** – כמו אהבת ה' ויראת ה' וכדומה, **הֲרֵי הַמִּצְוָה נִתְּנָה לָאָדָם הַנִּשְׁמִי שֶׁבָּעוֹלָם־הַזֶּה דַּוְקָא,** – שהוא עולם גשמי, **שֶׁהוּא בַּעַל בְּחִירָה לְהַטּוֹת לְבָבוֹ לְטוֹב וְכוּ',** – או חס־ושלום ללא טוב, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַנְּשָׁמָה בְּלֹא גּוּף - אֵין צָרִיךְ לְצַוֹּתָהּ עַל זֶה. וְנִמְצָא, שֶׁהַמִּצְוֹת הֵן עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל כְּמוֹ הָעֲמוּדִים, נִצָּבִים – וּמחברים מֵרוּם הַמַּעֲלוֹת, הוּא רָצוֹן הָעֶלְיוֹן בְּרוּךְ־הוּא, עַד הָאָרֶץ הַלָּזוּ הַחֻמְרִית. וְהֵן עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל כְּמוֹ הָעֲמוּדִים – שהם חֲלוּלִין, – מבפנים, שֶׁמַּקִּיפִין וּמַלְבִּישִׁין נִשְׁמַת הָאָדָם אוֹ רוּחוֹ אוֹ נַפְשׁוֹ** – בלבושי המצוות, **כְּשֶׁמְּקַיֵּם הַמִּצְוֹת, וְדֶרֶךְ עֲמוּדִים אֵלּוּ** – של המצוות, **עוֹלִין הַנֶּפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה שֶׁלּוֹ עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת,** – והמדריגות, **לִצְרֹר בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶת ה'. פְּרוּשׁ** – באיזו מדריגה של אלקות מתקשר יהודי על ידי מצוות – **לִהְיוֹת צְרוּרוֹת וּמְלֻבָּשׁוֹת בְּאוֹר הַכֶּתֶר,** – המדריגה העליונה ביותר של סדר השתלשלות, **הוּא רָצוֹן הָעֶלְיוֹן בְּרוּךְ־הוּא, וְעַל־יְדֵי לְבוּשׁ זֶה יוּכְלוּ לַחֲזוֹת בְּ"נֹעַם ה'" וְ"צַחְצָחוֹת" שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּעֲלַת** – ומדריגת **הַכֶּתֶר, וְהֵן פְּנִימִיּוּתוֹ** – של אור הכתר, פנימיות הכתר היא למעלה לגמרי מסדר השתלשלות, **עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל.** (**וְהַגַּם שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁהַמִּצְוֹת הֵן פְּנִימִיּוּת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן בְּרוּךְ־הוּא** – ואילו כאן אנו אומרים שהן מחיצוניות הכתר, חיצוניות הרצון, **הִנֵּה מוֹדַעַת זֹאת** – ידוע הדבר, **לְיוֹדְעֵי חֵן,** – חכמה נסתרה (חכמת הקבלה) **רִבּוּי בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּכָל בְּחִינָה וּמַדְרֵגָה מִמַּדְרֵגוֹת הַקְּדֻשָּׁה, כַּמָּה בְּחִינוֹת "פָּנִים" לְ"פָּנִים",** – פנימיות לפנימיות – שלגבי בחינה אחת, הבחינה השניה היא **עוֹד יוֹתֵר** פנימיות וכו', **וְכַמָּה בְּחִינוֹת "אֲחוֹרַיִם" לַ"אֲחוֹרַיִם",** – שבחינה אחת היא יותר "אחוריים" מאשר השניה, למרות שגם אותה בחינה נקראת "אחוריים", **לְאֵין קֵץ וְכוּ').** – הרי, שלגבי בחינת פנימיות רצון העליון, אודותה מדובר כאן, נקראות מצוות "חיצוניות" בלבד, למרות שבמקום אחר, בו מדובר בהשוואה לבחינה אחרת, הן נקראות "פנימיות" הרצון העליון. על־כל ־פנים, הרי אמר, שמצוות הן תר"ך (620) עמודי אור של "כתר". לכאורה, כיצד זה תואם למה שאמר לפני זה אודות תרי"ג (613) הלבושים שהמצוות מייצגות אותן, לתרי"ג כוחות הנפש? יסביר רבנו הזקן להלן שז' מצוות דרבנן (המשלימות מספר תר"ך) אינן מצוות לעצמן, אלא נחשבות כחלק ממצוות התורה (דאורייתא) שמהן הן באות, ולכן הוא אומר, שהלבושים לנפש הם תרי"ג (613) (מתרי"ג המצוות שבהן נכללות גם המצוות דרבנן) להלביש תרי"ג כוחות הנפש. ובלשון רבנו הזקן: **וְהִנֵּה, ז' מִצְוֹת דְּרַבָּנָן אֵינָן נֶחֱשָׁבוֹת מִצְוֹת בִּפְנֵי**

אגרת הקדש

וכו'. פי' דרך משל כמו שיש עמודים בבית חומה גדול נצבים בארץ וראשם מחובר בתקרה. ככה ממש עד"מ כתר עליון ב"ה הוא למעלה מבחי' מדרגת החכמה והוא מלשון כותרת שהוא מכתיר ומקיף על המוחין שבראש שהם בחי' חב"ד ורצון זה נתלבש בתרי"ג מצות התורה וז' מצות דרבנן שרובם ככולם הן מצות מעשיות וגם התלויות בדבור הא קיי"ל דעקימת שפתיו הוי מעשה וגם התלויות במחשבה או בלב הרי המצוה ניתנה לאדם הגשמי שבעוה"ז דוקא שהוא בעל בחירה להטות לבבו לטוב וכו'. משא"כ הנשמה בלא גוף א"צ לצותה ע"ז. ונמצא שהמצות הן עד"מ כמו העמודים נצבים מרום המעלות הוא רצון העליון ב"ה עד הארץ הלזו החומרית והן עד"מ כמו העמודים חלולין שמקיפין ומלבישין נשמת האדם או רוחו או נפשו כשמקיים המצות ודרך עמודים אלו עולין הנר"ן שלו עד רום המעלות לצרור בצרור החיים את ה'. פי' להיות צרורות ומלובשות באור הכתר הוא רצון העליון ב"ה וע"י לבוש זה יוכלו לחזות בנועם ה' וצחצחות שלמעלה ממעלת הכתר והן פנימיותו עד"מ (והגם שנתבאר במ"א שהמצות הן פנימיות רצון העליון ב"ה הנה מודעת זאת לי"ח ריבוי בחי' ומדרגות שיש בכל בחי' ומדרגה ממדרגות הקדושה כמה בחי' פנים לפנים וכמה בחי' אחוריים לאחוריים לאין קץ וכו'). והנה ז' מצות דרבנן אינן נחשבות מצות בפני עצמן שהרי כבר נאמר לא תוסף

---

37. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע מהו הנמשל". **38.** מלכים א' ז, טז. ובכ"מ. **39.** סנהדרין סה, א.

עַצְמָן, – כמצוות נפרדות, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר[40]: **"לֹא תֹסֵף"**, – על המצוות, **אֶלָּא** הֵן יוֹצְאוֹת וְנִמְשָׁכוֹת מִמִּצְוֹת הַתּוֹרָה **וּכְלוּלוֹת בָּהֶן בְּמִסְפַּר תְּרִי"ג,** – (613) – **לְהַלְבִּישׁ תְּרִי"ג** (613) **בְּחִינוֹת וְכֹחוֹת שֶׁבְּנֶפֶשׁ־רוּחַ־וּנְשָׁמָה** – של **הָאָדָם,** – על־כל־פנים הרי אמר לעיל, שהמצוות הן כמו "עמודים חלולין" המקיפים ומלבישים בחינת הנשמה, או רוח או נפש של האדם המקיים את המצוות, ועל ידי ה"עמודים" עולות הנר"ן – נפש, רוח ונשמה – שלו עד למעלות הגבוהות ביותר, להיות קשורות ומלובשות באור הכתר, ועל ידי לבוש זה הן יכולות "לחזות בנועם ה'" ו"צחצחות" שלמעלה מ"כתר", וזה **פנימיות** ה"כתר".

אגרת הקדש

אלא הן יוצאות ונמשכות ממצות התורה וכלולות בהן במספר תרי"ג להלביש תרי"ג בחי' וכחות שבנר"ן האדם.

יום חמישי כ"ב מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קנ, וז"ש בזוה"ק פ'... עד עמ' 300, ע"ש.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי (דַּף רכט עַמּוּד ב): "דְּאִינּוּן עוֹבְדִין טָבִין דְּעָבִיד בַּר נַשׁ - מָשְׁכֵי מִנְּהוֹרָא **דְּזִיוָא עִלָּאָה לְבוּשָׁא כּוּ',** – שהמעשים הטובים (המצוות) שעושה האדם, ממשיכים את האור מהזיו העליון, כלומר ממדריגת "כתר עליון", **וְחָמֵי כּוּ' בְּנֹעַם ה' וְכּוּ'".** – והוא חוזה – כפי שהוא מסיים שם – ב"נועם ה'" וב"צחצחות", שהם פנימיות הכתר. **וַהֲגַם** **דְּהַתָּם מַיְרֵי** – ולמרות ששם, בזוהר, מדובר **בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, שֶׁהַלְּבוּשִׁים שָׁם הֵם מִמִּצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת מַמָּשׁ,** – הרי שהלבושים אינם מצד הענין והמעלה של **רצון** העליון, כמדובר לעיל, כי־אם מצד מעלת ה"מעשה", **אֲבָל בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן הַלְּבוּשִׁים הֵם מֵרְעוּתָא** – מהרצון, **וְכַוָּנָה דִּלְבָא** – של הלב, **בְּאוֹרַיְתָא וּצְלוֹתָא,** – בתורה ובתפלה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר שָׁם** – בחלק ב' (**דַּף רי"),** – שאחרי שיש כבר לנשמה לבושים ממעשה המצוות בגן־עדן התחתון – היא עולה לגן־עדן העליון, **הֲרֵי הַכַּוָּנָה** – שממנה באים הלבושים, **הִיא כַּוָּנַת עָסְקוֹ בַּתּוֹרָה לְשֵׁמָהּ מֵאַהֲבַת ה', וּמִצְוַת תַּלְמוּד־תּוֹרָה הִיא גַּם־כֵּן מִכְּלַל מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת,** ד"עִקְּרִמַת שְׁפָתָיו חֲוִי – הוא מַעֲשֶׂה", **וְהַרְהוּר לָאו כְּדִבּוּר דָּמֵי**[41], – הרהור (באותיות התורה) אינו דומה לדיבור, **וְאֵינוֹ יוֹצֵא** יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּהַרְהוּר לְבַדּוֹ[42], **וְכֵן בַּתְּפִלָּה.** – מן ההכרח לבטא בדיבור דוקא מלות התפלה, ולא מספיק ההרהור בהן בלבד, הרי שגם בתורה וגם בתפלה ישנו ענין ה"מעשה", עקימת שפתיים הנחשבת ל"מעשה", והכוונה היא, שגם הלבושים שנעשים מתורה ומתפלה בכוונה – הם גם כן לבושים **ממעשה** המצוות הבאים מאור הכתר, **וּמַה גַּם,** – ויתירה מזו, **כִּי מַעֲלַת הַכַּוָּנָה עַל הַדִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה** – מה שהכוונה היא למעלה מדיבור ומעשה, שמכוונה נעשים לבושים לגן־עדן העליון, **אֵינָהּ מִצַּד עַצְמָהּ כּוּ',** – מצד הכוונה עצמה שהיא המעלה והעבודה של הנפש באהבתה להקדוש־ברוך־הוא, **אֶלָּא מִצַּד הֶאָרַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן כּוּ',** – ההארה מהרצון העליון היא יותר בהתגלות בענין רוחני של כוונה ואהבה – מאשר בענין של מעשה המצוות שהוא מעשה גשמי, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** – "תניא", **חֵלֶק א פֶּרֶק לח בַּאֲרִיכוּת, עַיֵּן שָׁם.** – שם מוסבר, שההארה מהרצון העליון המאירה בכוונה, היא כמו "נשמה" בהשוואה להההארה המאירה ב"מעשה" שהוא כ"גוף" ומלבוש לנשמה; ואשר הבדל זה הוא רק בצמצום והתפשטות ההארה. על־כל־פנים, הרי שגם בלבושים הנעשים לנשמה מכוונת ורצון הלב שבתורה ותפלה, הם גם כן מצד ההארה של הרצון העליון, כתר עליון, שממנה באים הלבושים לנשמה, כפי שהוסבר לעיל.

אגרת הקדש

וז"ש בזוה"ק פ' פקודי (דרכ"ט ע"ב) דאינון עובדין טבין דעביד בר נש משכי מנהורא דזיוא עילאה לבושא כו' וחמי כו' בנועם ה' וכו'. והגם דהתם מיירי בג"ע התחתון שהלבושים שם הם ממצות מעשיות ממש אבל בג"ע העליון הלבושים הם מרעותא וכוונה דלבא באורייתא וצלותא כמ"ש בזהר שם (דר"י) הרי הכוונה היא כוונת עסקו בתורה לשמה מאהבת ה' ומצות ת"ת היא ג"כ מכלל מצות מעשיות דעקימת שפתיו הוי מעשה והרהור לאו כדבור דמי ואינו יוצא י"ח בהרהור לבדו וכן בתפלה ומה גם כי מעלת הכוונה על הדבור ומעשה אינה מצד עצמה כו' אלא מצד הארת רצון העליון כו' כמ"ש בלק"א ח"א פל"ח באריכות ע"ש.

---

40. ראה יד, א. **41.** ברכות כ, ב. **42.** הלכות ת"ת לאדה"ז פ"ב סי"ב. וראה עירובין נד, ב.

יום שישי כ"ג מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 300, והנה מודעת זאת... עד עמ' קנא, כנ"ל:

להלן יפרט את המעלה המיוחדת שישנה **בהלכות** התורה, שבהן דוקא ישנו הגילוי מהרצון העליון. שכן, איך יודעים מהו הרצון העליון שבמצוות, ובאיזה אופן על המצוות להיות כדי שעל ידן יומשך הרצון העליון – הרי זה דוקא על־ידי **ההלכות** של תורה שבעל־פה.

ובלשון רבנו הזקן:

וְהִנֵּה מוֹדַעַת זֹאת, – הרי ידוע, **כִּי הִנֵּה רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא הַמְלֻבָּשׁ בְּתַרְיַ"ג (613) מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה** – כפי שהמצוות הן בתורה שבכתב, שבהן מלובש הרצון העליון ברוך־הוא, **הוּא מֻפְלָא וּמְכֻסֶּה תָּמִיד וְנֶעְלָם, וְאֵינוֹ מִתְגַּלֶּה אֶלָּא בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה,** – מן התורה שבעל־פה יודעים בבירור מהו הרצון העליון שבמצוה זו, כפי שרבנו הזקן מביא מיד הדוגמה ממצות תפילין וכו'. ארבע הלשונות שרבינו הזקן משתמש בהן: "מופלא ומכוסה טמיר ונעלם", וכן מה שהוא מחלקן לשתי חלוקות: "מופלא ומכוסה" בוא"ר המוסיף, ולאחר מכן "טמיר (בלי וא"ו) ונעלם", כלומר ש"טמיר ונעלם" הוא חלוקה שניה – מסביר זאת ב"לקוטי לוי יצחק" (בהערות על התניא), שזה מפני שתרי"ג המצוות שבתורה שבכתב תלויות בשם הוי' (כידוע), מצוות לא־תעשה ב"י"ה" של שם הוי' ומצוות־עשה ב"ו"ה"[43], ושם הוי' הרי "נכתב" ולא "נקרא", כמאמר[44] "לא כשאני נכתב אני נקרא", שהקריאה היא לא בשם הוי' אלא בשם אדנ־י, "לעלם כתיב" מלשון העלמה. וזהו מה שבתורה שבכתב דוקא הרצון העליון נעלם כמו ששם הוי' הוא נעלם, הוא רק "נכתב" (וכתב הוא העלם לגבי קריאה) ולא "נקרא" (שקריאה היא גילוי), אלו הן ארבע הלשונות ("מופלא ומכוסה טמיר ונעלם") כנגד ארבע אותיות שם הוי', והן חלוקות בשתי חלוקות, "מופלא ומכוסה" ו"טמיר ונעלם": "מופלא ומכוסה" כנגד י"ה של שם הוי' ו"טמיר ונעלם" כנגד ו"ה, כלומר (הוא ממשיך ב"לקוטי לוי יצחק"), שהרצון העליון הוא האותיות של שם הוי' **דלעילא** (שלמעלה) והוא מלובש בתורה שבכתב שהיא שם הוי' דלתתא (שלמטה), ולכן הוא עדיין "מופלא ומכוסה טמיר ונעלם", כי שם הוי' (גם שם הוי' דלתתא (שלמטה)) הוא עדיין "טמיר ונעלם", ומתגלה בתורה שבעל־פה, שהיא שם אדנ־י שהוא בגילוי ו"נקרא" (כפי ששם הוי' "נקרא" ובגילוי על ידי שם אדנ־י, שהוא **נקרא** באדנ־י). על־כל־פנים, הרי הרצון העליון כפי שהוא בתורה שבכתב הוא מכוסה ונעלם, ומתגלה רק בתורה שבעל־פה, **כְּמוֹ מִצְוֹת תְּפִלִּין, עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב[45]: "וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ", וְהוּא מַאֲמָר סָתוּם וְנֶעְלָם, שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ הַכָּתוּב אֵיךְ וּמַה לְּקֹשֶׁר, וּמַהוּ "טוֹטָפוֹת", וְהֵיכָן הוּא "בֵּין עֵינֶיךָ" וְ"עַל יָדֶךָ", עַד שֶׁפֵּרְשָׁה תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה[46], שֶׁצָּרִיךְ לִקְשֹׁר בֵּית אֶחָד עַל הַיָּד וְד' בָּתִּים עַל הָרֹאשׁ, וּבְתוֹכָם ד' פָּרָשִׁיּוֹת, וְהַבָּתִּים יִהְיוּ מֵעוֹר מְעֻבָּד, וּמְרֻבָּעִים דַּוְקָא,** – כל האמור הוא באשר **למה** לקשור, **וּמְקֻשָּׁרִים בִּרְצוּעוֹת שֶׁל עוֹר שְׁחֹרוֹת דַּוְקָא[47],** – זה באשר **במה** לקשור, **וְכָל שְׁאָר פְּרָטֵי הִלְכוֹת עֲשִׂיַּת הַתְּפִלִּין שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּעַל־פֶּה,** – בתורה שבעל־פה, **וְ"עַל יָדֶךָ" הִיא הַזְּרוֹעַ דַּוְקָא וְלֹא כַּף הַיָּד[48], וּ"בֵּין עֵינֶיךָ" זֶה קָדְקֹד וְלֹא הַמֵּצַח[49].** – כל זה הוא באשר למקום היכן צריכים להניח את התפילין, כל פרטי הדינים האמורים לדעת בבירור במה מתבטאת מצות התפילין ואיך הוא הרצון העליון שיהודי יקיים מצוה זו – כל אלה מתבררים ומתבהרים **בהלכות** של תורה שבעל־פה דוקא. **וְכֵן כָּל מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, בֵּין מִצְוֹת־עֲשֵׂה בֵּין מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה - אֵינָן גְּלוּיוֹת וִידוּעוֹת וּמְפֹרָשׁוֹת אֶלָּא עַל־יְדֵי תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, כְּמִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבָּת: "לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה"[50], וְלֹא פֵּרַשׁ** – בציווי שבתורה שבכתב, **מַה הִיא מְלָאכָה, וּבַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה[51] נִתְפָּרֵשׁ** – מוסבר **שֶׁהֵן ל"ט מְלָאכוֹת הַיְדוּעוֹת, וְלֹא טִלְטוּל אֲבָנִים**

אגרת הקדש

והנה מודעת זאת כי הנה רצון העליון ב"ה המלובש בתרי"ג מצות שבתורה שבכתב הוא מופלא ומכוסה טמיר ונעלם ואינו מתגלה אלא בתורה שבע"פ כמו מצות תפילין עד"מ שנאמר בתושב"כ וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך והוא מאמר סתום ונעלם שלא פירש הכתוב איך ומה לקשור ומהו טוטפות והיכן הוא בין עיניך ועל ידך עד שפירשה תורה שבע"פ שצריך לקשור בית אחד על היד וד' בתים על הראש ובתוכם ד' פרשיות והבתים יהיו מעור מעובד ומרובעים דוקא ומקושרים ברצועות של עור שחורות דוקא וכל שאר פרטי הלכות עשיית התפילין שנאמרו בע"פ ועל ידך היא הזרוע דוקא ולא כף היד ובין עיניך זה קדקוד ולא המצח. וכן כל מצות שבתורה בין מ"ע בין מצות ל"ת אינן גלויות וידועות ומפורשות אלא ע"י תורה שבע"פ כמצות ל"ת שנאמר בשבת לא תעשה מלאכה ולא פי' מה היא מלאכה ובתורה שבע"פ נתפרש

---

43. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה בארוכה לקו"ת ר"פ פקודי ובכ"מ". **44.** פסחים נ, א. **45.** ואתחנן ו, ח. **46.** ראה מנחות לד, ב ואילך ובכו"כ מקומות. **47.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה רמב"ם הל' תפילין פ"ג הי"ד ובשאר פוסקים". **48.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כהפי' בשאר מקומות". **49.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כהציץ". **50.** ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר" ציין כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל: "לא תעשה כל מלאכה" (יתרו כ, י. וראה ג"כ ראה טז, ח). **51.** ראה שבת עג, א במשנה (ובגמרא שם) ובכ"מ.

וְקוֹרוֹת כְּבֵדוֹת. – שאין זה אסור מן התורה אלא מדרבנן[52], למרות שזו מלאכה כבדה, והאדם יתייגע יותר בעשותו מלאכה זו מאשר בעשיית מלאכות מסויימות של ל"ט המלאכות – בכל זאת לא זו היא המלאכה שאסרה תורה. ישנה גירסא נוספת כאן ב"תניא": "ולא טלטול אבנים וקורות כבידות **לבד**", בהתאם לגירסא זו הרי שגם טלטול אבנים וקורות כבידות הוא איסור מן התורה, דבר זה הוא בהתאם למה שהרמב"ן אומר בפרשת אמור[53], שה"עשה" של "שבתון" ביום־טוב (וכך "תשבות" של שבת) הוא גם על דברים שאינם מל"ט המלאכות, אלא מפני שבעשותו מלאכות אלו אין לאדם שבות ומנוחה מל"ט המלאכות – הן נכללות ב"עשה" של "שבתון", כך סובר גם ה"מגיד משנה"[54], והוא מפרש שם בפירושו הראשון, שגם הרמב"ם סובר כך, שהתורה אמרה "תשבות" מהדברים שיש בהם עמל (יגיעה) למרות שאין הם מלאכה (מה שהתורה קוראת מלאכה) שעליה ישנו הלא־תעשה של "לא תעשה כל מלאכה", למרות שה"לחם משנה" מפריך סברא זו, אבל מה"מגיד משנה" מסתבר כך. ישנם המפרשים[55], ששתי הגירסאות ב"תניא" כאן, הן אמת, והן תלויות במחלוקת שבירושלמי[56], שר' בא ור' ירמי' סוברים שה"עשה" שבשביעית ("שש שנים תקצור שדך ושש שנים תזמור כרמך, ולא בשביעית, ולאו הבא מכלל עשה – עשה") הוא לגבי דברים שאין עליהם לאו (שכך צריך להיות גם לגבי שבת, שה"עשה' של "תשבות" הוא על דברים שאינם בכלל הלאו של "לא תעשה כל מלאכה"). בהתאם לכך באה ההגהה כאן ב"תניא": "ולא אבנים וקורות כבידות **בלבד**". ור' יוסי סובר, שה"עשה" של שביעית הוא רק על הדברים שיש עליהם לאו, ואילו הדברים שאין עליהם לאו – אסורים רק מדרבנן. בהתאם לכך הרי כך הדבר גם לגבי שבת, שה**עשה** של שבת הוא רק על מה שיש עליו לאו, ואילו הדברים שאין עליהם לאו אסורים רק מדרבנן. **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן** – בדומה למצות תפילין וללא־תעשה של שבת, **הֵן כָּל הַמִּצְוֹת, בֵּין מִצְוֹת־עֲשֵׂה בֵּין מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, הֵן סְתוּמוֹת וְלֹא מְפֹרָשׁוֹת וּגְלוּיוֹת וִידוּעוֹת אֶלָּא עַל־יְדֵי תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. וּמִשּׁוּם הָכִי** – ולכן, **כְּתִיב** – כתוב, **עַל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה**[57]: **"אַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר**[58], **מִשּׁוּם שֶׁעַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל כְּמוֹ שֶׁכָּל אֵבְרֵי הַוָּלָד כְּלוּלִים בְּטִפַּת הָאָב בְּהֶעָלֵם גָּדוֹל, וְהָאֵם מוֹצִיאָתוֹ לִידֵי גִּלּוּי בְּלִידָתָהּ וָלָד שָׁלֵם בְּרַמ"ח – 248, אֵבָרִים וּשְׁסָ"ה – 365, גִּידִים,** – שזו הרי ה"בינה יתירה" ש"ניתנה באשה"[59], הכוח לגלות מה שהיה כלול בהעלם – באופן שלם, **כָּכָה מַמָּשׁ** – נקראת תורה שבעל־פה "תורת **אמך**", שכן **כָּל רְמַ"ח** – (248) **מִצְוֹת־עֲשֵׂה וּשְׁסָ"ה** – (365) **מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה בָּאִים מֵהַהֶעָלֵם אֶל הַגִּלּוּי בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, וְרִישֵׁיהּ דִּקְרָא** – ההתחלה של הפסוק "ואל תטוש תורת אמך" – **"שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ" קָאֵי** – מוסב, **אַ** – על **תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב,** – הנקראת "תורת **אביך**", **דְּנָפְקָא מֵחָכְמָה עִלָּאָה** – שכן, תורה שבכתב באה מ"חכמה עילאה" (עליונה), **הַנִּקְרֵאת בְּשֵׁם "אָב". וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ",** – כמובא בראשית אגרת זו, **כִּי הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה הַנִּקְרֵאת "אֵשֶׁת חַיִל", הַמּוֹלִידָה וּמַעֲמֶדֶת חֲיָלוֹת הַרְבֵּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[60]**: "וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר" - אֵל תִּקְרֵי "עֲלָמוֹת" אֶלָּא "עוֹלָמוֹת"**[61], – עולמות בלי מספר, **אֵלּוּ הֲלָכוֹת** – שבתורה, **דְּלֵית לוֹן חֶשְׁבָּנָא,** – שאין להן מספר, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתִּקּוּנִים**[62], – בתיקוני זוהר, **וְכֻלָּן** – כל ההלכות, **הֵן בְּחִינַת גִּלּוּי רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בְּרוּךְ־הוּא הַנֶּעְלָם בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב,** – לכן נקראת תורה שבעל־פה "אשת חיל", שכן היא מעמידה הרבה חיילות, ההלכות הרבות שבתורה שבעל־פה. להלן יסביר רבנו הזקן, מה ששאל בתחילת האגרת, על מה שחכמינו ז"ל אומרים "ודאשתמש בתגא וכו'" שהכוונה היא **להלכות**, "כתרה" של תורה – מדוע "הלכות" דוקא נקראות כתרה של תורה, וכן מדוע דוקא זה ששונה **הלכות** מובטח לו שהוא בן עולם הבא – מדוע הלכות דוקא ולא ענין אחר שבתורה? **וּרְצוֹן הָעֶלְיוֹן**

אגרת הקדש

שהן ל"ט מלאכות הידועות ולא טלטול אבנים וקורות כבידות וכיוצא בהן הן כל המצות בין מ"ע בין מל"ת הן סתומות ולא מפורשות וגלויות וידועות אלא ע"י תורה שבע"פ ומשום הכי כתיב על תושבע"פ אל תטוש תורת אמך כמ"ש בזהר משום שעד"מ כמו שכל אברי הולד כלולים בטיפת האב בהעלם גדול והאם מוציאתו לידי גילוי בלידתה ולד שלם ברמ"ח אברים ושס"ה גידים ככה ממש כל רמ"ח מ"ע ושס"ה מל"ת באים מההעלם אל הגילוי בתושבע"פ ורישי' דקרא שמע בני מוסר אביך קאי אתורה שבכתב דנפקא מחכמה עילאה הנק' בשם אב. וז"ש אשת חיל עטרת בעלה כי התורה שבע"פ הנק' אשת חיל המולידה ומעמדת חיילות הרבה כמ"ש ועלמות אין מספר אל תקרי עלמות אלא עולמות אלו הלכות דלית לון חושבנא כמ"ש בתיקונים וכולן הן בחי' גילוי רצון העליון ב"ה הנעלם בתושב"כ ורצון העליון ב"ה הוא למעלה מעלה ממעלת חכמה

---

52. רמב"ם הל' שבת פכ"ד הי"ב. **53.** כג, כד. **54.** לרמב"ם הלכות שבת פכ"א ה"א. **55.** לקוטי הגהות לספר התניא כאן ע' פד. **56.** סנהדרין פ"ז ה"ה. **57.** משלי א, ח. **58.** בהשמטות לזח"ב רעו, ב. בזהר שם ד"אמך" נקראת תורה שבעל פה, אבל בספר "כנפי יונה" ח"א פ"ד דתורה שבכתב נקראת "מוסר אביך" ותורה שבע"פ - "תורת אמך". **59.** נדה מה, ב. **60.** שה"ש ו, ח. **61.** ראה שהש"ר פ"ו, יב. עבודה זרה לה, ב. **62.** יד, ב (בהקדמת "פתח אליהו").

אגרת הקדש

עילאה וכמו כתר ועטרה שעל המוחין שבראש לכן נקראו ההלכות בשם תגא וכתרה של תורה והשונה הלכות מובטח לו שהוא בן עוה"ב ע"י התלבשות נר"נ שלו ברצון העליון ב"ה כנ"ל:

בְּרוּךְ־הוּא הוּא לְמַעְלָה מִמַּעֲלַת – ומדריגת **חָכְמָה עִלָּאָה,** – חכמה עליונה, **וּכְמוֹ כֶּתֶר וַעֲטָרָה שֶׁעַל הַמּוֹחִין שֶׁבְּרֹאשׁ,** – כך הכתר הוא **למעלה** מה"חכמה" שהיא מוחין, **לָכֵן נִקְרְאוּ הַהֲלָכוֹת בְּשֵׁם "תַּגָּא" וְ"כִתְרָה" שֶׁל תּוֹרָה",** – שכן, ההלכות הן הגילוי של **רצון** העליון, ורצון הוא כתר, **וְ"הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת מֻבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הַבָּא",** – "הלכות" דוקא, יותר מאשר על ידי ענין אחר בתורה, **עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת נֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה שֶׁלּוֹ בְּרָצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל:** – שהלבושים לנשמה בעולם הבא הם המצוות, **וגילוי** רצון העליון שבמצוות הוא הרי בהלכות דוקא, שבהן מתבטא בבהירות מה הוא הרצון העליון שבמצוות.

יום שבת קודש כ"ד מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קנא, ל מודעת זאת... עד עמ' 302, וד"ל:

אגרת הקדש

ל מודעת זאת משארז"ל כל הרגיל לבא לבהכ"נ ויום א' לא בא הקב"ה שואל עליו שנאמר מי בכם ירא ה' וכו' וכן בכל המצות ובפרט מצות הצדקה ששקולה כנגד כל המצות הגם שהיא בלי נדר ח"ו אעפ"כ כל החיל אשר נגע יראת ה' בלבם לא יאתה לנפשם האלקית לתת מגרעות בקדש מאשר כבר הורגלו מדי שנה להפריש ממאודם להחיות רוח שפלים ונדכאים דלית להון מגרמיהון היא בחי' סוכת דוד הנופלת וכו' לקומם

ל. באגרת קודש זו, סימן ל', מעורר רבנו הזקן את אלה שבשנה הקודמת נתנו סכום כסף מסויים ל"צדקת ארץ ישראל", שגם באותה שנה יתנו (בגלל סיבות שונות) לא פחות מאשר בשנים שעברו, והוא מסביר איך נוגע בצדקה גם ענין "**רוב** המעשה" (בעשיית ענין הצדקה, ולתת את הסכום המוקצב בנתינות מרובות, כפי שהסביר בפרוטרוט המעלה שבכך באגרת הקודש סימן כ"א), וגם ה"חשבון הגדול", שהנתינות מצטרפות לחשבון גדול, ואשר זה פועל למעלה ב"מלכות דאצילות", מקור כל העולמות.

מוֹדַעַת זֹאת – הרי ידוע, **מַה שֶּׁאָמְרוּ רַז"ל[1]: "כָּל הָרָגִיל לָבֹא לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְיוֹם אֶחָד לֹא בָּא** - הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹאֵל עָלָיו, – אגב, לשון הגמרא שלפנינו היא "ולא בא יום אחד הקדוש־ברוך־הוא משאיל בו", ודרוש בירור אם אכן רבנו הזקן גורס אחרת בגמרא, או שהוא מביא רק את "תוכן" המאמר ולא את לשונו ממש, **שֶׁנֶּאֱמַר[2]: מִי בָכֶם יְרֵא ה' וְכוּ'".** – וכפי ההמשך שם: "שומע בקול עבדו" – הנביא, "אשר הלך חשכים ואין נוגה לו", שבהתאם לפירוש הגמרא שם הכוונה היא, **שבאותו פעם** הלך למקום של חושך ולא בא לבית הכנסת (אם ההליכה לא היתה לשם דבר מצוה – שאז זה "חשכים"). ובהתאם לפירוש המפרשים בתנ"ך, הכוונה היא שהוא שרוי במצב של חושך וצרה, ואף־על־פי־כן לא היה צריך להימנע (מלבוא לבית הכנסת) אלא היה עליו כפי סיום הפסוק "יבטח בשם ה' וישען באלקיו", ויש לייחס ענין זה גם למדובר באגרת זו, שגם כשהמצב קשה יותר, ובגלל זאת יש ברצונו להימנע מדבר טוב שעשה בזמנים עברו – צריך הרי להיות "יבטח בשם ה' וישען באלקיו" גם במצב של "חשכים", **וְכֵן בְּכָל הַמִּצְוֹת,** – לאו דוקא בענין התפלה בבית הכנסת, שבו דנה הגמרא, אלא כך הדבר גם בכל המצוות שהיה אדם רגיל לעשות דבר מצוה והוא נמנע מעשותו, **וּבִפְרָט מִצְוַת הַצְּדָקָה שֶׁשְּׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת[3].** – הרי שהיא גדולה גם ממצות התפלה, הרי אם לגבי תפלה בבית הכנסת – כך, על־אחת־כמה־וכמה שהדבר כך לגבי צדקה, שבאם הוא רגיל לתת ואינו נותן – שואל עליו הקדוש־ברוך־הוא וכו', **הֲגַם שֶׁהִיא בְּלִי נֶדֶר חַס־וְשָׁלוֹם,** – שנתינתו בשנים שעברו היתה בלי נדר חס־ושלום, שכך הרי צריך להיות בכל דבר שעושים אותו כמה פעמים, לעשותו בלי נדר, שלא יהיה בכך משום נדר לעשות כך תמיד[4], **אַף־עַל־פִּי־כֵן כָּל הַחַיִל אֲשֶׁר נָגַע יִרְאַת ה' בְּלִבָּם[5] - לֹא יָאֲתָה** – לא ראוי, **לְנַפְשָׁם הָאֱלֹקִית לָתֵת מִגְּרָעוֹת בַּקֹּדֶשׁ,** – לתת פחות, ולמעט על־ידי־זה את ההמשכה מבחינת "קדש" – שנמשך מבחינת קודש – ב"מלכות" על־ידי ענין הצדקה, **מֵאֲשֶׁר כְּבָר הֻרְגְּלוּ מִדֵּי שָׁנָה לְהַפְרִישׁ מִמְּאֹדָם,** – כסף נקרא "מאדך", לפי הפירוש הראשון במשנה[6], ויכול להיות שהכוונה היא גם למי שכסף לגביו הוא באופן של "מאד", **לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וְנִדְכָּאִים דְּלֵית לְהוֹן מִגַּרְמֵיהוֹן,** – שאין להם משלהם – הכוונה לעניי ארץ ישראל שאין להם משלהם, אלא מחכים לתמיכה הנשלחת להם, **הִיא בְּחִינַת "סֻכַּת דָּוִד הַנּוֹפֶלֶת" וְכוּ',** – כך נקראת ארץ ישראל בזמן הגלות, וכך הדבר גם בשורש, ב"מלכות דאצילות", שנקראת כך (כנזכר ב"אגרת הקודש" סימן ד' וסימן כ"א), **לְקוֹמֵם וּלְרוֹמֵם** – אותה, **וְכוּ',**

---

1. ברכות ו, ב. 2. ישעי' נ, י. 3. ב"ב ט, ב. ירושלמי פאה פ"א ה"א. 4. שו"ע יו"ד סר"ג. 5. ע"פ לשון הכתוב - שמואל א' י, כו. 6. ברכות נד, א.

אגרת הקדש

ולרומם וכו' למהוי אחד באחד וכו' והכל לפי רוב המעשה וכו' ולפי החשבון כמארז"ל כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול וכו' על דרך מארז"ל אימתי גדול הוי' כשהוא בעיר אלהינו וכו' היא בחי' ומקום החשבון כמ"ש עיניך ברכות בחשבון והמכוון כנודע כי באתערותא דלתתא המשכת חיים חן וחסד במעשה הצדקה ברצון הטוב וסבר פנים יפות אתערותא דלעילא יאר הוי' פניו הוא הארת והמשכת חן וחסד ורצון עליון מחיי החיים א"ס ב"ה אשר לגדולתו אין חקר והשגה כלל אל בחי' מלכותך מלכות כל עולמים עלמא דאתגליא המחיה כל הברואים שבכל ההיכלות עליונים ותחתונים שהן בבחי' מספר וחשבון כמ"ש אלף אלפים ישמשוניה וזהו חשבון גדול שע"י רוב מעשה הצדקה שלום. כי פי' שלום הוא דבר המחבר ומתווך ב' קצוות הפכיים שהן קצה השמים לעילא בחי' ולגדולתו אין חקר וקצה השמים לתתא המתלבש בבי"ע בחי' גבול ומספר וד"ל:

1 **לְמֶהֱוֵי** – שתהיה ההתאחדות של **אֶחָד בְּאֶחָד וְכוּ'**. – לגבי
2 נשמות ישראל משמעות הדבר, שצדקה "פועלת" התאחדות
3 והתחברות של יהודי עם יהודי, ולגבי הספירות למעלה
4 משמעות הדבר, שה"אחד" של "יחודא תתאה" (היחוד התחתון)
5 של ספירת המלכות,
6 הנעשה שורש ומקור
7 לעולמות, יהיה 1
8 בהתאחדות עם ה"אחד" 2
9 של "ז"א" (זעיר אנפין) 3
10 שלמעלה מעולמות, וזה 4
11 היחוד של הקדוש־ברוך־ 5
12 הוא והשכינה, ששכינה, 6
13 "מלכות דאצילות", 7
14 מתאחדת עם "ז"א" 8
15 הקדוש ומובדל מעולמות. 9
16 **וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה** 10
17 **וְכוּ'**, – כפי שהוסבר 11
18 בפרוטרוט ב"אגרת 12
19 הקודש" סימן כ"א, שישנה 13
20 מעלה במתן הסכום 14
21 לצדקה, בנתינות רבות, 15
22 לא בנתינה אחת, למרות 16
23 שמדובר באותו סכום, 17
24 שהרי, כפי שאומר

25 הרמב"ם[7] דבר זה מזכך את הנפש, ועל פי חסידות הרי בכל
26 נתינה נעשה היחוד העליון. יכול להיות שרבנו הזקן רוצה לציין
27 כאן, שזה אמור גם כשאדם חושב שבשנה הבאה, כשמצבו
28 יוטב, ישלים גם עבור שנה זו, (שכן, אם הוא חושב סתם, שהוא
29 מפסיק לתת בגלל המצב הקשה – הרי כבר שלל זאת רבנו הזקן
30 ב"אגרת הקודש" סימן ט"ז, שגם כשהיה רחמנא־ליצלן מצב של
31 "לווים ואוכלים", אף־על־פי־כן אמר אז רבנו הזקן "לא טוב
32 עושים לנפשם" ש"קופצים ידיהם" וכו'); אלא גם כשהוא חושב
33 שבשנה הבאה ישלים גם עבור שנה זו, אך הרי יחסר ב"**רוב**
34 המעשה" בשנה זו, ומה גם בהתאם למה שרבנו הזקן כתב
35 ב"אגרת הקודש" סימן כ"א, שהנתינה ל"מעות ארץ ישראל"
36 תהיה מדי שבוע או לכל־הפחות מדי חודש – הרי שתחסרנה
37 הנתינות של אותם שבועות או חדשים. **וּלְפִי הַחֶשְׁבּוֹן**, – כפי
38 שיסביר להלן, שנוגע הדבר שיהיה "חשבון **גדול**", הממשיך את
39 "גדול הוי'" וכו', יכול להיות שהכוונה היא, שהרי ישנה מעלה
40 בחשבון **גדול** – כשהסכום הוא גדול, כמו במאות או באלפים,
41 דבר שממשיך ממדריגה עליונה יותר, ש"מאה" הוא ב"כתר" וכו',
42 הרי אם יפחית מהסכום שהיה רגיל לתת – יחסר הרי מהחשבון
43 **הגדול. כְּמַאֲמַר** רַז"ל[8]: **"כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מִצְטָרֶפֶת**
44 **לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל וְכוּ'"**, – והמשמעות ב"חשבון גדול" היא: **עַל־דֶּרֶךְ**
45 **מַאֲמַר** רַז"ל[9]: **אֵימָתַי "גָּדוֹל הוי'" - כְּשֶׁהוּא "בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ"**
46 **וְכוּ'**, – כלומר, כשהוי' מתלבש ומאיר ב"מלכות", עולם הדיבור,
47 הנקרא "עיר אלקינו", שכן, כשם שהעיר מורכבת מהרבה בתים,
48 והבתים מורכבים מאבנים רבות, כך "עולם הדיבור" כולל בתוכו
49 הרבה אותיות וצירופים (אותיות נקראות "אבנים" בספר
50 יצירה)[10], שמהן מתהווים העולמות והנבראים, וזה מגלה גדלות
51 הוי', **הִיא** – מלכות דאצילות, "עיר אלקינו", **בְּחִינַת וּמְקוֹם**
52 **הַחֶשְׁבּוֹן**[11], – שכן, חשבון
53 הרי שייך בדברים שהם
54 בהגבלה ובהתחלקות –
55 ו"מלכות" היא המקור
56 לנבראים בעלי גבול
57 שבהם ישנה התחלקות,
58 **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[12]: **"עֵינֶיךָ**
59 **בְּרֵכוֹת בַּחֶשְׁבּוֹן"**. –
60 "בריכה" ו"באר" מורות על
61 "מלכות", **וְהַמְכָוֵן**, – במה
62 שאומרים שעל־ידי
63 "חשבון גדול" בצדקה,
64 נעשה "גדול הוי' בעיר
65 אלקינו", הוא **כַּנּוֹדָע, כִּי**
66 **בְּ"אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא"** –
67 בהתעוררות האדם למטה,
68 המתבטא ב־**הַמְשָׁכַת**
69 **חַיִּים חֵן וָחֶסֶד בְּמַעֲשֵׂה**
70 **הַצְּדָקָה בְּרָצוֹן הַטּוֹב**
71 **וְסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת** – נעשה
72 **"אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא"**, – התעוררות למעלה, שיהיה **יָאֵר הוי'**
73 **פָּנָיו, הוּא הֶאָרַת וְהַמְשָׁכַת חֵן וָחֶסֶד וְרָצוֹן עֶלְיוֹן מֵחַיֵּי הַחַיִּים**
74 **אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא - אֲשֶׁר לְגָדְלָתוֹ אֵין חֵקֶר**[13] **וְהַשָּׂגָה כְּלָל** –
75 הרי שגדולתו איננה בהתגלות, שכן היא למעלה מהשגת
76 הנבראים – תימשך גדולת "אין־סוף ברוך־הוא" **אֶל בְּחִינַת**
77 **"מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים"**[14], – מקור ושורש לכל
78 העולמות, **עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא**, – ה"עולם הגלוי" – כפי שנקראת
79 "מלכות", **הַמְחַיֶּה כָּל הַבְּרוּאִים שֶׁבְּכָל הַהֵיכָלוֹת** – עולמות
80 **עֶלְיוֹנִים וְ** – עולמות **תַּחְתּוֹנִים, שֶׁהֵן בִּבְחִינַת מִסְפָּר וְחֶשְׁבּוֹן,**
81 **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[15]: **"אֶלֶף אֲלָפִים יְשַׁמְּשׁוּנִיהָ"**. – הרי שהם בחשבון
82 וגבול של אלף אלפים. על־כל־פנים, הרי שעל־ידי ענין הצדקה
83 בסבר פנים יפות, נעשה "חשבון גדול", שה"גדול הוי'" שהוא "אין
84 סוף" בלי גבול, יימשך ב"חשבון" ב"מלכות", שהיא שורש ומקור
85 הנבראים בעלי חשבון וגבול. **וְזֶהוּ "חֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל", שֶׁ** – נעשה
86 **עַל־יְדֵי רֹב "מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה** – המביא ל־**שָׁלוֹם"**, – כמו
87 שכתוב[16]: "והיה מעשה הצדקה שלום", כמוסבר ב"אגרת
88 הקודש" סימן י"ב, **כִּי פֵּרוּשׁ "שָׁלוֹם" הוּא דָּבָר הַמְחַבֵּר וּמְתַוֵּךְ**
89 **בִּ' קְצָווֹת הַפְּכִיִּים, שֶׁהֵן קְצֵה הַשָּׁמַיִם לְעֵילָא**, – למעלה,
90 **בְּחִינַת "וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר"**, – בחינה ומדריגה שהיא "אין סוף"
91 ולמעלה מהשגה, **וּקְצֵה הַשָּׁמַיִם לְתַתָּא**, – למטה, בחינת
92 ה"מלכות" שהיא הספירה והמדריגה התחתונה שבכל עשר
93 הספירות, **הַמִּתְלַבֵּשׁ בִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, בְּחִינַת גְּבוּל**
94 **וּמִסְפָּר, וְדַי לַמֵּבִין:**

---

7. פיה"מ לאבות פ"ג מט"ו. **8.** בבא בתרא ט, ב. **9.** זח"ב רכה, א. **10.** ס"י פ"ד מי"ב. **11.** ראה זח"ג רכ, ב. **12.** שיר השירים ז, ה.
13. ל' הכתוב - תהלים קמה, ג. **14.** ל' הכתוב - תהלים קמה, יג. **15.** דניאל ז, י. **16.** ישעי' י, יז.

יום ראשון

יום שלישי — יח חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: חיי שרה, שלישי עם פירש"י.
תהלים: פח־פט.
תניא: כט. אשת . . . קמט ורכ"ט.

בְּ"תוֹרָה אוֹר" פְּרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין מַה שֶּׁאָמְרוּ רַז"ל יָפָה שָׁעָה", יֵשׁ טָעוּת הַדִּפּוּס. וְכָךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת: "וְיִהְיֶה בִּבְחִינַת בִּטּוּל (אֲבָל עַכְשָׁו... הַיְנוּ בְּחִינַת אִיסָר, וְעַיֵּן מַה שֶּׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן בְּפֵרוּשׁ אִסְרִי לַגֶּפֶן) שֶׁהוּא בְּחִינַת חֵפֶץ, וּכְתִיב הוֹדוֹ... תּוֹךְ כָּל עָלְמִין, אֲבָל תַּכְלִית הַכַּוָּנָה".

יום שני

יום רביעי — יט חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: חיי שרה, רביעי עם פירש"י.
תהלים: צ־צו.
תניא: והנה אור . . . 298 חד.

מענה רבינו הזקן ליחידות: חסידות איז שמע ישראל, שמע ר"ת שאו מרום עיניכם, ואומר מרום ולא שמים, מרום איז העכער און העכער, להגיע למעלה מן השכל. וזה גופא להבינו בשכל, וכמו שאומר וראו מי ברא אלה.

מַעֲנֶה רַבֵּנוּ הַזָּקֵן לִיחִידוּת: חֲסִידוּת הִיא "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל", "שְׁמַע" רָאשֵׁי תֵּבוֹת "שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם", וְאוֹמֵר 'מָרוֹם' וְלֹא 'שָׁמַיִם', 'מָרוֹם' הוּא גָּבֹהַּ וְיוֹתֵר גָּבֹהַּ, לְהַגִּיעַ לְמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל. וְזֶה גּוּפָא לַהֲבִינוֹ בַּשֵּׂכֶל, וּכְמוֹ שֶׁאוֹמֵר "וּרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּה".

יום שלישי

יום חמישי — כ חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: חיי שרה, חמישי עם פירש"י.
תהלים: צז־קג.
תניא: והנה רצון . . . קן האדם.

יום הולדת את אדמו"ר מהורש"ב נ"ע – שנת כתר"א – כלשון הצ"צ. נקרא ע"ש אדמו"ר האמצעי וחצי שם אביו של הצ"צ.

בכל שנה ביום הולדתו הי' אאמו"ר אומר דא"ח, אלא שהי' בחשאי, מלבד כשאירע בש"ק. ביום ההולדת האחרון בעלמא דין, אמר מאמר נתת ליראך נס להתנוסס מפני קושט סלה. כשסיים אמר לי: ביום הולדת צריך לומר חסידות. יתן השי"ת לך מתנה שתאמר חסידות ביום הולדת שלך, אלא שיהי' בחסד וברחמים. – האָט עס געדויערט זיבען יאָהר.

יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת אַדְמוֹ"ר מְהוֹרַשַׁ"ב נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן – שְׁנַת כִּתְרָ"א – כִּלְשׁוֹן הַ"צֶּמַח צֶדֶק". נִקְרָא עַל שֵׁם אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי וַחֲצִי שֵׁם אָבִיו שֶׁל הַ"צֶּמַח צֶדֶק".

בְּכָל שָׁנָה בְּיוֹם הֻלַּדְתּוֹ הָיָה אָדוֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] אוֹמֵר דא"ח [= דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, חֲסִידוּת], אֶלָּא שֶׁהָיָה בַּחֲשָׁאי, מִלְּבַד כְּשֶׁאֵרַע בְּשַׁבַּת־קֹדֶשׁ. בְּיוֹם הַהֻלֶּדֶת הָאַחֲרוֹן בְּעָלְמָא דֵּין [=בְּעוֹלָם הַזֶּה] אָמַר מַאֲמָר "נָתַתָּ לִירֵאֶיךָ נֵס לְהִתְנוֹסֵס מִפְּנֵי קְשׁוֹט סֶלָה". כְּשֶׁסִּיֵּם אָמַר לִי: בְּיוֹם הֻלֶּדֶת צָרִיךְ לוֹמַר חֲסִידוּת. יִתֵּן ה'־יִתְבָּרֵךְ לְךָ מַתָּנָה שֶׁתֹּאמַר חֲסִידוּת בְּיוֹם הֻלֶּדֶת שֶׁלְּךָ, אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים. – זֶה אָרַךְ שֶׁבַע שָׁנִים [עַד שְׁנַת תרפ"ז – שְׁנַת הַמַּאֲסָר וְהַגְּאֻלָּה].

יום רביעי

יום ששי — כא חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: חיי שרה, ששי עם פירש״י.
תהלים: קד־קה.
תניא: וז״ש . . . 300 באריכות ע״ש.

עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה הִיא הַמְּבִיאָה הַשָּׂגַת הַמֹּחַ בְּהַרְגָּשַׁת הַלֵּב, וּשְׁנֵיהֶם יַחַד בַּעֲבוֹדָה בְּפֹעַל הַמְּצוֹת בְּיִרְאַת שָׁמַיִם וְקִנְיַן מִדּוֹת טוֹבוֹת.

יום חמישי

שבת — כב חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: חיי שרה, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קו־קז.
תניא: והנה מודעת . . . ב״ה כנ״ל.

אַחַת מִתּוֹרוֹת הַמַּגִּיד מִמֶּעֶזְרִיטְשׁ שֶׁשָּׁמַע רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בִּהְיוֹתוֹ שָׁם בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה - שִׁלְהֵי קַיִץ תקכ״ד עַד אַחֲרֵי חַג הַפֶּסַח תקכ״ה:

״אָנֹכִי עָשִׂיתִי אֶרֶץ, וְאָדָם עָלֶיהָ בָּרָאתִי״. ״אָנֹכִי״ מִי שֶׁאָנֹכִי, שֶׁהוּא נֶעְלָם וְנִסְתָּר גַּם מִנֶּאֱצָלִים הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנִים, הִלְבִּישׁ עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּכַמָּה צִמְצוּמִים לְהַאֲצִיל הַנֶּאֱצָלִים וְלִבְרֹא הַנִּבְרָאִים, שְׁרָפִים חַיּוֹת וְאוֹפַנִּים מַלְאָכִים וְעוֹלָמוֹת עַד אֵין מִסְפָּר, וּבְצִמְצוּמִים עַד אֵין שִׁעוּר, ״עָשִׂיתִי אֶרֶץ״ הַלֵּזוּ הַגַּשְׁמִית. ״וְאָדָם עָלֶיהָ בָּרָאתִי״, הָאָדָם הוּא תַּכְלִית הַהִתְהַוּוּת, וּבָרָאתִי בְּגִימַטְרִיָּא תַּרְיָ״ג הוּא תַּכְלִית הָאָדָם, וְכִדְאִיתָא [וּכְפִי שֶׁכָּתוּב] בַּ׳פַּרְדֵּס׳ בְּשֵׁם סֵפֶר הַבָּהִיר, ״אָמְרָה מִדַּת הַחֶסֶד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִימֵי הֱיוֹת אַבְרָם בָּאָרֶץ, לֹא הֶצְרַכְתִּי אֲנִי לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתִּי, שֶׁהֲרֵי אַבְרָם עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ בִּמְקוֹמִי״. כִּי אַבְרָהָם שֶׁהוּא נְשָׁמָה בַּגּוּף, וְעוֹסֵק בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים לְפַרְסֵם אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן, הוּא לְמַעְלָה בְּמַעֲלָה וּבְמַדְרֵגָה לְגַבֵּי מִדַּת הַחֶסֶד דַּאֲצִילוּת. וְ״אָמְרָה מִדַּת הַחֶסֶד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא״, הוּא קִנְאַת מִדַּת הַחֶסֶד דַּאֲצִילוּת, אֲשֶׁר קִנְאָה בַּעֲבוֹדַת אַבְרָהָם עָלָיו־הַשָּׁלוֹם.

יום שישי

יום ראשון — כג חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: תולדות, פ׳ ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: ל. מודעת . . . ומספר וד״ל.

צוויי און צוואַנציג מאָל האָט מען ארעסטירט דעם צ״צ אויף דער אסיפת הרבנים אין פעטערבורג, תר״ג, פאר זיין אנטקעגענשטעלען זיך דער פאָדערונג פון דער מלוכה וועגען שינוים בחנוך וכו׳. דער מיניסטער האט אים געפרעגט: דאָס איז דאָך מרידה במלכות? דער צ״צ האָט געענטפערט: מורד במלכות איז חייב מיתה בגוף, אָבער מורד במלכות שמים איז חייב מיתה בנפש. איז וואָס איז גרעסער?

עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם פַּעַם אָסְרוּ אֶת הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ בַּאֲסִיפַת הָרַבָּנִים בְּפֶטֶרְבּוּרְג, תר״ג, בִּגְלַל הִתְנַגְּדוּתוֹ לִדְרִישַׁת הַמַּלְכוּת אוֹדוֹת שִׁנּוּיִים בְּחִנּוּךְ וְכוּ׳. שְׁאָלוֹ הַשַּׂר: זוֹ הֲרֵי מְרִידָה בַּמַּלְכוּת? הֵשִׁיב הַ״צֶּמַח צֶדֶק״: מוֹרֵד בַּמַּלְכוּת חַיָּב מִיתָה בַּגּוּף, אַךְ מוֹרֵד בְּמַלְכוּת שָׁמַיִם חַיָּב מִיתָה בַּנֶּפֶשׁ. מָה אִם כֵּן גָּדוֹל יוֹתֵר?

שבת קודש יום שני כד חשון ה'תש"ד

שיעורים. חומש: תולדות, שני עם פירש"י.
תהלים: קי"ג־קי"ח.
תניא: לא. נודע . . .האברים כו'.

בְּעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים צָרִיךְ לְהִסְתַּכֵּל בְּמִי שֶׁהוּא לְמַטָּה מִמֶּנּוּ, וּלְהוֹדוֹת לַה'־יִתְבָּרֵךְ כִּי־טוֹב, עַל חַסְדּוֹ אִתּוֹ עִמּוֹ. –

בְּעִנְיָנִים הָרוּחָנִיִּים צָרִיךְ לְהִסְתַּכֵּל בְּמִי שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ, וּלְהִתְחַנֵּן לַה' שֶׁיִּתֵּן לוֹ דֵּעָה טוֹבָה לְהִתְלַמֵּד מִמֶּנּוּ, וְכֹחַ וְעֹז שֶׁיּוּכַל לַעֲלוֹת בְּעִלּוּי.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג מ"ח, ה'תשי"ב
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"מ עוסק בצ"צ באמונה כו' מוה"ר מיכאל שי'

שלום וברכה!

מכתביו בעתם קבלתי, ובטח במשך זמן זה קבל כבר את כל הקונטרסים והמכתבים המצורפים אליהם.

... בקשר עם חדש כסלו הבע"ל, כדאי לעשות את ההכנות הדרושות בשביל לנצל את ימי החגים וההתועדות די"ט כסלו, ויו"ד כסלו, וימי חנוכה באופן המתאים ובפרסום הראוי.

ד) אפשר אשר ימים אלו תוגמר פה העתקת חוברת י"ט כסלו ללשון הקדש, ואז יושלח לו טופס אחד ע"מ להדפיסו על אתר ולשלחו למקומות הדרושים אבל כמובן אין זה מספיק, כי צריכה להיות הכנה גם במקומות הרחוקים על ידי שימצא אנשים המתאימים לדרוש ע"ד פרשת החג, וצריך הי לסדר זה עם מוהר"ש שי' מטוסאוו, שיודיע איש איש [ל]מכריו ולהמושפעים שלו ע"ד הנ"ל בהוראות כלליות ע"ד מה לדבר והעיקר ע"ד פעולות ממשיות שאפשר לדרוש מהם, הן בריכוש תלמידים עבור "אהלי יוסף יצחק" והן בשביל חיזוק.

ה) נשלח להרב טלידני שי' סעט של שדי חמד בתור תשורה בשביל השתתפותו בהמוסדות שלנו, וכשיקבל בטח יודע מזה ותקותי שיהי' עי"ז ג"כ סיוע לתוספת אומץ מצדו בעבודתנו.

ו) במ"ש בענין הדפסה במכ"ע שלהם שימצאו כאן מי שיעתיק לצרפתית, הנה קשה למצוא זה בכאן ביותר, ומהראוי שימצא על אתר מומחה לזה, אף אם נצרך לזה איזה הוצאה ע"ד הרגיל כדאי לעשות את זה, ויכול לשלוח לכאן העתקה קודם שיודפס, ובמילא יוכלו לבחון את ההעתקה גם כאן. מובן הדבר שבאם ימצא מעתיק שיש לו שייכות אל העתון הרי אז המעתיק עצמו יהי' מעונין שידפיסו בהעתון את מאמרו, ומעורר הנני עד"ז ביחוד עתה, כי כדאי שיהי' עכ"פ מאמר אחד בעתונים ג"כ ע"ד י"ט כסלו הבע"ל.

ז) בטח זוכר ע"ד ענין הספרים ובפרט אלו של חברה דובבי שפתי ישנים וגם ספרים רבים למאד אשר נדפסו בעיר ג'רבה (בקבלה וגם בשאר מקצועות התורה), ואין מזרזין אלא למזורזין.

... בטח סידר ג"כ את סדר דש"מ החדש, וצריך לאט לאט לפרסם סדר זה ג"כ באותן המקומות שיש שלו השפעה שם, כמובן בהזכרת שם מייסד תקנה זו הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר, וש"מ חדש טבת הוא יום המוכשר לזה כיון שזהו בין י"ט כסלו לחנוכה, אשר י"ט כסלו הוא ר"ה למאור החסידות היא פנימית התורה, ונס חנוכה הי' ג"כ בשמן שזהו רזין דרזין דאורייתא ונמצא בפך שהי' חתום בחותמו של כהן גדול המקודש בישראל, דער רבי פון דעם דור.

בברכת הצלחה בעבודתו בקדש, וברכה והצלחה בעניניו הפרטים ג"כ.

מצו"פ הקונטרס לכ' חשון שי"ל זה עתה.

זכייה מובטחת במתנות כהונה ובמתנות עניים

יום ראשון י"ח חשון ה'תשפ"ב

הלכות מעשר פרק ז, הלכה ו: כֵּיצַד מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן? מַפְרִישׁ הַתְּרוּמָה אוֹ מַעֲשֵׂר... וּמְזַכֶּה בָּהֶן עַל יְדֵי אַחֵר לְאוֹתוֹ הַכֹּהֵן אוֹ הַלֵּוִי אוֹ הָעָנִי שֶׁהֵלְּוָם; וְאִם הָיוּ רְגִילִין לִטֹּל מִמֶּנּוּ, וְהוּא רָגִיל שֶׁלֹּא יִתֵּן אֶלָּא לָהֶם - אֵינוֹ צָרִיךְ לְזַכּוֹת עַל יְדֵי אַחֵר.

כאשר המלוה רגיל לתת את התרומות והמעשרות לכהן או הלוי שלוו ממנו, אינו צריך להקנותם להם על ידי אחר אלא הם זוכים בהם ממילא (והוא זוכה בהם בחזרה כתשלום עבור החוב), כי שאר הכהנים והלויים מתייאשים מלקבלם בהנחה שבטח יתן ללווים, וממילא הלווים הם הזוכים היחידים (רש"י גיטין ל, א). ועוד שהרגילות של בעל הבית לתת להם את תרומותיו ומעשרותיו נחשבת כהבטחה להמשיך בכך ואסור לו לחזור בו מהתחייבותו (תוספות ב"ב קכג, ב).

ובירושלמי (גיטין פ"ז ה"ג) הקשו על הטעם השני: הרי במשנה מדובר גם על מעשר הניתן לעניים, ואיך אפשר לומר שמחמת הרגילות זוכה העני במעשר ממילא!

ומבאר ה'משנה למלך': במתנות כהונה ולוויה שמורה לבעלים הזכות להחליט לאיזה כהן או לוי לתת אותם. אך במעשר עני, גם אם העני הוא מכירו של המלוה אין שאר העניים מסיחים דעתם ממנו, כי אין בו טובת הנאה לבעלים אלא העניים יכולים לבוא וליטול בעל כורחו של בעל הבית.

אך בתלמוד בבלי לא חששו לקושיא זו, וכן פסק הרמב"ם, שגם במעשר עני, אם רגיל לתת לו, זוכה ממילא. ומבאר ה'משנה למלך':

מבואר ברמב"ם (הל' מתנות עניים פ"ו, ה"י) שהעניים זוכים במעשר עני בעל כורחו של בעל הבית רק במעשר עני המתחלק בגורן, אך במעשר המתחלק בבית יש טובת הנאה לבעלים להחליט למי לתת, ויתכן שכאן מדובר במעשר מסוג זה.

וה'דבר אברהם' (ח"א סי' א בהגהה בסופו) מבאר את דברי הירושלמי באופן אחר:

הובא לעיל ביאור התוספות שהדבר תלוי באיסור על בעל הבית לחזור בו מהבטחתו לתת את תרומותיו ומעשרותיו ללווים, ולפי זה יש לחלק בין מתנות כהונה ולוויה למתנות עניים, שלגבי כוהנים ולויים שכהונתם עולמית יש כעין הבטחה מצד בעל הבית לתת להם לעולם, אך לגבי עני שאין עניותו עולמית ואפשר שיעשיר אין הבטחה להמשיך לתת לו לעולם.

אך לדעת הבבלי גם בעני שייכת הבטחה שאם לא יעשיר ימשיך לתת לו את המתנות, ולכן גם בזה אסור לבעל הבית לחזור בו והעני זוכה ממילא.

האם מותר לעניים לאכול דברים אסורים?

יום שני י"ט חשון ה'תשפ"ב

הלכות מעשר פרק י, הלכה יא: מֻתָּר לְהַאֲכִיל אֶת הָעֲנִיִּים וְאֶת הָאוֹרְחִים דְּמַאי.

יש שלמדו מכאן היתר לעניים או לאורחים הנמצאים בדרך ואין להם מזון אחר, לאכול כל דבר אסור מדרבנן, וכן נראה מדברי ה'מרדכי' (עבודה זרה סי' תתל) בשם רבינו שמריה שהסתמך על דין זה להתיר פת עכו"ם למי שהולך בדרך ואין בהישג ידו פת ישראל.

ויש שרצו להקל על סמך זאת בגזירת קטניות בפסח לבני אשכנז בשנת בצורת כאשר כלל הציבור הם בגדר עניים (ראה שו"ת שואל ומשיב תנינא ד, סי' קכח).

אולם ה'צמח צדק' (או"ח סי' נו) שלל זאת, וכתב שהתירו לעניים לאכול רק דמאי שניתן להם בצדקה, אך עני שקנה פירות של דמאי חייב לעשרם, ולפי זה אין מקום להתיר אכילת קטניות גם בשעת הדחק שהרי לא ניתנו כצדקה.

ויש מי שדן להתיר לעבוד עבודת קרקע בשמיטה לצורך מאכל עניים, שהרי מצות שמיטה בזמן הזה היא רק מדרבנן, ואם כן יש להתיר זאת לצורך עניים כשם שהותר איסור דמאי (ראה שו"ת דבר יהושע ג, סי' נו).

וכתב על כך ב'דבר יהושע' (שם), שלא מצאנו שהתירו לעניים דבר האסור בעצמותו ('איסור חפצא') אלא רק דבר האסור על האדם, כגון פירות דמאי, שלמעשה אין סיבה לחשוש שאינם מעושרים שהרי רוב עמי הארץ מעשרים אלא שמכל־מקום הטילו חכמים על האדם חיוב לעשר, ואת העניים פטרו מחובה זו, וכן לגבי קטניות בפסח (לדעת הסוברים שאף הם הותרו לעניים) שאין איסורן מחמת עצמן אלא אסרו על האדם לאוכלן מחשש שיבוא לאכילת חמץ, אולם באיסורים מדרבנן שנאסרו מחמת עצמם ולא לשם הצלת האדם ממכשול עתידי, אין לחלק בין עניים לעשירים והרי הם אסורים לכל אדם.

פירות ארץ ישראל בחו"ל

יום שלישי כ' חשון ה'תשפ"ב

הלכות מעשר פרק יג, הלכה ד: פֵּרוֹת שֶׁיָּדוּעַ שֶׁהֵן מִפֵּרוֹת הָאָרֶץ... הַתְּמָרִים הַגְּדוֹלִים, וְהַחֲרוּבִין הַגְּדוֹלִים... מִתְעַשְּׂרִין דְּמַאי בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְסוּרְיָה.

ופירש ה'כסף משנה': פירות שידוע שהם מארץ ישראל מתעשרים רק בארץ ישראל ובסוריא, אבל אם יצאו חוצה לארץ אינם מתעשרים, כמו שכתב הרמב"ם בהלכות תרומות (פ"א הכ"ב): "פירות ארץ ישראל שיצאו חוצה לארץ פטורין מן החלה ומן התרומה ומן המעשרות". וזאת בתנאי שגמר המלאכה (בחלה - גלגול העיסה, ובתרו"מ - מירוח הכרי) נעשה בחוצה לארץ, אבל אם נגמרה מלאכתן בארץ ישראל

וכבר חל עליהם החיוב, שוב אינו נפקע (ראב"ד, משנה למלך הל' תרומות שם).

והקשה על כך ה'תוספות יו"ט' (דמאי פ"ב מ"א): במקור ההלכה במשנה (שם) נאמר שפירות שידוע שהם מארץ ישראל "מתעשרין דמאי בכל מקום", ופירש הרמב"ם (במשנה שם) שהכוונה "בין בארץ ישראל בין בחוצה לארץ" ולכאורה, הרי זו סתירה לדבריו כאן ובהלכות תרומות, שפירות ארץ ישראל שיצאו לחו"ל פטורים מן המעשרות!

וביארו המפרשים (תוס' אנשי שם, חדושי מהרי"ח דמאי שם):

כוונת הרמב"ם בפירוש המשנה שגם בחוצה לארץ חייבים במעשרות של דמאי אינה ל'חוץ לארץ' ממש אלא למקומות שעולי בבל לא החזיקו בהם, היינו מכזיב ולחוץ, ונחשבים חו"ל אף שעולי מצרים החזיקו בהם. ואף שהפירות הנמצאים שם פטורים מן הדמאי (כאמור בהלכה ג) הרי זה רק כאשר הפירות הם מהמקומות האלו, אבל פירות שידוע שבאו מארץ ישראל - ובזה מדובר במשנה - חייבים במעשרות של דמאי.

אבל בהלכה זו הרמב"ם מחייב לעשרן דמאי ב'ארץ ישראל ובסוריא', ואילו ב'חוצה לארץ' ממש (מקומות שגם עולי מצרים לא החזיקו בהם) פוטר, כי המירוח נעשה בחו"ל, כמו שביאר בהלכות תרומות שפירות היוצאים לחו"ל ומתמרחים שם - פטורים.

'אונן' - כמה זמנו? יום רביעי כ"א חשון ה'תשפ"ב

הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ג, הלכה ו: אֵיזֶה הוּא אוֹנֵן? זֶה הַמִּתְאַבֵּל עַל אֶחָד מִן הַקְּרוֹבִים שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם. וּבְיוֹם הַמִּיתָה בִּלְבַד - הוּא אוֹנֵן מִן הַתּוֹרָה, וְלַלַּיְלָה - אוֹנֵן מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם, הַיְּטַב בְּעֵינֵי ה'", הַיּוֹם אָסוּר וְלַלַּיְלָה מֻתָּר.

אימתי נגמרת ה'אנינות' מן התורה?

ברש"י (זבחים טו, ב ד"ה אונן) כתב "אונן — כל זמן שלא נקבר המת". וכך כתב הרא"ש בפירושו למשנה (מעשר שני פ"ה מי"ב): "אנינות נקרא כל זמן שמתו מוטל לפניו". ולפי זה, מותר (מן התורה) לאכול מעשר שני מיד לאחר הקבורה. ואילו מדברי הרמב"ם כאן "וביום המיתה הוא אונן מן התורה" משמע שדין 'אונן' נמשך עד סוף היום.

אך בפירוש המשנה כתב הרמב"ם: "אונן הוא האיש שמת לו מת ויתחייב עליו אבילות, וביום קבורתו יהיה אונן מדאורייתא כל זמן שלא נקבר". ומכאן כי גם לדעת הרמב"ם מותר לאכול מעשר שני מיד לאחר הקבורה. אמנם, במהדורת הרב קאפח לפירוש המשנה (ירושלים, תשכ"ג) מעיר כי הרמב"ם חזר בו מפירושו זה ובכתב־היד מחק הרמב"ם את המלים "כל זמן שלא נקבר".

ולדעת הרבי (אגרות קודש כג, אגרת ח'תתצט) למרות שהרמב"ם העביר קולמוס על פירושו במשנה - "לא היתה בזה פליטת הקולמוס וכיו"ב, כי אם הפסק (בין הכתיבה והעברת הקולמוס) של כמה זמן כנראה, שהרי כל דפוסי המשניות נכנסה בהם דוקא הגירסא של המשנה הא', ונלמד פירוש המשניות באופן כזה", היינו "לפי גירסא האמורה דעת הרמב"ם בפירוש המשניות שלו כדעת רש"י בזה".

ולפי גרסתנו בפירוש המשניות, מחלק הרבי בין מעשר שני שאינו קדשים ואיסורו נלמד מ"לא אכלתי באוני ממנו" ו'אנינות', לדעת הרמב"ם, היא רק עד הקבורה, לבין קדשים שאיסורם נלמד מ"אכלתי חטאת היום", ובהכרח שהאיסור נמשך כל יום המיתה. אולם, חילוק זה לא הובא להלכה ב"יד החזקה' כאן, וזאת "על פי כללי הרמב"ם, שלפעמים תכופות אינו כותב דינים חדשים, כיון שלא הובאו בפירוש בש"ס".

הערמה בפדיון מעשר שני ובמכירת חמץ יום חמישי כ"ב חשון ה'תשפ"ב

הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ה, הלכה ח: מֻתָּר לְהַעֲרִים עַל פִּדְיוֹן מַעֲשְׂרוֹ. כֵּיצַד? אוֹמֵר אָדָם לִבְנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים, וּלְעַבְדּוֹ הָעִבְרִי: 'הֵא לְךָ אֶת הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ, וּפְדֵה לְךָ בָּהֶן הַמַּעֲשֵׂר' - כְּדֵי שֶׁלֹּא יוֹסִיף חֹמֶשׁ.

מבואר בהלכה זו שמותר לעשות 'הערמה' כדי להיפטר מתשלום החומש בפדיון מעשר שני, שהרי כשנותן את המעות לבנו סומך עליו שיחזיר לו את הפירות לאחר הפדיון, וכל הנתינה היא רק כדי להיפטר מהחומש.

בדומה לכך נפוץ ענין מכירת חמץ לגוי קודם הפסח, למרות שידוע לכל שמטרת המכירה אינה לצורך מקח וממכר אלא רק כדי להיפטר מאיסור "בל יראה", ולאחר הפסח הגוי יחזיר את החמץ ליהודי.

אולם יש שחידשו שהיתר 'הערמה' נאמר רק לגבי מעשר שני ולא בדינים אחרים, על פי דברי הירושלמי (מעשר שני פ"ד ה"ג) "למה מערימין עליו? מפני שכתבו בו ברכה". כלומר: במעשר שני נאמר "אשר ברכך ה' אלוקיך", היינו שניתן לברכת ולתועלת האדם, ולכן מותר אף לכתחילה לפדותו באופן שיחסוך את תשלום החומש, אולם בשאר דינים מדאורייתא אין להתיר 'הערמה' כדי לבטל מצוה (ראה שו"ת בית אפרים או"ח סי' לג).

אך לדעת רוב הפוסקים מותר לנהוג כך גם לגבי שאר דינים מדאורייתא, וכתב ה'צמח צדק' (או"ח סי' מט) שבמעשר שני הוצרכו להיתר מיוחד מהפסוק כי שם ההערמה ניכרת יותר, מאחר ונותן את המעות במתנה וניכר שאין כוונתו לכך אלא כדי שהפירות שייפדו בהן יחזרו אליו, אולם כשמוכר את החמץ לגוי אין ההערמה ניכרת (שהרי אדם עשוי למכור דברי מאכל) ולכן הרי זה מותר לכתחילה ואין צריך מקור מהפסוק לכך.

ויש שביארו כי במכירת חמץ אין שום חיסרון שהרי הקנין נעשה כדין והחמץ עובר לבעלות הגוי, ומה בכך שבכוונת המוכר לקבלו בחזרה לאחר הפסח, ובמעשר שני הוצרכו

ללימוד מהפסוק כדי להתיר את ההערמה משום שכוונתו לפטור עצמו ממצות תוספת החומש ולכתחילה אין אדם רשאי לעשות פעולה כדי להיפטר ממצוה, ולכן הוצרכו ללימוד מהפסוק שאף במעשר שני הדבר מותר (מגן האלף סי' תמח ס"י).

בהמה שנקנתה מכסף מעשר שני — יום שישי כ"ג חשון ה'תשפ"ב

הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ח, הלכה א: הַלּוֹקֵחַ בְּהֵמָה לִזְבְחֵי שְׁלָמִים, וְחַיָּה לִבְשַׂר תַּאֲוָה, מִמִּי שֶׁאֵינוֹ תַּנָּר, וְאֵינוֹ מְדַקְדֵּק - יָצָא הָעוֹר לְחֻלִּין... אֲבָל הַלּוֹקֵחַ מִן הַתַּנָּר, לֹא יָצָא הָעוֹר לְחֻלִּין.

הקונה בהמה לקרבן שלמים בכסף מעשר שני בירושלים, הבשר נאכל הן בקדושת מעשר שני והן בקדושת שלמים (רדב"ז לעיל פ"ז הי"ט). ואם קונה בכסף מעשר שני חיה או עוף של 'בשר תאוה', היינו שאינם ראויים לשלמים (לעיל פ"ז ה"ב), הבשר נאכל בקדושת מעשר שני בלבד.

אבל עור הבהמה או החיה והעוף לא נתקדש בקדושת מעשר שני, ולא צריך למוכרו ולאכול מדמיו בקדושת מעשר שני בירושלים (מעשר שני פ"א מ"ג ורע"ב שם).

ובירושלמי (מע"ש פ"א ה"ג) אמרו שדין זה נאמר "כשהמוכר הדיוט", היינו שאינו סוחר המתעסק בזה ואינו יודע את שווי דמי העור ונותנו ללוקח בחינם, ולכן לא נתקדש בקדושת שביעית, "אבל אם היה המוכר אומן", היינו סוחר היודע את שווי דמי העור, ובדמי המעשר שני שמקבל תמורת הבהמה הוא כולל את דמי שווי העור, על כך כתב הרמב"ם "הלוקח מן התגר - לא יצא העור לחולין".

והקשה ה'כסף משנה':

הירושלמי (שם) מוסיף שכך הדין גם כשהקונה הוא סוחר שיודע את שווי דמי העור ומצרפו לדמי הבהמה, והרי הוא נתפס בקדושת מעשר שני, ומדוע כתב הרמב"ם דין זה רק לגבי המוכר שהוא סוחר?

ומבאר ה'מראה הפנים' (ירושלמי שם ד"ה ר' זעירא):

כאשר המוכר סוחר ויודע מה מחיר העור, הרי הוא מקפיד להוסיפו למחיר הבהמה שתמורתה הוא מקבל את דמי המעשר שני ולכן "לא יצא העור לחולין", וזה שייך רק במוכר הקובע אם לקבל תשלום עבור העור, אבל הקונה שמשלם את המחיר שנקב המוכר אינו קובע את פרטי התשלום, ואם המוכר אינו גובה תשלום על העור אין הקונה יכול לשנות זאת, ולכן לא חלה עליו קדושת מעשר שני.

מתי אין לכהן חלק במתנות כהונה? — שבת קודש כ"ד חשון ה'תשפ"ב

הלכות בכורים פרק א, הלכה א: אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה נִתְּנוּ לַכֹּהֲנִים, וְכֻלָּן מְפֹרָשִׁין בַּתּוֹרָה; וְעַל כֻּלָּן נִכְרְתָה בְּרִית לְאַהֲרֹן. וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בָּהֶן - אֵין לוֹ חֵלֶק בַּכְּהֻנָּה, וְאֵין נוֹתְנִין לוֹ מַתָּנָה.

הקשה ה'כסף משנה':

לדעת רבי שמעון (חולין קלב, ב) "כל כהן שאינו מודה בעבודה - אין לו חלק בכהונה", ופירש רש"י "שאומר בלבו... שלא ציווה המקום להקריב לו קרבנות אלא משה בדה מלבו". ומדוע שינה הרמב"ם וכתב 'שאינו מודה בהן', היינו, שמדובר בכהן שאינו מודה במתנות כהונה?

ומבאר הר"ד פארדו (ספרי דבי רב, קרח פיסקא ב):

הרמב"ם לא פירש (כפירוש רש"י) שאי הודאת הכהן היא באומרו שהקב"ה לא ציוה להקריב קרבנות - שהרי אם כן הרי הוא אפיקורס שאין לו חלק לעולם הבא, ובוודאי שאין לו חלק במתנות כהונה!

אלא כך הוא ענינו של 'כהן שאינו מודה בעבודה': לדעת הרמב"ם התנאי לזכיית הכהנים במתנות כהונה הוא שיעבדו את עבודת המקדש כתיקונה. וזהו שהוסיף "ועל כולן נכרתה ברית לאהרן". כלומר, המתנות ניתנו לכהנים בכריתת ברית ובתנאי שעבודתם במקדש תהא כתיקונה, אך אם לא יעבוד את העבודה כתיקונה ויאמר שהמתנות ניתנו בין כך ובין כך, ו'אינו מודה' שהמתנות ניתנו רק בתנאי שיקיים את הברית - "אין לו חלק בכהונה ואין נותנין לו מתנה".

וה'כלי חמדה' (פרשת קרח סק"ה) מבאר:

לדעת הרמב"ם "כהן שאינו מודה בעבודה" היינו שאינו מודה שאכילת מתנות כהונה נחשבת כעבודה במקדש, וכפי שדרשו חז"ל (פסחים עג, א) על הפסוק "עבודת מתנה אתן את כהונתכם" – "עשו אכילת תרומה [ושאר מתנות כהונה] בגבולין כעבודת בית המקדש".

"נשבעין לקיים את המצוות", אף שגם בלאו הכי "מושבע ועומד מהר-סיני הוא", כיוון שעל-ידי השבועה נותנים לו כוח נעלה יותר.
משיחת שבת פרשת חיי-שרה, ה'תשט"ז

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י"ח־כ"ד מר־חשון ה'תשפ"ב

יום ראשון י"ח מר־חשון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר אם אומרים בשל תורה הוברר הדבר למפרע. הקובע מעשרותיו בפי החבית או בשוליה. המניח פירות להיות מפריש עליהן מעשרות. המלוה מעות לכהן או ללוי להיות מפריש עליהם מחלקו. ישראל שאמר ללוי כור מעשר יש לך בידי אם קנה בלי משיכה. מי שהיו לפניו שתי כלכלות של טבל שנטל תרומתן.

1 **א. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ מֵאָה לֹג שֶׁל יַיִן[2] טָבוּל מִן הַתּוֹרָה[3],**
2 **וְאָמַר: שְׁנֵי לֹגִין שֶׁאֲנִי עָתִיד לְהַפְרִישׁ מֵהֶן הֲרֵי הֵן**
3 **תְּרוּמָה[4], וַעֲשָׂרָה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְתִשְׁעָה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[5]**
4 **- לֹא יַתְחִיל וְיִשְׁתֶּה עַד שֶׁיַּגִּיחַ בַּסּוֹף שִׁעוּר תְּרוּמָה**
5 **וּמַעַשְׂרוֹת, אֶלָּא יַפְרִישׁ וְאַחַר כָּךְ יִשְׁתֶּה. וְאֵין**
6 **אוֹמְרִין: זֶה שֶׁהִגִּיחַ בַּסּוֹף כְּאִלּוּ נִבְרַר תְּחִלָּה[6], מִפְּנֵי**
7 **שֶׁחִיּוּב תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת מִן הַתּוֹרָה[7], וְאֵין אוֹמְרִין**
8 **בְּשֶׁל תּוֹרָה: נַחְשֹׁב כְּאִלּוּ נִבְרַר[8], עַד שֶׁיִּבְרֹר[9].**

2) ברייתא בגיטין כה. ושם: "הלוקח יין מבין הכותים וכו'", ולא כתב זאת רבינו, לפי שברייתא זו נשנתה לפני שגזרו חכמים על הכותים לעשותם כגויים, אבל לאחר שגזרו עליהם הרי יינם אסור. 3) כלומר, בזמן שהיו תרומות ומעשרות נוהגות מן התורה. 4) כלומר, אחד מחמישים, שהיא עין בינונית. 5) עשרה ותשעה לאו דווקא, שהרי לאחר שהופרשה התרומה, לא נשארו אלא תשעים ושמונה. 6) כלומר, ונאמר הוברר הדבר למפרע שמה שנשתייר בסוף, כאילו הופרש מתחילה. 7) מיתור לשון רבינו נראה, שכוונתו שאף על פי שאין תרומות ומעשרות נוהגות בזמן הזה אלא מדבריהם - כיוון שיש להם עיקר מן התורה, אין אומרים בהם ברירה. 8) כלומר, הוברר הדבר למפרע. 9) כלומר, משיברור חלה הפרשתו, אבל לא למפרע.

9 **ב. הַקּוֹבֵעַ מַעֲשְׂרוֹתָיו בְּפִי הֶחָבִית[10] - לֹא יִשְׁתֶּה**
10 **מִשּׁוּלֶיהָ[11], בְּשׁוּלֶיהָ - לֹא יִשְׁתֶּה מִפִּיהָ, מִפְּנֵי**
11 **שֶׁהַמַּשְׁקִין מְעֹרָבִין[12]. אֲבָל הַקּוֹבֵעַ[13] בְּפִי הַמְּגוּרָה[14] -**
12 **אוֹכֵל מִשּׁוּלֶיהָ, קָבַע בְּשׁוּלֶיהָ - אוֹכֵל מִפִּיהָ[15].**

10) של יין, שקבע שביין שלמעלה, יהיו התרומות והמעשרות. 11) כלומר, אפילו מתחתית החבית. 12) ונמצא שבכל טיפת יין מעורבין תרומות ומעשרות. 13) תרומות ומעשרות. 14) אוצר של תבואה. 15) שהרי תבואה דבר יבש היא ואינה מתערבת.

13 **ג. וְיֵשׁ לְאָדָם לִקְבֹּעַ[16] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּפוֹדֵהוּ[17] וְעוֹשֵׂהוּ**
14 **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן עַל אוֹתָן הַפֵּרוֹת[18] אוֹ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר[19]**
15 **לְמָקוֹם אַחֵר[20].**

16) להפריש. 17) מחללו על כסף. 18) המדובר כשהקדים מעשר שני למעשר ראשון. אבל תרומה גדולה כבר הופרשה ממנו. 19) הוא הדין שיכול לעשותו תרומה גדולה אם עוד לא הפרישה, שהרי כתב רבינו למעלה פרק ה מהלכות תרומות הלכה יג: "המפריש תרומה וכו' ממעשר שני וכו' שלא נפדו וכו' אין תרומתן תרומה", הרי שאם הפריש ממעשר שני שנפדה - תרומתו תרומה. 20) אבל על אותם הפירות, אינו יכול להפריש, "שאינו רשאי להפריש תרומת מעשר קודם המעשר לכתחילה".

16 **ד. הַמַּנִּיחַ פֵּרוֹת לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן[21] מַעֲשְׂרוֹת[22]**
17 **- מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן בְּחֶזְקַת שֶׁהֵן קַיָּמִין וְאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה,**
18 **עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ כָּל אוֹתָן הַפֵּרוֹת שֶׁהִנִּיחַ מַעֲשֵׂר וְנוֹתֵן**
19 **לַלֵּוִי. מְצָאָן שֶׁאָבְדוּ - הֲרֵי זֶה חוֹשֵׁשׁ לְכָל**
20 **שֶׁהִפְרִישׁ[23], וְאֵינוֹ מְעַשֵּׂר וַדַּאי[24].**

21) כלומר, שאותן פירות יהיו מעשרות על פירות שלפניו. 22) במשנה שם: "תרומה ומעשרות", ורבינו השמיט כאן תרומה, לפי שכאן מדובר בהפרשה לכתחילה, ואילו תרומה אינה ניטלת לכתחילה אלא מן המוקף. אבל לעשר אפשר אף שלא מן המוקף. 23) כלומר, למפרע, מעת שהתחיל להפריש, ואף שבמשנה אמר ר' אלעזר: "הרי זה חושש מעת לעת", הרי אמרו בגמרא "חלוקין עליו חביריו על ר' אלעזר וכו'" ופסק רבינו כרבים. 24) כלומר, אינו חוזר ומעשר פעם שנייה אלא מספק, ולא מוודאי, שאפשר שהיו הפירות קיימים בשעה שהפריש עליהן.

21 **ה. הַמַּלְוֶה מָעוֹת אֶת הַכֹּהֵן וְאֶת הַלֵּוִי וְאֶת הֶעָנִי**
22 **לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עַל אוֹתָן הַמָּעוֹת[25] מֵחֶלְקוֹ[26] - מַפְרִישׁ**
23 **עֲלֵיהֶן בְּחֶזְקַת שֶׁהֵן קַיָּמִין, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[27] שֶׁמָּא מֵתוּ**
24 **הַכֹּהֵן אוֹ הַלֵּוִי[28] אוֹ הֶעָשִׁיר הֶעָנִי[29].**

25) כלומר, המלווה הזה כשיפריש תרומותיו ימכור התרומה ויעכב הדמים לעצמו בפירעון חוב זה שיש לו על הכהן, וכן יעכב לעצמו מעשר ראשון ומעשר עני בפירעון חוב שיש לו על הלוי והעני. 26) צריך להיות "מחלקן". 27) כלומר, שאם מתו אינו יכול להפריש עד שיטול רשות מן היורשין. 28) שם כח: "רבא אמר שמא מת לא חיישינן". 29) שם ל: "עשירות לא שכיחא".

25 **ו. כֵּיצַד מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן[30]? מַפְרִישׁ תְּרוּמָה אוֹ מַעֲשֵׂר**
26 **רִאשׁוֹן אוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[31] מִפֵּרוֹתָיו, וּמְזַכֶּה בָּהֶן עַל יְדֵי**
27 **אַחֵר לְאוֹתוֹ כֹּהֵן אוֹ הַלֵּוִי אוֹ הֶעָנִי שֶׁהִלְוָם[32]. וְאִם**
28 **הָיוּ רְגִילִין לִטֹּל מִמֶּנּוּ וְהוּא רָגִיל שֶׁלֹּא יִתֵּן אֶלָּא לָהֶן**
29 **- אֵינוֹ צָרִיךְ לְזַכּוֹת עַל יְדֵי אַחֵר[33]. וְאַחַר שֶׁמַּפְרִישׁ**
30 **מְחַשֵּׁב כַּמָּה שָׁוֶה זֶה שֶׁהִפְרִישׁ וּמְנַכֶּה מִן הַמְּלוָה[34],**
31 **עַד שֶׁיִּפָּרַע כָּל חוֹבוֹ. וּמוֹכֵר הַתְּרוּמָה לְכָל כֹּהֵן**
32 **שֶׁיִּרְצֶה[35], וְאוֹכֵל הַמַּעַשְׂרוֹת[36].**

30) כלומר, איך יוצא ידי חובת נתינה? 31) בכתב־יד

אברבנאל: "מעשר עני". 32) ואותו אחר מחזירם לו. 33) שכיוון שאינו נותן אלא להם, כבר הסיחו כל הכהנים דעתם מן המתנות הללו, וכאילו באו לידיהם. ומעשר שני הנזכר כאן, הוא מעשר עני המתחלק בבית, שיש בו טובת הנאה לבעלים. 34) שאם אינו מנכה מן המלוה הרי הוא גוזלם, וגם נוטל מהם ריבית. 35) שתרומה אסורה לזרים. 36) שמותרים לזרים.

ז. כְּשֶׁהוּא מְחַשֵּׁב כַּמָּה שָׁוִים הַפֵּרוֹת שֶׁהִפְרִישׁ[37] - יֵשׁ לוֹ לְחַשֵּׁב כַּשַּׁעַר הַזּוֹל[38], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם רִבִּית. וְאֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת חוֹב זֶה[39]. וְאִם בָּא בַּעַל הַבַּיִת לַחֲזֹר - אֵינוֹ חוֹזֵר[40]; אֲבָל אִם רָצוּ אֵלּוּ שֶׁלָּקְחוּ הַמָּעוֹת לַחֲזֹר - חוֹזְרִין[41]. נִתְיָאֲשׁוּ מֵהֶן הַבְּעָלִים[42] - אֵין מַפְרִישִׁין עֲלֵיהֶן[43]; שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין עַל הָאָבוּד[44]. מֵת הַכֹּהֵן אוֹ הַלֵּוִי אוֹ הֶעָנִי שֶׁהִלְוָם - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן מֵחֶלְקָן כַּדֶּרֶךְ הַזּוֹ עַד שֶׁיִּטֹּל רְשׁוּת מִן הַיּוֹרְשִׁין[45]. וְהוּא שֶׁנִּיחַ לָהֶן קַרְקַע אֲפִלּוּ מְלֹא מַחַט[46]; אֲבָל אִם הִנִּיחַ כְּסָפִים - אֵין רְשׁוּת הַיּוֹרֵשׁ מוֹעֶלֶת[47]. וְאִם הִלְוָם בְּבֵית דִּין עַל מְנָת שֶׁיַּפְרִישׁ עַל מָעוֹת אֵלּוּ מֵחֶלְקָם - אֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל רְשׁוּת מִן הַיּוֹרְשִׁין[48]. הֶעֱשִׁיר הֶעָנִי - אֵין מַפְרִישִׁין עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהִלְוָהוּ בְּבֵית דִּין, וְזָכָה הַלָּה בְּמַה שֶׁבִּידָיו[49].

37) כדי לנכות מן המלווה. 38) אף על פי שבכל הלוואה פסק רבינו בפרק ט מהלכות מלוה ולוה הלכה א "אין פוסקין על הפירות (אין מלווים מעות כדי לקבל פירות תמורתם), עד שיצא השער (שייקבע מחיר קבוע בשוק) וכו'", הרי שצריכים שני תנאים: א) שיפסוק בפירוש עם הלווה על שער הזול. וב) שייצא השער - בנידון שלנו כיוון שהלוה שלא על מנת להיפרע, הרי זה דומה למכר, ולכן התירו אף על פי שלא פסק בפירוש, ואף על פי שלא יצא השער. ואף על פי שבשעת ההלוואה היו ארבעה סאים בסלע ועתה בשעת ההפרשה נמכרים עשרה סאין בסלע, אינו חושש משום רבית. 39) שאין שביעית משמטת אלא חוב שיכול לתבעו, שאם יתבענו יעבור ב"לא יגוש", אבל כאן אינו יכול לתבעו, שהרי לא התנה איתו שיפרע חובו, אלא ינכה מתרומות או מעשרות, ואם נשתדפו שדותיו של מלווה ולא היו פירות לתרום ולעשר, אין לו עליו כלום. ועוד שהחוב כבר נגוש ועומד, שהרי הפרעון ברשות המלווה. 40) תקנת חכמים היא כדי שיישארו המעות בידם. 41) שהרי שנינו "נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות יכול לחזור בו". 42) כגון שנשתדפו שדותיו ושמעו שאמר "ווי ליה לחסרון כיס", והוא התנה עמהם שיפריש עליהם מתרומות ומעשרות של שנה זו, ומכיוון שתבואות שנה זו, נשתדפו, אין לו עליו כלום. 43) אם לאחר מיכן הצמיחה התבואה. 44) כלומר, על החוב שנתייאש ממנו. 45) ואף על פי שאביהם הסכים שייקח הלה תרומותיו במעות שהלווה לו, שמא הם [=היורשים] אינם מסכימים לכך. 46) כיוון שקרקעות היורשים משועבדים לבעל חוב, מועטה רשותם. 47) כי מטלטלים של יתומים אינם משועבדים לבעל חוב, והם אינם חייבים לפרוע חוב אביהם, הרי נפקע החוב. 48) ואפילו אין להם קרקע מפריש על מעות הלוואתו, שיש כוח ביד בית דין להטיל חוב זה על כל הכהנים הלויים והעניים ותקנת חכמים היא, כדי שימצאו מלווים כשיצטרכו להלוואה. 49) כלומר, הלווה הזה זכה במעות שבידו שהרי אין כאן הלוואה על מנת לשלם אלא על מנת לנכות ממעשר עני ומכיוון שהעשיר העני, אין לו עליו כלום. ואף על פי שבמיתה תקנו חכמים לטובת הכהן והלוי והעני - עשירות אינה שכיחה כלל ולא תקנו בזה.

ח. יִשְׂרָאֵל[50] שֶׁאָמַר לְבֶן לֵוִי[51]: כֹּר מַעֲשַׂר[52] יֵשׁ לְךָ בְּיָדִי[53] - רַשַּׁאי[54] בֶּן לֵוִי לַעֲשׂוֹתוֹ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל מָקוֹם אַחֵר[55] אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָשַׁךְ[56]. וְאִם נְתָנוֹ הַיִּשְׂרָאֵל לְלֵוִי אַחֵר[57] - אֵין לוֹ עָלָיו אֶלָּא תַּרְעֹמֶת[58].

50) ודווקא ישראל, אבל כהן או לוי אינם חייבים לתת מעשרותיהם. 51) כל לוי קרוי בן לוי. וייתכן שהכוונה לסתם לוי, שאינו תלמיד חכם, שאם לא כן הרי אינו תורם אלא מן המוקף. 52) דווקא כשאמר לו כמות המעשר שבידו, אבל אמר לו סתם "מעשר יש לך בידי", לא יוכל הלוי לעשותו מעשר מן המעשר, כי אינו יודע מה כמות המעשר. 53) שעישרתי מפירותי ואתננו לך. 54) מן הדין. אבל תלמידי חכמים מחמירים על עצמם לתרום מן המוקף אפילו תרומת מעשר. 55) כי אינו גרוע מנותן רשות לחבירו שיתרום מכרי שלו על תבואתו (שיטה מקובצת שם בשם הרא"ש). ואין לחשוש שמא נתנו הישראל ללוי אחר, שהרי נאמר "שארית ישראל לא יעשו עוולה ולא ידברו כזב", ומכיוון שאין לישראל במעשר זה אלא טובת הנאה, שבידו לתיתו לכל לוי שרוצה, הרי הוא כנותן ללוי מתנה מועטת, שסמכה דעתו של המקבל כשהבטיחו, ולכן אם יחזור בו הרי הוא ממחוסרי אמנה, כלומר, מחוסרי אמון. 56) כך העמידו הברייתא בבבא מציעא שם, כי אם משך וחזר והפקיד אצלו, מדוע אמרו להלן: "אין לו עליו אלא תרעומת" - "כיוון דמשכיה ממונא אית ליה גביה". 57) שעבר על דברי חכמים הנ"ל. 58) ואף על פי שלא עשה בו שום קניין, יש לו עליו תרעומת כיוון "שהבטיחו בתוחלת נכזבה" ועוד, שכיוון שנתן המעשר לאחר, אין תרומת הלוי תרומה, ונמצא שהכשילו באכילת טבלים.

ט. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ פֵּרוֹת בַּמְּגוּרָה[59], וְנָתַן סְאָה לְלֵוִי וּסְאָה לְעָנִי[60] - לֹא יַפְרִישׁ שְׁמוֹנֶה סְאִין[61] מִן הַמְּגוּרָה וְיֹאכְלֵם, אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדֵעַ שֶׁשְּׁתֵּי סְאִין שֶׁל מַעַשְׂרוֹת קַיָּמִין; אֲבָל אִם אָכְלוּ מֵהֶן הַלֵּוִי וְהֶעָנִי - אֵינוֹ מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן הַנִּשְׁאָר מִשְּׁתֵּי הַסְּאִין[62].

59) אוצר שמכניסים שם הפירות. 60) ואמר להם: לכשאפריש מן המגורה שמונה סאים לאכילה, יהיו אלה עליהם מעשר ראשון ומעשר עני. 61) אין זה בדיוק שהרי לאחר שנתן סאה ללוי אינו חייב להפריש אלא עשירית מן הנשאר, ואם כן נותרו שמונה סאין ועשירית הסאה.

62) ואין לפרש דבריו שיחולו המעשרות לכשיפריש ולמפרע מעכשיו, כי הלא בדבר שהוא מן התורה אין אנו אומרים "ברירה".

י. עֲנִיִּים שֶׁהֶחֱלִיפוּ מַתְּנוֹתֵיהֶן עִם בַּעַל הַבַּיִת, כְּגוֹן שֶׁנָּתְנוּ לוֹ סְאָה שֶׁל לֶקֶט אוֹ שִׁכְחָה וּפְאָה וּמַעְשַׂר עָנִי[63] וְנָטְלוּ סְאָה מִן הַגֹּרֶן[64] - זֶה שֶׁנָּטַל מֵהֶם[65] פָּטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר, אַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשָׂה בִּרְשׁוּת בַּעַל הַבַּיִת[66]; וְזֶה שֶׁנָּטְלוּ מִמֶּנּוּ[67] חַיָּב[68], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חֵלֶף מַתְּנוֹתֵיהֶן הַפְּטוּרִין[69].

63) שהם פטורים ממעשרות. 64) שהוא חייב במעשרות. 65) בעל הבית מהעניים. 66) [כלומר: אם החליפין היו שלא מדעת בעל הבית, אלא שנתחלפו להם לעניים שלו בשלהם, וודאי שחלקם של העניים פטור מן המעשרות, אלא אפילו אם היו החליפין מדעתו של בעל הבית, שהרי זה כמקח, ומקום קובע למעשרות כשמצרף שניים ואוכל - בכל זאת פטור מן המעשרות. ואף על פי שאם עשאום גורן בשדה, הוקבעו למעשרות, שאין הכל יודעים שהם של לקט שכחה ופאה - כאן בחליפין אין לחשוש למראית העין, שמי ששמע מהחליפין ישמע גם שהחליפין היו עם מתנות העניים הפטורות ממעשר. ויש אומרים שבנידון זה אפילו אם עשאם גורן בשדה, לא נתחייבו, כי קול יוצא לחליפין]. 67) העניים מבעל הבית. 68) במעשר. ואם נגמרה מלאכתם ביד העניים, חייבים הם במעשר מן התורה, כדין לוקח. 69) אם כוונת רבינו לומר, שכיוון שהוא חלף מתנותיהם הפטורות היה מקום לפטרם ממעשרות, דבריו צריכים עיון רב, כי איך אפשר לפטרם מטעם זה.

יא. מִי שֶׁהָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי כַּלְכָּלוֹת שֶׁל טֶבֶל שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתָן[70], וְאָמַר: מַעְשְׂרוֹת זוּ[71] בָּזוּ[72] - הָרִאשׁוֹנָה מְעֻשֶּׂרֶת[73]. אָמַר: מַעְשְׂרוֹת זוּ בָּזוּ וְזוּ בָּזוּ - הָרִאשׁוֹנָה מְעֻשֶּׂרֶת, שֶׁהֲרֵי קָבַע מַעְשְׂרוֹתֶיהָ בַּשְּׁנִיָּה; וְאֵין הַשְּׁנִיָּה מְעֻשֶּׂרֶת, שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין מַעֲשַׂר מִן הָרִאשׁוֹנָה שֶׁכְּבָר נִפְטְרָה עַל הַשְּׁנִיָּה שֶׁעֲדַיִן הִיא חַיֶּבֶת בְּמַעְשַׂר[74] שְׁתֵּיהֶן.

70) כן הוא בתוספתא שם. שאם לא ניטלה תרומתן, אינו יכול לומר תרומת זו בזו, כי צריך לקבוע לה מקום בצפון או בדרום, מה שאין כן במעשרות. [וצריך לומר, שגם תרומת מעשר כבר ניטלה, שאם לא כן לא תוקנה הכלכלה, שהרי אי אפשר להפריש ממנה תרומת מעשר]. 71) כלכלה אחת. 72) בכלכלה שנייה. 73) כי מעשרותיה בכלכלה שנייה. 74) כי אין תורמין ומעשרין מן הפטור על החיוב.

יב. אָמַר: מַעְשְׂרוֹת שְׁתֵּי כַּלְכָּלוֹת אֵלּוּ מַעְשַׂר כָּל אַחַת מֵהֶן קָבוּעַ בַּחֲבֵרְתָּהּ - קָרֵא שֵׁם[75], וּכְבָר קָבַע מַעְשְׂרוֹתֵיהֶן בָּהֶן, וּמוֹצִיא הַמַּעַשְׂרוֹת שֶׁלָּהֶן, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן מַעַשְׂרוֹת מִמָּקוֹם אַחֵר.

75) כלומר, חלה הפרשתו, לעניין זה שאינו יכול להוציא עליהן מעשרות ממקום אחר.

יג. וְכֵיצַד מְעַשְּׂרָן? מוֹצִיא מַעְשַׂר שְׁתֵּיהֶן מֵאַחַת מֵהֶן[76] אוֹ מַעְשַׂר כָּל אַחַת מֵהֶן מִמֶּנָּה, אִם הָיוּ שָׁווֹת[77]. וְאִם הָיְתָה אַחַת גְּדוֹלָה מֵחֲבֵרְתָּהּ - מַפְרִישׁ מִן הַקְּטַנָּה מַעְשַׂר הַגְּדוֹלָה[78], וּמִן הַגְּדוֹלָה[79] מַעְשַׂר הַקְּטַנָּה[80].

76) אם היו שוות. 77) ומזו על זו ומזו על זו אינו יכול להפריש, שאם הפריש מן הראשונה על השנייה, שוב אינו יכול להפריש מן השנייה על הראשונה, מפני שהוא מן הפטור על החיוב. 78) כלומר, מפריש מן הקטנה מעשר על חלק מן הגדולה, השווה לגודל הקטנה, ומשאיר בגדולה חלק טבל שממנו יפריש על הקטנה. 79) כלומר, מן היתר שנשאר טבל. 80) ומעשר עצמו.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר הפירות שנקראו חולין מתוקנין אם נתערבו בטבל מה דינם. מי שהיו לו עשר שורות של כדי יין וקבע כד אחד משורה החיצונה למעשר ואינו יודע לאי זו שורה חיצונה התכוון.

א. הַפֵּרוֹת[2] שֶׁהוּרַם מֵהֶן תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[3] - הֵן הַנִּקְרָאִין חֻלִּין[4]. וְאִם הִפְרִישׁ מֵהֶן שְׁאָר מַעְשְׂרוֹתֵיהֶן - הֵן הַנִּקְרָאִין חֻלִּין מְתֻקָּנִין בְּכָל מָקוֹם.

2) כן כתב רבינו בפירוש המשנה בדמאי פ"ז משנה ז. 3) ועדיין לא הפריש מעשרות. ואף־על־פי שלכתחילה אין להפריש תרומת מעשר לפני מעשר ראשון - בדיעבד תרומתו תרומה, ראה להלן פ"ט הלכה ה. 4) "מפני שהקדושה (= התרומות המעורבות בהם) ניטלה מהם" (פירוש המשנה שם).

ב. טֶבֶל[5] שֶׁנִּתְעָרֵב בְּחֻלִּין מְתֻקָּנִין מִין בְּמִינוֹ[6], שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַלֵּךְ אַחַר הַטַּעַם[7]: אִם יֵשׁ לוֹ פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת - מוֹצִיא עַל אוֹתוֹ טֶבֶל תְּרוּמָה[8] וּמַעַשְׂרוֹת לְפִי חֶשְׁבּוֹן[9]; וְאִם אֵין לוֹ פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת לְהוֹצִיא עַל אוֹתוֹ טֶבֶל - הֲרֵי הַכֹּל אָסוּר[10] עַד שֶׁיַּפְרִישׁ[11]. וּכְשֶׁהוּא מַפְרִישׁ, מַפְסִיד מִן הַחֻלִּין הַמְתֻקָּנִין כְּדֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבַּטֶּבֶל[12].

5) כלומר, פירות שלא ניטלה מהם תרומת מעשר, אבל ניטלה מהם תרומה גדולה. כן הוא בירושלמי שם, וכן משמע להלן בדברי רבינו. 6) שהטבל אוסרו במשהו, מפני שהוא דבר שיש לו מתירין, שהרי אפשר לתקנו (פט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה ו). 7) ולפיכך אינו בטל. אבל אם נתערב בשאינו מינו - הוא בטל בששים. 8) כלומר, תרומת מעשר, כנ"ל. (שם). 9) כלומר, לפי כמות הטבל שנתערב. ומקור הדברים בחלה פ"ג משנה ט (כסף־משנה) ובתוספתא פ"ה (הוצאת ר"ש ליברמן עמ' 98 25). 10) שטבל שנתערב מין במינו - במשהו (הלכות מאכלות אסורות שם). 11) כדרך שמבואר בהלכה הסמוכה. 12) כלומר, אחד ממאה מן הטבל.

ג. כֵּיצַד? מֵאָה[13] סְאָה שֶׁל טֶבֶל שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמֵאָה סְאָה שֶׁל חֻלִּין מְתֻקָּנִין[14] - מַפְרִישׁ מִן הַכֹּל אֶחָד

וּמֵאָה, וְכֹל שֶׁהִפְרִישׁ - טֶבֶל, וְיִשָּׁאֵר תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע חֵלִין מְתֻקָּנִין[15], נִמְצָא מַפְרִיד סְאָה אַחַת[16]. וְכֵן אִם הָיָה אוֹתוֹ טֶבֶל טָבוּל לִתְרוּמָה - מַפְרִיד מִן הַחֵלִין הַמְתֻקָּנִין כְּדֵי תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[17]. וְלָמָּה מַפְרִיד סְאָה זוֹ[18]? כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמַר: מֵאָה שֶׁהִפְרִישׁ הֵן מֵאָה שֶׁל חֵלִין, וְהַמֵּאָה שֶׁנִּשְׁאֲרוּ הוּא הַטֶּבֶל[19]. וְכֵן אִם הָיָה הַטֶּבֶל פָּחוֹת מִן הַחֵלִין אוֹ מְרֻבֶּה עַל הַחֵלִין - מַגְבִּיהַּ הַטֶּבֶל וּכְדֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבַּטֶּבֶל מִן הַחֵלִין; אוֹ כְּדֵי תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, אִם הָיָה הַטֶּבֶל טָבוּל לִתְרוּמָה.

13) משנה בדמאי שם, ותוספתא שם פ"ה. ונראה שדעת רבינו שאיסור טבל אינו אלא מחמת תרומה המעורבת בו (וכדעת רש"י ביבמות פו. ועיין שם בתוספות ד"ה מה תרומה, וכדעת הר"ן נדרים פג :). וכשנתערב הטבל בחולין, בטלה התרומה בחולין, ופקע הטבל. שכשם שתרומה לאחר שהופרשה ונתערבה בחולין בטלה היא במאה ואחת, כן הוא קודם שהופרשה. [ובתוך הטבל שלה אינה בטלה (ואע"פ שאין שם אלא מאה בלבד, הרי מן התורה תרומה בטלה ברוב, ואין צורך במאה ואחד), לפי שאיסור המעורב מתחילתו אינו בטל, ראה מה שכתב הגרי"מ חרל"פ בקונטרס אחרון לציץ הקודש סימן כ]. עיין 'תוספות יום־טוב' וחזון־איש. 14) במשנה דמאי שם "חולין". ועיין 'תוספות יום־טוב' שם. 15) לאחר שיפריש מהם מעשר ראשון ומעשר שני מספק (חזון־איש). 16) שמן הדין לא היה צריך להפריש אלא מאה ולתלות שבהם נמצאת הסאה של תרומת מעשר, כשם שבכל תערובת תרומה בחולין במאה, אין צריך להרים אלא כשיעור שנפל ולא יותר, וראה להלן. 17) כלומר, שלש סאים. שתים לתרומה גדולה שהיא אחת מחמשים (כשיעור מדה בינונית - למעלה פ"ג מהלכות תרומות הלכה ב) ואחת לתרומת מעשר שהיא אחת ממאה. אבל יש להבין: הרי יש כאן שלש סאים של תרומה ותרומת מעשר, והיאך הן בטלות במאה של חולין? הרי לכל סאה צריך מאה, וא"כ צריך לכולן שלש מאות סאה! וראה להלן הלכה ה. 18) כלומר, הרי בכל תערובת תרומה במאה חולין, אין צריך להרים אלא כמדת התרומה שנפלה. 19) כן כתב בפירוש המשנה שם, וזו לשונו: "כשאנו חוששים שמא יחשוב כשנטל המאה בלבד, שזה שנטלנו הם מאה של חולין והנשארים הם מאה של טבל, ואין הדין כן, לפי שהטבל הוא הניטל (כשם שבתרומה שנפלה שצריך להרים, אנו מחזיקים את המורם לתרומה, ועיין בפי"ג מהלכות תרומות הלכה ג) וזה ענין מה שנאמר בגמרא (ירושלמי בבא מציעא פרק י הלכה א), ונוטל מאה ואחת, ואמר ר' יוסי אם אתה אומר אני נוטל מאה, אני אומר כל החולין עלו בידו ונמצאו אלו (הנשארים) טבל".

ד. וְכֵן אִם נִתְעָרֵב מַעֲשֵׂר טָבוּל[20] בְּחֵלִין מְתֻקָּנִין[21] - אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא. אִם יֵשׁ לוֹ מַעֲשֵׂר אַחֵר[22] - מוֹצִיא אוֹתוֹ עַל מַעֲשֵׂר הַטָּבוּל תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר[23] לְפִי חֶשְׁבּוֹן[24]; וְאִם אֵין לוֹ מַעֲשֵׂר - מַגְבִּיהַּ הַמַּעֲשֵׂר שֶׁנִּתְעָרֵב, וּמַפְסִיד מִן הַחֵלִין הַמְתֻקָּנִין כְּדֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבַּמַּעֲשֵׂר הַטָּבוּל[25].

20) מעשר ראשון שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר. 21) שהוצאו מהם כל התרומות והמעשרות. 22) שלא הופרשה ממנו תרומת מעשר. 23) שבתערובת. 24) כלומר, לפי כמות המעשר הטבול שבתערובת. 25) כדלהלן.

ה. כֵּיצַד[26]? מֵאָה מַעֲשֵׂר שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמֵאָה חֵלִין[27] מְתֻקָּנִין - מַפְרִישׁ מִן הַכֹּל מֵאָה וָעֶשֶׂר, וְכֹל שֶׁהִפְרִישׁ - מַעֲשֵׂר, וְהַתִּשְׁעִים הַנִּשְׁאָרוֹת הֵן חֵלִין כְּשֶׁהָיוּ. וְכֵן אִם הָיוּ הַחֵלִין מְרֻבִּין עַל הַמַּעֲשֵׂר הַטָּבוּל אוֹ פְּחוּתִים מִמֶּנּוּ - מַפְרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר וּכְדֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבַּמַּעֲשֵׂר הַטָּבוּל מִן הַחֵלִין.

26) משנה שם. 27) לא מובן היאך בטלות עשר סאין של תרומת מעשר במאה חולין, והלא צריך אלף כנגדם. וראה למעלה הלכה ב.

ו. טֶבֶל[28] שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמַעֲשֵׂר טָבוּל[29], אִם הָיָה הַטֶּבֶל כַּמַּעֲשֵׂר[30] - מַפְסִיד מִן הַטֶּבֶל כְּדֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבּוֹ[31]. כֵּיצַד[32]? מֵאָה סְאָה טֶבֶל שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמֵאָה סְאָה מַעֲשֵׂר[33] - מַפְרִישׁ אֶחָד וּמֵאָה, וְזֶה שֶׁהִפְרִישׁ - מַעֲשֵׂר[34], וְתִשְׁעִים וְתֵשַׁע הַנִּשְׁאָרוֹת - טֶבֶל. הָיָה[35] הַטֶּבֶל מְרֻבֶּה עַל הַמַּעֲשֵׂר[36] - מַפְרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר בִּלְבַד, וְלֹא יַפְסִיד מִן הַטֶּבֶל כְּלוּם; שֶׁאִם יִקְרָא שֵׁם לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁנִּטְבַּל[37], נִמְצָא הַמַּעֲשֵׂר מְדֻמָּע[38] בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל טֶבֶל שֶׁעָלְתָה עִמּוֹ[39]. הָיָה[40] הַמַּעֲשֵׂר מְרֻבֶּה עַל הַטֶּבֶל - קוֹרֵא שֵׁם לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבַּטֶּבֶל[41], וּמַפְרִישׁ הַטֶּבֶל וּכְדֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל טִבְלוֹ[42], אֶחָד מִמֵּאָה, מִן[43] הַמַּעֲשֵׂר; וְיִהְיֶה הַטֶּבֶל כֻּלּוֹ מְדֻמָּע[44], וְיִמְכְּרֶנּוּ[45] לְכֹהֵן חוּץ מִדְּמֵי שְׁתֵּי תְּרוּמוֹת שֶׁבּוֹ[46]. וְנִמְצָא מַפְסִיד מִן הַמַּעֲשֵׂר אֶחָד מִמֵּאָה שֶׁבּוֹ, שֶׁהוּא כְּמוֹ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבַּטֶּבֶל[47]. כֵּיצַד? מֵאָה טֶבֶל עִם מָאתַיִם מַעֲשֵׂר - מַפְרִישׁ מֵאָה וְשָׁלֹשׁ, וְהַשָּׁלֹשׁ הֵן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל מֵאָה טֶבֶל וְשִׁעוּר תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר מִמָּאתַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִטְעוֹת אִם נִתְעָרְבוּ בִּכְמוֹתוֹ[48], וְיִשָּׁאֵר קצ"ז, וְהֵם מַעֲשֵׂר כְּשֶׁהָיוּ[49].

28) משנה שם. והיינו שניטלה ממנו תרומה גדולה, ועדיין לא ניטלה ממנו תרומת־מעשר. 29) שלא ניטלה ממנו תרומת־מעשר. 30) כלומר, מאה טבל ומאה מעשר. 31) כלומר, אחד ממאה. 32) משנה שם. 33) טבול לתרומת מעשר, כנ"ל. 34) והאחד היתר על המאה - תרומת מעשר של הטבל. 35) משנה שם. 36) כגון מאה טבל ותשעים מעשר. 37) צ"ל: "שבטבל", כלומר, יפסיד מן הטבל כשיעור תרומ"ע שבו, ויקרא לה שם. 38) מעורב. 39) ואף שדעת רבינו שהתרומות בטלות בתערובת, כנ"ל, מ"מ כיון שאמרו חכמים שצריך להרימן,

הרי הרמת המעשר, שישנה בה תרו"מ של הטבל מקדשתן, וחוזרות ומדמעות תערובותיהן. 40) ירושלמי שם: "מאה מעשר וצ' טבל, נוטל צ"ב פחות עשור אחד", ופירש רבינו, צ' של טבל, אחד, תרומ"ע של ק' מעשר, ואחד פחות עשור, תרומ"ע של הטבל, הרי תרומת מעשר של כל התערובת. 41) כלומר, לאחד שקבע מקום מעשר־ראשון בטבל המעורב. 42) שהיא אחד ממאה של הטבל. 43) כלומר, ואחד ממאה של המעשר הטבול. 44) שמעורבות בו שתי תרומות מעשר. 45) את הטבל הנ"ל. 46) שחייב לתתן ואסור לו למכרן, שדמיהן יהיו גזל בידו. 47) אף שאינו תרומת מעשר ממש, שהרי מעשר מן המעשר לפי החשבון יהא עשרים סאין, גזרו חכמים, כדלהלן. 48) כלומר, ק' סאין טבל בק' סאין מעשר, שהדין הוא שמפריש מעשר ומשייר טבל לפניו, ואם נפריש טבל ממעשר כשמעשר רבה עליו, ולא נעשה היכר כלשהו, יבא להפריש טבל ממעשר אף כששניהם שוים, ואסור לעשות כן, שגדולה מראית העין שהוא מפריש טבל ונותנו לכהן, משמשייר טבל לפניו ונראה כאוכלו, וראה למעלה הלכה ג. 49) והראב"ד חולק, וראה ביאורו וביאור דעת רבינו כנ"ל, ובאריכות בחזון־איש.

1 **ז. מִי[50] שֶׁהָיוּ לוֹ עֶשֶׂר שׁוּרוֹת שֶׁל עֶשֶׂר עֶשֶׂר כַּדֵּי**
2 **יַיִן[51], וְקָבַע כַּד אַחַת מִשּׁוּרָה הַחִיצוֹנָה[52] מַעֲשֵׂר עַל**
3 **מָקוֹם אַחֵר[53], וְאֵין יָדוּעַ[54] אֵי זוֹ שׁוּרָה הַחִיצוֹנָה הִיא**
4 **- נוֹטֵל שְׁתֵּי חָבִיּוֹת[55] בַּאֲלַכְסוֹן[56] וּמְעָרֵב שְׁתֵּיהֶן[57]**
5 **וּמַפְרִישׁ מֵהֶן[58].**

50) שם משנה ח. 51) כלומר, רבוע של כדי יין שבכל אחת מצלעותיו עשרה כדים, וסכומם - מאה, וכולן חייבות במעשר. 52) כלומר, שכשיפריש כד אחד משורה חיצונה שלא קבע אותה עתה, יחול המעשר, ואין זו קריאת שם עכשיו, אלא קובע שיצטרך להפריש מכאן ולא יוכל להפריש ממקום אחר, וכן משמע להלן בסוף הלכה ט. וראה למעלה פ"ז הלכה יב. 53) על תשעה כדי יין. 54) כלומר, מעולם לא היה ידוע, שאף בעל היין לא נתכוון לשורה מסויימת, וראה ביבמות כג: וברש"י שם. 55) פתח בכד וסיים בחבית, וכן הוא במשנה שם. ועיין בבא קמא כז. ובשיטה־מקובצת שם. 56) כלומר, אחת שבמקצוע מזרחית־צפונית, ואחת באלכסון שכנגדה: מערבית־דרומית, או אחת שבמקצוע צפונית־מערבית, ואחת באלכסון שכנגדה: דרומית־מזרחית. 57) ונמצא שהמעשר מעורב מיין כל ארבעת השורות החיצוניות. 58) כמות יין השוה לעשירית היין שהוא רוצה לעשר. ואף שדעת רבינו שבדבר שהוא מן התורה אין אומרים "ברירה" (ראה למעלה פ"ז הלכה א) - כאן שלא הקפיד לקבוע בדיוק את מעשרו, לא איכפת לו איזה יין יהא מעשר ובלבד שיהא משורה חיצונה, באופן זה אנו אומרים "ברירה", וראה להלן בפ"ד מהלכות מע"ש הלכה טו, ובכסף־משנה שם, ובאנציקלופדיה תלמודית ערך ברירה, כרך ד עמוד רלא ותוספתא כפשוטה מעשר שני פ"ד עמוד 77 3.

6 **ח. קְבָעָהּ[59] בַּחֲצִי שׁוּרָה הַחִיצוֹנָה, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ**
7 **חֲצִי שׁוּרָה הִיא[60] - נוֹטֵל אַרְבַּע חָבִיּוֹת מֵאַרְבַּע**
8 **זָוִיּוֹת[61]. קְבָעָהּ בְּשׁוּרָה אַחַת מֵהֶן[62], וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ**
9 **שׁוּרָה הִיא - נוֹטֵל שׁוּרָה אַחַת בַּאֲלַכְסוֹן[63]. קְבָעָהּ**
10 **בַּחֲצִי שׁוּרָה[64], וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ חֲצִי שׁוּרָה הִיא -**
11 **נוֹטֵל שְׁתֵּי שׁוּרוֹת בַּאֲלַכְסוֹן[65], שֶׁהֲרֵי נָטַל חָבִית מִכָּל**
12 **חֲצִי שׁוּרָה, וּמְעָרֵב וּמַפְרִישׁ.**

59) משנה שם. כלומר, קבע את החבית שתהא מעשר. 60) כלומר, לא קבע לכתחילה איזו חצי שורה משמונה חצאי השורות החיצונות. 61) ומערבן, ונמצא שיין כל שמונת חצאי השורות מעורב. 62) מעשר השורות. 63) כלומר, עשר חביות של אחד האלכסונים. ונמצא שיש בידו מכל שורה חבית, ונתקיימה קביעותו ממה־נפשך. 64) מעשרים חצאי השורות שברבוע. 65) כלומר, עשר חביות אלכסון ממזרחית־צפונית למערבית־דרומית, ועוד עשר חביות אלכסון שמצפונית־מערבית לדרומית־מזרחית.

13 **ט. קָבַע[66] הַמַּעֲשֵׂר בְּכַד[67] אַחַת מֵהֶן[68], וְאֵין יָדוּעַ אֵי**
14 **זוֹ הִיא - נוֹטֵל מִכָּל כַּד וָכַד מִן הַמֵּאָה וּמְעָרֵב**
15 **וּמַפְרִישׁ כְּדֵי כַּד אַחַת וּמַעֲשֵׂר.**

66) משנה שם. 67) במשנה שם: "חבית". וראה למעלה הלכה ז. 68) ממאה הכדים.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שפירות ע"ה הם ספק ואין לומר מעושרין הם. כמה מעשרות מפרישין מן הדמאי, ואם מברכין עליו. וכיצד מעשרין אותו. הלוקח ככר מן הנחתום. והמזמין את חבירו שיאכל אצלו. אם אדם מתנה על דבר שאינו ברשותו על הודאי. הנחתומין אם חייבים להפריש מעשר שני משל דמאי. שנים שבצרו כרמיהן בתוך גת אחת והאחד אינו נאמן.

16 **א. בִּימֵי[2] יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל[3], שֶׁהָיָה אַחַר שִׁמְעוֹן**
17 **הַצַּדִּיק[4], שָׁלְחוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[5] וּבָדְקוּ בְּכָל גְּבוּל**
18 **יִשְׂרָאֵל, וּמָצְאוּ שֶׁהַכֹּל זְהִירִים בִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה**
19 **וּמַפְרִישִׁין אוֹתָהּ[6], אֲבָל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן[7] וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי**
20 **וּמַעְשַׂר עָנִי[8] הָיוּ עַמֵּי הָאָרֶץ מִיִּשְׂרָאֵל[9] מְקַלִּין עַל**
21 **עַצְמָן וְלֹא הָיוּ מַפְרִישִׁין אוֹתָן. לְפִיכָךְ גָּזְרוּ, שֶׁלֹּא**
22 **יְהֵא נֶאֱמָן עַל הַמַּעֲשְׂרוֹת אֶלָּא אֲנָשִׁים נֶאֱמָנִים; אֲבָל**
23 **עַמֵּי הָאָרֶץ - פְּרוֹתֵיהֶן סָפֵק[10], וְאֵין נֶאֱמָנִין לוֹמַר**
24 **מְעֻשָּׂרִין הֵן[11]. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא דְּמַאי[12].**

2) תוספתא סוטה סוף פי"ג לפי כת"י ווין ודפוס ראשון, משנה מעשר שני סוף פ"ח, וגמרא ביומא ט, א. ובסוטה מח, א. 3) זהו ששימש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי, ראה ברכות כט, א. ('מלאכת שלמה' מעשר שני, שם). ועי' ב'כסף משנה' וב'תולדות תנאים ואמוראים' ערך שמעון הצדיק, בסופו. 4) [בין אם הוא בנו של מתתיהו כהן גדול, כמו שכתב רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה (פרק ששי) ובין אם הוא נכדו של מתתיהו (בנו של שמעון החשמונאי) - לא היה אחר שמעון הצדיק. ויתכן כי כוונתו כי כשם ששמעון הצדיק היה גם כהן־גדול וגם נשיא, כן היא גם יוחנן: כהן־גדול ונשיא ('תולדות תנאים ואמוראים' שם), ולפיכך עליו היה לדאוג לצרכי הדת

של העם ולתקן תקנות גם מחוץ לבית המקדש, וראה להלן]. 5) בתוספתא ובגמרא שם: "לפי ששלח [יוחנן כהן־גדול] בכל גבול ישראל, וראה וכו'", וסובר רבינו שבפקודתו שלחו בית־דין הגדול. וראה בהלכה הסמוכה. 6) שהיא במיתה ואין לה שיעור, שחיטה אחת פוטרת כל הכרי (רע"ב פ"א שם, ועי' 'פאת השולחן' סי' יד ס"ק ה). 7) שהם חושבים שטבל שלא הופרש ממנו מעשר ראשון, אין חייבים עליו מיתה, אעפ"י שיש בו תרומת מעשר (רע"ב שם פ"ד מ"א, וראה בפ"י מהל' מאלכות אסורות הי"ט, וברדב"ז שם, ובהלכה הסמוכה). [וראה עוד להלן בפי"ב ה"ח, והט"ו]. 8) כן הוא בדמאי פ"ד מ"ג, לדעת חכמים. וראה בנדרים פד, ב ומכות יז, א. 9) כלומר, מקצת עמי הארץ, אבל רובם - מעשרים (שבת יג.). 10) כשלא אמר לו שמעושרים הם. 11) כלומר, ואפילו אמר שמעושרים הם, אינו נאמן. 12) ב'ערוך' ערך דמאי, פירש: דא מאי, כלומר, זה הפרי מה טיבו, עישרוהו, או לא. וכן הוא ב'ירושלמי' סוף מס' סוטה.

1 **ב. וְהִתְקִינוּ[13], שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם מַפְרִישׁ[14] מִן הַדְּמַאי**
2 **אֶלָּא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עָוֹן מִיתָה[15],**
3 **וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שֶׁאֵין בָּזֶה הֶפְסֵד[16], שֶׁהֲרֵי בְּעָלָיו**
4 **אוֹכְלִין אוֹתוֹ[17]; אֲבָל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשַׂר עָנִי[18] -**
5 **אֵין מַפְרִישׁ[19] מִן הַדְּמַאי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק[20],**
6 **וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. לְפִיכָךְ אוֹמֵר לַלֵּוִי אוֹ**
7 **לֶעָנִי: הָבֵא רְאָיָה שֶׁאֵינוֹ מְעֻשָּׂר[21] וְטֹל מַעֲשְׂרוֹת[22].**

13) בסוטה שם: "עמד [יוחנן כ"ג] והתקין להם וכו'", וראה למעלה הערה ד. 14) ונותן לכהן, כדלהלן ה"ה. 15) למעלה פ"א ה"ה, ולכן החמירו בה לתתה לכהן, אף שמעיקר הדין אפשר היה למכרה, כדלהלן. 16) בהפרשתו. 17) בירושלים (פ"ב מהל' מעשר שני ה"א). 18) שחייבין להפרישו בשנה השלישית ובשנה השישית לשמיטה, כדלהלן, ושניהם אין בטבלם מיתה (ראה בפ"י מהל' מאכלות אסורות הלכות יט־כ, וביבמות פו, א – ב'תוספות' ד"ה אי, ובהגהות מהר"י לנדא שם) ויש בהם הפסד, אם נתחייב להפרישם, שהרי יהא צריך לתתם ללוי ולעני. 19) כלומר, אינו מפריש ונותן. 20) כלומר, ספק ממון לוי ועני, ספק ממון ישראל. 21) כלומר, שעם־הארץ זה, שלקחתי הימנו, לא עישר הפירות. 22) כלומר, הלוי מעשר ראשון, והעני מעשר עני.

8 **ג. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין[23] מַעְשַׂר עָנִי מִן הַדְּמַאי**
9 **- צָרִיךְ[24] לִקְרוֹת לוֹ שֵׁם, וְאֵינוֹ מַפְרִישׁ[25]. וְאוֹמֵר[26]:**
10 **עִשּׂוּר מַה שֶּׁיֵּשׁ כָּאן מַעְשַׂר עָנִי[27]. כְּדֵי לִקְבֹּעַ מַעֲשֵׂר**
11 **שֵׁנִי[28]; שֶׁמַּעְשַׂר עָנִי בִּשְׁלִישִׁית וְשִׁשִּׁית - בִּמְקוֹם**
12 **מַעֲשַׂר שֵׁנִי שֶׁל שְׁאָר שְׁנֵי הַשָּׁבוּעַ.**

23) כלומר, אין מפרישין ונותנים, ראה בהלכה הקודמת. 24) דמאי פ"ד מ"ג, כחכמים ולא כרבי אליעזר. 25) אינו צריך להפריש, וכן הוא במשנה, שם. 26) לאחר שהפריש תרומת מעשר (פירוש המשנה שם, ולהלן ה"ה). 27) ראה להלן פ"א מהל' מעשר שני סוף הי"ד. 28) כלומר, כדי שלא יזלזלו בהפרשת מעשר שני מדמאי לאחר הפרשת תרומת מעשר (פירוש המשנה, שם). ואף־על־פי שלמעלה (ה"א) כתב שנחשדו עמי הארץ על מעשר עני, אילולא טעם זה שכתב רבינו, לא היו מחייבים לקרוא שם למעשר עני, מפני שאין בטבלו אלא מלקות בלבד (פ"י מהל' מאכלות אסורות ה"כ) והיו סומכים על רוב עמי הארץ שמעשרים הם (ר"י קורקוס).

13 **ד. כְּשֶׁמַּפְרִישִׁין מִן הַדְּמַאי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וּמַעֲשַׂר**
14 **שֵׁנִי[29] - אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן[30], לְפִי שֶׁהוּא סָפֵק[31].**
15 **לְפִיכָךְ מֻתָּר[32] לְהַפְרִישׁ כְּשֶׁהוּא עָרֹם[33].**

29) [הזכיר רק תרומת מעשר ומעשר שני, שאותם הוא מפריש במעשה, אבל מעשר ראשון ומעשר עני, שאינו מפרישם במעשה, אלא קורא להם שם בלבד (למעלה ה"ב) - אין עליהם חיוב ברכה כלל, אפילו בטבל ודאי (אם אינו מפרישם), שכיון שאפשר לקרוא שם במחשבה בלבד (חולין ז. ובכורות נט. אלא שרבינו לא הזכיר זאת, וראה להלן ה"ט, וצ"ע), אין מברכים אפילו אם קרא שם באמירה, כמו שאין מברכין על ביטול חמץ, כמפורש בשו"ע או"ח סי' תלב ס"ב]. 30) שבת כג, א. 31) שם: "אמר אביי, ודאי דדבריהם בעי ברכה, ספק דדבריהם לא בעי ברכה. רבא אמר, רוב עמי הארץ מעשרין הן". וסובר רבינו, שרבא אינו חולק על אביי, אלא הוסיף עוד טעם לזה שאין מברכין (כסף־משנה). ועי' בפ"ג מהל' חנוכה ה"ה [וראה להלן פי"ג ה"כ]. 32) דמאי פ"א מ"ד. 33) אבל במקום שצריך לברך, אסור לתרום כשהוא ערום, שנאמר: "והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר", אפילו דיבור של קדושה - אסור במקום שיש ערוה (רש"י בשבת שם, וראה בפ"ד מהל' תרומות ה"ד).

16 **ה. כֵּיצַד[34] מְעַשְּׂרִין אֶת הַדְּמַאי? מַפְרִישׁ כְּדֵי תְּרוּמַת**
17 **מַעֲשֵׂר, שֶׁהוּא אֶחָד מִמֵּאָה מִן הַכֹּל, וּמַנִּיחָהּ בְּצַד**
18 **הַפֵּרוֹת[35], וְאוֹמֵר: זֶה[36] מַעֲשֵׂר, וּשְׁאָר מַעֲשֵׂר[37] סָמוּךְ**
19 **לוֹ[38]. וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר: זֶה שֶׁאָמַרְתִּי עָלָיו שֶׁהוּא**
20 **מַעֲשֵׂר הֲרֵי הוּא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל שְׁאָר הַמַּעֲשֵׂר**
21 **הַסָּמוּךְ לוֹ. וְנוֹטֵל אוֹתָהּ וְנוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן[39]. שֶׁאֵינוֹ**
22 **רַשַּׁאי[40] לְהַפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר קֹדֶם הַמַּעֲשֵׂר**
23 **לְכַתְּחִלָּה[41]. וְאַחַר כָּךְ מַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי.**

34) דמאי פ"ה מ"א. 35) בפירוש המשנה שם, כתב שאינו צריך להפריש, ודי לו בקביעת מקום בכרי (ועיי"ש בתוי"ט). ויתכן כי גם כאן אין כוונתו שצריך להפריש דוקא, אלא השמיענו שאפילו הפריש, אין זה כמפריש תרומת מעשר לפני מעשר ראשון, שהרי עדיין לא קרא שם ('תוספות אנשי שם'). ואף שהיה יכול לקבוע מעשר ולהפריש ממנו אחר־כך תרומת מעשר, וכל הטורח הזה למה? - כיון שתרומת מעשר נקראת "ראשית" (אף שאסור להפרישה קודם מעשר ראשון), צריך לייחד במעשר מה שעתיד לעשותו תרומת מעשר, קודם שייחד תשעת החלקים ('משנה ראשונה' שם. וראה למעלה פ"ג מהל' תרומות הכ"ג). 36) האחד ממאה, שהפריש. 37) תשעה חלקי מאה נוספים. 38) וזוהי קביעות מקום, ראה בהלכה הסמוכה. 39) ואף שיכול לומר לכהן: הבא ראיה שעדיין

לא תרמו וטול תרומת מעשר כנ"ל, וא"כ יכול היה למכרה לכהן, החמירו חכמים שלא לעכבו אצלו ולא למכרו, גזירה שמא ישהנה אצלו ויאכלנה ונמצא מתחייב מיתה (סוטה מח. ברש"י ד"ה מפריש. וראה ביומא ט. ב'תוספות' ד"ה מעשר. וה'טור' סי' שלא, חולק על זה, ראה משנה־למלך). 40) כלומר, לפיכך צריך לקרוא שם למעשר ראשון בתחילה, לפי שאינו רשאי להפריש תרומת מעשר לכתחילה לפני שהפריש מעשר ראשון. 41) למעלה שם הלכות כג־כד. אבל בדיעבד אם הפריש תרומת מעשר קודם - תרומתו תרומה. וכן נראה למעלה בפ"ח ה"א, ובפ"י מהל' מאכלות אסורות ה"כ. וראה ב'חזון איש' שם, ובכסף־משנה בהלכה הסמוכה [וראה עוד להלן פי"ב הט"ו].

1 **ו. וּמֵתָּר[42] לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי קֹדֶם הָרִאשׁוֹן[43]**
2 **בִּדְמַאי[44]. וְאִם רָצָה, אוֹמֵר: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל פֵּרוֹת**
3 **אֵלּוּ בִּצְפוֹנָם אוֹ בִּדְרוֹמָם[45], וַהֲרֵי הוּא מְחֻלָּל עַל**
4 **הַמְּעוֹת. וְכֵן[46] הַלּוֹקֵחַ כִּכָּר מִן הַנִּחְתּוֹם[47] - מַפְרִישׁ**
5 **מִמֶּנָּה[48] כְּדֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְחַלָּה, וְאוֹמֵר: אֶחָד**
6 **מִמֵּאָה מִמַּה שֶׁיֵּשׁ כָּאן הֲרֵי הוּא מַעֲשֵׂר, וּשְׁאָר**
7 **מַעֲשֵׂר סָמוּךְ לוֹ; וְזֶה שֶׁעָשִׂיתִי מַעֲשֵׂר עָשׂוּי תְּרוּמַת**
8 **מַעֲשֵׂר עַל הַשְּׁאָר הַסָּמוּךְ לוֹ; וְהַיְּתֵר עַל אֶחָד מִמֵּאָה**
9 **שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שֶׁהִפְרַשְׁתִּי הֲרֵי הוּא חַלָּה[49]; וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי**
10 **בִּצְפוֹנָהּ אוֹ בִּדְרוֹמָהּ, וַהֲרֵי הוּא מְחֻלָּל עַל הַמְּעוֹת.**
11 **וְאוֹכֵל.**

42) בדמאי פ"א מ"ד: "אם הקדים מעשר שני לראשון, אין בכך כלום". ולדעת רבי יוחנן ב'ירושלמי' שם, מותר לעשות כן אף לכתחילה. וראה להלן. 43) כגון אם היו מאה סאין חיטין, יוציא עשר סאין למעשר שני ואח"כ יוציא עשר סאין למעשר ראשון (פירוש המשנה, שם). וכן נראה ממה שאמרו במשנה: "אם הקדים מעשר שני לראשון - אין בכך כלום". שמשמע שרק בדיעבד, ואילו לרבי יוחנן מותר לעשות כן גם לכתחילה (ראה למעלה), אלא שאם היתה המשנה אומרת לשון של לכתחילה היה מקום לטעות שאחר שהפריש עשרה סאין למעשר שני, לא יפריש אלא תשעה סאין למעשר ראשון, כסדר המעשרות (למעלה פ"ז ה"א), ושינוי לשון המשנה בא ללמדנו, שחובת מעשר ראשון, להפריש עשרה - נשאר בעינו, אף אם הקדים לו מעשר שני (ראה ב'תוספות אנשי שם'). 44) אבל בטבל ודאי, אם הקדים מעשר שני לראשון, אינו יכול להתוודות (להלן פי"א מהל' מעשר שני הי"ג). 45) ב'ירושלמי' שם: "מהו ליקבע שני (= בצפונו או בדרומו של הכרי) במקום ראשון (= קודם מעשר ראשון, שאפשר לומר שלא התירו להקדים מעשר שני לראשון אלא אם הפריש במעשר, כתקנת חכמים, אבל בקביעות בלבד לא התירו), רבי יוסי בר שאול אייתי ליה אריסיה פירי. אמר ליה, צא וקבע שני וכו' הדא אמרה שמותר לקבוע שני במקום ראשון" ('פאת השולחן', וראה בביאור הגר"א שם שפירש אחרת). 46) שם פ"ה מ"א. 47) עם־הארץ (פירוש המשניות, שם). ולהלן הי"ב בנחתום חבר, עיי"ש. 48) הקדימו תרומת מעשר שחובתה בגורן, לחלה שחובתה אחר־כך בעיסה. 49) הקדימו חלה שנקראת "ראשית" למעשר שני שלא נאמר בו "ראשית", אף־על־פי שחובתו באה קודם לחובתה של חלה ('ירושלמי' שם, וביאור הגר"א).

12 **ז. וְכֵן[50] הַמַּזְמִין[51] אֶת חֲבֵרוֹ[52] שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ[53],**
13 **וְהוּא[54] אֵינוֹ מַאֲמִינוֹ עַל הַמַּעֲשְׂרוֹת[55] - אוֹמֵר מֵעֶרֶב**
14 **שַׁבָּת[56]: מַה שֶּׁאֲנִי עָתִיד לְהַפְרִישׁ לְמָחָר הֲרֵי הוּא**
15 **מַעֲשֵׂר, וּשְׁאָר מַעֲשֵׂר סָמוּךְ לוֹ; וְזֶה שֶׁעָשִׂיתִי מַעֲשֵׂר**
16 **עָשׂוּי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל שְׁאָר הַסָּמוּךְ לוֹ; וּמַעֲשֵׂר**
17 **שֵׁנִי בִּצְפוֹנוֹ אוֹ בִּדְרוֹמוֹ, וַהֲרֵי הוּא מְחֻלָּל עַל**
18 **הַמְּעוֹת[57]. מִפְּנֵי[58] שֶׁמֵּתֵר לְאָדָם לְהַתְנוֹת תְּנָאִים אִלּוּ**
19 **עַל הַדְּמַאי[59] אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ. אֲבָל בַּוַּדַּאי[60]**
20 **- אֵינוֹ מַתְנֶה אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ.**

50) שם פ"ז מ"א. 51) כלומר, עם־הארץ שהזמין. 52) חבר, המקפיד על המעשרות. 53) בשבת, ראה להלן. ואף־על־פי שאסור להתארח אצל עם־הארץ (להלן פ"י הלכות א־ה) - כיון שכבר הזמינו, הקילו בו ('משנה ראשונה' שם פ"ב מ"ב). 54) החבר. 55) כלומר, מסתפק הוא אם מעשר פירותיו, ואם כן פירותיו דמאי, אבל אם יודע בו שאינו מעשר - אינו יכול להתנות, כדלהלן. 56) ודוקא לצורך השבת התירו, כיון שאינו יכול לילך לבית המזמין ולעשר שם. 57) כנ"ל ה"ה. 58) 'ירושלמי' שם בשם רבי יוחנן. 59) שאינו אלא מדבריהם. 60) שאינו מעושר.

21 **ח. כֵּיצַד?[61] הָיוּ לוֹ מֵאָה תְּאֵנִים שֶׁל טֶבֶל בְּבֵיתוֹ**
22 **וְהוּא בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ אוֹ בַּשָּׂדֶה, וּמִתְיָרֵא שֶׁמָּא תֶּחְשַׁךְ**
23 **וְאֵינוֹ יָכוֹל לְעַשֵּׂר בְּשַׁבָּת[62] - אוֹמֵר: שְׁנֵי תְּאֵנִים שֶׁאֲנִי**
24 **עָתִיד לְהַפְרִישׁ[63] הֲרֵי הֵן תְּרוּמָה; וְעֶשֶׂר שֶׁאֲנִי**
25 **מַפְרִישׁ אַחֲרֵיהֶן - מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן; וְתֵשַׁע שֶׁאֲנִי**
26 **מַפְרִישׁ אַחֲרֵיהֶן - מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וּלְמָחָר מַפְרִישׁ**
27 **וְאוֹכֵל[64].**

61) שם פ"ז מ"ה. כלומר, כיצד מפריש בוודאי, על דבר שברשותו. 62) שאין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת (פכ"ג מהל' שבת הי"ד). ואפילו קריאת שם בלבד אסורה, כיון שהוא מתקן על־ידי־זה. וכן נראה ממה שאמרו (בשבת מג.) "טבל מוכן הוא אצל שבת, שאם עבר ותקנו מתוקן", הרי שאין שום היתר להפריש בשבת אלא ש"אם עבר ותקנו מתוקן" (רדב"ז). 63) [ו"למחר" ליתא (ראה בהלכה הקודמת). וכן הוא במשנה שם לפי רוב הנוסחאות (ראה במשנה, הוצאת מכון הערי פישל) שרק בהלכה הקודמת, כשהזמינו אצלו לשבת, אומר: "שאני עתיד להפריש למחר", - למחר, ולא לזמן אחר, שהרי רק למחר הזמינו. אבל כאן, שהטבל שלו, בידו להפריש בכל זמן שירצה]. 64) אבל לאכול ולהפריש אחר־כך - אסור, לפי שבדבר שהוא מן התורה אנו פוסקין "אין ברירה", ולדעת רבינו (למעלה פ"א ה"ט), מעשר אילנות הוא מן התורה. וראה בפירוש המשנה.

28 **ט. וְצָרִיךְ[65] לִרְחֹשׁ בִּשְׂפָתָיו בְּשָׁעָה שֶׁמַּפְרִישׁ זוֹ אַחַר**
29 **זוֹ; וְאֵינוֹ כְּמִתַּקֵּן בְּשַׁבָּת, שֶׁהֲרֵי הִקְדִּים תְּנָאוֹ. וְטֶבֶל[66]**

שֶׁיֵּשׁ עָלָיו תְּנַאי זֶה - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת[67] קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישׁ[68]. וְנוֹתֵן עֵינָיו בְּצַד זֶה וְאוֹכֵל אֶת הַשְּׁאָר[69].

65) 'ירושלמי' שם ה"א (בדין דמאי שבהלכה ז) בשם רבי יוחנן. [ורחישת שפתיים, היינו שאומר בלחש על כל הפרשה והפרשה: כפי התנאי שהתניתי אתמול ('פני משה'), שאם לא כן, ייראה כאילו מפריש עכשיו בשבת]. 66) 'ירושלמי' שם ה"ה, בשם רבי זעירא. 67) אף־על־פי שטבל שאין עליו תנאי, אסור לטלטלו בשבת, כיון שאסור באכילה (פכ"ה מהל' שבת הי"ט). 68) כיון שבידו לתקנו, כנ"ל. 69) 'ירושלמי' שם. [ואינו כמתקן בשבת, מאחר שהקדים תנאו מאתמול, כנ"ל (ובהפרשה שאין בה שום תנאי, לא הזכיר רבינו אם מועיל בה מחשבה, וראה למעלה ה"ד). וכאן לא הצריכוהו לרחוש בשפתיו, כבהפרשה הנ"ל, שכיון שאינו אלא נותן עיניו, אינו נראה כמפריש בשבת. וכן מפורש להלן פ"י ה"ו: "על התנאים שבלבו הוא סומך", ועי' ב'תוספתא כפשוטה' עמוד 225 לשורה 25].

י. נָתַן[70] לוֹ עַם הָאָרֶץ כּוֹס לִשְׁתּוֹתוֹ[71] - אוֹמֵר[72]: מַה שֶּׁאֲנִי עָתִיד לְשַׁיֵּר בְּשׁוּלֵי הַכּוֹס הֲרֵי הוּא מַעֲשֵׂר, וּשְׁאָר מַעֲשֵׂר סָמוּךְ לוֹ; וְזֶה שֶׁעָשִׂיתִי מַעֲשֵׂר עָשׂוּי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל הַשְּׁאָר הַסָּמוּךְ לוֹ; וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּפִי הַכּוֹס, וַהֲרֵי הוּא מְחֻלָּל עַל הַמָּעוֹת. וְשׁוֹתֶה וּמַנִּיחַ כְּדֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר בְּשׁוּלֵי הַכּוֹס[73].

70) שם, מ"ב. וזהו המשך לה"ז, שהזמינו לאכול אצלו בשבת והתנה מערב שבת, וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. 71) [שאף־על־פי שהזמינו לאכול, ולא הזכיר לו שתייה - הקלו גם בשתיה, אף־על־פי שהיה אפשר לומר שלא התירו להתנות בדמאי בדבר שאינו שלו (למעלה ה"ז), אלא בדבר שהזמינו, שהרי הוא כאילו הקנהו לו מערב שבת, וראה בהלכה הסמוכה]. 72) בשבת, חוץ ממה שאמר בערב שבת (פירוש המשנה, שם). [ולא אמרו כן אלא בדמאי, שאינו מפריש במעשה אלא משייר, כדלהלן, אבל בטבל ודאי שמפריש במעשה (ראה למעלה ה"ח), לא התירו לומר בשבת, שנראה כמתקן]. 73) שבדמאי שאינו אלא מדרבנן, אמרו "יש ברירה", כלומר: הוברר הדבר למפרע, ומותר לאכול על סמך זה אף לפני ההפרשה. אבל בטבל ודאי, אינו יכול לעשות כן, מפני שבדבר שהוא מן התורה אמרו "אין ברירה", ראה למעלה שם, ופ"ז ה"ב.

יא. וְכֵן אִם זִמְּנוֹ חֲבֵרוֹ לִשְׁתּוֹת בְּשַׁבָּת - מַתְּנָה כִּתְנַאי זֶה מֵעֶרֶב שַׁבָּת עַל כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה שֶׁיִּסְעַד אָצְלוֹ[74]. וְכֵן[75] פּוֹעֵל[76] שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין לְבַעַל הַבַּיִת - נוֹטֵל גְּרוֹגֶרֶת אַחַת[77] וְאוֹמֵר: זוֹ וְתִשַׁע הַבָּאוֹת אַחֲרֶיהָ עֲשׂוּיוֹת מַעֲשֵׂר עַל הַמֵּאָה[78] שֶׁאֲנִי עָתִיד לֶאֱכֹל; וְזוֹ הָאַחַת - תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל הָעֶשֶׂר הַבָּאוֹת אַחֲרֶיהָ; וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי הוּא הָעֶשֶׂר[79] הָאַחֲרוֹנוֹת, וַהֲרֵי הוּא מְחֻלָּל עַל הַמָּעוֹת. וְנוֹתֵן הַגְּרוֹגֶרֶת שֶׁהִפְרִישׁ לְכֹהֵן, וְהַפּוֹעֵל מַפְרִישׁ לְעַצְמוֹ דְּמֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[80]; שֶׁתְּנַאי בֵּית דִּין הוּא, שֶׁתִּהְיֶה תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר מִשֶּׁל בַּעַל הַבַּיִת[81], וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִשֶּׁל פּוֹעֵל[82].

74) [לאכול. כלומר: כשם שהקלו במזגו לו את הכוס, כשהזמינו לאכול (למעלה הלכות ז־י), כן הקלו בנתנו לו לסעוד, כשהזמינו לשתות, אף־על־פי ששתייה עם אכילתו שכיחה יותר מאכילה עם שתייתו, ראה שבת יד, א]. 75) שם, מ"ג. 76) שאוכל בתנאו (ולא מדין תורה), שחייב במעשרות, כמבואר למעלה פ"ה ה"ט, וראה ב'תפארת ישראל' ו'תוספות אנשי שם', שם. 77) כלומר, מפריש עכשיו, כי כאן מדובר בחול ולא בשבת. 78) כלומר, עם המעשר הם מאה. ואף על פי שאחת מהם היא תרומת מעשר ונותנה לכהן - הרי הוא אוכל תמורתה משל בעל הבית, כדלהלן, הרי בסך־הכל מאה. 79) "העשר" לאו דוקא, אלא "התשע". ראה למעלה פ"ז ה"א: "ותשעה מעשר שני". 80) לחלל עליהם הפירות. 81) שהרי הוא אוכל גרוגרת אחרת משל בעל הבית, תמורת גרוגרת זו שנתן לכהן, ראה למעלה. משנה שם, כדעת רבי יוסי. ולפי דעת רבינו בפירוש המשנה שם, בא רבי יוסי לפרש דברי תנא־קמא. 82) לשון התוספתא שם (פ"ח הוצאת ליברמן עמ 14 102).

יב. הַנַּחְתּוֹמִים[83] - לֹא חִיְּבוּם חֲכָמִים לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִן הַדְּמַאי[84], אֶלָּא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר בִּלְבַד, כְּדֵי שֶׁיַּפְרִישֶׁנָּה בְּטָהֳרָה עִם הַחַלָּה[85]. וְהַלּוֹקֵחַ מַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוֹכֵר בַּחֲנוּתוֹ אוֹ עַל פֶּתַח חֲנוּתוֹ[87]; אֲבָל הַמּוֹכֵר לְפַלְטֵר[88] אוֹ בַּחֲנוּת הַסְּמוּכָה לְפַלְטֵר[89] - חַיָּב לְהַפְרִישׁ אַף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי.

83) האופים הנאמנים על המעשרות. שם פ"ב מ"ד. 84) מפני שהשוטרים הממונים עליהם נוגשים אותם תמיד למכור בזול, הקלו עליהם חכמים (פירוש המשנה שם, ע"פ הגמרא ביומא ט.). 85) אם נעשתה בטומאה, הנחתום פטור מן הכל, מפני שהשוטרים מכריחים אותם להוזיל (ראה למעלה), אבל אם נעשתה בטהרה, חייבו חכמים לנחתום, שחששו שמא תיטמא בינתיים ('ירושלמי' שם, לדעת רבי יוחנן). וראה להלן פ"ו מהל' ביכורים ה"א. 86) תוספתא שם פ"ג, ו'ירושלמי' שם. 87) שאז נוגשים בהם השוטרים שימכור בזול, כנ"ל. 88) שאז אין נוגשים בהם ('פאת השולחן'). 89) שנמצאת בסמוך לה.

יג. שְׁנַיִם[90] שֶׁבָּצְרוּ כַּרְמֵיהֶן[91] בְּתוֹךְ גַּת אַחַת[92], וְהָאֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ נֶאֱמָן עַל הַמַּעַשְׂרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁעִשֵּׂר זֶה הַנֶּאֱמָן עַל חֶלְקוֹ[93] - כְּשֶׁהוּא נוֹטֵל חֶלְקוֹ מִן הַיַּיִן חַיָּב לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ מַעְשַׂר דְּמַאי עַל חֵלֶק עַם הָאָרֶץ[94]. כֵּיצַד? הָיוּ מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה[95], וְנוֹטֵל בְּחֶצְיוֹ מָאתַיִם לֹג יַיִן - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ[96] מִמֶּנּוּ לֹג אֶחָד תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְעֶשֶׂר[97] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, כְּנֶגֶד הַמֵּאָה לֹג[98]; שֶׁהֲרֵי הִפְרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר שֶׁל וַדַּאי תְּחִלָּה עַל חֲצִי כָּל שֶׁדָּרְכוֹ בַּגַּת. וְכֵן אִם הָיָה שְׁלִישׁ[99] אוֹ רְבִיעַ - מַפְרִישׁ לְפִי חֶשְׁבּוֹן[100].

90) שם פ"ו מ"ז. 91) איש איש את כרמו. 92) כלומר, דרכו ענביהם בתוך גת אחת. 93) כלומר, על ענביו בטרם

עירבם עם ענבי חבירו. 94) כלומר, על חצי חלקו שנטל, אם חלקיהם היו שוים, כדלהלן, שהרי כיון שנתערבו יינות שני החלקים, נמצא שכל טיפת יין מעורבת בוודאי מעושר ובספק מעושר, ולכן אין חשש שמא נפלה בחלקו יותר, מיין חבירו ('משנה ראשונה'). 95) זה נתן ענבים שהיין היוצא מהן מאתים לוג, וכן חבירו. 96) הנאמן על המעשרות. 97) "עשר" לאו דוקא אלא "תשע", וראה למעלה הי"א. 98) שהרי כל טיפת יין, חציה מעושרת ודאי וחציה דמאי, כנ"ל. וביין - "יש בילה" (ראש השנה יג:). 99) שחלקו שליש וחלק חבירו שני שליש, או להיפך. 100) כלומר, לפי חשבון כמות חבירו בתערובת. ואף שדעת רבינו שתרומות ומעשרות בזמן הזה מדבריהם (למעלה פ"א מהל' תרומות הכ"ו), ובדרבנן אמרו: "יש ברירה", ואם כן היה לנו לומר, שהוברר הדבר למפרע שקיבל את חלקו שעישרו ודאי, קודם שערבו עם ענבי חבירו - אין אומרים "ברירה" אלא כשלכתחילה היתה התבואה של שניהם, שאומרים שהוברר למפרע שחלק זה עמד כל אחד מהשותפים לקבל, אבל אם היו מחולקים ונתערבו - אין לומר "ברירה" ('תוספות יום־טוב' שם). וראה למעלה פ"ו הי"ד, ובהל' תרומות שם ה"כ, וצ"ע.

יום שני י"ט מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק עֶשִׂירִי[1]

1) יבאר מה צריך לקבל עליו כדי שיהיה נאמן על המעשרות. ודין תלמיד חכם שמת והניח פירות. או בת חבר או אשתו שנישאת לעם הארץ. אם ישמש חבר במשתה עם הארץ ובסעודתו. בן חבר שמיסב עם ע"ה. ודין ע"ה שנתן מנה לחבר לקנות לו אגודת ירק. אם מותר להאכיל את העניים דמאי. וגבאי צדקה אם גובין מהם. רופא חבר שמאכיל לחולה ע"ה אם נותן לתוך פיו.

1 **א. הַמְקַבֵּל עָלָיו לִהְיוֹת נֶאֱמָן עַל הַמַּעֲשְׂרוֹת[2] וְלֹא**
2 **יִהְיוּ פֵּרוֹתָיו דְּמַאי[3] - צָרִיךְ לִהְיוֹת מְעַשֵּׂר אֶת שֶׁהוּא**
3 **אוֹכֵל[4], וְאֶת שֶׁהוּא מוֹכֵר[5], וְאֶת שֶׁהוּא לוֹקֵחַ[6], וְאֵינוֹ**
4 **מִתְאָרֵחַ אֵצֶל עַם הָאָרֶץ[7]. וְצָרִיךְ שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו דְּבָרִים**
5 **אֵלּוּ בָּרַבִּים. וּכְשֶׁבָּאוּ עֵדִים[8] נֶאֱמָנִין[9] שֶׁקִּבֵּל דְּבָרִים**
6 **אֵלּוּ בָּרַבִּים וְשֶׁהוּא רָגִיל בָּהֶם תָּמִיד[10] - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן**
7 **עַל פֵּרוֹתָיו לוֹמַר מְעֻשָּׂרִין הֵן.**

2) לומר שפירותיו מעושרים. 3) כלומר, שעל ידי קבלה זו לא יהיו פירותיו דמאי. 4) בין פירות שלו בין אלה שלקח ממי שחשוד על המעשרות, שאם אינו נאמן על מה שיאכל בעצמו, היאך יהיה נאמן על מה שאנו אוכלין ונסמוך על דבריו כשיאמר זה מעושר. 5) מפירות שגדלו אצלו. 6) על מנת למכור. 7) משנה שם, כתנא קמא ולא כר' יהודה. ואף על פי שיכול לסמוך על תנאי - לא התירו כן אלא כשהזמינו אצלו. 8) לדעת הריטב"א (עבודה זרה לט "כל שהוא בחזקת חשוד, צריך שני עדים להכשירו, או עד אחד שיעיד על החתיכה (= על הפירות שמעושרים הם). שלא אמרו עד אחד נאמן באיסורין אלא במעיד על החתיכה". וכן נראה מדברי רבינו. [וטעמו של דבר: עד אחד אינו נאמן בדבר שיש לו חזקת איסור, אלא אם בידו לתקנו ולפיכך נאמן הוא על הפירות, שהרי בידו לתקנם, להפריש עליהם תרומות ומעשרות משלו. אבל להעיד על זה, שהיה בחזקת עם הארץ ואינו נאמן על המעשרות, שקיבל עליו נאמנות למעשרות - אינו יכול, שהרי אין זה בידו לתקנו]. 9) כלומר, נאמנים על המעשרות. [שאם לא כן, הם פסולים לעדות, שכן אמרו "עמי הארץ אין מוסרים להם עדות", ולפי דעת חכמים בברכות מז: כל שאינו מעשר פירותיו כראוי הרי הוא עם הארץ]. 10) ואז הוא מקבל חזקת נאמנות.

8 **ב. כָּל תַּלְמִיד חָכָם לְעוֹלָם נֶאֱמָן[11], וְאֵינוֹ צָרִיךְ**
9 **בְּדִיקָה אַחֲרָיו. וּבָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ וַעֲבָדָיו [וְאִשְׁתּוֹ] -**
10 **הֲרֵי הֵם כָּמוֹהוּ. תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ פֵּרוֹת,**
11 **אֲפִלּוּ כְּנָסָם בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת מְתֻקָּנִין[12].**

11) כאבא שאול בבכורות ל: שאמר (גבי טהרות) "תלמיד חכם אינו צריך לקבל בפני שלושה" ואף שבטהרות החמירו הכהנים על עצמם, במעשרות לא מצינו שום חומרא. 12) ש"חזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן".

12 **ג. בַּת עַם הָאָרֶץ אוֹ אִשְׁתּוֹ[13] שֶׁנִּסֶּת לְחָבֵר, וְעַבְדּוֹ[14]**
13 **שֶׁנִּמְכַּר לְחָבֵר - צְרִיכִין לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם בַּתְּחִלָּה[15]. וּבַת**
14 **חָבֵר אוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁנִּסֶּת לְעַם הָאָרֶץ, וְעַבְדּוֹ שֶׁנִּמְכַּר**
15 **לְעַם הָאָרֶץ - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקָתָן[16] עַד שֶׁיֵּחָשְׁדוּ. בְּנוֹ אוֹ**
16 **עַבְדּוֹ שֶׁל חָבֵר שֶׁהָיוּ לְמוּדִין[17] אֵצֶל עַם הָאָרֶץ -**
17 **צְרִיכִין לְקַבֵּל. בְּנוֹ אוֹ עַבְדּוֹ שֶׁל עַם הָאָרֶץ שֶׁהָיוּ**
18 **לְמוּדִים אֵצֶל חָבֵר: כָּל זְמַן שֶׁהֵן אֶצְלוֹ[18] - הֲרֵי הֵן**
19 **כְּחָבֵר; יָצְאוּ - הֲרֵי הֵן כְּעַם הָאָרֶץ[19].**

13) שנתאלמנה או שנתגרשה. 14) הכנעני, שאין עבד עברי נמכר לאחר. 15) [והכוונה שצריכים לקבל נאמנות לפני הנישואין והמכירה, שהרי אמרו בתוספתא דמאי פרק ג "היה הוא נאמן ואשתו אין נאמנת, לוקחין ממנו ואין מתארחין אצלו, וכו'", שוודאי יבוא לידי מכשול]. 16) אפילו כשהם אצל עם הארץ, שמנהגם הראשון בידם. 17) רגילין לבקר. 18) [=אצל החבר]. 19) שפסקה השפעתו, ומכאן שגדולה השפעת עם־הארץ על הלימודים אצלו, מהשפעת החבר על הלימודים אצלו.

20 **ד. מִי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן, וְהָיָה אֶחָד מִבָּנָיו אוֹ מֵעֲבָדָיו**
21 **נֶאֱמָן[20], אוֹ אֶחָד מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ - לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ וְאוֹכְלִין**
22 **עַל פִּיהֶן[21], וְאֵינָן חוֹשְׁשִׁין לְדָבָר.**

20) כלומר, שקבל על עצמו להיות נאמן תחת אדונו. 21) והיינו שמעידים על הפירות שמתוקנים הם.

23 **ה. הָיָה הוּא נֶאֱמָן וְאִשְׁתּוֹ אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת - לוֹקְחִים**
24 **מִמֶּנּוּ[22], וְאֵין מִתְאָרְחִין אֶצְלוֹ[23]. [הָיְתָה אִשְׁתּוֹ נֶאֱמֶנֶת**
25 **וְהוּא אֵינוֹ נֶאֱמָן - מִתְאָרְחִין אֶצְלוֹ, וְאֵין לוֹקְחִין**
26 **מִמֶּנּוּ[24]. וְתָבוֹא מְאֵרָה לְמִי שֶׁאִשְׁתּוֹ נֶאֱמֶנֶת וְהוּא אֵינוֹ**
27 **נֶאֱמָן].**

22) שוודאי מתקן מה שהוא מוכר. 23) כי אשתו חשודה להאכיל דבר שאינו מתוקן. 24) [אם אשתו אינה מעידה על זה].

ו. לֹא יְשַׁמֵּשׁ חָבֵר[25] לֹא בְּמִשְׁתָּה עַם הָאָרֶץ וְלֹא בִּסְעֻדָּתוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַכֹּל מְעֻשָּׂר וּמְתֻקָּן מִתַּחַת יָדוֹ[26]. לְפִיכָךְ, הָרוֹאֶה חָבֵר מְשַׁמֵּשׁ בְּמִשְׁתָּה עַם הָאָרֶץ אוֹ בִּסְעֻדָּתוֹ - הֲרֵי הַכֹּל בְּחֶזְקַת מְתֻקָּן וּמְעֻשָּׂר. רָאוּהוּ מֵסֵב עִם עַמֵּי הָאָרֶץ - אֵין הַסְּעֻדָּה בְּחֶזְקַת מְעֻשָּׂרֶת, שֶׁמָּא הֶחָבֵר עַל הַתְּנָאִים שֶׁבְּלִבּוֹ[27] הוּא סוֹמֵךְ[28].

25) הנאמן על המעשרות. 26) כשהזמינו אצלו. 27) [ראה למעלה פרק ט הלכה י שבדמאי אינו צריך לרחוש בשפתיו]. 28) ולא תיקן אלא מה שהוא אוכל.

ז. כְּשֵׁם שֶׁאָדָם סוֹעֵד אֵצֶל עַם הָאָרֶץ וְסוֹמֵךְ עַל תְּנָאוֹ, כָּךְ הוּא צָרִיךְ לִהְיוֹת מַתְנֶה עַל בְּנוֹ[29], וַאֲפִלּוּ הָיָה בְּנוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר. אֲבָל אֵינוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת מַתְנֶה עַל אַחֵר חוּץ מִבְּנוֹ, וַאֲפִלּוּ הָיָה עִמּוֹ בַּמִּשְׁתֶּה[30]. לְפִיכָךְ, בֵּן חָבֵר שֶׁהָיָה מֵסֵב בְּמִשְׁתֵּה עַם הָאָרֶץ - אֵין הַסְּעֻדָּה בְּחֶזְקַת מְעֻשֶּׂרֶת, שֶׁמָּא אָבִיו הִתְנָה עָלָיו.

29) אפילו בגדול, כיוון שהוא סמוך על שולחנו. 30) שאינו אחראי לו.

ח. עַם הָאָרֶץ שֶׁנָּתַן מָעָה לְחָבֵר וְאָמַר לוֹ: קַח לִי אֲגֻדַּת יָרָק אַחַת אוֹ גְלוּסְקָא[31] אַחַת - לוֹקֵחַ לוֹ[32] סְתָם[33] וּפָטוּר מִלְּעַשֵּׂר[34]. וְאִם הֶחֱלִיף אֶת הַמָּעָה[35] - חַיָּב לְעַשֵּׂר[36] וְאַחַר כָּךְ יָבִיא לוֹ. וְאִם פֵּרֵשׁ הֶחָבֵר וְלֹא לְקָחָן סְתָם, אֶלָּא אָמַר לַחֲנֻנִי: אֲגֻדָּה זוֹ שֶׁאֲנִי לוֹקֵחַ מִמְּךָ - לַחֲבֵרַי אֲנִי קוֹנֶה אוֹתָהּ, וְזוֹ - לְעַצְמִי אֲנִי קוֹנֶה אוֹתָהּ, זוֹ שֶׁלָּקַח לְעַצְמוֹ - חַיָּב לְעַשְּׂרָהּ, וְזוֹ שֶׁלָּקַח לַחֲבֵרוֹ - אֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשְּׂרָהּ. וְאִם נִתְעָרְבוּ[37], אֲפִלּוּ נִתְעָרְבָה אַחַת שֶׁלּוֹ בְּמֵאָה שֶׁל חֲבֵרוֹ - מְתַקֵּן הַכֹּל דְּמַאי, וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לַחֲבֵרוֹ שֶׁשְּׁלָחוֹ לִקַּח לוֹ[38].

31) לחם בתבלין מתוקן היטב. 32) מעם הארץ. 33) היינו שלוקח שניים: אחד עבור משלחו ואחד עבורו, שלוקח בסתם ואינו מפרש זה בשבילו וזה בשבילי כמו בסיפא. 34) שאומרים הוברר הדבר, שזאת היא הגלוסקא שלקח עבורו בשליחותו, שהרי בדרבנן אומרים יש ברירה, והרי זה כאילו עם הארץ בעצמו קנה הגלוסקא. 35) שנתן לו עם הארץ. 36) שכיוון שקונה במעה שלו הרי הוא כקונה לעצמו, ואחר כך כשנותן לעם הארץ, הרי הוא נותן לו דמאי ואסור. 37) ראה למעלה פרק ט הלכה יג. שבנתערבו אין אומרים "ברירה". 38) ואינו בטל במאה, מאחר שאפשר לתקן.

ט. חֲמִשָּׁה שֶׁאָמְרוּ לְאֶחָד: צֵא וְהָבֵא לָנוּ חָמֵשׁ אֲגֻדּוֹת שֶׁל יָרָק, וְהֵבִיא[39] לְכָל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ - חֲבֵרִים שֶׁבָּהֶן אֵין צְרִיכִין לְעַשֵּׂר אֶלָּא עַל חֶלְקָן בִּלְבַד[40]. הֵבִיא לָהֶן בְּעֵרְבּוּב[41] - חֲבֵרִים שֶׁבָּהֶם צְרִיכִין לְעַשֵּׂר הַכֹּל[42].

39) מעם הארץ. 40) שאין הם אחראים על חלקו של עם הארץ. 41) כלומר, לקח לכל אחד בפני עצמו ולאחר מכן נתערבו אצלו, שאין אומרים ברירה באופן זה. 42) שלא יהיו כנותנים דמאי לעם הארץ.

י. עַם הָאָרֶץ שֶׁאָמַר לְחָבֵר: צֵא וְלַקֵּט לִי תְּאֵנִים מִתְּאֵנָתִי - אוֹכֵל מֵהֶן הֶחָבֵר עֲרַאי[43], וּמְעַשְּׂרָן[44] [דְּמַאי[45]]. וְאִם אָמַר הֶחָבֵר לְעַם הָאָרֶץ לִלְקֹט לוֹ[46], וְשָׁמַע חָבֵר אַחֵר - זֶה הָאַחֵר אוֹכֵל[47] וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשֵּׂר; שֶׁאֵין הֶחָבֵר מוֹצִיא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְתֻקָּן מִתַּחַת יָדוֹ, וְחֶזְקָתוֹ שֶׁהִפְרִישׁ עָלֶיהָ מִמָּקוֹם אַחֵר. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶחְשְׁדוּ חֲבֵרִים לִתְרֹם שֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף[48], כְּדֵי לְסַלֵּק הַמִּכְשׁוֹל מִלִּפְנֵי עַם הָאָרֶץ תּוֹרְמִין.

43) שהרי אין המתנה קובעת למעשר כמכר. 44) אם הוא רוצה לאכול קבע. 45) כגירסת הר"ח בעירובין שם: "האומר לחבירו צא ולקט לך תאנים (מתאנתי) אוכל מהן עראי ומעשרין דמאי. מלא לך כלכלה זו אוכל מהן עראי ומעשרין וודאי". אלא שצריך עיון, למה השמיט רבינו הבבא של "מלא כלכלה". [וטעמם של דברים נראה, שכשם שאמרו שהמוצא כלכלה במקום שהרוב מכניסים לבתים, מתקנה וודאי, שוודאי לא עישרו לפני ראיית פני הבית, כמו כן אם לא נגמרה מלאכתם, בוודאי לא עישרם, ולפיכך אם אמר לו: לקט תאנים, היינו כמה שילקט ילקט, הרי זה נגמרה מלאכתו, כמפורש למעלה פרק ג הלכה י: "אם אינו ממלא [את הכלי] עד שילקט כל צרכו", ואפשר שבעל הפירות עישר מיד, בכדי שיעשה, היינו בכדי שיעור זמן שילקט כמה תאנים בודדות, ולכן אינו מעשרן אלא דמאי, והמדובר כשמוליכם לשוק, שאם לא כן אינו מעשרם עד שיראה פני הבית, אבל אם אמר לו: מלא כלכלה זו, שאין זה גמר מלאכה עד שימלאנה, אינו מעשר עד שיידע שמילא את הכלכלה, ולפיכך מעשרין וודאי]. 46) כלומר, לעם הארץ. 47) אם נתן לו עם הארץ רשות. 48) כלומר, תרומת מעשר, אבל בתרומה גדולה הלכה היא לכל ש"אין תורמין תרומה גדולה אלא מן המוקף" ולא לתלמידי חכמים בלבד.

יא. מֻתָּר לְהַאֲכִיל אֶת הָעֲנִיִּים[49] וְאֶת הָאוֹרְחִים[50] דְּמַאי[51]. וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעָן. וְהֶעָנִי עַצְמוֹ וְהָאוֹרֵחַ, אִם רָצוּ לְתַקֵּן - מְתַקְּנִין.

49) אפילו עמי הארץ, שאם אתה אומר שמאכילין רק לחבירים, אתה נועל דלת בפני עניים עמי־הארץ. 50) ואף שבביתם עשירים הם, כאן הם עניים. 51) שרוב עמי הארץ מעשרים הם, והקלו בזה כדי להקל עלינו מצוות הצדקה והכנסת האורחים.

יב. גַּבָּאֵי צְדָקָה גּוֹבִין סְתָם[52] מִכָּל אָדָם[53] וּמְחַלְּקִים סְתָם[54], וְהָרוֹצֶה לְתַקֵּן - יְתַקֵּן.

52) מאכלים עבור העניים. 53) אף מעמי־הארץ, ואינם

מבדילים בין מאכלים שקבלו מחבר לבין מה שקבלו מעם־הארץ, ש"אם מדקדק אתה אחריו [אחרי הנותן צדקה אם הוא עם־הארץ, להבדיל את מה שנתן, משאר מאכלים] אתה ממעט מן הצדקה [שהעם הארץ ייעלב ולא ייתן יותר]". 54) אף לעם־הארץ.

1 **יג. רוֹפֵא חָבֵר שֶׁהָיָה מַאֲכִיל לְחוֹלֶה עַם הָאָרֶץ[55]**
2 **מִפֵּרוֹת עַם הָאָרֶץ[56] - נוֹתֵן לְתוֹךְ יָדוֹ, אֲבָל לֹא לְתוֹךְ**
3 **פִּיו[57]. וְאִם הָיָה הַדְּמַאי שֶׁל רוֹפֵא - אֲפִלּוּ לְתוֹךְ יָדוֹ**
4 **לֹא יִתֵּן. וְכֵן אִם יָדַע שֶׁהוּא טֶבֶל וַדַּאי - אֲפִלּוּ לְתוֹךְ**
5 **יָדוֹ אָסוּר.**

55) שאין בו סכנה. שאם לא כן - הרי הכל מותר. 56) שאינם של הרופא. 57) אף שאיסור דרבנן אסור באכילה לחולה שאין בו סכנה, בדמאי הקלו ולא גזרו אלא בנותן לתוך פיו.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר שאסור למכור דמאי לע"ה ולשלוח לו דמאי. המשפיעין במדה גסה אם מותרין למכור דמאי. חבר ועם הארץ שירשו את אביהם עם הארץ. מי שהיה נושא ירק וככר עליו ורוצה להשליך ממנו לארץ. המוצא פירות בדרך. והנותן לפונדקית לבשל ולאפות לו. המפקיד פירותיו אצל עם הארץ או אצל הגוי.

6 **א. אָסוּר לִמְכֹּר אֶת הַדְּמַאי לְעַם הָאָרֶץ[2] אוֹ לִשְׁלֹחַ**
7 **לוֹ דְּמַאי[3], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְסַיֵּעַ לָזֶה לֶאֱכֹל דָּבָר**
8 **הָאָסוּר. אֲבָל מוֹכְרִין[4] וּמְשַׁלְּחִין אוֹתוֹ לְתַלְמִידֵי**
9 **חֲכָמִים[5]; שֶׁאֵין תַּלְמִיד חָכָם אוֹכֵל עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר אוֹ**
10 **עַד שֶׁיּוֹדִיעוֹ אָדָם נֶאֱמָן שֶׁזֶּה מְעֻשָּׂר.**

2) דמאי פ"ג משנה ג. ואפילו המשפיעין במדה גסה, אסורים, ראה להלן. 3) משנה שם. 4) היינו המשפיעין במדה גסה, ראה בהלכה הסמוכה. 5) ודוקא בדמאי, שאינו אסור אלא מדבריהם, אבל בטבל ודאי, שאסור מן התורה, לא התירו לשלח לחבר, אלא לצורך (למעלה פ"ו הלכה ו).

11 **ב. כָּל[6] הַמַּשְׁפִּיעִין[7] בְּמִדָּה גַסָּה[8], כְּגוֹן הַסִּיטוֹנוֹת[9]**
12 **וּמוֹכְרֵי תְּבוּאָה - מֻתָּרִין לִמְכֹּר אֶת הַדְּמַאי**
13 **וּלְשַׁלְּחוֹ[10]; מִפְּנֵי שֶׁהֵן מוֹסִיפִין עַל הַמִּדָּה[11], הִתְקִינוּ**
14 **חֲכָמִים שֶׁיִּהְיֶה הַלּוֹקֵחַ אוֹ זֶה שֶׁנִּשְׁתַּלְּחוּ לוֹ הוּא**
15 **הַמַּפְרִישׁ מַעֲשֵׂר דְּמַאי[12]. אֲבָל הַמּוֹדְדִין בְּמִדָּה**
16 **דַּקָּה[13], הוֹאִיל וְהַמּוֹכֵר מְשֻׁתַּכֵּר - הוּא מַפְרִישׁ, וְלֹא**
17 **יִמְכֹּר וְלֹא יִשְׁלַח[14] אֶלָּא מְתֻקָּן.**

6) שם פ"ב משניות ד־ה. 7) המוסיפים על המדה וימכרו במדה גסה (פירוש המשנה שם). 8) ראה בהלכה הסמוכה. 9) המוכרים מאכלים רבים במדה גסה (פירוש המשנה שם). 10) לתלמיד חכם. ראה הלכה הקודמת ולהלן בסמוך. 11) וימלאו המדה ביותר ויוסיפו בה ויקח הקונה יותר מן הראוי לו (שם). 12) ודוקא לתלמיד חכם. אבל לעם הארץ, אסור למכור, שמא לא יעשר, ראה למעלה. ועיין תוספות אנשי־שם ומשנה ראשונה וחזון־איש. 13) חנונים. 14) אף שבמתנה אינו משתכר - לא חלקו חכמים בזה.

18 **ג. וְכַמָּה[15] הִיא מִדָּה גַסָּה? בְּיָבֵשׁ - חֲצִי סְאָה, וּבְלַח**
19 **- מִדָּה שֶׁמַּחֲזֶקֶת שָׁוֶה דִּינָר מֵאוֹתוֹ דָּבָר הַלַּח.**

15) שם משנה ה.

20 **ד. סַלֵּי[16] זֵיתִים[17] וַעֲנָבִים וְקֵפּוֹת שֶׁל יָרָק, אַף עַל פִּי**
21 **שֶׁהוּא מוֹכְרָן אַכְסָרָה[18] - אָסוּר לְמָכְרָן דְּמַאי[19].**

16) שם, ולא כרבי יוסי, וכן כתב בפירוש המשנה שם. 17) כנוסחת ספרים אחרים במשנה שם (מלאכת שלמה). 18) כלומר, בלי שיעור ומדה, אלא כפי שיזדמן לו (פירוש המשנה). וראה בפי"ג מהלכות מכירה הלכה ב ובהגהות מיימוניות שם. 19) עד שיתקנם, כיון שאינו מוכר כשיעור מדה גסה האמורה למעלה (משנה ראשונה שם).

22 **ה. אָמַר[20] אֶחָד מֵהֶן[21]: בּוֹא וּנְתַקֵּן הַפֵּרוֹת הָאֵלּוּ, בֵּין**
23 **שֶׁהָיָה מוֹכֵר בְּדַקָּה[22] אוֹ בְּגַסָּה[23] - הַמּוֹכֵר מַפְרִישׁ**
24 **תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְהַלּוֹקֵחַ מַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְדָבָר זֶה**
25 **תְּנַאי בֵּית דִּין הוּא[24].**

20) מימרא של רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יהוצדק, בירושלמי שם. 21) המוכר או הלוקח, ראה להלן. 22) שעל המוכר לתקן, והלוקח הסכים להשתתף בתיקון, ואמר לו: בא ונתקן הפירות. 23) שעל הלוקח לתקן והמוכר הסכים להשתתף ואמר לו: בוא ונתקן הפירות. 24) כלומר, אף־על־פי שבאה הסכמת שניהם על ההפרשה, אין אומרים: יתן זה חצי וזה חצי, אלא תרומת מעשר למוכר ומעשר שני ללוקח [וראה למעלה פ"ט הלכה יא].

26 **ו. חָבֵר[25] וְעַם הָאָרֶץ שֶׁיָּרְשׁוּ אֶת אֲבִיהֶן עַם הָאָרֶץ[26]**
27 **- יָכוֹל הוּא[27] לוֹמַר[28]: טֹל אַתָּה חִטִּים שֶׁבִּמְקוֹם**
28 **פְּלוֹנִי וַאֲנִי חִטִּים שֶׁבִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[29], אַתָּה יַיִן**
29 **שֶׁבִּמְקוֹם פְּלוֹנִי וַאֲנִי יַיִן שֶׁבִּמְקוֹם פְּלוֹנִי; אֲבָל לֹא**
30 **יֹאמַר: טֹל אַתָּה חִטִּים וַאֲנִי שְׂעוֹרִים[30], טֹל אַתָּה**
31 **הַלַּח וַאֲנִי הַיָּבֵשׁ[31], מִפְּנֵי שֶׁזֶּה מוֹכֵר דְּמַאי[32].**

25) שם פ"ו משנה ט, ותוספתא פ"ו. 26) ופירות שהורישם - דמאי. 27) החבר. 28) לאחיו עם־הארץ. 29) מפני שבדמאי שהוא מדרבנן, אנו אומרים "ברירה" (וראה למעלה פ"ו הלכה יד, ופ"ט הלכה יג). כלומר, הוברר הדבר למפרע שזה חלקו וזה חלקו של אחיו, ואין כאן מכירת דמאי לעם־הארץ. 30) שבשני מינים לא אמרו "ברירה", וראה למעלה פ"ו שם. 31) שלח ויבש ממש הם כשני מינין וצריך שומא בחלוקתם, שהיבש משתמר ביותר (מאירי לחגיגה הוצאת "מוריה" עמוד נג, ועיין בירושלמי פאה פ"ג הלכה ב). 32) כיון שיש לכל אחד מהם החצי בכל מין ומין, וכשאומר החבר לעם־הארץ טול אתה חיטים ואני שעורים או טול אתה הלח ואני היבש, נמצא מוכר לו חצי חיטים או חצי לח תמורת זה שמקבל ממנו.

32 **ז. מִי[33] שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא יָרָק[34] וְכָבַד עָלָיו מַשָּׂאוֹ, וְרָצָה**

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

1 **לְהַשְׁלִיךְ מִמֶּנּוּ עַל הַדֶּרֶךְ כְּדֵי לְהָקֵל מִמַּשָּׂאוֹ - לֹא**
2 **יַשְׁלִיךְ עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[35], כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא תְּקָלָה לְעַמֵּי**
3 **הָאָרֶץ שֶׁאוֹכְלִין אוֹתוֹ בִּדְמַאי.**

33) שם פ"ג משנה ב. וכן בתוספתא שם פ"ד, וכחכמים ולא כרבי יוסי. 34) של דמאי שנגמרה מלאכתו למעשר (רע"ב שם), וראה להלן. 35) שהפקר אינו פוטר ממעשר, אלא קודם גמר מלאכה, אבל אחר גמר מלאכה אינו פוטר (למעלה פ"ג הלכה כ). וראה בשער המלך פ"ח מהלכות לולב ה"ב, ד"ה של דמאי.

4 **ח. הַלּוֹקֵחַ[36] יָרָק מִן הַשּׁוּק[37] וּמָשַׁךְ[38], אַף עַל פִּי**
5 **שֶׁלֹּא שָׁקַל וְלֹא מָדַד וְלֹא נָתַן דָּמִים[39], וְנִמְלַךְ**
6 **לְהַחֲזִיר לְבַעַל הַחֲנוּת[40] - לֹא יַחֲזִיר עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[41].**

36) משנה ותוספתא שם. 37) כלומר, מעם־הארץ. 38) כן הוא בסוף המשנה שם, שאם לא משך מותר להחזיר, וראה למעלה פ"ה הלכה א. 39) שכיון שמשך - קנה. 40) מדעת בעל החנות, אבל בלי דעתו אינו יכול להחזיר, שהרי חל המקח, כנ"ל (תוס' אנשי־שם). 41) בירושלמי שם אליבא דר' יוחנן: "כיצד הוא עושה? נותן דמי אחת מהן ומתקן". וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. וראה למעלה שם.

7 **ט. הַמּוֹצֵא[42] פֵּרוֹת[43] בַּדֶּרֶךְ[44]: אִם רֹב מַכְנִיסִין**
8 **לְבָתֵּיהֶן[45] - פָּטוּר מִלְּעַשֵּׂר[46], שֶׁעֲדַיִן לֹא נִקְבְּעוּ**
9 **לְמַעֲשֵׂר; וְאִם רֹב מַכְנִיסִין לְמִכֹּר בַּשּׁוּק[47] - הֲרֵי אֵלּוּ**
10 **דְּמַאי[48]; וּמֻחֲצָה לְמֻחֲצָה[49] - דְּמַאי[50].**

42) מכשירין פ"ב משנה י. וראה למעלה פ"ג הלכה כב. 43) שנגמרה מלאכתם, וראה להלן. 44) שהם הפקר, וזכה בהם. 45) שהם מותרים באכילת עראי עד שיכנסו לבית (שם הלכה ב). 46) אם אוכלם עראי (משנה־למלך). 47) שהם נקבעים מיד עם גמר מלאכתם (למעלה שם). 48) במשנה שם: "חייב", ופירשה רבינו: "דמאי", כדין פירות של עם־הארץ. ומה שהפקר פטור ממעשרות, אינו אלא אם הפקיר קודם גמר מלאכה, אבל לאחר גמר מלאכה אינו פטור, ראה למעלה שם הלכה כ. וראה בתוספתא כפשוטה עמ' 658. 49) כלומר, חצים מכניסים לשוק, וחצים לבית. 50) אף־על־פי שספק ספיקא הוא, ספק מכניסים לבית ופטור, ואף אם מכניסים לשוק, שמא עשרום - מכל־מקום בדמאי החמירו גם בספק ספיקא, כדלהלן בהלכה יג, עיין שם בכסף־משנה.

11 **י. נְטָלָן[51] לְאָכְלָן[52] וְנִמְלַךְ לְהַצְנִיעַ[53] - לֹא יְשַׁהֵא**
12 **אוֹתָן עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[54], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תַּקָּלָה**
13 **לַאֲחֵרִים[55]. וְאִם נְטָלָם מִתְּחִלָּה שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ[56] - הֲרֵי**
14 **זֶה מֻתָּר לְשַׁהוֹתָן אֶצְלוֹ[57] עַד שֶׁיִּרְצֶה לְאָכְלָן אוֹ**
15 **לְשָׁלְחָן אוֹ לְמָכְרָן[58], וִיעַשֵּׂר אוֹתָן דְּמַאי[59].**

51) דמאי פ"ג משנה ג. 52) כלומר, המוצא פירות בדרך, כבהלכה הקודמת, ונטלן לאכלן, ואם כן, זכה בהם. 53) להשהותם אצלו. 54) מדברי רבינו להלן בסוף ההלכה נראה, שהמדובר כשמצאם במקום שרוב מכניסים לשוק. אולם אם מצאם במקום שרוב מכניסים לבת, שוודאי לא נתעשרו (למעלה פ"ג הלכה כב, ופ"ה הלכה ו), מעשרם ודאי, אף־על־פי שלא הכניסום לבית - שמא יאכלום קבע. 55) כלומר, לבני הבית. 56) ולא נתכוין לזכות בהם כלל. 57) ואינו חייב לעשר, לפי שאינו נוטל אותם לעצמו, ולמדו כן בירושלמי שם ממה שנאמר (דברים יד, כב): "עשר תעשר (את כל תבואת זרעך)" - "משלך אתה מעשר, ואי אתה מעשר משל אחרים". 58) לעם הארץ אפילו במדה גסה, ולחבר במדה דקה, למעלה הלכות א־ב. 59) אם רוב מכניסים למכור בשוק, ראה למעלה.

16 **יא. קְנִיבַת[60] יָרָק[61] הַנִּמְצֵאת בַּגִּנָּה[62] - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה**
17 **מִן הַדְּמַאי[63]. וְשֶׁל בַּעַל הַבַּיִת הַנִּמְצֵאת בַּבַּיִת -**
18 **חַיֶּבֶת[64]. שֶׁעַל גַּבֵּי הָאַשְׁפָּה[65] - בְּכָל מָקוֹם[66] מֻתֶּרֶת[67].**

60) תוספתא שם פ"ד. וראה בירושלמי תרומות פי"א הלכה ד, לפי גירסת הר"ש סיריסליאו שם. 61) עלי ירק מקולקלים שנתלשו. 62) שתלשום הגננים. 63) שהגננים אינם מקנבים אלא את המעופשים ביותר, המותרים לזרים, ראה למעלה בפי"א מהלכות תרומות הלכה י. 64) שבעלי בתים מקנבים אפילו המעופשים קצת. 65) כלומר, אפילו על גבה, שאפשר ליטלה בנקל. 66) כלומר, אפילו של בעלי בתים. ואפילו אשפה [וכל־שכן אשפה שבשוק. עיין חולין יב.]. 67) שמעתה אין עליה שם אוכל.

19 **יב. הַנּוֹתֵן[68] לְפַנְדְּקִית[69] לְבַשֵּׁל לוֹ וְלֶאֱפוֹת לוֹ -**
20 **מְעַשֵּׂר אֶת שֶׁהוּא נוֹתֵן לָהּ[70], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תַּקָּלָה**
21 **לַאֲחֵרִים[71], וּמְעַשֵּׂר אֶת שֶׁהוּא נוֹטֵל מִמֶּנָּה, מִפְּנֵי**
22 **שֶׁהִיא חֲשׁוּדָה לְהַחֲלִיף שֶׁל זֶה [בָּזֶה][72]. אֲבָל[73]**
23 **הַנּוֹתֵן לַחֲמוֹתוֹ, בֵּין שֶׁנָּשָׂא בִּתָּהּ בֵּין שֶׁאֵרְסָהּ[74], אוֹ**
24 **לִשְׁכֶנְתּוֹ פַּת לֶאֱפוֹת וְתַבְשִׁיל לְבַשֵּׁל - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לֹא**
25 **מִשּׁוּם מַעֲשֵׂר[75] וְלֹא מִשּׁוּם שְׁבִיעִית[76], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ**
26 **חֲשׁוּדָה לְהַחֲלִיף[77]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[78]? בִּזְמַן**
27 **שֶׁנָּתַן לָהּ שְׂאוֹר לָעִסָּה וְתִבְלִין לַקִּדְרָה[79]; אֲבָל אִם**
28 **לֹא נָתַן - חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם מַעֲשְׂרוֹת[80] וְחוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם**
29 **שְׁבִיעִית[81]. וּלְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה שְׁנַת שְׁמִטָּה - אָסוּר,**
30 **שֶׁמָּא הַשְּׂאוֹר מִסְּפִיחֵי שְׁבִיעִית הוּא[82].**

68) דמאי פ"ג משנה ה. 69) בעלת הפונדק. ומנהג הסוחרים לתת לה הקמח והבשר והתבשיל כל אחד מאכלו ולחמו (פירוש המשנה שם). 70) שהיא מחליפה של זה בזה, כדלהלן. 71) ואין אומרים "אין אנו אחראים לרמאין", ודלא כר' יוסי שם. ואף בפ"ט מהלכות מע"ש הלכה ז נראה מדברי רבינו, שאין אנו אחראין לגזלנין - כאן שנותן לה בידים החמירו (פאת השלחן סימן טז ס"ק כא ע"פ הירושלמי). 72) משנה שם, שכיון שהיא טורחת בשבילו, היא מורה היתר לעצמה לקחת בשבילה את היפה ולתת לאורח את הגרוע (חולין ו: ותוספות שם ד"ה התם). 73) כן הוא בירושלמי שם הלכה ו אליבא דחכמים החולקים על ר' יהודה, ודלא כמשנתנו שם שהיא אליבא דר' יהודה. 74) בעיא שנפשטה, בירושלמי שם. 75) שמא החליפה

בדברים שאינם מעושרים. 76) שמא החליפה בספיחי שביעית האסורים באכילה, כדלהלן בפ"ד מהלכות שמיטה הלכה ב. [ועמי הארץ נחשדו על השביעית (שם פ"ח הלכה י) וראה להלן פי"ב הלכה ט]. 77) שחמותו לא תמצא היתר לעצמה, שכן דרכן לטרוח עבור חתנן ובתן וכן דרך השכנים לטרוח אלו בשביל אלו, ראה בתוספות שם. 78) תוספתא שם וחולין שם. 79) לתבשיל. 80) שמא נתנה בעיסה ובקדירה שאור ותבלין של דמאי, ויש תבלין שחייבין במעשר. וראה בפאת השולחן סימן יב ס"ק י, שהאריך להוכיח זאת. ועיין תוספות חולין שם ד"ה אינו חושש. 81) בדפוס רומי ליתא תיבות אלו, והן בכלל מה שכתב: ולפיכך וכו'. 82) וראה להלן (פי"ג הלכה יח), שבשאור ותבלין גזרו גם על תערובת דמאי.

יג. הַמּוֹלִיךְ[83] חִטָּיו[84] לְטוֹחֵן עַם הָאָרֶץ[85] - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקָתָן[86], שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּד לְהַחֲלִיף. הוֹלִיכָן לְטוֹחֵן עוֹבֵד כּוֹכָבִים - הֲרֵי הֵם דְּמַאי, שֶׁמָּא הֶחֱלִיפָן בְּחִטִּים שֶׁל עַם הָאָרֶץ[87]. וְכֵן הַמַּפְקִיד אֵצֶל עַם הָאָרֶץ - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקָתָן, שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּד לְהַחֲלִיף הַפִּקָּדוֹן.

83) שם פ"ג משנה ד, ותוספתא שם פ"ד. 84) שהופרשו מהם תרומות ומעשרות. 85) במשנה שם: "או לטוחן כותי". והשמיטו רבינו, לפי שבזמן הזה עשאום כגויים לכל דבריהם, וראה בפירוש המשנה שם. 86) שם: "למעשרות ולשביעית". 87) שכשם שהוא הוליך חיטיו לטחון אצלו, כן הוליכו גם עמי הארץ, שפירותיהם דמאי. ואף־על־פי שספק ספיקא הוא, שמא לא החליפן, ואף אם החליפן בשל עם־הארץ, שמא עם־הארץ זה מן המעשרים הוא? - כיון שלא סמכו על "רוב עמי הארץ מעשרין הן", לא סמכו גם על ספק ספיקא (כסף־משנה), וגם בדיקת חמץ שנתקנה על הספק, לא סמכו בה על ספק ספיקא (רדב"ז). וראה בפ"ב מהלכות חמץ ומצה הלכה י והערה סד (ובפירוש המשנה לדמאי פ"א משנה א, כתב רבינו שסומכים בקלים שבדמאי על ספק ספיקא. ועיין שם בתוספות הגרע"א שכתב שבקלים שבדמאי יש ספק אחד שהוא הפקר, ואינו כלל בחיוב תרומות ומעשרות, ולכן סמכו בזה על ספק ספיקא. ועיין אור־שמח).

יד. עַם הָאָרֶץ[88] שֶׁהָיָה מִשְׁתַּמֵּשׁ[89] בַּחֲנוּתוֹ שֶׁל חָבֵר[90], אַף עַל פִּי שֶׁהֶחָבֵר יוֹצֵא וְנִכְנָס[91] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא הֶחֱלִיף[92].

88) תוספות שם פ"ג. 89) כלומר, משמש. וראה בברכות נב: 90) שהיו אוכלים ושותים בה והוא משמש. וראה בפסחים קי: 91) כלומר, מתעסק באומנתו ואין עיניו על החנות. 92) אבל אם אינו נכנס כלל - חושש. ואף־על־פי שעם־הארץ אינו חשוד להחליף (בהלכה הקודמת) - זה אינו אלא בפקדון שהמחליפו הרי הוא כשולח יד בפקדון, אבל בחנות שהכל ניתן למכירה, חוששים שמא יתן ללקוחות את שלו ויקח מן החנות את חלקו. וראה בפאת השולחן סימן טז ס"ק לט. ותוספתא כפשוטה שם וחזון־איש.

טו. הַמַּפְקִיד[93] פֵּרוֹתָיו אֵצֶל הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹתָיו שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים; שֶׁחֶזְקָתוֹ לְהַחֲלִיף הַפִּקָּדוֹן. וְהֵיאַךְ דִּינָם? אִם הָיוּ פֵּרוֹת שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן[94], וְנִגְמְרוּ בְּיַד יִשְׂרָאֵל אַחַר שֶׁלָּקַח הַפִּקָּדוֹן - מַפְרִישׁ מַעְשְׂרוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[95]; וְאִם הָיוּ פֵּרוֹת שֶׁהִפְקִיד טְבָלִים וְנִגְמְרָה מְלַאכְתָּן - חַיָּב לְהַפְרִישׁ, שֶׁמָּא לֹא הֶחֱלִיף הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[96]. וּלְפִיכָךְ יַרְאֶה לִי, שֶׁהַמַּעַשְׂרוֹת שֶׁיַּפְרִישׁ - סָפֵק[97]. אֲבָל אִם הִפְקִיד חֵלִין מְתֻקָּנִין - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ כְּלוּם; שֶׁאֲפִלּוּ הֶחֱלִיף הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - פְּטוּרִין[98], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת[99]: דְּגָנְךָ - וְלֹא דְּגַן עוֹבֵד כּוֹכָבִים.

93) משנה שם, כחכמים ולא כר' שמעון. 94) ולא הפריש מהם תרומות ומעשרות. 95) למעלה בפ"א מהלכות תרומות הלכה יא, שאם לקח הישראל מן הגוי פירות שלא נגמרה מלאכתם וגמרם ברשותו, חייב בתרומות ומעשרות מן התורה, אבל אינו נותן מעשר ראשון ללוי. 96) שאם החליף - פטור, שדיגון הגוי פוטר (שם). 97) ואינו נותנם לכהן וללוי - שמא החליף. 98) ואין לחשוש שמא החליף בשל עם־הארץ שפירותיו דמאי (ראה למעלה), שרק בטוחן חששו לכך, "לפי שהטוחן יתקבצו אליו קופות של חיטה ואפשר שיחליפן בפירות ישראל אחר" (פירוש המשניות שם), ועיין ירושלמי שם. 99) שם.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר הלוקח פירות ממי שאינו נאמן לעשרן ונכנס שבת שאינו יכול לעשר. המשביע חברו שיאכל עמו בשבת, והוא אינו נאמן עליו. מי שאינו נאמן שראינוהו שהפריש תרומת מעשר מפירותיו. האומר למי שאינו נאמן קח לי ממי שהוא מעשר. הנכנס לעיר ושאל מי כאן מעשר ואמר אחד אני. המוכר פירות בסוריא ואמר משל ארץ ישראל הם. עניים שאמרו פירות אלו לקט שכחה ופאה הם, אם הם נאמנים. החשוד שהעיד על אחרים, והמוכר פירות ואחר־כך אמר פירות שמכרתי לך טבל הם.

א. הַלּוֹקֵחַ[2] פֵּרוֹת מִמִּי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל הַמַּעַשְׂרוֹת[3] וְשָׁכַח[4] לְעַשְּׂרָן[5], וְנִכְנְסָה שַׁבָּת[6] אוֹ יוֹם טוֹב[7] שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְעַשֵּׂר[8] - הֲרֵי זֶה שׁוֹאֲלוֹ[9], וְאִם אָמַר לוֹ: מְעֻשָּׂרִין הֵן - אוֹכֵל עַל פִּיו בְּשַׁבָּת. וְכֵן אִם אָמַר לוֹ אֶחָד[10] שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן: מְעֻשָּׂרִין הֵן - אוֹכֵל עַל פִּיו בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת[11], וַאֲפִלּוּ[12] הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת מְתֻקָּנִין מֵאוֹתוֹ הַמִּין[13]. מִפְּנֵי[14] שֶׁאֵימַת שַׁבָּת עַל עַמֵּי הָאָרֶץ, וְאֵינוֹ עוֹבֵר בָּהּ עֲבֵרָה[15].

~ נקודות משיחות קודש ~

"הלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות.... ואם אמר לו מעושרין הן, אוכל על פיו בשבת". ובהלכה שלאח"ז כתב שאע"פ שהוא אוכל על פיו בשבת, הרי זה לא יאכל למוצאי שבת עד שיעשר דמאי על הכל, על שאכל בשבת ועל הנשאר, שלא הקלו והאמינוהו אלא לצורך אותה שבת".

וצריך להבין: ממה־נפשך, אם מותר לאכול על פיו בשבת, למה לא יאכל את אותן הפירות במוצאי שבת. ועוד,

מלשונו משמע שרק אם נשארו פירות למוצאי שבת צריך לעשר עליהם ועל שאכל בשבת, אבל אם לא נשאר מאותן הפירות למוצאי שבת אינו צריך לעשר על שאכל בשבת, ומה הטעם בזה.

והביאור: את היתר אכילת פירות אלו יש לפרש בשני אופנים. א: שמפני כבוד שבת התירו, ומה ששואלים הוא רק כדי שלא יחשבו שלוקחים מהם פירות מבלי להקפיד ולשאול על עישורם. ב: שאכן אומר אמת מפני שאימת שבת עליו, ומה שאינו אוכל למוצ"ש הוא מפני החשש לאחד שאין אימת שבת עליו, ובשבת עצמה לא חששו לחשש הרחוק מאחד שאין אימת שבת עליו.

ונמצא שהרמב"ם פוסק כשתי הדעות, היינו שיש צורך בשני הטעמים יחדיו, הן טעם אימת שבת והן טעם כבוד שבת, ולכן מותר לאכול מן הפירות, מכיון שבנוסף לאימת שבת, ישנו גם הטעם של כבוד שבת, שבגללו אין חוששין למיעוט שאין להם אימת שבת, משא"כ במוצ"ש כיון שלא שייך כבר הטעם של כבוד שבת, יש לחשוש גם למיעוט. ועל־פי־זה כשנשארו מאותן הפירות למוצאי שבת שאז צריך לעשרן, מגלגלין חיוב המעשר גם על מה שאכל בשבת.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן יח)

2) דמאי פ"ד מ"א ותוספתא רפ"ה. 3) כלומר עם־הארץ, וכן הוא בסוף ההלכה. אבל החשוד על המעשרות אינו נאמן ואפילו בשבת ('תוספות' רע"א). 4) ב'ירושלמי' שם: "לא אמר [שסוכמין על מה שאומר עם־הארץ] אלא שוגג [ששכח], הא מזיד אסור [לאכול על פיו בשבת]". 5) וגם לא היה לו תנאי מערב שבת. שאם היה לו תנאי - אפשר להפריש בשבת, כמפורש למעלה פ"ט ה"ז ('ירושלמי'). 6) כלומר, נראו שלשה כוכבים בינונים, שהוא לילה ודאי, כמו שכתוב בפ"ה מהל' שבת ה"ד, ועי' היטב בלשונו שם בסוף ה"ג ('פאת השולחן' סי' יז ס"ק ג). אבל בין השמשות - מעשרין הדמאי (שם פכ"ג הט"ו). 7) תוספתא שם. וכן הוא ב'ירושלמי' שם, וראה להלן. 8) שאין מפרישים תרומות ומעשרות בשבת (הל' שבת שם ה"ט והי"ד) וביום־טוב (פ"ד מהל' יום־טוב הכ"ו), מפני שנראה כמתקן דבר שלא היה מתוקן (הל' שבת שם ה"ט), ועוד שזה דומה למקדיש אותם הפירות (שם הי"ד). ומטעם זה גם תרומת חוצה לארץ וחלת חוצה לארץ, שאוכל ואחר־כך מפריש (פ"ה מהל' בכורים הי"ב), אסור להפריש (הל' שבת שם, הי"ב והערה נוספת צא). וראה בהלכה הסמוכה. 9) בשבת. אבל שאלו בחול - אינו אוכל בשבת, כדלהלן. 10) במשנה שם: "לא מצאו (= למוכר) אמר לו אחר שאינו נאמן וכו'", ומשמע שלכתחילה אינו סומך על אחר, והיינו משום שאותו אחר אינו יודע בעצמו, אלא מעיד בשם המוכר שעישרם (תוספות הגרע"א) ומדברי רבינו לא משמע כן. 11) אבל לא במוצאי שבת, כבהלכה הסמוכה. ואף־על־פי שגם החשוד על הדבר מעיד על אחרים, שחזקה אין אדם חוטא ולא לו, וכל־שכן עם־הארץ (להלן הי"ז) - כאן יש לחוש, שאמר לו כך כדי שלא ימנע מלאכול בשבת (כסף־משנה פי"א מהל' עדות ה"ח), ואף־על־פי־כן לשבת גופה התירו. 12) 'ירושלמי' שם. 13) שכיון שהוא תאב לאלו - התירום לו (שם). 14) 'ירושלמי' שם, כרבי חנינא. וראה בהלכה הסמוכה, שהזכיר רבינו גם טעמו של רבי יוחנן. 15) "שעמי־הארץ חמור הוא בעיניהם לעשות עבירה ביום השבת מפני כבוד היום, לפיכך לא ישקר" (פירוש המשנה, שם). [ויש אומרים שהוקשה שבת למקדש, שנאמר (ויקרא יט, ל): "את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו". כשם שישנו מורא במקדש, כן ישנו גם בשבת (סמ"ק סי' ו, ו'יראים' מצוה צח, וראה בחוברת "לקראת שבת" עמ' כד). ומכיון שכתב רבינו למעלה, שגם ביום הוא נאמן, נראה שגם יום־טוב כשבת לענין זה, ש"אין בין יום־טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד" (מגילה ז:). ולדעת האומרים ('תוספות' כתובות נה: ד"ה ובתרומת) שאימת שבת על עם־הארץ היא, משום ששבת קובעת למעשר, תהיה מכאן הוכחה לדעת האומרים שגם יום־טוב קובע (ראה למעלה פ"ה הכ"א), שהרי גם ביום־טוב האמינו לו, כנ"ל, וכן כתב ב'שער המלך' שם הכ"ב].

ב. אַף עַל פִּי[16] שֶׁהוּא אוֹכֵל עַל פִּיו בְּשַׁבָּת - הֲרֵי זֶה לֹא יֹאכַל מֵאוֹתָן הַפֵּרוֹת לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת[17] עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר דְּמַאי עַל הַכֹּל, עַל שֶׁאָכַל בְּשַׁבָּת[18] וְעַל הַנִּשְׁאָר; שֶׁלֹּא הֵקֵלּוּ וְהֶאֱמִינוּהוּ אֶלָּא לְצָרֵךְ אוֹתָהּ שַׁבָּת[19]. הָיְתָה[20] שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב סָמוּךְ לָהּ[21], וּשְׁאֵלוּ בְּאֶחָד מֵהֶן - אוֹכֵל אַף בַּשֵּׁנִי, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִרְאָה לְעַשֵּׂר בֵּינְתַּיִם[22]. וְכֵן בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת[23].

16) משנה ותוספתא, שם. 17) במשנה, שם: "חשכה מוצאי שבת". ורבינו השמיט "חשכה", כנראה להורות שאף בין השמשות אסור, לפי שבין השמשות מעשרים את הדמאי (שבת לד.), ואף בין השמשות של מוצאי שבת מותר ('תוספות חדשים' שבת פ"ב מ"ז. וראה בפירוש המשניות בדמאי שם, ב'משנה ראשונה' ובמשנה הוצאת מכון הערי פישל עמ' 72 הערה 1). 18) 'ירושלמי' שם: "חשכה מוצאי שבת, מעשר מזה [הנשאר] על זה [שאכל]", שלא התירו לו בשבת אלא את האסור של חשש טבל, אבל לא את הממון של תרומת מעשר, שצריך ליתנו לכהן, ועשאוהו כתרומת חוץ לארץ שאוכל ואח"כ מפריש ('תוספתא כפשוטה' עמ' 245 הערה 3), וראה הלכה הקודמת. 19) שמפני כבוד השבת התירו חכמים, כחבריא בשם רבי יוחנן ב'ירושלמי' שם, וראה הלכה הקודמת. ופסק רבינו כשתי הדעות שם, ולכן אף שלטעם הנ"ל "מפני שאימת שבת על עם־הארץ", היה לו לאכול גם במוצאי שבת - לפי הטעם השני ש"התירו מפני כבוד השבת", אינו אוכל ('תוספתא כפשוטה'). 20) 'ירושלמי' שם. 21) אף־על־פי ששתי קדושות הן, ודינם כשני ימים נפרדים ('ירושלמי' שם, ופ"ח מהל' עירובין ה"ה). 22) 'ירושלמי' שם. 23) שם. [ואף־על־פי שבשני ימים־טובים של גליות אפשר לעשות תנאי ולומר ביום ראשון: אם היום חול, אני מפריש עליה תרומה ומעשרות, ואם היום קודש אין בדברי כלום, וביום שני חוזר ואומר: אם היום קודש, אם כן היה אתמול

חול, והרי הופרש מאתמול, ואם היום חול הריני מפריש היום, ואוכל ביום־טוב שני (פ"ו מהל' יום־טוב הי"ב) - אין הדברים אמורים אלא אם אינו אוכל ביום־טוב ראשון, אלא ביום־טוב שני (עיי"ש), אבל כאן בדמאי, שהתירו לו לאכול ביום־טוב ראשון - אינו יכול להתנות, שהיאך יאמר ביום־טוב ראשון: "אם היום קודם אין בדברי כלום", ומיד אחר־כך הוא אוכל? וביום־טוב שני היאך יאמר: "אם היום חול הריני מפריש היום", ונמצא אומר שאתמול אכל טבלים?].

1 **ג. הַנִּשְׁבָּע[24] עַל חֲבֵרוֹ שֶׁיֹּאכַל עִמּוֹ בְּשַׁבָּת[25], וְהוּא**
2 **אֵינוֹ מַאֲמִינוֹ עַל הַמַּעַשְׂרוֹת - שׁוֹאֵל וְאוֹכֵל עַל פִּיו**
3 **בַּשַּׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה בִּלְבַד[26]; אֲבָל בְּשַׁבָּת שְׁנִיָּה, אַף עַל**
4 **פִּי שֶׁנָּדַר מִמֶּנּוּ הֲנָאָה[27] אִם לֹא יֹאכַל אֶצְלוֹ - לֹא**
5 **יֹאכַל עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר דְּמַאי[28].**

24) שם, מ"ב. ואף־על־פי ששם אמרו: "המדיר את חבירו" - פירשה רבינו בשבועה, וכן כתב בפירוש המשנה שם: "הנשבע על חבירו". וכן אמרו בנדרים פ, ב: "שבועות נמי, היינו נדרים" (משנה הוצאת מכון הערי פישל עמ' 90 בהערות). ואף־על־פי שאין שבועה חלה על אחרים (פ"ה מהל' שבועות הלכות א־ב) - הרי נשתבחו האחרים המקיימים את דבריו שלא להרגילו בשבועת שוא (שם ה"ג), ומטעם זה שואלו ואוכלו על פיו בשבת ראשונה (משנת המכון, שם). 25) ומדובר כשהשביעו בשבת, שאם השביעו בערב שבת - אפשר להתנות, כנ"ל בפ"ט ה"ז. 26) 'ירושלמי' שם: "אמר רבי אבון, כאן התירו טבלים משום דרכי שלום". "שצריך לעשות כן לחזק החברה ולהרחיק האיבה שתיפול ביניהם אם לא יאכל עמו" (פירוש המשנה). 27) משנה, שם. כלומר, הוסיף בשבועתו גם איסור הנאה מנכסיו, אם לא יאכל, ויש כאן יותר ויותר משום דרכי שלום. 28) ולא סמכו על עם־הארץ בשבת (למעלה ה"א), אלא כשכבר לקח ממנו הפירות, אבל ללכת לכתחילה לאכול אצלו, לא התירו אלא מפני דרכי שלום, ודוקא בשבת הראשונה ('תוספת יום־טוב', ועי' רדב"ז).

6 **ד. מִי[29] שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן[30], שֶׁרְאִינוּהוּ שֶׁהִפְרִישׁ תְּרוּמַת**
7 **מַעֲשֵׂר מִפֵּרוֹתָיו שֶׁהֵן דְּמַאי, וּרְאִינוּהוּ שֶׁחָזְרָה וְנָפְלָה**
8 **בְּפָנֵינוּ, בֵּין לְמָקוֹם אַחֵר[31] בֵּין לִמְקוֹמָהּ[32], וְחָזַר**
9 **וְאָמַר: הִפְרַשְׁתִּיהָ[33] - נֶאֱמָן אֲפִלּוּ בְּחֹל, וְאוֹכֵל עַל**
10 **פִּיו. כְּשֵׁם שֶׁאִימַּת שַׁבָּת עַל עַמֵּי הָאָרֶץ, כָּךְ אִימַּת**
11 **דְּמוּעַ[34] עֲלֵיהֶם, וְאֵינָן חֲשׁוּדִין לְהַאֲכִיל אֶת הַמְּדֻמָּע.**

29) שם מ"א, ותוספתא שם ריש פ"ה. 30) היינו עם־הארץ, שאינו נאמן על המעשרות, כדלהלן בסוף ההלכה (ראה למעלה ה"א). 31) לא למקום שממנו הורמה. 32) במשנה שם, אמרו: "תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה", אלא שמשנה זו כדעת רבי אליעזר בתוספתא תרומות פ"ה, שתרומת דמאי אינה מדמעת אלא אם נפלה למקומה, אבל לדעת חכמים שם: "בין למקומה בין למקום אחר - מדמעת". וכן דעת רבינו, וראה למעלה פט"ו מהל' תרומות הכ"א. 33) בפירוש המשנה, שם: "ואמר חזרתי והפרשתי אותו והוצאתיהו והתקנתי זה שהיה מדומע". והיינו כגון שנפלה על גבי הפירות ולא נבללה עמהם, וכמו ששנינו (תרומות פ"ד מי"א) "סאה תרומה שנפלה על פי המגורה יקפיאנה" (ר"י קורקוס ור' סלימן אוחנה ב'מלאכת שלמה' שם). וכן נראה בתוספתא תרומות שם, שסמוך לדין תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה, נאמר: "סאה תרומה שנפלה על פי המגורה וכו'" ('תוספתא כפשוטה'). 34) כלומר, אף־על־פי שאינם חוששים לתרומת מעשר לפני שהופרשה (למעלה פ"ט ה"ב) - אם הופרשה וחזרה למקומה, חוששים לה.

12 **ה. מִי[35] שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן, שֶׁרְאִינוּהוּ שֶׁהִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר**
13 **רִאשׁוֹן מִפֵּרוֹת אֵלּוּ, וְאָמַר שֶׁהִפְרִישׁ מֵהֶן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי**
14 **- נֶאֱמָן[36]. הִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּפָנֵינוּ, וְאָמַר**
15 **שֶׁהִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן - אֵינוֹ נֶאֱמָן; שֶׁהַשֵּׁנִי**
16 **שֶׁלּוֹ[37]. וְהַנֶּאֱמָן[38] עַל הַשֵּׁנִי - אֵינוֹ נֶאֱמָן עַל הָרִאשׁוֹן,**
17 **וְהַנֶּאֱמָן עַל הָרִאשׁוֹן - נֶאֱמָן עַל הַשֵּׁנִי. לְפִיכָךְ, מִי**
18 **שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן שֶׁהוֹצִיא פֵּרוֹת מִבֵּיתוֹ וְאָמַר: אֵלּוּ**
19 **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן - נֶאֱמָן[39], וְאֵין מַפְרִישִׁין מֵהֶן**
20 **תְּרוּמוֹת[40] וּמַעַשְׂרוֹת[41]; וְאִם אָמַר: אֵלּוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי -**
21 **אֵינוֹ נֶאֱמָן[42], וַהֲרֵי הֵן דְּמַאי, וּמַפְרִישִׁין מֵהֶן תְּרוּמַת**
22 **מַעֲשֵׂר[43]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁהוּא פּוֹדֶה[44] אֶת כֻּלָּם[45].**

35) תוספתא מעשר שני פ"ג, ו'ירושלמי' שם פ"ד ה"ג, כחכמים ולא כרבי אליעזר. 36) שקל־וחומר הוא: אם מעשר ראשון שחייב ליתנו ללוי - הפריש, מעשר שני, שכולו שלו, לא כל־שכן שהפריש ('ירושלמי' שם, וראה ב'תוספתא כפשוטה'). 37) אבל מעשר ראשון, שצריך ליתנו ללוי, אין לנו ראיה שהפריש. 38) תוספתא, וירושלמי שם. 39) שהרי נותנו ללוי, וכנ"ל. 40) בדפוס רומי: "תרומה". והכוונה לתרומת מעשר, שאם אמר שהפרישה ממנו - נאמן (כסף־משנה). [שכשם שבן לוי נאמן עליה (להלן הט"ו), כן ישראל נאמן עליה, שלא נחשדו אלא כל זמן שלא הפרישו מעשר ראשון, מפני שהם חושבים שכל זמן שלא הפרישו מעשר ראשון אין חיוב מיתה (ראה למעלה פ"ט ה"א), אבל לאחר שהפריש מעשר ראשון, יודעים הם שיש בו חיוב מיתה, כל זמן שלא הפרישו תרומת מעשר]. ולפי נוסחתנו "תרומות", נכללה גם תרומה גדולה שלא נחשדו עליה עמי־הארץ (שם). 41) היינו מעשר ראשון ומעשר שני, שכיון שנאמן הוא שזהו מעשר ראשון, אינו צריך להפריש עוד הפעם מעשר ראשון. ופטור ממעשר שני, כדין מעשר ראשון, שהרי אינו מפריש מעשר שני אלא תשעה למאה (למעלה פ"ז ה"א), הרי שמעשר ראשון פטור ממעשר שני. 42) לפטרו מן התרומות ומן המעשרות, שכיון שאינו מפסיד בהפרשה זו, שהרי הוא שלו (ראה למעלה) - אינו נאמן. 43) [צ"ל: "תרומות ומעשרות" כמו למעלה. והיינו שצריך להפריש ממנו מעשר ראשון ותרומת מעשר ומעשר שני, שמא לא הפריש כלל]. 44) שאף־על־פי שאינו נאמן לומר מעשר שני הם - כיון שאמר: "אלו מעשר שני", "שווינהו אנפשיה חתיכה דאיסורא" (רדב"ז), כלומר, קיבלם עליו כמעשר שני. 45) כלומר, כל הפירות, ואף התרומות והמעשרות שהופרשו מהם.

ו. הָאוֹמֵר[46] לְמִי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל הַמַּעַשְׂרוֹת: קַח לִי מִמִּי שֶׁהוּא מְעַשֵּׂר[47], וְהָלַךְ וְלָקַח וְהֵבִיא לוֹ - אֵינוֹ נֶאֱמָן[48]. וְאִם אָמַר לוֹ: קַח לִי מֵאִישׁ פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן לוֹמַר: מִמֶּנּוּ לָקַחְתִּי, שֶׁהֲרֵי מִתְיָרֵא שֶׁמָּא יִשְׁאָלֶנּוּ. הָלַךְ לִקַּח לוֹ מֵאוֹתוֹ פְּלוֹנִי, וְאָמַר: לֹא מְצָאתִיו וְלָקַחְתִּי לְךָ מֵאַחֵר[49] שֶׁהוּא נֶאֱמָן - אֵינוֹ נֶאֱמָן[50].

46) דמאי פ"ד מ"ה, ותוספתא שם פ"ה (כחכמים ולא כרבי יוסי). 47) במשנה: "ממי שהוא נאמן, וממי שהוא מעשר" (וכעין זה בתוספתא שם). וכתב רבינו בפירוש המשנה: "מה שאמר נאמן, אין ר"ל נאמן על המעשרות לפי שהוא מעשר, אבל פירוש נאמן הוא איש נאמן על טומאה וטהרה שאינו מאכיל איסור ולא טמא". וכוונתו, שרמזה משנתנו למה שאמרו ב'ירושלמי' שם (פ"ה ה"א): "הנאמן על הטהרות נאמן על המעשרות", ואף־על־פי שהשמיט זאת רבינו כאן - רמזו להלן בפ"ח מהל' שמיטה ויובל הט"ז במה שכתב: "החשוד על הטהרות אינו חשוד לא על המעשר וכו'", ואם כן, הנאמן על הטהרות, בוודאי שהוא נאמן על המעשרות ('פאת השולחן' סי' יז אות כו). 48) אף־על־פי שיכול להתברר שקנה אצל מי שאינו נאמן - אין הוא מתיירא, שיכול הוא לומר לו: אם לך אין הוא נאמן, אני חשבתיו לנאמן (בכורות לו. לו:). ואף שאינו חשוד להעיד שקר על אחרים (להלן הי"ז) - כאן זהו לצורך עצמו, שכיון שהוא צריך לטרוח ולחפש אחר מי שהוא נאמן, חשוד הוא לקחת מן המצוי לו ולשקר כי לקח מן הנאמן ('תוספתא כפשוטה'). 49) ולא פירש מי הוא. 50) ואף־על־פי שטרח לחפש אחר הנאמן, אינו נאמן לומר שטרח עוד ומצא אחר שהוא נאמן ('תפארת ישראל').

ז. הַנִּכְנָס[51] לְעִיר[52] וְאֵינוֹ מַכִּיר אָדָם שָׁם[53], וְאָמַר[54]: מִי כָּאן[55] נֶאֱמָן?[56] מִי כָּאן מְעַשֵּׂר? וְאָמַר לוֹ אֶחָד: אֲנִי[57] - אֵינוֹ נֶאֱמָן. אָמַר לוֹ: אִישׁ פְּלוֹנִי[58] - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן; וְלוֹקֵחַ מֵאוֹתוֹ פְּלוֹנִי אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכִּירוֹ, וְהוֹלֵךְ וְאוֹכֵל עַל פִּיו[59]. הָלַךְ וְלָקַח מִמֶּנּוּ[60], וְשָׁאַל לוֹ: מִי כָּאן מוֹכֵר יַיִן יָשָׁן?[61] אָמַר לוֹ: זֶה שֶׁשְּׁלָחֲךָ אֶצְלִי, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כְּגוֹמְלִין זֶה אֶת זֶה[62] - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין[63].

51) שם מ"ו, ותוספתא שם. 52) כלומר, חבר שנכנס ועדיין לא שהה בעיר, ראה בהלכה הסמוכה. 53) ראה שם. 54) לסיעת בני אדם עמי־הארץ ('ירושלמי' ותוספתא שם). 55) בעיר. 56) כלומר, על הטהרות (פירוש המשנה, שם מ"ה), וקל־וחומר שהוא נאמן על המעשרות (ראה הלכה הקודמת), ובדפוס רומי חסירה פיסקא זו. 57) כלומר, אני נאמן על המעשרות. 58) נאמן על המעשרות. 59) "שאין אדם חוטא ולא לו, ולפיכך לא ישלחנו לאיש שאינו נאמן מפני שאין לו הנאה בזה, הנאה קרובה מיד, וכל זה כדי להקל עליו [על הנכנס לעיר], מפני שהוא גר ואינו מכיר אנשי המדינה" (פירוש המשנה). וכן הוא ב'ירושלמי' (שם תחילת ה"ה): "ועד אחד נאמן? - קל הקלו באכסנאי מפני חיי נפש". ואף־על־פי שחשוד מעיד על של אחרים (להלן הי"ז) - אין זה אלא במעיד על הפירות, אבל להעיד על האדם - צריך שני עדים (תוספות הגרע"א, ועי' 'אור שמח' ו'תוספתא כפשוטה', וראה למעלה פ"י ה"א). 60) כנוסחת המשנה שב'ירושלמי' שם. וכן הוא ב'תוספות' כתובות כז, ב - ד"ה שלי. ואף שכבר לקח ממנו ונהנה המוסר מזה שהעיד עליו, אין חוששים ל"גומלין". ובמשנה שלפנינו שם: "הלך ליקח ממנו". 61) שהוא משובח מן החדש (קידושין כ, א. - 'תוספות יום־טוב'). כן פירש רבינו מה שאמרו במשנה שם: "מי כאן מוכר ישן". ורש"י בכתובות נו, ב - כתב בשם יש מפרשים, שהכוונה לתבואה שאין בה איסור "חדש", ודחה דבריהם, עיי"ש. 62) טובה תחת טובה. 63) משום חיי נפש ('תפארת ישראל').

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[64] בִּזְמַן שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר אָדָם שָׁם[65]; אֲבָל אִם מַכִּיר אָדָם שָׁם - לֹא יִקַּח אֶלָּא מִן הַמֻּמְחֶה[66]. וְאִם[67] שָׁהָה שָׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר אָדָם שָׁם - לֹא יִקַּח אֶלָּא מִן הַמֻּמְחֶה.

64) תוספתא שם, וכן הוא במשנה שם. 65) ולכן הקלו לו להאמין למי שישאל. 66) הידוע ברבים לנאמן. 67) תוספתא שם.

ט. וְלֹא[68] הִתִּירוּ דְּבָרִים אֵלּוּ[69] אֶלָּא בִּתְרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת[70]; אֲבָל לְעִנְיַן פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[71] אוֹ לְעִנְיַן טְהָרוֹת - לֹא יִקַּח אֶלָּא מִן הַמֻּמְחֶה[72].

68) שם. 69) להאמין לעם־הארץ להכשיר חבירו, משום חיי נפש. 70) שרוב עמי־הארץ מעשרים הם, ולפיכך הקלו. 71) שנחשדו עמי־הארץ עליהם (פ"ח מהל' שמיטה ה"י, ועי' ב'תוספות' כתובות כד. ד"ה שלי, ולמעלה פי"א הי"ב). 72) הידוע לרבים, כנ"ל.

י. הַחַמָּרִין[73] שֶׁנִּכְנְסוּ לָעִיר, וְאָמַר אֶחָד מֵהֶן: פֵּרוֹת אֵלּוּ[74] אֵינָם מְתֻקָּנִים[75], וּפֵרוֹת חֲבֵרַי מְתֻקָּנִין[76] - אֵינוֹ נֶאֱמָן, שֶׁמָּא קְנוּנְיָא עָשׂוּ בֵּינֵיהֶן[77].

73) מוליכי חמורים. שם מ"ז, כחכמים ולא כרבי יהודה. והם: "סוחרי תבואה ומוליכין ממקום הזול לכרכין (= מקום היוקר)" - רש"י בכתובות שם, ד"ה החמרים. והם עמי־הארץ. 74) שלי. 75) שלא הופרשו מהם תרומות ומעשרות. 76) במשנה שם: "אמר אחד שלי חדש ושל חבירי ישן, שלי אינו מתוקן ושל חברי מתוקן". [ורבינו השמיט הבבא הראשונה, לפי שמפרשה ביין ישן, ולא כיש מפרשים באיסור חדש (ראה למעלה ה"ז), וסובר שלא נאמרה בבא זו אלא לרבי יהודה שאמר: נאמנים, כלומר, אף־על־פי שמשבחו גם בטיב היין והיה מקום לחשוש יותר לקנוניא, ובכל זאת אינו חושש, אבל לדעת חכמים שאמרו: אינם נאמנים, אפילו אם אינו משבחו בטיב היין, חוששים לקנוניא. וכן נראה בכתובות, שם. עיי"ש]. 77) "ואע"פ שהוא מהנה לזולתו, מפני שאנו חושדין שהם גומלים זה לזה, והסכימו ביניהם במה שהביאו למדינה [ואינם אלא מערימים, אמור אתה כאן ואני במקום אחר (רש"י שם), ואף שיש מקום לומר שיהיו נאמנים], כדי שיביאו הפירות

למדינות ויהיה נמצא בהם הפירות והמשקין ושאר המאכלים לרוב [כרבי יהודה שם, אין אומרים כן אלא כיון ש"מצויין הם להתפרנס מעיר אחרת" ('ירושלמי' שם) אין מאמינים לחמרים]" (פירוש המשנה, שם). ואף שבכתובות שם העמידו משנתנו "בשכלי אומנותו בידו", כלומר, "חמר המביא תבואה למכור היה נושא בידו כלי היכר של מכירה, כגון מחק שמוחקין בה את המידה והמביאה [את התבואה] להצניע אינו נושא בידו כלי אומנות מכר, והכא כגון שכלי אומנותו בידו של זה המזלזל את שלו, דאנן סהדי שלמוכרה הביאה, הלכך אין זה אלא גומל וזה יעיד עליו בכרך שלפניהם" (רש"י שם: ד"ה בשכלי) וא"כ למה השמיט זאת רבינו, נראה שפסק כ'ירושלמי' כאן, שלחכמים חוששין לגומלין, אף שאין כלי אומנותו בידו, כיון שלא הזכירו זאת כלל. ושמא זוהי כוונת ה"איבעית אימא" שם, ולא כמו שכתבו ה'תוספות' שם ד"ה ואיבעית. ואף שבפ"כ מהל' אסורי ביאה הי"א, כתב שאין חוששין לגומלין בשנים שבאו למדינה וכל אחד מעיד על חבירו שהוא כהן, וכן בפ"ב מהל' בכורות הי"ז, אצל כהן שהעיד לכהן אחר שמום זה מאליו נפל, זהו משום שסתם כהן חבר הוא (וראה שם בכסף־משנה, ובסוף ה"י) ואין חוששין אצלו לגומלין, אבל כאן מדובר בעם־הארץ כנ"ל הערה עב, וחוששין אצלו לגומלין, אבל למעלה בה"ז לא חששו לגומלין, כיון שאין הנאתו קרובה מיד כנ"ל בהערה נח. ועי' היטב להלן בסוף הי"ז ('פאת השולחן' סי' יז ס"ק מא).

1 **יא. הַמּוֹכֵר[78] פֵּרוֹת בְּסוּרְיָא[79] וְאָמַר[80]: מִשֶּׁל אֶרֶץ**
2 **יִשְׂרָאֵל הֵם - חַיָּב הַלּוֹקֵחַ לְעַשֵּׂר[81]. מְעֻשָּׂרִין הֵן[82] -**
3 **נֶאֱמָן; שֶׁהַפֵּאָה שֶׁאָסַר[83] הוּא הַפֵּאָה שֶׁהִתִּיר[84]. מְשֻׁלִּי**
4 **הֵן[85] - חַיָּב לְעַשֵּׂר[86]. מְעֻשָּׂרִין הֵן - נֶאֱמָן; שֶׁהַפֵּאָה**
5 **שֶׁאָסַר הוּא הַפֵּאָה שֶׁהִתִּיר[87]. וְאִם יָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַרְקַע**
6 **בְּסוּרְיָא וְהָיָה[88] רֹב מִמְּכָרוֹ מִשָּׂדֵהוּ - חַיָּב הַלּוֹקֵחַ**
7 **מִמֶּנּוּ לְעַשֵּׂר; שֶׁחֲזָקָתוֹ שֶׁמִּשָּׂדֵהוּ הֱבִיאָם[89].**

78) דמאי פ"ו מי"א. 79) "היא הארץ אשר נכבשה ונתחלקה במלכות דוד, ואינה כמו א"י ולא כמו חו"ל, והיא כא"י במקצת הדינין, וכמו חו"ל בענינים אחרים וכו'" (פירוש המשנה. וראה למעלה פ"א מהל' תרומות ה"ג). 80) המוכר עם־הארץ. 81) דמאי. שעל פירות ארץ ישראל גזרו לעשרם דמאי, אף כשהם נמצאים בסוריא (להלן פי"ג ה"ד). 82) פירות ארץ־ישראל אלו. 83) שאמר מארץ־ישראל הם וחייבים במעשר. 84) שאמר שמעושרים הם. ואם היה שותק היינו פוטרים אותם מן הדמאי, ש"מי שקנה פירות מפירות סוריא, אינו חייב להוציא דמאי" (פירוש המשנה). ש"רוב פירות הנמכרים בסוריא, מחוצה לארץ הם באים" (רע"ב), ולדעת הראב"ד - רוב פירותיה של גוים הם, ועי' רדב"ז להלן שם. 85) כלומר, מקרקע שלי שיש לי כאן, בסוריא. 86) מדברי סופרים, ראה למעלה בהל' תרומות שם ה"ד. 87) כלומר, אילו היה שותק, לא היינו יודעים שהפירות מקרקע שלו. והיינו פוטרים אותם מן הדמאי, כנ"ל. 88) 'ירושלמי' שם: "א"ר בון בר חייא, והוא שיהא רוב מכנסו משלו", וראה ב'תוספתא כפשוטה' עמ' 196. 89) ואין כאן "הפה שאסר - הפה שהתיר".

8 **יב. עֲנִיִּים[90] שֶׁאָמְרוּ: פֵּרוֹת אֵלּוּ שֶׁל לֶקֶט שִׁכְחָה**
9 **וּפֵאָה[91] - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין כָּל זְמַן הַגְּרָנוֹת, שֶׁהַלֶּקֶט**
10 **וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה מְצוּיִים. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה[92] קָרוֹב מִן**
11 **הַגֹּרֶן כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא וְיָבוֹא בּוֹ בַּיּוֹם[93]. וְאִם אָמְרוּ: שֶׁל**
12 **מַעְשַׂר עָנִי הֵם[94] - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ[95].**
13 **וְאֵינָן נֶאֱמָנִין אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִתְּנוֹ[96].**

90) עמי־הארץ. פאה פ"ח מ"ב: "נאמנים על הלקט ועל השכחה ועל הפאה בשעתן". 91) ופטורים מתרומות ומעשרות (שם פ"ב ה"ט). 92) העני. 93) 'ירושלמי' שם: "עד איכן, א"ר חנינה עד מקום שדרכו לילך ולבוא בו ביום". וסמך לדבר מן הכתוב (רות ב, יז־יח) "ותלקט בשדה עד הערב וגו' ותשא ותבוא העיר" ('פאת השולחן'). 94) ומכיון שהפריש מעשר עני, בוודאי הפריש גם שאר תרומות ומעשרות, שכשם שאמרו (למעלה ה"ה): הנאמן על מעשר ראשון נאמן על מעשר שני, כמו כן במעשר עני, כיון שנתן מעשר עני, בוודאי עישר הפירות כדין. וראה ברדב"ז על ה'ירושלמי' שם. 95) השנה השלישית או הששית לשמיטה, שהן שנות מעשר עני. 96) משנה, שם.

14 **יג. כֵּיצַד?[97] חִטִּים אֵלּוּ לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה הֵם - הֲרֵי**
15 **אֵלּוּ נֶאֱמָנִים[98]. קֶמַח זֶה שֶׁל לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה[99]**
16 **הוּא[100] - אֵינָם נֶאֱמָנִין[101]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאֵין**
17 **נֶאֱמָנִין עַל הַפַּת[102] לוֹמַר מִמַּתְּנוֹת עֲנִיִּים[103] הוּא.**
18 **אֶלָּא מִתְּעַשְּׂרִין דְּמַאי.**

97) שם, מ"ג. 98) כלומר, כל זמן הגרנות, וכשהוא קרוב לגורן, כנ"ל. 99) במשנה, שם: "נאמנין על החיטים ואין נאמנין על הקמח ולא על הפת". הרי לא נזכרו לקט שכחה ופאה. ואם כן, מדובר גם במעשר עני (ועיי"ש בר"ש ורע"ב ו'תוספות יום־טוב'). ובדברי רבינו יש שפירשו, שלקט שכחה ופאה לאו דוקא, אלא הוא־הדין למעשר עני. והא ראיה שהרי כתב כאן בסוף: "ממתנות עניים" ('תוספות אנשי שם'). ויש אומרים שהכל בלקט ופאה המתחלקים בשדה, אבל מעשר עני המתחלק בבית (פ"ו מהל' מתנות עניים ה"י), יתכן שנתן לו קמח ('פאת השולחן'). 100) כלומר, שטחנו בעל השדה. [ואף־על־פי שנתחייבו במעשר על־ידי־זה, שהרי גם אם "דש וזרה ברחת ובמזרה וגמר מלאכתו, מעשר ונותן להם מן הפירות המעושרים שיעור הפאה" (שם פ"ב הי"א) - אנו אומרים שוודאי עישרם בעל השדה, שכשם שבמעשר עני הוא נאמן, מאחר שנותן מממונו לעניים (ראה הלכה הקודמת), כמו כן זה שנותן לקט שכחה ופאה מביתו, נאמן הוא גם על המעשרות]. ואם אמר: חיטים ניתנו לי ואני עשיתים קמח - לפי הנוסחא שלפנינו ב'ירושלמי' - נאמן, וכן כתב רבינו בפירוש המשנה. וכאן השמיט הלכה זו. ונראה שהיתה לו גירסא אחרת ב'ירושלמי' (עי' בר"י קורקוס, ב'פאת השולחן', ב'חזון איש' וב'תוספתא כפשוטה') וראה בסוף הלכה הסמוכה. 101) שאין דרך בני אדם לתת אלא חיטים ולא קמח. 102) משנה, שם. 103) יש אומרים שהכוונה גם למעשר עני (ראה למעלה).

19 **יד. נֶאֱמָנִין[104] עַל הַשְּׁעוֹרָה שֶׁל אֹרֶז[105], וְאֵין נֶאֱמָנִין**

עָלָיו, בֵּין חַי[106] בֵּין מְבֻשָּׁל. נֶאֱמָנִין עַל הַפּוֹל[107], וְאֵין נֶאֱמָנִין עַל הַגְּרִיסִין[108], בֵּין חַיִּין בֵּין מְבֻשָּׁלִין. נֶאֱמָנִין עַל הַשֶּׁמֶן לוֹמַר שֶׁל מַעְשֵׂר עָנִי הוּא[109], וְאֵין נֶאֱמָנִין לוֹמַר שֶׁל זֵיתֵי נִקּוּף[110] הֵם[111]. נֶאֱמָנִין[112] עַל הַיָּרָק חַי וְלֹא מְבֻשָּׁל, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה דָּבָר[113] מוּעָט[114]. שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בַּעֲלֵי בָּתִּים לִתֵּן מְעַט יָרָק מְבֻשָּׁל מִקְּדֻרָתוֹ לְעָנִי; וּמִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: הַבַּעַל הַבַּיִת נָתַנוּ לִי[115], יָכוֹל לוֹמַר: אֲנִי בִּשַּׁלְתִּיו מִמַּתְּנוֹתַי[116].

104) משנה, שם. 105) שבולת של אורז קודם דישה שלא היו נוהגים לתת אלא בשבילם (פירוש המשנה). 106) לאחר דישה, כנ"ל. 107) קודם טחינה וקילוף. 108) "פולים טחונין ומקולפים" (פירוש המשנה). 109) משנה, שם. ש"מנהג בני אדם להוציא (= מעשר עני) מן השמן" (פירוש המשנה). 110) הם זיתי פאה ('מלאכת שלמה' חלה פ"ג מ"ט, וראה למעלה פ"ב מהל' תרומות הי"ג). 111) "לפי שאי־אפשר לדרוך או לטחון דבר מועט" (פירוש המשנה). 112) פאה, שם מ"ד. 113) שם. 114) שמתוך שהוא מועט, שכח בעל הבית לעשרו, ונזכר בו בסוף, כשכבר היה בקדירה. 115) כשהוא מבושל. 116) משמע שאם לא היה נאמן לומר בעל־הבית נתנו לי כך, לא היה נאמן גם לומר: אני בשלתיו. וראה הלכה הקודמת.

טו. וְכֵן[117] בֶּן לֵוִי[118] שֶׁאָמַר: פֵּרוֹת אֵלּוּ מִמַּעֲשַׂר רִאשׁוֹן[119] שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ הֵם[120] - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן לְעוֹלָם[121] עַל תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, כְּשֵׁם שֶׁיִּשְׂרָאֵל[122] נֶאֱמָן עַל תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[123]; אֲבָל אֵינוֹ נֶאֱמָן[124] עָלָיו לְפָטְרוֹ מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי[125].

117) שם, סוף מ"ב. 118) עם־הארץ. 119) שנטל מישראל. או שהפרישה הוא עצמו על שלו, ראה להלן. 120) כלומר, הלוי הפריש ממנו תרומת מעשר. 121) כלומר, בניגוד ללקט שכחה ופאה, שאינו נאמן עליהם אלא בזמן הגרנות (למעלה הי"ב) ומעשר עני שאינו נאמן עליו אלא בשנה השלישית והששית (שם) - על מעשר ראשון, שנוהג בכל שנה, נאמן הוא לעולם. 122) עם־הארץ. 123) למעלה פ"ט ה"א, כן בן לוי נאמן על תרומת מעשר ('ירושלמי' שם). [ואף־על־פי שגם ישראלים נאמנים על מעשר ראשון, לומר שהפרישו ממנו תרומת מעשר, שיודעים הם כי לאחר שהופרש מעשר ראשון חייבים עליו מיתה מחמת תרומת מעשר (ראה למעלה ה"ה) - הודגש כאן בן לוי, שהוא יודע שחייבים מיתה על טבל הטבול לתרומת מעשר, אף־על־פי שלא הופרש עוד מעשר ראשון, ראה להלן]. 124) בן לוי עם־הארץ. 125) [ר"י קורקוס העתיק: "אבל אינו נאמן לפוטרו מן השני", ופירש: "שהלוקח ממנו (= מן הלוי) צריך לעשר מעשר שני, כמו שתיקנו בדמאי של ישראל". ורוצה לומר, שאין דברי רבינו מכוונים למה שכתב למעלה, כשבן לוי אומר שזהו מעשר ראשון שניטלה תרומתו, שאם כן פטור הוא גם ממעשר שני, אלא ענין חדש הוא, שהקונה פירות מבן לוי, אף־על־פי שנאמן לומר שהופרשו מהם מעשר ראשון, שהרי מפרישו והוא שלו (למעלה פ"א ה"ג), ואינו מפסיד כלום - אינו נאמן לפוטרו ממעשר שני, ואינו דומה לישראל הנאמן על מעשר ראשון, שנאמן גם על מעשר שני (למעלה ה"ה), לפי שישראל המפריש מעשר ראשון, צריך ליתנו ללוי, וכיון שלא חס על ממונו במעשר ראשון, נאמן הוא גם על מעשר שני, אבל בן לוי אינו מפסיד כלום בהפרשת מעשר ראשון, כנ"ל, ועי' 'חזון איש'].

טז. אֵין כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[126] אֲמוּרִין אֶלָּא בְּעַם הָאָרֶץ שֶׁאֵינוֹ לֹא חָשׁוּד[127] וְלֹא נֶאֱמָן[128]; אֲבָל[129] מִי שֶׁהוּא חָשׁוּד לִמְכֹּר תְּרוּמָה[130] לְשֵׁם חֻלִּין - אָסוּר לִקַּח מִמֶּנּוּ כְּלָל[131] דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זִקַּת תְּרוּמָה[132] וּמַעֲשֵׂר[133], אֲפִלּוּ[134] קִרְבֵי דָגִים, מִפְּנֵי שֶׁנּוֹתְנִין בָּהֶם שֶׁמֶן[135]. וְאֵין[136] אָסוּר[137] אֶלָּא כֹּל שֶׁלְּפָנָיו[138], אֲבָל אֲצָרוֹ[139] - מֻתָּר לִקַּח מִמֶּנּוּ; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא לְעָרֵב תְּרוּמָה בְּאוֹצָרוֹ, שֶׁמָּא יִוָּדַע הַדָּבָר[140] וְיַפְסִיד הַכֹּל[141]. וְכֵן[142] הֶחָשׁוּד לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי לְמָכְרָן[143] לְשֵׁם חֻלִּין - אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו זִקַּת מַעֲשֵׂר[144]. וְכָל זֶה קָנָס מִדִּבְרֵיהֶם[145].

126) שמותר ליקח פירות מעם־הארץ, אלא שצריך לעשרם דמאי. 127) למכור תבואה בחולין, כדלהלן. 128) על המעשרות. 129) בכורות כט, ב. כרבי שמעון, ולא כרבי יהודה שאמר "אין לוקחים ממנו אפילו מים או מלח". 130) "שאין דמיה יקרים, שאינה ראויה אלא לכהנים" (רש"י בע"ז מ: ד"ה תרומה). 131) בנוסח אחר כת"י "כל" ('מעשה רוקח'). 132) שייכות לתרומה. 133) כלומר, מעשר שני, כדלהלן, שהרי מעשר ראשון מותר לזרים, כמפורש למעלה פ"א ה"ב ('תוספות יום־טוב' בכורות פ"ד מ"ט). 134) בכורות כט, ב. 135) = שמן זית, ויש חשש שמא הוא תרומה. 136) מימרא של רב ששת, במס' עבודה זרה שם. 137) לקנות מהחשוד הנ"ל. 138) כלומר, ממה שמוכר בבית או בחנות. 139) הכניסו לאוצר. 140) לחכמים. 141) שיאסרו החכמים לקנות הימנו, כמו שאסור לקנות מה שלפניו. וראה ברש"י שם ד"ה ומפסידו, וכן הוא בר"ן. 142) למד זאת רבינו מהאמור במשנה בבכורות שם: "כל שיש בו זיקת תרומות ומעשרות", ועל כרחנו הכוונה למעשר שני, שהרי מעשר ראשון מותר לזרים, ראה למעלה. וראה כעין זה להלן בפ"ח מהל' שמיטה הט"ו. 143) בלא פדיה. 144) שני, כנ"ל. 145) בבכורות ל, ב: "ההוא טבחא דהוה חשוד לזבוני תרבא דאטמא [חלב הכליות שעל הירך - רש"י] במר דכנתא [בחזקת חלב טהור - רש"י] קנסיה רבא וכו', כמאן כרבי יהודה וכו' לעולם ר' שמעון ובאיסורא גופיה קנסינן ליה". הרי שגם לרבי שמעון יש בו משום קנס ('תוספות יום־טוב' שם). [ועל־פי דין, אין לאסור זאת, שהרי יש כאן ספק ספיקא: שמא לא עירב כלל תרומה או מעשר שני, ואם אפילו עירב - שמא יש ששים כנגדו בתערובות, שהרי גם תרומה וגם מעשר שני בטלים בששים בשאינם מינם, כמפורש בפי"ג מהל' תרומות ה"ב, ובפ"ו מהל' מעשר שני הי"ד, ועיי"ש במשנה־למלך].

יז. חָשׁוּד[146] שֶׁהֵעִיד עַל שֶׁל אֲחֵרִים - נֶאֱמָן[147]; חֲזָקָה[148] אֵין אָדָם חוֹטֵא וְלֹא לוֹ[149]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר עַם הָאָרֶץ[150]. לְפִיכָךְ[151], עַם הָאָרֶץ[152] שֶׁאָמַר: זֶה טֶבֶל וְזֶה תְּרוּמָה, זֶה וַדַּאי וְזֶה דְּמַאי, אֲפִלּוּ בְּשֶׁלּוֹ - נֶאֱמָן[153]. אָמַר: אֵלּוּ פֵּרוֹת מְתֻקָּנִין, בְּשֶׁל אֲחֵרִים - נֶאֱמָן. וְהוּא שֶׁלֹּא יֵרָאוּ כְּעוֹשֶׂה קְנוּנְיָא, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[154].

146) בכורות לה, א. כרשב"ג ולא כרבי מאיר, ואף שבדף ל, א סתם כרבי מאיר - "סתם ואח"כ מחלוקת, אין הלכה כסתם". 147) ראה למעלה ה"ז. 148) בבא־מציעא ה, ב. 149) כלומר, כשאין לו הנאה מזה. 150) שאין הוא חשוד ודאי, אלא ספק, ראה למעלה פ"ט ה"א. 151) כלומר, לפי שאין אדם חוטא ולא לו. 152) תוספתא דמאי פ"ה. 153) שכיון שאומר על חלק משלו שהוא אסור, נראה שאינו חשוד לשקר, ונאמן לומר על החלק השני שהוא מותר. 154) למעלה ה"י. והראב"ד חולק וסובר שהחשוד אינו נאמן אף על של אחרים, ולא הקילו אלא בבכורות, שאין האיסור אלא משום קנס.

יח. הַמּוֹכֵר[155] פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ, וְאַחַר שֶׁיָּצְאוּ מִתַּחַת יָדוֹ[156] אָמַר לַלּוֹקֵחַ: פֵּרוֹת שֶׁמָּכַרְתִּי לְךָ טְבָלִים הֵן, הַבָּשָׂר בְּשַׂר בְּכוֹר[157] הָיָה, הַיַּיִן יֵין נֶסֶךְ[158] - שׁוּרַת הַדִּין שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן[159], אֲפִלּוּ הָיָה הַמּוֹכֵר חָבֵר[160], וְהַזְּרִיז מַחְמִיר עַל עַצְמוֹ[161]. וְאִם הֶאֱמִינוֹ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, אֲפִלּוּ הָיָה הַמּוֹכֵר עַם הָאָרֶץ.

155) תוספתא תרומות פ"ב. 156) כאביי בגיטין נד, ב. ולא כרבא, שהרי רבי אמי שם, עשה מעשה כמוהו (כסף־משנה פי"ט מהל' פסולי המוקדשין הט"ו). 157) ונשחט בטעות שלא על־פי מומחה. 158) וטוען המוכר שמכר לו בטעות, ורוצה לחזור ממכירתו, בכדי שיקיים מצות הפרשת תרומות ומעשרות בטבל, וביעור בעבודה־זרה (= ביין נסך) וקבורה בבשר בכור. 159) מכיון שאין הדברים בידו, וכדעת אביי שם, שכל שאינו בידו אינו נאמן, וראה בהל' פסולי המוקדשין שם. 160) שלא חלקו בזה בין חבר לבין עם־הארץ, אלא כל שאינו בידו, אינו נאמן. 161) למד זאת מן הלשון "שורת הדין" שבתוספתא שם, הרי שלפנים משורת הדין מאמינו. וכן כתב בהל' פסולי המוקדשין שם.

יום שלישי כ' מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

א. פֵּרוֹת שֶׁחֻזְקָתָן מִן הַהֶפְקֵר[2], כְּגוֹן הַשִּׁיתִּין[3] וְהָרִימִּין[4] וְהָעֲזָרְדִּין וּבְנוֹת שׁוּחַ[5] וּבְנוֹת שִׁקְמָה[6] וְהַגֶּפְנִין[7] וְנוֹבְלוֹת תְּמָרָה[8], וְהֵן שֶׁעֲדַיִן לֹא הִטִּילוּ שְׂאוֹר[9], הַנִּצְּפָה[10] וְהַכֶּסְבָּר[11] וְכֵיוֹצֵא בָהֶן - פְּטוּרִין מִן הַדְּמַאי[12], וְהַלּוֹקְחָן מֵעַם הָאָרֶץ - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ מֵהֶן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְלֹא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[13], מִפְּנֵי שֶׁחֻזְקָתָן מִן הַהֶפְקֵר. אֲפִלּוּ אָמַר לוֹ עַם הָאָרֶץ: אֵינָם מְעֻשָּׂרִין - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַמַּעַשְׂרוֹת, עַד שֶׁיּוֹדַע לוֹ שֶׁהֵן מִן הַשָּׁמוּר[14].

2) במשנה שם: "הקלים שבדמאי". ופסק רבינו כר' יוחנן בירושלמי שם, שהקילו בהם מפני שרובם מן ההפקר. ואם כן אף וודאי שלהם פטור. 3) "מין ממיני התאנים המדבריות". 4) סנה המגדל פרי גרוע. 5) "מין ממיני התאנים הלבנות הנותנת פרייה מג' שנים לג' שנים". 6) תאנים מדבריות. 7) מין מהירקות ודומה לשבת. ובברכות שם: "שלהי גופני", כלומר, ענבים סתווניות. 8) "הם התמרים הנופלים מן הדקל כשהרוח מנשבת והוא גם כן רובו הפקר" 9) כלומר, עדיין לא נגמר בישולם, כי זהו מנהג התמרים בעת הבישול להיות רפים ונפוחים כלחם החמץ. 10) הוא הצלף. וגם ה"פרחה" שהוא עיקר פריו (שם) בכלל הקלים שבדמאי. 11) הוא זרע גד. ונראה מדבריו שהוא פטור בכל מקום, ולא רק בארץ יהודה. ואף שלמעלה פרק ד הלכה יח, משמע שכסבר חייב במעשר, זהו רק בכסבר המשומר בחצר. 12) "דמאי" לאו דווקא, שהרי פטורים גם מן הוודאי. 13) ראה למעלה פרק ט הלכה ב, שהלוקח מעם הארץ צריך להפרישם. 14) היינו ממקום שרוב ישראל משמרים שם, שאז חייב לעשר אפילו בדמאי.

ב. הַבַּכּוּרוֹת[15] וְהַסְּיָפוֹת[16]: שֶׁבַּבִּקְעָה - פְּטוּרִין מִן הַדְּמַאי[17], וְשֶׁבַּגְּנָה - חַיָּבִין[18], מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִשְׁמָרִין. וְאֵלּוּ הֵן הַבַּכּוּרוֹת: כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁבִּכְּרוּ עַד שֶׁלֹּא הוֹשִׁיבוּ שׁוֹמֵר עַל הַבִּקְעָה לִשְׁמֹר פֵּרוֹתֶיהָ[19]. וְהַסְּיָפוֹת הֵן הַפֵּרוֹת שֶׁיִּשְׁאֲרוּ אַחַר שֶׁיְּקַפְּלוּ הַמַּקְצוּעוֹת[20] שֶׁבַּשָּׂדוֹת וַיַּנִּיחוּם בְּלֹא שׁוֹמֵר[21]. וְכֵן הַחֹמֶץ הֶעָשׂוּי מִן הַתְּמָרִים[22] - פָּטוּר מִן הַדְּמַאי[23].

15) הפירות שנתבשלו תחילה. 16) שמתבשלות בסוף. 17) הוא הדין מן הוודאי. 18) לעשר, אפילו דמאי. 19) כלומר, שהתאנים שנתבכרו הן כל־כך מועטות, שעדיין אינן שוות שכר שמירה. 20) "המחצלאות שמייבשין עליהן תאנים וענבים". 21) ונראה שנתייאשו הבעלים מהן. 22) "שם זה נופל על הזגים והחרצנים הנשארים מן הענבים אחר סחיטתן ועל השמרים היורדים לשולי הכלי". ולכן נקט כאן "תמדים" בלשון רבים. 23) ואף מן הוודאי.

ג. כְּשֶׁגָּזְרוּ עַל הַדְּמַאי - לֹא גָּזְרוּ אֶלָּא עַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי בָבֶל בִּלְבַד[24], שֶׁהוּא מִכְּזִיב וְלִפְנִים. וּכְזִיב עַצְמָהּ - כְּלַחוּץ. וְכָל הַפֵּרוֹת הַנִּמְצָאוֹת מִכְּזִיב וְלַחוּץ - פְּטוּרִין מִן הַדְּמַאי[25], שֶׁחֻזְקָתָן מִפֵּרוֹת מָקוֹם שֶׁנִּמְצְאוּ בּוֹ[26].

24) כלומר, רק על אלה גזרו, אבל על פירות הארץ שלא

ד. פֵּרוֹת שֶׁיָּדוּעַ[27] שֶׁהֵן מִפֵּרוֹת הָאָרֶץ שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי בָּבֶל, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן נִמְצָאוֹת בְּסוּרְיָא, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּאָרֶץ שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם[28] בִּלְבַד[29] - הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין בִּדְמַאי[30], וּמַפְרִישִׁין מֵהֶן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. לְפִיכָךְ[31], הַדְּבֵלָה הַשְּׁמֵנָה שֶׁאֵין כְּמוֹתָהּ אֶלָּא בְּאָרֶץ שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָּבֶל, וְכֵן הַתְּמָרִים הַגְּדוֹלִים, וְהֶחָרוּבִין הַשָּׁוִים[32], וְהָאֹרֶז הַלָּבָן בְּיוֹתֵר, וְהַכַּמּוֹן הַגָּדוֹל[33] - מִתְעַשְּׂרִין דְּמַאי בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[34] וּבְסוּרְיָא[35]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּפֵרוֹת אֵלּוּ[36].

27) אבל אם ספק הדבר, אנו אומרים: במקום שהם נמצאים מאותו מקום מקורם. 28) נקט בלשון "אין צריך לומר", משום שארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים חמורה יותר מסוריא. 29) כלומר, ולא החזיקו בה עולי בבל. 30) שכיוון שבאו ממקום שגזרו הדמאי, שוב לא פקע חיובם. 31) משנה שם פרק ב: "ואלו דברים מתעשרים דמאי בכל מקום, הדבילה והתמרים והחרובים האורז והכמון". 32) כלומר: מיושרים. 33) שם: "והא כמון בקיפרוס? עקום הוא". כלומר, וכמון של ארץ ישראל, ישר הוא. ואם כן יש להגיה כאן "הישר". 34) כלומר, אף במקום שהחזיקו בו עולי מצרים בלבד. 35) אבל לא בחוץ לארץ, שפירות של ארץ ישראל שיצאו לחוצה לארץ, פטורים מן המעשרות. [ומה שכתב רבינו בפירוש המשנה שם: "אחד שיהיו בארץ ישראל או בחו"ל היינו אם נגמרה מלאכתם בארץ, ואחר כך יצאו לחוצה לארץ, שאז חייבים במעשרות]. 36) שאין כמותם בחוצה לארץ.

ה. הַחַמָּרִים שֶׁהֵבִיאוּ פֵּרוֹת לְצוֹר[37] - חַיָּבִין בִּדְמַאי; שֶׁחֶזְקָתָן מֵהָאָרֶץ שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָּבֶל, שֶׁהִיא הַקְּרוֹבָה לָהּ[38]. וְהָאֹרֶז[39] - אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ[40], אֶלָּא כָּל הָאֹרֶז הַנִּמְצָא חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁהִיא קְרוֹבָה לָאָרֶץ[41] שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָּבֶל - פָּטוּר מִן הַדְּמַאי, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה נִכָּר[42], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

37) שהיא חוץ לארץ. 38) שכיוון שבאו בשיירה, לא מסתבר שמשדה העיר הביאו, אלא ממקום אחר. והיינו כשהביאו לאחר שנגמרה מלאכתם בארץ ישראל, שאם לא כן פטורים הם ממעשרות, ככל פירות ארץ ישראל שיצאו לחוצה לארץ. 39) של חוצה לארץ. 40) "שמא נתערב באורז של ארץ ישראל". 41) כלומר, אף על פי שהיא קרובה לארץ שהחזיקו בה עולי בבל. 42) שהיה לבן ביותר.

ו. הַלּוֹקֵחַ מִבַּעֲלֵי אוֹצָרוֹת בְּצוֹר - פָּטוּר מִן הַדְּמַאי[43], וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא מִפֵּרוֹת הָאָרֶץ אָצְרוּ[44]. וְכֵן חֲמוֹר יְחִידִי שֶׁנִּכְנַס לְצוֹר וְהוּא טָעוּן פֵּרוֹת - פָּטוּר מִן הַדְּמַאי, שֶׁחֶזְקָתָן מִשְּׁדֵה הָעִיר[45].

43) שאנו אומרים מאותה העיר באו. 44) אף שארץ ישראל קרובה לה. 45) ואף שבשיירה תולים שממקום אחר באו - בחמור יחידי אין לתלות כן, אלא מכאן הוא.

ז. הַלּוֹקֵחַ מִבַּעֲלֵי אוֹצָר בְּצִידוֹן - חַיָּב בִּדְמַאי, מִפְּנֵי שֶׁקְּרוֹבָה הִיא[46] יוֹתֵר מִצּוֹר[47], שֶׁחֶזְקָתָהּ שֶׁאוֹצְרִין מִפֵּרוֹת הָאָרֶץ שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָּבֶל. אֲבָל הַלּוֹקֵחַ מִן הַחַמָּרִים בְּצִידוֹן - פָּטוּר מִן הַדְּמַאי, מִפְּנֵי שֶׁחֶזְקָתָן שֶׁמִּבִּיאִין מֵחוּצָה לָאָרֶץ[48].

46) ודרך האוצרים פירות להביא ממקום קרוב. 47) דברי רבינו תמוהים: הרי ידוע שצידון רחוקה יותר מצור? וכבר העיר על זה מהרי"ט, ולפיכך הגיה בדברי רבינו: [לא] מפני שקרובה היא יותר מצור [אלא] מפני שחזקתה וכו'. [אולם גם בפסוקים ישנה הוכחה כי צידון הייתה קרובה יותר מצור, שהרי נאמר: "אשר לא הוריש את יושבי עכו ואת יושבי צידון ואת אחלב וגו'", ואם צידון רחוקה יותר מצור, למה לא נזכרה כאן גם צור, שאף היא לא נכבשה, שהרי היה בה מלך גוי, הרי שהייתה קרובה יותר מצור. ועל כרחנו אנו צריכים לדברי רד"ק שכתב, שהיו שתי ערים בשם "צידון" האחת "צידון רבה", והייתה צידון אחרת קטנה ממנה]. 48) שדרך החמרים להביא ממקום רחוק.

ח. הַלּוֹקֵחַ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בָּאָרֶץ שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָּבֶל[49], אִם הָיָה תַּגָּר עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁלּוֹקֵחַ מִיִּשְׂרָאֵל[50] - הֲרֵי פֵּרוֹתָיו דְּמַאי. לְפִיכָךְ, בָּרִאשׁוֹנָה, בִּזְמַן שֶׁהָיָה רֹב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּיַד יִשְׂרָאֵל, הַלּוֹקֵחַ מִכָּל תַּגָּר עוֹבֵד כּוֹכָבִים - מַעֲשֵׂר דְּמַאי, כְּלוֹקֵחַ מֵעַם הָאָרֶץ.

49) שגזרו בה על הדמאי. 50) אבל אם לוקח מגויים, פטור מן המעשרות, לדעת רבינו, שהרי המדובר בקונה פירות שנגמרה מלאכתן, שאם לא נגמרה מלאכתם - מעשר וודאי כקונה מישראל, ובתוספתא שם: "אבל מביאין לו מן הגוי ומן הכותי חזקתו וודאי". וזהו כר' מאיר ור' יהודה הסוברים שמירוח הגוי אינו פוטר].

ט. אֵי זֶהוּ תַּגָּר? זֶה שֶׁהֵבִיא שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ פְּעָמִים[51]. אֲבָל אִם הֵבִיא פַּעַם אַחַת, אֲפִלּוּ הֵבִיא שָׁלֹשׁ מַשּׂוֹאוֹת בְּבַת אַחַת, אוֹ שֶׁהֵבִיא הוּא וּבְנוֹ וּפוֹעֵל[52] - עֲדַיִן לֹא הֶחְזַק תַּגָּר[53].

51) [אם בפעמיים מתחזק לתגר - בשלוש לא כל שכן? אבל נראה שגם בפעמיים מתחזק לתגר, אם בפעם אחת מאותן שתי הפעמים הביא שתי משאיות, שביחד הן שלוש משאיות, ורק בפעם אחת אינו מתחזק, אף אם הביא שלוש משאיות]. 52) בעיא שלא נפשטה שם. 53) גם בהביא הוא ובנו ופועל, שכיוון שלא נפשט בירושלמי, אי אפשר להחזיקו כתגר מספק ולפטרו מתרומה גדולה כמפריש דמאי, אלא מפריש כדין וודאי.

י. כְּשֶׁגָּזְרוּ עַל הַדְּמַאי - לֹא גָּזְרוּ עַל פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ[54].

54) מכיוון שכל דיני דמאי מדוברים כשלקח הפירות לאחר

שנגמרה מלאכתם, גם כאן וודאי מדובר באופן שנכנסו לארץ לאחר שנגמרה מלאכתם בחוצה לארץ, שאז אינם חייבים במעשרות בארץ אלא מדבריהם. ואם כן ייתכן שאם נגמרה מלאכתם בארץ, שאז חייבים הם במעשרות מן התורה - גזרו עליהם דמאי.

יא. פֵּרוֹת הָאָרֶץ שֶׁרַבּוּ עַל שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ - הֲרֵי אֵלּוּ[55] חַיָּבִין בִּדְמַאי[56]. וְשֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁרַבּוּ עַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ, וְכֵן דְּבָרִים שֶׁחֶזְקָתָן תָּדִיר מֵחוּצָה לָאָרֶץ, כְּגוֹן אֱגוֹזִים וְדַרְמַסְקָעוֹת[57] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַדְּמַאי.

55) כל הפירות שבארץ. 56) שהולכין אחר הרוב. 57) מין שזיף שמקורו מסביבות דמשק. ואף על פי שדמשק אינה חוץ לארץ, אלא סוריא - הרי לא גזרו בה על הדמאי, וכמו כן לא גזרו על פירותיה שנכנסו לארץ.

יב. לֹא הָלְכוּ חֲכָמִים בְּפֵרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ[58] לֹא אַחַר הַמַּרְאֶה[59] וְלֹא אַחַר הַטַּעַם וְהָרֵיחַ, אֶלָּא אַחַר הָרֹב: כֹּל שֶׁרַבּוּ לוֹ[60] - מֻתָּר, וְשֶׁלֹּא רַבּוּ לוֹ - אָסוּר. כֵּיצַד? רַבּוּ בָּעִיר אֲבָל לֹא בַּמְּדִינָה[61], אוֹ שֶׁרַבּוּ בַּמְּדִינָה וְלֹא רַבּוּ בָּעִיר; בָּהָר וְלֹא רַבּוּ בַּבִּקְעָה, בַּבִּקְעָה וְלֹא בָּהָר; רַבּוּ לַחֲנֻנִי וְלֹא לְבַעַל הַבַּיִת, לְבַעַל הַבַּיִת וְלֹא לַחֲנֻנִי; זֶה שֶׁרַבּוּ בּוֹ - מֻתָּר, וּמָקוֹם שֶׁלֹּא רַבּוּ בּוֹ - חַיָּב בִּדְמַאי.

58) כלומר, בפירות שהם בספק אם הם מן הארץ או מחוץ לארץ. 59) כלומר, המראה הניכר בטביעת עין. אבל אחר הצבע, הולכים. 60) פירות חוצה לארץ על פירות הארץ. 61) בכל המקומות מחוץ לעיר.

יג. רַבּוּ פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ בַּשּׁוּק[62] וְנִתְמַעֲטוּ - חָזַר הַשּׁוּק לְיָשְׁנוֹ, וְהַלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ - חַיָּב בִּדְמַאי.

62) והתירו את השוק.

יד. וְאֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁלֹּא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן בְּשָׁעָה שֶׁגָּזְרוּ עַל הַדְּמַאי: הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת[63] לִזְרִיעָה[64] אוֹ לְהַאֲכִיל לַבְּהֵמָה[65], קֶמַח לְעוֹרוֹת[66] אוֹ לְמִלּוּגְמָא[67] אוֹ לִרְטִיָּה[68], שֶׁמֶן לְהַדְלָקַת הַנֵּר אוֹ לָסוּךְ בּוֹ אֶת הַכֵּלִים, יַיִן לְקִילּוּר[69], וְחַלַּת עַם הָאָרֶץ[70], וְהַמְּדֻמָּע[71], וְהַלָּקוּחַ בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[72], וּשְׁיָרֵי הַמְּנָחוֹת[73], וְתוֹסֶפֶת הַכִּכּוּרִים[74]. כָּל אֵלּוּ פְּטוּרִים מִן הַדְּמַאי, וְכֵיוָן שֶׁאָמַר לוֹ עַם הָאָרֶץ: מִתְּקָנִין הֵם - אֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשֵּׂר[75].

63) כלומר, חיטים או שעורים, מעם הארץ. 64) שאילו היה זה טבל וודאי, היה חייב לעשר לפני שזורע. 65) אף כאן, אילו היה טבל וודאי היה חייב במעשר. 66) "לעבד בהם העורות". 67) והקמח נמאס בתוך המלוגמא. 68) היא מלוגמא היא רטייה, אלא שהראשונה יוונית והשנייה לשון הקודש. 69) שנותן היין לתוך משחת העיניים והיין בטל לגמרי, והרי הוא כאילו קונה שמן לסוך בו את הכלים, ולכן סמך רבינו יין לשמן. 70) בין שהפרישה עם הארץ, שאימת חלה על עם הארץ ואינו משקר, ובין לקח עיסה מעם הארץ והפריש הוא ממנה חלה, שלא גזרו על אכילת מצוה. 71) "הוא דבר המעורב מחולין ותרומה וכו' כי התרומה שמה דמע והוא מה שאמר הכתוב: מלאתך ודמעך". ובין שלקח פירות שנדמעו אצל עם הארץ, כגון שנפלה תרומה גדולה לפחות ממאה ונתנה לכהן. שאימת דימוע על עם הארץ ואינו משקר, ובין אם לקח פירות מעם הארץ ונדמעו אצלו שכיוון שאוכלם בתורת תרומה - אכילת מצוה היא ולא גזרו עליה. 72) "הם הפירות שלקחו בירושלים בכסף מעשר שני". ובין אם הכסף של מעשר שני דמאי, ובין אם הוא וודאי. 73) "הוא הנותר מן המנחה אחר שיקריב ממנה מלא קמצו, והנותר ההוא אוכלים אותו הכהנים כמו שחייב עליהם הכתוב". 74) ובתוספתא שם פרק ב וירושלמי שם פרק ג הלכה ה אמרו שפטורה אף מן הוודאי. 75) שלא הקלו חכמים אלא כשיש במה לתלות, כמו שאמרו בירושלמי לעניין שבת ששואלו ואוכל על פיו: אם מפני כבוד השבת למה לי שואלו? - על ידי עילה.

טו. הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת לַאֲכִילָה וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶם לְבְהֵמָה[76] - הֲרֵי זֶה לֹא יִמְכְּרֵם לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[77], וְלֹא יַאֲכִילֵם לִבְהֵמָה[78], אֲפִלּוּ לְבֶהֱמַת אֲחֵרִים[79], עַד שֶׁיְּתַקְּנֵם דְּמַאי.

76) בירושלמי אמרו כן גם על לקחם לאכילה וחשב עליהם לזרע. 77) שכשקנה לעצמו נתחייב בדמאי, ואסור למכור טבל. 78) שלו, שאסור להאכילה עד שיעשר. שהרי נהנה ממנו הנאה של כילוי. 79) בשכר, שהרי הוא מוכר טבל.

טז. שֶׁמֶן עֵרֶב[80] - פָּטוּר מִן הַדְּמַאי, שֶׁאֵין חֶזְקָתוֹ לַאֲכִילָה[81]. שֶׁמֶן[82] שֶׁלָּקַח הַסּוֹרֵק לְתִתּוֹ בַּצֶּמֶר - פָּטוּר מִן הַדְּמַאי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִבְלָע בַּצֶּמֶר[83]. אֲבָל שֶׁמֶן שֶׁלּוֹקֵחַ הָאוֹרֵג לָסוּךְ בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו - חַיָּב בִּדְמַאי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִבְלָע בְּגוּפוֹ, וְסִיכָה הִיא כִּשְׁתִיָּה בְּכָל מָקוֹם.

80) הנותן ריח טוב. 81) אלא לסיכה. ואף על פי שסיכה כשתייה, - לא החמירו בסיכה לעניין דמאי, אלא בשמן העומד לאכילה. 82) והמדובר בשמן העומד לאכילה ולפיכך החמירו גם בסיכה. 83) והרי הוא כשמן שסכים בו את הכלים.

יז. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁאַל מִיִּשְׂרָאֵל[84] לִתֵּן לוֹ[85] שֶׁמֶן[86] עַל מַכָּתוֹ - אָסוּר בְּוַדַּאי[87], וּמֻתָּר בִּדְמַאי[88]. נָתַן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁמֶן[89] עַל גַּבֵּי טַבְלָא לְהִתְעַגֵּל[90] עָלֶיהָ - מִשֶּׁעָמַד[91] מֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל לֵישֵׁב אַחֲרָיו[92].

84) חבר. 85) כלומר, שהישראל עצמו יתן השמן על גבי המכה. 86) של ישראל. 87) כלומר, בשמן של טבל וודאי, לפי שהוא כנהנה מן הטבל הנאה של כילוי ואסור. 88) שכיוון שהוא חולה הקלו חכמים, כמו שהתירו להאכיל דמאי לעניים ולאורחים. 89) בין של דמאי ובין של וודאי.

90) להתגלגל. 91) הגוי, ונשתייר מעט מן השמן על הטבלא. 92) שאין איסור טבל אלא מחמת תרומה המעורבת בו. וכיוון שהתעגל, כבר נתחללה התרומה, שגם תרומה מתחללת על גבי גופו של הכהן.

יח. מִי שֶׁנָּפַל שֶׁמֶן דְּמַאי עַל בְּשָׂרוֹ[93] - מְשַׁפְּשְׁפוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[94]. הַלּוֹקֵחַ יַיִן לְמוּרְיָס[95] אוֹ לַאֲלוּנְתִּית[96], אוֹ קִטְנִיּוֹת לַעֲשׂוֹת טְחִינִין[97] - חַיָּב בִּדְמַאי[98]. אֲבָל הַלּוֹקֵחַ[99] מוּרְיָס שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יַיִן, אוֹ אֲלוּנְתִּית, אוֹ שֶׁלָּקַח טְחִינִין - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַדְּמַאי; שֶׁלֹּא גָּזְרוּ עַל תַּעֲרֹבֶת דְּמַאי. וְאִם הָיָה הַדָּבָר שֶׁחַיָּב בִּדְמַאי שֶׁנִּתְעָרֵב כְּגוֹן תְּבֵלִין וּשְׁאוֹר, הוֹאִיל וְטַעְמוֹ נִכָּר - אֵינָן בְּטֵלִים, וְנִמְצֵאת כָּל הַתַּעֲרֹבֶת חַיֶּבֶת בִּדְמַאי[100].

93) כלומר, ישראל שנפל שמן על בשרו. 94) ואף על פי שאין סכין בשמן של דמאי - כיוון שנפל על בשרו, נתחללה קדושת התרומה שבו. 95) הוא ציר של דגים, שהיו מטילים לתוכו יין. 96) הוא יין שנותנים בו שמן. 97) קטניות טחונות ששמים בהם דבש. 98) אף על פי שעכשיו הוא "תערובת דמאי" - כיוון שבא לידו הדמאי בעין. 99) מעם הארץ. 100) לפי שטעמם ניכר בכולה.

יט. כָּל אֵלּוּ הַפְּטוּרִין מִן הַדְּמַאי שֶׁלֹּא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם, אִם הִתְקִינָן דְּמַאי[101] וְהִפְרִישׁ מֵהֶם תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי [102]- מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי. אֲבָל אִם תִּקֵּן אֶת הַדְּמַאי בְּוַדַּאי[103] וְהִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּמַעַשְׂרוֹת[104], אוֹ שֶׁתִּקֵּן אֶת הַוַּדַּאי בִּדְמַאי[105] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[106].

101) כלומר, תקנם כדרך שמתקנים דמאי. 102) ירושלמי שם. ובתוספתא לא נזכר אלא מעשר שני. 103) צריך להיות: "כוודאי" (כסף משנה), כלומר, כדין וודאי. 104) כלומר, מעשר ראשון, תרומת מעשר, מעשר שני או מעשר עני. 105) צריך להיות: "כדמאי", כלומר, כדין דמאי, ולא הפריש ממנו אלא תרומת מעשר ומעשר שני. 106) כלומר: אם תיקן את הדמאי כדין וודאי, שהפריש תרומה גדולה, וכמו כן הפריש מעשר ראשון ומעשר עני על מנת ליתנם ללוי ולעני - לא עשה כלום, שתרומה גדולה אינה תרומה, שהרי הפרישה כבר עם הארץ, ומעשר ראשון ומעשר עני אינו חייב לתת ללוי ולעני, אלא מעכבם לעצמו, כדין דמאי. ואם תיקן את הוודאי כדין דמאי ולא הפריש ממנו תרומה גדולה, הרי זו הפרשה בטעות, שאילו ידע שזהו וודאי, לא היה מקדים מעשר לתרומה גדולה, ואינה הפרשה.

כ. כָּל הָעִיר מוֹכְרִין וַדַּאי[107] וְאֶחָד מוֹכֵר דְּמַאי, וְלָקַח וְאֵין יָדוּעַ מִמִּי לָקַח[108] - כֵּיצַד מְתַקֵּן? מַפְרִישׁ תְּרוּמָה[109] וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וְנוֹתְנָן לַכֹּהֵן[110], וּמַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּלְבַד[111], וַהֲרֵי הוּא כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי[112].

107) טבל. 108) וכיוון שלקח ממקום קביעותם, אין הולכים אחר הרוב, לפי ש"כל קבוע כמחצה על מחצה דמי". 109) שאף על פי שהדמאי פטור מתרומה גדולה - כאן מפרישה, מפני שהוא ספק טבל. 110) שאף על פי שספק הוא החמירו חכמים ליתן אותם לכהן, כיוון שהן במיתה. וכן הוא בדמאי. 111) אבל מעשר ראשון ומעשר עני אינו צריך להפריש, אלא לקרוא להם שם בלבד, כמו בדמאי. 112) אם הכוונה שמקילים במעשר שני זה, כמו שמקילים במעשר שני של דמאי, שאין לו חומש ואין לו ביעור ונאכל לאונן וכו' - קשה להבין איך למד דיני מעשר שני זה, שהוא ספק טבל, מדמאי, שרוב עמי הארץ מעשרים הם.

כא. וְכֵן אִם הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי קֻפּוֹת, אַחַת טֶבֶל וְאַחַת מְתֻקָּן, וְאָבְדָה אַחַת מֵהֶם[113] - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ מִן הַשְּׁנִיָּה תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וְנוֹתְנָן לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה, וּמַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּלְבַד בִּדְמַאי[114].

113) ואינו יודע איזו מהם. 114) צריך להיות: כדמאי.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר הלוקח מן הסיטון וחזר ולקח ממנו פעם שנייה. הלוקח מן הפלטר או מן המנפול. תשעה מנפולין שלקחו מעשרה נחתומין. ודין הלוקח מן העני. ופועלים שהיו אוכלין והותירו פרוסות.

א. הַלּוֹקֵחַ[2] מִן הַסִּיטוֹן[3] וְחָזַר וְלָקַח מִמֶּנּוּ פַּעַם שְׁנִיָּה - לֹא יְעַשֵּׂר מִזֶּה עַל זֶה[4], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִין אֶחָד[5], אֲפִלּוּ מִקֻּפָּה אַחַת[6], אַף עַל פִּי שֶׁמַּכִּיר אֶת הֶחָבִית[7] שֶׁהִיא הִיא. מִפְּנֵי שֶׁהַסִּיטוֹן לוֹקֵחַ מֵאֲנָשִׁים הַרְבֵּה וּמוֹכֵר[8], וְשֶׁמָּא לָקַח זֶה שֶׁמָּכַר תְּחִלָּה מֵעַם הָאָרֶץ שֶׁפֵּרוֹתָיו דְּמַאי, וְזֶה שֶׁלָּקַח בְּסוֹף מֵחָבֵר שֶׁפֵּרוֹתָיו מְתֻקָּנִין, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[9] שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין מִן הַחַיָּב עַל הַפָּטוּר וְלֹא מִן הַפָּטוּר עַל הַחַיָּב. וְאִם אָמַר הַסִּיטוֹן: מִשֶּׁל אֶחָד הֵן - נֶאֱמָן[10].

2) דמאי פ"ה משנה ו, ותוספתא פ"ה. 3) "הוא המוכר פירות וכל דבר לח כגון דבש ושמן" (פירוש המשנה). וכיון שהוא מוכר במדה גסה, מותר לו למכור דמאי והלוקח יתקנם, כנ"ל פי"א הלכה ב. וממה שאמרו שהסיטון נאמן לומר משל אחד הם (ראה להלן), נראה שהמדובר בסיטון עם־הארץ (חידושי מהרי"ח במשנה שם). 4) אבל מהם עליהם יכול לעשר, אף שהסיטון לוקח מהרבה אנשים, יש להניח שמוכר פירות של כל אחד ואחד לחוד. וראה בהלכה הסמוכה וסוף הלכה ד. 5) כלומר, שניהם חיטה שחורה או לבנה, וכל־שכן אם אחת שחורה ואחת לבנה. 6) שכיון שהם מין אחד ובקופה אחת, היה מקום לומר שהם משל אדם אחד. 7) כלומר, הקופה הנ"ל. 8) תוספתא שם: הלוקח מן החנוני וחזר ולקח ממנו שניה, אף־על־פי שמכיר את החבית שהיא היא, לא יעשר מזה על זה. וברושלמי שם הלכה ה: "אם מכיר הוא את החבית שהיא היא, מעשר ממנו עליו כו' הדא דתימר באילין אינוקרמיא (כן צריך להיות, והן כדי יין - תוספתא כפשוטה), ברם באילין שפייתא (כן צריך להיות, והם כלי מדה, ועשויים גם לשאיבת היין מן הגת - שם), אורחא מפנתין אילין לגוא

אילין (= דרכם לפנות ולהריק מכלי אחד אל השני)". 9) למעלה פ"א הלכה ו, ופ"ה מהלכות תרומות הלכה יב. 10) ומעשר מזה על זה (משנה שם).

1 **ב. הָיָה[11] מוֹכֵר[12] כְּשׁוּת[13] אוֹ יָרָק, וְהֵן[14] מְבִיאִין**
2 **וְצוֹבְרִין לְפָנָיו - הַלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ מְעַשֵּׂר מִכָּל כְּשׁוּת**
3 **וּכְשׁוּת, וּמִכָּל אֲגֻדָּה וַאֲגֻדָּה[15], וּמִכָּל תְּמָרָה וּתְמָרָה[16].**

11) תוספתא שם, בשינוי לשון. 12) הסיטון הנ"ל. 13) בכתב־יד: "קישות", וכן הוא בתוספתא שם, והם קישואים. וראה בעוקצין פ"ב משנה א (תוספתא כפשוטה). 14) כלומר, אלה שהסיטון קונה מהם על־מנת למכור. 15) של ירק. 16) שכיון שהרבה מביאים לפניו, יש לחשוש שנתערבו הפירות. וראה להלן הלכה ד, גבי בעל הבית המוכר.

4 **ג. הַלּוֹקֵחַ[17] מִבַּעַל הַבַּיִת[18] וְחָזַר וְלָקַח מִמֶּנּוּ שְׁנִיָּה -**
5 **מְעַשֵּׂר מִזֶּה עַל זֶה, אֲפִלּוּ מִשְּׁתֵי קֻפּוֹת, אֲפִלּוּ מִשְּׁתֵי**
6 **עֲיָרוֹת[19]; שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁאֵינוֹ מוֹכֵר אֶלָּא מִשֶּׁלּוֹ.**

17) שם פ"ה משנה ז. 18) כלומר, מביתו. וראה בהלכה הסמוכה. 19) כלומר, בכל פעם קנה ממנו בעיירה אחרת, והיה מקום לחשוש שמא במקום אחר לקח מפירות אחרים למכרם.

7 **ד. בַּעַל הַבַּיִת[20] שֶׁהָיָה מוֹכֵר יָרָק בַּשּׁוּק: בִּזְמַן**
8 **שֶׁמְּבִיאִין לוֹ מִגִּנּוֹתָיו - מְעַשֵּׂר מֵאֶחָד עַל הַכֹּל;**
9 **וּבִזְמַן שֶׁמְּבִיאִין לוֹ מִגִּנּוֹת אֲחֵרוֹת, אִם לָקַח מִמֶּנּוּ**
10 **וְחָזַר וְלָקַח מִמֶּנּוּ פַּעַם שְׁנִיָּה - לֹא יְעַשֵּׂר מִזֶּה עַל**
11 **זֶה[21].**

20) משנה שם. 21) אבל על הפעם הראשונה מעשר ממנו עליו, שאף־על־פי שסיטון מפריש מכל קישות וקישות (למעלה הלכה ב) - סתמו של בעל הבית שאינו מערב ירק של גינה זו עם ירק של גינה אחרת (רדב"ז).

12 **ה. הַלּוֹקֵחַ[22] פַּת מִן הַנַּחְתּוּם[23] - לֹא יְעַשֵּׂר מִן**
13 **הַחַמָּה[24] עַל הַצּוֹנֶנֶת[25]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: חִטִּים שֶׁל אֶמֶשׁ**
14 **הָיוּ מִשֶּׁל אֶחָד, וְשֶׁל הַיּוֹם מִשֶּׁל אַחֵר[26].**

22) שם משנה ג, כר' יהודה ולא כר' מאיר. 23) "מי שילוש הקמח ועושה אותו ככרות ואופהו, נקרא נחתום" (פירוש המשנה שם). 24) הלחם החם שאפוהו היום. 25) הלחם הקר שאפוהו אתמול, אף ששניהם מדפוס אחד, כלומר, בצורה אחת (שם, וראה בהלכה הסמוכה). 26) ושמא אחד מהם מעשר והשני אינו מעשר, ונמצא מפריש מן הפטור על החיוב או מן החיוב על הפטור, אבל מן החמה על החמה או מן הצוננת על הצוננת מעשר, אפילו הם שני דפוסים, ראה בהלכה הסמוכה, גבי פלטר.

15 **ו. הַלּוֹקֵחַ[27] מִן הַפַּלְטֵר[28], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן[29] דְּפוּסִין**
16 **הַרְבֵּה - מְעַשֵּׂר מֵאֶחָד[30] עַל הַכֹּל; שֶׁהַנַּחְתּוּם שֶׁמּוֹכֵר**
17 **לַמַּנְפּוֹל[31] עוֹשֶׂה עִסָּתוֹ דְּפוּסִין הַרְבֵּה[32]. אֲבָל[33]**
18 **הַלּוֹקֵחַ מִן הַמַּנְפּוֹל[34] - מְעַשֵּׂר מִכָּל דְּפוּס וּדְפוּס[35];**
19 **שֶׁהַמַּנְפּוֹל לוֹקֵחַ מִשְּׁנֵי נַחְתּוֹמִין.**

27) שם משנה ד, כר' יהודה ולא כר' מאיר. 28) "הלוקח מן הנחתום למכור לבני אדם, נקרא פלטר" (פירוש המשנה שם). 29) הככרות. 30) מדפוס אחד. 31) נוסח אחר: "לפלטר" (הגהה בגליון הרמב"ם), וכן נכון, שהרי למנפול דין אחר, ראה להלן, ועיין מעשה רוקח. 32) והפלטר אינו לוקח אלא מנחתום אחד. והמדובר כשכל הככרות נאפו ביום אחד, שאם נאפו בשני ימים, הרי אין מפרישים מזה על זה (בהלכה הקודמת). 33) משנה שם. 34) אף הוא מוכר לחם, כפלטר, אלא שהוא קונה מהרבה נחתומין (פירוש המשנה). 35) ולא מכל ככר וככר מאותו דפוס, שבדפוס אחד אין חוששין שמא לקח המנפול משנים.

20 **ז. תִּשְׁעָה[36] מַנְפּוֹלִין[37] שֶׁלָּקְחוּ מֵעֲשָׂרָה נַחְתּוֹמִין,**
21 **הוֹאִיל וְאֶחָד מֵהֶן[38] לָקַח מִשְּׁנַיִם, כָּל הַלּוֹקֵחַ מֵאֶחָד[39]**
22 **מִן הַתִּשְׁעָה - מְעַשֵּׂר מִכָּל דְּפוּס וּדְפוּס[40].**

36) ירושלמי שם. 37) היה יכול לשנות הלכה זו גם בפלטרין, שהרי מוכח שאחד מהם לקח משנים, אלא שאין זה מצוי שפלטר יקח משנים. 38) כלומר, לכל הפחות אחד מהם, וכל־שכן אם כמה מהם קנו משנים, שבוודאי מעשר מכל דפוס. 39) כלומר, אפילו מאחד, וכל־שכן אם קנה מכמה מהם, שהחשש גדול יותר. 40) כלומר, אף־על־פי שרובם קנו מנחתום אחד, אין אנו הולכים אחר הרוב, שכיון שקנה מהם, הרי זה "קבוע" ו"כל קבוע כמחצה על מחצה" (למעלה פי"ג הלכה כ).

23 **ח. הַלּוֹקֵחַ[41] מִן הֶעָנִי[42], וְכֵן הֶעָנִי[43] שֶׁנָּתְנוּ לוֹ**
24 **פְּרוּסוֹת פַּת אוֹ פִּלְחֵי דְּבֵלָה[44] - מְעַשֵּׂר מִכָּל אַחַת**
25 **וְאַחַת[45]. וּבִתְמָרִים וּבְגְרוֹגָרוֹת - בּוֹלֵל[46] הַכֹּל[47]**
26 **וּמְעַשֵּׂר[48]. אֵימָתַי[49]? בִּזְמַן שֶׁהַמַּתָּנָה מְרֻבָּה[50]; אֲבָל**
27 **בְּמוּעֶטֶת - מְעַשֵּׂר מִכָּל מַתָּנָה וּמַתָּנָה[51].**

41) שם משנה ה, ותוספתא שם פ"ה. 42) שהוא חבר. ולקח ממנו פרוסות פת או פלחי דבילה, כדלהלן. 43) חבר. 44) פשוט הוא, שהמדובר בצדקה ולא במתנות עניים, שהללו פטורים ממעשר. 45) כלומר, העני שיודע מה שקבל מכל אחד ואחד, מעשר ממתנת כל נותן ונותן, שאנו חוששים שמא אחד עישר והשני לא עישר. אבל הלוקח מן העני, צריך לעשר מכל פרוסה ופלח (תוספתא כפשוטה). 46) כלומר, עני שנותנן לו. וראה להלן. וכן הוא במשנה שם, בכתבי־יד קמברידז' ומינכן. 47) כלומר, מערב הכל. 48) מן התערובת על כולה. 49) דברי רבי יהודה במשנה שם, שבא לפרש דברי התנא הראשון (רדב"ז). 50) "לפי שנאמר: מאחר שנתן זה הנותן מתנה גדולה, איש נדיב הוא ולא יקשה בעיניו המעשר, ונאמר שעל־כל־פנים הוציא המעשרות, ויתעשר הכל דמאי" (פירוש המשנה), ולכן בולל המתנות הגדולות ומעשרן. ואף־על־פי שפסק למעלה (פי"ג מהלכות תרומות הלכה ד), שאין בילה אלא בשמן ויין (וראה שם פ"ב הלכה יג) - זה אינו אלא בטבל ודאי, אבל בדמאי הקילו (ראה משנה־למלך ופאת־השולחן). 51) ביין ש"נחשב עליו שהוא עכ"פ כילי ולא עישר, ולפיכך לא יתערב הכל שמא יפריש מדמאי על הודאי" (פירוש המשנה). ולא כתב רבינו "מכל

אחת ואחת", כמו שכתב בתחילת ההלכה, שכאן מדובר בעני שנתנו לו (וכן נראה בתוספתא שם), ולא בלוקח מן העני, וראה למעלה.

ט. שָׁחַק[52] אֶת הַפַּת[53] וַעֲשָׂאָהּ פֵּרוּרִין, וְאֶת הַגְּרוֹגָרוֹת[54] וַעֲשָׂאָן דְּבֵלָה[55] - מְעַשֵּׂר מֵאֶחָד עַל הַכֹּל[56].

52) העני, תוספתא שם. 53) כלומר, קיבל ככרות שלימות, שהן מתנה מרובה. 54) בכמות מרובה. 55) שעל־ידי השחיקה היו מתדבקות הגרוגרות בדבש היוצא מהן (תוספתא כפשוטה). 56) כלומר, מפלח אחד או מככר מפורר אחד על הכל, שהקלו בדמאי במתנה מרובה, כמבואר למעלה. ולא בא רבינו להשמיענו בהלכה זו, אלא שככר שלם הוא מתנה מרובה (פאת השולחן שם, וראה ברדב"ז).

י. פּוֹעֲלִים[57] אוֹ אוֹרְחִים[58] שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין וְאוֹכְלִין[59], וְהוֹתִירוּ פְּרוּסוֹת[60] - מְעַשֵּׂר מִכָּל אַחַת וְאַחַת[61].

57) תוספתא שם. ומדובר אף בפועלים של בעל־בית אחד, ואף־על־פי־כן אינו מעשר מאחד על הכל - שמא פועל זה או אורח זה, עישר, והשני לא עישר (תוספתא כפשוטה). והמדובר באופן שחייב לעשר, כגון שאכל אכילת קבע, שחייב במעשרות. שאילו אכילת עראי של פועל פטורה מן המעשרות, כמבואר למעלה (פ"ה הלכה ט) או שנגמר מלאכתם למעשר, שאינו אוכל מן התורה וחייב במעשרות (שם), אבל אם לא נגמרה מלאכתו למעשר ואוכל אכילת עראי שפטור מן המעשרות, בוודאי לא עישר, והרי זה כקונה דמאי מבעל־בית אחד שמעשר מאחד על הכל. 58) אף־על־פי שמאכילים את האורחים דמאי ואינם צריכים לעשר (למעלה פ"י הלכה יא) - יתכן כי עישרו מצד חומרא, כי הרי אמרו שם "והרוצה לתקן יתקן" (דמאי פ"ג משנה א ולמעלה שם). 59) בתוספתא שם: "פועלין שהיו יושבין ואוכלין וכו' וכן אורחים שהיו מסובין וכו'". ורבינו כתב בשניהם "מסובין" להראות כי הפועלים מותרים להסב ולאכול, ואין חשש לביטול ממלאכתו של פועל, וכן נראה בברכות טז. "בעל הבית מיסב עמהם", הרי שגם הם מסובין. 60) שדינן כדין מתנה מועטת, כנ"ל (רדב"ז). 61) כלומר, כל פרוסה ופרוסה.

סְלִקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר בְּסִיעְתָּא דִשְׁמַיָּא

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי

יֵשׁ בְּכְלָלָן תֵּשַׁע מִצְוֹת. שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. ב) שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא דָמָיו בִּשְׁאָר צָרְכֵי בְּנֵי אָדָם חוּץ מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְסִיכָה. ג) שֶׁלֹּא לְאָכְלוֹ בְּטֻמְאָה. ד) שֶׁלֹּא לְאָכְלוֹ בַּאֲנִינוּת. ה) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דָּגָן חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. ו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר תִּירוֹשׁ חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. ז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר יִצְהָר חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. ח) לְהִיוֹת נֶטַע רְבָעִי כֻּלּוֹ קֹדֶשׁ, וְדִינוֹ לְהֵאָכֵל בִּירוּשָׁלַיִם לְבָעָלָיו כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי לְכָל דָּבָר. ט) לְהִתְוַדּוֹת וִדּוּי הַמַּעֲשֵׂר. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שבכל שנה מעשר שני ובשלישית וששית מעשר עני. מתי הוא ר"ה לתבואה וקטניות, ור"ה למעשר אילנות. החרובין שחנטו פירותיהן והדבר שבשעת לקיטתו עישורו. האביונות של צלף והאורז והדוחן שהשרישו קודם ר"ה. הבצלים הסריסים שמנע מהם מים שלשים יום. ופול המצרי שהביא שליש לפני ר"ה. ודין זרעו לזרע וחישב עליו לירק או איפכא. ודין פירות שנה שנייה שנתערבו בפירות שנה שלישית. הדברים ששוים בהם מעשר ראשון ומעשר שני. ופירות שהוציא מהן מעשר קודם שיקבעו.

א. אַחַר[2] שֶׁמַּפְרִישִׁין[3] מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן בְּכָל שָׁנָה[4] מַפְרִישִׁין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[5], שֶׁנֶּאֱמַר: עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ. וּבְשָׁנָה שְׁלִישִׁית וְשִׁשִּׁית[6] מַפְרִישִׁין מַעֲשֵׂר עָנִי חֵלֶף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[7].

~ נקודות משיחות קודש ~

"אחר שמפרישין מעשר ראשון בכל שנה מפרישין מעשר שני
בו' ובשנה שלישית וששית מפרישין מעשר עני".

מלשונו משמע שההקפדה על סדר ההפרשה מחוייבת, אבל הנתינה בפועל יכולה להיות באופן אחר. וצריך להבין, הניחא בשאר המעשרות העיקר הוא ההפרשה ולא הנתינה כי על־ידי ההפרשה מוציאים את התבואה מגדר טבל, אבל במעשר עני שגדרו נתינת צדקה העיקר צריך להיות שהעני יקבל את הצריך לו, ואיך אפשר לומר שההפרשה לבדה היא ענין עיקרי. אלא שזהו החידוש בדין זה, שגם כאשר נמצא במקום שאין בו עניים, ישנו חיוב של הפרשת מעשר עני. ועד"ז מובן בנוגע לצדקה שצריך להפריש מממונו לצדקה ואח"כ ימסור לעני כשימצאנו.

כך גם בצדקה רוחנית, היינו בהשפעה על יהודי אחר, שגם אם אין בסביבתו עני בדעת, חייב להיערך ולהכין את עצמו כדי שבהזדמנות הראשונה יוכל לפעול על יהודי אחר באופן המתקבל. ומובן שיש גם להשתדל לחפש את העני ולעזור לו, ומכיון ש"מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה", ועל־אחת־כמה־וכמה כשיש אצלו את ההפרשה, מסבב לו הקב"ה כמה סיבות שיוכל לקיים גם את הנתינה בפועל.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן י"ט)

2) ראה למעלה בפ"ג מהל' תרומות הכ"ג. 3) כלומר, אחר ההפרשה, אף־על־פי שהוא לפני הנתינה, ראה למעלה פ"א מהל' מעשר ה"א. 4) כלשון הכתוב: "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה". לומר לך שבכל שנה צריך להפריש מעשר נוסף למעשר ראשון. אלא שבשנה ראשונה ושניה רביעית וששית הוא "מעשר שני", ובשנה

שלישית וששית מפרישים במקומו "מעשר עני", כדלהלן. 5) מן הנשאר לאחר הפרשת מעשר ראשון (למעלה פ"ו מהל' מתנות עניים ה"ג), אבל מעשר ראשון עצמו פטור ממעשר שני, ראה למעלה בהל' מעשר שם. 6) משנות השמיטה. 7) למעלה בהל' מתנות עניים שם ה"ד, ובפ"ט מהל' מעשר ה"ג.

1 **ב. בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי[8] הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעְשַׂר תְּבוּאוֹת[9]**
2 **וְקִטְנִיּוֹת וִירָקוֹת[10]. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה[11],**
3 **הוּא אֶחָד בְּתִשְׁרֵי. וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר[12] בִּשְׁבָט הוּא רֹאשׁ**
4 **הַשָּׁנָה לְמַעְשַׂר הָאִילָנוֹת. כֵּיצַד? תְּבוּאָה[13] וְקִטְנִיּוֹת[14]**
5 **שֶׁהִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[15] לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה[16] שֶׁל**
6 **שְׁלִישִׁית[17], אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמְרוּ וְנֶאֱסְפוּ בַּשְּׁלִישִׁית -**
7 **מַפְרִישִׁין מֵהֶן מַעֲשַׂר שֵׁנִי[18]. וְאִם לֹא בָּאוּ לְעוֹנַת**
8 **הַמַּעַשְׂרוֹת אֶלָּא לְאַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁלִישִׁית[19] -**
9 **מַפְרִישִׁין מֵהֶן מַעֲשַׂר עָנִי. וְכֵן פֵּרוֹת הָאִילָן[20] שֶׁבָּאוּ**
10 **לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[21] קֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט שֶׁל**
11 **שְׁלִישִׁית, אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמְרוּ וְנֶאֱסְפוּ אַחַר כֵּן בְּסוֹף**
12 **שָׁנָה שְׁלִישִׁית - מִתְעַשְּׂרִין לְשֶׁעָבַר, וּמַפְרִישִׁין מֵהֶן**
13 **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְכֵן אִם בָּאוּ[22] לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת קֹדֶם**
14 **חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט שֶׁל רְבִיעִית, אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמְרוּ**
15 **וְנֶאֱסְפוּ בָּרְבִיעִית - מַפְרִישִׁין מֵהֶן מַעֲשַׂר עָנִי. וְאִם**
16 **בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת אַחַר חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט -**
17 **מִתְעַשְּׂרִין לְהַבָּא.**

8) ראש השנה ב, א. 9) בדפוס רומי: "תבואה". וכן לשון רבינו להלן. 10) במשנה שם לא נזכרו אלא ירקות, אבל בברייתא (שם יב.) אמרו: "לירקות ולמעשרות". ובגמרא שם ביארו: "תנא דרבנן (= ירקות), וקתני דאורייתא (= מעשר תבואה)". 11) כגון בשביעית פ"ב כמה פעמים, ובראש השנה שם, ועוד. וראה בפ"ד מהל' שמיטה ה"ט. 12) ראש השנה שם, כבית הלל ולא כבית שמאי. 13) תוספתא שביעית פ"ב: "התבואה והקטניות שהביאו שליש לפני ראש השנה, מתעשרין לשעבר וכו'". 14) למעלה כתב רבינו "תבואות וקטניות וירקות", וכאן השמיט "ירקות", לפי שבשעת לקיטתן עישורן (להלן ה"ד), ולא בשעה שהם מגיעים לעונת המעשרות כתבואה וקטניות, ולא כל מיני קטניות בכלל זה. ראה להלן ה"ח, שבאורז ובדוחן הולכים אחר גמר פרי. 15) התבואה משתביא שליש, והתלתן שהוא קטנית, משיהיה זרעו ראוי לצמיחה אם יזרע (למעלה פ"ב מהל' מעשר ה"ה). 16) אחד בתשרי. 17) שהיא שנת מעשר עני, ראה ההלכה הקודמת. 18) כיון שהגיעו לעונת המעשרות, בשנת מעשר שני. 19) אף שנשרשו בקרקע בשנה הקודמת. 20) בין אילן העושה פירות פעם אחת בשנה, ובין אילן העושה פעמיים בשנה. וכתנא־קמא, ולא כרבי נחמיה (שם טו:). 21) כל פרי לפי עונתו, ראה בהל' מעשר שם. ועי' בחידושי רבי עקיבא איגר להרמב"ם. 22) בדפוס רומי, בטעות: "אם לא באו".

18 **ג. וְהֶחָרוּבִין, אַף עַל פִּי שֶׁחָנְטוּ פֵּרוֹתֵיהֶן[23] קֹדֶם**
19 **חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט - מִתְעַשְּׂרִין לְהַבָּא[24], הוֹאִיל**
20 **וּמִתְעַשְּׂרוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[25]. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין**
21 **הַדְּבָרִים אֲמוּרִין אֶלָּא בְּחָרוּבֵי צַלְמוֹנָה[26] וְכַיּוֹצֵא**
22 **בָּהֶן, שֶׁאֵין רְאוּיִין לְמַאֲכַל רֹב הָאָדָם, וְהֵן הֵן**
23 **שֶׁמִּתְעַשְּׂרוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; אֲבָל שְׁאָר הֶחָרוּבִין -**
24 **יֵרָאֶה לִי, שֶׁהֵן כִּשְׁאָר פֵּרוֹת הָאִילָן[27].**

23) כלומר, הגיעו לעונת מעשרות שלהם, שהיא משיעשו נקודות נקודות שחורות (הל' מעשר שם), וראה ברדב"ז. 24) כלומר, כשנה שנלקטו בה. 25) בראש השנה טו, ב: "אמר רבי יוחנן, נהגו העם בחרובין כרבי נחמיה (הסובר שכל אילן שנלקט אחת בשנה, הולכים אחר לקיטתו) וכו' כי אמינא לך אנא, מעשר חרובין דרבנן". והנה ברש"י שם נראה שזהו מפני שהקלו חכמים במעשרות דרבנן. אבל צריך־עיון שאין זו קולא החלטית, ואדרבה, לפעמים זו היא חומרא. [אבל לדעת רבינו, שכל האילנות חייבים במעשר מן התורה, ורק חרובין הם מדרבנן - יתכן כי מה שאמרו בחרובין: הלך אחר לקיטה, הוא שהשוום חכמים לירק שמעשרותיו מדרבנן, והלכו בו אחר לקיטה (בהלכה הסמוכה), ולא השוום לאילנות שהולכים בהם אחר חנטה, מפני שהם מדאורייתא]. 26) [עי' ב'ספרי' פ' ראה לדברים יד, כב]. 27) שחייבין במעשרות מן התורה, והולכים בהם אחר עונת המעשרות, כנ"ל בהלכה הקודמת. והמקור לזה שאנו הולכים באילן אחר עונת המעשרות ובירק אחר לקיטה (בהלכה סמוכה), הוא בברייתא שם יד: "רבי עקיבא אומר, באספך מגרנך ומיקבך. מה גורן ויקב מיוחדין שגדילין על רוב מים (הם מי גשמים שרוב זרעים גדלים על ידם־ רש"י) ומתעשרין על שנה שעברה, אף כל שגדילין על רוב מים מתעשרין לשנה שעברה, יצאו ירקות שגדילין על כל מים (אף על שאובין, שדולין ומשקין אותן תמיד, כענין שנאמר (דברים יא, י) "והשקית ברגלך כגן הירק", סתם גן הירק דרכו בהשקאה - רש"י) ומתעשרין לשנה הבאה (כלומר, שנת לקיטה)". והראב"ד חולק וסובר שחרובי צלמונה פטורין לגמרי, ומה שאמרו שם "מעשר חרובין דרבנן", הוא־הדין לכל האילנות, חוץ מדגן תירוש ויצהר, ורבינו סובר שכל האילנות מתעשרין מן התורה, חוץ מחרובי צלמונה, וראה למעלה פ"א מהל' מעשר ה"ט, ובפ"ב מהל' תרומות ה"ו.

25 **ד. הַיָּרָק - בִּשְׁעַת לְקִיטָתוֹ עִשּׂוּרוֹ[28]. כֵּיצַד?[29] אִם**
26 **נִלְקַט בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה[30] שֶׁל שְׁלִישִׁית, אַף עַל פִּי**
27 **שֶׁבָּא לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[31] וְנִגְמַר[32] בַּשְּׁנִיָּה - מַפְרִישִׁין**
28 **מִמֶּנּוּ מַעֲשַׂר עָנִי. וְאִם נִלְקַט בָּרְבִיעִית - מַעֲשַׂר שֵׁנִי.**

28) מימרא של רבה שם יג, ב. וכן הוא בברייתא שם יב, א - שהובאה להלן. ומקור הדברים, ראה בהלכה הקודמת. 29) ברייתא, שם. 30) על־ידי גוי ('תוספות' שם: ד"ה משתבא, ע"פ ה'ירושלמי'). 31) שהוא שיעור של תבואה ואילנות (למעלה ה"ב). 32) בישולו לגמרי, שהוא שיעור של קטניות (להלן ה"ח).

29 **ה. וְכֵן[33] הָאֶתְרוֹג בִּלְבַד מִשְּׁאָר פֵּרוֹת הָאִילָן - הֲרֵי**
30 **הוּא כַּיָּרָק[34] וְהוֹלְכִין אַחַר לְקִיטָתוֹ, בֵּין לְמַעֲשֵׂר בֵּין**
31 **לִשְׁבִיעִית[35]. כֵּיצַד?[36] אִם נִלְקַט בַּשְּׁלִישִׁית אַחַר**

חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט[37] - מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ מַעְשַׂר עָנִי, אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמַר בַּשְּׁנִיָּה. וְכֵן אִם נִלְקַט בָּרְבִיעִית קֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט - מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ מַעְשַׂר עָנִי. נִלְקַט בָּרְבִיעִית אַחַר חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט - מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[38].

33) כלומר, כדין הירק - דין האתרוג. 34) לפי שהוא גדל על כל מים כירק (קידושין ג.). 35) כרבותינו שנמנו באושא (ר"ה טו.) ואמרו שאתרוג "אחר לקיטתו, בין למעשר בין לשביעית" (כנוסחת רש"י שם, ועי' ב'תוספות' ד"ה ורבותינו), וכרבין שאמר בשם רבי יוחנן (שם) ש"אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית, אפילו כזית ונעשית ככר חייבין עליה משום טבל". ואם כן מה שהלכו בו אחר לקיטה בשביעית, אין זה אלא לחומרא, אבל לא לפטרו ממעשרות (רדב"ז). וראה להלן בפ"ד מהל' שמיטה הי"ב ובהערות שם. 36) כלומר, למעשר. וכיצד לשביעית, כתב להלן שם. 37) שאע"פ שדינו כירק לענין לקיטה - לענין ראש השנה, דינו כאילן (ראש השנה שם). 38) אף שנגמר לגמרי בשלישית שהיא שנת מעשר עני.

ו. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוֹלְכִין אַחַר לְקִיטָתוֹ, אֶתְרוֹג[39] בַּת שִׁשִּׁית שֶׁנִּכְנְסָה לִשְׁבִיעִית, אֲפִלּוּ הָיְתָה כְּזַיִת[40] וְנַעֲשָׂת כְּכִכָּר - חַיֶּבֶת בְּמַעַשְׂרוֹת[41].

39) כרבין, בשם רבי יוחנן (שם:). 40) כשנכנסה לשביעית, כלומר, הגיע לעונת המעשרות, כנ"ל (ראה ב'תוספות' שם יד: סוף ד"ה ולשביעית, וב'חזון איש'). ועי' למעלה בפ"ב מהל' מעשר ה"ה. 41) ומפריש מעשר עני. ראה בהל' שמיטה שם.

ז. הָאַבְיוֹנוֹת[42] שֶׁל צָלָף[43] - נוֹתְנִין[44] עֲלֵיהֶן חֲמֵרֵי אִילָן[45] וְחֲמֵרֵי זְרָעִים[46]: שֶׁאִם הָיוּ מִשָּׁנָה שְׁנִיָּה שֶׁנִּכְנְסָה לִשְׁלִישִׁית, וְנִלְקְטוּ קֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט[47] - מַפְרִישִׁין מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְאַחַר כָּךְ מַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר אַחֵר[48] וּפוֹדֵהוּ[49], וְאַחַר שֶׁפּוֹדֵהוּ נוֹתְנוֹ לָעֲנִיִּים[50] וְאוֹכֵל פִּדְיוֹנוֹ בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְנִמְצָא כְּמִי שֶׁהִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּמַעְשַׂר עָנִי.

42) הם עיקר הפרי של הצלף (מעשרות פ"ד מ"ו, ור"מ ור"ש שם) ורק הם חייבים במעשרות, אבל החלקים האחרים שבצלף, פטורים ממעשרות (פ"ב מהל' תרומות ה"ד). 43) מין אילן. ונזכר בדברי רבינו למעלה פ"ה מהל' כלאים ה"כ, ובהל' תרומות שם. 44) 'ירושלמי' מעשרות פ"ד סוף ה"ה: "אביונות נותנין עליהן חומרי אילן וחומרי זרעים, וליידה מילה (= ולאיזה דבר אמרו כן?) - שאם היתה שנייה נכנסת לשלישית, שהוא מפריש ופודהו ונותנו לעני", וסובר רבינו שאפילו לדברי בית הלל, שוודאי אילן הוא ואינו כלאים בכרם (ברכות לו. ובהל' כלאים שם) - לענין מעשרות ספק הוא (כסף־משנה. ועי' ביאור הגר"א יו"ד סי' שלא ס"ק קצב). 45) שהולכים בו אחר חנטה. 46) שהולכים בהם אחר לקיטה. 47) הנוסחא שלפנינו תמוהה, שאם גם הלקיטה היתה קודם טו בשבט, אין שום ספק שהולכים אחר השנה הקודמת (ראה 'חזון איש').

[ונראה שתקנו כאן בגליון "אחר טו בשבט" ("אחר" במקום "קודם"), ובטעות נכנסה המלה "אחר" בשורה שלאחריה (ראה להלן) והשיבוש (= "קודם") נשאר במקומו]. 48) [היה כתוב מעשר ב (= מעשר ב, מעשר שני) והמלה "אחר" נכנסה כאן בטעות מן הגליון שבו היתה הגהה לתיקון המילה "קודם" שלמעלה]. 49) כדין מעשר שני. 50) בתורת מעשר עני.

ח. הָאֹרֶז[51] וְהַדֹּחַן[52] וְהַפִּרְגִין[53] וְהַשֵּׁמֶשְׁמִין[54], אַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁרִישׁוּ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה - אֵין הוֹלְכִין בָּהֶן אֶלָּא אַחַר גְּמַר הַפְּרִי[55], וּמִתְעַשְּׂרִין לְהַבָּא[56]. וְכֵן פּוֹל[57] הַמִּצְרִי[58], אַף עַל פִּי שֶׁמִּקְצָתוֹ הִשְׁרִישׁ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה וּמִקְצָתוֹ לְאַחֲרָיו[59] - צוֹבֵר גָּרְנוֹ לְתוֹכוֹ[60] וְתוֹרֵם וּמְעַשֵּׂר מִן הַכֹּל כְּאֶחָד, שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר גְּמַר הַפְּרִי[61].

51) הוא ריי"ז בלשון אשכנז. ראה ב'תוספות' לברכות לז, א - ד"ה רש"י, ובפירוש המשנה לשביעית פ"ב מ"ז. 52) מין קטנית, ונקרא מי"ל (שם). 53) זרעוני צמח בר, ותרבות בעל פרחים אדומים גדולים ונאים, המשמשים למילוי כיסונים לאפיה ולתיבול מיני מאפה אחרים. 54) כן נקרא בפי ההמון: "סומסום". ועושים ממנו שמן שומשמים. וכולם מיני קטניות הם, שראש השנה שלהם באחד בתשרי, כנ"ל ה"ב. 55) כדעת שמואל בראש השנה יג, ב. ולא כדעת התנא בשביעית שם, שהולכים בהם אחר השרשה. 56) כלומר, כמו פירות לשנה הבאה, או מעשר שני או מעשר עני. 57) צמח מזון שגרגריו נתונים בתרמילים, והם נאכלים כשהם מבושלים. ונקרא פאסולי"ס. 58) כשמואל שם, ולא כמשנה ותוספתא שביעית, בשם רבי שמעון שזורי. ומדובר שזרעו לקחת ממנו זרע, אבל אם זרעו לירק - דינו כירק שהולכים בו אחר לקיטה (להלן ה"י, וכן הוא בפ"ד מהל' שמיטה הי"א). 59) ורבי שמעון שזורי סובר שהולכין אחר השרשה (משנה, שם). 60) כלומר, מותר לו לערב את כל הזרעים: אלו שהשרישו לפני ראש השנה, ואלו שהשרישו לאחריו. ולא שצריך לערב, שהרי פסק רבינו (למעלה בפי"ג מהל' תרומות ה"ד), שאין בילה אלא בשמן ויין (כשמואל שם, ולא כרבי שמעון שזורי) - אלא שכיון שהולכים אחר גמר הפרי, נמצא שכל הזרעים נגמרו בשנה אחת ומעשרין מזה על זה. 61) להלן (ה"י) כתב רבינו שבפול המצרי הולכים אחר הבאת שליש, ואין סתירה ממה שכתב כאן, לפי שבזרעו לזרע, כיון שהגיע לשליש בישולו, הרי זה גמר הפרי, שמאז הוא ראוי לזריעה (ראה למעלה פ"ב מהל' מעשר ה"ה) - הראב"ד בהשגה להלן שם.

ט. הַבְּצָלִים[62] הַסָּרִיסִים[63] שֶׁמָּנַע מֵהֶם מַיִם שְׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה[64], וְשֶׁל בַּעַל[65] שֶׁמָּנַע מֵהֶם שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת[66] לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - מִתְעַשְּׂרִין לְשֶׁעָבַר[67]. מָנַע מֵהֶם פָּחוֹת מִכָּאן[68], אַף עַל פִּי שֶׁהִתְחִילוּ לִיבֹשׁ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה[69] - מִתְעַשְּׂרִין לְהַבָּא[70].

62) שביעית שם מ"ט, כחכמים ולא כרבי מאיר. 63) "ענין

הבצלים, אחר שיעקרו אותם מן הארץ יצמחו ויוציאו פרחים מבפנים (כלומר, מתוך עצמם, בהשפעת הלחות שבתוכם), ויש ממנו מין שאין דרכו כך והוא נקרא בצלים סריסים, המשילו אותם לסריס שאינו מוליד, ולא יזרעו המין הזה אלא במקום משקה, ומפני זה אמר בהפכו (בסיפא של הלכה זו) ושל בעל" (פירוש המשנה, שם). ובמשנה שם נזכר גם פול המצרי, וצ"ע מדוע השמיטו רבינו. 64) "מונעים מהם המים כשיהיו נגמרים וירצו לעקור אותם מן הארץ" (שם). וב'ירושלמי' שם: "כיון שמנע מהם מים וכו' נעשו כבעל" (הנזכר להלן). 65) כלומר, בצלים שאין מניחין אותם במקום משקה כמו הסריסים הנ"ל, אלא משקים אותם לפרקים, כשדה בעל. 66) כלומר, שלש השקאות, וזה מוכיח שנגמרו. 67) שהולכין אחר גמר הפרי, כבהלכה הקודמת. 68) כלומר, פחות משלושים יום בסריסים, ופחות משלוש עונות בשל בעל. 69) ויכול הייתי לומר, שמוכח בזה שנגמרו, שאם לא כן, לא היה לו למנוע מהם מים. 70) לפי השנה הבאה, שהיא שנה שנגמרו בו.

1 **י. פּוֹל[71] הַמִּצְרִי שֶׁהֵבִיא שְׁלִישׁ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה[72]:**
2 **אִם זְרָעוֹ לְזֶרַע - מִתְעַשֵּׁר לְשֶׁעָבַר[73], זְרָעוֹ לְיָרָק -**
3 **מִתְעַשֵּׁר לְהַבָּא[74]. זְרָעוֹ לְזֶרַע וּלְיָרָק, אוֹ שֶׁזְּרָעוֹ לְזֶרַע**
4 **וְחָשַׁב עָלָיו לְיָרָק[75] - מְעַשֵּׁר מִזַּרְעוֹ עַל יָרְקוֹ וּמִירָקוֹ**
5 **עַל זַרְעוֹ[76]. לֹא הֵבִיא שְׁלִישׁ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה: אִם**
6 **זְרָעוֹ לְזֶרַע - זַרְעוֹ מִתְעַשֵּׁר לְשֶׁעָבַר[77], וִירָקוֹ בִּשְׁעַת**
7 **לְקִיטָתוֹ עִשּׂוּרוֹ. וְהוּא שֶׁלִּקֵּט מִמֶּנּוּ לִפְנֵי רֹאשׁ**
8 **הַשָּׁנָה[78]; אֲבָל אִם לִקֵּט מִמֶּנּוּ אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה - בֵּין**
9 **יָרְקוֹ בֵּין זַרְעוֹ מִתְעַשֵּׁר לְהַבָּא. זְרָעוֹ לְזֶרַע וְחָשַׁב**
10 **עָלָיו לְיָרָק[79] - הוֹלְכִין אַחַר מַחֲשַׁבְתּוֹ[80]. זְרָעוֹ לְיָרָק**
11 **וְחָשַׁב עָלָיו לְזֶרַע[81] - אֵין מַחֲשֶׁבֶת זֶרַע חָלָה עָלָיו[82],**
12 **אֶלָּא אִם כֵּן מָנַע מִמֶּנּוּ שָׁלֹשׁ אֲרִיּוֹת[83]. וְהוּא שֶׁהֵבִיא**
13 **שְׁלִישׁ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה[84]; אֲבָל אִם לֹא הֵבִיא שְׁלִישׁ**
14 **אֶלָּא לְאַחֲרָיו - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִמְנַע מִלֶּאֱרוֹת[85]**
15 **מִמֶּנּוּ שָׁלֹשׁ אֲרִיּוֹת. זְרָעוֹ לְזֶרַע וְעָשָׂה כֻּלּוֹ קְצָצִין**
16 **גְּמוּרִים לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה[86] - זַרְעוֹ מִתְעַשֵּׁר לְשֶׁעָבַר,**
17 **וִירָקוֹ בִּשְׁעַת לְקִיטָתוֹ[87]. מִקְצָתוֹ עָשָׂה קְצָצִין גְּמוּרִין**
18 **וּמִקְצָתוֹ לֹא עָשָׂה[88] - זֶה שֶׁאָמְרוּ[89]: צוֹבֵר גָּרְנוֹ[90]**
19 **לְתוֹכוֹ, וְנִמְצָא מְעַשֵּׁר מִזַּרְעוֹ עַל יָרְקוֹ וּמִירָקוֹ עַל**
20 **זַרְעוֹ[91].**

71) ברייתא ב'ירושלמי' שביעית פ"ב ה"ה. וראה בתוספתא שם וב'תוספתא כפשוטה'. 72) שזהו גמר פריו, וראה למעלה ה"ח. וראה מה שכתב הראב"ד כאן בהשגה ב. 73) כלומר, אחר השנה שעברה, ואף ירקו בטל אגב הזרע, כיון שמחשבתו היתה לזרע. 74) אחר השנה הבאה, כשעת לקיטתו. ואף הזרעים מתבטלים אגב הירק, כיון שחשב לירק. 75) כלומר, אף לירק, שאם לא כן, הרי כתב להלן שהולכין אחר מחשבתו. 76) כלומר, הזרע מתבטל אגב הירק מפני שעיקרו של פול המצרי הוא לירק, ומתעשר להבא (ר"י קורקוס). וכל זה כשהביא שליש לפני ראש השנה, כדלהלן. 77) צריך עיון: הרי לא הביא שליש לפני ראש השנה, ולא נגמר הפרי. 78) גם זה צריך עיון, כיון שהזריעה והלקיטה היו בשנה אחת, מה שייך לומר "מתעשר לשעבר". וראה בראב"ד השגה ב. ובכדי ליישב כל הקשיים בדברי רבינו, מציע בעל 'חזון איש' לתקן דברי רבינו בהלכה זו כדלהלן: "מעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו (לא הביא שליש לפני ר"ה אם זרעו לזרע, זרעו מתעשר לשעבר וירקו בשעת לקיטתו עישורו) והוא שליקט ממנו לפני ר"ה. אבל אם ליקט ממנו אחר ר"ה (בין ירקו בין זרעו מתעשר להבא [זרעו מתעשר לשעבר וירקו בשעת לקיטתו עישורו. לא הביא שליש לפני ר"ה] בין ירקו בין זרעו מתעשר להבא". 79) כלומר, רק לירק. וראה בהערה עד. 80) אף שהביא שליש קודם ראש השנה, בטל הזרע אגב הירק, שמחשבתו היתה רק לירק. 81) רק לזרע. 82) כיון שזרעו לירק, אלא־אם־כן מוכח ממעשיו שכוונתו לזרע. 83) כלומר, שלש השקאות, שבזה מוכח שאינו חפץ בגידולו יותר, ורצונו בזרעים ולא בירק. ובמשנה: "עונות". וב'ירושלמי': "מורביות". ובתוספתא: "מריעות". 84) שאז מועילה מחשבתו, והכל מתעשר אחר שנה שעברה, ואף הירק בכלל. 85) כמו: "אורה וסלו", כלומר, קוטף. וכאן הכוונה, מונע מהם השקאות. 86) כלומר, נגמרו הזרעים לגמרי, ולא רק שליש, כדלעיל. 87) שאין הירק מתבטל אגב הזרע, אלא כשהזרע עדיין לא נגמר לגמרי, שכיון שהזרע עוד לא גדל, גידולם המשותף מצרפם, והירק מתבטל, כיון שזרעו לזרע. אבל כיון שנגמר הזרע לגמרי, והירק עדיין צריך גידול, אינו מתבטל. ועי' בראב"ד. 88) כלומר, אם מקצת הזרע נגמר, ומקצתו עדיין לא נגמר. 89) ראה ראש השנה יג, ב. 90) כלומר, מותר לו לערבבם ולעשרם כאחד. 91) שכיון שמקצת הזרע עדיין טעון גידול, מתבטל הירק אגב המקצת הזה (ראה כל זה ב'חזון איש').

21 **יא. פֵּרוֹת[92] שָׁנָה שְׁנִיָּה[93] שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּפֵרוֹת**
22 **שְׁלִישִׁית[94], אוֹ שֶׁל שְׁלִישִׁית בָּרְבִיעִית - הוֹלְכִין אַחַר**
23 **הָרֹב[95]. מֻחֶצָּה לְמֻחֶצָּה[96] - מַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִן**
24 **הַכֹּל, אֲבָל לֹא מַעֲשַׂר עָנִי[97]; שֶׁמַּעֲשַׂר שֵׁנִי חָמוּר[98],**
25 **שֶׁהֲרֵי הוּא קֹדֶשׁ[99], וּמַעֲשַׂר עָנִי חֹל. וְכֵן פֵּרוֹת שֶׁהֵן**
26 **סָפֵק אִם פֵּרוֹת שְׁנִיָּה הֵם אוֹ פֵּרוֹת שְׁלִישִׁית - מַפְרִישׁ**
27 **מֵהֶן מַעֲשַׂר שֵׁנִי.**

92) מכשירין פ"ב מי"א. 93) שהיא שנת מעשר שני. 94) שנה שלישית שהיא שנת מעשר עני. ואין הכוונה שהפירות נתערבו אלו באלו, כפי שהבין הראב"ד בדברי רבינו, שא"כ לא שייך ביטול ברוב, אלא שהיו לפניו שני אוצרות של פירות: האחד פירות שנה שניה, והשני פירות שנה שלישית, ונמצאו פירות ליד שני האוצרות, ואינו ידוע מאיזה מהם נפלו. וטעם משנתנו כטעם כל המשניות השנויות שם למעלה ('חזון איש'). 95) ואומרים: כל דפריש, מרובא פריש (פ"ח מהל' מאכלות אסורות הי"א). 96) שכמות פירות שני האוצרות שוה. 97) אין הכוונה שמפריש מעשר שני לחוד, שהרי אם הפירות של שנת מעשר עני, לא תיקן כלום. אלא כוונתו, שמפריש על תנאי, אם פירות שנת מעשר שני הם, יהא מעשר שני. ואם של

שנת מעשר עני, יהא מעשר עני, ונוהג במעשר זה כבמעשר שני, שטעון פדיה, או הבאת מקום, כדלהלן. ואף שלמעלה בהלכה ז, כתב רבינו שלאחר פדיה נותנו לעניים מספק, זה אינו אלא בספיקא דדינא, כמו שם שאין אנו יודעים דינו של צלף מהו, כזרעים או כאילן, ולכן מחמירים. אבל בספק של תערובת, כמו כאן, אין צריך לתת מספק, וראה בביאור הגר"א שו"ע יו"ד סי' שלא ס"ק קצד. 98) בן מפורש במס' ידים פ"ד מ"ג. 99) שהוא טעון הבאת מקום, ועוד שהוא ממון גבוה, כדלהלן בפ"ג הי"ז.

1 **יב. כָּל הַפָּטוּר מִמַּעֲשֵׂר רִאשׁוֹן[100] - פָּטוּר מִן**
2 **הַשֵּׁנִי[101] וּמִן הֶעָנִי; וְכֹל שֶׁחַיָּב בָּרִאשׁוֹן - חַיָּב**
3 **בִּשְׁנִיהֶם. וְכָל הַתּוֹרֵם[102] - מוֹצִיא מַעֲשֵׂר[103]; וְכֹל**
4 **שֶׁאֵינוֹ תּוֹרֵם[104] - אֵינוֹ מוֹצִיא מַעֲשֵׂר זֶה. כָּל מִי שֶׁאִם**
5 **תָּרַם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[105], כָּךְ אִם עִשֵּׂר מַעֲשֵׂר זֶה[106]**
6 **- הֲרֵי הוּא מַעֲשֵׂר; וְכָל מִי שֶׁאֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[107],**
7 **כָּךְ אִם הוֹצִיא מַעֲשֵׂר זֶה - אֵינוֹ מַעֲשֵׂר.**

100) כלומר, כל תבואה או פירות הפטורים ממעשר ראשון. 101) ואף־על־פי שב'ספרי' פרשת ראה (דברים יד, כב) נראה שמעשר שני נוהג בירק מן התורה (ועי' רמב"ן על התורה שם), וכן דעת הסמ"ג (עשין קלו וקסא) וה'יראים' (מצוה קעב), אף־על־פי שתרומות ומעשר ראשון ומעשר עני אינם נוהגים בירק אלא דרבנן - הרי ב'ירושלמי' (מעשרות פ"א ה"א) הובאה הברייתא הנ"ל שב'ספרי', ושם חולק על זה איסי בן יהודה ואומר: "המעשרות לירקות מדבריהם", ונראה מדברי ה'ירושלמי' שם, שתפס להלכה כדעת איסי בן יהודה. וכן נראה בבבלי פסחים לט, ב. שאמרו שם "במרור דרבנן", הרי שמעשר שני בירק אינו אלא מדרבנן, ועי' רש"י שם ד"ה מרור, וד"ה כעין דאורייתא. וראה במשנה־למלך וב'חזון איש'. 102) לכתחילה. שאינו בכלל החמישה, שמנה רבינו בפ"ד מהל' תרומות ה"ד. 103) כלומר, מעשר שני או מעשר עני. ולגבי מעשר ראשון, כבר כתב רבינו בפ"א מהל' מעשר ה"ז. 104) לכתחילה, שהוא מהחמישה הרשומים בהל' תרומות שם. 105) בדיעבד. הם אלה שמנה רבינו שם. 106) כלומר, שני או עני, ראה למעלה. 107) אפילו בדיעבד. והם הרשומים שם ה"ב.

8 **יג. פֵּרוֹת[108] שֶׁהוֹצִיא מֵהֶן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן קֹדֶם**
9 **שֶׁיֻּקְּבְעוּ לְמַעֲשֵׂר[109] - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מֵהֶן עֲרַאי קֹדֶם**
10 **שֶׁיּוֹצִיא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי; שֶׁאֵין הָרִאשׁוֹן קוֹבֵעַ לַשֵּׁנִי.**
11 **אֲבָל מִשֶּׁנֻּקְּבְעוּ לְמַעֲשֵׂר[110], אַף עַל פִּי שֶׁהוֹצִיא אֶת**
12 **הָרִאשׁוֹן - אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶן עֲרַאי עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת**
13 **הַשֵּׁנִי אוֹ אֶת מַעֲשַׂר עָנִי[111].**

108) [ב'ירושלמי' (שם פ"ב ה"ג): "ראשון מהו שיטבול (מדובר כשהקדים מעשר ראשון לתרומה גדולה, והבעיא היא אם הוא טובל לעצמו, לחייבו בתרומה גדולה. וראה למעלה פ"ג מהל' מעשר הי"ט, שלגבי תרומת עצמו, היינו תרומת מעשר, הוא קובע אפילו בשבלים, כיון שקרא עליו שם מעשר), מה נן קיימין (במה אנו עוסקים), אם בכרי שנתמרח - דברי הכל אסור (שהרי הוא חייב גם בתרומת מעשר, ואם כן הוא טבול לתרומת־מעשר, ואם הפריש תרומת מעשר, הוא טבול מצד התרומת־מעשר, שכשם שתרומה גדולה קובעת, כמו־כן תרומת מעשר קובעת). ואם במעשר ראשון שהקדימו בשבלין, דברי הכל מותר (שהרי הוא פטור מתרומה גדולה, כמפורש בחלה פ"א ה"ג, אם הפריש תרומת מעשר לאחר מירוח, ואם הפריש לפני מירוח, שמתחייב הוא בתרומה גדולה לא נטבל לתרומה גדולה על־ידי התרומת־מעשר, למאן־דאמר תרומה אינה טובלת לפני מירוח), אלא כי אנן קיימין בתמרים והוא עתיד לדורסן, בגרוגרות והוא עתיד לדושן (כלומר, לא נגמרה מלאכתן) והפריש מהן תרומה גדולה (שצריך לחזור ולתרום תרומה שנייה, ראה בתרומות פ"א מ"ח, וב'פני משה' כאן) ונמלך להניח כמות שהן (ונמצא עכשיו שנגמרה מלאכתן, ואף־על־פי־כן הדין של "תרומה ויחזור ויתרום" לא בטל, כיון שכבר נתחייב, ראה להלן) ועבר והפריש מהן ראשון (כלומר, עבר והקדים מעשר ראשון לתרומה גדולה שצריך לחזור ולתרום, כנ"ל), אין תימר למפרע נטבלו (שאנו אומרים שכאילו גם בשעת הפרשת תרומה ראשונה היו הפירות לאחר גמר מלאכה, ואף־על־פי־כן לא בטל, גם עכשיו, הדין של "תרומה ויחזור ויתרום", כיון שכבר נתחייב, ראה להלן) תרומה שהיא טובלת (כלומר, התרומה קובעת, שכיון שהוא גמר מלאכה למפרע, היא קובעת לחייבו בתרומה גדולה, השנייה שחוזר ותורם, ראה בפ"ה מהל' מעשר הי"ט), ואין תימר מכאן ולבא (כלומר, אין זה גמר מלאכה למפרע, אלא מכאן ולהבא, ואם כן התרומה הראשונה לא קבעה שאין התרומה קובעת אלא בדבר שנגמרה מלאכתו, כמפורש במס' מעשרות פ"ב מ"ד לדעת חכמים), ראשון הוא שהוא טובל (מעשר ראשון טובל את עצמו, כיון שהפרישו לאחר גמר מלאכה, וכמבואר למעלה), וכו' וכו', ראשון מהו שיטבול לשני (כלומר, לחייב את כל הפירות במעשר שני, והמדובר כשהפריש תרומה גדולה לפני גמר מלאכה, שאינה קובעת, ומעשר ראשון הפריש לאחר גמר מלאכה). מה אם בשעה שיש עליה זיקת שני מעשרות (= ראשון ושני) את אמר מותר (באכילת עראי, לפני שנקבע למעשר באחד משש הדברים הקובעים), בשעה שאין עליה אלא זיקת מעשר אחד, לא כל־שכן". נמצא שמקור דברי רבינו מדברי ה'ירושלמי' האחרונים, ואילו את הדברים הראשונים השמיט כי פשוטים הם, כנ"ל. וראה ברידב"ז שם, שלפי פירושו אין דברי רבינו מתיישבים כאן]. 109) והתרומה הופרשה לפני גמר מלאכה (ראה למעלה), ואינה קובעת, כנ"ל. 110) באחד משש הדברים הנזכרים בפ"ג מהל' מעשר ה"ג. 111) ראה בפ"י מהל' מאכלות אסורות ה"כ, וב'כסף משנה' שם.

14 **יד. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, הוֹאִיל וְטָעוּן הֲבָאַת מָקוֹם[112] - אֵין**
15 **מְבִיאִין אוֹתוֹ מִחוּצָה לָאָרֶץ[113], כִּבְכוֹר בְּהֵמָה[114].**
16 **לִפִיכָךְ[115] לֹא[116] חִיְּבוּ[117] לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי**
17 **בְּסוּרְיָא[118]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁמַּפְרִישִׁים**
18 **בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וּבְמִצְרַיִם[119] - פּוֹדִין אוֹתוֹ[120] וּמְבִיאִין**
19 **דָּמָיו לִירוּשָׁלַיִם[121]. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁלֹּא חִיְּבוּ[122]**
20 **מְקוֹמוֹת אֵלּוּ[123] בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי אֶלָּא כְּדֵי לִקְבֹּעַ מַעֲשַׂר**
21 **עָנִי[124], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל סוֹמְכִים עֲלֵיהֶם[125].**

112) לפנים מחומת ירושלים, כדלהלן פ"ב ה"א. 113) אף באופן שחייב להפרישו. ראה להלן. 114) שאין מביאין אותו מחוצה לארץ (פ"א מהל' בכורות ה"ה). ואף־על־פי ששם למדו להיפך: בכור ממעשרות "ממקום שאתה מביא מעשר דגן, אתה מביא בכור וכו'. וממקום שאין אתה מביא מעשר דגן, אי אתה מביא בכור" (וראה בתמורה כא:) - שם לא למדו אלא ממה שמעשר דגן אינו נוהג בחוצה לארץ, ומזה למדו לבכור שאין מביאין אותו מחוצה לארץ, אבל מעשר שכזה שנוהג בחוצה לארץ, כגון פירות ארץ ישראל שיצאו לחוצה לארץ לאחר מירוחם בארץ, שיש אומרים שחייבים במעשרות אף בחוצה לארץ (וראה בכסף־משנה ורדב"ז למעלה פי"ג מהל' מעשר ה"ד) - היה מקום לומר שחייבים גם במעשר שני ומביאים אותו מחוצה לארץ, וזהו אשר לימדנו רבינו שלעולם אין מביאין מעשר שני מחוצה לארץ, ובזה למדו מעשר שני מבכור שאין מביאים אותו. ויתכן כי מדרבנן חייב להביאו, כדלהלן בשנער ומצרים. 115) לפי שאין מביאין אותו מחוצה־לארץ. 116) 'ירושלמי' פ"ז ה"ה. 117) חכמים. 118) שלא רצו לחייב הפרשה בלי חיוב הבאה. 119) ראה למעלה פ"א מהל' תרומות ה"א. 120) ואין מביאין מעשר שני עצמו, שהרי הוא טמא מארץ העמים, וראה שם פ"ב הי"ז. 121) שכיון שתיקנו נביאים וחכמים להפריש, כעין דאורייתא תיקנו, ולכן טעון פדיה והבאת מקום. 122) נביאים וחכמים. 123) שנער ומצרים. 124) ראה למעלה פ"ט מהל' מעשר ה"ג. 125) על מעשר שני.

יום ד' כ"א מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר מעשר שני שנאכל לבעלים. ואם נוהג בכל זמן. ואין פודין אותו בזמן הזה, ודין אין פודין אותו בירושלים בזמן הזה. והאוכל כזית ממנו חוץ לירושלים. מעשר שני שנכנס לירושלים אם מותר להוציאו. פירות שנגמרה מלאכתן ועברו בתוך ירושלים ויצאו. פירות מעשר שני שנטמאו בירושלים ופדאן. אילן שעומד לפנים מן החומה ונופו נוטה חוץ לחומה.

1 **א. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי נֶאֱכָל[2] לִבְעָלָיו[3] לִפְנִים מֵחוֹמַת**
2 **יְרוּשָׁלַיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם**
3 **אֲשֶׁר יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם וְגוֹמֵר. וְנוֹהֵג בִּפְנֵי הַבַּיִת**
4 **וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[4], אֲבָל אֵינוֹ נֶאֱכָל בִּירוּשָׁלַיִם אֶלָּא**
5 **בִּפְנֵי הַבַּיִת[5]. שֶׁנֶּאֱמַר מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ**
6 **וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: מַה בְּכוֹר**
7 **אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, אַף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לֹא יֵאָכֵל**
8 **אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת.**

2) הוא הדין ששותים אותו וסכים בו, ובלבד שלא יוציאוהו לשאר צרכים. 3) כלומר, אף על פי שהוא קדוש, אין צריך ליתנו לכהן או ללוי אלא נאכל לבעלים. אבל הוא הדין שנאכל לאחר. 4) ובספרי פרשת קרח למדו במעשר ראשון ממה שנאמר "נחלה" - "מה נחלה נוהגת בפני הבית ושלא בפני הבית, אף מעשר ראשון נוהג בפני הבית ושלא בפני הבית". 5) [לפי שצריך מזבח. ומה שכתב רבינו בפרק ו מהלכות בית הבחירה הלכה ט"ו ש"מקריבין הקרבנות כולן אף על פי שאין שם בית בנוי", היינו מזבח בלי בית, וכמו שכתב שם בפרק ב הלכה ד "ושלושה נביאים עלו עמהם מן הגולה: אחד העיד להן על מקום המזבח ואחד העיד להן על מדותיו ואחד העיד להן שמקריבין על המזבח הזה כל הקרבנות אף על פי שאין שם בית".

9 **ב. מִדַּת חֲסִידוּת, שֶׁפּוֹדִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּזְּמַן הַזֶּה**
10 **בְּשָׁוְיוֹ[6], כְּדֶרֶךְ שֶׁפּוֹדִין אוֹתוֹ בִּפְנֵי הַבַּיִת. וְהוֹרוּ**
11 **הַגְּאוֹנִים, שֶׁאִם רָצָה לִפְדּוֹת שָׁוֶה מָנֶה בִּפְרוּטָה[7]**
12 **לְכַתְּחִלָּה בַּזְּמַן הַזֶּה - פּוֹדֶה. לֹא יִהְיֶה זֶה חָמוּר מִן**
13 **הַקֹּדֶשׁ[8]. וּמַשְׁלִיךְ הַפְּרוּטָה לַיָּם הַגָּדוֹל[9].**

6) שכך נהגו האמוראים לפדות בשוויו ואי אפשר לומר שהוא מן הדין, שהרי בהקדש אמרו שבזמן שאין בית המקדש קיים - פודה לכתחילה בפחות משוויו, ולדעת רבינו להלן, למדים דין מעשר שני מדין הקדש, ומתוך כך הוכיח רבינו שהאמוראים עשו כן מדרך החסידות. 7) אבל לא בפחות מפרוטה. 8) שמותר לפדותם בזמן הזה לכתחילה ואפילו בפרוטה. 9) בפרק י מהלכות מאכלות אסורות הלכה יז כתב "ומשליך אותה פרוטה (= של פדיון נטע רבעי) לים המלח". וראה בפרק ב מהלכות ציצית הלכה ב שרבינו קורא לים הגדול - ים המלח. ונראה מכאן שאינה טעונה שחיקה, כיוון שמשליכה לים הגדול, אבל אם זורקו לנהר - טעון שחיקה.

14 **ג. וְכֵן[10] אִם חִלֵּל[11] מַעֲשֵׂר שָׁוֶה מָנֶה עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה**
15 **מִפְּרוֹת אֲחֵרוֹת[12] - הֲרֵי זֶה מְחֻלָּל[13]. וְשׁוֹרֵף[14] אֶת**
16 **הַפֵּרוֹת שֶׁחִלֵּל עֲלֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ תַקָּלָה**
17 **לַאֲחֵרִים[15]. כְּפִדְיוֹן נֶטַע רְבָעִי בַּזְּמַן הַזֶּה, כְּמוֹ**
18 **שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת.**

10) מלשון רבינו נראה שאף הלכה זו מהוראת הגאונים היא, וכן הבין הראב"ד בהשגות. אבל ה"כסף משנה" אינו מפרש כן. 11) ומה שכתב להלן מחללין מעשר שני על פירות לכתחילה אף בזמן הבית אינו אלא במין על מינו, אבל לא במין על שאינו מינו, ולא מן היפה על הרע. 12) כלומר, ממין אחר, או פירות רעות אף מאותו המין. 13) אף על פי שנצטרפו כאן שני חסרונות, שפדה על פחות משוויין, ועל פירות ממין אחר, ובכל זאת חילולו חילול בדיעבד. 14) המדובר כשנטמא המעשר, ודינו כתרומה טמאה שהיא נשרפת. 15) שהאוכלן בטומאה בירושלים - לוקה.

19 **ד. כְּשֵׁם שֶׁאֵין אוֹכְלִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּזְּמַן הַזֶּה**
20 **בִּירוּשָׁלַיִם[16], כָּךְ אֵין פּוֹדִין[17] אוֹתוֹ שָׁם[18], וְאֵין**
21 **מְחַלְּלִין אוֹתוֹ[19] וְאֵין מוֹכְרִין אוֹתוֹ[20]. וְאִם נִכְנַס**
22 **בִּירוּשָׁלַיִם אַף בַּזְּמַן הַזֶּה - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ**
23 **מִשָּׁם[21], וּמַנִּיחִים אוֹתוֹ שָׁם עַד שֶׁיֵּרָקֵב[22]. וְכֵן אִם**
24 **עָבַר וְהוֹצִיאוֹ מִשָּׁם - מַנִּיחִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֵּרָקֵב[23].**
25 **לְפִיכָךְ[24] אֵין מַפְרִישִׁים מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם בַּזְּמַן**

הַזֶּה, אֶלָּא מוֹצִיאִין אֶת הַפֵּרוֹת בְּטִבְלָן חוּץ לָעִיר, וּמַפְרִישִׁין אוֹתוֹ שָׁם וּפוֹדֵהוּ[25]. וְאִם הִפְרִישׁוֹ שָׁם[26] בַּזְּמַן הַזֶּה - יֵרָקֵב.

16) כיוון שאין שם מזבח. 17) על מעות. 18) מפני שבירושלים אין פדייה אלא לשם אכילה. וכיוון שאין אוכלים אותו בזמן הזה, אין פודים ואין מחללים אותו. ורבינו לשיטתו שקדושת עזרא קדשה לשעתה ולעתיד לבוא, ולכן רואין את מחיצות ירושלים שנחרבו, כאילו הן עולות ובנויות. אבל מחוץ לחומה, שמותר בפדיה, אף שאסור לאכלו שם, אף בזמן הזה פודין ומחללים. וכל זה במעשר שני טהור, אבל מעשר שני שנטמא, פודין אותו אפילו בירושלים. 19) על פירות. 20) אף שיש לו דמים, שהרי אם יטמא, אפשר לפדותו, אין מוכרין אותו ואף על פי שאינו נפדה או מתחלל, אלא נשאר בקדושתו. 21) שלחומרא אנו אומרים שתפסוהו מחיצות ירושלים, שרואין כאילו הן עולות. 22) שכיוון שקלטוהו מחיצות, ואינו יכול לפדותו בזמן הזה, יניחו עד שירקב. 23) שכיוון שקלטוהו מחיצות, אף אם יצא, יחזור לירושלים, וכיוון שאינו יכול לפדותו, ירקב. 24) כלומר, לפי שאין פודין אותו בירושלים. 25) ואוכלו. 26) בירושלים.

ה. כָּל הָאוֹכֵל כְּזַיִת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אוֹ שֶׁשָּׁתָה[27] מִמֶּנּוּ רְבִיעִית יַיִן[28] חוּץ לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם[29] - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וגו'. וְלוֹקֶה עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ. לְפִיכָךְ, אִם אָכַל שְׁלָשְׁתָּן[30] חוּץ לַחוֹמָה[31] - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ, וְנֶאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וגו'. לָמָּה פְּרָטָן, וְלֹא אָמַר לֹא תֹאכְלֶם בִּשְׁעָרֶיךָ? לְחַיֵּב עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ[32].

27) לא כתב רבינו שהסך לוקה. 28) בפרק י מהלכות תרומות הלכה ב כתב רבינו: "כשם שאכילת תרומה בכזית כך שתייה בכזית". 29) כלומר, יצא אחר שנכנס לתוכה. 30) דגן, תירוש ויצהר. 31) לאחר שנכנסו לפנים מן החומה. 32) "ולאו שבכללות לא הווי, כיוון דאכולה קאי, הווי לאו אכל חד וחד, והיכי דמי לאו שבכללות? - כגון "לא תאכל כי אם צלי אש" (שהלאו כולל את כל צורות הבישול חוץ מצלי) וכגון מכל אשר יעשה מגפן היין.

ו. אֵינוֹ לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה עַד שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ אַחַר שֶׁנִּכְנַס לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹמֵר, וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ; כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס לַמָּקוֹם אֲכִילָתוֹ וַאֲכָלוֹ בַּחוּץ - לוֹקֶה. אֲבָל אִם אֲכָלוֹ קֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת מִדִּבְרֵיהֶם[33].

33) לדעת התוספות (שם דיבור המתחיל אמר) אף על פי שאינו לוקה, עובר הוא על איסור עשה "וצרת הכסף", שבלי פדיון אסור.

ז. מִקְצָת[34] מַעֲשֵׂר בִּפְנִים וּמִקְצָתוֹ מִבַּחוּץ: הָאוֹכֵל מִזֶּה שֶׁעֲדַיִן לֹא נִכְנַס - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[35]; וְהָאוֹכֵל בַּחוּץ מִזֶּה שֶׁנִּכְנַס[36] - לוֹקֶה[37].

34) ברייתא שם, לעניין ביכורים. והוא הדין למעשר שני. 35) ואינו לוקה מן התורה, אף על פי שמקצת נכנס בפנים. 36) ואחר שנכנס - יצא. 37) אף על פי שמקצת לא נכנס עדיין.

ח. אֵין פּוֹדִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם אֶלָּא אִם כֵּן נִטְמָא[38]; שֶׁנֶּאֱמַר[39]: כִּי יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם - בְּרִחוּק מָקוֹם הוּא נִפְדֶּה, וְאֵינוֹ נִפְדֶּה בְּקֵרוּב מָקוֹם. הָיָה הוּא בִּפְנִים וּמַשָּׂאוֹ בַּחוּץ[40], אֲפִלּוּ הָיָה אוֹחֵז אוֹתוֹ בְּקָנֶה[41], הוֹאִיל וְלֹא נִכְנַס הַמַּעֲשֵׂר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִפְדּוֹתוֹ שָׁם בְּצַד הַחוֹמָה.

38) ולמדו כן ממה שנאמר: "כי לא תוכל שאתו וגו', ונתת בכסף", ואין שאת אלא אכילה, שנאמר: "וישא משאות מאת פניו". 39) זה מוסב על ראש ההלכה, שאין פודין מעשר שני טהור בירושלים. 40) שם: אמרו "הוא מחוץ ומשאו בפנים (= משא פירות מעשר שני על כתיפו), קלטוהו מחיצות (= כיוון שנכנס לתוך חומת ירושלים, שוב אינו נפדה), הוא בפנים ומשאו בחוץ מהו? תנא להו ההוא סבא בדבי רבי שמעון בן יוחי כי ירחק ממך המקום - ממילואך (= ממשאך)". ומפרשה רבינו לקולא, שכיוון שהמשא בחוץ, הרי זה רחוק ממלואך, ופודהו בחוץ. עוד שם: "בעי רב פפא נקיט ליה בקניא (= היה הוא בפנים ואוחז המשא שבחוץ על ידי קנה) מאי, תיקו". ולהלן שם כ. אמרו: "רבינא אומר כגון דנקיט ליה בקניא, ותפשוט בעיא דרב פפא", ומפרש רבינו שזה מוסב על דברי בית הלל שם שאמרו "יפדה ויאכל בכל מקום", ולפי זה נפשטה הבעיא לקולא. 41) [כלומר, לא רק כשהוא בפנים ומשאו בחוץ, שכשרוצה להכניס המשא לפנים מן החומה, צריך הוא ללכת ברגליו, והוא בכלל "וכי ירבה ממך הדרך גו' כי ירחק ממך המקום", אלא אפילו אם אחז אותו בקנה, שאפשר לו להכניסו לפנים מן החומה בלי הליכה ברגל, אלא במשיכת הקנה, ואין כאן "ריבוי דרך", אף על פי כן הואיל ולא נכנס המעשר - מותר לפדותו].

ט. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּכְנַס לִירוּשָׁלַיִם, אֲפִלּוּ שֶׁל דְּמַאי[42], אָסוּר[43] לְהוֹצִיאוֹ מִשָּׁם; שֶׁכְּבָר קְלָטוּהוּ מְחִיצוֹת[44]. וְכֵן פֵּרוֹת הַנִּלְקָחִין בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר[45]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ[46]. עָבַר וְהוֹצִיאָן אוֹ שֶׁיָּצְאוּ בִּשְׁגָגָה - יַחְזִרוּ וְיֹאכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם[47]. וּקְלִיטַת מְחִיצוֹת - מִדִּבְרֵיהֶם. אֲפִלּוּ מַעֲשֵׂר שֶׁאֵין בְּחֻמְשׁוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה[48], שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם - מְחִיצוֹת קוֹלְטוֹת אוֹתוֹ וְאָסוּר לְהוֹצִיאוֹ. אֲבָל מָעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - נִכְנָסִין לִירוּשָׁלַיִם וְיוֹצְאִין[49].

42) ומה שאמרו במשנה שהדמאי נכנס לירושלים ויוצא ונפדה - אינו אלא בפירות שהם טבולין לדמאי, אבל ממעשר שני של דמאי, תפסוהו מחיצות. 43) מדרבנן.

44) כלומר, חומות ירושלים. 45) שנכנסו לירושלים, אסור להוציאם משם. [וכן נראה במשנה שם שאמרו: "מעות נכנסות לירושלים ויוצאות, פירות נכנסין ואינן יוצאין", הרי שלא חילקו אלא בין פירות למעות, ואם כן פירות אינם יוצאים, אפילו אלה הלקוחים מכסף מעשר. ומכאן שעצם ההוצאה הוא איסור, ולא משום פדיון, שהרי לקוח בכסף מעשר שני טהור, אינו נפדה אפילו בריחוק מקום]. 46) כלומר, מצוה לאכלם לפני ה', ולא להוציאם משם. ואין זו אלא אסמכתא, שהרי קליטת מחיצות דרבנן. 47) שם: "דכתיב, לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך וכו', בשעריך הוא דלא תיכול, אבל יצאו חוץ למחיצתן וחזרו מותרין", ולא חילקו בין שוגג למזיד. 48) כלומר, שאין המעשר שווה ד' פרוטות, שחומשן מלגיו, פרוטה. 49) שלא החמירו חכמים אלא בפירות.

1 **י. פֵּרוֹת[50] שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן וְעָבְרוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם**
2 **וְיָצְאוּ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִפֵּרוֹת**
3 **אֲחֵרוֹת שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם[51], אֶלָּא יַחֲזֹר מַעֲשֵׂר**
4 **שֵׁנִי שֶׁלָּהֶן וְיֵאָכֵל בִּירוּשָׁלַיִם[52], וְאֵינוֹ נִפְדֶּה בַּחוּץ[53].**
5 **אֲפִלּוּ עָשָׂה כָּל הַפֵּרוֹת הָאֵלּוּ[54] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אַחַר**
6 **שֶׁיָּצְאוּ עַל פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ - יַחֲזִרוּ[55]**
7 **וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם. חֹמֶר הוּא בְּמְחִיצוֹת יְרוּשָׁלַיִם,**
8 **הוֹאִיל וְקָלְטוּ - קָלְטוּ.**

50) שלא הופרש מהם מעשר שני. 51) ולפדותם בחוץ. 52) כדין מעשר שני שנכנס לירושלים ויצא. 53) ש"מתנות שלא הורמו (= שלא הופרשו מהן תרומות ומעשרות) הרי הן כמו שהורמו. 54) שנכנסו לירושלים ויצאו, ואף זו בעיא בירושלמי שם ולא נפשטה, ופסקה רבינו לחומרא, אף על פי שמחיצה לקלוט דרבנן. 55) כל הפירות, וגם המעשר־שני.

9 **יא. פֵּרוֹת שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן שֶׁעָבְרוּ בִּירוּשָׁלַיִם**
10 **וְיָצְאוּ, כְּגוֹן סַלֵּי עֲנָבִים לַגַּת[56] וְסַלֵּי תְּאֵנִים בְּמֵקְצָה[57]**
11 **- מֻתָּר לִפְדּוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלָּהֶם בַּחוּץ[58]. וְכֵן פֵּרוֹת**
12 **דְּמַאי[59], אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן וְעָבְרוּ**
13 **בִּירוּשָׁלַיִם וְיָצְאוּ - פּוֹדִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלָּהֶן בַּחוּץ.**

56) שעומדים לדריכה וסחיטה. 57) כלומר, למוקצה, וכן הוא במשנה, והכוונה לייבוש. 58) שכיוון שלא נגמרה מלאכתן, ועדיין לא נתחייבו במעשר, לא שייך לומר שמתנות שלהם הם כמו שהורמו. 59) שעדיין לא הופרש מהם מעשר שני, שאילו לאחר שהופרש, יחזור ויאכלהו בירושלים.

14 **יב. פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּטְמְאוּ בִּירוּשָׁלַיִם וּפְדָאָן[60]:**
15 **אִם נִטְמְאוּ בְּוֶלֶד הַטֻּמְאָה[61] - אָסוּר לְהוֹצִיאָן[62], אֶלָּא**
16 **יֵאָכְלוּ בִּפְנִים[63]; מִפְּנֵי שֶׁוֶּלֶד הַטֻּמְאָה מִדִּבְרֵיהֶם[64].**
17 **וְאִם נִטְמְאוּ[65] בְּאַב הַטֻּמְאָה[66], אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ בַּחוּץ**
18 **וַאֲפִלּוּ בְּוֶלֶד הַטֻּמְאָה[67], אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְנְסוּ**
19 **לִירוּשָׁלַיִם - הֲרֵי אֵלּוּ נִפְדִּין וְנֶאֱכָלִין בְּכָל מָקוֹם[68].**

60) שכיוון שנטמאו, מותר לפדותן, אפילו בירושלים. 61) בדפוס רומי: "בוולד הטומאה מדבריהם", כדלהלן, וכגון שנגעו הפירות בכלים שנגעו במשקין שנטמאו באב הטומאה, שאז אין הכלים נעשים ראשון לטומאה אלא מדבריהם. 62) מירושלים, אף על פי שכבר פדאן ויצאו לחולין, שלא יאמרו: ראינו מעשר שני שנכנס לירושלים ויצא. 63) לאחר פדייתם למי שאינו אוכל חולין בטהרה. 64) וישנם כאן שני חסרונות: א. בכניסתם היו הפירות טהורים. ב. מן התורה הם טהורים גם עכשיו, ורק מדרבנן הם טמאים. ולפיכך קלטום המחיצות, לפי שעדיין נשתייר בהם קצת מקדושת מעשר, ואפילו אם התנה שלא יתפשום מחיצות, אין תנאו מועיל, שלא מועיל תנאו אלא אם נטמא בחוץ ואחר כך נכנס. 65) הפירות. 66) כלומר, בטומאה דאורייתא, אפילו בתוך ירושלים, שפקעה מהפירות קדושת מעשר, אף שעדיין טעונים פדייה, ואפילו בלא תנאי יכול לפדותם ולאכלם בחוץ. 67) מדרבנן. 68) שכיוון שכניסתם לעיר הייתה בטומאה, אף שאינה אלא מדבריהם מועיל תנאו, ולא תפסום מחיצות, והם נפדים בחוץ ונאכלים שם.

20 **יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[69]? כְּשֶׁהִכְנִיסָן עַל מְנָת שֶׁלֹּא**
21 **תִּתְפְּשֵׂם הַמְּחִיצוֹת[70]; אֲבָל אִם לֹא הִתְנָה, הוֹאִיל**
22 **וְנִכְנַס הֲרֵי הוּא טָהוֹר מִן הַתּוֹרָה, [שֶׁאֵין וָלָד[71]**
23 **מְטַמֵּא שֵׁנִי[72] מִן הַתּוֹרָה], וּכְבָר קְלָטוּהוּ מְחִיצוֹת**
24 **וְאֵינוֹ יוֹצֵא[73].**

69) שפירות שנטמאו בחוץ, אפילו בוולד הטומאה ונכנסו, נפדים ונאכלים בחוץ. 70) וכל זה בוולד הטומאה, אבל בטומאה דאורייתא, אף בלא תנאי יכול להוציאם. 71) כלומר, וולד הטומאה, שנגע בכלים שנגעו במשקין. 72) כלומר, אחר. 73) אלא נפדה ונאכל בירושלים.

25 **יד. תִּלְתָּן שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - מֻתָּר לְאָכְלָהּ צִמְחוֹנִין[74],**
26 **שֶׁכָּךְ הִיא רְאוּיָה לַאֲכִילָה[75]. וְכֵן כַּרְשִׁינֵי מַעֲשֵׂר**
27 **שֵׁנִי[76] - יֵאָכְלוּ צִמְחוֹנִין[77]. וְאִם[78] עָשָׂה מֵהֶם[79] עִסָּה**
28 **- הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְהִכָּנֵס לִירוּשָׁלַיִם וּלְהוֹצִיאָהּ[80],**
29 **שֶׁאֵינָן[81] בִּכְלַל הַפֵּרוֹת[82]. וְאִם נִטְמְאוּ[83] בִּירוּשָׁלַיִם -**
30 **יִפָּדוּ וְיֵאָכְלוּ בַּחוּץ.**

74) כלומר, כשהוא בתחילתו. 75) לאכילת אדם, אבל כשנתקשה אינו ראוי לאכילת אדם. 76) שאינם מאכל אדם כלל, אלא בשני רעבון. 77) שאז נאכלים הם על ידי הדחק, אבל הפת שלהם אינה נאכלת כלל. 78) ירושלמי שם: "כדי לעשות עיסה ולחזור כדי לעשות עיסה ולחזור [כלומר, לא התירו להוציא כרשינים אלא כדי לעשותם עיסה בחוץ, ותו לא, כפירוש הראב"ד בהשגות]. מתניתא דרבן שמעון בן גמליאל, דרבן שמעון בן גמליאל אמר אף הפירות נכנסין ויוצאין, דברי הכל הוא, הכא, קל הוא שהקלו בכרשינין [שאף חכמים מודים כאן, ולמסקנא הותרה הוצאתם אפילו כמה פעמים, והוא שיהיו עיסה קודם שייכנסו, שהרי כשנכנסו כרשינים כבר קלטום מחיצות"]. 79) כלומר, מהכרשינים. אבל בתלתן אף אם עשה ממנו עיסה לא הקלו בו, שתלתן בתחילתו, רוב בני אדם אוכלים אותו, אבל כרשינים אפילו בתחילתם אינם נאכלים כלל

לאדם אלא בשני רעבון, ולכן הקלו בעיסתם, כדלהלן. 80) והוא שנכנסו הכרשינין כשהן עשויין עיסה, אבל אם הכניסן כרשינים, קלטום מחיצות ושוב אינם יוצאים אף אם עשאם עיסה בפנים. 81) כלומר, הכרשינים, שנעשתה העיסה מהם. 82) שקלטום מחיצות, כיוון שהכרשינים עצמם אינם נאכלים אלא בשני רעבון - לא החמירו בעיסתם. 83) כלומר, הכרשינים, ואפילו בטומאה מדבריהם.

טו. אֵילָן שֶׁעוֹמֵד לִפְנִים מִן הַחוֹמָה וְנוֹפוֹ נוֹטֶה חוּץ לַחוֹמָה - אֵין אוֹכְלִין תַּחַת נוֹפוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[84]. וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּכְנַס תַּחַת נוֹפוֹ - אֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁנִּכְנַס לִירוּשָׁלַיִם.

84) ואין אומרים, כשם שלגבי איסור פדייה, הרי הוא כירושלים, הוא הדין לגבי אכילה.

טז. בָּתִּים שֶׁבְּצַד הַחוֹמָה[85], שֶׁפִּתְחֵיהֶם לִפְנִים מִן הַחוֹמָה[86] וַחֲלָלָן[87] לַחוּץ: מִכְּנֶגֶד הַחוֹמָה וְלִפְנִים - כְּלִפְנִים לְכָל דָּבָר[88]; וּמִכְּנֶגֶד הַחוֹמָה וְלַחוּץ[89] - אֵין אוֹכְלִין[90] שָׁם וְאֵין פּוֹדִין שָׁם לְהַחְמִיר[91]. הָיָה חֲלָלָן לִפְנִים וּפִתְחֵיהֶם לַחוּץ: מִכְּנֶגֶד הַחוֹמָה וְלַחוּץ - כְּלַחוּץ, פּוֹדִין בּוֹ וְאֵין אוֹכְלִין[92]; וּמִכְּנֶגֶד הַחוֹמָה וְלִפְנִים - אֵין אוֹכְלִין שָׁם וְאֵין פּוֹדִין לְהַחְמִיר. וְהַחַלּוֹנוֹת וָעֲבִי הַחוֹמָה[93] - כְּלִפְנִים[94].

85) שאין חלל הבית ופתחו בעובי החומה, אלא רק אחד מהם. 86) חומת ירושלים. כלומר, בתוך עובי החומה. 87) הבית עצמו, שתוכו חלול. 88) ומותר לאכול מעשר שני תחת פתח הבית שהוא בעובי החומה, ואסור לפדותו שם. שאנו נותנים על מקום הפתח קולי וחומרי מקום שהוא שם. 89) כלומר, בחלל הבית. 90) מעשר שני, כדין חוץ לעיר. 91) כדין תוך העיר, שאנו הולכים אחרי הפתח להחמיר, ואם הפתח והחלל לצד אחד של החומה דינו כאותו צד לכל דבר, אף לקולא. 92) כלומר, בין לקולא בין לחומרא. 93) ואף שבפסחים שם העמידו משנה זו ב"שורא ובר שורא", כלומר, בחומה קטנה ונמוכה השווה לקרקע העזרה, אבל גג החומה לא נתקדשה, - פסק רבינו כפשטות הסוגיא בזבחים נו. שאמרו שם "תנינא, החלונות ועובי החומה כלפנים", ולא העמידו ב"שורא ובר שורא" כבפסחים שם, משמע שלעניין מעשר שני וקדשים קלים, נתקדשו גגים ועליות בירושלים, ורק לעניין קדשי קדשים ושחיטת קדשים קלים לא נתקדשו, וכפשטות לשון הברייתא בפסחים שם. 94) ואף שלהלן בפרק י"ב מהלכות שמיטה ויובל הלכה יב, פסק רבינו שבית הבנוי בחומה, אין דינו כבתי ערי חומה, כר' יהודה בערכין לב. ולא כר' שמעון, צריך לומר, שדין קדושת חומת ירושלים לחוד, ודין בתי ערי חומה לחוד. וראה בירושלמי מעשרות סוף פרק ג, שלמדו דין זה, שבית הבנוי בחומה אינו כלפנים לגבי דין בתי ערי חומה, מפסוק מיוחד שבפרשת בתי ערי חומה, ואין לדבר זה עניין עם קדושת החומה.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שהאוכל מעשר שני בטומאה לוקה. והאוכל מעשר שני באנינות, ואי זהו אונן. אם נותנין פירות מעשר שני לעם הארץ. אם מותר לאכול מעשר שני דמאי. מעשר שני אסור לאבד אפילו מיעוטו. וכמה הוא מיעוטו. שאוכל דבר שדרכו לאכול ושותה דבר שדרכו לשתות. שמרים של מעשר שני שנתן עליהם מים, ויין של מעשר שנפל לתוכו דבש. ודין מעשר שני אם ניתן לרפואה, ואם מקדשין בו האשה וכיוצא בזה. המקדיש מעשר שני שלו לבדק הבית.

א. הָאוֹכֵל[2] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּטֻמְאָה - לוֹקֶה[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא בִעַרְתִּי[4] מִמֶּנּוּ בְּטֻמְאָה. בֵּין שֶׁהַמַּעֲשֵׂר טָמֵא וְהָאוֹכֵל טָהוֹר, בֵּין שֶׁהַמַּעֲשֵׂר טָהוֹר וְהָאוֹכֵל טָמֵא. וְהוּא שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ בִּירוּשָׁלַיִם[5] קֹדֶם שֶׁיִּפָּדֶה[6], שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה עַל אֲכִילָתוֹ בְּטֻמְאָה אֶלָּא בִּמְקוֹם אֲכִילָתוֹ[7]; אֲבָל אִם אֲכָלוֹ בְּטֻמְאָה[8] חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[9] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[10].

2) ברייתא ביבמות עג: ובמכות יט: 3) משנה במכות יג. לפי המבואר שם יט: 4) פסחים כד. וביבמות ובמכות שם, למדו כן מן הפסוק "לא תוכל לאכול בשעריך וגו'", וראה להלן שלרבינו היתה גירסא אחרת בגמרא שם. 5) מכות שם: "אמר רבי יוסי בר חנינא וכו' רישא (ששנינו שהאוכל מעשר שני שלא נפדה - לוקה) במעשר שני טמא וגברא טמא (או זה או זה - תוספות), וקא אכיל ליה בירושלים". 6) שלאחר שפדהו - הרי הוא חולין. 7) כלומר, במקום שמצוה לאכלו, כשהוא טהור. ובפירוש המשנה (מכות שם משנה ג) למד זאת רבינו מה שנאמר (דברים יב, יז): "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך". ונאמר בבכור (שם טו, כז) "בשעריך תאכלנו", ללמדך "שלא תוכל לאכול מעשר בטומאה בירושלים, כמו שתאכל בכור בטומאה בשעריך". ולפי דעת הרש"ש במכות שם, גרס כן רבינו בגמרא שם. ולפי זה, נשאר המקור ללאו מן הפסוק "ולא בערתי ממנו בטמא", ראה למעלה. 8) אבל בטהרה - לוקה, למעלה פ"ב ה"ו. 9) אפילו אחר שנכנס לירושלים ויצא. 10) בין אם נכנס לירושלים ויצא (אינו לוקה משום אוכל מעשר שני חוץ לחומה (ראה למעלה שם) - כיון שאינו ראוי לאכילה. חזון־איש), ובין אם לא נכנס עדיין, ראה למעלה שם.

ב. וַאֲפִלּוּ[11] לְהַדְלִיק [בּוֹ][12] אֶת הַגֵּר אַחַר שֶׁנִּטְמָא[13] - אָסוּר[14] עַד שֶׁיִּפָּדֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֻמְאָה.

11) יבמות שם. 12) בשמן של מעשר שני. 13) כלומר, אפילו אחר שנטמא - אסור, וכל־שכן קודם שנטמא, שהרי אסור להוציאו בשאר צרכיו, כדלהלן בהלכה י. וכן כתב רש"י ד"ה ואילו, ועוד שם: ד"ה והיכן. וראה בר"ש לשביעית פ"ח משנה ב, וברע"ב ובתוספת הגרע"א שם. 14) אם הכוונה לומר: אסור ואינו לוקה, צריך עיון מה בין זה לאוכל בטומאה, שאף הוא נלמד מהפסוק הנ"ל, ולוקה

(בהלכה הקודמת), וראה בר"י קורקוס, ובגליון הרמב"ם להגרע"א.

ג. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[15], שֶׁהַמַּעֲשֵׂר שֶׁנִּטְמָא, אֲפִלּוּ בִּירוּשָׁלַיִם[16] - פּוֹדִין וְיֵאָכֵל[17]. וְאוֹכְלִין אֶת דָּמָיו בְּטָהֳרָה בְּתוֹרַת פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר[18], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[19]. אֲפִלּוּ[20] נִטְמְאוּ הַפֵּרוֹת כֻּלָּן כְּשֶׁהֵן טֶבֶל - מַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[21] בְּטֻמְאָה וּפוֹדֵהוּ[22].

15) למעלה פ"ב הלכה ח. 16) שאין פודין בה מעשר טהור (שם). 17) המעשר הטמא לאחר פדייתו, לאדם טמא או לטהור שאינו אוכל חולין בטהרה. 18) שהרי כן נאמר (דברים יד, כג־כה) "ואכלת וגו' מעשר דגנך וגו' לא תוכל שאתו (כלומר, לא תוכל לאכלו, מחמת שהוא טמא - מכות שם) וגו' ונתתה בכסף וגו' ונתת הכסף וגו' בבקר ובצאן וגו' ואכלת שם לפני ה' אלקיך". הרי שמעשר שני שנטמא פודין אותו בירושלים על כסף, וקונים בו בקר וצאן וכו' ואוכלים אותם בקדושה לפני ה', כפירות מעשר שני. 19) [להלן הלכות י־יא דיני אכילת מעשר שני. ועיין כסף־משנה]. 20) ירושלמי מעשר שני פ"ג הלכה ג: "ר' פנחס מסאב לה (היה מטמא את המעשר־שני) ופדה לה". ולא ייתכן שטמאו לאחר שהופרש, שהרי הוא קרוי קודש, כבהלכה הסמוכה ואסור לטמאו, ראה להלן הלכה ח ובפ"ח מהלכות לולב ה"ב, אלא טימאו בעודו טבל. 21) ואין אומרים, שכיון שאף קודם הפרשתו, כבר היה המעשר טמא, לא תחול על המעשר קדושת מע"ש, ואין צורך להפרישו ולפדותו. וראה במעשר שני פרק ה משנה יב ובמפרשים שם. וצ"ע. 22) ואוכל דמיו בטהרה. [יתכן שחייב לפדותו, בכדי לאכול את דמיו בטהרה בתורת פירות מעשר שני. (ראה למעלה), שאם לא כן גורם הוא שייפסד. וזהו מה שאמרו במעשר שני שם (להלן פי"א הלכה טו): "אם הפרישו בטומאה אינו יכול להתוודות", היינו שהפרישו בטומאה ולא פדהו, כנ"ל, ועיין שם בתוספות חדשים].

ד. הֶעָרֵל - כַּטָּמֵא[23], וְאִם אָכַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁלּוֹקֶה עַל אֲכִילַת תְּרוּמָה[24]; שֶׁהַתְּרוּמָה קְרוּיָה קֹדֶשׁ, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי קָרוּי קֹדֶשׁ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בּוֹ: קֹדֶשׁ לַיְיָ[25]. וְטָמֵא[26] שֶׁטָּבַל - אוֹכֵל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ[27].

23) כרבי עקיבא ביבמות עד. וראה בפ"ז מהלכות תרומות הלכה י, ובפ"ב מהלכות חגיגה סוף הלכה א ובלחם־משנה שם (משנה־למלך). 24) הלכות תרומות שם. 25) ביבמות שם למד רבי עקיבא, שערל אינו אוכל בתרומה, מן הפסוק "איש איש מזרע אהרן וגו' בקדשים לא יאכל" לרבות ערל. ושם אמרו בגמרא, שלרבי עקיבא ערל אסור באכילת מעשר, ולא אמרו מהיכן למדו זאת. 26) נגעים פי"ד משנה ג, והובאה ביבמות שם: 27) ואף שלמדו מעשר שני מתרומה לענין ערל, כנ"ל, לענין היתר אכילה לטמא שטבל לא למדו, ודינים מיוחדים לכל אחד מהם, ראה בהלכות תרומות שם הלכה ב.

ה. הָאוֹכֵל[28] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּאֲנִינוּת שֶׁל תּוֹרָה[29] - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ[30]. וְהוּא שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ בִּמְקוֹם אֲכִילָתוֹ, בִּירוּשָׁלַיִם[31]; אֲבָל אִם אֲכָלוֹ בַּחוּץ[32] בַּאֲנִינוּת[33], אוֹ שֶׁאֲכָלוֹ בִּפְנִים בַּאֲנִינוּת שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[34] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[35].

28) ביכורים פ"ב משנה ב. 29) ראה בהלכה הסמוכה. 30) רבינו לשיטתו בספר המצוות סוף כלל ח, שכל מקום בתורה שהוטל עלינו שנכריז, שלא עשינו דבר מסוים, כלומר, שנשלל מעצמנו מעשה פלוני ופלוני, הרי הוא כמצוות לא־תעשה. והרמב"ן שם השיג עליו (כסף־משנה), ומקור לדברי רבינו בירושלמי סוטה פ"ה הלכה ב, עיין בשירי קרבן (אור שמח). 31) דבר זה נלמד מאיסור אכילתו בטומאה, למעלה הלכה א. שכיון שהאיסורים סמוכים בתורה, מסתבר שדיניהם שוים (כסף־משנה). 32) אפילו לאחר שהיה בירושלים ויצא. 33) אבל שלא באנינות - לוקה, כנ"ל בפ"ב הלכה ו. 34) ראה בהלכה הסמוכה. 35) האוכל בחוץ, על שלא קיים "רצרת הכסף בידך" (ראה למעלה הלכה א), והאוכל בפנים על שעבר על דברי חכמים.

ו. אֵיזֶהוּ אוֹנֵן? זֶה הַמִּתְאַבֵּל עַל אֶחָד מִן הַקְּרוֹבִים שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן[36]. וּבְיוֹם הַמִּיתָה - הוּא אוֹנֵן מִן הַתּוֹרָה, וּבַלַּיְלָה - אוֹנֵן מִדִּבְרֵיהֶן[37]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם הַיִּיטַב בְּעֵינֵי יְיָ[38]; הַיּוֹם - אָסוּר, וְלַיְלָה - מֻתָּר[39]. נִשְׁתַּהָה הַמֵּת יָמִים רַבִּים וְאַחַר כָּךְ נִקְבַּר - כָּל אוֹתָן הַיָּמִים שֶׁאַחַר יוֹם הַמִּיתָה עַד יוֹם הַקְּבוּרָה הוּא אוֹנֵן מִדִּבְרֵיהֶן. וְאֵין יוֹם הַקְּבוּרָה תּוֹפֵשׂ לֵילוֹ[40].

36) מן התורה. וראה בפ"ב מהלכות אבל הלכה א. 37) זבחים צט: וק: כרבי ורבי שמעון ולא כר' יהודה, וכן הוא בפסחים צב. ובברכות טז: וברי"ף שם. 38) כן הוא בסיפרא פ' שמיני פרק ב הלכה יא. וראה בזבחים ק: וברי"ף ורבינו יונה בברכות סוף פרק ב. 39) מן התורה. אבל מדרבנן, הרי הוא אונן עד הקבורה. 40) ברייתא בזבחים שם: "אלא תריץ הכי, עד מתי הוא מתאונן עליו כל אותו היום (כלומר, יום הקבורה ואפילו לאחר עשרה ימים מן המיתה - רש"י שם) בלא לילו. רבי אומר, כל זמן שלא נקבר (הרי הוא אונן מדבריהם אפילו אחר עשרה ימים, כנ"ל) ואם נקבר תפס לילו (שלאחריו)". והלכה כחכמים, שאין הלכה כרבי אלא מחברו, אבל לא מחביריו. וצריך לומר שחכמים אלו חולקים על חכמים הנזכרים בברייתא שם למעלה בסמוך, הסוברים ש"אין מתאונן אלא אותו היום בלבד", כלומר, יום המיתה. וראה להלן בפ"ב מהלכות ביאת מקדש הלכות ט־י, וכסף־משנה שם.

ז. וְלֹא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַקֳּדָשִׁים כֻּלָּן[41] אִם אֲכָלָן בַּאֲנִינוּת שֶׁל תּוֹרָה - לוֹקֶה[42]; וּבַאֲנִינוּת שֶׁל דִּבְרֵיהֶן - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[43].

41) במקומות הנזכרים מדובר בקדשים. 42) שאף איסור אכילת קדשים באנינות הוא בכלל הכתוב "לא אכלתי באוני", וראה בזבחים קא. ובספר המצוות לא־תעשה קנא. 43) ראה למעלה הלכה ה.

ח. אֵין[44] נוֹתְנִין פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[45] לְעַם הָאָרֶץ, וְלֹא פֵּרוֹת הַנִּלְקָחוֹת בִּמְעוֹת מַעֲשֵׂר, וְלֹא מְעוֹת מַעֲשֵׂר[46], מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת טֻמְאָה[47]. וּמֵאֵתָר[48] לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי בַּאֲנִינוּת[49], וְלִתְּנוֹ לְעַם הָאָרֶץ[50]; וְהוּא שֶׁיֹּאכַל כְּנֶגְדּוֹ[51]. אֵין[52] מַפְקִידִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[53] אֲפִלּוּ אֵצֶל חָבֵר[54], שֶׁמָּא יָמוּת וְנִמְצָא הַמַּעֲשֵׂר תַּחַת יַד בְּנוֹ עַם הָאָרֶץ[55]; אֲבָל[56] מַפְקִידִים מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי אֵצֶל עַם הָאָרֶץ[57].

44) מע"ש פ"ג משנה ג, וירושלמי שם. ובדמאי פ"א סוף הלכה ב ובפ"ב שם הלכה ד. 45) של פירות ודאי, ראה להלן. 46) שדינם כדין מעשר שני, כדלהלן בראש פרק ד. 47) ואסור לגרום טומאה למעשר שני, שהוא קרוי קודש, כתרומה, ראה למעלה הלכה ג. 48) דמאי פ"א משנה ב. 49) אפילו באנינות של תורה. ובירושלמי שם: "תני נאכל (מעשר שני של דמאי) באנינה ואינו נאכל בטומאה (כן נראה גם ממה שאמרו להלן, שנותנו לעם־הארץ, הרי שלאכלו בטומאה אסור - מראה הפנים שם). מה בין אנינה מה בין טומאה. אמר רב נחמן טומאה מצויה, אנינה אינה מצויה, וגזרו על דבר שהוא מצוי ולא גזרו על דבר שאינו מצוי". 50) אף־על־פי שהוא בחזקת טומאה. משנה שם. אבל לאכלו בטומאה לא התירו, ראה למעלה. 51) ש"יצטרך להוציא מנכסיו כפי מה שהם (הפירות שנתן) שוים, ואוכלם בירושלים כמעות מעשר שני (בטהרה וכו'" - פירוש המשנה שם), שהחמירו חכמים בנותן לעם־הארץ, שלא יהא רגיל בכך (ועיין בר"ש שם שאין דעתו כן). ונראה שבמחלל מעשר שני של דמאי שבידו על מה שביד עם־הארץ, לא החמירו חכמים, ראה להלן פ"ח הלכה יג, וראה ב"משנה ראשונה" ובחזון־איש. 52) תוספתא מע"ש פ"ד. 53) של ודאי. 54) כאבא חלפי בן קרויא, שם. 55) הראב"ד כתב שאין לחשוש אלא לזמן מרובה אבל לא לזמן מועט, וכתב הכסף־משנה שייתכן כי כן גם כוונת רבינו. ועיין בתוספתא כפשוטה. 56) בדפוס רומי חסרה פיסקא זו, אבל מלשון הראב"ד נראה שגרס כן בדברי רבינו. 57) כן הוא בתוספתא שם. והראב"ד היתה לו נוסחא אחרת שם.

ט. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[58] אָסוּר לְאַבֵּד אֲפִלּוּ מְעוּטוֹ[59] בַּדְּרָכִים, אֶלָּא מוֹלִיכוֹ כָּל שֶׁהוּא אוֹ מוֹלִיךְ דָּמָיו לִירוּשָׁלַיִם[60]. וּמֵאֵתָר[61] לְאַבֵּד מְעוּט מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי בַּדְּרָכִים[62]. וְכַמָּה הוּא מְעוּט? פָּחוֹת מִכִּגְרוֹגֶרֶת, בֵּין בְּאֹכֶל שָׁלֵם בֵּין בְּפָרוּס[63]. אֲבָל כִּגְרוֹגֶרֶת - אֵין מְאַבְּדִין אוֹתוֹ. וְהַמַּפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי פָּחוֹת מִכִּגְרוֹגֶרֶת[64] - הֲרֵי זֶה נוֹתְנוֹ לְעַם הָאָרֶץ וְאוֹכֵל כְּנֶגְדּוֹ[65]; אֲבָל[66] לֹא יַפְרִישֶׁנּוּ[67] לְכַתְּחִלָּה לְאַבְּדוֹ[68], שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין לְאַבֵּד[69].

58) של ודאי. 59) אפי' פחות מכגרוגרת, ראה להלן. 60) דין זה נלמד, ממה שלא התירו במשנה (דמאי פ"א משנה ב) אלא לאבד מיעוט מעשר שני של דמאי. ראה להלן. 61) משנה שם. 62) המובילות לירושלים, שהקלו בדמאי, מחמת קושי הדרך. 63) ירושלמי שם: "ר' יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק, בין בפרוס בין בשלם עד גרוגרת". 64) כלומר, אפילו פחות מכגרוגרת, שבדרכים התירו לאבדו, כנ"ל - לא הקלו בו ליתנו לעם־הארץ, אלא אם אוכל כנגדו. 65) כשם שעושה במעשר שני של דמאי שהוא יותר מכגרוגרת, כבהלכה הקודמת. ודעת רבינו, שמה שאמרו במשנה "ונותנו לעם־הארץ ויאכל כנגדו", זה מוסב גם על הנאמר שם בסמוך "ומאבדין את מיעוטו". וראה בתוספות אנשי־שם. בכסף־משנה, ובחזון־איש. 66) בעיא של ר' הושעיא, בירושלמי שם. 67) כלומר, מעשר שני של דמאי, פחות מכגרוגרת. 68) בדרכים. 69) אף־על־פי שלא נפשטה הבעיא, פסקה רבינו לחומרא. וצריך עיון: הרי כל איסור איבוד מעשר שני של דמאי אינו אלא מדרבנן.

י. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[70] נִתָּן לַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ[71]. וְסִיכָה - כִּשְׁתִיָּה[72]. וְאָסוּר[73] לְהוֹצִיאוֹ בִּשְׁאָר צְרָכָיו, כְּגוֹן לִקַּח בּוֹ כֵּלִים וּבְגָדִים וַעֲבָדִים[74]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת[75]. כְּלוֹמַר, לֹא הוֹצֵאתִי אוֹתוֹ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַיֵּם אֶת הַגּוּף[76]. וְאִם הוֹצִיא מִמֶּנּוּ בִּשְׁאָר דְּבָרִים, אֲפִלּוּ בִּדְבַר מִצְוָה, כְּגוֹן שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין לְמֵת[77] מִצְוָה[78] - הֲרֵי זֶה[79] אוֹכֵל כְּנֶגְדּוֹ בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר[80].

70) מע"ש פ"ב משנה א. 71) ושתיה בכלל אכילה היא (ירושלמי שם, ובבלי יומא עו:). 72) שנאמר (תהלים קט, יח): "ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו" (משנה בשבת פו.). ולפי דברי הירושלמי (שם) כל מקום שאמרה תורה לאכול בקום ועשה, אף סיכה בכלל. אבל במקום שאסרה תורה לאכול, אין סיכה בכלל, אלא־אם־כן נתרבתה מכתוב מיוחד (אור שמח). וראה בפ"א מהלכות שביתת עשור הלכות ד־ה, ולמעלה פ"י מהלכות תרומות הלכה ב. 73) מן התורה, כדלהלן. ולא כתב רבינו כאן שלוקה, כמו שכתב למעלה (הלכות א־ה) לענין טומאה ואנינות, ועיין רדב"ז. 74) שם פ"א משנה ז. ולא נזכרו במשנה אלא עבדים. וכלים ובגדים נלמדו מארון ותכריכים, להלן. וכן מפורש משנה שם: "כל שהוא חוץ לאכילה ולשתיה ולסיכה מדמי מעשר שני, יאכל כבגדו". 75) רבינו למד זאת מדעתו. וראה בלשון רבינו בספר המצוות. 76) לכן הרי זה כמת. אבל באכילה, שתיה וסיכה, כיון שהמזון נאכל ונבלע באיברים, הרי זה קרוי "חי" ולא "מת" (כסף־משנה). 77) שם פ"ה משנה יב, וספרי לפרשת כי־תבא. ועיין יבמות עד. וזו לשון רבינו בספר המצוות (לא־תעשה קנב): "והזכיר (הכתוב) את המת לחיזוק, כאילו יאמר אע"פ שהיא מצוה, לא יוציא עליו מעות מעשר שני, ונראה לי שכיון שצוה יתעלה להוציא דמי מעשר שני במזון בלבד, כמו שאמר "ונתת הכסף וכו'" הרי המוציא אותו בזולת המזון כאילו נתנו למת, שאין תועלת למת בכך". רוצה לומר: דוקא לענין סיכה, דרשו חכמים (יבמות שם) להיפך "ולא נתתי ממנו למת" - "הא לחי - נתתי", וסיכה מותרת בשמן של מעשר שני טמא, מפני שסיכה היא כשתיה, ומותרת אף במעשר שני טהור (שם. וצריך עיון שרבינו השמיט זאת),

מה־שאין־כן לענין כלים ובגדים, אי אפשר לדרוש "הא חי מותר", אלא למדו חי ממת לאסור, שאם במת שהוא מצוה אסור, כל־שכן שלחי אסור. ועיין ביבמות שם ובחידושי הרמב"ן שם. וראה בכסף־משנה ובהערת הגר"ח העליר לספר המצוות שם. 78) במשנה לא נאמר "מת מצוה", אבל סבור רבינו ש"מת" כולל גם מת מצוה (ר"י קורקוס). [ואף־על־פי שהעוסק בקבורת מת מצוה פטור ממצוה אחרת (מגילה ג:) - לא הותר לו לעשות איסור עבורו]. 79) שם פ"א משנה ז. 80) כל זה, כשהמוכר שמכר לו את הכלים והבגדים והתכריכים, ברח או מת, אבל אם הוא קיים לפנינו יחזיר הדמים לבעליהם ויחזרו הבגדים למוכר, כדלהלן פ"ז הלכה טז.

1 **יא. מַעֲשֵׂר[81] - אוֹכֵל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל, וְשׁוֹתֶה**
2 **דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת[82], וְסָךְ דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּךְ. וְלֹא**
3 **יָסוּךְ יַיִן וָחֹמֶץ, אֲבָל סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן[83]. וְלֹא[84]**
4 **יִסְחַט אֶת הַפֵּרוֹת לְהוֹצִיא מֵהֶן מַשְׁקִין, חוּץ מִזֵּיתִים**
5 **וַעֲנָבִים בִּלְבַד[85]. [וְאֵין[86] מְפַטְּמִין אֶת הַשֶּׁמֶן[87], אֲבָל[88]**
6 **מְפַטְּמִין אֶת הַיַּיִן[89].] וְאֵין[90] מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לֶאֱכֹל פַּת**
7 **שֶׁעִפְּשָׁה וְשֶׁמֶן שֶׁנִּסְרַח, אֶלָּא כַּיָּיִן שֶׁנִּפְסַל מֵאֹכֶל**
8 **אָדָם פְּקֻעָה קְדֵשָׁה מִמֶּנּוּ[91].**

81) שם פ"ב משנה א. והכוונה, מה עושה במעשר שני, ומפרש, אוכל וכו'. והר"י קורקוס העתיק: "במעשר. והכסף־משנה העתיק: "מעשר שני". 82) במשנה שם לא נאמרה בבא זו, אבל כן הוא בתוספתא לענין תרומה (תרומות פ"ט) בשביעית (פ"ו שם), והרי במשנה שם (פ"ח משנה ב) השוו תרומה ומעשר שני לשביעית. 83) בירושלמי שם: "זה דרכו לכן (שמן לסוך) וזה אין דרכו לכן (יין וחומץ לסוך)". 84) תרומות פי"א משנה ג: "כל הפירות אין משנים אותם מברייתן בתרומה ובמעשר שני, אלא זיתים וענבים בלבד". 85) שאין לשנות הפירות מברייתם, וראה להלן פ"ט הלכה ג, ופ"ה מהלכות שמיטה ויובל הלכה ג, ולמעלה פי"א מהלכות תרומות הלכה ב. 86) משנה במעשר שני שם. ובדפוס רומי חסירה פיסקא זו. וראה ב'תוספות יום־טוב'. 87) במיני מרקחת, כיון שהוא מפסיד טעמו על ידי כך, וממעט באכילתו (פירוש המשנה. וראה בהלכות תרומות שם הלכה ג). ומטעם זה אסור לקנות שמן מפוטם בדמי מעשר שני (משנה שם). 88) משנה שם. 89) שאין טעם היין נפסד משום כך, אלא אדרבא משתבח. 90) ירושלמי מעשר שני שם הלכה א [וכן היא בתוספתא שביעית פ"ז הלכה ב]. 91) ירושלמי שם.

9 **יב. כֹּל[92] שֶׁמֻּתָּר לְזָרִים לְאָכְלוֹ בִּתְרוּמָה[93], כָּךְ מֻתָּר**
10 **בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי לְאָכְלוֹ בְּתוֹרַת חֻלִּין[94]. שְׁמָרִים[95] שֶׁל**
11 **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנָּתַן עֲלֵיהֶם מַיִם - רִאשׁוֹן[96] אָסוּר**
12 **כְּמַעֲשֵׂר, וְשֵׁנִי[97] מֻתָּר כְּחֻלִּין[98]. וְשֶׁל דְּמַאי - אֲפִלּוּ**
13 **רִאשׁוֹן מֻתָּר[99].**

92) תוספתא תרומות פ"י. וירושלמי מעשר שני שם. 93) כמבואר בהלכות תרומות שם הלכות י־יג (אור שמח). 94) כלומר, מחוץ לירושלים או טמא בירושלים. 95) תוספתא תרומות שם. והובאה בבבלי בבא בתרא צז. כתנא־קמא ולא כרבי מאיר. 96) כלומר, המים הראשונים שהוציא מן השמרים. 97) כלומר, המים שהוציא לאחר שנתנם על השמרים בשניה. 98) אבל בתרומה החמירו, ראה למעלה בהלכות תרומות שם הלכה יג. 99) בבא בתרא שם. שבדמאי הקלו.

14 **יג. יַיִן[100] שֶׁל מַעֲשֵׂר[101] שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ דְּבַשׁ וְתַבְלִין[102]**
15 **וְהִשְׁבִּיחוּ[103] - הַשֶּׁבַח לְפִי חֶשְׁבּוֹן[104]. וְכֵן[105] דָּגִים**
16 **שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִם קַפְלוּטוֹת[106] שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי**
17 **וְהִשְׁבִּיחוּ[107] - הַשֶּׁבַח לְפִי חֶשְׁבּוֹן.**

100) מעשר שני שם. 101) שני. ובכתב־יד נוסף כן בדברי רבינו (מעשה רוקח). וכן הוא בר"י קורקוס. 102) צ"ל: "ותבלין". וכן הוא בכסף־משנה. אבל בדפוס רומי הוא כלפנינו. ומדובר בדבש ותבלין של חולין של אדם אחר. 103) כלומר, הוסיפו במדתו ובטעמו, כדלהלן. 104) נתבאר להלן בהלכה טו. 105) משנה שם. 106) בעל 'מלאכת שלמה' מצא במשנה מנוקדת: "קֻפָּלוּטוֹת". והם: החציר הנעשה בארץ הצבי" (פירוש המשנה). והם כרישי שדה, כמפורש בירושלמי כלאים פ"א הלכה ב. 107) כמבואר למעלה.

18 **יד. עִסָּה[108] שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁאֲפָאָהּ וְהִשְׁבִּיחָהּ -**
19 **הַשֶּׁבַח לַשֵּׁנִי. זֶה הַכְּלָל[109]: כֹּל שֶׁשִּׁבְחוֹ נִכָּר[110]: אִם**
20 **הוֹתִיר בַּמִּדָּה[111] - הַשֶּׁבַח לְפִי חֶשְׁבּוֹן, וְאִם לֹא הוֹתִיר**
21 **הַמִּדָּה[112] - הַשֶּׁבַח לַשֵּׁנִי בִּלְבַד; וְכֹל שֶׁאֵין שִׁבְחוֹ**
22 **נִכָּר, אֲפִלּוּ הוֹתִיר הַמִּדָּה - הַשֶּׁבַח לַשֵּׁנִי בִּלְבַד[113].**

108) משנה שם. ובדפוס רומי ליתא פיסקא זו "עיסא וכו' לשני". 109) משנה שם. 110) בטעם. 111) במשנה שם: "זה הכלל כל ששבחו ניכר, השבח לפי חשבון". ובירושלמי אמר ר' יוחנן: "כל שיש בו הותיר מידה השבח לשני". וכן הוא בתוספתא שם סוף פ"ו: "כל המותיר במדה שבחו ניכר, השבח לפי חשבון", הרי שצריך שניהם: גם הוסיף במדה וגם ניכר בטעם. ראה בר"י קורקוס. 112) אף שהשביח בטעם. 113) כמפורש במשנה שם, שכל ש"אין שבחו ניכר - השבח לשני", אף־על־פי שהמשנה מדברת כשהותיר במדה, כדעת ר' יוחנן בירושלמי שם. ועיין ראב"ד.

23 **טו. כֵּיצַד הַשֶּׁבַח לְפִי חֶשְׁבּוֹן[114]? יַיִן שֶׁל מַעֲשֵׂר**
24 **שֶׁשָּׁוֶה שְׁלֹשָׁה[115], שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ דְּבַשׁ וְתַבְלִין שָׁוֶה זוּז**
25 **אֶחָד, וְהוֹסִיפוּ[116] בְּמִדָּתוֹ וְהִשְׁבִּיחוּהוּ[117], וַהֲרֵי הַכֹּל**
26 **שָׁוֶה חֲמִשָּׁה - חוֹשְׁבִין הַכֹּל בְּאַרְבָּעָה וּרְבִיעַ[118]. וְכֵן**
27 **עַל דֶּרֶךְ זֶה בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים.**

114) הנזכר בהלכות הקודמות. 115) זוזים. 116) בדפוס רומי "והוסיפו", כלומר, הדבש והתבלין. 117) בטעמו. 118) בדפוס ווינציאה: "בארבעה פחות רביעי". וכן הוא בר"י קורקוס ובדרב"ז. וראה בפירוש המשנה.

28 **טז. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[119], אַף עַל פִּי שֶׁנִּתַּן לְסִיכָה[120] - אֵין**
29 **נוֹתְנִין אוֹתוֹ לֹא עַל גַּבֵּי צִנִּית[121] וְלֹא עַל גַּבֵּי**

1 חֲזָזִית[122], וְאֵין עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ קָמִיעַ[123] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ,
2 שֶׁהֲרֵי לֹא נִתַּן לִרְפוּאָה[124].

119) תוספתא מעשר שני פרק א. והיינו שמן של מעשר שני. ולולא דברי רבינו, היה אפשר לפרש דברי התוספתא בסלע של מעשר שני, ראה בתוספתא כפשוטה שם. 120) למעלה הלכה י. 121) "מכה שיוצאת ברגל מלמטה" (אוצר הגאונים למסכת שבת, חלק התשובות עמוד 36). 122) ילפת (חסדי דוד לתוספתא שם). וראה בתרגום אונקלוס לויקרא כא, כ. 123) כי היו עושים גם קמיעים של עיקרין (= עשבים), וראה בשבת סא. 124) אלא לאכילה ושתיה וסיכה שהיא כשתיה, ולא לרפואה. וראה בפ"ה מהלכות שמיטה ויובל הלכה יא, שדרשו: "לאכלה ולא לרפואה".

3 יז. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - מָמוֹן גָּבוֹהַּ הוּא[125], שֶׁנֶּאֱמַר: לַיָּ
4 הוּא[126]. לְפִיכָךְ אֵינוֹ נִקְנֶה בְּמַתָּנָה[127], אֶלָּא אִם כֵּן[128]
5 נָתַן לוֹ הַטֶּבֶל[129] וְהַמְקַבֵּל מַפְרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר. וְאֵין
6 מְקַדְּשִׁין בּוֹ אֶת הָאִשָּׁה[130], וְאֵין[131] מוֹכְרִין אוֹתוֹ, וְאֵין
7 מְמַשְׁכְּנִין[132] אוֹתוֹ, וְאֵין מַחֲלִיפִין[133] אוֹתוֹ, וְאֵין[134]
8 מַרְהִינִין[135] אוֹתוֹ.

125) קידושין נב: כרבי מאיר ולא כרבי יהודה. וגם מעות מעשר שני הן ממון גבוה, להלן פ"ז הלכה יט. וראה להלן הלכה כ. 126) שם נג. נג: 127) לא כתב "אינו ניתן במתנה" אלא "אינו נקנה במתנה", וכן הוא להלן פ"ט הלכה ב, שאין איסור לתת במתנה (ראה בסוף ההלכה הסמוכה במעשר שני פ"א משנה א), אלא אינו נקנה למקבל, והרי הוא כאוכל משל הנותן, ברשותו (אור שמח). וראה במאירי קידושין נד: עמ' 862 ד"ה מעשר שני. 128) שם נד: 129) ואף־על־פי ש"מתנות שלא הורמו כמי שהורמו" (למעלה פ"ה מהלכות אישות הלכה ו, ופ"ו מהלכות מעשר הלכה כא, ולמעלה פ"ב הלכה י) - אין המעשר שני קודש וממון גבוה אלא לאחר ההפרשה. וזוהי כוונת הגמרא שם, שלענין זה הכל מודים שמתנות שלא הורמו אינן כמורמות (ר"י קורקוס ומאירי בקידושין שם עמ' 762 ושיטה לא נודע למי, שם). 130) ואם קדשה אינה מקודשת, כרבי מאיר שם. וכן הוא בהלכות אישות שם הלכה ד. 131) תוספתא מעשר שני תחילת פרק א. וראה להלן הלכה כ. 132) ראה בהלכה הסמוכה. 133) שחליפין כמכר. 134) תוספתא שם. 135) ראה בהלכה הסמוכה.

9 יח. כֵּיצַד[136] אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ? לֹא יִכָּנֵס לְבֵיתוֹ
10 וִימַשְׁכְּנֶנּוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלּוֹ[137]. עָבַר וּמִשְׁכְּנוֹ -
11 מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ[138]. כֵּיצַד אֵין מַרְהִינִין אוֹתוֹ? לֹא
12 יֹאמַר לוֹ: הֵא לְךָ מַעֲשֵׂר זֶה וְיִהְיֶה בְּיָדְךָ[139], וְתֵן לִי
13 עָלָיו מָעוֹת[140]. כֵּיצַד[141] אֵין מַחֲלִיפִין אוֹתוֹ? לֹא
14 יֹאמַר לוֹ: הֵא לְךָ יַיִן מַעֲשֵׂר וְתֵן לִי שֶׁמֶן מַעֲשֵׂר[142].
15 אֲבָל אוֹמֵר לוֹ: הֵא לְךָ יַיִן[143] שֶׁאֵין לִי שֶׁמֶן, וְאִם
16 רָצָה חֲבֵרוֹ לִתֵּן לוֹ שֶׁמֶן - מֻתָּר; שֶׁהֲרֵי לֹא הֶחֱלִיף
17 עִמּוֹ, אֶלָּא הוֹדִיעוֹ שֶׁאֵין לוֹ[144], וְאִם רָצָה הַלָּה לִתֵּן לִתֵּן
18 - יִתֵּן.

136) תוספתא שם. 137) (היינו באופן שמותר ליכנס לביתו למשכנו משכון אחר, כגון שיש לו אצל חבירו שכר מלאכה ולא זקפו עליו במלוה, ש"נכנס לביתו ונוטל המשכון בשכרו" (פ"ג מהלכות מלוה ולוה הלכה ז). ו"מרהינין" שבסמוך, היינו שנותן לו בתורת משכון, שלבו יהיה סמוך ובטוח שישלם לו, ואינו נוטל בחובו. והשמיענו, ששני מיני המשכון הללו אסורים במעשר שני). 138) ירושלמי שם פ"א הלכה א (רדב"ז). 139) למשכון ולבטוחות. 140) בדפוס רומי: "חולין", וכן הוא בתוספתא שם. 141) תוספתא שם. 142) כלומר, אפילו באופן ששניהם מעשר שני, אסור להחליף זה בזה, שהרי זה כמכר. 143) מעשר שני. 144) ירושלמי שם: "ואין אסור משום חליפין, מכיון שאינו יכול (כלומר נותן היין) להוציאו (כלומר את השמן) ממנו בדין, אין אלו חליפין. ולי‌ידא מילה (כלומר: ולמה) אמר, הא לך יין שאין לי שמן, דאילו הות לי משח (= שמן) הוינא מיתן לך (כלומר: הייתי נותן לך שמן, אבל אין לי)". שמכיון שאפשר לפרש דבריו כך - אינו יכול לפרש דבריו שחבירו יתן לו שמן עבור היין, ולהוציאו כדין.

19 יט. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[145] - אֵין שׁוֹקְלִין כְּנֶגְדּוֹ אֲפִלּוּ[146]
20 דִּינְרֵי זָהָב[147], וַאֲפִלּוּ לְחַלֵּל עֲלֵיהֶם מַעֲשֵׂר שֵׁנִי
21 אַחֵר[148]. גְּזֵרָה[149] שֶׁמָּא לֹא[150] יְכַוֵּן מִמֶּנּוּ מִשְׁקָלוֹ[151],
22 וְנִמְצְאוּ הַפֵּרוֹת חֲסֵרִים, וְהוּא שׁוֹקֵל בָּהֶן מָעוֹת
23 לְחַלֵּל עֲלֵיהֶם מַעֲשֵׂר[152] אַחֵר[153], נִמְצָא מוֹצִיא מַעֲשֵׂר
24 לְחֵלִין בְּפָחוֹת מִדָּמָיו.

145) תוספתא מעשר שני פ"א. וראה בשבת כב: ובמאירי שם. ומדובר כאן בפירות מעשר שני שמשקלם ידוע, כדלהלן. ולא במעות, וראה בהלכה הסמוכה. 146) כן גורס המאירי שם ד"ה גורר. 147) של חולין. ואף־על־פי "שאין כאן צורך למשקל גדול" (שהם יקרים ואין משקלם גדול - מאירי שם) - אין שוקלין כנגדו, "לפי שהוא בזיון בקדשים (ראה למעלה הלכה ד) כשהוא עושה ממנו אבני משקל" (פירוש המשנה שם פ"א משנה א, וראה בהלכה הסמוכה). 148) אבל אם הוא שוקל כדי לחלל מעשר שני זה, שהוא שוקל כנגדו - מותר, ראה להלן. 149) [בגמרא שם פירשו כן משנה זו, למי שסובר מותר להדליק נר חנוכה מנר חנוכה גם על ידי קיסם, אבל למי שסובר אין מדליקין אלא נר חנוכה מנר חנוכה - אין הכרח לפרש כן הלכה זו, שהרי הוא שוקל דינרים של חולין כנגד המעשר, ואף־על־פי שאחר־כך הוא מחלל הפירות עליהם - הרי הוא כמדליק נר חנוכה מנר חנוכה על ידי קיסם. שכן אמרו שם, שלמי שסובר הנחה עושה מצוה ולא הדלקה, אסור להדליק אפילו נר חנוכה מנר חנוכה, ואף־על־פי שנר זה עצמו יהיה אחר־כך נר של מצוה. ונראה שרבינו הביא דברי הגמרא הנ"ל בכדי להשמיענו, שאפילו אם החילול חל בעת שהוא שוקל ויודע משקלו, שאין כאן בזיון קדשים כלל, שהרי עצם פעולת המשקל, לפני שיודע המשקל - אינו בזיון, שכל

הבזיון הוא ההשתמשות במעשר שני, וכל זמן שאינו יודע המשקל, אין עדיין השתמשות, וברגע שהוא יודע המשקל, הרי הוא מעשר שני, והרי הוא כמדליק נר חנוכה מנר חנוכה, ואף־על־פי־כן אסור, כדלהלן. בלחם־משנה פ"ד מהלכות חנוכה הלכה ט]. 150) בדפוס רומי ובכל הדפוסים העתיקים (חוץ מוויניציא של"ד) ובכתבי־יד (תוספתא כפשוטה): "שמא יכוין". וכן הוא במאירי ובלחם־משנה שם. וכן כתב רבינו בפירושו למסכת שבת שם ("סיני" כרך ו עמוד קכג). 151) בדפוסים חדשים "משקלו", אבל בכל המקורות הנ"ל: "משקולות". 152) מבלי שיידע שחסרו הפירות (ראה בר"י קורקוס). [ואף־על־פי שחששא זו קיימת גם אם הפירות הללו, ששוקל כנגדם, הם של חולין (וראה בלחם־משנה שם) - לא גזרו אלא בפירות של מעשר שני, שאסורים באכילה חוץ לירושלים, ומחזיקם בביתו על מנת להביאם לירושלים, ובינתיים יכוין מהם משקלות, אבל פירות של חולין עומדים לאכילה, ולא למשקלות]. 153) [שאם מחלל עליהם אותו מעשר שני, שהוא שוקל כנגדו, אין חששא שמא יכוין ממנו משקלות, שהרי לאחר החילול הוא חולין, ועומד לאכילה, ראה למעלה].

1 **כ. הָאַחִים[154] שֶׁחָלְקוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[155] - אֵין[156] שׁוֹקְלִין**
2 **זֶה כְּנֶגֶד זֶה[157]. וְכֵן מְעוֹת[158] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - אֵין**
3 **שׁוֹקְלִים כְּנֶגְדָּן[159], וְאֵין[160] מוֹכְרִין אוֹתָם[161], וְאֵין**
4 **מַחֲלִיפִין, וְלֹא מַרְהִינִין[162]. וְלֹא[163] יִתְּנֵם לְשֻׁלְחָנִי**
5 **לְהִתְנָאוֹת[164] בָּהֶן, וְלֹא יַלְוֶה אוֹתָן לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶן[165].**
6 **וְאִם הִלְוָן שֶׁלֹּא יַעֲלֶה חֲלוּדָה[166] - מֻתָּר[167].**

154) בעיא בירושלמי שם פ"א הלכה א ונפשטה (רדב"ז ור"י קורקוס). 155) פירות של מעשר שני, וראה להלן. 156) בדפוס רומי נשמטה בבא זו בטעות. וראה בר"י קורקוס ובכסף־משנה. 157) כלומר, מעשר שני נגד מעשר שני. [ואין זה משום בזיון מעשר שני, שהרי שניהם קודש, והרי זה כמדליק נר חנוכה מנר חנוכה, שמותר (ראה בהלכה הקודמת), אלא משום גזירה "שמא יכוין ממנו משקלות", ראה שם]. 158) [בפ"א משנה א: "מעשר שני - ולא שוקלין כנגדו". ומכיון שלא אמרו: "ואפילו לחלל עליו מעשר שני" (כמו שאמרו בשבת כב: בהלכה הקודמת), נראה שהמדובר בשוקל כנגדו פירות או מעות של חולין, ונאסר מחמת בזיון קדשים (וכן פירש רבינו שם). ומתוך זה יש להוכיח כי המדובר במעות של מעשר שני, ולא בפירות, שהרי בפירות אסור לשקול אפילו על דעת לחלל עליו מעשר שני, משום גזירה (למעלה שם). ואם כן, גם מה שאמרו שם: "אין מוכרין אותו, ואין ממשכנין אותו ואין מחליפין אותו" - מדובר במעות של מעשר שני. ודין פירות של מעשר שני (למעלה הלכות יז־יט), הוא בתוספתא שם תחילת פרק א]. 159) [היינו פירות או מעות של חולין, כנ"ל. אבל פירות או מעות של מעשר שני, שאין כאן בזיון של מעשר שני, שהרי זה כמדליק נר חנוכה מנר חנוכה (ראה בהלכה הקודמת) - מותר. וגזירה "שמא יכוין ממנו משקלות" (למעלה שם) גם כן לא שייך במעות אלא בפירות, שדרכם לחסור]. 160) בדפוס רומי, חסירה בבא זו. 161) לא כתב רבינו שאין מקדשין בהן את האשה, כמו שכתב למעלה הלכה יז לגבי פירות, אבל ברור שאין חילוק בין פירות למעות, ראה להלן פ"ז הלכה יט. ועיין צל"ח לפסחים ז. 162) ראה למעלה שם. [והלכה זו אינה במשנה שם, אלא בתוספתא שם, לגבי פירות של מעשר שני]. 163) תוספתא שם. [ואף־על־פי שבתחילת ההלכה שם מדובר בפירות של מעשר שני, ראה למעלה - בדין זה של "ולא יתנם לשולחני", מדובר במעות]. 164) כלומר, שהשולחני מתנאה בהן, שנראה שיש לו ממון הרבה, ומתוך כך רבים באים אצלו. וראה בתוספתא בבא מציעא ראש פ"ד. 165) כלומר, להראות עשיר בעיני הבריות. ואסור לעשות כן משום בזיון מעשר שני, ואף אם אין הלוה מוציא את המטבעות, אלא מחזירן כמות שהן. 166) שמתוך שהלה מראן לכולם, אינם מעלים חלודה. 167) תוספתא שם. ונראה שהמדובר אפילו אם מכוין גם להתגדל בהן.

7 **כא. וְאֵין[168] פּוֹרְעִין מֵהֶם[169] אֶת הַמִּלְוָה[170], וְאֵין**
8 **עוֹשִׂין מֵהֶן[171] שׁוּשְׁבִינוּת[172], וְאֵין מְשַׁלְּמִין מֵהֶן**
9 **הַגְּמוּלִין[173], וְאֵין פּוֹסְקִין מֵהֶם צְדָקָה בְּבֵית**
10 **הַכְּנֶסֶת[174]; אֲבָל מְשַׁלְּמִין[175] מֵהֶן דְּבָרִים שֶׁהֵן גְּמִילוּת**
11 **חֲסָדִים[176]. וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעַ[177].**

168) תוספתא שביעית פ"ז. וראה למעלה סוף פ"ו מהלכות מתנות עניים, ולהלן פ"ו מהלכות שמיטה ויובל הלכה י. 169) ממעות מעשר שני או מפירות מעשר שני, וראה להלן. 170) שהרי ממון גבוה הן, ואינם שלו. 171) ממעות מעשר שני, ראה להלן. 172) כלומר, מתנת נישואין לחתן או לכלה, שהיא נגבית בבית־דין (בבא בתרא קמה: ולהלן פ"ז מהלכות זכיה ומתנה הלכה ב) והרי הוא כמלוה להם את המעות. ואין דין שושבינות לגבות בבית־דין אלא במעות, אבל בפירות אין דין שושבינות ואינם נגבים בבית־דין, שאינם אלא גמילות חסדים (שם הלכה טו). ואם כן, אין איסור בנתינת פירות של מעשר שני לחתן או לכלה. וראה שם בהערה נוספת נז. 173) כלומר, אם שלח לו חבירו פירות בתורת שושבינות, שאינו חייב לשלם לו, כנ"ל, אסור לו למקבל לשלם לו מעשר שני אחר, תמורתם, שהרי הוא מראה בזה שהוא מקפיד ורוצה לשלם לו, והרי הוא כפורע חוב. 174) שאינו יכול לשלם צדקה שפסקו עליו בבית הכנסת, ממון גבוה. 175) [בתוספתא שם: "משלחין", וכן נכון. וכן הוא בדברי רבינו בהלכות שמיטה ויובל שם. וראה למעלה בהלכות מתנות עניים שם הלכה י]. 176) כגון שושבינות של פירות, שאינה נגבית בבית־דין, כנ"ל. 177) למי שהוא שולח לו, שמעשר שני הוא, שלא יחזיק לו טובה יותר מדי, ועוד שינהוג בו קדושה. ולא כתב רבינו כאן ולהלן בהלכות שמיטה שם, שאין פודין בהן שבויין, כשם שכתב למעלה בהלכות מתנות עניים שם, שפשוט הוא שאין מוסרין מעשר שני ושביעית לגוי, שהרי אין מאכילים פירות שביעית לגוי (פ"ה מהלכות שמיטה ויובל הלכה יג), והוא־הדין לפירות מעשר שני (תוספתא כפשוטה בשביעית שם).

12 **כב. לֹא[178] יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ: הַעַל אֶת הַפֵּרוֹת[179]**
13 **הָאֵלּוּ לִירוּשָׁלַיִם וְטֹל מֵהֶן חֶלְקְךָ[180]; שֶׁנִּמְצָא זֶה**

168) תוספתא שביעית פ"ז. וראה למעלה סוף פ"ו מהלכות מתנות עניים, ולהלן פ"ו מהלכות שמיטה ויובל הלכה י. 169) ממעות מעשר שני או מפירות מעשר שני, וראה להלן. 170) שהרי ממון גבוה הן, ואינם שלו. 171) ממעות מעשר שני, ראה להלן. 172) כלומר, מתנת נישואין לחתן או לכלה, שהיא נגבית בבית־דין (בבא בתרא קמה: ולהלן פ"ז מהלכות זכיה ומתנה הלכה ב) והרי הוא כמלוה להם את המעות. ואין דין שושבינות לגבות בבית־דין אלא במעות, אבל בפירות אין דין שושבינות ואינם נגבים בבית־דין, שאינם אלא גמילות חסדים (שם הלכה טו). ואם כן, אין איסור בנתינת פירות של מעשר שני לחתן או לכלה. וראה שם בהערה נוספת נז. 173) כלומר, אם שלח לו חבירו פירות בתורת שושבינות, שאינו חייב לשלם לו, כנ"ל, אסור לו למקבל לשלם לו מעשר שני אחר, תמורתם, שהרי הוא מראה בזה שהוא מקפיד ורוצה לשלם לו, והרי הוא כפורע חוב. 174) שאינו יכול לשלם צדקה שפסקו עליו בבית הכנסת, ממון גבוה. 175) [בתוספתא שם: "משלחין", וכן נכון. וכן הוא בדברי רבינו בהלכות שמיטה ויובל שם. וראה למעלה בהלכות מתנות עניים שם הלכה י]. 176) כגון שושבינות של פירות, שאינה נגבית בבית־דין, כנ"ל. 177) למי שהוא שולח לו, שמעשר שני הוא, שלא יחזיק לו טובה יותר מדי, ועוד שינהוג בו קדושה. ולא כתב רבינו כאן ולהלן בהלכות שמיטה שם, שאין פודין בהן שבויין, כשם שכתב למעלה בהלכות מתנות עניים שם, שפשוט הוא שאין מוסרין מעשר שני ושביעית לגוי, שהרי אין מאכילים פירות שביעית לגוי (פ"ה מהלכות שמיטה ויובל הלכה יג), והוא־הדין לפירות מעשר שני (תוספתא כפשוטה בשביעית שם).

כְּנוֹטֵל שָׂכָר מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי עַל הֲבָאָתוֹ לִירוּשָׁלַיִם[181]. אֲבָל אוֹמֵר לוֹ: הַעֲלֵם שֶׁנֹּאכְלֵם[182] וְשֶׁנִּשְׁתֵּם בִּירוּשָׁלַיִם[183].

178) מעשר שני פ"ג משנה א. 179) של מעשר שני. 180) כשיעור המגיע עבור הבאתם לירושלים. 181) שהרי הוא כפורע חובו במעשר שני. וראה בעבודה זרה סב: ובמאירי שם. 182) כלומר, כדי שנאכלם (אבל לא בשכר שנאכלם). 183) "שזה אינו אלא כעין מתנת חנם, וכבר אמרו (פ"א משנה א) וכו' ונותנין זה לזה מתנות חנם" (מאירי שם, וראה בתויו"ט). ובירושלמי שם אמרו: "מה בין האומר שנאכלם ונשתם לאומר לחלק (כלומר, טול מהן חלקך), רבי זעירא בשם רבי יונתן מהלכות של עמעום היא" (כלומר אין להם טעם, שאף באומר "שנאכלם", צריך היה לאסור (רדב"ז), ואן זה דומה למה שכתב רבינו למעלה סוף הלכה יח, שאין הוא מפרש שם שהוא רוצה תמורתו, אבל כאן קרוב הוא לפרש ש"נאכלם" בשכר ההעלאה).

כג. אוֹמֵר[184] אָדָם לַחֲבֵרוֹ בִּירוּשָׁלַיִם[185] לָסוּךְ אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, אַף עַל פִּי שֶׁנִּסּוֹכָה יָדוֹ[186], וְאֵין זֶה בִּשְׂכַר סִיכָתוֹ[187].

184) שם פ"ב משנה ב, כחכמים ולא כרבי שמעון, וכפירוש רבינו שם. 185) שהרי חוץ לירושלים אסור לסוך כלל, שסיכה כשתיה, כנ"ל, וראה למעלה הלכה י, ובפ"ב הלכה ה. 186) של הסך, אגב משיחתו את השמן. 187) "שאין דמים למשיחת ידו (כלומר, מעט השמן שנשפך על יד הסך, אינו תשלום עבור הסיכה, ונמצא מעט השמן, כמתנת חנם המותרת) ואין מקפידים בזה (כלומר, כיון שמעשר שני מותר לזרים, לא איכפת לנו במה שניסוכה ידו. אבל בשמן של תרומה, שאסור לזרים, לא התיר רבינו (פי"א ה"ח) לסוך אותו ע"ג כהן אלא־אם־כן סך אותו הכהן על עצמו קודם שהגעילו הישראל על גביו, שכבר נתחללה התרומה)" - פירוש המשנה. וראה בירושלמי שם ובגליון הש"ס, ובמשנה־למלך למעלה שם.

כד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[188], שֶׁהַמַּעֲשֵׂר מָמוֹן גָּבוֹהַּ הוּא. לְפִיכָךְ אָנוּ אוֹמְרִים[189], שֶׁהַגּוֹנֵב[190] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[191], וְהַגּוֹזְלוֹ[192] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ[193].

188) למעלה בהלכה יז. 189) בדפוס רומי: "אני אומר". כוונתו לומר, שמה שאמרו בתוספתא (בבא קמא פ"ז) שהגונב מעשר שני חייב לשלם כפל, הוא לפי דעת האומר מעשר שני ממון הדיוט הוא (אור שמח). 190) הוא "הלוקח ממון אדם בסתר ואין הבעלים יודעים" (פ"א מהלכות גניבה הלכה ג). 191) אבל קרן - משלם. שהרי הוא כגונב הקדש (שם פ"ב הלכה א). 192) כלומר: "לקח בגלוי ובפרהסיא בחוזק יד" (פ"א שם). וכפר ונשבע עליו והודה, שבגזלן אחר חייב בחומש (פ"ז מהלכות גזילה הלכה א). 193) שכיון שהוא ממון גבוה הרי כהקדש, שהגוזלו ונשבע עליו אינו משלם חומש, ראה בפ"ח שם (הלכה יד), לגבי עבדים ושטרות וקרקעות, שאין נשבעין עליהם, ופשוט שהוא־הדין להקדשות, שאף עליהן אין נשבעין (פ"ה מהלכות טוען ונטען הלכה א).

כה. הַמַּקְדִּישׁ[194] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלּוֹ[195] לְבֶדֶק הַבַּיִת[196] - הֲרֵי זֶה פּוֹדֶה אוֹתוֹ מִי שֶׁפּוֹדֵהוּ[197] עַל מְנָת לִתֵּן לַהֶקְדֵּשׁ אֶת שֶׁלּוֹ וּלְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי אֶת שֶׁלּוֹ[198].

194) תוספתא מעשר שני פרק ה. 195) אבל לא של חבירו, שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו (פ"ו מהלכות ערכין הלכה כא). 196) שההקדש חל, כמו שמפורש בתוספתא שם פ"ב (וראה בתוספתא כפשוטה שם). וצ"ע מדוע דוקא בדק הבית, הרי הוא־הדין למזבח. (להלן פ"ז הלכה יט, כתב רבינו שהמתפיס מעשר לשלמים לא קנו שלמים, שקדושת שלמים אינה חלה על קדושת מעשר, שהמעשר ממון גבוה הוא וצע"ג. ועיין מנחת־חינוך סוף מצוה תעג, ובמאסף "אמנה" (ירושלים תרצ"ט) עמוד קא ואילך, מה שכתב בזה הר"ש סטרליץ ז"ל). 197) שכל אחד יכול לפדות הקדש, ולא רק המקדיש. וראה בפ"ז מהלכות ערכין הלכות ב־ד. 198) ואם פדו אותו בעליו צריך ליתן שני חומשין: חומש להקדש וחומש למעשר שני, כמפורש במנחות פב. ודברי הרדב"ז צ"ע (תוספתא כפשוטה).

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר הרוצה לפדות מעשר שני איך פודה אותו, או המחלל פירות על פירות. הפודה מאי מברך. ואם מחללין מעות מעשר על מעות אחרות. באי זה כסף פודין מעשר שני. המניח מעות להיות מחלל עליהם מעשר שני. מי שעומד בטבריא ויש לו מעות בבבל. האומר מעשר שני יהיה מחולל על סלע שתעלה בידי מכיס זה. הפודה מעשר שני קודם שיפרישנו, ושפודים אותו בשוויו.

א. הָרוֹצֶה[2] לִפְדּוֹת פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[3] - פּוֹדֶה אוֹתָן בִּדְמֵיהֶן[4] וְאוֹמֵר[5]: הֲרֵי הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ[6] תַּחַת[7] הַפֵּרוֹת הָאֵלּוּ[8], אוֹ הַפֵּרוֹת הָאֵלּוּ מְחֻלָּלוֹת עַל הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ. וְאִם לֹא פֵּרֵשׁ אֶלָּא הִפְרִישׁ מָעוֹת בְּלִבַּד כְּנֶגֶד הַפֵּרוֹת - דַּיּוֹ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְפָרֵשׁ. וְיָצְאוּ הַפֵּרוֹת לְחֻלִּין[9], וְיַעֲלוּ הַמָּעוֹת לִירוּשָׁלַיִם וְיוֹצִיאֵם שָׁם[10]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יִרְבֶּה מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ.

2) מעשר שני פ"ד מ"ז, כרבי יוסי ולא כרבי יהודה. ובעירובין מו, ב: "רבי יהודה ורבי יוסי, הלכתא כרבי יוסי" (רדב"ז). 3) שטורח לו להעלותם לירושלים, כדלהלן. 4) בשויין, ראה להלן הי"ח. וראה למעלה פ"ב ה"ב, שבזמן הבית עושה כן מן הדין, ובזמן הזה אינה אלא מדת חסידות. 5) שלא נחלק רבי יוסי במשנה שם אלא בדיעבד, אם פדיונו פדיון, אבל לכתחילה אף הוא מודה שצריך לפרש (ביאור הגר"א ליו"ד סי' שלא, אות רו). 6) לאו דוקא שהמעות בידו ממש, אלא כל שהן ברשותו פודה בהן (להלן הלכות יא־יג). ונקט רבינו לשון זו משום הסיפא כשהפריש ולא פירש. 7) בדפוס רומי, חסרות המילים "תחת הפירות האלו". ולפי זה יוצא שמדובר כאן במחלל מעות של מעשר שני ופירות של מעשר שני. אבל ברור שזוהי השמטה

בטעות הדומות, שהרי התחיל רבינו בפירות של מעשר שני, ולא במעות. ועוד שלהלן ה"ה כתב, שאין מחללין מעות מעשר שני על מעות אחרות. וראה בתשובת הרב ר' יוסף קארו שהביא ה'ברכי יוסף' ביו"ד שם סעי' קלז. 8) בתמורה כו, ב: "אמר אביי, תחת (כלומר, זו תחת זו) וכו' ולישנא דאחולי" (= לשון חילול). וראה בפ"ז מהל' ערכין ה"ז. 9) "מפני שהענין יורה עליו" (פירוש המשנה). ואף שבפ"ג מהל' אישות ה"ח (לענין קידושין), ובפ"א מהל' גירושין הי"א (לענין גירושין), כתב רבינו שאם אינו מפרש שהוא נותן הכסף לשם קידושין, והגט לשם גירושין, אין הדבר כשר, אלא אם כן היו עסוקים באותו ענין, זהו משום שאין האשה מתקדשת אלא מדעתה, וכן צריך שתהא האשה המתגרשת יודעת מגירושיה (אף שהיא מתגרשת בעל־כרחה), אבל בפדיון מעשר שני, שאין כאן דעת אחרת כלל, אלא דעת עצמו של הפודה בלבד, כיון שהענין מורה שהוא מתכוין לפדות, אין צריך שיהא עסוק באותו ענין ('תוספות יום־טוב' שם). ודעת הר"ש (שם) שאף בפדיון מעשר שני צריך שיהא עסוק באותו ענין כשאינו מפרש. וכן הוא בגליון הרמב"ם. 10) יקח בהם דבר שהוא מאכל אדם וגידוליו מן הארץ (להלן פ"ז ה"ג).

1 **ב. וְכֵן אִם רָצָה לְחַלֵּל פֵּרוֹת הַמַּעֲשֵׂר עַל פֵּרוֹת**
2 **אֲחֵרוֹת[11] - יַעֲלוּ הַפֵּרוֹת הַשְּׁנִיּוֹת[12] וְיֵאָכְלוּ**
3 **בִּירוּשָׁלַיִם[13]. וְלֹא[14] יְחַלֵּל מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ,**
4 **וְלֹא[15] מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע וַאֲפִלּוּ בְּאוֹתוֹ הַמִּין. וְאִם**
5 **חִלֵּל - הֲרֵי הֵן מְחֻלָּלוֹת[16].**

11) כן הוא בתוספתא שביעית פ"ז (לפי נוסחת הדפוס) "ומעשר שני אין מתחלל אלא באותו מין בלבד". וכן נראה ב'ירושלמי' (מעשר שני פ"ד ה"א) שאמרו: "אין פודין מעשר שני אלא במין על מינו, דלא כן מה אנן אמרין פודין מן החיטים על השעורין ומן השעורין על החיטין", הרי שמן החיטים על החיטים או מן השעורין על השעורין - פודין (והראב"ד חולק על רבינו, ומפרש דברי ה'ירושלמי' הנ"ל, במעשר שני של דמאי). וכן נראה בתוספתא מעשר שני פ"ד ה"ג: "אמר רבי יהושע בן קרחה וכו' אומר אדם לחבירו, הרי הפירות האלו נתונים לך במתנה, וחוזר ואומר לו הרי הן מחוללין על פירות שיש לי בבית". וראה למעלה פ"ב ה"ג. ומה שאמרו בסוכה מא, א שאין מחללין פירות מעשר שני אלא על כסף בלבד - שם הרי מדובר במחלל פירות על בהמה חיה ועוף, שהוא מין על שאינו מינו. ולכן אין לחלל אלא על כסף (כסף־משנה). וכן מה שאמרו בבא־מציעא מד, ב - שאם זהב יש לו דין של פירות, אין מחללים פירות מעשר שני עליו, הוא גם כן משום שפירות על זהב הוא מין על שאינו מינו. 12) אבל הראשונות נתחללו, ועי' ראב"ד. 13) כדין מעשר שני. 14) תוספתא מעשר שני שם, ו'ירושלמי' שם. 15) ב'ירושלמי' שם: "אין פודין מעשר שני אלא במין על מינו וכו' אפילו מן האגרו (= חיטה לבנה) על השמתית (שחמתית = אדומה) ומן השמתית על האגרו", שכל אחת לגבי חברתה היא רעה, שיש הרוצים בשחמתית, ויש הרוצים באגרו. ראה בבא־בתרא פג: וברשב"ם שם, ראה מהר"י קורקוס. 16) [כן נראה ממה שאמרו במס' סוכה שם, שאין מחללין אלא על כסף שיש בו צורה, ולמה הוצרכו לטעם זה - תיפוק ליה משום דחילל מין על שאינו מינו, אלא על כרחנו שהמחלל מין על שאינו מינו - חילולו חילול בדיעבד, ואילו המחלל על כסף שאין בו צורה, אף בדיעבד אין חילולו חילול. וכן נראה מלשון ה'ירושלמי' שם: "אין פודין מעשר שני אלא מין על מינו" - לשון "אין פודין" משמע לכתחילה. ברם לשון התוספתא "ומעשר שני אין מתחלל אלא באותו מין בלבד", נראה שאפילו בדיעבד אין חילולו חילול].

6 **ג. הַפּוֹדֶה[17] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[18] - מְבָרֵךְ[19]: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ**
7 **בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְאִם חִלְּלָן[20]**
8 **עַל פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת אוֹ שֶׁחִלֵּל[21] מָעוֹת עַל הַפֵּרוֹת -**
9 **מְבָרֵךְ: עַל חִלּוּל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְהַפּוֹדֶה אוֹ הַמְחַלֵּל**
10 **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי - אֵינוֹ צָרִיךְ בְּרָכָה[22].**

17) 'ירושלמי' (דמאי פ"א ה"ד): "ודאי (= מעשר שני ודאי) טעון ברכה (= כשפודים אותו) כו'. כיצד הוא מברך? אם היו פירות (כלומר: מעות על פירות) על חילול מעשר שני". כלומר: כשפודה על כסף (= פירות על כסף) - מברך "על פדיון", וכשמחלל על פירות (= פירות על פירות, או מעות על פירות) - מברך "על חילול", וראה להלן. 18) כדרכו: פירות על כסף. 19) כלומר, כשבא לפדותו, שצריך לברך תחילה, עובר לעשייתן, כנ"ל פ"א מהל' מעשר הט"ז. 20) אף לכתחילה מחללין פירות על פירות (כנ"ל ה"ב), ונקט כאן לשון דיעבד, בגלל הבבא השניה (= "שחילל מעות על הפירות"), וראה להלן. 21) בדיעבד. אבל לכתחילה אין לעשות כן, ראה להלן ה"ו. 22) 'ירושלמי' שם: "תני רבי חלפתא בן שאול, מחללין דמאי במרחץ, שאינו טעון ברכה".

11 **ד. כְּשֶׁפּוֹדִין[23] אֶת הַמַּעֲשֵׂר - אֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ לְשֵׁם**
12 **מַעֲשֵׂר[24], אֶלָּא לְשֵׁם חֻלִּין. וְאוֹמְרִין: כַּמָּה שָׁוִין[25]**
13 **פֵּרוֹת חֻלִּין אֵלּוּ? וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁהֵן**
14 **מַעֲשֵׂר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּזֶּה[26].**

23) 'ירושלמי' מעשר שני ראש פ"ד: "תני, אין פודין מעשר שני לשם שני אלא לשם חולין. רבי שאול בעי, הגע עצמך שהיו הכל יודעין בו שהוא שני? - אפילו כן". וראה בתוספתא שם פ"ד הי"א. 24) שהרי צריך לפרש לכתחילה. כנ"ל ה"א. 25) המעשר. שהרי מחירם של פירות מעשר שני ירוד הוא ביחס לפירות חיטין, ואם יאמר: "כמה שוים פירות מעשר שני אלו", הרי זה מבזה את המעשר. ועי' ראב"ד. 26) המעשר.

15 **ה. אֵין[27] מְחַלְּלִין מְעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי עַל מָעוֹת**
16 **אֲחֵרוֹת. בֵּין שֶׁהָיוּ אֵלּוּ וְאֵלּוּ כֶּסֶף, אוֹ אֵלּוּ וְאֵלּוּ**
17 **נְחֹשֶׁת[28], [אוֹ[29] הָרִאשׁוֹנוֹת כֶּסֶף וְהַשְּׁנִיּוֹת נְחֹשֶׁת[30],**
18 **אוֹ] הָרִאשׁוֹנוֹת נְחֹשֶׁת וְהַשְּׁנִיּוֹת כֶּסֶף[31]. וְאִם[32] עָבַר**
19 **וְחִלֵּל - הֲרֵי אֵלּוּ מְחֻלָּלִין.**

27) מקור דברי רבינו ממה ששנינו (דמאי פ"א מ"ב) "הדמאי וכו' ומחללים אותו כסף על כסף, נחושת על

נחושת, כסף על נחושת [ונחושת על כסף - כת"י מינכן. וראה להלן ה"ח] ונחושת על הפירות". הרי שרק בדמאי התירו ולא בוודאי (כסף־משנה). 28) שאין שום תועלת בדבר, ולכן אף בשעת הדחק אין מחללין. וראה להלן שם. 29) פיסקא זו ("או הראשונות וכו' והשניות נחושת") נשמטה בדפוס רומי בטעות הדומות. 30) שהן חריפות משל כסף, שיוצאות יותר בשוק. 31) שחשיבות יותר ואין מחלידות. ובדמאי מחללים באופן זה, ראה להלן שם. ובשעת הדחק התירו גם באופן זה, ראה להלן סוף ה"ז. ומה שהתירו לפרוט מעות של נחושת על סלע של כסף (מעשר שני פ"ב מ"ח), אין זה אלא מחמת משאוי הדרך (ראה ברש"י בבא־מציעא מה. ד"ה הפורט), והרי זה כשעת הדחק. [והרש"ש בחידושים ומקורים להרמב"ם, תמה על דברי רבינו הנ"ל מהמשנה הנ"ל, ולפי מה שכתבנו אין כאן תמיהה כלל. ולפי מה שפירש ה'כסף משנה' בדברי רבינו להלן פ"ה הי"ד (שדבריו מהמשנה הנ"ל), שמדובר בשיש לו סלע של כסף ומחללו על של נחושת, אין זה שייך לכאן, ועל כרחנו מדובר שם בשעת הדחק, כדין מחלל כסף על נחושת, להלן ה"ז]. ונראה שדעת רבינו היא שאף שמחללין כסף על זהב (להלן פ"ה הי"ג) זהו כיון שזהב הוא קל יותר למשא, ושניהם יקרים ואינם מצויים הרבה בשוק, אבל נחושת על כסף, כיון שנחושת מצויה בשוק, לא התירו לחללה על כסף אלא בשעת הדחק, כדלהלן ה"ז. וראה ב'חזון איש'. 32) 'ירושלמי' מע"ש פ"ב ה"ג: "כל שאמרו בדמאי מחללין, בוודאי עבר וחיללן, מחוללין".

1 **ו. אין[33] מְחַלְּלִין[34] מְעוֹת מַעֲשֵׂר עַל הַפֵּרוֹת; וְאִם**
2 **חִלֵּל[35] - יַעֲלוּ הַפֵּרוֹת וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם[36]. וְלֹא[37]**
3 **יְחַלְּלֵם עַל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף חַיִּין; וְאִם חִלֵּל - לֹא**
4 **קָנָה מַעֲשֵׂר[38], שֶׁמָּא יְגַדֵּל מֵהֶם עֲדָרִים עֲדָרִים[39]. אֲבָל**
5 **אִם חִלֵּל עַל שְׁחוּטִים - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר הַפֵּרוֹת[40],**
6 **וְיַעֲלוּ וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם, וְיֵצְאוּ הַמָּעוֹת לְחֻלִּין[41].**

33) מעשר שני פ"א מ"ה. וכן נראה בדמאי שם, שרק בדמאי התירו לחלל מעות על הפירות ולא בוודאי, וב'ירושלמי' שם סוף פ"א למדו זאת ממה שנאמר (דברים יד, כה־כו) "והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך בו ונתת הכסף וגו' בבקר ובצאן וגו' - בקירוב מקום אתה מחללו, ואי אתה מחללו בריחוק מקום". 34) חוץ לירושלים. ראה להלן פ"ז הט"ו. 35) במזיד (כסף־משנה). וראה להלן שם. 36) משנה, מעשר שני, שם. וראה להלן שם ה"א והט"ו. 37) ברייתא, סוכה מ, ב. כחכמים ולא כרבי מאיר. וכפירושו של רב אשי במסקנה. 38) כלומר, הפקיעו הימנו חכמים את הבהמה כדי שלא יחול עליהם המעשר, ונשארו המעות בקדושתן. 39) "ישהם אצלו לגדל ולדות ונמצא משהה מעשרותיו" (רש"י שם), וצריך לומר שמדובר בבהמה בעלת מום, שאינה ראויה לקרבן, בדומה לחיה ועוף שאינם ראויים לקרבן, וכן כתבו ה'תוספות' (סוכה שם, ד"ה שמא, ובקידושין נו. ד"ה במזיד) ולכן לא קנה מעשר, שמא יגדל מהם עדרים עדרים. אבל בבהמה תמימה שלוקחים אותה לשלמים (להלן שם הי"ב), אין חוששים שמא יגדל עדרים עדרים, ולכן אם עשה כן במזיד, תעלה ותאכל בירושלים, כמו שכתב רבינו להלן שם הט"ז. ועי' ב'משנה ראשונה' מעשר שני שם מ"ו. 40) הנ"ל בראש ההלכה. 41) ראה הערה לז.

7 **ז. בִּשְׁעַת[42] הַדְּחָק[43] מֻתָּר לְחַלֵּל מְעוֹת הַכֶּסֶף עַל שֶׁל**
8 **נְחֹשֶׁת[44]. לֹא שֶׁיְּקַיֵּם כֵּן[45], אֶלָּא עַד שֶׁיִּמְצָא רֶוַח[46]**
9 **וְיַחֲזֹר וִיחַלֵּל מְעוֹת הַנְּחֹשֶׁת עַל מְעוֹת הַכֶּסֶף[47].**

42) שם פ"ב מ"ו. 43) כגון להלן פ"ו ה"ב. 44) שהן יוצאות יותר בשוק, ולכן התירו בשעת הדחק. 45) שבזיון מעשר שני הוא שיתחלל כסף על נחושת וישאר כך בקביעות, ועוד שהנחושת מחלידה (רש"י בבא־מציעא נו. ד"ה מפני). 46) כלומר, כשיהיו מעות כסף מצויות בידו. 47) שהן חשובות יותר ואינן מחלידות, ולכן דרך חילול בכך, והתירו כן בשעת הדחק. אבל לא כששניהם נחושת או כסף, כנ"ל ה"ה. כרבי בא בר כהן בשם רבי יוחנן, בירושלמי שם ה"ג, ולא כרבי חגי בשם רבי יוחנן. וראה בבא־מציעא שם, וברש"י שם.

10 **ח. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי[48] - מְחַלְּלִים אוֹתוֹ**
11 **לְכַתְּחִלָּה[49] כֶּסֶף עַל כֶּסֶף[50], וְכֶסֶף עַל נְחֹשֶׁת[51],**
12 **וּנְחֹשֶׁת עַל נְחֹשֶׁת, וּנְחֹשֶׁת עַל הַפֵּרוֹת. וְיַעֲלוּ[52] אוֹתָן**
13 **הַפֵּרוֹת[53] וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם[54].**

48) דמאי פ"א מ"ב. 49) אף שלא בשעת הדחק, ראה בהלכה הקודמת. 50) אף שאין תועלת בכך, שהקלו בדמאי (פירוש המשנה). 51) בדפוס רומי, נוסף כאן: "ונחושת על כסף". ולכן כתב למעלה בה"ה, שבמעשר ודאי אין מחללין נחושת על כסף לכתחילה, וראה בהערות שם. וכן הוא במשנה כתב־יד מינכן, וראה ב'דקדוקי סופרים' שם. 52) שם, כחכמים ולא כרבי מאיר. 53) ולא התירו לחזור ולפדותם, ודעת רבינו כדעת ה'תוספות' בבא־מציעא נה, ב - ד"ה ויחזור, ולא כרש"י שם. וכדין לקוח בכסף מעשר, שאינו נפדה בריחוק מקום, להלן פ"ז ה"א והט"ו. וטעמם של דברים, שלא התירו לחלל הפירות על מעות אלא פעם אחת, כדי להקל מעליו טורח העלאתם ולא יותר, שאם יחלל זה על זה ושוב זה על זה, ישהה אותם ולא יעלה לירושלים ('משנה ראשונה', דמאי שם). 54) ואם אין מקדש, יניחם עד שירקבו (להלן שם הט"ו).

14 **ט. אֵין פּוֹדִין[55] פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר[56] אֶלָּא בְּכֶסֶף[57],**
15 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף[58]. וְכֵן אִם פָּדָה לְעַצְמוֹ[59]**
16 **וְהוֹסִיף חֹמֶשׁ - לֹא יִהְיֶה הַחֹמֶשׁ אֶלָּא כֶסֶף, כַּקֶּרֶן[60].**
17 **וְאֵין[61] פּוֹדִין בְּכֶסֶף שֶׁאֵינוֹ מַטְבֵּעַ[62], אֶלָּא בְּכֶסֶף**
18 **מְפֻתָּח[63] שֶׁיֵּשׁ עָלָיו צוּרָה אוֹ כְּתָב; [שֶׁנֶּאֱמַר[64]:**
19 **וְצַרְתָּ[65] הַכֶּסֶף]. וְאִם פָּדָה בְּלָשׁוֹן שֶׁל כֶּסֶף וְכִיּוֹצֵא**
20 **בּוֹ, וְהוּא הַנִּקְרָא אֲסִימוֹן[66] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[67].**
21 **וְאֵין[68] פּוֹדִין בְּפָחוּת מִפְּרוּטָה[69], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּפוֹדֶה**
22 **בַּאֲסִימוֹן[70].**

55) מן התורה, כדלהלן. 56) אבל מעות מעשר מחללים מן התורה אף על הנחושת, ולא אסרו לחלל מעות מעשר על מעות אחרות (ה"ה), אלא מדרבנן, ולפיכך אם עבר

וחילל הרי זה מחולל (שם). 57) כלומר, כשפודה על מטבעות אינו פודה אלא בכסף, אבל יכול לפדותם על פירות אחרים, אם ירצה (כנ"ל ה"ב), וראה ברדב"ז. 58) 'ספרי' פרשת ראה. וראה בסוכה מא, א. ובר"ח שם. 59) כלומר, מעשר שלו. שהפודה מעשר שני שאינו שלו אינו מוסיף חומש (להלן פ"ה הלכות א־ח). 60) בבא מציעא נד, א: "אמר להו (רבא) אמר קרא, עליו (וחמישיתו יוסף עליו) לרבות חומשו כמותו (כמו הקרן)". וראה בפ"י מהל' תרומות הט"ו, ובפ"ז מהל' ערכין ה"ב. 61) שם מז, ב. כחכמים ורבי עקיבא, ולא כרבי דוסא ורבי ישמעאל. וראה ב'ספרי' שם, ובתוספתא מעשר שני פ"א. 62) כלומר, לשון של כסף, כדלהלן. 63) מלשון הפסוק (שמות כח, יא): "פתוחי חותם". 64) המוקף בסוגרים מרובעים, אין בדפוס רומי. 65) "דבר שיש עליו צורה" (פירוש המשנה). 66) "הוא הסלע שאינו מפותח, כלומר, שאין בו צורה" (שם). 67) שהרי דין זה, שאין פודין אלא על כסף שיש לו צורה, הוא מן התורה, ולכן אף בדיעבד לא עשה כלום. ונראה שאף אם פדה פירות מעשר על מעות של נחושת, לא עשה כלום, שהרי גם זה נלמד מהפסוק הנ"ל. 68) 'ירושלמי' מעשר שני פ"ד ה"א: "ואמר רב חזקיה, זה שהוא מחלל לא יהא מחלל על חצי פרוטה, שלא יהא כמחלל על אסימון, אלא עד שוה פרוטה (כלומר, למעלה אין לו שיעור, אבל למטה יש לו שיעור)". 69) כלומר, שפודה מעשר שני ששוה כמה פרוטות על כמה מטבעות כסף, ששווי כל אחת מהן אינו אלא פחות מפרוטה (כסף־משנה). 70) 'ירושלמי' שם. וחוץ מזה אין כאן חסרון אחר, שהרי המדובר במטבע של כסף שיש בה צורה, ומכיון שיש כאן כמה מטבעות כאלו, ומצטרפות הן ליותר מפרוטה, אין למעטן מדין כסף, וראה ב'כסף משנה' ורדב"ז.

1 **י. אֵין[71] פּוֹדִין בְּמַטְבֵּעַ שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא בְּאוֹתוֹ זְמַן[72]**
2 **וּבְאוֹתוֹ מָקוֹם[73]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתָּ הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר**
3 **תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ - עַד שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְהוֹצָאָה[74]. וּמַטְבֵּעַ[75]**
4 **מְלָכִים הָרִאשׁוֹנִים[76], אִם יוֹצֵא מִשְּׁמָם[77] - פּוֹדִין**
5 **בּוֹ[78].**

71) משנה, שם. 72) כגון מעות כוזביות (מתקופת בר כוכבא) ומעות ירושלמיות (עתיקות שאינן יוצאות יותר). וראה בתוספתא שם פ"א ה"ו. 73) 'ירושלמי' שם: "מטבע שנפסל (במקום זה) והמלכות מקבלתו (במקום אחר שתחת שלטונה), רבי יוסי בשם רבי יונתן, כאסימון" וראה בגליון הש"ס שם. 74) כן כתב רבינו גם בפירוש המשנה שם. ומקורו בדברי חז"ל לא ידוע. 75) תוספתא ו'ירושלמי' שם. 76) כגון מטבעות של מלכי רומי שמתו, ואין טובעים אותן יותר. 77) שלא גזרו על זכרונם ולא פסלו את צורתם, ובני אדם מקבלים אותן כמטבעות של המלכים הראשונים. 78) אבל אם אינו יוצא משמם, אלא שבני אדם משתמשים בהם בלא ידיעת המלכות, אין פודין בו, שאינו נקרא יוצא, אלא זה שהמלכות מוציאתו, וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם.

6 **יא. אֵינוֹ[79] פּוֹדֶה בְּמָעוֹת שֶׁאֵינָן בִּרְשׁוּתוֹ[80]; שֶׁנֶּאֱמַר:**
7 **וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ[81]. נָפַל[82] כִּיסוֹ[83] לְבוֹר וְהוּא יָכוֹל**
8 **לְהוֹצִיאוֹ - פּוֹדֶה בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ[84].**

79) משנה ו'ירושלמי' ותוספתא שם, ובבא־קמא צח, א. 80) כגון שנפל כיסו לים הגדול (בבא־קמא שם). 81) בידך - ברשותך. 'ספרי' פרשת ראה, ו'ירושלמי' ובבא־קמא שם. 82) בעיא שנפשטה ב'ירושלמי' שם סוף ה"א ('מראה הפנים' שם). 83) ובו מעות. והיה בהם בכדי לשלם עבור הטורח להוציאם מן הבור (שם). 84) ומה שאמרו בתוספתא: "שנפל כיסו לבור כו' אין מחללין אותו עליהן, ואם חילל לא קנה מעשר" - מדובר כשאין בכיס מעות בכדי הטורח להוציאו מן הבור ('תוספתא כפשוטה').

9 **יב. הָיָה[85] בָּא בַּדֶּרֶךְ וּמָעוֹת בְּיָדוֹ, וְאַנָּס בָּא כְּנֶגְדּוֹ[86]:**
10 **אִם יָכוֹל לְהַצִּיל עַל יְדֵי הַדְּחָק - פּוֹדֶה בָּהֶן פֵּרוֹת**
11 **שֶׁבְּבֵיתוֹ[87]; וְאִם לַאו, וְאָמַר: פֵּרוֹת שֶׁיֵּשׁ לִי בְּתוֹךְ**
12 **בֵּיתִי מְחֻלָּלִין עַל הַמָּעוֹת הַלָּלוּ - לֹא אָמַר כְּלוּם.**

85) תוספתא שם, ובבא־קמא קטו, ב. 86) ובוודאי ישדדם ממנו, ראה להלן. 87) כן פירשו בבבא־קמא שם. ואין כוונת רבינו לומר: פודה לכתחילה, שהרי בתוספתא שם ובבבא־קמא שם מפורש שלכתחילה אין לעשות כן, ורק בדיעבד דבריו קיימין (ר"י קורקוס וכסף־משנה). וראה למעלה פ"ג מהל' תרומות סוף הי"ז.

13 **יג. הַמַּנִּיחַ[88] מָעוֹת לִהְיוֹת מְחֻלָּל עֲלֵיהֶן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי**
14 **- הֲרֵי זֶה פּוֹדֶה בָּהֶן בְּחֶזְקַת שֶׁהֵן קַיָּמִים[89]. מְצָאָן**
15 **שֶׁאָבְדוּ - חוֹשֵׁשׁ לְכָל מַה שֶּׁפָּדָה בָּהֶן לְמַפְרֵעַ.**

88) משנה, גיטין לא, א. 89) שם: כחכמים ולא כרבי אלעזר. וראה למעלה פ"ז מהל' מעשר ה"ד.

16 **יד. מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בִּטְבֶרְיָא וְיֵשׁ לוֹ מָעוֹת (בָּבֶל)[90]**
17 **בְּבָבֶל - אֵינוֹ מְחֻלָּל עֲלֵיהֶם[91]. הָיוּ לוֹ מָעוֹת מִמַּטְבֵּעַ**
18 **טְבֶרְיָא בְּבָבֶל[92] - מְחֻלָּל עֲלֵיהֶם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

90) [בכת"י אברבנאל: "מעות ממטבע בבל", וכוונתו שמעות בבל היו אצלן בטבריא, וראה להלן]. 91) [מקור דברי רבינו, לפי התוספתא וה'ירושלמי', ראה להלן]. 92) [בתוספתא (מעשר שני פ"א): "אין מחללין אותו לא על מעות שכן (= של כאן) בבבל, ולא [על] מעות שבבבל [כן], אבל אם היה כן (= כאן) והיו לו מעות בבבל, מחללין אותו עליהן". וב'ירושלמי' (שם פ"א ה"א): "אין מחללין אותו כו' לא על המעות שכן בבבל - בעומד בבבל (= שיש כאן שתי ריעותות: א. שהמעות הן במקום שאינן יוצאות, ב. שהמחלל הוא במקום שאינן יוצאות). ולא על המעות שבבבל כן, - בעומד כן (= שאף כאן שתי ריעותות, כנ"ל)". ומכאן מקור לדברי רבינו: שהעומד בטבריא ויש לו כאן מעות של בבל, אינו מחלל עליהן, שכן מפורש "ולא על המעות שבבבל כן - בעומד כן". ואם היו לו מטבעות של טבריא בבבל והוא בטבריא - מחלל עליהם, שכן מפורש: "לא על המעות שכן בבבל - בעומד בבבל", הרי שבעומד כאן - מחללים. וכן מה שאמרו בבבא־קמא צז, ב: "אין מחללין על מעות של כאן והן בבבל", היינו שגם הבעלים

בבבל, וכנ"ל. וכן פירש רש"י שם, אבל אם הבעלים בארץ ישראל - מחללים, כנ"ל. ועי' בראב"ד ובכסף־משנה].

טו. הָאוֹמֵר[93]: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מְחֻלָּל עַל סֶלַע שֶׁתַּעֲלֶה בְּיָדִי מִכִּיס זֶה[94], עַל סֶלַע שֶׁאֶפְרֹט מִדִּינָר זָהָב זֶה, עַל פּוּנְדְּיוֹן שֶׁאֶפְרֹט מִסֶּלַע זֶה - הֲרֵי זֶה חִלֵּל, וְסֶלַע שֶׁתַּעֲלֶה בְּיָדוֹ אוֹ שֶׁיִּפְרֹט תְּהִי מַעֲשֵׂר[95].

93) תוספתא שם פ"ד, ועירובין לז, ב. 94) שיש בו סלעים אחרים. 95) כלומר, משתעלה ומשיפרוט, ולא למפרע. ומה שאמרו בעירובין שם, שלמי שסובר "אין ברירה" - אינו מחולל, היינו שלמפרע אינו מחולל, אבל מכאן ולהבא אין צורך ל"ברירה". ואין מכאן סתירה למה שפסק רבינו למעלה (הל' מעשר שם ה"א) שבשל תורה - "אין ברירה" ('חזון איש').

טז. אָמַר[96]: הֲרֵי מַעֲשֵׂר מְחֻלָּל עַל סֶלַע שֶׁהָיְתָה בְּיַד בְּנִי[97] - לֹא חִלֵּל, שֶׁמָּא לֹא הָיְתָה בְּיָדוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה.

96) תוספתא, שם. 97) כלומר, שהיתה בידו בשעה שראיתיו לאחרונה, ועתה אין האב יודע אם היא בידו.

יז. הַפּוֹדֶה[98] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישֶׁנּוּ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל פֵּרוֹת אֵלּוּ פָּדוּי בְּמָעוֹת אֵלּוּ[99] - לֹא אָמַר כְּלוּם, וְלֹא קָבַע מַעֲשֵׂר[100]. אֲבָל אִם קָבַע וְאָמַר: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלָּהֶן בְּצָפוֹן אוֹ בְּדָרוֹם מְחֻלָּל עַל הַמָּעוֹת[101] אֵלּוּ - הֲרֵי זֶה פָּדוּי.

98) תוספתא שם פ"ג כחכמים ולא כרבי שמעון. 99) המסוימות בידו, וראה ב'תוספתא כפשוטה' בשם הר"ש סירילאו. 100) כלומר: אין כאן חילול לפי שלא נתקדש המעשר כל זמן שלא הורם, וראה למעלה פ"ג הי"ז. ואין כאן הפרשה לפי שלא קבע מקום, ראה למעלה פ"ג מהל' תרומות ה"ח. 101) בדפוס רומי: "מעות".

יח. כְּשֶׁפּוֹדִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[102] - פּוֹדִין אוֹתוֹ בְּשָׁוְיוֹ[103]. וְיֵשׁ[104] לוֹ לִפְדּוֹת בַּשַּׁעַר הַזּוֹל[105]: כְּמוֹת שֶׁהַחֲנֻנִי לוֹקֵחַ, וְלֹא כְּמוֹת שֶׁהוּא מוֹכֵר[106]. וְנוֹתֵן הַמָּעוֹת[107] כְּמוֹת שֶׁהַשֻּׁלְחָנִי פּוֹרֵט[108], לֹא כְּמוֹת שֶׁהוּא מְצָרֵף[109]. וְאִם עָבַר וּפָדָה שָׁוֶה מָנֶה בִּפְרוּטָה, אוֹ חִלֵּל שָׁוֶה מָנֶה עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה[110] - הֲרֵי זֶה מְחֻלָּל[111].

102) בזמן הבית, או בזמן הזה אם הוא נוהג מדת חסידות, ראה למעלה פ"ב ה"ב. 103) כן נראה מן המשנה שכתבה רבינו בסמוך. וכן הוא בבבא־מציעא נב, ב (כסף־משנה). 104) מע"ש פ"ד מ"ב. 105) כלומר, על מעות בשווי הפירות כשהן בזול, כדלהלן. 106) שהוא נוטל יותר מששילם, שהרי הוא משתכר. וטעמם של דברים "מפני שכתוב בו ברכה" ('ירושלמי' שם בתחילת ה"ג). ולפיכך הקילו בפדיונו, לפדותו כשער הזול ('פני משה' שם, וראה ב'תוספות אנשי שם'). 107) מעות של חולין עבור חילול סלע של מעשר שני (פירוש המשנה שם, ועי' ר"ש ורע"ב). 108) מקבל סלע ונותן מעות עבורו - שנותן פחות. 109) נותן סלע ומקבל מעות עבורו - שמקבל יותר (ראה בפירוש המשנה ובר"י קורקוס). 110) כלומר, על פירות שוה פרוטה, ראה למעלה ה"ב. 111) שלא יהא מעשר שני חמור מן ההקדש, שאמרו בו (בבא מציעא נז.): "הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה, מחולל". וראה למעלה פ"ב שם.

יט. הָיְתָה[112] הַסֶּלַע חֲסֵרָה[113] שְׁתוּת[114] אוֹ פָּחוֹת מִשְּׁתוּת, אִם[115] הָיְתָה יוֹצֵאת עַל יְדֵי הַדְּחָק - מְחֻלָּל עָלֶיהָ לְכַתְּחִלָּה בְּשָׁוֶה סֶלַע[116] וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. פָּדָה[117] בְּסֶלַע[118] וְנִמְצֵאת רָעָה[119] - יַחֲלִיפֶנָּה[120].

112) משנה, שם נב, א. ודף נב, ב. 113) שנשחקה מחמת ריבוי הוצאתה. 114) כרבי שמעון במשנה, שם. וראה בפי"ב מהל' מכירה ה"י. 115) שם: "והני מילי הוא דסגי להו (= שהן יוצאות)", ובכת"י אחד ('דקדוקי סופרים' שם): "והני מילי, דנפיק על ידי הדחק", וכן ברי"ף שם. וראה בהל' מכירה שם, הי"ב. 116) שם: "כשהוא מחללה, מחללה ביפה (= כאילו הוא יפה, בלא חסרון - רש"י)". ואף שמשמע שם שלפי המסקנה, חזרה בה הגמרא, רבינו מפרש את הסוגיא כריב"ן ב'תוספות' שם, וכן הוא ב'שיטה מקובצת' שם, בשם תלמיד רבינו פרץ. 117) תוספתא מעשר שני פ"ד ה"ב. 118) בחזקת שהיא שלימה. 119) כלומר, שחסירה היא שתות. 120) כלומר: חילל הסלע החסרה על סלע השלמה. שכיון שהסלע הראשונה פחותה מן השניה, הרי היא כפירות לגבי כסף, ומותר לחללה ('תוספתא כפשוטה').

כ. אֵין[121] פּוֹדִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אַכְסָרָה[122], אֶלָּא מְדַקְדֵּק בְּמִדָּתוֹ אוֹ בְּמִשְׁקָלוֹ וְנוֹתֵן דָּמָיו. אִם[123] הָיוּ דָּמָיו יְדוּעִים - יִפָּדֶה עַל פִּי אֶחָד[124]; וְאִם דָּבָר שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִים, כְּגוֹן יַיִן שֶׁהִתְחִיל לְהַחְמִיץ, וּפֵרוֹת שֶׁהִרְקִיבוּ, אוֹ מָעוֹת שֶׁהֶחֱלִידוּ[125] - יִפָּדֶה עַל פִּי שְׁלֹשָׁה תַּגָּרִים[126], וַאֲפִלּוּ[127] הָיָה אֶחָד מֵהֶן עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ[128] בַּעַל הַמַּעֲשֵׂר. אֲפִלּוּ[129] אִישׁ וּשְׁתֵּי נָשָׁיו - פּוֹדִין עַל פִּיהֶם. וְכוֹפִין[130] אֶת הַבְּעָלִים לִפְתּוֹחַ רִאשׁוֹן[131]. וְזֶה חֹמֶר בְּמַעֲשֵׂר מִן הַהֶקְדֵּשׁ[132].

121) מעשר שני שם, ותוספתא שם פ"ג. 122) "כלומר, באומד בלא שיעור ומדה, אלא כפי מה שיזדמן לו" (פירוש המשנה כאן, ובדמאי סוף פ"ב. וראה למעלה פי"א מהל' מעשר ה"ד). וטעמם של דברים נראה, שכיון שאינו מדקדק בשיעורים של הפירות, יבוא לפדותם בפחות משוויים, ולכתחילה צריך לפדותם בשוויים (למעלה הי"ח). 123) משנה, שם. והובאה בסנהדרין יד, ב. 124) במשנה, שם: "על פי עד אחד". אבל במשנה שב'ירושלמי' שם "על פי אחד". וכן הגיה הר"ר יוסף ('מלאכת שלמה'). ולפי זה יתכן כי גם בעל המעשר כשר לכך, ועי' 'תוספות אנשי שם', שם. ואף שבפ"ח מהל' ערכין ה"ב, כתב רבינו שבהקדש פודין בשלשה, אף כשדמיו ידועים - אין מעשר דומה להקדש. שההקדש, מתוך שאם יזלזל בפדיונו נמצא מרויח, יש לחוש בכך, אבל מעשר שני הרי הכל של בעלים, אלא שצריך להעלות המעות לירושלים, ומאחר שהכל שלו, אין

כאן חשש זלזול ('מאירי' סנהדרין שם). 125) ש"כשהתחיל להפסד לא יודע ערכו, לפי שכשיעור ההפסד ישתנה הערך" (פירוש המשנה). 126) בתוספתא שם, ובסנהדרין שם: "שלושה לקוחות". ופירוש: תגרים הבקיאים בשומת סחורה. וכן פירש ה'מאירי' שם. ולא כ"יש מפרשים' ב'תוספות' שם ד"ה בשלשה. 127) תוספתא שם, וסנהדרין שם, וב'ירושלמי' מעשר שני שם סוף ה"א. 128) אבל לא כששניהם גויים, או שניהם בעלים (בעיא שנפשטה ב'ירושלמי' שם). 129) סנהדרין שם: "בעי רבי ירמיה, שלשה ומטילין לכיס אחד (= שהם שותפים) מהו (האם פודין בפניהם, כשאין דמי המעשר ידועים). תא שמע, איש ושתי נשיו פודין מעשר שני שאין דמיו ידועין, דילמא כגון רב פפא ובת אבא סוראה (אשת רב פפא (כתובות לט.) והיתה עושה לעצמה - רש"י. ואין הם כמטילין לכיס אחד)". ודעת רבינו שאין זו אלא דחיה בעלמא (כסף־משנה), וכן הוא ב'מאירי' שם, ולא כהר"ח. ולכן סתם רבינו ולא פירש דוקא באופן שאינם מטילים לכיס אחד. 130) תוספתא מעשר שני, שם. 131) להציע את מחיר המעשר. שהבעלים נותנים חומש (להלן פ"ה ה"א) וכל אדם אין נותנין חומש (ערכין כז. לענין הקדש). 132) בתוספתא שם: "כופין את הבעלים לפתוח ראשון. אם אמר הרי היא שליח באיסר יכול לחזור בו. זה חומר בהקדש מבמעשר שני". וכנראה שרבינו גרס בתוספתא: "כופין את הבעלים לפתוח ראשון, וזה חומר במעשר מן ההקדש". [וכוונתו שבהקדש אין כופין את הבעלים לפתוח, אלא בזמן שאין היובל נוהג, אבל בזמן שהיובל נוהג - אין כופין אותו (ראה בפ"ה מהל' ערכין וחרמין ה"א), ואילו במעשר שני, כופין אפילו בזמן שהיובל נוהג, וראה בראב"ד וברדב"ז].

כא. אֵין[133] מוֹלִיכִין פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר[134] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם לִפְדּוֹתָם שָׁם[135]. וְהַמּוֹלִיךְ[136] מִמָּקוֹם הַיֹּקֶר לִמָּקוֹם הַזּוֹל אוֹ מִמָּקוֹם הַזּוֹל לִמָּקוֹם הַיֹּקֶר - פּוֹדֶה כְּשַׁעַר מָקוֹם הַפִּדְיָה[137]. וְאִם[138] הָיוּ דְּמַאי - פּוֹדִין אוֹתוֹ כְּשַׁעַר הַזּוֹל, הוֹאִיל[139] וְנִרְאוּ לְהִמָּכֵר בְּזוֹל[140].

133) במעשר שני מ"א: "המוליך פירות מעשר שני ממקום היוקר למקום הזול או ממקום הזול למקום היוקר". ו"המוליך" משמע דיעבד, אבל לכתחילה אסור ('ירושלמי' שם. ועי' רדב"ז). [וראה ב'תוספות' חולין ג. ד"ה המניח ב]. 134) אבל מעות מעשר מוליכין, כדלהלן. 135) אף ממקום הזול, למקום היוקר. כמו שמשמע מן המשנה הנ"ל. והיינו משום שמא יוזלו הפירות במקום היוקר יותר מאשר במקום הזול, אבל מעות אין דרכן להוזיל עד כדי כך ('תוספתא כפשוטה' עמוד 751). 136) משנה, שם. 137) ואם הוציא הוצאות כדי להוליכם, מפסידן (רדב"ז), וראה בסוף הלכה הסמוכה. 138) 'ירושלמי' שם. 139) כן הוא שם במסקנה. 140) כלומר, שראו הפירות פני מקום שער הזול.

כב. הָיוּ[141] לוֹ פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּגֹּרֶן, וְהוֹצִיא עֲלֵיהֶם יְצִיאוֹת מִבֵּיתוֹ עַד שֶׁהֶבִיאָן לָעִיר וְהִשְׁבִּיחוּ - פּוֹדֶה כְּשַׁעַר הָעִיר[142] וְהַפְּסִיד יְצִיאוֹתָיו[143].

141) משנה, שם. 142) כלומר, ביוקר. 143) וטעמו של דבר, שכל זמן שלא פדה את הפירות, הן ברשות מעשר שני, וחייב לטפל בהם ולהביאם לירושלים על חשבונו, בלי ניכוי ההוצאות. ואין הבדל אם מוליכן לירושלים בדרך ישרה או בדרך עקלתון. ואם מוליכן מן הגורן לעיר, או ממקום הזול למקום היוקר, דינו כמוליך את הפירות לירושלים, והוצאות הדרך על חשבונו ('תוספתא כפשוטה' עמוד 758).

יום ה' כ"ב מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר שהפודה מעשרו לעצמו מוסיף חומש, ואם האשה חייבת בו. מעשר שאין בחומשו שוה פרוטה. והפודה מעשר ביותר על דמיו. סלע בסלע בעה"ב קודם. ואם מותר להערים בפדיון מעשרו. אשה שהכניסה לבעלה מעשר שני. והפודה מעשר שני לעצמו ולא נתן את החומש. מעות מעשר שני אם צורפים בדינרי זהב. ואם יחלל כסף מעשר עם פירות מעשר על הכסף.

א. הַפּוֹדֶה מַעֲשְׂרוֹ לְעַצְמוֹ[2] - בֵּין שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ[3], בֵּין שֶׁנָּפַל לוֹ בִּירֻשָּׁה[4], בֵּין שֶׁנִּתַּן לוֹ בִּטְבֻלּוֹ מַתָּנָה[5] כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - הֲרֵי זֶה מוֹסִיף עָלָיו חֹמֶשׁ. אִם הָיָה שָׁוֶה אַרְבָּעָה - נוֹתֵן חֲמִשָּׁה[6]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעֲשְׂרוֹ, חֲמִשִׁיתוֹ יֹסֵף עָלָיו.

2) רוצה לומר שגם המעות, שהוא מחלל עליהן, הן שלו, ומחלל לעצמו, שלעולם אינו מוסיף חומש אלא אם גם הפירות וגם הפדיון (= המעות) הם שלו. 3) שהפרישו מפירות שדהו. ואף על פי שאין המעשר קנוי לו, שהרי ממון גבוה הוא, אלא, חידוש הוא שחידשה התורה שעשאתו כשלו, לעניין פדיון והוספת חומש. 4) כלומר, המעשר עצמו (לא בטבלו). ואף על פי שממון גבוה הוא - חידשה התורה שלעניין פדיון היורש קונה את המעשר, והרי הוא כשלו, כשם שחידשה בבעל השדה. 5) במשנה שם: "שנותן לו במתנה". ואמרו בקידושין נד: שלרבי מאיר הסובר שמעשר שני ממון גבוה הוא, המדובר "כגון דיהיב ניהליה בטבליה". 6) היינו "חומש מלבר" וכן אמרו בבבא מציעא נג: "אבעיא להו, חומשא מלגיו (=מבפנים, כלומר על חמישה מוסיף אחד), או חומשא מלבר (=מבחוץ, כלומר על ארבעה מוסיף אחד)", ובמסקנא החליטו: "חומשא מלבר".

ב. וְאִשָּׁה[7] שֶׁפָּדְתָה מַעֲשַׂר שֵׁנִי שֶׁלָּהּ לְעַצְמָהּ[8] - אֵינָהּ מוֹסִיפָה חֹמֶשׁ. מִפְּנֵי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: אִישׁ מִמַּעֲשְׂרוֹ - וְלֹא אִשָּׁה[9]. וְכֵן[10] אִם[11] פָּדָה פִּדְיוֹן פֵּרוֹת הַמַּעֲשֵׂר[12] לְעַצְמוֹ - מוֹסִיף חֹמֶשׁ[13].

7) קדושין כד. "בזוזי דידה ומעשר דידה, איש אמר רחמנא ולא אשה". 8) כלומר: גם הפירות וגם המעות שלה, שהאיש מוסיף חומש באופן זה. 9) ואם הפירות של הבעל, והיא פודה בשבילו - מוסיפה חומש, ששלוחו של אדם כמותו. 10) כלומר, כשם שהפודה פירות מעשר שני מוסיף חומש, כמו כן הפודה פדיון המעשר, מוסיף חומש.

11) ברייתא במנחות פב. "המתפיס מעות מעשר שני לשלמים, כשהוא פודן מוסיף עליהן שני חומשין, אחת לקודש, ואחד למעשר". 12) כלומר, מעות מעשר שני, שפדה פירות המעשר, עליהן. 13) על הקרן, ולא על החומש הראשון.

1 **ג. פָּדָה פֵּרוֹת מַעֲשְׂרוֹ וְהוֹסִיף חֹמֶשׁ, וְחָזַר וּפָדָה**
2 **הַפִּדְיוֹן לְעַצְמוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה[14] - מוֹסִיף חֹמֶשׁ שֵׁנִי עַל**
3 **הַקֶּרֶן בִּלְבַד, וְאֵינוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל הַחֹמֶשׁ[15].**

14) שהוא מוסיף חומש. 15) בניגוד לאוכל תרומה בשוגג, שמוסיף חומש על חומש.

4 **ד. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[16] שֶׁאֵין בְּחֻמְשׁוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה[17] - אֵינוֹ**
5 **מוֹסִיף עָלָיו חֹמֶשׁ[18]. וְכֵן מַעֲשֵׂר שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִין[19]**
6 **- דַּיּוֹ שֶׁיֹּאמַר[20]: הוּא וְחֻמְשׁוֹ מְחֻלָּל עַל הַסֶּלַע הַזֶּה[21].**
7 **וְכָל[22] מַעֲשֵׂר שֶׁהוּא אֵינוֹ פּוֹדֵהוּ מִשֶּׁלּוֹ[23] - אֵינוֹ**
8 **מוֹסִיף חֹמֶשׁ[24]. וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי - אֵינוֹ מוֹסִיף**
9 **עָלָיו חֹמֶשׁ[25].**

16) שם נג: "תנו רבנן אם גאל יגאל איש ממעשרו, ממעשרו ולא כל מעשרו פרט למעשר שני שאין בו שווה פרוטה. איתמר רב אמי אמר אין בו (= אין שווה פרוטה במעשר שני עצמו), רב אסי אמר אין בחומשו". ופסק רבינו כרב אסי. ופירש רש"י שם, שאם אין בחומש שווה פרוטה, אינו בר פדיון. אבל בירושלמי מפורש: "מעשר שני שאין בחומשו שווה פרוטה, אינו מוסיף חומש". וכן פסק רבינו. 17) כשהמעשר עצמו אינו שווה ארבע פרוטות. והחומש הוא מלבר (= מבחוץ). 18) אבל הוא עצמו קדוש מדבריהם. ועיין בהלכה הסמוכה, שאם יש לו מעות שחילל עליהן מעשר שני אחר - אומר: "הוא וחומשו מחולל על מעות הראשונות". 19) ואפשר שאין בו ארבע פרוטות, שאז אין בחומשו שווה פרוטה, ואינו אלא מדבריהם. 20) כלומר, ואין צריך לפדותו על פי שלושה תגרים, כמו למעלה בפרק ד הלכה יט, ששם מדובר כשהמעשר מן התורה, כגון שיש בו וודאי ארבע פרוטות, שאז אינו אלא מדבריהם - הקלו בפדיונו. וכן אין צריך להמתין עד שיהא לו עוד מעשר שני, שיצטרף עם זה, ויהא בחומשם שווה פרוטה. 21) כלומר, על סלע שכבר חיללו עליו, מעשר שני אחר. 22) ירושלמי שם ראש הלכה ג: "אמר ר' יוחנן, כל מעשר שאינו הוא ופדיונו משלו אינו מוסיף חומש. ר' יוסי בי ר' בון בשם ר' חנינא, טעמא דר' יוחנן, ואם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו (כלומר, חמישית משלו) יוסיף עליו, כדי שיהא הוא ופדיונו משלו". 23) בכתב־יד מעשה רוקח: "שאינו הוא ופדיונו משלו", וכלשון הירושלמי. 24) אבל עיקר הפדיון חל מן התורה. 25) כיוון שהחומש אינו מעכב. ובירושלמי דמאי שם: "בדין היה מעשר שני של דמאי, שיפריש עליו חומש (כשהוא פודה אותו כדרך שמפריש כשאוכל תרומת מעשר של דמאי), ולמה אמרו שלא יפריש, מפני גדירו (כלומר, גזרה) שאם את אומר לו שיפריש, אף הוא אינו מפריש [פודה] כל עיקר "ויאכלנו חוץ לירושלים בלא פדיון".

10 **ה. הַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְהָיָה לוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אַחֵר**
11 **שֶׁלֹּא נִפְדָּה, אִם אֵין בְּחֻמְשׁוֹ[26] שָׁוֶה פְּרוּטָה - דַּיּוֹ**
12 **שֶׁיֹּאמַר[27]: הוּא וְחֻמְשׁוֹ מְחֻלָּל עַל מָעוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת;**
13 **לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְצַמְּצֵם אֶת מְעוֹתָיו.**

26) של המעשר שלא נפדה. 27) כלומר, "ולא אמרינן ימתין עד שיעלה לירושלים, או ימתין עד שיצרפנו עם אחר".

14 **ו. הַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂר בְּיוֹתֵר עַל דָּמָיו[28] - לֹא נִתְפְּסָה**
15 **הַתּוֹסֶפֶת לְמַעֲשֵׂר.**

28) כלומר, הדמים, שעליהם הוא פודה, שווים יותר מהפירות. ירושלמי מעשר שני פרק ד הלכה ב: "אמר ר' יוחנן הקדש שפדאו יותר על דמיו תפס את הכל, מעשר שני שפדאו יותר על דמיו לא תפס את הכל. מה בין הקדש מה בין מעשר שני? אמר רבי אימי, שכן אדם מצוי להיות מרבה בהקדשו (כיוון שהוא נותנו לגזבר, אבל מעשר שני שנאכל לבעליו, אף שהוא ממון גבוה אינו פודהו אלא על שוויו)".

16 **ז. בַּעַל הַבַּיִת אוֹמֵר[29] בְּסֶלַע[30], וְאַחֵר[31] אוֹמֵר בְּסֶלַע**
17 **- בַּעַל הַבַּיִת קוֹדֵם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מוֹסִיף חֹמֶשׁ. בַּעַל**
18 **הַבַּיִת אוֹמֵר בְּסֶלַע, וְאַחֵר אוֹמֵר בְּסֶלַע וּפְרוּטָה[32] -**
19 **הָאַחֵר קוֹדֵם, מִפְּנֵי שֶׁמּוֹסִיף עַל הַקֶּרֶן[33].**

29) שהרי כופין אותו לפתוח ראשון. 30) לפדיון המעשר. 31) ראה להלן פרק ט הלכה ז ובכסף משנה שם, שאחר יכול לחלל שלא מדעת בעל הפירות. 32) במשנה שם: "בסלע ואיסר". 33) ובירושלמי שם: "ואין חומשו של זה (בעל־הבית) מרובה על תוספתו של זה? אמר רבי אבין שנייא היא שהוא יכול להערים עליו (על המעשר) ולפוטרו מן החומש".

20 **ח. מֵתָּר לְהַעֲרִים[34] עַל פִּדְיוֹן מַעֲשְׂרוֹ. כֵּיצַד? אוֹמֵר**
21 **אָדָם לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים וּלְעַבְדּוֹ הָעִבְרִי[35]: הֵא**
22 **לְךָ[36] אֶת הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ וּפְדֵה לְךָ בָּהֶן הַמַּעֲשֵׂר, כְּדֵי**
23 **שֶׁלֹּא יוֹסִיף חֹמֶשׁ. אֲבָל לֹא יֹאמַר לוֹ: פְּדֵה לִי בָּהֶן[37].**
24 **וְכֵן אִם אָמַר לוֹ: פְּדֵה לִי מִשֶּׁלְּךָ - אֵינוֹ מוֹסִיף**
25 **חֹמֶשׁ[38].**

34) "תחבולת ההיתר תיקרא הערמה, ושאינו להיתר, תיקרא מרמה". 35) "עבד עברי אין גופו קנוי, אלא מעשה ידיו בלבד. והוא כמו שכיר, כמו שאמר השם יתברך כי משנה שכר שכיר וכו'". [ולא הזכירו כאן "אשתו", שכיוון שאין זו מתנה גמורה אלא על מנת להחזיר - קנתה והבעל אוכל פירות. ומה שאמרו "במתנה קנתה ואין הבעל אוכל פירות", אין זה אלא במתנה גמורה שהנותן בעין יפה הוא נותן, ובמתנה על מנת להחזיר לא אמרו כן. ובפרק א מהלכות עירובין הלכה כ, הזכירו "אשתו", לפי ששם מדובר במתנה גמורה]. 36) [נראה מדברי רש"י בגיטין סה. שזו היא מתנה על מנת להחזיר]. 37) שאין זו לשון מתנה אלא לשון שליחות וחייב בחומש. 38) כלומר: הא לך מעות ופדה פירות מעשר שני שלי על המעות שלך. שכיוון שאמר לו: "על המעות שלך" - הרי זו מתנה.

26 **ט. אֲבָל לֹא יִתֵּן הַמָּעוֹת לִפְדּוּת[39] לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ**

הַקְּטַנִּים[40] וּלְעַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים, מִפְּנֵי שֶׁיָּדָן כְּיָדוֹ[41]. נָתַן לְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִיָּה, אִם מַעֲשֵׂר שֵׁנִי זֶה מִדִּבְרֵיהֶם, כְּגוֹן שֶׁהָיָה מֵעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב - דְּבָרָיו קַיָּמִין; שֶׁאָמָּה הָעִבְרִיָּה קְטַנָּה הִיא, וְאֵין הַקָּטָן זוֹכֶה לַאֲחֵרִים[42] אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם[43].

39) עליהן. 40) לדעת התוספות, המדובר בשהגיעו לעונת נדרים, שתרומתם תרומה והוא הדין שפדיונו פדיון. 41) ונמצא שהמעות ברשותו, וחייב בחומש. 42) כלומר, אף על פי שהוא זוכה לעצמו מן התורה, כיוון שדעת אחרת מקנה להן - אינו יכול להקנות לאחרים. וכמו כן לפדות מעשר שני של אחרים. 43) אבל לא בדבר שהוא מן התורה.

י. וְכֵן מַעֲרִים וְנוֹתֵן הַמַּעֲשֵׂר מַתָּנָה כְּשֶׁהוּא בְּטִבְלוֹ[44], וְאוֹמֵר הַנּוֹתֵן: חֲרֵי הַפֵּרוֹת הָאֵלּוּ מְחֻלָּלִין עַל מָעוֹת שֶׁבַּבַּיִת[45].

44) קודם שהפריש מן הכרי, ולא לאחר מכן, שכיוון שמעשר שני ממון גבוה הוא, אינו נקנה במתנה. 45) "בראשונה היו עושין כן במעות (כלומר, היה מקנה המעות לחבירו, והלה פודה הפירות על מעותיו) היו נוטלין אותן (את המעות) ובורחין, התקינו שיהו עושין כן בפירות [שאינם נוחים כל כך לתפיסה ובריחה]".

יא. שְׁנֵי אַחִין אוֹ שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, [אָב וּבְנוֹ[46]] - פּוֹדִין זֶה לָזֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יוֹסִיף חֹמֶשׁ. אִשָּׁה שֶׁהִכְנִיסָה לְבַעְלָהּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, הוֹאִיל וְהוּא מָמוֹן גָּבוֹהַּ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - לֹא קָנָה בַּעַל. לְפִיכָךְ, אִם פָּדָהוּ[47] - אֵינוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ[48].

46) ואף שכבר כתב רבינו (למעלה הלכה ח), שבן פודה לאביו, הוסיף וכתב כאן, שאף האב פודה לבנו, אף על פי שהבן קרוב ללב אביו, יותר משהאב קרוב לבנו. 47) על מעות שלו. 48) וכמו כן אם פדתה האשה, אינה מוסיפה חומש.

יב. הַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[49] לְעַצְמוֹ, וְנָתַן אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא נָתַן אֶת הַחֹמֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב וַהֲרֵי נִתְחַלֵּל - לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיִּתֵּן הַחֹמֶשׁ, וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִפְשַׁע וְלֹא יִתֵּן.

49) שהוא מוסיף חומש.

יג. מְעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, אִם רָצָה לְצָרְפָם[50] בִּדְינָרֵי זָהָב כְּדֵי לְהָקֵל מַשָּׂאָן - מְצָרְפָן. וְאִם צֵרְפָן לְעַצְמוֹ - אֵינוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ, שֶׁאֵין זֶה דֶּרֶךְ פְּדִיָּה.

50) לפרטם.

יד. הַפּוֹרֵט סֶלַע מִמָּעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[51], בֵּין בִּירוּשָׁלַיִם בֵּין חוּץ לִירוּשָׁלַיִם - לֹא יְצָרְפֶנָּה[52] כֻּלָּהּ בְּמְעוֹת נְחֹשֶׁת[53], אֶלָּא בְּשֶׁקֶל מְעוֹת כֶּסֶף וּבְשֶׁקֶל מְעוֹת נְחֹשֶׁת[54].

51) כלומר: יש לו סלע של מעשר שני ורוצה לפרטו על מעות של נחושת. 52) יפרטנה. 53) שכיוון שאינו מוציא כל הכסף בבת אחת, לא התירו לפרוט כולו במעות נחושת, שכבוד הוא למעשר כשהוא מחולל על כסף. 54) וצריך לומר, שמדובר כאן בשעת הדחק, שהרי אין מחללין כסף על נחושת אלא בשעת הדחק. וכשמחלל כסף על נחושת התירו גם לחלל כסף על כסף, אף שאין מחללין כסף על כסף אפילו בשעת הדחק. ולכן לא נמנתה משנה זו בעדיות פרק א, בין הדברים שבית הלל לחומרא ובית שמאי לקולא, כיוון שיש בדברי בית הלל קולא, שהתירו לחלל כסף על כסף בשעת הדחק, אגב חילול כסף על נחושת.

טו. מֻתָּר לְחַלֵּל כֶּסֶף מַעֲשֵׂר עִם פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר עַל הַכֶּסֶף[55]. וְהוּא[56] שֶׁיְּהוּ בַּפֵּרוֹת פָּחוֹת מִשָּׁוֶה דִּינָר[57]; אֲבָל אִם הָיָה בָּהֶן שָׁוֶה דִּינָר[58] - לֹא יְחַלֵּל עִם הַכֶּסֶף[59], אֶלָּא בִּפְנֵי עַצְמָן. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת שָׁוֶה דִּינָר וּשְׁלֹשָׁה דִּינָרִין שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - אֵינוֹ מְחַלֵּל הַכֹּל עַל סֶלַע אַחַת; אֲבָל אִם הָיָה לוֹ חֲצִי דִּינָר פֵּרוֹת וַחֲצִי דִּינָר מָעוֹת - מְחַלֵּל שְׁנֵיהֶם עַל דִּינָר אֶחָד.

55) אף שכסף מעשר לבדו אין מחללין על כסף - ביחד עם הפירות, מותר. 56) ירושלמי שם: "רבי שמעון בן לקיש אוקמה פליגין רבי מאיר ורבנן, בפירות שאין בהן כדי כסף (כלומר, שאינם שווים כדי חילולם על מטבע כסף חשובה), אבל בפירות שיש בהם כדי כסף אף רבנן מודו (שאין מחללין כסף עמהם). חצי דינר כסף וחצי דינר פירות, מותר, דינר כסף ודינר פירות, אסור, כל שכן שני דינרי כסף ושני דינרי פירות שאסור". 57) שקשה לחללם בפני עצמם. 58) שאפשר לחללם בפני עצמם. 59) שאין מחללים כסף על כסף.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר מעות חולין ומעות מעשר שנתפזרו ולקט מכאן ומכאן. סלע של מעשר שני ושל חולין שנתערבו. האומר לבנו מעשר בזוית זו ונמצא בזוית אחרת. מי שנשתתק או מי שאמרו לו בחלום מעשר שני של אביך במקום פלוני. האומר לבניו אל תגעו בזוית פלונית או טמן מעות בפניהם ואמר של פלוני הם. המוציא כלי וכתוב עליו מ' או ד' או ט' או ת' או ק'. ומעות הנמצאות בירושלים. ודין תיבה שנשתמש בה חולין ומעשר שני, ומעשר של ודאי ושל דמאי שנתערבו. הזורע מעשר שני אחר שנכנס לירושלים.

א. מְעוֹת[2] חֵלִין וּמְעוֹת מַעֲשֵׂר שֶׁנִּתְפַּזְּרוּ, וְלִקֵּט מִכָּן וּמִכָּן[3] - מַה שֶּׁלִּקֵּט לִקֵּט לְמַעֲשֵׂר[4], עַד שֶׁיַּשְׁלִים[5], וְהַשְּׁאָר חֵלִין[6]. וְאִם בָּלַל וְחָפַץ[7] אוֹ[8] שֶׁלִּקֵּט מִצַּד אֶחָד[9] וּמָצָא חָסֵר - חֲרֵי זֶה לְפִי חֶשְׁבּוֹן. כֵּיצַד? הָיוּ מָאתַיִם מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּמֵאָה חֵלִין, נִתְפַּזְּרוּ וּבְלָלָן וְחָפַן הַכֹּל, נִמְצְאוּ מָאתַיִם וְשִׁבְעִים[10] - חֲרֵי מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מֵהֶן מַעֲשֵׂר, וְתִשְׁעִים חֵלִין. זֶה הַכְּלָל: הַמִּתְלַקְּטִין[11] - לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְהַנִּבְלָלִין[12] - לְפִי חֶשְׁבּוֹן. מַתְנֶה[13] וְאוֹמֵר: אִם אֵלּוּ שֶׁבְּיָדֵי הֵן הַמַּעֲשֵׂר - הַשְּׁאָר חֵלִין[14];

וְאִם הֵן חֻלִּין[15] - הֲרֵי מְעוֹת הַמַּעֲשֵׂר בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵן מְחֻלָּלִין עֲלֵיהֶם[16].

2) מעשר שני פ"ב משנה ה. 3) ירושלמי שם: "אמר רבי יונה, והוא (זה שאמרו במשנה: "מה שלקט לקט למעשר") שליקט מכאן ומכאן (שכיון שאינו מלקט ממקום אחד, ייתכן שעלו בידו מעות המעשר. ומכל־מקום צריך להתנות, כדלהלן, שהרי אין הדבר ברור, ואולי מעות חולין בידו, ומעשר על גבי הקרקע), אבל אם לקט על אומן (כלומר, בשורה, מצד אחד) כבולל וחופן הוא". 4) ירושלמי שם: "אמר רבי זעירא כדי לשכר שני (כלומר, מה שאמרו "לקט למעשר", הוא כדי שמעשר שני ישתכר), שמא יאבדו השאר (שלא לקט עדיין) ויהיו אלו שבידו תפוסין על השני (כלומר, וינהוג בהן כבמעשר שני, וראה להלן). 5) "מנין - של מעשר שני" (פירוש המשנה). 6) "ואם נאבד מהן דבר, של חולין נאבד" (שם). 7) כלומר, עירבן יחד ולקטן מלא חפניו. 8) ראה בירושלמי שהוא למעלה. 9) שוודאי שחפן מחולין וממעשר שני ביחד. 10) שאבדו שלשים. 11) מכאן ומכאן, כנ"ל. 12) או שנלקטו מצד אחד, כנ"ל. 13) ירושלמי שם. ונראה מדברי רבינו, שזה מוסב גם על המתלקטים וגם על הנבללים (מעשה רוקח ומראה הפנים, ועיין רע"ב). 14) כלומר, ממילא הן חולין. 15) כולן או חלקן. 16) צריך עיון: הרי אין מחללים כסף על כסף או נחושת על נחושת, אף בשעת הדחק, כמפורש למעלה פ"ד הלכות ה־ז (תוספות יום־טוב). [ושמא התירו כאן מפני שהדבר ספק, שמא אלו שבידו הן המעשר, כשם שהתירו בדמאי, כמפורש שם הלכה ח]. ומעשה רוקח כתב שלא אסרו אלא לכתחילה. וכאן הרי זה בדיעבד. ועיין תוספות בביצה י: ד"ה חולין.

ב. סֶלַע[17] שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְשֶׁל חֻלִּין שֶׁנִּתְעָרְבוּ - מֵבִיא בְּסֶלַע מָעוֹת[18], וַאֲפִלּוּ מְעוֹת נְחֹשֶׁת[19], וְאוֹמֵר: סֶלַע שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּכָל מָקוֹם שֶׁהִיא מְחֻלֶּלֶת עַל הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ; וְאַחַר כָּךְ בּוֹרֵר אֶת הַיָּפָה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן[20] וּמְחַלֵּל הַמָּעוֹת שֶׁל נְחֹשֶׁת עָלֶיהָ, וְתַחֲזֹר הַסֶּלַע הַיָּפָה לְמַעֲשֵׂר.

17) שם משנה ו. 18) של כסף. וראה בהלכה הקודמת משום מה התירו כאן לחלל כסף על כסף. ואינו יכול לקחת סלע אחד משני הסלעים הנ"ל ולחלל בתנאי - גזירה שמא ישכח ויקח בלי תנאי (רע"ב). ובהלכה הקודמת, שנתערבו הרבה מעות, לא חששו שמא ישכח, מכיון שיש לו שם טירחא רבה ללקט הרבה מעות - ייזכר (תוספות יום־טוב). 19) נראה שעל מעות של כסף יותר קל, וזה צריך עיון, שהרי אדרבה כסף על כסף אין מחללים אפילו בשעת הדחק, ואילו כסף על נחושת מחללין בשעת הדחק (למעלה פ"ד הלכות ו־ז). וראה בר"י קורקוס. 20) שמא היא היתה של מעשר שני.

ג. הָאוֹמֵר[21] לִבְנוֹ: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּזָוִית זוֹ, וְנִמְצָא בְּזָוִית אַחֶרֶת - הֲרֵי אֵלּוּ חֻלִּין[22]. אָמַר לוֹ: הֲרֵי שָׁם מָנֶה, וְנִמְצָא מָאתַיִם - הַשְּׁאָר חֻלִּין[23]. הֲרֵי שָׁם מָאתַיִם, וְנִמְצָא מָנֶה - הֲרֵי הוּא חֻלִּין[24]. הִנִּיחַ[25] מָנֶה מַעֲשֵׂר וְנִמְצָא מָאתַיִם, מָאתַיִם וְנִמְצָא מָנֶה, אֲפִלּוּ[26] הֵן[27] בִּשְׁנֵי כִּיסִין - הַכֹּל חֻלִּין[28].

21) שם פ"ד משנה יב. 22) שאני אומר פירות מעשר נלקחו, ואלו אחרים הם. 23) שאנו אומרים: יודע היה האב שיש שם עוד מנה חולין, אבל לא הוצרך להזכיר לו אלא המנה של מעשר שני, בכדי להזהירו שיאכלו בקדושה, מה־שאין־כן בהניח מנה ונמצא מאתים, דלהלן, שוודאי אחרים הן, והכל חולין. 24) במשנה שלפנינו שם: "הכל מעשר", ועל־פי־זה השיגו הראב"ד. אבל בכתב־יד מינכן שם: "הכל חולין, (תוספתא כפשוטה), וכחכמים בתוספתא שם, ודלא כרבי שאמר: "מנה מונח ומנה מוטל", וראה למעלה. 25) תוספתא שם וביצה שם. 26) בביצה שם: "דרבי יוחנן ור' אלעזר, חד אמר בשני כיסין מחלוקת (רבי וחכמים), אבל בכיס אחד דברי הכל חולין (שכיון שנטל הכיס, נטלו שניהם, ואלו אחרים הם). וחד אמר בכיס אחד מחלוקת, אבל בשני כיסין דברי הכל מנה מונח ומנה מוטל". ופסק רבינו כמאן־דאמר הראשון, שהמחלוקת בשני כיסין, וכחכמים, שאפילו באופן זה הכל חולין. ואף שרב אשי שם העמיד התוספתא בכיסים מקושרים, דעת רבינו שלא אמר רב אשי זאת אלא לתרץ מה שהקשו שם על האומר בכיס אחד מחלוקת. וכן הוא ברש"י ובמאירי, ולא כהר"ח. וראה בפ"ב מהלכות יו"ט הלכה ו, שאף שם לא הזכיר רבינו "מקושרים", ובבית־יוסף אורח־חיים סי' יג. 27) שני המנים. 28) שלא כרבי שם, שאמר במנה ומצא מאתים - "חולין ומעשר שני מעורבין זה בזה" (וראה למעלה, וצריך עיון), ובמאתים ומצא מנה - "מנה מונח ומנה מוטל", אלא כחכמים שאמרו בשני האופנים הנ"ל: "הכל חולין", שאני אומר: של מעשר ניטלו, ואלו אחרים הם.

ד. אָמַר[29] לוֹ אָבִיו: כִּיס מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[30] לִי בַּבַּיִת, הָלַךְ וּמָצָא שָׁם שְׁלֹשָׁה כִּיסִים - הַגָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּן מַעֲשֵׂר[31], וְהַשְּׁאָר חֻלִּין. וְאַף עַל פִּי כֵן, לֹא יֹאכַל מִן הַקְּטַנִּים עַד שֶׁיְּחַלְּלֵם עַל הַגָּדוֹל[32].

29) תוספתא שם פ"ה הלכה ה. 30) פירות מעשר שני, וראה להלן. 31) שהרי באב המצווה לבנו, אין אומרים, שמא מה שהיה ניטל, ואלו אחרים הם (בהלכה הקודמת), אלא אומרים, ודאי הוסיף על המעשר שהניח מתחילה. ואם כן, כשאומר סתם "כיס מעשר לי בבית", ודאי לגדול הוא מתכוין. 32) מלשון זה נראה, שמחלל בלא תנאי, ואינו אומר "ואם כיס זה אינו מעשר, יהיו הללו מחוללים עליו" כיון שקרוב לוודאי שהגדול הוא המעשר, וראה בתוספתא כפשוטה.

ה. מִי[33] שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק[34], וְאָמְרוּ לוֹ: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלְּךָ בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[35], וְהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ - בּוֹדְקִין אוֹתוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים[36], כְּדֶרֶךְ שֶׁבּוֹדְקִין לְגִטִּין[37], וַהֲרֵי דְּבָרָיו קַיָּמִין[38].

33) שם הלכה ח. 34) כלומר, ניטל ממנו כח הדיבור, אבל הוא שומע. 35) כלומר, בלשון שאלה. 36) "שירמוז

בראשו וכו' תשובה נכונה לשאלה" (פירוש המשנה לגיטין פ"ז משנה א). 37) פ"ב מהלכות גירושין הלכה טז. וראה גם בפכ"ט מהלכות מכירה הלכה ג. 38) כלומר, אם עמד בבדיקות.

ו. אָמְרוּ[39] לוֹ בַּחֲלוֹם[40]: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל אָבִיךָ שֶׁאַתָּה מְבַקֵּשׁ חֲרֵי הוּא בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, אַף עַל פִּי שֶׁמָּצָא שָׁם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר לוֹ - אֵינוֹ מַעֲשֵׂר[41]. דִּבְרֵי חֲלוֹמוֹת לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין[42].

39) תוספתא שם, הלכה ט (הובאה בסנהדרין ל.). 40) ראה בתוספתא כפשוטה. 41) ואוכלו לכתחילה בלי חילול. 42) "שפועלת המדמה אף־על־פי שצודקת במקצת, הרבה פסולת מתערב עמו, ואין חוששין לו עד שיתברר" (מאירי לסנהדרין עמוד 821). וראה בפ"י מהלכות זכיה ומתנת הלכה ז, וביו"ד סי' רנט סעיף ו בהגהות הרמ"א, ובפתחי תשובה שם.

ז. הָאוֹמֵר[43] לְבָנָיו: אֲפִלּוּ אַתֶּם מֵתִים[44] אַל תִּגְּעוּ בְּזָוִית זוֹ, וְנִמְצְאוּ שָׁם מָעוֹת - חֲרֵי אֵלּוּ חֻלִּין[45]. טָמֵץ[46] מָעוֹת מִפְּנֵיהֶם וְאָמַר לָהֶם: שֶׁל פְּלוֹנִי הֵן, אוֹ שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי הֵן, אִם כְּמַעֲרִים[47] - אֵין חוֹשְׁשִׁין לִדְבָרָיו, וְאִם כְּמִתְכַּוֵּן[48] - דְּבָרָיו קַיָּמִין[49].

43) תוספתא שם, הלכה י. 44) כלומר, ברעב (תוספתא כפשוטה). 45) שהוא כמערים (ראה להלן), אף־על־פי שאינו נראה כן, שאם היו המעות מעשר, היה לו לפרש זאת, וראה להלן. 46) שם, הלכה יא. 47) "שעושה שלא יחזיקוהו כעשיר, או כדי שלא יקחו בניו" (הגהות מרדכי לבבא בתרא פ"א סוף סי' תרנח). 48) למסור להם עדות. 49) וראה בתוספתא כפשוטה, ובהלכה זכיה ומתנת שם, הלכה ה. וצ"ע, מדוע לא כתב רבינו כאן, מה שכתב שם בהלכה ו.

ח. הַמּוֹצֵא[50] כְּלִי[51] וְכָתוּב עָלָיו מ' - חֲרֵי מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[52]. ד' - דְּמַאי. ט' - טֶבֶל. ת' - תְּרוּמָה. ק' - קָרְבָּן[53]. וְאִם[54] הָיָה שֶׁל מַתֶּכֶת ? הוּא וּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ קָרְבָּן[55]. שֶׁכֵּן[56] הָיוּ כּוֹתְבִין אוֹת אַחַת מִן הַשֵּׁם בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה[57].

50) מעשר שני פ"ד משנה יא, ותוספתא שם פ"ה, כחכמים ולא כרבי יוסי. 51) של חרס. וראה להלן. 52) ואין לומר שהכוונה למעשר ראשון או למעשר שני, שהרי הם מותרים לזרים ומדוע יכתוב עליו כלל. ואם משום תרומת מעשר שבו, היה כותב ת"מ. אלא ודאי הכוונה למעשר שני, ומפני החשש שמא יכשל בו באכילה מחוץ לירושלים כתבו כן (תוס' אנשי שם). 53) אבל הכלי עצמו, חולין. ש"דמי מה שבתוכו יותר מדמי הכלי, והוא אצל בני אדם גרוע כל כך, שאין מקדיש אותם שום אדם לבדק הבית. ומה שחלקו (חכמים) על רבי יהודה (שם משנה י), הוא בכלי של מתכת (אבל לא בכלי חרס שמודים בו שהוא חולין" - פירוש המשנה). 54) שם, כחכמים ולא כרבי יהודה. 55) שכלי של מתכת דרך בני אדם להקדיש. 56) שם משנה יא. וזה מוסב על כל ההלכה. 57) שגזרו על המצוות ופחדו לכתוב במפורש, ולכן כתבו רק ברמז. "ומשום שעת הסכנה הורגלו בכך לעולם, לכתוב אות אחת מן השם" (משנה ראשונה).

ט. מָעוֹת[58] הַנִּמְצָאוֹת בִּירוּשָׁלַיִם[59], אֲפִלּוּ דִינְרֵי זָהָב עִם הַכֶּסֶף וְעִם הַמָּעוֹת - חֲרֵי אֵלּוּ חֻלִּין[60], הוֹאִיל[61] וְשׁוּקֵי יְרוּשָׁלַיִם מִתְכַּבְּדִין בְּכָל יוֹם[62]. מָצָא[63] בְּתוֹכָן חֶרֶס וְכָתוּב בּוֹ מַעֲשֵׂר - חֲרֵי אֵלּוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[64]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[65] בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה[66]; אֲבָל בְּרֶגֶל[67] - הַכֹּל מַעֲשֵׂר[68].

58) שם משנה ט, ופירשה רבינו בירושלים, על פי שקלים פ"ז משנה ב, ובקצת נוסחאות כתוב כן במשנתנו (מלאכת שלמה). 59) "בכל השווקים" (פירוש המשנה לשקלים שם), ולא לפני סוחרי בהמה, דלהלן. 60) ירושלמי מעשר שני שם: "שלא תאמר הואיל ואין דרך בני אדם לעשות כן (לערב מינים שונים של מטבעות) יהא (מעשר) שני, לפום כן (לפיכך) צריך מימר, חולין" ("ולא נחוש ונאמר שמא אלו המעות חזר וחיללן על הכסף הזה או על הזהב" - ומעות מעשר הן שנשתיירו כאן משעת הרגל - פירוש המשנה למעשר שני שם), וראה להלן. 61) פסחים ז. ובבא מציעא כו. בשם רבי שמעיא בר זירא. 62) ולכן אומרים: "קמאי קמאי (מעות המעשר שנפלו ברגל) אזלי (כבר נתכבדו) והני אחריני נינהו" (שם ושם). ודעת רבינו היא, שלא הוצרך רב שמעיא לטעם "הואיל ושווקי ירושלים מתכבדים בכל יום", אלא כדי לומר, אם מצא דינרי זהב עם כסף ועם מעות, שהם חולין, אף שיש מקום לומר שהם מעשר (ראה למעלה), אבל אם מצא סתם מעות, פשוט שהולכין אחר הרוב, ואין צורך לטעם הנ"ל. ולא כדעת רש"י והמאירי בפסחים שם. וראה להלן בהלכה יא. 63) מעשר שני שם. 64) "ולא נאמר שמא הן חולין, וזה החרס הוא מכלי שהיה בו מעשר נתון בתוכו וכתבו עליו מעשר" - כבהלכה הקודמת (פירוש המשנה שם). 65) שקלים שם. וקאי על הרישא. 66) שרוב המעות שבעיר חולין הן. 67) "שכל ישראל עולין לרגל, וכל מי שיש אצלו מעות מעשר שני, מעלה אותן עמו" (פירוש המשנה). 68) כלומר, אף כשלא היה חרס שכתוב עליו: "מעשר", בין המעות, ואף המעות שבתערובת. וראה למעלה הערה נב בשם פירוש המשנה על הירושלמי.

י. מָעוֹת[69] הַנִּמְצָאוֹת לִפְנֵי סוֹחֲרֵי בְּהֵמָה בִּירוּשָׁלַיִם - לְעוֹלָם[70] מַעֲשֵׂר; שֶׁחֲזָקַת רֹב הָעָם מְבִיאִין מְעוֹת מַעֲשֵׂר וְקוֹנִין בּוֹ בְּהֵמוֹת[71]. וְהַנִּמְצָאוֹת בְּהַר הַבַּיִת - לְעוֹלָם[72] חֻלִּין[73]; שֶׁחֲזָקָתָן[74] מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה שֶׁחִלְּלוּם הַגִּזְבָּרִין עַל בְּהֵמָה[75].

69) שקלים שם. 70) אף בשאר ימות השנה. 71) שנאמר (דברים יד, כו): "ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וגו'". וראה ברש"י ובר"ח לפסחים ז. ובמנחות פב. וברבינו גרשום שם. "וכל מה שימצא לפני סוחרי הבהמות בקר וצאן, נאמר שמא (לשון ספק, וכאן משמע שהן מעשר ודאי) ממעות מעשר שני נפלו מיד הקונה (קודם שקנו הבהמות ונתחללה קדושת המעות על

הבהמות)" - פירוש המשנה. וראה בבבא מציעא כו. בתוס' ד"ה לעולם. 72) אף ברגל. 73) ואין אומרים: יהא הקדש קונה המעות מדין חצר, שאין חצר להקדש (רשב"ם ותוספות בבבא בתרא עט. וראה בקצות־החושן סימן ר סעיף א). 74) ירושלמי שם: "רבי בא רבי חייא בשם רבי יוחנן, שאין הכהן מוציא מן הלשכה מעות עד שהוא מחללן על הבהמה". 75) ומזה שלא כתב רבינו, שהמעות באו מבני אדם שהכניסום בצינעא להר הבית (פסחים ובבא מציעא שם ברש"י ותוספות ד"ה בהר הבית), נראה שמה שכתב בפ"ז מהלכות בית הבחירה הלכה ב, "לא יכנס אדם להר הבית וכו' במעות הצרורין לו בסדינו", כוונתו בין בפרהסיא ובין בצינעא. וראה בירושלמי סוף מסכת ברכות, ובמשנת מכון הערי פישל שם עמ' 67 הערה נוספת 1 של הגרמי"ל זק"ש.

1 **יא. תֵּבָה**[76] **שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ חֻלִּין וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְנִמְצָא**
2 **בְּתוֹכָהּ מָעוֹת: אִם רֹב מַנִּיחִין מַעֲשֵׂר**[77] **- הֲרֵי הַמָּעוֹת**
3 **מַעֲשֵׂר**[78]**; וְאִם רֹב מַנִּיחִין חֻלִּין - חֻלִּין; מֻחֲצָה**[79]
4 **לְמֻחֲצָה**[80] **- חֻלִּין**[81].

76) תוספתא מעשר שני פ"ב, והובאה בפסחים שם. 77) כלומר, רוב בני אדם המניחין בתיבה זו, מניחין בה מעות מעשר. וראה ברש"י שם ד"ה אם רוב חולין. 78) אף־על־פי שהמניח חולין, מניח יותר מהמניח מעשר, מכל־מקום כיון שרוב מכניסין מעשר, מן הסתם רוב המעות מעשר. 79) פיסקא זו אינה בברייתא. 80) כלומר, מחצית המשתמשים, מניחין חולין, ומחציתם מעשר. 81) כיון שרוב המעות חולין. וראה ברדב"ז כאן, ובסוף ההלכה הסמוכה. וכן הגירסא בכל כתבי־היד בדברי רבינו, וכן גרס בדברי רבינו, המאירי לפסחים שם. ברם המהרי"ק כתב: "מצאתי השגות ישנות כתוב בהן מחצה על מחצה חולין. אמר אברהם (הראב"ד) ספרים אחרים, מעשר (כלומר, כך הגירסא בדברי רבינו - תוספתא כפשוטה שם), ובוודאי שהיא הנוסחא האמיתית וכו'". ובפסחים שם, הקשו מברייתא זו לנאמר שם, שהולכים אחר אחרון, ולא אחר הרוב, והעמידו הברייתא באוקימתות שונות, ורבינו השמיטן, וצריך עיון למה (כסף־משנה).

5 **יב. מָצָא**[82] **פֵּרוֹת בֵּין פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר לְפֵרוֹת תְּרוּמָה -**
6 **יִפְּלוּ לַקָּרוֹב**[83]**. מֻחֲצָה לְמֻחֲצָה - יֵאָכְלוּ כְּחֻמְרֵי**
7 **שְׁנֵיהֶן: אֲסוּרִין לְזָרִים וּטְעוּנִין רְחִיצַת יָדַיִם**[84] **וְהֶעֱרֵב**
8 **שֶׁמֶשׁ - כִּתְרוּמָה**[85]**; וַאֲסוּרִים לְאוֹנֵן וּטְעוּנִים הֲבָאַת**
9 **מָקוֹם - כְּמַעֲשֵׂר**[86]**. וְכֵן**[87] **הַמָּעוֹת הַנִּמְצָאוֹת בֵּין חֻלִּין**
10 **לְמַעֲשֵׂר**[88].

82) תוספתא שם. 83) אין המדובר כשנפלו הפירות מאחת הערימות ואין אנו יודעים מאיזה מהן, שאם לא כן לא היה רבינו פוסק שהולכים אחר הקרוב, שהרי רוב וקרוב הולכים אחר הרוב (פ"ט מהלכות רוצח הלכות ו־ז, ופט"ו מהלכות גזילה הלכה יח), אלא המדובר באופן שרצו להוסיף פירות על הערימות הללו ונפלו מידו של זה, ואין אנו יודעים מה היו בידו אם מעשר שני, ואם־כן רצה לתת אותם על ערימת מעשר שני, או תרומה, ורצה להוסיפם על ערימת התרומה, ולכן פסקו בזה ללכת אחר הקרוב ולא אחר הרוב. וכן נראה מפירוש המשנה לשקלים פ"ז מ"א (שכתב רבינו בסוף הלכה זו) שכתב שם: "לפי שזכר (התנא) הספק הנולד בין השופרות (כלומר, מעות שנמצאו בין שופרות השקלים לנדבה), זכר גם כן כשנפל כיוצא בו לאדם בין מעות חולין ובין מעות מעשר שני באיזה מקום שיהיה". וראה ברדב"ז ובתוספתא כפשוטה שם. 84) פי"א מהלכות תרומות הלכה ז. 85) שם פ"ז הלכה ב. 86) למעלה פ"ב הלכה א, ופ"ג הלכה ה. 87) שקלים פ"ז סוף משנה א. 88) ראה למעלה בהערה פב.

11 **יג. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי**[89] **שֶׁל דְּמַאי וְשֶׁל וַדַּאי שֶׁנִּתְעָרְבוּ**[90] **-**
12 **יֵאָכְלוּ כֻּלָּם כְּחֻמּוּר שֶׁבָּהֶן**[91].

89) תוספתא שם. 90) באופן שאין באחד מהם לבטל את חבירו. 91) (לא כתב רבינו כאן: "כחומרי שניהן" כמו שכתב בהלכה הקודמת, אלא "כחמור שבהן", לפי שכאן אין חומר בשניהם אלא אך ורק במעשר שני של ודאי, וחומרתו בזה שאינו נאכל באנינות (למעלה פ"ג שם), בניגוד למעשר שני של דמאי שהוא קל ונאכל באנינות (שם הלכה ח, וראה בתוספתא כפשוטה). וכעין זה גם בפ"ו מהלכות פסולי המוקדשין הלכה כב, בחתיכות של קדשי קדשים שנתערבו בחתיכות קדשם קלים, או הנאכלין ליום אחד בנאכלין לשני ימים, שיאכלו כחמור שבהן - שגם שם הכוונה לאכלו כקדשי קדשים או כנאכלין ליום אחד, ולא כחמור שבשניהם, שהרי בקדשים קלים אין שום חומר שאינו בקדשי קדשים, ובנאכלים לשני ימים אין שום חומר שאינו בנאכלין ליום אחד).

13 **יד. פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּפֵרוֹת חֻלִּין**[92] **- יֵאָכֵל**
14 **הַכֹּל בְּטָהֳרָה**[93] **בַּמָּקוֹם**[94] **אוֹ יִפְּדֶה אֶת הַמַּעֲשֵׂר.**
15 **לְפִיכָךְ**[95]**, אִם**[96] **נִתְעָרְבוּ**[97] **בִּירוּשָׁלַיִם - אֲסוּרִין בְּכָל**
16 **שֶׁהֵן כְּמִנְיָן**[98]**; הוֹאִיל וְהוּא בִּירוּשָׁלַיִם**[99]**, הֲרֵי הוּא**
17 **כְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין**[100]**; וְיֵאָכֵל הַכֹּל בְּטָהֳרָה.**

92) חוץ לירושלים. ובאופן שאין באחד לבטל את חבירו, כנ"ל. אבל אם יש בחולין כדי לבטל את המעשר, הרי הוא מבטלו, שכיון שהמעשר אסור באכילה מחוץ לירושלים, הרי הוא כדבר שאין לו מתירין, שהוא מתבטל. ואף שהוא עומד להעלותו לירושלים, ושם הוא מותר באכילה, כיון שיש טורח בהעלאתו, אין זה קרוי "יש לו מתירין" (רע"ב לביכורים פ"ב משנה ב, על־פי דברי רבינו בפירוש המשנה שם). ומשום שאפשר לפדותו, אינו כדבר שיש לו מתירין, כיון שאין מצוה בפדייתו (תוספות אנשי שם, שם). וראה להלן. 93) ראה למעלה פ"ג הלכה א. 94) כלומר, בירושלים (למעלה פ"ב הלכה א). 95) כלומר לפי שהמעשר נאכל בירושלים. 96) ביכורים שם. 97) פירות מעשר בפירות חולין כנ"ל. 98) בדפוס רומי: "במנין". וצ"ל: "במינן", וכן כתב להלן בפ"ד מהלכות ביכורים הלכה טו. וכן פסק בפט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה יב, שמה שאמרו: דבר שיש לו מתירין אינו בטל, אין זה אלא במין במינו (תוספות יום־טוב שם, ומשנה־למלך כאן). 99) שהוא מקום אכילתו. אבל אם נתערבו חוץ לירושלים

אינו כדבר שיש לו מתירין, ראה למעלה. ועיין להלן. 100) שאוסר תערובתו במין במינו (הלכות מאכלות אסורות שם).

טו. הַזּוֹרֵעַ[101] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אַחַר שֶׁנִּכְנַס לִירוּשָׁלַיִם - הַגִּדּוּלִים מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[102]. זְרָעוֹ קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס - הַגִּדּוּלִין חֻלִּין[103], וַאֲפִלּוּ[104] בְּדָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָּלֶה. וּפוֹדִין[105] אוֹתוֹ[106] בִּשְׁעַת זְרִיעָתוֹ[107].

101) ביכורים שם. 102) אפילו בדבר שזרעו כלה, ראה בירושלמי שם. 103) בירושלמי שם הלכה ב: "אתא חד סב שאל וכו' תמן (תרומות פ"ט משנה ד) את אמר גידוליהן (של מעשר שני) מותרין, והכא (בכורים שם) את אמר גידוליהן אסורין וכו' רבי ירמיה רבי אימי בשם רבי שמעון בן לקיש, הן דתימר גידוליהן אסורין איסור מחיצה (כשנכנס לירושלים), והן דתימר גידוליהן מותרין, היתר זרות (קודם שיכנס לירושלים)" - כסף־משנה. וטעמם של דברים הוא, כמבואר למעלה, שבירושלים דינו של מעשר שני כדבר שיש לו מתירין, אבל חוץ לירושלים אינו כדבר שיש לו מתירין, ומתבטל הזרע בגידולין. 104) ירושלמי ביכורים שם, ובתרומות שם הלכה ב. 105) תרומות שם. 106) את המעשר. 107) כלומר, לכתחילה צריך לפדותו בשעת הזריעה, שאם לא כן, הרי הוא בכלל "מבטל איסור לכתחילה" שאסור (פט"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה יב). אולם אם בדיעבד לא פדה - הגידולין חולין, כמו שכתב רבינו בפ"ה מהלכות מעילה הלכה יא, לענין הקדש, שהרי דין מעשר שני ודין הקדש, נשנו יחד בענין זה במסכת תרומות שם.

טז. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[108] בָּטֵל בְּרֹב. בְּאֵיזֶה מַעֲשֵׂר אָמְרוּ? בְּמַעֲשֵׂר שֶׁנִּכְנַס לִירוּשָׁלַיִם וְיָצָא, וְנָפְלוּ מְחִיצוֹת[109]. שֶׁהֲרֵי אֵין שָׁם מְחִיצוֹת לְהַחֲזִירוֹ לְשָׁם[110], וְאִי אֶפְשָׁר לִפְדּוֹתוֹ מֵאַחַר שֶׁנִּכְנַס[111] וְאַף עַל פִּי[112] שֶׁאֵין בּוֹ[113] שָׁוֶה פְּרוּטָה; וְנִמְצָא דָבָר שֶׁאֵין לוֹ מַתִּירִין, וּבָטֵל בְּרֹב, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת[114].

108) ברייתא בבבא מציעא נג. 109) שם: במסקנת הגמרא, שלא חילקו חכמים בין אם ישנן מחיצות לבין אם אינן, אלא לעולם נקלט הוא במחיצות ואינו נפדה שוב. 110) המדובר כשיצא רק פסיעה אחת מירושלים, שאין טורח להחזירו, ואף־על־פי־כן אינו דבר שיש לו מתירין, כיון שנפלו מחיצות, ואי אפשר להחזירו. אבל אם לא נפלו מחיצות, הרי הוא דבר שיש לו מתירין. ואם הוציאוהו למקום רחוק, אפילו אם לא נפלו מחיצות, אינו דבר שיש לו מתירין, כיון שיש טורח רב בהעלאתו, כמו שכתבנו למעלה בהלכה יד, וראה בפרי־חדש ליו"ד סימן קב ס"ק ח. 111) משמע שאם יכול לפדותו, דינו כדבר שיש לו מתירין. וזה צריך עיון, שהרי למעלה שם, נראה מדברי רבינו שחוץ לירושלים אינו כדבר שיש לו מתירין, לא מצד אפשרות של העלאה ולא מצד אפשרות של פדייה, לפי שאין מצוה בפדייתו, וראה בספר היובל לרב"מ לוין מעמוד מו ואילך. 112) שם: "לא מיבעיא יש בו (בחומשו שוה פרוטה) דאורייתא, דקלטן ליה מחיצות, אבל אין בו (בחומשו) דרבנן (שאין המעשר אלא מדבריהם), אימא לא קלטו מחיצות, קא־משמע־לן". וראה למעלה פ"ב הלכה ט. ובהערות שם. 113) כלומר, בחומשו, כנ"ל. 114) פט"ו.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר חומר הלקוח מכסף מעשר מפירות עצמם, ושאין לוקחים בכסף מעשר אלא מאכל אדם. אין לוקחין תרומות בכסף מעשר וכיוצא בזה. הלוקח פירות או בהמה חוץ לירושלים בכסף מעשר. ואם לקח בהמה לשלמים ונפל בה מום. האוכל מעשר שני בתורת חולין.

א. פֵּרוֹת[2] הַנִּלְקָחוֹת[3] בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - אֵינָן נִפְדִּין[4] בְּרִחוּק מָקוֹם, אֶלָּא אִם כֵּן[5] נִטְּמְאוּ בְּאַב הַטֻּמְאָה[6]; אֶלָּא יַעֲלוּ[7] הֵן עַצְמָן וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם[8].

~ נקודות משיחות קודש ~

"פירות הנלקחות בכסף מעשר שני, אינן נפדין בריחוק מקום... אלא יעלו הן עצמן ויאכלו בירושלים".

ויש לבאר ההוראה בעבודת האדם לקונו, העולה מהלכה זו: במעשר שני, רואים חיבור שני קצוות, שמצד אחד ניתן לאכילת הבעלים, ומצד השני יש לאוכלו בירושלים עיר הקודש - "המקום אשר יבחר ה'". היינו, אכילת בעלים שהיא אכילת מצוה בתכלית הרוחניות. ובזה גופא ישנה התחשבות בדרכי הטבע "כי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו גו'" אז "ונתתה בכסף כו'", כלומר שהתורה מתחשבת בלבושי הטבע והגבלותיו. אעפ"כ ישנה הגבלה אחת: שאם נלקחו כבר פירות בכסף מעשר שני, אין לפדותן שוב אלא "יעלו הן עצמן ויאכלו בירושלים".

ונקודת הביאור בזה היא, שאף שהדבר נעשה כבר בדרך הטבע, אסור להוסיף ולהורידו עמוק יותר בלבושי הטבע. כך גם עבודת האדם צריכה להיות מלובשת בדרכי הטבע "היות הגוף בריא כו'", שהרי "אי אפשר שיבין וישתכל בחכמות והוא רעב וחולה כו'", ולכן נותן ה' את כל הברכות בכל המצטרך בבני חיי ומזוני רויחי, וכאן באה ההוראה שלא להוריד עוד את ענייניו לעומק יותר בדרכי הטבע אלא להישאר עם כל הברכות מאתו ית', בתכלית השלימות והקדושה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן כ"א)

2) מעשר שני פ"ג מ"י, ופ"א מ"ה. 3) חוץ לירושלים, ואסור לעשות כן, ראה למעלה פ"ד ה"ו, ולהלן הט"ו. 4) מדרבנן, כדלהלן. 5) שם, כחכמים ולא כרבי יהודה. 6) במשנה שם: "הלקוח בכסף מעשר שנטמא, ייפדה". ופירש אותה רבינו באב הטומאה, ראה בסוף ההלכה הסמוכה. 7) אם לא נטמאו. 8) במשנה שם: אמר להם (רבי יהודה לחכמים): לא, אם אמרתם במעשר שני שהוא נפדה בטהור (כשהוא טהור) בריחוק מקום, תאמרו בלקוח בכסף מעשר שאינו נפדה בטהור בריחוק מקום". ופירש רבינו שם: "וזה לדברי הכל", וראה בפסחים לח, א – ב'תוספות' סוף ד"ה רבי יהודה, ובגליון הש"ס שם. וראה

עוד למעלה פ"ד ה"ח. וטעמו של דבר: כיון שפדה פירות המעשר על כסף, היה לו להעלות הכסף לירושלים, וכיון שלא עשה כן אלא לקח בכסף פירות, עשאום חכמים כאילו קנאם בירושלים (וראה בהלכה הסמוכה), ולא התירו לו לפדותם שוב. וראה ברדב"ז, וב'חזון איש' פ"ד ה"ד, ד"ה ובלקוח.

1 **ב. זֶה[9] חֹמֶר[10] בְּלָקוּחַ בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר[11] מִפֵּרוֹת מַעֲשֵׂר**
2 **עַצְמָן[12]. וְאִם[13] נִטְמָא[14] בְּוֹלַד הַטֻּמְאָה מִדִּבְרֵיהֶם[15] -**
3 **יִפְּדוּ וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם[16].**

9) כלומר, בדין הנזכר למעלה. שאין פירות הנלקחים בכסף מעשר נפדין בריחוק מקום, וכן בדין הנזכר להלן. 10) בלשון זה, כיוון רבינו למה שאמרו בזבחים מח, ב: "אמר רבינא, הא קשיא ליה לרב אדא בר אהבה, כלום מצינו טפל חמור מן העיקר, אמר ליה מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא, ולא, והרי מעשר דהוא נפדה (בריחוק מקום כנ"ל בפ"ד), ואילו לקוח בכסף מעשר אינו נפדה וכו'" ('אור שמח'). 11) שהוא טפל. 12) שהם כעיקר לו. 13) 'ירושלמי' שם סוף ה"ה: "רבי יונה בעי, אף ללוקח כן (כלומר, האם בלוקח פירות בכסף מעשר, שאינם נפדים בריחוק מקום, כנ"ל, חילקו בין אם נטמאו באב הטומאה, שנפדים ונאכלים בכל מקום, לבין אם נטמאו בוולד הטומאה, שאז יפדו ויאכלו בירושלים, כמו שחילקו בפירות מעשר עצמן, כנ"ל בפ"ב הי"ב, או לא). אמר רבי מנא, מחיצה תופסת (מדבריהם, כנ"ל שם ה"ט) והלוקח תופס (מדבריהם, שעשאוהו כאילו לקח הפירות בירושלים, ראה למעלה), כשם שנאמר במחיצה (שאינה תופסת, אלא־אם־כן נטמאו פירות המעשר באב הטומאה), כך נאמר בלוקח". וראה ב'אור שמח' וברידב"ז. 14) הפירות שלקח בכסף מעשר. 15) בדפוס רומי, ליתא מילה זו. ולגירסא שלפנינו הכוונה, שאין ולד הטומאה (כלומר: ראשון לטומאה), עושה שני לטומאה אלא מדרבנן, וראה בפ"ב הי"ב־יג, ובהערות. 16) שכיון שמן התורה הפירות טהורים, ופירות טהורים אינם נפדים בריחוק מקום, כנ"ל, החמירו חכמים אף בטומאה שלהם, שיפדם ויאכלם בקירוב מקום.

4 **ג. אֵין[17] נִלְקָח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר אֶלָּא מַאֲכַל אָדָם[18]**
5 **שֶׁגִּדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ[19], אוֹ גִּדּוּלֵי גִדּוּלָיו[20] מִן הָאָרֶץ,**
6 **כְּגוֹן הַפְּרָט[21] הַמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה: בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן**
7 **וּבַשֵּׁכָר.**

17) ברייתא בעירובין כז, ב: "ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך, כלל. בבקר ובצאן וביין ובשכר, פרט. ובכל אשר תשאלך נפשך, חזר וכלל. כלל ופרט כלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט. מה הפרט מפורש, פרי מפרי (כלומר, גידולי גידולין) וגידולי קרקע, אף כל פרי מפרי וגידולי קרקע". 18) שהרי הפרט המפורש בתורה (= בקר וצאן יין ושכר) הם מאכל אדם. וראה למעלה פ"ג הי"א, שמעשר שני שנפסל מאוכל אדם פקעה קדושה ממנו, ואם כן קל־וחומר הוא שאין ליקח אותו בכסף מעשר שני ולקדשו בקדושתו, ועי' בפירוש המשנה (שביעית פ"א מ"ה). וכן הוא ב'ספרי זוטא' (הובא ב'ילקוט שמעוני' פ' שלח, רמז תשמח) "ראשית עריסותיכם כו' של חיה אינה חייבת וכו' עיסת הכלבים שהרועים אוכלין ממנה חייבת בחלה וכו' ונקחית בכסף מעשר ומטמא טומאת אוכלין, ואם אין הרועים אוכלין ממנה אינה חייבת בחלה וכו'". [וכן אמרו בנדה נא, ב - שלקיחה במעות מעשר תלויה בדין טומאת אוכלין, שהמיטמא בטומאת אוכלין, נלקח בכסף מעשר, ושאינו מיטמא בטומאת אוכלין, אינו נלקח בכסף מעשר (וראה ב'תוספות' שם ד"ה אם). והרי אינו מיטמא בטומאת אוכלין אלא מאכל אדם, ולא מאכל בהמה, ראה בפ"א מהל' טומאת אוכלין ה"א, ובפ"ב הי"ד]. 19) שניזונים מן הקרקע, כמו בהמות, שאוכלות מן המחובר. 20) הוא "פרי מפרי", הנזכר בברייתא הנ"ל. 21) הרי שרבינו פסק כהברייתא הנ"ל, שדרשו "כלל ופרט וכלל", ולא "ריבוי ומיעוט וריבוי" (כברייתא קודמת בגמרא שם. וראה להלן ה"ח.

8 **ד. לְפִיכָךְ אֵין לוֹקְחִין בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר מַיִם וָמֶלַח[22],**
9 **כְּמֵהֵין וּפִטְרִיּוֹת[23], לְפִי שֶׁאֵין גִּדּוּלֵיהֶם מִן הָאָרֶץ[24].**
10 **וְלֹא[25] פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע, וְלֹא פֵּרוֹת שֶׁאֵינָן**
11 **יְכוֹלִים לְהַגִּיעַ לִירוּשָׁלַיִם[26], לְפִי שֶׁאֵינָן דּוֹמִין לְבָקָר**
12 **וָצֹאן[27].**

22) משנה, עירובין כו, ב. וכן במס' מעשר שני פ"א מ"ה. והכוונה אף כשהמים והמלח מעורבין (רדב"ז), ראה להלן בסוף ה"י ובהערות. 23) אף שהם מאכל, שהרי מברכים עליהם (ברכות מ:). 24) 'ספרא' תחילת פרשת ויקרא (הלכה ז) "כלל ופרט וכלל וכו', אין לי אלא כל דבר שהוא וולד וולדות הארץ וגידולי קרקע, יצאו כמהין ופטריות". וכן הוא ב'ירושלמי' מעשר שני פ"א ה"ג לדעת רבי ישמעאל. ולדעת הגר"א מפורש כן גם בעירובין כז, א. עיי"ש בהגהות מהר"ב רנשבורג. אבל צ"ע שהרי ב'ירושלמי' שם מפורש שדגים דינם ככמהין ופטריות, וכן הוא במסקנת הגמרא בבבלי שם כח, א - שאין מערבים בהם, ורבינו השמיט זאת ('משנה ראשונה' ו'אור שמח'). [ומה שכתב להלן ה"ח שמערבין במורייס, שהוא ציר שמעורבים בו קרבי דגים, היינו כשמעורב בו גם יין, ראה בחולין ו, א. ועבודה זרה כט, ב]. 25) מס' מעשר שני, שם. 26) אלא ירקבו בדרך. 27) שגדלים מן הארץ, והם תלושים ובני קיימא. ואף שלא נזכר בשום מקום שזה טעם משנתנו (ראה ב'תוספות אנשי שם'), למד זאת רבינו, ממה שנסמכה במשנה זו גם הדין של "הלוקח מים ומלח", ובעירובין שם למדו זאת מכלל ופרט וכלל, אם כן, זהו גם טעם ליתר המנויים במשנה. ועיי"ש בפירוש המשנה.

13 **ה. הַדְּבַשׁ[28] וְהַבִּיצִים וְהֶחָלָב - הֲרֵי הֵן כְּבָקָר וָצֹאן;**
14 **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן גִּדּוּלֵי קַרְקַע, הֲרֵי הֵן גִּדּוּלֵי**
15 **גִּדּוּלֶיהָ.**

28) כן מפורש בתוספתא מעשר שני פ"א ה"י, ופ"ב הי"ח. וכתב הרדב"ז שהטעם הוא לפי שהדבורים כונסין את הדבש מן העשבים בתוך פיהן ומקיאין אותו בכוורת, ואינו מתמצית גופן, כמו שכתב רבינו בפ"ג מהל' מאכלות אסורות ה"ג. וחוץ מזה, הרי גם הדבורים אוכלים מן

המחובר לקרקע, והרי הם כבקר וצאן, וכן נראה מדברי רבינו.

ו. הַתֶּמֶד[29], עַד שֶׁלֹּא הֶחְמִיץ - אֵינוֹ נִלְקָח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמַיִם[30]; וּמִשֶּׁהֶחְמִיץ - נִלְקָח כְּיַיִן וּכְשֵׁכָר[31]. לְקָחוֹ[32] עַד שֶׁלֹּא הֶחְמִיץ וְהֶחְמִיץ - קָנָה מַעֲשֵׂר.

29) מס' מעשר שני שם, מ"ג. "התמד, היא פסולת הענבים שנותנין עליהם מים, ומניחים אותם זמן ידוע ונעשה חומץ" (פירוש המשנה). 30) שם. 31) בעירובין כז, ב - למדו זאת מייתור המילה "ובשכר". 32) חולין שם: "אמר רבה בר אבוה, תמד שלקחו בכסף מעשר ולבסוף החמיץ - קנה מעשר, מאי טעמא: איגלאי מילתא למפרע דפירא הוא (שנכנס במים כח החרצנים, אלא שעדיין לא נגמר, וחילול טוב הוא, שאם לא היה יין בחרצנים לא היה מחמיץ לעולם - רש"י)".

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[33] בְּנָתַן[34] שְׁלֹשָׁה מַיִם[35] וּמָצָא פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה[36]; אֲבָל אִם נָתַן שְׁלֹשָׁה וְהוֹצִיא אַרְבָּעָה - הֲרֵי זֶה כְּיַיִן מָזוּג וְנִלְקָח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר[37].

33) שתמד עד שלא החמיץ, אינו נלקח בכסף מעשר. 34) בבא־בתרא צו, ב. ודף צז, א. 35) שלש מדות מסוימות של מים. 36) ואף־על־פי שמצא יותר ממה שנתן, ויש בו טעם יין, אין זה אלא "קיוהא", ולא יין. 37) אף שלא החמיץ. וראה בפ"ב מהל' מעשר ה"ז.

ח. לוּלְבֵי[38] זְרָדִין[39] וְהֲחָרוּבִין[40], עַד שֶׁלֹּא יַמְתִּיקוּ[41] - אֵין נִלְקָחִין[42]; אַחַר שֶׁיַּמְתִּיקוּ[43] - נִלְקָחִין[44]. אֲבָל[45] הַלּוּף[46] וְהַחַרְדָּל וְהַתֶּרְמוֹסִין[47] וּשְׁאָר כָּל הַנִּכְבָּשִׁים, בֵּין מִשֶּׁיַּמְתִּיקוּ בֵּין עַד שֶׁלֹּא הִמְתִּיקוּ - נִלְקָחִין[48]. וְהַקּוֹר[49] - נִלְקָח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר[50].

38) תוספתא מעשר שני פ"א הי"ג. 39) קצוות הענפים הרכים של הזרדים, והם מין קנה. והיו אוכלים אותם ע"י כבישה בחומץ או במי מלח. וראה בפירוש המשנה לעוקצין פ"ג מ"ד. 40) כלומר, הלולבים של החרובים. 41) "טעמם (של הלולבים) בכבישה (כלומר, בידי אדם. אבל מעצמם אינם מתמתקים), ותסור עפיצותן" (פירוש המשנה, שם). וראה להלן. 42) שמחמת מרירותם אינם ראויים לאכילה, וכל זה דוקא בלולבים של החרובים. אבל החרובים עצמם, מאכל אדם הם, ונלקחים בכסף מעשר. וראה למעלה פ"א ה"ג. 43) בידי אדם, כנ"ל. 44) לא כתב רבינו כאן "לקחם עד שלא המתיקו והמתיקו, קנה מעשר", כמו שכתב למעלה סוף ה"ו לענין תמד, שלא אמרו כן אלא בתמד, שנתברר הדבר למפרע שעמד להחמיץ, אלא שעדיין לא נגמר הדבר, אבל כאן שאינם מתמתקים אלא בידי אדם, לא שייך לומר "איגלאי מילתא למפרע". ובפי"ח מהל' שבת ה"ו, כתב רבינו לפי התוספתא במס' שבת פ"ט (לפי ד' צוקרמנדל פ"ח עמ' 120) "לולבי זרדין והחרובין עד שלא ימתיקו – כגרוגרת, ומשימתיקו כמלא פי גדי". הרי כתב להיפך ממה שכתב כאן: עד שלא ימתיקו הם אוכל אדם ששיעורו כגרוגרת (שם ה"א) ומשימתיקו הרי הם כאוכל בהמה ששיעורו כמלא פי גדי (שם ה"ג). [וראה בהקדמת ספר 'מעשה רוקח' שהביא מפירוש אנונימי (ברמב"ם הוצאת "פרדס ישראל" קבעו שזהו מהר"י בי רב) שעל דברי רבינו שם (הובא קצת בהערה עה שם), וזה לשונו שם: "החרובין בתחילתם אינן מתוקים, ואינן ראויין לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה, ואפשר שהם ראויים לרפואה, לפיכך שיעורם כגרוגרת. ואחר שימתיקו, אף־על־פי שהם ראויין למאכל אדם, הואיל ואין אוכל אותם ברוב אלא הבהמות, לפיכך שיעורן כמלא פי גדי". ולפי זה אין כל סתירה בדברי רבינו, ומה שכתב כאן שמשימתיקו נלקחין בכסף מעשר, היינו משום שהם ראויים גם למאכל אדם. ובספר הרמב"ם כת"י ששון, כתוב שם: "עד שלא ימתקו כגרוגרת, ומי שלא ימתקו כמלא פי גדי", כלומר "עד שלא ימתקו", אבל ראויים להמתקה, הרי הם כאוכל אדם, וחייבים עליהם בכגרוגרת, "ומי שלא ימתקו", כלומר, אלה שאינם ראויים להמתקה - "כמלא פי גדי". ואם כן, סוף הדברים אינם סותרים לדברי רבינו כאן, אבל תחילת הדברים קשה ליישב, שאין לומר שלעניין קנייה בכסף מעשר צריך שבשעת קנייה יהא אוכל, ולא שיהיה ראוי לאחר המתקה, שהרי זה נסתר ממה שכתבנו להלן בסוף הלכה זו בענין "קור". וראה ב'תוספתא כפשוטה' מס' מעשר שני, שם]. 45) תוספתא, שם. 46) "מין בצל" (פירוש המשנה, שביעית פ"ז מ"א, ועוקצין שם). 47) "מין קטנית עגול כמין עדשה ורחב כמעה קטנה, והוא מר מאד עד ששולקין אותו שבע פעמים ונעשה מתוק וטוב עד שיאכל למטעמים בקינוח סעודה" (רש"י ביצה כה: ד"ה תורמוס). 48) כן הוא לענין שבת (הל' שבת, שם), ולענין טומאת אוכלין (הל' טומאת אוכלין שם הט"ו). 49) משנה, עוקצין פ"ג מ"ז: "הקור הרי הוא כעץ לכל דבר, אלא שהוא נלקח בכסף מעשר". וכן הוא בתוספתא מס' מעשר שני שם ה"יד. והקור "הוא ראש דקל, והוא עץ לבן רך, כורתין אותו מעלי הדקל בדמות גבינה יבשה ואוכלין אותו בני אדם" (פירוש המשנה, שם). 50) ואף־על־פי שאינו מקבל טומאה, ש"הרי הוא כעץ לכל דבר" (ראה למעלה) - כיון שעל־ידי שליקה וטיגון הוא ראוי לאכילה (ראה בהל' טומאת אוכלין שם ה"י), אינו גרוע מבקר וצאן, שאף הם אינם ראויים לאכילה אלא על־ידי שחיטה ובישול, ונלקחים בכסף מעשר (פירוש הרא"ש, שם). וראה למעלה בהלכה זו לענין לולבי זרדין וחרובין.

ט. הַכַּרְכּוֹם[51] - אֵינוֹ נִלְקָח[52], שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לְמַרְאֶה[53]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ מִנּוֹתְנֵי רֵיחַ וּמַרְאֶה וְטַעַם, הוֹאִיל[54] וְאֵינָן לַאֲכִילַת גּוּפָן, אֶלָּא לְטַעַם שֶׁנּוֹתְנִין - אֵינָן נִלְקָחִין בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר. לְפִיכָךְ, רָאשֵׁי בְּשָׂמִים[55] וְהַפִּלְפְּלִין וְהַקִּשְׁטָ[56] וְהַחִלְתִּית[57] וְחַלּוֹת חָרִיעַ[58] וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - אֵינָן נִלְקָחִין בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר.

51) תוספתא שם. והוא מה שנאמר בשיר השירים (ד, יד) "נרד וכרכום". וקוראים לו זאפראן. 52) בכסף מעשר. 53) משתמשים בו כדי לתת צבע לאוכלין ('תוספתא כפשוטה'), או שנותנים אותו באגרטל לנוי. ובתוספתא:

"לפי שאין בו טעם, אלא למראה". והשמיט רבינו את הרישא, כיון שלדעתו, אפילו דבר שהוא לטעם ולא לאכילה, אינו נלקח בכסף מעשר, כמו שכתב להלן. 54) מדרש תנאים לפרשת ראה (סוף עמוד 78): "יכול שאני מרבה הקושט וכו' וחלות חריע והפלפלין, תלמוד־לומר: בבקר ובצאן וכו', מה אלו לאכילת גופו, [אף כל לאכילת גופו]. יצאו אלו שאינן לאכילת גופן, אלא לטעם או ריח שבהן". וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם. 55) "צמחי הבושם נקראים ראשי בשמים. רצונו לומר, קצות הבושם, וזה כגון הקנה והקנמון ואגוז הבושם ונרד וכו' וכיוצא באלו הצמחים" (פירוש המשנה, שם). 56) מין בושם, והוא נזכר בברייתא בכריתות ו, א. 57) מין פרי חריף. וראה בעבודה זרה פ"ב מ"ו, ובפירוש המשנה שם. 58) "זה שמוציאין לבו (= תוכו) ושוחקין אותו ועושין ממנו עוגות ומשתמשים בו בטעמם" (פירוש המשנה, עוקצין שם). וראה ב'תוספתא כפשוטה'. ורבינו פסק כרבי יוחנן בן נורי בעוקצין שם מ"ה, ולא כרבי עקיבא, וכמו שנמנו וגמרו בנדה נא, ב. וראה בהל' טומאת אוכלין שם ה"ו.

1 **י. הַשֶּׁבֶת[59], אִם לִתֵּן טַעַם בִּקְדֵרָה - אֵינָהּ נִלְקַחַת**
2 **בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר[60]; וְאִם[61] לְכָמֵּהּ[62] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁהוּא**
3 **אוֹכֵל גּוּפָהּ - נִלְקַחַת בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר. עֵרֶב[63] מַיִם**
4 **וָמֶלַח, אִם נָתַן לְתוֹכוֹ שֶׁמֶן - הֲרֵי הֵן כְּמוּרְיָס[64],**
5 **וְלוֹקֵחַ מֵהֶן בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר[65]. וּמַבְלִיעַ דְּמֵי הַמַּיִם**
6 **וְהַמֶּלַח בְּדְמֵי הַשֶּׁמֶן[66].**

59) הוא "אניס", ראה בפט"ו מהל' תרומות הי"ב. 60) נדה, שם. ככל אלו הנזכרים בהלכה הקודמת. 61) נדה, שם. 62) הוא מאכל הנעשה מתערובת לחם ומי חלב, ונקרא גם "כותח". ראה ב'ערוך' ערך כמך. 63) עירובין כז, ב. מימרא של רב יוסף. 64) הנזכר בתוספתא (מעשר שני פ"א ה"י, ופ"ב הי"ח), שלוקחין אותו בכסף מעשר (וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם). [וראה למעלה בהערה כג שכתבנו, שאין הדברים אמורים אלא אם עירב בו יין]. 65) אבל בלי שמן אינו לוקח מהם, אף כשהם מעורבים, וראה למעלה ה"ד, ובהערות שם. 66) "פירוש, ששוה השמן לבדו חצי איסר, ואומר לו, הריני קונה מאצלך השמן לבדו באיסר, והמים והמלח בחינם" (ר"ח עירובין, שם).

7 **יא. אֵין[67] לוֹקְחִין[68] תְּרוּמוֹת בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר, מִפְּנֵי**
8 **שֶׁהוּא מְמַעֵט אֲכִילָתוֹ[69] וַאֲכִילָתָהּ[70]. שֶׁאֵין[71] אוֹכְלִין**
9 **אוֹתָהּ אֶלָּא כֹּהֲנִים מְעֹרְבֵי שֶׁמֶשׁ[72], וּמֵהֶרֶת לְאוֹנֵן[73],**
10 **וְנֶאֱכֶלֶת בְּכָל מָקוֹם; וְהַמַּעֲשֵׂר מֻתָּר לְזָרִים וְלִטְבוּל**
11 **יוֹם[74], וְאָסוּר לְאוֹנֵן[75], וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם[76];**
12 **נִמְצָא מְמַעֵט אֲכִילַת מַעֲשֵׂר וַאֲכִילַת הַתְּרוּמָה[77].**

67) מעשר שני פ"ג מ"ב, כת"ק ולא כרבי שמעון. 68) אפילו כהנים (רש"י זבחים עו. ד"ה אין, וה'משנה ראשונה' כתב כן מדעתו). וראה להלן. 69) של המעשר. 70) של התרומה. והנה במשנה שם לא אמרו אלא: "מפני שהוא ממעט אכילתו", אבל ב'ירושלמי' שם אמרו: "וכשם שהוא ממעט באכילתו, כך הוא ממעט באכילתה וכו'. אשכח תני, מפני שהוא ממעט מאכילתו ומאכילתה". וראה ב'מלאכת שלמה' במשנה שם. 71) 'ירושלמי' שם. 72) אחר טבילתם. ראה למעלה פ"ז מהל' תרומות ה"ב. 73) פי"ב מהל' אבות הטומאות הט"ו. 74) שטבל ולא העריב שמשו, ראה למעלה פ"ג סוף ה"ד. 75) שם ה"ה. 76) למעלה פ"ב ה"א. 77) וכשם שאין מביאין קדשים לבית הפסול, כן אין ממעטין באכילתן. וראה בפ"ו מהל' פסולי המוקדשין סוף הי"ב.

13 **יב. לוֹקְחִין[78] בְּהֵמָה לְזִבְחֵי הַשְּׁלָמִים מִכֶּסֶף**
14 **הַמַּעֲשֵׂר[79], שֶׁהַשְּׁלָמִים נֶאֱכָלִים לְזָרִים[80]. בָּרִאשׁוֹנָה[81]**
15 **הָיוּ לוֹקְחִין בְּהֵמוֹת לְאָכְלָן חֵלִין מִכֶּסֶף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי,**
16 **כְּדֵי לְהַבְרִיחָם מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ[82]; גָּזְרוּ בֵּית דִּין, שֶׁאֵין**
17 **לוֹקְחִין בְּהֵמָה מִמְּעוֹת מַעֲשֵׂר אֶלָּא לִשְׁלָמִים. אֲבָל**
18 **חַיָּה וָעוֹף - לוֹקְחִין[83], שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִשְׁלָמִים[84].**

78) שהרי אמרה תורה (דברים יד, כו): "ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך וגו' ואכלת שם לפני ה' אלקיך ושמחת אתה וביתך", ואמרו על זה ב'ספרי' שם (לפי 'ילקוט שמעוני' שם רמז תתצז): "נאמר כאן שמחה, ונאמר להלן (שם כז, ז) שמחה (= "וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלקיך"). מה שמחה האמורה להלן - שלמים, אף שמחה האמורה כאן - שלמים", וכן הוא במעשר שני שם. ובפ"ב מ"ד, שנינו שאין לוקחין בהמה לבשר תאוה אלא לזבחי שלמים, כדלהלן בדברי רבינו. ומדובר בלוקח בירושלים, אבל מחוצה לה אין קונים בהמה וחיה, מטעם אחר, ראה למעלה פ"ד ה"ו ולהלן הט"ז. 79) וחלו על הבהמה שתי הקדושות: קדושת השלמים וקדושת המעשר. וראה להלן הי"ט. 80) ונמצא שאינו ממעט אוכלי המעשר. ומה שהאימורים נקטרים על גבי המזבח, אין זה מיעוט, אלא מבליע הוא דמי האימורים בבשר, כעירב מים ומלח ושמן (למעלה ה"י), וכקונה בקר על גב עורו (להלן פ"ח ה"א – 'תפארת ישראל' פ"ג שם). אבל צ"ע, הרי השלמים אינם נאכלים אלא לשני ימים ולילה אחד, ואם כן הרי הוא ממעט זמן אכילת המעשר, כבפירות שביעית דלהלן. וראה ב'מלאכת שלמה' שם. 81) 'ירושלמי' שם פ"א סוף ה"ב: "בראשונה היו אומרין לוקחין בהמה לבשר תאוה, והיו מבריחין אותה מעל גבי המזבח. חזרו לומר לא יקחו אפילו חיה אפילו עופות וכו', רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק גזרו אותן (חיה ועופות) שלא ירעו אותן עדרים עדרים (מחוץ לירושלים, כנ"ל פ"ד ה"ו, אבל בירושלים קונים חיה ועוף כדלהלן)". וראה ב'כסף משנה' וב'מראה הפנים' שם. 82) שלא יפסידו מתנות כהונה שצריכין ליתן כשמקריבים על המזבח. 83) לאכלן חולין. וכדעת ברייתא אחת בעירובין כח, א - שלוקחים עופות בכסף מעשר שני. 84) ואינם בכלל הגזירה, הנ"ל.

19 **יג. אֵין[85] לוֹקְחִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר, לְפִי**
20 **שֶׁהוּא חַיָּב לְבַעֵר[86], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[87].**

85) 'ירושלמי' שם פ"ג ה"ב. 86) את פירות השביעית בשנה שלאחר שנת השמיטה. ואילו כסף מעשר שני אינו

מתבער אלא בשנה הרביעית (להלן פי"א ה"ג). 87) בפ"ז מהל' שמיטה ויובל ה"א. ונמצא ממעט אכילת המעשר.

יד. הַלּוֹקֵחַ[88] מַיִם וָמֶלַח, אוֹ פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין, אוֹ פֵּרוֹת שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְהַגִּיעַ לִירוּשָׁלַיִם[89] - לֹא קָנָה הַמַּעֲשֵׂר[90], אַף עַל פִּי שֶׁיָּצְאוּ הַמָּעוֹת לְחֻלִּין[91].

88) מס' מעשר שני פ"א מ"ה. 89) שכל אלה אינם נלקחים בכסף מעשר, כנ"ל ה"ד. ואף־על־פי שגם כמהין ופטריות דינם ככל אלה (שם) - כתב רבינו כלשון המשנה והשמיטם. 90) כלומר, לא חלה עליהם קדושת המעשר. 91) כלומר, שנתחללו המעות על המים והמלח, אלא שפקעה הקדושה מהם, כיון שאינם כפרט המפורש בתורה, כנ"ל שם ('חזון איש'). ולמד רבינו כן, שהמעות יצאו לחולין, מלשון המשנה, שם: "לא קנה מעשר", ולא אמרו: "יחזרו דמים למקומם", כמו בבא השניה שם, משמע שאין הדמים חוזרים, ואף־על־פי־כן לא קנה המעשר, והמעות חולין. והסוגיא ב'ירושלמי' (שם תחילת ה"ג) שנראה ממנה שהדמים חוזרים למקומם, אינה סובבת על "הלוקח מים ומלח וכו'", אלא על הסיפא "לוקח פירות וכו'" (רדב"ז).

טו. הַלּוֹקֵחַ[92] פֵּרוֹת חוּץ לִירוּשָׁלַיִם בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר: בְּשׁוּגֵג[93] - כּוֹפִין אֶת הַמּוֹכֵר לְהַחֲזִיר הַדָּמִים לַבְּעָלִים[94], וְהֵן[95] מַעֲשֵׂר כְּמוֹת שֶׁהָיוּ[96]; בְּמֵזִיד[97] - יַעֲלוּ הַפֵּרוֹת וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם[98]. וְאִם אֵין מִקְדָּשׁ[99] - יַנִּיחֵם עַד שֶׁיֵּרָקְבוּ[100].

92) משנה, שם: "הלוקח פירות שוגג, יחזרו דמים למקומן". ומפרש אותה רבינו בלוקח חוץ לירושלים, שהרי בירושלים זהו עיקר המצוה, לקנות פירות (רדב"ז). וכתב רבינו "הלוקח" לשון דיעבד, מפני שלכתחילה אסור לעשות כן, כמו שכתב למעלה פ"ד ה"ו. 93) "שלא ידע שהן מעות מעשר שני" (פירוש המשנה). 94) "ויקח [המוכר] פירותיו שמכר" (שם). 95) המעות. 96) שהוא כמקח טעות, שאם היה יודע הלוקח שהם דמי מעשר, לא היה לוקח בהם הפירות הללו (רע"ב שם). 97) "שהוא יודע שאלו המעות הן מעות מעשר שני" (פירוש המשנה). 98) שלא הפקיעו חכמים המקח, אבל אסור לפדותם (למעלה ה"א), אלא יעלו ויאכלו בירושלים. 99) כלומר, מזבח ('מעשה רוקח'). וראה למעלה פ"ב ה"א. 100) משנה, שם. וראה למעלה שם ה"ד.

טז. וְכֵן אֵין[101] לוֹקְחִין בְּהֵמָה[102] בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[103]. וְאִם[104] לָקַח: בְּשׁוּגֵג[105] - יַחְזִירוּ הַדָּמִים לִמְקוֹמָן[106]; בְּמֵזִיד תַּעֲלֶה וְתֵאָכֵל בִּירוּשָׁלַיִם. וְאִם אֵין מִקְדָּשׁ - תִּקָּבֵר הִיא וְעוֹרָהּ[107].

101) לשון הברייתא בקידושין נח, ב. 102) בהמה תמימה לזבחי שלמים (ראה למעלה הי"ב). ובזה אין חשש שמא יגדל עדרים עדרים (ראה למעלה פ"ד ה"ו), ולפיכך אם עשה כן במזיד - תעלה ותאכל בירושלים. 103) כשם שאסור לקנות פירות חוץ לירושלים (בהלכה הקודמת). 104) שם, מ"ו. 105) ברוב הדפוסים הישנים וכתבי־היד, הגירסא כאן "במזיד", ולהלן "בשוגג", וכן היתה הגירסא לפני 'המאירי' (קידושין עמ' 270), וטעות סופר היא, וצריך להיות כמו שהוא לפנינו בדפוס (כסף־משנה. וראה ב'תוספתא כפשוטה' עמ' 727 הערה 73). 106) שהמקח היה בטעות, כנ"ל. 107) במשנה: "ואם אין מקדש, תקבר על ידי עורה". ופירש שם רבינו: "ענינה, שתקבר בעורה אם מתה, כדי שלא יהנה אדם בעורה".

יז. לָקַח[108] עֲבָדִים[109] וְקַרְקָעוֹת וּבְהֵמָה טְמֵאָה[110], בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּשׁוּגֵג[111], אִם[112] בָּרַח הַמּוֹכֵר - הֲרֵי זֶה יֹאכַל[113] כְּנֶגֶד אוֹתָן הַמָּעוֹת[114] בִּירוּשָׁלַיִם בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר[115]. זֶה הַכְּלָל[116]: כֹּל שֶׁהוּצִיא חוּץ לַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְסִיכָה[117] מִדְּמֵי מַעֲשֵׂר[118], וּבָרַח הַמּוֹכֵר אוֹ מֵת[119] - יֹאכַל כְּנֶגְדּוֹ[120]; וְאִם הָיָה הַמּוֹכֵר קַיָּם[121] - יַחְזִרוּ הַדָּמִים לִמְקוֹמָן[122]. וְכֵן[123] אִם הֵבִיא עוֹלוֹת[124] וְחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת מִדְּמֵי מַעֲשֵׂר - יֹאכַל כְּנֶגְדָּן[125].

108) שם, מ"ז. 109) במשנה שלפנינו שם, גם: "ושפחות". אבל בכמה נוסחאות איננה, וראה בחילופי גרסאות שם וב'מלאכת שלמה'. 110) שאין ליקח אותם בכסף מעשר, לפי שאינם ניתנים למאכל, ראה למעלה פ"ג ה"י. 111) שהרי לא חילקו כאן בין שוגג ומזיד, כמו במשניות הקודמות. וראה להלן. וחזר בו רבינו מפירושו למשנה, וראה ב'תוספות חדשים'. 112) קידושין נו, ב: "אמר מר (במשנתנו), אם לקח יאכל כנגדן. ואמאי, יחזרו דמיו למקומם, כי התם (כלומר, כמו שאמרו בתוספתא שם פ"א סוף הט"ו: "אם היתה בהמה בעלת מום, בין בשוגג בין במזיד יחזרו דמים למקומם. אם היו פירות טמאין, בין בשוגג בין במזיד יחזרו דמים למקומם", ועיי"ש בהגהות הגר"א) אמר שמואל כשברח". וכן הוא ב'ירושלמי' מעשר שני שם ה"ג. 113) הלוקח. 114) של המעשר, שביד המוכר. 115) ואף שלא נתחללו המעות על העבדים, אפילו אם היה המקח במזיד, ש"הרי בהמה טמאה ועבדים וקרקעות דאדם יודע שאין מעות מעשר שני מתחללין עליהן", ואין הוא יכול לחלל המעות שביד המוכר על מעות שבידו כיון שאינן ברשותו (למעלה פ"ד הי"א), מכל־מקום אוכל כנגדן, שקנסו אותו חכמים, כדי שלא יבואו להקל בכך. וראה בפ"ג ה"ח־ט, מה שהעירונו בשם ה'חזון איש'. 116) משנה, שם. 117) כגון עבדים וכיוצא בהם. 118) בין בשוגג בין במזיד, כנ"ל. 119) אין זה בגמרא שם, והוסיפו רבינו מדעתו. ומדובר כשאין המעות בידם, שאם הן בידם - כופים אותם להחזיר, ועי' 'משנה ראשונה' שם. 120) כנ"ל. 121) לפנינו ולא ברחו. 122) בין בשוגג ובין במזיד. בשוגג, משום שהוא מקח טעות, כנ"ל. ובמזיד, אמרו בקידושין נו, ב: "וטעמא דברח (שאוכל הלוקח כנגד המעות). הא לא ברח, קנסינן למוכר. ונקנסיה ללוקח (שיאכל כנגדן בירושלים) וכו', מסתברא כל היכא דאיכא איסורא (מעות המעשר) התם, קנסינן". וכל זה כשהוציא חוץ לאכילה ושתיה וסיכה, אבל אם לקח פירות ובהמה בכסף מעשר חוץ לירושלים, כנ"ל בהלכות הקודמות, שהם ראויים לאכילה, אלא שאסור לקחת אותם מסיבה אחרת, כנ"ל, לא החמירו לחייב את הלוקח לאכול כנגד המעות, כשברח המוכר והמקח היה בשוגג, וכן אם

המוכר לפנינו, לא קנסו אותו להחזיר הדמים למקומם, כשהמקח היה במזיד. 123) משנה, שם. 124) שם: "אין מביאין קיני זבים וקיני זבות (כשנטהרו), וקיני יולדות, חטאות ואשמות מדמי מעשר שני, ואם הביא יאכל כנגדם". ופירש רבינו שם: "הם (הקינים) שתי תורים או שני בני יונה, שאלו (הזבים והיולדות) הם חייבים בהם, והם אחד לחטאת ואחד לעולה. וכל אלו אין אוכלים אותם בעליהם, אבל העולה נשרפות, והכהנים אוכלין החטאת, וכמו כן האשם אוכלין אותו הכהנים, וכבר ביארנו, שאין קונים במעות מעשר שני אלא דבר הראוי לאכילה ולשתיה וכו'". וכיון שאחד התורים הוא חטאת, הרי הוא בכלל חטאות, והשני עולה הוא, ולכן כתב כאן "עולות". 125) כשברח המוכר או מת, אבל אם הוא קיים, יחזרו הדמים למקומם, כנ"ל.

1 **יח. לָקַח[126] חַיָּה לְזִבְחֵי שְׁלָמִים[127], וּבְהֵמָה[128] לִבְשַׂר**
2 **תַּאֲוָה[129] - הֲרֵי זֶה[130] כְּמִי שֶׁקָּנָה שׁוֹר לַחֲרִישָׁה[131],**
3 **וְלֹא קָנָה[132] שְׁלָמִים[133]. לָקַח[134] בְּהֵמָה לִשְׁלָמִים[135]**
4 **וְנָפַל בָּהּ מוּם - פָּקְעָה מִמְּנָה קְדֻשַּׁת מַעֲשֵׂר[136],**
5 **וּפוֹדֶה אוֹתָהּ[137] וְאֵין[138] הַדָּמִים מַעֲשֵׂר. וְאַף עַל פִּי**
6 **כֵן[139], אִם פְּדָאָהּ לְעַצְמוֹ[140] - מוֹסִיף חֹמֶשׁ.**

126) שם, מ"ד. 127) "וזה אסור, כי הקרבן אינו בא מן החיה, למאמר השם יתברך (ויקרא א, ב) מן הבקר ומן הצאן" (פירוש המשנה). 128) תמימה הראויה לשלמים. 129) שאסור לעשות כן (למעלה הי"ב). 130) מנחות פב, א - בשם רבה. 131) בכסף מעשר שני, שכיון שאין לעשות כן, לא אמרו בו "יצא העור לחולין" (וקדוש בקדושת מעשר שני), שלא אמרו "יצא העור לחולין", אלא בלוקח בהמה לזבחי שלמים או חיה לבשר תאוה (שם מ"ג), שבשני אלה עשה כדין וכתורה, אבל בלוקח שלא כדין, כלוקח שור לחרישה, או חיה לזבחי שלמים ובהמה לבשר תאוה, קנסוהו חכמים שלא "יצא העור לחולין", וראה רדב"ז ו'משנה ראשונה' שם. 132) אולי צ"ל "ולא קנו". 133) מנחות, שם. וזה מוסב על "חיה לזבחי שלמים". 134) 'ירושלמי' שם פ"ג סוף ה"ב: "שלמים שלקחן בכסף מעשר, פקע מהן קדושת מעשר", ומפרש אותה רבינו כשקנה בהמת חולין מכסף מעשר לעשותה שלמים, ראה להלן. ומדובר כשהוממה, כדלהלן. 135) כלומר, לקח בהמת חולין מכסף מעשר, וחלו עליה שתי קדושות: קדושת מעשר וקדושת שלמים. 136) [שלא קנה אותה אלא על דעת להקריבה שלמים, אבל לא על דעת לפדותה ולאכלה חולין, ולכן פקעה קדושת המעשר ממנה]. 137) מקדושת שלמים, כדין שלמים שהוממו. 138) שם: "רבי בא רבי חייא בשם רבי יוחנן, שלמים שלקחן בכסף מעשר שני הוממו ופדאן, עוד אין חוזרין (= המעות) לכמות שהיו להיעשות שני", שקדושת המעשר פוקעת לאחר שנפל בה מום, אף קודם פדיה, כנ"ל. 139) כלומר, אף־על־פי שאין מוסיפין חומש אלא בהקדש ראשון ולא בהקדש שני (פ"ז מהל' ערכין ה"ד, כרבי יהושע בן לוי ב'ירושלמי' שם), והיה מקום לומר שקדושת השלמים שחלה ביחד עם קדושת המעשר, הרי היא כהקדש שני, קא־משמע־לן שכיון שקדושת המעשר פקעה, נמצאת קדושת השלמים כהקדש ראשון (ראה ב'מראה הפנים' שם ד"ה שלמים). 140) אבל אם פודה לאחר, אינו מוסיף חומש, ראה בהל' ערכין שם.

7 **יט. הַמַּתְפִּיס[141] מְעוֹת מַעֲשֵׂר לִשְׁלָמִים[142] - לֹא קָנוּ**
8 **שְׁלָמִים[143]; שֶׁקְּדֻשַּׁת שְׁלָמִים אֵינָהּ חָלָה עַל קְדֻשַּׁת**
9 **מַעֲשֵׂר, שֶׁהַמַּעֲשֵׂר מָמוֹן גָּבוֹהַּ הוּא[144]. וְאֵין צָרִיךְ**
10 **לוֹמַר, אִם הִתְפִּיס הַמַּעֲשֵׂר עַצְמָן[145] לִשְׁלָמִים - שֶׁלֹּא**
11 **קָנוּ שְׁלָמִים[146].**

141) מנחות פב, א. כרבי אלעזר ורבי אמי ולא כרבי יוחנן. וראה ב'כסף משנה'. 142) כלומר, הקדישן לשם שלמים. 143) ויכול לקנות בהן כל מה שירצה. 144) מנחות, שם. וראה בפ"ג הי"ז. [ומכאן שאף מעות מעשר שני הן ממון גבוה, והצל"ח בפסחים ז, א - לא הביא דברי רבינו אלה]. 145) כלומר, הפירות שעדיין לא פדום. ומכאן נראה, שהפדיה גורעת ומקלישה את קדושת המעשר. וכן כתב ה'חזון איש' פ"ד ה"ב, סוף ד"ה ולקוח. 146) ודוקא כשהתפיס מעות המעשר לשלמים, שאז אינו רוצה שקדושת המעשר תפקע, ולכן לא קנו השלמים, אבל כשלוקח בהמה בכסף מעשר, לשלמים, כיון שפוקעת קדושת המעשר, שוב יכולה קדושת השלמים לחול. ועוד, שכשהוא מתפיס, אזי שתי הקדושות צריכות לחול זו אחר זו, וזה לא ייתכן, ולכן לא קנו השלמים, אבל כשלוקח בהמה לשלמים, ששתי הקדושות חלות בבת אחת, קנו השלמים. וראה ברדב"ז.

12 **כ. הָאוֹכֵל[147] מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּתוֹרַת חֵלִין[148], אֲפִלּוּ**
13 **בְּמֵזִיד[149]: אִם פֵּרוֹת הַמַּעֲשֵׂר עַצְמָן אָכַל - יָצָא יְדֵי**
14 **שָׁמַיִם[150]; וְאִם כֶּסֶף מַעֲשֵׂר אָכַל[151] - יַחְזִרוּ דָמִים**
15 **לִמְקוֹמָם וְיַעֲלוּ וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם[152], אוֹ יֹאכַל כְּנֶגְדָּן**
16 **בִּירוּשָׁלַיִם, אִם אֵין יָכוֹל[153] לְהַחֲזִיר אֶת הַדָּמִים.**

147) תוספתא מעשר שני פ"ג ה"ט, הובאה ב'ירושלמי' שם פ"א ה"א. 148) כלומר, חוץ לירושלים. 149) 'ירושלמי' שם: "רבי זריקא בשם חזקיה, הלכה כרבי במעות (שהאוכל מעות מעשר, בין שוגג בין מזיד, יחזרו דמים למקומן), וכרבן שמעון בן גמליאל בפירות (שהאוכל פירות מעשר, בין שוגג בין מזיד, יצעק לשמים). 150) ב'ירושלמי' ותוספתא שם: "יצעק לשמים", וכן הנוסחא בספרים מדוייקים בדברי רבינו (מהר"י קורקוס) ובכמה כתבי־יד ('תוספתא כפשוטה'). וכך היא הגירסה הנכונה (כסף־משנה), וכן הגיה הראב"ד. (וראה בדפוס רומי). ורוצה לומר: יבקש מהשי"ת שימחול לו, אבל תקנה אחרת אין לו, שהרי הפירות כבר אינם בעולם, ואם כסף מעשר אכל, שהמעות עדיין בעין, קנסוהו, כדלהלן. 151) שקנה בכסף פירות ואכלם בתורת חולין, או ששילם בכסף חוב ולא יצאו המעות לחולין (ספר הניר על ה'ירושלמי' שם). ובשני האופנים הנ"ל ישנן המעות בעולם, אלא שבאופן הראשון - נתחללו, ובאופן השני - לא נתחללו, ולפיכך קנסוהו חכמים. ראה להלן. ומדובר בין בשוגג בין במזיד, ראה למעלה. 152) באופן שקנה פירות בכסף המעשר, שנתחללו המעות, יש כאן קנס כפול: א) שיחזרו לקדושת

מעשר שני; ב) שיעלום ויאכלום בירושלים כמעשר שני. ואם שילמם בחוב, שלא נתחללו (ראה למעלה), שדין הוא שהם קודם, אין כאן אלא קנס אחד: שיעלם לירושלים. 153) בדפוס רומי, בטעות: "אם יכול".

יום ו' כ"ג מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר הלוקח בהמה לשלמים ממי שאינו תגר. והלוקח כדי יין סתומות במקום שדרכן להמכר כך. מי שהיה לו יין של מעשר שני והשאיל קנקניו לאותו מעשר. צבי שלקחו בכסף מעשר ומת. והמניח דינר מעשר להיות אוכל כנגדו עד שיצא לחולין. הלוקח פירות של מעשר ומשך הפירות ולא נתן הסלע עד שהוקרו. מי שהיו לו פירות חולין בירושלים ומעות מעשר חוץ ממנה. אם מותר לחלל מעשר שני על פירות ע"ה או על מעותיו. טמאים וטהורים שהיו אוכלים או שותים כאחד בירושלים.

1 **א. הַלּוֹקֵחַ בְּהֵמָה לִזְבְחֵי שְׁלָמִים וְחַיָּה לִבְשַׂר תַּאֲוָה[2]**
2 **מִמִּי[3] שֶׁאֵינוֹ תַּגָּר וְאֵינוֹ מְדַקְדֵּק[4] - יָצָא הָעוֹר לְחֻלִּין[5],**
3 **אֲפִלּוּ הָיוּ דְּמֵי הָעוֹר מְרֻבִּין עַל דְּמֵי הַבָּשָׂר[6]. אֲבָל**
4 **הַלּוֹקֵחַ מִן הַתַּגָּר - לֹא יָצָא הָעוֹר לְחֻלִּין[7].**

2) וכדין וכתורה עשה. 3) ירושלמי שם הלכה א: "אמר רבי זעירא, הדא דתימא (שיצאו העור והקנקן לחולין) כשהיה המוכר הדיוט (שאינו יודע בסחורה, כי אינו חושב שמכר, אלא הבשר והיין בלבד, ואינו מקפיד על העור והקנקן. ולפיכך יצאו לחולין, לפי שלא קנאם במעות מעשר שני). אבל אם היה המוכר אומן (סוחר, שיודע דמי הבשר והעור), נעשה כמוכר זה בפני עצמו וזה בפני עצמו (ולא יצאו לחולין)". 4) כלומר, אינו מקפיד על העור. 5) כלומר, אין צריך לאכול דמיו בקדושה, בירושלים, לפי שלא נתקדש כלל בקדושת מעשר שני, שהרי הוא כמתנה בידי הלוקח, שאין המוכר מקפיד על כך, ודין העור המחובר לגוף הבהמה, כדין חביות סתומות. 6) שנבלעים דמי העור בדמי הבשר. 7) ודינו כלוקח עבדים וקרקעות ובהמה טמאה.

5 **ב. וְכֵן הַלּוֹקֵחַ כַּדֵּי יַיִן סְתוּמוֹת[8] מִמָּקוֹם שֶׁדַּרְכָּם**
6 **לְהִמָּכֵר סְתוּמוֹת[9] מִמִּי שֶׁאֵינוֹ תַּגָּר - יָצָא הַקַּנְקַן**
7 **לְחֻלִּין[10]. לְפִיכָךְ[11] צָרִיךְ[12] הַמּוֹכֵר לִפְתֹּחַ רָאשֵׁי**
8 **הַכַּדִּים[13], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא הַקַּנְקַן לְחֻלִּין[14]. וְאִם רָצָה[15]**
9 **לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ וְלִמְכֹּר בְּמִדָּה[16] - יָצָא הַקַּנְקַן**
10 **לְחֻלִּין[17].**

8) אבל פתוחות, לא יצא הקנקן לחולין. 9) אבל הלוקח במקום שדרכם להימכר פתוחות, לא יצא הקנקן לחולין. 10) שאז אינו מקפיד עליו, ונותנו בחינם אגב היין שבתוכו. 11) כלומר, לפי שאמרנו שאם המוכר אינו תגר, ומכר סתומות ובמקום שדרכם להימכר סתומות, יצאו הקנקנים לחולין. 12) שם פרק ג משנה יג. כבית הלל שאמרו: "מפתח (=פותח), ואינו צריך לערות", ולא כבית שמאי שהצריכו גם לערות את היין. 13) ומדובר במקום שדרכה להימכר סתומות כנ"ל, ובזה שהוא מוכרם פתוחות, הוא מגלה דעתו שהוא מקפיד עליהם, והלוקח משלם בכסף המעשר גם עבור הכדים. 14) וכל זה כדי שיתרבה המעשר, שהרי יאכל בקדושה כנגד הקנקן, ונראה שהוא הדין במוכר בהמה, שיאמר בפירוש שהוא מוכר העור בפני עצמו, כדי שלא יצא לחולין. 15) המוכר שאינו תגר. 16) כלומר, למדוד את היין בדיוק, כדי שלא יבוא להונות את חבירו (כשהוא מוכר לו בבת אחת), ולמכור לו פחות יין ממה שהוא משלם עבורו. 17) אף על פי שהוא פותח את ראשי הכדים כדי למדוד את היין, שבנידון זה אין פתיחת ראשי הכדים הוכחה לכך שהוא מקפיד על הקנקנים.

11 **ג. לְקָחָן פְּתוּחוֹת[18] אוֹ סְתוּמוֹת[19] בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן**
12 **לְהִמָּכֵר פְּתוּחוֹת[20], אוֹ שֶׁלָּקַח מִן הַתַּגָּר שֶׁמְּדַקְדֵּק**
13 **בִּמְכִירָתוֹ - לֹא יָצָא הַקַּנְקַן לְחֻלִּין[21]. לָקַח סַלֵּי תְּאֵנִים**
14 **וַעֲנָבִים עִם הַכְּלִי[22] - לֹא יָצְאוּ דְּמֵי הַכְּלִי לְחֻלִּין[23].**

18) שאז נמכר הקנקן לחוד. 19) והמוכר אינו תגר. 20) שמכירתן פתוחות, היא הוכחה שמוכרין כל אחד בפני עצמו. 21) ונמצא ששילם הלוקח בכסף המעשר גם עבור הקנקן, וצריך לאכול כנגדו בירושלים. 22) שמניחים הסלים בתוכו. 23) שוודאי מוכר הוא הכלי בפני עצמו אף אם אינו תגר, והרי הוא כמוכר חביות פתוחות. אבל הסלים יצאו לחולין, שאינו מקפיד עליהם, אף אם הוא תגר.

15 **ד. לָקַח אֱגוֹזִים וּשְׁקֵדִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - יָצְאוּ קְלִפָּתָן**
16 **לְחֻלִּין[24]. לָקַח חוֹתָל[25] שֶׁל תְּמָרִים - יָצָא הַחוֹתָל**
17 **לְחֻלִּין[26]. קֻפָּה שֶׁל תְּמָרִים, אִם דְּרוּסוֹת[27] - יָצְאוּ**
18 **הַקֻּפּוֹת[28] לְחֻלִּין[29], וְאִם לָאו - לֹא יָצְאוּ לְחֻלִּין[30].**

24) שוודאי אין המוכר מקפיד עליהם, אף אם הוא תגר. 25) סל. 26) שאין המוכר מקפיד עליו, והרי הוא כסלי תאנים וענבים. 27) שאז הן מחוברות לקופה מחמת דריכתן, וצריכות לו. 28) פתח בלשון יחיד וסיים בלשון רבים. 29) שטפלות הקופות לתמרים, ואין המוכר מקפיד עליהן. 30) ודינן כדין הכלי של סלי התאנים הנזכר בסוף ההלכה הקודמת.

19 **ה. מִי שֶׁהָיָה לוֹ יַיִן[31] שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[32], וְהִשְׁאִיל**
20 **קַנְקַנָּיו לְאוֹתוֹ מַעֲשֵׂר[33], אַף עַל פִּי שֶׁסָּתַם אֶת פִּיהֶם[34]**
21 **- לֹא קָנָה מַעֲשֵׂר אֶת הַקַּנְקַנִּים[35]. כָּנַס הַיַּיִן[36] לְתוֹכָן**
22 **סְתָם[37], אִם קָרָא שֵׁם וְעָשָׂהוּ מַעֲשֵׂר[38] עַד שֶׁלֹּא סָתַם**
23 **אֶת פִּיהֶם - לֹא קָנָה מַעֲשֵׂר אֶת הַקַּנְקַנִּים[39]; וְאִם**
24 **מִשֶּׁסָּתַם פִּיהֶן קָרָא שֵׁם וְעָשָׂהוּ מַעֲשֵׂר - קָנָה מַעֲשֵׂר**
25 **אֶת הַקַּנְקַן[40]. הִפְקִיד לְתוֹךְ הַקַּנְקַן רְבִיעִית חֻלִּין[41], אוֹ**
26 **שֶׁכָּנַס[42] לְתוֹכָן שֶׁמֶן[43] אוֹ חֹמֶץ אוֹ צִיר[44] אוֹ דְּבַשׁ שֶׁל**
27 **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי סְתָם[45], בֵּין[46] מִשֶּׁסָּתַם[47] בֵּין עַד שֶׁלֹּא**
28 **סָתַם - לֹא קָנָה מַעֲשֵׂר אֶת הַקַּנְקַנִּים[48].**

31) דווקא יין. 32) שעשאו מעשר שני על יין אחר. 33) אמר במפורש שהם מושאלים להוליך בהם מעשר שני. 34) של הקנקנים, ונמצא שהם בטלים ליין שיתקלקל אם ייפתחו הקנקנים. 35) כיוון שפירש שהוא רק משאילם,

ועוד שהרי הוא כמפריש מעשר פירות בלי קליפתם, ואחר כך הכניסם לקליפתם, שבוודאי אינו פודה אלא כנגד הפרי גרידא והרי כאן תרתי לגריעותא. 36) שהוא עתה יין מעשר שני. 37) שלא פירש שהוא משאיל הקנקנים, ולא קרא לו שם עדיין, אלא כנסו כשהוא טבול למעשר שני. 38) על יין אחר. 39) אף שלאחר הסתימה צריך היין לקנקן, ואף שלא פירש שאינו אלא משאיל הקנקנים, בכל זאת לא קנה מעשר את הקנקן שהרי הוא כמפריש מעשר פירות בלי קליפתם, ואחר כך מכניסם לקליפתם. 40) שכיוון שצריך היין לקנקן, הרי הוא כמפריש רמון בקליפתו, שפודה את כל הפרי עם הקליפה. אבל פשוט הוא שאין הקנקן נתפס בקדושת מעשר ואין אומרים שלאחר שתיית היין יישאר בקדושתו, שלא עדיף הוא מקליפות שנקלפו מן הפירות. 41) כלומר, טבל (שלבסוף יפריש עליה תרומות ומעשרות ממקום אחר), ועל רביעית זו הוסיף יין, ואפילו קרא שם ועשאו מעשר לאחר שסתם פי הקנקן, לא קנה המעשר את הקנקן, שכיוון שיש לו רביעית יין טבל חוץ מן המעשר, לא בטל הקנקן לגבי המעשר. 42) בתוספתא שם: "במי דברים אמורים (שקנה המעשר את הקנקן), בשל יין (שהיין צריך לקנקן, כנ"ל) אבל של ציר, של חומץ, של מוריס, של שמן, של דבש, בין גפם בין שלא גפם קנה מעשר". 43) בכתובות קח: אמרו: "רימון בלי קליפתו לא מינטר (אינו נשמר), שמן מינטר בלא קנקנים". 44) הוא שמן דגים. ואינו חייב כלל במעשר, ולא נזכר בתוספתא שם אלא באשגרה מפרק א שם (תוספתא כפשוטה). או שעירבו בו שמן זית. 45) שלא פירש שהוא משאיל הקנקנים ולא קרא שם עדיין. 46) שקרא שם. 47) את פי הקנקנים. 48) שכל אלו אינם כיין הצריך לקנקן, אלא נשמרים בלעדו, ואינם כמפריש פרי בקליפתו.

1 **ו. צְבִי שֶׁלְּקָחוֹ[49] בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר וָמֵת - יִקָּבֵר**
2 **בְּעוֹרוֹ[50]. לְקָחוֹ חַי וּשְׁחָטוֹ[51] וְנִטְמָא - הֲרֵי זֶה**
3 **יִפְדֶּה כְּשְׁאָר פֵּרוֹת שֶׁנִּטְמְאוּ[52]. הַמַּנִּיחַ דִּינָר מַעֲשֵׂר**
4 **שֵׁנִי לִהְיוֹת אוֹכֵל כְּנֶגְדּוֹ[53] עַד שֶׁיֵּצֵא לְחֻלִּין[54],**
5 **וְהָיָה הַדִּינָר יוֹצֵא בְּעֶשְׂרִים מָעָה[55], אָכַל עָלָיו**
6 **בְּעֶשֶׂר מָעָה[56] וְהוּזְלוּ[57] הַמָּעוֹת לְאַחַר זְמַן וַהֲרֵי**
7 **הַדִּינָר יוֹצֵא בְּאַרְבָּעִים מָעָה[58] - צָרִיךְ לֶאֱכֹל[59]**
8 **עָלָיו בְּעֶשְׂרִים מָעָה וְאַחַר כָּךְ יֵצֵא לְחֻלִּין[60].**
9 **הוּקְרוּ הַמָּעוֹת וַהֲרֵי הַדִּינָר יוֹצֵא בְּעֶשֶׂר מָעִין -**
10 **אוֹכֵל עָלָיו בְּחָמֵשׁ מָעִין[61] וְאַחַר כָּךְ יֵצֵא לְחֻלִּין.**

49) לבשר תאווה. 50) "שאין פודין את הקדשים להאכילם לכלבים", ומעשר שני קרוי "קדש". ואף על פי שכתב רבינו בהלכה א, שהלוקח חיה לבשר תאווה ממי שאינו תגר, יצא העור לחולין, זה אינו אלא כשהיא כשרה לאכילה, שאז אינו נותן דעתו אלא לבשר, אבל כשמת, שאינו ראוי לאכילה, הרי זה כאילו נתן עיניו בעור, ולכן החמירו לקברו עם עורו. 51) שראוי לאכילה, ואינו פודה להאכיל לכלבים. וקל וחומר כשלקחו שחוט. 52) שהם נפדים. 53) כלומר, שכשקונה פירות בירושלים מחלל מעות המעשר שבדינר על הפירות. 54) כלומר, כשיאכל פירות בשוויו של כל הדינר. 55) כלומר, היו עשרים מעות בדינר. 56) ונמצא חצי הדינר מעשר וחציו חולין. ודווקא כשלא אכל אלא כנגד חציו של הדינר, אבל אם אכל כנגד כולו, הרי נתחלל, ושוב אינו יכול לאכול כנגדו. 57) במשנה שם: "והלך למקום אחר וכו'". ולפי ששם מדובר באיסור של חולין וחוץ לירושלים, ואילו דברי רבינו בדינר של מעשר שני בירושלים, ולפיכך השמיט בבא זו שהרי אסור להוציאו חוץ לחומת ירושלים. 58) והשאלה היא אם יאכל רק כנגד עשר מעות שנותרו בדינר, וכפי שהיה שווה לפני שחלל עליו את פירות המעשר, או שיאכל כנגד כ' מעות, וכפי שהוא שווה עתה, ונמצא המעשר נפסד. 59) שאם לא כן יהא מוציא מעשר בתורת חולין. 60) שכשם שהולכין אחר מקום הפדייה, כן הולכין אחר זמן הפדייה. 61) ולא יותר, וכאן לא כתב רבינו "צריך", כיוון שאין בכך כלום אם יאכל עליו ביותר מחמש מעות, שאז יימצא שאכל חולין בתורת מעשר.

11 **ז. הַלּוֹקֵחַ[62] פֵּרוֹת[63] בְּסֶלַע שֶׁל כֶּסֶף מַעֲשֵׂר, וּמָשַׁךְ**
12 **הַפֵּרוֹת[64] וְלֹא הִסְפִּיק לִתֵּן הַסֶּלַע[65] עַד שֶׁהוּקְרוּ**
13 **הַפֵּרוֹת וְעָמְדוּ בִּשְׁתַּיִם - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן סֶלַע**
14 **בִּלְבַד[66]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן אֶת הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ - בִּנְתִינַת**
15 **הַכֶּסֶף קוֹנֶה[67], וְהַשְּׁכָר לַמַּעֲשֵׂר[68].**

62) והמדובר בלוקח בירושלים. 63) של חולין על דעת לחלל עליהם סלע של מעשר שני שבידו. 64) ואילו לא משך על דעת לחלל, היה קונה אותם במשיכה כדין מטלטלין הנקנים במשיכה, אבל כיוון שמשך על דעת לפדות, אין הקניין נגמר לגבי החילול, אלא בנתינת הכסף. 65) ואילו נתן הסלע מייד, ונתפסו אז הפירות בקדושת המעשר, אין כל ספק שאם נתייקרו, נתייקרו למעשר שני. 66) כלומר, נותן למוכר סלע בלבד, לפי שגבי דין מקח וממכר, קנה הפירות במשיכה כדין כל המטלטלין, ובזה נתפסה קדושת הסלע על כל הפירות, אף על פי שהם שווים עתה שני סלעים, לפי שלגבי קדושת המעשר אין המקח (שהוא המחלל) נגמר, אלא בכסף. 67) קידושין נד: לרבי מאיר שמעשר שני ממון גבוה, והלכה כמותו. 68) כלומר, כל הפירות, ששווים עתה שני סלעים, נתפסים בקדושת המעשר.

16 **ח. מָשַׁךְ פֵּרוֹת בִּשְׁתֵּי סְלָעִים, וְלֹא הִסְפִּיק לִתֵּן**
17 **הַמָּעוֹת עַד שֶׁהוּזְלוּ הַפֵּרוֹת וְעָמְדוּ בְּסֶלַע - אֵינוֹ**
18 **מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן[69] מִמְּעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אֶלָּא סֶלַע**
19 **אַחַת[70], וּמוֹסִיף עָלֶיהָ סֶלַע שְׁנִיָּה מִן הַחֻלִּין[71] וְנוֹתֵן**
20 **לַמּוֹכֵר[72]. וְאִם הָיָה הַמּוֹכֵר עַם הָאָרֶץ[73] - הֲרֵי זֶה**
21 **מֵתָּר לִתֵּן סֶלַע שְׁנִיָּה מִמְּעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל[74]**
22 **דְּמַאי[75]. נָתַן לוֹ[76] סֶלַע שֶׁל מַעֲשֵׂר, וְלֹא הִסְפִּיק**
23 **לִמְשֹׁךְ הַפֵּרוֹת עַד שֶׁעָמְדוּ בִּשְׁתַּיִם - מַה שֶּׁפָּדָה**
24 **פָּדָה[77], וְהַדִּין בֵּינֵיהֶן[78].**

69) כלומר, אינו מחלל עליהם. 70) שהרי עתה, בשעת החילול אין הפירות שווים אלא סלע אחד. 71) אבל לא מן המעשר, שהרי אינו מתחלל על הפירות אלא סלע אחד בלבד, והרי המוכר צריך לקבל חולין ולא מעשר ששוויו פחות משוויו של חולין. 72) שהרי לעניין מקח וממכר

קנה במשיכה, ואז היו שווים שני סלעים. 73) אבל לחבר הנזהר בקדושת מעשר שני של דמאי, אינו יכול לפטור עצמו בדמאי אלא בחולין, כפי שנתחייב. 74) "לפי שעם הארץ נופל ברוב בזה המכשול, וחזקתו שהוא משמש בדמאי, ואינו מוציא ממנו מעשר [כלומר, אינו מחלל מעות מעשר של דמאי מספק, וכיוון שהוא בין כה וכה מזלזל בדמאי, אין בכך כלום אם נמציא לו מעות דמאי]". ולא אסרו למכור דמאי לעם הארץ, אלא בפירות עצמן, אבל לא במעות. 75) אבל של וודאי לא, לפי שאין מוסרין מעות מעשר שני של וודאי לעם הארץ. 76) הלוקח למוכר. 77) כלומר, השכר למעשר, כי הפירות שהיו שווים אז סלע, ועכשיו שנים - נעשו מעשר. שפדיית מעשר היא משיכתו, אף שיכול המוכר לחזור בו. 78) כלומר, לעניין קניין הפירות, הרי ההלכה היא כמו בקניין שאר מטלטלין שאינם נקנים אלא במשיכה, ואם המוכר רוצה לקבל "מי שפרע", מחזיר לו ללוקח את הסלע שנתחלל, ונשארים בידו פירות מעשר בשווי של שני סלעים, שאין פדיון המעשר קשור בקנייני הממון הרגילים.

1 **ט. נָתַן לוֹ סְלָעִים שְׁתַּיִם שֶׁל מַעֲשֵׂר, וְלֹא הִסְפִּיק**
2 **לִמְשֹׁךְ הַפֵּרוֹת עַד שֶׁחָזְרוּ לִהְיוֹת בְּסֶלַע - מַה שֶּׁפָּדָה**
3 **פָּדָה[79], וּמִדַּת הַדִּין בֵּינֵיהֶם. שֶׁהַמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי - פְּדִיָּתוֹ**
4 **הִיא מְשִׁיכָתוֹ[80].**

79) כלומר, הסלעים יצאו לחולין, והפירות שעתה שווים סלע אחד, הם פירות מעשר, והפסיד המעשר. 80) כלומר: נתינת הכסף במעשר שני קונה, כמו המשיכה בחולין.

5 **י. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ פֵּרוֹת חֻלִּין בִּירוּשָׁלַיִם, וְהָיוּ לוֹ מְעוֹת**
6 **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[81] - אוֹמֵר: הֲרֵי הַמָּעוֹת**
7 **הָהֵם מְחֻלָּלִין עַל הַפֵּרוֹת הָאֵלּוּ; וְיֹאכְלֵם שָׁם[82]**
8 **בְּטָהֳרָה, וְיֵצְאוּ אוֹתָן הַמָּעוֹת לְחֻלִּין בִּמְקוֹמָן[83].**

81) במשנה: "פירות בירושלים ומעות במדינה". ופירש רבינו שם: "מדינה נקראת, כל מדינה ומדינה ממדינת ארץ ישראל לבד מירושלים". 82) בירושלים. 83) שאין אנו צריכים שהמעות והפירות יהיו במקום אחד בשעת החילול.

9 **יא. הָיוּ לוֹ מְעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, וְיֵשׁ לוֹ**
10 **פֵּרוֹת[84] חוּץ לִירוּשָׁלַיִם - אוֹמֵר[85]: הֲרֵי הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ**
11 **מְחֻלָּלִין עַל פֵּרוֹת הָהֵם; וְיֵצְאוּ הַמָּעוֹת לְחֻלִּין, וְיַעֲלוּ**
12 **הַפֵּרוֹת וְיֹאכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם[86]. שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת**
13 **הַמָּעוֹת וְהַפֵּרוֹת בְּמָקוֹם אֶחָד בִּשְׁעַת הַחִלּוּל.**

84) חולין. 85) ומה שכתב רבינו למעלה בפרק ד הלכה ו, שאין מחללין מעות מעשר שני על פירות של חולין חוץ לירושלים, אין זה אלא באופן שגם המעות של מעשר שני וגם הפירות של חולין מחוץ לירושלים, ולמדו כן בירושלמי ממה שנאמר "והלכת אל המקום וגו' ונתת את הכסף וגו' בבקר ובצאן", שאינו אלא בקירוב מקום (=בירושלים) ולא בריחוק מקום. אבל אם מעות מעשר שני בירושלים, אף על פי שפירות חולין מחוצה לה - מחללים, כשם שמחללים אם המעות מעשר שני מחוץ לירושלים ופירות חולין בירושלים. 86) ודווקא כשפירות חולין או מעות מעשר שני בירושלים, אבל אם פירות מעשר שני בירושלים, אין מחללים אותם לא על מעות חולין שבירושלים ולא שמחוצה לה.

14 **יב. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ מְעוֹת מַעֲשֵׂר בִּירוּשָׁלַיִם וְצָרִיךְ**
15 **לָהֶם[87], וְיֵשׁ לַחֲבֵרוֹ פֵּרוֹת חֻלִּין[88] שֶׁרוֹצֶה לְאָכְלָן[89]**
16 **- אוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הֲרֵי הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ מְחֻלָּלִין עַל**
17 **פֵּרוֹתֶיךָ. וְנִמְצָאוּ אוֹתָם הַפֵּרוֹת לְקוּחוֹת בְּכֶסֶף**
18 **מַעֲשֵׂר, וְיֹאכַל אוֹתָם חֲבֵרוֹ בְּטָהֳרָה[90] וְלֹא הִפְסִיד**
19 **כְּלוּם[91], וְיֵצְאוּ הַמָּעוֹת לְחֻלִּין.**

87) לדברים שאינם בכלל אכילה, שתייה וסיכה, שאסור להוציא עבורם מעות מעשר שני. 88) בין בירושלים ובין מחוצה לה. 89) ולא למכרם ולקנות בהם דברים אחרים, ואם כן לא איכפת לו להתפיסם בקדושת מעשר שני שאינו עומד אלא לאכילה. 90) כדין פירות שנקנו בכסף מעשר שני. 91) בעל הפירות, אלא טבילה לשם מעשר שני, שאף על פי שטבל לחולין, אינו אוכל במעשר שני, אלא אם טבל לשם מעשר שני.

20 **יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[92]? בְּשֶׁהָיָה חֲבֵרוֹ בַּעַל**
21 **הַפֵּרוֹת חָבֵר[93]; שֶׁאֵין מוֹסְרִין פֵּרוֹת שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי**
22 **שֶׁל וַדַּאי אֶלָּא לְחָבֵר[94]. לְפִיכָךְ[95], אִם הָיוּ הַמָּעוֹת שֶׁל**
23 **דְּמַאי - אוֹמֵר כֵּן אַף לְעַם הָאָרֶץ[96]. וּמֻתָּר לְחַלֵּל**
24 **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[97] עַל פֵּרוֹת[98] עַם הָאָרֶץ וְעַל מְעוֹתָיו[99],**
25 **וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶם שֶׁמָּא שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי הֵם[100].**

92) שהתירו לחלל מעות מעשר שלו, על פירות חולין של חבירו. 93) אבל לעם הארץ אסור ליתן במעשר שני של וודאי. 94) אבל לא לעם הארץ, שהוא בחזקת טומאה. 95) לפי שלא אסרו לומר לחבירו, אלא כשהמעות של מעשר וודאי. 96) כלומר, מחלל על פירותיו. 97) פירות ומעות מעשר שני של דמאי. 98) ראה למעלה פרק ד הלכה ב שלדעת רבינו מחללים פירות על פירות. 99) במשנה שם: "בראשונה היו אומרים, מחללין (מעות של מעשר דמאי) על פירות עם הארץ. חזרו לומר, אף על מעותיו". 100) "ואין קודש פודה קודש".

26 **יד. הַמַּנִּיחַ דִּינָר שֶׁל מַעֲשֵׂר לִהְיוֹת אוֹכֵל כְּנֶגְדּוֹ[101]**
27 **וְהוֹלֵךְ - כֵּיוָן שֶׁאָכַל עָלָיו עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ אֶלָּא**
28 **פָּחוֹת מִפְּרוּטָה יָצָא לְחֻלִּין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
29 **בְּשֶׁל דְּמַאי[102]; אֲבָל בְּשֶׁל וַדַּאי - לֹא יָצָא לְחֻלִּין עַד**
30 **שֶׁיִּשָּׁאֵר מִמֶּנּוּ פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה אַחַר שֶׁמּוֹסִיפִין**
31 **אֶת הַחֹמֶשׁ, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁאַר מִמֶּנּוּ פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה**
32 **חֲמִשֵּׁי שָׁוֶה פְּרוּטָה[103].**

101) כלומר, מחללו על הפירות בירושלים, ואוכלם שם. 102) שאינו מוסיף עליו חומש. 103) אבל אם יש בו ארבעה חומשי שווה פרוטה, יכול לאכול כנגדו עוד פירות

בשיווי פרוטה, שהרי הוא מוסיף עליו חומש מלבר, שהוא רובע מלגיו, והרי הכל ביחד, פרוטה שלמה.

טו. טְמֵאִין וּטְהוֹרִין שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין אוֹ שׁוֹתִין[104] כְּאֶחָד בִּירוּשָׁלַיִם, וְרָצוּ הַטְּהוֹרִין לִהְיוֹת אוֹכְלִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלָּהֶם - מַנִּיחִין סֶלַע שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְאוֹמְרִין: כֹּל שֶׁהַטְּהוֹרִים אוֹכְלִים וְשׁוֹתִין - סֶלַע זוֹ מְחֻלָּל עָלָיו. וְתֵצֵא הַסֶּלַע לְחֻלִּין, שֶׁהֲרֵי אָכְלוּ וְשָׁתוּ בְּשָׁוְיָהּ בְּטָהֳרָה[105]. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִגְּעוּ הַטְּמֵאִים בְּמַאֲכָל, שֶׁלֹּא יְטַמְּאוּהוּ.

104) המדובר כשהמעשר בכד של חרס, שאינו מקבל טומאה מגבו אלא מתוכו, והטמאים לא היו זבים שמטמאים גם כלי חרס בהיסט אלא טמאי מת. וכל אחד מהם מערה מהכד אל הכלי שלו, והחילול תופש כשמערה מן הכד אל הכלי שלו. [וצריך לומר שאינם מסובים על שולחן אחד, או אינם מכירים זה את זה, שאם לא כן אסורים לאכול ביחד זה מעשר שני טהור, וזה חולין טמאים]. 105) [מכאן שאם חילל מעות של מעשר שני על פירות טמאים, שאם יתפשו בקדושת מעשר יהיו אסורים באכילה, כדין מעשר שני טמא - הרי זה כקונה עבדים וקרקעות ובהמה טמאה, שאם המוכר כאן יחזרו הדמים למקומן].

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שנטע רבעי הוא קודש, והיכן דינו להאכל, ואם פודים אותו במחובר. אם משנים אותו מברייתו ואם מפרישין ממנו תרומה ומעשרות. שמהלך יום מעלים כרם רבעי לירושלים. וכיצד פודין אותו. מי שהיה לו נטע רבעי בשנת השמיטה או בשני הערלה. אימתי הוא ר"ה לערלה ולרבעי, ומאימתי מונין להם. העלין והלולבין והגפנים אם מותרין בערלה וברבעי.

א. נֶטַע רְבָעִי[2] - הֲרֵי הוּא קֹדֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַיְיָ. וְדִינוֹ לְהֵאָכֵל בִּירוּשָׁלַיִם[3] לִבְעָלָיו[4], כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[5]. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּסוּרְיָא[6], כָּךְ אֵין נֶטַע רְבָעִי בְּסוּרְיָא[7]. וּבְנֶטַע רְבָעִי הוּא אוֹמֵר: וְאִישׁ אֶת קֳדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ; שֶׁאֵין לְךָ קֹדֶשׁ שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ דִּינוֹ בַּתּוֹרָה לְמִי שֶׁהוּא[8] חוּץ מִנֶּטַע רְבָעִי[9].

2) נטיעה בת ארבע שנים (פרה פ"א משנה א). ובברכות לה. אמרו: "רבי חייא ורבי שמעון ברבי: חד תני כרם רבעי, וחד תני נטע רבעי (כל פירות האילן בתורת רבעי - רש"י) ופסק רבינו כמאן־דאמר "נטע רבעי". וראה במראה הפנים לברכות, ראש פ"ו ד"ה רבי חייא. 3) כן הוא בספרי פרשת נשא (לבמדבר ה, י), וראה במעשר שני פ"ה משנה ב. 4) כן הוא בספרי שם, ובספרא פרשת קדושים פרשה ג הלכה ט. וראה בספר המצוות, עשה קיט. 5) למעלה פ"ב הלכה א. כן הוא בספרי שם. 6) ראה למעלה פ"א הלכה יד. 7) שהרי הוקש למעשר שני (ירושלמי פאה פ"ז הלכה ה, ומעשר שני פ"ה הלכה ב). 8) כלומר, למי שהוא צריך להנתן. 9) בספר המצוות שם, כתב רבינו: "ולשון ספרי, ואיש את קדשיו לו יהיו, משך הכתוב כל הקדשים ונתנם לכהן, ולא שייר מהם אלא תודה ושלמים ופסח ומעשר בהמה ומעשר שני ונטע רבעי, שיהיו לבעלים".

ב. הָרוֹצֶה לִפְדּוֹת נֶטַע רְבָעִי - פּוֹדֵהוּ, כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[10]. וְאִם פָּדָהוּ לְעַצְמוֹ - מוֹסִיף חֹמֶשׁ[11]. וְאֵין פּוֹדִין[12] אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְעוֹנַת הַמַּעֲשֵׂר; שֶׁנֶּאֱמַר: לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ - עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה תְּבוּאָה. וְאֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ בִּמְחֻבָּר[13], כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[14]. וַהֲרֵי הוּא מָמוֹן גָּבוֹהַּ[15], כְּמַעֲשֵׂר[16]. לְפִיכָךְ[17] אֵינוֹ נִקְנֶה בְּמַתָּנָה[18], אֶלָּא אִם נְתָנוֹ בֹּסֶר[19]. וְדִינוֹ בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים - לְעִנְיַן אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּפִדְיָה - כְּמַעֲשֵׂר[20].

10) ספרי שם. 11) מעשר שני פ"ה משנה ג, כבית־הלל ולא כבית־שמאי. וראה למעלה בפ"ה הלכה א. 12) ספרא שם הלכה י: "תבואתו, מלמד שאין נפדין אלא תבואה. מכאן אמרו אין פודין את הרבעי עד שיבוא לעונת המעשרות". וראה למעלה פ"ב מהלכות מעשר הלכות ג־ה. ובירושלמי ערלה סוף פרק א: "תני, פרי אתה פודה, ואין אתה פודה לא בוסר ולא פגים". ובוסר הם ענבים שאין החרצן שלהם נראה מבחוץ (למעלה שם - 'תוספות יום־טוב' מעשר שני שם, משנה ה בסוף דבריו). או כל זמן שלא הגיעו לכפול הלבן (שם בתחילת דבריו, וראה בפ"ה מהלכות כלאים הלכה יד). 13) תוספתא מעשר שני פ"ה סוף הלכה יט: "הכל מודים (בית־שמאי ובית־הלל), שאין פודין (נטע רבעי) במחובר לקרקע". וכן משמע בירושלמי שם הלכה ב. 14) שאינו במחובר, כמפורש בתרומות פ"א משנה ה, ובביכורים פ"ב משנה ד. ואם כן, אפילו בדיעבד אינו פדוי, ולא כדעת הר"ש במעשר שני שם משנה ה. 15) מע"ש שם, כבית־הלל. 16) ראה למעלה פ"ג הלכה יז. 17) כלומר, לפי שהוא ממון גבוה. 18) ראה למעלה שם. 19) בקידושין נד: "תא שמע, הפודה נטע רבעי שלו מוסיף עליו חמישיתו, בין משלו בין שניתן לו במתנה. מני, אילימא רבי מאיר (הסובר, מעשר שני ממון גבוה הוא), מי מצי יהיה ליה (במתנה), והא גמרי קודש קודש ממעשר, וכו'. לעולם רבי מאיר, והכא במאי עסקינן, כגון דיהיב כשהוא סמדר (כשהענבים ניכרים, לאחר שנפל הפרח - רש"י)". הרי שרק סמדר אינו פרי, אבל בוסר שהוא גדול מסמדר הרי הוא פרי. ורבינו סמך על הירושלמי והספרא שהובאו למעלה. וראה להלן הלכה יג וצ"ע. ועיין מאירי לקידושין שם (עמ' 862) ובכסף־משנה וחזון־איש. 20) שהרי הוקשו זה לזה, כנ"ל.

ג. וְהַפּוֹדֶה[21] כֶּרֶם רְבָעִי - רָצָה פּוֹדֵהוּ עֲנָבִים[22], רָצָה פּוֹדֵהוּ יַיִן. וְכֵן הַזֵּיתִים[23]. אֲבָל[24] שְׁאָר הַפֵּרוֹת - אֵין מְשַׁנִּין אוֹתָן מִבְּרִיָּתָן[25].

21) תוספתא מעשר שני שם. 22) כבית־הלל, ולא כבית־שמאי, שאין פודים אותו ענבים אלא יין, שגם שומת הענבים ידועה, ולא יבואו לזלזל בשומא שלהם. וראה בתוספתא כפשוטה. 23) שהרי מותר לעשות מזיתים, שמן, כמפורש בתרומות פי"א משנה ג. 24) תרומות שם. 25) "שאסור לו להחזיר האוכל משקה, כשהאוכל אוכל של תרומה (פי"א מהלכות תרומות הלכה ב) או של מעשר שני,

אלא הזיתים והענבים בלבד, למאמר השם יתברך, כל חלב דגן תירוש ויצהר. ותירוש הוא היין, ויצהר הוא השמן, וקראו הכתוב ראשית, כמו שקרא הביכורים ראשית וחייב אותה בתרומה, ולפיכך מותר להוציא מהם משקה בין שיהיו תרומה או מעשר שני" (פירוש המשנה שם). ולמדו נטע רבעי ממעשר שני בגזירה־שוה, כנ"ל.

1 **ד. כֶּרֶם רְבָעִי[26] - אֵין לוֹ לֹא שִׁכְחָה[27] וְלֹא פֵּאָה[28]**
2 **וְלֹא פֶּרֶט[29] וְלֹא עוֹלְלוֹת[30]. וְאֵין מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ**
3 **תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת[31], כְּשֵׁם שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין מִמַּעֲשֵׂר**
4 **שֵׁנִי[32]; אֶלָּא כֻּלּוֹ עוֹלֶה לִירוּשָׁלַיִם, אוֹ נִפְדֶּה וְיַעֲלוּ**
5 **הַדָּמִים וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמַעֲשֵׂר.**

26) מעשר שני שם, ופאה פ"ז משנה ו, כבית־הלל ולא כבית־שמאי. 27) ראה בפ"ה מהלכות מתנות עניים. 28) ראה שם פ"א. 29) שם פ"ד הלכה טו. 30) שם הלכה יז. ונקט רבינו "כרם רבעי", מפני שבכרם ישנן ארבע מתנות אלו לעניים, ראה שם פ"א הלכה ז. 31) "לפי שהוא ממון גבוה" (פירוש המשנה). וראה בירושלמי שם סוף הלכה ב, ובמשנה: "בית־שמאי אומרים יש לו (לכרם רבעי) פרט ויש לו עוללות, והעניים פודין לעצמן. ובית הלל אומרים, כולו לגת". ואף־על־פי שלא נזכר במשנה אלא שכרם רבעי פטור מפרט ועוללות, כיון שאמרו בית־הלל: "כולו לגת", משמע שפטור מכל המתנות כמעשר שני (תוספות אנשי שם, לפאה שם). 32) שהקדימו בשבלים שפטור מן התרומות ומן המעשרות, ראה בר"ש לתרומות פ"א משנה ה.

6 **ה. עֲנָבִים[33] שֶׁל כֶּרֶם רְבָעִי[34] - הִתְקִינוּ בֵּית דִּין[35],**
7 **שֶׁיְּהִיוּ עוֹלִין[36] לִירוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ יוֹם לְכָל צַד, כְּדֵי**
8 **לְעַטֵּר[37] שׁוּקֵי יְרוּשָׁלַיִם בְּפֵרוֹת[38]. וּמִשֶּׁחָרַב בֵּית**
9 **הַמִּקְדָּשׁ[39] - נִפְדֶּה סָמוּךְ לַחוֹמָה. וּשְׁאָר כָּל**
10 **הַפֵּרוֹת[40] - אֲכָלוּם בִּזְמַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִפְדִּין סָמוּךְ**
11 **לַחוֹמָה.**

33) שם משנה ב, ותוספתא שם הלכה יד, והדגיש רבינו "ענבים", מפני שביתר הפירות לא תקנו, ראה להלן בסוף ההלכה. 34) לא התקינו אלא ברבעי ולא במעשר שני, ראה להלן בסוף ההלכה. 35) בביצה ה: "והא כרם רבעי דרבנן (זה שהוצרך להעלות הפירות עצמן - רש"י)". 36) הפירות עצמם, ולא יפדם במעות. 37) שם. ותוספתא מעשר שני שם. 38) כלומר, ימכרו אותם לבעלי החנויות והם ימכרו אותם בשוק. ואף־על־פי שמעשר שני אסור במכירה (למעלה פ"ג הלכה יז) והוא־הדין לרבעי (וכן מפורש בקידושין נד: שאפילו במתנה אסור, וראה במשנה ראשונה שם) - כל זה אינו אלא למכרם בקדושתם, אבל לפדותם ולעשותם חולין אינו אלא איסור מדרבנן. ראה בבבא מציעא נג: ש"מחיצה לקלוט - דרבנן". ומשום עיטור שוקי ירושלים בפירות, התירו חכמים (תוספתא כפשוטה). ועיין רע"ב שם. 39) והעיר ניתנה ביד האויבים - לא חששו לעטרה בפירות (פירוש המשנה). והנה במשנה: "ומשרבו הפירות (בירושלים) התקינו שיהא נפדה סמוך לחומה (כלומר, החזירו את הדין לקדמותו, שאין צורך להעלות הפירות עצמם לירושלים) וכו'. רבי יוסי אומר, משחרב בית המקדש היה התנאי הזה וכו'". והביא רבינו כרבי יוסי והשמיט דברי תנא־קמא, ועיין תוספות יום־טוב שם, ומראה הפנים לירושלמי שם הלכה ב ד"ה כרם. 40) בתוספתא (שם פ"ה הלכות יד־טו): "ושאר כל האילן, הרי זה נפדה סמוך לחומה - ושאר כל האילן נטע רבעי כמעשר שני". וטעם החילוק בין שאר הפירות לענבים, מצאנו בירושלמי שם: "אמר רב הילא, בראשונה היו עושין יין בטהרה לנסכים, ולא היו ענבים מצויות, התקינו שיהו עולין (הענבים) לירושלים מהלך יום לכל צד וכו'". הרי שמיעוט הפירות בירושלים, היה מחמת הנסכים. ואם כן, אין זה אלא בענבים ולא בשאר הפירות. ומה שלא התקינו כן גם במעשר שני, הוא, מפני שענבים שסתמם עומדים ליין, אין מפרישים מהם תרומות ומעשרות, לכתחילה, אלא לאחר שייעשו יין ותיגמר מלאכתם (ראה למעלה פ"ה מהלכות תרומות, הלכות ד, ו, יח). ואין עיטור שוקי ירושלים אלא בפירות, ולא ביין, ראה צל"ח לביצה שם.

12 **ו. כֵּיצַד[41] פּוֹדִין נְטַע רְבָעִי? מַנִּיחַ אֶת הַסַּל[42] עַל פִּי**
13 **שְׁלֹשָׁה[43], וְאוֹמְרִין[44] כַּמָּה[45] אָדָם רוֹצֶה לִפְדּוֹת לוֹ**
14 **בְּסֶלַע[46] עַל מְנָת שֶׁיּוֹצִיא יְצִיאוֹת הַשּׁוֹמְרִים**
15 **וְהַחַמָּרִים וְהַפּוֹעֲלִים מִבֵּיתוֹ. וְאַחַר שֶׁקּוֹצְבִין אֶת**
16 **הַשַּׁעַר[47], מַנִּיחַ אֶת הַמָּעוֹת וְאוֹמֵר: כָּל הַנִּלְקָט**
17 **מִזֶּה[48] מְחֻלָּל עַל הַמָּעוֹת אֵלּוּ[49] מִשַּׁעַר כָּךְ וָכָךְ סְלָעִים**
18 **בְּסֶלַע[50]. וּבַשְּׁבִיעִית[51] פּוֹדֵהוּ[52] בְּשָׁוְיוֹ[53], שֶׁאֵין שָׁם**
19 **לֹא שׁוֹמְרִים וְלֹא פּוֹעֲלִים[54]. וְאִם[55] הָיָה הֶפְקֵר[56] -**
20 **אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכַר לְקִיטָה בִּלְבַד.**

41) שם משנה ד. 42) עם פירות רבעי, לשער בו, כדלהלן. ויש מפרשים סל ריק, ומשערים על פי כמה הוא שוה, אם הוא מלא (תפארת ישראל). 43) אנשים, הבקיאים בשומא. ויש אומרים שבענין זה אין סומכים על שלשה תגרים ואחד גוי וכו', כמו שאמרו במעשר שני, ראה למעלה פ"ד הלכה כ (ר"י קורקוס). ולא חלק רבינו בין אם דמי הפירות ידועים או אינם ידועים, כמו שחילק למעלה שם לענין מעשר שני. וטעם הדבר הוא, שמעשר שני כיון שאין מפרישין אותו במחובר, ואף בתלוש אין חיובו חל אלא־אם־כן ראה פני הבית, ולכן כל ההוצאות על השומרים, החמרים והפועלים, אינם על חשבון המעשר, שם הלכה כב, אבל פירות נטע רבעי, שקדושים בעודם מחוברים באילן אין ההוצאות על חשבון המלקט, אלא על חשבון הפירות, כדלהלן (ראה בר"י קורקוס, תוספות יום־טוב ומשנה ראשונה). ומה שאמרו במשנה (סנהדרין ב.): "נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועים" - אין התנאי הזה (= "אין דמיו ידועים") אלא במעשר שני, ולא בנטע רבעי (ועיין תוספות שם יד: ד"ה נטע). וכן מוכיח לשון המשנה שאמרו: "שאין דמיו" (בלשון יחיד), ולא: "שאין דמיהם". ורש"י שם ב. גרס "שאין דמיהן". 44) בדפוס רומי: "ואומרין", ובמשנה שם "ואומר". ראה ב"משנה ראשונה" שם. 45) כלומר, כמה סלים עם פירות. 46) כלומר, אלו היה אדם פודה את הפירות כשהם מחוברים, לפני שהוציאו עליהם את ההוצאות דלהלן, כמה פירות היה פודה, בהתחשב עם

ההוצאות שעליו להוציא (שם). 47) כלומר, כמות הפירות עבור סלע אחד. 48) משדה זו. 49) במשנה שם: "האלו". 50) כפי שאמדו מתחילה לסלע אחד, כן לכל סלע וסלע, כמספר הסלים שישנם. 51) שם משנה ה, שהארץ אינה נעבדת ואינה נשמרת (פירוש המשנה שם). 52) את נטע הרבעי, אם חלה השנה הרביעית של הפירות, בשביעית. 53) כלומר, בלי ניכוי ההוצאות הנ"ל. 54) שהרי אין קוצרין בשביעית כדרך שקוצרין כל השנים, אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל (פ"ד מהלכות שמיטה הלכה א). וגם שכר לקיטה אין כאן, לפי שכל אחד מלקט לעצמו (פירוש המשנה שם). וראה במשנה ראשונה שם. [ומכאן ששביעית נוהגת בפירות של הקדש, שהרי נטע רבעי הוא ממון גבוה (למעלה הלכה ב) וכן הוא בתוספתא פאה פ"ג, ובירושלמי שם פ"ז הלכה ז שהנוטע להקדש חייב בשביעית. וראה בתוספות מנחות פד. ד"ה שומרי]. 55) שם. 56) כלומר: פירות רבעי שבשאר השנים (לא בשנת השמיטה) שהיו הפקר.

1 **ז. מִי שֶׁהָיָה לוֹ[57] נֶטַע רְבָעִי[58] בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה[59], שֶׁיַּד**
2 **הַכֹּל שָׁוֶה[60] - צָרִיךְ לְצַיְּנוֹ[61] בְּקוּזְזוֹת אֲדָמָה[62], כְּדֵי**
3 **שֶׁיְּכַּירוּ בּוֹ וְלֹא יֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיִּפְּדוּ[63]. וְאִם הָיָה[64]**
4 **בְּתוֹךְ שְׁנֵי עָרְלָה[65] - מְצַיְּנִין אוֹתוֹ בַּחֲרָסִים[66], כְּדֵי**
5 **שֶׁיִּפְּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ[67]. שֶׁאִם צִיְּנוֹ בְּקוּזְזוֹת אֲדָמָה, שֶׁמָּא**
6 **יִתְפָּרְרוּ[68]; שֶׁאִסּוּר עָרְלָה חָמוּר הוּא, שֶׁהִיא[69] אֲסוּרָה**
7 **בַּהֲנָיָה[70]. וְהַצְּנוּעִין[71] הָיוּ מַנִּיחִין אֶת הַמַּעוֹת[72] בִּשְׁנַת**
8 **שְׁמִטָּה[73] וְאוֹמְרִין: כָּל הַנִּלְקָט[74] מִפֵּרוֹת רְבָעֵי אֵלּוּ**
9 **מְחֻלָּל[75] עַל הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ; שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לִפְדּוֹתוֹ**
10 **בִּמְחֻבָּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[76].**

57) שם, משנה א. 58) במשנה: "כרם רבעי", ורבינו פסק (למעלה הלכה א) כמאן־דאמר "נטע רבעי". 59) שם, כרבן שמעון בן גמליאל. 60) שכל הפירות הפקר. אבל בשאר השנים, שהנוטל מן הפירות הוא גזלן, אין צורך לציין, אלא "הלעיטהו לרשע וימות" (בבא קמא סט.), כלומר: "אין לנו לעשות תקנה לגזלן שלא יבוא לידי מכשול, לפי שעוון הגזלנות יותר גדול" (פירוש המשנה). 61) לסמנו. 62) "תלותיות [גושים של עפר] מן האדמה" (פירוש המשנה). 63) שעד אז אסור הוא באכילה, אף־על־פי שעוד לא נכנס לירושלים, ראה למעלה פ"ב הלכה ו, שלוקה על זה מכת מרדות, ושיש אומרים שעבר גם בעשה. 64) שם. 65) בשלש השנים הראשונות לנטיעות. 66) "הוא הטיט השרוף" (פירוש המשנה). 67) כלומר, מן נטע הערלה. 68) [מקורו בירושלמי (מעשר שני פ"ה הלכה א) "כרם רבע מציינים אותו בקזוזות אדמה שהוא לשעה (ומפרש רבינו שהציון אינו אלא לשעה, שהוא עשוי להתפרר), ושל ערלה בחרסית בחיוורא שהוא יותר מיכן" (כלומר, הציון הזה מחזיק יותר), וראה במפרשים]. ובבבלי בבא קמא סט. אמרו בזה: "כרם רבעי היו מציינין אותו בקזוזות אדמה. סימנא כי אדמה, מה אדמה איכא הנאה מינה, אף האי נמי כי מפרקא שרי לאיתהנויי מינה". אבל יש אומרים כי אין זה מגוף הגמרא, אלא הוספה היא מבעל הלכות גדולות (העמק שאלה לשאילתות פרשת קדושים שאילתא ק אות טז). 69) כלומר, הערלה. 70) למעלה פ"י מהלכות מאכלות אסורות הלכה י, ולהלן פ"י הלכה כ. ורוצה למעט איסור נטע רבעי שהוא קל ממנו, שאינו אסור אלא באכילה ולא בהנאה (כמפורש בפירוש המשנה לערלה פ"א משנה ח - שער המלך להלכות מאכלות אסורות שם הלכה טז). [ומה שכתבו התוספות (קידושין לח. ד"ה והוא־הדין) שרבעי אסור בהנאה - אינו אלא ביחס לאיסור חדש, שאינו אסור אלא באכילה אבל מותר הוא בכל ההנאות שבעולם. ואילו רבעי, שדינו כמעשר שני (למעלה הלכה א), אסור להוציאו בשאר צרכיו, כגון ליקח בו כלים ובגדים ועבדים, כשם שאסור במעשר שני (למעלה פ"ג הלכה י), ואין הבדל בזה בין אם נמצא בירושלים ובין אם הוא חוצה לה. וראה בשער המלך שם, ובהעמק שאלה שם). 71) משנה שם. והם "בני אדם שהם מדקדקים על עצמם בדת" (פירוש המשנה). 72) כלומר, מעות חולין. ולא היו מסתפקין בקזוזות אדמה - שמא יתפררו. 73) שיד הכל שוה, אבל בשאר שני שבוע - "הלעיטהו לרשע וימות", כנ"ל, וראה בבבא קמא שם בתוס' ד"ה והצנועין. 74) בינוני נפעל, שהוא מתפרש גם הווה גם עתיד וגם עבר. וכאן הפירוש, עתיד. כלומר, כל מה שיילקט. וראה במבוא לנוסח המשנה להרי"נ אפשטיין עמוד 145. 75) כשיתלקט. ולפיכך אין לזה שום ענין לדין "ברירה", שאינו אלא לברר הדבר למפרע (רדב"ז). 76) בהלכה ב. ובבבא קמא שם אמרו: "אמר רבי יוחנן, גזל ולא נתייאשו הבעלים, שניהם אינם יכולים להקדיש, זה לפי שאינו שלו, וזה לפי שאינו ברשותו. ומי אמר רבי יוחנן הכי, והאמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה, ותנן, כרם רבעי וכו' (כלומר, משנתנו. והרי הצנועין מחללים את הפירות לכשילקטו, אז אינם ברשותם), ורבי יוחנן סתמא אחרינא אשכח וכו' (וסמך עליה, נגד משנתנו)". ונראה שסמך רבינו על מה שאמרו שם: "אמר רבא, אי לאו דאמר רבי יוחנן וכו' הוא אמינא, מאן תנא צנועין רבי מאיר היא, לאו אמר רבי מאיר מעשר ממון גבוה הוא, ואפילו הכי לעניין פדייה אוקמיה רחמנא ברשותיה (שיכול אדם לפדות מעשר שני שלו) וכו', כרם רבעי נמי גמר קדש קדש ממעשר וכו', אע"ג דלאו ממון דידיה הוא לענין אחולי (לחלל דבר שאינו ברשותו, כמו בצנועין הנ"ל) אוקמיה רחמנא ברשותיה, דהא כי איתיה ברשותיה, נמי הא לאו דידיה הוא (שהרי ממון גבוה הוא, כמעשר) והא מצי אחיל, משום הכי מצי אחיל (אף כשאינו ברשותו)". ואף שלא אמר כן רבא אלא אלמלא דברי רבי יוחנן, יתכן כי לא אמר כן אלא לכבודו של ר' יוחנן, אבל לאמיתו של דבר חולק הוא על ר' יוחנן. וראיה לכך מירושלמי מעשר שני שם, שגם שם אמרו כסברא של רבא, שיש לחלק בין גזל שלא נתייאשו הבעלים, לחילול כרם רבעי. וזה לשון הירושלמי שם סוף הלכה א: "אמר רבי ירמיה, עד דאת מקשי לי, למאן דאמר בשחרית (כלומר, שחילולם של הצנועין חל מיד בשחרית, אף שהפירות מחוברים) קשייתה למאן דאמר לעיתותי ערב (לכשילקטו, הרי אין הפירות ברשותם). אמר ליה, מאן דאית ליה לעיתותי ערב, לית ליה לאילין קשייתא" שהרי אין הפירות מחוברים, ויש לחלק בין חילול לגזל, כנ"ל. אבל להאומר,

שהחילול חל מיד בשחרית, יש להקשות הרי אין פודין במחובר - פני משה). וראה בכסף־משנה, ובחזון־איש.

ח. בְּאֶחָד[77] בְּתִשְׁרֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְעָרְלָה[78] וְלִרְבָעֵי[79]. וּמֵאֵימָתַי מוֹנִין לָהֶם[80]? מִשְּׁעַת נְטִיעָה[81]. וְאֵינוֹ מוֹנֶה מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה[82], אֶלָּא[83] שְׁלֹשִׁים יוֹם בְּשָׁנָה חֲשׁוּבִין שָׁנָה. וְהוּא שֶׁתִּקְּלֵט הַנְּטִיעָה קֹדֶם[84] שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְכַמָּה הוּא סְתָם[85] הַקְּלִיטָה לְכָל הָאִילָנוֹת? שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[86].

77) משנה בראש השנה ב. "באחד בתשרי ראש השנה וכו' לנטיעה" - "למנין שני ערלה" (רש"י). והוא־הדין לרבעי, שבא מיד לאחר שנות הערלה. ומה שאמרו: "טו בשבט הוא ראש השנה לאילנות" (למעלה פ"א הלכה ב) - אין זה אלא באילנות, ואלו אינן אלא נטיעות (רש"י שם י.). 78) לשלש שנות הערלה, שמונים אותן מראש השנה במקרים מסוימים, כדלהלן בהלכות י־יא. 79) לשנה רביעית הבאה לאחריהן. 80) לשנות הערלה, כשנוהגים שלש שנים שלמות, כדלהלן בהלכה יב. 81) תוספתא בתחילת מסכת ערלה (לפי כ"י ווין, ראה בתוספתא כפשוטה) וספרא פ' קדושים פרשה ג הלכה ג. ובא ללמד שמונין משעת נטיעה ולא משעה שמוציא פירות (רבינו בתשובה, הוצאת פריימן סימן קלז, וכן כתב רב נתן אב הישיבה בשביעית עמ' כב). 82) כלומר, אין אומרים שהנוטע מאמצע השנה, ימנה שלש שנים שלמות מראש השנה הבא. 83) ראש השנה ט: "תנו רבנן, אחד הנוטע וכו' שלשים יום לפני ראש השנה, עלתה לו שנה (למנין שני ערלה - רש"י)". 84) "וימי הקליטה אין עולין לה, דכמאן דמנח בביתא דמיא (כאילו מונחת הנטיעה בבית), כל זמן שלא קלטה" (רש"י שם י: ד"ה שלשים). 85) בכ"י: "זמן" (מעשה רוקח). 86) כלומר, שני שבועות = ארבעה עשר יום. שם י: "ר"י אומר, כל הרכבה שאינה קולטת בג' ימים, שוב אינה קולטת. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים, שתי שבתות. ואמר רב נחמן בר אבוה וכו', לדברי האומר שתי שבתות, צריך (כדי שתעלה לנטיעה שנה, כנ"ל), שתי שבתות (לקליטה) ושלשים יום". וביבמות פג. "אמרי בי רב משמיה דרב, הלכה כרבי יוסי באנדרוגינוס (פ"ב מהלכות אישות הלכה כד) ובהרכבה". ובהרכבה היינו לענין הרכבה שלפנינו (תוספות שם ד"ה לדברי, ובראש השנה שם ד"ה שלשים). ואף־על־פי שלכאורה דברי ר' יוסי, כדברי ר' יהודה שם, בהרכבה - סובר רבינו, שאין לחלק בין הרכבה לנטיעה, וראה בספר "זמנים" להגרמי"ל זק"ש מע' קט ואילך.

ט. נִמְצֵאתָ לָמֵד[87], שֶׁהַנּוֹטֵעַ אַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים יוֹם[88] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה - עָלְתָה לוֹ שָׁנָה. וְאַף עַל פִּי כֵן, אֵין[89] פֵּרוֹת הַנְּטִיעָה הַזֹּאת[90] מֻתָּרוֹת בְּעָרְלָה[91] אֶלָּא בִּרְבִיעִית[92] עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט[93], שֶׁהוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָאִילָנוֹת[94].

87) מההלכה הנ"ל, ששלשים יום בשנה חשובים כשנה. 88) מעת לעת. היינו: שתי שבתות של קליטה ושלשים של שנה ראשונה. והוא־הדין כשנטע מטו בשבט עד מד יום קודם ראש השנה. וראה בשו"ע יו"ד סימן רצד, בביאור הגר"א אות יג. 89) ראש השנה שם. "ופירות נטיעה זו אסורין עד טו בשבט, אם לערלה (בתוך שני ערלה) ערלה, אם לרבעי - רבעי. מנא הני מילי, אמר ר' חייא בא אבא אמר ר' יוחנן, וכו', אמר קרא, ובשנה הרביעית (וי"ו מוסיף על ענין ראשון, יהיה לכם ערלים, אף בתוך שנה רביעית - רש"י) ובשנה החמישית (אף כאן וי"ו מוסיף על ענין ראשון, ראה שם), פעמים שברביעית ועדיין אסורה משום ערלה, ופעמים בחמישית ועדיין אסורה משום רבעי". 90) דווקא זאת, לפי שישנה נטיעה אחרת המותרת מיד, בראש השנה, כדלהלן הלכה יא. 91) מאיסור ערלה. 92) בשנה ברביעית. ובדפוס רומי: "אלא ברבעי". וטעות היא, וצ"ל: "או (תיבה זו נשתבשה לאלא) ברבעי" (ראה בגליון הרמב"ם בשם ספרים אחרים). ובכתב־יד: "וברבעי" (מעשה רוקח). וכן הוא בברייתא שם, וכן נראה מדברי רבינו להלן. 93) כלומר, אם נחנטו (ראה בהלכה הסמוכה) מטו בשבט (וטו בשבט בכלל) ואילך. 94) למעלה פ"א הלכה ב. ואף־על־פי שבתחילת נטיעתו הלכו בו אחר אחד בתשרי, כיון שגדל הרי הוא כאילן (רש"י בראש השנה שם). ובירושלמי ראש השנה פ"א הלכה ב "מאי כדון (כלומר, למה אסרו עד טו בשבט). אמר רב מנא, מכיון שהוא עומד בתוך שנתו של אילן (שהיא מטו בשבט לטו בשבט), משלים שנתו".

י. כֵּיצַד[95]? הַנּוֹטֵעַ אִילַן מַאֲכָל[96] בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּאָב[97] מִשָּׁנָה עֲשִׂירִית בַּיּוֹבֵל - הֲרֵי הוּא[98] בְּתוֹךְ שְׁנֵי עָרְלָה עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט מִשְּׁנַת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, וְכָל מַה שֶּׁיּוֹצִיא[99] הָאִילָן בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - הֲרֵי הוּא עָרְלָה[100], אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמְרוּ[101] לְאַחַר כַּמָּה יָמִים[102]. וּמֵחֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט[103] מִשְּׁנַת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בַּיּוֹבֵל עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט מִשְּׁנַת אַרְבַּע עֶשְׂרֵה - הוּא נָטַע רְבָעִי[104], וְכָל מַה שֶּׁיּוֹצִיא[105] בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - הֲרֵי הוּא רְבָעִי וְצָרִיךְ פִּדְיוֹן. וְאִם[106] נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה - נִתְעַבְּרָה לְעָרְלָה[107] אוֹ לְרִבְעִי.

95) כלומר, באיזה אופן אסורות הן עד טו בשבט, כנ"ל. 96) כמו שנאמר (ויקרא יט, כג): "ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו, שלש שנים וגו' ובשנה הרביעית וגו' קודש". וצריך גם שייטע למאכל (להלן פ"י הלכה ב). וראה בפ"י מהלכות מאכלות אסורות הלכה ט. 97) כלומר, אפילו בסוף היום, שישנם ארבעים וארבעה ימים מעת לעת (= ארבעה עשר יום לקליטה, ושלשים יום שיחשבו שנה, כנ"ל) לפני האחד בתשרי, היינו מסוף טו באב עד סוף טז בו, יום אחד, עד סוף יז - שני ימים, וכן הלאה: יח, יט, כ, כא, כב, כג, כד, כה, כו, כז, כח, עד סוף כט, הרי ארבעה עשר לקליטה. עד סוף ל באב (שחודש אב לעולם מלא = שלשים יום) הרי אחד, א באלול, ב, ג, ד, ה, ו, ז, ח, ט, י, יא, יב, יג, יד, טו, טז, יז, יח, יט, כ, כא, כב, כג, כד, כה, כו, כז, כח, עד סוף כט (שהרי חודש אלול לעולם חסר, ואין בו אלא עשרים ותשעה ימים), הרי שלושים יום לפני ראש השנה (ועיין ש"ך ליורה־דעה סימן רצד, סעיף קטן ח). 98) האילן. 99) שהגיעו הפירות

לעונת המעשרות. וכן למעלה בפ"א הלכה ב (לענין מעשר שני), ולהלן בפ"ד בהלכות שמיטה הלכה ט (לענין שביעית), פירש רבינו שחנטה היא, כשהגיעו הפירות לעונת המעשרות, וראה להלן. ודברי החזון־איש כאן צ"ע. 100) ואסור בהנאה לעולם (הלכות מאכלות אסורות שם). 101) שהגיעו לעונת המעשרות. 102) כלומר, לאחר טו בשבט. 103) כלומר, מה שיוציא האילן מטו בשבט. 104) ראה למעלה הערה צא. 105) כלומר, שיגיעו לעונת המעשרות, שהרי נטע רבעי הוקש למעשר שני, ובמעשר שני, חנטה פירושה, עונת המעשרות כנ"ל. 106) ירושלמי ראש השנה שם: "אמר ליה ואין כיני, ואפילו נטעו שלשים יום לפני ראש השנה, יהא אסור עד שלשים יום לפני ראש השנה (כלומר, לאחר שלש שנים שלמות, והרי אין שלש שנים שאין שנה מעוברת ביניהן)". ובירושלמי ביכורים פ"ב ה"ד: "רבי יוחנן שאל לרבי יונתן, כסדרן של שנים (כפי שאנו מונים) או כסדרן של תקופות. אמר ליה כסדרן של שנים, ואפילו שנה מעוברת". וראה בפני־משה. 107) כלומר, אין נגרע משלש שנים שלמות, כולל חדש העיבור.

1 **יא. נְטָעוֹ[108] בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּאָב מִשְּׁנַת עֶשֶׂר[109] - לֹא**
2 **עָלְתָה לוֹ שְׁנַת עֶשֶׂר[110], אֶלָּא הֲרֵי הוּא עָרְלָה שְׁנַת**
3 **אַחַת עֶשְׂרֵה וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה כֻּלָּהּ[111];**
4 **וַהֲרֵי הוּא נְטַע רְבָעִי מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁנַת אַרְבַּע**
5 **עֶשְׂרֵה עַד סוֹפָהּ.**

108) את אילן המאכל. 109) ביובל, כנ"ל. 110) שהרי לאחר יד יום של קליטה, לא ישארו שלשים יום של גידול בשנה זו. 111) למד זאת רבינו מירושלמי ראש השנה שם: "אמר רבי בא בר ממל קומי (= לפני) רבי זעירא, נראים דברים (שהפירות אסורים עד טו בשבט), בשנטע שלשים יום לפני ראש השנה, אבל אם נטע פחות משלשים יום לפני ראש השנה, שנה שלימה מונין לו" (כגירסת הראב"ד. ונמצא לפי זה, שכשמונה שלש שנים שלמות, אין מוסיפין לו יותר - שם. וראה בביאור הגר"א ביו"ד סימן רצד אות יג). וראה בראב"ד ראיות נוספות לדברי רבינו.

6 **יב. נָטַע הַנְּטִיעָה מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי עַד חֲמִשָּׁה**
7 **עָשָׂר בִּשְׁבָט - מוֹנֶה לָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים מִיּוֹם לְיוֹם[112]**
8 **לְעָרְלָה, וּמִיּוֹם לְיוֹם לִרְבָעִי. וְרָאִיתִי לִגְאוֹנִים[113]**
9 **דְּבָרִים בְּחֶשְׁבּוֹן עָרְלָה וּרְבָעִי, אֵין רָאוּי לְהַאֲרִיךְ**
10 **וּלְהָשִׁיב עֲלֵיהֶן, וּבְוַדַּאי טָעוּת סוֹפְרִים הֵם, וְהָאֱמֶת**
11 **כְּבָר בֵּאַרְנוּ דַּרְכָּהּ.**

112) משעת הנטיעה ממש, אף קודם הקליטה. וראה למעלה בהלכה ח ובהערות. וכן הוא בתורת כהנים: "מאימתי הוא מונה לו, משעת נטיעתו", וכן הוא בירושלמי ערלה פ"א (ביאור הגר"א שם אות א, יג). ואין מחסרין ימי קליטה אלא כשחושבין ל יום לשנה, כנ"ל בהלכה י. וצ"ע, שבהלכה הקודמת, כשאין חושבין יום לשנה, אבל מונים ג' שנים שלמות, מדוע אין מונים מיום ליום. וראה בחזון־איש. 113) ראה בתוס' ראש השנה י. ד"ה ופירות, בשם בה"ג (כסף־משנה). וראה בפ"י מהלכות מאכלות אסורות הלכות טו, יח.

12 **יג. הֶעָלִין[114] וְהַלּוּלָבִין[115] וּמֵי גְפָנִים[116] וְהַסְּמָדַר[117] -**
13 **מֻתָּרִין בְּעָרְלָה וּבָרְבָעִי[118]. וְהָעֲנָבִים[119] שֶׁשְּׁרָפָם**
14 **הַקָּדִים[120] וְהִכְפִּיסָדָן[121], וְהַחַרְצַנִּים[122] וְהַזַּגִּין[123] וְהַתֶּמֶד**
15 **שֶׁלָּהֶן[124], וּקְלִפֵּי רִמּוֹן[125] וְהַגֵּץ[126] שֶׁלּוֹ, וּקְלִפֵּי**
16 **אֱגוֹזִים[127] וְהַגַּרְעִינִים[128] - אֲסוּרִין בְּעָרְלָה[129], וּמֻתָּרִין**
17 **בִּרְבָעִי[130]. וְהַנּוֹבְלוֹת[131] - כֻּלָּן אֲסוּרוֹת[132].**

114) ערלה פ"א משנה ז. 115) "הם הענפים הרכים היוצאים בראשי הבדים הקשים, והם רכים מאד" (פירוש המשנה שם). 116) "המים היוצאים מן הגפנים כשפוצעין וחותכין הגפן או הזמורות בימי ניסן" (שם). 117) "הוא הפרח שממנו יהיה הפרי (ופסק רבינו כתנא־קמא ולא כרבי יוסי), אבל בבוסר אין חולק שהוא אסור, והשם יתברך אמר (ויקרא יט, כג) וערלתם ערלתו את פריו, ואמר בספרא: פריו, פרט לעלים ולולבים ומי גפנים וסמדר ("שאינם פרי" - פירוש המשנה שם). ונראה שחזר בו רבינו מפירושו למשנה, ודעתו שאף בוסר אינו פרי (כנ"ל בהלכה ב), וכתב כאן: "סמדר", ולא "בוסר", משום שנקט לשון המשנה. ובמשנה רצו לחדש שלרבי יוסי אף סמדר קרוי פרי, אבל אין הכי נמי שלתנא־קמא, אף בוסר אינו פרי, כנ"ל. 118) "שמותר לאכול כל אלו הדברים מנטע רבעי בלא פדיון, לפי שהשם אמר בו (שם): יהיה כל פריו קודש הולולים לה', ואלו אינם פרי" (שם). 119) שם משנה א: "ענקוקלות". ובירושלמי: "רבי זעירא וכו' בשם רב, ענבים שלקו, עד שלא הביאו שליש (וכן פירש רבינו שם) אמר רבי יוסי בי רבי בון, אפילו לקו משהביאו שליש". 120) רוח מזרחית המפסדת את האילנות. 121) בין קודם שהביאו שליש ובין לאחר מכן, כרבי יוסי בירושלמי (רדב"ז). 122) "הם הגרעינים" (של הענבים, וראה להלן - פירוש המשנה). 123) "הקליפות שהם על גרגירי הענבים" (שם). ופסק כרבי יוסי בנזיר פ"ו משנה א. וראה בפ"ה מהלכות נזירות הלכה ב, ובהערות שם. 124) "השריית החרצנים והזגים במים" (שם). 125) כלומר, אפילו "קליפתו החיצונה" (שם). 126) "הפרח" (שם). 127) ולא כתב: "והנץ שלהם", לפי שאין להם פרח. וראה בשו"ע יו"ד שם סעיף א, ובביאור הגר"א אות ד, וש"ך אות ג. 128) "שבתוך הפרי, מכל דבר שיש לו גרעינים, כגון התמרים והזיתים והאפרסקים ודומיהן" (פירוש המשנה שם). ולמעלה הזכיר רבינו את גרעיני הענבים בפני עצמם. ולא כללם בכלל כל הגרעינים, כיון שבענבים אף הזגים והתמד בכלל. 129) "וטעם איסור כל אלו הדברים וכו', בערלה וכו', לא מפני שהם פרי, אלא לפי שהם ראויים לצבוע (ואלו שאינם ראויים לצביעה, ראויים להנאה אחרת), ואסור לצבוע בערלה, ואמר בספרי: "לא יאכל, אין לי אלא שלא יאכל, מנין שלא יצבע ולא יהנה, תלמוד לומר, וערלתם ערלתו ערלים, לרבות את כולם" (שם). וטעם איסורם של כל הקליפות הנ"ל, שנאמר: "וערלתם ערלתו את פריו", ודרשו: "את, לרבות הטפל לפרי", כלומר, הקליפות. 130) "לפי שנטע רבעי אינו

אסור בהנאה, אבל הוא כמעשר שני ונאכל לבעליו, וכו', ולא יתקדש בו אלא פרי הראוי לאכילה" (שם). 131) כלומר, הנופלות "מן האילנות מן הפרי, קודם שיגמר בישולו" (שם). וראה שם סוף משנה ז, בביאור המלה "פגין", ובפ"ח מהלכות ברכות הלכה ח. 132) "אסורות בכל, רצונו לומר, בערלה וברבעי וכו'" (פירוש המשנה שם). וטעם הדבר, לפי שהם נקראים פרי, אף שעדיין לא נגמר בישולם. וראה בביאור הגר"א שם אות ט, ובש"ך אות ה.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר שכל שהוא חייב בערלה יש לו רבעי. הנוטע אילן מאכל לסייג או נטעו לסייג וחשב עליו למאכל. הנוטע לרבים בתוך שדהו, והנוטע בר"ה. ונכרי או גזלן שנטעו. הנוטע למצוה, או הקדישו ואח"כ נטעו, או איפכא. גוי שהרכיב אילן מאכל על גבי אילן סרק. הנוטע גרעינה או ייחור מן האילן ממקומו לעניין ערלה. ילדה פחותה מטפח. ודין נוטעין ייחור של ערלה ולא אגוז ערלה. ודין עבר ונטע אגוז של ערלה.

1 **א. כֹּל[2] שֶׁהוּא חַיָּב[3] בְּעָרְלָה - יֵשׁ לוֹ רְבָעִי[4], וְכֹל**
2 **שֶׁפָּטוּר מִן הָעָרְלָה - אֵינוֹ חַיָּב בִּרְבָעִי[5]; שֶׁנֶּאֱמַר[6]:**
3 **שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים וְגוֹמֵר, וּבַשָּׁנָה**
4 **הָרְבִיעִת.**

2) ירושלמי' ערלה פ"א ה"א: "אמר רבי יוחנן, דברי רבי ישמעאל, כל שאין לו ערלה אין לו רבעי". 3) כלומר, כל אילן שחייב בערלה, יש לו רבעי. אבל אין כוונת רבינו לומר, שכל מקום שחייב בערלה חייב ברבעי, שהרי ערלה נוהגת אף בחוץ לארץ על־פי הלכה למשה מסיני, ורבעי אינו נוהג שם כלל (פ"י מהל' מאכלות אסורות ה"י וט"ו). וכן אין כוונתו לומר, שכל האסור בערלה, אסור ברבעי, שהרי למעלה בפ"ט הי"ג, נזכרו דברים שאסורים בערלה ומותרים ברבעי. 4) כלומר, ממילא יש לו רבעי, שרבעי אינו אלא המשך לשלש שנות הערלה, אלא שדיניהם שונים: ערלה אסורה בהנאה, ורבעי נפדה או נאכל בירושלים. 5) לא כתב רבינו "פטור מרבעי", וכן למעלה: "חייב ברבעי", כיון שאין רבעי דין נפרד מערלה, אלא המשך לו כנ"ל, ולכן אם חייב בערלה ממילא יש כאן דין רבעי, וכן אם פטור מערלה לא שייך חיוב רבעי כלל. 6) ב'ירושלמי' שם לא למדו זאת מן הפסוק.

5 **ב. הַנּוֹטֵעַ[7] אִילָן מַאֲכָל[8] וְדַעְתּוֹ עָלָיו[9] שֶׁיִּהְיֶה סְיָג**
6 **לְגִינָה, אוֹ שֶׁנְּטָעוֹ[10] לְקוֹרוֹת לֹא לְפֵרוֹת - הֲרֵי זֶה**
7 **פָּטוּר מִן הָעָרְלָה. נְטָעוֹ[11] לְסְיָג וְחָזַר[12] וְחָשַׁב עָלָיו**
8 **לְמַאֲכָל, אוֹ שֶׁנְּטָעוֹ לְמַאֲכָל וְחָזַר וְחָשַׁב עָלָיו לְסְיָג**
9 **- כֵּיוָן[13] שֶׁעֵרֵב בּוֹ[14] מַחֲשֶׁבֶת חִיּוּב חַיָּב[15]. נְטָעוֹ[16]**
10 **שָׁלֹשׁ שָׁנִים לְסְיָג, וּמִכָּאן וְאֵילָךְ לְמַאֲכָל[17] - אֵין לוֹ**
11 **רְבָעִי[18]; שֶׁכֹּל שֶׁאֵין לוֹ עָרְלָה[19] - אֵין לוֹ רְבָעִי[20].**

7) ערלה פ"א מ"א. ופירש רבינו שם: "אמר השם יתברך, ונטעתם כל עץ מאכל, וערלתם ערלתו. ולפיכך, כשנתכוון בנטיעתו לאכילה, אז יתחייב בערלה, אבל אם נתכוון בשעת נטיעת האילן שיהיה סייג (גדר לגינה), או ליקח ממנו קורות (לבנין) או עצים (להסקה – 'תוספות יום טוב'), אינו חייב בערלה". וכל זה ב'ירושלמי' שם. 8) שאין ערלה נוהגת אלא באילנות מאכל, שנאמר (ויקרא יט, כג) "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל, וערלתם ערלתו את פריו". וראה בהל' מאכלות אסורות שם ה"ט. 9) בשעת נטיעה, כנ"ל. 10) כלומר, לא היתה עיקר נטיעתו בשביל אכילת הפירות, שבאופן כזה אף אם חישב גם לעצים - חייב ('בית יוסף' ל'טור' יורה־דעה סי' רצד, ד"ה הנוטע עץ מאכל). וראה להלן ה"ז בדברי ה'ירושלמי'. 11) 'ירושלמי' שם. 12) לאחר זמן, תוך שלש שנים לנטיעתו. 13) שם. 14) באילן. 15) בערלה. ומונה לו משעת נטיעתו ('ספרא' פ' קדושים פ"ג ה"ג), שכיון שחשב למאכל תוך שלש השנים הראשונות, חל חיוב הערלה למפרע בשעת נטיעה (ועי' בלשון המחבר בשו"ע יו"ד שם סעיף כג. וראה ב'חזון איש'). 16) 'ירושלמי' שם. 17) כלומר, ולאחר שלש שנים חזר וחישב עליו למאכל, כנ"ל ('חזון איש'). 18) בשנה הרביעית. אבל אם חשב עליו למאכל בתוך שלש שנים, יש לו רבעי, שהרי אנו אומרים אז שמתחייב למפרע משעת נטיעה, כנ"ל, וראה שם. 19) שהרי מחשבת החיוב באה לאחר שלש שנים ראשונות, ואין לחיוב ערלה על מה לחול. ועי' בלשון המחבר שם. 20) כנ"ל, בראש ההלכה הקודמת.

12 **ג. נָטַע[21] אִילָן וְחָשַׁב שֶׁיִּהְיֶה הַצַּד הַפְּנִימִי שֶׁלּוֹ**
13 **לְמַאֲכָל[22] וְהַחִיצוֹן לִסְיָג, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה[23] הַצַּד הַתַּחְתּוֹן**
14 **לְמַאֲכָל[24] וְהָעֶלְיוֹן לִסְיָג - זֶה שֶׁחָשַׁב עָלָיו לְמַאֲכָל**
15 **חַיָּב בְּעָרְלָה, וְזֶה שֶׁחָשַׁב עָלָיו לִסְיָג אוֹ לְעֵצִים אוֹ**
16 **פָּטוּר; שֶׁהַדָּבָר תָּלוּי בְּדַעְתּוֹ שֶׁל נוֹטֵעַ. וְהַצָּלָף[25] -**
17 **חַיָּב בְּעָרְלָה הָאֲבִיּוֹנוֹת[26] בִּלְבַד, אֲבָל הַקַּפְרִיסִין[27] -**
18 **מֻתָּרוֹת[28].**

21) משנה שם, כרבי יוסי. ואף שנראה מלשון המשנה, שבא לחלוק על חכמים, פסק רבינו כמותו, כיון ששקלו־וטרו בדבריו ב'ירושלמי' שם. וראה ב'כסף משנה' וברדב"ז, ובביאור הגר"א ליו"ד שם אות נט, וב'תוספות יום טוב' שם. וחזר בו רבינו מפירושו למשנה, שכתב שם: "ואין הלכה כרבי יוסי". 22) והוא־הדין להיפך, שהחיצוני לסייג והפנימי למאכל, אלא שאין דרך לעשות כן. וראה בשו"ע שם. 23) 'ירושלמי' שם: "ר"ש בן יקים, בעא קומי רבי יוחנן, נטעו צד תחתון לסייג והעליון למאכל, צד התחתון למאכל והעליון לסייג. אמר ליה, היא הדא היא הדא (כלומר, דין זה כדין הנוטע וחשב צד הפנימי למאכל והחיצוני לסייג, הנ"ל וכו'". ואף ששם הקשה ר' זעירא: "צד תחתון למאכל והעליון לסייג, גדל מתוך איסור, ואת אמרת הכין וכו'", פסק רבינו כרבי יוחנן, כיון שלא עלו דבריו בתיובתא. וראה ברשב"ם בבא־בתרא נב, ב - ד"ה ופסק, ובביאור הגר"א שם אות ס. ואף שבפ"ה מהל' כלאים ה"ד, ולהלן הט"ז, כתב רבינו שהיתר הגדל מאיסור, הרי הוא איסור – זה אינו אלא במקום שמה שגדל והולך שייך בו האיסור, אבל כאן שמה שיגדל עשוי לסייג ואינו אילן מאכל, לא שייך בו איסור ערלה. וראיה לדבר, שרבי יוחנן

שהוא בעל המימרא של הלכה זו, הוא בעל המימרא שכתב רבינו להלן בהט"ז ('חזון איש'). 24) כלומר, אפילו באופן שכזה שיש מקום לאסור, כיון שההיתר גדל מן האסור, ראה למעלה וב'ירושלמי' שם: "כיצד הוא יודע (היכן מסתיים התחתון), אמר רבי יונה, מביא זמורה ומסיים, עד כאן לסייג, מכאן ואילך למאכל". 25) מין עץ. 26) "הצלף וכו' יש ממנו עלין והוא הנקרא קפריסין, ויש ממנו פרי מבושל כל צרכו וכו' והוא הנקרא אביונות" (פירוש המשנה, מעשרות פ"ד מ"ו). 27) עלין, כנ"ל. וראה בפ"ח הי"ג. 28) מעשרות שם, כרבי עקיבא ולא כרבי אליעזר. ואף שבברכות לו, א - פסק רב כרבי עקיבא רק בחוץ־לארץ, שהמיקל בארץ הלכה כמותו בחוץ־לארץ, אבל בארץ אף הקפריסין אסורות - רבינו פסק כמר בר רב אשי שם, שנראה כסובר כרבי עקיבא אף בארץ. וראה בשו"ע שם ס"ג ובביאור הגר"א אות יא.

1 **ד. הַנּוֹטֵעַ[29] לְרַבִּים[30] בְּתוֹךְ שֶׁדֵּהוּ[31] - חַיָּב בְּעָרְלָה;**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְטַעְתֶּם - אֲפִלּוּ לָרַבִּים[32]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
3 **אֲמוּרִים?[33] בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ -**
4 **פָּטוּר[34].**

29) ערלה פ"א מ"ב, כחכמים ולא כרבי יהודה. 30) "ענינו שיהא אדם נוטע אילנות בתוך שלו ולא לעצמו, אלא כוונתו שיאכלוהו בני אדם כולם, וכאילו הפקיר אותו הפרי הצומח באותו אילן שנטע" (פירוש המשנה, שם). 31) 'ירושלמי' שם: "הנוטע לרבים חייב, בנוטע בתוך שלו". אבל בנוטע לרבים ברשות הרבים, אף לחכמים פטור מערלה, כדלהלן. 32) בפסחים כב, ב ודף כג, א - למדו כן מהמילה "לכם" (יהיה לכם ערלים), שכן אמרו שם: "ונטעתם, ליחיד משמע (שאין דרך רבים לנטוע - רש"י), לרבים לא משמע. כתב רחמנא "לכם", לרבות את הנטוע לרבים". וכן הוא ב'ספרא' פ' קדושים (פ"ג ה"ד). וראה בפירוש המשנה. 33) שחייב בערלה. 34) שהרי רבי יהודה פוטר גם בארץ ישראל (משנה שם), "וכל המיקל בארץ, הלכה כמותו בחוץ־לארץ" (ברכות לו.). וראה ב'חזון איש' וב'אור שמח' הל' שכנים פ"ד, וכן הוא ב'מאירי' לפסחים שם. וראה בסוף ההלכה הקודמת.

5 **ה. הַנּוֹטֵעַ[35] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[36] אוֹ בִּסְפִינָה[37], וְהָעוֹלֶה**
6 **מֵאֵלָיו[38] בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[39], וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁנָּטַע, בֵּין**
7 **לְיִשְׂרָאֵל בֵּין לְעַצְמוֹ[40], וְהַגַּזְלָן שֶׁנָּטַע[41] - חַיָּבִין**
8 **בְּעָרְלָה וּבִרְבָעִי.**

35) משנה, שם. 36) לצורך עצמו. אבל לצורך הרבים פטור מערלה, שאין דרך לנטוע כן. וראה בהלכה הקודמת. 37) אף שאינה גוששת בקרקע, שלענין זרעים דינה כדין עציץ שאינו נקוב (ראה בפ"א מהל' תרומות הכ"ג) - לענין אילן, הרי היא כעציץ נקוב, כדלהלן ה"ח. 38) "הצומח מאליו, שלא נטעו שום אדם" (פירוש המשנה). 39) שאז האילן של בעל השדה, אבל העולה מאליו ברשות הרבים, פטור מערלה, שהפקר אינו חייב בערלה. וזוהי כוונת ה'ספרא' שם (ה"ב): "ונטעתם, פרט לעולה מאליו", היינו ברשות הרבים, כנ"ל (כסף־משנה). וראה בתוספתא שם, וב'תוספתא כפשוטה'. 40) שהרי בערלה שם, לא פטרו אלא אילנות שניטעו על ידי גויים לפני שנכנסו ישראל לארץ, משמע שמה שנטעו הגויים משבאו לארץ, חייב בערלה. וראה להלן ה"ט, וכן מפורש ב'ירושלמי' (שם פ"ג ה"ז): "רבי יונה בעי קומי רבי יוסי, ולמה לא תנינן אף החלה עמהן (כלומר, עם ערלה וכלאים שנוהגים בחוץ לארץ), אמר ליה לא אתינן מתניתא אלא דבר שהוא נוהג בישראל ובגויים וכו'". הרי שערלה נוהגת גם בשל גויים. וכן הוא בתוספתא (תרומות פ"ב הי"ג). וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם, ובשו"ע שם ס"ח, ובביאור הגר"א שם אות לא, וב'חזון איש'. וחזר בו רבינו ממה שכתב בפירוש המשנה, שגוי שנטע לעצמו פטור. 41) בין אם נתייאשו הבעלים מן השתיל שגזל, שהוא שלו, ובין אם לא נתייאשו, שהוא של הבעלים.

9 **ו. הָעוֹלֶה[42] מֵאֵלָיו בִּמְקוֹם טְרָשִׁים[43] - פָּטוּר[44]. אֲפִלּוּ**
10 **הַנּוֹטֵעַ[45] בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ יָשׁוּב[46] - פָּטוּר. וְהוּא שֶׁלֹּא**
11 **יִהְיֶה[47] עוֹשֶׂה[48] כְּדֵי טִפּוּל[49] שֶׁמְּטַפֵּל בְּפֵרוֹתָיו עַד**
12 **שֶׁמְּכִיאָן לְיִשּׁוּב[50]; אֲבָל אִם הָיָה עוֹשֶׂה כְּדֵי טִפּוּלוֹ**
13 **- חַיָּב בְּעָרְלָה.**

42) 'ירושלמי' ערלה פ"א ה"א: "רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוצדק, גפן שעלתה במקום חורשין (ויתכן כי רבינו גרס שם "טרשין" - ר"י קורקוס), פטורה מן הערלה. אמר רבי יוסי, אפילו נטעה. והתנינן, העולה מאליו חייב בערלה, תמן בשנטעה במקום יישוב, ברם הכא שנוטעה במקום חורשין. אמר רבי ליעזר, הדא דתימר, כשאינה עושה כדי טפילתה, אבל אם היתה עושה כפי טפילתה, חייבת". וראה להלן. 43) כלומר, במקום שאין בו ישוב, אף שהמקום שלו. שאילו ברשות הרבים - פטור העולה מאליו, אפילו אם הוא מקום ישוב, כנ"ל (רדב"ז). וה'כסף משנה' הביא בלשון רבינו "חורשין", היינו יערות. וכן הגיה רדב"ז. וראה למעלה בלשון ה'ירושלמי'. 44) שכיון שאין הקרקע טובה, אין האילנות מגדלים אלא פירות מועטים שאין כדאי להתעסק בהם, והרי הוא כנוטע אילן שאינו למאכל ('חזון איש'). 45) 'ירושלמי' שם. 46) כלומר, במקום טרשים, או חורשין, כנ"ל. 47) האילן. 48) פירות. 49) כלומר, שיהא כדאי לטפל בו. 50) ואף שהנוטע מתעסק גם בפירות המועטים שגדלו, בטלה דעתו אצל כל אדם, ואין אילן זה קרוי אילן מאכל.

14 **ז. הַנּוֹטֵעַ[51] לְמִצְוָה, כְּגוֹן שֶׁנָּטַע אֶתְרוֹג[52] לְלוּלָב[53] אוֹ**
15 **זַיִת[54] לַמְּנוֹרָה[55] - חַיָּב בְּעָרְלָה[56]. הִקְדִּישׁ[57] וְאַחַר כָּךְ**
16 **נָטַע - פָּטוּר מִן הָעָרְלָה[58]; נָטַע וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ -**
17 **חַיָּב בְּעָרְלָה[59].**

51) 'ירושלמי' שם: "חזר רב הונא ואמר, אתרוג שנטעו למצוותו חייב בערלה וכו', מה בינו למשמר פירותיו לעצים (שאינו חייב בערלה), כשם שהוא רוצה בפריו, כך הוא רוצה (בעצמו) [בעצו] (כלומר: אין עיקר נטיעתו בשביל הפירות, ראה למעלה ה"ב), ברם הכא רוצה הוא בפריו (האתרוג), ואינו רוצה (בעצמו) [בעצו]" (כלומר, עיקר נטיעתו בשביל הפירות). 52) כלומר, עץ אתרוג.

53) כלומר, לאגודה של ארבעת המינים, שהלולב העיקר שבהם וכולם נקראים על שמו, שכן מברכים עליהם "על נטילת לולב" (סוכה לז:). [והרא"ש (הלכות ערלה פ"א) כתב: "נטעו למצוה ללולב ולאתרוג, חייב" ויתכן כי כן גרס בדברי רבינו: "הנוטע למצוה, כגון שנטע [ל]אתרוג [ו]לולב". ואף־על־פי שהלולב אינו אלא כעץ (ראה סוכה מ.), אינו כנוטע לעצים, שהרי אין אדם יוצא ידי חובתו בלולב אלא אם הדקל עושה פירות, משום שנאמר (ויקרא כג, מ) "כפות תמרים", כמו שכתב ה'צפנת־פענח' (פ"ז מהל' לולב ה"א), ואם כן הרי הוא כנוטע עצים ולפירות, ואף־על־פי שגם באופן זה אינו חייב (ראה למעלה שם) - כיון שהפירות האלו הם כתנאי לקיום המצוה, הרי זה כעיקרו לפירות. ראה מש"כ בספרי "זמנים" עמ' עה, ו"אור המזרח" שנה ב חוברת א' עמ' 21־31]. 54) 'ירושלמי' שם. 55) לשמן המנורה בבית המקדש. 56) אף שאינו אוכל את האתרוג ואינו שותה את השמן, כיון שעיקר נטיעתו לפרי ולא לעצים, אף שאינו רוצה לאכלו, חייב בערלה. 57) 'ירושלמי' שם ה"ג, ותוספתא שם פ"א ה"ד. 58) שהקדש אינו חייב בערלה, משום שנאמר (שם יט, כג) "יהיה לכם ערלים", והקדש אינו "לכם" (ר"י קורקוס). 59) שאין כח בהקדש להפקיע חיוב הערלה שחל בשעת הנטיעה. וראה בפי"ד מהל' שחיטה ה"ג, וב'אור שמח' ו'תוספתא כפשוטה'.

1 **ח. הַנּוֹטֵעַ[60] בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב - חַיָּב בְּעָרְלָה. אַף**
2 **עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כָּאָרֶץ לִזְרָעִים[61], הֲרֵי הוּא כָּאָרֶץ**
3 **לְאִילָנוֹת[62].**

60) 'ירושלמי' שם סוף ה"ב. 61) שאין בכוחם לינוק מהארץ אלא בעציץ נקוב. 62) שם: "רבי יוסי אמר, מפני שהשרשין מפעפעין אותו". והכוונה, שהאילנות יונקים מן הארץ. וכן למעלה בה"ה, לענין ספינה.

4 **ט. אִילָן[63] שֶׁנִּטְעוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת - חַיָּב בְּעָרְלָה. זֶה[64]**
5 **שֶׁנִּטְעוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ אֲבוֹתֵינוּ לָאָרֶץ**
6 **- פָּטוּר[65]; אֲבָל מִשֶּׁבָּאוּ לָאָרֶץ[66], אַף מַה שֶּׁנִּטְעוּ**
7 **עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - חַיָּב[67]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ**
8 **וּנְטַעְתֶּם - מִשְּׁעַת בִּיאָה[68].**

63) 'ירושלמי' שם: "רבי יוחנן בשם רבי ינאי, אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה, ופטור מן המעשרות. דכתיב, עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה [אבל בערלה לא נזכר "שדה" כלל, ולכן אף הנטוע בבית חייב]". וראה בפ"א מהל' מעשר ה"י. 64) שם פ"א מ"ב. 65) [ונפקא־מינה גם בדורנו, שכשיתקבצו כל גליות ישראל ויבואו לארץ ישראל וימצאו נטוע מקודם, לפני ביאת כולם, אינו חייב בערלה מן התורה, כי כן דעת רבינו (בפ"א מהל' תרומות הכ"ו), שבמקום שנאמר "כי תבואו", הכוונה ל"ביאת כולכם". ויתכן כי גם מהלכה למשה מסיני אינו חייב, אף־על־פי שחוצה לארץ חייב בערלה מהלכה למשה מסיני (פ"י מהל' מאכלות אסורות ה"י), שיתכן כי חוצה לארץ אינה חייבת מצד ההלכה, אלא כשארץ ישראל חייבת מן התורה, ואם כן לפני ביאת כולכם שארץ ישראל אינה חייבת מן התורה, וחוצה לארץ אינה חייבת מההלכה, גם ארץ ישראל אינה חייבת אלא מדרבנן. וראה 'מנחת חינוך' מצוה רמו אות ח, וב'תפארת ישראל' כאן]. 66) אפילו קודם שכבשו וחילקו. 67) ראה למעלה בה"ח. 68) ועל כרחנו שהפסוק מדבר גם על גויים שנטעו לאחר שבאו ישראל לארץ, שאם לא בא לחייב אלא ישראל שנטע, למה הוצרך לכתוב "כי תבואו", וכי איך יטעו קודם שיבואו? ('שנות אליהו' שם). וב'ספרא' (פ' קדושים פ"ג ה"ב) דרשו: "ונטעתם, פרט לשנטען גויים עד שלא באו לארץ. או יכול שאני מוציא את שנטעו גוים משבאו לארץ. תלמוד לומר, כל עץ, מכאן אמרו: (עד) [עת] שבאו אבותינו לארץ ומצאו נטוע - פטור, נטעו אף־על־פי שלא כיבשו - חייב".

9 **י. עוֹבֵד כּוֹכָבִים[69] שֶׁהִרְכִּיב אִילָן מַאֲכָל עַל גַּבֵּי אִילַן**
10 **סְרָק[70] - חַיָּב בְּעָרְלָה[71]. וְיֵשׁ[72] לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים נֶטַע[73]**
11 **רְבָעִי. שֶׁאִם בָּא לִנְהֹג[74] בְּמִצְוָה זוֹ - הֲרֵי הוּא קֹדֶשׁ**
12 **כְּנֶטַע רְבָעִי[75] שֶׁל יִשְׂרָאֵל.**

69) 'ירושלמי' שם. 70) אבל בסרק על מאכל, לא שייך ערלה, שהרי סרק אין לו פירות. 71) כמבואר להלן הי"ד, שהרכבה היא כנטיעה חדשה. והנה ב'ירושלמי' שם אמרו: "גוי שהרכיב אילן מאכל על גבי אילן סרק, אף־על־פי שאין ישראל ראוי לעשות כן - חייב בערלה", ורבינו השמיט בהל' כלאים (פ"א ה"ה) ולא כתב איסור הרכבת אילן מאכל באילן סרק, בישראל, הנאמר ב'ירושלמי' שם, אלא הרכבת אילן סרק באילן מאכל, הנאמר ב'ירושלמי' כלאים (פ"א ה"ז), ואם דעתו להיתר בשני אלה, הרי שמה שכתב כאן "גוי" הוא לאו דוקא, ולשון ה'ירושלמי' נקט. 72) תרומות פ"ג מ"ט, כחכמים ולא כרבי יהודה. 73) שם: "כרם רבעי". ושינה רבינו מלשון המשנה, כיון שפסק (למעלה פ"ט ה"א) "נטע רבעי". 74) ראה בפ"י מהל' מלכים ה"י. 75) שכל שהוא חייב בערלה, יש לו רבעי (למעלה ה"א).

13 **יא. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ גַּרְעִינָה[76] אוֹ יִחוּר[77] מִן הָאִילָן, אוֹ**
14 **שֶׁעָקַר אֶת כָּל הָאִילָן מִמְּקוֹמוֹ[78] וּנְטָעוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר[79]**
15 **- הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּעָרְלָה[80]. וּמוֹנֶה מִשְּׁעַת נְטִיעָתוֹ.**
16 **זְעֻזְעוֹ[81] וְלֹא עֲקָרוֹ[82] וְאַחַר כָּךְ מִלֵּא סְבִיבוֹתָיו עָפָר[83]:**
17 **אִם יָכוֹל לְחִיּוֹת אִלּוּ לֹא מִלֵּא סְבִיבוֹתָיו - הֲרֵי זֶה**
18 **פָּטוּר[84]; וְאִם לַאו - הֲרֵי זֶה כְּמוֹ שֶׁעָקַר וְנָטַע, וְחַיָּב.**

76) גרעין. ומדובר בארצות החמות, שעושה פרי בתוך שלש שנים (רדב"ז). 77) ענף. וב'ספרא' שם: "אין לי אלא שנטע אגוז ושקד, נטע ייחור מנין, תלמוד־לומר: כל עץ". 78) ולא נשאר ממנו אפילו שורש אחד מחובר לקרקע, כבהלכה הסמוכה, וכשלא נשאר אתו הסלע, כדלהלן שם. 79) צ"ע, הרי אף אם נטעו במקומו, חייב, כדלהלן. וראה ב'משנה ראשונה' ערלה פ"א מ"ג. 80) שהיא כנטיעה חדשה. 81) שם בסוף המשנה. 82) שאם עקרו, פשוט הוא שחייב בערלה, אם חזר ונטעו, כנ"ל. 83) כדי לכסות הבקעים שנוצרו מן הזעזוע. 84) שהרי הוא כאילו לא זעזעו כלל, אלא נטוע כשהיה.

19 **יב. וְכֵן[85] אִילָן שֶׁנֶּעֱקַר וְנִשְׁאַר מִמֶּנּוּ שֹׁרֶשׁ אֶחָד,**

אֲפִלּוּ כְּמַחַט[86] שֶׁמְּלַפְּפִין עָלָיו הָרוֹקְמִין אֶת הַשָּׁנִי, וְהֶחֱזִירוּ לִמְקוֹמוֹ וּנְטָעוֹ - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לִחְיוֹת[87]. נֶעֱקַר[88] כֻּלּוֹ וְנֶעֱקְרָה הַסֶּלַע[89] שֶׁשָּׁרָשָׁיו בָּהּ עִמּוֹ, וְחָזַר וּנְטָעוֹ כְּמָה שֶׁהוּא[90] בְּכָל הָאֲדָמָה שֶׁסְּבִיבוֹת שָׁרָשָׁיו: אִם הָיָה יָכוֹל לִחְיוֹת מֵאוֹתָהּ אֲדָמָה אִלּוּ לֹא נָטַע[91] - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁלֹּא נֶעֱקַר[92]; וְאִם לָאו - חַיָּב.

85) שם, מ"ד. 86) במשנה, שם: "כמחט של מיתון". ופירש רבינו שם: "אצל האורגים קנה או עץ, בשתי קצותיו שני ברזלים ארוכים, ויש לכל אחד מהם כמו שניים דקים כמחט, ומותחין בו רוחב הבגד כשאורגין אותו וכו'". 87) אף אם לא היה נוטעו. 88) שם, מ"ג. 89) "העפר המתעבה על עיקר האילן, קורין אותו סלע, והם קראו זה השם, לפי שהעפר הקשה היוצא אחר שמעמיק אדם לחפור, נקרא סלע אצלם, וממנהג האילנות שיימשכו שרשיהם בארץ הרבה, ויתעבה עליהם העפר, עד שיהיה סביב האילן כמו האבן, אפילו אחר עקירתו" (פירוש המשנה, שם). 90) כלומר, בלא למלא סביבותיו בעפר. 91) כלומר, לא חזר ונטע. 92) ופטור.

יג. אִילָן[93] שֶׁקִּצְּצוּ מֵעִם הָאָרֶץ וְהֶחֱלִיף[94] - חַיָּב בְּעָרְלָה[95]. וּמוֹנִין לוֹ מִשְׁעַת קְצִיצָה[96].

93) ירושלמי שביעית סוף פ"א: "דאמר רבי שמואל בר נחמן וכו' בשם רבי אליעזר בן יעקב, הגומם (הקוצץ) את כרמו, פחות מטפח (אם נשתייר כך), חייב בערלה, מפני מראית העין. דברי חכמים (כלומר, וחכמים אומרים) עד שיגום מעם הארץ (כלומר, עד פני הקרקע, אין חוששין למראית העין ופטור מערלה)". ופסק רבינו כחכמים. 94) שחזר האילן וגדל. 95) שהרי הוא כנטוע מחדש. ומדובר ביוצא האילן החדש מן השרשים, כדלהלן בהי"ט. 96) שהיא כנטיעתו. ואף־על־פי שבפ"ג מהל' שמיטה ה"ח, פסק רבינו כרבי שמעון בשביעית שם, שאף אם נשתייר פחות מטפח הרי הוא כנטיעה - שם לענין שביעית, כיון שהוא נמוך מאד לאחר קציצה ונקרא נטיעה, דינו כנטיעה לגבי חרישה בשביעית, ואין עליו שם אילן. אבל לענין ערלה אין לחייב אלא־אם־כן היא נטיעה חדשה, ונטיעה חדשה - אינה. וראה בגליון הש"ס על ה'ירושלמי' שם, וב'חזון איש' להל' שמיטה שם.

יד. אֶחָד[97] הַנּוֹטֵעַ וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב - חַיָּב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁחָתַךְ בַּד[98] אֶחָד מִן הָאִילָן וְהִבְרִיכוֹ בָּאָרֶץ אוֹ הִרְכִּיבוֹ בְּאִילָן אַחֵר; אֲבָל אִם מָתַח[99] בַּד אֶחָד מִן הָאִילָן הַזָּקֵן וְהִבְרִיךְ בָּאָרֶץ אוֹ הִרְכִּיבוֹ בְּאִילָן אַחֵר, וְעִקַּר הַבַּד מְעֹרֶה בָּאִילָן הַזָּקֵן - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[100].

97) כן הוא בראש השנה ט, ב: "תנו רבנן, אחד הנוטע ואחד המבריך (כופף את הזמורות בארץ ומכסהו בעפר והוא משריש בארץ) ואחר המרכיב (אילן בחבירו), שלשים יום לפני ראש השנה, עלתה לו שנה (כלומר שנת ערלה)".

98) ענף. 99) ערלה פ"א מ"ה: "סיפוק הגפנים, וסיפוק על גבי סיפוק, אף־על־פי שהבריכן בארץ, מותר (כלומר, פטור מערלה)". ופירש רבינו שם: "הוא, שיקח אדם ענף מזו הגפן, וימתח אותו עד שיגיע בגפן אחרת, וירכיב קצתו בה. אפילו הטמינו בארץ, רצונו לומר, אפילו לקח הענף וטמנו בארץ. וסיפוק על גבי סיפוק הוא שירכיב קצת ענף זה האילן בזה האילן האחר, וקצץ ענף זה האילן בזה האילן, וכל זה הענין פטור מן הערלה. ואמר ב'ספרא': ונטעתם, פרט למבריך ולמרכיב וכו', מכאן אמרו, סיפוק הגפנים וכו', מותר. וזו ההברכה וההרכבה שזכר ב'ספרא', שאין חייבין בערלה וכו'. אבל אם פסק ענף והרכיבו באילן או הטמינו בארץ, הרי זה חייב בערלה". וראה בר"ן לראש השנה שם, ובביאור הגר"א ליו"ד סי' רצד אות מח. 100) שכיון שהוא מחובר לאילן הזקן, אין זו נטיעה חדשה.

טו. גָּדַל[101] זֶה הַיֶּלֶד[102] שֶׁהִבְרִיךְ וְעָשָׂה פֵּרוֹת, וְאַחַר כָּךְ פָּסַק עִקָּרוֹ שֶׁהוּא מְעֹרֶה בָּאִילָן הַזָּקֵן - מוֹנֶה מִשָּׁעָה שֶׁנִּפְסַק[103]. וְאוֹתָן הַפֵּרוֹת - מֻתָּרִין, מִפְּנֵי שֶׁגָּדְלוּ בְּהֶתֵּר[104]. וְאִם[105] הִנִּיחָן אַחַר שֶׁנִּפְסַק הָעִקָּר עַד שֶׁהוֹסִיפוּ בְּמָאתַיִם[106] - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין[107].

101) ערלה שם: "וכן בריכה (ענף שהבריך בקרקע) שנפסקה (מן האילן הזקן), והיא מלאה פירות". "וזהו חוזר על מאמרם בתחילת ההלכה מונה משעה שנפסקה" (פירוש המשנה, שם). 102) הבד שמתח מן האילן הזה, שכתבו רבינו בסוף ההלכה הקודמת. [וכן הוא נקרא בתורה (בראשית מט, כב) "בן פורת יוסף" - "ענף פורה וגו'", ראה ב'תורה שלמה' שם סי' רצב]. 103) אף־על־פי שלא נטעו עכשיו, כיון שעשאו על ידי פסיקה זו לאילן בפני עצמו, הרי הוא כנטיעה חדשה, וראה להלן בהי"ז. 104) בהיותם מחוברים לאילן הזקן. 105) שם. 106) כלומר, חלק אחד ממאתיים ממה שהיו הפירות בשעת פסיקת העיקר, וראה בפ"ה מהל' כלאים הכ"ב, כיצד משערין שיעור זה. 107) ואין אומרים: קמא קמא (ראשון, ראשון) בטיל. אבל בפחות ממאתיים לא נאסר, ראה בפט"ו מהל' מאכלות אסורות הי"ד, שזהו שיעור האוסר בערלה.

טז. יַלְדָּה[108] שֶׁסִּבְּכָהּ[109] בִּזְקֵנָה[110], וְהָיוּ פֵּרוֹת[111] בַּיַּלְדָּה, אֲפִלּוּ הוֹסִיפוּ[112] מָאתַיִם[113] - הֲרֵי אֵלּוּ הַפֵּרוֹת שֶׁל יַלְדָּה אֲסוּרִין[114], שֶׁאֵין גִּדּוּלֵי הֶתֵּר מַעֲלִין אֶת הָעִקָּר הָאָסוּר[115].

108) מימרא של רבי אבהו בשם רבי יוחנן בנדרים נז, ב. והכוונה שעדיין לא מלאו לה שלש שנים. 109) שהרכיבה. 110) שמלאו לה שלש שנים. 111) של ערלה. אבל אם לא היו בה פירות, בטילה היא לגבי הזקנה, ראה להלן. 112) הפירות שבילדה, לאחר שסיבכוה. 113) כלומר, שעתה יש מאתיים כנגד מה שהיו הפירות בשעה שסיבכו את הילדה. 114) ואין הערלה מתבטלת במאתיים, כמו תמיד. ומה שאמר רבי אבהו בסוטה מג, ב: "ילדה שסיבכה בזקינה, בטלה ילדה בזקינה, ואין בה דין ערלה", המדובר שאין בילדה פירות כלל (ר"ן שם). 115) כיון שהוא עיקר. אבל בכל תערובת שאין עיקר וטפל

שייך בה, מתבטלת הערלה באחד ממאתיים. וראה בפ"ו מהל' מעשר ה"ו, ובפי"א מהל' תרומות הכ"א ובהערות.

יז. אֵילָן[116] שֶׁהִבְרִיךְ מִמֶּנּוּ בַּד בָּאָרֶץ, וְאַחַר כָּךְ נֶעֱקַר הָאִילָן כֻּלּוֹ וַהֲרֵי הוּא חַי מִן הַבַּד שֶׁהִבְרִיךְ בָּאָרֶץ - נַעֲשָׂה אוֹתוֹ אִילָן כְּאִלּוּ עַתָּה נִטַּע, וְחַיָּב בְּעָרְלָה[117]. וּמוּנֶה[118] לְאִילָן וּלְמַה שֶׁצָּמַח מִן הַהַבְרָכָה מִשָּׁעָה שֶׁנֶּעֱקַר.

116) ערלה פ"א מ"ה. 117) והחידוש כאן לגבי מה שכתב בהט"ו, שאף שגם לפני שנעקר היה האילן, אילן בפני עצמו, כיון שעתה הוא חי מן הבד, הרי הוא טפל לו, והבד הרי הוא כנטוע מחדש, כנ"ל שם. 118) שלש שנות ערלה.

יח. הֲרֵי[119] שֶׁהִבְרִיךְ בַּד בָּאָרֶץ וְצָמַח, וְהִבְרִיךְ בַּד אֶחָד מִמַּה שֶׁצָּמַח בָּאָרֶץ וְצָמַח, וְחָזַר וְהִבְרִיךְ מִן הַשְּׁלִישִׁי, אֲפִלּוּ הֵן [מֵאָה] מְעֹרִין זֶה בָּזֶה, הוֹאִיל וְלֹא נִפְסְקוּ מִן הָעִקָּר הָרִאשׁוֹן - הַכֹּל מֵתָּר[120]. וְאִם[121] נִפְסַק עִקַּר הָרִאשׁוֹן - מוֹנֶה לַכֹּל מִשָּׁעָה שֶׁנִּפְסַק.

119) שם. 120) ואין אומרים: כיון שרבים הם הבדים שהבריכו זה אחר זה, שוב לא יהיו טפלים לאילן, וימנה שנות ערלה אף קודם שנפסקו ממנו, אלא הכל מותר. 121) שם.

יט. אִילָן[122] הַיּוֹצֵא מִן הַגֶּזַע[123] - פָּטוּר מִן הָעָרְלָה[124]; מִן הַשָּׁרָשִׁים - חַיָּב[125]. יַלְדָּה[126] פְּחוּתָה מִטֶּפַח[127] - חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה כָּל שְׁנוֹתֶיהָ[128], מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֵית כִּנְטִיעָה בַּת שְׁנָתָהּ[129]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[130] בִּנְטִיעָה אַחַת[131], אוֹ שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב[132]; אֲבָל אִם הָיָה הַכֶּרֶם כֻּלּוֹ פָּחוֹת מִטֶּפַח - הֲרֵי זֶה יֵשׁ לוֹ קוֹל[133], וּמוֹנִין כְּדֶרֶךְ שֶׁמּוֹנִין לִשְׁאָר הָאִילָנוֹת.

122) תוספתא ערלה (הובאה בבבא־מציעא קיט.), כרבי יהודה ולא כרבי מאיר. 123) בבבא־בתרא פב, א: "היכי דמי מן הגזע, והיכי דמי מן השרשין. אמר רבי יוחנן, כל שרואה פני חמה (היינו, כל האילן חוץ מן הקרקע - רשב"ם), זהו מן הגזע. ושאינו רואה פני חמה (היינו, מתחת לקרקע - שם) זהו מן השרשין", ומדובר באילן שכבר עברו עליו שנות ערלה, ונקצץ עד לקרקע. כנ"ל בהי"ג. 124) שכיון שהוא יוצא מן הגזע, הרי הוא כהמשך מן האילן הקודם, שכבר עברו עליו שנות ערלה, כנ"ל. 125) שהרי הוא כנטיעה חדשה, כנ"ל. 126) סוטה שם, בשם רבי אליעזר בן יעקב. 127) "שהיא שפלן[ת] קומה, ולא תגבה לעולם עד טפח" (רש"י שם). 128) מדרבנן. אף שעברו עליה שנוח הערלה (שם). 129) "והרואה שאוכלין פירותיה, אומר שפירות ערלה מותרין" (שם). 130) סוטה, שם. 131) בפני עצמה, או בתוך כרם. 132) שם: "והני מילי, שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב (שהוא כרם קטן - פ"ז מהל' כלאים ה"ז), אבל כולו כרם קלא אית ליה". ולפי פשטות דברי הגמרא הוכרח רש"י לפרש, שלמאן־דאמר כרם רבעי ולא נטע רבעי (ברכות לה.) אין ערלה נוהגת אלא בכרם ולא בנטיעה אחת, אבל רבינו הוסיף וכתב: "במה דברים אמורים, בנטיעה אחת או שתים כנגד שתים וכו'", ולפי"ז מה שאמרו "שתים כנגד שתים", להשמיענו חידוש, שגם בכרם קטן יש איסור משום מראית העין, וכל־שכן בנטיעה אחת. 133) "הכל אומרים, כרם יש לפלוני משונה מכל הכרמים ויודעין שהיא זקינה" (רש"י שם).

כ. נוֹטְעִין[134] יִחוּר[135] שֶׁל עָרְלָה[136], וְאֵין נוֹטְעִין אֶגּוֹז[137] שֶׁל עָרְלָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא פְּרִי, וּפֵרוֹת עָרְלָה אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה[138], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת[139]. וְאִם עָבַר וְנָטַע[140] אֶגּוֹז שֶׁל עָרְלָה - הֲרֵי הַצּוֹמֵחַ מֵתָּר[141] כִּשְׁאָר הָאִילָנוֹת[142].

134) ערלה פ"א מ"ט, ותוספתא שם. 135) ענף. 136) של אילן שעדיין לא מלאו לו שלש שנים. והטעם: "לפי שאינו אסור בהנאה אלא הפרי, לא העץ" (פירוש המשנה, שם). 137) פרי האגוז. 138) ואם יטע האגוז ויצמיח פירות, נמצא נהנה מן האגוז. וראה בעבודה זרה מט, א - תוספות ד"ה שאם נטע ב, ורש"י שם מה: ד"ה שאם נטע. 139) בפ"י ה"ט. 140) בעבודה זרה שם הסיקו, שאף לרבי יוסי, בדיעבד מותר, וראה ב'תוספות' שם ד"ה ואין, וב'תוספתא כפשוטה'. 141) אף באכילה. 142) וטעמו של דבר, כיון שזה וזה גורם מותר, כבסוף ההלכה הסמוכה.

כא. וְכֵן[143] אֵין מַרְכִּיבִין כַּפְנִיּוֹת[144] שֶׁל עָרְלָה בִּדְקָלִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כִּפְרִי[145]. עָבַר וְהִרְכִּיב - מֻתָּר. שֶׁכָּל דָּבָר[146] שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי גּוּרְמִין, אֶחָד אָסוּר וְאֶחָד מֻתָּר - הֲרֵי זֶה הַנִּגְרָם מִשְּׁנֵיהֶם מֻתָּר. לְפִיכָךְ, הַצּוֹמֵחַ מִפֵּרוֹת עָרְלָה[147] - מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי גָּרַם לַצְּמִיחָה הַפְּרִי הָאָסוּר וְהָאָרֶץ הַמֻּתֶּרֶת.

143) משנה ותוספתא שם. 144) "לולבי תמרים" (פירוש המשנה). 145) וב'ירושלמי' שם: "רבי יצחק שאל, מאן תנא אין מרכיבין כפניות של ערלה [ומתרץ], רבי יוסי [הסובר בפ"א מ"ז, שסמדר אסור משום פרי]". ואף שרבינו פוסק שלא כרבי יוסי, אלא סמדר מותר, כנ"ל בפ"ט הי"ג, נראה שאין רבינו סובר כרבי יצחק שמשנתנו כרבי יוסי, אלא ככולי עלמא (ויש ב'ירושלמי' שם הסוברים כך). ואף שסמדר מותר בערלה, בהרכבה החמירו לכתחילה, שכיון שהדבר ניכר מאד, הרי הוא כנוטע ערלה ('מראה הפנים' שם). 146) עבודה זרה, שם. 147) כלומר, מאגוז שעבר ונטעו, כסוף ההלכה הקודמת.

יום ש"ק כ"ד מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר מהו וידוי מעשר, ובאיזו שנה הוא הוידוי. ואם מתודה ביום או בלילה. ודין שאינו מתודה עד שלא ישאר אצלו אחת מהמתנות. וכיצד הוא עושה אם נשארו. שצריך להפריש כל המתנות על הסדר, ואח"כ יתודה. נשרף טבלו או אם נתן מעשר ראשון לכהן אם מתודה. מי שאין לו אלא

ביכורים או שאין לו אלא תרומה, אם הוא מתודה. פסוקי הוידוי.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְוַדּוֹת[2] לִפְנֵי יְיָ אַחַר שֶׁמּוֹצִיאִין[3] כָּל הַמַּתָּנוֹת[4] שֶׁבְּזֶרַע הָאָרֶץ[5]. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא[6] וִדּוּי מַעֲשֵׂר[7].

2) כל הוידויים הם על החטא כמו "והתוודה אשר חטא עליה", "והתוודה עליו את כל עוונות בני ישראל", ואף כאן הוא מתוודה על כי בחטאינו ובעוונות אבותינו הוסרה העבודה מהבכורות אשר להם היו ראויות תרומות ומעשרות כאמרו "ואטמא אותם במתנותם, בהעביר כל פטר רחם" וזהו וידוי מעשר שהזכירו רבותינו ז"ל. והוידוי הוא: לקרוא את פסוקי התורה בדברים: "בערתי הקודש מן הבית וגו' כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש". ואינו אומר הדרשות שבמעשר שני. 3) כלומר, מוציאין מרשותו: תרומות ומעשרות, ולקט שכחה ופאה - לכהנים, ללויים, ולעניים, ומעשר שני ונטע רבעי הוא מבער על ידי זריקה לים או שריפה באש. 4) היינו מתנות כהונה ולוייה ועניים. ואף מעשר שני בכלל זה, שהוא מתנה לה' שנאמר "וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ לה' הוא קודש לה'", והוא ממון גבוה. 5) היינו תרומות ומעשרות ומתנות עניים, לאפוקי מתנות אחרות שבבהמה ושבאדם, שאין להן כל קשר עם הוידוי. 6) בלשון חכמים. 7) אף על פי שהוידוי הוא על ביעור כל המתנות שבזרע הארץ, קראוהו "וידוי מעשר", מפני שעיקר הוידוי הוא במעשר שני.

ב. וְאֵין מִתְוַדִּין וִדּוּי זֶה אֶלָּא אַחַר הַשָּׁנָה שֶׁמַּפְרִישִׁין בָּהּ מַעֲשַׂר עָנִי[8]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר[9] וְאָמַרְתָּ[10] לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת.

8) כלומר, ברביעית ובשביעית שהן לאחר השנה השלישית והשישית, שהן שנות מעשר עני. 9) וגומר: "את כל מעשר תבואתך" וכו', היינו אף מעשר עני. 10) וזו היא מצוות וידוי מעשר.

ג. אֵימָתַי מִתְוַדִּין? בְּמִנְחָה[11] בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח[12] שֶׁל רְבִיעִית וְשֶׁל שְׁבִיעִית. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר - בָּרֶגֶל שֶׁכָּל הַמַּעֲשְׂרוֹת כָּלִים בּוֹ[13]; וְאֵין הַפֶּסַח[14] מַגִּיעַ מִשָּׁנָה רְבִיעִית אֶלָּא כָּל[15] פֵּרוֹת שְׁלִישִׁית נִתְעַשְּׂרוּ, בֵּין פֵּרוֹת הָאִילָן[16] בֵּין פֵּרוֹת הָאָרֶץ.

11) ואף על פי ש"כל היום כשר לוידוי" - איחרוהו לוידוי כל עוד שיכולים לאחרו. ואין לך זמן מאוחר ביום טוב אלא מנחה. 12) "ויתוודה ביום טוב ראשון של פסח - כדי שיהיה לו מה לוכל (=לאכול) ברגל (כגון מעשר שני ונטע רבעי שהם נאכלים לבעלים, שאף על פי שכבר ביער מערב יום טוב, מותר להשאיר לעצמו לצורך סעודת יום טוב, ואינו יכול לומר "ביערתי הקודש מן הבית") ויתוודה בשחרית - עד כאן מצוה לאכול (כלומר, סעודת שחרית של יום טוב שהיא מצוה. אבל סעודה שלישית אינה ביום טוב, ולכן מתוודה במנחה)". 13) כלומר, כשהרגל בא כבר הספיק לעשר את כל הפירות של השנה הקודמת. 14) ירושלמי שם הלכה ג: "אימתי הוא מכלה לעשר את כל הפירות, בפסח של רביעית", והוא הדין של שישית בשביעית. 15) כלומר, כשכל. 16) לדעת רבינו גם פירות האילן מתעשרים מן התורה.

ד. אֵין מִתְוַדִּין אֶלָּא בַּיּוֹם[17], וְכָל הַיּוֹם[18] כָּשֵׁר לְוִדּוּי הַמַּעֲשֵׂר. וּבֵין בִּפְנֵי הַבַּיִת וּבֵין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת - חַיָּב לְבַעֵר וּלְהִתְוַדּוֹת[19].

17) ולא בלילה. 18) משנה שם: "זה הכלל, דבר שמצוותו ביום, כשר כל היום". 19) אלא שבפני הבית מצוה להתוודות במקדש, שנאמר: לפני ה', וכיוון שאף בפני הבית, אם התוודה בכל מקום יצא, בדיעבד, לכן מתוודה אף שלא בפני הבית, שכיוון שאין לנו מקדש, הרי זה כדיעבד. ובירושלמי תענית פרק א הלכה ד: "חד בר נש הווה מפיק מעשרותיו כתיקנן (=שהוציא מעשרותיו כתיקונן), אמר ליה רבי מנא, קום אמור: ביערתי הקודש מן הבית". הרי שמתוודין אף שלא בפני הבית. והראב"ד חולק וסובר שאין וידוי מעשר אלא במקדש.

ה. וִדּוּי זֶה[20] נֶאֱמַר בְּכָל לָשׁוֹן[21]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ - בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה אוֹמֵר. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד אוֹמְרוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ[22], וְאִם רָצוּ רַבִּים לְהִתְוַדּוֹת כְּאֶחָד[23] - מִתְוַדִּין.

20) אבל וידוי בכורים אינו אלא בלשון הקודש. 21) במשנה סוטה לב. "אלו נאמרין בכל לשון וכו', וידוי מעשר". ובגמרא שם: "מנלן, דכתיב, "ואמרת לפני ד' אלוקיך ביערתי הקודש מן הבית", ויליף (=לומד) אמירה מסוטה, בכל לשון שהוא אומר". 22) ולא שיתוודו שניים בבת אחת, ולמד כן ממה שנאמרה כל הפרשה בלשון יחיד, ואולי מצא כן רבינו בדברי חכמינו ז"ל. 23) כלומר, אחד אומר וכולם שומעים.

ו. וּמִצְוָתוֹ[24] בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: לִפְנֵי יְיָ; וְאִם הִתְוַדָּה בְּכָל מָקוֹם[25] - יָצָא[26].

24) של הוידוי, לכתחילה. 25) אפילו בזמן הבית. 26) למד כן רבינו, ממה שאמרו בירושלמי, שוידוי מעשר נוהג אף שלא בפני הבית, משמע שאף בזמן הבית יצא בדיעבד אם התוודה חוץ למקדש.

ז. אֵינוֹ מִתְוַדֶּה עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר אֶצְלוֹ אַחַת מִן הַמַּתָּנוֹת, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר בַּוִּדּוּי: בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת[27]. וְעֶרֶב יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן[28] הָיָה הַבְּעוּר[29], וּלְמָחָר מִתְוַדִּין.

27) ואם נשתיירו בידו מתנות, הרי הוא משקר. 28) של פסח. 29) ואינו מבער ביום טוב עצמו, שאם עדיין לא הפריש אסור להפריש בחג.

ח. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? אִם נִשְׁאַר אֶצְלוֹ תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר - נוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן; מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן - נוֹתְנוֹ לַלֵּוִי[30]; מַעֲשַׂר עָנִי - נוֹתְנוֹ לָעֲנִיִּים. נִשְׁאֲרוּ אֶצְלוֹ פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר

שֵׁנִי שֶׁל דַּאי אוֹ נֶטַע רְבָעִי אוֹ מָעוֹת פְּדִיָּתָן[31] - הֲרֵי הֵן מִבַּעֲרָן וּמַשְׁלִיךְ לַיָּם אוֹ שׂוֹרֵף. נִשְׁאַר אֶצְלוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי - אֵינוֹ חַיָּב לְבַעֲרוֹ[32]. נִשְׁאַר אֶצְלוֹ בְּכּוּרִים - הֲרֵי הֵן מִתְבַּעֲרִין בְּכָל מָקוֹם[33].

30) שלא קנס עזרא, שלא יתנו ללויים מעשר ראשון, אלא בזמנו. 31) כלומר, מעת שחילל עליהן מעשר שני או נטע רבעי. 32) דמאי פרק א משנה ב: "הדמאי וכו' ואין לו ביעור. והמדובר שם במעשר שני, ותרומת מעשר של דמאי שנותנו לכהן - גם בשעת הביעור נותנו לכהן, ומעשר ראשון ומעשר עני של דמאי, שאף בתחילה אינו נותנם לכהן, גם בשעת הביעור אינו נותנם. 33) כלומר, אף שמצוות עשה להביא ביכורים למקדש, יכול לבערם בכל מקום כשמגיע זמן הביעור.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁשּׂוֹרֵף וּמְבַעֵר[34]? כְּשֶׁנִּשְׁאֲרוּ אֶצְלוֹ פֵּרוֹת[35] שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל כֻּלָּן קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס יוֹם טוֹב; אֲבָל אִם נִשְׁאַר תַּבְשִׁיל שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי - אֵינוֹ צָרִיךְ לְבַעֲרוֹ, שֶׁהַתַּבְשִׁיל כִּמְבֹעָר[36]. וְכֵן[37] יַיִן וְתֶבֶלִין - הֲרֵי הֵן כִּמְבֹעָרִין[38].

34) כלומר, שחייב לבער. 35) כשהם חיים ולא מבושלים. 36) "לפי שאם יישאר וישהה (את התבשיל), יפסיד". 37) ירושלמי שם: "הכל מודים בפת ושמן שהוא צריך לבער [צריך לומר, שפת שהתקשתה אפשר לרככה במים ולא נפסדה] ביין ותבלין שהוא כמבוער. מה פליגין [=במה נחלקו] בתבשיל". 38) שהיין אם ישהה יחמיץ והתבלין, יפוג טעמו.

י. פֵּרוֹת שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת בִּשְׁעַת הַבִּעוּר[39] - אֵין מְעַכְּבִין אוֹתוֹ לְהִתְוַדּוֹת, וְאֵינוֹ חַיָּב לְבַעֲרָן.

39) כלומר, בערב יום טוב אחרון של פסח.

יא. מִי שֶׁהָיוּ פֵּרוֹתָיו[40] רְחוֹקִין מִמְּנוּ וְהִגִּיעַ יוֹם הַבִּעוּר - הֲרֵי זֶה קוֹרֵא שֵׁם[41] לַמַּתָּנוֹת, וּמְזַכֶּה לָהֶן לְבַעֲלֵיהֶן עַל גַּב קַרְקַע[42] אוֹ לְמִי שֶׁזּוֹכֶה לָהֶן[43] לְבַעֲלֵיהֶן, וּמִתְוַדֶּה לְמָחָר. שֶׁנְּתִינַת הַמִּטַּלְטְלִין עַל גַּבֵּי קַרְקַע אֵינָהּ אֶלָּא מַתָּנָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִזּוּק[44]. אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְנוֹת לָהֶם הַמַּעֲשֵׂר בַּחֲלִיפִין, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כִּמְכִירָה, וְהַמַּעַשְׂרוֹת[45] וְהַתְּרוּמוֹת וְהַמַּתָּנוֹת[46] - נֶאֱמַר בָּהֶן נְתִינָה[47], לֹא מְכִירָה.

40) שהם טבל. 41) וצריך לציין מקום המתנות בכרי: "בצפונו או בדרומו". אבל בלי ציון מקום לא אמר כלום. 42) בבבא מציעא יא: "אמר ליה ההוא מדרבנן, רבן גמליאל, מטלטלי אגב קרקע הקנה להם". 43) כמו שזיכה רבן גמליאל לעניים, ביד עקיבא בן יוסף. 44) כלומר, אף שהקרקע עצמה נקנית בכסף, והרי זה כמכר המתנות, אינן אלא מתנה אגב הקרקע, ולא נקנו יחד עם הקרקע תמורת הכסף. 45) מעשר ראשון, תרומה גדולה ותרומת מעשר. 46) מתנות עניים. 47) במעשרות: "נתתיו ללוי" "זה מעשר לוי". ובתרומות: "וגם נתתיו" "זו תרומה ותרומת מעשר". ובמתנות עניים: "ולגר ליתום ולאלמנה" "זה מעשר עני, הלקט והשכחה והפאה".

יב. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת עַד שֶׁיּוֹצִיא כָּל הַמַּתָּנוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת. הַקֹּדֶשׁ - זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי, הַקָּרוּי קֹדֶשׁ. מִן הַבַּיִת - זוֹ חַלָּה, שֶׁהִיא הַמַּתָּנָה שֶׁל כֹּהֲנִים בַּבַּיִת. נְתַתִּיו לַלֵּוִי - זֶה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן. וְגַם נְתַתִּיו - מִכְּלָל שֶׁקְּדָמַתּוּ מַתָּנָה אַחֶרֶת[48], וְהִיא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[49]. לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה - זֶה מַעֲשַׂר עָנִי[50] וְלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה[51]. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה מְעַכְּבִין אֶת הַוִּדּוּי[52].

48) "ואמרו: וגם נתתיו ללוי, יורה על מעלה שניה קדמה לו [למעשר ראשון], לפי שמלת "וגם" אצלם, תוספת, כמו הנוסף עליו". 49) אין הכוונה לומר ש"וגם נתתיו" מדבר על תרומת מעשר, שהרי אף על פי שבדיעבד חלה הפרשת תרומת מעשר לפני הפרשת מעשר ראשון, אבל הרי לכתחילה אין לעשות כן, אלא הכוונה שלמדים תרומת מעשר מתרומה גדולה. 50) [המתחלק בתוך הבית. אבל מעשר עני המתחלק בגורן אינו בכלל פסוק זה. 51) [אף על פי שאין בהם מצוות נתינה, שהרי "עזיבה" נאמר בהם - נראה שחכמים תקנו כן למצוה לכתחילה, שלא יתוודה עד שיקיים גם מצוות אלו. ואם כן גם מעשר עני המתחלק בגורן, שגם בו לא נאמרה נתינה אלא עזיבה אף הוא בכלל זה, מדרבנן]. 52) כיוון שלא נאמרה "נתינה", אלא "עזיבה" ולכן אינם בכלל "וגם נתתיו", האמור בפרשת הוידוי.

יג. וְצָרִיךְ לְהַפְרִישׁ הַמַּתָּנוֹת עַל הַסֵּדֶר וְאַחַר כָּךְ יִתְוַדֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר: כְּכָל מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי; הָא אִם הִקְדִּים מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לְרִאשׁוֹן[53] - אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת[54]. נִשְׂרַף טִבְלוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת, שֶׁהֲרֵי לֹא הִפְרִישׁ מַתָּנוֹת וְלֹא נְתָנָן לְבַעֲלֵיהֶן. וּבַזְּמַן שֶׁהָיוּ נוֹתְנִין מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַכֹּהֲנִים[55] - לֹא הָיוּ מִתְוַדִּין; שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי[56].

53) שעבר על לא תעשה. 54) שאינו יכול לומר: "עשיתי ככל אשר צויתני". 55) היינו בזמנו של עזרא. 56) שהרי הוא נותנו לכהן.

יד. מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּלְבַד - מִתְוַדֶּה; שֶׁעִקַּר הַוִּדּוּי בְּמַעֲשֵׂר הוּא[57]. וְכֵן אִם לֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא בְּכּוּרִים בִּלְבַד - מִתְוַדֶּה[58]; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ - הַקֹּדֶשׁ הָרִאשׁוֹן[59], שֶׁהוּא הַבְּכּוּרִים. אֲבָל מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא תְּרוּמָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ - אֵינוֹ מִתְוַדֶּה; שֶׁאֵין הַתְּרוּמָה טְעוּנָה וִדּוּי אֶלָּא בִּכְלַל שְׁאָר הַמַּתָּנוֹת[60].

57) ששורפין אותו, ולשון "ביערתי", שייך בו יותר מכולן. 58) שאף ביכורים מתבערים. 59) שהביכורים מפרישים

אותם תחילה לכל. 60) ונראה שאף אם היה לו מעשר ראשון לבד אינו מתוודה. וטעם הדבר, שכל המתנות נותנן לבעליהם ואינו מבערם, ואינו יכול לומר עליהן "ביערתי הקודש מן הבית".

טו. לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ - שֶׁלֹּא הִפְרַשׁ מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, וְלֹא מִן הַתָּלוּשׁ עַל הַמְחֻבָּר, וְלֹא מִן הַמְחֻבָּר עַל הַתָּלוּשׁ, וְלֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן, וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ. וְלֹא שָׁכַחְתִּי - שֶׁלֹּא שָׁכַח[61] מִלְּבָרְכוֹ[62] וּמִלְּהַזְכִּיר שְׁמוֹ[63] עָלָיו[64]. לֹא אָכַלְתִּי בְּאֹנִי מִמֶּנּוּ. הָא אִם אֲכָלוֹ בַּאֲנִינָה - אֵינוֹ מִתְוַדֶּה[65]. וְלֹא בִּעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא. הָא אִם הִפְרִישוֹ בְּטֻמְאָה[66] - אֵינוֹ מִתְוַדֶּה. וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת - שֶׁלֹּא לָקַח מִמֶּנּוּ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין, וְלֹא נְתָנוֹ לְאוֹנְנִים אֲחֵרִים[67]. שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְיָ אֱלֹהָי - שֶׁהֱבִיאוֹ לְבֵית הַבְּחִירָה[68]. עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי - שֶׁשָּׂמַח[69] וְשִׂמַּח בּוֹ[70]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב.

61) ולא היה לו לשכוח, ולפיכך קרוב הוא להיות פושע. 62) יש אומרים כי הכוונה לברכת המזון שלאחר המזון, שהיא מן התורה. 63) וכן מלכותו של הקב"ה, שכל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות, אינה ברכה. 64) על הפירות שאכל, כגון מעשר שני ונטע רבעי שהם לבעלים. ומכיוון שלא נאמר כאן שאם עבר עליהם אינו מתוודה, נראה שאינם מעכבים את הוידוי, לפי שבכל אלה אין תרומתו תרומה ואין מעשרותיו מעשר, ואם כן לא קלקל במתנות עצמם כלום. 65) כיוון שקלקל במתנה עצמה, שאכלה שלא כדין. 66) [בתוספתא שם, הלכה כד: "דבר אחר [ביערתי הקודש מן הבית], כיוון שהפרשתו מן הבית אין אתה זקוק לו", וכוונת התוספתא, שהפרשתו מן הבית זו ביעורו. וזו כוונת המשנה כאן, שכיוון שהפרישן מן הבית ונתן המתנות למי שחייב לתיתן, או שנתן מעשר שני לחבירו קודם זמן הביעור, והמתנות היו טמאות, או שהיו טהורות וימצאם הטמא, ונמצא שיאכלו המתנות בטומאה והמפרישן מן הבית הוא שגרם לזה]. 67) שאם נתן להם, הרי הכשילם באכילה באנינות. ולא נאמר כאן אם עבר מה דינו: אם מתוודה או לא. 68) כלומר, הביכורים. אבל מעשר שני, דיו אם הביאו לפנים מן החומה. 69) בין במעשר שני שנאמר בו "ושמחת אתה וביתך" ובין בביכורים שנאמר בהם "ושמחת בכל הטוב". 70) בביכורים שנאמר בהם "ושמחת בכל הטוב וגו' אתה והלוי והגר אשר בקרבך".

טז. הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם, עַד כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ - זוֹ בַּקָּשָׁה שֶׁיִּתֵּן[71] טַעַם בַּפֵּרוֹת[72].

71) הקב"ה. 72) "עניינו, שיהיו שמנות וטובות הטעם. וזה הדרש שהוא דורש בכאן [במשנה] זו הפרשה מלה במלה אין רצונו שיאמר אדם זה בשעת הוידוי, אבל יודיענו בכאן על דרך הפירוש ענייני זאת הפרשה, אבל בשעת הקריאה אינו קורא אלא הפרשה בלשונה כמו שניתנה על ידי הנביא [משה רבינו]". וצריך עיון למה השמיט רבינו יתר הבקשות שנזכרו במשנה שם "וברך את עמך ישראל בבנים ובבנות וכו' בטל ומטר ובוולדות בהמה"? (רדב"ז).

יז. יִשְׂרָאֵל וּמַמְזֵרִים[73] - מִתְוַדִּים, אֲבָל לֹא גֵרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים; מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ, וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לָנוּ. כֹּהֲנִים וּלְוִיִּים - מִתְוַדִּים; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָטְלוּ חֵלֶק בָּאָרֶץ, יֵשׁ לָהֶם עָרֵי מִגְרָשׁ.

73) נראה שהחידוש כאן, שלא נאמר כיוון שאין הוא זרע כשר, אין הוא בכלל הכתוב: "ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך", שדרשו בו: "זרע המיוחס אחריך", אלא הרי הוא כבנו לכל דבר.

סְלִקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים עִם שְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה שֶׁבַּגְּבוּלִין

יֵשׁ בִּכְלָלָן תֵּשַׁע מִצְוֹת. שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַחַת מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְהַפְרִישׁ בִּכּוּרִים וּלְהַעֲלוֹתָן בַּמִּקְדָּשׁ. ב) שֶׁלֹּא יֹאכַל הַכֹּהֵן בִּכּוּרִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. ג) לִקְרוֹת עֲלֵיהֶן. ד) לְהַפְרִישׁ חַלָּה לַכֹּהֵן. ה) לָתֵת לַכֹּהֵן זְרוֹעַ וּלְחָיַיִם וְקֵבָה. ו) לִתֵּן לוֹ רֵאשִׁית הַגֵּז. ז) לִפְדּוֹת בְּכוֹר הַבֵּן וְלִתֵּן פִּדְיוֹנוֹ לַכֹּהֵן. ח) לִפְדּוֹת פֶּטֶר חֲמוֹר וְלִתֵּן פִּדְיוֹנוֹ לַכֹּהֵן. ט) לַעֲרֹף פֶּטֶר חֲמוֹר אִם לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שכ"ד מתנות ניתנו לכהנים. והכהן שאינו מודה בהן. והאוכל מהן מאי מברך.

א. עֶשְׂרִים[2] וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת נִתְּנוּ לַכֹּהֲנִים, וְכֻלָּן מְפֹרָשִׁין בַּתּוֹרָה[3], וְעַל כֻּלָּן נִכְרְתָה בְּרִית לְאַהֲרֹן[4]. וְכָל כֹּהֵן[5] שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בָּהֶן - אֵין לוֹ חֵלֶק בַּכֹּהֲנִים[6], וְאֵין נוֹתְנִין לוֹ מַתָּנָה מֵהֶן[7].

2) תוספתא חלה פ"ב הלכה ח, הובאה בחולין קלג: ובבבא קמא קי:. והקדים רבינו פרק זה, כדי ליתן טעם מדוע כתב הלכות ביכורים וחלה ומתנות וראשית הגז ופדיון הבן ופטר חמור, כאחד (רדב"ז). 3) בתוספתא שם: "עשרים וארבע מתנות כהונה לאהרן ובניו בכלל ובפרט ובברית מלח". "בכלל" היינו שנתפרשו בתורה בכללן, שנאמר (במדבר יח, ח) "לכל קדשי בני ישראל, לך נתתים". "ובפרט", היינו שכל מתנה ומתנה נתפרשה בתורה (תוספתא כפשוטה שם, בשם רב חנינאי גאון). 4) כמו שנאמר (שם, יט) "כל תרומות הקדשים וגו' ברית מלח עולם היא". 5) בחולין קלב: "ואמר רב חסדא, כ"ד מתנות כהונה, כל כהן שאינו בקי בהן, אין נותנין לו מתנה. ולאו מילתא היא. דתניא, וכו' וכל כהן שאינו מודה בה (בעבודה), אין לו חלק בכהונה.

טעמא, דאינו מודה בה, הא מודה בה אף־על־גב דאינו בקי בהן (וקשה לרב חסדא שתלה הדבר בבקיאות במתנות)". ומדברי הגמרא נראה, שלא היה קשה לרב חסדא אלא משום שתלה הדבר בבקיאות, כנ"ל, אבל אם היה רב חסדא אומר, כ"ד מתנות כל שאינו מודה בהן אין נותנין לו מתנה, לא היה קשה כלום. הרי שלא רק מי שאינו מודה בעבודה, אין לו חלק בכהונה, אלא אף מי שאינו מודה במתנות. וראה בכסף־משנה ובמעשה־רוקח. 6) כלומר, אין נותנים לו לעבוד עבודה. ומקור הדבר, מהברייתא הנ"ל, שהקשו ממנה על רב חסדא. 7) כרב חסדא הנ"ל.

1 **ב. וְכָל הָאוֹכֵל מַתָּנָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קְדֻשָּׁה[8] - מְבָרֵךְ: אֲשֶׁר**
2 **קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לֶאֱכֹל כָּךְ וָכָךְ.**

8) כמו תרומה וחלה שהן קודש (פ"ז מהלכות תרומות הלכה א, ולהלן הלכה ו). אבל לא ראשית הגז וכיוצא בה, שאינם קרויים קודש (להלן הלכות ו־ז), שאכילתן מצוה, ראה בפט"ו מהלכות תרומות הלכה כב, ובפ"י מהלכות מעשה הקרבנות הלכה א ואילך.

3 **ג. שְׁמֹנֶה[9] מַתָּנוֹת מֵהֶם[10] - אֵין אוֹכְלִים אוֹתָן**
4 **הַכֹּהֲנִים אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ[11] לִפְנִים מֵחוֹמַת הָעַזָּרָה[12].**
5 **וְחָמֵשׁ[13] מַתָּנוֹת - אֵין אוֹכְלִין אוֹתָן אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם**
6 **לִפְנִים מֵחוֹמַת הָעִיר[14]. וְחָמֵשׁ[15] מַתָּנוֹת - אֵין זוֹכִין**
7 **בָּהֶן[16] מִן הַתּוֹרָה[17] אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד.**
8 **וְחָמֵשׁ[18] מַתָּנוֹת - זוֹכִין בָּהֶן בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה**
9 **לָאָרֶץ. וּמַתָּנָה אַחַת[19] - זוֹכִין בָּהּ מִן הַמִּקְדָּשׁ.**

9) בתוספתא שם, חלקו את המתנות באופן אחר, וכתבו רבינו להלן בהלכה יב. 10) מכ"ד המתנות הנ"ל. 11) ולא בכל העיר. 12) עזרת ישראל ולא עזרת נשים. וראה בהלכות מעשה הקרבנות שם, שלכתחילה אין לאכול בהיכל. 13) ראה להלן בהלכה ה. 14) והחלונות ועובי החומה - כלפנים (הלכות מעשה הקרבנות שם סוף הלכה ה). 15) ראה להלן הלכה ו. 16) הכהנים. 17) דקדק לכתוב "מן התורה", משום תרומה ותרומת מעשר וחלה, שהן מחמש המתנות הנ"ל (להלן שם), ונוהגות מדרבנן אף בחוצה לארץ, ראה למעלה פ"א מהלכות תרומות הלכות ד־ו. 18) ראה להלן הלכה ז. 19) ראה להלן הלכה ח.

10 **ד. מָה הֵן הַשְּׁמֹנֶה שֶׁאֵין נֶאֱכָלִין אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ?**
11 **בְּשַׂר הַחַטָּאת, אֶחָד חַטַּאת הָעוֹף וְאֶחָד חַטַּאת**
12 **הַבְּהֵמָה[20]; וּבְשַׂר הָאָשָׁם, בֵּין תָּלוּי בֵּין וַדַּאי[21];**
13 **וְזִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר[22]; וּמוֹתַר הָעֹמֶר[23]; וּשְׁיָרֵי**
14 **מִנְחוֹת[24] יִשְׂרָאֵל[25]; וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם[26]; וְלֶחֶם**
15 **הַפָּנִים[27]; וְלֹג שֶׁמֶן[28] שֶׁל מְצֹרָע. אֵלּוּ אֵינָן**
16 **נֶאֱכָלִין אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ.**

20) כן הוא בתוספתא שם, ובספרי לפרשת קרח (לבמדבר יח, כ). אבל להלן בהלכה יג מנאן בשתים. 21) כנ"ל. 22) ראה בפ"א מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ד, ובפ"י שם סוף הלכה ג. 23) כלומר, הנשאר לאחר הקמיצה וההקטרה, וראה בפ"ז מהלכות תמידין ומוספין הלכה יב. 24) הנשאר אחר הקמיצה וההקטרה, כנ"ל. 25) אבל מנחת כהנים אינה נקמצת, אלא נשרפת כולה (פי"ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ט). 26) ראה בפ"ח מהלכות תמידין ומוספין הי"א. 27) שם פ"ד הלכה ט. 28) ראה בפ"ד מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ג.

17 **ה. וּמָה הֵן הַחָמֵשׁ שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם?**
18 **חָזֶה וְשׁוֹק שֶׁל שְׁלָמִים[29]; וְהַמּוּרָם מִן הַתּוֹדָה;**
19 **וְהַמּוּרָם מֵאֵיל נָזִיר[30]; וּבְכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה[31];**
20 **וְהַבִּכּוּרִים[32]. אֵלּוּ אֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם.**

29) ראה בפ"י מהלכות מעשה הקרבנות הלכות ד־ה. 30) הלכות מעשה הקרבנות שם. 31) ראה בפ"א מהלכות בכורות הלכה ב. 32) להלן פ"ג הלכה ג.

21 **ו. וּמָה הֵן הַחָמֵשׁ שֶׁבָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל? הַתְּרוּמָה,**
22 **וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְהַחַלָּה[33]. וּשְׁלָשְׁתָּן קֹדֶשׁ[34].**
23 **וְרֵאשִׁית הַגֵּז[35], וּשְׁדֵה אֲחֻזָּה[36]. וּשְׁנֵיהֶן חֻלִּין[37].**
24 **אֵלּוּ אֵינָן זוֹכִין בָּהֶן מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ**
25 **יִשְׂרָאֵל[38]. וְאֵין אוֹכְלִין תְּרוּמוֹת וְחַלּוֹת שֶׁל אֶרֶץ**
26 **יִשְׂרָאֵל אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[39].**

33) שנקראת תרומה, כדלהלן בפ"ה הלכה יג. 34) ראה בפ"ז מהלכות תרומות הלכה א, ופט"ו שם הלכה כ. 35) להלן פ"י הלכה א. 36) ראה בפ"ד מהלכות ערכין, הלכות א־ב, יט. 37) שדה אחוזה חולין הוא, שהרי הכהנים פודין אותו (שם הלכה יט). ולענין ראשית הגז, ראה להלן פ"י הלכה יז. 38) ראה למעלה בהלכה ג. 39) ולא בחוצה־לארץ, שכשיצאו לשם - נטמאו מיד (פ"ב מהלכות תרומות הלכה יז).

27 **ז. וּמָה הֵן הַחָמֵשׁ שֶׁזּוֹכִין בָּהֶן הַכֹּהֲנִים בְּכָל**
28 **מָקוֹם[40]? הַמַּתָּנוֹת[41], וּפִדְיוֹן הַבֵּן[42], וּפֶטֶר חֲמוֹר[43],**
29 **וְגֵזֶל הַגֵּר[44], וְהַחֲרָמִים[45]. וַחֲמִשְׁתָּן חֻלִּין לְכָל דָּבָר[46].**

~ נקודות משיחות קודש ~

על פי פשט משמע, שגדר פדיון פטר חמור הוא שפודין את החמור מן הכהן, היינו שפטר חמור שייך לכהן מיד כשנולד, כדמוכח מפשטות הכתובים בפרשת קורח "כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך.." אלא שאח"כ ממעט הכתוב פטר אדם ופטר בהמה שהם עצמם אינם ניתנים לכהן אלא רק פדיונם. ונמצא שגדר פטר חמור הוא פדיית החמור מיד הכהן ששייך לו מיד כשנולד, וכ"כ במהרי"ט אלגאזי. אבל בצפע"נ הל' כלאיים (יט, ד) כתב: "דמצות מתנות כהונה לא חל רק לאחר פדיון".

ואולי זהו דיוק לשון הרמב"ם כאן "החמש שזוכין בהן הכהנים בכל מקום כו' ופדיון הבן ופטר חמור" ולא נקט "פדיון פטר חמור", כי גדר מתנות כהונה הוא שחל על פטר חמור עצמו (אלא שחייבים לפדות אותו מיד הכהן).

(על־פי לקו"ש חלק ל"ו עמוד 63 והערה 39 ושו"ג)

40) בין בארץ בין בחוץ־לארץ. 41) זרוע לחיים וקיבה שנותן כל זובח בהמה טהורה. והן הנקראות בכל מקום מתנות (להלן פ"ט הלכה א). 42) להלן פי"א. ומצות פדיון הבן נוהגת אף בחוץ־לארץ (להלן פי"ב הלכה א). 43) להלן שם. 44) ראה בפ"ח מהלכות גזילה, מההלכה ה ואילך. 45) כלומר, חרמי כהנים. וראה בפ"ו מהלכות ערכין, מהלכה ד ואילך. 46) ראה להלן פ"ט הלכה כ, ובהלכות גזילה שם ראש הלכה ח, ובהלכות ערכין שם הלכה ה.

1 **ח. וְהַמַּתָּנָה שֶׁזּוֹכִין בָּהּ מִן הַמִּקְדָּשׁ[47] הוּא עוֹרוֹת**
2 **הָעוֹלוֹת[48]. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר עוֹרוֹת קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים**
3 **- כֻּלָּן לַכֹּהֲנִים[49].**

47) כלומר, שאין הישראל נותן לכהן, אלא נוטלין חלקם מן המקדש. 48) שהן קדשי קדשים. 49) ראה בפ"ה מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יט.

4 **ט. הַשְּׁמֹנֶה מַתָּנוֹת[50] שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ -**
5 **כֻּלָּן קָדְשֵׁי קָדָשִׁים הֵן, וְאֵינָן נֶאֱכָלִים אֶלָּא לְזִכְרֵי**
6 **כְּהֻנָּה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[51]. וּבָהֶן נֶאֱמַר: כָּל זָכָר**
7 **בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתוֹ[52] וְגוֹמֵר.**

50) הנ"ל בהלכה ד. 51) ראה הלכות מעשה הקרבנות שם הלכה ג. פ"ט ה"א, פ"י ה"ג, ופי"ב ה"ג. 52) צ"ל: אותה.

8 **י. הֶחָמֵשׁ שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם[53] - הֵן קָדָשִׁים קַלִּים, וְנֶאֱכָלִין**
9 **לִזְכָרִים וְלִנְקֵבוֹת[54]. וּבָהֶן נֶאֱמַר: לְךָ נְתַתִּים וּלְבָנֶיךָ**
10 **וְלִבְנֹתֶיךָ אִתְּךָ לְחֹק עוֹלָם[55]. וְאַף עַל פִּי כֵן, אֵין נִתָּנִין**
11 **אֶלָּא לִזְכְרֵי כְּהֻנָּה, שֶׁהֲרֵי לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר הֵן[56].**
12 **וְהַבְּכוֹר[57] - מַקְרִיבִין חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ, וְאֵין מַקְרִיבוֹ אֶלָּא**
13 **אִישׁ[58]. וְכֵן עוֹרוֹת קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים[59], וּשְׁדֵה אֲחֻזָּה[60],**
14 **וְהַחֲרָמִים[61], וְגֶזֶל הַגֵּר[62] - אֵין זוֹכִין בָּהֶן אֶלָּא אַנְשֵׁי**
15 **מִשְׁמָר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[63]. וְכֵן פִּדְיוֹן הַבֵּן - לִזְכְרֵי**
16 **כְּהֻנָּה; שֶׁכֵּן נֶאֱמַר בּוֹ: וְנָתַתָּ הַכֶּסֶף לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו[64].**
17 **וּפֶטֶר חֲמוֹר - לִזְכְרֵי כְּהֻנָּה; שֶׁדִּין הַבְּכוֹרוֹת כֻּלָּן**
18 **שָׁוֶה[65]: לִזְכָרִים וְלֹא לִנְקֵבוֹת.**

53) הנ"ל בהלכה ה. 54) ראה בפ"י שם הלכות ד־ה. 55) פסוק זה נאמר בחזה ושוק של שלמים (שם הלכה ד). ובמורם מתודה ואיל נזיר נאמר (במדבר יח, יט) "כל תרומות הקדשים אשר ירימו בני ישראל לה' נתתי לך ולבניך ולבנותיך" (שם הלכה ד). ובבכור נאמר (שם, יז־יח) "אך בכור שור וגו' ובשרם יהיה לך, כחזה התנופה וכשוק הימין" (שם הלכה ה). ובביכורים נאמר (שם, יג) "ביכורי כל אשר בארצם וגו' כל טהור בביתך יאכלנו" ו"כל טהור" לרבות אשתו, ראה מנחות פד: 56) כמפורש להלן פ"ג הלכה א, וכן הוא במשנה סוף ביכורים: "נותנין אותם לאנשי משמר, והם מחלקין ביניהם כקדשי המקדש", והם נותנים אותם גם לנשים. וראה בחזון־איש. 57) שאינו ניתן לאנשי משמר (פ"א מהלכות בכורות הלכה טו). וראה בפירוש המשנה לחלה פ"ד משנה ט. 58) ולכן נותנים את הבכור לזכרי כהונה בלבד, והללו אם ירצו יתנוהו לכהנות לאכלו (רדב"ז). 59) ראה בפ"ה מהלכות מעשה הקרבנות הלכות יט־כ. 60) ירושלמי חלה פ"ד הלכה ד. וראה בפ"ד מהלכות ערכין הלכה כד. 61) ירושלמי שם, והלכות ערכין שם. 62) ראה בפ"ב מהלכות גזילה הלכה ה. 63) במקומות הנ"ל. 64) ובחולין קלב. "אמר ליה רבי: מטונך, אהרן ובניו כתובין בפרשה (ולכן רק מנחת כהן קרבה כולה, אבל מנחת כהנת נאכלת)". וכדעת רבינו כן דעת הרא"ש והרשב"א (משנה־למלך), אבל התוספות בפסחים מט: ד"ה אמר ובעוד מקומות, חולקים וסוברים שפדיום הבן ניתן אף לכהנות. 65) כן הוא בבכורות ד. שבכור בהמה טמאה הוקשה לבכור אדם.

19 **יא. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁהַמַּתָּנוֹת שֶׁנִּתָּנִין לִנְקֵבוֹת כִּזְכָרִים**
20 **- חָמֵשׁ מַתָּנוֹת: תְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[66], וְחַלָּה[67],**
21 **וּמַתְּנוֹת בְּהֵמָה[68], וְרֵאשִׁית הַגֵּז[69]. וּמִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר**
22 **שֶׁרֵאשִׁית הַגֵּז נִתֶּנֶת לְכֹהֲנוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית דְּגָנְךָ**
23 **תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן לוֹ; מָה**
24 **רֵאשִׁית דָּגָן נִתֶּנֶת לִנְקֵבוֹת כִּזְכָרִים[70], אַף רֵאשִׁית**
25 **הַגֵּז[71].**

66) ראה בפ"ו מהלכות תרומות הלכה א. 67) היא כתרומה, כדלהלן בפ"ה הלכה יג. 68) להלן פ"ט הלכה כ. 69) להלן פ"י הלכה יז. 70) כנ"ל בהלכות תרומות שם. 71) ראה להלן פ"י שם, שראשית הגז שהיא כחולין, ניתנת לכהנת אף־על־פי שהיא נשואה לישראל, ואילו תרומה שיש בה קדושה, אסורה לכהנת הנשואה לישראל באכילה (הלכות תרומות שם הלכה ז). וראה משנה־למלך.

26 **יב. מָנוּ חֲכָמִים[72] מַתָּנוֹת אֵלּוּ עַל דֶּרֶךְ אַחֶרֶת וְאָמְרוּ:**
27 **עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה נִתְּנוּ לְאַהֲרֹן, וְאֵלּוּ הֵן:**
28 **עֶשֶׂר בַּמִּקְדָּשׁ[73], אַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם, וְעֶשֶׂר בַּגְּבוּלִין[74].**

72) בתוספתא חלה פ"ב הלכה ז. 73) כלומר, שאין נאכלים אלא במקדש, כנ"ל בהלכה ד. 74) מחוץ לירושלים. מהן בתוך ארץ ישראל, ומהן אף מחוצה לה.

29 **יג. עֶשֶׂר בַּמִּקְדָּשׁ: חַטָּאת בְּהֵמָה, וְחַטַּאת הָעוֹף[75],**
30 **אָשָׁם, וְאָשָׁם תָּלוּי[76], זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר, וְלֹג שֶׁמֶן**
31 **שֶׁל מְצֹרָע, שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, וְלֶחֶם הַפָּנִים, שִׁירֵי מִנָּחוֹת,**
32 **וּמוֹתַר הָעֹמֶר.**

75) כן הוא בתוספתא. ולמעלה שם, מנה רבינו שתי החטאות כאחת. 76) כן הוא בתוספתא, ולמעלה שם מנאן רבינו כאחת.

33 **יד. אַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם: הַבְּכוֹר, וְהַבִּכּוּרִים, וּמוּרָם[77]**
34 **מִתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר, וְעוֹרוֹת קָדָשִׁים[78].**

77) ראה להלן הלכה טו. 78) אף שכהנים זוכין בעורות מן המקדש (כנ"ל בהלכה ח), ואוכלים את דמיהן בכל מקום שירצו, מנאן רבינו בין המתנות שבירושלים, כיון שדרך הכהנים היתה למכור העורות ולאכול דמיהם בירושלים (רדב"ז למעלה בהלכה ג). וראה בתוספות חולין קלג: ד"ה ועורות, וברש"י לבבא קמא קי:

טו. עֶשֶׂר בַּגְּבוּלִין: תְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְחַלָּה, וְרֵאשִׁית הַגֵּז, וְהַמַּתָּנוֹת, וּפִדְיוֹן הַבֵּן, וּפִדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר, שְׂדֵה חֲרָמִים, וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה, וְגֶזֶל הַגֵּר. וּלְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, חָשַׁב כָּל הַמּוּרָם מִקָּדָשִׁים קַלִּים מַתָּנָה אַחַת. וְהֵן: חָזֶה וְשׁוֹק הַמּוּרָם מִכָּל זֶבַח שְׁלָמִים, עִם הַלֶּחֶם הַמּוּרָם עִמָּהֶם[79] [אִם הָיָה[80] תּוֹדָה, עִם הַזְּרוֹעַ הַמּוּרֶמֶת מֵאֵיל נָזִיר עִם הַלֶּחֶם הַמּוּרָם עִמָּהּ][81] עִם חָזֶה וָשׁוֹק[82]. הוֹאִיל[83] וּשְׁלָשְׁתָּן[84] שְׁלָמִים הֵן, חָשׁוּב הַמּוּרָם מֵהֶם[85] מַתָּנָה אַחַת.

79) כלומר, עם החזה והשוק. 80) זבח השלמים. ופיסקא זו איננה בדפוס רומי, אבל ישנה בדפוסים ראשונים. 81) עם הזרוע. 82) המורמים עם הזרוע, מאיל הנזיר. 83) כן הוא בחולין שם: "כיון דדמיין להדדי, חשיב להו כחדא". 84) שלמים, תודה ואיל נזיר. 85) משלמים, ותודה, ואיל נזיר.

טז. כָּל הַמַּתָּנוֹת שֶׁהֵן תְּלוּיוֹת בְּקָרְבָּנוֹת - תִּתְבָּאֵר כָּל אַחַת וְאַחַת בִּמְקוֹמָהּ בְּהִלְכוֹת קָרְבָּנוֹת[86]. וְכֵן גֶּזֶל הַגֵּר יִתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת גְּזֵלָה[87]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ דִּין שְׂדֵה אֲחֻזָּה וְדִין הַחֲרָמִים בְּהִלְכוֹת עֲרָכִין, וְדִין תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר - בְּהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת. וּבַהֲלָכוֹת אֵלּוּ אֲבָאֵר מִשְׁפְּטֵי הַמַּתָּנוֹת שֶׁאֵין תְּלוּיִין בְּקָרְבָּנוֹת, וְהֵן: הַבִּכּוּרִים, וְהַחַלָּה[88], וְהַמַּתָּנוֹת[89], וְרֵאשִׁית הַגֵּז[90], וּפִדְיוֹן הַבֵּן[91], וּפֶטֶר חֲמוֹר[92].

86) פ"י מהלכות מעשה הקרבנות הלכות ג־ה. 87) פרק ח הלכה ה ואילך. 88) להלן פרק ה ואילך. 89) להלן פרק ט. 90) להלן פרק י. 91) להלן פרק יא. 92) להלן פרק יב.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה להביא ביכורים למקדש, והיכן נוהגין. אין מביאין ביכורים אלא משבעת המינין. ואם מביאין אותה משקין. אימתי מביאין הביכורים. ואם מביאין מן הישן על החדש או להיפך. הגדל בעציץ נקוב והנוטע אילן לתוך שדהו והבריכו לתוך שדה חבירו. האריסין ובעלי זרוע שאונסין ולוקחין הארצות בפחות. הקונה אילן בתוך שדה חבירו או הלוקח פירות תלושין ולקח הקרקע. המוכר שדהו לגוי וחזר ולקחה ממנו. ואשרה שביטלה. הביכורים אם יש להן שיעור מן התורה. הפריש ביכוריו והוסיף עליהן. וכיצד מפרישין הביכורים אם נטמאו הפירות כולם. ואם הפריש ביכוריו ונמוחו או נבוזו. המפריש ביכוריו להעלותן בידו לירושלים.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהָבִיא בִּכּוּרִים לַמִּקְדָּשׁ, וְאֵינָם נוֹהֲגִין אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[2] וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ[4] תָּבִיא בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ[5]. וּמְבִיאִין[6] בִּכּוּרִים שֶׁל דְּבָרֵיהֶם[7] מֵעָרֵי סִיחוֹן וָעוֹג[8] וּמִסּוּרְיָא[9]; שֶׁהַקּוֹנֶה[10] בְּסוּרְיָא - כְּקוֹנֶה בִּירוּשָׁלַיִם[11]. [אֲבָל[12] עַמּוֹן וּמוֹאָב[13] וּבָבֶל][14], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן חַיָּבִין בִּתְרוּמָה וּבְמַעֲשְׂרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם[15] - אֵין מְבִיאִין[16] מֵהֶן בִּכּוּרִים[17]. וְאִם הֵבִיא בִּכּוּרִים מִחוּץ לָאָרֶץ - אֵינָן בִּכּוּרִים[18].

2) שקלים פ"ח מ"ח, ותוספתא שם פ"ג, ו'ספרי' פרשת כי־תבוא (דברים כו, ד). 3) כלים פ"א מ"ו, וחולין קלו, א. 4) משמע, המיוחדת לך ולא לגוי. יצאה חוצה־לארץ שהיא גם לגוי (ראה ברש"י חולין שם, ד"ה ארצך). ושם למדו כן ממה שנאמר (שם, ב) "אשר תביא מארצך". וכן הביא רבינו בפירוש המשנה לכלים שם. 5) כן הוא בתוספתא שם. אבל ב'ספרי' שם למדו כן ממה שנאמר (שם): "והניחו לפני מזבח ה' אלקיך" - "כל זמן שיש לך מזבח יש לך ביכורים, וכל זמן שאין לך מזבח אין לך ביכורים". וראה למעלה פ"ב מהל' מעשר שני ה"א. 6) לכתחילה בתורת חובה. 7) דברי סופרים. 8) שלא היו של עמון ומואב, וכבשון גם עולי מצרים וגם עולי בבל ('תוספות' יבמות טז. ד"ה עמון). ומה שאמרו בביכורים פ"א מ"י: "מביאין וקורין וכו' מעבר הירדן, רבי יוסי הגלילי אומר אין מביאין ביכורים מעבר הירדן, שאינה ארץ זבת חלב ודבש" - סובר רבינו שלא חייבו חכמים אלא מדרבנן. וכן נראה ב'ספרי' (כסף־משנה ו'מלאכת שלמה' בשם מהרי"ק, וראה בספר "זמנים" עמוד נב). אבל מפירוש המשנה שם, נראה שחייבים מן התורה. וב'ספר המצוות' (עשה קכה) וכן ב'חינוך' (מצוה צא), נראה מפורש שערי סיחון ועוג וסוריא חייבין מן התורה, וראה בהערות ל'ספר המצוות' שם (הוצאת מוסד הרב קוק), ובהערות משנה־למלך על ה'חינוך' שם. 9) חלה פ"ד סוף מ"יא, וראה בפירוש המשנה שם, וב'חזון איש'. 10) שם. וראה בפ"א מהל' תרומות ה"ד וט"ו. 11) וכל זה מדבריהם, כנ"ל. 12) המלים המוקפות אינן בדפוס רומי. 13) שטהרו בסיחון (ראה בפירוש המשנה לידים פ"ד מ"ג) ולא כבשוה עולי בבל, ראה ב'תוספות' יבמות שם. ובנוסחא אחרת נוסף: "ומצרים" ('מעשה רוקח'). 14) בתוספתא לא נזכרה "בבל", וכתבה רבנו מדעתו, שלעולם דינה שוה לדין עמון ומואב. 15) הל' תרומות שם ה"א. ושנער שכתב רבינו שם, היא בבל. 16) תוספתא ביכורים פ"א ה"ז. 17) [שהרי גם ביכורים טהורים אינם נאכלים אלא בירושלים, אחרי ההנחה בעזרה (להלן פ"ג ה"ג־ד), וביכורים אלה טמאים מחמת ארץ העמים, ואסורים באכילה גם בירושלים, ולפיכך לא חייבו חכמים להפריש ביכורים בחוצה לארץ, ורק תרומה וחלה שאין צורך להביאן לירושלים והן נאכלות במקומן - חייבו חכמים להפריש, שהרי בחוצה־לארץ הן נאכלות, אף־על־פי שהן טמאות בטומאת ארץ העמים, ראה פ"ז מהל' תרומות ה"ח, ולהלן פ"ה ה"י. וסוריא שלא גזרו טומאה אלא על גושה ולא על אוירה (גיטין ח:), יתכן שהביכורים שבה אינם טמאים, ולפיכך מביאים ממנה ביכורים, כנ"ל. ואף־על־פי שתרומה אין מביאים אפילו מסוריא (פ"ב מהל' תרומות הי"ז), אין זה אלא משום גזירה, שמא ירדפו הכהנים אחריה וייצאו לחוצה לארץ. אבל ביכורים, שהחיוב על הבעלים להביא, אין חשש זה, ראה ב'ירושלמי' סוף פ"ו דשביעית]. 18) [כמבואר למעלה, שלא תיקנו חכמים ביכורים לשריפה].

ב. אֵין[19] מְבִיאִין בִּכּוּרִים אֶלָּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין הָאֲמוּרִים[20] בְּשֶׁבַח הָאָרֶץ, וְהֵם: הַחִטִּים[21], וְהַשְּׂעוֹרִים, וְהָעֲנָבִים, וְהַתְּאֵנִים, וְהָרִמּוֹנִים, וְהַזֵּיתִים, וְהַתְּמָרִים[22]. וְאִם הֵבִיא[23] חוּץ מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין - לֹא נִתְקַדְּשׁוּ.

19) ביכורים פ"א מ"ג ומ"י. 20) בדברים ח, ח. וטעמו של דבר, אמרו ב'ירושלמי' (שם ה"ג), "מראשית כל פרי האדמה, מראשית, ולא כל ראשית וכו', אף "ארץ", שנאמר כאן, בשבעת המינים הכתוב מדבר". 21) וכוסמין אף־על־פי שהן מין חיטים, אינן בכלל שבעת המינים ('פני יהושע' בפסחים לו, ב - הגרע"א בשמו). [וכן הוא בתוספתא ברכות פ"ד: "וכוסמין אינן ממין שבעה"]. 22) בפסוק שם נאמר: "ודבש". וב'ירושלמי' שם: "ודבש, אלו התמרים. יכול דבש ממש וכו', אלא אלו התמרים". וראה להלן ה"ד, ובפירוש המשנה שם למשנה ג, וצ"ע. 23) 'ירושלמי' שם: "פשיטא הדא מילתא (= פשוט הוא דבר זה), הפריש ביכורים חוץ משבעת המינים, לא קדשו".

ג. אֵין מְבִיאִין[24] לֹא מִתְּמָרִים שֶׁבָּהָרִים[25], וְלֹא מִפֵּרוֹת שֶׁבָּעֲמָקִים, וְלֹא מִזֵּיתֵי שֶׁמֶן שֶׁאֵינָן מִן הַמֻּבְחָר[26]; אֶלָּא[27] מִתְּמָרִים שֶׁבָּעֲמָקִים וּמִפֵּרוֹת שֶׁבָּהָרִים, לְפִי שֶׁהֵן מִן הַמֻּבְחָר. [וְאִם הֵבִיא[28] שֶׁלֹּא מִן הַמֻּבְחָר], כְּגוֹן תְּמָרִים שֶׁבָּהָרִים, וּתְאֵנִים סוּרוֹת וּמְרֻקָּבוֹת[29], וַעֲנָבִים מְאֻבָּקוֹת וּמְעֻשָּׁנוֹת[30] - לֹא נִתְקַדְּשׁוּ[31].

24) שם, מ"ג. 25) שגדלים בהרים. 26) ב'ירושלמי' שם: זית שמן (הנזכר בכתוב), זה אגורי וכו'. ולמה נקרא שמו אגורי, שהוא אוגר שמנו לתוכו, וכל הזיתים מאבדין שמנן. וכל אלו פטורין מביכורים. וראה במשנה־למלך. 27) שם, מ"י. 28) המוקף אינו בדפוס רומי, ונוסף בדפוסים אחרים, וכן צריך להיות (משנה־למלך). וכן הביא 'מעשה רוקח' בשם נוסח אחר. וב'ירושלמי' שם: "בתמרים שבהרים ובפירות שבעמקים וכו', רבי יוחנן אמר לא קדשו, ורבי שמעון בן לקיש אמר קדשו". והלכה כרבי יוחנן, ולמד כן (מנחות פד:) "ממה שנאמר "מארצך" - ולא כל ארצך". וכן אמר עולא שם. 29) [ב'ירושלמי' שם: "תאנים סוכות מנוקבות", וזה מתפרש על פי המשנה בשביעית (פ"ב מ"ה, והובאה להלן פ"א מהל' שמיטה ה"ה) "סכין את הפגין ומנקבים אותם". ופירש רבינו שם: "סכין, מושחין בשמן למהר בישולן. ומנקבין, עושין בתאנים נקבים, וכן מנהג התאנים בקצת מקומות אצלנו שאינן מתבשלין עד שימשחו בשמן עץ דק ונוקבין בו מקצת כל תאנה מהם". ובדפוס רומי "ותאנים סוכות ומנוקבות", וכן הביא 'מעשה רוקח' בשם נוסח אחר, וצ"ל כב'ירושלמי' הנ"ל]. 30) 'ירושלמי' שם. ואף זה מתפרש על־פי המשנה (שם, מ"ב) "מאבקין, מעשנין" (והובא להלן שם). ו"מאבקין" היינו שמפזרים עליהם האבק, ו"מעשנין" היינו שעושים תחתיהם עשן להרוג התולעים (פירוש המשנה, שם). 31) ב'ירושלמי' ובבבלי מס' מנחות שם אמרו כן בתמרים שבהרים, ומזה למד רבינו לתאנים סורות (כסף־משנה).

ד. אֵין[32] מְבִיאִין בִּכּוּרִים מַשְׁקִין[33], חוּץ מִזֵּיתִים וַעֲנָבִים בִּלְבַד; שֶׁנֶּאֱמַר: פְּרִי[34] הָאֲדָמָה - [וְלֹא מַשְׁקֶה][35]. וְאִם הֵבִיא[36] מַשְׁקִין - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ.

32) תרומות פי"א מ"ג. וכדעת הבבלי חולין קכ, ב. ולא כדעת ה'ירושלמי' (תרומות שם ה"ג). וראה בפירוש המשנה לחלה פ"ד מי"א. 33) כלומר, מפריש פירות ביכורים וסוחטם, ומביא המשקה. 34) בחולין שם: "דתני רבי יוסף "פרי", פרי אתה מביא, ואי אתה מביא משקה. הביא ענבים ודרכן, מנין (כלומר, מנין שמשקין היוצאים מזיתים וענבים מביאים אותם ביכורים), תלמוד לומר: תביא (= אשר תביא מארצך. והיה לו לכתוב: אשר מארצך - רש"י)". 35) בדפוס רומי, ליתא תיבות אלו. 36) בחלה שם: "יוסף הכהן הביא ביכורי יין ושמן ולא קיבלו ממנו". ואף שרבינו פסק כמשנת תרומות הנ"ל, שמביאין יין ושמן - למד רבינו מכאן ששאר משקין אין מקבלין אותם (כסף־משנה).

ה. הַקְּרוּבִים[37] לִירוּשָׁלַיִם מְבִיאִין תְּאֵנִים וַעֲנָבִים לַחִים[38], וְהָרְחוֹקִין מְבִיאִין אוֹתָן[39] גְּרוֹגָרוֹת[40] וְצִמּוּקִין[41].

37) ביכורים פ"ג מ"ג. 38) שהם יפים מן הגרוגרות והצימוקים. 39) את התאנים והענבים. 40) תאנים יבשות. 41) ענבים מיובשים שהם מתקיימים יותר בדרך הרחוקה. ונראה מדברי רבינו שאם הביאו הקרובים גרוגרות וצימוקים, שמקבלים מהם - שהרי הרחוקים מביאים אותם לכתחילה.

ו. אֵין[42] מְבִיאִין בִּכּוּרִים קֹדֶם לַעֲצֶרֶת; שֶׁנֶּאֱמַר: וְחַג הַקָּצִיר[43] בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ[44]. וְאִם הֵבִיא[45] - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ, אֶלָּא[46] יַנִּיחֵם שָׁם[47] עַד שֶׁתָּבוֹא עֲצֶרֶת וְיִקְרָא עֲלֵיהֶן[48]. וְכֵן[49] אֵין מְבִיאִין בִּכּוּרִים אַחַר חֲנֻכָּה[50], שֶׁהַבִּכּוּרִים שֶׁבִּכְּרוּ אַחַר חֲנֻכָּה הֵן חֲשׁוּבִין מִשָּׁנָה הַבָּאָה[51], וְיַנִּיחֵם[52] עַד[53] אַחַר עֲצֶרֶת.

42) ביכורים פ"א מ"ג, וחלה פ"ד מ"י. 43) הוא חג השבועות, שנאמר (שמות לד, כב) "וחג שבועות תעשה לך ביכורי קציר חטים". 44) הן שתי הלחם הקרבים בו ביום (ויקרא כג, יז) וגו': "אשר תזרע בשדה". כלומר, שתי הלחם הם ביכורי מעשיך, והם קודמין לביכורים אשר תזרע בשדה, וראה להלן. 45) ביכורים וחלה שם: "אנשי הר צבועים הביאו ביכוריהם קודם לעצרת, ולא קיבלו מהם". 46) תוספתא ביכורים פ"א ה"א (כסף־משנה). 47) כלומר, בעזרה, שכיון שכבר הביאם - יצא ידי חובתו (מנחות סח:, ופ"ז מהל' תמידין ומוספין הי"ז). 48) וקודם לכן אינו קורא עליהן, אף־על־פי שבדיעבד יצא (ראה למעלה) - חששו שמא יקבעו הדבר לחובה להביא ביכורים קודם לעצרת ('ירושלמי' סוף חלה). 49) בביכורים שם מ"ו: "מעצרת ועד החג (= חג הסוכות), מביא וקורא. מן החג ועד חנוכה, מביא ואינו קורא". משמע שמחנוכה ואילך - אינו מביא (כסף־משנה). 50) ואילו אלו שביכרו לפני חנוכה, והיו ראויים להבא, נדחו לגמרי, ולא יביאם כלל, וכן אמרו ב'ירושלמי' שם: "הפרישן קודם לחנוכה, ועבר

עליהן חנוכה, ירקבו (כן היא הגירסא המדוייקת. והכוונה, שנתקדשו כיון שהפרישם קודם חנוכה בזמן שהיו ראויים להבאה, אלא שאסרו להביאם). לאחר חנוכה (כלומר הפרישם אחר החנוכה, אף־על־פי שביכרו קודם חנוכה) לא קדשו". וטעמו של דבר, שקבעו חכמים את הזמן שבין חג השבועות לחנוכה להבאה, לפי שהזמן הזה הוא בכלל: "וחג הקציר", כיון שעדיין פירות מצויין בשדה, אבל לאחר חנוכה, ששוב אין הפירות מצויין בשדה, אין מביאין כלל. וראה ברע"ב שם. 51) לענין זה שאין להביאם עתה למקדש, והרי הם כפירות השנה שהקדימו לצמוח. אבל פשוט הוא שאין מביאין אותם כביכורים על פירות שחנטו לאחר טו בשבט, שזה הוא מן הישן על החדש, ראה להלן. 52) כנ"ל. והוא ב'ירושלמי' שם, וראה ב'מראה הפנים'. והראב"ד חולק וסובר שהפירות שביכרו לאחר חנוכה לא נתקדשו כלל, כיון שהם פסולת בלבד, ודינם כדין תאנים סורות הנ"ל בה"ג. 53) בדפוס רומי, תיבה זו ליתא.

1 **ז. אֵין[54] מְבִיאִין בִּכּוּרִים לֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן וְלֹא**
2 **מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ[55]. כֵּיצַד? לֹא יָבִיא מִפְּרוֹת**
3 **שֶׁחָנְטוּ קֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט עַל פֵּרוֹת שֶׁחָנְטוּ**
4 **אַחַר חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ[56]. אֶחָד הַנָּטוּעַ[57] וְאֶחָד הָעוֹלֶה**
5 **מֵאֵלָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּכּוּרֵי כָּל אֲשֶׁר בְּאַרְצָם.**

54) 'ירושלמי' שם. 55) שנאמר במעשר (דברים יד, כב) "עשר תעשר וגו', היוצא השדה שנה שנה", שאין מעשרין לא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש (תרומות פ"א מ"ה), וביכורים הוקשו למעשר (יבמות עג:). 56) שזה הוא ישן על החדש, וכן להיפך ('ירושלמי' שם). וכל זה בפירות האילן שראש השנה שלהם בטו בשבט (פ"ה מהל' תרומות הי"א, ופ"א מהל' מעשר שני ה"ב), אבל תבואות וכיוצא בהן - ראש השנה שלהן באחד בתשרי (שם ושם). ועי' רדב"ז. 57) במנחות פד: "ואין לי אלא שתזרע, עלו מאליהן מנין, תלמוד לומר (שמות כג, טז) "בשדה" (כלומר, הצומח בשדה מאליו). ואין לי אלא בשדה, מנין לרבות שבגג ושבחרובה וכו' תלמוד לומר (במדבר יח, יג) בכורי כל אשר בארצם". ורבינו הביא הפסוק "אשר בארצם" גם לגבי עולה מאליו, שהוא כולל הכל (רדב"ז).

6 **ח. וּפֵרוֹת[58] שֶׁל שֵׁתָּפִין[59] - חַיָּבִין בְּבִכּוּרִים; שֶׁנֶּאֱמַר:**
7 **בִּכּוּרֵי כָּל אֲשֶׁר בְּאַרְצָם [אֲשֶׁר יָבִיאוּ].**

58) בחולין קלו, א: "ביכורים, אף־על־גב דכתיב (דברים כו, ב) [מ]ארצך (בלשון יחיד) דידך אין, דשותפות לא, כתב רחמנא: בכורי כל אשר בארצם (לשון רבים, לרבות שותפים)". 59) אפילו שותפות ישראל וגוי, לפי שאין קנין לגוי בארץ ישראל, להפקיעה מקדושתה (למעלה פ"א מהל' תרומות ה"י, ולהלן הט"ו). ולכן לא מעטו בחולין שם, שותפות עם גוי, כדרך שמעטו שם לענין בכור ועוד דברים ('אור שמח', וכן כתב 'מעשה רוקח').

8 **ט. הַגָּדֵל[60] בְּעָצִיץ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נָקוּב[61], וְהַגָּדֵל**
9 **בִּסְפִינָה[62] - אֵינוֹ מֵבִיא מִמְּנוּ כָּל עִקָּר; שֶׁנֶּאֱמַר:**
10 **בְּאַרְצָם[63]. אֲבָל מֵבִיא[64] מִן הַגָּדֵל בְּגַג אוֹ בְּחָרְבָּה[65].**

60) ברייתא מנחות פה, א. 61) אף־על־פי שלדעת ריש לקיש, חילקו (שם פד:) בין נקוב לאינו נקוב, על פי סתירה שבין שתי ברייתות, שהאחת אומרת שבעציץ "מביא וקורא", והאחת אומרת "מביא ואינו קורא" - לפי הברייתא האחרונה (שם פה.), שעליה סמך רבי יוחנן, האומרת שבעציץ "אינו מביא כל עיקר", ובגג ובחורבה "מביא וקורא", ואינה מחלקת בעציץ גופו בין אינו נקוב, "שאינו מביא כל עיקר" לבין נקוב ש"מביא וקורא" - נראה מפורש, שאף בעציץ נקוב אינו מביא כל עיקר (ר"י קורקוס). וראה ב'קרית ספר' וב'מעשה רוקח'. 62) כל סוגי הספינה למיניה: של חרס ושל עץ, גוששת בארץ. ואף זה נלמד מהברייתא הנ"ל, שסתמה וכתבה "ושבספינה אינו מביא כל עיקר" ולא כסוגיית הגמרא (למעלה שם פד: לדעת ריש לקיש ע"פ הסתירה שבין שתי ברייתות) המחלקת בין ספינה של חרס, שמביא וקורא, לבין ספינה של עץ שמביא ואינו קורא. 63) בדפוס רומי: בארצכ' (= בארצכם), וראה ב'מעשה רוקח'. ונראה שצ"ל "מארצך", כמו שהוא במנחות שם לדעת רבי יוחנן: "מארצך, ולא כל ארצך", למעט שלא מן המובחר (ראה למעלה ה"ג), ואף הגדל בעציץ ובספינה אינו מן המובחר, ראה במנחות שם. 64) וקורא. כמפורש בברייתא שם. וראה להלן סוף הי"ג, ובפ"ד הי"ג. 65) אף כאן אין חילוק בין גג של מערה לגג של בית, ובין חורבה עבודה לחורבה שאינה עבודה, ולא כמו שחילקו שם בגמרא, שהרי הברייתא הנ"ל אינה מחלקת ביניהם (ר"י קורקוס).

11 **י. הַנּוֹטֵעַ[66] אִילָן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְהִבְרִיכוֹ[67] לְתוֹךְ שָׂדֵה**
12 **חֲבֵרוֹ[68] אוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים[69], אוֹ שֶׁהָיָה נוֹטֵעַ בִּשְׂדֵה**
13 **חֲבֵרוֹ אוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִבְרִיכוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, אוֹ**
14 **שֶׁהָיָה עֹקְרוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְהִבְרִיחַ קְצָתוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ**
15 **וְדֶרֶךְ הָרַבִּים אוֹ דֶּרֶךְ הַיָּחִיד מַפְסֶקֶת[70] בָּאֶמְצַע בֵּין**
16 **הָעֹקֶר וְהַצַּד הַמֻּבְרָךְ - אֵינוֹ מֵבִיא בִּכּוּרִים לֹא מִמַּה[71]**
17 **שֶׁהוֹצִיא בִּרְשׁוּת זוֹ[72] וְלֹא מִן הַצַּד שֶׁבִּרְשׁוּת**
18 **הָאַחֵרוֹן[73]; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ - עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל**
19 **הַגִּדּוּלִין מֵאַדְמָתְךָ[74].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"...שנאמר ביכורי אדמתך, עד שיהיו כל הגידולין מאדמתך".

ברוב המצוות התלויות בארץ, חלות החיוב תלוי בכיבוש הארץ ובחלוקתה, שהם הגורמים את חיוב המצוה. משא"כ לגבי ביכורים חלות החיוב תלוי בביאה לארץ בלבד, והתנאי "וירשתה וישבת בה" אינו גורם חלות החיוב אלא שהוא רק כהסרת "ארי דרביע עליה", כי קיום המצוה אפשרי רק כשיש לאדם שדה, כמו שאומר "הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה'", היינו לאחר ירושה וישיבה שלו כשיש לו חלק מבורר בארץ, אבל חלות החיוב הוא מיד בביאה לארץ ואינו תלוי בירושה וישיבה.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ד עמוד 149)

66) ביכורים פ"א מ"א. 67) כלומר, הטמין יחור של אילן בתוך שדהו והוציאו ברשות הרבים. 68) שלא ברשות.

וראה בהלכה הסמוכה. 69) שאינו רשאי לעשות כן. 70) שכשם שאינו רשאי לעשות כן באופן שדרך היחיד באמצע, כן אסור לעשות כן באופן שדרך הרבים מפסקת, שהרי אין עושין חלל תחת רשות הרבים ('ירושלמי' ה"א, וכן פסק רבינו בפי"ג מהל' נזקי ממון הכ"ג) ולא כרבי יהודה (במשנה שם) שאמר "כזה מביא", לפי שהוא סבר עושין חלל תחת רשות הרבים ('ירושלמי' שם). 71) שם. 72) כלומר, מן הפירות שיצאו מן העיקר. 73) כלומר, מן המובחר. 74) שם, מ"ב.

1 **יא. נָתַן[75] לוֹ חֲבֵרוֹ[76] רְשׁוּת לְהַבְרִיחַ[77] בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ,**
2 **אֲפִלּוּ לְשָׁעָה[78] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא בִּכּוּרִים[79]. וְאִם[80] הָיָה**
3 **הָאִילָן סָמוּךְ לְמֶצַר חֲבֵרוֹ[81] אוֹ נוֹטֶה לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ,**
4 **אַף עַל פִּי שֶׁחַיָּב לְהַרְחִיק[82] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא מִמֶּנּוּ**
5 **וְקוֹרֵא; שֶׁעַל מְנָת כֵּן[83] הִנְחִיל יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָאָרֶץ[84].**

75) 'ירושלמי' שם. 76) [אבל ברשות הרבים לא מועילה רשות, שלא אמרו (מגילה כו.) ששבעת טובי העיר (= נבחרי העיר) במעמד אנשי העיר יש להם רשות למכור בית הכנסת של רבים (שם) - אלא בכפרים, אבל בכרכים שאינו של הכפר אלא לכל ישראל - אין רשות לבני הכרך למכור בית הכנסת (שם). וכדעת רבינו חננאל (הובא ברשב"א בבא־בתרא ס.) שבני רשות הרבים אינם רשאים למחול. ומה שאמרו (בבא־בתרא כג.) "אחולי אחיל בני רשות הרבים גביה", זה אינו לא ברי"ף ולא ברא"ש, וכן אינו בשני כתבי־יד שם (דק"ס שם). ולפי נוסחתנו יש לומר שמדובר בכפר ולא בכרך, כנ"ל. ועי' ב'תוספות' שם ד"ה אחולי]. 77) כן הוא ב'ירושלמי' שם. [ונראה שנטילת רשות אינה מועילה אלא להברכה, אבל לא לנטיעה בתוך של חבירו. וכן דעת הראב"ד להלן בהי"ג]. 78) כלומר, לתקופה מסוימת. וכדעת רבי יונה שם. 79) אפילו מן הפירות שגדלו ברשות חבירו. שכיון שנתן לו רשות, הרי זה בכלל: "ביכורי אדמתך". ופשוט שהוא מביא וגם קורא, וכן מפורש ב'ירושלמי' שם (ועי' בר"י קורקוס בשם השגת הראב"ד כ"י). ורבינו סמך על מה שכתב להלן בפ"ד הי"ג: "ושאר המביאין חוץ מאלו - מביאין וקורין". וראה עוד להלן הי"ג (ר"י קורקוס). 80) בבא־בתרא כז, ב - בשם רבי יוחנן. 81) כלומר, בתוך ד' אמות. 82) כמפורש בפ"י מהל' שכנים ה"ח. וכסתם משנה שם כו, א. (וראה ב'תוספות' שם ב. ד"ה אומר, ושם כו: ד"ה גזלן) ושם כז, ב. 83) שיוכל להביא ביכורים ולקרוא עליהם, ולא יחשב כגזלן. 84) בפ"ה מהל' נזקי ממון ה"ג, מנה רבינו עשרה תנאים שהתנה יהושע בשעה שחלק את הארץ, ולא מנה שם תקנה זו. ובבבא־קמא פב, א - הקשו מדוע לא נמנה תנאי זה בכלל התנאים, ותירצו שמחלוקת היא בדבר. ואם כן, דברי רבינו צריכים־עיון (משנה־למלך). וב'אור שמח' (בבא־קמא שם) יישב על נכון: הרי עשרה תנאים אלו נוהגים גם בחוצה־לארץ (שם ה"ה), ואילו תקנה זו אינה אלא משום מצות ביכורים, ואינה אלא בארץ ישראל.

6 **יב. הָאֲרִיסִין וְהַחֲכִירִין[85], וּבַעֲלֵי זְרוֹעַ[86] שֶׁאוֹנְסִין אֶת**
7 **הַבְּעָלִים וְלוֹקְחִין מֵהֶן אַרְצוֹתָם בְּפָחוֹת[87], וְהַגַּזְלָנִין[88]**
8 **- אֵינָן מְבִיאִין בִּכּוּרִים, וַאֲפִלּוּ[89] נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[90];**
9 **שֶׁנֶּאֱמַר: בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ[91].**

85) ביכורים פ"ב מ"ב (ודלא כרבי יהודה, שם מי"א). האריסים הם העובדים בשדה אחרים תמורת מחצה או שליש או רביע מן התבואה. והחכירין הם החוכרים השדה תמורת סכום קצוב של תבואה. וראה בפ"ו מהל' מעשר הי"ג. ובפירוש המשנה שם פירש להיפך, וצ"ע. 86) במשנה: והסיקריקון. 87) ולא אמרו שמי שאנסוהו עד שמכר שדהו, ממכרו ממכר, אלא כשלקח דמי המקח, ולא פחות. וראה בפ"י מהל' מכירה ה"א. 88) שגוזלים ואינם נותנים כסף כלל. 89) 'ירושלמי' שם. 90) ש"הקרקע אינה נקנית לעולם לגזלן, אלא ברשות בעליה עומדת, ואפילו וכו' ונתייאשו הבעלים" (פ"ח מהל' גזילה הי"ד). 91) וכל אלו, אין הקרקע שלהם (משנה, שם).

10 **יג. הַקּוֹנֶה[92] אִילָן בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ - אֵינוֹ מֵבִיא,**
11 **לְפִי שֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע[93]. שְׁלֹשָׁה[94] - יֵשׁ לוֹ קַרְקַע[95].**
12 **וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא אִילָנוֹת בִּלְבַד[96], הֲרֵי הוּא**
13 **כְּמִי שֶׁקָּנָה קַרְקַע[97]. קָנָה[98] אִילָן אֶחָד וְקַרְקָעוֹ[99] -**
14 **הֲרֵי זֶה מֵבִיא[100].**

92) תוספתא ביכורים פ"א ה"ב (כדעת חכמים ולא כרבי מאיר), ו'ירושלמי' שם ה"ו. 93) כלומר, ברור הדבר שאין לו קרקע (וראה להלן פ"ד ה"ד, שבקונה שני אילנות - הדבר בספק), ורוצה לומר שאין לו שום זכות שימוש בקרקע חוץ מעצם יניקת האילן בקרקע חבירו, ולכן אין זה בכלל "אדמתך". 94) כלומר, קנה שלשה אילנות בתוך שדה חבירו. 95) שם פ"א מי"א. כלומר, קרקע הראוי להם (פכ"ד מהל' מכירה ה"א־ב). והיא זכות השימוש בקרקע שבסביבות האילנות, לשטוח פירות וכיוצא בזה (שם, הערה כג), שכיון שמכר לו שלשה אילנות, מן הסתם מכר גם את זכות השימוש בשטח שסביב האילנות. 96) כלומר, שאין לו קנין בעלות בגוף הקרקע, אלא זכות שימוש בלבד (רדב"ז. ועי' ראב"ד). 97) והרי זה בכלל "אדמתך", ומביא וקורא. 98) משנה, שם. 99) כלומר, התנה כן בשעת הקנייה. 100) וגם קורא, שהרי יש לו קרקע (ר"י קורקוס וכסף־משנה). ורבינו סמך על מה שכתב להלן פ"ד הי"ג, וראה למעלה הערה עח.

15 **יד. הַלּוֹקֵחַ[101] פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין[102] וְלָקַח הַקַּרְקַע[103] -**
16 **הֲרֵי זֶה מֵבִיא בִּכּוּרִים[104], שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ[105] קַרְקַע**
17 **וּפֵרוֹתֶיהָ. מָכַר לוֹ[106] פֵּרוֹת חוּץ מִן הַקַּרְקַע[107], אֲפִלּוּ**
18 **מְחֻבָּרִים[108] - מוֹכֵר אֵינוֹ מֵבִיא, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ פֵּרוֹת;**
19 **וְלוֹקֵחַ אֵינוֹ מֵבִיא[109], שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ קַרְקַע. חָזַר**
20 **הַמּוֹכֵר וְלָקַח הַפֵּרוֹת מִן הַלּוֹקֵחַ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא,**
21 **שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ קַרְקַע וּפֵרוֹתֶיהָ[110].**

101) 'ירושלמי' שם פ"א ה"ח: "רבי בון בר כהנא, בעי קומי רבי אילא, מכר לו שדה בקמתה (המחוברת לקרקע) מהו שיביא ממנה ביכורים, אמר ליה למה לאו. עד כדון לחה, אפילו יבישה (בתמיה), אמר ליה, אפילו יבישה, אפילו

קצורה (כלומר, שתבואתה תלושה), מעתה אפילו חיטים, כך אנו אומרים הלוקח מן השוק מביא ביכורים". כלומר: קנה פירות מן השוק, ושוב קנה גם הקרקע - הרי זה מביא ביכורים (ר"י קורקוס ורדב"ז). 102) כלומר, אפילו תלושין. 103) אפילו אחר שלקח הפירות, ראה למעלה. 104) וקורא. ראה למעלה הערה עח. 105) בשעת הבאת הביכורים. 106) "ירושלמי" שם: "מכר לו פירות ושייר לו קרקע, המוכר אינו יכול להביא שאין לו פירות וכו' הדא אמרה, חזר ולקחן ממנו, מביא". 107) כי דין הוא שהקונה פירות, לא קנה קרקע. קל־וחומר מקונה אילן שלא קנה קרקע (למעלה הי"ג). 108) החידוש בזה הוא לגבי הלוקח, שאף־על־פי שהפירות מחוברים, אינו מביא. 109) בבא זו של לוקח, אינה ב"ירושלמי" שם, ומקורה בבבלי בבא־בתרא פא, א - שאמרו שם שהלוקח פירות מן השוק, אינו מביא ביכורים. 110) ולא כתב כאן אם חזר הלוקח ולקח הקרקע מה דינו, שכבר כתב כן למעלה בתחילת ההלכה.

1 **טו. הַמּוֹכֵר[111] שָׂדֵהוּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְחָזַר וּלְקָחָהּ**
2 **מִמֶּנּוּ[112] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא מִמֶּנָּה בִּכּוּרִים מִן הַתּוֹרָה[113];**
3 **שֶׁאֵינָהּ נִפְקַעַת מִן הַמִּצְוָה בְּקִנְיַן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[114],**
4 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[115].**

111) משנה, גיטין מז, א. וגרס שם: "המוכר שדהו לגוי, וחזר ולקחה ממנו ישראל, הלוקח מביא ממנו ביכורים". וכן הוא במשניות שם. 112) כלומר, חזר וקנה ממנו את השדה, וכן כתב בפ"א מהל' תרומות ה"י. [שאם לא קנה השדה - אינו מביא, שהרי אין לו קרקע. ראה בהלכה הקודמת]. 113) במשנה שם: "מפני תיקון העולם". אבל בגמרא (שם:) ביארו, שבאמת הוא חייב מן התורה, אלא ששתי תקנות היו: מתחילה תיקנו שלא יביא בכורים (אף־על־פי שמן התורה חייב הוא, לפי שאין קנין לגוי), ואחר־כך חזרו ותיקנו שיביא. 114) שאם יש לו קנין בארץ ישראל – אף־על־פי שחזר וקנה ממנו, הרי זה ככיבוש יחיד (הל' תרומות שם). 115) שם. וכתב ר"י קורקוס שאפשר שכשם שבתרומות ומעשרות, אם נתמרח ביד גוי, פטור מתרומות ומעשרות (שם הי"א), כמו כן לענין ביכורים, אם ביכרו ביד גוי - פטורים מביכורים. והראב"ד כתב: "אע"פ שביכרו ברשות גוי". [וכוונתו לחייב מדרבנן. והוא הולך לשיטתו, שגם במעשרות חייב מדרבנן, אם מרחו הגוי, ראה פי"א מהל' מעשר הט"ו בהשגת הראב"ד].

5 **טז. אֲשֶׁרָה[116] שֶׁבִּטְלָהּ[117] - אֵין מְבִיאִין מִמֶּנָּה**
6 **בִּכּוּרִים[118]; שֶׁהַבִּכּוּרִים כְּקָדְשֵׁי מִקְדָּשׁ הֵן[119].**

116) "ירושלמי" ביכורים פ"א ה"ב. 117) מדובר באשירה של גוי שביטלה (ראה פ"ח מהל' עבודה זרה ה"ח, י־יא) וחזר ישראל ולקחה ממנו (ראה בהלכה הקודמת), אבל אשירה של ישראל אינה בטילה עולמית (הלכות עבודה זרה, שם ה"ט). 118) אף־על־פי שחנטו הפירות אחר שנתבטלה, אין מביאין ממנה ביכורים, כשם שבנעבד אסור גם העובר (פ"ג מהל' איסורי מזבח הי"ב־יג). אולם, חפירות של השנה הבאה דומים לנתעברה אחר שנעבדה, שכשר הוולד לקרבן (שם הי"ג). ועי' רדב"ז. 119) ראה להלן פ"ג ה"א.

7 **יז. הַבִּכּוּרִים[120] אֵין לָהֶם שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל**
8 **מִדִּבְרֵיהֶם[121] צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים. וְהָרוֹצֶה[122]**
9 **לַעֲשׂוֹת כָּל שֶׁדֵּהוּ בִּכּוּרִים - עוֹשֵׂהוּ[123].**

120) פאה פ"א מ"א. 121) אף־על־פי שבמשנה (שם פ"ב מ"ג) אמרו: "שהתרומה והמעשר וכו' ויש להם שיעור וכו' מה שאין בביכורים", והרי השיעור שבתרומה גדולה אינו אלא מדרבנן (פ"ג מהל' תרומות ה"א־ב), ואם כן, ביכורים אין להם שיעור אפילו מדרבנן (וראה בפירוש המשניות וברע"ב שם) - פסק רבינו כברייתא ב"ירושלמי" ביכורים פ"ג ה"א ('מלאכת שלמה' בפ"ב מ"ג). ועי' 'מאירי' חגיגה, הוצאת "מוריה" עמוד יא, ובהערת הרב ניסן זק"ש שם עמוד סא. 122) ביכורים פ"א מ"ד. 123) ב"ירושלמי" שם ה"ג: "דכתיב, וראשית כל בכורי כל" (אף אם הכל ביכורים).

10 **יח. הִפְרִישׁ[124] בִּכּוּרָיו וְחָזַר[125] וְהוֹסִיף עֲלֵיהֶן אוֹ**
11 **עִטְּרָן[126] - הֲרֵי הַתּוֹסֶפֶת כְּבִכּוּרִים[127]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
12 **אֲמוּרִים? כְּשֶׁהֵבִיא מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[128]; אֲבָל אִם הֵבִיא**
13 **מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אוֹ מִסּוּרְיָא[129] - אֵינָהּ כְּבִכּוּרִים. וְאַף**
14 **עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ כְּבִכּוּרִים, אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא**
15 **בְּטָהֳרָה[130]. וְאֵין[131] מְעַטְּרִין אֶת הַבִּכּוּרִים בְּכָל**
16 **מָקוֹם[132] אֶלָּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים.**

124) שם פ"ג מי"א. 125) כלומר, שנמלך להוסיף או לעטר. ופשוט הוא שאינו חייב לא להוסיף על הביכורים ולא לעטרם, ואין זה אלא הידור מצוה, וראה ב'תוספות אנשי שם' מ"י שם. 126) שם, מ"י: "תוספת הביכורים, מין במינו (שמוסיף מאותן פירות שמביא ביכורים). ועיטור הביכורים, מין בשאינו מינו (= משבעת המינים כדלהלן)". 127) במשנה, שם: "תוספת הביכורים מין במינו - נאכלת בטהרה - ופטורה מן הדמאי", אבל עיטור ביכורים: מין בשאינו מינו וחייב בדמאי, עיי"ש. וראה להלן בדין עיטור ביכורים לענין אכילה בטהרה. 128) משנה, שם. 129) שאין מביאים ביכורים מהם אלא מדבריהם (למעלה ה"א). 130) [שהרי לא מיעטו במשנה את ההבאה מחוצה־לארץ אלא מדין התוספת, ולא מדין העיטור (וראה להלן), ובמשנה שם נראה שהעיטור נאכל בטהרה כמו התוספת, שהרי לא מיעטוהו שם אלא מפטור דמאי (וראה ב'תוספות יום טוב' שם), ואם העיטור שבחוצה־לארץ לא נתמעט מאכילה בטהרה, קל־וחומר לתוספת שבחו"ל שלא נתמעטה. ומה שכתב הרדב"ז שלדעת רבינו מה שאמרו (מ"י) "תוספת הביכורים נאכלת בטהרה", היינו בחוצה־לארץ - תמוה שהרי בסיפא אמרו "פטורה מן הדמאי", ואילו בחוצה־לארץ לא גזרו כלל על הדמאי, כמפורש בפי"ג מהל' מעשר ה"ג. ועי' בר"י קורקוס]. 131) שם מ"ט, כרבי עקיבא. 132) כלומר, אפילו אם הביאם מסוריא. [שאין חילוק בין ארץ ישראל לבין סוריא אלא לענין התוספת, ולא לענין העיטור, ראה למעלה].

17 **יט. כֵּיצַד[133] מַפְרִישִׁין הַבִּכּוּרִים? יוֹרֵד[134] אָדָם לְתוֹךְ**

1 שָׂדֵהוּ[135] וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה[136], אֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים
2 שֶׁבִּכְּרוּ, רִמּוֹן שֶׁבִּכֵּר - קוֹשְׁרָן בְּגֶמִי[137] וְאוֹמֵר: הֲרֵי
3 אֵלּוּ בִּכּוּרִים. וְהֵם נַעֲשִׂים בִּכּוּרִים בְּמִחֻבָּר[138] מִשֶּׁקָּרֵא
4 לָהֶן שֵׁם[139], וְאַף עַל פִּי[140] שֶׁעֲדַיִן לֹא בָּשְׁלוּ כָּל
5 צָרְכָּן. וּמִשֶּׁיְּגַמְּרוּ וְיִתְלְשֵׁם מִן הַקַּרְקַע - אֵינוֹ צָרִיךְ[141]
6 לַחֲזֹר וְלִקְרוֹת לָהֶם שֵׁם. לֹא הִפְרִישָׁן בְּמִחֻבָּר[142] וְלֹא
7 קָרָא לָהֶם שֵׁם[143] וּתְלָשָׁם - הֲרֵי זֶה מַפְרִישָׁם אַחַר
8 שֶׁנִּתְלְשׁוּ[144]. וְאִם נִטְמְאוּ הַפֵּרוֹת כֻּלָּן - אֵינוֹ
9 מַפְרִישׁ[145] בִּכּוּרִים בְּטֻמְאָה, אֶלָּא מַפְרִישׁ[146] מִן
10 הַטָּהוֹר[147] עַל הַטָּמֵא לְכַתְּחִלָּה. וְאִם אֵין לוֹ פֵּרוֹת
11 אֲחֵרוֹת[148] לְהַפְרִישׁ מֵהֶן - יְרֵאָה לִי, שֶׁאֵינוֹ מַפְרִישׁ
12 בְּטֻמְאָה; שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין לְאִבּוּד[149]. וְכֵן יְרֵאָה לִי[150],
13 שֶׁהַבִּכּוּרִים שֶׁנִּטְמְאוּ - אֵינוֹ מַסִּיק בָּהֶן הַתַּנּוּר[151]
14 כִּתְרוּמָה טְמֵאָה[152], מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּקָדְשֵׁי מִקְדָּשׁ[153].

133) שם פ"ג מ"א. 134) כלומר, חייב להקדים ולקרוא לפירות שם, בעודם באילן. וראה ב'תוספות' בבבא־בתרא פא, א. וב'תוספות אנשי שם' למשנה שם. 135) כלומר, כשהקרקע והפירות שלו (ראה למעלה הי"ד). 136) שבשלה, ואף אם לא בשלה כל צרכה, כדלהלן. 137) הוא גומא (מין עשב) שבשמות ב, ג (פירוש המשנה לשבת פ"ח מ"ב). וזוהי הפרשת הביכורים במחובר, ראה להלן. 138) שם, פ"ב מ"ד. ופ"ג שם, כדעת חכמים ולא כרבי שמעון. 139) אבל בלי קריאת שם, אין הפירות נעשים ביכורים. 140) 'ירושלמי' שם פ"ג ה"א: "מה טעמא דרבנין, ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה, בשעת הבאה, פרי (כלומר, צריך שיהא פרי מבושל כל צרכו). הא בשעת הפרשה, אפילו בוסר, אפילו פגין". 141) משנה פ"ג שם, כתנא־קמא ולא כרבי שמעון. 142) שלא קשרן בגמי, כנ"ל. 143) שלא אמר: הרי אלו ביכורים, כנ"ל. 144) ב'ירושלמי' פאה פ"א ה"ה: "הפריש ביכורים מכרי ממורח וכו' (ומרוח הוא בתלוש. 'קרית מלך'). וכן נראה ממה שכתב רבינו להלן: "נטמאו הפירות כולן, אינו מפריש ביכורים בטומאה", וטומאה אינה אלא בתלוש ולא במחובר (פ"ב מהל' טומאת אוכלין ה"א). וראה בפירוש המשנה ביכורים פ"ב מ"ה. ואין אנו אומרים, שלדעת חכמים החיוב להפריש הוא דוקא במחובר ולא בתלוש, ולדעת רבי שמעון החיוב הוא דוקא בתלוש - אלא שלתנא־קמא החידוש הוא, שאפילו במחובר יכול להפריש, אבל מודים הם שאפשר להפריש גם בתלוש. 145) דבר זה נלמד ממה שאמרו במשנה שם: "תרומת מעשר שוה לביכורים בשתי דרכים וכו' ניטלת מן הטהור על הטמא". משמע שמן הטמא עצמו אינו מפריש (כסף־משנה). וטעמו של דבר, ראה להלן. 146) כן הוא במשנה הנ"ל. 147) מפירות טהורים. 148) טהורים. 149) מעילה י, א. ומנחות עד, א. אבל תרומה ומעשר שני מפרישים מן הטמא על הטמא (פ"ב מהל' תרומות הי"ד־טו, ופ"ג מהל' מעשר שני ה"ג), לפי שאין הפרשתם לאיבוד, שהרי תרומה טמאה ניתנת לכהן ליהנות בה בשעת שריפתה (הל' תרומות, שם), ומעשר שני ניתן לפדיון (הל' מעשר שני, שם), ואילו ביכורים אינם ניתנים להנות, כדלהלן, ואינם נפדים. וראה להלן. 150) ראה להלן. 151) יבמות עג, א. ו'ירושלמי' ביכורים פ"ב ה"א. 152) ראה בהל' תרומות שם, ופי"א שם ה"א. ורוצה לומר: אע"פ שהביכורים כתרומה (שם פט"ו ה"כ, ולהלן פ"ג ה"א־ה) - לענין זה אינם כתרומה, כדלהלן. 153) ביבמות שם, לא נתבאר הטעם למה אסור לבער ביכורים בטומאה, אם מפני שהוקשו למעשר שני, ואם כן אין זה אלא לדעת חכמים, ולא כרבי שמעון החולק על היקש זה (שם:) או מפני שהם כקדשי המקדש (ביכורים פ"ג מי"ב, כדעת חכמים ולא כרבי יהודה), וקודש אסור לבער בו בטומאה (עי' ביבמות שם), ולפי זה יתכן כי גם לרבי שמעון שאינו מקיש ביכורים למעשר שני (שם), אסור להבעיר ביכורים בטומאה. אבל ב'ירושלמי' שם מפורש: "אמר רבי יהודה, אוף (= אף) בביכורים שנטמאו, דברי הכל (= אסור לבער)", היינו בין לחכמים המקישים ביכורים למעשר שני, ובין לרבי שמעון שאינו מקיש, אסור לבער בהם בטומאה, מפני שהם כקדשי המקדש. ומה שכתב רבינו "יראה לי" אינו על גוף ההלכה אלא על טעמה: "מפני שהן כקדשי מקדש" (כסף־משנה). ו'אור שמח' כתב שיש למחוק המילים "וכן יראה לי".

15 כ. הַמַּפְרִישׁ[154] בִּכּוּרָיו וְנָמַקוּ[155] אוֹ נִבְזְזוּ[156] אוֹ אָבְדוּ
16 אוֹ שֶׁנִּגְנְבוּ אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ[157] - חַיָּב לְהַפְרִישׁ אֲחֵרִים
17 תַּחְתֵּיהֶם[158]; שֶׁנֶּאֱמַר[159]: תָּבִיא בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ -
18 מְלַמֵּד, שֶׁהוּא חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[160] עַד שֶׁיְּבִיאֵם לְהַר
19 הַבַּיִת[161].

154) ביכורים פ"א מ"ח. 155) "כמו נמסו. המק בשרו (זכריה יד, יב), אתם ימקו (ויקרא כו, לט), ואחרים רבים" (פירוש המשנה). ואינו מביא פירות רקובים, למעלה ה"ג. 156) כלומר, נגזלו. וכגירסת המשנה ב'ירושלמי' שנסמך "נבזזו" לנגנבו ואבדו, ועי' 'תוספות יום טוב'. 157) [שאינם ראויים לאכילה (להלן פ"ג ה"ה) והרי הם כתאנים מרוקבות (למעלה שם) ובתמרים שבהרים (למעלה ה"ב), שנתמעטו מן הפסוק (דברים כו, ב) "אשר תביא מארצך" - "מארצך, ולא כל ארצך", כמפורש במנחות פד, ב]. 158) ומביאם ואינו קורא (להלן פ"ד ה"ט). 159) שם, מ"ט. 160) שאם יפסלו מהבאה, חייב להעמיד אחרים תחתיהם, כנ"ל. 161) הר הבית לאו דוקא, אלא הכוונה לעזרה, וכן נראה להלן שם ה"י ('תוספות יום־טוב').

20 כא. הַמַּפְרִישׁ[162] בִּכּוּרָיו לְהַעֲלוֹתָן בְּיָדוֹ לִירוּשָׁלַיִם -
21 לֹא יִשְׁלָחֵם בְּיַד שָׁלִיחַ[163]. וְאִם לִקְּטָן מִתְּחִלָּה עַל
22 מְנָת לְשַׁלְּחָם בְּיַד שָׁלִיחַ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְשַׁלְּחָם[164].

162) 'ירושלמי' ביכורים פ"א ה"ה, בשם רבי יוחנן. 163) שם: "שכל הביכורים שנראו ליתור (= להתיר אותם באכילה) בקרייה, אינם ניתרים אלא בקרייה", שהרי שליח מביא ואינו קורא (להלן שם סוף ה"ד), וכיון שהפירות הופרשו על דעת להעלותם הוא בעצמו - שוב לא יהיו מותרים באכילה, אלא משיקרא עליהם פרשת ביכורים. 164) שבשעת הפרשתם לא נתחייבו בקריאה.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"ח־כ"ד מר־חשון ה'תשפ"ב

יום ראשון י"ח מר־חשון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יתבאר בו דין שאור ודבש שפסולים למזבח, ושאיסורם במה שהוא.

א. שְׂאוֹר[2] וּדְבַשׁ[3] אֲסוּרִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[4], וְאִסּוּרָן בְּכָל שֶׁהֵן[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ וְגוֹמֵר. וְאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אִם הִקְטִירָן עִם הַקָּרְבָּן אוֹ לְשֵׁם קָרְבָּן[6]. וְאֶחָד הַמַּקְטִיר עַצְמָן אוֹ הַמַּקְטִיר תַּעֲרֹבֶת שֶׁלָּהֶן - לוֹקֶה עַל כָּל אֶחָד מֵהֶן בִּפְנֵי עַצְמוֹ[7]. וְאִם הִקְטִיר שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת, לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶם נֶאֱמְרוּ בְּלַאו אֶחָד[8].

2) דבר המחמיץ אחרים. והוא הדין לחמץ (=שנחמץ על ידי אחרים). 3) "כל מתיקת פרי קרוייה דבש" ו"הוא שם כולל לדבש הידוע (=דבש דבורים), וכן דבש תמרים שהוא סתם הדבש של תורה, וכן מוהל היוצא מן הפירות המתוקים". והוכרח לפרש כן, מפני שאמרה התורה "כל שאור וכל דבש לא תקטירו וגו', קרבן ראשית (=ביכורים) תקריבו אותם לה'". ואם הדבש הנאמר הוא דבש דבורים מהו זה שנאמר "קרבן ראשית תקריבו אותם", והלא ביכורים אינם אלא מפירות שבעת המינים ולא דבש דבורים. 4) בקטורת אינו חייב אלא במזבח הפנימי. 5) בספרא פרשת ויקרא (דבורא דנדבה פרשה יב הלכה ד): "אין לי אלא המרובה, המועט מניין? תלמוד לומר כל שאור וכו' וכל דבש". וכן הוא במנחות נח. והמדובר כשההקטרה הייתה בכזית, כגון שהקטירו ביחד עם הכל־שהוא הזה גם דבר המותר להקטרה, וכזעירי בפסחים מג: שהרי פסק רבינו להלן הלכה ב, שאין הקטרה פחותה מכזית וכגון שהאיסור וההיתר ניכרים כל אחד ואחד בפני עצמם, שאם לא כן היינו תערובת. 6) כלומר, או שהקטירן עם הקרבן ואפילו נתכוון לשם עצים, או שהקטירן בפני עצמן ובלבד שיתכוון לשם הקרבן ולא לשם עצים. ראה להלן הלכה ג ובכסף משנה שם. 7) כלומר, על דבש בפני עצמו ועל שאור בפני עצמו, אם הקטירן בנפרד. 8) כרבא במנחות שם: "איתמר המעלה שאור ודבש על גבי המזבח אמר אביי לוקה משום שאור ולוקה משום דבש וכו', רבא אמר אין לוקין על לאו שבכללות, איכא דאמרי חדא מיהא לקי ואיכא דאמרי חדא נמי לא לקי וכו'", ופוסק כאיכא דאמרי הראשון. והראב"ד השיג על רבינו.

ב. נָפַל מֵהֶם כָּל שֶׁהוּא בַּקְּטֹרֶת - נִפְסְלָה[9]. וְאִם הִקְטִיר מִמֶּנָּה בַּהֵיכָל[10] - לוֹקֶה[11]. וְאֵין הַקְטָרָה פְּחוּתָה מִכְּזַיִת.

9) בכריתות ו. בברייתא: "ואם נתן בה דבש פסלה", אבל בירושלמי יומא פרק ד מהלכות כלי המקדש הלכה ח. "ומשמע שהטעם הוא משום שנאמר לא תקטירו ואם כן אין חילוק בין שאור לדבש, ולא נקט תנא דבש אלא מפני שהוא יפה לקטורת. כמו שאמרו בירושלמי שם אילו היה נותן לתוכה מעט דבש לא היה כל העולם כולו יכול לעמוד בריחה" (כסף משנה). 10) על המזבח הפנימי שבהיכל, שעליו מקטירין הקטורת בכל יום. 11) כלומר, מלבד מה שהוא לוקה על שהקטיר דבש או שאור (שהוא אפילו על מזבח החיצון), הוא לוקה גם על שהקטיר על מזבח הזהב קטורת זרה, שנאמר (שמות ל, ט) "לא תעלו עליו קטורת זרה ועולה ומנחה".

ג. הֶעֱלָה שְׂאוֹר אוֹ דְבַשׁ בִּפְנֵי עַצְמָן[12] לַמִּזְבֵּחַ לְשֵׁם עֵצִים - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יַעֲלוּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ - לְרֵיחַ נִיחוֹחַ אִי אַתָּה מַעֲלֶה, אֲבָל אַתָּה מַעֲלֶה לְשֵׁם עֵצִים. אֲפִלּוּ הִקְטִיר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְהַקְטָרָה[13] בְּדְבַשׁ אוֹ בִּשְׂאוֹר, הוֹאִיל וְהוּא מִן הַקָּרְבָּן - לוֹקֶה[14].

12) אבל העלה שאור או דבש עם הקרבן, אפילו לשם עצים, חייב. 13) ראה למעלה הלכה א שאינו חייב אלא אם הקטירן עם הקרבן או לשם קרבן, וכאן המדובר כשהבעיר הדבש לשם עצים, ביחד עם בשר חטאת. 14) מקור דברי רבינו בספרא פרשת ויקרא (דבורא דנדבה פרשה יב הלכה ו): "ומנין המעלה מבשר חטאת וכו' והקטירם מן השאור ומן הדבש עובר בלא־תעשה, תלמוד לומר כי כל שאור וכל דבש וכו'".

ד. כֵּיצַד? הַמַּעֲלֶה מִבְּשַׂר חַטָּאת וְאָשָׁם[15] אוֹ מִבְּשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים[16] אוֹ מִשְּׁיָרֵי הַמְּנָחוֹת[17] אוֹ מִמּוֹתַר הָעֹמֶר[18] אוֹ מֵחַטַּאת הָעוֹף[19] אוֹ מִלֶּחֶם הַפָּנִים[20] וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם[21] אוֹ מִלֹּג שֶׁמֶן שֶׁל מְצֹרָע[22], הַמַּעֲלֶה כְּזַיִת מֵאַחַת מֵאֵלּוּ בְּחָמֵץ אוֹ בִּדְבַשׁ, בֵּין לַמִּזְבֵּחַ בֵּין לַכֶּבֶשׁ[23] - לוֹקֶה. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּל אֵלּוּ רְאוּיִין לְהַקְטָרָה, הוֹאִיל וְהֵן קְרוּיִין קָרְבָּן - חַיָּב עֲלֵיהֶן[24]; שֶׁנֶּאֱמַר: קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ אֹתָם לַיְיָ וְגוֹמֵר[25].

15) שהם נאכלין לכהנים. 16) שלמי יחיד, תודה, מעשר בהמה ופסח, שנאכלים לבעלים, ובכור הנאכל לכהנים. 17) כי "כל המנחות הקריבות לגבי המזבח נקמצות ומקטיר הקומץ כולו על המזבח והשאר נאכל לכהנים". 18) הנאכל לכהנים כשיירי כל המנחות. 19) הנאכלת לכהנים. ומקור דבר זה במנחות נח. "בעי רמי בר חמא מרב חסדא, המעלה מבשר חטאת העוף על גבי מזבח מהו, כל שממנו לאישים אמר רחמנא והאי אין ממנו לאישים (שהרי אין למזבח אלא דמה, וכולה לכהנים), או דלמא כל ששמו קרבן והאי נמי שמו קרבן. כתנאי, ר' אליעזר אומר כל שממנו לאישים, רבי עקיבא אומר כל ששמו קרבן, מאי בינייהו - בשר חטאת העוף איכא בינייהו". וסובר רבינו כי

המדובר כאן כשמעלה בשר חטאת העוף עם שאור או דבש, כנ"ל. ופסק כרבי עקיבא. 20) כי לחם הפנים נאכל כולו לכהנים ואינו קרב לגבי המזבח. 21) כי הן נאכלות לכהנים. 22) כי שיירי לוג השמן נאכלים לזכרי כהונה. ומקור דבר זה בגמרא מנחות הנ"ל "כתנאי וכו' בשר חטאת העוף איכא בינייהו, רב אמר לוג שמן של מצורע איכא בינייהו, דתני לוי "כל קרבנם" לרבות לוג שמן של מצורע". ופסק רבינו כרבי עקיבא, כנ"ל. 23) ולמדו כן ממה שנאמר "ואל המזבח לא יעלו" - אחד מזבח ואחד כבש. 24) אף כי בספרא שם למדו זאת ממה שנאמר (שם, יא) "לא תקטירו ממנו אשה לה'", כל שיש ממנו לאישים הרי הוא בבל תקטירו - אין זה אלא לרבי אליעזר אבל לרבי עקיבא (מנחות נח.) "כל ששמו קרבן, ואפילו אין ממנו לאישים - חייב". 25) ולפני זה נאמר (שם, יא) "לא תקטירו ממנו אשה לה'", כל ששמו קרבן לא תקטירו ממנו.

1 **ה. וְכֵן אָסוּר[26] לְהַקְטִיר עַל הַמִּזְבֵּחַ[27] דָּבָר מִכָּל**
2 **דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְהַקְטָרָה, כְּגוֹן בְּשַׂר**
3 **חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת וּשְׁיָרֵי מִנָּחוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. מִפְּי**
4 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁמִּקְצָתוֹ לָאִשִּׁים - הֲרֵי**
5 **שְׁאֵרִיתוֹ בְּכָל תַּקְטִירוּ[28].**

26) לדעת הכסף משנה (למעלה הלכה ג) אין כאן אלא איסור בלבד, אבל מלקות אין כאן, לפי שעיקר הכתוב הוא במעלה שאור ודבש. 27) דווקא על המזבח ולא על הכבש, כי רק לשאור ודבש נתרבה כבש כמזבח, ולא לדבר אחר. ומה שאמרו במנחות נז: "המעלה מכולם על גבי הכבש ר' יוחנן אמר חייב ר' אלעזר אומר פטור", מפרש רבינו שהמדובר במעלה אותם עם שאור ודבש לשם עצים. ופסק כרבי יוחנן, אבל במעלה דברים אלו לחוד בלא שאור ודבש, הכל מודים כי אין כבש כמזבח. 28) אף על פי שלעניין שאור ודבש פסק רבינו (למעלה הלכה ד) כרבי עקיבא ש"כל שהוא קרבן חייב עליהן" - בבשר חטאת לחוד, אין הדבר כן.

6 **ו. הַמַּקְטִיר אֵיבְרֵי בְּהֵמָה טְמֵאָה[29] עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ -**
7 **לוֹקֶה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאִסּוּר הַקְרָבָתָהּ מִכְּלַל עֲשֵׂה,**
8 **שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר: מִן הַטְּהוֹרָה אֶכֹל[30] וּמִן הַטְּהוֹרָה**
9 **הַקְרֵב[31], הָא טְמֵאָה לֹא תֹאכַל וְלֹא תַקְרִיב - כְּשֵׁם**
10 **שֶׁלּוֹקֶה עַל אֲכִילַת הַטְּמֵאָה הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, כְּמוֹ**
11 **שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּמְקוֹמוֹ, כָּךְ לוֹקֶה עַל הַקְרָבָתָהּ[32]. אֲבָל**
12 **הַמַּקְרִיב אֵיבְרֵי חַיָּה טְהוֹרָה - עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, וְאֵינוֹ**
13 **לוֹקֶה[33]. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה? שֶׁנֶּאֱמַר: מִן הַבְּהֵמָה**
14 **מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת קָרְבַּנְכֶם, הָא מִן**
15 **הַחַיָּה לֹא תַּקְרִיבוּ[34]; וְלַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה - עֲשֵׂה.**

29) חמור, סוס וגמל וכו'. 30) שנאמר (דברים יד, ו) "וכל בהמה מפרסת פרסה ושוסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו". 31) שנאמר "מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם". 32) בזבחים שם אמרו: "איתמר המעלה אברי בהמה טמאה על גבי המזבח, ריש לקיש אמר לוקה, רבי יוחנן אמר אינו לוקה. ריש לקיש אמר לוקה, טהורה אין טמאה לא, ולאו הבא מכלל עשה לוקין עליו, ורבי יוחנן אמר אין לוקין עליו, לאו הבא מכלל עשה אין לוקין עליו. מותיב רבי ירמיה, אותה תאכלו ולא בהמה טמאה, ולאו הבא מכלל עשה עשה, אמר ליה רבי יעקב לרבי ירמיה בר תחליפא, אסברא לך באברי בהמה טמאה דכולי עלמא לא פליגי, כי פליגי בחיה וכו'". ומפרש רש"י שקושיית ר' ירמיה היא על ריש לקיש, וזה לשונו בדיבור המתחיל ולאו הבא מכלל עשה עשה: "כך היא שנוייה וכו' ומסקינן בלא תעשה מנלן, תלמוד לומר אך את זה לא תאכלו אלמא מדאיצטריך לא תעשה אחריה, לאו אזהרה היא", ובדיבור המתחיל דכולי עלמא לא פליגי: "דעשה הוא דאיכא ותו לא", אבל לדעת רבינו קושיית ר' ירמיה היא על ר' יוחנן, שכיוון שנאמר אותה תאכלו, משמע נמי אתה תקריבו, שכל שאסר להדיוט אסור לגבוה, אם כן ממילא כיוון שהאכילה בלא תעשה - הוא הדין להקרבה, ומתרץ: באברי בהמה טמאה כולי עלמא לא פליגי שהוא בלאו, שלמדים הקרבה מאכילה. 33) בזבחים שם: "כי פליגי בחיה, והכי איתמר רבי יוחנן אמר עובר בעשה, ריש לקיש אמר אינו עובר בלא כלום, ר' יוחנן אמר עובר בעשה, בהמה (=מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם") אין, חיה לא, ריש לקיש אמר וכו' ההוא למצוה בעלמא". ופסק רבינו כרבי יוחנן. 34) ספרא ויקרא (דבורא דנדבה פרשה ב הלכה ו): "בהמה יכול אף החיה שהיא קרוייה בהמה, שנאמר וכו' תלמוד לומר בקר וצאן אין לך בבהמה אלא בקר וצאן, יכול לא יביא ואם הביא כשר וכו', תלמוד לומר בקר וצאן תקריבו, ואין לך בבהמה אלא בקר וצאן בלבד, הא למה זה דומה למי שאמר לו רבו אל תביא לי אלא חטים, הא אם הוסיף זה על החטים, הרי זה עובר על דבריו".

16 **ז. הַגּוֹנֵב אוֹ הַגּוֹזֵל וְהִקְרִיב הַקָּרְבָּן - פָּסוּל[35],**
17 **וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹנְאוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: שֹׂנֵא גָזֵל**
18 **בְּעוֹלָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ מִתְקַבֵּל. וְאִם**
19 **נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים - הַקָּרְבָּן כָּשֵׁר[36]. וַאֲפִלּוּ הָיָה**
20 **חַטָּאת, שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִין אֶת בְּשָׂרָהּ[37]. וּמִפְּנֵי תַּקָּנַת**
21 **מִזְבֵּחַ אָמְרוּ: שֶׁהַחַטָּאת הַגְּזוּלָה, אִם נוֹדְעָה לָרַבִּים**
22 **- אֵינָהּ מְכַפֶּרֶת אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, כְּדֵי**
23 **שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: מִזְבֵּחַ אוֹכֵל גְּזֵלוֹת. וְכֵן הָעוֹלָה[38].**

35) שנאמר "אם עולה קרבנו" ולמדו מזה (בבא קמא סו: סז) - "קרבנו ולא הגזול". 36) כדעת רב יהודה בגיטין נה. ואף על פי שדעת רבינו (פרק ב מהלכות גזילה ואבידה הלכה א) שיאוש אינו קניין בגזילה - כאן אוקמוה רבנן ברשותיה, כמו שאמר רבא שם נה: (כסף משנה). ועוד שיש כאן גם שינוי השם מחולין להקדש. 37) כלומר, לא רק בעולה, שאינה אלא לריצוי על המזבח, הכשירו, אלא אפילו בחטאת, שיש בה גם אכילה לכהנים. 38) צריך להיות וכל שכן העולה, שהיא כולה למזבח, וכן הוא בגיטין שם: "מאי איריא חטאת אפילו עולה נמי, לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא עולה דכליל היא, אלא אפילו חטאת נמי דחלב ודם היא דסליק לגבי מזבח, ואידך כהנים אוכלים לה, אפילו הכי גזור שלא יאמרו מזבח אוכל גזלות".

ח. הַגּוֹנֵב עוֹלַת חֲבֵרוֹ וְהִקְרִיבָהּ סְתָם[39] - נִתְכַּפְּרוּ בָהּ הַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים.

39) כלומר, לא נתכוון להקריבה לשם אחר.

ט. אֵין מְבִיאִין מְנָחוֹת וּנְסָכִים[40] לֹא מִן הַטֶּבֶל[41] וְלֹא מִן הֶחָדָשׁ קֹדֶם לָעֹמֶר[42] וְלֹא מִן הַמִּדְמָע[43], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מֵעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם; מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבֵרָה[44], שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹנְאָהּ. וְאִם הֵבִיא - לֹא נִתְקַדְּשׁוּ לִהְיוֹתָן רְאוּיִין לְקָרְבָּן, אֲבָל נִתְקַדְּשׁוּ לְהִפָּסֵל, וְיִהְיוּ כְּקָדָשִׁים שֶׁנִּפְסְלוּ[45].

40) [היינו הסולת (ראה בפרק ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה א) האסורה לפני העומר מטעם חדש]. 41) ראה גם פסחים מח. "ממשקה ישראל (יחזקאל מה, טו) מן המותר לישראל, מכאן אמרו אין מביאין נסכים מן הטבל". 42) תבואה חדשה לפני שהקריבו העומר. 43) חולין שנתערבו עם התרומה. ואף על פי שהם מותרים לכהנים - אין מביאין מהם מנחות ונסכים, מכיוון שאינם מותרים לכל ישראל, שנאמר ממשקה ישראל מן המותר לישראל. 44) ה'שאגת אריה' סימן צט העיר למה לו לרבינו לומר הטעם משום שהוא מצוה הבאה בעבירה, הלא אין זה ממשקה ישראל, מן המותר לישראל? 45) זבחים פח. "אין מביאין מנחות ונסכים וכו' מן המדומע ואין צריך לומר מערלה וכלאי הכרם, ואם הביא לא קדש, אמר רב ואיתימא רב אסי לא קדש ליקרב, אבל קדש ליפסל". ומפרש רש"י "דלא נפקי לחול וישרפו שקדשם הכלי".

י. כָּל הַמְּנָחוֹת אֵין מְבִיאִין אוֹתָן מִן הֶחָדָשׁ קֹדֶם שְׁתֵּי הַלֶּחֶם לְכַתְּחִלָּה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהֶן[46]: בִּכּוּרִים לַיְ[47]; וְאִם הֵבִיא - כָּשֵׁר[48]. וּמְבִיאִים נְסָכִים מִן הַמֻּקְצֶה[49] בְּיוֹם טוֹב[50].

46) בשתי הלחם. 47) במשנה מנחות סח: "קודם לשתי הלחם לא יביא", אמרו בגמרא שם ה: לפי נוסח אחד "משום דאיקרו ביכורים". 48) שם במשנה. ובגמרא שם אמר יהודה בר נחמיה כיוון שהותר להדיוט לאחר הקרבת העומר משום כך כשר בדיעבד אם הביא קודם שתי הלחם. 49) היינו חביות של יין שאינן עומדות לשתייה אלא למכירה בחנות (ראה בשבת טז: רחל לגיזתה תרנגולת לביצתה ותורי דרידיא ותמרי דעיסקא - פלוגתא דר' יהודה ור' שמעון אם יש איסור מוקצה או לא). 50) נקט "יום טוב" לפי שבשבת אין איסור מוקצה (פרק א מהלכות יום טוב הלכה יז). ואף על פי שמוקצה אסור, מביאים נסכים מן המוקצה משום שכל איסורו אינו אלא מדרבנן, ואינו איסור בעצם, אלא איסור התלוי בזמן (פסחים מח.).

יא. מִצְוַת עֲשֵׂה לִמְלֹחַ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת קֹדֶם שֶׁיַּעֲלוּ לַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח. וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁקָּרֵב לַמִּזְבֵּחַ בְּלֹא מֶלַח, חוּץ מִיֵּין הַנְּסָכִים[51] וְהַדָּם וְהָעֵצִים[52]. וְדָבָר זֶה קַבָּלָה[53], וְאֵין לוֹ מִקְרָא לִסְמֹךְ עָלָיו. וּמִצְוָה לִמְלֹחַ הַבָּשָׂר יָפֶה יָפֶה, כְּמוֹלֵחַ בָּשָׂר לְצָלִי שֶׁמְּהַפֵּךְ אֶת הָאֵבֶר וּמוֹלֵחַ. וְאִם מָלַח כָּל שֶׁהוּא, אֲפִלּוּ בְּגַרְגִּיר מֶלַח אֶחָד[54] - כָּשֵׁר[55].

51) וכל זה אינו אלא ביין הבא עם הנסכים, אבל אם נדב יין בפני עצמו נותן עליו מלח. [ואף על פי שטעמו של דבר שאין היין צריך מלח, הוא מפני שאינו עולה לאשים (מנחות כא.), ואם כן גם יין הבא בפני עצמו לא יצטרך מלח, שהרי גם הוא אינו עולה לאשים (הלכות מעשה הקרבנות שם. ועיין שם בלחם משנה) - יש הבדל יסודי בין יין הבא עם הנסכים, שמעיקר הדין אינו לאישים, לבין יין הבא בפני עצמו, שמעיקרו היה לו לבוא לאישים, אלא שאיסור כיבוי האש על המזבח גרם לו שלא יבוא על גבי האישים]. 52) דם איתמעט במנחות כ. ממה שנאמר (ויקרא ב, יג) "מעל מנחתך" - ולא מעל דמך. 53) כלומר, דבר זה שהעצים קרבים בלא מלח הוא מדברי קבלה, ראה לחם משנה כאן, וכן כתב רבינו בפירוש המשנה למנחות יח. וזה לשונו: "וכן כל שנקרב על גבי המזבח לשרפה אי אפשר בלא מלח אלא העצים בלבד, וזה קבלה, וכן הדם אמר מעל מנחתך ולא מעל דמך", הרי שהקבלה היא רק לעניין עצים. 54) שם "מהו דתימא מישדא בה משהו למצוה בעלמא" (כלומר, היה מקום לטעות שדם צריך מליחה כל שהוא, בכדי לקיים מצוות מליחה). הרי שלמצוה מספיק כל שהוא. 55) רוצה לומר המליחה כשרה, שיצא ידי מצוות מליחה, אבל הקרבן כשר גם אם לא מלח כלום.

יב. הִקְרִיב בְּלֹא מֶלַח כְּלָל - לוֹקֶה[56], שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ. וְאַף עַל פִּי שֶׁלּוֹקֶה - הַקָּרְבָּן כָּשֵׁר וְהֶרְצָה[57]. חוּץ מִן הַמִּנְחָה, שֶׁהַמֶּלַח מְעַכֵּב בַּקְּמִיצָה[58]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ[59].

56) כן הוא גם בספר המצוות לא תעשה צט. ואין זה לאו שאין בו מעשה, שאין לוקין עליו - שעצם ההקרבה בלא מלח הוא מעשה של איסור. ונראה מכאן שבכל קרבן - לוקה, וכן מפורש בספר המצוות שם. והקשה בלחם משנה: הלא פסוק זה אינו אלא במנחה, כדלהלן, שהמלח אינו מעכב בשום קרבן, אלא בקמיצת המנחה שנאמר ולא תשבית מלח וגו', ואם כן מנין לו לחייב מלקות בכל קרבן? 57) "כן משמע מפשט הכתוב על כל קרבנך תקריב מלח, למצוה ולא לעכב". 58) נקט קמיצה משום שאינו מולח אלא את הקומץ בלבד. 59) "שמשמע ודאי לעכב" (כסף משנה). ובמנחות שם יט. "אמר רב כל מקום שהחזיר הכתוב בתורת המנחה אינו אלא לעכב", ומה שאמרו במשנה שם יח, "לא יצק לא בלל ולא פתת ולא מלח וכו' כשרה", אין הכוונה שלא מלח כלל, אלא שלא מלח הכהן, אבל מלחה הזר, ראה פירוש המשנה שם ובגמרא שם כ.

יג. הַמֶּלַח שֶׁמּוֹלְחִין בּוֹ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת - מִשֶּׁל צִבּוּר, כְּמוֹ הָעֵצִים; וְאֵין הַיָּחִיד מֵבִיא מֶלַח אוֹ עֵצִים לְקָרְבָּנוֹ[60] מִבֵּיתוֹ. וּבִשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הָיוּ נוֹתְנִין הַמֶּלַח: בְּלִשְׁכַּת הַמֶּלַח[61], וְעַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ[62], וּבְרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ. בְּלִשְׁכַּת הַמֶּלַח הָיוּ מוֹלְחִין עוֹרוֹת הַקֳּדָשִׁים[63]. וְעַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ מוֹלְחִין הָאֵיבָרִים.

וּבְרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ מוֹלְחִין הַקֹּמֶץ וְהַלְּבוֹנָה וּמְנָחוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת וְעוֹלַת הָעוֹף.

60) דקדק לכתוב לקרבנו, היינו קרבן שנתחייב בו, אבל יש אשר היחיד מביא עצים. 61) כי שמונה לשכות היו בעזרת ישראל ואחת מהן "לשכת המלח". 62) כי "כבש" היה בנוי לדרומו של מזבח, כדי לעלות עליו למזבח. 63) כלומר, בלשכת המלח היה מונח המלח, שבהם מולחים עורות הקדשים, אבל מקום מליחת העורות, לא היה בלשכת המלח, אלא בלשכת הפרוה.

יום שני י"ט מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבואר בו דין נסכים שצריכים להיות תמימים ומובחרים, וכן עצי המערכה.

א. כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה לִהְיוֹת כָּל קָרְבָּן תָּמִים וְנִבְחָר[2], כָּךְ הַנְּסָכִין[3] יִהְיוּ תְּמִימִים[4] וְנִבְחָרִים; שֶׁנֶּאֱמַר: תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם - שֶׁיִּהְיוּ הַנְּסָכִים תְּמִימִים. שֶׁלֹּא יָבִיא נְסָכִים לֹא מִיַּיִן מְעֻשָּׁן[5], וְלֹא סֹלֶת שֶׁהִתְלִיעָה[6], וְלֹא יִבְלֹל[7] בְּשֶׁמֶן שֶׁרֵיחוֹ[8] אוֹ טַעְמוֹ רָע[9].

2) ראה למעלה פ"א הלכה א, פ"ב הלכה ח. ופ"ג הלכה יא, ולהלן פ"ז הלכה יא. 3) יין, שמן וסולת שמביאין עם הקרבן, ראה בסמוך. וראה בפ"ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה א. 4) מנחות פז. במשנה: "רבי יוסי ב"ר יהודה אומר, יין שיש בו קמחין פסול, שנאמר וכו' תמימים יהיו לכם ונסכיהם". ואף־על־פי שלענין יין שיש בו קמחים, אין הלכה כר' יוסי ב"ר יהודה (ראה בפירוש המשנה שם) – בעצם ההלכה והדרשה שדורש מפסוק זה, שצריך שיהיו הנסכים תמימים, אין חולק עליו (כסף משנה). 5) שם במשנה פו: ומעושן הוא "כשהיו הענבים מרים, היו מעשנים אותן כדי למתקן" (רש"י). ורבינו (בפירוש המשנה) כתב: "פירוש מעושן, ר"ל, שאם היה לכלי ריח אותו היין היה בו הבל והוא הנקרא מעושן, ואירע הרבה המום הזה אצלנו ביינות המערב". ולפי התוי"ט וההגהה על התוי"ט שם, צ"ל בדברי רבינו: "פי' מעושן, ר"ל, שאם היה לכלי ריח (רע), אותו היין (יהיה) בו (ריח הכלי גם כן) וכו'". וראה להלן הלכה ט. 6) משנה שם פה. "ואם התליעה פסולה", וכתב שם רבינו בפירוש המשנה, שזה נלמד מהפסוק "תמימים יהיו לכם ונסכיהם": "שיהיו גם הנסכים, ר"ל הסולת והשמן והיין בתכלית השלימות במיניהם". וראה להלן הלכה יא. 7) את המנחה. 8) שם פו. בברייתא: "שמן וכו' ושל ריח רע לא יביא, ואם הביא פסול". 9) ראה להלן הלכה יד.

ב. וְכֵן עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה[10] לֹא יִהְיוּ אֶלָּא נִבְחָרִים, וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם תּוֹלַעַת. וְכָל עֵץ שֶׁהִתְלִיעַ כְּשֶׁהוּא לַח - פָּסוּל לַמִּזְבֵּחַ[11]. הִתְלִיעַ יָבֵשׁ - גּוֹרֵר אֶת הַמָּקוֹם שֶׁהִתְלִיעַ. וַעֲצֵי סְתִירָה[12] פְּסוּלִין לְעוֹלָם, לֹא יָבִיאוּ אֶלָּא חֲדָשִׁים[13].

10) ראה להלן פ"ב מהלכות תמידין ומוספין הלכות א־ד.

11) מדות פ"ב משנה ה: "וכל עץ שנמצא בו תולעת, פסול לגבי מזבח", ובמנחות פה: "אמר שמואל, לא שנו אלא לח (לפי שלח אינו יכול לגרר ממנו מה שהתליע, כמו היבש – רש"י), אבל יבש גוררו וכשר". ובמעשה רוקח כתב, וז"ל: "ונראה שטעם הדבר (=שעצים מתולעים פסולים למזבח) מפני שהעצים נקראו קרבן, כמפורש במנחות כ: ועיין שם בתוספות ד"ה מלמד, ובדף פה: ד"ה בעי. 12) תוספתא מנחות פ"ט (הוצאת צוקרמנדל עמוד 526 24). והם עצים שהיו בבנין וסתרו הבנין ולקחו העצים (לחם משנה). 13) מנחות כב. וזבחים קטז: רבי אלעזר בן שמוע אומר: תלמוד לומר (ויקרא א, ח) "על העצים אשר על האש אשר על המזבח, מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט, אף עצים ואש שלא נשתמש בהן הדיוט".

ג. הַמַּקְדִּישׁ[14] יַיִן פָּסוּל[15] אוֹ סֹלֶת[16] אוֹ שֶׁמֶן פָּסוּל[17] אוֹ עֵצִים פְּסוּלִים לַמִּזְבֵּחַ[18] - הֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק, אִם דּוֹמִים לְבַעַל מוּם כִּבְהֵמָה וְלוֹקֶה[19], אוֹ אֵינָן כְּבַעַל מוּם. לְפִיכָךְ אֵינוֹ לוֹקֶה, וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[20].

14) בעיות של רבא במנחות פה: פו. ופז. ונסתפק המשנה־למלך אם הספק הוא רק על מקדיש או גם על מקטיר (ראה להלן הלכה ד), וציין לתוספות יומא סג: ד"ה זריקת. 15) ראה להלן הלכה ט. 16) ראה להלן הלכה יא. 17) ראה להלן הלכה יד. 18) ראה למעלה הלכה ב. 19) ראה למעלה פ"א הלכה ב. 20) מלקות מדרבנן, שבית־דין מכין כפי מה שיראו (פי"ח מהלכות עדות הלכה ו, וראה בערוך ערך מרד), ובפ"ו מהלכות חמץ ומצה הלכה יב, כתב רבינו: "ומי שאכל מצה בערב הפסח, מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו", אבל בנוסחאות אחרות חסרות המלים "עד שתצא נפשו". עיין שם הערה נה, וכן כתב הב"ח בהגהותיו על הרי"ף לכתובות פ"ד מ"ה: כי בנוסחא שהיתה לפניו, היה כתוב רק "מכין אותו מכת מרדות", ואין מכין עד שתצא נפשו אלא בעבירה נמשכת, אבל כל שאינו אלא כדי לעונשו על מה שעשה, מכין אותו רק כפי שיראו הבית־דין. וראה עוד בפ"א מהלכות שבת הלכה ג והערה יד. וסובר רבינו, כי בכל ספק באיסור לאו שלוקין עליו, או איסור כרת ומיתה – מכין אותו מלקות מדרבנן, ראה בפ"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה א, ובפ"י מהלכות מאכלות אסורות הלכה ה, ובפ"ג מהלכות ביאת מקדש הלכה כד.

ד. הַסֹּלֶת[21] וְהַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן וְהַלְּבוֹנָה[22] וְהָעוֹפוֹת[23] וְהָעֵצִים וּכְלֵי שָׁרֵת[24] שֶׁנִּפְסְלוּ אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ[25] - אֵין פּוֹדִין אוֹתָן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֶעֱמִיד וְהֶעֱרִיךְ - כֹּל שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּהַעֲמָדָה נֶעֱרָךְ, וְאֵלּוּ אֵינָן בִּכְלַל הַעֲמָדָה[26], לְפִיכָךְ אֵין נִפְדִּין לְעוֹלָם[27].

21) משנה במנחות ק: "המנחות והנסכים וכו'". 22) במשנה שם הובאה הלבונה בבבא אחרת, ביחד עם עופות ועצים וכלי שרת, ולא ביחד עם מנחות ונסכים, וראה להלן. 23) ספרא (פ' בחוקותי פרשה ד הלכה ה) "והעמיד את הבהמה לפני הכהן, בהמה נפדית, ואין העופות והעצים והלבונה וכלי שרת נפדים". ולא כברייתא של לוי (תמורה

לג.) "שהכל היו בכלל העמדה וכו' אפילו חיה ואפילו עופות". ודלא כמו שכתבו התוספות (מנחות שם ד"ה העופות), שאם קדם מומם להקדישם הם נפדים, כדעת לוי, עיין שם. 24) כלים שמשרתים בהם במקדש. 25) במשנה שם לא שנינו אלא "שנטמאו", ולפיכך חולקה המשנה לשתי בבות: בבא א "המנחות והנסכים", ובבא ב "העופות והעצים והלבונה וכלי שרת", לפי שעופות חיים אינם מקבלים טומאה, ועצים ולבונה אף הם אינם מקבלים טומאה אלא מדרבנן (ראה להלן הלכה ח), וכלי שרת יש להם טהרה במקוה, אבל רבינו שכתב "שנפסלו או שנטמאו" כלל כולם כאחד, וראה בהר המוריה. 26) "דכתיב והעמיד את הבהמה, בהמת נפדית ולא אלו" (קרית ספר), ועיין גם בפ"ה מהלכות ערכין הלכה ט. וראה 'תוספות יום טוב' מנחות פי"ב משנה א. 27) אפילו קדם מומן להקדשן, ראה למעלה בתחילת הלכה זו.

1 **ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּפְסְלוּ אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ**
2 **אַחַר שֶׁנִּתְקַדְּשׁוּ בִּכְלִי שָׁרֵת; אֲבָל קֹדֶם שֶׁיִּתְקַדְּשׁוּ**
3 **בִּכְלִי, אִם נִטְמְאוּ אוֹ נִפְסְלוּ - פּוֹדִין אוֹתָן[28]. אֲבָל**
4 **טְהוֹרִין, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא קָדְשׁוּ בִּכְלִי - אֵין**
5 **פּוֹדִין אוֹתָן[29]. חוּץ מִמִּנְחַת חוֹטֵא[30], שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ:**
6 **מֵחַטָּאתוֹ, עַל חַטָּאתוֹ[31] - לוֹמַר, שֶׁמֵּבִיא חַטָּאתוֹ**
7 **מִדְּמֵי חַטָּאתוֹ. לְפִיכָךְ, קֹדֶם שֶׁתִּתְקַדֵּשׁ בִּכְלִי שָׁרֵת -**
8 **הֲרֵי הִיא כִּקְדֻשַּׁת דָּמִים, וּפוֹדִין אוֹתָהּ אַף עַל פִּי**
9 **שֶׁהִיא טְהוֹרָה. וְכָל הַנְּסָכִים[32] שֶׁנִּטְמְאוּ[33] - עוֹשֶׂה**
10 **לָהֶם מַעֲרָכָה בִּפְנֵי עַצְמָן וְשׁוֹרְפָן בַּמִּזְבֵּחַ[34].**

28) במשנה שם: "המנחות והנסכים שנטמאו עד שלא קדשו בכלי יש להם פדיון, משקדשו בכלי אין להם פדיון, העופות והעצים והלבונה וכלי שרת אין להם פדיון וכו'", הרי שההבדל בין אחר שנתקדשו בכלי שרת לבין קודם שנתקדשו בכלי שרת, לא נאמר אלא במנחות ונסכים, ונראה שכן גם כוונת רבינו, והוכחה לכך שהרי בכלי שרת ובעופות זה ודאי לא שייך כלל (מרכבת המשנה). 29) כרבי אלעזר שם קא. 30) שם המשך דברי ר' אלעזר. 31) בקרבן עולה ויורד, נאמר אצל כשבה ושעירה (ויקרא ה, ו) ובתורים (שם, י) "מחטאתו", ובמנחה נאמר (שם, יג) "על חטאתו", ודרשו (כריתות כז:) "מחטאתו" משמע מקצת חטאתו, שאם היה עשיר כשטימא מקדש והפריש מעות לכבשה או שעירה, ואח"כ העני, יביא ממקצת הדמים תורים או מנחה והשאר חולין, ו"על חטאתו" משמע שיוסיף, שאם היה עני והפריש עשירית האיפה והעשיר, יפדנה ויוסיף מעות ויביא כשבה או שעירה (ראה רש"י מנחות שם). 32) זבחים צב. 33) בבשר קדשי קדשים, כתב רבינו (להלן פי"ט מהלכות פסולי המוקדשין הלכה ו), שרק אם נטמא בפנים הוא נשרף בפנים. 34) ברייתא בזבחים צב. וסובר רבינו, שמכיון שאמרו "עושה להן מערכה בפני עצמן" נראה שהמדובר במזבח במקום המערכות, ולא בעזרה שאין שם מערכות, ודלא כרש"י שם (לחם משנה). וראה בפ"ז מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ג.

11 **ו. מֵי הֶחָג[35] שֶׁנִּטְמְאוּ[36] וְהִשִּׁיקָן[37] וְטִהֲרָן [כְּמוֹ**
12 **שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּטְהָרוֹת][38]: אִם טִהֲרָן וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁן -**
13 **הֲרֵי אֵלּוּ מִתְנַסְּכִין; וְאִם הִקְדִּישָׁן וְאַחַר כָּךְ נִטְמְאוּ -**
14 **הוֹאִיל וְנִדְּחוּ יִדָּחוּ[39].**

35) מים שמנסכים בחג הסוכות במקדש (פ"י מהלכות תמידין ומוספין הלכה ו). 36) פסחים לד: מימרא של ריש לקיש בשם ר' הושעיא. והמדובר בשבת שבתוך החג, שהיו ממלאין ממעיין השילוח מערב שבת, וכשנטמאו אין יכולין לילך ולמלאות בשבת, והלך וטהרן בהשקה (רש"י ומאירי). 37) נתן המים בכלי והשקיען במקוה, עד שמי המקוה צפו עליהם (פ"ב מהלכות טומאת אוכלין הלכה כא). 38) הלכות טומאת אוכלין שם. 39) בפסחים שם: "השיקן ואחר־כך הקדישן טהורין, הקדישן ואחר־כך השיקן טמאים", ובגמרא שם אמרו בטעם הדבר, שחכמים עשו מעלה שלא תהא זריעה (והשקה במי מקוה זו היא זריעתה) מועלת בקדשים, ראה הלכה ח. ובירושלמי סוף פ"ט דתרומות: "ר' אבהו בשם ר' יוחנן, מים שנטמאו משיקן ועושה אותן מי חג, ואם היו מי חג מעיקרא, כבר נדחו", "ואין בזה הפרש בין הקדישן בפה, ר"ל, בקריאת שם במלואן לשם חג, בין שהקדישן בכלי שרת" (מאירי וראה רש"י פסחים שם, בד"ה אמר רבא אף אנן נמי תנינא).

15 **ז. זֵיתִים וַעֲנָבִים[40] שֶׁנִּטְמְאוּ[41] - דּוֹרְכָן פָּחוֹת**
16 **מִכְּבִיצָה[42], וְהַמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן כְּשֵׁרִים לְנָסָכִים;**
17 **שֶׁהַמַّשְׁקֶה מֵפְקָד הוּא בָּאֹכֶל, וּכְאִלּוּ אֵינוֹ מְגוּפוֹ[43].**

40) פסחים לג: "ענבים שנטמאו, דורכן פחות מכביצה ויינן כשר לנסכים", וכן הוא לענין זיתים, כמבואר שם. 41) "על ידי ראשון לטומאה, כגון שנגעו בטמא שרץ או טמא נבלה, שנעשו הענבים שניים, והרי הם עושין את המשקין היוצאים (מהם) ראשון, שכל הפוסל את התרומה מטמא משקין, אף בחולין, להיות ראשון. אבל בנגעו בשני שנעשו הם שלישי וכו', אין שלישי נעשה רביעי ואין הענבים והזיתים האלו מטמאין כלל למשקין היוצאין מהן" (מאירי). 42) משום שאין אוכל טמא מטמא אוכל אחר אלא עד שיהיה בו (=באוכל הטמא) כביצה (פ"ד מהלכות טומאת אוכלין הלכה א). ומשום כך בדורכן פחות מכביצה אין המשקין היוצא מהן (אף שהענבים נוגעין במשקה אחר הסחיטה) נטמאין על ידי הענבים, ובגמרא שם אמרו, כי מן הדין היה שאפילו אם דרכן בכביצה מכוונת, לא נטמאו המשקין היוצא מהן, שהרי עם יציאת הטיפה הראשונה של המשקה נפחתו הענבים משיעור כביצה, ושוב אינם מטמאים אחרים, אלא שחכמים גזרו על כביצה, שלא יבוא לעשות ביותר מכביצה. 43) ולפיכך לא נטמאו על־ידי מגע הטומאה בפרי, בעת היותם מכונסים בתוכו (שם בגמרא).

18 **ח. מַעֲלָה[44] יְתֵרָה עָשׂוּ חֲכָמִים בְּקָדָשִׁים: שֶׁזְّרָעִים**
19 **שֶׁנִּטְמְאוּ, אֲפִלּוּ זְרָעָן - הַיּוֹצֵא מֵהֶן פְּסוּלִין לְנָסָכִים;**
20 **שֶׁאֵין זְרִיעָה מוֹעֶלֶת[45] בְּקָדָשִׁים[46]. וְכֵן הָעֵצִים**
21 **וְהַלְּבוֹנָה[47], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן אֲכָלִין - הֲרֵי הֵן**
22 **מִתְטַמְּאִין כְּאֹכֶל לְעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת, וְיִפָּסְלוּ הָעֵצִים**
23 **וְהַלְּבוֹנָה בְּטֻמְאָה זוֹ לַמִּזְבֵּחַ וְאֵין מַקְרִיבִין אוֹתָן.**

44) שם לד: 45) לטהר. 46) אף־על־פי שבתרומה מועלת הזריעה (שם לד.). 47) מלשון "וכן" נראה, שגם אלו עשו חכמים בהם מעלה יתירה שיקבלו טומאה (כסף־משנה), וכן נראה בפסחים לה. (ראה רש"י שם) ובזבחים מו: (ראה רש"י שם), כי זו היא מעלה מדרבנן. ולפי זה, צריך לומר כי מה שהביאו (שם ושם) ממה שנאמר (ויקרא ז, יט) "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל" – "לרבות עצים ולבונה", אין זה אלא לאסמכתא, אבל צריך עיון ממה שכתב רבינו בפי"ח מהלכות פסולי המוקדשין הלכה יב, כי האוכל כזית מלבונת המנחה שנטמאה אחר שנתקדשה בכלי לוקה – הרי כי זו היא דרשה גמורה ולא אסמכתא, ראה בלחם־משנה, במעשה רוקח ובהר המוריה.

1 **ט. וְאֵלּוּ הֵן הַיֵּינוֹת הַפְּסוּלִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[48]:**
2 **הַמָּתוֹק[49], וְהַמְעֻשָּׁן[50], וְהַמְבֻשָּׁל בָּאֵשׁ אוֹ בַּשֶּׁמֶשׁ[51]**
3 **אוֹ[52] שֶׁנִּשְׁתַּנָּה טַעְמוֹ בַּבְּשׁוּל. אֲבָל יַיִן שֶׁמְּחַמְּמִין**
4 **אוֹתוֹ בַּשֶּׁמֶשׁ וְלֹא נָתְנָה בּוֹ טַעַם בְּשׁוּל[53], וְכֵן יֵין**
5 **צְמוּקִין[54], וְיַיִן מְגֻתּוֹ[55] שֶׁלֹּא שָׁהָה אַרְבָּעִים יוֹם[56],**
6 **וְיֵין הַדְּלִיּוֹת[57], וְיֵין כֶּרֶם הַנָּטוּעַ בְּבֵית הַשְּׁלָחִין[58] אוֹ**
7 **בְּבֵית הַזְּכָלִים[59], אוֹ יֵין גְּפָנִים שֶׁנִּזְרַע זֶרַע בֵּינֵיהֶן[60],**
8 **אוֹ יֵין כֶּרֶם שֶׁלֹּא נֶעֱבַד[61] - כָּל אֵלּוּ הַיֵּינוֹת לֹא יָבִיא**
9 **לְכַתְּחִלָּה, וְאִם הֵבִיא - כָּשֵׁר[62].**

48) יש מהם שפסולים רק לכתחילה, ויש מהם שפסולים אפילו בדיעבד. 49) משנה במנחות פו: "לא מתוק וכו' ואם הביא פסול". ופירש"י "כשהוא מתוק מחמת עצמו (ולא מחמת השמש) כדמפרש בגמרא (שם פז.). ענין אחר, תירוש שלא עברו עליו ארבעים יום". ובדברי רבינו, אי אפשר לפרש כפירוש השני, שהרי כתב בסמוך שיין שלא שהה ארבעים יום, כשר בדיעבד, ועיין בתוספות שם פז. ד"ה מתוק. ומתוך זה שלא חילק רבינו במתוק, נראה שאין חילוק בין מתוק מחמת עצמו לבין מתוק מחמת השמש, ולא כפירש"י. ועל־כרחנו שהיתה לפניו גירסא אחרת ופירוש אחר בגמרא שם פז. וראה להלן. 50) שם במשנה "ולא מעושן וכו' ואם הביא פסול". "ורצה לומר, שאם היה לכלי ריח (רע) אותו היין (יהיה) בו (ריח הכלי) והוא הנקרא מעושן, (ויקרה) הרבה המום הזה אצלנו ביינות המערב" (רבינו בפירוש המשנה שם, לפי מה שהגיה בתוי"ט ובהגהות על תוי"ט, וראה למעלה הלכה א). 51) בגמרא שם פז. מקשה ממה שנאמר "אין מביאין לא מתוק ולא מבושל ולא מעושן, ואם הביא פסול", למה שנאמר שם "אין מביאין את הליסטיון, ואם הביא כשר", ומתרץ "חוליא (=מתיקות) דשימשא לא מאיס, חוליא דפירי מאיס". ולדעת רש"י המדובר במתוק, אבל רבינו שלא מחלק במתוק כלל, ראה למעלה, נראה שמפרש שהמדובר במבושל שהוא ודאי, בין באש בין בשמש, וקושיית הגמרא ממבושל לליסטיון, שאף הוא מבושל בשמש (ראה להלן), ובתירוץ הגמרא שם לא גרס רבינו כנוסחא שלפנינו אלא מחלק בין נתנה בו השמש טעם בישול, או לא. 52) כן צריך להיות, וכן הוא בדפוסים ישנים. בדפוסים חדשים, בטעות: "או". 53) זהו מה שאמרו שם במשנה: "אין מביאין הליסטיון, ואם הביא כשר", שכן מפרש רבינו שם: "שנותנים אותו בכדים תחת השמש עד שישבר כמו שעושים במצרים, ושם השמש בלשון יוני, כפי דברי קצת מפרשים: יוסטן". 54) תוספתא מנחות פ"ט, וראה גם בבא בתרא צז: 55) יין תירוש שזה עתה יצא מגיתו (=מקום דריכת הענבים). 56) תוספתא שם: "אין מביאין יין פחות מבן ארבעים יום, ואם הביא מגתו כשר", וכן הוא בבבא בתרא צז. תני ר' חייא, יין מגיתו לא יביא, ואם הביא כשר", וראה סנהדרין ע. "יין מגיתו וכו' עד ארבעים יום", וראה עדיות פ"ו משנה א, ולהלן פ"ז הלכה ז. 57) שם במשנה: "ואין מביאין מן הדליות אלא מן הרגילות" (ראה להלן פ"ז הלכה ו), וכן הוא בתוספתא מנחות שם: "אין מביאין לא מן הכדמת ולא מן הדליות", וכתב רבינו בפירוש המשנה שם: "הדליות הגבוהות מן הארץ על ערש של קנים", וברש"י "שקורין טריילש, לפי שאינו יין יפה": וראה להלן בסוף ההלכה. 58) מקום הצמא למים, ומי הגשמים אינם מספיקים לרוותם. שם במשנה: "אין מביאין לא מבית הזבלים ולא מבית השלחים וכו' ואם הביא כשר". 59) כלומר, שנטוע אצל האשפתות, שם במשנה, כנ"ל. 60) שם במשנה: "ולא ממה שנזרע ביניהם, ואם הביא כשר". כלומר, "מגפנים שהיה זרוע ביניהם שהכחישו הקרקע" (תפארת ישראל). (והמדובר בזרעים שאינם כלאים בכרם, ראה בפ"ה מהלכות כלאים הלכה יח־יט). 61) פעמיים בשנה. שם במשנה: "אין מביאין אלא מן הרגילות ומן הכרמים העבודים". ובגמרא שם פז. "תנא, כרמים העבודים פעמיים בשנה", וראה להלן פ"ז הלכה ו. 62) בכל הנזכרים למעלה, מפורש כן במשנה או בתוספתא שם, אבל בדליות ובכרמים בלתי עבודים, לא נזכר בשום מקום שאם הביא כשר, ונראה שלמד זאת רבינו ממה שלא נאמר במשנה שאם הביא פסול, כמו שנאמר כן על מתוק ומעושן.

10 **י. יַיִן שֶׁנִּתְגַּלָּה[63] - פָּסוּל לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[64]. הִדְלָה גֶּפֶן**
11 **עַל גַּבֵּי תְּאֵנָה[65] - יֵינָהּ פָּסוּל לְנְסָכִים[66], מִפְּנֵי**
12 **שֶׁנִּשְׁתַּנָּה רֵיחוֹ. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: זֶבַח וּנְסָכִים[67] - מַה**
13 **זֶּבַח שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה[68], אַף נְסָכִים שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנּוּ[69].**

63) ויש חשש שמא שתה נחש מהיין, והכניס בו ארס. 64) משנה סוכה מח: "והמים מגולין פסולין לגבי מזבח", ובגמרא שם נ. ובבבא בתרא שם אמרו, שאף אם יסנן את היין – פסול הוא לנסכים, משום שנאמר (מלאכי א, ח) "הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך, אמר ה' צבאות". 65) הרים את שריגי הגפן ונתנם על עץ התאנה, וכן גדלו הענבים. 66) דברי רב אשי בבכורות יז. 67) הוקשו זה לזה. 68) ראה למעלה פ"ג הלכה ה. כי "הנדמה וכו' פסול למזבח וכו' שאין לך מום קבוע גדול מן השינוי". 69) אבל נשתנו, פסולים לנסכים.

14 **יא. סֹלֶת שֶׁהִתְלִיעָה רֻבָּהּ[70] אוֹ הִתְלִיעוּ רֹב הַחִטִּים[71]**
15 **שֶׁנַּעֲשֵׂית מֵהֶן[72] - פְּסוּלָה[73]. הִתְלִיעַ רֹב חִטָּה אַחַת -**
16 **הֲרֵי זֶה סָפֵק[74]. וְכָל סֹלֶת שֶׁנִּשְׁאַר בָּהּ קֶמַח -**
17 **פְּסוּלָה[75].**

70) מנחות פה. במשנה "ואם התליעה פסולה", ובברייתא (שם פה:) "תנו רבנן, סולת שהתליעה רובה - פסולה,

וחיטין שהתליעו רובן - פסולות". 71) כלומר, ממאה חטים נתלעו ששים, ואפי' אם כל חיטה וחיטה מהששים הללו נתלעה רק במיעוטה ולא ברובה (שבאופן יחסי אין בהם רוב מתולעים). 72) שהסולת נעשתה מהחיטים הללו, שרוב מהם מתולעים. 73) שם בברייתא: "וחיטין שהתליעו רובן - פסולות". 74) שם בגמרא: "בעי רבי ירמיה, ברוב חיטה או ברוב סאה, תיקו". ומפרש רש"י, שהבעיא היא אם רוב החיטין שהתליעו צריך שיהיו גם שכל חיטה וחיטה בהם תהיה רובה מתולעת, או אין צורך שכל חיטה וחיטה תהיה רובה מתולעת, אלא מספיק גם שכל חיטה וחיטה מהם היא רק במיעוטה מתולעת. אבל רבינו מפרש, כי זה ברור כי מספיק ליפסל אם אפילו כל חיטה וחיטה היא רק במיעוטה מתולעת, כי אין כאן ענין של ביטול ברוב אלא דין שצריך להיות מובחר, ואף כי אין כאן רוב, אין זה מן המובחר (ראה ציץ הקודש חלק ב סימן כג), וכל הבעיא היא אם צריך שרוב החיטים יהיו מתולעים במיעוטם, או מספיק גם אם היה רק רוב חיטה אחת מתולעת, שתיעשה כל הסאה לבלתי מובחר, ונשאר הדבר בתיקו, וראה גם כסף־משנה והר המוריה כאן. 75) עד שיחזור וינפה אותה, ראה להלן הי"ב.

יב. כֵּיצַד בּוֹדְקִים?[76] מַכְנִיס הַגִּזְבָּר יָדוֹ לְתוֹךְ הַסֹּלֶת, אִם עָלָה בָּהּ אָבָק - פְּסוּלָה[77] עַד שֶׁיַּחֲזֹר וִינַפֶּה אוֹתָהּ. אֲבָל סֹלֶת חִטִּים שֶׁנִּזְרְעוּ בְּבֵית הַשְּׁלָחִין[78] אוֹ בְּבֵית הַזְּבָלִים[79] אוֹ בְּבֵית הָאִילָן[80] אוֹ בְּאֶרֶץ שֶׁלֹּא נָרָה וְלֹא עִבְּדָהּ[81] - לֹא יָבִיא לְכַתְּחִלָּה, וְאִם הֵבִיא - כְּשֵׁרָה[82].

76) את הסולת, אם היא מנופה כל צרכה ואין בה קמח. 77) משנה מנחות פה. "כיצד בודק (=אם יש קמח בסולת), הגזבר מכניס ידו לתוכן, עלה בה אבק (קמח דק וגרוע, רש"י כת"י) פסולה עד שינפנה". 78) משנה שם: "אין מביאין מבית השלחין", ומפרש רבינו שם שהיא ארץ צמאה, ומתוך כך החיטים אינם מוטעמים. 79) שם במשנה: "אין מביאין מבית הזבלים". ורבינו מפרש שם, חיטה הצומחת באשפות, ואינה טעימה. 80) שם במשנה: "ולא מבית האילן" "מקום שיש בהן אילנות, והחיטים אינם מוטעמים" (רבינו בפיה"מ שם), "לפי שהאילנות עושים לה צל ואין התבואה גדלה יפה (רש"י שם). ועוד, שהאילנות יונקים את הקרקע ומכחישים את הזרעים (רש"י כת"י שם). 81) שם במשנה: כיצד הוא עושה, נרה שנה ראשונה, ובשנה שניה זרועה קודם לפסח שבעים יום והיא עושה סולת מרובה". "וניר הוא ההפוך, שמהפכין הארץ ומניחין אותה שנה אחת, ובשניה מהפכין אותה פעם שניה וזורעים אותה" (רבינו בפיה"מ שם). ובגמרא שם אמרו, אם השדה היתה עבודה אין צריך לחרוש אותה פעם שניה בשנה השניה, אבל אם לא היתה עבודה צריך גם בשנה שניה, ראה להלן פ"ז הלכה ד. 82) במשנה שם אמרו כן על המביא מבית הזבלים ומבית השלחין ומבית האילן, אבל על המביא משדה שלא נרה ולא עבדה לא מפורש במשנה שם אם בדיעבד כשר או לא. ולמד כן רבינו מלשון "כיצד הוא עושה" שאינו אלא לכתחילה, עיין כסף־משנה.

יג. חִטִּים שֶׁלִּקְּטָן מִגְּלֵלֵי הַבָּקָר[83] וּזְרָעָם[84] - הֲרֵי אֵלּוּ[85] סָפֵק, אִם עָבְרָה מְאוּסָן בַּזְּרִיעָה אוֹ עֲדַיִן הֵן מְאוּסִין[86]. לְפִיכָךְ לֹא יָבִיא מֵהֶן מְנָחוֹת, וְאִם הֵבִיא - כָּשֵׁר[87].

83) מתוך הצואה של הבקר. 84) רק בזרעם יש ספק, אבל אותם החיטים הללו עצמם, אסורים למזבח, שהם מאוסים, וכתוב (מלאכי א, ח) "הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך" (מנחות סט.). 85) החיטים שצמחו מזריעת החיטים שלקט מגללי הבקר. 86) מנחות שם בעיא של רמי בר חמא. אבל דברי רבינו תמוהים, כי במנחות שם לא הסתפקו אם עודם מאוסים גם לאחר הזריעה, אלא הסתפקו אולי אסורים הם מחמת שהם כחושים, מכיון שהיו במעי הבהמה. ואולי היתה לפני רבינו גירסא אחרת שם, ועיין לחם־משנה. 87) כדין כל ספק בקרבן, ראה למעלה פ"ד הלכה יב.

יד. וְאֵלּוּ הֵן הַשְּׁמָנִים הַפְּסוּלִין: שֶׁמֶן שֶׁל גַּרְגְּרִים[88] שֶׁנִּשְׁרוּ בְּמַיִם[89], אוֹ שֶׁל זֵיתִים[90] כְּבוּשִׁין[91] אוֹ שְׁלוּקִים[92], אוֹ שֶׁמֶן שֶׁל שְׁמָרִים[93], אוֹ שֶׁמֶן שֶׁרֵיחוֹ רַע[94] - כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִין[95]. אֲבָל שֶׁמֶן זַיִת שֶׁנִּטְעוּ בְּבֵית הַזְּבָלִים אוֹ בְּבֵית הַשְּׁלָחִין אוֹ שֶׁנִּזְרַע זֶרַע בֵּינֵיהֶן[96], אוֹ שֶׁמֶן שֶׁהוֹצִיאוּ מִזֵּיתִים שֶׁלֹּא בָּשְׁלוּ, אֶלָּא עֲדַיִן הֵם פַּגִּין[97] - כָּל אֵלּוּ לֹא יָבִיא, וְאִם הֵבִיא - כָּשֵׁר.

88) של זיתים. 89) משנה שם פה: "אין מביאין מן הגרגרין שנשרו במים". ופירש רש"י שם בלשון אחר, ששהו הזיתים במים. 90) שמן של זיתים. 91) בחומץ או במי מלח (רש"י כת"י פו. וראה רבינו גרשום). 92) ששפכו עליהם מים רותחים. שם במשנה: "ולא מן הכבושים ולא מן השלוקין". 93) תוספתא מנחות פ"ט ובריתא שם פו. כלומר, "שמן שיצא מן השמרים, כמו שמוציאין יין משמרי היין" (רש"י כת"י שם). 94) גם זה בתוספתא ובריתא שם, ראה למעלה הלכה א. 95) אפילו בדיעבד. שם במשנה ובריתא, ומשום "שנאמר (במדבר כח, לא) "תמימים יהיו לכם ונסכיהם", שיהיו גם הנסכים, ר"ל הסולת והשמן והיין בתכלית השלימות במיניהם" (רבינו בפיה"מ שם פה.). וראה גם בקרית ספר, וראה למעלה הלכה א. 96) שם במשנה פה: "אין מביאין לא מבית הזבלים ולא מבית השלחין, לא מן מה שנזרע ביניהם, ואם הביא כשר", וראה למעלה הלכה ט. 97) במשנה שם: "אין מביאין שמן אנפיקנון". ובגמרא שם פו. "תניא רבי יהודה אומר, אנפיקנון שמן זית שלא הביא שליש". וגרס רבינו במשנה, וכן גרס ר"ת (ראה תוספות פו. ד"ה ואם הביא) "ואם הביא כשר", אבל יש גורסים "ואם הביא פסול". ראה בבריתא שם וברש"י ותוספות שם.

טו. כָּל הַמְּנָחוֹת וְהַנְּסָכִים[98] כְּשֵׁרִים מֵהָאָרֶץ וּמִחוּצָה לָאָרֶץ, מִן הֶחָדָשׁ וּמִן הַיָּשָׁן[100], וּבִלְבַד שֶׁיָּבִיאוּ מִן הַמֻּבְחָר; חוּץ מִן הָעֹמֶר[101] וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם[102], שֶׁאֵינָן בָּאִין אֶלָּא מִן הֶחָדָשׁ וּמֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[103].

98) משנה שם פג: "כל קרבנות הציבור והיחיד, באים מן

הארץ ומחוצה לארץ, מן החדש ומן הישן, חוץ מן העומר ושתי הלחם שאינן באין אלא מן החדש ומארץ ישראל, וכולן אינן באין אלא מן המובחר". ומפרש רבינו כי "כל הקרבנות", הם גם מנחות וגם נסכים. ובתוספות שם (ד"ה כל) כתבו, כי המדובר גם על הזבחים, ואילו רש"י שם מפרשה רק במנחות. 99) מן התבואה החדשה שנקצרה לאחר טז ניסן. 100) כלומר, ממה שבביתו מזמן, ראה בפ"ח מהלכות תמידין ומוספין הלכה ב. 101) ראה בפ"ז מהלכות תמידין ומוספין הלכה ג, כי "ביום שני של פסח, שהיא יום ששה עשר בניסן, מקריבין יתר על מוסף של כל יום, כבש לעולה עם עומר התנופה, והוא מנחה של ציבור". 102) ראה שם פ"ח הלכה א, כי ביום חמשים מספירת העומר והוא חג השבועות וכו' מביאין יתר על המוסף ביום הזה מנחה חדשה שתי הלחם. 103) שם במשנה. "דבר תורה, בעומר ושתי הלחם שלא יהיו אלא מן הארץ ומן החדש, אמר רחמנא בעומר (ויקרא כג, י) כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם, ונאמר בשתי הלחם (שם כג, טז־יז) עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה', ממושבותיכם תביאו לחם תנופה, ונאמר עוד (שמות כג, טז) וחג הקציר ביכורי מעשיך" (רבינו בפיה"מ שם), וראה בפ"ז מהלכות תמידין ומוספין הלכה ה־ו, ובפ"ח שם הלכה ב.

יום שלישי כ' מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבואר בו דבר שאינו פסול בדיעבד לקרבן ואסור להקריבו לכתחילה.

1 **א. לֹא כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ פָּסוּל מֵבִיא אוֹתוֹ לְכַתְּחִלָּה.**
2 **כֵּיצַד? הָיָה חַיָּב עוֹלָה - לֹא יָבִיא שֶׁה כָּחוּשׁ וְכָעוּר**
3 **וְיֹאמַר: הֲרֵי אֵין בּוֹ מוּם. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וְאָרוּר נוֹכֵל**
4 **וְגוֹמֵר[2]. אֶלָּא כֹּל שֶׁיָּבִיא לְקָרְבָּן - יָבִיא מִן הַמֻּבְחָר[3].**

2) "ויש בעדרו זכר, ונודד וזובח משחת לה'". 3) ראה למעלה פ"ב ה"ח, ולהלן הי"א: "שיביא מן היפה והמשובח ביותר שבאותו המין", וכל זה הוא מצוה מיוחדת להביא מן המובחר, אבל כדי לצאת ידי חובתו יוצא אפילו לכתחילה בבינוני, ראה בפט"ז מהל' מעשה הקרבנות ה"ד: "מי שנדר שור או איל או כבש או עגל וכו' לא יביא כחוש ביותר שבאותו המין מפני שדמיו מועטין ואינו חייב להביא היפה והשמן ביותר וכו' אלא יביא הבינוני".

5 **ב. וְכָךְ הָיוּ עוֹשִׂין בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ: מְבִיאִין אֵילִים[4]**
6 **מִמּוֹאָב[5], וּמְבִיאִין כְּבָשִׂים[6] שֶׁגַּבֵּיהֶן רְחָבִים מֵחֶבְרוֹן[7],**
7 **וּמְבִיאִין עֲגָלִים מִן הַשָּׁרוֹן[8], וְגוֹזָלוֹת[9] מֵהַר הַמֶּלֶךְ[10],**
8 **וּמְבִיאִין יַיִן מִקָּרְחַיִן וַהֲלוּטַיִן[11], וְסֹלֶת מִמִּכְמָשׂ**
9 **וְיוֹחֲנָה[12], וּמְבִיאִין שֶׁמֶן מִתְּקוֹעַ[13].**

4) בני שתי שנים. 5) ברייתא מנחות פז, א. 6) בני שנה. 7) שם בברייתא: "אילים ממואב כבשים מחברון וכו', רבי יהודה אומר מביאין כבשים שגובהן כרחבן". וב'תוספות' שם גרסו "שגובהן רחבים", ופירוש הדבר (לפי רבינו ורש"י בכת"י) שגביהן רחבים. 8) שם בברייתא. 9) תורים בני יונה. 10) שם בברייתא. 11) שם פו, ב - במשנה, והגירסא שם "קדוחים ועטולין". ובפירוש המשניות לרבינו גרס "קרותים והטולין", ושם אמרו עוד: "שניה להן בית רימה ובית לבן בהר, וכפר סגנא בבקעא". 12) שם פג, ב - במשנה. והגירסא שם "מכניס וזטחא", והערוך (ערך זנוח) גרס "מכמס וזנוחא", ובמשנה שבמשניות הגירסא "מכמס ומזוניחא", ושם איתא עוד "ושניה להן עפריים בבקעא". 13) שם פה, ב - במשנה, תקוע, אלפא (כלומר, אלף=ראשון) לשמן, אבא שאול אומר שניה להן רגב בעבר הירדן.

10 **ג. כָּל הָעֵצִים[14] הַחֲדָשִׁים[15] כְּשֵׁרִים לַמַּעֲרָכָה[16]. וְלֹא**
11 **הָיוּ מְבִיאִין מֶשֶׁל זַיִת וְלֹא מִשֶּׁל[17] גֶּפֶן, מִשּׁוּם יִשּׁוּב**
12 **אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[18]. וּבְאֵלּוּ הָיוּ רְגִילִין[19]: בְּמֵרְבִּיּוֹת שֶׁל**
13 **תְּאֵנָה[20] שֶׁל חֲרָשִׁים[21] שֶׁאֵינָן בְּיִשּׁוּב[22], וּבְשֶׁל אֱגוֹז**
14 **וּבְשֶׁל עֵץ שֶׁמֶן[23]. וְהַגְּזָרִין[24] שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה[25] - אַמָּה**
15 **אָרְכָּן וְאַמָּה רָחְבָּן[26], וְעָבְיָן כְּמַחַק גָּדִישׁ[27] שֶׁל סְאָה.**
16 **וּכְמוֹתָן עוֹשִׂין לְדוֹרוֹת[28].**

14) "כלומר, רוב העצים" (המפרש, תמיד כט.), וראה להלן. 15) שלא נשתמש בהן הדיוט, ראה למעלה פ"ו ה"ב. 16) תמיד שם, במשנה: "כל העצים כשרין למערכה". "מערכה הוא צבור האש שנעשה מן העצים המסודרין וגדושין ומבערין האש" (רבינו בפיה"מ ליומא מג:). וראה בפ"ב מהל' עבודת יום הכיפורים ה"ה כי בכל יום ויום היו על המזבח שלש מערכות של אש, וראה גם בפ"ו מהל' תמידין ומוספין ה"א. 17) שם במשנה: "חוץ משל גפן ושל זית". 18) כרב אחא בר יעקב (שם כט:). 19) לעשות המערכה, משום שהם מובחרים שבעצים (פירוש הראב"ד). 20) משנה, שם. והם "חריות וענפים" (המפרש, תמיד כט.). 21) צ"ל: "של חרשים" כלומר, יערות (כסף־משנה). וכן אמרו בגמרא (שם כט:) שמדובר בתאנה שאינה עושה פרי. 22) אלא במדבריות, ואינן ראויות לאכילה, ואין בזה משום ישוב ארץ ישראל (רבינו בפירוש המשניות שם). 23) שם במשנה, והם עצים שדולקין כמו נר (מפרש, תמיד שם). והרע"ב שם כתב שהוא: "עץ העושה שמן אפרסמון. ואני שמעתי שהוא האילן שקורין לו בלע"ז פינ"ו, ובערב צינוב"ר, ואף־על־גב דעץ מאכל הוא אין בו צורך, כמו בגפן וזית, הלכך לא אסרוהו משום ישובה של ארץ ישראל כדרך שאסרו הגפן והזית". 24) ראה בפ"ב מהל' תמידין ומוספין ה"ב: "מצוה לעלות בשני גזירים של עץ עם תמיד של שחר יותר על עצי המערכה וכו' וכן מוסיפין שני גזירים עם תמיד של בין הערביים". 25) כלומר, הגזירין שהעלו על המזבח שהיה במשכן. 26) זבחים סב, ב - כמידת מקום המערכה. ותניא (שם) "על העצים אשר על האש אשר על המזבח" (ויקרא א, ח) – "שלא יהיו עצים יוצאין מן המזבח כלום". 27) צ"ל: "גודש", שם בזבחים. סאה היא מדת יובש, ופירושו כעובי המדה הזאת כשהיא מלאה וגדושה. 28) אף כי מקום המערכה במזבח של דורות היה כ"ד אמה

וארבעה טפחים על כ"ד אמה וארבעה טפחים (ראה פ"ב מהל' בית הבחירה ה"ז) – לא היתה מדת הגזירין גדולה יותר, שכן נשמע ממה ששנינו בשקלים פ"ו מ"ד: "האומר הרי עלי עצים, לא יפחות משני גזירין". וב'ירושלמי' שם נאמר כי השיעור הוא אמה (וראה ב'הר המוריה' כאן).

1 **ד. וְכֵיצַד הָיוּ עוֹשִׂין[29] בִּזְרִיעַת חִטֵּי הַמְּנָחוֹת[30]**
2 **וְהַנְּסָכִים?[31] נָר חֲצִי[32] הַשָּׂדֶה בִּשָּׁנָה רִאשׁוֹנָה[33] וְזָרַע**
3 **חֶצְיָהּ[34], וּבְשָׁנָה שְׁנִיָּה[35] נָר הַחֲצִי שֶׁזָּרַע בָּרִאשׁוֹנָה**
4 **וְזָרַע הַחֲצִי הָאַחֵר קֹדֶם לַפֶּסַח שִׁבְעִים יוֹם[36]. וְאִם**
5 **לֹא הָיְתָה הַשָּׂדֶה עֲבוּדָה - חוֹרֵשׁ וְשׁוֹנֶה וְאַחַר כָּךְ**
6 **זוֹרֵעַ[37]. וּבוֹרֵר הַחִטִּים[38] יָפֶה יָפֶה, וְאַחַר כָּךְ שָׂף אֶת**
7 **הַחִטִּים[39] וּבוֹעֵט בָּהֶן הַרְבֵּה עַד שֶׁיִּתְקַלְּפוּ[40].**

29) למען יהיו החטים יפות וסלתן מהודרת. משנה מנחות פה, א. וברייתא שם פה, ב. 30) הבאות בפני עצמן, והם שלש מנחות ציבור ותשע מנחות יחיד, ראה בפי"ב מהל' מעשה הקרבנות ה"א־ד. 31) כלומר, החיטים של מנחת הנסכים, עי' בפ"ב שם ה"א. וראה ב'הר המוריה' כאן. 32) כלומר, חרש כל השדה, והשאיר חצייה בניר בלבד בלי זריעה. 33) בגמרא שם אמרו, כי מדובר באופן שהשדה היתה עבודה. כלומר, חרושה לפני השנה הראשונה, והיתה בורה כולה שנה שלימה, וממילא מה שכתב כאן רבינו בשנה ראשונה - הכוונה, הראשונה לזריעה, והשניה לחרישה, וכדעת רש"י שם. וראה בכסף־משנה ולחם־משנה. 34) השני. נמצא שזריעה זו היתה במקום שנחרש פעמיים. 35) כלומר, שניה לזריעה ושלישית לחרישה, כדלעיל. 36) שם במשנה, וברייתא. והוא ביום ה' בשבט "שכבר יש כח לחמה שזורחת עליה" (רש"י ורבינו גרשום). 37) שם. 38) ברייתא, שם. 39) משנה שם עו, א - כדעת תנא־קמא. "ושיפה הוא גזור מן ישופך ראש, ועניינו שיכו החיטה בידים בכח עד שמעביר מעליה העפר" (פירוש המשנה, שם). 40) שם במשנה: "כל המנחות טעונות וכו' שיפה ובעיטה בחיטין", "ובעיטה שדורסין אותה ברגל עד שהיא נשברת" (פירוש המשנה, שם).

8 **ה. כָּל הַחִטִּים שֶׁל מְנָחוֹת טְעוּנוֹת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת**
9 **שִׁיפָה וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּעִיטָה[41]. שָׂף אַחַת וּבוֹעֵט**
10 **שְׁתַּיִם, שָׂף שְׁתַּיִם וּבוֹעֵט שָׁלֹשׁ[42]. נִמְצְאוּ שָׁלֹשׁ**
11 **שִׁיפוֹת וְחָמֵשׁ בְּעִיטוֹת. וְחוֹזֵר חֲלִילָה[43], עַד שֶׁיִּגְמֹר**
12 **שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁיפָה וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּעִיטָה, כְּדֵי**
13 **שֶׁיִּתְקַלְּפוּ הַרְבֵּה. וְחוֹשֵׁב הַהוּבָאָה וְהַהוֹלָכָה בְּשִׁיפָה**
14 **אַחַת לְהַחְמִיר[44]. וְאַחַר כָּךְ טוֹחֵן וּמְרַקֵּד יָפֶה יָפֶה[45].**

41) שם במשנה. 42) ברייתא, שם. 43) ראה רש"י שם. 44) שם: "בעי רב ירמיה, אמטויי ואתויי חד, או דילמא אמטויי ואתויי תרי, מאי. תיקו". ופירש רש"י: "הא דקתני שף אחת, היינו אמטויי ואתויי, דמה שמוליך ומביא בידו חשיב שיפה אחת, או דילמא להולכה לחודא קרי חד שיפה, וכן נמי הבאה לחוד אחשיב שיפה". ומכיון שבעיא זו לא נפשטה, יש להחמיר ולחשוב ההולכה וההובאה לשיפה אחת. 45) בעומר, אמרו חכמים (שם עו: במשנה) שהיה מנופה בשלש־עשרה נפה. ובשתי הלחם, אמרו (שם) שהיה מנופה בשתים־עשרה, ולחם הפנים באחת־עשרה, ואילו בשאר המנחות לא נתנו חכמים שיעור, ולכן כתב רבינו ומרקד יפה יפה, בלי נתינת שיעור.

15 **ו. הַיַּיִן[46] - מֵבִיא עֲנָבִים מִן הָרַגְלִיּוֹת[47], מִן הַכְּרָמִים**
16 **הָעֲבוּדִים[48] פַּעֲמִים בְּשָׁנָה[49], וְדוֹרֵךְ[50]. וְכוֹנְסִין אוֹתוֹ**
17 **בְּחָבִיּוֹת קְטַנּוֹת[51]. וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן אַחַת אַחַת וְלֹא**
18 **שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם, אֶלָּא שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ[52]. וְאֵינוֹ מְמַלֵּא אֶת**
19 **הֶחָבִית עַד פִּיהָ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵיה רֵיחוֹ נוֹדֵף[53]. וְאֵינוֹ**
20 **מֵבִיא לֹא מִפִּי הֶחָבִית, מִפְּנֵי הַקִּמְחִין הָעוֹלֶה עַל פְּנֵי**
21 **הַיַּיִן[54]; וְלֹא מִשּׁוּלֶיהָ[55], מִפְּנֵי[56] הַשְּׁמָרִים; אֶלָּא**
22 **מִשְּׁלִישָׁהּ[57] וּמֵאֶמְצָעָהּ[58] שֶׁל אֶמְצָעִית[59].**

46) כלומר, כיצד היו עושין היין לנסכים. ומקור כל הלכה זו במנחות פו, ב - במשנה. 47) "הסמוכות לארץ כשאר הכרמים" (פירוש המשנה) שאינן דלויות (= מוגבהות מן הארץ). וראה למעלה פ"ו ה"ט. 48) משנה, שם: "ואין מביאין וכו' אלא מן הרגילות ומן הכרמים העבודים". 49) בגמרא שם פז, א - תנא כרמים העבודים פעמים בשנה, "ועבודת הכרמים היא החפירה סביבות השרשים כמין גומות ולהשקותן ולהפך אותה העפר כולה כדי שיכנס בהן המים והאויר" (פירוש המשנה, שם) והענבים האלו הם מובחרים. (ולא כתב רבינו מלאכת הזמירה, אלא דקדק וכתב מלאכות שיש להן היתר בשנה השביעית, היינו חפירה סביב השרשים, שמותרת אם נתכוין לאוקמי אילנא (פ"א מהל' שמיטה ויובל ה"ז), השקאה בבית השלחין (שם ה"ח), ועשיית עוגויות לגפנים (שם ה"ט), שכן נראה ב'ירושלמי' שבת פ"ח ה"ב, שאמרו שם לענין קידוש: "מהו לצאת ביין של שביעית, תני רבי הושעיה, יוצאין ביין של שביעית". וראה בספרי "זמנים" (סי' טו עמ' לו) שהספק היה אם יין של שביעית, שאינו עבוד כבשאר השנים, אם הוא נקרא יין מכרמים עבודים (שהרי דין קידוש תלוי בנסכים – ראה בבא־בתרא צז.), ופשט מברייתא של רבי הושעיה שיוצאים, הרי שכרם העבוד בשנה השביעית, הרי הוא כרם עבוד). 50) מיד אחר בצירתן (תוספתא מנחות פ"ט, וראה 'הר המוריה' כאן). 51) במשנה שם פו, ב: "ולא (היו) כונסין אותן בחצבין גדולים (שפוגמים טעם היין, רש"י כת"י) אלא בחביות קטנות", ובברייתא (שם פז.) "תנא, חביות כדות לודיות ובינוניות", ומפרש רבינו שהדברים הללו באו לפרש מה שאמרו במשנה שם: "ולא היו כונסין אותן בחצבין גדולים", שהכוונה גם לגדולים וגם לבינוניים, ואם כן לא יכנוס אלא בחביות קטנות, וכסתם דברי המשנה ('הר המוריה'). ולא כמו שאמרו בתוספתא שם: "לא בחצבים גדולים ולא בחביות קטנות אלא בכדידיות בינוניות". 52) בברייתא שם לפנינו, איתא: "אין מניחין אותן שתים אלא אחת אחת", "ונראה מדברי רבינו שהוא גורס וכו' בברייתא כלשון שהזכיר, והוא מפרש שמניחים שלש חביות זו על גב זו, והאמצעית היא המשובחת ששמור יינה יותר" (לחם־משנה). 53) משנה, שם פו, ב. 54) שם במשנה. קמחין הם הגרגרים העולים על פני היין ודומים לגרגרי חיטה. ובלשון ערבית קורין

אותם קמחין (פירוש המשנה, שם). 55) מהיין הנמצא סמוך לתחתיתה של החבית. 56) שם במשנה. 57) משנה, שם. כלומר, אינו לוקח אלא מן השליש האמצעי ששם הוא מובחר, מפני שהוא רחוק מהקמחין שלמעלה ומהשמרים שבשוליים. 58) משנה, שם. כלומר, שם ברז באמצע החבית ומוציא היין. ואינו מוציא אלא חצי השליש האמצעי שלמעלה מהברז, ולא מהשליש העליון שיש בו קמחים, וראה להלן ה"ז. 59) במשנה שם ליתא, וזה נלמד מהברייתא שם לפי נוסחת רבינו, ראה למעלה.

1 **ז. הָיָה הַגִּזְבָּר יוֹשֵׁב[60] וְהַיַּיִן יוֹצֵא מִן הַנֶּקֶב שֶׁבְּצַד**
2 **הֶחָבִית, כֵּיוָן שֶׁיִּרְאֶה שִׁנּוּי הַשְּׁמָרִים מַתְחִיל לָצֵאת -**
3 **פּוֹסֵק וְאֵינוֹ לוֹקֵחַ. וּמֵאֵימָתַי מֵבִיא? מֵאַחַר אַרְבָּעִים**
4 **יוֹם לִדְרִיכָתוֹ[61] עַד שְׁתֵּי שָׁנִים[62] אוֹ יָתֵר מְעַט[63]. וְאִם**
5 **הֵבִיא יַיִן יָשָׁן מִכַּמָּה שָׁנִים - חֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[64]. וְהוּא**
6 **שֶׁלֹּא יִפְּסֵד טַעְמוֹ[65].**

60) שם פז, א - במשנה. 61) תוספתא מנחות פ"ט: "אין מביאין יין פחות מבן ארבעים יום, ואם הביא מגתו כשר", וראה בבא־בתרא צז, ב. וסנהדרין ע, א. ועדיות פ"ו מ"א, וראה למעלה פ"ו ה"ט. 62) משנה, מנחות פו, ב: "אין מביאין ישן, דברי רבי. וחכמים מכשירין". ופסק רבינו כחכמים המכשירים לכתחילה, ולא כרבי האוסר לכתחילה (כסף־משנה). 63) כל זמן שאין חשש שנפסד טעמו, ראה להלן. 64) תוספתא מנחות פ"ט, לדעת רבי המחמיר, וכל־שכן לדעת חכמים המקילים. אבל מה שנראה מדברי רבינו שלכתחילה לא יביא, אין לכך מקור מן התוספתא הנ"ל, שהיא לדעת רבי, ואילו רבינו פסק כחכמים (ראה למעלה). וצריך לומר שלמד כן מן הסברא, שלא התירו חכמים אלא ביין ישן, אבל יין ישן מכמה שנים, הוא ישן נושן, ובזה לא מצאנו היתר לכתחילה בדברי חכמים, ועי' כסף־משנה. 65) פשוט הוא נלמד מיין מעושן ומבושל שנשתנה טעמם ופסולים, כמפורש למעלה פ"ו ה"ט (כסף־משנה).

7 **ח. תִּשְׁעָה מִינִין בְּשֶׁמֶן[66] מִפְּנֵי שִׁנּוּי מַעֲשָׂיו[67]. כֵּיצַד?**
8 **זַיִת שֶׁגִּרְגְּרוֹ[68] בְּרֹאשׁ הַזַּיִת וּבֵרְרוּ אַחַת אַחַת וּכְתָשׁוּ**
9 **וּנְתָנוּ לַסַּל[69] - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ הוּא הָרִאשׁוֹן. חָזַר**
10 **אַחַר כָּךְ וּטְעָנוּ בְּקוֹרָה[70] - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ הוּא**
11 **הַשֵּׁנִי. וְאִם חָזַר אַחַר שֶׁטְּעָנוּ וּטְחָנוּ[71] וּטְעָנוּ שְׁנִיָּה[72]**
12 **- הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ הוּא הַשְּׁלִישִׁי. זֵיתִים שֶׁמְּסָקָן**
13 **כֻּלָּן[73] בְּעִרְבּוּבְיָא וְהֶעֱלָן[74] לַגַּג, וְחָזַר וּבֵרֵר גַּרְגֵּר גַּרְגֵּר**
14 **וּכְתָשָׁן וּנְתָנָן לַסַּל - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ הוּא הָרְבִיעִי.**
15 **וְאִם טְעָנוּ בְּקוֹרָה אַחַר כָּךְ - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא הוּא**
16 **הַחֲמִישִׁי. חָזַר וְטָחַן וְטָעַן פַּעַם שְׁנִיָּה - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא**
17 **הוּא הַשִּׁשִּׁי. זֵיתִים שֶׁמְּסָקָן וּטְעָנָן בְּתוֹךְ הַבַּיִת עַד**
18 **שֶׁיִּלְקוּ וְהֶעֱלָן וְנִגְּבָן, וְאַחַר כָּךְ כָּתַשׁ וְנָתַן לַסַּל -**
19 **הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא הוּא הַשְּׁבִיעִי. חָזַר וְטָעַן בְּקוֹרָה -**
20 **הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא הוּא הַשְּׁמִינִי. חָזַר וְטָחַן וְטָעַן פַּעַם**
21 **שְׁנִיָּה - הַשֶּׁמֶן שֶׁיָּצָא הוּא הַתְּשִׁיעִי.**

66) משנה, שם פו, א. וכן הוא ב'ספרא' פ' אמור פי"ג ה"ב־ה. 67) מעשי עשיית השמן, שהיו בשלש פעמים ובאופנים שונים, אבל לקיטת הזיתים היתה פעם אחת בשנה, ולא כפירוש רש"י שהיו שלש פעמים בשנה, ראה ב'תוספות' שם (לחם־משנה). 68) היינו שליקט גרגירים אותם שנתבשלו היטב בראש הזית או שעשה סימן במתבשלים ראשונה עד שיהיו מבושלים היטב, ואחר־כך תולשן מהאילן, ושאר הזיתים לוקט מיד אחר כן (וראה בלחם־משנה ו'הר המוריה'). 69) שיזוב השמן מנקביו. 70) כלומר, מניח על הזיתים הכתושים שבסל קורת בית הבד, ומתוך הכובד יוצא שמן נוסף, וכחכמים במשנה שם, החולקים על רבי יהודה האומר כי מניחים אבנים, אבל לא הקורה, שמתוך כובד הקורה יוצאים גם שמרים ומתערבים עם השמן, וראה רש"י שם. 71) בריחיים, ראה ברייתא שם. 72) בקורת בית הבד. 73) אחר שגמר לגרגר בראש הזית. 74) לראש הגג, במשנה שם.

22 **ט. אַף עַל פִּי שֶׁכֻּלָּן כְּשֵׁרִין לִמְנָחוֹת[75], הָרִאשׁוֹן אֵין**
23 **לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ[76]. וְאַחֲרָיו[77] הַשֵּׁנִי וְהָרְבִיעִי[78], וּשְׁנֵיהֶן**
24 **שָׁוִין[79]. וְאַחֲרֵיהֶם[80] הַשְּׁלִישִׁי וְהַחֲמִישִׁי[81] וְהַשִּׁבִיעִי[82],**
25 **וּשְׁלָשְׁתָּן שָׁוִין[83]. וְאַחֲרֵיהֶם[84] הַשִּׁשִּׁי[85] וְהַשְּׁמִינִי[86],**
26 **וּשְׁנֵיהֶם שָׁוִין[87]. וְהַתְּשִׁיעִי[88] אֵין לְמַטָּה מִמֶּנּוּ[89].**

75) משנה, שם. ובגמרא שם אמרו: "יכול יהא זך כתית פסול למנחות, תלמוד־לומר (שמות כט, מ) ועשרון סולת בלול בשמן כתית, אם כן מה תלמוד־לומר למאור, אלא מפני החסכון, מאי חסכון? אמר רבי אלעזר, התורה חסה על ממונן של ישראל", ומפרש רש"י שם, שאילו היה צריך לחזור גם במנחות אחר זך וכתית, כמו במנורה, היו מפסידים שהיו לוקחים אותו ביוקר (רש"י, שם). 76) שהוא השמן הנקי והמובחר ביותר (במשנה, שם). וראה להלן ה"י. 77) דרגה פחותה יותר. 78) שהוא הראשון שבשני. 79) בנקיונם, לענין מובחר במנחות, אם אין לו מן הראשון המובחר ביותר, ויש לו שמן משני המינים האלו - יביא מאיזה שירצה, אבל לענין מנורה אינם שוים, ראה בהלכה הסמוכה. 80) דרגה שלישית. 81) שהוא השני שבשני. 82) שהוא הראשון שבשלישי. 83) שם במשנה. 84) דרגה רביעית. 85) שהוא השלישי שבשני. 86) שהוא השני שבשלישי. 87) גם זה שם. 88) שהוא השלישי שבשלישי. 89) גם זה שם.

27 **י. אֵין כָּשֵׁר לַמְּנוֹרָה אֶלָּא רִאשׁוֹן[90] וּרְבִיעִי[91]**
28 **וּשְׁבִיעִי[92] בִּלְבַד; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּתִית לַמָּאוֹר - אֵין כָּשֵׁר**
29 **לַמְּנוֹרָה אֶלָּא הַיּוֹצֵא מִן הַכָּתוּשׁ בִּלְבַד[93]. אֲבָל**
30 **לִמְנָחוֹת כֻּלָּן כְּשֵׁרִין[94].**

90) שבראשון. 91) שהוא ראשון שבשני. 92) שהוא ראשון שבשלישי. שם במשנה. כי כל אלו, שלושת השמנים, נעשו על־ידי כתישה (למעלה ה"ח), מה־שאין־כן ביתר השמנים. 93) כרבי יהודה, בברייתא שם פו, ב. 94) ראה למעלה ה"ט.

31 **יא. וּמֵאַחַר שֶׁכֻּלָּן כְּשֵׁרִין לִמְנָחוֹת, לָמָּה נִמְנוּ? כְּדֵי**
32 **לֵידַע יָפֶה שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ, וְהַשָּׁוֶה, וְהַפָּחוּת.**
33 **שֶׁהָרוּצֶה לְזַכּוֹת עַצְמוֹ - יָכֹף יִצְרוֹ הָרַע וְיַרְחִיב יָדוֹ**

וְיָבִיא קָרְבָּנוֹ מִן הַיָּפֶה, הַמְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר שֶׁבְּאוֹתוֹ הַמִּין[95] שֶׁיָּבִיא מִמֶּנּוּ. חֲרֵי נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְהֶבֵל הֵבִיא גַּם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן, וַיִּשַׁע יְיָ אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ. וְהוּא הַדִּין בְּכָל דָּבָר שֶׁהוּא לְשֵׁם הָאֵל הַטּוֹב, שֶׁיִּהְיֶה מִן הַנָּאֶה וְהַטּוֹב[96]. אִם בָּנָה בֵּית תְּפִלָּה - יִהְיֶה נָאֶה מִבֵּית יְשִׁיבָתוֹ. הֶאֱכִיל רָעֵב - יַאֲכִיל מִן הַטּוֹב וְהַמֻּתּוֹק שֶׁבְּשֻׁלְחָנוֹ. כִּסָּה עָרֹם - יְכַסֶּה מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּכְסוּתוֹ. הִקְדִּישׁ דָּבָר - יַקְדִּישׁ מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: כָּל חֵלֶב לַיְיָ וְגוֹמֵר.

95) ראה בפט"ז מהל' מעשה הקרבנות ה"ד, וראה למעלה ה"א מה שכתבנו שם. 96) "הם דברי רבינו, ראויים אליו" (כסף־משנה).

סִלְקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת אִסּוּרֵי הַמִּזְבֵּחַ

יום ד' כ"א מר־חשון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת

יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת. עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לַעֲשׂוֹת הָעוֹלָה כְּמַעֲשֶׂיהָ הַכְּתוּבִים עַל הַסֵּדֶר. ב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר עוֹלָה. ג) סֵדֶר חַטָּאת. ד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִבְּשַׂר חַטָּאת הַפְּנִימִית. ה) שֶׁלֹּא יַבְדִּיל בְּחַטַּאת הָעוֹף. ו) סֵדֶר הָאָשָׁם. ז) שֶׁיֹּאכְלוּ הַכֹּהֲנִים בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בַּמִּקְדָּשׁ. ח) שֶׁלֹּא יֹאכְלוּם חוּץ לָעֲזָרָה. ט) שֶׁלֹּא יֹאכַל זָר מִקָּדְשֵׁי קָדָשִׁים. י) סֵדֶר הַשְּׁלָמִים. יא) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים קֹדֶם זְרִיקַת דָּמִים. יב) לַעֲשׂוֹת כָּל מִנְחָה כְּסֵדֶר מַעֲשֶׂיהָ הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה. יג) שֶׁלֹּא יָשִׂים שֶׁמֶן עַל מִנְחַת חוֹטֵא. יד) שֶׁלֹּא יִתֵּן עָלֶיהָ לְבוֹנָה. טו) שֶׁלֹּא תֵאָכֵל מִנְחַת כֹּהֵן. טז) שֶׁלֹּא תֵּאָפֶה מִנְחַת חָמֵץ. יז) שֶׁיֹּאכְלוּ הַכֹּהֲנִים שְׁיָרֵי מְנָחוֹת. יח) שֶׁיָּבִיא אָדָם כָּל נְדָרָיו וְנִדְבוֹתָיו בָּרֶגֶל שֶׁפָּגַע בּוֹ רִאשׁוֹן. יט) שֶׁלֹּא יְאַחֵר נְדָרוֹ וְנִדְבָתוֹ וּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן. כ) לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת בְּבֵית הַבְּחִירָה. כא) לְהָבִיא קָדְשֵׁי חוּצָה לָאָרֶץ לְבֵית הַבְּחִירָה. כב) שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט קָרְבָּנוֹת חוּץ לָעֲזָרָה. כג) שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קָרְבָּן חוּץ לָעֲזָרָה.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבואר בו כי קרבנות מנפש חיה באים מחמשה מינים, ושקרבנות ציבור ויחיד הם ארבעה מינים.

א. כָּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁל מִינֵי נֶפֶשׁ חַיָּה בָּאִין מֵחֲמִשָּׁה מִינִין בִּלְבַד[2]: מִן הַבָּקָר, וּמִן הַכְּבָשִׂים, וּמִן הָעִזִּים, וּמִן הַתּוֹרִים[3], וּמִן בְּנֵי הַיּוֹנָה[4].

2) הם דברים פשוטים ומבוארים בפסוקי התורה. וכן כתב בהקדמה למשניות סדר קדשים. 3) מין ממיני היונים. ואינם כשרים אלא אם הם גדולים (פרק ג מהלכות איסורי המזבח הלכה ב). 4) נקראו "בני היונה", לפי שאינם כשרים אלא בהיותם קטנים.

ב. וְכָל הַקָּרְבָּנוֹת[5], בֵּין שֶׁל צִבּוּר בֵּין שֶׁל יָחִיד, אַרְבָּעָה מִינִין[6]: עוֹלָה, וְחַטָּאת, וְאָשָׁם, וּשְׁלָמִים[7].

5) מנפש חיה. 6) שנאמר (ויקרא ז, לז) "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים". הרי ארבעה מיני קרבנות של נפש חיה שהם לדורות, פרט למנחה שהיא סולת ומילואים שלא היו אלא לשעה (פירוש המשנה לזבחים פרק ה משנה ח). 7) בהקדמה לסדר קדשים שם כתב רבינו וזה לשונו: "החטאת והאשם והעולה והשלמים או הדומה לשלמים", ובפירוש המשנה שם ביאר דבריו וזה לשונו: "מה שאמרנו בתחילת דברינו במסכת הזאת שלמים או הדומים להם, לא הייתה כוונתינו אלא על אלה השלושה קרבנות רצונו לומר הבכור, והמעשר והפסח לפי שהן דומין לשלמים וכו', וכאן אי אפשר לומר שבכור ומעשר ופסח הם בכלל שלמים, שהרי מנה אותם להלן לחוד, אלא הכוונה לתודה שנקראת שלמים.

ג. וְעוֹד יֵשׁ שָׁם שְׁלֹשָׁה מִינֵי קָרְבַּן יָחִיד, וְהֵם: הַפֶּסַח, וְהַבְּכוֹר, וְהַמַּעֲשֵׂר[8].

8) מעשר בהמה.

ד. כָּל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר הֵן עוֹלָה אוֹ חַטָּאת. וְאֵין בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר שְׁלָמִים, חוּץ מִשְּׁנֵי כְּבָשִׂים הַבָּאִים עִם לֶחֶם הַתְּנוּפָה בָּעֲצֶרֶת[9], וְהֵם הַנִּקְרָאִים זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר[10]. וְאֵין הַצִּבּוּר מַקְרִיבִין אָשָׁם לְעוֹלָם[11] וְלֹא עוֹף[12].

9) כלומר, מנחת שתי הלחם, הקריבה בחג השבועות, כמו שנאמר (ויקרא כג, יז־יט) "ממושבותיכם תביאו לחם תנופה שתיים וגו' והקרבתם על הלחם וגו' ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים", ונקראו "לחם תנופה" משום שנאמר (שם, כ) "והניף הכהן אותם על לחם הבכורים תנופה לפני ה' וגו'". 10) בזבחים נד: במשנה "זבחי שלמי צבור ואשמות". 11) שכל האשמות הכתובים בתורה נאמרו אצל יחיד, וכן מפורש בתמורה יד. "אשם ביחיד איתיה, בצבור ליתיה". 12) כלומר, אף קרבן עוף אין הצבור מקריבים. ומקור הדברים בתמורה שם, בזבחים ד. ומנחות ה. ובספרא ויקרא דבורא דנדבה פרשה ו הלכה ו למדו זאת ממה שנאמר בויקרא (א, יד) "ואם מן העוף קרבנו" - "קרבנו (=בלשון יחיד), היחיד מביא עוף ואין הציבור מביא עוף".

ה. קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר הֵם: שְׁנֵי תְּמִידִין[13] שֶׁל כָּל יוֹם, וּמוּסְפֵי שַׁבָּתוֹת וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְהַמּוֹעֲדוֹת[14], וּשְׂעִיר חַטָּאת שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים[15]. וְכֵן אִם שָׁגְגוּ בֵּית דִּין[16] וְהוֹרוּ בַּעֲבוֹדָה זָרָה - מֵבִיא כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט פַּר וְשָׂעִיר. הַפָּר עוֹלָה, וְהַשָּׂעִיר חַטָּאת. וְאֵלּוּ הַשְּׂעִירִים הֵם

1 **הַנִּקְרָאִים שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה. וְאִם שָׁגְגוּ וְהוֹרוּ בִּשְׁאָר**
2 **הַמִּצְוֹת - מְבִיאִין פַּר לְחַטָּאת, וְהוּא הַנִּקְרָא פַּר הֶעְלֵם**
3 **דָּבָר שֶׁל צִבּוּר.**

13) כבש לעולת התמיד של שחרית וכבש לעולת התמיד של בין הערביים. 14) פסח, עצרת [=שבועות], סוכות, שמיני עצרת, ראש השנה ויום הכיפורים. 15) והוא שעיר הפנימי הנשרף, בן זוגו של שעיר המשתלח. אבל השעיר החיצוני הנאכל, הוא בכלל מוספי המועדות, וכמו כן איל העם שבא ביום הכיפורים, הוא בכלל המוסף. 16) בית דין הגדול.

4 **ו. קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד הֵם: הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר[17] וְהַפֶּסַח.**
5 **וְהַחֲגִיגָה, וְהִיא שְׁלָמִים. וְהָרְאִיָּה, וְהִיא עוֹלוֹת.**
6 **וְקָרְבַּן הַגֵּר[18]. וְהוּא עוֹלָה מִן הַבְּהֵמָה; אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי**
7 **יוֹנָה אוֹ שְׁתֵּי תּוֹרִים, וּשְׁנֵיהֶן עוֹלָה[19]; אוֹ שְׁתֵּי**
8 **בְּהֵמוֹת, אַחַת עוֹלָה וְאַחַת שְׁלָמִים[20]. וְהַנּוֹדֵר[21] אוֹ**
9 **הַמִּתְנַדֵּב[22] עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים. וּשְׁלָמִים הַבָּאִין עִם**
10 **הַלֶּחֶם, הֵם הַנִּקְרָאִים תּוֹדָה[23]. וְכֵן קָרְבְּנוֹת הַנָּזִיר[24],**
11 **וְהֵן עוֹלָה וְחַטָּאת וּשְׁלָמִים[25]. וְקָרְבְּנוֹת מְצֹרָע[26], וְהֵן**
12 **חַטָּאת וְאָשָׁם וְעוֹלָה[27]. וְקָרְבְּנוֹת זָבִים[28] וְיוֹלְדוֹת[29],**
13 **וְהֵן חַטָּאת וְעוֹלָה[30]. וְקָרְבַּן הַשּׁוֹגֵג בְּמִצְוַת לֹא**
14 **תַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כָּרֵת, וְהוּא חַטָּאת[31]. וְאִם נִסְתַּפֵּק**
15 **לוֹ אִם עָשָׂה אוֹ לֹא עָשָׂה אוֹתוֹ הַחֵטְא - מֵבִיא**
16 **אָשָׁם[32], וְהוּא הַנִּקְרָא אָשָׁם תָּלוּי[33]. וְיֵשׁ עֲבֵרוֹת**
17 **שֶׁמֵּבִיא עֲלֵיהֶן אָשָׁם[34], וְהוּא הַנִּקְרָא אָשָׁם וַדַּאי[35].**
18 **וְכֵן אֵיל הָעוֹלָה וּפַר הַחַטָּאת שֶׁמַּקְרִיב כֹּהֵן גָּדוֹל**
19 **מִשֶּׁלּוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[36] - הֲרֵי הֵן קָרְבַּן יָחִיד. וּפַר**
20 **זֶה הוּא הַנִּקְרָא פַּר יוֹם הַכִּפּוּרִים. וְכָל אֵלּוּ הַקָּרְבָּנוֹת**
21 **מְפֹרָשִׁין הֵן בַּתּוֹרָה, וְכָל אֶחָד מֵהֶן יִתְבָּאֲרוּ דִּינָיו**
22 **בְּמְקוֹמוֹ.**

17) מעשר בהמה. 18) ראה בפרק י"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה ד־ה, שאם ירצה הגוי להיכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה, צריך מילה, טבילה והרצאת קרבן, ולמדו כן (כריתות ט.) ממה שנאמר (במדבר טו, טו) "ככם כגר יהיה לפני ה'" - "מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם שנאמר (שמות כד, ה) "וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים" - אף גר כן (שחוץ ממילה וטבילה צריך גם קרבן - כישראל). 19) בברייתא כריתות ח: אמרו שאף על פי שהושווה גר לישראל, ובישראל נאמר שהביאו גם עולה וגם שלמים, - לא הושווה כי אם במקצת, ולא לכל הקרבנות, אלא שמביא רק עולות, לפי שנאמר בו (במדבר שם, יד) "ועשה אשה ריח ניחוח לה'" - "איזהו דבר שכולו לה' הוי אומר עולת העוף", שהרי בעולת בהמה, הכהנים נהנים מהעור, מה שאין כן בעוף, ואמרינן שם בגמרא "כל הקינין שבתורה אחד חטאת ואחד עולה, כאן (בגר) שתיהן עולות, הביא חובתו מן הבהמה (עולה אחת) - יצא". 20) בכריתות שם: "הביא חובתו מן הבהמה יצא, עולה ושלמים יצא, מנחה ושלמים לא יצא", וכתב רש"י שם: "עולה ושלמים לאו דווקא (שהרי יוצא בעולה לבד) אלא משום דבעי למיתני מנחה ושלמים לא יצא". ובהשמטות וחידושין משיטה מקובצת שם אות יט כתב, שיש לפרש דעולה ושלמים מיירי בעולת העוף, שדווקא מנחה ושלמים לא יצא, שאינו מין זבח. אבל רבינו הרי כתב מפורש "שתי בהמות". ויש אומרים, שכיוון שהפריש עולה ושלמים אינו יוצא עד שיקריב שתיהן. 21) הוא האומר: "הרי עלי". 22) הוא האומר: "הרי זו". 23) ויקרא ז, יא - יג "וזאת תורת זבח השלמים וגו' אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה וגו' על זבח תודת שלמיו". 24) שמביא ביום מלאת ימי נזרו. 25) שנאמר (שם, יד) והקריב את קרבנו לה' כבש בן שנתו תמים אחד לעולה וכבשה אחת בת שנתה תמימה לחטאת ואיל אחד תמים לשלמים". 26) שמביא ביום השמיני לטהרתו. 27) כמו שנאמר (שם, י - יט): "וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת בת שנתה תמימה וגו' את הכבש האחד וגו' לאשם וגו' ועשה הכהן את החטאת וגו' ואחר ישחט את העולה". 28) זב וזבה שמביאין ביום השמיני לטהרתם. 29) שמביאה ביום הארבעים ואחד לזכר, וביום השמונים ואחד לנקבה. 30) זב וזבה מביאים כל אחד מהן: שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת, ויולדת מביאה כבש אחד לעולה ובן יונה או תור לחטאת, ואם אין ידה משגת מביאה שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחת לחטאת. 31) קרבן חטאת, שנאמר "ואם נפש אחת תחטא בשגגה וגו' והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא". 32) שנאמר "ואם נפש כי תחטא וגו' ולא ידע ואשם ונשא עוונו וגו' והביא איל תמים מן הצאן בערכך לאשם". 33) "מפני שהוא מכפר על הספק ותולה לו עד שיודע לו בוודאי שחטא בשגגה ויקריב חטאתו". 34) ואלו הן: על שפחה חרופה ועל הגזל ועל המעילה ועל טומאת נזיר ועל הצרעת כשיטהר ממנה". 35) "שהרי אינו בא משום ספק". 36) שנאמר "בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעולה".

23 **ז. כָּל קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד[37] חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן וּבְאַחֲרָיוּת**
24 **נִסְכֵּיהֶן, חוּץ מִן הַנְּדָבָה[38]. וְכָל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר[39]**
25 **אֵינָן חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן וְלֹא בְּאַחֲרָיוּת נִסְכֵּיהֶן[40]. וְאִם**
26 **קָרַב[41] הֻזֶּבַח - חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּת נִסְכֵּיהֶם. וְקָרְבַּן**
27 **יָחִיד[42] שֶׁקְּבוּעַ לוֹ זְמַן - הֲרֵי הוּא כְּקָרְבַּן צִבּוּר, וְאֵינוֹ**
28 **חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ[43].**

37) שלא קבוע להם זמן. 38) הרי זו עולה או שלמים. 39) והם הקרבנות שקבוע להם זמן. 40) ש"עבר זמנו - בטל קרבנו". 41) גמרא בתמורה שם. לפי שזמן הנסכים אינו עובר, ומביא אדם נסכיו לאחר זמן. 42) כגון קרבן פסח או פר ואיל של יום הכיפורים. 43) שהרי קבוע להם זמן.

29 **ח. כָּל עוֹלַת בְּהֵמָה אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא מִן הַזְּכָרִים**
30 **בִּלְבַד[44]. וְהִיא בָּאָה מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים[45] וּמִן**
31 **הַבָּקָר[46], בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים[47]. וּמִן הַתּוֹרִים וּבְנֵי**
32 **יוֹנָה[48], וְאֶחָד בָּהֵן הַזָּכָר וְהַנְּקֵבָה[49].**

44) שנאמר (ויקרא א, ג) "אם עולה קרבנו וגו' זכר תמים יקריבנו". וכן נאמר (שם א, י) "זכר תמים יקריבנו". 45) שנאמר (שם) "ואם מן הצאן קרבנו מן הכבשים או מן העזים לעולה וגו'". 46) שנאמר (שם, ג) "אם עולה קרבנו וגו'". 47) שנאמר (שם כב, כז) "שור או כשב או עז כי ייולד והיה שבעת ימים תחת אמו וביום השמיני והלאה יירצה לקרבן אשה לה'". 48) שנאמר (שם א, יד) "ואם מן העוף עולה קרבנו לה' והקריב מן התורים או מן בני היונה את קרבנו". וראה בפרק ג מהלכות איסורי מזבח הלכה ב, כי תורים קטנים ובני יונה גדולים - פסולין. 49) שנאמר (שם כב, יח־יט) "איש איש וגו' אשר יקריבו לה' לעולה לרצונכם תמים זכר בבקר בכבשים ובעזים", הרי ציינה התורה "תמים זכר בבקר בכבשים ובעזים" ומזה למדו (תמורה יד. ל. מנחות ו. כה. קדושין כד:) כי יש "תמות וזכרות בבהמה, ואין תמות וזכרות בעופות".

1 **ט. הַחַטָּאת בָּאָה מֵחֲמֵשֶׁת הַמִּינִים[50] הָאֵלּוּ, מִן**
2 **הַזְּכָרִים וּמִן הַנְּקֵבוֹת[51], מִן הַגְּדוֹלִים וּמִן הַקְּטַנִּים[52].**

50) מן הבקר, מן הכבשים, מן העזים, מן התורים ומן בני היונה. כלומר, יש חטאת הקריבה ממין זה, ויש הקריבה ממין זה וכו'. בכהן משיח נאמר פר (שם ד, ג): "אם הכהן המשיח יחטא וגו' והקריב וגו' פר בן בקר וגו' לחטאת", וכמו כן נאמר בהעלם דבר של צבור (שם, יג־יד) "ונעלם דבר מעיני הקהל וגו' והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת", ובנשיא נאמר שעיר עזים (שם, כב־כג): "אשר נשיא יחטא וגו' בשגגה וגו' והביא את קרבנו שעיר עזים זכר תמים". ובשגגת הדיוט - כבשה, שנאמר (שם, לב) "ואם כבש יביא קרבנו לחטאת נקבה תמימה יביאנה", ובקרבן עולה ויורד נאמר (שם ה, ז) "שתי תורים או שני בני יונה לה' אחד לחטאת ואחד לעולה". 51) בנשיא נאמר (שם ד, כג) "שעיר עזים זכר תמים", בכהן משיח (שם, ג) והעלם דבר של צבור (שם שם, יד) נאמר "פר בן בקר", ובשגגת הדיוט נאמר (שם, לב) "נקבה תמימה". 52) פר ושעיר הם גדולים, בני שתיים, וכבשה היא קטנה, בת שנה.

3 **י. הָאָשָׁם אֵינוֹ בָּא אֶלָּא מִזִּכְרֵי כְּבָשִׂים בִּלְבַד[53]. יֵשׁ**
4 **אָשָׁם בָּא מִגְּדוֹלֵי מִין זֶה[54], וְיֵשׁ אָשָׁם בָּא מִן**
5 **הַקְּטַנִּים[55].**

53) כן נאמר שם ה, טו־יח, כה "איל תמים", וכן נאמר בנזיר (במדבר ו, יב) "והביא כבש בן שנתו לאשם". 54) האשמות שבספר ויקרא (שם) הם אילים, בני שנתיים. 55) אשם של נזיר שבספר במדבר (שם) הוא כבש בן שנתו.

6 **יא. הַשְּׁלָמִים בָּאִים מִן הַכְּבָשִׂים[56] וּמִן הָעִזִּים[57] וּמִן**
7 **הַבָּקָר[58], מִזְּכָרִים וּמִנְּקֵבוֹת[59], מִן הַגְּדוֹלִים וּמִן**
8 **הַקְּטַנִּים[60]. וְאֵין הָעוֹף בָּא שְׁלָמִים[61]. הַקְּטַנִּים[62] הֵם**
9 **מִבֶּן שְׁמֹנַת יָמִים[63] עַד שָׁנָה[64] תְּמִימָה מִיּוֹם לְיוֹם[65].**
10 **אִם נִתְעַבְּרָה שָׁנָה - נִתְעַבְּרָה לוֹ[66]. וְהַגְּדוֹלִים: בַּבָּקָר**
11 **- עַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים שְׁלֵמוֹת מִיּוֹם לְיוֹם, וּבַצֹּאן - עַד**
12 **שְׁתֵּי שָׁנִים שְׁלֵמוֹת מִיּוֹם לְיוֹם. יוֹתֵר עַל זֶה - הֲרֵי**
13 **הוּא זָקֵן, וְאֵין מַקְרִיבִין אוֹתוֹ[67].**

56) שנאמר (ויקרא ג, ו־ז) "ואם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים וגו' אם כשב הוא מקריב את קרבנו". 57) שנאמר (שם, יב) "ואם עז קרבנו". 58) שנאמר (שם, א) "ואם זבח שלמים קרבנו, אם מן הבקר הוא מקריב". 59) שנאמר (שם ג, א־ו) "ואם זבח שלמים קרבנו וגו' אם זכר אם נקבה וגו', ואם מן הצאן קרבנו וגו' זכר או נקבה". 60) שנאמר (שם כב, כז) "שור או כשב או עז כי ייולד והיה שבעת ימים תחת אמו, ומיום השמיני והלאה יירצה לקרבן אשה לה'". וגם "כשב" (הנאמר שם ג, ז) הוא בן שנה (להלן שם) ו"מן הבקר" (הנאמר שם ג, א) הוא מן הגדולים. 61) שנאמר (שם א, יד) "ואם מן העוף עולה", ודרשו בספרא (שם דבורא דנדבה פרשה ו הלכה ב) "העוף עולה, ואין העוף שלמים". 62) שבכל הקרבנות, והם כבש וכבשה שבצאן, ועגל שבבקר. 63) שנאמר (שם כב, כז) "ומיום השמיני והלאה יירצה". 64) פרה פרק א משנה ג: "כבשים בני שנה", ולא יותר משנה. 65) שם במשנה. כלומר, שנה שלו ולא שנה של עולם הנגמרת בתשרי, שנאמר (שם יב, ו) "כבש בן שנתו" ודרשו (נדה מז:) "שנתו שלו ולא שנה של מנין העולם". 66) וכשר עד שיעברו עליו שלושה עשר חודש. ומקור הדברים בתוספתא פרה פרק א בדעת חכמים ש"כבשים בני שנה האמורים בתורה - מאחד בניסן לאחד בניסן, מתשעה באב לתשעה באב, ונתעברה שנה נתעברה לו". 67) בפרה שם משנה ב: "ר' יוסי הגלילי אומר פרים בני שתיים, שנאמר (במדבר ח, ח) ופר שני ("שני" זה מיותר, והוא מתפרש: בן שתיים) בן בקר תקח לחטאת, וחכמים אומרים אף בני שלוש, רבי מאיר אומר אף בני ארבע ובני חמש כשרים, אלא שאין מביאין זקנים מפני הכבוד", וכתב רבינו בפירוש המשנה שם: "הלכה כחכמים והיות הזקנים מן הבהמות מתועבים בכל הקרבנות הנה הוא מאמר אמיתי וכאילו עניינו קרוב ממום רצונו לומר הזקן ותש כח". וסובר רבינו שלא בא ר' מאיר לחלוק על דברי חכמים, אלא לפרש דבריהם, שמה שאמרו "אף בני שלוש", אין הכוונה שיותר משלוש פסולים, אלא שאין מביאין אותו מפני הכבוד, ומה שכתב רבינו בפרק ב מהלכות איסורי מזבח הלכה ו, שהזקן אינו כשר לעבודה, היינו בזקן שתשש כחו, וזקן זה פסול (משנה למלך בהלכות איסורי מזבח שם ובפרק א מהלכות פרה אדומה הלכה א).

14 **יב. אַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַקָּרְבָּנוֹת כְּשֵׁרִין מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי**
15 **וָהָלְאָה - אֵין מַקְרִיבִין לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא מִיּוֹם שְׁלִשִׁים**
16 **וָהָלְאָה[68]. חוּץ מִן הַבְּכוֹר[69] וּמִן הַפֶּסַח וּמִן**
17 **הַמַּעֲשֵׂר[70], שֶׁאִם רָצָה לְהַקְרִיבָן בַּשְּׁמִינִי לְכַתְּחִלָּה -**
18 **מַקְרִיב.**

68) בפרה שם משנה ד: "כשרין מיום ל' והלאה, ואף ביום ל' ואם הקריבם ביום שמיני כשרים". וכתב רבינו בפירוש המשנה שם: "ואמר אם הקריבם ביום השמיני יצא זה לשון התורה (ויקרא כב, כז) "ומיום השמיני והלאה יירצה" ואמר בבכור (שמות כב, כט) "ביום השמיני תתנו לי", ואמרו: אמו אמו לגזירה שווה, מה אמו האמור בבכור כשר לשמיני עצמו אף אמו האמור כאן כשר לשמיני עצמו, וזה שהתיר

הקרבתו בדיעבד, אבל לכתחילה לא תקרב אלא מיום שלושים, כאמרו: "והלאה יירצה". 69) שם במשנה. שלא נאמר בו "והלאה", אלא "ביום השמיני תתנו לי", להורות שמותר לכתחילה ביום השמיני. 70) "שנשתוו לבכור לעניין מתן דמים בחמישי מזבחים". ובמשנה שם נזכרו גם נדרים ונדבות שמקריבם לכתחילה ביום השמיני, וצריך עיון, למה השמיטם רבינו.

1 **יג. שָׁעוֹת מוֹנִין לְקָדָשִׁים, וְאִם הוֹסִיפוּ שָׁעָה אַחַת[71]**
2 **אוֹ פָּחֲתוּ שָׁעָה[72] - פְּסוּלִין. כֵּיצַד? קָרְבָּן שֶׁמִּצְוָתוֹ**
3 **לִהְיוֹת בֶּן שָׁנָה[73], אִם הוֹסִיף עַל הַשָּׁנָה שָׁעָה אַחַת -**
4 **נִפְסָל. אֲפִלּוּ הָיָה בֶּן שָׁנָה בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה וְהוֹסִיף עַל**
5 **הַשָּׁנָה בִּשְׁעַת זְרִיקָה - נִפְסַל[74], עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן שָׁנָה**
6 **עַד שְׁעַת זְרִיקָה. וְכֵן בְּכָל הַזְּבָחִים.**

71) כגון שנולד בארבעה עשר בניסן בשעה התשיעית, הוא כשר עד שעה זו, ומכאן ואילך הוא פסול. 72) כגון באילים שצריכים להיות בני שנתיים, היינו שנה ושלושים ואחד יום, אם נולד בשנה התשיעית, אינו כשר אלא כשיהיה בן שנה ושלושים ואחד יום ובשעה התשיעית. 73) ולא יותר. 74) שנאמר (שמות יב, ה) "שה תמים זכר בן שנה", "שיהא תמים ובן שנה בשעת שחיטה, בקבלה בהולכה בזריקה מנין? תלמוד לומר "יהיה" כל הוויותיו לא יהיו אלא תם ובן שנה" (זבחים שם).

7 **יד. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה כֶּבֶשׂ אוֹ כִּבְשָׂה אוֹ**
8 **כְּבָשִׂים - הֲרֵי אֵלּוּ בְּנֵי שָׁנָה[75]. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר**
9 **אַיִל אוֹ אֵילִים[76] - הֵם הַזְּכָרִים בְּנֵי שְׁנָתַיִם[77].**
10 **וּמֵאֵימָתַי יִקָּרֵא אַיִל? מִשֶּׁיִּכָּנֵס בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה אֶחָד**
11 **וּשְׁלֹשִׁים יוֹם[78]. אֲבָל בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים אֵינוֹ כָּשֵׁר לֹא**
12 **לְכֶבֶשׂ[79] וְלֹא לְאַיִל, וְהוּא הַנִּקְרָא פַּלְגָּס[80]. וְכָל מָקוֹם**
13 **שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ עֵגֶל - הֲרֵי זֶה בֶּן שָׁנָה[81]. פַּר - בֶּן**
14 **שְׁתַּיִם[82]. שְׂעִיר עִזִּים - [בֶּן שָׁנָה. שָׂעִיר] - בֶּן שְׁתַּיִם.**
15 **כָּל שָׁנָה שְׁנִיָּה הוּא נִקְרָא שָׂעִיר.**

75) פרה שם משנה ג: "כבשים בני שנה", כלומר, בתוך השנה, ולא יותר משנה. 76) פרה שם: "ואילים בני שתיים", שאיל לשון קשה, כמו את אילי הארץ (יחזקאל יז, יג. ראה ביבמות כא.), אף כאן קשה - בן שתי שנים. 77) ולא פחות. 78) פרה שם במשנה: "בן שלושה עשר חודש ויום אחד הרי זה איל". 79) לכבש אינו כשר, לאחר שמלאה לו שנה, ואפילו בתוך שלושים יום. 80) שם: "רבי טרפון קורהו פלגס", "פלגס מלה מורכבת, פלג גס, רצה לומר העדר הגדר, - שיצא מגדר מה, ולא הגיע לגדר שאחריו, אבל נשאר בין הגדרים". 81) ראש השנה י. "שהיה רבי מאיר אומר כל מקום שנאמר עגל בתורה סתם - בן שנה", ולא יותר משנה, "שכתוב (ויקרא ט, ג) ועגל וכבש בני שנה". 82) כלומר, לא פחות מבן שתים, אבל יותר מבן שתיים, עד שלוש שנים שלימות - כשר. ומקור הדברים בפרה שם משנה ב: "ר' יוסי הגלילי אומר פרים בני שתיים וכו' וחכמים אומרים אף בני שלוש". וסובר רבינו כי לא נחלקו אלא ביותר משתי שנים, אבל בפחות משתי שנים - לדברי כולם פסולים.

16 **טו. כָּל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר - זְכָרִים. וְכָל חַטָּאוֹת שֶׁל**
17 **צִבּוּר - מִן הָעִזִּים[83] אוֹ מִן הַבָּקָר[84], וְאֵין בָּהֶן מִן**
18 **הַכְּבָשִׂים. וְכָל עוֹלוֹת הַצִּבּוּר[85] - מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן**
19 **הַבָּקָר, וְאֵין לָהֶן עוֹלָה מִן הָעֵז. כָּל חַטַּאת יָחִיד -**
20 **נְקֵבָה[86], וְתֵאָכֵל לַכֹּהֲנִים[87], וְאֵינָהּ בָּאָה מִן הַבָּקָר[88].**
21 **חוּץ מִשָּׁלֹשׁ חַטָּאוֹת[89]: חַטַּאת נָשִׂיא, שֶׁהִיא עֵז[90],**
22 **וְנֶאֱכֶלֶת[91]. וְחַטַּאת כֹּהֵן מָשִׁיחַ, שֶׁהוּא פַּר[92],**
23 **וְנִשְׂרֶפֶת[93]. וְהוּא פַּר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת. וְהַשְּׁלִישִׁי**
24 **- פַּר שֶׁמֵּבִיא כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהוּא חַטָּאת,**
25 **וְנִשְׂרָף[94].**

83) היינו כל שעירי ראשי חדשים והמועדות. 84) פר העלם דבר של צבור בשאר המצוות (חוץ מעבודה זרה). 85) כל זה מפורש בפסוקי התורה. 86) שנאמר (ויקרא ד, כז, כח, לב) "ואם נפש אחת תחטא וגו' והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא וגו', ואם כבש יביא קרבנו לחטאת, נקבה תמימה יביאנה", וכמו כן אצל עולה ויורד (שם ה, ו) "והביא וגו' נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים לחטאת". 87) משנה זבחים נג. "ונאכלין לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה", שנאמר (שם ו, כב) "כל זכר בכהנים יאכל אותה". ואף שעירת עבודה זרה של יחיד (במדבר טו, כז) בכלל זה, ודלא כדעת רבינו נסים שהביא הראב"ד להלן הלכה טז. 88) שלא נאמר אלא "כשבה או שעירת עזים לחטאת", כנ"ל. 89) שאינן דומות לשאר חטאות היחיד. 90) כלומר, אינה באה אלא מן העזים, ולא מן הכבשים כשאר חטאות, ובא זכר ולא נקבה, שנאמר (ויקרא ד, כג) "והביא את קרבנו שעיר עזים זכר תמים". 91) ככל החטאות החיצוניות. 92) ולא כשאר חטאות, שנאמר (שם, ג) "אם הכהן המשיח יחטא וגו' והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר תמים לה' לחטאת". 93) כדין חטאות הפנימיות, שנאמר (שם, יב) "והוציא את כל הפר מחוץ למחנה וגו' ושרף אותו וגו'. 94) כלומר, גם זה אינן כשאר החטאות, שנאמר (שם טז, ג) "בזאת יבוא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת". וכמו כן אינו נאכל כשאר חטאות, אלא נשרף כחטאות הפנימיות, שנאמר (שם, כז) "ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת וגו' יוציא אל מחוץ למחנה ושרפו באש וגו'".

26 **טז. כָּל חַטָּאוֹת שֶׁל צִבּוּר נֶאֱכָלוֹת[95], חוּץ מִשָּׂעִיר**
27 **שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחֲבֵרוֹ מִשְׁתַּלֵּחַ[96], וְכֵן שְׂעִירֵי**
28 **עֲבוֹדָה זָרָה[97] וּפַר הֶעְלֵם[98]. וּפַר הַבָּא עַל כָּל**
29 **הַמִּצְוֹת[99] וּפַר הֶעְלֵם נִקְרָאִים פָּרִים הַנִּשְׂרָפִין,**
30 **וּשְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה נִקְרָאִים שְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים.**
31 **הָא לָמַדְתָּ, שֶׁחָמֵשׁ חַטָּאוֹת הֵם הַנִّשְׂרָפוֹת, שְׁתַּיִם**
32 **לְיָחִיד[100] וְשָׁלֹשׁ לְצִבּוּר[101].**

95) כן הוא בזבחים נב: נג. במשנה: חטאות הצבור והיחיד וכו' ונאכלין כו' לזכרי כהונה". 96) שהוא נשרף, שנאמר (שם) "ואת שעיר החטאת וגו' יוציא אל מחוץ למחנה

ושרפו באש וגו'". 97) שאם הורו בית־הדין הגדול בשגגה להתיר עבודה זרה ושגגו העם בהוראתן ועשו העם וכו' ואחר כך נודע חטאתן חייבין כל שבט ושבט להביא שעיר לחטאת ופר לעולה (במדבר טו, כד). ואף על פי שלא מפורש שם שדינם בשריפה, למדו זאת בספרא (ויקרא דבורא דחובה פרק ו הלכה י) ממה שנאמר (ויקרא ד, כא) "חטאת הקהל הוא" - בניין אב לכל חטאות הקהל שישרפו". ובזבחים לט: למדו מן הפסוק "כאשר עשה לפר החטאת", ששעירי עבודה זרה צריכים הזאות בפנים. 98) פר העלם דבר של צבור, שאם שגגו בית־דין בשאר כריתות, מביא כל שבט ושבט פר לחטאת, והוא נשרף, שנאמר (שם, יג־כא) "ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם וגו' והוציא את הפר אל מחוץ למחנה ושרף אותו". 99) הוא פר כהן משיח, ראה למעלה הלכה טו. 100) פר כהן משיח, ופר כהן גדול ביום הכיפורים. 101) שעירי עבודה זרה, שעיר יום הכיפורים הפנימי (חברו של שעיר המשתלח) ופר העלם דבר של צבור.

1 **יז. כָּל הַקָּרְבָּנוֹת הָאֵלּוּ נִקְרָאִים זְבָחִים. וְכָל הָעוֹלוֹת**
2 **וְהַחַטָּאוֹת וְהָאֲשָׁמוֹת וּשְׁנֵי כִּבְשֵׁי שְׁלָמִים שֶׁל עֲצֶרֶת**
3 **נִקְרָאִים קָדְשֵׁי קָדָשִׁים. אֲבָל שְׁלָמִים שֶׁל יָחִיד**
4 **וְהַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח נִקְרָאִים קָדָשִׁים קַלִּים[102].**

102) ושחיטתן בכל מקום בעזרה ונאכלין בכל העיר.

5 **יח. הָאֵיבָרִים שֶׁשּׂוֹרְפִין אוֹתָן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ מִן**
6 **הַחַטָּאוֹת הַנֶּאֱכָלוֹת וּמִן הָאֲשָׁמוֹת וּמִן הַשְּׁלָמִים הֵם**
7 **הַנִּקְרָאִין אִמּוּרִין[103]. וְאֵלּוּ הֵן הָאִמּוּרִין שֶׁל שׁוֹר אוֹ**
8 **שֶׁל עֵז: הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב[104], וּבִכְלָיוֹ חֵלֶב**
9 **שֶׁעַל גַּבֵּי הַקֵּבָה[105], וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת וְחֵלֶב שֶׁעֲלֵיהֶן[106]**
10 **עִם הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַכְּסָלִים[107], וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד[108],**
11 **וְנוֹטֵל מִן הַכָּבֵד מְעַט עִם הַיּוֹתֶרֶת[109]. וְאִם הָיָה**
12 **הַקָּרְבָּן מִמִּין הַכְּבָשִׂים - מוֹסִיף עַל אֵלּוּ הָאַלְיָה**
13 **תְּמִימָה[110] עִם הַחֲלָיוֹת מִן הַשִּׁדְרָה[111] עַד מְקוֹם**
14 **הַכְּלָיוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: לְעֵמַת הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה[112]. וְכָל**
15 **הָאִמּוּרִין נִשְׂרָפִין עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן[113].**

103) "רצונו לומר הדברים שציווה (שאמר) ה' לשרפן" (רבינו בהקדמה לסדר קדשים). והערוך (ערך מר) פירש, שנקראו כן על שם שהם מורים ואדונים על כל האברים. ובמשנה למלך כאן כתב, שזהו מלשון "את ה' האמרת - יתאמרו כל פועל און". 104) שם, "והקריב וכו' את החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב".[ובתוספתא חולין סוף פרק ט אמרו: "ואלו הן אמורין שתי כליות ויותרת הכבד ואליה, ואלו הן החלבים האסורים באכילה. וכן צריך לפרש בתוספתא זבחים פרק א: "הקטר חלבים ואימורין". וראה בפירוש רבינו אליהו מלונדריש ברכות פרק א משנה ג שגם הוא כתב כדברי רבינו שאמורים וחלבים היינו הך]. 105) בתוספתא שם ובספרא ויקרא (דבורא דנדבה פרשה יד הלכה ו): "את כל החלב אשר על הקרב רבי ישמעאל אומר להביא את החלב שעל הקבה, רבי עקיבא אומר להביא את החלב שעל הדקים" ופסק רבינו כר' ישמעאל. והכסף משנה כאן תמה, למה לא פסק רבינו כרבי עקיבא? וראה בלחם משנה פרק ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה ו ובמשנה למלך פרק י"ג מהלכות שגגות הלכה ה, מה שתירץ בזה. 106) ויקרא שם: "ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן". 107) שם: "ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלים" ומפרש רש"י שם: "החלב שעל הכליות כשהבהמה חיה הוא בגובה הכסלים והם מלמטה, וזהו החלב שתחת המתניים וכו' הנראה למעלה בגובה הכסלים ובתחתיתו הבשר חופהו". 108) שם: "ואת היותרת על הכבד על הכליות יסירנה", "והוא הקצה התחתון היוצא ממנו כמו הבהן מן היד", והיינו אצבע הכבד שנזכר בתמיד פרק ד משנה ג. 109) בספרא (ויקרא שם הלכה ז): "הדבר שקול (=ספק) שיטול מן הכבד על היותרת [או] (ו)מן היותרת על הכבד (=אם שיניח מעט מהיותרת על הכבד והשאר יסירנה ויהיה פירוש הכתוב ואת היותרת הנשאר חוץ מהכבד יסירנה ויקטירנה, או את היותרת עם מעט הכבד יסירנה, - דרך הקדש) כשהוא אומר ואת היותרת על הכבד ומן החטאת והקטיר המזבחה, שיטול מן הכבד על היותרת". ובמקום אחר (ויקרא ט, י) הוא אומר: "ואת היותרת מן הכבד". 110) שם (ג, ז־ט): "אם כשב הוא מקריב וגו' והקריב וגו' אשה לה' חלבו האליה תמימה". 111) כלומר, "עם החוליות הסמוכות לה, והן החוליות אשר בין הירכיים שקורין אותם הטבחים שדרתא". 112) בספרא (שם פרק יט הלכה ג): "יכול יטלנה עם השדרה תלמוד לומר לעומת העצה, אי לעומת העצה יכול לא ייכנס לפנים מן העצה, תלמוד לומר יסירה, ייכנס לפנים מן העצה". ומשמע לרבינו דהיינו שיטול עמו חוליות השדרה, ולא מיעט אלא שלא ייטול את כל השדרה (כסף משנה). 113) שנאמר (שם, ה) "והקטירו אותו בני אהרן המזבחה על העולה", וזהו מזבח החיצון, שהרי המזבח הפנימי אסור להעלות עליו אלא קטורת כמפורש בשמות ל, ט (כסף משנה).

16 **יט. הָיְתָה הַבְּהֵמָה מְעֻבֶּרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁכָּלוּ חֲדָשָׁיו**
17 **שֶׁל עֻבָּר, וַאֲפִלּוּ נִמְצָא חַי[114] - אֵינוֹ מַעֲלֶה חֶלְבּוֹ עִם**
18 **חֵלֶב אִמּוֹ, אֶלָּא חֵלֶב אִמּוֹ בִּלְבַד[115], וַהֲרֵי הָעֻבָּר**
19 **כְּאֶחָד מֵאֵיבָרֶיהָ.**

114) שחלבו כחלב הבהמה והאוכלו חייב כרת. 115) בספרא ויקרא (שם פרשה יד הלכה ה): "למה נאמר חלב ושתי כליות באשם מוציא מכלל השליל (שהרי זכר הוא האשם), אף חלב ושתי כליות [ה]אמורין כאן (בשלמים) מוציא מכלל השליל" (=עובר שנמצא במעי הבהמה).

יום ה' כ"ב מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר בו דיני נסכים ומנחת נסכים, ואיזה קרבן טעון נסכים, ומה הוא שיעורם של נסכים.

20 **א. הַיַּיִן וְהַסֹּלֶת שֶׁמְּבִיאִין עִם הַקָּרְבָּן[2] הֵם הַנִּקְרָאִין**

נְסָכִים[3], וְהַסֹּלֶת לְבַדָּהּ נִקְרֵאת מִנְחַת נְסָכִים[4]. וּמִנְחַת נְסָכִים אֵינָהּ טְעוּנָה לֹא תְנוּפָה[5] וְלֹא הַגָּשָׁה[6] וְלֹא לְבוֹנָה[7], אֲבָל טְעוּנָה מֶלַח[8]. וְכֻלָּהּ נִשְׂרֶפֶת[9] עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן[10]. וְיִתְנַסֵּךְ הַיַּיִן עַל הַמִּזְבֵּחַ. וְאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ עַל הָאֵשׁ[11], אֶלָּא מַגְבִּיהַּ יָדוֹ[12] וְיוֹצֵק עַל הַיְסוֹד[13] וְהוּא יוֹרֵד לַשִּׁיתִין[14].

2) היינו עולת בהמה ושלמים וחטאת מצורע ואשמו הטעונין נסכים (להלן הלכה ב). 3) ראה זבחים ה. ט. ברכות טו: (ועיין רש"י שם) ופסחים צו: ועוד. 4) ראה שבועות יא. זבחים קט: מנחות ח. ועוד. 5) "תנופה היא שמנענעים לארבע הרוחות" (רבינו בפירוש המשנה מנחות פ"ה משנה ה). 6) "הגשה היא שמגישין לקרן המזבח וכו', והוא מה שנאמר והגישה אל המזבח או והגישו" (רבינו שם). ובמשנה מנחות סא. שנינו: "ומנחת נסכים אין טעונות הגשה ולא תנופה", תנופה אין בה, שהרי לא כתוב בה, והגשה אין בה שנתמעטה בגמרא (שם ס: סא.) ממה שנאמר במנחת מרחשת (ויקרא ב, ח) "והקריב אל הכהן והגישה אל המזבח", "והקריבה" משמע מיעוט, אותה, שבאה בגלל עצמה. ולא מנחת נסכים שאינה באה בגלל עצמה, אלא בגלל הזבח. 7) שם נט. במשנה "מנחת נסכים טעונה שמן ואין טעונה לבונה". ולמדו זאת בגמרא שם, ממה שנאמר במנחת העומר (שם ב, טו) "ושמת עליה לבונה" – עליה לבונה, ולא על מנחת נסכים לבונה. 8) מנחות כ. ולמדו זאת ממה שנאמר (שם, יג) "על כל קרבנך תקריב מלח". וראה גם בספרא פ' ויקרא (דבורא דנדבה פרק יד הלכה ג). ורק המנחה, כלומר הסולת, טעונה מלח. אבל היין אינו טעון מלח (פ"ה מהלכות איסורי מזבח הלכה יא). 9) משנה במנחות עד: "ומנחת נסכים למזבח, ואין בהן לכהנים". 10) שהרי על המזבח הפנימי אסור להעלות אלא קטורת בלבד, ראה למעלה פ"א הערה קמח. 11) פשוט הוא בסוכה מח: מט: . וגם שמואל האומר (זבחים צא:) "המתנדב יין מביא ומזלפן על גבי האישים", לא אמר כן אלא במתנדב יין, אבל בנסכים הבאים בשביל הקרבן הכל מודים שמתנסך על גבי המזבח (עיין רש"י שם), ורבינו פסק (להלן פט"ז הלכה יד), שגם המתנדב יין מנסכו כולו על גבי השיתין (הר המוריה). 12) לאו דוקא, שלא אמרו בסוכה מח: "הגבה ידך" (ראה פ"י מה' תמידין ומוספין הלכה ח) – אלא בניסוך המים דוקא שאינו מפורש בתורה, אלא הוא הלכה למשה מסיני ואין הצדוקים מודים בזה, ולפיכך חששו שמא כהן זה צדוקי הוא ויסוך על רגליו, אבל בניסוך היין המפורש בתורה, אין חשש זה קיים (כסף־משנה). (ראה עוד להלן). 13) הראב"ד השיג עליו, וכתב: "זה שיבוש, שלא היה יוצק על היסוד, אלא בספל של יין שהיה בקרן מערבית דרומית" (ראה בסוכה מח. ובדברי רבינו להלן פ"י מהלכות תמידין ומוספין הלכה ז). והכסף־משנה כתב שלא נזכרו ספלים אלא בניסוך של חג, אבל ניסוך של כל ימות השנה היה על היסוד. (ולפי דבריו יש להבין, גם ממה שאמר רבינו למעלה "מגביה ידו", שמכיון שמנסך על היסוד, ולא בספלים שבראש המזבח, בוודאי הוא עומד על היסוד, ומכיון שמקומו של ניסוך הוא למעלה מחוט הסיקרא (זבחים סג. ולהלן פ"ז הלכה י), אם לא יגביה ידיו, נמצא מנסך למטה מחוט הסיקרא, אבל אם הוא מגביה ידיו – הרי הוא ארבע אמות ויותר, שהן עשרים וארבעה טפחים ויותר, ויחד עם חמשת הטפחים של היסוד למעלה (פ"ב מהלכות בית הבחירה הלכה ז), הרי הוא מנסך למעלה מעשרים ותשעה טפחים שהוא מחצית המזבח (למעלה שם הלכה ח). וצריך עיון, למה לא הרגיש בזה הכסף־משנה). 14) שהיו ביסוד המזבח, ראה למעלה שם הלכה יא.

ב. אֵין טָעוּן נְסָכִים אֶלָּא עוֹלַת בְּהֵמָה[15] וּשְׁלָמִים בִּלְבַד[16], בֵּין הָיוּ קָרְבַּן צִבּוּר אוֹ קָרְבַּן יָחִיד. אוֹ כֶּבֶשׂ יוֹלֶדֶת[17] וְאֵילוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל[18], הוֹאִיל וְהֵן עוֹלוֹת[19] טְעוּנִים נְסָכִים[20]. אֲבָל הָעוֹף[21] וְהָאֲשָׁמוֹת וְהַחַטָּאוֹת[22] - אֵין מְבִיאִין עִמָּהֶם נְסָכִים; חוּץ מֵחַטַּאת מְצֹרָע וַאֲשָׁמוֹ[23], שֶׁנִּתְפָּרְשׁוּ נִסְכֵּיהֶם בַּתּוֹרָה[24].

15) ולא עולת העוף, ראה המשך ההלכה. 16) משנה במנחות צ: "כל קרבנות הציבור והיחיד טעונין נסכים חוץ מן הבכור והמעשר והפסח והחטאת והאשם", ובגמרא שם: "תנו רבנן, ועשיתם אשה לה' (במדבר טו, ג וגו' ויין לנסך) יכול כל העולה לאישים יהא טעון נסכים וכו', תלמוד לומר (שם) "עולה". שלמים מנין, תלמוד לומר (שם) זבח" וכו'. 17) עולת יולדת (ויקרא יב, ו). 18) שם טז, ג "ואיל לעולה". 19) אף־על־פי שאינם באים בנדר ונדבה (ראה להלן הלכה ג). 20) שנתרבו במיוחד במה שנאמר (במדבר טו, ה־ו) "ויין לנסך רביעית וגו' לכבש האחד או לאיל וגו'", - "לכבש זו עולת יולדת, לאיל לרבות אילו של אהרן" (מנחות צא:). 21) שם בגמרא צ: לפי ר' יאשיה למדו כן ממה שנאמר (שם, ג) "מן הבקר או מן הצאן" – ולא עולת העוף, ולפי ר' יונתן ממה שנאמר (שם) "זבח", ועוף אינו זבח, שהרי הוא במליקה ולא בשחיטה. 22) במשנה שם: "חוץ מן הבכור וכו' והחטאת והאשם". וראה להלן הלכה ג שנתמעטו מן הפסוק. וטעם הדבר, אמר ר' שמעון (סוטה טו.) "שלא יהא קרבנו מהודר", מאחר שהם באים על חטא. 23) שם במשנה: "אלא שחטאתו של מצורע ואשמו, טעונין נסכים", ובסוטה שם: "שאין באין על חטא". 24) למדו כן שם צא. ממה שנאמר (ויקרא יד, י): "וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת בת שנתה תמימה ושלשה עשרונים סולת מנחה בלולה בשמן ולוג אחד שמן", ואמרו (שם): "במנחה הבאה מן הזבח הכתוב מדבר וכו', ועדיין איני יודע אם טעונה נסכים ואם לאו, תלמוד לומר (במדבר טו, ה) "ויין לנסך רביעית ההין תעשה על העולה או לזבח לכבש האחד" – "עולה" זו עולת מצורע. "זבח" זו חטאת מצורע. "או לזבח" זו אשם מצורע". הרי ששלשתן טעונים נסכים.

ג. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין מְבִיאִין נְסָכִים עִם הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם? שֶׁנֶּאֱמַר: לְפַלֵּא נֶדֶר אוֹ נְדָבָה - דָּבָר הַבָּא בְּנֶדֶר וּנְדָבָה[25]; יָצְאוּ חַטָּאת וְאָשָׁם וּבְכוֹר וּמַעֲשֵׂר וּפֶסַח, הוֹאִיל וְאֵינָן בָּאִין בְּנֶדֶר וּנְדָבָה - אֵין טְעוּנִין נְסָכִים.

25) משנה במנחות צ: "כל קרבנות הציבור והיחיד טעונין נסכים חוץ מן הבכור והמעשר והפסח והחטאת והאשם", ובגמרא שם: "תנו רבנן, ועשיתם אשה לה' (במדבר טו, ג וגו' ויין לנסך) יכול כל העולה לאישים יהא טעון נסכים וכו', תלמוד לומר (שם) "עולה". שלמים מנין, תלמוד לומר (שם) זבח" וכו'. 17) עולת יולדת (ויקרא יב, ו). 18) שם טז, ג "ואיל לעולה". 19) אף־על־פי שאינם באים בנדר ונדבה (ראה להלן הלכה ג). 20) שנתרבו במיוחד במה שנאמר (במדבר טו, ה־ו) "ויין לנסך רביעית וגו' לכבש האחד או לאיל וגו'", - "לכבש זו עולת יולדת, לאיל לרבות אילו של אהרן" (מנחות צא:). 21) שם בגמרא צ: לפי ר' יאשיה למדו כן ממה שנאמר (שם, ג) "מן הבקר או מן הצאן" – ולא עולת העוף, ולפי ר' יונתן ממה שנאמר (שם) "זבח", ועוף אינו זבח, שהרי הוא במליקה ולא בשחיטה. 22) במשנה שם: "חוץ מן הבכור וכו' והחטאת והאשם". וראה להלן הלכה ג שנתמעטו מן הפסוק. וטעם הדבר, אמר ר' שמעון (סוטה טו.) "שלא יהא קרבנו מהודר", מאחר שהם באים על חטא. 23) שם במשנה: "אלא שחטאתו של מצורע ואשמו, טעונין נסכים", ובסוטה שם: "שאין באין על חטא". 24) למדו כן שם צא. ממה שנאמר (ויקרא יד, י): "וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת בת שנתה תמימה ושלשה עשרונים סולת מנחה בלולה בשמן ולוג אחד שמן", ואמרו (שם): "במנחה הבאה מן הזבח הכתוב מדבר וכו', ועדיין איני יודע אם טעונה נסכים ואם לאו, תלמוד לומר (במדבר טו, ה) "ויין לנסך רביעית ההין תעשה על העולה או לזבח לכבש האחד" – "עולה" זו עולת מצורע. "זבח" זו חטאת מצורע. "או לזבח" זו אשם מצורע". הרי ששלשתן טעונים נסכים.

וּמִנַּיִן לְהָבִיא שַׁלְמֵי חֲגִיגָה וְעוֹלַת רְאִיָּה[26] לִנְסָכִים? שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ בְּמֹעֲדֵיכֶם[27].

25) מנחות צ: 26) אע"פ שאינם באים בנדר ונדבה. 27) מנחות שם.

ד. כַּמָּה הוּא שִׁעוּר נְסָכִים? נִסְכֵּי כֶּבֶשׂ אוֹ כִּבְשָׂה - עִשָּׂרוֹן סֹלֶת בָּלוּל בִּרְבִיעִית הַהִין שֶׁמֶן, וְיַיִן לְנֶסֶךְ רְבִיעִית הַהִין[28]. וְכֵן נִסְכֵּי הָעֵז[29], בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל[30], בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה[31], אוֹ נִסְכֵּי רָחֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא גְּדוֹלָה[32]. אֲבָל נִסְכֵּי אַיִל הֵן שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים סֹלֶת בָּלוּל בִּשְׁלִישִׁית הַהִין שֶׁמֶן, וְיַיִן לְנֶסֶךְ שְׁלִישִׁית הַהִין[33]. וְנִסְכֵּי הַפָּר אוֹ הָעֵגֶל, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת - שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרוֹנִים סֹלֶת בָּלוּל בַּחֲצִי הַהִין שֶׁמֶן, וְיַיִן לְנֶסֶךְ חֲצִי הַהִין[34].

28) כן מפורש בתורה (שם, ד־ה) "והקריב המקריב קרבנו לה' מנחה סולת עשרון, בלול ברביעית ההין שמן, ויין לנסך רביעית ההין תעשה לעולה או לזבח לכבש האחד". וראה להלן הלכה ז מה היא מדת ההין. 29) שנאמר (שם, יא) "ככה יעשה וגו' לשה בכבשים או בעזים". 30) במנחות צא: אמרו: "או בעזים" (שם), מה תלמוד־לומר (והלא עזים בכלל כבשים הם – רש"י), לפי שמצינו שחילק הכתוב (שם) בין נסכי כבש לבין נסכי איל (ראה בהמשך ההלכה), יכול בין נסכי גדי (=קטן) לנסכי שעיר (=גדול), תלמוד־לומר או בעזים, וכן הוא בשקלים פ"ה משנה ג (הובא במנחות צב.). 31) שקלים שם: "ד' חותמות היו במקדש וכתוב עליהן עגל, זכר, גדי, וחוטא. גדי משמש עם נסכי הצאן גדולים וקטנים זכרים ונקבות (=שמאותו חותם שכתוב עליו גדי, היו לוקחין נסכים לקרבן צאן, בין גדולים בין קטנים, בין זכרים בין נקבות – רש"י מנחות שם) חוץ משל אילים". 32) במנחות צא: "או לשה בכבשים (במדבר שם, יא), מה תלמוד־לומר (והלא כבר נאמר שם, ה "או לזבח לכבש האחד" – רש"י), לפי שמצינו שחילק הכתוב (שם) בין נסכי כבש לנסכי איל, יכול נחלק בין נסכי כבשה לנסכי רחלה, תלמוד־לומר או לשה בכבשים", וכמו כן נאמר שם בגמרא "בדיק לן רבא, נסכי רחלה בכמה, ופשיטנא ליה ממתניתין" (דשקלים שם). 33) במדבר שם, ו־ז: "או לאיל תעשה מנחה סולת שני עשרונים בלולה בשמן שלישית ההין, ויין לנסך שלישית ההין תקריב ריח ניחוח לה'". 34) שם, ח־יא: "וכי תעשה בן בקר עולה או זבח, לפלא נדר או שלמים לה', והקריב על בן הבקר מנחה סולת שלשה עשרונים בלול בשמן חצי ההין, ויין תקריב לנסך חצי ההין אשה ריח ניחוח לה'. ככה יעשה לשור האחד", ואמרו במנחות שם: "לשור האחד, מה תלמוד־לומר (והלא כבר נאמר (שם) "והקריב על בן הבקר" – רש"י), לפי שמצינו שחילק הכתוב (שם, ה־ו) בין נסכי איל לנסכי כבש, יכול נחלק בין נסכי פר לנסכי עגל, תלמוד־לומר לשור האחד". וכן הוא בשקלים שם: "עגל משמש עם נסכי בקר, גדולים וקטנים זכרים ונקבות". ומה שאמר "בין זכרים בין נקבות" אפשר ללמוד ממה שנאמר שם: "וכי תעשה בן בקר עולה או זבח, לפלא נדר או שלמים לה'", ושלמים באים בין מן הזכרים ובין מן הנקבות, ראה למעלה פ"א הלכה יא.

ה. אֵלּוּ הֵן הַנְּסָכִים בֵּין לְעוֹלָה בֵּין לִשְׁלָמִים[35]. כַּשְּׁעוּר הַזֶּה[36] לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[37]; שֶׁנֶּאֱמַר: כַּמִּסְפָּר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ, כָּכָה תַּעֲשׂוּ לָאֶחָד כְּמִסְפָּרָם. אֵין מוֹסִיפִין[38] עַל הַשְּׁעוּרִין הָאֵלּוּ וְאֵין גּוֹרְעִין מֵהֶן. וְאִם גָּרַע אוֹ הוֹסִיף כָּל שֶׁהוּא - פָּסוּל[39]. חוּץ מִכֶּבֶשׂ הָעוֹלָה שֶׁמַּקְרִיבִין בְּיוֹם הֲנָפַת הָעֹמֶר[40], שֶׁהַנְּסָכִים שֶׁלּוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים[41] בָּלוּל בִּשְׁלִישִׁית הַהִין שֶׁמֶן[42]. אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְפְּלָה סָלְתּוֹ, לֹא נִכְפְּלוּ יֵינוֹ[43] [וְשַׁמְנוֹ], אֶלָּא יַיִן לְנֶסֶךְ רְבִיעִית הַהִין[44].

35) שכתוב (שם, ג) "ועשיתם אשה לה' עולה או זבח וגו' או שלמים וגו'". 36) לא פחות ולא יותר. 37) שאפילו מביא כמה קרבנות ממין אחד בבת אחת, צריך נסכים לכל אחד ואחד (מנחות צא.). 38) ספרי פ' שלח (למדבר טו, יב). 39) משנה במנחות כז. "עשרון, מיעוטו מעכב את רובו (=שאם חיסר כל שהוא פסול), היין מיעוטו מעכב את רובו, השמן מיעוטו מעכב את רובו", ובגמרא שם אמרו: "עשרון, מיעוטו מעכב את רובו, מאי טעמא? אמר קרא (ויקרא ו, ח) מסלתה, שאם חסרה כל שהוא פסולה. היין מיעוטו מעכב את רובו, ככה (במדבר, שם), השמן מיעוטו מעכב את רובו, דמנחת נסכים, ככה (שם). ומנחת נדבה אמר קרא (ויקרא שם) ומשמנה, שאם חסר כל שהוא פסולה", וראה בתוספתא מנחות פ"ח "כל המנחות שריבה מדת חלות או שחיסר מדת חלות, או שהיתה מדה חסרה מחברתה או יתירה מחברתה - הרי אלו פסולות" וכתב הכסף־משנה כי משמע שזה כלל בין ליין בין לשמן (וראה בפי"א מה' פסוהמ"ק ה"ט, כי בשמן אינו פסול עד שירבה שני לוגין שמן לכל עשרון סולת). 40) ראה ויקרא (כג, יב) "ועשיתם ביום הניפכם את העומר, כבש תמים בן שנתו לעולה לה'". 41) סולת, שכתוב (שם, יג) "ומנחתו שני עשרונים סולת בלולה בשמן אשה לה'". 42) וכן הביא רבינו בהקדמתו לפיה"מ מסכת מנחות, כי שני העשרונים בלולים בשלישית ההין שמן. ומה שאמרו במנחות פט: מה יין רביעית ההין, אף שמן רביעית ההין (ראה השגת הראב"ד) – כפי הנראה אין זה אלא תוספת מפירש"י (מרכבת משנה). 43) משנה מנחות שם: "אעפ"י שמנחתו כפולה, לא היו נסכיו כפולים".. 44) שכתוב (שם) "ונסכה יין רביעית ההין".

ו. הַמְּצֹרָע מֵבִיא עִם שְׁלֹשָׁה כְּבָשִׂים שֶׁלּוֹ, שֶׁהֵן חַטָּאת וְאָשָׁם וְעוֹלָה[45], שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרוֹנִים[46]. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[47], שֶׁהֵן בָּאִין בִּכְלַל הַזְּבָחִים שֶׁלּוֹ[48]. עִשָּׂרוֹן עִם כָּל כֶּבֶשׂ בָּלוּל בִּרְבִיעִית הַהִין שֶׁמֶן, וּרְבִיעִית יַיִן עִם כָּל עִשָּׂרוֹן מִשְּׁלָשְׁתָּן[49], כִּשְׁאָר נִסְכֵּי הַכְּבָשִׂים. וְהַמַּקְרִיב[50] אֶת הַפֶּלֶגֶס - מֵבִיא עִמּוֹ נִסְכֵּי אַיִל[51] וְלֹא עוֹלָה לוֹ זִבְחוֹ[52].

45) ראה בפ"א מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ג. 46) שנאמר (ויקרא יד, י) "וביום השמיני יקח שני כבשים

תמימים וכבשה אחת בת שנתה תמימה ושלשה עשרונים סולת מנחה בלולה בשמן". 47) במנחות צא. 48) שנאמר (שם יד, כ) "והעלה הכהן את העולה ואת המנחה", הוי אומר במנחה הבאה עם הזבח. ובהגהת הרש"ש על הרמב"ם, ובאור־שמח מגיהים: "שהן באין בגלל הזבחים שלו". 49) שנאמר (במדבר טו, ד־ה) "והקריב וגו' מנחה סולת עשרון, בלול ברביעית ההין שמן. ויין לנסך רביעית ההין תעשה על העולה או לזבח לכבש האחד" (מה תלמוד־לומר לעולה או לזבח, שכבר כתובים בראש הפרשה שם, ג), אלא: "עולה" זו עולת מצורע, "זבח" זו חטאת מצורע, "או לזבח" זו אשם מצורע (מנחות צא.), הרי ששלשתן טעונים נסכי יין. 50) פרה פ"א משנה ג. כלומר, בדיעבד שאינו כשר לא לכבש ולא לאיל, ראה למעלה פ"א הלכה יד. 51) שהם שני עשרונים סולת בלול בשלישית ההין שמן, ויין לנסך שלישית ההין, ראה למעלה ה"ד, שם במשנה. וראה חולין כג, ומנחות צא: כי לפי ר' יוחנן שסובר פלגס בריה בפ"ע, מה שמבואר במשנה שמביא עמו נסכי איל, הוא משום ריבוי מיוחד מהפסוק "או לאיל" (במדבר טו, ו) לרבות את הפלגס, שמביא כנסכי איל אף שאינו איל אלא בריה בפ"ע, ולבר פדא האומר שפלגס הוא ספק כבש ספק איל, מה שמבואר במשנה שמביא עמו נסכי איל, כלומר, מביא ומתנה ואומר אם הוא איל יהיו כל הנסכים שלו, ואם הוא כבש הרי עשרון סולת ורביעית ההין שמן ורביעית ההין יין יהיו נסכים שלו, היתר יהיו נדבה. וראה שם בחולין בעיית ר' זירא, אם נוסף להיותו ספק כבש ספק איל, הוא גם ספק בריה או לא, ומשום כך לפי ר' זירא צריך גם להתנות ולומר אם בריה בפ"ע הוא, שיהיו כל הנסכים נדבה (ע"ש שנשאר הדבר בתיקו). ורבינו שלא מזכיר כאן שצריך להתנות, נשמע שסובר כר' יוחנן שאין זה ספק אלא ודאי בריה בפ"ע, אבל ראה להלן פט"ז ה"ב שפסק רבינו שהוא ספק אם יצא ידי נדרו או לא, הרי מפורש שאינו סובר כר' יוחנן אלא כבר פדא, ראה קרית־ספר ולחם־משנה שם. 52) שם במשנה. כלומר, בין אם נדר איל ובין אם נדר כבש, או אמר איזה שארצה. ולפי ר' יוחנן משום שאינו איל ואינו כבש אלא בריה בפ"ע, ולפי בר פדא משום שהוא ספק כבש ספק איל, או ספק בריה כפי בעיית ר' זירא. ובאופן שנדר איל, לא עולה לו זבחו כי שמא הוא כבש. ובאופן שנדר כבש, לא עולה לו זבחו כי שמא הוא בריה בפ"ע (ומשום שמא הוא איל, היה עולה לו זבחו, ראה להלן פט"ז ה"א, כי הנודר קטן והביא גדול יצא), זה גם אם אמר מאיזה שארצה (ראה להלן שם ה"ב).

ז. הַהִין הוּא שְׁנֵים עָשָׂר לֹג[53]. וּכְבָר הוֹדַעְנוּ שֶׁעוּר הַלֹּג עִם מִדּוֹת אֲחֵרוֹת בְּהִלְכוֹת עֵרוּבִין[54]. וְהָעִשָּׂרוֹן הוּא הָעֹמֶר[55], שֶׁהוּא שִׁעוּר חַלָּה. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שִׁעוּרוֹ בְּעִנְיַן חַלָּה[56].

53) במנחות פט. למדו זאת ממה שנאמר (שמות ל, כד) "ושמן זית הין", ונאמר עוד (שם, לא) "שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם" – "זה" בגימטריא שנים־עשר. 54) פ"א הלכה יג, כי "הלוג – ארבע רביעיות", ובהלכה יב שם "והרביעית מחזקת מן המים או מן היין משקל שבעה עשר דינרין וחצי דינר בקירוב". 55) שהוא עשירית האיפה (שמות טז, לו). 56) בפ"ו מהלכות ביכורים הלכה טו. וראה גם בפיה"מ לרבינו עדיות פ"א משנה ב, ובחלה פ"ב משנה ו, ובסוף הקדמתו למסכת מנחות.

ח. כְּשֶׁמּוֹדְדִין הַנְּסָכִים אוֹ הַמְּנָחוֹת, בֵּין מִנְחַת יָחִיד בֵּין מִנְחַת צִבּוּר[57] - אֵין מוֹדְדִין אוֹתוֹ בְּמִדָּה שֶׁל שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרוֹנִים לַפָּר אוֹ שֶׁל שְׁנַיִם לָאַיִל[58], אֶלָּא מוֹדֵד הַכֹּל בְּעִשָּׂרוֹן אֶחָד שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ[59]. וְכֵן הַשֶּׁמֶן שֶׁל נְסָכִים מוֹדְדִין אוֹתוֹ בְּמִדָּתוֹ שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ[60]. וְשֶׁמֶן שֶׁל מִנְחוֹת הַיָּחִיד - בַּלּוג שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ[61]. כְּמִנְיַן הָעֶשְׂרוֹנוֹת כָּךְ מִנְיַן הַלֻּגִּין[62].

57) ראה להלן פי"ב הלכות ג־ד. 58) משנה במנחות פז. ובגמרא (שם פז:) למדו זאת מן הפסוקים. 59) שם, ראה בפ"א מהלכות כלי המקדש הלכה טז. 60) כלומר, שהיו במקדש חצי ההין ושלישית ההין ורביעית ההין, כמו ששנינו (שם במשנה) למדוד בכל מדה בהן לקרבן הראוי לו. וראה בפ"א מהלכות כלי המקדש הלכה יז. 61) משנה שם פח. 62) שם במשנה, וכדברי תנא־קמא ולא כר' אליעזר בן יעקב. ובברייתא שם פט. נלמד זאת לפי החכמים ממה שנאמר במצורע עני (ויקרא יד, כא) "ואם דל הוא וגו' ועשרון סולת אחד בלול בשמן למנחה ולוג שמן" – לימד על (כל) עשרון שטעון לוג (שמן).

ט. בְּרוּצֵי[63] הַמִּדּוֹת שֶׁל סֹלֶת - חֹל, שֶׁאֵין גַּב הָעִשָּׂרוֹן קֹדֶשׁ[64]. וּבְרוּצֵי הַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן - קֹדֶשׁ, לְפִי שֶׁהוּא יוֹרֵד עַל גַּב הַכְּלִי, וּכְלֵי הַלַּח נִמְשָׁחוּ מִבִּפְנִים וּמִבַּחוּץ[65]. וְלָמָּה יִתְקַדְּשוּ הַבְּרוּצִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵין כַּוָּנַת הַמּוֹדֵד אֶלָּא לְמַה שֶׁבַּכְּלִי בִּלְבַד?[66] כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: מוֹצִיאִין מִכְּלִי שָׁרֵת לְחֹל[67].

63) משנה במנחות צ. כתנא־קמא. "ומה שנופל מן הכלי לאחר שנתמלא, היינו בירוצין" (רש"י שם). 64) כלומר, מדת היבש לא נמשחה בחוץ לקדשה אלא בפנים. ראה בפ"א מהלכות כלי המקדש הלכה יט. ולמדו זאת ממה שנאמר (במדבר ז, א) "וימשחם ויקדש אותם" – אותם, למעט מדת היבש מבחוץ. 65) ראה בהלכות כלי המקדש שם. 66) וראה בפ"ג מהלכות פסולי המוקדשין הלכה כ, כי כלי השרת אין מקדשין אלא מדעת. 67) בגמרא שם אמרו כן לפי דברי ר' יוסי, אבל סובר רבינו שגם לתנא־קמא צריך לומר כן (משנה למלך).

י. מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בַּבְּרוּצִין?[68] אִם יֵשׁ שָׁם זֶבַח אַחֵר - יַקְרִיבוּ עִמּוֹ, וְאִם לָנוּ - יִפָּסְלוּ בְּלִינָה[69]; וְאִם לַאוּ[70] - מְקַנִּיצִין בָּהֶן הַמִּזְבֵּחַ[71].

68) ברייתא שם צ: והכוונה לבירוצי הלח שנתקדשו, אבל בירוצי היבש הם חולין גמורים, כמבואר למעלה הלכה ט. 69) "שכיון שיש שם זבח אחר, נתקדשו הבירוצין ליפסל בלינה" (כסף משנה). ועיין ברש"י שם שכתב: "ואם לנו, לפי שאין שם זבח אחר", הרי שלינה פוסלת אף אם לא היה שם זבח אחר, וראה במשנה־למלך. 70) לדעת כסף־משנה (ראה למעלה) המדובר כשלא היה שם זבח

אחר, שאף־על־פי שלנו, אינם נפסלים בלינה, שהרי לא נתקדשו. ולדעת רש"י, המדובר כשאין להם זבח אחר, וגם לא לנו. 71) שם בברייתא. וכן הוא בשקלים (פ"ד משנה ד) במותר נסכים לדעת רבי חנניה סגן הכהנים, וראה בפ"ז מהלכות כלי המקדש הלכה יג. ולשון מקיצין מפרש בגמרא (שבועות יב: ועיין רש"י שם) שהוא כאדם שמביא בקינוח סעודה מיני מתיקה, והוא מלשון קיץ, כמו שנאמר (שמואל־ב טז, ב) הלחם והקיץ לאכול לנערים, כלומר, מקריבין אותם שלא לשם תמידין, אלא כמו מיני מגדים שאינם מעיקר הסעודה (כסף משנה).

1 **יא. כֵּיצַד?[72] לוֹקְחִין בָּהֶם[73] עוֹלוֹת, הַבָּשָׂר לַשֵּׁם**
2 **וְהָעוֹרוֹת לַכֹּהֲנִים.**

72) מקיצים בהם את המזבח. 73) כלומר, פודים את היין והשמן וקונים בדמיהם עולות. וראה עוד בהלכות כלי המקדש שם.

3 **יב. הַסֹּלֶת עִם הַשֶּׁמֶן שֶׁל נְסָכִים אֵינָן מְעַכְּבִין[74] אֶת**
4 **הַיַּיִן[75], וְלֹא הַיַּיִן מְעַכְּבָן[76]. וְלֹא הַנְּסָכִים מְעַכְּבִין אֶת**
5 **הַזֶּבַח[77], אֶלָּא מֵבִיא אָדָם קָרְבָּנוֹ הַיּוֹם וּנְסָכָיו אַחַר**
6 **עֲשָׂרָה יָמִים[78]. אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד צִבּוּר[79]. וְהוּא שֶׁלֹּא**
7 **קָדְשׁוּ הַנְּסָכִים בִּכְלִי שָׁרֵת; אֲבָל אִם נְתָנָן לִכְלִי שָׁרֵת,**
8 **אִם לָנוּ - יִפָּסְלוּ בְּלִינָה[80].**

74) משנה במנחות מד: 75) שאם אין לו סולת ושמן למנחה, מביא היין לבדו. 76) שאם אין לו יין, מביא סולת ושמן. אולם הסולת והשמן מעכבים זה את זה (תוספות שם ד"ה הסולת). וכן נראה בתוספתא פ"ו דמנחות, שאמרו: "נסכי בהמה והסולת מעכבין זה את זה", ועל־כרחנו כי המדובר בשמן וסולת, כנ"ל (הר המוריה). 77) כלומר, אם אין לו סולת ושמן ויין, מביא הוא את זבחו לבדו. 78) מנחות טו: ותוספתא זבחים פ"ה ומנחות פ"ו. 79) לענין יחיד, מפורש כן במנחות שם, ובתוספתא זבחים שם: "אדם מביא זבחו היום ונסכיו עד עשרה ימים". ולענין ציבור יש ללמוד ממה שאמרו (זבחים פד.) "מנחתם ונסכיהם וכו' למחר", ופסוק זה הוא בקרבנות הציבור בחג, עיין רש"י שם. אולם, לכתחילה אין לעשות כן בציבור, שהרי הקרבן טעון שירה, ואין אומרים שירה אלא על היין ועל הקרבן, ראה בתוספות לראש השנה ל: סוף ד"ה ונתקלקלו (הר המוריה). 80) משנה במנחות עט. ותוספתא מנחות פ"ו.

9 **יג. אֵין מְבִיאִין נְסָכִים אֶלָּא מִן הַחֻלִּין[81]. לֹא יְבִיאֵם**
10 **לֹא מִן הַתְּרוּמָה וְלֹא מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי וְלֹא מִן**
11 **הַבִּכּוּרִים[82]. וַאֲפִלּוּ תּוֹדָה, שֶׁמֵּבִיא לַחְמָהּ מִן**
12 **הַמַּעֲשֵׂר[83], לֹא יָבִיאוּ נְסָכִים אֶלָּא מִן הַחֻלִּין[84].**

81) משנה שם פב. "ונסכים בכל מקום לא יביאו אלא מן החולין". 82) תוספתא שקלים פ"א, ומנחות פ"ח, ומעילה פ"א: "אין מביאין מנחות ונסכים וכו' מן הטבל ומן התרומה, ממעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו, ממעשר שני והקדש שלא נפדו וכו'". 83) כגון שאמר: "הרי עלי תודה, היא ולחמה מן המעשר" (שם פא: וראה להלן פט"ז הלכה יז). 84) שם במשנה פב: "ונסכים בכל מקום". וראה להלן שם, משום שנאמר (במדבר טו, ד) "והקריב המקריב קרבנו, עד שיהיה משלו, ולא יהיה בהן צד לגבוה כלל".

13 **יד. כָּל שִׁעוּרֵי הַנְּסָכִים הָאֲמוּרִין בְּסֵפֶר יְחֶזְקֵאל[85]**
14 **וּמִנְיָן אוֹתָן הַקָּרְבָּנוֹת וְסִדְרֵי הָעֲבוֹדָה הַכְּתוּבִים שָׁם**
15 **- כֻּלָּן מִלּוּאִים הֵן, וְאֵין נוֹהֲגִין לְדוֹרוֹת, אֶלָּא הַנָּבִיא**
16 **צִוָּה וּפֵרַשׁ כֵּיצַד יִהְיוּ מַקְרִיבִין הַמִּלּוּאִין עִם חֲנֻכַּת**
17 **הַמִּזְבֵּחַ בִּימֵי הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ כְּשֶׁיִּבָּנֶה בֵּית שְׁלִישִׁי[86].**

85) פרק מה. 86) במנחות מה. הקשו על הפסוק ביחזקאל (שם, יח) "בראשון באחד לחודש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש" — "חטאת, עולה היא. א"ר יוחנן, פרשה זו אליהו עתיד לדורשה. רב אשי אמר, מילואים הקריבו בימי עזרא, כדרך שהקריבו בימי משה". ופסק רבינו כרב אשי. ומפרש שדברי נבואה אלו הם על הבית השלישי (ולא מפרש כפירש"י, שהנבואה של יחזקאל היא על בית שני), וכמו שבבית שני הקריבו קרבנות שאינם נוהגים לדורות, כמו שהקריבו בימי משה, כן יקריבו גם בבית שלישי (לחם משנה). וראה בספר המצוות כלל ג, וברמב"ן במגילת אסתר שם.

18 **טו. וּכְשֵׁם שֶׁהִקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִים בַּחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ[87]**
19 **דְּבָרִים שֶׁאֵין כְּמוֹתָן לְדוֹרוֹת וְהִקְרִיבוּ בְּשַׁבָּת[88], כָּךְ**
20 **הַנָּשִׂיא מַקְרִיב חֲנֻכָּתוֹ בְּשַׁבָּת לֶעָתִיד כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ**
21 **שָׁם[89]. וְכֵן קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיבוּ בִּימֵי עֶזְרָא הַבָּאִים**
22 **מֵהַשְּׁבִי[90] - מִלּוּאִים הָיוּ וְאֵינָן נוֹהֲגִין לְדוֹרוֹת. אֲבָל**
23 **דְּבָרִים הַנּוֹהֲגִים לְדוֹרוֹת[91] הֵם דִּבְרֵי תּוֹרָה שֶׁפֵּרַשְׁנוּ[92]**
24 **כְּמוֹ שֶׁהֶעְתִּיקוּם מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אֵין לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם**
25 **וְאֵין לִגְרֹעַ[93].**

87) במדבר ז. 88) מועד קטן ט. 89) ביחזקאל מו, ד. 90) עזרא פרק ח, לה: "הבאים מהשבי בני הגולה הקריבו עולות לאלקי ישראל, פרים שנים־עשר על כל ישראל, אילים תשעים וששה, כבשים שבעים ושבעה, צפירי חטאת שנים־עשר, הכל עולה לה'". 91) בהוריות ו. על הפסוק הנ"ל "הכל עולה" מקשים, "הכל עולה וכו', אפשר שחטאת עולה? (הלא היו גם צפירי חטאת), אלא הכל כעולה, מה עולה לא נאכלת, אף חטאת לא נאכלת", ומסיק שם בסוף, כי הוראת שעה היתה, וכוונת הדברים לפי רבינו כי מילואים היו. 92) למעלה הלכות ד־ו. 93) ראה למעלה הלכה ה.

יום ו' כ"ג מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) בו יבואר דין שנים הרוצים להביא קרבן שלמים או עולה בשותפות, ואם מקבלים קרבן מגוי או ממומר.

26 **א. שְׁנַיִם שֶׁרָצוּ לְהָבִיא שְׁלָמִים אוֹ עוֹלָה בְּשֻׁתָּפוּת[2]**
27 **- מְבִיאִין, בֵּין בְּנֶדֶר בֵּין בִּנְדָבָה[3]. וַאֲפִלּוּ עוֹף יָבוֹא**
28 **בְּשֻׁתָּפוּת[4].**

2) משנה, מנחות קד, ב. ולמדו זאת ב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דנדבה, פ"ג ה"א) מן הפסוק (ויקרא א, ב) "תקריבו את קרבנכם" – "מלמד שהיא באה נדבת שנים". ובשלמים נאמר (שם כב, כא) "ואיש כי יקריב זבח שלמים לה'", ולמדו זה ב'ספרא' (אמור פ"ז ה"ז) לרבות את השותפין. 3) במנחות, שם: "תניא, רבי אומר, אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לה'" (שם, יח) הכל באין בשותפות". ומשמע מכאן שחטאת ואשם אינם באים בשותפות, ומה שאמרו ביומא נ, א - הוריות ו, ב - תמורה טז, ב: "חטאת של שותפות", היינו פר של יום הכיפורים, או פר העלם דבר של ציבור ('הר המוריה'). 4) שנאמר (שם א, יד) "ואם מן העוף עולה קרבנו לה' והקריב וגו'", ולמדו מזה ב'ספרא' (ויקרא פ"ח ה"א): "והקריב, מלמד שהיא באה נדבת שנים".

1 **ב. וְאֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים אוֹ עֲבָדִים[5] מְבִיאִין כָּל**
2 **הַקָּרְבָּנוֹת. אֲבָל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶן**
3 **אֶלָּא עוֹלוֹת בִּלְבַד[6], שֶׁנֶּאֱמַר[7]: וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא**
4 **תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם[8]. אֲפִלּוּ עוֹלַת הָעוֹף**
5 **מְקַבְּלִין מִן הַנָּכְרִי[9], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵד עֲבוֹדָה**
6 **זָרָה[10]. אֲבָל אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶן שְׁלָמִים[11] וְלֹא מְנָחוֹת[12]**
7 **וְלֹא חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת[13]. וְכֵן עוֹלוֹת שֶׁאֵינָן בָּאוֹת**
8 **בְּנֶדֶר וּנְדָבָה אֵין מְקַבְּלִין אוֹתָן מִן הַנָּכְרִי[14], כְּגוֹן**
9 **עוֹלַת יוֹלֶדֶת[15] וְכַיּוֹצֵא בָהּ מֵעוֹלוֹת שֶׁאֵינָן בָּאוֹת**
10 **מִשּׁוּם נֶדֶר וְלֹא מִשּׁוּם נְדָבָה.**

5) שנאמר (שם כב, יח) "איש איש מבית ישראל ומן הגר בישראל", וב'ספרא' (אמור שם ה"א) "בישראל, לרבות נשים ועבדים". 6) כרבי עקיבא במנחות עג, ב. ולא כרבי יוסי הגלילי. 7) בפרשת המומין. 8) וגו': "מכל אלה" – "מכל אלה (= מבעלי מומין) אין את מקריב, לוקח אתה תמימים ומקריב" ('ירושלמי' עבודה זרה פ"ב ה"א, ועי' 'תוספות' מנחות שם ד"ה איש איש). ומכיון שנאמר "את לחם אלקיכם", ולחם היינו עולה (ראה ב'ספרא' שם פ"ז הי"ב) – יש ללמוד שרק עולה הם מקריבים ולא קרבן אחר. ובבבלי (מנחות שם, וחולין ג:) למדו זאת ממה שנאמר (שם) "איש איש מבית ישראל וגו' אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לה' לעולה", "איש איש" לרבות את הגויים שנודרים נדרים ונדבות כישראל" – "לעולה, אין לי אלא עולה בלבד". 9) במנחות שם, נחלקו רבי עקיבא ורבי יוסי הגלילי, שרבי יוסי הגלילי סובר שמביא אפילו עופות ויין ולבונה ועצים, וכן שלמים ותודה, ורבי עקיבא חולק וסובר "אשר יקריבו לה' לעולה", אין לי אלא עולה בלבד, וסובר רבינו כי רבי עקיבא לא ממעט עוף, כי עוף אינו יוצא מכלל עולה סתם, ראה זבחים פג, ב (כסף־משנה ו'הר המוריה'). וראה ב'מעשה רוקח' כאן. 10) מקבלין ממנו נדרים ונדבות. ואף כי בישראל אין מקבלים קרבנות ממוכר לעבודה־זרה (ראה להלן ה"ד), זהו משום שנאמר (ויקרא א, ב) "אדם כי יקריב מכם", "מכם ולא כולכם, להוציא את המומר", אבל מגויים מקבלים. ודרשו חז"ל (חולין ה.) "מכם" – "בכם חלקתי (= להוציא את המומר, שהרי נאמר שם "איש איש מבית ישראל"), ולא באומות (= שכולם, גם עובדי עבודה־זרה, מתנדבים, ומקבלים מהם)". 11) כרבי עקיבא במנחות שם, ראה למעלה בתחילת ההלכה. ועי' להלן בתחילת ה"ג שהם קרבים לעולה. 12) במנחות שם אמרו, שמה ששנינו "אלו מנחות נקמצות ושיריהן לכהנים, מנחת עכו"ם", אינו אלא לדעת רבי יוסי הגלילי, ולא לדעת רבי עקיבא (ראה למעלה), ודעת רבינו כי לרבי עקיבא אין הגוי מביא מנחה כלל (ולא כדעת רש"י שם ד"ה שלמי עכו"ם, וה'תוספות' שם סא: ד"ה בישראל, שאף לרבי עקיבא מביא מנחה אלא שהיא כולה כליל לה' כמו עולה). 13) בשקלים פ"א מ"ה: "ואין מקבלים מידם (= של גוי וכותי) קיני זבים וקיני יולדות חטאות ואשמות. זה הכלל כל שנידר ונידב מקבלין מידם וכו'". ובנוסחאות אחרות שם (וכן היה לפני רבינו בפירוש המשנה, שם): "אבל מקבלין מהם נדרים ונדבות חטאות ואשמות וכו'". וזה אינו אלא בכותי (לפני שעשאוהו כגוי). שכיון שנתכוין לכפרה, אולי ישוב, אבל הגויים אין מקבלין מהם חטאות ואשמות (פירוש המשנה, שם). ואחר שגזרו על הכותים שיהיו כגויים לכל דבריהם – גם הם אינם מביאים חטאות ואשמות (פירוש המשנה, שם). 14) שקלים שם. שנאמר (ויקרא כב, יח) "לכל נדריהם ולכל נדבותם", ראה מנחות עג, ב – וב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דחובה, פ"א ה"א) דרשו מהפסוק (שם ד, ב) "דבר אל בני ישראל לאמר, נפש כי תחטא" – "בני ישראל מביאין חטאת, ואין הגוים מביאין חטאת" (פירוש הרא"ש שם). 15) ראה מס' שקלים, שם "ואין מקבלים מידם וכו' וקיני יולדת וכו'. זה הכלל, כל שנידר ונידב - מקבלים מידן, כל שאינו נידר ונידב - אין מקבלין מידן".

11 **ג. נָכְרִי שֶׁהֵבִיא שְׁלָמִים - מַקְרִיבִין אוֹתָן עוֹלוֹת[16];**
12 **שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם. נָדַר שְׁלָמִים[17] וּנְתָנָם**
13 **לְיִשְׂרָאֵל[18] עַל מְנָת שֶׁיִּתְכַּפֵּר בָּהֶן לְיִשְׂרָאֵל - אוֹכְלִין**
14 **אוֹתָן הַיִּשְׂרְאֵלִים כְּשַׁלְמֵי יִשְׂרָאֵל. וְכֵן אִם נְתָנָן לְכֹהֵן**
15 **- כֹּהֵן אוֹכְלָן.**

16) במנחות עג, א. עג, ב: "אמר רב הונא, שלמי העכו"ם, עולות. איבעית אימא קרא, ואיבעית אימא סברא. איבעית אימא סברא, עובד כוכבים לבו לשמים (= כוונתו היא שיהיו קרבנותיו כליל לשמים ולא שיאכלו – רש"י שם), ואיבעית אימא קרא "אשר יקריבו לה' לעולה" (ויקרא שם) כל דמקרבי, עולה ליהוי. 17) מנחות, שם. 18) (כלומר, כן התנה בשעת נדרו: על מנת שיתכפר בו ישראל (וכן נראה לשון הגמרא שם). שאם לא כן, הרי "המוכר עולתו ושלמיו, לא עשה כלום". כמפורש בפסחים פט, ב. וראה בפ"ד מהל' מעילה ה"ח).

16 **ד. יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא מוּמָר לַעֲבוֹדָה זָרָה[19] אוֹ מְחַלֵּל**
17 **שַׁבָּת בְּפֶרְהֶסְיָא[20] - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ קָרְבָּן כְּלָל[21].**
18 **אֲפִלּוּ הָעוֹלָה, שֶׁמְּקַבְּלִין אוֹתָהּ מִן הַנָּכְרִים[22], אֵין**
19 **מְקַבְּלִין אוֹתָהּ מִן הַמּוּמָר הַזֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר: אָדָם כִּי**
20 **יַקְרִיב מִכֶּם. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[23]: 'מִכֶּם' - וְלֹא**
21 **כֻּלְּכֶם, לְהוֹצִיא אֶת הַמּוּמָר[24]. אֲבָל אִם הָיָה מוּמָר[25]**
22 **לִשְׁאָר עֲבֵרוֹת[26] - מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת[27], כְּדֵי**

שֶׁיִּחָזֵר בִּתְשׁוּבָה[28]. הָיָה מוּמָר לַעֲבֵרָה וְהוּא מְפֻרְסָם וְיָדוּעַ לַעֲשׂוֹתָהּ וְהֻרְגַּל בָּהּ, בֵּין לְהַכְעִיס[29] בֵּין לְתֵאָבוֹן[30] - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ קָרְבָּן לְאוֹתָהּ עֲבֵרָה[31]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיָה רָגִיל לֶאֱכֹל חֵלֶב, בֵּין לְהַכְעִיס בֵּין לְתֵאָבוֹן, וְשָׁגַג וְאָכַל חֵלֶב[32] וְהֵבִיא חַטָּאת - אֵין מְקַבְּלִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ.

19) עובד עבודה־זרה בזדון. 20) לעין כל. אבל המחלל שבת בצנעא, הרי הוא כמומר לעבירה אחרת, ראה בעירובין סט, א. 21) אף על עבירה אחרת. ומקור הדברים בחולין ה, א: "אדם כי יקריב מכם" (שם א, ב) "מכם ולא כולכם, להוציא את המומר (לכל התורה) וכו', "מן הבהמה" להביא בני אדם שדומים לבהמה (= מומרים לעבירה אחת), מכאן אמרו מקבלין קרבנות מפושעי ישראל (מומר לדבר אחד) וכו' חוץ מן המומר לנסך את היין ולחלל שבתות בפרהסיא (שהם דומים למומר לכל התורה, כי כל המודה בעבודה־זרה, ככופר בכל התורה כולה (שם). וכמו כן המחלל שבת בפרהסיא, כופר במעשיו ומעיד עדות שקר, שחס־וחלילה לא שבת הקב"ה במעשה בראשית, ראה רש"י שם). 22) אפילו אלה העובדים עבודה־זרה. ראה למעלה ה"ב. 23) חולין, שם. 24) לכל התורה (שם). ועובדי עבודה־זרה ומחללי שבת בפרהסיא הרי הם כמומרים לכל התורה כולה, כנ"ל. 25) לתיאבון, אבל המומר להכעיס, הרי הוא מין (פ"ג מהל' תשובה ה"ט, ופי"א מהל' עבודה זרה ה"ב, ופ"ד מהל' רוצח ה"י, וראה להלן). 26) כלומר, לעבירה אחת מיתר העבירות שבתורה, חוץ מעבודה־זרה וחילול שבת. 27) חוץ מקרבן הבא לכפר על עבירה זו, שהוא מומר עליה, ראה להלן. 28) שם בחולין: "מכאן אמרו, מקבלין קרבנות מפושעי ישראל כדי שיחזרו בהן בתשובה. 29) כלומר, בין להכעיס, שעליו אין לדבר, שהרי הוא מין, ואין מקבלים ממנו שום קרבן (ראה למעלה), אלא אפילו לתיאבון, שמביא קרבנות על עבירות אחרות – אין מקבלים ממנו קרבן על אותה עבירה שהוא מומר עליה. וראה ב"מעשה רוקח". 30) שאינו אוכל איסור אלא אם אין לו היתר. 31) בחולין ה, ב - אמרו: "מעם הארץ (ויקרא ד, כז), פרט למומר. רבי שמעון בן יוסי אומר משום רבי שמעון, "אשר לא תעשינה בשגגה ואשם" (שם, כב) השב מידיעתו (= אם יידע ישוב בתשובה) מביא קרבן על שגגתו, אינו שב מידיעתו אינו מביא קרבן על שגגתו וכו'. ואמר רב המנונא, מומר לאכול חלב והביא קרבן על הדם, איכא בינייהו (לתנא־קמא מומר שמו, ולא מקבלין ממנו. ולרבי שמעון, שב מידיעתו הוא בדם, ומקבלין ממנו, רש"י שם) ורבא אמר (בהוריות יא.) הכל מודים שמומר לאכול חלב אינו מומר לדם, אלא הכא באוכל נבלה לתאבון ונתחלף לו בשומן קמיפלגי, מר סבר (תנא־קמא) כיון דלתיאבון אכיל במזיד, מומר הוא, ומר סבר (רבי שמעון בן יוסי) כיון דאילו אשתכח דהתירא לא אכל דאיסורא – לאו מומר הוא". ובדעת רבינו יש לומר בשני פנים: א. שסובר כתנא־קמא לדעת רבא (כסף־משנה כאן). ב. שסובר כרבי שמעון לדעת רב המנונא (לחם־משנה בפ"ב מהל' שגגות ה"ב). וראה בפ"ג מהל' שגגות ה"ז. 32) כלומר, נעלם ממנו כי הוא חלב.

ה. עוֹלוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[33] אֵין מְבִיאִין עִמָּהֶן נְסָכִים[34], שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הָאֶזְרָח יַעֲשֶׂה כָּכָה; אֲבָל נִסְכֵּיהֶם קְרֵבִין מִשֶּׁל צִבּוּר[35], שֶׁנֶּאֱמַר: כָּכָה תַּעֲשׂוּ לָאֶחָד כְּמִסְפָּרָם[36]. וְאֵינָן טְעוּנוֹת סְמִיכָה; שֶׁאֵין סְמִיכָה אֶלָּא בִּישְׂרָאֵל[37], בַּאֲנָשִׁים וְלֹא בְּנָשִׁים[38].

33) ראה למעלה ה"ב. 34) כלומר, אין כופין אותם (כמו שכופין לישראל, ראה מנחות פא:) להביא נסכים. מקור הדברים שם עג, ב: "מאן תנא להא דתנו רבנן, אזרח (במדבר טו, יג), אזרח מביא נסכים ואין הגוי מביא נסכים, יכול לא תהא עולתו טעונה נסכים, תלמוד־לומר ככה (שם, יב) וכו'. ואי רבי עקיבא, הא אמר עולה אין, מידי אחרינא לא וכו'. ואיבעית אימא רבי עקיבא, עולה וכל חברתה" (= נסכיה). ופסק רבינו כרבי עקיבא, ומפרש כה"יש מפרשים' שב'שיטה מקובצת' שם, כי "אזרח" לא בא לומר אלא שאין כופין את הגוי להביא נסכים עם קרבנו כמו שכופין לישראל (מנחות שם), אבל אם רצה להביא – מביא, כמו שכתב בפ"ד מהל' שקלים ה"ג: "וכן הגוי ששלח עולתו ממדינה אחרת ולא שלח עמה דמי נסכים, יביאו נסכיהם מתרומת הלשכה", הרי שאם רצה – משלח עמה נסכים. ובנוסחא אחרת שם: "וכן מי ששלח וכו'", ראה ב'מעשה רוקח' שם, ובלחם־משנה ו'הר המוריה' כאן. 35) מתרומת הלשכה, ראה בהל' שקלים שם, וכן בפירוש המשניות סוף פ"ז דשקלים, וז"ל: "ובכל מקום שאומר משל ציבור, הכוונה בו שיביא מתרומת הלשכה". 36) לעיכובא, שכל העולות וכו' טעונות נסכים. 37) משנה, מנחות צג, א. ונלמד בגמרא שם, ממה שנאמר (ויקרא א, ב) "בני ישראל" – בני ישראל סומכין, ואין העכו"ם סומכין, וראה להלן ה"ח. 38) שנאמר (שם) "בני ישראל" – "בני ישראל סומכין, ואין בנות ישראל סומכות" (חגיגה טז:). וראה להלן ה"ח.

ו. כָּל קָרְבְּנוֹת בְּהֵמָה[39] שֶׁיִּקְרִיב הַיָּחִיד[40], בֵּין חוֹבָה בֵּין נְדָבָה[41], סוֹמֵךְ עֲלֵיהֶן[42] כְּשֶׁהֵן חַיִּין[43]; חוּץ מִן הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח[44]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[45], שֶׁכָּל קָרְבָּן בַּמַּשְׁמָע, חוּץ מִפֶּסַח וּבְכוֹר וּמַעֲשֵׂר.

39) בין מן הבקר ובין מן הצאן, ראה 'ספרא' ויקרא (דיבורא דנדבה, פ"ד ה"ה). 40) ראה להלן ה"י, כי רוב קרבנות הציבור אינם טעונין סמיכה. 41) 'ספרא' שם ה"ג, ומנחות צג, ב. 42) משנה, מנחות צב, א. 43) 'ספרא' שם, פ"ב ה"א, ומשנה מנחות צד, א. סא, א. ובגמרא שם סב, ב. 44) שם, משנה צב, א. 45) ב'ספרא' שם פי"ז ה"ד־ו, ובמנחות צב, ב.

ז. הָעוֹף אֵינוֹ טָעוּן סְמִיכָה[46]. וְכֵן כָּל הַמָּעוֹת שֶׁדִּינָן שֶׁיִּפְּלוּ לַתֵּבוֹת שֶׁל נְדָבָה, שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׁקָלִים[47] שֶׁכֻּלָּן יָבוֹאוּ עוֹלוֹת - אֵין בַּעַל אוֹתָן הַמָּעוֹת סוֹמֵךְ עַל אוֹתָהּ הָעוֹלָה[48], וְאֵינוֹ מֵבִיא עָלֶיהָ

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

נְסָכִים, אֶלָּא נְסָכֶיהָ מִשֶּׁל צִבּוּר[49]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה כֹּהֵן[50] - עֲבוֹדָתָהּ וְעוֹרָהּ שֶׁל אַנְשֵׁי מִשְׁמָר[51].

46) שנאמר (ויקרא א, ד) "וסמך ידו על ראש העולה", ודרשו ב'ספרא' שם פ"ד ה"ד: "העולה, פרט לעולת העוף", וראה גם בגיטין כח, ב. 47) פ"ב ה"ג, ופ"ג הי"ד. 48) משנה, תמורה כ, ב. 49) משנה, שם. ומשום שכיון שנפלו לתיבות, הרי הן קרבנות ציבור, ואין בהם סמיכה (ראה להלן ה"י). ומאותו הטעם אינו מביא נסכים משלו. ומכיון שכתוב בהם (במדבר טו, יג) "ככה" שהוא לעיכובא – מביא נסכים משל ציבור ('קרית ספר'). 50) וראה בפ"ד מהל' כלי המקדש ה"ז, כי כהן שהיה לו קרבן, הרי זה בא למקדש ומקריבו בכל יום שירצה וכו', והעור של קרבנו ואכילתו שלו. 51) משנה שם, משום שאין זה קרבנו.

ח. הַכֹּל סוֹמְכִין[52], חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן[53] וְעֶבֶד וְאִשָּׁה וְסוּמָא וְנָכְרִי[54]. וְאֵין הַשָּׁלִיחַ סוֹמֵךְ[55]; שֶׁאֵין סְמִיכָה אֶלָּא בַּבְּעָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְסָמַךְ יָדוֹ - לֹא יַד אִשְׁתּוֹ וְלֹא יַד עַבְדּוֹ וְלֹא שְׁלוּחוֹ[56].

52) משנה, מנחות צג, א. 53) (כשהביא אביהם קרבן עבורם (פ"א מהל' מחוסרי כפרה ה"ה, ופ"ג שם ה"ו). וראה ב'תוספות חדשים' שם, וב'מנחת חינוך' מצוה קטו). 54) בקרבנות שלהם. ושם בגמרא, נתנו טעם לכולם: חרש שוטה וקטן לאו בני דעה הם (מנחות, שם), אשה נתמעטה ממה שנאמר (שם א, ב) "בני ישראל", בני ישראל סומכים ואין בנות ישראל סומכות (וראה למעלה ה"ה). ועבד אינו סומך מפני שהוקש לאשה, ראה ב'מנחת חינוך' שם. וסומא, למדו בגמרא שם ב'גזירה־שוה' מסמיכת זקני העדה על פר העלם דבר של ציבור (שם ד, טו) שאינה בסומא, שהרי סומא אינו ראוי להיות בסנהדרין, כמו כן כל סמיכה אינה בסומא (ראה בפירוש המשנה, שם). וגוי נתמעט (שם) מה שנאמר (שם א, ב) "בני ישראל" – "בני ישראל סומכים, ואין הגוים סומכים", וראה למעלה ה"ה. 55) משנה, מנחות שם. 56) מנחות צג, ב.

ט. חֲמִשָּׁה שֶׁהֵבִיאוּ זֶבַח אֶחָד[57] - כֻּלָּן סוֹמְכִין עָלָיו[58] זֶה אַחַר זֶה[59], לֹא שֶׁיִּסְמְכוּ כֻּלָּן בְּבַת אַחַת[60]. מִי שֶׁמֵּת[61] וְהִנִּיחַ קָרְבָּנוֹ עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים[62] - הֲרֵי יוֹרְשׁוֹ מְבִיאוֹ וְסוֹמֵךְ עָלָיו[63] וּמֵבִיא נְסָכָיו[64].

57) ראה למעלה ה"א. 58) מנחות צג, ב - במשנה, ו'ספרא' ויקרא פ"ב ה"א, ופי"ז ה"א "קרבנו" לרבות כל בעלי חוברין (= חבורה שנשתתפו בקרבן) לסמיכה. 59) תוספתא שם, ו'ספרא' ויקרא, דיבורא דחובה פ"ו ה"ג. 60) משום חציצה, ראה להלן הי"ג ('קרית ספר' ו'חסדי דוד' בתוספתא, שם). (ואף־על־פי ש"מין במינו אינו חוצץ" (סוכה לז: ופ"ז מהל' לולב הי"ב) – אין זה אלא בדבר שאין צורך בו אלא בנגיעה בלבד, אבל בסמיכה, שאנו צריכים ל"כל כחו" (להלן הי"א), אין כאן סמיכה בכל כחו על הקרבן). 61) מנחות צב, א - במשנה. 62) אבל חטאות ואשמות לא, שהרי חטאת שמתו בעליה תמות (פ"ד מהל' פסולי המוקדשין ה"א), וכל שבחטאת מתה, באשם ירעה עד שיסתאב (שם הי"ד). 63) משנה, שם. ולמדו זאת (שם צג.) מדין תמורה, שנאמר (ויקרא כז, י) "המר ימיר", שהיורש ממיר. ולמידים סוף הקדש מתחילת הקדש, מה תחילת הקדש יורש ממיר, שהרי הוא כבעל הקרבן, אף סוף הקדש – יורש סומך. 64) משנה, שם. שכיון שהוא סומך ואינו כשליח, שהרי השליח אינו סומך (למעלה ה"ח) – מביא נסכים כמו בעל הקרבן ('אור גדול' מנחות פ"ט מ"ח).

י. אֵין סְמִיכָה בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר[65], חוּץ מִשְּׁתֵּי סְמִיכוֹת: עַל שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ וְעַל פַּר הֶעְלֵם דָּבָר[66]. וּשְׁלִשָּׁה מִן הַסַּנְהֶדְרִין סוֹמְכִין עָלָיו[67]. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁאֵין בַּצִּבּוּר אֶלָּא שְׁתֵּי סְמִיכוֹת[68].

65) משנה מנחות צב, א. שלא הוזכרה סמיכה בתורה אלא בקרבנות יחיד. 66) משנה, שם. שבשניהם מפורש שצריכים סמיכה: בפר העלם דבר של ציבור, נאמר (שם ד, טו) "וסמכו זקני העדה את ידיהם על ראש הפר", ובשעיר המשתלח נאמר (שם טז, כא), וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי וגו', ושלח ביד איש עתי המדברה". 67) על פר העלם דבר של ציבור. כן הוא במשנה סנהדרין ב, א: "סמיכת זקנים (= על ראש פר העלם דבר של ציבור) ועריפת עגלה בשלשה, דברי רבי שמעון. רבי יהודה אומר בחמשה, ופסק רבינו כרבי שמעון. ואף־על־פי שאמרו: רבי יהודה ורבי שמעון, הלכה כרבי יהודה (עירובין מו:) – הרי אמרו (שם מז.) שבכמה הלכות פסקו כרבי שמעון, ומפורש אמרו ב'ירושלמי' פ"א מסנהדרין ה"ב, ופ"ט מסוטה ה"א, "אמר רבי, נראין דברי רבי יהודה בעריפה וכו', ונראין דברי רבי שמעון בסמיכה". 68) כן הוא במנחות צב, א: "אמר רבינא, גמירי שתי סמיכות בציבור".

יא. אֵין סוֹמְכִין אֶלָּא בְּעַזָּרָה[69]. סָמַךְ חוּץ לָעַזָּרָה - חוֹזֵר וְסוֹמֵךְ מִבִּפְנִים[70]. וְאִם הָיָה בַּעַל הַקָּרְבָּן עוֹמֵד בַּחוּץ וְהִכְנִיס יָדוֹ[71] לִפְנִים וְסָמַךְ - סְמִיכָתוֹ כְּשֵׁרָה[72]. וְהוּא שֶׁיִּסְמֹךְ בְּכָל כֹּחוֹ[73]. וְאֵין סוֹמֵךְ אֶלָּא טָהוֹר. וְאִם סָמַךְ הַטָּמֵא - סָמַךְ[74].

69) שנאמר (ויקרא א, ג) "יקריב אותו לרצונו לפני ה'", וסמוך לו בפסוק השני "וסמך ידו על ראש העולה", ומקרא נדרש לפניו "לפני ה' וסמך", מכאן שהסמיכה בעזרה. 70) ב'ספרא' ויקרא, דיבורא דנדבה (פ"ד ה"א): "לפני ה' וסמך, אע"פ שסמך מבחוץ יחזור ויסמוך בפנים". 71) ב'קרית ספר' העתיק "ידיו". וכן צריך להיות, ראה להלן הי"ג. 72) כן הוא בזבחים לב, א - דסמיכה אפשר להכניס ידיו. 73) ראה להלן שם. ומה שאמרו בזבחים לג, א: "ליעייל לידיה ולסמוך וכו', אמר רב יוסף כל הסומך, ראשו ורובו מכניס, מאי טעמא כל כחו בעינן, הילכך לא אפשר" – אין זה אלא בדרך הרגילה, אבל בהתאמצות אפשר לו לסמוך בכל כחו אף־על־פי שאינו מכניס אלא ידיו ('הר המוריה'). 74) בזבחים לב, א - למדו מן הפסוק "וסמך ושחט", להשוות אחת לשניה. וכשם שזו דווקא בטהורים, כמו כן השניה אינו אלא בטהורים ולא בטמאים. ומכיון

שבשחיטה שנינו: "כל הפסולין ששחטו שחיטתם כשרה" – הוא־הדין בסמיכה, שכשירה בדיעבד אף אם הוא טמא.

יב. וּבַמָּקוֹם שֶׁסּוֹמְכִין שׁוֹחֲטִין[75]. וְתֵכֶף לִסְמִיכָה שְׁחִיטָה[76]. וְאִם שָׁחַט בְּמָקוֹם אַחֵר אוֹ שֶׁשָּׁהָה - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[77]. וְהַסְּמִיכָה שְׁיָרֵי מִצְוָה הִיא[78]. לְפִיכָךְ, אִם לֹא סָמַךְ - כַּפֵּר, וְאֵינָהּ מְעַכֶּבֶת. וְאַף עַל פִּי כֵן מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ לֹא כִּפֵּר[79].

75) משנה במנחות צג, א. ובגמרא (שם צג:) הטעימו: "במקום (= באותו מקום בעזרה) שסומכין - שוחטין, שתיכף לסמיכה שחיטה", שאם ישחט במקום אחר, אין זה "תיכף". 76) היינו שלא ישהה, אלא ישחוט מיד. ולמדו זאת ב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דנדבה, פ"ד ה"א) ממה שנאמר (ויקרא א, ד־ה) "וסמך – ושחט", "במקום שסומכין – שוחטין, ותיכף לסמיכה שחיטה". ושיעור השהיה, אמרו ב'תוספות' (סוטה לט. ד"ה כל) שאם שהה כדי הליכת עשרים ושתים אמות, בודאי הוא הפסק. וכן פסק הרמ"א באו"ח סי' קסו, לענין הפסק שבין נטילת ידים לבציעת הפת, וראה במ"א שם ס"ק ג, והגר"א שם ס"ק ג. 77) לדעת 'אור שמח' – הסמיכה כשרה, שהרי היתה במקומה לפני ה', מה־שאין־כן בסמך מחוץ לעזרה שלא היתה כסמיכה לפני ה', שצריך לחזור ולסמוך בפנים (ראה למעלה הי"א), אבל ה'קרית ספר' וה'כסף משנה' מפרשים שהשחיטה כשרה, אף שהסמיכה אינה כשרה, לפי שהסמיכה אינה מעכבת, ראה בהמשך ההלכה. (וממה שאמרו בזבחים לג, א: "כל הסמיכות שהיו שם, קורא אני עליהן תיכף לסמיכה שחיטה חוץ מזה (=מצורע) שהיה בשערי ניקנור וכו'", נראה שסמיכה שאינה במקום השחיטה, וגם לא תיכף לשחיטה – סמיכה כשרה היא, שאם לא כן, למה הוא סומך?). 78) משנה, מנחות צג, א. והיינו מצוה שהיא שיריים ואינה עיקר הכפרה, שכן גם שיירי הדם הנשפכים ליסוד, אינם מעכבים (להלן פי"ט ה"ד). 79) ברייתא, שם צג, ב. כלומר, לא קיים מצוה מן המובחר. "וסמך ונרצה (ויקרא א, ד), וכי סמיכה מכפרת והלא אין כפרה אלא בדם, שנאמר (שם יז, יא) "כי הדם הוא בנפש יכפר", אלא לומר לך שאם עשאה לסמיכה שיירי מצוה, מעלה עליו הכתוב כאילו לא כיפר, וכיפר".

יג. וְצָרִיךְ הַסּוֹמֵךְ לִסְמֹךְ בְּכָל כֹּחוֹ[80] בִּשְׁתֵּי יָדָיו[81] עַל רֹאשׁ הַבְּהֵמָה[82], שֶׁנֶּאֱמַר: עַל רֹאשׁ הָעֹלָה - לֹא עַל הַצִּוָּאר[83] וְלֹא עַל הַצְּדָדִין[84]. וְלֹא יִהְיֶה דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין יָדָיו וּבֵין הַבְּהֵמָה[85].

80) בחגיגה טז, ב: "אמר רמי בר חמא, שמע־מינה סמיכה בכל כחו בעינן", וראה למעלה הי"א, ובפ"א מהל' חגיגה ה"ט. 81) משנה, מנחות צג, א. ובגמרא (שם ע"ב), אמר ריש לקיש, דאמר קרא (ויקרא טז, כא, בשעיר המשתלח) "וסמך אהרן את שתי ידיו", כתיב ידו, וכתיב שתי, זה בנה אב: כל מקום שנאמר (בסמיכת בהמה) ידו, הרי כאן שתים, עד שיפרט לך הכתוב אחת (= ידו אחת). 82) משנה, שם. ובתוספתא מנחות פ"י (הוצאת צוקרמנדל עמ' 528 2) "ולא היה מניח ידיו זו על גבי זו". 83) ברייתא, שם צג, ב. 84) של הראש. וכגון שסמך על הלחיים (רש"י שם). בעיא שנפשטה שם בגמרא, מברייתא של אבא ביראה, ש"ידו על ראשו ולא ידו על הצדדין". 85) שם בגמרא "בעי רבי ירמיה, מטלית מהו שתחוץ, תא־שמע ובלבד שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הזבח".

יד. וְכֵיצַד סוֹמֵךְ?[86] אִם הָיָה הַקָּרְבָּן קֹדֶשׁ קָדָשִׁים - מַעֲמִידוֹ בְּצָפוֹן[87] וּפָנָיו לְמַעֲרָב, וְהַסּוֹמֵךְ עוֹמֵד בְּמִזְרָח וּפָנָיו לְמַעֲרָב, וּמַנִּיחַ שְׁתֵּי יָדָיו בֵּין שְׁתֵּי קַרְנָיו[88], וּמִתְוַדֶּה[89] עַל חַטָּאת עֲוֹן חַטָּאת[90], וְעַל אָשָׁם עֲוֹן אָשָׁם[91], וְעַל הָעֹלָה מִתְוַדֶּה עֲוֹן עֲשֵׂה וַעֲוֹן לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה[92].

86) ברייתא, יומא לו, א. 87) שקדשי קדשים שחיטתן בצפון, ראה להלן פ"ה ה"ב־ג. וראה בפ"ה מהל' בית הבחירה הט"ז, מהו צפון. 88) ברייתא, שם. ובתוספתא מנחות פ"י (עמוד 528 1) "מניח שתי ידיו על גבי קרניו". וראה ב'תוספת ראשונים' שם. 89) שנאמר (במדבר ה, ו־ז) "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו", "ומשמע דוידוי דברים הוי אצל הקרבן, ואין לבעל הקרבן מעשה בקרבן אלא סמיכה, אם כן בשעת סמיכה יתודה" ('קרית ספר'). 90) כלומר, על החטא הזה שעליו מביא החטאת, ראה בפ"א מהל' שגגות, פירוט חייבי חטאות. 91) ראה בפ"ט מהל' שגגות פירוט חייבי אשם ודאי, ובפ"ה שם – חייבי אשם תלוי. 92) כרבי עקיבא, ביומא שם.

טו. כֵּיצַד מִתְוַדֶּה?[93] אוֹמֵר: חָטָאתִי עָוִיתִי פָּשַׁעְתִּי[94] וְעָשִׂיתִי כָּךְ וָכָךְ[95], וְחָזַרְתִּי בִּתְשׁוּבָה לְפָנֶיךָ וְזוֹ כַּפָּרָתִי. הָיָה הַקָּרְבָּן שְׁלָמִים - סוֹמֵךְ בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה מִן הָעֲזָרָה[96] בִּמְקוֹם שְׁחִיטָה[97]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵינוֹ מִתְוַדֶּה עַל הַשְּׁלָמִים[98], אֲבָל אוֹמֵר דִּבְרֵי שֶׁבַח[99].

93) ראה בפ"א מהל' תשובה ה"א. 94) יומא שם, כדעת חכמים. 95) ראה פ"ב מהל' תשובה ה"ה, שהמתוודה צריך לפרט החטא, וראה 'ירושלמי' סוף יומא. 96) שהרי קדשים קלים הם, ונשחטים בכל מקום בעזרה, ראה להלן פ"ה ה"ב־ד. 97) שבמקום שסומכין - שוחטין (למעלה הי"ב). 98) שהרי אינם באים על חטא, ולא כתוב בו "ונרצה". 99) כמו מזמור לתודה ('אור שמח'), וכן הוא בתרגום רב יוסף לדברי הימים־ב (ל, כב) על הפסוק: "מזבחים זבחי שלמים ומתודים לה' אלקי אבותיהם" – "דבחין דבחי נכסת קודשיא ומהודן קדם ה' אלקי דאבהתהון" (הגר"י ליינר ב"סיני" כרך מז עמוד' נא־נב).

יום ש"ק כ"ד מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יתבאר בו שאין מביאים קרבן אלא ביום, ושצריך שתהא עבודת הקרבנות לשמה.

א. כָּל הַקָּרְבָּנוֹת אֵין מַקְרִיבִין אוֹתָן[2] אֶלָּא בַּיּוֹם,

שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם צַוֹּתוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת קָרְבְּנֵיהֶם - בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה. לְפִיכָךְ אֵין שׁוֹחֲטִין זְבָחִים אֶלָּא בַּיּוֹם[3], וְאֵין זוֹרְקִין דָּמִים אֶלָּא בְּיוֹם הַשְּׁחִיטָה[4]; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ אֶת זִבְחוֹ - בְּיוֹם הַזְּבִיחָה תִּהְיֶה הַהַקְרָבָה. וְכֵיוָן שֶׁשָּׁקְעָה הַחַמָּה נִפְסַל הַדָּם.

~ נקודות משיחות קודש ~

"כל הקרבנות אין מקריבין אותן אלא ביום, שנאמר ביום צוותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם כו'".

ענין מעשה הקרבנות בעבודת ה' של יהודי, הוא הקרבת עצמו – "אדם כי יקריב מכם קרבן לה'" – ולהביא את עצמו למצב שכל כולו הוא קרבן לה', כדוגמת יצחק שהיה "עולה תמימה". ובזה גופא צריך להיות ביום דווקא, היינו באור ובגילוי, כי עבודה זו לא רק שאינה פוגעת ח"ו בבריאות אלא שמוסיפה בריאות ואריכות ימים ושנים טובות ומתוך הרחבה, בדוגמת יצחק שהיה "עולה תמימה" והאריך ימים יותר מכל האבות.

ואפילו אם נהיה מצב של "לילה" היינו העלם והסתר ח"ו, הנה "מותר להקטיר אימורין ואברים בלילה", כי הקב"ה נותן כח ליהודי להפוך את ה"לילה" ליום, ולא רק עד חצות כדעת הרמב"ם, אלא גם כל הלילה כדעת רש"י, שזה נוגע במיוחד לדרא דעקבתא דמשיחא, הלילה של הגלות סמוך לבוקר הגאולה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן לו)

2) מגילה כ: במשנה. 3) במגילה שם למדו זאת ממה שנאמר (ויקרא יט, ו) "ביום זבחכם", ובתוספות שם דיבור המתחיל לקמיצה כתבו, כי אין ללמוד שחיטה מהפסוק "ביום צוותו", כי פסוק זה מדבר בעבודת הקרבנות ושחיטה אינה עבודה, שהרי היא כשרה בזר. 4) ולא ביום המחרת אלא רק ביום הזביחה.

ב. כֹּל שֶׁקָּרְבוּ מַתִּירָיו[5] בַּיּוֹם - מַעֲלִין אוֹתוֹ[6] עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה[7]. כֵּיצַד? זְבָחִים שֶׁנִּזְרַק דָּמָם בַּיּוֹם - מַקְטִירִין אֵמוּרֵיהֶן בַּלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר. וְכֵן אֵיבְרֵי הָעוֹלוֹת מַקְטִירִין אוֹתָן בַּלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר[8]. וּכְדֵי לְהַרְחִיק מִן הַפְּשִׁיעָה[9], אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁאֵין מַקְטִירִין הָאֵמוּרִין[10] וְאֵיבְרֵי הָעוֹלָה אֶלָּא עַד חֲצוֹת הַלַּיְלָה[11].

~ נקודות משיחות קודש ~

"... וכדי להרחיק את האדם מן הפשיעה, אמרו חכמים שאין מקטירין האימורין ואברי העולה אלא עד חצות".

והיא מחלוקתם המפורסמת של רש"י והרמב"ם בפירוש המשנה הראשונה בש"ס, שרש"י סבר שמה שגזרו חכמים עד חצות הוא על קריאת־שמע, אבל לא על הקטר חלבים ואברים. ואילו הרמב"ם בפירוש המשניות למד שגם על חלבים ואברים גזרו חכמים שיהיו עד חצות, כדי להרחיק את האדם מן העבירה.

והנה, לשיטת הרמב"ם קשה לכאורה מהכלל שכל מה שהתירה תורה בפירוש, אין כח לחכמים לאסור, ובעניין זה אמרה תורה בפירוש "כל הלילה עד הבוקר", וא"כ איך יתכן שיהיה כח ביד חכמים לאסור זאת.

ויש לומר התירוץ בזה, שהרמב"ם סבר שמה שאמרה תורה "כל הלילה עד הבוקר", הוא לא לגלות שמצוותן בלילה, אלא שכל עוד שלא עלה עמוד השחר לא עבר על איסור נותר, אבל עיקר המצוה היא ביום.

מהיוצא מפירוש זה, יש לומר בפנימיות העניינים: חלב מורה על תענוג, ועל כך אומרת התורה "כל חלב ה'", היינו שכל תענוג שיש לאדם בעולם הזה, עליו למוסרו לה'. והנה על־פי הנ"ל שעיקר הקטר חלבים ואיברים הוא ביום, אין לאדם לומר שמסירת התענוג צריכה להיעשות רק בעניינים של "לילה", היינו מסירת התענוג מתאוות העולם, אלא שעיקר המצוה היא ביום, היינו בענייני יום ואור – תורה ומצוות – שבהם בעיקר ישנו הציווי "כל חלב לה'", כלומר שגם תענוג הבא לאדם מחידוש תורה שחידש, אל לו ליהנות ממנו כי־אם רק מהעובדה שמקיים רצון ה' בלימוד התורה והחידוש בה.

(על־פי לקו"ש חלק ג' עמוד 948)

5) זריקת הדם. 6) כלומר, אימוריו או אבריו. 7) אבל כל שלא קרב מתיריו ביום (=הקומץ, הלבונה והמנחות הנשרפות) אין מעלין אותו כל הלילה (תוספתא שם). ו"אף על פי שאין שוחטין אחר תמיד של בין הערביים וכו' מקטירין איברי העולות והאימורין וכו'". 8) שנאמר (שם ו, ב) "זאת תורת העולה, היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו". 9) "שלא תדחק עליו את השעה ונמצא עושה מהם דבר אחר עלות השחר". 10) במשנה שם: "הקטר חלבים ואברים". 11) משנה שם: "כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצוותן עד שיעלה עמוד השחר, וכל הנאכלין ליום אחד מצוותן עד שיעלה עמוד השחר, הקטר חלבים ואברים מצוותן עד שיעלה עמוד השחר, אם כן למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה", ודעת רבינו (כאן וכן בפירוש המשניות שם) כי גם הקטר חלבים ואברים הם בכלל מה שאמרו חכמים עד חצות, אבל רש"י שם כתב כי על הקטר חלבים ואברים לא אמרו חכמים עד חצות, לפי שכהנים זריזים הם, ואין שבות במקדש.

ג. אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לְהַקְטִיר אֵמוּרִין וְאֵיבָרִים בַּלַּיְלָה - אֵין מְאַחֲרִין אוֹתָן לְדַעַת, אֶלָּא מִשְׁתַּדְּלִין לְהַקְטִיר הַכֹּל בַּיּוֹם. חֲבִיבָה מִצְוָה בִּשְׁעָתָהּ. שֶׁהֲרֵי הֶקְטֵר אֵמוּרִין וְאֵיבָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁכְּשֵׁרִים בַּלַּיְלָה, דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת בִּזְמַנָּן, וְאֵין מְאַחֲרִין אוֹתָן לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אע"פ שמותר להקטיר אימורין ואיברים בלילה, אין מאחרין אותן לדעת".

בלילה אין עבודה בבית המקדש, ומה שהקטר חלבים ואיברים כשרים כל הלילה, הוא שמעלים אותם על המזבח והם נקטרים מאליהם כל הלילה, ורק כשלא הספיקו להקטירם ביום.

(על־פי לקו"ש חלק י"ג נמוד 62 הערה 48)

1 **ד. כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ קָרֵב אֶלָּא בַּיּוֹם[12], כְּגוֹן הַקֹּמֶץ[13]**
2 **וְהַלְּבוֹנָה וְהַקְּטֹרֶת[14] וּמִנְחוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת[15] - מֵתֶר**
3 **לְהַקְרִיבָן עִם מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ[16], וְהֵם מִתְאַכְּלִין וְהוֹלְכִין**
4 **כָּל הַלַּיְלָה כְּאֵיבְרֵי עוֹלָה[17].**

12) שלא קרבו מתיריו ביום. 13) כלומר, הקטרת הקומץ, כי חלק גדול מהמנחות הקריבות על גבי המזבח, נקמצות, ומקטיר הקומץ כולו על גבי המזבח, והשאר נאכל לכהנים. 14) כלומר, הקטרת הקטורת על המזבח הפנימי. 15) ראה להלן פרק י"ב שם כי מנחות זכרי כהנים (=מנחת חינוך וחביתין וכהן שהביא מנחת חוטא או מנחת נדבה) נשרפות כליל על גבי המזבח, ואינן נקמצות. 16) זמן מועט קודם השקיעה "אף כי אין שהות שתצית האש ברובו לפני השקיעה, והם נקלטים על גבי המזבח". 17) ולמדו זאת ממה שנאמר (ויקרא ו, א) "זאת תורת העולה", ריבה את אלו שמקריבן קודם השקיעה ונשארים כל הלילה כמו אברי העולה. וראה במשנה למלך להלן פרק א מהלכות תמידין ומוספין סוף הלכה ג, כי רק אם הקמיצה הייתה לפני תמיד של בין הערביים, אפשר להקטיר את הקומץ לאחר התמיד, וכמו כן במנחות הנשרפות אין לשורפם על המזבח לאחר התמיד, אלא אם נתקדשו בכלי לפני התמיד, אבל אם לא נקמצו או נתקדשו בכלי לפני התמיד, אסור לעשותם אחר התמיד.

5 **ה. הַנְּסָכִים הַבָּאִים עִם הַזֶּבַח[18] - אֵין קְרֵבִין אֶלָּא**
6 **בַּיּוֹם; שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם - מַקִּישׁ**
7 **נְסָכִים לִשְׁלָמִים: מַה שְּׁלָמִים בַּיּוֹם, אַף נְסָכִים בַּיּוֹם.**
8 **אֲבָל הַנְּסָכִים הַבָּאִים בִּפְנֵי עַצְמָן[19] - מִתְקַדְּשִׁין[20]**
9 **בַּלַּיְלָה וּקְרֵבִין בַּלַּיְלָה[21]. לְפִיכָךְ[22], אִם נִזְדַּמְּנוּ לוֹ**
10 **נְסָכִים הַבָּאִין בִּפְנֵי עַצְמָן - מַקְדִּישָׁן וּמַקְרִיבָן**
11 **בַּלַּיְלָה[23]. וַעֲלוֹת הַשַּׁחַר פּוֹסֶלֶת בָּהֶן, כְּאֵיבְרֵי**
12 **הָעוֹלוֹת[24].**

18) שהביאם עם הזבח. 19) שלא הקדישם עם הזבח, שהרי יכול אדם להביא קרבנו היום ונסכיו לאחר עשרה ימים. 20) על ידי נתינתם בכלי שרת. 21) שכיוון דלא קדשו בשחיטת הזבח, יכול להקריב בלילה, שדווקא נסכים הבאים עם הזבח נתרבו ממה שכתוב "לנסכיכם ולשלמיכם", ומכיוון שקריבין בלילה, מתקדשין גם בלילה, שכן אמרו בתמורה יד. "זה הכלל כל הקרב ביום (=נסכים הבאים עם הזבח בכלל זה) אינו קדוש אלא ביום, וכל הקרב בלילה (=נסכים הבאים בפני עצמם) קדוש בין ביום בין בלילה. 22) כלומר, כיוון שנסכים הבאים בפני עצמם מתקדשים בלילה וקריבים בלילה. 23) כלומר, מקדישן לכתחילה בלילה ומקריבן מיד (כסף משנה) והכל משום זריזות מצוה, שמיד שנזדמנה לו המצוה, אין להחמיצנה. ומקור הדברים בתמורה שם: "אמר רב פפא השתא דאמרת נסכים הבאים בפני עצמן קריבין אפילו בלילה, נזדמנו נסכים בלילה מקדישן בלילה ומקריבן". 24) בתמורה שם: "אמר רב אדא בר אהבה ועלות השחר פוסלת בהן כאברין" שהקדישן ולא הקריבן.

13 **ו. כָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִסְמִיכָה וְלִשְׁחִיטָה[25] וְלִמְלִיקָה[26],**
14 **לְהֶקְטֵר[27] לְהַגָּשָׁה[28] וּלְהַזָּיָה[29], וְלִתְנוּפָה[30] וְלִקְמִיצָה[31]**
15 **וּלְקָרְבַּן הַמּוּסָפִין[32]. וְכָל הַלַּיְלָה כָּשֵׁר לְהַקְטִיר**
16 **אֵמוּרִין וְאֵיבְרִים[33]. זֶה הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁמְּצָוָתוֹ בַּיּוֹם -**
17 **כָּשֵׁר כָּל הַיּוֹם, וְדָבָר שֶׁמְּצָוָתוֹ בַּלַּיְלָה - כָּשֵׁר כָּל**
18 **הַלַּיְלָה. וְאַף עַל פִּי כֵן, זְרִיזִין מַקְדִּימִין לְמִצְוֹת.**

25) בגמרא שם למדו זאת ממה שנאמר בשחיטה (ויקרא יט, ו) "ביום זבחכם", לאפוקי לילה, ונאמר (שם ג, יג) "וסמך ושחט", מה שחיטה ביום אף סמיכה ביום. 26) מליקת העוף (ראה ויקרא א, טו), נלמדו כן בגמרא שם ממה שנאמר (שם ז, לח) "ביום צוותו את בני ישראל" - לאפוקי לילה. 27) הקטרת הקומץ, וגם זה נלמד שם ממה שכתוב (שם) "ביום צוותו". 28) כי "כל המנחות הקריבות לגבי המזבח טעונות הגשה במערב כנגד חודה של קרן דרומית מערבית", ונלמד בגמרא שם ממה שהוקשה הגשה לתנופה שנאמר (במדבר ה, כה) ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות (=הגשה) והניף והקריב", מה תנופה ביום אף הגשה ביום. 29) זריקת דם הקרבנות והזיית דם פרים הנשרפים וחטאות הפנימיות. וגם זה נלמד בגמרא שם ממה שכתוב (ויקרא שם) "ביום צוותו". 30) שמניף את עומר התנופה ומנחת הסוטה, וכמו כן את החזה של השלמים לפני שנותנה לכהן. ונלמד בגמרא שם ממה שכתוב (שם כג, יב) "ביום הניפכם את העומר", לאפוקי לילה. 31) קמיצת המנחה, וגם זה נלמד שם ממה שכתוב "ביום צוותו". 32) נלמד שם ממה שנאמר (שם, לז) "דבר יום ביומו", לאפוקי לילה. 33) שנאמר (שם ו, ב) "זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו" (שם כא.).

19 **ז. כָּל הַזְּבָחִים אֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתָן לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא**
20 **בְּסַכִּין מִכְּלֵי שָׁרֵת[34]; וְאִם שָׁחַט בְּכָל דָּבָר שֶׁשּׁוֹחֲטִין**
21 **בּוֹ הַחֵלִין, אֲפִלּוּ בִּקְרוּמִית שֶׁל קָנֶה[35] - כְּשֵׁרִין[36].**

34) בסוטה יד: אמרו "מידי דהווה אדם, דם אף על גב דקדישתיה סכין בצוואר בהמה", הרי שסכין כלי שרת. וכן אמרו במנחות עו: "סכין מקדשת בכלי שרת". ואילו בחולין ג. הכשירו לשחוט קדשים בקרומית של קנה, והרי אין עושים כלי שרת של עץ, מזה הוציא רבינו שלכתחילה צריך כלי שרת ובדיעבד אינו צריך. 35) "צלע של קנה" (רש"י חולין טו:), ובערוך ערך קרם "פירש מה שמשתייר מן המחצלת כשמתקנין אותה". 36) תוספתא מנחות שם: "חומר בקמיצה שהקמיצה טעון כהן וכלי שרת, מה שאין

כן בשחיטה, קמיצה בכלי ושחיטה אפילו בקרומית של קנה".

ח. וְכָל הַזְּבָחִים שֶׁקִּבֵּל מִדָּמָם פָּחוֹת מִכְּדֵי הַזָּיָה[37] - לֹא נִתְקַדֵּשׁ הַדָּם. וְצָרִיךְ לְהִתְכַּוֵּן לְקַבֵּל כָּל הַדָּם[38]. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? אוֹחֵז הַסִּימָנִים[39] בְּיָדוֹ וּמוֹצִיאָן עִם הַוְּרִידִין לְתוֹךְ הַמִּזְרָק[40], וְשׁוֹחֵט שְׁנַיִם אוֹ רֹב שְׁנַיִם, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַבֵּל הַדָּם כֻּלּוֹ בַּכְּלִי. וּמַגְבִּיהַּ הַסַּכִּין לְמַעְלָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵרֵד הַדָּם מֵעָלֶיהָ אֶלָּא מִן הַצַּוָּאר[41]. וְדָם שֶׁבְּסַכִּין - מְקַנְּחוֹ בִּשְׂפַת הַמִּזְרָק[42].

37) אחת, בכלי אחד, ופחות מכדי הזייה אחת בכלי שני וערבן ביחד, אבל אם קיבל בו אפילו כדי הזייה אחת בלבד קידש הדם, אף כי צריך להזות על הקרבנות כמה וכמה הזיות בכל קרבן וקרבן כדינו. אבל לדעת התוספות מנחות שם דיבור המתחיל ואם, ורש"י שם, כי צריך שיקבל דם בכל קרבן וקרבן מה שצריך לכל הזיותיו. 38) כלומר, אף כי אם קיבל דם רק כדי הזייה אחת - קידש, אין זה אלא בדיעבד, אבל לכתחילה צריך להתכוון לקבל כל הדם. והוא בזבחים כה. "אמר רב יהודה אמר רב השוחט צריך שיקבל את כל דמו של פר, שנאמר (שם ד, ז) "ואת כל דם הפר ישפך" וכו', אם אינו עניין לשיריים וכו' תניהו עניין לקבלה". 39) הקנה והווושט. 40) כלומר, על אוויר המזרק. בזבחים שם: "אמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא: השוחט צריך שיתן ווירידין לתוך הכלי", ומפרש רש"י האי תוך לאו דווקא דהא לא אפשר, אלא על אווירו של תוך כלי, וראה להלן בסוף ההלכה "אוויר הכלי הרי הוא ככלי", "ודעתו שמתחילת שחיטה צריך שיהא הדם נוזל לתוך הכלי, אף שעדיין לא גמר השחיטה, וכן דעת רבותינו בעלי התוספות (מעילה ה. דיבור המתחיל היתר שחיטה, זבחים קי. דיבור המתחיל ואי ובבא קמא עו: דיבור המתחיל כל העומד). 41) בזבחים כה. "אמר רב יהודה אמר שמואל: השוחט צריך שיגביה סכין למעלה, שנאמר (שם, ה) "ולקח וכו' מדם הפר", ולא מדם הפר ודבר אחר (=סכין). 42) "פירוש בשפת המזרק מאחוריו שלא ייכנס דם במזרק" (כסף משנה). והוא בזבחים שם: "ודם סכין במאי מקנח ליה, אמר אביי בשפת מזרק כדכתיב (עזרא א, י) "כפורי זהב", כלומר, שמזרקין נקראים בשם כפורי זהב על שם קינוח.

ט. אֲוִיר הַכְּלִי הֲרֵי הוּא כַּכְּלִי[43]. הָיָה מְקַבֵּל הַדָּם[44] וְנִפְחֲתוּ שׁוּלֵי הַמִּזְרָק קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ הַדָּם לַאֲוִיר הַמִּזְרָק[45] הַנִּפְחָת - לֹא נִתְקַדֵּשׁ הַדָּם; שֶׁהָאֲוִיר שֶׁאֵין סוֹפוֹ לָנוּחַ - אֵינוֹ כְּמֻנָּח[46].

43) כלומר, אין צורך שיכניס את הווירידין לתוך הכלי ממש בעת שהוא מקבל הדם (כי דבר זה בלתי אפשרי), אלא הוא מחזיק הווירידין למעלה מן הכלי, נגד התוך של הכלי. ואם סופו לנוח (=כשלא נפחתו שוליו) נתקדש הדם עוד כשהם באוויר למעלה מן הכלי, ודבר זה איבעיא ונפשטה בזבחים כה: 44) באוויר הכלי (=למעלה מן הכלי, נגד תוך הכלי). 45) כלומר, לאוויר שהוא בתוך דופני המזרק, אבל אם הגיע הדם לתוך אוויר הדפנות, ורק אחרי כן נפחתו שוליו, אף שלא הגיע הדם לתחתית המזרק - נתקדש הדם. 46) בזבחים שם: "בעי מיניה רבי אסי מרבי יוחנן היה מקבל ונפחתו שוליו וזרק עד שלא הגיע דם לאוויר מהו? אוויר שאין סופו לנוח כמונח דמי או לא כמונח דמי", ואמרינן שם: "אם תמצי לומר אוויר שאין סופו לנוח לאו כמונח דמי, אוויר שסופו לנוח מאי"? וידועה דעת רבינו שפוסק בכל מקום כ"אם תמצי לומר" ראה לחם משנה.

י. כָּל הַזְּבָחִים צָרִיךְ הָעוֹבֵד שֶׁתִּהְיֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ לְשֵׁם הַזֶּבַח[47] וּלְשֵׁם בְּעָלָיו[48] בִּשְׁעַת זְבִיחָה, וּבִשְׁעַת קַבָּלַת הַדָּם, וּבִשְׁעַת הוֹלָכַת הַדָּם, וּבִשְׁעַת זְרִיקָתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו - שֶׁתִּהְיֶה זְבִיחָה עִם שְׁאָר אַרְבַּע הָעֲבוֹדוֹת[49] לְשֵׁם שְׁלָמָיו[50]. וְכֵן שְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת[51]. וְאִם שָׁחַט וְעָבַד שְׁאָר עֲבוֹדוֹת[52] סְתָם וְלֹא חָשַׁב כְּלָל[53] בְּעוֹלָה וּבִשְׁלָמִים - הֲרֵי הֵן כְּשֵׁרִים, וְעָלוּ לַבְּעָלִים[54].

47) עולה לשם עולה, שלמים לשם שלמים וכו'. 48) קרבן של ראובן לשם ראובן, קרבן של שמעון לשם שמעון וכו'. בזבחים ב, במשנה: "כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ מן הפסח והחטאת". ומשמע בגמרא (שם ב: דש"שלא לשמן", היינו בין בשינוי קדש בין בשינוי בעלים (כסף משנה). 49) כלומר, השחיטה עם שאר ג' העבודות: קבלת הדם, הולכת הדם וזריקת הדם, שהן ביחד ארבע עבודות. 50) בגמרא (שם ד.) למדו שצריך שחיטה לשם הזבח ממה שנאמר (ויקרא ד, א) "ואם זבח שלמים קרבנו", שתהא זביחה לשם שלמים. וממה שנאמר "ובשר זבח תודת שלמיו" למדו ב"אם אינו עניין" "תנהו עניין" לשינוי בעלים, שצריך שתהא השחיטה לשם בעלים. וקבלת הדם שצריך שתהא לשם שלמים למדו (שם) ממה שנאמר (שם ז, לג) "המקריב את דם השלמים" שתהא קבלת הדם לשם שלמים, וממה שנאמר באיל הנזיר (במדבר ו, יז) "ואת האיל יעשה זבח שלמים" למדו שתהא עשייתו לשם שלמים, ואם אינו עניין לשינוי קדש תנהו עניין לשינוי בעלים למדו (שם:) קבלת הדם והולכת הדם שתהיינה לשם בעלים. והולכת הדם שתהא לשם הזבח למדו (שם.) ממה שנאמר (ויקרא א, יג) "והקריב [וגו'] את הכל [וגו'] המזבחה" זו הולכה שצריך שתהא לשם זבח. וזריקה שצריך שתהא לשם הזבח למדו שם ממה שנאמר (שם ז, יד) "הזורק את דם השלמים" שתהא זריקה לשם שלמים, וזריקה לשם בעלים למדו (שם:) ממה שנאמר (שם, ד) "ונרצה לו לכפר עליו" עליו ולא על חברו. 51) בגמרא (שם ד:) "אמר קרא (שם ז, לז) זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים, הקישן הכתוב לשלמים, מה שלמים בין שינוי קדש בין שינוי בעלים בעינן לשמה, אף כל בין שינוי קדש בין שינוי בעלים בעינן לשמה". 52) קבלת הדם, הולכתו וזריקתו. 53) לא לשמן ולא שלא לשמן. 54) שם ב. במשנה: "כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ מן הפסח והחטאת", ובגמרא (שם:) אמרו "טעמא דשלא לשמן הא סתמא עלו נמי לבעלים לשם

מתוך מהדורת חזק

חובה". הרי שבכל הזבחים עלו לבעלים לשם חובה, כשעבד בסתם, ורבינו כותב זאת רק בעולה ושלמים. ויתכן כי כוונת רבינו לומר שאפילו בעולה ושלמים. ופירוש הדברים אף שעיקר הדבר שצריך לשם זבח נאמר בשלמים ועולה, ובכל זאת אם עשה סתם כשר, ועלו לבעלים לשם חובה. וקל וחומר לשאר קרבנות (לחם משנה).

1 **יא. וְצָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ[55] בִּשְׁעַת שְׁחִיטַת[56]**
2 **הָעוֹלָה[57] לְשֵׁם שִׁשָּׁה דְּבָרִים: לְשֵׁם הַזֶּבַח, וּלְשֵׁם**
3 **הַזּוֹבֵחַ, וְשֶׁהַזֶּבַח לְהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וְשֶׁיַּקְטִירוּ**
4 **לָאִשִּׁים[58], וְשֶׁהַקְטָרָתוֹ לְרֵיחַ בִּלְבַד[59], וְשֶׁרֵיחַ זֶה נַחַת**
5 **רוּחַ לִפְנֵי הַשֵּׁם[60]. וְאִם שָׁחַט סְתָם - כָּשֵׁר[61], כְּמוֹ**
6 **שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְהַשּׁוֹחֵט חַטָּאת וְאָשָׁם צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה**
7 **מַחֲשַׁבְתּוֹ לְשֵׁם אוֹתוֹ הַחֵטְא שֶׁבָּא עָלָיו.**

55) של העובד. 56) דווקא בשעת שחיטה ולא בשעת ההקטרה. 57) לדעת רש"י (זבחים שם דיבור המתחיל עולה) הוא הדין לשלמים. אבל מדברי רבינו נראה שעולה דווקא. ואילו בשלמים אין אלא ארבעה דברים: לשם זבח, לשם זובח, להשם, ושיקטירו לאישים. אבל לריח ולניחוח לא נאמרו בשלמים בפסוקים המדברים בהקרבה לשם, ראה ויקרא ג, ג־ט. 58) כלומר, שיחשוב שיקטירו אותו על האש, ולא לעשותו צלי לאכילה. 59) ושלא יצלה אברים מחוץ למערכה ואחר כך יעלה אותן על המערכה, כי אז שוב אין בהם ריח. 60) שם בגמרא וזה לשונו: ניחוח, לשם הנחת רוח לה', לשם מי שאמר והיה העולם. 61) מפשטות הדברים נראה כי זה מוסב על כל מה שלמעלה, ואם כן אם שחט בכוונה הפכית בכל אחד משלשת הדברים הנ"ל - אין שחיטתו כשרה. וזה לא ייתכן, כי הרי בפרק י"ב מהלכות פסולי המוקדשין (הלכה א) לא מנה רבינו בפסול מחשבה אלא אם שחט שלא לשם זבח ושלא לשם זובח, הרי שבכל יתר ארבעת הדברים אין שום פגם אם חשב להיפך, ועיין לחם משנה.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ח־כ"ד מר־חשון ה'תשפ"ב

יום ראשון י"ח מר־חשון ה'תשפ"ב

8 **מצות עשה קכז.**

9 הַמִּצְוָה הַקכ"ז —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר
10 מִצֶּמַח הָאָרֶץ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ וְגוֹ'
11 לַה'" (ויקרא כז, ל) ["כִּי אֶת־מַעְשַׂר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ
12 לַה' תְּרוּמָה" (במדבר יג, כד)]. וּכְבָר בֵּאֵר הַכָּתוּב (במדבר
13 יח, כא), שֶׁהַמַּעֲשֵׂר הַזֶּה לַלְוִיִּם. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה
14 זוֹ בְּמַסֶּכֶת מַעֲשְׂרוֹת; וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְאֵינוֹ
15 חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

יום שני י"ט מר־חשון ה'תשפ"ב

16 **מצות עשה קכז.**

17 הַמִּצְוָה הַקכ"ז —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר
18 מִצֶּמַח הָאָרֶץ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ וְגוֹ'
19 לַה'" (ויקרא כז, ל) ["כִּי אֶת־מַעְשַׂר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ
20 לַה' תְּרוּמָה" (במדבר יג, כד)]. וּכְבָר בֵּאֵר הַכָּתוּב (במדבר
21 יח, כא), שֶׁהַמַּעֲשֵׂר הַזֶּה לַלְוִיִּם. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה
22 זוֹ בְּמַסֶּכֶת מַעֲשְׂרוֹת; וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְאֵינוֹ
23 חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

יום שלישי כ' מר־חשון ה'תשפ"ב

24 **מצות עשה קכז. קכח.**

25 **מצות לא תעשה קנב.**

26 הַמִּצְוָה הַקכ"ז נדפסה ביום הקודם.

27 הַמִּצְוָה הַקכ"ח —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר
28 שֵׁנִי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל־תְּבוּאַת
29 זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה" (דברים יד, כב), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי
30 (פרשת ראה): "שָׁנָה שָׁנָה —— מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין אוֹתוֹ
31 מִשָּׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ (אין לעשר יבול שנה אחת על־ידי הפרשת
32 מעשר מיבול שנה אחרת). אֵין לִי אֶלָּא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁבּוֹ
33 דִּבֵּר הַכָּתוּב, מִנַּיִן לְרַבּוֹת שְׁאָר מַעַשְּׂרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר,
34 עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר" וּמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה (שם, כג), שֶׁמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי זֶה
35 עוֹלֶה לִירוּשָׁלַיִם וּבְעָלָיו אוֹכְלִים אוֹתוֹ שָׁם. וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ
36 מִקֹּדֶם (מצות עשה קיט) אֶת־דִּבְרֵיהֶם בְּעִנְיָן זֶה וּכְבָר עָסַק
37 הַכָּתוּב בְּהִלְכוֹת מִצְוָה זוֹ וְאָמַר, שֶׁמַּה שֶּׁאִי אֶפְשָׁר
38 לַהֲבִיאוֹ מֵחֲמַת רִחוּק הַדֶּרֶךְ, יִפְּדֶה וְיַעֲלֶה דָּמָיו לְבֵית
39 הַבְּחִירָה וְיוֹצִיאֵם שָׁם עַל מָזוֹן בִּלְבַד, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה:
40 "וְכִי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ" (שם, כד),
41 גַּם אָמְרָה הַתּוֹרָה בְּהִלְכוֹת מִצְוָה זוֹ, שֶׁאִם יִפְדֶּה אוֹתוֹ
42 לְעַצְמוֹ יוֹסִיף חֹמֶשׁ וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל
43 אִישׁ מִמַּעֲשָׂרוֹ חֲמִשִּׁיתוֹ יֹסֵף עָלָיו" (ויקרא כז, לא). וּכְבָר
44 נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְגַם הִיא
45 אֵינָהּ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא לְפֵרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאֵין
46 מַעֲשֵׂר זֶה נֶאֱכָל אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת
47 ראה): "מַקִּישׁ אֲכִילַת בְּכוֹר לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי: מָה בְּכוֹר אֵינוֹ
48 נֶאֱכָל אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת אַף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לֹא יְהֵא נֶאֱכָל אֶלָּא
49 בִּפְנֵי הַבַּיִת".

50 הַמִּצְוָה הַקנ"ב —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהוֹצִיא דְּמֵי
51 מַעֲשֵׂר שֵׁנִי (שהיה רחוק מירושלים ונפדה —), בְּזוּלַת
52 הָאֲכִילָה וְהַשְּׁתִיָּה, וְהוּא אָמְרוֹ בּוֹ: "וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ
53 לְמֵת" (דברים כו, יד), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (ריש פרשת כי תבוא):
54 "שֶׁלֹּא לָקַחְתִּי מִמֶּנּוּ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין". וְאִם הוֹצִיא מִמֶּנּוּ

אֵיזֶה דָּבָר — יֹאכַל כְּנֶגְדּוֹ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. וְהִזְכִּיר אֶת־הַמֵּת לְחִזּוּק כְּאִלּוּ יֹאמַר: אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא מִצְוָה — לֹא יוֹצִיא עָלָיו מָעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְנִרְאֶה לִי שֶׁכֵּיוָן שֶׁצִּוָּה יִתְעַלֶּה לְהוֹצִיא דְּמֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּמָזוֹן בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף וְגוֹ'" (שם יד, כו) — הֲרֵי הַמּוֹצִיא אוֹתוֹ בִּזּוּלַת הַמָּזוֹן, כְּאִלּוּ נְתָנוֹ לְמֵת, שֶׁאֵין תּוֹעֶלֶת לַמֵּת בְּכָךְ (ולכן הזכיר צרכי המת).

יום רביעי כ"א מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה קנ. קנא.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה וַחֲמִשִּׁים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּטֻמְאָה אֲפִלּוּ בִּירוּשָׁלַיִם, עַד שֶׁיִּפָּדֶה. לְפִי שֶׁהַכְּלָל אֶצְלֵנוּ שֶׁמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּטְמָא פּוֹדִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַכּוֹת (יט:). וְהָאַזְהָרָה עַל זֶה הוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא־בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֻמְאָה" (דברים כו, יד), וּבָא בַּקַּבָּלָה (מכות, שם): בֵּין שֶׁאֲנִי טָמֵא וְהוּא טָהוֹר בֵּין שֶׁאֲנִי טָהוֹר וְהוּא טָמֵא. וּבְגְמָרָא מַכּוֹת נִתְבָּאֵר עוֹד, שֶׁהַמַּעֲשֵׂר וְהַבִּכּוּרִים אָסוּר לְבַעֵר (לאכול) מֵהֶם בְּטֻמְאָה, וְהָאוֹכְלָם בְּטֻמְאַת עַצְמָן — לוֹקֶה, וּבִתְנַאי שֶׁיֹּאכַל מַעֲשֵׂר זֶה בְּטֻמְאָה בִּירוּשָׁלַיִם בְּלִי פִּדְיוֹן וְאָז יִלְקֶה, כְּמוֹ שֶׁזָּכַרְנוּ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַכּוֹת (שם).

הַמִּצְוָה הַקנ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בָּאֲנִינוּת (באותו יום שמת אחד מקרוביו עליהם חייב להתאבל מן התורה — נקרא "אונן"), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ" (שם), וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (בכורים פרק ב משנה ב), שֶׁהַמַּעֲשֵׂר וְהַבִּכּוּרִים טְעוּנִין הֲבָאַת מָקוֹם (לירושלים) וּטְעוּנִין וִדּוּי וַאֲסוּרִין לָאוֹנֵן. וְכֵן כָּל־אוֹנֵן אָסוּר לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים מִפָּסוּק זֶה. וּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה גַּם כֵּן: "וַתִּקְרֶאנָה אוֹתִי כָּאֵלֶּה וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם הַיִּטַּב בְּעֵינֵי ה'" (ויקרא י, יט). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי הָאֲנִינוּת בְּפֶרֶק ח' מִפְּסָחִים (צא:) וּפֶרֶק ב' מִזְּבָחִים (טז.), וְהָאוֹכֵל קָדָשִׁים אוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּאֲנִינוּת — לוֹקֶה.

יום חמישי כ"ב מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה קמא.

קמב. קמג.

הַמִּצְוָה הַקמ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דָּגָן (שם כולל לחמשת מיני תבואה) חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ" (דברים יב, יז). וְהָאוֹכֵל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּלִי פִּדְיוֹן — לוֹקֶה; וַדַּוְקָא בִּתְנַאי שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת (יט:), וְהוּא: שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ בַּחוּץ (לירושלים) אַחַר שֶׁרָאָה פְּנֵי הַבַּיִת, כְּלוֹמַר: לִפְנִים מֵחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם וְהוּא אָמְרָם שָׁם: מֵאֵימָתַי חַיָּבִין עָלָיו? מִשֶּׁיִּרְאֶה פְּנֵי הַבַּיִת (ואחר כך יצא מירושלים ואכלו).

הַמִּצְוָה הַקמ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל תִּירוֹשׁ (יין) חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ" (שם); וְהָאוֹכְלוֹ — לוֹקֶה, וּבְאוֹתוֹ הַתְּנַאי שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַעֲשַׂר דָּגָן.

הַמִּצְוָה הַקמ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל יִצְהָר (שמן זית) חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ" (שם); וְהָאוֹכֵל חַיָּב מַלְקוּת וּבְאוֹתוֹ תְּנַאי שֶׁקָּדַם בְּמַעֲשַׂר דָּגָן. וְשֶׁמָּא תִּתְמַהּ עַל שֶׁמָּנִינוּ מַעֲשַׂר דָּגָן וּמַעֲשַׂר תִּירוֹשׁ וּמַעֲשַׂר יִצְהָר, שָׁלֹשׁ מִצְוֹת; דַּע שֶׁאִם אָכַל שְׁלָשְׁתָּן כְּאֶחָד — לוֹקֶה עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת: לְפִי שֶׁלָּאו זֶה שֶׁבְּפָסוּק זֶה אֵינוֹ לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת שֶׁאֵין לוֹקִין עָלָיו, אֶלָּא הוּא לְחַלֵּק. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בִּגְמָרָא כְּרֵתוּת (ד:): "אָכַל מַעֲשַׂר דָּגָן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר — חַיָּב עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת. וְכִי לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת? קְרָא יַתִּירָא כְּתִיב (מצאנו פסוק מיותר ללמד שלוקה). מִכְּדֵי (הנה), כְּתִיב: "וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְכוּ'" (שם יד, כג) וּלְמָה לִי לְמֶהְדַּר לְמִכְתְּבִינְהוּ לְכֻלְּהוּ (לצורך מה חוזר ומפרט את כולם?) שְׁמַע מִינַּהּ לְחַלֵּק" (בכוונת הפסוק, בפרוט הנוסף, "לחלק": להפריד. להחשיב כל מין כאיסור בפני עצמו). וּבְגְמָרָא מַכּוֹת אָמְרוּ: "מִכְּדֵי, כְּתִיב: "וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ", לִכְתּוֹב רַחֲמָנָא: לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל אוֹתָם בִּשְׁעָרֶיךָ, מֶהְדַּר פָּרוּשֵׁינְהוּ (חוזר ומפרש) לְכֻלְּהוּ לְמָה לִי? שְׁמַע מִנַּהּ לְיַחוֹדֵי (ליחד) לָאו לְכָל־חַד וְחַד". הֲרֵי נִתְבָּאֵר שֶׁכָּל־מַה שֶׁהִזְהִיר עָלָיו בְּפָסוּק זֶה, כָּל־עִנְיָן וְעִנְיָן לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְאֶחֱזֹר לְהַשְׁלִים שְׁאָר הַלָּאוִין שֶׁכָּלַל אוֹתָם הַפָּסוּק.

יום שישי כ"ג מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות עשה קיט.

הַמִּצְוָה הַקי"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיְּהֵא נָטַע רְבָעִי (פירות שמוציא האילן בשנה רביעית לנטיעתו) כֻּלּוֹ קֹדֶשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ: "יִהְיֶה כָּל־פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַה'" (ויקרא יט, כד), וְדִינוֹ: שֶׁיַּעֲלֶה לִירוּשָׁלַיִם וְיֹאכְלוּהוּ בְּעָלָיו שָׁם כְּמוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְאֵין לַכֹּהֲנִים בּוֹ כְּלוּם. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת נשא): "וְאִישׁ אֶת־קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ" (במדבר ה, י) — "מָשָׁל הַכָּתוּב כָּל־הַקָּדָשִׁים וּנְתָנָם לַכֹּהֵן וְלֹא שִׁיֵּר מֵהֶם אֶלָּא תּוֹדָה וּשְׁלָמִים וּפֶסַח וּמַעֲשַׂר בְּהֵמָה וּמַעֲשַׂר שֵׁנִי וְנָטַע רְבָעִי שֶׁיִּהְיוּ לַבְּעָלִים". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֵמוּת בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִמַּסֶּכֶת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי.

יום ש"ק כ"ד מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות עשה קלא. קכה.

הַמִּצְוָה הַקל"א —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִתְוַדּוֹת לְפָנָיו יִתְעַלֶּה, שֶׁהִפְרַשְׁנוּ אֶת חוֹבַת הַמַּעֲשְׂרוֹת וְהַתְּרוּמוֹת וּלְהִתְנַקּוֹת מֵהֶם (מכל אשמה של התנהגות בלתי ראויה במעשרות, ולהכריז זאת) גַּם בְּדִבּוּר, כְּדֶרֶךְ שֶׁהִתְנַקִּינוּ מִלְּהַחֲזִיק בָּהֵן בְּפֹעַל, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: "וְדוּי מַעֲשֵׂר". וְהַצִּוּוּי בָּזֶה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה וגו'" (דברים כו, יג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְאֹפֶן הַבִּעוּר וְעִנְיָנוֹ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי.

הַמִּצְוָה הַקכ"ה —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ אֶת־הַבִּכּוּרִים (ראשוני פרות ארץ־ישראל משבעת המינים) וְלַהֲבִיאָם לַמִּקְדָּשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ" (שמות כג, יט). וּפָשׁוּט, שֶׁמִּצְוָה זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, וְאֵינָם בָּאִים אֶלָּא מִפֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְסוּרְיָא וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן —— וּמִשִّבְעַת הַמִּינִים בִּלְבָד. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בִּכּוּרִים. וְשָׁם (פרק ג משנה יב) נִתְבָּאֵר שֶׁהֵם, כְּלוֹמַר: הַבִּכּוּרִים, נִכְסֵי כֹּהֵן (שייכים לכהן).

אגרות קודש

ב"ה, כ"ה מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ג והרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ וכו'
מו"ה שלום שי'

שלום וברכה!

במענה על הודעתו בבקשת ברכה בעד מר...

הנה לפלא שכמה פעמים עוררתי את אנ"ש שיחיו, שכשמבקשים איזה ענין בעד מי שהוא, הנה יודיע ג"כ פרטים בנוגע לגילו, ומצבו המשפחתי, והעיקר מעמדו ומצבו בעניני תומ"צ, ומובן זה ג"כ בשכל, כי לכל השפעה צ"ל כלים מתאימים, וכיון שע"פ ההשגחה בא המבקש בקישור אתי - אף שבטח שעזרתו יכולה לבוא גם באופן אחר כיון שהקב"ה הוא המשפיע כל הענינים ובפרט לבני ובנות ישראל בבני חיי ומזוני דלאו בזכותא - אשר בבית דין - תליא מילתא, אלא במזל - הוא הקב"ה - תליא מילתא (ראה הערה האחרונה להשיחה דש"ק מברכים חדש אלול שנדפס בהפרדס דחדש תשרי השתא) -, הרי קרוב לומר שהכונה שצריך אני לעוררו על איזה ענין של תומ"צ ובמילא הרי עלי לדעת ממה להתחיל, אשר לזה נחוצות ידיעות הנ"ל, ובטח ימלא את זה במכתבו הבא...

מוסג"פ העתק מכתבי לסניפי אגודת נשי ובנות חב"ד במקומות שונים, ומהראוי הי' שיחפש תחבולות ועצות איך לסדר ענין זה גם במחנם הט', מובן שבאופן רשמי צ"ל זה ע"י נשים, אלא שהוא וב"ד שיחיו יהיו הרוח חיים במהלך העבודה, ולבשו"ט בכל הנ"ל אחכה.

יחזקאל פרק־יב ד־יד

ד וְהוֹצֵאתָ כֵלֶיךָ כִּכְלֵי גוֹלָה יוֹמָם לְעֵינֵיהֶם וְאַתָּה תֵּצֵא בָעֶרֶב לְעֵינֵיהֶם כְּמוֹצָאֵי גוֹלָה: ה לְעֵינֵיהֶם
חֲתָר־לְךָ בַּקִּיר וְהוֹצֵאתָ בּוֹ: ו לְעֵינֵיהֶם עַל־כָּתֵף תִּשָּׂא בָּעֲלָטָה תּוֹצִיא פָּנֶיךָ תְּכַסֶּה וְלֹא תִרְאֶה
אֶת־הָאָרֶץ כִּי־מוֹפֵת נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל: ז וָאַעַשׂ כֵּן כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי כֵּלַי הוֹצֵאתִי כִּכְלֵי גוֹלָה יוֹמָם
וּבָעֶרֶב חָתַרְתִּי־לִי בַּקִּיר בְּיָד בָּעֲלָטָה הוֹצֵאתִי עַל־כָּתֵף נָשָׂאתִי לְעֵינֵיהֶם: (פ) ח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
בַּבֹּקֶר לֵאמֹר: ט בֶּן־אָדָם הֲלֹא אָמְרוּ אֵלֶיךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בֵּית הַמֶּרִי מָה אַתָּה עֹשֶׂה: י אֱמֹר אֲלֵיהֶם
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הַנָּשִׂיא הַמַּשָּׂא הַזֶּה בִּירוּשָׁלִַם וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הֵמָּה בְתוֹכָם: יא אֱמֹר אֲנִי
מֹוֹפֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי כֵּן יֵעָשֶׂה לָהֶם בַּגּוֹלָה בַּשְּׁבִי יֵלֵכוּ: יב וְהַנָּשִׂיא אֲשֶׁר־בְּתוֹכָם אֶל־כָּתֵף יִשָּׂא
בָּעֲלָטָה וְיֵצֵא בַּקִּיר יַחְתְּרוּ לְהוֹצִיא בוֹ פָּנָיו יְכַסֶּה עַיִן אֲשֶׁר לֹא־יִרְאֶה לַעַיִן הוּא אֶת־הָאָרֶץ: יג וּפָרַשְׂתִּי
אֶת־רִשְׁתִּי עָלָיו וְנִתְפַּשׂ בִּמְצוּדָתִי וְהֵבֵאתִי אֹתוֹ בָּבֶלָה אֶרֶץ כַּשְׂדִּים וְאוֹתָהּ לֹא־יִרְאֶה וְשָׁם יָמוּת: יד וְכָל־
אֲשֶׁר סְבִיבֹתָיו (עזרה) עֶזְרוֹ וְכָל־אֲגַפָּיו אֲזָרֶה לְכָל־רוּחַ וְחֶרֶב אָרִיק אַחֲרֵיהֶם:

רש"י

(ד) כמוצאי. קומ"א אישוא"ש בלע"ז: **(ה) חתר לך בקיר.** סימן לצדקיהו שיצא דרך מחתרת מערה כי ירא לצאת דרך בפרהסיא מפני הכשדים: **(ו) בעלטה תוציא.** לכשתחשך תוציא את כליך: **(ז) כלי הוצאתי ככלי גולה יומם.** יום יום הייתי מראה להם שאני מתקן לעצמי כלי גולה: **(י) הנשיא המשא הזה.** על המלך צדקיהו אני מראה המשא הזה לשון נבואה: **(יב) פניו יכסה.** מחמת כלימה שהוא בורח מן העיר לילה: **(יג) ופרשתי את רשתי עליו.** מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו ויצא דרך המערה, מה עשה הקב"ה הביא צבי אחד לפני חיל כשדי' והולך לפניהם על גג המערה והם רודפים אותו וכשיצא צדקיהו מן המערה בערבות יריחו ראוהו יוצא ותפשוהו: **ואותה לא יראה.** כי ברבלה בארץ חמת דבר אתו משפטים ועיור את עיניו ואח"כ הביאו לבבל כמה שנא' בספר (מלכי' ב כה ובירמיה לט): **(יד) וכל אגפיו.** שריו. ומנחם פתר בו לשון כנפים: **אזרה לכל רוח.** אפנדר"י בלע"ז הם יוחנן בן קרח ושרי החיילי' שגלו למצרי' ושם השיגתם חרבו של נבוכדנצר כשהחריב את מצרים:

מצודת דוד

(ד) והוצאת כליך. כלי הגולה שתעשה תוציא בעצם היום לעיניהם כמו שמוציאים כלי גולה ד"ל בענין דרך הוצאת כלי גולה: **ואתה תצא.** ר"ל תצא שוב בערב ממקומך אל מקום האחד: **כמוצאי גולה.** כדרך המוציאים לגולה שיוציאם אף בלילה ולא ימתינו עד יאיר היום: **(ה) חתר לך.** עשה לך חתירה בקיר הבית ודרך בו יוציא את עצמו והוא לרמז על צדקיה שיצא מן העיר דרך מערה: **(ו) על כתף תשא.** את כלי הגולה ומטלטליו: **בעלטה תוציא.** הכלים והמטלטלים תוציא באופל החושך מבלי קחת ביד דבר המאיר כדרך הולכי גולה: **פניך תכסה.** כאדם הבוש להראות פניו: **ולא תראה.** כי בכלל הפנים יכוסה העינים ולא יראה דבר: **כי מופת.** ר"ל עשה כן כי אותך נתתי למופת לבית ישראל כמו שתעשה אתה מנהג גולים כן יגלו הם ויעשו כמו שעשית: **(ז) ככלי גולה.** כענין דרך הוצאת כלי גולה: **יומם.** בעצם היום: **ביד.** עם ידי חתרתי בקיר לצרכי לצאת דרך בו: **(ט) הלא אמרו.** הלא שאלו אותך על מה אתה עושה כדברים האלה וכאומר הם שאלו ואתה לא השיבות להם: **(י) אמור.** תשובה על שאלתם: **הנשיא המשא וגו'.** ר"ל על הנשיא הוא המלך עליו מרמז משא הנבואה ההוא מה שיקרהו בירושלים אותו ואת כל בית ישראל וגו': **בתוכם.** ר"ל בחוצות העיר: **(יא) אני מופתכם.** אני לכם למופת: **כאשר עשיתי.** ללכת כדרך הגולים: **כן יעשה להם.** וחוזר ומפרש שילכו גולה בשבי: **(יב) והנשיא.** זה המלך צדקיה: **אל כתף.** על הכתף ישא כלי הגולה מטלטליו באופל החושך וכך יצא מן העיר: **בקיר.** יעשו לו חתירה בקיר להוציא בו את עצמו ועל המערה יאמר כי דרך בו ברח: **יען אשר וגו'.** ר"ל למען לא יראה הוא בעיניו את עם הארץ כשהוא בורח שהוא לו לבושת ולכלימה לכן יכסה פניו: **(יג) ופרשתי וגו'.** ארז"ל מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו וברח דרך בו ונזדמן צבי הולך ממעל על המערה ורדפו כשדים אחר הצבי ובבואה לפתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו: **בבלה ארץ כשדים.** לבבל שהיא מארץ כשדים: **ואותה לא יראה.** כי נ"נ עיור את עיניו עד לא הביאו לבבל וא"כ לא ראה את בבל: **(יד) אשר סביבותיו.** המסבבים אותו להיות לו לעזר: **וכל אגפיו.** צבאות חיילותיו אפזר לכל רוח וחרב האויב אשלוף מתערה לרדוף אחריהם:

מצודת ציון

(ה) חתר. ענין חפירה וכן חתר נא בקיר (לעיל ח): **בקיר.** בכותל: **(ו) בעלטה.** ענין חושך אפלה כמו ועלטה היה (בראשית טו): **מופת.** סימן ואות: **(יב) לעין.** כמו בעין למ"ד במקום בית וכן ישבת לכסא (תהלים ט): **(יג) ונתפש.** ענין לכידה: **במצודה.** שם כלי מכלי הצדיה וכן מצודים וחרמים (קהלת ז): **(יד) אגפיו.** כנפיו וכן אתה וכל אגפיך (לקמן לט) ועל התפשטות החיילות יאמר וכמ"ש מוטות כנפיו (ישעיה ח): **אזרה.** ענין פיזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב): **רוח.** פאה ועבר: **אריק.** מל' ריק ור"ל אוציא וארוקן חרב מתיקה וכן שמן תורק (ש"ה א):

נחמיה פרק־ה יח־יט

יח וַאֲשֶׁר הָיָה נַעֲשֶׂה לְיוֹם אֶחָד שׁוֹר אֶחָד צֹאן שֵׁשׁ־בְּרֻרוֹת וְצִפֳּרִים נַעֲשׂוּ־לִי וּבֵין עֲשֶׂרֶת יָמִים בְּכָל־יַיִן
לְהַרְבֵּה וְעִם־זֶה לֶחֶם הַפֶּחָה לֹא בִקַּשְׁתִּי כִּי־כָבְדָה הָעֲבֹדָה עַל־הָעָם הַזֶּה: יט זָכְרָה־לִּי אֱלֹהַי לְטוֹבָה
כֹּל אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עַל־הָעָם הַזֶּה: (פ)

נחמיה פרק־ו א־ו

א וַיְהִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁמַע לְסַנְבַלַּט וְטוֹבִיָּה וּלְגֶשֶׁם הָעַרְבִי וּלְיֶתֶר אֹיְבֵינוּ כִּי בָנִיתִי אֶת־הַחוֹמָה וְלֹא־נוֹתַר
בָּהּ פֶּרֶץ גַּם עַד־הָעֵת הַהִיא דְּלָתוֹת לֹא־הֶעֱמַדְתִּי בַּשְּׁעָרִים: ב וַיִּשְׁלַח סַנְבַלַּט וְגֶשֶׁם אֵלַי לֵאמֹר לְכָה
וְנִוָּעֲדָה יַחְדָּו בַּכְּפִירִים בְּבִקְעַת אוֹנוֹ וְהֵמָּה חֹשְׁבִים לַעֲשׂוֹת לִי רָעָה: ג וָאֶשְׁלְחָה עֲלֵיהֶם מַלְאָכִים לֵאמֹר
מְלָאכָה גְדוֹלָה אֲנִי עֹשֶׂה וְלֹא אוּכַל לָרֶדֶת לָמָּה תִשְׁבַּת הַמְּלָאכָה כַּאֲשֶׁר אַרְפֶּהָ וְיָרַדְתִּי אֲלֵיכֶם:
ד וַיִּשְׁלְחוּ אֵלַי כַּדָּבָר הַזֶּה אַרְבַּע פְּעָמִים וָאָשִׁיב אוֹתָם כַּדָּבָר הַזֶּה: (ס) ה וַיִּשְׁלַח אֵלַי סַנְבַלַּט כַּדָּבָר
הַזֶּה פַּעַם חֲמִישִׁית אֶת־נַעֲרוֹ וְאִגֶּרֶת פְּתוּחָה בְּיָדוֹ: ו כָּתוּב בָּהּ בַּגּוֹיִם נִשְׁמָע וְגַשְׁמוּ אֹמֵר אַתָּה וְהַיְּהוּדִים
חֹשְׁבִים לִמְרֹוד עַל־כֵּן אַתָּה בוֹנֶה הַחוֹמָה וְאַתָּה הוֹיֶה לָהֶם לְמֶלֶךְ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה:

רש״י

(יח) ואשר היה נעשה. ובכל יום ויום היו אוכלים על שולחני שור אחד ושש צאן וצפרים הרבה: **ברורות.** פתרונו לפי עניינו שש צאן עשויות כענין שנאמר חמש צאן עשויות (שמואל א׳ כ״ה): **נעשו לי.** לשון תקון כמו ובן הבקר אשר עשה (בראשית יח): **ובין עשרת ימים.** ובכל יום ויום היו שותים יין הרבה כדי שיעור סיפוק של עשרת ימים: **ועם זה.** ובשביל כל מעשה זה שהייתי מוציא הוצאות כל כך: **לחם.** של מס הראוי לפחה לא בקשתי ולא שאלתי מן העם שהרי כבדה וחזקה עבודת בנין החומה עליהם:

(א) ולא נותר בה. בחומת העיר: **דלתות לא העמדתי.** שלא נעשו דלתות בשערי העיר: **(ב) בכפירים.** שם מקום הוא: **בבקעת אונו.** כך שם הבקעה: **והמה חושבים.** הבנתי מהם שהיו חושבים עלי להרגני שם: **(ג) מלאכה גדולה אני עושה.** מבנייני (העיר ס״א) העפר: **למה תשבת.** למה תהיה המלאכה בטלה: **כאשר ארפה.** ידי מן הבניין: **וירדתי אליכם.** לדבר ולהועד אליכם: **(ה) את נערו.** ע״י נערו: **ואגרת פתוחה בידו.** כתב אגרת שלח לי על ידו: **(ו) כתוב בה.** באותה אגרת: **בגוים נשמע.** שנודע לכל העכו״ם שאתה וכל היהודים חושבים למרוד: **וגשמו אומר.** גשמו הוא גשם הערבי, ופתרונו כאדם שאומר לחבירו כך הוא הדבר ופלוני אומר: **כדברים האלה.** מוסב על כתוב בה ומקרא מסורס הוא והרי הוא כאילו נאמר כתוב בה כדברים האלה בגוים נשמע וגו׳:

מצודת דוד

(יח) ליום אחד. למאכל יום אחד: **ברורות.** נבחרות וטובות: **וצפרים.** מיני עופות: **ובין עשרת ימים.** ר״ל יום אחד מבין כל עשרת ימים הייתי משקה אותם בכל מיני יין להרבה מאד: **ועם זה.** אף שהיה צרכי מרובה עם כל זה לא בקשתי מן העם לחם הפחה: **כי כבדה.** עבודת מס המלך ובנין החומה היתה כבדה עליהם ולא יכלו לעסוק במלאכתם ולהשתכר די ספוקם ועוד לתת לי לחם הפחה: **(יט) לטובה.** לחשוב לי לטובה ולזכות: **על העם הזה.** בעבור טובת העם הזה:

מצודת ציון

(יח) נעשה. ענין תקון כמו וימהר לעשות אותו (בראשית י״ח): **ברורות.** מל׳ ברירה ובחירה:

(א) פרץ. שבירה: **(ב) ונועדה.** מל׳ וועד ואסיפה כמו ויועדו כל המלכים (יהושע י״א): **(ג) תשבת.** מלשון השבתה וביטול: **ארפה.** מלשון רפיון: **(ו) וגשמו.** הוא גשם הערבי וכן יתר יתרו: **הוה.** הוא מלשון הויה:

(א) גם עד העת ההיא. ר״ל גם נשמע להם אשר עד העת ההיא עדיין לא העמדתי דלתות בשערים ואמר זה להסביר מה שנאמר למטה שאמר אליו שמעיה להסתיר עצמו בהיכל כי הצרים יבואו עליו, לכן אמר כי שמעו שלא העמדתי הדלתות ויכולים המה לבוא בעיר: **(ב) ונועדה יחדו.** נעשה ועד וקבוץ בכפירים והוא שם מקום העומדת בבקעת אונו: **והמה חושבים.** זהו מדברי נחמיה שאמר הנה השכלתי לדעת שהמה חושבים להרגני שמה: **(ג) מלאכה גדולה.** עסק גדול ודבר הכרחי: **למה תשבת.** למה אעשה כזאת שיתבטל המלאכה כאשר ארפה ידי ממנה וארד אליכם כי כאשר ארפה ידי ממנה תבוטל המלאכה מכל וכל: **(ד) כדבר הזה.** בלשון האמור למעלה לכה ונועדה וכו׳: **ואשיב אותם כדבר הזה.** מלאכה גדולה וכו׳: **(ה) את נערו.** עם נערו: **ואגרת.** ומלבד הדבר הזה שלח עוד בידו אגרת פתוחה מבלי חותם וכאומר לא בסתר דברתי וכל הרוצה לקרות יבוא ויקרא: **(ו) כתוב בה.** ודבר זה כתוב בה: **בגוים נשמע.** בין העובדי כוכבים נשמע וגם גשמו אומר כזאת אשר אתם רוצים למרוד במלך וע״כ תבצר החומה להתחזק במבצר העיר ואתה להם למלך: **כדברים האלה.** ר״ל כדברים האלה נשמע בעובדי כוכבים וגם זה מדברי האגרת:

ד הַמּוֹדֵד אֶת הַבּוֹר בֵּין לְעָמְקוֹ בֵּין לְרָחְבּוֹ — הֲרֵי זֶה בְּכִי יֶתֶן; דִּבְרֵי רַבִּי טַרְפּוֹן. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: לְעָמְקוֹ — בְּכִי יֶתֶן, וּלְרָחְבּוֹ — אֵינוֹ בְּכִי יֶתֶן.

ה פָּשַׁט יָדוֹ, אוֹ רַגְלוֹ, אוֹ קָנֶה לַבּוֹר, לֵידַע אִם יֵשׁ בּוֹ מַיִם — אֵינָן בְּכִי יֶתֶן; לֵידַע כַּמָּה מַיִם יֵשׁ בּוֹ — הֲרֵי זֶה בְּכִי יֶתֶן. זָרַק אֶבֶן לַבּוֹר, לֵידַע אִם יֵשׁ בּוֹ מַיִם, הַנִּתָּזִין — אֵינָן בְּכִי יֶתֶן, וְאֶת שֶׁבָּאֶבֶן — טְהוֹרִים.

ו הַחוֹבֵט עַל הַשֶּׁלַח, חוּץ לַמַּיִם — בְּכִי יֶתֶן; לְתוֹךְ הַמַּיִם — אֵינָן בְּכִי יֶתֶן. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף לְתוֹךְ הַמַּיִם — בְּכִי יֶתֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְכַּוֵּן שֶׁיֵּצְאוּ עִם הַצּוֹאָה.

ז הַמַּיִם הָעוֹלִין בַּסְּפִינָה, וּבָעֵקֶל, וּבַמְּשׁוֹטוֹת — אֵינָן בְּכִי יֶתֶן; בַּמְּצוֹדוֹת, וּבָרְשָׁתוֹת, וּבַמִּכְמָרוֹת — אֵינָן בְּכִי יֶתֶן;

פירוש ברטנורא

ד לעמקו בכי יותן ולרחבו אינו בכי יותן. כשאדם מודד עמקו של בור בקנה, ניכר רושם המים בקנה עד כמה הן מגיעים, ומתוך כך יודע עומקו, לפיכך רוצה הוא במשקה שברושם. אבל לרחבו אינו רוצה במשקה שברושם. והלכה כרבי עקיבא, שחזר רבי טרפון להיות שונה כדבריו:

ה לידע כמה מים יש בו. רוצה במשקה שברושם, כדאמרן, לפיכך הוי בכי יותן. אבל לידע אם יש בו מים, אין צריך רושם של משקה: **ושבאבן.** כלומר שבאבן נמי טהורים, שאין מכשירין:

ו החובט על השלח. מכה בעור אחר רחיצתו כדי לנערו מן המים: **השלח.** העור כמות שהוא כשמפשיטים אותו מן הבהמה נקרא שלח. תרגום ויפשיטו ואשלחו: **שהוא מתכוין שיצאו עם הצואה.** מתכוין שיצאו המים עם הלכלוך שנתחבר בהן, לפיכך מכשיר מה שנתז ממנו ואפילו שהוא בתוך המים. ואין הלכה כר' יוסי:

ז העקל. מקום בשולי הספינה שמתקבצים שם המים הנכנסים בסדקים של ספינה: **אם ניער.** להסיר המים שעליהן. כמו המנער טליתו: **לצרפה.** לבדקה

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ד

הַמּוֹדֵד אֶת הַבּוֹר – של מים, **בֵּין לְעָמְקוֹ** – בין כשהוא מודד לדעת מידת עומקו של הבור, **בֵּין לְרָחְבּוֹ** – ובין כשמודד לדעת מידת רחבו, **הֲרֵי זֶה בְּכִי יֶתֶן** – המים שעל קנה המידה מכשירים, שהם לרצון; **דִּבְרֵי רַבִּי טַרְפּוֹן. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: לְעָמְקוֹ** – המודד את הבור לעמקו, **בְּכִי יֶתֶן** – המים שעל קנה המידה מכשירים, לפי שהמודד לעומקו רוצה במים שעל הקנה כדי שיוכל לדעת על ידי רושם המים שעליו את מידת העומק של הבור, **וּלְרָחְבּוֹ** – אבל המודד את הבור לרחבו, **אֵינוֹ בְּכִי יֶתֶן** – שאינו צריך למים העולים על הקנה, והרי שאינם לרצונו. הלכך אינם מכשירים. בתוספתא שנו: "אמר לו רבי טרפון (לרבי עקיבא): מה לי כשמדדו לעמקו מה לי כשמדדו לרחבו? אמר לו (רבי עקיבא לרבי טרפון): כשמדדו לרחבו אינו רוצה במשקה שברושם, כשמדדו לעמקו רוצה במשקה שברושם (שכשאדם מודד עומקו של בור בקנה, ניכר רושם המים בקנה, עד כמה הם מגיעים, ומתוך כך יודע עומקם. – הר"ש). אמר לו (רבי טרפון לרבי עקיבא): אם כן יהא משקה שברושם טמא (מכשיר), למטה מן הרושם טהור (כלומר שלא יכשיר)? אמר לו (רבי עקיבא לרבי טרפון): אי אתה מודה שהממלא בחבית, המים העולים אחריה ובחבל שהוא מכונן על צוארה ובחבל שהוא לצרכה, שהם בכי יותן (כמו ששנינו לעיל ד, א), שאי אפשר למים שיפלו לתוכה עד שיגענו לאחריה? אף כאן אי אפשר למשקה שברושם עד שיהא למטה מן הרושם. וחזר רבי טרפון להיות שונה כרבי עקיבא" וכן הלכה.

באור משנה ה

פָּשַׁט יָדוֹ, אוֹ רַגְלוֹ, אוֹ קָנֶה לַבּוֹר, לֵידַע אִם יֵשׁ בּוֹ מַיִם, אֵינָן בְּכִי יֶתֶן – המים העולים בידו או ברגלו או בקנה אינם מכשירים, לפי שאינו צריך למים הללו, מאחר שבנגיעה בלבד הוא מרגיש אם יש בבור מים, ונמצא שאינם לרצונו. יש מבארים, שמשנתנו נקטה "ידו או רגלו או קנה" בדרך "לא זו אף זו", שאין צורך לומר בפשט ידו או רגלו שאינם בכי יותן, שהרי מיד בהכנסתן למים הוא מרגיש שיש שם מים, קודם שהעלן, ובשעת העלאתן שראויים להכשר, אין לו עוד צורך בהם, אלא אפילו פשט קנה, שצריך לראות רושם המים, מכל מקום נקרא שלא לצורך, כיון שאפשר היה לדעת בזריקת אבן לתוכו אם יש בו מים, ונמצא שאינו צריך לידע על ידי המים שבקנה, הלכך אף בקנה אין המים בכי יותן ("משנה אחרונה"). **לֵידַע כַּמָּה מַיִם יֵשׁ בּוֹ** – פשט ידו או רגלו או קנה לבור, כדי למדוד כמה מים יש בו, **הֲרֵי זֶה בְּכִי יֶתֶן** – כמו ששנינו במשנה הקודמת במודד לעמקו, שהואיל והוא רוצה ברושם המים, כדי לדעת את עומק המים, לפיכך המים שעליהם מכשירים. **זָרַק אֶבֶן לַבּוֹר, לֵידַע אִם יֵשׁ בּוֹ מַיִם** – בבור: **הַנִּתָּזִין** – המים הניתזים מן הבור, **אֵינָן בְּכִי יֶתֶן** – אינם מכשירים, שאינם לרצונו, מאחר שלא רצה בהתזת המים אלא בשמיעת קול החבטה במים, **וְאֶת שֶׁבָּאֶבֶן, טְהוֹרִים** – כלומר שאף המים שבאבן אינם מכשירים, שאף על פי שהאבן נראית למעלה משטח המים, אין דין המים שעל החלק הבולט חוץ למי הבור כדין מים תלושים, אלא דינם כדין המים שבבור. ויש גורסים: הניתזים בכי יותן, ואת שבאבן טהורים. ומבארים הטעם, לפי שבניתזים הוא רוצה, כדי לדעת אם יש מים בבור, הלכך הם מכשירים; ואילו במים שבאבן אינו רוצה, שהרי יודע בניתזים, הלכך אינם מכשירים ("אליהו רבא").

יום שני

באור משנה ו

הַחוֹבֵט עַל הַשֶּׁלַח – המכה על העור לאחר כיבוסו, כדי לנערו מן המים (שלח היינו העור עם השיער, כמו שמפשיטים אותו): **חוּץ לַמַּיִם** – אם חבט עליו חוץ למים, **בְּכִי יֶתֶן** – המים הניתזים ממנו מכשירים, שהרי רוצה הוא ביציאת המים; **לְתוֹךְ הַמַּיִם** – אבל אם חבט עליו כשהוא בתוך המים, **אֵינָן בְּכִי יֶתֶן** – אין המים הניתזים ממנו מכשירים, שאין כוונתו להוציא ממנו את המים, שהרי נכנסים בו מים אחרים. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף לְתוֹךְ הַמַּיִם** – אף החובט על השלח בתוך המים, **בְּכִי יֶתֶן** – המים הניתזים לחוץ מכשירים, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְכַּוֵּן שֶׁיֵּצְאוּ עִם הַצּוֹאָה** – שרוצה הוא שיצאו המים שבתוכו עם הלכלוך שבהם, וייכנסו בו מים נקיים.

באור משנה ז

הַמַּיִם הָעוֹלִין בַּסְּפִינָה, וּבָעֵקֶל – מקום בשולי הספינה, שמתקבצים בו המים החודרים דרך הבקיעים הזעירים שבדפני הספינה (רמב"ם); ויש מפרשים: העוגן שמורידים בשלשלת לתוך המים, כדי לעכב את הספינה (הרא"ש), **וּבַמְּשׁוֹטוֹת** – שמניעים בהם את הספינה, **אֵינָן בְּכִי יֶתֶן** – אינם מכשירים, שאינם לרצונו; **בַּמְּצוֹדוֹת** – וכן המים העולים במצודות, **וּבָרְשָׁתוֹת, וּבַמִּכְמָרוֹת** – הפרוסות בים,

וְאִם נֵעַר — בְּכִי יֵתֵן. הַמּוֹלִיךְ אֶת הַסְּפִינָה לַיָּם הַגָּדוֹל לְצָרְפָהּ, הַמּוֹצִיא מַסְמֵר לַגְּשָׁמִים לְצָרְפוֹ, הַמַּנִּיחַ אֶת הָאוּד בַּגְּשָׁמִים, לְכַבּוֹתוֹ — הֲרֵי זֶה בְּכִי יֵתֵן.

ח קַסְיָא שֶׁל שֻׁלְחָנוֹת, וְהַשִּׁיפָא שֶׁל לְבֵנִים — אֵינָן בְּכִי יֵתֵן; וְאִם נֵעַר — בְּכִי יֵתֵן.

ט כָּל הַנִּצּוֹק — טָהוֹר, חוּץ מִדְּבַשׁ הַזִּיפִין, וְהַצַּפַּחַת. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף הַמִּקְפָּא שֶׁל גְּרִיסִין וְשֶׁל פּוֹל, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סוֹלֶדֶת לְאַחֲרֶיהָ.

י הַמְעָרֶה מֵחַם לְחַם, וּמִצּוֹנֵן לְצוֹנֵן, וּמֵחַם לְצוֹנֵן — טָהוֹר; מִצּוֹנֵן לְחַם — טָמֵא. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף הַמְעָרֶה

פירוש ברטנורא

אם המים נכנסים לתוכה אם לאו. פירוש אחר, לחזקה ולחסמה. לפי שכשהיא ביבשה נבקעת מאליה, ומכניסים אותה בים כדי שתשרה במים ויסתמו בקועיה וסדקיה: **מסמר לגשמים לצרפו.** לחזקו ולחסמו, כשיבואו עליו מים לאחר שנתלבן באש: **אוד.** עץ שמקצתו אכלה האש:

ח קסיא של שלחנות. כיסוי שמכסין על השולחן שלא יפול על המזון שעליו מים או דבר של טנוף ולכלוך: **והשיפא של לבנים.** מחצלת של שיפא ושל גמי שמכסים על הלבנים להגן מן הגשמים. והרי אלו כמו בשביל שלא ילקה הכותל שאינן בכי יותן: **אבל אם ניער.** שמתכוין להדיחם, הרי זה בכי יותן:

ט כל הנצוק טהור. אם מערה מכלי טהור לכלי טמא, מה שבעליון טהור, דנצוק אינו חיבור. חוץ מהני דחשיב, מפני שסולדים לאחוריהם, כשהקלוח נפסק חוזר הנשאר למעלה: **מדבש הזיפים.** אית מפרשי דבש טוב וחשוב, שמתוך חשיבותו מזיפין אותו ומערבין בו פסולת. ואית דאמרי, על שם מקומו שבא מזיף. כמו בבוא הזיפים ויאמרו לשאול (תהלים נ"ד): **והצפחת.** מאכל עשוי מקמח ודבש והוא רך כל כך שיכולים להציקו. ודומה לו כצפיחית בדבש: **המקפה.** תבשיל שאינו לא רך ולא קשה אלא קפוי קרוי מקפה: **של גריסין.** פולים טחונות וגרוסות בריחים: **ושל פולים.** שלימות שאינן גרוסות בריחים: **מפני שהיא סולדת לאחוריה.** כשהקילוח נפסק חוזר אותו עמוד השותת שהיה קצתו במשקין טמאין שבכלי התחתון ונמשך למעלה למשקין שבכלי העליון הטהור, ומטמא כל מה שבכלי העליון:

י המערה מחם לחם. הכי נמי איירי שמשקין שבכלי עליון שמערה ממנו טהורים, ושבכלי תחתון שמערה לתוכו הן טמאין: **מצונן לחם טמא.** שתחתון החם מעלה הבל לעליון הצונן ומטמאו, שהענן העולה מן החם כמשקה הוא חשוב: **וכוחו של תחתון יפה** שחומו גדול משל עליון. ואין הלכה כר' שמעון,

משניות מבוארות – קהתי

אֵינָן בְּכִי יֵתֵן – אינם מכשירים, שאינו רוצה בהם; **וְאִם נֵעַר** – אותם, כדי להוציא מהם את המים, **בְּכִי יֵתֵן** – המים מכשירים, שהם לרצונו, שהרי רוצה שיצאו משם. **הַמּוֹלִיךְ אֶת הַסְּפִינָה לַיָּם הַגָּדוֹל לְצָרְפָהּ** – לחזקה במים, שלא יתייבשו עציה (**רמב"ם**); ויש מפרשים: לבדקה אם המים נכנסים לתוכה; **הַמּוֹצִיא מַסְמֵר לַגְּשָׁמִים לְצָרְפוֹ** – לחזקו במים, לאחר שנתלבן באש; **הַמַּנִּיחַ אֶת הָאוּד** – בקעת עץ שנשרפה מקצתה – **בַּגְּשָׁמִים, לְכַבּוֹתוֹ** – בכל אלו **הֲרֵי זֶה בְּכִי יֵתֵן** – המים שעליהם מכשירים, שהם לרצונו. בתוספתא שנו: המניח את האוד בגשמים לכבותו, אינו בכי יותן; לעשותו פחם, בכי יותן (**עיין "משנה אחרונה"**), וכן פוסק הרמב"ם (**הל' טומאת אוכלין יג, יב**).

יום שלישי

באור משנה ח

קַסְיָא שֶׁל שֻׁלְחָנוֹת – כיסוי שמכסים בו את השולחנות, כדי שלא יפול על המזון שעליהם מים או לכלוך (**רמב"ם; ברטנורא**), **וְהַשִּׁיפָא שֶׁל לְבֵנִים** – והמחצלת של גומא, שמכסים בה את הלבנים, כדי להגין עליהן מפני השמש והגשמים, **אֵינָן בְּכִי יֵתֵן** – המים שנפלו עליהם אינם מכשירים, שאינם לרצון; **וְאִם נֵעַר** – אותם, שנתכוון להדיחם (**הר"ש; ברטנורא**), **בְּכִי יֵתֵן** – המים מכשירים, שהם לרצון.

באור משנה ט

כָּל הַנִּצּוֹק – קילוח של משקים המעורים מכלי אל כלי, **טָהוֹר** – כגון המערה משקה מכלי טהור לכלי טמא, מה שבכלי העליון טהור, שאין הניצוק חיבור (עיין טהרות ח, ט). **חוּץ מִדְּבַשׁ הַזִּיפִין** – דבש הבא מעיר זיף, שהוא משקה סמיך, **וְהַצַּפַּחַת** – מאכל נזיל וסמיך העשוי מקמח ודבש, ודומה לו (**שמות טז, לא**): "כצפיחית בדבש"; ויש מפרשים, שאף הצפחת שם מקום בארץ ישראל, שהיה שם דבש סמיך (**רמב"ם**); בשני אלו הניצוק הוא חיבור, שאם מערה אותן מכלי טהור לכלי טמא, נטמא על ידי הקילוח מה שבכלי העליון, מהטעם המבואר להלן. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף הַמִּקְפָּא שֶׁל גְּרִיסִין** – המרק הסמיך של פולים טחונים, **וְשֶׁל פּוֹל** – ושל פולים שלמים, הניצוק שלה חיבור, **מִפְּנֵי שֶׁהִיא סוֹלֶדֶת לְאַחֲרֶיהָ** – שבזמן שהקילוח נפסק, חוזר סילון הקילוח הנוגע במשקים הטמאים שלמטה ונמשך לאחוריו למשקים שלמעלה ומטמא כל מה שבכלי העליון. יש מבארים טעם המחלוקת, שלדעת תנא קמא דווקא ניצוק של דבש הזיפים והצפחת הוא חיבור, מפני שיש להם ריר הרבה, והרי הם נמשכים כדבק, אבל המקפה אין בה ריר כל כך, הלכך אף על פי שהיא סמיכה אין הניצוק שלה חיבור. ובית שמאי סוברים, שאף על פי שאין במקפה ריר כל כך, מכל מקום הניצוק שלה חיבור (**"תוספות יום טוב" עפ"י הגמרא ותוספות נזיר נ, ב: עיין רמב"ם הל' טומאת אוכלין ז, ד; ועיין תוספות חדשים, שלמסקנת הגמרא שם הטעם הוא בדבש הזיפים והצפחת משום שהם סמיכים ולא משום ריר**).

בארנו משנתנו (ככל המפרשים) **לענין טומאה.** אבל בעל "משנה אחרונה" כותב, שיותר היה נראה לפרש את המשנה לענין הכשר לטומאה, שאילו לענין טומאה וטהרה, כבר נשנתה הלכה זו במסכת טהרות (סוף פרק ח), וכאן נשנתה לענין הכשר, ואף לגבי הכשר שייך לנקוט לשון טהור וטמא, כמו בהרבה מקומות במסכתנו, ובאה המשנה ללמד, שאף לענין הכשר אין הניצוק חיבור, כגון אם הניח כלי תחת הגג לקבל המים הנוטפים משם, שהמים שבכלי מכשירים, לפי שהם תלושים ברצון, והמים שעל הגג אינם חיבור להם, שהניצוק אינו חיבור, ואינם מכשירים, משום שמים מחוברים הם.

בענין "דבש הזיפים" מובא בגמרא (סוטה מח, ב): "מאי זיפים? אמר רבי יוחנן: דבש שמזייפים בו (מתוך שהוא טוב וסמיך מערבים בו מים ויין. — **רש"י**). וריש לקיש אמר: על שם מקומו, כמו שכתוב (**יהושע טו, כג**): "זיף וטלם ובעלות". כיוצא בדבר אתה אומר (**תהלים נד, ב**): "בבוא הזיפים ויאמרו לשאול, הלא דוד מסתתר עמנו" — מאי "זיפים"? אמר רבי יוחנן: בני אדם המזייפים דבריהם. ורבי אלעזר אומר: על שם מקומם, כמו שכתוב: "זיף וטלם ובעלות" (עיין "חזון נחום" שמקשה על הרמב"ם שנקט כריש לקיש ולא כר' יוחנן; וכן מניין לו להרמב"ם שאף הצפחת שם מקום?).

יום רביעי

באור משנה י

הַמְעָרֶה מֵחַם לְחַם – ממשקים חמים טהורים שבכלי העליון לתוך משקים חמים טמאים שבכלי התחתון, **וּמִצּוֹנֵן לְצוֹנֵן** – או ממשקים צוננים טהורים שבכלי העליון לתוך משקים צוננים טמאים שבכלי התחתון, **וּמֵחַם לְצוֹנֵן** – או ממשקים חמים טהורים לתוך משקים צוננים טמאים, **טָהוֹר** – מה שבכלי העליון, מהטעם ששנינו במשנה הקודמת שאין הניצוק חיבור; **מִצּוֹנֵן לְחַם** – אבל המערה ממשקים צוננים טהורים שבכלי העליון לתוך משקים חמים טמאים שבכלי התחתון, **טָמֵא** – מה שבכלי העליון, שהחמים שבכלי התחתון מעלים זיעה לצוננים שבכלי העליון, והזיעה מטמאתם, כמו ששנינו בזיעת

מֵחַם לְחַם, וְכֹחוֹ שֶׁל תַּחְתּוֹן יָפֶה מִשֶּׁל עֶלְיוֹן — טָמֵא.

יא הָאִשָּׁה שֶׁהָיוּ יָדֶיהָ טְהוֹרוֹת, וּמְגִיסָה בִּקְדֵרָה טְמֵאָה, אִם הִזִּיעוּ יָדֶיהָ — טְמֵאוֹת. הָיוּ יָדֶיהָ טְמֵאוֹת, וּמְגִיסָה בִּקְדֵרָה טְהוֹרָה, אִם הִזִּיעוּ יָדֶיהָ — הַקִּדֵּרָה טְמֵאָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם נִטְּפוּ. הַשּׁוֹקֵל עֲנָבִים בְּכַף מֹאזְנַיִם — הַיַּיִן שֶׁבַּכַּף טָהוֹר, עַד שֶׁיְּעָרֶה לְתוֹךְ הַכְּלִי. הֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְסַלֵּי זֵיתִים וַעֲנָבִים כְּשֶׁהֵן מְנַטְּפִין.

פ ר ק ש ש י

א הַמַּעֲלֶה פֵּרוֹתָיו לַגַּג מִפְּנֵי הַכְּנִימָה, וְיָרַד עֲלֵיהֶם טַל — אֵינָם בְּכִי יַתַּן. אִם נִתְכַּוֵּן לְכָךְ — הֲרֵי זֶה בְּכִי יַתַּן. הֶעָלָן חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, אַף עַל פִּי שֶׁחִשֵּׁב שֶׁיֵּרַד עֲלֵיהֶן הַטַּל — אֵינָן בְּכִי יַתַּן; שֶׁיֵּשׁ לָהֶן מַעֲשֶׂה וְאֵין לָהֶן מַחֲשָׁבָה.

ב הַמַּעֲלֶה אֶת הָאֲגֻדּוֹת וְאֶת הַקְּצִיעוֹת וְאֶת הַשּׂוּם לַגַּג, בִּשְׁבִיל שֶׁיִּמְתִּינוּ — אֵינָן בְּכִי יַתַּן. כָּל הָאֲגֻדּוֹת שֶׁל בֵּית

פירוש ברטנורא

שכיון שהעליון חם, אע"פ שהתחתון יותר חם ממנו, אין פעולתו של תחתון ניכרת בעליון ואינו מטמאו:

יא ומגיסה בקדירה. מהפכת בכף שבידה לתבשיל שבקדירה: **אם הזיעו ידיה.** מהבל הקדירה, נטמאו ידיה כאילו נגעה במשקה שבקדירה: **היו ידיה טמאות.** אם הזיעו ידיה, נטמאת הזיעה מחמת ידיה ונטמאת הקדירה, לפי שההבל מחבר בין הזיעה שבידיה למשקין שבקדירה: **ר' יוסי אומר אם נטפו.** אין הקדירה טמאה אא"כ נטפו טיפין מן הזיעה שבידיה לתוך הקדרה. ואין הלכה כר' יוסי: **היין שבכף טהור.** ואינו מכשיר, דלא הוחשב להיות משקה עד שיערה אותו לתוך הכלי. וכמו שאין לו תורת משקה לענין הכשר כך אין לו תורת משקה לענין טומאה ולענין יין נסך:

ו א המעלה פירותיו לגג מפני הכנימה. תולעים הגדלים בפירות. לשון ותהי הכנם (שמות ח'): **אם נתכוין לכך.** שחשב שירד עליהן טל: **שיש להן מעשה.** כגון אם היו שופכין עליהן טל בכוונה, היו מוכשרין:

ב המעלה את האגודות. של ירק: **ואת הקציעות.** כותשים התאנים במכתש ועושים אותן כעין ככרות גדולות, והן נקראין קציעות: **שימתינו.** לשון לחלוח.

משניות מבוארות – קהתי

המרחץ (לעיל ב, ב). והרמב"ם כותב (בפירושו למשנתנו): "וטעם אמרו מצונן לחם טמא, לפי שעמוד המשקה אשר ייקרא "ניצוק" יתחמם בהיות קצהו בכלי החם, ויעלה ההבל עם הניצוק מתוך הכלי החם הטמא, ויתחמם המשקה אשר בכלי העליון, ועל כן שב טמא (נעשה גם העליון טמא). לפי שההבל החם חיבר ביניהם, והוא עולה מן הטמא אל הטהור (עיין גם הל' טומאת אוכלין ז, ב). **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף הַמְּעָרֶה מֵחַם לְחַם** — מחמים טהורים לתוך חמים טמאים, **וְכֹחוֹ שֶׁל תַּחְתּוֹן יָפֶה מִשֶּׁל עֶלְיוֹן** — שחום המשקים שבכלי התחתון מרובה משל המשקים שבכלי העליון, **טָמֵא** — מה שבעליון, מחמת הזיעה העולה מן התחתון. ותנא קמא סובר, שאפילו כוחו של תחתון יפה משל עליון, אינו טמא, שהואיל וגם העליון חם ומוציא הבל, אין פעולת ההבל של התחתון ניכרת בו.

באור משנה יא

הָאִשָּׁה שֶׁהָיוּ יָדֶיהָ טְהוֹרוֹת, וּמְגִיסָה בִּקְדֵרָה טְמֵאָה — ובוחשת בכף שבידה את התבשיל שבקדרה טמאה: **אִם הִזִּיעוּ יָדֶיהָ** — מהבל התבשיל שבקדרה, **טְמֵאוֹת** — ידיה, כאילו נגעה במשקה שבקדרה. **הָיוּ יָדֶיהָ טְמֵאוֹת, וּמְגִיסָה בִּקְדֵרָה טְהוֹרָה** — שניערה בכף את התבשיל שבקדרה טהורה: **אִם הִזִּיעוּ יָדֶיהָ, הַקִּדֵּרָה טְמֵאָה** — שהואיל וידיה מזיעות מחמת ההבל העולה מן הקדירה, הרי שההבל מחבר את הזיעה שבידיה למשקה שבקדרה, וכיון שנטמאה הזיעה מחמת ידיה, הרי היא מטמאה את כל מה שבקדרה (רמב"ם). ויש מבארים, שהקדרה עצמה נטמאה, שכן משקים שנטמאו מחמת ידים מטמאים אף כלים מגזירת חכמים (עיין הר"ש בפירושו השני). **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם נִטְּפוּ** — אין הזיעה שבידיה מטמאה את מה שבקדרה, אלא אם כן נטפו טיפין מידיה לתוך הקדירה, שלדעת רבי יוסי אין ההבל העולה מן הקדירה מחבר את הזיעה שבידיה עם המשקים שבקדרה (ולפי הפירוש השני של הר"ש, אף רבי יוסי מדבר בקדירה עצמה, שאינה נטמאת מחמת הזיעה שבידיה אלא אם כן נטפו עליה טיפות ממנה). **הַשּׁוֹקֵל עֲנָבִים בְּכַף מֹאזְנַיִם, הַיַּיִן שֶׁבַּכַּף** — שנטף מן הענבים, **טָהוֹר** — אינו מקבל טומאה ואינו מכשיר, שאינו חשוב משקה, **עַד שֶׁיְּעָרֶה** — את היין מתוך כף המאזנים, **לְתוֹךְ הַכְּלִי** — שמשעירה אותו לתוך כלי החשיבו ועשהו משקה. **הֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְסַלֵּי זֵיתִים וַעֲנָבִים כְּשֶׁהֵן מְנַטְּפִין** — שהמשקה היוצא מהם אינו חשוב משקה לא לענין טומאה ולא לענין הכשר, עד שיכניסנו בכלי, שמאז תורת משקה עליו, מאחר שהחשיבו.

יום חמישי

באור משנה א

הַמַּעֲלֶה פֵּרוֹתָיו לַגַּג מִפְּנֵי הַכְּנִימָה — התולעים הגדלים בפירות, ושוטחם על הגג כדי שיצאו מהם התולעים, או כדי שלא יתליעו, **וְיָרַד עֲלֵיהֶם טַל, אֵינָן בְּכִי יַתַּן** — שהוא משבעת המשקים המכשירים, **אִם נִתְכַּוֵּן לְכָךְ** — לא הוכשרו הפירות לקבל טומאה, לפי שאין הטל לרצון. **אִם נִתְכַּוֵּן לְכָךְ** — שירד עליהם הטל, **הֲרֵי זֶה בְּכִי יַתַּן** — הוכשרו הפירות. **הֶעָלָן חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן** — לגג, **אַף עַל פִּי שֶׁחִשֵּׁב שֶׁיֵּרַד עֲלֵיהֶן הַטַּל, אֵינָן בְּכִי יַתַּן** — לא הוכשרו, **שֶׁיֵּשׁ לָהֶן מַעֲשֶׂה וְאֵין לָהֶן מַחֲשָׁבָה** — שאין מחשבתם מועילה כלום אלא אם כן עשו מעשה המוכיח על מחשבתם, כגון אם היו מהפכים את הפירות בשעת הטל, כדי שיתלחלחו כולם, הרי הם מוכשרים (גמרא, חולין יג, א; ירושלמי ריש תרומות). ויש מבארים: שיש להם מעשה — כגון אם שפכו עליהם טל או מים בכוונה, הפירות מוכשרים (רמב"ם; ברטנורא; ועיין "משנה אחרונה", שמבואר שם, שזוהי שיטת התוספות חולין יב, ב; אבל לפירוש רש"י שם אפילו לא שפכו בכוונה, אלא חשבו בשעת העלאת הפירות לגג, שירד עליהם הטל, הרי זה גם כן חשוב כמעשה).

ובתוספתא שנו: "המעלה פירותיו לגג לגלותתם (להרטיבם) בטל ובגשמים — הרי זה בכי יותן. העלן מפני הכנימה, וירד עליהן טל וגשמים: אם שמח — בכי יותן. רבי יהודה אומר: אי אפשר שלא לשמוח, אלא עודהו הטל עליהן וחישב עליהן, הרי הן בכי יותן; ואם לאו — אינן בכי יותן. חרש שוטה וקטן שהעלו פירותיהם לגג לגלותם בטל ובגשמים — הרי זה בכי יותן. העלום מפני הכנימה, וירד עליהן טל או גשמים, אף על פי שחשבו, אינן בכי יותן, שיש להם מעשה ואין להם מחשבה.

נמצאנו למדים מהתוספתא, שלדעת חכמים, המעלה פירותיו לגג, אפילו לא נתכוון בתחילה שירד עליהם הטל, אלא אם שמח לאחר שירד עליהם הטל, הרי הם מוכשרים.

ברם, בגמרא (בבא מציעא כב, א) מובאת ברייתא: "עודהו הטל עליהן ושמח — הרי זה בכי יותן. נגבו, אף על פי ששמח, אינן בכי יותן". והרי שדווקא אם שמח בעוד הטל על הפירות, הוכשרו; אבל לאחר שנתייבשו, אף על פי ששמח עכשיו בטל שירד עליהם, לא הוכשרו.

באור משנה ב

הַמַּעֲלֶה אֶת הָאֲגֻדּוֹת — של ירק, **וְאֶת הַקְּצִיעוֹת** — תאנים שתיקנו

הַשְּׁוָקִים – טְמֵאִין. רַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר בְּלַחִים. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: וְכִי מִפְּנֵי מָה טִמְּאוּ? אֶלָּא מִפְּנֵי מַשְׁקֵה הַפֶּה! כָּל הַקְּמָחִין וְהַסְּלָתוֹת שֶׁל בֵּית הַשְּׁוָקִים – טְמֵאִים. הַחִילְקָה, הַטְּרָגִים וְהַטִּסְנִי – טְמֵאִים בְּכָל מָקוֹם.

ג כָּל הַבִּיצִים בְּחֶזְקַת טַהֲרָה, חוּץ מִשֶּׁל מוֹכְרֵי מַשְׁקֶה; וְאִם הָיוּ מוֹכְרִין עִמָּהֶן פֵּרוֹת יְבֵשִׁים – טְהוֹרוֹת. כָּל הַדָּגִים בְּחֶזְקַת טֻמְאָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חֲתִיכָה אֵילָתִית וְדַג הַמִּצְרִי הַבָּא בַּקֻּפָּה, וְקוּלְיַס הָאִסְפָּנִין – הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת טַהֲרָה. כָּל הַצִּיר בְּחֶזְקַת טֻמְאָה. וְעַל כֻּלָּם עַם הָאָרֶץ נֶאֱמָן לוֹמַר: טְהוֹרִים הֵן, חוּץ מִשֶּׁל דָּגָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַפְקִידִין אוֹתָהּ אֵצֶל עַם הָאָרֶץ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: צִיר טָהוֹר שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ מַיִם כָּל שֶׁהֵן – טָמֵא.

פירוש ברטנורא

ודומה לו בגמרא פרק לא יחפור [בבא בתרא דף י"ח] מיתנא קשה לכותלים: **אינו בכי יותן.** אם ירד עליהן טל: **כל האגודות.** של ירק: **של בית השוקים טמאין.** לפי שהמוכרים רגילים לזלף עליהן מים כדי ללחלחן והן מוכשרין לקבל טומאה, והידים ממשמשים בהן תמיד, הלכך הן בחזקת טומאה: **מפני משקה הפה.** אע"פ שאין מזלפין עליהם מים כשהן לחין, מכל מקום רגילים לתת עליהן משקה היוצא מן הפה כדי להסיר האבק שעליהן, ובו הן מוכשרין. ואיכא בין תנא קמא לר' מאיר מקום שאין רגילין ללחלחם במשקה הפה, לר' מאיר טהורים. ולתנא קמא בכל ענין טמאין, דאף בלחין נותנין בהן מים. והלכה כתנא קמא: **הקמחין והסלתות של בית השוקים טמאין.** לפי שלותתים החטים שלהם קודם שיטחנו אותן והן מוכשרות, והידים ממשמשים בהן תמיד, לפיכך הן בחזקת טומאה: **החילקה.** חטה כתושה ונחלק כל גרעין לשנים: **טרגים.** שנחלק כל גרעין לשלשה: **טסני.** שנחלק כל גרעין לארבעה: **בכל מקום.** אפילו שלא בבית השוקים, שהכל מזלפין עליו מים:

ג חוץ משל מוכרי משקה. מפני שנוגעים בהם בעוד שמשקה טופח על ידיהם, ואין מקפידין על הלכלוך, שקליפתם מגינה עליהן: **ואם היו מוכרים עמהם פירות יבשים.** מתוך שמנגבים ידיהם כדי שלא יטנפו את הפירות, מנגבים ידיהם נמי קודם שיגעו בביצים: **כל הדגים בחזקת טומאה.** לפי שהם מוכשרים במים, והטמא והטהור ממשמשים בה: **חתיכת האלתות.** מין דג שרגילין למכרו חתיכות חתיכות. ומקום יש ששמו אלתות ושם צדין אותו ומוכרין אותו: **ודג המצרי.** דג קטן מאוד שמביאין ממנו קופות מלאות במצרים: **וקולים האספנין.** מין דג שעורו רך מאד וקורין לו אלשביט. ושלשה מינים הללו אין המים מכשירין אותם כשאר דגים, לפי שהן חיין זמן מרובה אחר צידתן, ולאחר שהן נעשין אוכל דהיינו לאחר מיתתן אין נותנין עליהם מים, לפי שהמים מפסידין אותן. ואין הלכה כר' יהודה: **כל הציר בחזקת טומאה.** שסתם ציר נתנו בו מים והידים ממשמשים בו: **ועל כולם.** בין ביצים בין פירות בין ציר, נאמן עם הארץ לומר לא הוכשרו: **מפני שמפקידים אותן.** דכל הפירות מפקידים אותן אצל עם הארץ, ואי לאו דנאמן היאך מפקידים. אבל דגה אין

משניות מבוארות – קהתי

אותן לייבשן או לדרסן, **וְאֶת הַשּׁוּם לַגֵּג, בִּשְׁבִיל שֶׁיַּמְתִּינוּ** – שיתלחלחו מאליהם באוויר (**ר"ש; ברטנורא**); ויש מפרשים: שיעמדו זמן ארוך ולא יתקלקלו (**רמב"ם**), **אֵינָן בְּכִי יֵתֵן** – לא הוכשרו, אם ירד עליהם טל, שאין הטל לרצונו. **כָּל הָאֲגֻדּוֹת** – של ירק, **שֶׁל בֵּית הַשְּׁוָקִים** – העומדות למכירה בשווקים, **טְמֵאִין** – לפי שהמוכרים רגילים לשפוך עליהם מים, כדי שיהו הירקות לחים, והרי שהם מוכשרים לקבל טומאה, וכיון שהכל ממשמשים בהם, הרי הם בחזקת טומאה. **רַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר בְּלַחִים** – באגודות ירק שנלקטו מקרוב, שהואיל והירקות עדיין לחים (טריים), אין שופכים עליהם מים, הלכך הם טהורים, שעדיין לא הוכשרו. **אָמַר רַבִּי מֵאִיר: וְכִי מִפְּנֵי מָה טִמְּאוּ** – את אגודות הירק? **אֶלָּא מִפְּנֵי מַשְׁקֵה הַפֶּה!** – כלומר אפילו הלחים, שאין שופכים עליהם מים, מכל מקום רגילים המוכרים ללחלחם במשקה היוצא מן הפה כדי להסיר מעליהם את האבק, הלכך אף אלו מוכשרים לקבל טומאה, וכיון שהכל ממשמשים בהם, בחזקת טומאה הם. ונחלקו תנא קמא ורבי מאיר במקום שאין רגילים ללחלח את הפירות במשקה שבפה, שלדעת רבי מאיר הלחים טהורים, ולדעת תנא קמא כולם בחזקת טומאה, שאף בלחים רגילים לשפוך עליהם מים. והלכה כתנא קמא (**רמב"ם; ברטנורא**). ויש מפרשים, שרבי מאיר בא לחלוק על רבי יהודה, שאין הבדל בין לחים ליבשים; וכי מפני מה טימאו? מפני משקה הפה – שדרך להתיר קשר האגודות בפה, ונטמאו ממשקה הפה, הלכך אף הירקות הלחים טמאים (**"אליהו רבא"**). **כָּל הַקְּמָחִין וְהַסְּלָתוֹת שֶׁל בֵּית הַשְּׁוָקִים, טְמֵאִים** – לפי שרגילים ללתות את החיטים, היינו לשרותם במים, קודם שיטחנו אותן, והרי הוכשרו לקבל טומאה, וכיון שרבים ממשמשים בהם, הרי הם בחזקת טומאה. **הַחִילְקָה** – חיטים שנכתשו, ונחלק כל גרעין לשניים, **הַטְּרָגִים** – שנחלק כל גרעין לשלושה, **וְהַטִּסְנִי** – שנחלק כל גרעין לארבעה, **טְמֵאִים בְּכָל מָקוֹם** – אפילו שלא בבית השווקים, שהכל רגילים לשרותם במים, וממשמשים בהם בכתישתם (**הר"ש; רמב"ם**).

יום שני

באור משנה ג

כָּל הַבִּיצִים בְּחֶזְקַת טַהֲרָה – שאין שופכים עליהן מים, ואינן מוכשרות לקבל טומאה, **חוּץ מִשֶּׁל מוֹכְרֵי מַשְׁקֶה** – לפי שנוגעים בביצים בעוד שהמשקה על ידיהם, ומכשירים אותן, ונטמאות מחמת משמוש. **וְאִם הָיוּ מוֹכְרִין עִמָּהֶן פֵּרוֹת יְבֵשִׁים, טְהוֹרוֹת** – הביצים, לפי שמנגבים את ידיהם כל פעם שנוגעים במשקה, כדי שלא ילכלכו את הפירות. **כָּל הַדָּגִים בְּחֶזְקַת טֻמְאָה** – שכשהדגים מתים ונעשים אוכל, עדיין יש עליהם מים המכשירים אותן לקבל טומאה, וכיון שהכל ממשמשים בהם הרי הם בחזקת טומאה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חֲתִיכָה אֵילָתִית** – מין דג שרגילים למכרו חתיכות חתיכות, **וְדַג הַמִּצְרִי הַבָּא בַּקֻּפָּה** – דג קטן מאד שמביאים ממנו קופות מלאות ממצרים (**ברטנורא**), **וְקוּלְיַס הָאִסְפָּנִין** – מין דג המובא מאספמיא, **הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת טַהֲרָה** – לפי שדגים אלו חיים זמן מרובה לאחר צידתם, ולאחר שמתים ונעשים אוכל אין עליהם מים, ואף אין נותנים עליהם מים, משום שהמים מפסידים אותם, הלכך אינם מוכשרים לקבל טומאה, ובחזקת טהרה הם. ואין הלכה כרבי יהודה. **כָּל הַצִּיר** – המוהל היוצא מדגים הנמלחים, **בְּחֶזְקַת טֻמְאָה** – שסתם ציר נותנים בו מים, וכיון שממשמשים בו, הריהו בחזקת טומאה. **וְעַל כֻּלָּם** – על ביצים ועל פירות ועל ציר, **עַם הָאָרֶץ נֶאֱמָן לוֹמַר: טְהוֹרִים הֵן** – שלא הוכשרו, **חוּץ מִשֶּׁל דָּגָה** – כלומר חוץ מדגים, שאין עם הארץ נאמן עליהם לומר שלא הוכשרו, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַפְקִידִין אוֹתָהּ** – ורוב המפרשים גורסים: אותם – **אֵצֶל עַם הָאָרֶץ** – כלומר הואיל ונוהגים להפקיד פירות אצל עם הארץ, הרי שנאמן הוא לומר שלא הוכשרו, שאילו לא היה נאמן, היאך מפקידים אצלו? אבל דגים אין מפקידים אצלו, הלכך אינו נאמן עליהם לומר שלא הוכשרו (**הר"ש; הרא"ש**). והטעם שאינו נאמן על הדגים, לפי שעמי הארץ אינם נזהרים מלנער את הרשתות על הדגים כי חושבים הם, שבלאו הכי יש מים עליהם, ואינם יודעים, כי אותם המים באו מן המחובר ואינם לרצון, וכיון שמנערים את הרשתות עליהם הרי המים שמפילים עליהם מכשירים אותם לקבל טומאה (**הרא"ש**). **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: צִיר טָהוֹר** – שידוע בו שאין מים מעורבים בו, ולא הוכשר לקבל טומאה, **שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ מַיִם כָּל שֶׁהֵן, טָמֵא** – שמים כל שהם מכשירים את הציר לקבל טומאה, וכיון שהוכשר הריהו בחזקת טמא מאחר שממשמשים בו (**רמב"ם; ברטנורא**). והלכה כרבי אליעזר בן יעקב.

ד שִׁבְעָה מַשְׁקִין הֵן: הַטַּל, וְהַמַּיִם, הַיַּיִן, וְהַשֶּׁמֶן, וְהַדָּם, וְהֶחָלָב, וּדְבַשׁ דְּבוֹרִים. דְּבַשׁ צְרָעִים — טָהוֹר, וּמֻתָּר בַּאֲכִילָה.

ה תּוֹלְדוֹת לַמַּיִם: הַיּוֹצְאִין מִן הָעַיִן, מִן הָאֹזֶן, מִן הַחֹטֶם, מִן הַפֶּה, מֵי רַגְלַיִם בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, לְדַעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ. תּוֹלְדוֹת לַדָּם: דַּם שְׁחִיטָה בַּבְּהֵמָה וּבַחַיָּה וּבָעוֹפוֹת הַטְּהוֹרִים, וְדַם הַקָּזָה לִשְׁתִיָּה. מֵי חָלָב — כֶּחָלָב,

פירוש ברטנורא

מפקידים בידו, לפיכך אינו נאמן: **ציר טהור.** שידוע בו שלא הוכשר על ידי משקה: **שנפל לתוכו מים כל שהוא טמא.** דמים כל שהו מכשירים אותו, ומשהוכשר חזקתו טמא, שהידים ממשמשים בו. והלכה כר' אליעזר בן יעקב:

ד שבעה משקין הן. לפי שנאמר בטומאת אוכלים (ויקרא י"א) מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא, אין לי אלא מים, מנין לרבות היין והשמן והחלב והדבש והדם והטל, תלמוד לומר וכל משקה אשר ישתה. ואי וכל משקה, יכול מי תותים מי רמונים ושאר כל מי פירות, תלמוד לומר מים, מה מים מיוחדים שאין להם שם לווי, אף היין והשמן והחלב והדבש והדם והטל שאין להם שם לווי, יצא מי תותים מי רמונים ושאר כל מי פירות שיש להם שם לווי, ודבש דבורים אין לו שם לווי, דדבש סתם אקרי. ועוד שנינו בתוספתא דשבת פרק ט', מנין לדם שהוא משקה, שנאמר (במדבר כ"ג) ודם חללים ישתה. מנין ליין שהוא משקה, שנאמר (דברים ל"ב) ודם ענב תשתה חמר. מנין לדבש שהוא משקה, שנאמר (שם) ויניקהו דבש מסלע. מנין לשמן שהוא משקה, שנאמר (ישעיה כ"ה) משתה שמנים. מנין לחלב שהוא משקה, שנאמר (שופטים ד') ותפתח את נוד החלב ותשקהו. מנין לטל שהוא משקה, שנאמר (שם ז') וימץ טל מן הגזה מלוא הספל מים. מנין לדמעות העין שהוא משקה, שנאמר (תהלים פ') ותשקמו בדמעות שליש. מנין למי האף שהוא משקה, שנאמר (ירמיה ט') ועפעפינו יזלו מים: **דבש צרעה טהור.** דלא חשיב משקה, ואינו מטמא ואינו מכשיר: **ומותר באכילה.** דלא תימא הואיל והצרעה שרץ העוף הוא וטמא, הדבש היוצא ממנו נמי יהא טמא, דסלקא דעתך אמינא דדוקא דבש דבורים רבייה קרא להתירא שאין לו שם לווי, אבל דבש צרעים שיש לו שם לווי לא יהא מותר, קמ"ל דבש צרעה טהור ומותר. דמפני מה אמרו דבש דבורים מותר, מפני שמכניסות אותן לגופן ואינן ממצות אותו מגופן, דבש צרעים נמי מכניסות אותו לגופן ואין ממצות אותו מגופן:

ה בין גדולים. משקין היוצאין מפי טבעת: **בין קטנים.** מי רגלים: **ודם הקזה לשתיה.** דם ההקזה שנתכוין עליו להשקותו לבהמה ולחיה או לכנענים: **מי**

משניות מבוארות – קהתי

בארנו את הסיפא לפי הרמב"ם (בפירושו למשנתנו). אבל בגמרא (בכורות כב, א) אמרו: "הלוקח ציר מעם הארץ, משיקו במים, וטהור ממה נפשך, אם היה רוב הציר מים, הרי המים מיטהרים בהשקה במקוה; ואם היה רובו מוהל של דגים, הרי המוהל אינו מקבל טומאה, והמים שבו בטלו במיעוטם ברוב המוהל. ולפי זה מבארים שם דברי רבי אליעזר בן יעקב שבמשנתנו: ציר טהור – כגון ציר של עם הארץ שהשיקו במים, שנפל לתוכו – לאחר ההשקה, מים כל שהן, טמא – לפי שנחשדו עמי הארץ לערב מים בצירם קרוב למחצה, וכשנפל לתוכו מים כל שהם, ואפילו טהורים, מצא מין את מינו וחזרה וניעורה טומאת המים, והרי כאן מחצה מים טמאים ואינם בטלים; או הטעם הוא, משום שנחשדו עמי הארץ לערב מחצה מים בצירם, וכשנפלו לתוכם מים כלשהם, נתעוררו המים מביטולם, וכיון שרבו המים על הציר, הרי הם טמאים, ואמנם דווקא ברוב מים הם טמאים, אבל במחצה למחצה לא, שהואיל וטומאת עם הארץ דרבנן, וטומאת משקה דרבנן, לפיכך ברוב גזרו חכמים, במחצה למחצה לא גזרו חכמים. ברם, יש סוברים, שטומאה שבטלה אינה חוזרת וניעורה, ולדעתם מדבר רבי אליעזר בן יעקב בכגון שנפלו לתוך הציר, לאחר השקה, מי עם הארץ כל שהם (עיין "תוספות יום טוב"; ועיין "חזון נחום").

באור משנה ד

שִׁבְעָה מַשְׁקִין הֵן – המכשירים את האוכלים לקבל טומאה: **הַטַּל, וְהַמַּיִם, הַיַּיִן, וְהַשֶּׁמֶן, וְהַדָּם, וְהֶחָלָב, וּדְבַשׁ דְּבוֹרִים** – שנאמר **בטומאת אוכלים (ויקרא יא, לד):** "מכל האכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא, וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא". **ודרשו חכמים:** "אשר יבוא עליו מים" – אין לי אלא מים; מניין לרבות הטל והיין והשמן והדם והחלב והדבש? תלמוד לומר: "וכל משקה". יכול אפילו מי תותים או מי רימונים ושאר כל מי פירות? תלמוד לומר: "מים" – מה מים מיוחדים שאין להם שם לואי, אף הטל והיין והשמן והדם והחלב והדבש שאין להם שם לואי, יצאו מי תותים ומי רימונים ושאר כל מי פירות, שיש להם שם לואי **(תורת כהנים).** ודבש דבורים אין לו שם לואי, שכן בלשון בני אדם נקרא הוא דבש סתם. ויש למדים מן הכתובים על כל אחד ואחד מהמשקים הללו שהוא נקרא משקה, וחשוב להכשיר: "מניין לדם שהוא משקה? שנאמר **(במדבר כג, כד):** "ודם חללים ישתה". – מניין ליין שהוא משקה? שנאמר **(דברים לב, יד):** "ודם ענב תשתה חמר". – מניין לדבש שהוא משקה? שנאמר **(דברים לב, יג):** "וינקהו דבש מסלע" (ופירשו, שהכוונה לדבש דבורים). – מניין לשמן שהוא משקה? שנאמר **(ישעיה כה, ו):** "משתה שמנים". – מניין לחלב שהוא משקה? שנאמר **(שופטים ד, יט):** "ותפתח את נאד החלב ותשקהו". – מניין לטל שהוא משקה? שנאמר **(שופטים ו, לח):** "וימץ טל מן הגזה מלא הספל מים". הרי שכולם נקראים משקה **(תוספתא שבת ט).** ויש כותבים שכל הדרשות הללו אינן אלא אסמכתות, והעיקר שהם הלכה למשה מסיני **(רמב"ם).** **דְּבַשׁ צְרָעִים, טָהוֹר** – שאינו חשוב משקה, ואינו לא מכשיר ולא מיטמא, **וּמֻתָּר בַּאֲכִילָה** – כדבש דבורים.

שבת קודש

באור משנה ה

משנתנו מונה תולדות למשקים שנימנו במשנה הקודמת שכן תולדותיהם כיוצא בהם.

תּוֹלְדוֹת לַמַּיִם – משקים שדינם לענין הכשר כמים: **הַיּוֹצְאִין מִן הָעַיִן** – דמעות העין, **מִן הָאֹזֶן** – ריר האוזן, **מִן הַחֹטֶם** – ליח האף, **מִן הַפֶּה** – רוק הפה, **מֵי רַגְלַיִם** – של אדם, **בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים** – בין של אדם גדול ובין של קטן **(״אליהו רבא״);** ויש מפרשים: בין משקים היוצאים מפי הטבעת ובין מי רגלים היוצאים מפי האמה **(הר״ש; ברטנורא),** **לְדַעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ** – בין שיצאו מי הרגלים לדעתו של האדם, ובין שיצאו שלא לדעתו **(״אליהו רבא״);** ויש מפרשים שפיסקה זו מוסבה על כל תולדות המים, שמכשירים הם בין שיצאו לדעתו של אדם ובין שיצאו שלא לדעתו **(רמב״ם הל׳ טומאת אוכלין י׳, ב).** **תּוֹלְדוֹת לַדָּם** – שדינן כדם: **דַּם שְׁחִיטָה בַּבְּהֵמָה וּבַחַיָּה וּבָעוֹפוֹת הַטְּהוֹרִים, וְדַם הַקָּזָה לִשְׁתִיָּה** – דם ההקזה שנתכוון להשקותו לבהמה ולחיה או לגוי, פרט לדם הקזה שאינה אלא לרפואה **(כלהלן משנה ז).** ממשנתנו משמע, שהדם המנוי בשבעת המשקים (במשנה הקודמת), היינו דם חללים, כמו שלמדים מן הכתוב: "ודם חללים ישתה", ואין דם חללים אלא דם אדם **(לדעת מפרשים אחדים; עיין תוספות חולין לה, ב; ועיין רש״י שבת קמד, א),** ובאה משנתנו ללמד, שדם שחיטה ודם הקזה הם תולדות לדם חללים. אבל יש מפרשים, שמה ששנינו כאן: תולדות לדם: דם שחיטה... ודם הקזה, אין התולדות מתייחסות אלא לדם הקזה בלבד, אבל דם שחיטה היינו הדם השותת בשעת השחיטה מן הבהמה והחיה והעופות הטהורים, הוא עצמו דם המנוי בשבעת המשקים **(רמב״ם).** ונקטה המשנה "תולדות לדם" לשון רבים, אגב הרישא. או שהכוונה היא: תולדות לדם ולחלב ולשמן **(״מלאכת שלמה״).** **מֵי**

וְהַמּוֹחַל — כַּשֶּׁמֶן, שֶׁאֵין הַמּוֹחַל יוֹצֵא מִידֵי שֶׁמֶן; דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עִמּוֹ שֶׁמֶן. דַּם הַשֶּׁרֶץ — כִּבְשָׂרוֹ, מְטַמֵּא וְאֵינוֹ מַכְשִׁיר; וְאֵין לָנוּ כַּיּוֹצֵא בוֹ.

ו אֵלּוּ מְטַמְּאִין וּמַכְשִׁירִין: זוֹבוֹ שֶׁל זָב, וְרֻקּוֹ, וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ, וּמֵימֵי רַגְלָיו, וּרְבִיעִית מִן הַמֵּת, וְדַם הַנִּדָּה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שִׁכְבַת זֶרַע אֵינָהּ מַכְשֶׁרֶת. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: דַּם הַנִּדָּה אֵינוֹ מַכְשִׁיר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: דַּם הַמֵּת אֵינוֹ מַכְשִׁיר. וְאִם נָפַל עַל הַדְּלַעַת — גּוֹרְדָהּ, וְהִיא טְהוֹרָה.

פירוש ברטנורא

החלב. הוא הקום הנפרש מן הגבינה כשמעמידים החלב ומקפיאין אותו בקיבה, מכשיר את הזרעים: **והמוחל כשמן.** מים שחורים היוצאים מן הזיתים: **שאין מוחל יוצא מידי שמן.** ומוחל עצמו, לר' שמעון מי פירות הוא ואינו חשוב משקה, אבל מכשיר מפני שיורי שמן שבו: **ר' מאיר אומר אע"פ שאין בו שמן,** מוחל עצמו חשוב משקה ומכשיר ומטמא. והלכה כר' מאיר: **דם השרץ כבשרו.** ומצטרפין לכעדשה. דכתיב בשמונה שרצים (ויקרא י"א) וזה לכם הטמא, להביא דמו שמטמא כבשרו. יכול יכשיר את הזרעים, ת"ל לכם הטמא, טמא הוא ואינו מכשיר את הזרעים:

ו ואלו מטמאים ומכשירים. שהן עצמן משקין טמאים, ומטמאים ומכשירים כאחד: **זובו של זב.** דכתיב (שם ט"ו) זובו טמא הוא: **ורוקו.** וכי ירוק וגו': **ומימי רגליו.** וזאת תהיה טומאתו, וזאת, לרבות מימי רגליו: **ורביעית דם מן המת.** דכתיב (במדבר י"ט) כל הנוגע במת בנפש האדם, ונפש האדם היינו רביעית דם, דכתיב (ויקרא י"ז) כי הדם הוא הנפש: **ודם הנדה.** דכתיב (שם ט"ו) והדוה בנדתה, מה שזב ממנה טמא כמותה: **שכבת זרע אינה מכשרת.** שאינה חשובה משקה, דיש לה שם לווי: **דם הנדה אינו מכשיר.** מידי דהוה אדם של התחתוניות שגם הוא אינו מכשיר: **דם המת אינו מכשיר.** דכיון שמת יצא דמו מתורת משקה. ולית הלכה כחד מהנך תנאי, אלא כולהו מטמאים ומכשירין כתנא קמא:

משניות מבוארות – קהתי

חֶלְבּ — המים הנשארים מן החלב לאחר שנחמץ ונעשה גבינה (נסיוב החלב). **כֶּחָלָב** — מכשירים כחלב; **וְהַמּוֹחַל** — המוהל היוצא מן הזיתים, **כַּשֶּׁמֶן** — מכשיר כשמן, **שֶׁאֵין הַמּוֹחַל יוֹצֵא מִידֵי שֶׁמֶן** — שאי אפשר שלא תהיה בו קצת שמן, **דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן** — הסובר, שאמנם המוהל עצמו אינו חשוב משקה, אבל הוא מכשיר מפני שיורי שמן שבו. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עִמּוֹ שֶׁמֶן** — דינו כשמן, שכן המוהל עצמו חשוב משקה ומכשיר. והלכה כרבי מאיר (**עיין טהרות ט, ג**). **דַּם הַשֶּׁרֶץ כִּבְשָׂרוֹ, מְטַמֵּא** — מצטרף עם בשרו לטמא בשיעור כעדשה (עיין מעילה ד, ג), **וְאֵינוֹ מַכְשִׁיר** — שנאמר (**ויקרא יא, כט**): "וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ", ודרשו מכאן לרבות דם השרץ שיהא מטמא כבשרו. יכול יכשיר את הזרעים? תלמוד לומר: לכם — לכם הוא טמא, ואינו מכשיר את הזרעים (**תורת כהנים; רמב"ם; רא"ש**); **וְאֵין לָנוּ כַּיּוֹצֵא בוֹ** — דם אחר שמטמא ואינו מכשיר (**הרא"ש**); ויש מפרשים: ואין לנו כיוצא בו — שיהא הדם מטמא כבשר ובשיעורו ("**אליהו רבא"; "משנה אחרונה"**).

באור משנה ו

כבר שנינו בתחילת מסכתנו, שמשקים טמאים מכשירים ומטמאים את האוכלים כאחד, ואפילו יפלו עליהם שלא לרצון. משנתנו מונה משקים שהם טמאים, ומטמאים ומכשירים כאחד.

אֵלּוּ מְטַמְּאִין וּמַכְשִׁירִין — כאחד: **זוֹבוֹ שֶׁל זָב** — שנאמר (**ויקרא טו, ב**): "איש איש כי יהיה זב מבשרו, זובו טמא הוא" — לימד הכתוב על הזוב שהוא עצמו טמא (**גמרא נידה נה, א**); **וְרֻקּוֹ** — שנאמר (**שם שם, ח**): "וכי ירוק הזב בטהור, וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב"; **וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ** — שאפילו בטהור טמאה (**שם שם, טז**), וכל שכן של זב; **וּמֵימֵי רַגְלָיו** — שנאמר (**שם שם, ג**): "וזאת תהיה טומאתו בזובו", ודרשו: וזאת — לרבות מימי רגליו (**גמרא שם**), **וּרְבִיעִית מִן הַמֵּת** — ורבע הלוג דם מן המת, שנאמר (**במדמבר יט, יג**): "כל הנוגע במת בנפש האדם", ודרשו: איזהו נפש של אדם שמטמא? הווי אומר: זו רביעית דם (שרבע הלוג דם חיי האדם תלויים בו); **וְדַם הַנִּדָּה** — שנאמר (**ויקרא טו, לג**): "והדוה בנדתה", מה שזב ממנה טמא כמותה (**גמרא נידה נד, ב; עיין כלים א, ג**). **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שִׁכְבַת זֶרַע אֵינָהּ מַכְשֶׁרֶת** — שאינה חשובה משקה, לפי שיש לה שם לוואי (**רמב"ם; ברטנורא**). **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: דַּם הַנִּדָּה אֵינוֹ מַכְשִׁיר** — כמו דם היוצא מן התחתוניות שאינו מכשיר (**רמב"ם; ברטנורא**), **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: דַּם הַמֵּת אֵינוֹ מַכְשִׁיר** — שכיון שמת יצא דמו מתורת משקה (**רמב"ם; ברטנורא**), **וְאִם נָפַל** — דם המת, **עַל הַדְּלַעַת** — שלא הוכשרה, **גּוֹרְדָהּ** — גורד ממנה את הדם, שאסור לאכלו, **וְהִיא טְהוֹרָה** — לפי שלא הוכשרה לקבל טומאה. ואין הלכה לא כרבי אליעזר ולא כרבי אלעזר בן עזריה ולא כרבי שמעון, אלא כתנא קמא, שכל אלו מטמאים ומכשירים כאחד.

יש 'לחיות' עם פרשת השבוע ופרשת היום מפרשת השבוע, לא רק ללמוד את פרשת השבוע כל יום, אלא 'לחיות' עמה.

היום יום ב' חשוון

תשואות חן על הבשורה טובה מסידור העניין דאחינו בני-ישראל מספרד, ויהי רצון שתהיה זו התחלה טובה לקירוב הלבבות באופן דהלוך הוסיף הלוך ואור עד לקיום הייעוד, ועשיתי אותם לגוי אחד וגו' ועבדי דוד מלך עליהם, בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

ממכתב כ"ד מר-חשוון, תש"כ

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כב ע"ב: אגב שהוזכרה מלחמת עמלק מביאה הגמרא דרשה בענין: כתוב (שמואל א' טו ה) 'וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד עִיר עֲמָלֵק **וַיָּרֶב בַּנָּחַל', אָמַר רַבִּי מַנִּי** פירוש הפסוק הוא, שכביכול עשה שאול מריבה עם ה' **עַל עִסְקֵי נַחַל** - עגלה ערופה שנערפת בנחל, **שבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשָׁאוּל** (שם טו ג) 'עַתָּה לֵךְ **וְהִכִּיתָ אֶת עֲמָלֵק** וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ, וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו, וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ עַד אִשָּׁה, מֵעֹלֵל וְעַד יוֹנֵק, מִשּׁוֹר וְעַד שֶׂה, מִגָּמָל וְעַד חֲמוֹר' **אָמַר** שאול, קל וחומר, **וּמַה נֶּפֶשׁ אַחַת** שנמצאה מתה בשדה ולא נודע מי הרגה **אָמְרָה תּוֹרָה** (דברים כא א-ט) **הָבֵא עֶגְלָה עֲרוּפָה** לכפרה, **כָּל הַנְּפָשׁוֹת הַלָּלוּ** שהורגים אנו במלחמה **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שצריכים אנו כפרה עליהם, ולכן יש להניח הבהמות ולא להרגם כדי שנוכל להקריבם לכפרה. **וְעוד** טענה, אף **אִם אָדָם** [-אנשי עמלק] **חָטָא, בְּהֵמָה מֶה חָטְאָה, וְאִם** אנשי עמלק **הגְּדוֹלִים חָטְאוּ, קְטַנִּים מֶה חָטְאוּ,** ולכן לא הרג את הבהמות. **יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ,** (קהלת ז טז) **'אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה'** כלומר אל תרחם על הרשעים.

וְכן בפרשת נוב עיר הכהנים, **בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ שָׁאוּל לְדוֹאֵג** (שם כב יח) **'סֹב אַתָּה וּפְגַע בַּכֹּהֲנִים'** והלך דואג והרג שמונים וחמש כהנים בנוב עיר הכהנים, **יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ** לשאול **'אַל תִּרְשַׁע הַרְבֵּה',** כלומר, אל תתאכזר יותר מדאי.

הגמרא מביאה מאמר בענין חטאי שאול ודוד: **אָמַר רַב הוּנָא, כַּמָּה לֹא חָלֵי וְלֹא מַרְגִּישׁ** - כמה ניצול מחולי ודאגה **גַּבְרָא דְּמָרֵיהּ סַיְּיעֵיהּ** - אדם שאדונו בשמים עוזרו, שהרי **שָׁאוּל** חטא **בְּעבירה אַחַת, וְעָלְתָה לוֹ** לרעה, שנענש במיתה ונסתלקה ממנו המלכות, ואילו **דָּוִד** חטא **בִּשְׁתַּיִם וְלֹא עָלְתָה לוֹ** לרעה, שלא נפסקה מלכותו.

מבררת הגמרא: **שָׁאוּל בְּאַחַת מַאי הִיא** - מה היא אותה עבירה. משיבה הגמרא: **מַעֲשֶׂה דַּאֲגָג,** שחטא שאול במה שלא הרג את אגג מלך עמלק (שמואל א' טו ט). שואלת הגמרא: **וְהָא אִיכָּא** גם **מַעֲשֶׂה דְּנוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים,** הנזכר לעיל. משיבה הגמרא: **אַמַּעֲשֶׂה דַּאֲגָג כְּתִיב** (שם טו יא) **'נִחַמְתִּי כִּי הִמְלַכְתִּי אֶת שָׁאוּל לְמֶלֶךְ',** ומשמע שמחמת עוון זה לחוד נענש.

הגמרא ממשיכה לבאר: **דָּוִד בִּשְׁתַּיִם מַאי נִינְהוּ,** חטא אחד הוא, מעשה **דְּאוּרְיָה** החיתי ששלחו דוד למלחמה. **וְעוון** שני הוא מעשה **דַּהֲסָתָה** - שבסוף ימיו הוסת למנות את ישראל, וכמו שכתוב (שמואל ב' כד א) 'וַיֹּסֶף אַף ה' לַחֲרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּסֶת אֶת דָּוִד בָּהֶם לֵאמֹר לֵךְ מְנֵה אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֶת יְהוּדָה', ובכך גרם שיבוא דָּבָר על ישראל.

שואלת הגמרא: **וְהָא אִיכָּא נַמִּי מַעֲשֶׂה דְּבַת שֶׁבַע,** שלקחה בחייו של אוריה בעלה. משיבה הגמרא: **הָתָם, אִפְּרְעוּ מִינֵּיהּ** - נפרעו ממנו ונענש על כך, **דִּכְתִיב** בדברי התוכחה של נתן הנביא לדוד (שם יב ו) **'וְאֵת הַכִּבְשָׂה יְשַׁלֵּם אַרְבַּעְתָּיִם'** - על בת שבע [שנמשלה בפסוק לכבשת הרש] ישלם פי ארבע, שיענש בארבעת ילדיו, ואלו הם, **יֶלֶד** - שמת הילד הראשון שנולד לו מבת שבע (שם יב יח), **אַמְנוֹן** בנו, שנהרג בציוויו של אבשלום (שם יג כט), **תָּמָר** בתו, שנאנסה, **וְאַבְשָׁלוֹם** בנו, שמרד בו ונהרג (שם טו-יח).

שואלת הגמרא: **הָתָם נַמִּי אִפְּרְעוּ מִינֵּיהּ** - הרי אף בחטא של 'הסתה' שמנה את ישראל נפרעו ממנו, **דִּכְתִיב** (שם כד טו) **'וַיִּתֵּן ה' דֶּבֶר (בעם מן הבקר) [בְּיִשְׂרָאֵל מֵהַבֹּקֶר] וְעַד עֵת מוֹעֵד'.** משיבה הגמרא: **הָתָם**

המשך בעמוד רכד

רש"י

כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמרא סייעיה — כמה סמוך ומובטח, ואין צריך לחלות ולדאג מכל רעה, מי שהקדוש ברוך הוא בעזרו. שהרי מצינו שאול נכשל באחת — ועלתה לו לרעה לקונסו מיתה, לבטל מלכותו. ודוד נכשל בשתים ולא עלתה לו לרעה. **דאוריה ודהסתה** — שהוסת למנות את ישראל בסוף ימיו, וגרם לבא עליהם דָּבָר. דבת שבע — שבא עליה. **ילד** — בנה הראשון. **לשון הרע** — על מפיבושת, מפי ציבא. **האי אפרעו מיניה** — מדה במדה הוא הפסידו לחלק נחלתו — והוא נפסד נחלת מלכות.

מסיימת הגמרא את קושייתה: הרי **מַאן שְׁמַעְתְּ לֵיהּ דְּאַזִּיל בָּתַר לְקִיטָה** – מי הוא ששמענו שסובר שהולכים באתרוג אחר לקיטה, כמבואר בברייתא שהלקיטה היא שקובעת את שנת המעשר של האתרוג, הרי זהו **רַבָּן גַּמְלִיאֵל**, וְאף על פי כן **קָתָנֵי** בברייתא שראש השנה של אתרוג הוא **שְׁבָט**, ומוכח שאף לרבן גמליאל שהולכים אחר הלקיטה, מכל מקום ראש השנה לאתרוג הוא שבט, כשאר אילנות, ולא תשרי כירקות, ושלא כדברי רבה בר רב הונא.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אִי אִתְּמַר הָכִי אִתְּמַר** – אלא מה שנאמר בשם רבה בר רב הונא, על כרחך שכך נאמר, **אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, אַף עַל גַּב דְּאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל אֶתְרוֹג אַחַר לְקִיטָה כִּירָק**, מכל מקום **רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלּוֹ** הוא **בִּשְׁבָט**, כאילן, ולא בתשרי כירקות.

*

שנינו בברייתא (יד:): 'ליקט אתרוג וכו', היתה שנה שלישית נכנסת לרביעית' וכו'. שואלת הגמרא: **מַאי שְׁנָא הָתָם** – מדוע שונה הלשון לגבי ירקות, **דְּקָתָנֵי** בברייתא (יב.) לגבי המלקט קודם ראש השנה ואחרי ראש השנה '**אִם הָיְתָה שְׁנִיָּה נִכְנֶסֶת לַשְּׁלִישִׁית**', **וּמַאי שְׁנָא הָכָא**, לגבי אתרוג, **דְּקָתָנֵי** בברייתא (יד:) '**אִם הָיְתָה שְׁלִישִׁית נִכְנֶסֶת לָרְבִיעִית**'.

מתרצת הגמרא: **מִילְּתָא אַגַּב אוֹרְחֵיהּ קָא מַשְׁמַע לָן** – אגב עיקר הדין האמור בברייתא לגבי אתרוג השמיענו התנא דבר נוסף, בכך שנקט אופן שנכנסה השנה השלישית לרביעית, **דְּעַל הָאֶתְרוֹג קַשְׁיָא לֵיהּ יְדָא** – מזיק לו משמוש הידיים, **וְאַיְדֵי דְּמַשְׁמְשֵׁי בֵּיהּ כּוּלֵּי עָלְמָא בַּשְּׁבִיעִית** – וכיון שבשנה השביעית ממשמשים בו הרבה בני אדם, שהרי פירותיו הפקר, וכולם נוטלים אותם, משום כך, **לֹא מָצְעִין פֵּרֵי עַד תְּלַת שְׁנִין** – אינו מוציא פירות חדשים עד אחר שלש שנים, ולכן נקטה הברייתא אופן שהיתה שנה שלישית לשמיטה נכנסת לרביעית, כיון שקודם לכן אין כלל פירות בעץ האתרוג.

*

הגמרא דנה כיצד מחשבים את חמשה עשר בשבט, שהוא ראש השנה לאילן: **בְּעָא מִינֵּיהּ** – שאל **רַבִּי יוֹחָנָן מֵרַבִּי יַנַּאי**, עץ **הָאֶתְרוֹג**, וכן שאר אילנות, **רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלּוֹ אֵימָתַי. אָמַר לֵיהּ** רבי ינאי, **בִּשְׁבָט**. חזר ושאלו רבי יוחנן, האם כוונתו **לִשְׁבָט דְּחֲדָשִׁים** – למנין חדשי הלבנה, **אוֹ לִשְׁבָט דִּתְקוּפָה** – שבט של תקופת החמה, ו'שבט' זה מתחיל שלשים יום לאחר תחילת תקופת טבת, והטעם לומר כן הוא משום שבישול הפירות נעשה מכח החמה. **אָמַר לֵיהּ** רבי ינאי, כוונתי לשבט **דְּחֲדָשִׁים** – למנין חדשי הלבנה, משום שבישול הפירות תלוי גם בו.

*

בְּעָא מִינֵּיהּ רָבָא מֵרַב נַחְמָן, וְאָמְרֵי לָהּ – ויש אומרים ששאל כן **רַבִּי יוֹחָנָן מֵרַבִּי יַנַּאי**, אם **הָיְתָה הַשָּׁנָה מְעוּבֶּרֶת, מַהוּ**, האם כיון שעיבור השנה נעשה כדי להשוות את חדשי הלבנה לחדשי החמה, נמצא שאדר ראשון הוא במקום שבט של כל השנים, ובו יהיה ראש השנה לאילנות, או שגם בשנה זו ראש השנה הוא בשבט. **אָמַר לֵיהּ, הֲלָךְ אַחַר רוֹב שָׁנִים** שאינן מעוברות, שראש השנה הוא בשבט, ואף בשנה מעוברת לא שינו את הדבר, וראש השנה הוא בשבט.

*

הגמרא דנה באתרוג שגדל מקצתו בשמיטה ומקצתו בשנה אחרת: **אָמַר רַבָּה, עֵץ אֶתְרוֹג, בַּת** שנה **שְׁנִיָּה שֶׁנִּכְנֶסֶת לַשְּׁבִיעִית** – שחנט בשישית, ונלקט בשביעית, **פְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשֵׂר**, והבינה הגמרא שזהו משום שדינם כפירות שביעית, **וּפְטוּרָה מִן הַבִּכּוּר** – אין בפירות אלו קדושת שביעית, ואינו חייב לבערם מהבית לאחר שכלה לחיה מן השדה. דין נוסף: **וְאתרוג בַּת שְׁבִיעִית שֶׁנִּכְנֶסֶת לַשְּׁמִינִית** – שחנטו פירותיו בשביעית ונלקטו בשמינית, **פְּטוּרָה בְּמַעֲשֵׂר, וְחַיֶּבֶת בְּבִכּוּר**, משום שקדושת שביעית נוהגת בפירות אלו, ולכך הם פטורים ממעשר, וחייבים בביעור, כדין פירות שביעית.

אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבה, לכאורה יש סתירה בדבריך, שהרי ברישא אמרת שאם חנטו הפירות בשישית ונלקטו בשביעית פטורים ממעשר, כפירות שביעית, ומשמע שהולכים אחר הלקיטה, ואילו בסיפא אמרת שאם חנטו בשביעית ונלקטו בשמינית גם כן פטורים ממעשר, ומשמע שהולכים אחר החנטה, אמנם **בִּשְׁלָמָא** מה שאמרת **בְּסֵיפָא** של דבריך, שהולכים אחר החנטה ופטורים ממעשר, אין זו קושיא, כיון שאפשר שהסתפקת בדין זה, וכיון שהוא ספק דאורייתא נקטת **לְחוּמְרָא**, שיש להחשיב כפירות שביעית גם את הנחנט בשביעית, וחייב הבעלים להפקירו, וממילא פטורים הפירות ממעשר, וכן חייבים בביעור מספק שמא דינם כפירות שביעית, **אֶלָּא בְּרֵישָׁא** שחנטו הפירות בשישית ונלקטו בשביעית, והקלת בפירות אלו ואמרת ש'**פְּטוּרָה מִן הַבִּכּוּר**', **אַמַּאי** אמרת כן, והרי אם יש ספק בדבר יש להחמיר וללכת גם אחרי לקיטה, ולחייב בביעור, אלא ודאי טעמך הוא כיון **דְּאַמְּרִינָן זִיל בָּתַר חֲנָטָה** – שהולכים בודאי רק אחר חנטה, וכיון שחנטו הפירות בשישית פטורים מן הביעור, **אִי הָכִי תִּיחַיֵּיב בְּמַעֲשֵׂר**, כדין פירות שישית, ומדוע אמרת שהפירות שחנטו בשישית ונלקטו בשביעית פטורים מהמעשר. ואף לרבן גמליאל הסובר שהולכים אחר לקיטה, היינו לענין סוג המעשרות, ולא לענין שמיטה.

אָמַר לֵיהּ רבה לאביי, אמנם כן הוא שפירות שחנטו בשישית ונלקטו בשביעית פטורים מביעור כיון שהולכים בהם אחר חנטה ואינם קדושים כלל, ומה שאמרתי שהם פטורים ממעשר אין זה משום קדושת שביעית, אלא כיון **שֵׁד הַכֹּל מְמַשְׁמְשִׁין בָּהּ**, שהרי כל השדות והפרדסים מופקרים בשנה השביעית, ואי אפשר לשמר את עצי האתרוג לבדם, ובעל כרחו של הבעלים אף עצים אלו מופקרים לכל, **וְאַתְּ אָמַרְתְּ תִּיחַיֵּיב בְּמַעֲשֵׂר** – וכי אפשר לחייבו במעשר, והרי הפקר פטור ממעשר.

הגמרא מביאה את דעת החולק על רבה: **וְרַב הַמְנוּנָא אָמַר, בַּת שִׁשִּׁית שֶׁנִּכְנֶסֶת לַשְּׁבִיעִית** – אתרוג שחנט בשישית ונלקט בשביעית, **לְעוֹלָם** – דינו לכל דבר כמי שגדל בשנה השִׁשִּׁית, וחייב במעשר ופטור מביעור, ואף שגם באתרוג יד הכל ממשמשים, מכל מקום אינו חייב להפקירו, ובני אדם שנוטלים אותו גזל הוא בידם, וממילא אין דינו כהפקר, וחייב במעשר. **וּבַת שְׁבִיעִית הַנִּכְנֶסֶת לַשְּׁמִינִית** – ואתרוג שחנט בשביעית ונלקט בשמינית, **לְעוֹלָם שְׁבִיעִית**, ופטור ממעשר וחייב בביעור, כיון שבאתרוג הולכים אחר חנטתו, כשאר אילנות.

נמצא שבין לרבה ובין לרב המנונא אתרוג שחנט בשישית ונלקט בשביעית אין בו קדושת שביעית, ונחלקו רק לענין חיובו במעשר, ואתרוג שחנט בשביעית ונלקט בשמינית לדברי הכל יש בו קדושת שביעית. מקשה הגמרא: **מֵיתִיבֵי, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֶתְרוֹג בַּת שִׁשִּׁית שֶׁנִּכְנֶסֶת לַשְּׁבִיעִית, פְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשֵׂר, וּפְטוּרָה מִן הַבִּכּוּר**, והטעם שפטור מביעור הוא כיון שדינו כשאר אילנות והולכים בו אחר החנטה, שהיתה בשישית, ומכל מקום פטור מן המעשר משום **שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁחַיָּיב בְּמַעֲשֵׂר אֶלָּא אִם כֵּן גָּדַל בְּחִיּוּב וְנִלְקַט בְּחִיּוּב**, אבל אתרוג שנלקט בשביעית שהוא זמן שכל הפירות פטורים ממעשר, ויד הכל ממשמשים גם באתרוג ונוטלים אותו, הרי הוא כהפקר, ופטור ממעשר אף שאין בו קדושת שביעית. דין נוסף: **וּבַת שְׁבִיעִית שֶׁנִּכְנֶסֶת לַשְּׁמִינִית, פְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשֵׂר**, וכמבואר בתחילת דבריו שאין חיוב מעשר אלא בדבר הגדל בחיוב, **וּפְטוּרָה מִן הַבִּכּוּר**, אף שהחנטה היתה בשביעית, משום **שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁחַיָּיב בְּבִכּוּר, אֶלָּא אִם כֵּן גָּדַל כַּשְּׁבִיעִית וְנִלְקַט כַּשְּׁבִיעִית**, ופירות אלו נלקטו בשמינית. מסיימת הגמרא את קושיתה: המבואר **בְּרֵישָׁא** של דברי רבי שמעון, שאתרוג שחנט בשישית ונלקט בשביעית פטור ממעשר, **קַשְׁיָא לְרַב הַמְנוּנָא** הסובר שאתרוג שחנט בשישית ונלקט בשביעית חייב במעשר. והמבואר **בְּסֵיפָא**, שאתרוג שחנט בשביעית ונלקט בשמינית פטור מביעור, **קַשְׁיָא בֵּין לְרַבָּה בֵּין לְרַב הַמְנוּנָא**, שלדברי שניהם חייב בביעור, כיון שהולכים אחר זמן החנטה.

המשך בעמוד מה

רש"י

מאן שמעת ליה כו' – אלמא ר"ש בן אלעזר כרבן גמליאל סבירא ליה. **אתרוג קשיא ליה ידא** – קשה לעץ האתרוג ידים ממשמשות בו. **שבט דחדשים** – של לבנה. **או שבט דתקופה** – חמה, לסוף שלשים של תקופת טבת נכנס שבט של חמה. היתה שנה מעוברת **מהו** – אימתי ר"ה? שבט הסמוך לטבת, או אדר הראשון שהוא במקום שבט? **אחר רוב שנים** – מי ששמו שבט. **אמר רבה אתרוג בת ששית** – שחנטה בששית. **פטורה מן המעשר** – לקמיה מפרש טעמא דכולה מילתא. **א"ל אביי בשלמא סיפא** – דקא אמרת בת שביעית שנכנסה לשמינית פטורה מן המעשר – אלמא נהגה בה קדושת שביעית, ומיחייב לאפקורה, והפקרא פטורה מהמעשר. דמשמע דאזלת בה בתר חנטה לענין הפקר שביעית, ולענין ביעור נמי כדקאמרת חזיבן בביעור, כל הך סיפא אע"ג דסתרא לה לרישא דקאמרת: בת ששית שנכנסה לשביעית פטורה מן המעשר דהפקר הוא משום שביעית, אלמא בתר לקיטה אזלת בה לענין שביעית, דאי לאו דשביעית נהגא בה – לא הוה מפטרא, דהפקרא דשביעית פטר לה ממעשר, כדתניא במכילתא "ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה", מה חיה אוכלת ופטורה מן המעשר – אף אדם פטור. הא לא הוה קשיא לי, דאמינא: ספוקי מספקא לך אי אזלינן באתרוג בתר חנטה לענין שביעית, או בתר לקיטה כמו במעשר, ואזלת לחומרא, דשביעית דאורייתא היא וספיקא דאורייתא לחומרא. **אלא רישא** – דסיימת בה פטורה מן הביעור, דקולא הוא. **אמאי דאמרינן זיל בתר חנטה** – אשמע' לן בה דלא מספקא לך, ומסקנא דרישא וכולה סיפא חד טעמא הוא, דפשיטא לך דבתר חנטה אזלינן. **אי הכי** – דלא מספקא, ולא נהגא שביעית באתרוג בת ששית. **תתחייב במעשר** – דלאו הפקר הוא. **יד הכל ממשמשים בה** – נהי דלא מחייב לאפקורה דלא נהגא בה שביעית, מיהו כל שדות ופרדסות הפקר הן בשביעית, ואין אתרוג זה נשמר בה לבדו, ועל כרחו הכל ממשמשין בו, והפקר פטור מן המעשר. **רב המנונא אמר לעולם ששית** – חייב במעשר, דכיון דשביעית לא נהגא בה, ולאו הפקרא דמלכא היא – משמוש יד הכל שבה אינו אלא גזל ואין הפקר כזה פטורה מן המעשר. **מיתיבי ר"ש בן יהודה אומר כו'** – הכי גרסינן לה בתוספתא שאין לך שחייב במעשר אלא אם כן גדל בחיזוב ונלקט בחיזוב, ובסיפא גרסי' שאין לך שחייב בביעור אא"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית. ברישא דמילתיה יהיב טעמא לפטורא דמעשר, לפי שהוציאו מכלל שאר אילנות שהלכו בם אחר חנטה, לפיכך הוזקק ליתן טעם לדבריו, ואשמועי' כרבה דאע"ג דלאו הפקר דמלכא הוא, כיון דסוף סוף יד הכל ממשמשין בה – פטורה מן המעשר, דלפטורא דביעור לא אצטריך למכתב טעמא, דלא אפקיה מדין שאר אילנות דאזלינן בה בתר חנטה. וסיפא יהיב טעמא לפטורא דביעור. דלפטורא דמעשר – הא אשמעינן טעמא, דלא חייבוהו חכמים במעשר אא"כ גדל בחיזוב ונלקט בחיזוב, וזה לא גדל בחיזוב. **אא"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית** – דכי כתיב: "לבהמתך ולחיה אשר בארצך" (ויקרא כה) דילפינן מינה ביעור – בשביעית כתיב, ולא בשמינית. **סיפא קשיא** בין **לרבה בין לרב המנונא** – דהא תרוייהו בתר חנטה אזלי בשביעית, ובת שביעית שנכנסת לשמינית חייבת בביעור, דהא לא פליג רב המנונא אדרבה אלא בבת ששית שנכנסת לשביעית. **תנאי היא** – האי תנא פליג עלייהו, ותנא אחרינא קאי כוותייהו. **דתניא כו'** – הכי גרסי' בתוספתא דמסכת שביעית (פ"ג) א"ר יוסי, אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים אתרוג אחר לקיטה למעשר, ורבותינו נמנו באושא וגמרו אתרוג אחר לקיטה בין למעשר בין לשביעית. **שביעית מאן דכר שמיה** – דקאמר דאימנו עלה רבותינו, אלמא איכא מאן דפליג.

חסורי

תוספות

או שבט דתקופה – אמתני' נמי, דקתני באחד בשבט, קא בעי. אע"ג דשאלו באתרוג, (וקשיא: אמאי לא בעי באחד באלול ר"ה למעשר בהמה, או בקמייתא בו' בסיון ר"ה לשתי הלחם, ובאינך!).

דחדשים אע"ג שבישול הפירות הולך אחר החמה, שנאמר (דברים לג) "ממגד תבואות שמש" – ה"נ כתיב (שם) "ממגד גרש ירחים". וגם ישראלים מונין ללבנה.

בשלמא סיפא לחומרא – תימה: מאי חומרא? הרי קולא היא לענין מעשר, וחומרא לענין שביעית! ואי הוה אזיל לחומרא בתרוייהו – הוה שייך חומרא, אבל השתא הוה ליה למימר: בשלמא סיפא בתר חנטה! וי"ל דהכי קאמר: בשלמא סיפא אפילו מטעם ספק דבתר חנטה או בתר לקיטה – אזלת לחומרא לענין ביעור. וניחא הא דפטורה מן המעשר, מאחר דחייבו חכמים להפקיר.

יד הכל ממשמשים בו ואת אמרת תתחייב במעשר – לא נקט האי טעמא אלא למאן דאמר לעיל (דף יד,ב) שוה לאילן לכל דבר, כשאר אילנות דכולהו מודו דבתר חנטה, אפי' הכי פטורין מן המעשר מטעם יד הכל ממשמשין. דלמאי דסבר אבטולמוס משום חמשה זקנים דאתרוג אחר לקיטה למעשר ואחר חנטה לשביעית – לא הוה צריך לטעם זה, דבין לענין חדש וישן בין לענין מעשר שני ועני – אזיל בתר לקיטה. ובחנם אייתי לקמן דאבטולמוס, דהיינו מתני' דבכורים (פ"ב מ"ו) דאתרוג שוה לאילן בג' דרכים ולירק בדרך אחד.

שאין דבר שחייב במעשר אא"כ גדל בחיזוב ונלקט בחיזוב – לענין חדש וישן, מעשר שני ועני – לא בעי גדל ונלקט בשנה אחת. ואזלינן בתר חנטה. והכא פטור – משום יד הכל ממשמשין.

שאין לך דבר שחייב בביעור אא"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית – וא"ת: ומאי קשיא ליה סיפא בין לרבה בין לרב המנונא? הא כולהו תנאי פליגי אדר"ש בהא, דהא מילתא דפשיטא דבכל דוכתי בין למעשר בין לשביעית אילן בתר חנטה, ירק בתר לקיטה, תבואה וזיתים בתר שליש. ועוד קשיא: דבפ' "מקום שנהגו" (פסחים נא,ב) קאמר רבי שמעון גופיה: כל הספיחים אסורין, חוץ מספיחי כרוב. שמעמידה רב נסים גאון בשל שביעית דיוצאים בשמיניתי! ונראה: הני מילי – לענין שאר דיני שביעית, חוץ מלענין ביעור. ועוד נראה: דלא איירי הכא אלא באתרוג דוקא, ושמא שום טעם יש, ומיתוקמא שפיר השתא כרבי שמעון ההיא דבנות שוח שביעית שלחן שניה (שביעית פ"ה מ"א).

ורבותינו

חסורי

מַאן שָׁמְעַתְּ לֵיהּ דְּאָזֵיל בָּתַר לְקִיטָה - רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וְקָתָנֵי - שְׁבָט! - אֶלָּא, אִי אִתְּמַר הָכִי אִתְּמַר: אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, אַף עַל גַּב דְּאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל אֶתְרוֹג אַחַר לְקִיטָה כְּיָרָק - רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלּוֹ שְׁבָט. מַאי שְׁנָא הָתָם דְּקָתָנֵי "אִם הָיְתָה שְׁנִיָּה נִכְנֶסֶת לַשְּׁלִישִׁית" וּמַאי שְׁנָא הָכָא דְּקָתָנֵי "אִם הָיְתָה שְׁלִישִׁית נִכְנֶסֶת לְרְבִיעִית"? - מִילְּתָא אַגַּב אוֹרְחֵיהּ קָא מַשְׁמַע לָן: דְּאֶתְרוֹג קַשְׁיָא לֵיהּ יָדָא, וְאַיְידֵי דְּמִמַּשְׁמְשִׁי בֵּיהּ כּוּלֵּי עָלְמָא בַּשְּׁבִיעִית - לָא טָעֵין פִּרֵי עַד תְּלַת שְׁנִין. בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי יוֹחָנָן מֵרַבִּי יַנַּאי - אֶתְרוֹג, רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלּוֹ אֵימָתַי? - אָמַר לֵיהּ: שְׁבָט. - שְׁבָט דְּחֲדָשִׁים אוֹ שְׁבָט דִּתְקוּפָה? - אָמַר לֵיהּ: דְּחֲדָשִׁים. בְּעָא מִינֵּיהּ רָבָא מֵרַב נַחְמָן, וְאָמְרִי לָהּ רַבִּי יוֹחָנָן מֵרַבִּי יַנַּאי: הָיְתָה שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת, מַהוּ? אָמַר לֵיהּ: הֵלֵךְ אַחַר רוֹב שָׁנִים. אָמַר רַבָּה: אֶתְרוֹג בַּת שִׁשִּׁית שֶׁנִּכְנֶסֶת לַשְּׁבִיעִית - פְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשֵׂר, וּפְטוּרָה מִן הַבִּיעוּר. וּבַת שְׁבִיעִית שֶׁנִּכְנֶסֶת לַשְּׁמִינִית - פְּטוּרָה בְּמַעֲשֵׂר, וְחַיֶּבֶת בְּבִיעוּר. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: בִּשְׁלָמָא סֵיפָא - לְחוּמְרָא, אֶלָּא רֵישָׁא, פְּטוּרָה מִן הַבִּיעוּר אַמַּאי - דְּאָמְרִינַן זִיל בָּתַר חֲנָטָה, אִי הָכִי - תִּיחַיֵּיב בְּמַעֲשֵׂר! - אָמַר לֵיהּ: יַד הַכֹּל מְמַשְׁמְשִׁין בָּהּ, וְאַתְּ אָמַרְתְּ תִּיחַיֵּיב בְּמַעֲשֵׂר?! וְרַב הַמְנוּנָא אָמַר: בַּת שִׁשִּׁית שֶׁנִּכְנֶסֶת לַשְּׁבִיעִית - לְעוֹלָם שִׁשִּׁית, וּבַת שְׁבִיעִית הַנִּכְנֶסֶת לַשְּׁמִינִית - לְעוֹלָם שְׁבִיעִית. מֵיתִיבִי, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן: אֶתְרוֹג בַּת שִׁשִּׁית שֶׁנִּכְנֶסֶת לַשְּׁבִיעִית - פְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשֵׂר, וּפְטוּרָה מִן הַבִּיעוּר, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁחַיָּיב בְּמַעֲשֵׂר אֶלָּא אִם כֵּן גָּדַל בְּחִיּוּב וְנִלְקַט בְּחִיּוּב. וּבַת שְׁבִיעִית שֶׁנִּכְנֶסֶת לַשְּׁמִינִית פְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשֵׂר וּפְטוּרָה מִן הַבִּיעוּר - שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁחַיָּיב בְּבִיעוּר אֶלָּא אִם כֵּן גָּדַל בַּשְּׁבִיעִית, וְנִלְקַט בַּשְּׁבִיעִית. רֵישָׁא קַשְׁיָא לְרַב הַמְנוּנָא, סֵיפָא קַשְׁיָא בֵּין לְרַבָּה בֵּין לְרַב הַמְנוּנָא! - תַּנָּאֵי הִיא. דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: אַבְטוֹלְמוֹס הֵעִיד מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה זְקֵנִים: אֶתְרוֹג אַחַר לְקִיטָתוֹ לְמַעֲשֵׂר. וְרַבּוֹתֵינוּ נִמְנוּ בְּאוּשָׁא וְאָמְרוּ: אַחַר לְקִיטָתוֹ, בֵּין לַמַּעֲשֵׂר בֵּין לַשְּׁבִיעִית. - שְׁבִיעִית מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ?!

חסורי

בברכה לבשר טוב בכל האמור לעיל וגם על-דבר הרחבת הפרנסה.

ממכתב כ"ג מר-חשוון, תשט"ז

תוספות

ורבותינו נמנו באושא – אית דגרסי: אתרוג אחר חנטה בין למעשר בין לשביעית, דסברי לה השתא כר"א דלעיל (דף יד,ב) ולא נראה, דבהדיא מוכח בפ' "לולב הגזול" (סוכה דף מ,א) דגרסינן אחר לקיטה, וג' מחלוקת בדבר.

שתי בריכות ס"ד – דלא שייך לשון בריכה באלו אלא ביונים, כדפי' בקונטרס. כדתנן בפרק "המוכר את הספינה" (ב"ב דף פ,א) הלוקח פירות שובך – מפריח בריכה ראשונה. ואין לפרש דפריך משום דאין אילן טונע שתי פעמים בשנה – דהא אשכחן דיופירא בריש "עושין פסין" (עירובין דף יח,א) ומיהו, י"ל: משום דקשיא ליה דכיון דלא שכיח, אין לנו לחלק מדרבנן.

כגון הדקלים והזיתים – בחנם נקט זיתים, דמודה בהו ת"ק דתבואה וזיתים אחר שליש, ולא אחר חנטה.

נהגו העם בחרובין כרבי נחמיה – לאו דוקא נקט חרובים, דהוא הדין דקלים וזיתים וכל אילנות העשויות בריכה אחת בשנה, מדפריך ליה ריש לקיש מבנות שוח. וא"ת: והא בנות שוח מפרש בפרק "כיצד מברכין" (ברכות דף מ,ב) תאניי חיורתא, ובריש "כלל גדול" (שבת דף סח,א ושם) אמרינן: לקיטתו כאחד – למעוטי תאנה. ואע"פ שיש לחלק בין סתם תאנים לתאניי חיורתא, הא בפ"ק דפאה (מ"ה) חשיב אילנות שלקיטתן כאחד, ולא חשיב בנות שוח! ושמא תנא ושייר.

בנות שוח – בפרק "כיצד מברכין" (ברכות דף מ,ב) אמר רבה בר בר חנה: תאניי חיורתא. ופרי גרוע הוא, כדמשמע בריש מסכת דמאי, דלא נחשדו עליהם עמי הארץ. דתנן: הקלין שבדמאי השיתין הרימין והעוזרדין ובנות שוח. וכן משמע בפ"ק דע"ז (דף יד,א ושם) דאמרינן גבי שביעית, הוסיפו עליהן מוכסין ובנות שוח. אבל מעיקרא לא נהגו בהם שביעית, שלא היה חשוב בעיניהם. וקשיא, דבפ"ק דשבועות (דף יב,ב ושם) משמע שהוא פרי חשוב גבי מותרות קי"ל למזבח כבנות (שבע) לאדם, כל שאוכלין אותו בקינוח סעודה. והיינו בנות שוח, דאמרינן בבראשית רבה גבי עץ שאכל אדם הראשון דקרו ליה בנות שוח, לפי שגרמו שוחה לאדם. ואיכא דקרו ליה בנות שבע – לפי שגרמו שבעת ימי אבילות. ובפרק "ארבעה נדרים" (נדרים כז,א) גבי נודר מן הכלכלה והיו בהן בנות (שבע) ואמר: אלו הייתי יודע שבנות (שבע) בתוכה, משמע נמי דפרי טוב הוא. ולרבי יוחנן דפטר בירושלמי בריש דמאי אפילו בודאי, ודמאי דמתניתין – לאו דוקא, לפי שרוב מינין אינם באין אלא מן ההפקר הוה מצינו למימר דפרי הוא הגדל ביערים שהוא מקום הפקר, ופטור מן המעשר, אע"פ שהוא טוב כעין אגוזים קטנים שלנו, וכגון ערמונים. והא דלא נהגו ביה שביעית מעיקרא – לאו משום גריעותא הוא, אלא משום דעושות לשלש שנים כדאמרינן הכא, והוו סברי דלא אזלינן בהו בתר חנטה אלא בתר לקיטה, כיון דעיקרן אינם נגמרין בשנה שחונטים בה. אבל לריש לקיש דירושלמי דמחייב בודאי ופטרי בדמאי לפי שלא נחשדו – משמע משום גריעותא הוא. ושיטתיה דהש"ס כוותיה בפ' "כ"מ" (ברכות מ,ב) דאמרינן: דמאי הוא דלא בעי עשורי, הא ודאי – בעי עשורי. ועוד קשיא: דהתם ובפ"ק דע"ז (דף יד,א) תאניי חיורתא קרי ליה, ובפ' "ארבעה נדרים" (דף כז,א) אמרי' דאין זה לא תאנים שחורות ולא תאנים לבנות! וצריך לומר: דשלשה מיני תאנים הן, שחורות ולבנות הן סתם תאנים, ובנות שוח הם תאנים רעות, כגון הנך דדמאי ובפ"ק דע"ז, וקראום בנות שוח לפי שתולין הקלקלה במקולקל. אבל בנות שבע דשבועות ונדרים – הן חשובות, שגרמו שבעת ימי אבילות, ומסתמא מן הטובות אכל, שנאמר (בראשית ג) "ונחמד העץ להשכיל". ואית דגרסי בפ"ק דע"ז "מוכסין בנות שוח" בלא וי"ו, שהוא פרי אחד שכך שמו, כדמוכח בפ"ק דבכורות (דף ח,א ושם) דאמרי': הוא והארי והדוב והנמר והברדלס לשלש שנים, וכנגדו באילנות בנות שוח. נחש לשבע שנים ולאותו רשע לא מצינו חבר. ויש אומרים כנגדו: מוכסין בנות שוח. ופי' שם בקונטרס: מוכסין של בנות שוח, ולא בנות שוח ממש. ועוד י"ל: דמשעת נטיעת האילן של בנות שוח אין טונע פירות עד שבע שנים, ואהכי מייתי לה גבי נחש. וכי האי גונא קאמר התם: אפעה לשבעים שנה, וכנגדו באילן חרוב. וחרוב זה משעת נטיעתו עד שעת גמר פירותיו שבעים שנה, אבל גבי זאב וארי דלשלש שנים – היינו משעת חניטתו עד גמר פרי, כדאמרינן הכא. **שבקת** רבנן ועבדת כרבי נחמיה – עדיפא מיניה הוה ליה לאקשוייי, דרבי יוחנן אית ליה הלכה כסתם משנה.

משום דאמר ליה שבקת רבנן ועבדת כרבי נחמיה – נראה לי כך פי': לכן לא א"ל הכי בדקאמרת, דאי הוה א"ל – הכי הוה משיב לו ריש לקיש: וכי שבקינן רבנן ונעביד כרבי נחמיה, דאת אמרת כרבי נחמיה קאמינא לך. **וכי** נהגו שבקינן להו – בתמיה: דלשון "נהגו" משמע בפרק בתרא דתענית (דף כו,ב) דאי עביד לא מהדרינא, והכא כיון דאיכא אסורא, דהלכה כרבנן – אית לן לאהדורי. ובריש "ערבי פסחים" (דף קג,א) גבי הא דאמר רבי יוחנן נהגו העם כב"ה ואליבא דרבי יהודה, משמע קצת דלכתחילה עבדי הכי, מדבריך רבא אבשמים ברישא והדר אמאור. ובכל ענין מתיישב כאן. ומכאן סותרים מה שפירש רש"י בפ"ק דפסחים (דף ב,ב) אסורים בעשיית מלאכה במקום שנהגו, דכיון דתני אסורין לא תלינן במנהגא [וע"ע תוספות ברכות נב: ד"ה נהגו ותוס' פסחים קג. ד"ה ואמר].

בפסח

רש"י

חַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: אֶתְרוֹג אַחַר לְקִיטָתוֹ לַמַּעֲשֵׂר, וְאַחַר חֲנָטָה לַשְּׁבִיעִית. וְרַבּוֹתֵינוּ נִמְנוּ בְּאוּשָׁא: אַחַר לְקִיטָתוֹ, בֵּין לַמַּעֲשֵׂר בֵּין לַשְּׁבִיעִית. אִיתְּמַר, רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמְרֵי תְּרֵוַיְיהוּ: אֶתְרוֹג בַּת שִׁשִּׁית שֶׁנִּכְנְסָה לַשְּׁבִיעִית - לְעוֹלָם שִׁשִּׁית. כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֶתְרוֹג בַּת שִׁשִּׁית שֶׁנִּכְנְסָה לַשְּׁבִיעִית, אֲפִילּוּ כַּזַּיִת וְנַעֲשֵׂית כִּכָּר - חַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם טֶבֶל. תָּנוּ רַבָּנַן: אִילָן שֶׁחָנְטוּ פֵּירוֹתָיו קוֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט - מִתְעַשֵּׂר לַשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה, אַחַר חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט - מִתְעַשֵּׂר לַשָּׁנָה הַבָּאָה. אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּאִילָן שֶׁעוֹשֶׂה שְׁתֵּי בְּרֵיכוֹת בַּשָּׁנָה. שְׁתֵּי בְּרֵיכוֹת סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא: בְּעֵין שְׁתֵּי בְּרֵיכוֹת. אֲבָל אִילָן הָעוֹשֶׂה בְּרֵיכָה אַחַת, כְּגוֹן דְּקָלִים וְזֵיתִים וְחָרוּבִין, אַף עַל פִּי שֶׁחָנְטוּ פֵּירוֹתֵיהֶן קוֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט - מִתְעַשְּׂרִין לַשָּׁנָה הַבָּאָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: נָהֲגוּ הָעָם בְּחָרוּבִין כְּרַבִּי נְחֶמְיָה. אִיתְּיבֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן: בְּנוֹת שׁוּחַ - שְׁבִיעִית שֶׁלָּהֶן שְׁנֵיָּה, מִפְּנֵי שֶׁעוֹשׂוֹת לְשָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים! אִישְׁתִּיק. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא הַכֹּהֵן לְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן: אַמַּאי אִישְׁתִּיק? לֵימָא לֵיהּ: אָמְינָא לָךְ אֲנָא רַבִּי נְחֶמְיָה, וְאַתְּ אָמַרְתְּ לִי רַבָּנַן?! - מִשּׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ: שָׁבְקִתְּ רַבָּנַן וְעָבְרַתְּ כְּרַבִּי נְחֶמְיָה?! וְלֵימָא לֵיהּ: קָאָמִינָא לָךְ "נָהֲגוּ" וְאַתְּ אָמַרְתְּ לִי אִיסּוּרָא? דְּאָמַר לֵיהּ: בִּמְקוֹם אִיסּוּרָא, כִּי נָהֲגוּ שָׁבְקִינַן לֵיהּ - וְלֵימָא לֵיהּ: כִּי אָמִינָא לָךְ אֲנָא - מַעֲשֵׂר חָרוּבִין דְּרַבָּנַן, וְאַתְּ אָמַרְתְּ לִי שְׁבִיעִית דְּאוֹרַיְיתָא? - אֶלָּא אָמַר רַבִּי אַבָּא הַכֹּהֵן: תְּמִיהָנִי אִם הֱשִׁיבָהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְתִשּׁוּבָה זוֹ. - אִם הֱשִׁיבָהּ?! הָא אוֹתְבָהּ! - אֶלָּא אֵימָא: אִם קִיבְּלָהּ רַבִּי יוֹחָנָן, אִם לֹא קִיבְּלָהּ.

חסורי מיחסרא והכי קתני א"ר יוסי אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים אתרוג אחר לקיטה למעשר, אחר חנטה לשביעית. ורבותינו נמנו באושא וגמרו אתרוג אחר לקיטה בין למעשר בין לשביעית – והכי פירושה אתרוג אחר לקיטה למעשר, לענין חדש וישן, ולענין שניה נבנסת לשלישית או שלישית לרביעית. ואחר חנטה לשביעית – בין להפקר בין לביעור כשאר אילנות. ובת שביעית הנבנסת לשמינית – הפקרה הוא פוטרה מן המעשר. דאילו לענין מעשר בשאר שני שבוע אזול ביה רבנן בתר לקיטה לגבי חדש וישן ומעשר שני ומעשר עני, משום דדרכו ליגדל על כל מים כירק. והכי מפרש בשמעתא קמייתא דקדושין (דף ג,א) אבל לשאר דבריו – שוה לאילן, בתר חנטה. ורבה ורב המנונא סבירא להו כאבטולמוס, דאמר בתר חנטה לשביעית. הלכך בת שביעית שנבנסת לשמינית – חייבת בביעור, ובת ששית הנבנסת לשביעית פטורה מן הביעור, דאזיל בתר חנטה. ומיפלג פליגי רבה ורב המנונא במילתיה דאבטולמוס בהא, רב המנונא סבר: כיון דפטורה מן הביעור חייבת במעשר דלאו הפקרא דמלכא היא. ורבה סבר סוף סוף יד הכל ממשמשין, ומודה אבטולמוס דפטורה מן המעשר. **לעולם ששית** – חייבת במעשר, ופטורה מן הביעור. **אפילו כזית** – אפילו לא גדלה בששית אלא מעט, ורובה גדלה בשביעית עד שנעשית כבר – חייבת משום טבל, דבתר חנטה אזלינן. **שתי בריכות ס"ד** – אין לשון זה נופל אלא בעופות. כדתנן (ב"ב דף פ,א): הלוקח פירות שובך מפריח הבריכה ראשונה. **כעין שתי בריכות** – שאין פירותיו נגמרין כאחת, כגון תאנים, כדאמרן (לעיל דף יג,ב) גבי קטניות, מתוך שעשוין פרכין. **אבל אילן** – שפירותיו נלקטין כאחד – בתר לקיטה אזלינן בהו. **בנות שוח** – מפרש במסכת ע"ז (דף יד,א) תאניי חיורתא. **שביעית שלהן שניה** – שביעית שלהן נוהגת בשנה שניה של שמטה, כדמפרש טעמא. **מפני שעושות לשלש שנים** – פירות החונטים בה בשביעית אין נגמרין עד שנה שניה של שמטה, ואנן בתר חנטה אזלינן, ונהגא בהו שביעית. **ואת אמרת לי איסורא** – דאסור למיזל בהו בתר לקיטה. אנא נמי מודינא דאסור, אלא נהגו כך. **שבקינן להו** – בתמיה. **אם קיבלה** – והאי דאישתיק משום דלא ידע להשיב. אם לא קיבלה, והאי דאישתיק – משום דלא איכפת ליה, דלא דמי מעשר פירות האילן דרבנן לאחמורי ביה כשביעית דאורייתא.

מתני'

משנה

מתרצת הגמרא: ברייתא זו, חַפּוּרֵי מִיחַפְּרָא, וְהָכִי קָתָנֵי – חסרה היא המשנה ויש להוסיף בה מילים, וכך יש לשנותה, אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים, בְּאֶתְרוֹג הולכים אַחַר לְקִיטָתוֹ לְענין שנת הַמַּעֲשֵׂר, וְאַחַר הַחֲנָטָה לְענין שְׁבִיעִית, שאם חנט בשישית אין בו קדושת שביעית, ואם חנט בשביעית יש בו קדושה וחייב בביעור, אף אם נלקט בשמינית. וְרַבּוֹתֵינוּ נִמְנוּ בְּאוּשָׁא ואמרו שלא כדבריו, אלא הולכים באתרוג אַחַר לְקִיטָתוֹ בֵּין לְמַעֲשֵׂר בֵּין לִשְׁבִיעִית. ולפי זה מתורצת הקושיא מהסיפא על רבה ורב המנונא שאמרו שבאתרוג הולכים אחר זמן החנטה, כיון שהם סוברים כאבטולמוס האומר כן. וכן מיושבת הקושיא מהרישא על רב המנונא, כיון שהוא סובר שלדעת אבטולמוס שאתרוג שחנט בשישית ונלקט בשביעית פטור מביעור, הרי הוא חייב במעשר, אף שיד הכל ממשמשים בו, ונחלק על רבי שמעון בן יהודה הסובר שאתרוג זה פטור ממעשר. אמנם רבה סובר שאף לדעת אבטולמוס הסובר שאין בו קדושת שביעית, ולכן פטור מביעור, מכל מקום פטור ממעשר, כיון שהכל ממשמשים בו, ומדין הפקר.

אִיתְּמַר – נאמר בבית המדרש, רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאָמְרֵי תַּרְוֵיהוּ – אמרו שניהם הלכה זו, אֶתְרוֹג בַּת שִׁשִּׁית – שחנט בשישית, שֶׁנִּכְנְסָה לַשְּׁבִיעִית – שנלקט בשביעית, לְעוֹלָם שִׁשִּׁית – לכל הדינים הרי הוא כגדל בשישית, ואין בו קדושת שביעית וחייב במעשרות, משום שהולכים לגמרי אחר חנטה. וכן כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֶתְרוֹג בַּת שִׁשִּׁית שֶׁנִּכְנְסָה לַשְּׁבִיעִית, אֲפִילּוּ אם גדל בשישית רק כַּזַּיִת, וְנַעֲשֵׂית בשביעית גדול כִּכְּרָר, חַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם טֶבֶל, כלומר, הרי הוא חייב במעשרות כדין השנה השישית, כיון שחנט בשישית.

*

הגמרא מביאה ברייתא בענין קביעת שנת המעשר באילן: תָּנוּ רַבָּנָן, אִילָן שֶׁחָנְטוּ פֵּירוֹתָיו קוֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט, מִתְעַשֵּׂר לְשָׁנָה שֶׁעָבְרָה, שהרי בפירות האילן הולכים אחר החנטה, ואילן שחנטו פירותיו אַחַר חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט, מִתְעַשֵּׂר לְשָׁנָה הַבָּאָה – כשנה זו, שבה חנטו, אף אם ילקטו רק בשנה שאחריה. אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים – שהולכים באילן אחר חנטה, בְּאִילָן שֶׁעוֹשֶׂה שְׁתֵּי בְּרֵיכוֹת בַּשָּׁנָה – באילן שמוציא פירות פעמיים בשנה.

לפני שתביא הגמרא את המשך דברי רבי נחמיה, היא מקשה על לשונו. מקשה הגמרא: 'שְׁתֵּי בְּרֵיכוֹת' סָלְקָא דַּעְתָּךְ – וכי לשון 'בריכה' שייכת באילנות, והרי אינה אלא בעופות שכל שני ולדות שנולדים ביחד מכונים 'בריכה'. אֶלָּא אֵימָא בדברי רבי נחמיה שמדובר באילן העושה כְּעֵין שְׁתֵּי בְּרֵיכוֹת, כלומר אילן שאין פירותיו מבשילים ונגמרים בבת אחת, כגון עץ התאנה, שבכל פעם מבשילים ונגמרים פירות נוספים, וכיון שאין כל הפירות נלקטים בבת אחת אמרו חכמים שלא ילבו בהם אחר הלקיטה, כדי שלא יהא חילוק בדין המעשרות בפירות אותו עץ עצמו, אלא ילבו אחר החנטה, וכיון שכל הפירות חנטו יחד, שנת המעשר שלהם שוה.

מביאה הגמרא את המשך דברי רבי נחמיה שבברייתא: אֲבָל אִילָן הָעוֹשֶׂה בְּרֵיכָה אַחַת – שכל פירותיו מבשילים ונלקטים יחד, כְּגוֹן דְּקָלִים וְזֵיתִים וְחָרוּבִין, הולכים בהם אחר לקיטה, ולכן אַף עַל פִּי שֶׁחָנְטוּ פֵּירוֹתֵיהֶן קוֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט, כיון שנלקטו לאחר חמשה עשר בשבט, מִתְעַשְּׂרִין לְשָׁנָה הַבָּאָה.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, נָהֲגוּ הָעָם בְּחָרוּבִין ושאר אילנות שנלקטים בבת אחת כְּרַבִּי נְחֶמְיָה, שהולכים בהם אחר לקיטה.

מקשה ריש לקיש: אֵיתִיבֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן, שנינו במשנה (שביעית פ"ה מ"א), בְּנוֹת שׁוּחַ – תאנים לבנות הנקראות 'בנות שוח', וזמן גדילתם בעץ נמשך זמן רב, שְׁבִיעִית שֶׁלָּהֶן נוהגת בשנה הַשְּׁנִיָּה לשמיטה, כלומר, תאנים אלו הנלקטות בשנה השניה לשמיטה קדושות בקדושת שביעית, מִפְּנֵי שֶׁעוֹשׂוֹת את פירותיהן לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים, ופירות שנלקטו בשנה השניה חנטו לפני שלש שנים, בשנה השביעית, ומוכח אם כן שאף בפירות שעושים בריכה אחת ונלקטים בבת אחת, הולכים בהם אחר חנטה, ושלא כרבי יוחנן שאמר שההלכה כרבי נחמיה. אִישְׁתִּיק – שתק רבי יוחנן ולא השיב לריש לקיש.

אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא הַכֹּהֵן לְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, אַמַּאי אִישְׁתִּיק רבי יוחנן, שמשמע מכך שאין לו תשובה והוא מודה לדבריו, לֵימָא לֵיהּ – היה לו לומר לריש לקיש, אֲמִינָא לָךְ אֲנָא רַבִּי נְחֶמְיָה, וְאַתְּ אָמְרַתְּ לִי רַבָּנָן – אני אמרתי לך שנהגו העם כרבי נחמיה, ואתה מקשה עלי ממשנה המביאה את שיטת חכמים החולקים על רבי נחמיה וסוברים שבכל הפירות הולכים אחר חנטה.

השיב רבי יוסי הכהן לרבי אבא הכהן: אין זו תשובה על קושית ריש לקיש, מִשּׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ – משום שריש לקיש היה חוזר ואומר לו, וכי שָׁבְקַת רַבָּנָן וְעָבְדַת כְּרַבִּי נְחֶמְיָה – האם הנחת את דברי חכמים המרובים, ופסקת הלכה כרבי נחמיה, שהוא יחידי.

חזר והקשה רבי אבא הכהן לרבי יוסי הכהן: וְלֵימָא לֵיהּ רבי יוחנן, קָאֲמִינָא לָךְ 'נָהֲגוּ' – אני אמרתי רק שנהגו העם כרבי נחמיה, וְאַתְּ אָמְרַתְּ לִי אִיפּוּרָא – ואתה מקשה לי מדברי חכמים שבמשנה שהולכים אחר חנטה, וממילא אסור ללבת אחר לקיטה, והרי גם אני סובר שיש לפסוק הלכה כחכמים, ורק אמרתי שנהגו העם כרבי נחמיה. השיב לו רבי יוסי הכהן: עדיין אין זו תשובה לקושית ריש לקיש, דְּאָמַר לֵיהּ – שהיה ריש לקיש אומר לו, וכי בְּמָקוֹם אִיפּוּרָא כִּי נָהֲגוּ שַׁבְקִינָן (ליה) [לְהוּ] – האם במקום שיש איסור בדבר מניחין את העם לנהוג כן, ואין מוחין בידם. חזר והקשה רבי אבא הכהן: וְלֵימָא לֵיהּ רבי יוחנן לריש לקיש, כִּי אֲמִינָא לָךְ אֲנָא – מה שאמרתי לך שנהגו העם כרבי נחמיה, לילך אחר לקיטה, היינו בְּמַעֲשֵׂר חֲרוּבִין שהוא מִדְּרַבָּנָן, ככל פירות האילן, ובזה לא החמירו חכמים לתקן כעין דאורייתא, וְאַתְּ אָמְרַתְּ לִי שְׁבִיעִית דְּאוֹרַיְיתָא – ואתה מקשה לי מהמשנה העוסקת בדיני שביעית, שמדאורייתא הולכים בהם אחר חנטה, ובזה בודאי אם היו נוהגים שלא כדין היה ראוי למחות בהם.

אֶלָּא אָמַר רַבִּי אַבָּא הַכֹּהֵן, תָּמִיהַנִי אִם אכן הֶשִׁיבָהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְתְשׁוּבָה זוֹ – תמה אני האם באמת הקשה ריש לקיש על רבי יוחנן קושיא זו מהמשנה של בנות שוח, כיון שהדבר פשוט שיש לענות עליה תשובה זו, שיש חילוק בין מעשר דרבנן לשביעית דאורייתא.

מקשה הגמרא: מה שייך להסתפק 'אִם הֶשִׁיבָהּ' ריש לקיש, הָא אוֹתְבָהּ – הרי מצינו שהקשה ריש לקיש לרבי יוחנן ממשנה זו. אֶלָּא אֵימָא – אלא כך תאמר את דברי רבי אבא הכהן, תמהני אִם קִיבְּלָהּ רַבִּי יוֹחָנָן לראיה שהביא ריש לקיש מדינם של בנות שוח בשביעית, וחזר בו מדבריו שנהגו העם כרבי נחמיה, ומשום כך שתק, או אִם לֹא קִיבְּלָהּ רבי יוחנן, ולא חזר בו מדבריו, והטעם ששתק הוא משום שלא ראה צורך לענות על קושיא זו, כיון שיש לחלק בפשיטות בין מעשר שהוא דרבנן לבין שביעית שהיא מן התורה.

* * *

יהי-רצון שבקרוב ממש יודיע שהתחיל **לעבוד** על-עצמו בכיוון זה, ואז יזכה להודיע גם-כן שרואה הצלחה בעבודה זו.

ממכתב כ"ג מר-חשוון, תשט"ז

משנה

בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים [־זמנים] בשנה **הָעוֹלָם נִידּוֹן** בבית דין של מעלה. **בְּפֶסַח** דנים **עַל הַתְּבוּאָה, בָּעֲצֶרֶת** [־בשבועות] דנים **עַל פֵּירוֹת הָאִילָן, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, כָּל בָּאֵי עוֹלָם עוֹבְרִין לְפָנָיו לְדִין כִּבְנֵי מָרוֹן** – כבני כבשים, **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים לג טו) **'הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם'. וּבֶחָג**, היינו חג הסוכות, **נִידּוֹנִין עַל הַמַּיִם.**

גמרא

שנינו במשנה שבפסח נידון העולם על התבואה. מבררת הגמרא: **הֵי** [־איזו] **תְּבוּאָה** נידונית בפסח, **אִילֵימָא הָא תְּבוּאָה דְּקַיְימָא** – אם את התבואה שכבר גדלה ועומדת לקצירה, יש לשאול, **כָּל הָנֵי הָרְפַּתְקֵי דַּעֲדוּ עֲלָהּ** – כל המאורעות שעברו על תבואה זו עד הפסח, **אֵימַת אִיתְּדִין** – מתי נידונו. **אֶלָּא** בהכרח הכוונה **לִתְבוּאָה דְּמִזְדְּרְעָא** – שעתידה להיזרע לאחר הפסח.

מקשה הגמרא: **לְמֵימְרָא דְּחַד דִּינָא מִתְּדִינָא** – וכי רצונך לומר שהתבואה נידונית רק פעם אחת קודם שנזרעה, **וְהָתַנְיָא, תְּבוּאָה שֶׁאֵרַע בָּהּ קְרִי** – מקרה נזק מן השמים, כגון ברד או שידפון, **אוֹ אוֹנֶס** – נזק בידי אדם, אם אירע הנזק **קוֹדֶם הַפֶּסַח, נִידּוֹנִית לְשֶׁעָבַר** – דבר זה נגזר עליה קודם שנזרעה, דהיינו בפסח של השנה הקודמת. ואם אירע בה קרי או אונס **לְאַחַר הַפֶּסַח, נִידּוֹנִית לְהַבָּא** – דבר זה נגזר עליה לאחר שנזרעה, דהיינו בפסח של שנה זו. וכן **אָדָם שֶׁאֵרַע בּוֹ קְרִי אוֹ אוֹנֶס קוֹדֶם יוֹם הַכִּפּוּרִים, נִידּוֹן לְשֶׁעָבַר** – דבר זה נגזר עליו ביום הכיפורים של שנה שעברה. ואם אירע בו המקרה **לְאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים, נִידּוֹן לְהַבָּא** – דבר זה נגזר עליו ביום הכיפורים שעבר כעת. מסיקה הגמרא: **אָמַר רָבָא, שְׁמַע מִינָּהּ** מהברייתא שגם במשנתינו יש לפרש **דְּתַרֵי דִּינֵי מִתְּדָנָא** התבואה, דין אחד בפסח קודם שנזרעה, ודין שני בפסח קודם שנקצרה.

אָמַר אַבָּיֵי, הִלְכָּךְ – כיון שכל תבואה נידונית שני פעמים, **כִּי חָזֵי אִינְשׁ, דְּמַצְלַח זַרְעָא אַפְּלָא** – כשרואה אדם שהתבואה שנזרעה בתחילת החורף מצליחה, הרי זה סימן שנידונה לטובה בפסח שעבר, ולכן **לִיכַּדֵּים וְלִיזְרַע חֲרָפָא** – יקדים לזרוע את התבואה העומדת להיזרע בסוף החורף, **דְּעַד דְּמָטֵי לְמַדַּיְינֵיהּ קָדִים סָלִיק** – בכדי שתספיק לצמוח קצת קודם הפסח שבו נידונית בפעם השניה, ושוב לא תמהר להתקלקל.

*

שואלת הגמרא: **מַנִּי מַתְנִיתִין** – כשיטת מי הולכת משנתינו ששנתה ארבעה זמנים אלו שהעולם נידון בהם, והלא **לֹא כְּרַבִּי מֵאִיר, וְלֹא כְּרַבִּי יְהוּדָה, וְלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי, וְלֹא כְּרַבִּי נָתָן הִיא. דְּתַנְיָא, הַכֹּל** [־אדם, תבואה, פירות ומים] **נִידּוֹנִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּגְזַר דִּין שֶׁלָּהֶם נֶחְתָּם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הַכֹּל נִידּוֹנִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּגְזַר דִּין שֶׁלָּהֶם נֶחְתָּם כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּזְמַנּוֹ, וְהֵיאַנּוּ בַּפֶּסַח עַל הַתְּבוּאָה, בָּעֲצֶרֶת עַל פֵּירוֹת הָאִילָן, בֶּחָג נִידּוֹנִין עַל הַמַּיִם, וְאָדָם נִידּוֹן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּגְזַר דִּין שֶׁלּוֹ נֶחְתָּם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אָדָם נִידּוֹן בְּכָל יוֹם שֶׁנֶּאֱמַר** (איוב ז יח) **'וַתִּפְקְדֶנּוּ לְבְקָרִים', כלומר שמעשיו של האדם נפקדים ונבדקים בכל בוקר ובוקר. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, אָדָם נִידּוֹן בְּכָל שָׁעָה שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **'לְרְגָעִים תִּבְחָנֶנּוּ', כלומר שמעשיו של האדם נבחנים ונבדקים בכל רגע ורגע.**

מנסה הגמרא לומר: **וְכִי תֵימָא, לְעוֹלָם** משנתינו **רַבִּי יְהוּדָה הִיא, וְכִי קָתָנֵי מַתְנִיתִין** שבארבעה פרקים העולם נידון, **אַגְּזַר דִּין** – הכוונה שגזר הדין נחתם בארבעה פרקים אלו, אך תחילת דין כולם בראש השנה הוא, וכשיטת רבי יהודה. דוחה הגמרא: אי אפשר לומר כן **דְּאִי הָכִי** שמשנתינו עוסקת בחתימת גזר הדין, **קַשְׁיָא אָדָם,** שבמשנה מבואר שדינו נחתם בראש השנה, ולרבי יהודה נחתם דינו ביום הכיפורים.

משיבה הגמרא: **אָמַר רָבָא, הָאי** – משנה זו **כְּתַנָּא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים הָעוֹלָם נִידּוֹן, בַּפֶּסַח עַל הַתְּבוּאָה, בָּעֲצֶרֶת עַל פֵּירוֹת הָאִילָן, בֶּחָג נִידּוֹנִין עַל הַמַּיִם, וְאָדָם נִידּוֹן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּגְזַר דִּין שֶׁלּוֹ נֶחְתָּם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְכִי קָתָנֵי מַתְנִיתִין** 'בארבעה פרקים העולם נידון' **אַתְּחִלַּת דִּין** – הכוונה לארבעה פרקים שבהם תחילת הדין.

אָמַר רַב חִסְדָּא, מַאי מַעֲמָא [־מקור] **דְּרַבִּי יוֹסֵי** שאדם נידון בכל יום. הגמרא תמהה על שאלת רב חסדא: **כַּדְקָאָמַר מַעֲמֵיהּ** – הרי רבי יוסי אמר את טעמו, שנאמר **'וַתִּפְקְדֶנּוּ לְבְקָרִים', ומזה נלמד** שהאדם נפקד ונבדק בכל בוקר. מבארת הגמרא: **אָנָן הָכִי קָאָמְרִינָן** – שאילתנו היא, שהנה **מַאי מַעֲמָא** רבי יוסי **לֹא אָמַר כְּרַבִּי נָתָן,** שאדם נידון בכל שעה ככתוב 'לרגעים תבחננו', משום ש'בְּחִינָה' **עֵינּוּגֵי בְּעָלְמָא הִיא,** ואינו דין ממש, אלא רק עיון במעשיו, ואם כן **'פְּקִידָה' נַמִּי** – גם משמעות פקידה יש לומר שהיא **עֵינּוּגֵי בְּעָלְמָא הִיא. אֶלָּא אָמַר רַב חִסְדָּא, מַעֲמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי** שאדם נידון בכל יום **הוּא מֵהָכָא** – ממה שנאמר (מלכים א' ח נט) **'לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ', ומבואר שהקב"ה עושה משפט לעם ישראל מידי יום ביומו.**

*

וְאָמַר רַב חִסְדָּא, מֶלֶךְ וְצִבּוּר שעומדים לדין לפני הקב"ה, **מֶלֶךְ נִכְנָס תְּחִלָּה לַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר** בתפלת שלמה בחנוכת בית המקדש **'לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל', והוזכר 'משפט עבדו' שהוא** שלמה המלך קודם 'משפט עמו ישראל'. מבארת הגמרא: **מַאי מַעֲמָא, אִיבְּעֵית אֵימָא,** משום **דְּלָאו אוֹרַח אַרְעָא לְמִיתַּב מַלְכָּא אַבְּרָאי** – אין זה דרך ארץ להושיב את המלך בחוץ להמתין עד שידונוהו. **וְאִיבְּעֵית אֵימָא,** כבודו של המלך לדונו **מִקַּמֵּי דְּלִיפּוּשׁ חֲרוֹן אַף** – קודם שיתרבה חרון אפו של הקב"ה מחמת חטאי הציבור.

*

אָמַר רַב יוֹסֵף, כְּמַאן מְצַלֵּינָן הָאִידָּנָא – כשיטת מי אנו נוהגים עתה שאנו מתפללים בכל יום **אַקְּצִיבֵי** – על החולים, **וְאַמְרִיעֵי** – ועל תשושי הכח שהם התלמידי חכמים, **כְּמַאן, כְּרַבִּי יוֹסֵי** הסובר שאדם נידון בכל יום, שאילו לפי שאר התנאים בבר נידונו בראש השנה. **וְאִיבְּעֵית אֵימָא, לְעוֹלָם** יש לומר **כְּרַבָּנָן,** ואף על פי כן, יפה כח התפילה לבטל את מה שנגזר על האדם בראש השנה, **וְכִדְרַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, יָפָה צְעָקָה לְאָדָם בֵּין קוֹדֶם גְּזַר דִּין בֵּין לְאַחַר גְּזַר דִּין.**

*

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא, מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה הָבִיאוּ קִרְבָּן עוֹמֶר בְּפֶסַח, מִפְּנֵי שֶׁהַפֶּסַח זְמַן שֶׁדָּנִים בּוֹ אֶת הַתְּבוּאָה הוּא, וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל הָבִיאוּ לְפָנַי עוֹמֶר מִשְׁעוֹרִים בְּפֶסַח, כְּדֵי שֶׁתִּתְבָּרֵךְ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל הָבִיאוּ לְפָנַי עוֹמֶר מִשְׁעוֹרִים בְּפֶסַח, כְּדֵי שֶׁתִּתְבָּרֵךְ לָכֶם תְּבוּאָה שֶׁבַּשָּׂדוֹת. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה הָבִיאוּ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בָּעֲצֶרֶת, מִפְּנֵי שֶׁעֲצֶרֶת זְמַן שֶׁדָּנִים בּוֹ אֶת פֵּירוֹת הָאִילָן הוּא, וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָבִיאוּ לְפָנַי שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בָּעֲצֶרֶת, כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרְכוּ לָכֶם פֵּירוֹת הָאִילָן. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה נִסְכּוּ מַיִם עַל הַמִּזְבֵּחַ בֶּחָג [־בסוכות], **מִפְּנֵי שֶׁהוּא הַזְּמַן שֶׁדָּנִים בּוֹ אֶת הַגְּשָׁמִים, וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נַסְּכוּ לְפָנַי מַיִם בֶּחָג, כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרְכוּ לָכֶם גְּשָׁמֵי שָׁנָה. וְכֵן אוֹמֵר הַקָּב"ה אִמְרוּ לְפָנַי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה** פסוקים של **מַלְכִיּוֹת זִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת, מַלְכִיּוֹת כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם, זִכְרוֹנוֹת כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה זִכְרוֹנֵיכֶם לְפָנַי לְטוֹבָה, וּבַמֶּה תַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם וְיַעֲלֶה זִכְרוֹנְכֶם לְטוֹבָה, בַּשּׁוֹפָר.**

*

אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, לָמָּה תּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, תִּקְעוּ לְפָנַי בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל, כְּדֵי שֶׁאַזְכּוֹר לָכֶם עֲקֵדַת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם שנעקד תמורתו איל, וּמַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאִילּוּ עַקַדְתֶּם עַצְמְכֶם לְפָנַי.

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, לָמָּה תּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, הגמרא מפסיקה בהבאת דבריו ותמהה: **לָמָּה תּוֹקְעִין, והרי דַּרְחֲמָנָא אָמַר 'תִּקְעוּ'** – התורה אמרה שבראש השנה צריך לתקוע. מבארת הגמרא: **אֶלָּא** כוונת רבי יצחק לברר **לָמָּה מְרִיעִין** – מדוע תוקעים תרועה. שוב תמהה הגמרא: **והרי מְרִיעִין** כיון **דַּרְחֲמָנָא אָמַר 'זִכְרוֹן תְּרוּעָה'.** מבארת הגמרא: **אֶלָּא** כוונת רבי יצחק לברר **לָמָּה תּוֹקְעִין וּמְרִיעִין כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין,**

רש"י

מתני' בארבעה פרקים – בשנה העולם נידון כו'. כבני מרון – מפרש בגמ'. שנאמר היוצר יחד לבם וגו' – בגמ' מפרש ליה. **גמ' אילימא הא תבואה דקיימא** – השתא במחובר, ומוכנת לקצור. **הרפתקי** – מקרות. **דעדו עלה** – שעברו עליה. **דמזדרעא** – שעתיד לזרוע במרחשון הבא. **דחד דינא** – פעם אחת. **קרי** – כגון ברד או שדפון. **נידונית לשעבר** – קודם שנזרעה, דהיינו פסח של אשתקד. **נידונית להבא** – בפסח שאחר זריעתה. **נידון לשעבר** – וביוה"כ של אשתקד נגזר עליו. **להבא** – ביוה"כ שעבר עכשיו בקרוב. וכן לשון משנה במסכת נדרים (דף ס,א) קונם יין שאיני טועם חדש זה – אסור בכל החדש כולו ור"ח להבא, הוא ר"ח שעבר עתה בקרוב, ומשום דקרי לההוא אשתקד "שעבר", קרי להאי דלקמיה "להבא": **תרי דיני מיתדנא** – קודם זריעתה, וסמוך לקציר. **כי חזי איניש דמצלח זרעא אפלא** – חטה וכוסמת שנזרעין במרחשון, שאין ממהרין להתבשל. **ליקדים וליזרע חרפא** – השעורה ממהרת להתבשל, וזורעים אותה בשבט ואדר. דכיון דאפלא מצלח – שמע מינה לטובה נידון בפסח שעבר, לפיכך ימהר לזרוע בזריעה שניה. **דעד דמטי למידייניה** – בפסח הבא. **קדים סליק** – וגדל קצת, ואינו ממהר שוב להתקלקל. **וכי קתני מתניתין** – ארבעה פרקים אגזר דין. **קשיא אדם** – דתני מתני' בר"ה, ורבי יהודה ביוה"כ אמר. **וכי קתני מתניתין** – ארבעה פרקים. **אתחילת דין** – אבל אגזר דין דאדם – ביוה"כ. **אגן הכי קאמרינן** – הכי קשיא לן. **כרבי נתן מ"ט לא אמר** – משום דקסבר בחינה אין זה דין אלא בודק במעשיו, הלכך בדידיה נמי תיקשי לך פקידה עיוני בעלמא הוא. **אקצירי ואמריעי** – מפרש במסכת נדרים (דף מט,ב) קצירי – חולים, מריעי – ת"ח שהן תשושי כח. **כר' יוסי** – דאמר: אדם נידון בכל יום, ויתפלל שידונו אותו לזכות ולא יקנסוהו מיתה. דאי כרבנן, דאמרי: אין נידון אלא בר"ה – הרי כבר נקנסה עליו. **שהפסח זמן תבואה הוא** – זמן שהתבואה נידונת בו. **שתי הלחם** – ירצו על פירות האילן, שהן מתירין להביא בכורים, שאין מביאין בכורים קודם לעצרת. דכתיב (שמות לד) "בכורי קציר חטים". ואני שמעתי דרבי יהודה לטעמיה, דהא אזלא כמאן דאמר בסנהדרין (דף ע,ב) עץ שאכל אדם הראשון חטה היתה.

תוספות

בפסח על התבואה – בפ' "מי שמתו" (ברכות דף יח,ב) גבי חסיד שהקניטתו אשתו ערב ר"ה, משמע דבר"ה שמע שתי רוחות שמספרין זו את זו, ששמעו מאחורי הפרגוד שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו. ושמא בשמים בר"ה היו מזכירים דין הנגזר בפסח, אי נמי: כר' יהודה, דאמר הכל נידונים בר"ה, וגזר דין בפסח על התבואה. **שאירע** בה קרי – מקרה, לשון "אולי יקרה" (במדבר כג) אי נמי: לשון קושי, כמו "אם תלכו עמי בקרי" (ויקרא כו).

כמאן מצלינן האידנא אקצירי ואמריעי כרבי יוסי – וא"ת: לרבנן נמי, מי לא מצלינן "רפאנו" וברכת השנים? ועוד, רבי יהודה דאמר הכא: אדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם ביוה"כ, הא אמר בפ"ק דשבת (דף יב,ב) הנכנס לבקר החולה אומר המקום ירחם עליך ועל חולי עמו ישראל! ואומר ר"ת: דשלא יחלה – ודאי לא מצלינן אלא לר' יוסי, אבל שיתרפא – מצלינן אליבא דכולי עלמא, דמתי יחלו – נגזר, מתי יתרפאו – לא נגזר. ואמר בריש "הנודר מן המבושל" (נדרים דף מט,א) אהך דרב יוסף: קצירי – קצירי ממש, מריעי – רבנן. והשתא מצלינן אקצירי שיתרפאו, ואמריעי היינו רבנן – שלא יחלו. ומה שמתפללין ברכת השנים – היינו כדלקמן בפרקין (דף יז,ב) שאם פסקו גשמים מועטין – שיורידם המקום בזמנן. ועוד י"ל: דתפלה דרבים שאני, דגזר דינם נקרע, כדלקמן (שם) וההיא דשבת דר' יהודה – נמי יש לישב כהאי גוונא, דדמיא לרבים, דהוה מצלי בהדיה על כל חולים.

בשופר של איל – בפרק ראוהו ב"ד (לקמן דף כו,א) תנן דרבי יוסי מכשיר אף בשל פרה, אבל קיימא לן כרבי יהודה דתוקעין בשל אילים כפופים, כדפסקינן התם בגמרא (דף כו,ב).

משנה בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים הָעוֹלָם נִידּוֹן: בְּפֶסַח עַל הַתְּבוּאָה, בַּעֲצֶרֶת עַל פֵּירוֹת הָאִילָן, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כָּל בָּאֵי עוֹלָם עוֹבְרִין לְפָנָיו כִּבְנֵי מָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר "הַיּוֹצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם", וּבְחַג נִידּוֹנִין עַל הַמַּיִם. **גמרא** הֵי תְּבוּאָה? אִילֵימָא הָא תְּבוּאָה דְּקַיְימָא - כָּל הָנֵי הַרְפַּתְקֵי דַּעֲדוּ עֲלָהּ אֵימַת אִיתְּדוּן? - אֶלָּא: תְּבוּאָה דְּמִזְדְּרְעָא. לְמֵימְרָא דְּחַד דִּינָא מִתְּדָנָא? וְהָתַנְיָא: תְּבוּאָה שֶׁאֵירַע בָּהּ קֶרִי אוֹ אוֹנֶם קוֹדֶם הַפֶּסַח נִידּוֹנִית לְשֶׁעָבַר, לְאַחַר הַפֶּסַח - נִידּוֹנִית לְהַבָּא. אָדָם שֶׁאֵירַע בּוֹ קֶרִי אוֹ אוֹנֶם קוֹדֶם יוֹם הַכִּפּוּרִים - נִידּוֹן לְשֶׁעָבַר, לְאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים - נִידּוֹן לְהַבָּא! - אֲמַר רָבָא: שְׁמַע מִינַּהּ תְּרֵי דִּינֵי מִתְּדָנָא. אֲמַר אַבַּיֵי: הִלְכָּךְ, כִּי חָזֵי אֱינָשׁ דְּמַצְלַח זַרְעָא אַפְּלָא - לִיקְדִים וְלִיזְרַע חַרְפָּא, דְּעַד דְּמָטֵי לְמִדַּיְינֵיהּ - קַדִּים סָלִיק. מַנִּי מַתְנִיתִין? לָא רַבִּי מֵאִיר, וְלָא רַבִּי יְהוּדָה, וְלָא רַבִּי יוֹסֵי, וְלָא רַבִּי נָתָן, דְּתַנְיָא: "הַכֹּל נִידּוֹנִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּגְזַר דִּין שֶׁלָּהֶם נֶחְתָּם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַכֹּל נִידּוֹנִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּגְזַר דִּין שֶׁלָּהֶם נֶחְתָּם כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּזְמַנּוֹ; בְּפֶסַח עַל הַתְּבוּאָה, בַּעֲצֶרֶת עַל פֵּירוֹת הָאִילָן, בְּחַג נִידּוֹנִין עַל הַמַּיִם, וְאָדָם נִידּוֹן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּגְזַר דִּין שֶׁלּוֹ נֶחְתָּם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אָדָם נִידּוֹן בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַתִּפְקְדֶנּוּ לִבְקָרִים". רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: אָדָם נִידּוֹן בְּכָל שָׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר "לִרְגָעִים תִּבְחָנֶנּוּ". וְכִי תֵימָא לְעוֹלָם רַבִּי יְהוּדָה הִיא, וְכִי קָתָנֵי מַתְנִיתִין אַגְּזַר דִּין - אִי הָכִי, קַשְׁיָא אָדָם! - אֲמַר רָבָא: הַאי תַּנָּא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא. דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים הָעוֹלָם נִידּוֹן: בְּפֶסַח עַל הַתְּבוּאָה, בַּעֲצֶרֶת עַל פֵּירוֹת הָאִילָן, בְּחַג נִידּוֹנִין עַל הַמַּיִם, וְאָדָם נִידּוֹן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּגְזַר דִּין שֶׁלּוֹ נֶחְתָּם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְכִי קָתָנֵי מַתְנִיתִין - אַתְּחִלַּת דִּין. אֲמַר רַב חִסְדָּא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי? - כִּדְקָאָמַר טַעְמֵיהּ, "וַתִּפְקְדֶנּוּ לִבְקָרִים"! - אֲנַן הָכִי קָאָמְרִינַן: מַאי טַעְמָא לָא אֲמַר כְּרַבִּי נָתָן? - בְּחִינָה עֵינּוּגֵי בְּעָלְמָא הִיא. - פְּקִידָה נַמִי עֵינּוּגֵי בְּעָלְמָא הִיא! אֶלָּא אָמַר רַבִּי חִסְדָּא: טַעְמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי מֵהָכָא - "לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ". וַאֲמַר רַבִּי חִסְדָּא: מֶלֶךְ וְצִבּוּר - מֶלֶךְ נִכְנָס תְּחִלָּה לַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר "לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל". מַאי טַעְמָא? אִיבְּעֵית אֵימָא: לָאו אוֹרַח אַרְעָא לְמֵיתַב מַלְכָּא אַבְּרָאי. וְאִיבְּעֵית אֵימָא: מִקַּמֵּי דְּלִיפּוֹשׁ חֲרוֹן אַף. אָמַר רַבִּי יוֹסֵף: כְּמַאן מְצַלֵּינַן הָאִידָּנָא אַקְצִירֵי וְאַמְרִיעֵי? כְּמַאן - כְּרַבִּי יוֹסֵי. וְאִיבְּעֵית אֵימָא: לְעוֹלָם כְּרַבָּנַן, וְכִדְרַבִּי יִצְחָק: יָפָה צְעָקָה לְאָדָם, בֵּין קוֹדֶם גְּזַר דִּין לְאַחַר גְּזַר דִּין. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא: מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה הָבִיאוּ עוֹמֶר בְּפֶסַח - מִפְּנֵי שֶׁהַפֶּסַח זְמַן תְּבוּאָה הוּא. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הָבִיאוּ לְפָנַי עוֹמֶר בְּפֶסַח, כְּדֵי שֶׁתִּתְבָּרֵךְ לָכֶם תְּבוּאָה שֶׁבַּשָּׂדוֹת. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה הָבִיאוּ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בַּעֲצֶרֶת - מִפְּנֵי שֶׁעֲצֶרֶת זְמַן פֵּירוֹת הָאִילָן הוּא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הָבִיאוּ לְפָנַי שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בַּעֲצֶרֶת, כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרְכוּ לָכֶם פֵּירוֹת הָאִילָן. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה נַסְּכוּ מַיִם בַּחַג - אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: נַסְּכוּ לְפָנַי מַיִם בְּחַג, כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרְכוּ לָכֶם גְּשָׁמֵי שָׁנָה, וְאִמְרוּ לְפָנַי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה מַלְכֻיּוֹת זִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת. מַלְכֻיּוֹת - כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם, זִכְרוֹנוֹת - כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה זִכְרוֹנֵיכֶם לְפָנַי לְטוֹבָה, וּבַמֶּה - בְּשׁוֹפָר. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: לָמָּה תּוֹקְעִין בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל? - אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: תִּקְעוּ לְפָנַי בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל, כְּדֵי שֶׁאֶזְכּוֹר לָכֶם עֲקֵידַת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, וּמַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאִילּוּ עֲקַדְתֶּם עַצְמְכֶם לְפָנַי. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, לָמָּה תּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה? - לָמָּה תּוֹקְעִין!? רַחֲמָנָא אָמַר תִּקְעוּ! - אֶלָּא: לָמָּה מְרִיעִין? - מְרִיעִין!? - רַחֲמָנָא אָמַר "זִכְרוֹן תְּרוּעָה"! אֶלָּא: לָמָּה תּוֹקְעִין וּמְרִיעִין כְּשֵׁהֵן יוֹשְׁבִין,

כדי

ותוקעין

תוספות

ותוקעים ומריעין כשהן עומדין – תימה: הא קעבר משום "בל תוסיף"! וכי תימא כיון דכבר יצא הוה ליה שלא בזמנו, דלא עבר – הא אמרינן בסוף "ראוהו ב"ד" (לקמן דף כח,ב ושם) גבי ברכת כהנים דאין מוסיף ברכה אחת משלו, משום דלא עבר עליה זימניה, כיון דאילו מתרמי ליה צבורא אחרינא – הדר מברך להו, ה"נ אי מתרמי ליה צבורא – הדר תקע להו! וי"ל: דאין שייך בל תוסיף בעשיית מצוה אחת ב' פעמים. כגון כהן אם מברך וחזור ומברך אותו צבור עצמו, או נוטל לולב וחזור ונוטל, וכן תוקע וחזור ותוקע. וגבי מתנות בכור נמי, אם נותן בקרן אחד ב' פעמים – אין זה בל תוסיף. **כדי** לערבב את השטן – פירש בערוך [וכדאיתא] בירושל': "בלע המות לנצח" וכתיב: "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול" כד שמע קל שיפורא זימנא חדא – בהיל ולא בהיל, וכד שמע תניין – אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול, ומטא זימניה למתבלע, ומתערבב, ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא. **שאין** תוקעין בתחלתה – מפרש בהלכות גדולות: לאו דמיקלע בשבתא, אלא דאיתייליד אונסא. **שרשה** בתחלתה – שמתוך שישראלים רשים – לבם נשבר, ומרחמים עליהם מן השמים.

ועיון תפלה – אומר ר"ת: עיון תפלה דהכא, כי ההוא ד"גט פשוט" (ב"ב דף קסד,ב ושם) דג' דברים אין אדם ניצול מהן בכל יום, וקא חשיב עיון תפלה – כלומר: שאין מכוין לבו בתפלתו, כדאמר בירושלמי דברכות פרק "היה קורא", א"ר חייא רבא: מן יומא לא כוונית, אלא חד זמן בעית מכוונת, והרהרית בלבי ואמרי מאן עלל קומוי מלכא קדמוי, אלקפטא או ריש גלותא. שמואל אמר: אנא מנית פרחייא. ר' בון בר חייא אמר: אנא מנית דומסיא. א"ר מנא: מחזיק אנא טיבו לרישיה, דכי מטי למודים הוה כרע מגרמיה. ומתוך שאדם מתפלל ואין מתכוין לבו – עבירותיו נזכרין. ומיהו, לא יתכן לפרש כן כלל. אלא אדרבה, מיירי במתאמץ לכוין לבו, ובוטח שתהא תפלתו נשמעת, כי ההיא דפ' "אין עומדין" (ברכות דף לב,ב) המאריך בתפלתו ומעיין, כדמוכח בריש הרואה (שם דף נד,ב) דאמר רב יהודה אמר רב: ג' דברים מאריכים ימיו של אדם, וחשיב המאריך בתפלתו. ופריך: למימרא דמעליותא היא? והא א"ר חייא בר אבא: המאריך בתפלתו ומעיין בה – סוף בא לידי כאב לב, שנאמר: "תוחלת ממושכה מחלה לב" כלומר: מעיין בה – אומר בלבו שיעשו בקשתו לפי שהתפלל בכוונה, ובא לידי כאב לב – שאין בקשתו נעשית. תוחלת – לשון תפלה, ומלשון "ויחל משה" (שמות לב) וא"ר יצחק (שם דף נה,א) שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם: עיון תפלה, שעל ידי כך מפשפשין במעשיו, לומר: בוטח הוא בזכיותיו – ונראה מה הם. ומשני: הא – דמעיין בה, הא – דלא מעיין. והשתא הוו כל הני שלשה דברים מענין אחד: קיר נטוי – שבוטח בזכותו ועובר, מוסר דין על חבירו – שבוטח בזכותו שיענש חבירו על ידו.

ונחתמין לאלתר לחיים – מדקא חשיב בינוניים משמע דצדיקים קרי למי שזכיותיו מרובים, ורשעים גמורים למי שעונותיו מרובים. ופעמים הצדיקים נחתמין למיתה ורשעים גמורים לחיים, דכתיב: "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו" (דברים ז) דאמרינן בסוף פ"ק דקדושין (דף לט,ב ושם) מי שזכיותיו מרובין מעונותיו – דומה כמי ששרחו את כל התורה כולה, ולא שייך ממנה אות אחת. ואי עונותיו מרובין מזכיותיו – דומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא חיסר אות אחת. וכל זה דקרי הכא גבי רשעים מיתה וגבי צדיקים חיים – כלומר לחיי העולם הבא. **ליום** הדין – בשיחיו המתים, כדמוכח קרא. ואע"פ שכבר נדונו אחד מיתתן בגן עדן או בגיהנם מפני הנפש – עדיין יהיה דין אחר, אם יזכהו לחיי העולם הבא שהוא קיים לעולם. ויש שכבר קבלו דינם בגיהנם, ומתוך כך שמא יזכו.

ועלידהם

רש"י

כדי לערבב – שלא ישטין, כשישמע ישראל מחבבין את המצות – מסתתמין דבריו. **שרשה בתחלתה** – שישראל עושין עצמן רשין בר"ה לדבר תחנונים ותפלה, כענין שנאמר: "תחנונים ידבר רש" (משלי יח). **של אותה שעה** – ואפי' הוא עתיד להרשיע לאחר זמן. **שנאמר באשר הוא שם** – ומצינו בבראשית רבה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע, מי שעתידין בניו להמית את בניך בצמא, אתה מעלה לו באר? שנא' (ישעיה כא) "משא בערב וגו' לקראת צמא התיו מים". שהיו מוציאין לקראת הגולים מיני מלוחים ונודות נפוחים וכו', כדאיתא התם. אמר להם השעה צדיק הוא או רשע? אמרו לו צדיק. אמר להם: "באשר הוא שם" איני דן את העולם אלא בשעתו. **קיר נטוי** – ועובר תחתיו מזכיר עונותיו, שאומר: כלום ראוי זה ליעשות לו נס? ומתוך כך הוא נבדק. **ועיון תפלה** – סומך על תפלתו שתהא נשמעת ומתאמץ לכוין לבו. **מוסר דין** – כמו: "ישפוט ה' ביני וביניך" (בראשית טז) אומרים כלום ראוי הוא שיענש חבירו על ידו? **ויבא אברהם וגו'** – הוא קבר אותה. **שינוי מעשה** – שב מרעתו. **ובגבלתם לא תגעו** – וברגל משתעי קרא, כדמפרש ואזיל לקמיה בברייתא. **שלשה ספרים** – ספרי זכרון של מעשה הבריות. **ליום הדין** – בשיחיו המתים. **רשעים גמורים** – רובם עונות. **בינוניים** – מחזאה על מחזאה ומצפצפים

1 וְתוֹקְעִין וּמְרִיעִין כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין? כְּדֵי לְעָרְבֵב הַשָּׂטָן.
2 וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל שָׁנָה שֶׁאֵין תּוֹקְעִין לָהּ בִּתְחִלָּתָהּ
3 מְרִיעִין לָהּ בְּסוֹפָהּ. מַאי טַעְמָא - דְּלָא אִיעָרְבַב
4 שָׂטָן. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל שָׁנָה שֶׁרְשָׁה בִּתְחִלָּתָהּ
5 - מִתְעַשֶּׁרֶת בְּסוֹפָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר "מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה" -
6 "מֵרִאשִׁית" כְּתִיב, "וְעַד אַחֲרִית" - סוֹפָהּ שֶׁיֵּשׁ לָהּ
7 אַחֲרִית. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: אֵין דָּנִין אֶת הָאָדָם אֶלָּא
8 לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁל אוֹתָהּ שָׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים
9 אֶל קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם". וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק
10 שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מַזְכִּירִין עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם: אֵלּוּ הֵן:
11 קִיר נָטוּי, וְעִיּוּן תְּפִלָּה, וּמוֹסַר דִּין עַל חֲבֵירוֹ. דְּאָמַר
12 רַבִּי אָבִין כָּל הַמּוֹסֵר דִּין עַל חֲבֵירוֹ הוּא נֶעֱנָשׁ תְּחִלָּה.
13 שֶׁנֶּאֱמַר "וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ", וּכְתִיב
14 "וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפּוֹד לְשָׂרָה וְלִבְכּוֹתָהּ". וְאָמַר רַבִּי
15 יִצְחָק: אַרְבָּעָה דְּבָרִים מְקָרְעִין גְּזַר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם, אֵלּוּ
16 הֵן: צְדָקָה, צְעָקָה, שִׁינּוּי הַשֵּׁם, וְשִׁינּוּי מַעֲשֶׂה. צְדָקָה
17 - דִּכְתִיב "וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת", צְעָקָה - דִּכְתִיב "וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם וּמִמְּצוּקוֹתֵיהֶם
18 יוֹצִיאֵם", שִׁינּוּי הַשֵּׁם - דִּכְתִיב "שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שָׂרַי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ",
19 וּכְתִיב "וּבֵרַכְתִּי אוֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן", שִׁינּוּי מַעֲשֶׂה דִּכְתִיב "וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת
20 מַעֲשֵׂיהֶם" וּכְתִיב "וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֵּר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה". וְיֵשׁ
21 אוֹמְרִים: אַף שִׁינּוּי מָקוֹם, דִּכְתִיב "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ" וַהֲדַר "וְאֶעֱשְׂךָ לגוֹי
22 גָּדוֹל". וְאִידָּךְ - הַהוּא זְכוּתָא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא דְּאַהֲנֶיָא לֵיהּ. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: חַיָּיב אָדָם
23 לְהַקְבִּיל פְּנֵי רַבּוֹ בְּרֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר "מִדּוּעַ אַתְּ הוֹלֶכֶת אֵלָיו הַיּוֹם לֹא חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת" - מִכְּלָל
24 דִּבְחֹדֶשׁ וְשַׁבָּת אִיכְּעֵי לֵהּ לְמֵיזַל. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: חַיָּיב אָדָם לְטַהֵר אֶת עַצְמוֹ בְּרֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר
25 "וּבִנְבֵלָתָם לֹא תִגָּעוּ". תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: "וּבִנְבֵלָתָם לֹא תִגָּעוּ" יָכוֹל יְהוּ יִשְׂרָאֵל מוּזְהָרִין עַל
26 מַגַּע נְבֵילָה - תַּלְמוּד לוֹמַר "אָמוֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן", בְּנֵי אַהֲרֹן מוּזְהָרִין, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
27 - אֵין מוּזְהָרִין. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר: וּמַה טוּמְאָה חֲמוּרָה כֹּהֲנִים מוּזְהָרִין, יִשְׂרָאֵלִים אֵינָן
28 מוּזְהָרִין, טוּמְאָה קַלָּה - לֹא כָּל שֶׁכֵּן! אֶלָּא, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר וּבִנְבֵלָתָם לֹא תִגָּעוּ" - בְּרֶגֶל.
29 אָמַר רַבִּי כְּרוּסְפְּדַאי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁלֹשָׁה סְפָרִים נִפְתָּחִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֶחָד שֶׁל רְשָׁעִים
30 גְּמוּרִין, וְאֶחָד שֶׁל צַדִּיקִים גְּמוּרִין, וְאֶחָד שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים. צַדִּיקִים גְּמוּרִין - נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִין
31 לְאַלְתַּר לְחַיִּים, רְשָׁעִים גְּמוּרִין - נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִין לְאַלְתַּר לְמִיתָה, בֵּינוֹנִיִּים - תְּלוּיִין וְעוֹמְדִין
32 מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכִּפּוּרִים. זָכוּ - נִכְתָּבִין לְחַיִּים, לֹא זָכוּ - נִכְתָּבִין לְמִיתָה. אָמַר רַבִּי
33 אָבִין: מַאי קְרָא - "יִמָּחוּ מִסֵּפֶר חַיִּים וְעִם צַדִּיקִים אַל יִכָּתֵבוּ" "יִמָּחוּ מִסֵּפֶר" - זֶה סִפְרָן
34 שֶׁל רְשָׁעִים גְּמוּרִין, "חַיִּים" - זֶה סִפְרָן שֶׁל צַדִּיקִים, "וְעִם צַדִּיקִים אַל יִכָּתֵבוּ" - זֶה סִפְרָן
35 שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר מֵהָכָא: "וְאִם אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ"
36 "מְחֵנִי נָא" - זֶה סִפְרָן שֶׁל רְשָׁעִים, "מִסִּפְרְךָ" - זֶה סִפְרָן שֶׁל צַדִּיקִים, "אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ" - זֶה
37 סִפְרָן שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים. תַּנְיָא, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: שָׁלֹשׁ כִּתּוֹת הֵן לְיוֹם הַדִּין: אַחַת שֶׁל צַדִּיקִים
38 גְּמוּרִין, וְאַחַת שֶׁל רְשָׁעִים גְּמוּרִין, וְאַחַת שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים. צַדִּיקִים גְּמוּרִין - נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִין
39 לְאַלְתַּר לְחַיֵּי עוֹלָם, רְשָׁעִים גְּמוּרִין - נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִין לְאַלְתַּר לַגֵּיהִנָּם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי
40 אַדְמַת עָפָר יָקִיצוּ אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדִרְאוֹן עוֹלָם", בֵּינוֹנִיִּים - יוֹרְדִין לַגֵּיהִנָּם
ומצפצפין

וחוזרין וְתוֹקְעִין וּמְרִיעִין כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין – בתפילת מוסף. כְּדֵי לְעָרְבֵב את הַשָּׂטָן המקטרג על ישראל בראש השנה, ועל ידי שרואה שישראל מחבבים את המצוות, מסתתמים טענותיו.

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, כָּל שָׁנָה שֶׁאֵין תּוֹקְעִין לָהּ בִּתְחִלָּתָהּ – שלא קיימו את מצות תקיעת שופר בראש השנה, מְרִיעִין לָהּ בשופרות בְּסוֹפָהּ, כלומר, שיצטרכו לגזור תעניות על הצרות שיבואו עליהם, וירִיעו בשופרות כדין תפילה בתענית. ומבאר: מַאי טַעְמָא, דְּכִיוָן שלא תקעו בראש השנה לֹא אִיעַרְבַּב שָׂטָן, וקיטרג על ישראל, ונגזרו עליהם צרות אלו.

*

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, כָּל שָׁנָה שֶׁרָשָׁה בִּתְחִלָּתָהּ – שישראל עושין עצמן בראש השנה כעניים ומבקשים בתחנונים ובתפילה על עצמם, הרי היא מִתְעַשֶּׁרֶת בְּסוֹפָהּ – מתברכת להם בשפע של טובה. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יא יב) 'מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה', 'מֵרֵשִׁית' כְּתִיב חסר א', והיינו מלשון 'רש', והכתוב מסיים ואומר 'וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה', כלומר סוֹפָהּ של שנה זו שֵׁיֵּשׁ לָהּ אַחֲרִית טובה.

*

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, אֵין דָּנִין אֶת הָאָדָם אֶלָּא לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁל אוֹתָהּ שָׁעָה, ואף שעתיד לעשות מעשים רעים, שֶׁנֶּאֱמַר לגבי ישמעאל, כשבכתה אמו שראתו שעומד למות בצמא (בראשית כא יז), 'וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹהִים אֶל הָגָר מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה לָּךְ הָגָר אַל תִּירְאִי כִּי שָׁמַע אֱלֹקִים אֶל קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם', ומה שנאמר 'באשר הוא שם' מלמד שהקדוש ברוך הוא דן את ישמעאל לפי מעשיו בשעה זו שהיה בה צדיק.

*

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מַזְכִּירִין עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם, אֵלּוּ הֵן, העובר תחת קִיר נָטוּי שעלול ליפול, שמכניס עצמו לסכנה, ובודקים בשמים אם ראוי שיעשה לו נס וינצל, ומתוך כך נזכרים בעוונותיו. וְעִיּוּן תְּפִלָּה – שמתאמץ לכוין את ליבו בתפילתו וסומך עליה שתתקבל, ועל ידי זה מפשפשים במעשיו לראות אם כדאי הוא, וראוי לסמוך על זכויותיו שתתקבל תפילתו. וּמוֹסֵר דִּין עַל חֲבֵירוֹ – שמתפלל לה' שחבירו יקבל את עונשו משמים, ומתוך כך נזכרים מעשיו בשמים, ובודקים האם הוא ראוי שיענש חבירו על ידו. דְּאָמַר רַבִּי (אָבִין), כָּל הַמּוֹסֵר דִּין עַל חֲבֵירוֹ, הוּא נֶעֱנָשׁ תְּחִלָּה שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טז ה) לגבי שרה שהתלוננה על כך שהגר מזלזלת בה לאחר שהרתה, 'וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אָנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחֵיקֶךָ וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וָאֵקַל בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט ה' בֵּינִי וּבֵינֶיךָ', הרי שמסרה דינה לשמים ואמרה 'ישפוט ה'', וּכְתִיב (שם כג ב) 'וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶברוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ', והיינו שמתה קודם לאברהם.

*

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, אַרְבָּעָה דְּבָרִים מְקָרְעִין גְּזַר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם, אֵלּוּ הֵן, צְדָקָה, צְעָקָה [־תפילה], שִׁינּוּי הַשֵּׁם, וְשִׁינּוּי מַעֲשֶׂה – ששב ממעשיו הרעים. רבי יצחק מביא מקורות לדבריו: צְדָקָה קורעת את גזר דינו של האדם, דִּכְתִיב (משלי י ב) 'וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת'. צְעָקָה קורעת גזר דין, דִּכְתִיב (תהלים קה כז) 'וַיְצַעֲקוּ אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם וּמִמְּצוּקֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם'. שִׁינּוּי הַשֵּׁם קורע גזר דין, דִּכְתִיב (בראשית יז טו) 'וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שָׂרַי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ', וכתיב בפסוק אחר כך 'וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן', ומבואר שמשום שנשתנה שמה נקרע גזר דינה וזכתה לבן. שִׁינּוּי מַעֲשֶׂה קורע גזר דין, דִּכְתִיב באנשי נינוה שנגזר עליהם בתחילה שתתהפך העיר, ועשו תשובה (יונה ג י), 'וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה', כלומר ששינו את מעשיהם, וּכְתִיב (שם) 'וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֵּר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה', שעל ידי ששינו מעשיהם נקרע גזר דינם.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף שִׁינּוּי מָקוֹם קורע את גזר דינו של האדם, דִּכְתִיב (בראשית יב א) 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ'. כלומר תשנה את מקומך, וַהֲדַר – ולאחר שתעשה זאת 'וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וְהְיֵה בְּרָכָה' (שם יב ב), הרי ששינוי מקום מועיל לבטל את הנגזר על האדם בתחילה. מבארת הגמרא: וְאִידָךְ – ורבי יצחק שלא מנה את שינוי המקום בכלל הדברים הקורעים את גזר הדין, סבר שאין להביא ראיה מאברהם, דַּהֲוֹוּא – מה שזכה אברהם, אינו משום ששינה את מקומו, אלא זְכוּתָא דְּאַרְעָא יִשְׂרָאֵל שהלך אליה, הוּא דְּאַהְנְיָא לֵיהּ – היא שהועילה לו.

*

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, חַיָּיב אָדָם לְהִקְבִּיל פְּנֵי רַבּוֹ בְּרֶגֶל – בשלשה רגלים, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב' ד כג) לגבי השונמית שהלכה לבקש את ברכת אלישע, 'וַיֹּאמֶר [־בעלה] מַדּוּעַ אַתְּ הֹלֶכֶת אֵלָיו [־אל אלישע] הַיּוֹם, לֹא חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת'. מִכְּלָל דְּחֹדֶשׁ וְשַׁבָּת אִיבְּעֵי לֵהּ לְמֵיזַל – יש ללמוד מהפסוק שבשבת וראש חודש היה עליה ללכת להקביל את פני הרב.

*

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, חַיָּיב אָדָם לְטַהֵר אֶת עַצְמוֹ שלא יהיה טמא בְּרֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא ח) לגבי טומאת נבילה, 'מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם'. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, נאמר בפסוק 'וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ' יָכוֹל הייתי לומר שהכוונה שיִהוּ יִשְׂרָאֵל מוּזְהָרִין עַל מַגַּע נְבֵלָה, תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כא א) 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמִּיו', ומכאן אנו למדים שרק בְּנֵי אַהֲרֹן מוּזְהָרִין שלא להטמא למתים, אבל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין מוּזְהָרִין על כך. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר, וּמַה טוּמְאָה חֲמוּרָה – טומאת מת, רק כֹּהֲנִים מוּזְהָרִין עליה, אבל יִשְׂרָאֵלִים אֵינָן מוּזְהָרִין עליה, טוּמְאָה קַלָּה – טומאת נבלה לֹא כָּל שֶׁכֵּן שאין הישראלים מוזהרים עליה, אֶלָּא אם כן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ', בהכרח יש לפרש שהכוונה להזהיר את ישראל שיהיו טהורים בְּרֶגֶל.

*

אָמַר רַבִּי כְּרוּסְפְּדַאי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלֹשָׁה סְפָרִים – ספרי זכרון של מעשי הבריות נִפְתָּחִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֶחָד שֶׁל רְשָׁעִים גְּמוּרִין, שעוונותיהם מרובים על זכויותיהם, וְאֶחָד שֶׁל צַדִּיקִים גְּמוּרִין, שזכויותיהם מרובים, וְאֶחָד שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים, שזכויותיהם ועוונותיהם הם מחצה על מחצה. צַדִּיקִים גְּמוּרִין נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִין לְאַלְתַּר – מיד בראש השנה לְחַיִּים, רְשָׁעִים גְּמוּרִין נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִין לְאַלְתַּר לְמִיתָה, בֵּינוֹנִיִּים תְּלוּיִין וְעוֹמְדִין מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, אם זָכוּ ועשו תשובה נִכְתָּבִין ביום הכיפורים לְחַיִּים, ואם לֹא זָכוּ נִכְתָּבִין לְמִיתָה.

אָמַר רַבִּי אָבִין, מַאי קְרָא – מהו הפסוק בו נרמז דבר זה. שנאמר בתפלת דוד על אויביו (תהלים סט כט) 'יִמָּחוּ מִסֵּפֶר חַיִּים וְעִם צַדִּיקִים אַל יִכָּתֵבוּ', ויש לדרוש 'יִמָּחוּ מִסֵּפֶר' זֶה סִפְרָן שֶׁל רְשָׁעִים גְּמוּרִין, שלא יכתבו בו, 'חַיִּים' זֶה סִפְרָן שֶׁל צַדִּיקִים, 'וְעִם צַדִּיקִים [מהם] אַל יִכָּתֵבוּ', זֶה סִפְרָן שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים.

מקור נוסף לשלשת הספרים: רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר מֵהָכָא יש ללמוד זאת, נאמר בבקשת משה רבינו לה' שימחול לישראל על חטא העגל (שמות לב לב), 'וְאִם אַיִן [־אם אין אתה מוחל לעם ישראל] מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ'. ויש לדרוש, 'מְחֵנִי נָא' זֶה סִפְרָן שֶׁל רְשָׁעִים, 'מִסִּפְרְךָ' זֶה סִפְרָן שֶׁל צַדִּיקִים, 'אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ' זֶה סִפְרָן שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים.

*

תַּנְיָא, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שְׁלֹשָׁה כִּתּוֹת הֵן לְיוֹם הַדִּין הגדול שיהיה בזמן תחיית המתים, אַחַת שֶׁל צַדִּיקִים גְּמוּרִין – שרובם זכויות, וְאַחַת שֶׁל רְשָׁעִים גְּמוּרִין – שרובם עוונות, וְאַחַת שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים – שיש להם מחצה זכויות ומחצה עוונות. ומה דינם, צַדִּיקִים גְּמוּרִין נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִין לְאַלְתַּר לְחַיֵּי עוֹלָם הבא, ואינם יורדים לגיהנם כלל. רְשָׁעִים גְּמוּרִין נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִין לְאַלְתַּר לְגֵיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל יב ב) 'וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת עָפָר יָקִיצוּ אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדִרְאוֹן עוֹלָם', כלומר שבתחיית המתים שרבים מישני העפר יקיצו ויעמדו לתחיה, יהיו חלק שידונו לחיי עולם, דהיינו הצדיקים, וחלק ידונו לדראון עולם, דהיינו הרשעים. בֵּינוֹנִיִּים יוֹרְדִין לְגֵיהִנֹּם לזמן מועט,

וּמְצַפְצְפִין – צועקים ובוכים מתוך יסורים שעה אחת, **וְעוֹלִין** מהגיהנם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (זכריה יג ט) **'וְהֵבֵאתִי אֶת הַשְּׁלִשִׁית בָּאֵשׁ וּצְרַפְתִּים כִּצְרֹף אֶת הַכֶּסֶף וּבְחַנְתִּים כְּבְחֹן אֶת הַזָּהָב, הוּא יִקְרָא בִשְׁמִי וַאֲנִי אֶעֱנֶה אֹתוֹ'**, ויש לפרש הכתוב כך, ואביא את כת השלישית [־הבינוניים] באש של גיהנם, וניקיתים [על ידי יסורים] כפי שמנקים את הכסף והזהב, וכשיקראו בשמי אעלה אותם מגיהנם. **וַעֲלֵיהֶם אֲמָרָה חַנָּה** (שמואל א׳ ב י) **'ה' מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל'**, שלאחר שמורידם לגיהנם הרי הוא מעלה אותם.

בֵּית הִלֵּל חולקים וואוֹמְרִים, אין הבינוניים יורדים לגיהנם כלל, אלא מתקיים בהם האמור בשלש עשרה מדות של רחמים (שמות לד ו) **'וְרַב חֶסֶד'**, דהיינו שכיון שיש להם מחצה עבירות ומחצה זכויות, **מַטֶּה** הקב"ה את כף המאזניים **כְּלַפֵּי חֶסֶד**, ואינם יורדים לגיהנם. **וַעֲלֵיהֶם אָמַר דָּוִד** (תהלים קטו א) **'אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי', וַעֲלֵיהֶם אָמַר דָּוִד כָּל הַפָּרָשָׁה** [־פרק זה] **כּוּלָּהּ**, שנאמר בהמשך (פסוק ו) **'דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ'**, שאף שהם דלים במצוות ואינם יכולים להכריעם לזכות, הקב"ה מושיעם ומטה את הכף כלפי חסד.

הברייתא מביאה שיש רשעים שעונשם חמור יותר: **פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוּפָן, וּפּוֹשְׁעֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם בְּגוּפָן, יוֹרְדִין לְגֵיהִנֹּם וְנִידּוֹנִין בָּהּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וּלְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ גּוּפָן כָּלָה, וְנִשְׁמָתָן נִשְׂרֶפֶת, וְרוּחַ מְפַזַּרְתָּן** [־מפזרת את גופם שכלה ונעשה אפר] **תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵי צַדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר** בהבטחת ה' ליראי שמו לעתיד לבוא (מלאכי ג כא), **'וְעַסּוֹתֶם** [־וכבשתם] **רְשָׁעִים כִּי יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם'**.

ממשיכה הברייתא: **אֲבָל חַמִּינִין** שהפכו דברי אלהים חיים לרעה, כגון הצדוקים והבייתוסים, **וְהַמְּסוֹרוֹת** – מלשינים המוסרים ממון ישראל ביד הגויים, **וְהָאֶפִּיקוֹרְסִים** – מבזי תלמידי חכמים, ואלו **שֶׁכָּפְרוּ בַּתּוֹרָה** ואומרים שאין תורה מן השמים, **וְשֶׁכָּפְרוּ בִּתְחִיַּית הַמֵּתִים, וְשֶׁפֵּרְשׁוּ מִדַּרְכֵי צִבּוּר, וְשֶׁנָּתְנוּ חִיתִּיתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים, וְשֶׁחָטְאוּ וְהֶחֱטִיאוּ אֶת הָרַבִּים כְּגוֹן יָרָבְעָם בֶּן נְבָט וַחֲבֵרָיו, יוֹרְדִין לְגֵיהִנֹּם וְנִידּוֹנִין בָּהּ לְדוֹרֵי דּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה סו כד) **'וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי וגו'**, כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֶרְאוֹן לְכָל בָּשָׂר". ומבואר שאש הגיהנם תבער בהם לעולם, **וּגֵיהִנֹּם כָּלָה** – מתבטל לעתיד לבא, **וְהֵן** – ואנשי כת זו **אֵינָן כָּלִין**, אלא נענשים לעולם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים מט טו) **'וְצוּרָם לְבִלּוֹת שְׁאוֹל** (מִזְּבֻל לוֹ'), כלומר, שצורתם תבלה את השאול, והיינו שהגיהנם יכלה והם לא יכלו. **וְכָל כָּךְ לָמָּה** – ומדוע נענשים כל כך, **מִפְּנֵי שֶׁפָּשְׁטוּ יָדֵיהֶם בְּזִבּוּל** – שבגלל עוונותיהם נחרב בית המקדש, וכפי **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **'מִזְּבֻל לוֹ'**, והיינו, ש"צורם לבלות שאול" הוא מפני ש"מזבול לו", שהם גרמו להחריבו, **וְאֵין 'זְבוּל' אֶלָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר** (מלכים א׳ ח יג) **'בָּנֹה בָנִיתִי בֵית זְבֻל לָךְ'. וַעֲלֵיהֶם אָמְרָה חַנָּה** (שמואל א׳ ב י) **'ה' יַחֲתוּ מְרִיבָיו'** – ישברו מריביו של הקב"ה שגרמו להחריב את בית מקדשו, והיינו שלא תהא להם תקנה. **אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אָבִין, וּפְנִיהֶם** של רשעים אלו **דּוֹמִין לְשׁוּלֵי** [־לתחתית] **קְדֵירָה** ששחורה מחמת האש. **וְאָמַר רָבָא, וְאִינְהוּ** – ואלו הרשעים הם **מִשַּׁפְּרֵי שַׁפְּרֵי בְּנֵי מְחוֹזָא** – מהמעונגים והשמנים של העיר מחוזא, **וּמִקַּרְיָין** – ולעתיד יקראו **'בְּנֵי גֵיהִנֹּם'**.

מבארת הגמרא את הברייתא: **אָמַר מַר, בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים 'וְרַב חֶסֶד' מַטֶּה כְּלַפֵּי חֶסֶד**. מקשה הגמרא: **'וְהֵבֵאתִי אֶת הַשְּׁלִשִׁית בָּאֵשׁ'**, ומבואר שנידונים באש של גיהנם. מתרצת הגמרא: **הָתָם** – הכתוב שם עוסק **בְּפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוּפָן**. מקשה הגמרא: האם אפשר להעמיד את הפסוק **בְּפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוּפָן, וְהָא אָמְרַתְּ** לעיל **דְּלֵית לְהוּ תַּקָּנְתָּא**, אלא גופם כלה ונשמתם נשרפת, ואילו כאן מבואר שהקב"ה מנקה אותם מעוונותיהם על ידי יסורי גיהנם, ומעלה אותם משם. מתרצת הגמרא: **כִּי לֵית לְהוּ תַּקָּנָה** – מה שאמרו שלפושעי ישראל בגופם אין תקנה, הרי זה דוקא **בְּרוֹב עֲוֹנוֹת** – כשעוונותיהם רבים על זכויותיהם, ואילו **הָכָא**, מדובר כשיש להם **מֶחֱצָה עֲוֹנוֹת וּמֶחֱצָה זְכִיּוֹת, וְאִית בְּהוּ נַמִּי** – ויש בכלל עוונותיהם גם **עָוֹן דְּפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוּפָן**, והם **לֹא סַגְיָא לֵיהּ דִּלְאו** – אכן אין להם כפרה מבלי שיתקיים בהם מה שנאמר **'וְהֵבֵאתִי אֶת הַשְּׁלִשִׁית בָּאֵשׁ'**, אמנם כיון שיש להם מחצה זכויות, עולים לאחר זמן מגיהנם. **וְאִם לָאו** – ואם אין בהם עוון של פושעי ישראל בגופן, ויש להם מחצה עוונות ומחצה זכויות, עליהם אמרו בית הלל **'וְרַב חֶסֶד' מַטֶּה כְּלַפֵּי חֶסֶד**, ואין יורדים כלל לגיהנם.

*

שנינו בברייתא: **וַעֲלֵיהֶן** – ועל הבינוניים **אָמַר דָּוִד** (תהלים קטו א) **'אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה'**. **דָּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב 'אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה'', אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִימָתַי אֲנִי אֹהֲבָה לְפָנֶיךָ, בִּזְמַן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ קוֹל תַּחֲנוּנַי, 'דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ' אַף עַל פִּי שֶׁדַּלָּה אֲנִי מִן הַמִּצְוֹת**, כגון הבינוניים שאין זכויותיהם מכריעים את הכף, ואין בהם בכדי להצילם, **לִי נָאֶה לְהוֹשִׁיעַ**, להטות הכף כלפי חסד.

מבררת הגמרא: **פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוּפָן מַאי נִיהוּ** – מי הם. **אָמַר רַב, קַרְקַפְתָּא דְּלֵא מַנַּח תְּפִלִּין** – ראש שאינו מניח תפילין. ומי הם **פּוֹשְׁעֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם בְּגוּפָן. אָמַר רַב, בַּעֲבֵירָה** – החוטאים בגילוי ערות.

שנינו בברייתא: **וְשֶׁנָּתְנוּ חִיתִּיתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים. אָמַר רַב חִסְדָּא, זֶה פַּרְנָס הַמַּטִּיל אֵימָה יְתֵרָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל פַּרְנָס הַמַּטִּיל אֵימָה יְתֵרָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵינוֹ רוֹאֶה בֵּן תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר** (איוב לז כד) **'לָכֵן יִרְאוּהוּ אֲנָשִׁים, לֹא יִרְאֶה כָּל חַכְמֵי לֵב'** – מי שאנשים יראים ומפחדים ממנו, אינו רואה בנים חכמי לב.

שנינו בברייתא: **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, 'וְרַב חֶסֶד' מַטֶּה כְּלַפֵּי חֶסֶד**. מבררת הגמרא: **הֵיכִי עָבִיד** – איך מטה הקב"ה את הכף לזכות. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כּוֹבְשׁוֹ** – מכביד את כף המאזנים של הזכויות ומטה אותה כלפי מטה, ובכך מכריעה את כף העוונות. **שֶׁנֶּאֱמַר** (מיכה ז יט) **'יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ'** – יכריע את עוונותינו על ידי שיכבוש את כף הזכויות. דעה שניה: **רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר**, הקב"ה **נוֹשֵׂא** – מגביה את כף העוונות, וממילא כף הזכויות מכריעה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם ז יח) **'נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע'**, כלומר, הקב"ה נושא את העון כלפי מעלה ובכך הוא עובר על פשע. דעה שלישית: **תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**, הקב"ה **מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן** – מעביר ומוריד את העבירה הראשונה שבכף העוונות, וממילא אם יש לו מחצה זכויות ומחצה עוונות גוברות הזכויות על העוונות. **וְכֵן הִיא הַמִּדָּה** – כך היא הנהגת הקב"ה שעל ידה הוא מטה כלפי חסד. **אָמַר רָבָא, וְעָוֹן עַצְמוֹ אֵינוֹ נִמְחָק** – אף שהקב"ה מסיר את העוון הראשון מכף המאזנים, מכל מקום אינו מוחקו לגמרי, **דְּאִי אִיכָּא רוּבָּא עֲוֹנוֹת** – שאם גם לאחר הסרת עוון זה, עדיין יש לו מחצה עוונות, ונמצא שעם עוון זה יש לו רוב עוונות, **מְחַשְּׁבִי** הקב"ה עוון זה **בַּהֲדֵיהוּ** – יחד עם עוונותיו למנותו עם הרשעים הגמורים.

הגמרא מביאה דרשה אחרת מהפסוק שהוזכר לעיל: **(רבא אמר [אָמַר רָבָא], כָּל הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו** – מי שאינו מדקדק עם חבירו להשיבו מדה כנגד מדה על מה שציערו, אלא מעביר ומניח לו, **מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו** – מידת הדין עוברת ממנו ומניחתו, ואינה מדקדקת עמו להענישו על פשעיו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (מיכה ז יח) **'נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע'**, ויש לפרש, **לְמִי נוֹשֵׂא** [הקב"ה] **עָוֹן, לְמִי שֶׁעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע** שפשעו כנגדו.

הגמרא מביאה מעשה שהתקיים בו מה שדרש רבא: **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ חָלַשׁ** – חלה, **עָל רַב פַּפָּא לְשַׁיּוּלֵי בֵּיהּ** – נכנס רב פפא לשאול בשלומו, **חַזְיֵיהּ דְּחָלִישׁ לֵיהּ עָלְמָא** – ראה שעומד למות, **אָמַר לְהוּ** – לבני ביתו של רב הונא, **צְבִיתוּ לֵיהּ זְוִדְתָּא** – הכינו לו צידה לדרך, כלומר תכריכים, **לְסוֹף אִיתְּפַח** – הבריא, **הֲוָה מִיכְּסִיף רַב פַּפָּא לְמִיחְזֵיהּ** – התבייש רב פפא לראותו משום שביקש להכין לו תכריכים. **אָמְרוּ לֵיהּ** חבריו לרב הונא, **מַאי חֲזֵית** – מה ראית. **אָמַר (לֵיהּ) [לְהוּ]** רב הונא, **אִין, הָכִי הֲוָה** – אכן כך היה כפי שאמר רב פפא שהייתי עומד למות, **וְאָמַר לְהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** לבית דין של מעלה, **הוֹאִיל וְלֵא מוֹקִים בְּמִילֵּיהּ** – הואיל ואינו עומד על

המשך בעמוד מה

רש"י

ומצפצפים – צועקים ובוכים מתוך יסורין שעה אחת, ועולין. **מטה כלפי חסד** – הואיל ומחצה על מחצה הם – מטה את ההכרע לצד זכות ואין יורדין לגיהנם. **בגופן** – לקמיה מפרש. **המינין** – האנשים אשר הפכו דברי אלהים חיים לרעה, כגון צדוקים וביתוסים. **והמסורות** – מלשינים, שמוסרים ממון ישראל ביד הגוים. **אפיקורוס** – מבזה תלמידי חכמים. **שכפרו בתורה** – האומרים אין תורה מן השמים: שפירשו מדרכי ציבור לא גרסינן, דהיינו כל הני דלעיל. והך מתני' בסדר עולם, והכי גרסינן ליה התם שפירשו מדרכי הצבור, כגון המינין והמסורות כו'. מדרכי צבור – מדרכי ישראל. **ושנתנו היתיתם** – לקמן מפרש. **וצורם** – כמו רצורתם. **שפשטו ידיהם בזבול** – שהחריבו בהמ"ק בעוונם. **בני מחוזא** – מעונגים ושמינים היו. **ומקריין בני גיהנם** – כך יקראו להם. **והאמרת לית לה תקנתא** – דנעשין אפר, והכא "וצרפתים כצרוף את הכסף" – שימרקו יסוריהן את עונם. **דלה אני במצות** – כגון בינוניים, שאין זכיותיהן מכריעין לתלות להם בזכותם. **ולי יהושיע** – להטות כלפי חסד. **אמר רב יהודה** – גרסינן, ולא גרסינן "דאמר". **כובש** – את כף המאזנים של זכות, ומכריעין את העונות. **יכבוש עונותינו** – יכרעו בו. **נושא** – מגביה כף מאזנים של עון. **מעביר ראשון ראשון** – עון שבראשונים הבאים לתתם לכף – מעבירו ושומטו, שאם היו מחצה על מחצה, כיון שחסר אחד מהן – יכרעו הזכיות, וכך היא המדה. **ועון עצמו אינו נמחק** – אלא מונח לצד אחד. דאי איכא רובא עוונות בהדיה – ההוא עון מתחשב בהדייהו למנות עם רשעים גמורים. **המעביר על מדותיו** – שאינו מדקדק למדוד מדה למצערים אותו, ומניח מדותיו והולך לו. כמו: "אין מעבירין על המצות" (יומא דף לג,א) "אין מעבירין על האוכלין" (עירובין דף סד,ב) מניחן והולך לו. **מעבירין לו על כל פשעיו** – אין מדת הדין מדקדקת אחריהן, אלא מנחתן והולכת. **צביתו** – **ליה זוודתא** – הכינו לו צדה לדרך. מה היא צידת המתים – תכריכין. **איתפח** – נתרפא. **הכי הוה** – מיתה נקנסה עלי. **לא מוקים במיליה** – אינו מעמיד על מדותיו. **לא תקומו בהדיה** – לא תדקדקו אחריו. **אליה** – שמינה יש כאן, וקוץ בה. כלומר דבר תנחומין יש כאן, אבל יש בתוכה דבר קשה שאינו שוה לכל.

למי

תוספות

ועליהם אמר דוד אהבתי – דכתיב ביה: "אפפוני חבלי מות". וכתיב: "דלותי ולי יהושיע" – כשהוא דל במצות רב חסד מטה ומושיע, כדדרשינן לקמן. אי נמי: מלשון "דלה דלה לנו" (שמות ב) שמעלהו מבור עמוק, וכתיב בתריה (תהלים קטז) "שובי נפשי למנוחיכי" וגו' והדר: "אתהלך בארצות החיים".

המינים פליגי בה רב אחא ורבינא בפרק "אין מעמידין" (ע"ז כו,ב) (מהו מין) [ס"א].

כי לית להו תקנה ברוב עוונות – ואית בהו עון דפושעי ישראל בגופן, והא דאמר לעיל: רשעים, דהיינו רובן עוונות, נכתבים ונחתמים לאלתר לגיהנם – אע"ג דכתיב בקרא "לדראון עולם" לא שלא יהא להם תקנה, אלא נדונים שנים עשר חדש ועולים. והא דאמר בפרק "הזהב" (ב"מ דף נח,ב ושם) שלשה יורדים ואינם עולים – היינו לאלתר. והא דאמר ריש לקיש בסוף חגיגה (דף כז,א ושם) פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולט בהן – הא אמר עלה בריש "עושין פסין" (עירובין דף יט,א ושם) דנחזית אברהם ומסיק להו.

קרקפתא דלא מנח תפלין – אם עוסק בתורה – כמניח תפלין דמי, דאמר במכילתא: העוסק בתורה פטור מן התפלין. ורבינו תם מפרש: דהכא כשהמצוה בזויה עליו, שמגונות עליו רצועות של תפלין שבראשו. אבל אם יראה להניח משום דבעינן גוף נקי כאלישע בעל בנפים, דאיתא בריש "במה טומנין" (שבת דף מט,א ושם) והוא דואג כל שעה שנא לא יוכל להזהר לשמרה בטהרה ובקדושה – הא ודאי אין עליו דין פושעי ישראל בגופן. וכל הני דשמעתין בשלא עשה תשובה, אבל עשה תשובה – אמרינן ביומא (דף פו,א) דתשובה תולה ומיתה ממרקת.

אמר רב בעבירה – בעריות, שכן בן נח מוזהר עליו, כדאיתא בפ' "ארבע מיתות" (סנהדרין דף נו,א).

בתחלה

1 ומצפצפים ועולין, שנאמר "והבאתי את השלישית
2 באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את
3 הזהב הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו" ועליהם
4 אמרה חנה: "ה' ממית ומחיה מוריד שאול ועל". בית
5 הלל אומרים: "ורב חסד" מטה כלפי חסד, ועליהם
6 אמר דוד "אהבתי כי ישמע ה' את קולי" ועליהם
7 אמר דוד כל הפרשה כולה "דלותי ולי יהושיע".
8 פושעי ישראל בגופן, ופושעי אומות העולם בגופן -
9 יורדין לגיהנם, ונידונין בה שנים עשר חדש, לאחר
10 שנים עשר חדש גופן כלה, ונשמתן נשרפת, ורוח
11 מפזרתן תחת כפות רגלי צדיקים, שנאמר "ועסותם
12 רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם". אבל
13 המינין, והמסורות, והאפיקורסים, שכפרו בתורה,
14 ושכפרו בתחיית המתים, ושידרשו מדרכי צבור,
15 ושנתנו היתיתם בארץ חיים, ושחטאו והחטיאו את
16 הרבים, כגון ירבעם בן נבט וחביריו - יורדין לגיהנם,
17 ונידונין בה לדורי דורות, שנאמר "ויצאו וראו בפגרי
18 האנשים הפושעים בי" וגו' - גיהנם כלה והן אינן
19 כלין, שנאמר "צורם לבלות שאול מזבול לו". וכל
20 כך למה - מפני שפשטו ידיהם בזבול, שנאמר
21 "מזבול לו", ואין זבול אלא בית המקדש, שנאמר
22 "בנה בניתי בית זבול לך" ועליהם אמרה חנה "ה'
23 יחתו מריביו". אמר רבי יצחק בר אבין: ופגיהם דומין
24 לשולי קדירה. ואמר רבא: ואינהו משפחרי שפירי בני מחוזא, ומקריין בני גיהנם. אמר מר:
25 בית הלל אומרים: "ורב חסד" מטה כלפי חסד. והכתיב: "והבאתי את השלישית באש".
26 - היתם בפושעי ישראל בגופן. - פושעי ישראל בגופן? והא אמרת לית להו תקנתא! - כי
27 לית להו תקנה ברוב עונות, הכא - מחצה עונות ומחצה זכיות, ואית בהו נמי עון דפושעי
28 ישראל בגופן, לא סגיא ליה דלאו "והבאתי את השלישית באש", ואם לאו - "ורב חסד"
29 מטה כלפי חסד, ועליהן אמר דוד "אהבתי כי ישמע ה' דרש רבא: מאי דכתיב "אהבתי כי
30 ישמע ה' אמרה בנפת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, אימתי אני אהובה
31 לפניך - בזמן שאתה שומע קול תחנוני. "דלותי ולי יהושיע" אף על פי שדלה אני מן המצות - לי נאה להושיע. פושעי ישראל
32 בגופן מאי ניהו? אמר רב: קרקפתא דלא מנח תפלין. פושעי אומות העולם בגופן - אמר רב: בעבירה. ושנתנו היתיתם בארץ חיים,
33 אמר רב חסדא: זה פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים. אמר רבי יהודה אמר רב: כל פרנס המטיל אימה יתירה
34 על הצבור שלא לשם שמים - אינו רואה בן תלמיד חכם, שנאמר "לכן יראוהו אנשים לא יראה כל חכמי לב". בית הלל אומרים:
35 "ורב חסד" מטה כלפי חסד. היכי עביד? רבי אליעזר אומר: כובשו, שנאמר "ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו", רבי יוסי בר חנינא
36 אמר: נושא, שנאמר "נושא עון ועובר על פשע". תנא דבי רבי ישמעאל: מעביר ראשון ראשון, וכן היא המדה. אמר רבא: ועון
37 עצמו אינו נמחק, דאי איכא רובא עונות - מחשיב בהדייהו. רבא אמר: כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר
38 "נושא עון ועובר על פשע" למי נושא עון - למי שעובר על פשע. רב הונא בריה דרב יהושע חלש, על רב פפא לשיולי ביה. חזייה
39 דחלש ליה עלמא, אמר להו: צביתו ליה זוודתא. לסוף איתפח, הוה מיכסיף רב פפא למיחזייה. אמר ליה: מאי חזית? אמר ליה
40 אין, הכי הוה. ואמר להו הקדוש ברוך הוא: הואיל ולא מוקים במיליה - לא תקומו בהדייה, שנאמר "נושא עון ועובר על פשע"
41 למי נושא עון - לעובר פשע. "לשארית נחלתו" אמר רבי אחא בר חנינא: אליה וקוץ בה; "לשארית נחלתו" - ולא לכל נחלתו,

למי

נוסח הפסוקים בתפילה הוא, כמובן ככתוב בתנ"ך, אלא לפעמים ישנם כה נוסחאות.

תוספות

בתחלה כי אתה תשלם – והכי קאמר קרא: "ולך ה' החסד" – ליכנס לפנים משורת הדין, כשאתה רואה שאין העולם מתקיים כשתשלם לאיש כמעשהו.

שלש עשרה מדות – אומר רבינו תם דשני שמות הראשונים הם שני מדות, כדאמרינן הכא "אני ה' קודם שיחטא לרחם עליו, ואני מרחם לאחר שיחטא אם ישוב. ה' מדת רחמים הוא, ולא כאלהים שהוא מדת הדין. "ענן ופשע וחטאה ונקה" הם נמנים בד', כדאית' ביומא בפ' "שני שעירים" (דף לו,ב ושם) דעונות – אלו זדונות, פשעים – אלו המרדים, וחטאות – אלו השגגות. ובמגלת סתרים דרבינו נסים אין מונה שם הראשון, שיש פסיק בין השמות, משום דהכי קאמר קרא: הקב"ה ששמו ה' קרא: "ה' רחום וחנון" ו"נוצר חסד לאלפים" מונה בשתי מדות, דנוצר חסד היינו מדה אחת, לאלפים מדה אחרת, שמדה טובה מרובה חמש מאות על מדת פורענות, דהתם כתיב: "על רבעים" והכא כתיב "לאלפים".

ושב ורפא לו – סליחת העון קרא רפואה, כדאיתא פרק שני דמגילה (דף יז,ב).

אשר לא ישא פנים – פשטיה דקרא אפני אדם קאי, שאין נושא פנים בשביל גדולתו ועושרו, או באדם זקן ונשוא פנים, כדכתיב (דברים כח) "אשר לא ישא פנים לזקן". אבל "ישא ה' פניו אליך" – אפני שכינה קאי, שיראה לך פנים שחקות ולא פנים של כעס. והא דלא פריך הכא מדכתי' (איוב מב) "וישא ה' את פני איוב" וכתיב (שם) "כי אם פניו אשא" – משום דהתם [חסן] בשביל צדקו: [עי' תוס' נדה ע: ד"ה כתוב וכו' הניחו בקושיא].

כאן

רש"י

למי שמשים עצמו כשירים. **צדיק** – במשפט אמת. **חסיד** – נכנס לפנים מן השורה. **ולבסוף** – כשרואה שאין העולם מתקיים בדין. ה' ה' – מדת רחמים. אני מרחם קודם שיחטא, ואני מרחם אחר שיחטא, אם ישוב. **ברית כרותה לשלש עשרה מדות** – הללו שאם יזכירום ישראל בתפלת תעניתם אינן חוזרות ריקם. **הנה אנכי כורת ברית** – על האמור למעלה. **בינתים** – בין ראש השנה ליום הכפורים. **עתים לטובה כו'** – פעמים שהעתים הנתונים לסוף השנה לטובה היא, להקל עליה מן הפורענות הנגזר עליה בר"ה. **ופעמים שהוא לרעה** – לפחות מן הטובה שפסקו לה. **על הארץ שצריכה להם** – על השדות ועל הכרמים ועל הגנות. **שלא בזמנן** – לפני הזריעה. **ועל הארץ שאינה צריכה להם** – ביערות ובמדברות. **סימניות** – בין פסוק לפסוק יש סימנין הפוכין, כזה. **אכין ורקין** – באין לדרשה למעט את הדיבור, כאכין ורקין שהן מיעוטין, לומר לא בכל שעה שיצעקו אל ה' בצר להם יוציאם ממצוקותיהם, אלא אם כן צעקו קודם גזר דין.

לגרדום

לְמִי שֶׁמַּשִּׂים עַצְמוֹ כְּשֵׁירִים. רַב הוּנָא רָמֵי: כְּתִיב "צַדִּיק ה' בְּכָל דְּרָכָיו" וּכְתִיב "וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו". בַּתְּחִלָּה - צַדִּיק, וּלְבַסּוֹף - חָסִיד. רַבִּי אֶלְעָזָר רָמֵי: כְּתִיב "וּלְךָ ה' חָסֶד" וּכְתִיב "כִּי אַתָּה תְּשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ", בַּתְּחִלָּה - "כִּי אַתָּה תְּשַׁלֵּם כְּמַעֲשֵׂהוּ", וּלְבַסּוֹף - וּלְךָ ה' חָסֶד". אִילְפַּי, וְאָמְרִי לָהּ אִילְפָא, רָמֵי: כְּתִיב "וְרַב חֶסֶד" וּכְתִיב "וֶאֱמֶת"! בְּתְחִלָּה - וֶאֱמֶת, וּלְבַסּוֹף - "וְרַב חֶסֶד". "וַיַּעֲבוֹר ה' עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא", אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִלְמְלֵא מִקְרָא כָּתוּב אִי אֶפְשָׁר לְאוֹמְרוֹ, מְלַמֵּד שֶׁנִּתְעַטֵּף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשְׁלִיחַ צִבּוּר, וְהֶרְאָה לוֹ לְמֹשֶׁה סֵדֶר תְּפִלָּה. אָמַר לוֹ: כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל חוֹטְאִין - יַעֲשׂוּ לְפָנַי כַּסֵּדֶר הַזֶּה, וַאֲנִי מוֹחֵל לָהֶם. "ה' ה' אֵנִי הוּא קוֹדֶם שֶׁיֶּחֱטָא הָאָדָם, וַאֲנִי הוּא לְאַחַר שֶׁיֶּחֱטָא הָאָדָם וַיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה. "אֵל רַחוּם וְחַנּוּן" אָמַר רַב יְהוּדָה: בְּרִית כְּרוּתָה לִשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁאֵינָן חוֹזְרוֹת רֵיקָם, שֶׁנֶּאֱמַר "הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁמְּקָרַעַת גְּזַר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר "הַשְׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה וְאָזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב וְרָפָא לוֹ". אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי: וְדִלְמָא לִפְנֵי גְּזַר דִּין? - אָמַר לֵיהּ: "וָשָׁב וְרָפָא לוֹ" כְּתִיב, אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ רְפוּאָה - הֱוֵי אוֹמֵר זֶה גְּזַר דִּין. מֵיתִיבִי: הַשָּׁב בֵּינְתַּיִם - מוֹחֲלִין לוֹ, לֹא שָׁב בֵּינְתַּיִם, אֲפִילּוּ הֵבִיא כָּל אֵילֵי נְבָיוֹת שֶׁבָּעוֹלָם - אֵין מוֹחֲלִין לוֹ! - לָא קַשְׁיָא; אֹהֶא - בְּיָחִיד, הָא - בְּצִבּוּר. מֵיתִיבִי: "עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ" - עִתִּים לְטוֹבָה עִתִּים לְרָעָה. עִתִּים לְטוֹבָה כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל רְשָׁעִים גְּמוּרִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּפָסְקוּ לָהֶם גְּשָׁמִים מוּעָטִים, לַסּוֹף חָזְרוּ בָּהֶן. לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶן - אִי אֶפְשָׁר, שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה גְּזֵרָה. אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹרִידָן בִּזְמַנָּן עַל הָאָרֶץ הַצְּרִיכָה לָהֶן, הַכֹּל לְפִי הָאָרֶץ, עִתִּים לְרָעָה כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל צַדִּיקִים גְּמוּרִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּפָסְקוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים מְרוּבִּין, לַסּוֹף חָזְרוּ בָּהֶן, לִפְחוֹת מֵהֶן - אִי אֶפְשָׁר, שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה גְּזֵרָה. אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹרִידָן שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּן עַל הָאָרֶץ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לָהֶן. לְטוֹבָה מִיהָא לִיקְרַעֵיהּ לִגְזַר דִּינַיְיהוּ וְלוֹסִיף לְהוּ! - שָׁאנֵי הָתָם דְּאֶפְשָׁר בְּהָכִי. תָּא שְׁמַע: "וּוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים הֵמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי ה' וְגו'. "וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו... יָחוּגוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר" וְגו'. "וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם" וְגו'... "יוֹדוּ לַה' חַסְדּוֹ" וְגו' - עֲשָׂה לָהֶן סִימָנִיּוֹת כְּאַכִּין וְרַקִּין שֶׁבַּתּוֹרָה, לוֹמַר לְךָ: צָעֲקוּ קוֹדֶם גְּזַר דִּין - נַעֲנִין, צָעֲקוּ לְאַחַר גְּזַר דִּין - אֵינָן נַעֲנִין! - הָנֵי נַמִּי כִּיחִידִין דָּמוּ. תָּא שְׁמַע: שָׁאֲלָה בְּלוֹרְיָא הַגִּיּוֹרֶת אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל: כְּתִיב בְּתוֹרַתְכֶם "אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים" וּכְתִיב "יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ". נִטְפַּל לָהּ רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, אָמַר לָהּ: אֲמָשׁוֹל לְךָ מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה - לְאָדָם שֶׁנּוֹשֶׂה בַּחֲבֵירוֹ מָנֶה, וְקָבַע לוֹ זְמַן בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְנִשְׁבַּע לוֹ בְּחַיֵּי הַמֶּלֶךְ. הִגִּיעַ זְמַן וְלֹא פָרַעוֹ, בָּא לְפַיֵּס אֶת הַמֶּלֶךְ. וְאָמַר לוֹ: עֶלְבּוֹנִי מָחוּל לְךָ, לְךָ וּפַיֵּס אֶת חֲבֵירְךָ. הָכָא נַמִּי, כָּאן - בַּעֲבֵירוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כָּאן - בַּעֲבֵירוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ. עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְלִימֵּד:

כאן

לימוד התורה בכל יום ויום נוגע בנפשות ממש. לא לבד בנפש הלומד, כי אם גם בנפשות בני ביתו, שאז אוויר הבית הוא אוויר תורה ויראת שמים.

היום יום ד חשוון

יהי רצון שלא יתרשם מהחשש מה תהיה התגובה של אלו שעומד עמהם בקישור . . כיוון שלא דברי הם ולא דבריו, כי-אם פסק דין בתורתנו הקדושה תורת חיים כפשוטה.

ממכתב י"ד מר-חשוון, תש"כ

לְמִי שֶׁמֵּשִׁים עַצְמוֹ כְּשִׁירַיִם שאינם נחשבים, כך אינו חשוב בעיני עצמו ואינו מתגאה.

*

רַב הוּנָא רָמֵי – הקשה סתירה, כְּתִיב (תהילים קמה יז) 'צַדִּיק ה' בְּכָל דְּרָכָיו'. ומשמע שה' מתנהג במשפט אמת וצדק, וּכְתִיב בהמשך הפסוק 'וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו', שהקב"ה מתנהג בחסידות, לפנים משורת הדין. ותירץ: בַּתְּחִלָּה הקב"ה נוהג כְּצַדִּיק, במשפט אמת וצדק, וּלְבַסּוֹף כשרואה שאין העולם מתקיים בדין אמת, הרי הוא חָסִיד ונוהג לפנים משורת הדין.

רַבִּי אֶלְעָזָר רָמֵי – הקשה סתירה, כְּתִיב (תהילים סב יג) 'וּלְךָ ה' חָסֶד', שהקב"ה מתנהג במדת החסד, לפנים משורת הדין, וּכְתִיב בהמשך הפסוק, 'כִּי אַתָּה תְּשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ', שהקב"ה מדקדק לשלם לאדם לפי מעשיו. ותירץ: בַּתְּחִלָּה נוהג הקב"ה בבחינת 'כִּי אַתָּה תְּשַׁלֵּם לאיש כְּמַעֲשֵׂהוּ', וּלְבַסּוֹף כשרואה שאין העולם מתקיים במדה זו, נוהג במדת 'וּלְךָ ה' חָסֶד'.

אִילְפָּא, וְאָמְרֵי לַהּ אִילְפָא [־ויש אומרים שמועה זו בשם אילפא] רָמֵי – הקשה סתירה, כְּתִיב בי"ג מידות של רחמים 'וְרַב חֶסֶד' (שמות לד ו), והיינו שהקב"ה נוהג במידת החסד לפנים משורת הדין, וּכְתִיב בהמשך 'וֶאֱמֶת', שהקב"ה מתנהג בדין אמת בלי ויתור. ותירץ: בַּתְּחִלָּה נוהג הקב"ה במדת 'וֶאֱמֶת', וּלְבַסּוֹף כשרואה שאין העולם מתקיים במידה זו, נוהג במדת 'וְרַב חֶסֶד'.

הגמרא ממשיכה לדרוש בפרשת י"ג מידות של רחמים: נאמר (שמות לד ו) 'וַיַּעֲבֹר ה' עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב, אִי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ – אם לא היה כתוב כן בפסוק אי אפשר היה לומר דבר זה מעצמנו, שהפסוק מְלַמֵּד שֶׁנִּתְעַטֵּף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ועבר לפני התיבה כְּשְׁלִיחַ צִבּוּר, וְהֶרְאָה לוֹ לְמֹשֶׁה סֵדֶר תְּפִלָּה של י"ג מדות רחמים, וְאָמַר לוֹ, כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל חוֹטְאִין, יַעֲשׂוּ לְפָנַי כְּסֵדֶר הַזֶּה [־יאמרו לפני סדר י"ג מידות אלו], וַאֲנִי מוֹחֵל לָהֶם.

הגמרא דורשת את המשך הפסוק: 'ה' ה'', שם הוי"ה מורה על מדת רחמים, והוכפל כדי לומר שאֲנִי הוּא במדת רחמים קוֹדֶם שֶׁיֶּחֱטָא הָאָדָם, וַאֲנִי הוּא במדת רחמים גם לְאַחַר שֶׁיֶּחֱטָא הָאָדָם וְיַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה. 'אֵל רַחוּם וְחַנּוּן' וְגוֹ'. אָמַר רַב יְהוּדָה, בְּרִית כְּרוּתָה לִשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת אלו, שֶׁאֵינָן חוֹזְרוֹת רֵיקָם אם יזכירום ישראל בתפלת תעניתם, שֶׁנֶּאֱמַר אחר פסוקי י"ג מדות (שם לד י), 'הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית' על י"ג מידות האמורים קודם לכן.

*

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה, שֶׁמְּקָרַעַת גְּזַר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ו י) 'הַשְּׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה, וְאָזְנָיו הַכְבֵּד, וְעֵינָיו הָשַׁע, פֶּן יִרְאֶה בְעֵינָיו, וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע, וּלִבּוֹ יָבִין וָשָׁב וְרָפָא לוֹ', הרי שאם 'שב' בתשובה אזי 'רפא לו' ונקרע גזר דינו הרע. מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי, וְדִלְמָא – שמא פסוק זה נאמר על החוזר בתשובה לִפְנֵי גְּזַר דִּין, ומניין שהתשובה מועילה גם לקרוע את גזר הדין. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ אביי, 'וְרָפָא לוֹ' כְּתִיב, ומשמע שמועיל למי שזקוק לרפואה, וְאֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ רְפוּאָה – ועל איזה מצב שייך לומר שהוא בחולה הזקוק לרפואה, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה גְּזַר דִּין – שכבר נגזר דינו של האדם, והתשובה מועילה לו לרפאותו ולקרוע את גזר דינו.

מקשה הגמרא על רבי יוחנן: מִיתִיבִי, שנינו בברייתא, הַשָּׁב בֵּינָתַיִם – בין ראש השנה ליום הכיפורים, מוֹחֲלִין לוֹ, לֹא שָׁב בֵּינָתַיִם, אֲפִילּוּ עשה תשובה אחר יום הכיפורים, וגם הֲבִיא לקרבן כָּל אֵילֵי נְבָיוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, אֵין מוֹחֲלִין לוֹ. ומבואר שאין תשובה מועילה לאחר שכבר נגזר דינו ביום הכיפורים. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא שאמרה שאין תשובה מועילה לאחר גזר דין עוסקת בְּיָחִיד, וְהָא – ודברי רבי יוחנן שתשובה קורעת את גזר הדין אמורים בְּצִבּוּר.

מקשה הגמרא: מִיתִיבִי, שנינו בברייתא, נאמר בתורה (דברים יא יב) 'עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ [־בארץ ישראל] מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה'. והיינו שה' בוחן את דין יושבי הארץ במשך כל השנה, ופעמים שהעִתִּים [־הזמנים] שבמשך השנה שבודק בהם הדין לְטוֹבָה הם, שעל ידי כן מיקל בגזר הדין שנגזר בראש השנה, ופעמים שהעִתִּים שבהם נבדק דינם לְרָעָה הם. מפרשת הברייתא, עִתִּים לְטוֹבָה כֵּיצַד, חֲרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל רְשָׁעִים גְּמוּרִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּפָסְקוּ לָהֶם שירדו גְּשָׁמִים מוּעָטִים, וּלְסוֹף חָזְרוּ בָּהֶן, ושבו בתשובה. לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶן [־על הגשמים], אִי אֶפְשָׁר, שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה גְּזֵרָה ואי אפשר לבטלה, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹרִידָן [־את הגשמים המועטים] בִּזְמַנָּן – בזמן שמועילים לזריעה, וְעַל הָאָרֶץ הַצְרִיכָה לָהֶן, והיינו על השדות והכרמים והגינות, הַכֹּל לְפִי הָאָרֶץ – כל קרקע כפי מדת הגשמים שהיא זקוקה. עִתִּים לְרָעָה כֵּיצַד, חֲרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל צַדִּיקִים גְּמוּרִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּפָסְקוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים מְרוּבִּין, לְסוֹף חָזְרוּ בָּהֶן וחטאו. לְפִחוֹת מֵהֶן – להוריד רק גשמים מועטים, אִי אֶפְשָׁר, שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה גְּזֵרָה, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹרִידָן שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּן, והיינו, קודם שנזרעו השדות, וְעַל הָאָרֶץ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לָהֶן, והיינו, ביערות ובמדבריות, שאין בהם תועלת. מסיימת הגמרא את קושייתה: ולפי מה שהתבאר שכשציבור חוזרים בתשובה נקרע רוע גזר דינם הקשה, אם כן לְטוֹבָה מִיהָא לִיקְרַעֵיהּ הקב"ה לְגָזַר דִּינֵיהוּ של יושבי ארץ ישראל, וְלוֹסִיף לְהוּ – ויוסיף להם גשמים יותר ממה שנגזר עליהם בתחלה. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם דְּאֶפְשָׁר בְּהָכִי – שונה הדבר באופן שאפשר לשנות את גזר הדין לטובה על ידי הורדת הגשמים בזמנם ובמקומם, שאין הקב"ה קורע את גזר הדין, ורק כשאין דרך לקיים את גזר הדין באופן שיהא לטובה, קורעים את גזר דינם של הציבור שחזרו בתשובה.

הגמרא מביאה ראיה שגם גזר דין של ציבור אינו נקרע: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, נאמר בתתהילים (קז כג־לא) 'יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים, הֵמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי ה' וְגוֹ', וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו וגו', יַחֲווּ בַּיָּם כְּשִׁכּוֹר וְגוֹ', וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם וְגוֹ', יוֹדוּ לַה' חַסְדּוֹ' וְגוֹ'. עֲשָׂה לָהֶן בין פסוק לפסוק סִימָנִיּוֹת כמין נו"ן הפוכה להפסיק ביניהם, כדי לדורשן כְּאַכִּין וְרַקִּין שֶׁבַּתּוֹרָה – כדרך שדורשין 'אך' ו'רק' בתורה, שבאים למעט, וגם כאן הכוונה למעט ולוֹמַר לָךְ שדוקא אם צָעֲקוּ וְהתפללו לה' שיצילם קוֹדֶם גְּזַר דִּין הרי הם נַעֲנִין, אבל אם צָעֲקוּ לְאַחַר גְּזַר דִּין, אֵינָן נַעֲנִין. והרי שאף שהיורדים באניות רבים הם, מכל מקום אין גזר דינם נקרע כשחוזרים בתשובה. דוחה הגמרא: הָנֵי נַמִּי – גם יורדי הים, כִּיחִידִין דָּמוּ – נחשבים כיחידים, ולכן אין גזר דינם נקרע.

ראיה נוספת שאין גזר דין ציבור נקרע: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, שָׁאֲלָה בְּלוֹרְיָא הַגִּיּוֹרֶת אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל, כְּתִיב בְּתוֹרָתְכֶם (דברים י יז) 'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וגו' אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים'. ומבואר שהקב"ה אינו נושא פנים לאדם, ומאידך כְּתִיב בברכת כהנים (במדבר ו כו) 'יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ'. וקשה כיצד מברכים הכהנים שישא ה' את פניו לישראל. נִטְפַּל לָהּ רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן לתרץ לה קושייתה, אָמַר לָהּ, אֶמְשׁוֹל לָךְ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְאָדָם שֶׁנּוֹשֶׂה בַּחֲבֵירוֹ מָנֶה – שתובע מחבירו מנה שהוא חייב לו, וְקָבַע לוֹ הלוה זְמַן לפרעון החוב בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְנִשְׁבַּע לוֹ בְּחַיֵּי הַמֶּלֶךְ שיפרע לו את החוב בזמן, הִגִּיעַ זְמַן הפרעון וְלֹא פְרָעוֹ, בָּא הלוה לְפַיֵּס אֶת הַמֶּלֶךְ על שלא קיים את מה שנשבע בחייו, וְאָמַר לוֹ המלך, עֶלְבּוֹנִי מָחוּל לָךְ, אבל לֵךְ וּפַיֵּס אֶת חֲבֵירְךָ. הָכָא נַמִּי – אף כאן יש לפרש, כָּאן – מה שנאמר 'יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ' נאמר בַּעֲבִירוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, שהקב"ה נושא את פני החוטאים אליו ושבים בתשובה, כָּאן – מה שנאמר 'אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים' מדובר בַּעֲבֵירוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ, שאין הקב"ה נושא את פניו עד שיפייס את חבירו. עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְלִימֵּד שאפשר ליישב באופן אחר את סתירת הכתובים,

---

ברכה היא מלשון המשכה, והפירוש דברוך אתה הוי' הוא להמשיך שם הוי' שיהיה ברוך ונמשך בגילוי למטה.

ממאמר שבת-פרשת חיי שרה, ה'תנש"א

כָּאן – הפסוק 'יִשֹּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ' עוסק קוֹדֶם גְּזַר דִּין, **כָּאן** – והפסוק 'אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים' עוסק לְאַחַר גְּזַר דִּין, שאין הקב"ה נושא פנים ואינו קורע את גזר הדין לאחר שכבר נחתם. מסיימת הגמרא את קושייתה: הרי שאין מועילה תשובה לאחר גזר דין. מתרצת הגמרא: **הָכָא נַמִּי בְּיָחִיד** – אף דברי רבי עקיבא שאין הקב"ה נושא פנים לאחר גזר הדין עוסקים ביחיד, אולם בציבור מועילה תשובה אף לאחר גזר דין.

הגמרא ממשיכה בענין זה: ומה שאמרו שגְּזַר דִּין דְּיָחִיד אינו יכול להקרע, **תַּנָּאֵי הִיא** – שנוי במחלוקת תנאים, **דְּתַנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, שְׁנַיִם שֶׁעָלוּ לַמִּטָּה** מחמת חוליים, **וְחוֹלְיָין שָׁוֶה, וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁעָלוּ לַגַּרְדּוֹם** [־מקום שדנים בו בני אדם להריגה] **לִידּוֹן, וְדִינָן שָׁוֶה** – ושניהם נידונים על אותו עוון, **זֶה יָרַד** ממיטתו ונתרפא, **וְזֶה לֹא יָרַד** ממטתו, אלא מת בחוליו, **זֶה נִיצַּל** מהגרדום ויצא זכאי בדינו, **וְזֶה לֹא נִיצַּל**, אלא נפסק דינו למיתה. ויש לשאול, **מִפְּנֵי מָה זֶה יָרַד וְזֶה לֹא יָרַד, זֶה נִיצַּל וְזֶה לֹא נִיצַּל**. והתשובה היא, **זֶה הִתְפַּלֵּל וְנַעֲנָה, וְזֶה הִתְפַּלֵּל וְלֹא נַעֲנָה. וּמִפְּנֵי מָה זֶה נַעֲנָה וְזֶה לֹא נַעֲנָה**, משום שזה **הִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה שְׁלֵימָה** – התכוין בתפלתו, ולכן **נַעֲנָה**, **וְזֶה לֹא הִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה שְׁלֵימָה**, ולכן **לֹא נַעֲנָה. רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, כָּאן** – זה שהתפלל ונענה, משום שהתפלל קוֹדֶם גְּזַר דִּין, **כָּאן** – זה שהתפלל ולא נענה, משום שהתפלל לְאַחַר גְּזַר דִּין. **רַבִּי יִצְחָק אָמַר, יָפֶה צְעָקָה לְאָדָם בֵּין קוֹדֶם גְּזַר דִּין בֵּין לְאַחַר גְּזַר דִּין**, שגם לאחר גזר דין מועילה התפילה לאדם. ומבואר שלרבי יצחק מועילה תשובה לאחר גזר דין, ולרבי אלעזר אין מועילה.

הגמרא מקשה על מה שנתבאר לעיל שגזר דין של ציבור נקרע על ידי תשובה: **וּגְזַר דִּין דְּצִבּוּר מִי מִיקְּרַע, וְהָא** יש להקשות שכָּתוּב **אֶחָד אוֹמֵר** (ירמיה ד יד) 'כִּבְסִי מֵרָעָה לִבֵּךְ יְרוּשָׁלִַם לְמַעַן תִּוָּשֵׁעִי' וגו'. ומשמע שמועיל כיבוס הלב וחזרה בתשובה, ולעומת זאת כְּתִיב (שם ב כב) 'כִּי אִם תְּכַבְּסִי בֹּרִית' [־חומר המנקה בגדים] 'וְתַרְבִּי לָךְ בֹּרִית' [־חומר נוסף המנקה] 'נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ לְפָנַי' – ישאר כתם עוונך לפני, ומשמע שאין מועילה תשובה. **מַאי לָאו** – וכי לא נתרץ את סתירת הפסוקים **שכָּאן** – הפסוק 'כִּבְסִי מֵרָעָה לִבֵּךְ' נאמר **קוֹדֶם גְּזַר דִּין, כָּאן** – והפסוק 'נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ לְפָנַי' נאמר **לְאַחַר גְּזַר דִּין**. והרי שאין מועילה תשובה אחר גזר דין אפילו לציבור. מתרצת הגמרא: **לֹא** כך ניישב את סתירת הפסוקים, אלא **אִידִי וְאִידִי** – שני הפסוקים נאמרו **לְאַחַר גְּזַר דִּין, וְלֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – הפסוק 'נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ לְפָנַי' נאמר **בְּגְזַר דִּין שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ שְׁבוּעָה** שאינו נקרע אף בציבור, **כָּאן** – והפסוק 'כִּבְסִי מֵרָעָה לִבֵּךְ' נאמר **בְּגְזַר דִּין שֶׁאֵין עִמּוֹ שְׁבוּעָה**, ובו מועילה תשובה בציבור. **וּכְדְרַב שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי, דְּאָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי, וְאָמְרֵי לַהּ אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַב יוֹנָתָן, מִנַּיִן לְגְזַר דִּין שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ שְׁבוּעָה שֶׁאֵינוֹ נִקְרָע, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמואל א' ג יד) '[וְ]לָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי אִם יִתְכַּפֵּר עֲוֹן בֵּית עֵלִי בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה עַד עוֹלָם'. אגב הזכרת הכתוב לענין גזירת בני עלי, דנה הגמרא בענין זה: **אָמַר רָבָא**, מלשון הפסוק האמור יש לדייק שדווקא 'בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה' **אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר, אֲבָל מִתְכַּפֵּר בְּתוֹרָה** – על ידי עסק התורה **אַבָּיֵי אָמַר, 'בְּזֶבַח וּמִנְחָה' אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר, אֲבָל מִתְכַּפֵּר בְּתוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים.**

מספרת הגמרא: **רַבָּה וְאַבָּיֵי מִדְּבֵית עֵלִי קָאָתוּ** – היו מצאצאי בית עלי, **רַבָּה דַּעֲסַק בַּתּוֹרָה, חַיָּה אַרְבָּעִין שְׁנִין** – חי בזכות כך ארבעים שנה, **אַבָּיֵי דַּעֲסַק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, חַיָּה שִׁיתִּין שְׁנִין** – חי בזכות כך שישים שנה.

תָּנוּ רַבָּנָן, מִשְׁפָּחָה אַחַת הָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁהָיוּ מֵתִין מֵתֵי בְּנֵי שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה, בָּאוּ וְהוֹדִיעוּ אֶת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, אָמַר לָהֶם, שֶׁמָּא מִמִּשְׁפַּחַת עֵלִי אַתֶּם דִּכְתִיב בֵּיהּ (שמואל א' ב לג) 'וְכָל מַרְבִּית [־גדולי] בֵּיתְךָ יָמוּתוּ אֲנָשִׁים', ונתן להם רבן יוחנן עצה, **לְכוּ וְעָסְקוּ בַּתּוֹרָה וִחְיוּ. הָלְכוּ וְעָסְקוּ בַּתּוֹרָה וְחָיוּ, וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתָהּ מִשְׁפַּחַת רַבָּן יוֹחָנָן עַל שְׁמוֹ.**

*

אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אִינְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, מְנַיִן לִגְזַר דִּין שֶׁל צִבּוּר שֶׁאֵינוֹ נֶחְתָּם וניתן לשנותו. הגמרא מפסיקה בהבאת דברי רב שמואל ושואלת: **וכי אֵינוֹ נֶחְתָּם, וְהַכְתִיב** (ירמיה ב כב) 'נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ לְפָנַי', ומבואר שכתם עבירות הציבור עומד לפני הקב"ה ואינו משתנה. משיבה הגמרא: **אֶלָּא** כוונת רב שמואל בר איניא **שאַף עַל גַּב שֶׁנֶּחְתָּם** דינם, הרי הוא **נִקְרָע** על ידי תפילה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים ד ז) 'כַּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו', ומבואר שהקב"ה שומע אל קוראיו תמיד, ואפילו אחר גזר דין. מקשה הגמרא: **וְהַכְתִיב** (ישעיה נה ו) 'דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב', הרי שהקב"ה עונה לקוראיו רק בהיותו מצוי וקרוב. מתרצת הגמרא: **הָתָם** – הפסוק 'דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ' נאמר **בְּיָחִיד, הָכָא** – בפסוק 'בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו' מדובר **בְּצִבּוּר.**

מבררת הגמרא: **בְּיָחִיד אִימַּת** – אימתי הוא הזמן שה' מצוי ליחיד. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהַּ, אִלּוּ עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים.**

הגמרא ממשיכה בענין זה: נאמר (שמואל א' כה לח) 'וַיְהִי כַּעֲשֹׂרֶת הַיָּמִים וַיִּגֹּף ה' אֶת נָבָל', מבררת הגמרא: [**עֲשָׂרָה יָמִים**] **מַאי עֲבִירְתַּיְיהוּ** – מדוע המתין הקב"ה עשרה ימים, ולא הרגו מיד. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כְּנֶגֶד עֶשֶׂר לְגִימוֹת** [־מעט מאכל ומשתה] **שֶׁנָּתַן נָבָל לְעֶשֶׂרֶת דָּוִד שבאו אליו.** שיטה נוספת: (**אָמַר**) **רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהַּ, אִלּוּ עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים.**

*

שנינו במשנה: **בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם עוֹבְרִין לְפָנָיו כִּבְנֵי מָרוֹן.** שואלת הגמרא: **מַאי כִּבְנֵי מָרוֹן.** משיבה הגמרא: **הָכָא** תַּרְגִּימוּ – בבבל פירשו **כִּבְנֵי אִמְּרָנָא** – ככבשים שכאשר מונים אותם כדי לעשרם מוציאים אותם אחד אחד דרך פתח צר. **רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, כְּאַנְשִׁים** ההולכים **בְּמַעֲלוֹת בֵּית מְרוֹן** שהוא מעבר צר ויש משני צדדיו עמק, ואין שני אנשים עוברים בו יחדיו. (**אָמַר**) **רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, כַּחֲיָילוֹת שֶׁל בֵּית דָּוִד**, שקודם צאתם למלחמה היו מונים אותם על ידי שהיו מוציאים אותם אחד אחרי השני.

אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְאִם שעוברים אחד אחד, כּוּלָּן נִסְקָרִין בְּסִקִּירָה [־הסתכלות] **אַחַת. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אַף אֲנַן נַמִּי תָּנֵינָא** במשנתינו שכולם נסקרים בסקירה אחת. שהרי המשנה הביאה מקור לכך שכולם עוברים לפני ה' לדין, ממה שנאמר (תהלים לג טו) 'הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם', ויש לברר **מַאי קָאָמַר** – מה כוונת הפסוק, **אִילֵּימָא, דְּהָכִי קָאָמַר, דְּבָרְנְהוּ לְכוּלֵּי עָלְמָא וּמְיַחֵד לְבַיְּיהוּ כַּהֲדָדֵי** – שה' ברא את כולם ויחד את ליבותיהם, ואין הבדל בין מחשבות לב אדם למחשבות לב רעהו, **וְהָא קָא חָזִינָן דְּלָאו הָכִי הוּא** – והרי רואים אנו שאין הדבר כך, **אֶלָּא לָאו, הָכִי קָאָמַר, הַיֹּצֵר** העולם, **רוֹאֶה יַחַד**, כלומר בסקירה אחת, את **לִבָּם** של כל הנבראים, **וּמֵבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם.**

משנה

בתקופה שהיה לעם ישראל סנהדרין, היו ראשי החדשים נקבעים על ידיהם, שהיו מקדשים את החודש על פי שני עדים שהעידו שראו את הירח בהתחדשותו, כפי שיבואר בהמשך המסכת בהרחבה. המשנה שלפנינו מבארת על אלו חדשים היו נשלחים שלוחים לתפוצות ישראל להודיעם מתי נקבע ראש חודש. **עַל שֵׁשָׁה חֳדָשִׁים הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין** להודיע מתי נקבע ראש חודש, **עַל נִיסָן מִפְּנֵי הַפֶּסַח** כדי שידעו מתי לקבוע את חג הפסח שחל בחמשה עשר בניסן. **עַל אָב מִפְּנֵי הַתַּעֲנִית** שמתענים בתשעה בו. **עַל אֱלוּל מִפְּנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה** שחל על פי רוב לאחר שעברו עשרים ותשעה ימים מראש חודש אלול. **עַל תִּשְׁרֵי מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת** – כדי שידעו מתי לקבוע את יום הכיפורים וחג הסוכות. **עַל כִּסְלֵיו מִפְּנֵי חֲנוּכָּה** שחל בכ"ה בו. **וְעַל אֲדָר מִפְּנֵי הַפּוּרִים** שחל בי"ד בו. **וּכְשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, יוֹצְאִין אַף עַל אִיָּיר, מִפְּנֵי פֶּסַח קָטָן**, החל בי"ד בו.

גמרא

מקשה הגמרא: **וְלִיפְקוּ נַמִּי אַתַּמּוּז וְטֵבֵת** – ויצאו השלוחים להודיע גם על ראש חודש תמוז וטבת שמתענים בהם.

ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף יח עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רכא

רש"י

לגרדום – בית וועד שדנים בו נפשות להריגה. ודינם שוה – שניהם נתפשו על דבר אחד. זה ירד – מן המטה. זה ניצול – מן הוועד. תפלה שלימה – נתכוון. אביי ורבא מדבית עלי אתו – כך שמעתי. ובשחיטת חולין פרק "הזורע" (דף קלג,א) אשכחן דרבא לאו כהן הוא. ושמא אמו מבית עלי היתה. ויש גורסין: "רבה ואביי", ומפרשי לה ברבה בר נחמני. ויחיד אימת – מצוי לו? דכתיב: "בהמצאו". כנגד עשרה לגימות – עשרה עבדים שלח לו דוד, כדמפרש בקרא (ש"א כה) ונתן להם סעודה אחת, לפיכך נתלו לו עשרה ימים. רב נחמן אמר אלו עשרה ימים כו' – שהמתין לו הקב"ה שישוב ולא שב. בר"ה כל באי עולם כו' כבני אמרנא – כבבשים שמונין אותן לעשרן, ויוצאין זה אחר זה בפתח קטן, שאין יכולין לצאת כאחד. במעלות בית מרון – הדרך קצר, ואין שנים יכולין לילך זה בצד זה, שהעמק עמוק משני צידי הדרך: ה"ג ורב יהודה אמר שמואל כחיילות של בית דוד – והדר גרסינן אמר רבה בר בר חנה כו'. כחיילות של בית דוד – וכבני מרון – כבני חיילות של מלך. "מרון" לשון מרות ואדנות. וכך היו מונין אותם יוצאים זה אחר זה, בצאתם למלחמה. וכולן נסקרין וכו' – ואע"פ שעוברין זה אחר זה. אף אנן נמי תנינא – דכולן נסקרים בסקירה אחת, מדנסיב תנא דידן תלמודא למלתיה מהאי קרא: "היוצר יחד לבם". ולבייהו מייחד כי הדדי – כלבו של זה כך לבו של זה. הכי קאמר היוצר רואה יחד לבם – ואקרא דלעיל מינה קא מהדר "השגיח אל כל יושבי הארץ" היוצר אותם השגיח יחד את לבם.

מתני' על ששה חדשים שלוחים יוצאים – שקדשו ב"ד החדש ע"פ עדים כשראו את החדש, ומודיעים השלוחין לגולה יום שקדשוהו, אם ביום שלשים וחדש שעבר חסר, או ביום ל"א וחדש שעבר מלא. מפני הפסח – והולכין השלוחין עד הפסח, חוץ מן השבתות. ועל אב מפני התענית – והולכין כל שמונת הימים, חוץ מן השבת. על אלול מפני ר"ה – מודיעים מתי התחיל אלול, ועושין ר"ה ביום שלשים לאלול בגולה, דרוב שנים אין אלול מעובר. ואע"פ שספק הוא בידם שמא יעברוהו ב"ד – אי אפשר להן לדעת, ועל כרחן הולכין אחר רוב שנים. ואם לא ידעו מתי התחיל אלול – לא ידעו יום שלשים שלו. ועל תשרי מפני תקנת המועדות – לאחר שקדשוהו ב"ד לתשרי השלוחין יוצאין ליום המחרת, והולכין עד מקום שיכולין להגיע עד החג, ומודיעים אם עיברו ב"ד את אלול ואם לאו, כדי שלא יהא לבם נוקפן ביומ"כ וסוכות. פסח קטן – פסח שני, לטמא ושהיה בדרך רחוקה בראשון.

דאמר

תוספות

כאן קודם גזר דין – בפרק בתרא דנדה (דף ע,ב ושם) משני נמי הכי. והוה מצי לשנויי כדאמר להו קב"ה למלאכי השרת בפ' "מי שמתו" (ברכות דף כ,ב) ולא אשא פנים לישראל? אני אמרתי "ואכלת ושבעת וברכת" והם דקדקו עד כזית, עד כביצה. ומיהו, גם זה אמת, שאף לישראל אינו נושא פנים אלא קודם גזר דין.

רבה ואביי מדבית עלי קאתו – רבא חבירו של אביי לא הוה כהן, כדמוכח בפ' "הזורע" (חולין דף קלג,א) והכא רבה חבירו של רב חסדא. וכן משמע נמי בפרק בתרא דמו"ק (דף כח,א ושם) דאמר רבא: חיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מילתא, אלא במזלא תליא מילתא. דהא רבה ורב חסדא תרויהו צדיקים גמורים הוו, מר מצלי ואתי מיטרא, ומר מצלי ואתי מיטרא. רבה חיה ארבעין שנין, ורב חסדא חיה תשעין שנין. וא"ת: מנא ליה דמשום מזלא הוה? דלמא משום דרבה אתא מדבית עליו וי"ל: דאפ"ה, אי לאו מזלא הוה מגין עליו זכות תורה. וא"ת: דהכא משמע דרבה לא היה לו זכות של גמילות חסדים, והא אמרינן בפ' "חלק" (סנהדרין דף צח,ב) אמר ליה אביי לרבה: מר, הא תורה הא גמילות חסדים! וי"ל: דמ"מ אביי עסק טפי מיניה.

על ניסן מפני הפסח – אבל על סיון מפני עצרת – לא צריך, דבעומר הדבר תלוי, כדאמרי' לעיל (דף ו,ב) דתני רב שמעיה: עצרת פעמים חמשה, פעמים ששה, פעמים שבעה.

ועל אלול מפני ר"ה – מודיעים מתי מתחיל אלול, ועושין ר"ה ביום שלשים לאלול בגולה, וגם למחרתו, כדמשמע בפ"ק דביצה (דף ה,א) ובפ' "בכל מערבין" (עירובין דף לט,א ושם) שהיו עושין שני ימים טובים של ר"ה מספק, דלמא עברוה לאלול. מ"מ, אם לא ידעו מתי מתחיל אלול – לא ידעו יום שלשים.

הואיל

---

1 כָּאן - קוֹדֶם גְּזַר דִּין, כָּאן - לְאַחַר גְּזַר דִּין. - הָכָא
2 נַמִּי בְּיָחִיד. - וּגְזַר דִּין דְּיָחִיד תַּנָּאֵי הִיא. דְּתַנְיָא: הָיָה
3 רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: שְׁנַיִם שֶׁעָלוּ לְמִטָּה וְחוֹלְיָין שָׁוֶה,
4 וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁעָלוּ לְגַרְדּוֹם לִיהוֹן וְדִינָן שָׁוֶה, זֶה יָרַד וְזֶה
5 לֹא יָרַד, זֶה נִיצַּל וְזֶה לֹא נִיצַּל. מִפְּנֵי מָה זֶה יָרַד
6 וְזֶה לֹא יָרַד, זֶה נִיצַּל וְזֶה לֹא נִיצַּל? זֶה - הִתְפַּלֵּל
7 וְנַעֲנָה, וְזֶה הִתְפַּלֵּל וְלֹא נַעֲנָה. מִפְּנֵי מָה זֶה נַעֲנָה וְזֶה
8 לֹא נַעֲנָה? זֶה הִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה שְׁלֵימָה - נַעֲנָה, וְזֶה
9 לֹא הִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה שְׁלֵימָה - לֹא נַעֲנָה. רַבִּי אֶלְעָזָר
10 אָמַר: כָּאן - קוֹדֶם גְּזַר דִּין, כָּאן - לְאַחַר גְּזַר דִּין.
11 רַבִּי יִצְחָק אָמַר: יָפָה צְעָקָה לְאָדָם, בֵּין קוֹדֶם גְּזַר דִּין
12 בֵּין לְאַחַר גְּזַר דִּין. וּגְזַר דִּין דְּצִבּוּר מִי מִיקַּרֵעַ? וְהָא
13 כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר "כַּבְּסִי מֵרָעָה לִבֵּךְ" וּכְתִיב "כִּי אִם
14 תְּכַבְּסִי בַּנֶּתֶר וְתַרְבִּי לָךְ בּוֹרִית נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ לְפָנַי",
15 מַאי לָאו כָּאן - קוֹדֶם גְּזַר דִּין, כָּאן - לְאַחַר גְּזַר דִּין?
16 - לָא, אִידִי וְאִידִי לְאַחַר גְּזַר דִּין, וְלָא קַשְׁיָא; כָּאן -
17 בְּגֵזֶר דִּין שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ שְׁבוּעָה, כָּאן - בְּגֵזֶר דִּין שֶׁאֵין עִמּוֹ
18 שְׁבוּעָה, כִּדְרַב שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי. דְּאָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר
19 אַמִּי, וְאָמְרִי לֵהּ אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַב
20 יוֹנָתָן: מִנַּיִן לְגֵזֶר דִּין שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ שְׁבוּעָה שֶׁאֵינוֹ נִקְרָע
21 - שֶׁנֶּאֱמַר וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי אִם יִתְכַּפֵּר עֲוֹן
22 בֵּית עֵלִי בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה". אָמַר רָבָא: בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה
23 - אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר, אֲבָל מִתְכַּפֵּר בְּתוֹרָה. אַבָּיֵי אָמַר: בְּזֶבַח וּמִנְחָה - אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר, אֲבָל מִתְכַּפֵּר
24 בְּתוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים. רַבָּה וְאַבָּיֵי מִדְּבֵית עֵלִי קָאָתוּ, רַבָּה דְּעָסַק בְּתוֹרָה הָיָה אַרְבָּעִין
25 שְׁנִין, אַבָּיֵי דְּעָסַק בְּתוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים - הָיָה שִׁיתִּין שְׁנִין. תָּנוּ רַבָּנַן: מִשְׁפָּחָה אַחַת
26 הָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁהָיוּ מֵתִין מֵתֶיהָ מִבְּנֵי שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה. בָּאוּ וְהוֹדִיעוּ אֶת רַבָּן יוֹחָנָן
27 בֶּן זַכַּאי. אָמַר לָהֶם: שֶׁמָּא מִמִּשְׁפַּחַת עֵלִי אַתֶּם, דִּכְתִיב בֵּיהּ "וְכָל מַרְבִּית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ
28 אֲנָשִׁים" - לְכוּ וְעַסְקוּ בַּתּוֹרָה וְחִיוּ. הָלְכוּ וְעָסְקוּ בַּתּוֹרָה וְחָיוּ, וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתָהּ מִשְׁפַּחַת רַבָּן
29 יוֹחָנָן עַל שְׁמוֹ. אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אִינְיָא מִשְׁמֵיהּ דְּרַב: מִנַּיִן לְגֵזֶר דִּין שֶׁל צִבּוּר שֶׁאֵינוֹ
30 נִחְתָּם? אֵינוֹ נֶחְתָּם?! וְהָכְתִיב "נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ לְפָנַי"! - אֶלָּא, אַף עַל גַּב שֶׁנֶּחְתָּם - נִקְרָע,
31 שֶׁנֶּאֱמַר "כֹּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו". - וְהָכְתִיב "דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ"! - הָתָם בְּיָחִיד,
32 הָכָא בְּצִבּוּר. בְּיָחִיד אֵימָת? אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: אִלּוּ עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם
33 הַכִּפּוּרִים. "וַיְהִי כַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים וַיִּגֹּף ה' אֶת נָבָל", עֲשָׂרָה יָמִים מַאי עֲבִידְתַּיְיהוּ? אָמַר רַב
34 יְהוּדָה אָמַר רַב: כְּנֶגֶד עֲשֶׂר לְגִימוֹת שֶׁנָּתַן נָבָל לְעַבְדֵי דָוִד. אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר
35 אֲבוּהּ: אִלּוּ עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים. "בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם עוֹבְרִין לְפָנָיו כִּבְנֵי מָרוֹן". מַאי "כִּבְנֵי
36 מָרוֹן"? הָכָא תַּרְגִּימוּ כִּבְנֵי אִמַּרְנָא. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: כְּמַעֲלוֹת בֵּית מָרוֹן. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: כַּחֲיָלוֹת שֶׁל בֵּית דָּוִד.
37 אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וְכוּלָּן נִסְקָרִין בִּסְקִירָה אַחַת. אֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: אַף אֲנַן נַמִּי תָּנֵינָא "הַיּוֹצֵר יַחַד
38 לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם". מַאי קָאָמַר? אִילֵימָא הָכִי קָאָמַר: דִּבְרָנְהוּ לְכוּלֵּי עָלְמָא וּמְיַיחֵד לִבַּיְיהוּ כַּהֲדָדֵי - וְהָא קָא חָזֵינַן דְּלָאו
39 הָכִי הוּא. אֶלָּא לָאו הָכִי קָאָמַר: הַיּוֹצֵר רוֹאֶה יַחַד לִבָּם, וּמֵבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם. **מִשְׁנָה** עַל שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין: עַל
40 נִיסָן מִפְּנֵי הַפֶּסַח, עַל אָב מִפְּנֵי הַתַּעֲנִית, עַל אֱלוּל מִפְּנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, עַל תִּשְׁרֵי מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת, עַל כִּסְלֵיו מִפְּנֵי חֲנוּכָּה,
41 וְעַל אֲדָר מִפְּנֵי הַפּוּרִים. וּכְשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם - יוֹצְאִין אַף עַל אִיָּיר מִפְּנֵי פֶּסַח קָטָן. **גְּמָרָא** וְלֵיפְּקוּ נַמִּי אַתַּמּוּז וְטֵבֵת,

דאמר

הלוואי היו אנ"ש מנצלים – את ההצלחה שנותנים להם מלמעלה, שאז היו מצב העניינים הן הכלליים והן הפרטיים באופן שונה לטוב לגמרי ולגמרי.

ממכתב ט' מר-חשוון, תשי"ט

רכב ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף יח עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

הואיל והוכפלו בו הצרות – ביום שבעה עשר בתמוז נמי אירע חמשה דברים, כדתנן בפרק בתרא דתענית (דף כו,א) אבל חורבן בית המקדש תקיפא טובא, ועוד: לא דמי לט׳ באב דצרה אחת הוכפלה בו.

זה תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר – היינו בראשונה אבל בשניה הובקעה בי״ז, ומשום הכי עבדינן בי״ז תענית. והך ברייתא מתנינן בירושלמי, וגרסי׳ בה ״י״ז בתמוז״. ואע״ג דכתיב בקרא: ״בתשעה לחדש״ – קלקול חשבונות היו שם. ופליג אש״ס דידן, ורוצה לומר דמתוך טרדתם טעו בחשבונם, ולא רצה הפסוק לשנות מכמו שהיו סברים.

זה תשעה באב שבו נשרף – בפרק בתרא דתענית (דף כט,א) רמי קראי אהדדי, דבסוף מלכים כתיב דנשרף בשבעה, ובספר ירמיה כתיב: ״בעשור לחדש וישרוף״ וגו׳. ומשני: דבז׳ לחדש נכנסו אויבים להיכל ואכלו ושתו בו [שביעי] שמיני ותשיעי עד שפנה היום, לעתותי ערב הציתו בו האש ונשרף עד שקיעת החמה בעשור.

וירד רבי אליעזר ורחץ – ממתני׳ דעל כסליו מפני חנוכה לא הוה ליה לאקשויי, דלעולם לא חשיב יו״ט, ואפילו הכי מדליקין נרות זכר לנס.

ותיפוק

דאמר רב חמא בר ביזנא כו׳ – דכולהו ימי תענית נינהו בזמן הזה שאין בהמ״ק קיים. ומתניתין בזמן הזה קא מיירי, מדקתני: וכשהמקדש קיים כו׳. **שיש שלום** – שאין יד הגוים תקיפה על ישראל. יהיו לששון ולשמחה – ליאסר בהספד ובתענית. **יש שמד צום** – חובה להתענות בהן. **רצו אין מתענין** – ובין דרשות הוא – לא מטרחינן שלוחים עלייהו. **ארבעה דברים הללו כו׳** – וזו אחת מהן. והג׳ שנויין בתוספתא דסוטה, ובסיפרי ״בן אדם יושבי החרבות״ וגו׳ ״הצאן והבקר ישחטו״ וגו׳ ״וחרא שרה את בן הגר המצרית״ וגו׳. **סמך מלך בבל** – התחיל לצור עליה. **שמועה לגולה** – לגלות יכניה. שגלו לבבל אחת עשרה שנה לפני החורבן. **שאני אומר על ראשון** – שבסדר מקרא. **ראשון** – לפורענות. בתחלה הובקעה העיר, ואח״כ נשרף הבית בתשעה באב, ובתשרי שלאחריו נהרג גדליה, ובטבת שלאחריו באתה השמועה. **והוא אומר על ראשון** – שבפסוק, אחרון – לפורענות. **ועל אחרון** – שבמקרא – ראשון לפורענות, שהרי תחילה סמך, ואח״כ הובקעה, נמצא: י״ז בתמוז שהוא ראשון במקרא – אחרון לסמיכת בבל, שהוא מאוחר במקרא. **אלא שהוא מונה לסדר חדשים** – ואמר שלא הקפיד המקרא אלא על סדר החדשים, לכך מנה תמוז קודם לטבת. ואני מונה אף לסדר פורענות. **בטלה מגילת תענית** – ימים טובים שקבעו חכמים ע״י נסים שאירעו בהם, ואסרום בתענית. ויש מהן אף בהספד. וכתבום במגילה אחת אלין יומיא דלא להתענאה בהו כו׳. עכשיו שחרב הבית – בטלו, ומותרין בהספד ובתענית. **אין שלום צום** – ואע״ג דבזמן הבית קרינהו מועדים טובים. **והנך נמי** – דמגילת תענית, כי הני משוינן להו. כי היכי דהני בטלי – הני נמי בטלי. דתלינהו **בבנין** – דע״י החורבן הוקבעו לצום, ועל ידי הבנין הוקבעו ליום טוב. שכשנבנה בית שני שלחו בני הגולה: ״האבכה בחדש החמישי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים״ מיום החורבן, כמו שנאמר שם (זכריה ז) שהשיבם הקב״ה: ״כי צמתם וספוד בחמישי ובשביעי וזה שבעים שנה״ וגו׳ ומכאן ואילך – יהיו לששון ולשמחה ולמועדים טובים. **וירד ר׳ אליעזר כו׳** – ורבי אליעזר ורבי יהושע אחר חורבן הבית הוו, דבימי רבן יוחנן בן זכאי רבם חרב הבית. **התענו** – כלומר עשו תשובה. **דמפרסם ניסא** – כבר הוא גלוי לכל ישראל ע״י שנהגו בו המצות, והחזיקו בו כשל תורה – ולא נכון לבטלו. **בתלתא בתשרי כו׳** – כך כתוב במגילה לשון ארמי בטילת אדכרתא ביטלו אזכרת שם שמים מן השטרות. ובקושי יכלו לבטל, שכבר נהגו העם. וכששמעו חכמי׳ ובטלום – הוכשר הדבר בעיניהם, ונחשב להם לנס, ועשאוהו י״ט.

ותיפוק

רש״י

דְּאָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַב שִׁמְעוֹן חֲסִידָא: מַאי דִּכְתִיב "כֹּה אָמַר ה׳ צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה". קָרֵי לְהוּ "צוֹם" וְקָרֵי לְהוּ "שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה", בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם - יִהְיוּ לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה, אֵין שָׁלוֹם - צוֹם. אֲמַר רַב פַּפָּא: הָכִי קָאָמַר: בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם - יִהְיוּ לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה, יֵשׁ שְׁמַד - צוֹם, אֵין שְׁמַד וְאֵין שָׁלוֹם, רָצוּ - מִתְעַנִּין, רָצוּ - אֵין מִתְעַנִּין. אִי הָכִי, תִּשְׁעָה בְּאָב נַמִּי! - אֲמַר רַב פַּפָּא: שָׁאנֵי תִּשְׁעָה בְּאָב, הוֹאִיל וְהוּכְפְּלוּ בוֹ צָרוֹת. דְּאָמַר מָר: בְּתִשְׁעָה בְּאָב חָרַב הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה וּבַשֵּׁנִיָּה, וְנִלְכְּדָה בֵּיתָר, וְנֶחְרְשָׁה הָעִיר. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: אַרְבָּעָה דְּבָרִים הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא דּוֹרֵשׁ, וַאֲנִי אֵין דּוֹרֵשׁ כְּמוֹתוֹ. "צוֹם הָרְבִיעִי" - זֶה תִּשְׁעָה בְּתַמּוּז שֶׁבּוֹ הוּבְקְעָה הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר בָּרְבִיעִי בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר וְלֹא הָיָה לֶחֶם לְעַם הָאָרֶץ וַתּُבָקַע הָעִיר". וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ "רְבִיעִי" - רְבִיעֵי לֶחָדָשִׁים. "צוֹם הַחֲמִישִׁי" - זֶה תִּשְׁעָה בְּאָב, שֶׁבּוֹ נִשְׂרַף בֵּית אֱלֹהֵינוּ. וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ "חֲמִישִׁי" - חֲמִישִׁי לֶחָדָשִׁים. "צוֹם הַשְּׁבִיעִי" - זֶה שְׁלִשָׁה בְּתִשְׁרֵי, שֶׁבּוֹ נֶהֱרַג גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם. וּמִי הֲרָגוּ - יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה הֲרָגוּ, לְמַדְּךָ שֶׁשְּׁקוּלָה מִיתָתָן שֶׁל צַדִּיקִים כִּשְׂרֵיפַת בֵּית אֱלֹהֵינוּ. וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ "שְׁבִיעִי" - שְׁבִיעֵי לֶחָדָשִׁים. "צוֹם הָעֲשִׂירִי" - זֶה עֲשָׂרָה בְּטֵבֵת, שֶׁבּוֹ סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל עַל יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי דְּבַר ה׳ אֵלַי בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בָּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר. בֶּן אָדָם כְּתָב לְךָ אֶת שֵׁם הַיּוֹם אֶת עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל יְרוּשָׁלַיִם". וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ "עֲשִׂירִי" - עֲשִׂירִי לֶחָדָשִׁים. וַהֲלֹא הָיָה רָאוּי זֶה לִכְתּוֹב רִאשׁוֹן, וְלָמָּה נִכְתַּב כָּאן - כְּדֵי לְהַסְדִּיר חֳדָשִׁים כְּתִיקְנָן. וַאֲנִי אֵינִי אוֹמֵר כֵּן, אֶלָּא: "צוֹם הָעֲשִׂירִי" - זֶה חֲמִשָּׁה בְּטֵבֵת שֶׁבּוֹ בָּאת שְׁמוּעָה לַגּוֹלָה שֶׁהוּכְּתָה הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה בַּעֲשִׂירִי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ לְגָלוּתֵנוּ בָּא אֵלַי הַפָּלִיט מִירוּשָׁלַם לֵאמֹר הוּכְּתָה הָעִיר" וְעָשׂוּ יוֹם שְׁמוּעָה כְּיוֹם שִׂרֵיפָה. וְנִרְאִין דְּבָרֵי מִדְּבָרָיו, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, וְהוּא אוֹמֵר עַל רִאשׁוֹן אַחֲרוֹן, וְעַל אַחֲרוֹן רִאשׁוֹן. אֶלָּא שֶׁהוּא מוֹנֶה לְסֶדֶר חֳדָשִׁים, וַאֲנִי מוֹנֶה לְסֶדֶר פּוּרְעָנִיּוֹת. אִיתְּמַר, רַב וְרַבִּי חֲנִינָא אָמְרִי: בָּטְלָה מְגִילַת תַּעֲנִית, רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמְרִי: לֹא בָּטְלָה מְגִילַת תַּעֲנִית. רַב וְרַבִּי חֲנִינָא אָמְרִי: בָּטְלָה מְגִילַת תַּעֲנִית, הָכִי קָאָמַר: בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם - יִהְיוּ לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה, אֵין שָׁלוֹם - צוֹם. וְהָנָךְ נַמִּי כִּי הָנֵי. רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמְרִי: לֹא בָּטְלָה מְגִילַת תַּעֲנִית, הָנֵי הוּא דְּתָלִינְהוּ רַחֲמָנָא בִּבְנִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֲבָל הָנָךְ - כִּדְקָיְימִי קָיְימִי. מְתִיב רַב כָּהֲנָא: מַעֲשֶׂה וְגָזְרוּ תַּעֲנִית בַּחֲנוּכָּה בְּלוּד, וְיָרַד רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרָחַץ, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְסִיפֵּר. וְאָמְרוּ לָהֶם: צְאוּ וְהִתְעַנּוּ עַל מַה שֶׁהִתְעַנִּיתֶם! - אָמַר רַבִּי יוֹסֵף: שָׁאנֵי חֲנוּכָּה דְּאִיכָּא מִצְוָה. - אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: וְתִיבְטֵיל אִיהִי, וְתִיבָּטֵל מִצְוָתָהּ! אֶלָּא אָמַר רַב יוֹסֵף: שָׁאנֵי חֲנוּכָּה דְּמִיפַּרְסַם נִיסָא. מוֹתִיב רַב אַחָא בַּר הוּנָא: בִּתְלָתָא בְּתִשְׁרֵי בְּטִילַת אַדְכַּרְתָּא מִן שְׁטָרָיָא, שָׁגְזְרָה מַלְכוּת יָוָן גְּזֵרָה שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם עַל פִּיהֶם, וּכְשֶׁגָּבְרָה מַלְכוּת חַשְׁמוֹנַאי וְנִצְּחוּם הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ מְזַכְּירִין שֵׁם שָׁמַיִם אֲפִילּוּ בִּשְׁטָרוֹת. וְכָךְ הָיוּ כּוֹתְבִים: בִּשְׁנַת כָּךְ וְכָךְ לְיוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל לְאֵל עֶלְיוֹן. וּכְשֶׁשָּׁמְעוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר אָמְרוּ: לְמָחָר זֶה פּוֹרֵעַ אֶת חוֹבוֹ וְנִמְצָא שְׁטָר מוּטָל בְּאַשְׁפָּה, וּבִיטְּלוּם. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם עֲשָׂאוּהוּ יוֹם טוֹב. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בָּטְלָה מְגִילַת תַּעֲנִית - קַמַּיְיתָא בְּטוּל, אַחֲרַנְיְיתָא מוֹסִיפִין?! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים.

ותיפוק

יהי רצון שבקרוב ממש נזכה לקיום הייעוד, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, כי בלע המוות לנצח, ויקיצו וירננו שוכני עפר.

ממכתב י״ד מר-חשוון, תש״כ

דְּאָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, מַאי דִּכְתִיב (זכריה ח יט) 'כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת, צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה'. וקשה שבתחילה קָרֵי לְהוּ 'צוֹם', וְאחר כך קָרֵי לְהוּ 'שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה', אלא כוונת הפסוק לומר שפעמים הם ימי צום ופעמים הם ימי שמחה, והיינו, בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם, כלומר, שאין יד הגויים שולטת על ישראל, יִהְיוּ ימים אלו לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה, ויאסרו בהספד ותענית. ובזמן שאֵין שָׁלוֹם, יִהְיוּ ימים אלו 'צוֹם'. ומכיון שמשנתינו נשנתה בזמן שאין בית המקדש קיים ולא היה שלום, היה על השלוחים לצאת להודיע אף על ימי תענית אלו.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פַּפָּא, הָכִי קָאָמַר – כך דורשים את הפסוק, בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם יִהְיוּ ימים אלו לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה, ובזמן שֵׁישׁ גְּזֵרַת הַמַּלְכוּת יִהיו ימים אלו לצוֹם. ובזמן שאֵין גְּזֵרַת הַמַּלְכוּת וְאֵין שָׁלוֹם, רָצוּ מִתְעַנִּין, רָצוּ אֵין מִתְעַנִּין. ובזמן המשנה לא היתה גזירת המלכות ולכן אף שלא היה שלום לא היה חובה לצום, ולא הטרידו את השלוחים לצאת על חדשים אלו. מקשה הגמרא: אִי הָכִי שבזמן שאין שלום ואין גזירת המלכות הצומות הינם רשות, תִּשְׁעָה בְּאָב שהוא אחד הצומות המוזכרים בפסוק נַמִּי רשות הוא, ומדוע יצאו השלוחים להודיע עליו. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פַּפָּא, שָׁאנֵי תִּשְׁעָה בְּאָב משאר הצומות הוֹאִיל וְהוּכְּפְלוּ בּוֹ צָרוֹת, דְּאָמַר מַר, בְּתִשְׁעָה בְּאָב חָרַב הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה וּבַשֵּׁנִית, וְנִלְכְּדָה בֵּיתָר, וְנֶחְרְשָׁה הָעִיר ירושלים. ולכן יוצאים השלוחים על צום זה.

*

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את הצומות שהוזכרו בפסוק האמור: תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, אַרְבָּעָה דְּבָרִים הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא דּוֹרֵשׁ, וַאֲנִי אֵין דּוֹרֵשׁ כְּמוֹתוֹ, ואחד מהם הוא הדרשה על הפסוק שהובא לעיל, וכך דרשו רבי עקיבא 'צוֹם הָרְבִיעִי' זֶה תִּשְׁעָה בְּתַמּוּז שֶׁבּוֹ הוּבְקְעָה הָעִיר בימי בית ראשון, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה נב ו ז) '(ברביעי) [בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי] בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר וְלֹא הָיָה לֶחֶם לְעַם הָאָרֶץ, וַתִּבָּקַע הָעִיר' וגו'. וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ הכתוב 'רְבִיעִי', מפני שתמוז הוא רְבִיעִי לַחֳדָשִׁים [הנמנים מניסן]. 'צוֹם הַחֲמִישִׁי' זֶה תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁבּוֹ נִשְׂרַף בֵּית אֱלֹהֵינוּ, וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ 'חֲמִישִׁי', מפני שאב הוא חֲמִישִׁי לַחֳדָשִׁים. 'צוֹם הַשְּׁבִיעִי' זֶה שְׁלִשָׁה בְּתִשְׁרֵי שֶׁבּוֹ נֶהֱרַג גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם, וּמִי הֲרָגוֹ, יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה הֲרָגוֹ. לְלַמֶּדְךָ – מכך שצום זה נכתב יחד עם הצומות על חורבן הבית יש לך ללמוד שֶׁשְּׁקוּלָה מִיתָתָן שֶׁל צַדִּיקִים כְּשֹׂרִיפַת בֵּית אֱלֹהֵינוּ. וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ 'שְׁבִיעִי', מפני שתשרי הוא שְׁבִיעִי לַחֳדָשִׁים. 'צוֹם הָעֲשִׂירִי' זֶה עֲשָׂרָה בְּטֵבֵת שֶׁבּוֹ סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל עַל יְרוּשָׁלַיִם והתחיל לצור עליה, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כד א־ב) 'וַיְהִי דְּבַר ה' אֵלַי בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁעִית בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בָּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר, בֶּן אָדָם כְּתָב לְךָ אֶת שֵׁם הַיּוֹם אֶת עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל יְרוּשָׁלִַיִם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה'. וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ 'עֲשִׂירִי', מפני שטבת הוא עֲשִׂירִי לַחֳדָשִׁים. וַהֲלֹא הָיָה רָאוּי צום זֶה של עשרה בטבת לִכְתּוֹב רִאשׁוֹן לפי סדר מאורעות החורבן. וְלָמָּה נִכְתַּב כָּאן באחרונה, אלא כְּדֵי לְהַסְדִּיר חֳדָשִׁים כְּתִיקְנָן – כדי למנות את הצומות לפי סדר החדשים.

ממשיך רבי שמעון ואומר, וַאֲנִי אֵינִי אוֹמֵר כֵּן, אֶלָּא אני מפרש ש'צוֹם הָעֲשִׂירִי' זֶה חֲמִשָּׁה בְּטֵבֵת, שֶׁבּוֹ בָּאת שְׁמוּעָה לַגּוֹלָה שֶׁהוּכְּתָה הָעִיר ירושלים, וכפי שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לג כא) 'וַיְהִי בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה, בָּעֲשִׂירִי [שהוא חודש טבת] בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ לְגָלוּתֵנוּ, בָּא אֵלַי הַפָּלִיט מִירוּשָׁלִַיִם לֵאמֹר הֻכְּתָה הָעִיר'. וְעָשׂוּ את היום שבו באה הַשְּׁמוּעָה לגולה כְּיוֹם הַשְּׂרֵיפָה להתענות בו. וממשיך רבי שמעון ואומר, וְנִרְאִין דְּבָרֵי מִדְּבָרָיו של רבי עקיבא, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן – שהצום המוזכר ראשון בפסוק, היינו 'צוֹם הָרְבִיעִי', הוא על הפורענות הראשונה, שנבקעה החומה, וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן – והצום העשירי המוזכר אחרון בפסוק, הוא על הפורענות האחרונה, דהיינו כשבאה שמועה לגולה. וְהוּא אוֹמֵר, עַל רִאשׁוֹן אַחֲרוֹן – שהצום המוזכר ראשון בפסוק, הוא על הפורענות האחרונה, שנבקעה החומה, וְעַל אַחֲרוֹן רִאשׁוֹן – והצום שהוזכר אחרון בפסוק הוא על הפורענות הראשונה, שהתחיל המצור, אֶלָּא שֶׁהוּא מוֹנֶה לְסֵדֶר חֳדָשִׁים – שרבי עקיבא סובר שלא הקפיד הכתוב לכתוב לפי סדר הפורעניות כי אם על סדר החדשים, וַאֲנִי מוֹנֶה לְסֵדֶר פּוּרְעָנִיּוֹת – ואני סובר שהפסוק הקפיד לכתוב גם לפי סדר הפורעניות.

*

במסכת שבת (יג:) מובא שחנניה בן חזקיה וסיעתו כתבו מגילה לזכרון ימים שנעשו בהם ניסים לישראל בתקופת בית שני, וקבעו ימים אלו להיות ימים טובים שאסורים בתענית, ומקצתם אף בהספד. הגמרא מביאה מחלוקת בדין ימים אלו אחר חורבן הבית: אִיתְּמַר, רַב וְרַבִּי חֲנִינָא אָמְרֵי, לאחר החורבן בְּטֵלָה מְגִלַּת תַּעֲנִית ומותר להתענות ולהספיד בימים שנקבעו שם. רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמְרֵי, גם לאחר החורבן לֹא בְּטֵלָה מְגִלַּת תַּעֲנִית. מבארת הגמרא את סברת המחלוקת: רַב וְרַבִּי חֲנִינָא אָמְרֵי בְּטֵלָה מְגִלַּת תַּעֲנִית, שהרי הָכִי קָאָמַר הכתוב [כפי שדרשו לעיל], בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם יִהְיוּ ארבעת הצומות לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה, ובזמן שאֵין שָׁלוֹם יהיו ימים אלו צוֹם. והרי שאפילו שבימי הבית היו ימים אלו מועדים טובים האסורים בתענית, לאחר שנחרב הבית בטל דינם והרי הם ימי צום. וְהָנָךְ נַמִּי כִּי הָנֵי – ואף הימים הללו שנקבעו במגילת תענית לימי שמחה, גם כן בטל דינם לאחר שחרב הבית ומותר לצום בהם. רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמְרֵי לֹא בְּטֵלָה מְגִלַּת תַּעֲנִית, ולדעתם אין להוכיח מארבעת הצומות, משום דְּהָנֵי הוּא דְּתָלִינְהוּ רַחֲמָנָא בְּבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ – ארבעה צומות אלו תלאם הכתוב בבנין בית המקדש ובחורבנו, אֲבָל הָנָךְ – ימים אלו הכתובים במגילת תענית שאינם שייכים לבנין בית המקדש, כִּדְקָיְימֵי קָיְימֵי – גם לאחר החורבן נשארו קיימים.

הגמרא מביאה קושיא על הסוברים שבטלה מגילת תענית: מֵתִיב רַב כַּהֲנָא, שנינו בברייתא, מַעֲשֶׂה וְגָזְרוּ תַּעֲנִית בַּחֲנוּכָּה בְּלוֹד, וְיָרַד רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַחַ"ז, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הלך וְסִיֵּפֵר – והסתפר. כדי להראות שאין דעתם נוחה מהתענית. וְאָמְרוּ לָהֶם – רבי אליעזר ורבי יהושע לבני לוד צְאוּ וְהִתְעַנּוּ [־עשו תשובה] עַל מַה שֶּׁהִתְעַנִּיתֶם בימי החנוכה. ומוכח שלא בטלו לאחר החורבן ימי החנוכה [הכתובים במגילת תענית]. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, שָׁאנֵי חֲנוּכָּה דְּאִיכָּא מִצְוָה – שונה דין חנוכה שלא נתבטל לאחר החורבן, משום שיש בהם מצות הדלקת נר חנוכה. מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, וְתִיבַּטֵּיל אִיהִי וְתִיבַּטֵּיל מִצְוָתָהּ – ותתבטל החנוכה, ותתבטל גם מצות הדלקת הנר שבה. מתרצת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רַב יוֹסֵף שָׁאנֵי חֲנוּכָּה דְּמִיפְּרַסַם נִיסָּא – שונה דין ימי החנוכה, מאחר שהנס היה גלוי לכל ישראל על ידי שנהגו את מצוות החנוכה והחזיקום ככל דיני התורה, ואין ראוי לבטלם.

קושיא נוספת על הסובר שבטלה מגילת תענית: מֵתִיב רַב אַחָא בַּר הוּנָא, שנינו במגילת תענית (פ"ז), בְּתִלְתָּא בְּתִשְׁרֵי בְּטֵלַת אַדְכְּרֵתָא מִן שְׁטַרְיָיא – בג' בתשרי ביטלו את הזכרת שם שמים בשטרות. שֶׁגְּזְרָה מַלְכוּת יָוָן גְּזֵרָה על ישראל, שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם עַל פִּיהֶם, וּכְשֶׁגָּבְרָה מַלְכוּת חַשְׁמוֹנַאי וְנִצְּחוּם, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ מַזְכִּירִין שֵׁם שָׁמַיִם אֲפִילּוּ בִּשְׁטָרוֹת, וְכָךְ הָיוּ כּוֹתְבִים, 'בִּשְׁנַת כָּךְ וְכָךְ לְיוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל לְאֵל עֶלְיוֹן', וּכְשֶׁשָּׁמְעוּ חֲכָמִים כַּדָּבָר, אָמְרוּ, לְמָחָר זֶה פּוֹרֵעַ אֶת חוֹבוֹ וזורק את השטר, וְנִמְצָא שֶׁטֶר ששם שמים מוזכר בו מוּטָל בבזיון בָּאַשְׁפָּה, ומשום כך בִּיטְּלוּם. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם שביטלו ג' בתשרי היה וַעֲשָׂאוּהוּ יוֹם טוֹב. וקשה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ לומר שבְּטֵלָה מְגִלַּת תַּעֲנִית, קַמְיֵיתָא בְּטוּל אַחֲרַנְיָיתָא מוֹסִיפִין – הרי את הימים הקודמים ביטלו, וכי יוסיפו ימים טובים אחרים. מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן – בברייתא מדובר בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, ולא בטלה עדיין מגילת תענית.

את מסירות הנפש שלו הוריש אברהם בירושה לכל היהודים.

מקשה הגמרא: אם מדובר בזמן שבית המקדש קיים, מדוע הוצרכו חכמים לתקן שג' תשרי יהיה יום טוב, **וְתִיפּוּק לֵיהּ** – והרי גם ללא תקנה זו יום טוב הוא, משום **דַּהֲוָה לֵיהּ יוֹם שֶׁנֶּהֱרַג בּוֹ גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם**, ונתבאר לעיל (יח:) שבימי בית שני היו ימי הצומות ימי ששון ושמחה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב, לֹא נִצְרְכָה** – לא הוצרכו לקבוע את ג' בתשרי ליום טוב **אֶלָּא** כדי **לֶאֱסוֹר** בתענית **אֶת** היום **שֶׁלְּפָנָיו**, כלומר את ב' בתשרי, וכדין הימים הטובים הכתובים במגילת תענית שהימים שלפניהם ולאחריהם אסורים בתענית.

מקשה הגמרא: **שֶׁלְּפָנָיו נַמִּי תִּיפּוּק לֵיהּ** – גם ללא שיקבע ג' תשרי במגילת תענית, היה ב' בתשרי אסור בתענית משום **דַּהֲוָה לֵיהּ** – שב' תשרי הוא **יוֹם שֶׁלְּאַחַר רֹאשׁ חֹדֶשׁ** הנקרא מועד, ולכאורה אסור להתענות ביום לאחריו כמו המועדים הכתובים במגילת תענית. מתרצת הגמרא: **רֹאשׁ חֹדֶשׁ** הוא מועד **מִדְּאוֹרַיְיתָא, וּדְאוֹרַיְיתָא לֹא בָּעֵי חִיזּוּק** – ומועדי התורה אינם צריכים חיזוק לאוסרם בתענית לפניהם ולאחריהם, **וכִדְתַנְיָא, הַיָּמִים הָאֵלֶּה הַכְּתוּבִין בְּמְגִילַת תַּעֲנִית אֲסוּרִין** בתענית, **בֵּין לִפְנֵיהֶם בֵּין לְאַחֲרֵיהֶם. אבל שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, הֵם** עצמם **אֲסוּרִים** בתענית, אבל הימים **שֶׁלְּפָנֵיהֶן וּלְאַחֲרֵיהֶן, מוּתָּרִין.** מבארת הברייתא: **מַה הֶפְרֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה** – מה ההבדל בין שבתות וימים טובים לימים הכתובים במגילת תענית, **הַלָּלוּ** – שבתות וימים טובים, **הם מִדִּבְרֵי תוֹרָה, וְאֵין דִּבְרֵי תוֹרָה צְרִיכִין חִיזּוּק, הַלָּלוּ** – ימים הכתובים במגילת תענית, **הם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים** – שנתקנו על ידי החכמים, **וְדִבְרֵי סוֹפְרִים צְרִיכִין חִיזּוּק, ולכן** אסרום בתענית לפניהם ולאחריהם, כדי שלא יבואו להתענות ביום טוב עצמו.

מקשה הגמרא: **וְתִיפּוּק לֵיהּ** – גם ללא שיקבע ג' תשרי במגילת תענית היה ב' בתשרי אסור בתענית משום **דַּהֲוָה לֵיהּ יוֹם שֶׁלְּפָנֵי יוֹם שֶׁנֶּהֱרַג בּוֹ גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם**, ומכיון שבזמן הבית היה יום זה יום טוב מדרבנן הרי הוא אסור בתענית לפניו. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב אַשִׁי**, הדין שעושים יום טוב ביום שנהרג בו **גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם, מִדִּבְרֵי קַבָּלָה הוּא** – נלמד מדברי הנביא, **וְדִבְרֵי קַבָּלָה כְּדִבְרֵי תוֹרָה דָּמוּ** ואינם צריכים חיזוק, ומשום כך לא נאסר היום שלפניו.

הגמרא מביאה קושיא נוספת על הסוברים שבטלה מגילת תענית: **מָתִיב רַב טּוֹבִי בַּר מַתְּנָה**, שנינו במגילת תענית (פרק יב) לגבי חודש אדר, **בְּעֶשְׂרִים וּתְמָנְיָא בֵּיהּ** – בעשרים ושמונה בו, **אֶתָּת בְּשׂוֹרְתָא טָבְתָא לִיהוּדָאֵי** – הגיעה בשורה טובה ליהודים, **דְּלָא יְעִידוּן מֵאוֹרַיְיתָא** – שלא יצטרכו לנתק את עצמם מלימוד התורה. שֶׁקודם לכן **גְּזֵרָה הַמַּלְכוּת** של רומי **גְּזֵרָה** על ישראל, **שֶׁלֹּא יַעַסְקוּ בַּתּוֹרָה, וְשֶׁלֹּא יָמוּלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, וְשֶׁיְּחַלְּלוּ שַׁבָּתוֹת. מָה עָשָׂה יְהוּדָה בֶּן שַׁמּוּעַ וַחֲכָיָיו, הָלְכוּ וְנָטְלוּ עֵצָה מִמַּטְרוֹנִיתָא** [־שרה נברית] **אַחַת, שֶׁכָּל גְּדוֹלֵי רוֹמִי מְצוּיִין אֶצְלָהּ. אָמְרָה לָהֶם, בּוֹאוּ וְהַפְּגִינוּ** – צעקו בשווקים וברחובות **בַּלַּיְלָה**, כדי שישמעו השרים וירחמו עליכם, **הָלְכוּ וְהִפְּגִינוּ בַּלַּיְלָה, וְאָמְרוּ, אֵי שָׁמַיִם**, כלומר למען הקדוש ברוך הוא, **וכי לֹא אַחֵיכֶם אֲנַחְנוּ, וְלֹא בְּנֵי אָב אֶחָד אֲנַחְנוּ, וְלֹא בְּנֵי אֵם אַחַת אֲנַחְנוּ, מַה נִּשְׁתַּנֵּינוּ מִכָּל אוּמָּה וְלָשׁוֹן, שֶׁאַתֶּם גּוֹזְרִין עָלֵינוּ גְּזֵירוֹת קָשׁוֹת.** וכששמעו זאת השרים ריחמו עליהם **וּבִיטְּלוּם, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם** [כ"ח באדר] **עֲשָׂאוּהוּ יוֹם טוֹב.** מסיים רב טובי את קושייתו: **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** לומר **שִׁבְטָלָה מְגִילַת תַּעֲנִית** לאחר החורבן, **קַמַּיְיתָא בְּטוּל, אַחֲרָנְיְיתָא מוֹסִיפִין** – הרי את הימים הקודמים ביטלו, וכי יוסיפו ימים טובים אחרים. **וְכִי תֵּימָא** לתרץ **הָכָא נַמִּי** – שגם ברייתא זו עוסקת **בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, וְהָא יְהוּדָה בֶּן שַׁמּוּעַ** שעליו מסופר בברייתא זו, **תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר** היה, **וְרַבִּי מֵאִיר בָּתַר הָכִי הֲוָה** – ורבי מאיר היה לאחר החורבן. ומנין שיהודה בן שמוע היה תלמידו של רבי מאיר, **דִּתְנַן, כְּלֵי** זְכוּכִית טמאים, **שֶׁנִּיקְּבוּ** ואינם ראוים לשימוש, ונטהרו מטומאתם, **וְהִטִּיחַ לְתוֹכָן** – וסתם את הנקב שבכלי הזכוכית **בְּאֵבֶר** – עופרת, **אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, יְהוּדָה בֶּן שַׁמּוּעַ מִטַּמֵּא מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר** – יהודה בן שמוע אמר בשם רבי מאיר שכלים אלו חוזרים לטומאתם הישנה, ואף שלא נגעו בטומאה אחר התיקון.

המשך מעמוד רז

עין יעקב – מסכת יומא

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

בחטא של 'הסתה' **לֹא אִפְּרָעוּ מִגּוּפֵיהּ** - לא נפרעו מדוד עצמו אלא מישראל. מקשה הגמרא: והרי **הָתָם** - בעוון בת שבע, **נַמִּי לֹא אִפְּרָעוּ מִגּוּפֵיהּ,** אלא מבניו. מתרצת הגמרא: **לָאֵי** [-באמת] **אִפְּרָעוּ מִגּוּפֵיהּ** - נפרעו גם מגופו, **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים נִצְטָרַע דָּוִד** לאחר עוון בת שבע, **וּפָרְשׁוּ הֵימֶנּוּ סַנְהֶדְרִין, וְנִסְתַּלְּקָה הֵימֶנּוּ שְׁכִינָה, דִּכְתִיב** שדוד המלך התפלל (תהילים קיט עט) **'שׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ',** היינו הסנהדרין שפרשו ממנו, **וּכְתִיב** (שם נא יד) **'הָשִׁיבָה לִּי שְׂשׂוֹן יִשְׁעֶךָ',** היינו רוח הקודש שנסתלקה ממנו. הרי שנענש דוד בעצמו שנצטרע, ופרשו ממנו הסנהדרין, ונסתלקה ממנו רוח הקדש.

הגמרא ממשיכה להקשות על רב הונא: וכי היו לדוד רק שני חטאים אלו [שלא נענש עליהם], **וְהָא אָמַר רַב** (שבת נו.), **קִבֵּל דָּוִד לָשׁוֹן הָרָע** כשברח מפני אבשלום בנו, ובא אליו ציבא ואמר לו שמפיבושת מורד בו. מתרצת הגמרא: רב הונא סובר **כִּשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר** (שם), **לֹא קִבֵּל דָּוִד לָשׁוֹן הָרָע,** ומה שסבר שמפיבושת מרד בו לא היה מחמת דברי ציבא, אלא מפני דברים הניכרים שראה בו. ממשיכה הגמרא ומתרצת: **וּלְרַב נַמִּי, דְּאָמַר קִבֵּל דָּוִד לָשׁוֹן הָרָע,** יש לתרץ **דְּהָא אִיפְּרָעוּ מִינֵּיהּ** - שכבר נפרעו ממנו על חטא זה, **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ דָּוִד לְמְפִיבוֹשֶׁת** לאחר שמפיבושת אמר לו שלא מרד בו כלל (שם יט ל), **'אָמַרְתִּי אַתָּה וְצִיבָא תַּחְלְקוּ אֶת הַשָّדֶה'** והראה בדעתו שעדיין הוא חושד במפיבושת, **יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ** שיענש על כך בעונש זה, **רְחַבְעָם** בן בנך, **וְיָרָבְעָם** בן נבט **יַחְלְקוּ אֶת הַמַّלְכוּת,** ונמצא שנפרע דוד על חטא זה.

ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף יט עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רכה

רש"י

ותיפוק ליה כו' – אי בית המקדש הוה קיים – בלאו הכי הוי יום טוב דהיינו צום גדליה, וקריא רחמנא מועדים טובים בזמן הבית. **לא נצרכה** – הא דהדר קבעוה במגילת תענית על דבר זה, אלא לאסור אתמול גם הוא בתענית. כדאמרינן לקמיה הימים האלה הכתובים במגילה, הם ולפניהם ולאחריהם אסורין. **ראש חדש** – מועד דאורייתא. **ודאורייתא לא בעי חיזוק** – לאסור לפניו ולאחריו. אבל ימי מגילת תענית דרבנן, וצריכין חיזוק, כי היכי דלא ליתי להתענות בי"ט עצמו. **יום שלפני כו'** – וההוא לאו דאורייתא הוא, ובעי חיזוק. **בעשרין ותמניא ביה** – באדר קאי, במגילת תענית. **דלא יעידון מן אורייתא** – שלא יצטרכו לנתק עצמן מן התורה. **הפנינו** – צעקו בשוקים וברחובות כדי שישמעו השרים וירחמו עליכם. **אי שמים** – כלומר למען הקב"ה. **ורבי מאיר בתר חורבן הוה** – כמה דורות. דהא בימי רבן יוחנן בן זכאי חרב הבית, ור' אליעזר תלמידו היה, ור' עקיבא תלמידו של ר' אליעזר, כדאמרינן בשלהי "ארבע מיתות" (סנהדרין דף סח,א) ור' מאיר תלמידו של ר"ע, כדאמרי' בפרק קמא דעירובין (דף יג,א) כל מקום שאתה מוצא משום ר' ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני ר' עקיבא אינו אלא ר' מאיר. **דתנן כו'** – ר' יהודה בן שמוע תלמידו של ר' מאיר הוה. **כלי זכוכית שנקבו** – שנטמאו, ונקבן לטהרן מטומאתן. **אבר** – עופרת, לסתום את הנקב. **יהודה בן שמוע מטמא** – לומר שחזרו לטומאתן ישנה. ואע"פ שלא נגעו שוב בטומאה, ואע"פ שאין כלי זכוכית חוזרין לטומאתן ישנה, כדאמר בפ"ק דשבת (דף טז,א) שלא גזרו חזרת טומאה ישנה אלא בכלי מתכות – הני נמי, הואיל והאבר מעמידו – ככלי מתכות דמו, דהכל הולך אחר המעמיד.

תוספות

ותיפוק ליה דהוה ליה יום שנהרג גדליה בן אחיקם – שהוא לששון ויום טוב בזמן שבית המקדש קיים. ולמאן דאמר: – [לא] בטלה מגילת תענית – היינו לאחר חורבן. **אסורין** בין לפניהם בין לאחריהם – היינו להתענות. אבל בהספד – מותר. כדמוכח בפרק "סדר תעניות כיצד" (תענית דף יז,ב) דתניא: מריש ירחא דניסן ועד תמניא ביה איתוקם תמידא, דלא למספד בהון. ופריך: נימא מתרי בניסן, ור"ח גופיה אסור! ומשני: לאסור יום שלפניו, דמשום ר"ח דאורייתא לא מתסר, דלא בעי חיזוק. ותו פריך: ותיפוק ליה דהוה יום דבתר עשרים ותמניא באדר! ומשני לה רב אסי: כל שלאחריו, בתענית – אסור, בהספד – מותר. וזה, הואיל ומוטל בין שני י"ט – עשאוהו כי"ט עצמו. משמע דאי לאו הכי – לא הוה נאסר בהספד, אע"ג דהוא יום שלפני ריש ירחא דניסן דאיתוקם תמידא, דלא למספד. ולאו דווקא נקט רב אשי "כל שלאחריו", דהוא הדין כל שלפניו בהספד מותר, אלא משום דקאי אשל אחריו נקטיה. ויש לדקדק מתוך כך, דהא דקתני שבתות וימים טובים הם אסורים לפניהם ולאחריהם מותרין – בתענית אייר, ואתאי הך ברייתא כר' יוסי, דאמר בסוף "בכל מערבין" (עירובין דף מא,א ושם) דע"ש מתענה ומשלים. א"נ, כרבנן ובלא השלמה. וא"ת: אי בלא השלמה – אפי' בי"ט עצמו שרי, כדמוכח התם, דאמר ר' אלעזר בר צדוק: אני הייתי מבני סנאב בן בנימין וחל ט"ב להיות בשבת, ודחינוהו עד לאחר השבת, והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שי"ט שלנו היה! ודשאני ט' באב דחמיר. תדע, דהא קאמר התם: שאני יום טוב דדבריהם, הואיל ומתענין בו שעות – משלימין בו ערבית, והכא אסרינן בין לפניהם בין לאחריהם. אלא התם בט' באב דחמיר. והא דמייתי התם ראיה מתשעה באב שחל להיות בע"ש, דאמר ר' יוסי מתענה ומשלים אבני בי רב דיתבי בתעניתא במעלי שבתא, דשרי לאשלומי. אף על פי שחלקנו בין שאר תעניות לתשעה באב – מכל מקום מייתי שפיר, דלא חשיב תענית מה שנכנס לשבת כשהוא מעונה, דהא שבת דוחה תשעה באב, ואם היה חשוב תענית – היה אסור. אלא ודאי לא חשיב כמתענה בשבת. ואם כן, אף בתענית יחיד מותר נמי להשלים. **הא** ר' יהודה בן שמוע תלמידו של ר' מאיר – תימה: בפ' "סדר תעניות כיצד" (תענית דף יח,א) פריך: עשרים ותשעה נמי, מאי איריא דהוה ליה יומא מקמי דאיתוקם תמידא, תיפוק ליה דהוה ליה יומא דבתר עשרין ותמניא! מאי קושיא? דהיא דאיתוקם תמידא – זה היה בזמן שבית המקדש קיים, ועובדא דעשרים ותמניא היה בימי ר' יהודה בן שמוע תלמידו של ר' מאיר! וי"ל: דמ"מ, רבי שסדר המשנה לא הוה ליה למתני מריש ירחא דניסן, כיון דבימיו היה שלא לצורך. **יהודה** בן שמוע מטמא וכו' וחכמים מטהרין – תימה: אמאי מטהרין? לכל הפחות ליטמא משום כלי זכוכית, שגזרו עליו טומאה, כדאיתא בפ"ק דשבת (דף טו,ב ושם) ופי' בקונטרס דלענין טומאה ישנה פליגי, יהודה בן שמוע מטמא, לומר שחזרו לטומאתן ישנה, אע"פ שלא נגעו בשום טומאה, ואע"פ שכלי זכוכית אין חוזרין לטומאתן ישנה, כדאמרינן בפ"ק דשבת (שם טז,א) שלא גזרו חזרת טומאה ישנה אלא בכלי מתכות, הני נמי, הואיל והאבר מעמידו – ככלי מתכות דמו, דהכל הולך אחר המעמיד. וחכמים מטהרין דעיקרו כלי זכוכית הן, ולא אזלינן בתר מעמיד. כן פי' הקונטרס. וקשיא: כיון דטומאה קדמה לאבר – מה מועיל הטפת אבר לבטוף? עוד פי' בקונט' לשון אחר: ר' יהודה בן שמוע מטמא בדין כלי מתכות דאורייתא אם נגעה בהן טומאה, דהכל הולך אחר המעמיד. וחכמים מטהרין מטומאת כלי מתכות דאורייתא, אלא משום טומאת כלי זכוכית דרבנן, ולפירוש זה קשיא לשון מטהרין, דמשמע מטהרין לגמרי. ורבינו שמואל פירש דפליגי בהא אי הטפת אבר חשיב סתימה מעלייתא, או לא. ובפ"ק דשבת (שם) כתוב: ור' מאיר היא, דאמר: הכל הולך אחר המעמיד. גריס רבינו שמואל: ר' מאיר היא, ותו לא. ולא גרסינן הכל הולך אחר המעמיד. ולא יתכן, כדמוכח בסוף תוספתא דכלים. דתניא: כוס של אבן שנקב והטיף לתוכו אבר, ר' יוסי משום ר' יוחנן בן נורי אומר: טמא משום כלי זכוכית. רבי שמעון בן גמליאל אומר: יהודה בן שמוע היה מטמא משום ר' מאיר. משמע בהדיא כלשון אחרון שבקונטרס, ורבנן היינו ר' יוחנן בן נורי, ולא לגמרי מטהרין. אי נמי, רבנן דהכא אית להו בכלי אבן כר"מ, דמטמא בכלי מתכות. והא דלא מטמאין בכלי זכוכית – משום כלי מתכות כמו בכלי אבן משום דכלי אבן לית ליה טומאה אוקמוה אטומאת כלי מתכות. אבל כלי זכוכית שיש להם טומאה בעולם – לא רצו לשנותן מטומאתן. וריב"א פי': דחכמים מטהרין לגמרי, משום דכלי זכוכית בכלי חרס דמו, כדאמרינן פ"ק דשבת (דף טו,ב) וחניא בתוספתא דכלים (בב"ק) בפרק שני: דכלי חרס שטהר שעה אחת – אין לו טומאה לעולם. ולא יתכן נמי פירוש זה, כדמוכח בסוף תוספתא דלאו לגמרי מטהרין, כדפרישית. ועוד: א"כ מנא ליה דטעמא דר"מ משום דהכל הולך אחר המעמיד? דלמא משום דלית ליה ההיא סברא, ואפי' נסתם בזפת היה מטמא. דבהדיא פליגי עליה בתוספתא דכלים פרק "מחט וטבעת". ועוד: רבנן לא אמרי הך סברא אלא בחתיכת חרס שפרשה מן החבית, ויש בה כשיעור, ונקבה וסתמה בזפת, ולא בכלי שלם שנקב וסתמו, כמו)שפירש [בתוספתא] דפרק ב' דכלים. ועוד: דהא לא קיימא מסקנא הכי בפ"ק דשבת (טז,א) דמסקינן: הואיל ונשברו יש להם תקנה – ככלי מתכות דמו.

מימות

1 **ותיפוק** ליה כו' – אי בית המקדש הוה קיים – בלאו הכי הוי יום טוב דהיינו צום גדליה,
2 וקריא רחמנא מועדים טובים בזמן הבית. **לא נצרכה** – הא דהדר קבעוה במגילת תענית
3 על דבר זה, אלא לאסור אתמול גם הוא בתענית. כדאמרינן לקמיה הימים האלה
4 הכתובים במגילה, הם ולפניהם ולאחריהם אסורין. **ראש חדש** – מועד דאורייתא.
5 **ודאורייתא לא בעי חיזוק** – לאסור לפניו
6 ולאחריו. אבל ימי מגילת תענית דרבנן, וצריכין
7 חיזוק, כי היכי דלא ליתי להתענות בי"ט עצמו.
8 **יום שלפני כו'** – וההוא לאו דאורייתא הוא,
9 ובעי חיזוק. **בעשרין ותמניא ביה** – באדר קאי,
10 במגילת תענית. **דלא יעידון מן אורייתא** – שלא
11 יצטרכו לנתק עצמן מן התורה. **הפנינו** – צעקו
12 בשוקים וברחובות כדי שישמעו השרים וירחמו
13 עליכם. **אי שמים** – כלומר למען הקב"ה. **ורבי**
14 **מאיר בתר חורבן הוה** – כמה דורות. דהא בימי
15 רבן יוחנן בן זכאי חרב הבית, ור' אליעזר
16 תלמידו היה, ור' עקיבא תלמידו של ר' אליעזר,
17 כדאמרינן בשלהי "ארבע מיתות" (סנהדרין דף
18 סח,א) ור' מאיר תלמידו של ר"ע, כדאמרי'
19 בפרק קמא דעירובין (דף יג,א) כל מקום שאתה
20 מוצא משום ר' ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני
21 ר' עקיבא אינו אלא ר' מאיר. **דתנן כו'** – ר'
22 יהודה בן שמוע תלמידו של ר' מאיר הוה. **כלי**
23 **זכוכית שנקבו** – שנטמאו, ונקבן לטהרן
24 מטומאתן. **אבר** – עופרת, לסתום את הנקב.
25 **יהודה בן שמוע מטמא** – לומר שחזרו לטומאתן
26 ישנה. ואע"פ שלא נגעו שוב בטומאה, ואע"פ
27 שאין כלי זכוכית חוזרין לטומאתן ישנה, כדאמר
28 בפ"ק דשבת (דף טז,א) שלא גזרו חזרת טומאה
29 ישנה אלא בכלי מתכות – הני נמי, הואיל
30 והאבר מעמידו – ככלי מתכות דמו, דהכל הולך
31 אחר המעמיד.

וחכמים

1 וְתִיפּוֹק לֵיה דַּהֲוָה לֵיהּ יוֹם שֶׁנֶּהֱרַג בּוֹ גְּדַלְיָה בֶּן
2 אֲחִיקָם! - אָמַר רַב לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לֶאֱסוֹר אֶת
3 שֶׁלְּפָנָיו. - שֶׁלְּפָנָיו נַמִּי, תֵּיפּוֹק לֵיהּ דַּהֲוָה לֵיהּ
4 יוֹם שֶׁלְּאַחַר רֹאשׁ חֹדֶשׁ! - רֹאשׁ חֹדֶשׁ דְּאוֹרַיְיתָא,
5 וּדְאוֹרַיְיתָא לָא בָּעֵי חִיזּוּק. דְּתַנְיָא: הַיָּמִים הָאֵלֶּה
6 הַכְּתוּבִין בְּמְגִילַת תַּעֲנִית - אֲסוּרִין בֵּין לְפָנֵיהֶם בֵּין
7 לְאַחֲרֵיהֶם, שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, הֵם - אֲסוּרִים,
8 לְפָנֵיהֶן וּלְאַחֲרֵיהֶן - מוּתָּרִין. מַה הֶפְרֵשׁ בֵּין זֶה לְזֶה?
9 הַלָּלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה, וְאֵין דִּבְרֵי תוֹרָה צְרִיכִין חִיזּוּק.
10 הַלָּלוּ דִּבְרֵי סוֹפְרִים - וְדִבְרֵי סוֹפְרִים צְרִיכִין חִיזּוּק.
11 - וְתִיפּוֹק לֵיהּ דַּהֲוָה לֵיהּ יוֹם שֶׁלְּפָנֵי יוֹם שֶׁנֶּהֱרַג
12 בּוֹ גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם! - אָמַר רַבִּי אַשִׁי: גְּדַלְיָה
13 בֶּן אֲחִיקָם דִּבְרֵי קַבָּלָה הוּא, וְדִבְרֵי קַבָּלָה כְּדִבְרֵי
14 תּוֹרָה דָּמוּ. מְתִיב רַב טוֹבִי בַּר מַתָּנָה: בְּעֶשְׂרִים
15 וּתְמַנְיָא בֵּיהּ אַתַּת בְּשׁוֹרְתָא טַבְתָּא לִיהוּדָאֵי דְּלָא
16 יְעִידוּן מֵאוֹרַיְיתָא. שֶׁגְּזָרָה הַמַּלְכוּת גְּזֵרָה שֶׁלֹּא יַעֲסְקוּ
17 בַּתּוֹרָה, וְשֶׁלֹּא יָמוּלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, וְשֶׁיְּחַלְּלוּ שַׁבָּתוֹת.
18 מֶה עָשָׂה יְהוּדָה בֶּן שַׁמּוּעַ וַחֲבֵירָיו? הָלְכוּ וְנָטְלוּ עֵצָה
19 מִמְּטַרְוֹנִיתָא אַחַת שֶׁכָּל גְּדוֹלֵי רוֹמִי מְצוּיִין אֶצְלָהּ.
20 אָמְרָה לָהֶם: בּוֹאוּ וְהַפְּגִינוּ בַּלַּיְלָה. הָלְכוּ וְהִפְּגִינוּ
21 בַּלַּיְלָה, אָמְרוּ: אִי שָׁמַיִם! לֹא אַחֵיכֶם אֲנַחְנוּ, וְלֹא
22 בְּנֵי אָב אֶחָד אֲנַחְנוּ, וְלֹא בְּנֵי אֵם אַחַת אֲנַחְנוּ?!
23 מַה נִּשְׁתַּנֵּינוּ מִכָּל אוּמָּה וְלָשׁוֹן שֶׁאַתֶּם גּוֹזְרִין עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת! וּבִיטַּלוּם. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם
24 עֲשָׂאוּהוּ יוֹם טוֹב. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בָּטְלָה מְגִילַת תַּעֲנִית, קַמְיָיתָא בְּטוּל, אַחֲרַנְיָיתָא
25 מוֹסִיפִין?! וְכִי תֵּימָא הָכָא נַמִּי בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים - וְהָא יְהוּדָה בֶּן שַׁמּוּעַ
26 תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר, וְרַבִּי מֵאִיר בָּתַר הָכִי הֲוָה. דִּתְנַן: כְּלֵי זְכוּכִית שֶׁנִּקְּבוּ וְהִטִּיף
27 לְתוֹכָן אֶבֶר, אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: יְהוּדָה בֶּן שַׁמּוּעַ מְטַמֵּא מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר,

וחכמים

שכר מצווה מצווה, דזה מה שנתחבר עם עצמות אור אין סוף מצווה הציווי, זהו שכרו.

היום יום ח חשוון

רכו ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף יט עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר – משמע דבימי עזרא היה מעובר. וסמך קצת לדבר, דכתיב (נחמיה ז) "ויגע החדש השביעי" וגו' וכתיב (שם ח) "ויביא עזרא הכהן את התורה" וכתיב (שם) "ביום אחד לחדש השביעי" וכתיב (שם) "ויקרא בו" וכתיב ביה (שם) "היום קדש" וכתיב (שם) "ביום השני נאספו ראשי האבות לכל העם הכהנים והלוים אל עזרא הסופר ולהשכיל אל דברי התורה". משמע, שעשו שני ימים טובים של ר"ה, וקרי ליה "שני" למילתיה. וכתיב נמי (שם ט) "ביום עשרים וארבעה לחדש נאספו בני ישראל בצום ובשקים" וגו' משמע, לפי שאז היה מוצאי סוכות נאספו. ואי לאו דעבדוהו ועשו סוכות בט"ו בו – א"כ י"ד דירחא וח' דסוכות – הרי כ"ב, ויום כ"ג מוצאי סוכות, ואין לומר דשבקוה לתעניתיהו משום מחרת י"ט, ומשום כך המתינו עד כ"ד בו – דמאז לא היו נהגין בו. ועוד: שהרי דבר שבצבור היה. אלא ש"מ דעבדוה לאלול.

ואל יתקלקלו כולהו מועדות – למאן דאמר לקמן (דף כ,א) שמעברין משום ירקיא – ניחא, דשייך אכולהו. אבל למאן דאמר משום מתיא – קשיא, דליכא קלקול אלא מיהו"כ לחודיה. ועוד: כיון דידעי קביעות אלול – אמאי תתקלקל ר"ה? הא ידעי דתדחה מפני אד"ו! ונראה דלאו משום אד"ו קאמר הא איצטריך מעברינן ליה. אלא משום דזמנין דלא ראו עדים הלבנה ביום שלשים, ואין מקדשין עד יום ל"א משום דמצוה לקדש ע"פ הראייה. ופריך: הא מקלקלא ר"ה, שיעשו שני ימים מספק! ומשני: מוטב תתקלקל ר"ה ואל יתקלקלו כל המועדות – יוה"כ וסוכות ושמיני עצרת אם יעשו ע"פ איום העדים, לא על פי הראייה.

מתני' דלא כר' – וא"ת: ולתנא דידן, כיון דלא נפקי על אדר השני היאך ידעו שנתעברה השנה? בשלמא אם עיברוה קודם אדר – יכולין להודיעם ע"י שלוחי אדר, אבל אם עברוה אחר כך היכי ידעי? דהא מעברינן השנה כל אדר, ולכל הפחות עד פורים! וי"ל: כיון דשלוחים יוצאין על ניסן – ממילא ידעי, כשיגיע ר"ח ואין שלוחין יוצאין – א"כ השנה מעוברת.

דמר סבר כל המצות הנוהגות בראשון נוהגות בשני ומר סבר אין נוהגות – וטעמייהו מפרש מקראי בפ"ק דמגילה (דף ו,ב ושם) וברוב ספרים הגירסא איפכא, דמר סבר: כל המצות הנוהגות בשני נוהגות בראשון, ומר סבר: אין נוהגות כו'. ובפ"ק דמגילה (שם) כתיב כן בכל הספרים גבי פלוגתא דרבנן ורבי אלעזר ברבי יוסי ורשב"ג, ויש לישב שתי הגירסות.

אדר הסמוך לניסן לעולם חסר – תימה: א"כ אמאי יוצאין על ניסן מפני הפסח! ומיהו, לבסוף מסקינן תיובתא. ואף על פי כן אנו נוהגין כן. דשמא בימיהן, שהיו מקדשים על פי הראייה, מסקינן דזמנין מלא זמנין חסר. אבל לדידן – טוב למלאות הראשון, דהוא חדש העיבור שניתוסף על השנה. אף על גב דאמרינן דשנה מתעברת בסופה. ובירושלמי דמגילה איכא פלוגתא, דקאמרינן התם: עוקבא אשכח תרין איגרין,

רש"י

וחכמים מטהרין – דעיקרו כלי זכוכית הן, ולא אזלי בתר המעמיד. ע"א כלי זכוכית טהורין שניקבו והטילו לתוכן אבר. יהודה בן שמוע מטמאן טומאת כלי מתכות דאורייתא אם נגע בהן טומאה, דהכל הולך אחר המעמיד, וחכמים מטהרים מטומאת כלי מתכות דאורייתא, אלא משום טומאת כלי זכוכית דרבנן. שאין כלי מתכות טמאין דאורייתא אלא המנויין בפרשה (במדבר לא) "והזהב והכסף והנחשת והברזל" וגו'. **תנאי היא** – אי בטלה מגילת תענית. **הא איצטריך** – אי משום ירקא, אי משום מתיא, כדלקמן (דף כ,א). **והא** קמקלקלא ר"ח – דנמצא שלא עשאוה בני הגולה כהלכה אם מעברין אלול. **דיקא נמי** – דלהכי חשו רבנן דלא ליקלקלו שאר מועדות, והתירו שיהא ר"ה מקולקל לגולה. **ואלו אם נתעברה השנה** – לאחר שנכנס אדר הראשון, והלכו השלוחים, ישבו ב"ד ועיינו ועיברוה לעשות אדר השני אחר זה. **נוהגות בראשון** – ויצאו ידי חובתן בפורים שעשו בראשון. **כמה עיבור השנה** – ימי אדר הראשון שאותו עושין עיבור לשנה. **חדש** – קא סלקא דעתך כ"ט ימים. **מאי שנא** – למאן דאמר "שלשים", דאין צריך לחזור ולשלוח שלוחים על יום קידוש אדר השני. **דידעי** – בני הגולה, שלעולם אדר הראשון מעובר, וביום ל"א נתקדש. **למאן דאמר חדש נמי** – אין צריך להודיע, דהא ידעי דלעולם חסר, וביום שלשים נתקדש. **רצו חדש רצו שלשים** – לפיכך צריכין להודיע אם עשאוהו מלא או חסר. **שמקדשין אותן ביום עיבוריהן** – יום שלשים קרי "יום עיבור", שאותו עושין עיבור לחדש כשמעברין אותו, שמקדשין יום שלשים של שניהם לר"ח הנכנס יום ל' לאדר הראשון הוא ר"ח לאדר השני, ויום ל' של אדר השני הוא ר"ח ניסן. **למימרא דחסירין עבדינן כו'** – בניחותא. **אחד מלא ואחד חסר** – דוקא קאמר ראשון מלא ושני חסר. **משום רבינו** – רב. **שהוקבע ר"ח בזמנו** – עד שאמרו לך הבאים מארץ ישראל: קדשו ב"ד ר"ח אדר השני ביום ל' לאדר הראשון, ועשו את הראשון חסר. **מחללין את השבת** – עדים שראו את הלבנה בחידושה מחללין את השבת לצאת חוץ לתחום לבא לב"ד להעיד לפניהן, לפי שהמועדין כולן תלויין בשני חדשים הללו. וקס"ד חילולא דשרא רחמנא – משום דקביעת ירחא לפי ראיית הלבנה הוא, אם מלא מלא, אם חסר חסר. **משום הכי מחללין** – אם ראוהו ביום ל', שאם לא יבאו ויעידו שראוהו היום – לא יקדשוהו ב"ד עד מחר, ויעשו את החסר מלא.

אלא

וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. - תַּנָּאֵי הִיא. דְּתַנְיָא: הַיָּמִים הָאֵלּוּ הַכְּתוּבִין בְּמְגִילַת תַּעֲנִית, בֵּין בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, בֵּין בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם - אֲסוּרִין, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם - אֲסוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁשִּׂמְחָה הִיא לָהֶם. אֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם - מוּתָּרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵבֶל הוּא לָהֶם. וְהִלְכָתָא: בְּטֵלוּ, וְהִלְכָתָא - לֹא בְּטֵלוּ. קַשְׁיָא הִלְכָתָא אַהִלְכָתָא! - לָא קַשְׁיָא; כָּאן - בַּחֲנוּכָּה וּפּוּרִים, כָּאן - בִּשְׁאָר יוֹמֵי. "עַל אֲלוּל מִפְּנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַל תִּשְׁרֵי מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת": כֵּיוָן דְּנִפְקִי לְהוּ אַאֲלוּל - אַתִּשְׁרֵי לָמָּה לְהוּ? וְכִי תֵּימָא: דִּלְמָא עֲבִרוּהָ לְאֲלוּל - וְהָאָמַר רַבִּי חִינְּנָא בַּר כָּהֲנָא אָמַר רַבִּי: מִימוֹת עֶזְרָא וְאֵילָךְ לֹא מָצִינוּ אֲלוּל מְעוּבָּר! - לָא מָצִינוּ - דְּלָא אִיצְטְרִיךְ, הָא אִיצְטְרִיךְ - מְעַבְּרִינַן לֵיהּ. - הָא מִיקַּלְקֵל רֹאשׁ הַשָּׁנָה! - מוּטָב תִּיקַּלְקֵל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְלֹא יִתְקַלְקְלוּ כּוּלְּהוּ מוֹעֲדוֹת. דַּיְקָא נַמִי, דְּקָתָנֵי: עַל תִּשְׁרֵי מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת. שְׁמַע מִינָּהּ. "וְעַל כִּסְלֵיוּ מִפְּנֵי חֲנוּכָּה, וְעַל אֲדָר מִפְּנֵי הַפּוּרִים". וְאִילּוּ נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה יוֹצְאִין אַף עַל אֲדָר שֵׁנִי מִפְּנֵי הַפּוּרִים - לָא קָתָנֵי. מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי. דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: אִם נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה - יוֹצְאִין אַף עַל אֲדָר הַשֵּׁנִי, מִפְּנֵי הַפּוּרִים. לֵימָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי; דְּמָר סָבַר: כָּל מִצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת בַּשֵּׁנִי - נוֹהֲגוֹת בָּרִאשׁוֹן, וּמָר סָבַר: כָּל מִצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת בַּשֵּׁנִי אֵין נוֹהֲגוֹת בָּרִאשׁוֹן. - לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא: מִצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת בַּשֵּׁנִי - אֵין נוֹהֲגוֹת בָּרִאשׁוֹן. וְהָכָא בְּעִיבּוּר שָׁנָה קָמִיפַּלְגִי. דְּתַנְיָא: כַּמָּה עִיבּוּר שָׁנָה - שְׁלֹשִׁים יוֹם. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: חֹדֶשׁ. מַאי שְׁנָא שְׁלֹשִׁים דִּידְעִי, חֹדֶשׁ נַמִי יָדְעִי! - אָמַר רַבִּי פַּפָּא: מַאן דְּאָמַר חֹדֶשׁ, רָצָה - חֹדֶשׁ, רָצָה - שְׁלֹשִׁים. הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מִשּׁוּם קְהָלָא קַדִּישָׁא דִּירוּשָׁלַיִם עַל שְׁנֵי אֲדָרִים, שֶׁמְּקַדְּשִׁין אוֹתָם בְּיוֹם עִיבּוּרֵיהֶן. לְמִימְרָא: דַּחֲסִרִין עָבְדִינַן, מְלֵאִין לָא עָבְדִינַן? - לְאַפּוּקֵי מִדְּדָרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר חִסְדָּא: הֵעִיד רַבִּי סִימַאי מִשּׁוּם חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי עַל שְׁנֵי אֲדָרִים, שֶׁאִם רָצוּ לַעֲשׂוֹתָן שְׁנֵיהֶן מְלֵאִין - עוֹשִׂין, שְׁנֵיהֶן חֲסֵרִין - עוֹשִׂין, אֶחָד מְלֵא וְאֶחָד חָסֵר - עוֹשִׂין, וְכָךְ הָיוּ נוֹהֲגִין בַּגּוֹלָה. וּמִשּׁוּם רַבֵּינוּ אָמְרוּ: דִּלְעוֹלָם אֶחָד מְלֵא וְאֶחָד חָסֵר, עַד שֶׁיְּוֻדַּע לְךָ שֶׁהוּקְבַּע רֹאשׁ חֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ. שָׁלְחוּ לֵיהּ לְמָר עוּקְבָא: אֲדָר הַסָּמוּךְ לְנִיסָן - לְעוֹלָם חָסֵר. מְתִיב רַב נַחְמָן: עַל שְׁנֵי חֳדָשִׁים מְחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת - עַל נִיסָן וְעַל תִּשְׁרֵי. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא זְמִנִּין מְלֵא זְמִנִּין חָסֵר - מִשּׁוּם הָכִי מְחַלְּלִינַן,

אלא

בחדא כתיב: ושפר באנפוי ובאנפי חברוי מוסיפין על שתא תלתין יומין, ובחדא כתיב: ושפר באנפי ובאנפי חברוי מוסיפין על שתא ירח יומין. מאן דאמר תלתין יומין – אדר הראשון תוספת, מ"ד ירח יומין – אדר השני תוספת. ולבסוף דחו לה, דקסבר: רצו – שלשים, רצו – ירח.

מאי

ישראל נמשלו לכוכבים המתנוצצים בשמי רקיע, אשר לאורם לא יתעה גם ההולך במחשכי הלילה.

היום יום ה' חשוון

וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין כלים אלו, וסוברים שכיון ועיקרם כלי זכוכית הולכים אחר העיקר ואינם חוזרים לטומאתם. ומבואר שיהודה בן שמוע היה תלמידו של רבי מאיר שהיה לאחר החורבן, ומכך שבימיו נקבע כ"ח אדר ליום טוב מוכח שלא בטלה מגילת תענית לאחר החורבן.

מתרצת הגמרא: **תַּנָּאֵי הִיא** – מחלוקת תנאים היא, אם בטלה מגילת תענית לאחר החורבן, **דְּתַנְיָא, הַיָּמִים הָאֵלּוּ הַכְּתוּבִין בְּמְגִילַּת תַּעֲנִית, בֵּין בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים בֵּין בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, אֲסוּרִין** בתענית והספד, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים אֲסוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁשְּׂמֵחָה הִיא לָהֶם, אבל כשאין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, מוּתָּרִין מִפְּנֵי שֶׁאֹכֶל הוּא לָהֶם.** ושוב אין להקשות על רב ורבי חנינא הסוברים כרבי יוסי שאחר החורבן בטלה מגילת תענית.

הגמרא מביאה את פסק ההלכה בזה: **וְהִלְכְתָּא, בָּטְלוּ** ימים שנקבעו במגילת תענית. **וְהִלְכְתָּא, לֹא בָּטְלוּ** הימים שנקבעו במגילת תענית. מקשה הגמרא: **קַשְׁיָא הִלְכְתָּא אַהִלְכְתָּא.** מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – פסק ההלכה שלא בטלה מגילת תענית עוסק **בַּחֲנוּכָּה וּפוּרִים,** שהם לא נתבטלו, **כָּאן** – והפסק שבטלה מגלת תענית עוסק **בִּשְׁאָר יוֹמֵי** הכתובים במגלת תענית.

*

שנינו במשנתינו: על ששה חדשים השלוחין יוצאין וכו' **עַל אֱלוּל מִפְּנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְעַל תִּשְׁרֵי מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת.** מקשה הגמרא: **כֵּיוָן דְּנִפְקֵי לְהוּ אֱלוּל** – כיון שהשלוחים יצאו והודיעו מתי נקבע ראש חודש אלול, ועל פי זה עשו את ראש השנה, **אַתִּשְׁרֵי לָמָּה לְהוּ** – למה להם לצאת שוב ולהודיע מתי נקבע ראש חודש תשרי. **וְכִי תֵּימָא** – ואם תאמר שהשלוחים יוצאים על תשרי, מחשש **דִּלְמָא עָבְרִיהּ לֶאֱלוּל** – שמא עיברו את חודש אלול ונקבע ראש השנה ביום שלשים ואחד, **וְהָאָמַר רַבִּי חִיִּנָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר רַב, מִימוֹת עֶזְרָא וְאֵילָךְ לֹא מָצִינוּ שחודש אֱלוּל הֵיהּ מְעוּבָּר.** מתרצת הגמרא: מה שלא **מָצִינוּ** אלול מעובר הוא משום **דְּלֹא אִיצְטְרִיךְ** – שלא היה צורך לעברו, **הָא אִיצְטְרִיךְ מְעַבְּרִינָן לֵיהּ** – אולם אם יש צורך מעברים את חודש אלול, ולכן הוצרכו השלוחים לצאת להודיע מתי נקבע ראש חודש תשרי.

הגמרא מקשה על האמור שבמקום הצורך מעברים את אלול: והלא אם יעברו את חודש אלול ויקבעו את ראש השנה ביום שלשים ואחד, **הָא מִיקַּלְקַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה** – נמצא שראש השנה שנהגו בו בני הגולה אינו היום הנכון, שהרי הם עשו ביום השלשים לחודש אלול. מתרצת הגמרא: **מוּטָב תִּיקַּלְקֵל רֹאשׁ הַשָּׁנָה** לבני הגולה, **וְלֹא יִתְקַלְקְלוּ כּוּלְּהוּ מוֹעֲדוֹת** בכך שלא יהיה חדש אלול מעובר. מוסיפה הגמרא: **דַּיְקָא נַמִּי** – אפשר גם לדייק ממשנתינו שחכמים חששו שלא יתקלקלו שאר מועדות והתירו משום כך שראש השנה לא יהיה ביום הנכון לבני הגולה, **דְּקָתָנֵי** שיוצאים השלוחים **עַל חדש תִּשְׁרֵי, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת,** ולא אמרה המשנה 'מפני המועדות', ומשמע שכוונתה לומר, שאף שיש קלקול לגבי ראש השנה בעיבור חדש אלול, מכל מקום עושים זאת, מפני תיקון שאר המועדות. ומסקנת הגמרא: אכן **שְׁמַע מִינָּהּ.**

*

שנינו במשנתינו: **וְעַל כִּסְלֵיו** יוצאים השלוחים **מִפְּנֵי חֲנוּכָּה, וְעַל אָדָר מִפְּנֵי הַפּוּרִים.** מדייקת הגמרא: **וְאִילּוּ נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה יוֹצְאִין אַף עַל אָדָר שֵׁנִי מִפְּנֵי הַפּוּרִים, לֹא קָתָנֵי** – לא נכתב במשנה שאם עיברו בית דין את השנה יוצאים השלוחים אף על אדר שני מפני הפורים שבו, ויש ללמוד מכך **שמַתְנִיתִין** היא **דְּלֹא כְּרַבִּי, דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר, אִם נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה יוֹצְאִין אַף עַל אָדָר הַשֵּׁנִי מִפְּנֵי הַפּוּרִים.** מבררת הגמרא: **לֵימָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי** – שמא נאמר שבכך נחלקו רבי והתנא שבמשנתינו, **דְּמַר** – שהתנא שבמשנתינו **סָבַר** שכָּל **מִצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת בְּפוּרִים** של אדר **שֵׁנִי, נוֹהֲגוֹת** גם **בְּאֲדָר הָרִאשׁוֹן,** ויצאו בני הגולה ידי חובתם בפורים שעשו באדר ראשון, ושוב אין צורך להודיע להם מתי חל ראש חודש אדר שני. **וּמַר** – ורבי **סָבַר שכָּל מִצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת בַּשֵּׁנִי אֵין נוֹהֲגוֹת בָּרִאשׁוֹן,** וממילא לא יצאו ידי חובתם במה שעשו פורים באדר הראשון, וחייבים לעשות שוב פורים באדר שני, ומשום כך צריכים השלוחים לצאת על אדר השני, בכדי להודיע מתי חל פורים. דוחה הגמרא: **לֹא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** סוברים **שמִצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת בַּשֵּׁנִי אֵין נוֹהֲגוֹת בָּרִאשׁוֹן,** ולא יצאו ידי חובתם בפורים שקיימו באדר הראשון, **וְהָכָא בְּעִיבּוּר שָׁנָה קָמִיפַּלְגִי** – וכאן נחלקו כמה ימים יש בחודש אדר ראשון הנוסף בעיבור שנה. **דְּתַנְיָא, כַּמָּה עִיבּוּר שָׁנָה, שְׁלֹשִׁים יוֹם,** כלומר חדש מלא. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר חֹדֶשׁ,** כלומר, חדש חסר של כ"ט יום. ותנא משנתינו סובר כתנא קמא שחודש אדר ראשון הוא שלשים יום, ולכן אין צורך לצאת להודיע מתי נקבע ראש חודש אדר שני. תמהה הגמרא: **מַאי שְׁנָא שְׁלֹשִׁים** – וכי מדוע אנו אומרים שאין צורך לצאת על חודש אדר שני לשיטת הסובר שלעולם חודש אדר ראשון הוא שלשים יום, משום **דְּיָדְעֵי** – שיודעים בני הגולה מעצמם שראש חודש אדר שני, הוא לאחר שלשים יום מראש חודש אדר ראשון, ואם כן **חֹדֶשׁ נַמִּי יָדְעֵי** – גם לפי מי שסובר שעיבור השנה הוא 'חודש' והיינו עשרים ותשעה ימים אפשר לחשב עשרים ותשע יום מראש חודש אדר ראשון, ומדוע הוצרכו לצאת עליו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָא, מַאן דְּאָמַר חֹדֶשׁ, רָצָה חֹדֶשׁ רָצָה שְׁלֹשִׁים** – הסובר שעיבור השנה הוא 'חודש' [רבן שמעון בן גמליאל] אין כוונתו שהוא עשרים ותשעה יום בדווקא, אלא אם רוצים עושים עשרים ותשעה ימים ואם רוצים עושים שלשים, ולכן הוצרכו לצאת עליו. ורבי סובר בדעה זו, ולכן אומר שיש להודיע על אדר שני, ותנא של משנתינו סובר שלעולם אדר ראשון הוא שלושים יום ולכן אין צורך להודיע.

הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מִשּׁוּם קְהָלָא קַדִּישָׁא דִּירוּשָׁלַיִם, עַל שְׁנֵי אֲדָרִים שֶׁמְּקַדְּשִׁין אוֹתָם בְּיוֹם עִיבּוּרֵיהֶן – שהיו קובעים את ראשי החדשים ביום העיבור שלהם שהוא יום השלשים, והיינו שראש חודש אדר שני הוא ביום שלשים לאדר ראשון, וראש חודש ניסן הוא ביום שלשים לאדר שני. מבארת הגמרא: **לְמִימְרָא דַּחֲסַרִין עַבְדִּינָן מְלֵאִין לֹא עַבְדִּינָן** – רבי יהושע בן לוי בא לומר ששני חודשי אדר הינם לעולם חסרים ולא מלאים. **לְאַפּוּקֵי** – ועדות זו מפקיעה ממה **דְּדָרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר חִסְדָּא** ואמר, **הֵעִיד רַבִּי סִימַאי מִשּׁוּם חֲנֵי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי, עַל שְׁנֵי אֲדָרִים שֶׁאִם רָצוּ בית דין לַעֲשׂוֹתָן שְׁנֵיהֶן מְלֵאִין, עוֹשִׂין כן,** ואם רצו לעשותן **שְׁנֵיהֶן חֲסָרִין עוֹשִׂין כן,** ואם רצו לעשותן **אֶחָד** – את אדר הראשון **מָלֵא וְאֶחָד** – ואת אדר השני **חָסֵר, עוֹשִׂין כן. וְכָךְ הָיוּ נוֹהֲגִין בַּגּוֹלָה** [ב-פומבדיתא]. **וּמִשּׁוּם רַבֵּינוּ** – רב **אָמְרוּ, לְעוֹלָם** יש לתלות שבית דין קבעו **אֶחָד** – את אדר ראשון **מָלֵא, וְאֶחָד** – ואת אדר השני **חָסֵר, עַד שֶׁיְּוֻדַּע לְךָ שֶׁהוּקְבַּע רֹאשׁ חֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ** – עד שיאמרו הבאים מארץ ישראל שבית דין שינו ממנהגם וקבעו את ראש חודש אדר השני ביום שלשים לאדר ראשון, ועשו את אדר ראשון חסר.

*

שָׁלְחוּ לֵיהּ לְמַר עוּקְבָא, חודש **אֲדָר הַסָּמוּךְ לְנִיסָן לְעוֹלָם** הוא חודש **חָסֵר. מָתִיב רַב נַחְמָן,** שנינו במשנה (להלן כא:) **עַל שְׁנֵי חֳדָשִׁים** העדים **מְחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת** ובאים מחוץ לתחום שבת בכדי לבוא ולהעיד שראו את החידוש הלבנה, **עַל נִיסָן וְעַל תִּשְׁרֵי. וְאִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא** שאין קביעות לזמנו של ראש חודש ניסן, אלא נקבע על פי המולד, וחודש אדר **זְמָנִין מְלֵא זְמָנִין חָסֵר** – לפעמים הוא מלא ולפעמים הוא חסר, **מִשּׁוּם הָכִי מְחַלְּלִינָן** – משום כך צריכים העדים לחלל את השבת כיון שזמן ראש חודש נקבע על פי עדותם שראו את הלבנה במולדה,

---

חינוך על טהרת הקודש בהצלחה, עניין הכי עיקרי בזה, לידת הוולד בטהרה ובקדושה.

ממכתב י"ד מר-חשוון, תש"כ

אֶלָּא אִי אָמְרַת שאדר הסמוך לניסן **לְעוֹלָם חָסֵר, אַמַּאי מְחַלְּלִינָן,** הרי גם אם לא יבואו להעיד יקדשו בית דין את חודש ניסן ביום השלשים לאדר. מתרצת הגמרא: הטעם שהעדים מחללים שבת על עדות זו, אינו מפני שהקידוש תלוי בהם, אלא **מִשּׁוּם דְּמִצְוָה לְקַדֵּשׁ עַל פִּי הָרְאִיָּיה** של חידוש הלבנה.

אִיכָּא דְּאָמְרֵי שרב נחמן לא הקשה סתירה על מה ששלחו למר עוקבא, אלא אדרבה הביא ראיה לכך, **אָמַר רַב נַחְמָן, אַף אֲנַן נַמִּי תָּנֵינָא** – אף אנו שנינו במשנה שאדר הסמוך לניסן לעולם חסר, ששנינו 'עַל שְׁנֵי חֳדָשִׁים העדים שראו את חידוש הלבנה מְחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת בכדי לבא ולהעיד, עַל נִיסָן וְעַל תִּשְׁרֵי'. והנה, **אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא** שחדש אדר **לְעוֹלָם חָסֵר, מִשּׁוּם הָכִי מְחַלְּלִינָן,** שהרי בהכרח יקדשו בית דין את החודש, ואם כן יש להם לחלל את השבת כיון **דְּמִצְוָה לְקַדֵּשׁ עַל הָרְאִיָּיה. אֶלָּא אִי אָמְרַת** שחדש אדר **זְמִנִּין מָלֵא זְמִנִּין חָסֵר** – פעמים שהוא מלא ופעמים חסר, וכפי הכרעת בית דין, **אַמַּאי מְחַלְּלִינָן,** והרי הדבר תלוי בבית דין, ואם כן בכדי למנוע חילול שבת **נַעֲבְרֵיהּ הָאִידָּנָא וְנִקַּדֵּשֵׁי לְמָחָר** – יתקנו בית דין שלא יחללו העדים את השבת, ולמחרת יעידו העדים ואז יקדשו את ניסן ויהיה החודש מעובר. מתרצת הגמרא: **אִי דְּאִקְּלַע יוֹם שְׁלִשִׁים בְּשַׁבָּת הָכִי נַמִּי** – אכן אם חל יום השלשים בשבת, ונראית בו הלבנה, בית דין מעברים את החודש כדי שלא יצטרכו לחלל השבת. אלא **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן** – המשנה שאמרה שמחללים את השבת עוסקת באופן **דְּאִקְּלַע** [־שנזדמן] **יוֹם שְׁלִשִׁים וְאֶחָד בְּשַׁבָּת,** ורק ביום זה נראית הלבנה, שאם לא יבואו עדים ויעידו יצטרכו לקדש את החודש ללא ראיית עדים, ומכיון **דְּמִצְוָה לְקַדֵּשׁ עַל הָרְאִיָּיה,** מחללים העדים את השבת ומעידים.

הגמרא מקשה על מה שנאמר שהעדים מחללים שבת כדי שיקדשו על פי הראיה: **מָתִיב רַב כַּהֲנָא** ממה ששנינו בהמשך המשנה שם, 'בְּשֶׁהַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, מְחַלְּלִין העדים את השבת כדי לבא להעיד **אַף עַל כּוּלָּן** – כל החדשים, **מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַקָּרְבָּן**' – בכדי שיקרבו מוספי ראש חדש בזמנם. ויש לדייק, מכך **דְּכוּלְּהוּ** – שטעם חילול השבת על כל החדשים בזמן המקדש הוא **לָאו מִשּׁוּם דְּמִצְוָה לְקַדֵּשׁ עַל הָרְאִיָּיה,** אלא משום תקנת הקרבן, מסתבר שטעם חילול השבת בנִיסָן **וְתִשְׁרֵי, נַמִּי לָאו מִשּׁוּם דְּמִצְוָה לְקַדֵּשׁ עַל הָרְאִיָּיה,** אלא משום תקנת המועדות שיהיו בזמנם האמיתי לפי מולד הלבנה, **וְאִי אָמְרַת בְּשְׁלָמָא** שאדר הסמוך לניסן **זְמִנִּין מָלֵא וְזְמִנִּין חָסֵר, מִשּׁוּם הָכִי מְחַלְּלִינָן,** כדי שיקבעו המועדות בזמנם, **אֶלָּא אִי אָמְרַת דְּלְעוֹלָם חָסֵר** הוא, **אַמַּאי מְחַלְּלִינָן,** והרי ללא עדותם גם יקדשו את החודש בזמן הנכון. ומסקנת הגמרא: אכן מכאן **תִּיוּבְתָּא** – לדברי האומר שאדר הסמוך לניסן הוא לעולם חסר.

*

כִּי אָתָא – כשבא **עוּלָּא** מארץ ישראל לבבל, **אָמַר, עַבְרוּהָ לֶאֱלוּל** בארץ ישראל, וקבעו ראש השנה ביום שלושים ואחד. **וְאָמַר עוּלָּא, יָדְעֵי חַבְרִין בַּבְלָאֵי מַאי טִיבוּתָא עַבְדִינָן בַּהֲדֵיהוּ** – האם יודעים חברינו הבבליים את הטובה שעשינו עמם בכך שעיברנו את חדש אלול. מבררת הגמרא: **מַאי טִיבוּתָא** – מה היא הטובה. משיבה הגמרא: **עוּלָּא אָמַר, מִשּׁוּם יְרַקְיָא** – משום הירקות, והיינו באופן שללא עיבור החודש יחולו שבת ויום טוב סמוכים זה לזה, עלולים הפירות שנלקטו בערב שבת להתייבש ביום טוב, וכן להיפך, ולכן עיברו את החודש להפריד את השבת מיום טוב. **רַבִּי אֲחָא בַּר חֲנִינָא אָמַר, מִשּׁוּם מְתַיָּא** – משום המתים, והיינו באופן שללא עיבור החודש יחולו שבת ויום הכיפורים סמוכים זה לזה, מי שמת ביום הראשון מהם, עלול להסריח עד שיקברוהו במוצאי יום השני, ולכן עיברו את החודש להפריד את השבת מיום הכיפורים. מבררת הגמרא: **מַאי בֵּינֵיהוּ** – מה הנפקא מינה בין הטעמים, והרי שני הטעמים קיימים. משיבה הגמרא: **אִיכָּא בֵּינֵיהוּ** – הנפקא ביניהם תהיה **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת מֵאַחַר הַשַּׁבָּת** [־ביום ראשון] אם לא יעברו את החודש, שלפי **מַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם מְתַיָּא,** שהטעם הוא **מִשּׁוּם יְרַקְיָא, לְאַיְמַת קָא בָּעֵי לְהוּ** – למתי הוא צריך ירקות לאכילה, **לְאוֹרְתָּא** – לילה, למוצאי הצום, **לְאוֹרְתָּא טָרַח וּמַיְיתֵי** – במוצאי הצום ילך וילקט ירקות למאכלו, ואין צורך לעבר את החודש משום כן. מקשה הגמרא: **וּלְמַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם יְרַקְיָא, לְעַבְרֵיהּ** – שיעברו את החודש במקרה כזה **מִשּׁוּם מֵתָיָא** שלא יסריחו. מתרצת הגמרא: אכן במקרה כזה לדעת הכל מעברים את החודש, **אֶלָּא** הנפקא מינה **דְּאִיכָּא בֵּינֵיהוּ** היא, **בְּיוֹם טוֹב הַסָּמוּךְ לְשַׁבָּת בֵּין מִלְּפָנֶיהָ** – שחל ביום ששי, **בֵּין מִלְּאַחֲרֶיהָ** – שחל ביום ראשון. **לְמַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם יְרַקְיָא, מְעַבְּרִינָן,** משום שאסור ביום טוב ללקט ירקות. **וּמַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם מֵתָיָא הרי אֶפְשָׁר** לקבור ביום טוב **בְּעַמְּמֵי** – על ידי גויים, ואין צורך לעבר את החודש. מקשה הגמרא: **וּלְמַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם מֵתָיָא, לְעַבְרֵיהּ** – שיעברו את החודש במקרה כזה **מִשּׁוּם יְרַקְיָא.** מתרצת הגמרא: הוא סובר שכיון **שֶׁאֶפְשָׁר בַּחֲמִימֵי** – להשרות את הירקות במים חמים ויחזורו לקדמותם, אין לעבר את החודש עבורם. שואלת הגמרא: **אִי הָכִי,** שהטעם שעיברו את אלול הוא משום ירקיא או מתיא, **מַאי שְׁנָא לְדִידָן** – מדוע זה מועיל רק עבורנו, אנשי בבל, **אֲפִילּוּ לְדִידְהוּ** – בני ארץ ישראל **נַמִּי** מועיל העיבור. משיבה הגמרא: **לְדִידָן חַכִּיל לָן עֲלָמָא** – אצלנו בבבל הארץ חמה ויש בה הבל, והחום גורם לירקות לכמוש ולמתים להסריח. אבל **לְדִידְהוּ** – לבני ארץ ישראל, **לֵית חַכִּיל לְהוּ עֲלָמָא,** ואין צורך לעבר את אלול משום טעמים אלו.

מקשה הגמרא: **אֵינִי** – וכי מעברים חודש לצורך הציבור, **וְהָתְנֵי רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל** ברייתא, **יָכוֹל** היית לומר **שֶׁכְּשֵׁם שֶׁמְּעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה** ומוסיפים לה חודש **לְצוֹרְךָ, כָּךְ מְעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ** ומוסיפים לו יום **לְצוֹרְךָ, תַּלְמוּד לוֹמַר** (שמות יב ב) 'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים', שאמר הקב"ה למשה 'כָּזֶה רֹאה וְקַדֵּשׁ' – כשתראה את הלבנה שהיא כזאת, כלומר בחידושה, תקדש אותה בו ביום. והרי שאין לעבב את קידוש החודש לאחר שראו את חידוש הלבנה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – מה שאמר עולא שמעברים את החודש לצורך, הכוונה **לְעַבְּרוֹ** – להוסיף יום על חודש חסר, **כָּאן** – ומה שאמרו שצריך לקדש את החודש באותו יום שראו את חידוש הלבנה הכוונה **לְקַדְּשׁוֹ,** שאין לקדש את החודש קודם שראוהו. **וְהָכִי קָאָמַר, יָכוֹל כְּשֵׁם שֶׁמְּעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה וְאֶת הַחֹדֶשׁ לְצוֹרְךָ, כָּךְ מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ** טרם הראיה **לְצוֹרְךָ, תַּלְמוּד לוֹמַר** 'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם', והיינו 'כָּזֶה רֹאה וְקַדֵּשׁ' – קודם תראה ואחר כך תקדש. **וְכִי הָא דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי,** כשיש צורך, **מְאַיְּימִין עַל הָעֵדִים** שבאים להעיד **עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ** – ביום השלשים, שישתקו ולא יעידו, בשביל **לְעַבְּרוֹ. וְאֵין מְאַיְּימִין עַל הָעֵדִים** שישקרו ויעידו **עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁלֹּא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ,** ויאמרו שראוהו, בכדי שיוכלו בית דין **לְקַדְּשׁוֹ** ביום זה, אף שיש צורך בדבר. מקשה הגמרא: **אֵינִי** – וכי אין מאיימים על העדים שיעידו שראו את חידוש הלבנה קודם זמנה, **וְהָא שָׁלַח לֵיהּ רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה לְרַבִּי אַמִּי, הֲווּ יוֹדְעִין שֶׁכָּל יָמָיו שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן הָיָה מְלַמְּדָנוּ,** שהיו **מְאַיְּימִין עַל הָעֵדִים** שיעידו שקר **עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁלֹּא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ** – ביום השלשים, ויש צורך **לְקַדְּשׁוֹ** ביום זה, **שאף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאוּהוּ** העדים, **יֹאמְרוּ רָאִינוּ.** מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, לֹא קַשְׁיָא, הָא** – מה שאמר רבי יוחנן שמאיימים, הכוונה **בְּנִיסָן וְתִשְׁרֵי** שהמועדות תלויים בהם, ולכן מקדשים כשיש צורך, **הָא** – מה שאמרה הברייתא שאין מאיימים על העדים לקדש קודם שנראה הכוונה **בִּשְׁאָר יַרְחֵי** – בשאר החדשים.

תירוץ נוסף: **רָבָא אָמַר, הָא דְּתָנֵי רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל** שאין מעברין את החדש לצורך, כשיטת **אֲחֵרִים הִיא,** הסוברים שלעולם החדשים הם אחד מלא ואחד חסר, ואין לשנות מסדר זה. **דְּתַנְיָא, אֲחֵרִים אוֹמְרִים, אֵין בֵּין עֲצֶרֶת** [־שבועות] שבשנה זו **לַעֲצֶרֶת** שבשנה הבאה, **וְאֵין בֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה** שבשנה זו, **לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה** שבשנה הבאה, **אֶלָּא אַרְבָּעָה יָמִים בִּלְבַד. וְאִם הָיְתָה שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת,** שמוסיפים לה חודש חסר של עשרים ותשעה יום, אין בין עצרת לעצרת ובין ראש השנה לראש השנה אלא **חֲמִשָּׁה** ימים בלבד.

רַב דִּימִי מִנַּהֲרְדְּעָא מַתְנֵי אִיפְּכָא – שנה להיפך מדברי רבי יהושע בן לוי, **מְאַיְּימִין עַל הָעֵדִים** שיעידו **עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁלֹּא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ** בכדי **לְקַדְּשׁוֹ** ביום השלשים, **וְאֵין מְאַיְּימִין עַל הָעֵדִים** שלא יעידו **עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ,** בכדי **לְעַבְּרוֹ** ולקדשו ביום השלשים ואחד. מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא**

ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף כ עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רכט

רש"י

אלא אי אמרת לעולם חסר – ואי נמי לא אתו עדים מקדשין ליה, האידנא – למה להן לחללו? **על הראיה** – על פי עדים, דכתיב (שמות יב) "החדש הזה לכם ראש חדשים" – כזה ראה וקדש. **איכא דאמרי כו'** – קא סלקא דעתיה חילול משום מצוה לקדש על הראייה הוא. **משום הכי מחללינן** – שאם לא יחללו נמצא שיתקדש החדש בלא עדים.

אלא אי אמרת זמנין מלא וזמנין חסר – מכדי בב"ד תליא, כדאמרינן לקמן (דף כה,א) "אתם" – אפילו מזידים. **אמאי מחללינן** – ליתקנו ב"ד שימתינו עד יום שלשים ואחד, שלא לחלל עליו את השבת, וילכו ויעידו למחר, ויקדשו על פיהם. **נעבריה האידנא** – מיום ל' זה יעברו את אדר. **אי דאקלע יום שלשים בשבת** – וראו בו את הלבנה. **ה"נ** – דמעברינן ולא מחללינן. **הכא** – דקתני מחללין – כגון דאקלע יום שלשים ואחד בשבת, ולא נראה החדש אתמול אלא היום. דאי נמי לא אזלי – מקדשי ליה בית דין האידנא, דאין לך חדש יותר על שלשים, ומקדשי ליה שלא על פי עדים. הלכך מחללין לקדש על הראייה. **מפני תקנת קרבן** – מוספי ר"ח, שיקרבו בזמנן. **ניסן ותשרי נמי לאו משום דמצוה לקדש על הראייה** – הוי חילול שבת דידהו, אלא שיהו המועדות בזמנן לפי תולדות הלבנה. **אלא אי אמרת לעולם חסר אמאי מחללינן** – בלאו דידהו נמי האידנא מקדשינן ליה. **ידעי חברין בבלאי** – כלומר נותנין לב להכיר טובה שעושין עמהם בני ארץ ישראל, שעיברו את אלול. **משום ירקיא** – להפריד שבת ויום טוב זה מזה, כדי שלא יכמושו ירקות הנאכלות כשהן חיין בשבת שאחר יו"ט או ביו"ט שאחר שבת. **משום מתיא** – להפריד שבת ויום הכפורים זה מזה, שלא יסריח מת שימות באחד מהן שיהא ראשון, ולא יקבר לא היום ולא למחר. **מאי בינייהו** – תרווייהו איתיהו. **יום הכפורים שחל להיות אחר שבת** – אם לא יעברוהו. **מ"ד משום מתיא מעברין** – ודחינן ליום הכפורים ליום שני בשבת. **אימת בעי לה** – לירקות. **לאורתא** – למוצאי יום הכפורים. **לאורתא טרח ומייתי** – ואין צריך ללקט ע"ש, הלכך לא מעברינן. **אפשר בעממי** – דאמר מר (ביצה דף ו,א) מת בי"ט ראשון – יתעסקו בו עממין. **בחמימי** – שורם בחמין, וחזורות לקדמותן. **לדידן חביל לן עלמא** – אנו בני בבל חם לנו העולם, ויש לנו הבל. לפי שבבל עמוקה היא, ואינה ארץ הרים וגבעות כא"י, ואין שולט בה אויר. ואין בני ארץ ישראל צריכין לעבר משום מתיא ומשום ירקיא, אלא בשבילנו. **איני** – וכי מעברינן חודש לצורך? **כשם שמעברין את השנה לצורך** – מפני האביב והתקופה ופירות האילן, כדאיתא בפרק קמא דסנהדרין (דף יא,ב). **כזה ראה וקדש** – כיון שתראה קדש בו ביום. **לעברו** – לעשות את החסר מלא לצורך – מותר. **לקדשו** – ביום שלשים והלבנה לא נראית, ואם ימתינו עד יום מחר יהא שבת ויוה"כ סמוכין – אין מקדשין לצורך. וה"ק יכול כשם שמעברין לצורך כך מקדשין לצורך ת"ל **כזה ראה וקדש** – ראה תחלה ואח"כ קדש. אבל כשאתה מעברו – ראה וקדש הוא. **מאיימין על העדים על החדש שנראה בזמנו** – ביום שלשים שיחרישו בשביל לעברו. **ואין מאיימין** – ביום שלשים על העדים שלא ראוהו, ואנן צריכין לקדשו היום, כדי להפריד שבת מיום הכפורים, שיאמרו "ראינו" ויעידו שקר. **היה מלמדנו מאיימין כו'** – אם אנו צריכין לעשותו חסר. **בניסן ותשרי** – שהמועדות תלויין בהן – מקדשין לצורך. **בשאר ירחי לא** – ואם תאמר: מה צורך לנו בשאר חדשים לחסר ולעברו? כגון אותה ששנינו במסכת ערכין (דף ח,ב) אין פוחתין מארבעה חדשים המעוברין בשנה ולא נראה לעבר יותר על שמונה. והתם מפרשינן הטעם. ואם עיברו שמונה, ובזה לא נראית ביום שלשים – נמצא שאנו צריכין לאיים עליהן לומר "ראינו" בשביל לקדש. **הא דתני רבה** – שאין מעברין ולא מקדשין לצורך. **אחרים היא** – דאמרי לעולם כל החדשים אחד מלא ואחד חסר, כסדר מולד הלבנה שמתחדשת לעולם בסוף כ"ט ימים ומחצה, שהן חמשים ותשעה לשני חדשים. **ארבעה ימים** – אם נקבע עכשיו באחד בשבת יהא לשנה הבאה בחמישי בשבת. שזה חשבון שנים עשר חדש אחד מלא ואחד חסר עולה לשנ"ד ימים, והשלש מאות וחמשים כולם שבועים, נמצא נדחה להלן ארבעה ימים. **ואם היתה שנה מעוברת ה'** – שמוסיפין עליה חדש חסר, שדוחה להן מן שבועים שלימים יום אחד.

תוספות

מאי טיבותא (עבדינן) – שמעברים אלול, דמוטב שלא יעברו, כדי שלא יהא תרי יומין מספק.

בין מלפניה בין מלאחריה – רבינו תם לא גרס מלפניה, דאם חל ראש השנה וסוכות מלפניה – תיפוק ליה משום מתיא, דמקלע יום הכפורים באחד בשבת.

שלח ליה ר' יהודה נשיאה לרבי אמי – אין זה רבי יהודה נשיאה שהתיר השמן בפרק "אין מעמידין" (ע"ז דף לז,א ושם) שהיה בימי רב ושמואל. דההוא בנו של ר"ג בן רבי יהודה הנשיא, והאי דהכא – תלמידו של ר' יוחנן, דהוה בייף לרב ושמואל.

הא בניסן ובתשרי – פי' בקונטרס: שהמועדות תלויין בהן מקדשין לצורך, בשאר ירחי – לא. וי"מ איפכא.

ואם היתה שנה מעוברת חמשה – בערכין (דף ט,ב) פריך: והא איכא יומא דתלתין שניז! משום דכל שנה עודפת ארבעה ימים שמונה שעות תתע"ו חלקים, ואותן חלקים מצטרפין ליום שלם לסוף שלשים שנה! ומשני: משום דליתיה בכל שנה – לא קחשיב.

צריך

אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ לְעוֹלָם חָסֵר - אַמַּאי מְחַלְּלִינַן? - מִשּׁוּם דְּמִצְוָה לְקַדֵּשׁ עַל הָרְאִיָּיה. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַבִּי נַחְמָן: אַף אֲנַן נַמִּי תָּנֵינָא: עַל שְׁנֵי חֳדָשִׁים מְחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת, עַל נִיסָן וְעַל תִּשְׁרֵי. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא לְעוֹלָם חָסֵר - מִשּׁוּם הָכִי מְחַלְּלִינַן, דְּמִצְוָה לְקַדֵּשׁ עַל הָרְאִיָּיה. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ זִמְנִין מָלֵא זִמְנִין חָסֵר - אַמַּאי מְחַלְּלִינַן? נַעְבְּרֵיהּ הָאִידָּנָא, וּנְקַדְּשֵׁיהּ לְמָחָר! - אִי דְּאִקְלַע יוֹם שְׁלֹשִׁים בְּשַׁבָּת - הָכִי נַמִּי, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - דְּאִקְלַע יוֹם שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד בְּשַׁבָּת, דְּמִצְוָה לְקַדֵּשׁ עַל הָרְאִיָּיה. מִתִּיב רַב פַּפָּא: כְּשֶׁהַמִּקְדָּשׁ קַיָּים מְחַלְּלִין אַף עַל פּוּלָן, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַקָּרְבָּן. מִדְּכוּלְּהוּ לָאו מִשּׁוּם דְּמִצְוָה לְקַדֵּשׁ עַל הָרְאִיָּיה - נִיסָן וְתִשְׁרֵי נַמִּי לָאו מִשּׁוּם דְּמִצְוָה לְקַדֵּשׁ עַל הָרְאִיָּיה. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא זִמְנִין מָלֵא וְזִמְנִין חָסֵר - מִשּׁוּם הָכִי מְחַלְּלִינַן, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ לְעוֹלָם חָסֵר - אַמַּאי מְחַלְּלִינַן? - תִּיוּבְתָּא. כִּי אֲתָא עוּלָּא אֲמַר: עַבְרוּהָ לֶאֱלוּל. אֲמַר עוּלָּא: יָדְעֵי חַבְרִין בַּבְלָאֵי מַאי טִיבוּתָא עָבְדִינַן בַּהֲדֵיהוּ! מַאי טִיבוּתָא? עוּלָּא אֲמַר: מִשּׁוּם יַרְקָיָא, רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא אֲמַר: מִשּׁוּם מֵתְיָא. מַאי בֵּינֵיהוּ? - אִיכָּא בֵּינֵיהוּ יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת אַחַר הַשַּׁבָּת. מַאן דַּאֲמַר מִשּׁוּם מֵתְיָא - מְעַבְּרִינַן. וּמַאן דַּאֲמַר מִשּׁוּם יַרְקָיָא, לְאֵימַת קָא בָּעֵי לְהוּ - לְאוֹרְתָּא, לְאוֹרְתָּא טָרַח וּמַיְיתִי. - וּלְמַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם יַרְקָיָא, לְעַבְּרֵיהּ מִשּׁוּם מֵתְיָא! - אֶלָּא אִיכָּא בֵּינֵיהוּ יוֹם טוֹב הַסָּמוּךְ לַשַּׁבָּת בֵּין מִלְּפָנֶיהָ בֵּין מִלְּאַחֲרֶיהָ; מַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם יַרְקָיָא - מְעַבְּרִינַן, וּמַאן דַּאֲמַר מִשּׁוּם מֵתְיָא - אֶפְשָׁר בַּעֲמָמֵי. וּלְמַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם מֵתְיָא לְעַבְּרֵיהּ מִשּׁוּם יַרְקָיָא! - אֶפְשָׁר בַּחֲמִימֵי. - אִי הָכִי, מַאי שְׁנָא לְדִידַן? אֲפִילּוּ לְדִידְהוּ נַמִּי! - לְדִידַן חֲבֵיל לָן עָלְמָא. לְדִידְהוּ - לָא חֲבֵיל לְהוּ עָלְמָא. אִינִי?! וְהָתְנֵי רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל: יָכוֹל כְּשֵׁם שֶׁמְּעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה לְצוֹרֶךְ - כָּךְ מְעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ לְצוֹרֶךְ? תַּלְמוּד לוֹמַר "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם" - כָּזֶה רְאֵה וְקַדֵּשׁ. אֲמַר רָבָא: לָא קַשְׁיָא; כָּאן - לְעַבְּרוֹ, כָּאן - לְקַדְּשׁוֹ. וְהָכִי קָאָמַר: יָכוֹל כְּשֵׁם שֶׁמְּעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה וְאֶת הַחֹדֶשׁ לְצוֹרֶךְ - כָּךְ מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ לְצוֹרֶךְ? תַּלְמוּד לוֹמַר "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם" כָּזֶה רְאֵה וְקַדֵּשׁ. וְכִי הָא דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מְאַיְּימִין עַל הָעֵדִים עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ לְעַבְּרוֹ, וְאֵין מְאַיְּימִין עַל הָעֵדִים עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁלֹּא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ לְקַדְּשׁוֹ. אִינִי?! וְהָא שְׁלַח לֵיהּ רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה לְרַבִּי אַמִּי: הֲוֵי יוֹדְעִין שֶׁכָּל יָמָיו שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן הָיָה מְלַמְּדֵנוּ: מְאַיְּימִין עַל הָעֵדִים עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁלֹּא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ לְקַדְּשׁוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאוּהוּ - יֹאמְרוּ "רָאִינוּ"! - אֲמַר אַבָּיֵי: לָא קַשְׁיָא; הָא - בְּנִיסָן וְתִשְׁרֵי, הָא - בִּשְׁאָר יַרְחֵי. רָבָא אֲמַר: הָא דְּתָנֵי רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל - אַחֵרִים הִיא. דְּתַנְיָא, אֲחֵרִים אוֹמְרִים: אֵין בֵּין עֲצֶרֶת לַעֲצֶרֶת וְאֵין בֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה אֶלָּא אַרְבָּעָה יָמִים בִּלְבַד, וְאִם הָיְתָה שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת - חֲמִשָּׁה. רַב דִּימִי מִנַּהַרְדְּעָא מַתְנֵי אִיפְּכָא: מְאַיְּימִין עַל הָעֵדִים עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁלֹּא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ לְקַדְּשׁוֹ, וְאֵין מְאַיְּימִין עַל הָעֵדִים עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ לְעַבְּרוֹ. מַאי טַעְמָא?

תוספות

צריך שיהא לילה ויום מן החדש כו' – הא דמאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לומר "ראינו" אע"פ שלא ראו – הני מילי כשיום שלשים לילה ויום מן החדש.

חצות לילה איכא בינייהו – פי' בקונטרס, שראה ביסודו של רבי סעדיה: שהלבנה לעולם לפני חדושה בקרן מזרחית דרומית, ולאחר חדושה בקרן מערבית דרומית, וכשהיא במזרח – נראית לבני מזרח ולא לבני מערב, וכשהיא במערב – נראית לבני מערב ולא לבני מזרח. ולכך, הלבנה הישנה לבני בבל שבמזרח אינה מתבכסה אלא שש שעות, ולבני ארץ ישראל הרחוקים מתבכסה י"ח שעות. והחדשה אינה מתבכסה לבני ארץ ישראל שבמערב כי אם שש שעות, ולבני בבל הרחוקים מתבכסה י"ח שעות. ולמאן דיליף מיום הכפורים היום הולך אחר תחלת הלילה, ואם נראתה הישנה בתחלת הלילה – שוב אין מקדשין החדש ביום. ולמאן דיליף מפסח – לא חיישינן אלא שלא תראה מחצות הלילה ואילך. ולפי שיטת הקונטרס משמע דלא חיישינן כלל בבני בבל אלא בבני ארץ ישראל, דאע"ג דחזו בני בבל הישנה בלילה – מקדשין בני א"י את החדש למחרתו ביום, ולא חיישינן. ובני בבל מונין יום הכפורים וכל המועדות מאותו היום שראו בני א"י החדשה, אע"פ שהם ראו הישנה בלילה. וזהו תימה: ממאי דקרא קפיד אבני א"י ולא קפיד אבני בבל? ועוד: משהלבנה מתחלת להתחסר לעולם לא תראה עוד בתחלת הלילה עד שתתחדש. שכך סדרה: בתחלת לידתה יוצאה מביום ונראית בתחלת הלילה מעט ושוקעת, ובלילה שלאחריו שוהה מעט יותר לשקוע, ומוספת בכל לילה עד שתתמלא, ואז יוצאה בתחילת הלילה וזורחת כל הלילה עד היום ושוקעת לאור הבקר, ואח"כ מתחלת להתחסר, ומאז שוהה לצאת תחלת כל הלילה, ומוספת בכל לילה לשהות מלצאת יותר ויותר עד סוף החדש, וכל מה שהיא מחסרת מן הלילה היא משלמת מן היום, בין בתחלת החדש בין בסופו. ויותר היה נראה לפרש דמיירי הכא לעניין המולד, דצריך שיהא לילה ויום מן החדש, שיהיה המולד מבערב של עשרים ותשעה באדר, שיהא יום שלשים ולילו הכל מן המולד החדש. אבל אין המנהג כן, דלא פסלינן מולד זקן אלא כשנולד אחר שמונה עשר. וי"א דצריך לילה ויום מן החדש, כלומר: צריך שיהא סדר הקידוש לילה ויום ולא יום ולילה, דאם היה המולד ביום קודם חצות, וקדשוהו ב"ד – נתקדשה לילה שלפניו, ואם נולד אחר חצות ולא נראית ביום – אין החדש מתקדש אלא למחר, ואין יום זה שלפניו מתקדש עמו. והיינו דאבוה דר' שמלאי. ולפירוש זה לא ניחא הא דקאמר איכא בינייהו חצות לילה, דליכא מאן דאמר שמשחשכה לא חייל יום טוב וראש חדש.

לוי

הַאי - מֶיחֲזֵי כְּשִׁקְרָא, הַאי - לָא מֶיחֲזֵי כְּשִׁקְרָא. אֲמַר שְׁמוּאֵל: יַכִּילְנָא לְתַקּוּנֵי לְכוּלְּהָ גּוּלָּה. אֲמַר לֵיהּ אַבָּא אֲבוּהּ דְּרַבִּי שִׁמְלַאי לִשְׁמוּאֵל: יָדַע מָר הַאי מִילְּתָא דְּתַנְיָא בְּסוֹד הָעִיבּוּר: נוֹלַד קוֹדֶם חֲצוֹת אוֹ נוֹלַד אַחַר חֲצוֹת? - אָמַר לֵיהּ: לָא. - אֲמַר לֵיהּ: מִדְּהָא לָא יָדַע מָר - אִיכָּא מִילֵּי אַחֲרְנַיְיתָא דְּלָא יָדַע מָר. כִּי סָלֵיק רַבִּי זֵירָא שְׁלַח לְהוּ: צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא לַיְלָה וְיוֹם מִן הֶחָדָשׁ, וְזוֹ שֶׁאָמַר אַבָּא אֲבוּהּ דְּרַבִּי שִׁמְלַאי; מְחַשְּׁבִין אֶת תּוֹלַדְתּוֹ, נוֹלַד קוֹדֶם חֲצוֹת - בְּיָדוּעַ שֶׁנִּרְאָה סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, לֹא נוֹלַד קוֹדֶם חֲצוֹת - בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא נִרְאָה סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה. לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ? - אֲמַר רַב אַשִׁי לְאַכְּחוּשֵׁי סַהֲדֵי. אֲמַר רַבִּי זֵירָא אֲמַר רַב נַחְמָן: עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה שָׁעֵי מִכַּסֵּי סִיהֲרָא. לְדִידַן - שִׁית מֵעַתִּיקָא וּתְמָנֵי סְרֵי מֵהַדְּתָא, לְדִידְהוּ - שִׁית מֵהַדְּתָא וּתְמָנֵי סְרֵי מֵעַתִּיקָא. לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ? אֲמַר רַב אַשִׁי: לְאַכְּחוּשֵׁי סַהֲדֵי. אָמַר מָר: צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא לַיְלָה וְיוֹם מִן הֶחָדָשׁ. מְנָלַן? רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: "מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב", רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: "עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב". מַאי בֵּינַיְיהוּ? אַבַּיֵי אָמַר: מִשְּׁמָעוּת דּוֹרְשִׁין אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. רָבָא אָמַר: חֲצוֹת לַיְלָה אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. אָמַר רַבִּי זֵירָא אֲמַר רַב נַחְמָן: כָּל סְפֵיקָא - לְקַמֵּיהּ שָׁדֵינַן. לְמֵימְרָא דַּחֲמִישַׁר וְשִׁיתְּסַר עָבְדִינַן, אַרְבֵּיסַר לָא עָבֵד יָנֵן. וְלֵיעֲבַד נַמִּי אַרְבֵּיסַר, דִּלְמָא חַסְרוּהָ לְאָב וְחַסְרוּהָ לְאֱלוּל!

תרי

האי מיחזי כשקרא – כשנראית בזמנה ואינן מעידין – הרבה אחרים יש שראוהו, ונראה שעל שקר עברוהו. אבל כשלא ראוהו, ואמרו "ראינו" – אין שקר נודע. **יכילנא לתקוני** – בלא ראיית עדים, כי בקי אני בתולדות הלבנה והילוכה וסדר המזלות. **סוד העיבור** – ברייתא שנויה ברמזים. **נולד קודם חצות או לאחר חצות** – כך שנוי בה, ורמז בעלמא הוא, לומר קודם חצות חלוק מנולד לאחר חצות. **ידע מר** – מה חילוק יש. **כי סליק רבי זירא שלח להו** – לחביריו שבבבל שני דברים שלמד כאן. **צריך שיהא לילה ויום מן החדש** – היום הולך אחר הלילה להיות היום מן החדש שהיה בו ליל שלפניו, למדנו שאם נראית הלבנה הישנה משחשיכה יום עשרים ותשעה, שהוא ליל שלשים – אין מקדשין אותו ביום שלשים. וא"ת: פשיטא דאין מקדשין, שהרי לא תראה החדשה ביום שלשים, דקיימא לן עשרים וארבעה שעי מכסי סיהרא כדאמרינן לקמן! איצטריך למ"ד מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו, ואשמעינן דאם נראית הישנה בלילה – אין מאיימין, שהרי הכל ראו שהלילה מן החדש שעבר. **וזו שאמר אבא אבוה דר' שמלאי** – לפני שמואל, ולא ידע לפרשה מה חילוק בין נולד קודם חצות לנולד לאחר חצות – אני מפרשה לכם. **מחשבין** – את מולד הלבנה. **נולד קודם חצות** – היום, בידוע שנראה היום קודם שתשקע החמה. שאין הלבנה מתבכסה מבני א"י שהם במערב אלא שש שעות אחר חדושה מתוך קוטנה, שהלבנה לעולם בשש שעות לאחר חדושה בקרן מערבית דרומית, ונראית להם. [**לא**] **נולד [עד] אחר חצות** – בידוע שלא יראה היום. שהיא קטנה כל שש שעות, ונעלמת מעין כל. **למאי נפקא מינה** – למיחשב, הרי על פי עדים אנו מקדשין! **לאכחושי סהדי** – אם נולד אחר חצות ואמרו ראינו החדשה לפני שקיעת החמה כדי לקדשו היום – עדי שקר הם. **כ"ד שעי מכסי סיהרא** – סמוך לחידושה מלפניו ומאחריו היא מתבכסה מן העין מתוך קוטנה, שש שעות לפני חדושה ושש שעות לאחר חדושה נעלמת מכל אדם, קודם לכן ולאחר מכאן שתים עשרה שעות שהיא במזרח נראית לבני מזרח ולא לבני מערב מתוך קוטנה, וכשהיא במערב נראית לבני מערב ולא לבני מזרח. והיא לעולם לפני חדושה בקרן מזרחית דרומית ולאחר חדושה בקרן מערבית דרומית, כך ראיתי ביסודו של רבי סעדיה ז"ל. הילכך כשהישנה מתבכסה במזרח – אין החדשה נראית לבני מזרח עד כ"ד שעות. וכשמתבכסה מבני מערב – אין החדשה נראית להן עד כ"ד שעות. **לדידן** – לבבל דקיימין במזרח. **מכסיא שית מעתיקא** – ולא יותר. מה טעם – מפני שהלבנה הישנה שלפני חדושה בקרן דרומית מזרחית, ורואין אותה בני בבל הסמוכים למזרח ונעלמת מהן מכאן ואילך מתוך קוטנה, ולסוף שש שעות של חדושה היא עומדת בקרן דרומית מערבית, ורואין אותה בני א"י הסמוכין למערב ולא בני בבל. וכן כל י"ב שעות שאחר שש שעות הראשונות. הרי שמתבכסה החדשה מבני בבל י"ח שעות, ולאחר י"ח שעות כבר גדולה היא, ונראית בכל מקום. **לדידהו שית מהדתא** – כמו שפירשתי, שלבסוף שש נראית לבני מערב. **ותמניסר מעתיקא** – כמו שפירשתי, שהישנה בסוף תכליתה לעולם במזרח, וכל שמונה עשרה שעות של ישנה מתוך קוטנה לא נראית במערב. אבל קודם לכן – גדולה היתה, ונראית למרחוק. **לאכחושי סהדי** – אם יאמרו ראינו הישנה והחדשה בתוך עשרים וארבע שעות – שקר העידו. **עד ערב תשבתו** – למדנו שהיום הולך אחר הלילה לעניין המועדות. **עד יום האחד ועשרים בערב** – למדנו שהיום הולך אחר הלילה. **חצות לילה איכא בינייהו** – מאן דיליף מיום הכפורים – הולך אחר תחילת הלילה, דכתיב: "מערב עד ערב", ולדידיה אם נראית הישנה אפילו בתחילת ליל שלשים – שוב אין החדש מתקדש ביום שלשים. ולמאן דיליף ממצות – אין היום הולך אחר תחילת הלילה, שהרי מחצות לילה הראשון של פסח עד יום האחד ועשרים אכילת מצה רשות, ובלבד שלא יאכל חמץ. כדאמרינן בשילהי "ערבי פסחים" (דף קכ,ב) וחצות לילה ראשון חלוק מהם, ונמשך עם הפסח הנשחט בארבעה עשר שהמצה נאכלת עמו חובה. ולדידיה אפילו נראית הישנה בתחילת הלילה – מאיימין למחר על העדים לומר "ראינוהו" אם צריכין אנו לקדשו ביום שלשים, להרחיק יום הכפורים משבת. **כל ספיקא לקמיה שדינן** – אין אנו צריכין להקדים פסח או סוכות בי"ד ליום שלשים של אדר ושל אלול מחמת ספק שמא קדשו בית דין את החדש ביום עשרים ותשעה, אבל צריכין אנו לעשות יום טוב שני ביום ט"ז, מספק שמא עיברו ב"ד את האדר וקבעו ניסן ביום שלשים ואחד, וכן באלול. **למימרא דחמיסר ושיתסר כו'** – בניחותא, כלומר אשמעינן רב נחמן הכי. **דלמא חסרו לאב** – ונמצא יום עשרים ותשעה באלול שלנו שעיברנו את אב היה יום שלשים שלהן, וקבעו בו ראש השנה. וכן לענין ניסן, דלמא חסרו לשבט.

תרי

הַאי – כשחידוש הלבנה נראה בזמנו ואין מעידים עליה, מִיחֲזֵי כְּשִׁקְרָא – הדבר נראה כשקר, לפי שהרבה אנשים אחרים ראוה בחידושה. אבל **הַאי** – כשחידוש הלבנה לא נראה בזמנו, והעדים מעידים כאילו ראו, **לֹא** מִיחֲזֵי כְּשִׁקְרָא – אין הדבר נראה כשקר בעיני הבריות, לפי שיתלו ויאמרו שאכן הם לא ראוה אך העדים כן ראו.

הגמרא דנה באפשרות לקדש את החדשים על פי החשבון: **אָמַר** שְׁמוּאֵל, יָכִילְנָא לְתַקּוּנֵי לְכוּלָּהּ גּוֹלָה – יכול אני לתקן את קביעת החדשים של כל בני הגולה בלא ראיית עדים, על ידי שאקבע את הימים שיחולו בהם ראשי החדשים בכל השנים, כיון שאני בקי בחשבונות זמני מולד הלבנה והילוכה וסדר המזלות. **אָמַר** לֵיהּ [־שאל] **אַבָּא** אֲבוּהַּ דְּרַבִּי שְׁמְלַאי לִשְׁמוּאֵל, יָדַע מַר הַאי מִילְּתָא דְּתַנְיָא בְּסוֹד הָעִיבּוּר – האם יודע מר את פירוש הדבר שנשנה בברייתא המכונה 'סוד העיבור', 'נוֹלַד קוֹדֶם חֲצוֹת אוֹ נוֹלַד אַחַר חֲצוֹת', כלומר, שיש חילוק אם הירח החדש נולד קודם חצות או שנולד אחר חצות, ולא נתבאר בברייתא מהו החילוק. **אָמַר** לֵיהּ שמואל, **לֹא** – איני יודע את החילוק. **אָמַר** לֵיהּ אבא לשמואל, מִדְּהָא לֹא יָדַע מַר – מכך שאינך יודע דבר זה, אפשר דאִיכָּא מִילֵּי אַחֲרָנְיָיתָא דְּלֹא יָדַע מַר – שיש גם דברים אחרים שאינך יודע, ואיך תקבע את זמני ראשי החדשים על פי החשבון בלא ראיית עדים.

הגמרא מבארת את דברי הברייתא של 'סוד העיבור': כִּי סָלִיק – כשעלה רַבִּי זֵירָא מבבל לארץ ישראל, שָׁלַח לְהוּ לחבריו שבבבל שני דברים שלמד בארץ ישראל בענין זמן מולד הלבנה. הדבר הראשון, שכדי לקדש את החודש ביום שלשים צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא גם הַלַּיְלָה וְגַם הַיּוֹם של ראש חודש מִן הַחֹדֶשׁ, דהיינו שיהא היום מאותו חודש שהיה בו הלילה שלפניו, ולכן אם ראו את הלבנה הישנה בליל שלשים אי אפשר לקדש את החודש ביום שלשים.

ודבר נוסף שלח להם, וברייתא זוֹ שֶׁאָמַר אַבָּא אֲבוּהַּ דְּרַבִּי שְׁמְלַאי לפני שמואל ולא ידע לפרש החילוק בין נולד קודם חצות לנולד לאחר חצות, פירושה הוא, שמְחַשְּׁבִין אֶת תּוֹלַדְתּוֹ – את זמן מולד הירח כפי שעתיד להיות לפי החשבון, אם נוֹלַד קוֹדֶם חֲצוֹת היום של יום שלושים, בְּיָדוּעַ שֶׁנִּרְאֶה – שאפשר שתיראה הלבנה החדשה סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה של אותו היום, כיון שלאחר שש שעות מהמולד בבר יכולים בני ארץ ישראל לראות את הלבנה, אבל אם **לֹא** נוֹלַד קוֹדֶם חֲצוֹת, אלא אחריו, בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא נִרְאֶה – שלא יתכן שתיראה הלבנה החדשה סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה של אותו יום, כיון שהיא עדיין קטנה ביותר ואינה נראית בשום מקום.

שואלת הגמרא: לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ כלל זה, והרי אין מקדשים לפי חשבון אלא על פי ראיית העדים. משיבה הגמרא: **אָמַר** רַב **אַשִׁי**, כלל זה מועיל לְאַכְחוּשֵׁי סָהֲדֵי – להכחיש את העדים, שאם ידוע לנו לפי החשבון שהמולד היה אחר חצות, ובאו עדים באותו יום ואמרו שראוהו, נדע שהם עדי שקר ולא נקבלם.

*

הגמרא מביאה חשבון נוסף שעל פיו ניתן להכחיש את העדים: **אָמַר** רַבִּי זֵירָא **אָמַר** רַב נַחְמָן, בין ראיית הלבנה הישנה לראיית הלבנה החדשה יש עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה שָׁעֵי [־שעות] דמַכְסֵי סִיהֲרָא – שהלבנה מכוסה ואי אפשר לראותה. וכך הוא החשבון, שש שעות קודם המולד ושש שעות לאחר המולד לא ניתן לראותה בשום מקום מחמת קטנותה, ולגבי שתים עשרה השעות הנותרות, יש חילוק בין בבל לארץ ישראל, לְדִידָן – לבני בבל הנמצאים בצד מזרח, עשרים וארבע השעות הם שִׁית מַעֲתִיקָא – שש שעות מהלבנה הישנה, וכמו שהתבאר שלא ניתן לראותה שש שעות לפני המולד, וְתַמְנֵי סְרֵי מֵחַדְתָּא – ושמונה עשרה שעות מהלבנה החדשה, שמלבד שש השעות שלאחר המולד שאינה נראית מחמת קטנותה, יש עוד שתים עשרה שעות שאינה נראית בהם, כיון שבשעות אלו נמצאת הלבנה בקרן דרומית מערבית, ואינה נראית לבני בבל הנמצאים במזרח עד שמונה עשרה שעות שאז היא גדולה ונראית בכל מקום. ולְדִידְהוּ – לבני ארץ ישראל, אינה נראית שִׁית מֵחַדְתָּא – שש שעות לאחר חידושה, כיון שהיא עדיין קטנה, וְתַמְנֵי סְרֵי מֵעַתִּיקָא – ושמונה עשרה שעות מהלבנה הישנה, שש שעות מחמת קטנותה, ועוד שתים עשרה שעות קודם לכן, כיון שבאותם שעות הלבנה נמצאת בקרן דרומית מזרחית, ואינה נראית מחמת קטנותה לבני ארץ ישראל הנמצאים במערב.

שואלת הגמרא: לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ. משיבה הגמרא: **אָמַר** רַב **אַשִׁי**, לְאַכְחוּשֵׁי סָהֲדֵי, שאם יאמרו העדים שראו את הלבנה הישנה והחדשה בתוך עשרים וארבע שעות, נדע שהם עדי שקר.

*

הגמרא חוזרת לבאר את המקור לדין הראשון שאמר רבי זירא: **אָמַר** מַר, צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא לַיְלָה וְיוֹם מִן הַחֹדֶשׁ – שהיום הולך אחר הלילה ולפיכך כדי לקדש את החודש ביום השלשים, יש צורך שיהיו הלילה והיום של שלשים בזמן הלבנה החדשה. מבררת הגמרא: מְנָלָן כלל זה, שהיום הולך אחר הלילה. מביאה הגמרא שני ביאורים: רַבִּי יוֹחָנָן **אָמַר**, נאמר בפרשת יום הכפורים (ויקרא כג לב) 'וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם', ומכאן אנו למדים, שלגבי המועדות היום הולך אחר הלילה, וממילא כשנראתה הלבנה הישנה בליל שלשים, הרי היום נגרר אחריו ושייך לחודש הקודם, ואי אפשר לקדשו כראש החודש הבא. רֵישׁ לָקִישׁ **אָמַר**, דין זה שהיום הולך אחר הלילה, נלמד מפסוק אחר, שנאמר לגבי פסח (שמות יב יח) 'בָּרִאשֹׁן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב', כלומר, שחג הפסח הוא עד 'האחד ועשרים לחדש בערב', אבל בליל העשרים ושתים לחודש כבר מותר לאכול חמץ, ואם היה הלילה הולך אחר היום, היה החג נמשך בלילה שלאחר יום עשרים ואחד בניסן, עד הבוקר של יום העשרים ושתים.

שואלת הגמרא: מַאי בֵּינֵיהוּ – מה ההבדל בין דרשתו של רבי יוחנן לבין דרשתו של ריש לקיש. משיבה הגמרא: אַבַּיֵי **אָמַר**, אכן אין הבדל ביניהם לענין הדין, אלא מַשְׁמָעוּת דּוֹרְשִׁין **אִיכָּא** בֵּינֵיהוּ – החילוק הוא רק במקור לדרשה זו. רָבָא **אָמַר**, חֲצוֹת לַיְלָה **אִיכָּא** בֵּינֵיהוּ – ההבדל ביניהם הוא האם היום נגרר אחרי כל הלילה, מתחילתו, וממילא אף אם נראתה הלבנה בתחילת ליל שלשים אי אפשר לקדש את יום שלשים כראש חודש, או שהיום נגרר רק אחרי החצי השני של הלילה, מחצות ואילך, ואם ראו את הלבנה קודם חצות אפשר לקדש את יום השלשים. וטעם החילוק, שהרי רבי יוחנן לומד דין זה מהאמור ביום הכפורים 'מערב עד ערב', הרי שכל הערב הראשון בכלל יום הכפורים, ואחריו נגרר היום. אבל ריש לקיש לומד דין זה מהאמור לגבי מצות אכילת מצה, שהיא מארבעה עשר לחודש 'בערב', עד עשרים ואחד לחודש 'בערב', ופסוק זה אינו מחייב לאכול מצה, אלא בא לומר שבשבעת ימי הפסח אסור לאכול חמץ והרוצה לאכול יאכל מצה, ואם כן ה'ערב' האמור בתחילת הפסוק לגבי ארבעה עשר אינו מתחילת הערב [הנמשך אחר יום ארבעה עשר, שהרי יש בו חיוב לאכול מצה יחד עם קרבן הפסח השייך לארבעה עשר], אלא מחצות ואילך, שאז אין חיוב לאכול מצה, ואחריו נגרר יום חמשה עשר, שגם בו אין חיוב אכילת מצה אלא רשות, ומוכח שאין היום הולך אחר כל הלילה אלא אחר חציו, מחצות ואילך, וכמו כן לגבי ראש חודש נגרר היום רק אחרי חצות הלילה ואילך, ולכן אם נראתה הלבנה הישנה בתחילת הלילה, עד חצות, אפשר לקדש את יום השלשים כראש חודש.

*

הגמרא מבררת כיצד יש לנהוג כשלא ידוע מתי קידשו בית דין את החדש: **אָמַר** רַבִּי זֵירָא, **אָמַר** רַב נַחְמָן, כָּל סְפֵיקָא – כל פעם שיש ספק מתי קידשו בית דין את החודש, אם ביום שלשים או ביום שלשים ואחד, ואין יודעים מתי לעשות יום טוב של פסח או סוכות, לְקַמֵּיהּ שָׁדִינָן – משליכים את הספק ליום המאוחר, כלומר מספק יש לנהוג יום טוב ביום חמשה עשר וששה עשר לחודש. אומרת הגמרא: לְמִימְרָא – בא רבי זירא לומר, דִּרְק חֲמֵישַׁר וְשִׁיתְּסַר

המשך בעמוד מד

מתרצת הגמרא: **תְּרֵי יַרְחֵי חַפִּירֵי קָלָא אִית לְהוּ** – כשיש שני חדשים חסרים זה אחר זה יש קול לדבר, ובודאי היו שומעים זאת קודם החג, וכיון שלא שמעו כן אינם צריכים לחשוש לכך.

*

הגמרא מביאה מעשה בענין דומה: האמורא **לֵוִי**, שהיה מבני ארץ ישראל, **אִקְּלַע לְבָבֶל בְּחַדְרַסַר בְּתִשְׁרֵי** – הזדמן לבבל ביום שהיה לפי חשבונם של בני בבל אחד עשר בתשרי, כלומר, שלא הגיעו אליהם שלוחי בית דין לומר להם שעיברו את חודש אלול, וסמכו על כך שבדרך כלל חודש אלול אינו מעובר (לעיל יט:), וראש השנה חל ביום שלשים, ולוי הגיע לבבל ביום שלפי חשבונם היה כבר אחד עשר בתשרי. **אָמַר** להם לוי, **בְּסִים תַּבְשִׁילָא דְּכַבְלָאֵי בְּיוֹמָא רַבָּה דְּמַעַרְבָא** – מבושם וערב הוא תבשילם של בני בבל, ביום זה שהוא יום הכפורים בארץ ישראל, כלומר, עיברו בית דין את חודש אלול, ויום זה שאתם אוכלים בו מעדנים וסבורים שהוא אחד עשר בתשרי, באמת הוא יום הכפורים. **אָמְרֵי לֵיהּ** בני בבל, **אַסְהֵיד** – העד בפנינו שאכן עיברו בית דין את החודש, וננהג כדבריך שיום זה הוא יום הכפורים. **אָמַר לְהוּ** לוי, איני יכול להעיד זאת, כיון **שלא שָׁמַעְתִּי** בעצמי **מִפִּי בֵּית** דִּין שהכריזו 'מְקוּדָּשׁ', מפני שלא הייתי במקום ישיבת הסנהדרין, ומבואר במשנה (ע"ב) שבניסן ותשרי אין השלוחים יוצאים להודיע מתי חל ראש חודש, אלא אם כן שמעו שהכריזו בית דין 'מקודש החודש'.

*

הגמרא מביאה מימרא כיצד צריכים לנהוג בני הגולה שאינם יודעים את קביעות החדשים: **מַכְרִיז רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הֵיכָא דְּמָטוּ שְׁלוּחֵי נִיסָן וְלֹא מָטוּ שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי** – כל מקום שמגיעים אליו השלוחים שיוצאים להודיע מתי קבעו את ראש חודש ניסן, אך אין מגיעים לשם שלוחי חודש תשרי, אף שהם יודעים את זמן קביעות חג הפסח, מכל מקום **לִיעַבְּדוּ תְּרֵי יוֹמֵי** – יעשו שני ימים טובים גם בפסח, כאילו הם מסופקים בדבר, והטעם לכך, גְּזֵירָה על חודש **נִיסָן אָטוּ** [־משום] חודש **תִּשְׁרֵי**, שאם יעשו יום טוב אחד בפסח, יש לחשוש שיעשו כן גם בסוכות, אף שאין השלוחים מגיעים לשם, ויהיו פעמים שחישובם לא יהיה נכון וינהגו שלא כדין.

מביאה הגמרא מעשה בענין זה: **רַבִּי אֵייבוּ בַּר נַגְרִי, וְרַבִּי חִייָא בַּר אַבָּא**, שהיו תלמידי רבי יוחנן שהכריז דין זה, **אִיקְּלְעוּ לְהַהוּא אַתְרָא** – הזדמנו בניסן למקום מסוים, **דַּהֲוָה מָטוּ שְׁלוּחֵי נִיסָן וְלֹא מָטוּ שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי, וְעָבְדֵי** – נהגו בני אותו מקום יום טוב של פסח רק **חַד יוֹמָא**, כפי הודעת השלוחים, **וְרבי** אייבו בר נגרי ורבי חייא בר אבא **לֹא אָמְרוּ לְהוּ וְלֹא מִידִי** – לא מחו בידם. **שָׁמַע** על כך **רַבִּי יוֹחָנָן** רבם, **וְאִיקְּפַד** – הקפיד על שלא מיחו בידם. **אָמַר לְהוּ** רבי יוחנן לתלמידיו, **לָאו אַמְרִי לְכוּ** – האם לא אמרתי לכם **הֵיכָא דְּמָטוּ שְׁלוּחֵי נִיסָן וְלֹא מָטוּ שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי לִיעַבְּדוּ תְּרֵי יוֹמֵי** גם בפסח, **גְּזֵירָה נִיסָן אָטוּ תִּשְׁרֵי**, והיה לכם למחות בהם.

*

הגמרא מביאה את מנהגי האמוראים במקום שהיה ספק בידם בענין קביעות החדש. מספרת הגמרא: **רָבָא**, שהיה דר בבבל, **הֲוָה רָגִיל דַּהֲוָה יָתִיב בְּתַעֲנִיתָא תְּרֵי יוֹמֵי** – היה רגיל להתענות ביום הכפורים שני לילות וימים, גם ביום העשירי לפי חשבון בני בבל [שסומכים על כך שבדרך כלל אין מעברים את חודש אלול], וגם ביום האחד עשר לפי חשבונם, מחשש שאירע ועיברו את חודש אלול, וזהו באמת יום העשירי, ואכן **זִימְנָא חָדָא אִשְׁתְּכַח כְּווֹתֵיהּ** – פעם אחת נמצא הדבר כמו שחשש, שעיברו בית דין את חודש אלול, ויום האחד עשר לפי חשבונם היה לפי האמת יום הכפורים.

מביאה הגמרא מעשה נוסף: **רַב נַחְמָן יָתִיב בְּתַעֲנִיתָא כּוּלֵּיהּ יוֹמֵי דְּכִיפּוּרֵי** – רב נחמן ישב בתענית כל יום הכפורים, כפי חשבונו, שסמך על כך שלא עיברו בית דין את חודש אלול. **לְאוֹרְתָא אֲתָא הַהוּא גַּבְרָא** – בערב הגיע לרב נחמן אדם אחד **וְאָמַר לֵיהּ, לְמָחָר יוֹמָא רַבָּה בְּמַעַרְבָא** – מחר הוא יום הכפורים בארץ ישראל, כיון שעיברו בית דין את אלול, וצריך אתה לצום שוב למחרת. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן, **מַהֵיכָא אַתְּ** – מאיזה מקום אתה, **אָמַר לֵיהּ, מִמְּקוֹם ששמו 'דַּמְהַרְיָא'. אָמַר לֵיהּ** רב נחמן בלשון נוטריקון על שם עירו 'דמהריא', שהיא **'דָּם תְּהֵא אַחֲרֵיתוֹ'**, כלומר, הריני מת על ידך, שאתה גורם לי שאצטרך להתענות יומיים רצופים. **קָרֵי עָלֵיהּ** – קרא רב נחמן על אותו אדם **'קַלִּים הָיוּ רוֹדְפֵינוּ'** (איכה ד יט).

*

יש שני אופנים לחישוב ימות השנה, או לפי מהלך החמה או לפי מהלך הלבנה, וישראל מונים חדשים ושנים לפי הלבנה, אמנם יש מצוה מיוחדת שחג הפסח יהיה בחודש האביב, שהוא לפי ימות החמה, ולצורך כך מעברים לפעמים את השנה ומוסיפים אדר שני. ימות החמה מחולקים לארבע תקופות, תקופת טבת, ניסן, תמוז ותשרי, ותקופת ניסן היא זמן האביב.

הגמרא מביאה מימרא בדין עיבור השנה: **שָׁלַח לֵיהּ רַב הוּנָא בַּר אָבִין לְרָבָא, כַּד חָזֵית דְּמִשְׁכָּה תְּקוּפַת טֵבֵת עַד שִׁתְּסַר בְּנִיסָן** – כשאתה רואה שנמשכת תקופת טבת של חמה עד חמשה עשר בניסן, ותקופת ניסן שהיא זמן האביב עתידה לחול רק בששה עשר בניסן, **עַבְּרֵהּ לְהַהִיא שַׁתָּא** – תעבר את אותה השנה ותוסיף חודש אדר שני, **וְלֹא תֵּחוּשׁ לָהּ** – ואל תחשוש לפסוק כן ותאמר שדעת יחיד היא, והיינו דעת 'אחרים' בסנהדרין (יג.), ונחלקו עליו שם כמה תנאים, אלא כן היא ההלכה, משום **דִּכְתִיב** (דברים טז א) **'שְׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ'**, ודרשו חכמים, **שְׁמוֹר אָבִיב שֶׁל תְּקוּפָה** – תקופת האביב שהיא תקופת ניסן לפי ימות החמה, **שֶׁיֵּהָא בְּחֹדֶשׁ נִיסָן**, וכיון ש'חדש' זו לשון התחדשות השייך רק בלבנה שהיא נעלמת ומתחדשת, לומדים מהפסוק שה'אביב' שהוא תקופת ניסן של ימות החמה יהיה בזמן חידוש הלבנה של חודש ניסן, והזמן שנחשב כ'חידוש הלבנה' הוא כל זמן שהיא מוסיפה אורה, והיינו עד יום ארבעה עשר בחודש, ולאחר מכן היא מתחילה להתמעט. ואם תקופת ניסן של חמה עתידה לחול ביום חמשה עשר בניסן של לבנה, די בכך שיעברו את חודש אדר ויוסיפו לו יום אחד, ותחול תקופת ניסן ביום ארבעה עשר בניסן, כדין, אך אם תקופת ניסן עתידה לחול ביום ששה עשר בניסן, אין תועלת בהוספת יום אחד לאדר, אלא יש צורך לעבר את השנה ולהוסיף חודש שלם נוסף.

*

הגמרא מביאה דין נוסף בענין מי שאינו יודע את קביעות החדש: **אָמַר לְהוּ רַב נַחְמָן לְהַנְהוּ נָחוֹתֵי יַמָּא** – לאותם יורדי הים, שנמצאים זמן רב בספינה, **אַתּוּן דְּלֵא יָדְעִיתוּ בִּקְבִיעָא דְּיַרְחָא** – אתם, שאינכם יודעים את קביעות הירח וראשי החדשים, יהיה סימן זה בידכם לדעת מתי חל חג הפסח, **כִּי חָזִיתוּ סִיהֲרָא דְּמַשְׁלִים לְיוֹמָא** – כשתראו שהירח מאיר כל הלילה עד אור הבוקר, **בַּעֲירוּ חֲמִירָא** – בערו את החמץ שברשותכם. מקשה הגמרא: והרי **אֵימַת מַשְׁלִים** הירח את כל הלילה להאיר בו עד לנץ החמה, **בַּחֲמִישַׁר** – ביום חמשה עשר, **וְהָא אָנָן מֵאַרְבִּיסַר מְבַעֲרִינָן** – והרי מארבעה עשר בניסן אנו מצווים לבער את החמץ. מתרצת הגמרא: אמנם אנו רואים שהירח מאיר כל הלילה רק בחמשה עשר לחדש, אך **לְדִידְהוּ, דְּמַגְלוּ לְהוּ עָלְמָא** – לאותם יורדי הים, שכל מראה השמים גלוי לפניהם, **מֵאַרְבִּיסַר מַשְׁלִים** – כבר מארבעה עשר הם רואים את זריחת הלבנה כל הלילה, ויודעים שהגיע ארבעה עשר בניסן ועליהם לבער את החמץ.

הסדר לאחר מתן-תורה הוא: הסרת ערלת הגוף, הלשון, הלב – מעשה דיבור מחשבה, אברהם אבינו שהיה קודם מתן-תורה הרי בתחילה הכיר את בוראו – מחשבה, אחר כך פרסם אלוקותו – דבור, ואחר כך מילה – מעשה.

היום יום ז חשוון

ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף כא עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רלג

רש"י

תרי ירחי חסירי קלא אית להו – דטבת חיסרו ממה נפשך בסדר הלבנה באחד מלא ואחד חסר, ואם איתא דחסרוהו לשבט – בבר יצא הקול לפני הפסח ובא אצלנו, אף למקום שאין שלוחי ב"ד של ניסן מגיעין. וכן בתשרי, אם חסרו תמוז ואב, שהרי תמוז תמיד חסר. **בסים תבשילא דבבלאי** – אכלו לחם למעדנים ביוה"כ שבא"י, שהרי ב"ד עיברו את החדשא] והיו מתענים. **אסהיד** – ונקבל עלינו ולא נאכל. **לא שמעתי מפי ב"ד מקודש** – לא אעיד לכם, דאמרי' לקמן בפרקין (ע"ב) על בולן שלוחיו יוצאים מבערב, כגון אם לא קדשוהו ביום ל' – יוצאין השלוחים לערב לומר מעובר הוא. אבל על ניסן ותשרי, אע"פ שיודעין שיקדשוהו למחר ביום ל"א. שהרי אין ר"ה נדחה לשלשים ושנים – אפ"ה אין יוצאין עד שישמעו מפי ב"ד "מקודש". ואני לא שמעתי מפי ב"ד, שלא הייתי במקום שישבו סנהדרין שם. **דמטו שלוחי ניסן** – שב"ד שולחין לגולה להודיע יום שקדשוהו, וכל מה שהם יכולין לילך – הם הולכין עד הפסח. וכן בתשרי עד סוכות, חוץ משבתות וימים טובים שלא ניתנו לחלל לשלוחין, כדתניא בפרקין (לקמן ע"ב): על קריאתם אתה מחלל, ואי אתה מחלל על קיומם. לפיכך שלוחי ניסן מגיעין למקום שאין שלוחי תשרי מגיעין. שהרי אין ימים טובים בינתים לעבבם. ובתשרי יש ר"ה ויוה"כ, שאין השלוחין הולכין בו. **ליעבדו תרי יומי** – טבי. ואע"פ שהגידו להם השלוחים יום קביעתו. **גזירה ניסן אטו תשרי** – שאם תנהיגם לעשות בניסן יום אחד – ינהגו כן בתשרי שלא ע"פ שלוחים, ופעמים שיטעו. **רבי אייבו ור' חייא בר אבא** – תלמידי דר' יוחנן היו ושמעו מפיו, לכך הקפיד כנגדם. **עבדו יומא חדא** – בני המקום. **יתיב בתעניתא תרי יומי** – עם לילותיהם, שמא עיברו ב"ד את החדש, ויום אחד עשר שלנו הוא עשירי שלהן. **דם תהא אחריתו** – הריני מת על ידך, שתזקיקני להתענות ב' ימים וב' לילות. דם תהא אחריתו – נוטריקון של דמהריא. **כי חזית דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן** – שאין תקופת ניסן נופלת עד יום ט"ז. וקיימא לן דיום התקופה מתחיל, כר' יוסי דאמר הכי בפ"ק דסנהדרין (ד' יג,א) נמצאת תקופת טבת מושכת עד שיתסר בניסן, ולא עד בכלל. **עברה לההיא שתא** – כאחרים, דאית להו הא סברא בפ"ק דסנהדרין (שם,ב). **ולא תחוש לה** – למימר יחידאה היא ולא נעביד כוותייהו. אלא ודאי כאחרים נעביד, דמסייע להו קרא, דכתיב: "את חדש האביב" – שיהא בחידוש. ואביב הוא יום תקופת ניסן, שניסן של חמה נכנס בו. שניסן קרוי אביב על שם בישול התבואה, ובישול התבואה אינו אלא לחשבונה של חמה, שהקיץ והחורף אחר חשבון החמה הם. והזהירך הכתוב לשומרו שיהא בחידוש. ואין לשון חידוש נופל אלא בלבנה, שהיא מתחדשת בתולדותיה. ואשמעינן קרא שיהא ניסן של חמה בתוך י"ד יום למולד הלבנה, שהוא עדיין מחידוש הלבנה. דמיום י"ד ואילך – ישנה היא. ואילו היה תקופת ניסן ביום ט"ו – לא היינו צריכין לעבר את השנה, אלא נעבר אדר ונדחה את ניסן יום אחד, ותפול התקופה ביום י"ד. אבל כשהיא באה ביום ט"ז בניסן – לא די לן בעיבורו של אדר, וצריכה השנה להתעבר, ותפול התקופה באדר שני, נמצא ניסן של חמה מושך בתוך חדש ניסן הלבנה. הכי מפרשינן לה בסנהדרין (שם) אליבא דאחרים, דכי מטיא בט"ו – מעברין את אדר, וכי מטיא לט"ז – מעברין את השנה. **שמור אביב של תקופה** – דהיינו ניסן של חמה, שיהא בחידוש ניסן הלבנה. **סיהרא דמשלים ליומא** – שהירח משלים מאורו עם הנץ החמה, שאינו מחשיך עד שעת זריחה.

מתני'

לוי אקלע לבבל בחדסר בתשרי – אחד עשר היה לבני בבל ועשירי לבני ארץ ישראל, דעברוה לאלול, ומתוך התחתון בא. דהא יוה"כ הוה. א"נ, ביוה"כ של בני בבל בא סמוך לחשכה, והוא היה ערב יוה"כ לבני א"י. ואמרו לו: אסהיד לן, כלומר ונאסור לאכול גם עתה, דיוה"כ הוא. אמר להם: לא שמעתי מפי ב"ד "מקודש", שיצא ביום ל' של אלול סמוך לחשכה, שלא היה שהות ביום לבא ולקבל עדותן, וידע שלא יקדשוהו עד למחר ביום ל"א, אבל לא המתין עד למחר שישמע שיקדשוהו, ואין מעידין עד שישמע מב"ד "מקודש" כדלקמן (ע"ב) אע"פ שידוע שלמחר יקדשוהו. וא"ת: והיאך יניחם לאכול ויש כאן ודאי איסור כרת דאורייתא! וי"ל: התנן לקמן בפרק שני (דף כה,א ושם) "אשר תקראו אתם מקראי קדש" – בין בזמנן בין שלא בזמנן. ואמרינן בגמ': אתם – אפי' שוגגים, אתם – אפי' מזידים ואפי' מוטעין. והא דאמרינן בפרק "גיד הנשה" (חולין דף קא,ב ושם) גבי שגג ביוה"כ פטור דגזירה הוה, ויוה"כ דההיא שתא שבתא הוה, ולא אמרינן אתם אפילו מזידין! התם הוקבע להם החדש בזמנו. ומפני הגזרה לא עשו יוה"כ בעשירי, ועשאוהו ביום השבת שלא ישתכח, ואין יוה"כ אלא בעשרה בתשרי. אבל הכא – להם היה עשירי. ולא דמי נמי לההוא דפ"ק דסנהדרין (דף יב,ב ושם) שבקש חזקיה רחמים על עצמו, דכתיב: "כי אכלו הפסח בלא ככתוב" וגו' ומפרש שעיברו השנה ביום ל' של אדר, ואסור, הואיל וראוי לקובעו ניסן, ולא אמרינן "אתם" אפי' שוגגים כו' – משום דלא שייך אלא כגון יום ל' או יום ל"א כשקובעין באחד מהן ר"ח לחסרו או לעברו שלא כדין, או על פי עדות שקר.

כי חזית דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן – שתקופת ניסן נופלת ביום ט"ז וקיימא לן (סנהדרין דף יג,א) יום תקופה מתחיל, נמצאת תקופת טבת מושכת עד שיתסר ולא שיתסר בכלל – עברה לההיא שתא משום דכתיב: "שמור את חדש האביב" – אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן, ומיום י"ד ואילך ישנה היא. ואילו היתה תקופת ניסן נופלת ביום ט"ו – לא היינו צריכין לעבר השנה, אלא נעבר אדר, ונדחה ניסן יום אחד, ותפול התקופה בי"ד. כך פי' בקונטרס (והתם בסנהדרין (דף יג,ב) בתקופת תשרי איירי דפליגי התם אי בעינן כולה אסיף בתקופה חדשה או מקצתו) ושנמעתין דהכא אתיא כאחרים, דאמרינן התם אחרים בתקופת ניסן (הוו) קיימי, ומייתי דרשה דהכא. וקשיא לפירוש הקונטר': דבפ' "היו בודקין" (שם דף מא,ב) משמע דיום ט"ו של חדש הוי מן החדש, דקאמר: עד מתי מברכין על החדש? נהרדעי אמרי: עד י"ו. לכך צריך לפרש דהכא קאמר עד דמשכה שיתסר – אפילו ע"י עיבור אדר. א"נ: דמשכה עד שיתסר, ושיתסר בכלל. היינו כגון דנפלה תקופת ניסן בשבסר, דכי מעברת נמי לאדר הרי היא נופלת בשיתסר, ואין כאן אביב כלל בחדש ניסן. ואין להקשות: דלעבריה לאדר ולשבט,א) דהתנן בפרק "אין נערכין" (ערכין ד' ח,ב ושם) אין פוחתין מד' חדשים מעוברין בשנה ולא יותר מח', ומפרש בגמ' (שם דף ט,א) דלא נראה לעבר יתר על שמונה, ומוקי לה בשנה מעוברת, אבל בפשוטה – יותר על שבעה.

עברה לההיא שתא ולא תחוש לה – תימה: דתניא בפ"ק דסנהדרין (דף יא,ב ושם) על ג' סימנין מעברין השנה: על האביב, ועל פירות האילן, ועל התקופה. על שנים מהן – מעברין, על אחד – אין מעברין. ורשב"ג דאמר התם על התקופה – איבעי לן: על התקופה שמהזין, או דילמא מעברינן? וקיימא בתיקו! וי"ל: דהתם בתקופת תשרי איירי, אבל הכא בתקופת ניסן – דעליה לבדה מעברין. וצריך טעם. כיון דמקרא קא דרשי – הכא והכא מאי שנא?.

על

---

1 תְּרֵי יַרְחֵי חֲסֵרֵי קָלָא אִית לְהוּ. לֵוִי אִקְלַע לְבָבֶל
2 בְּחַדְסַר בְּתִשְׁרֵי. אֲמַר: בְּסִים תַּבְשִׁילָא דְּבַבְלָאֵי
3 בְּיוֹמָא רַבָּה דְּמַעַרְבָא. אָמְרֵי לֵיהּ: אַסְהֵיד! - אֲמַר
4 לְהוּ: לֹא שָׁמַעְתִּי מִפִּי בֵית דִּין "מְקוּדָּשׁ". מַכְרִיז רַבִּי
5 יוֹחָנָן: כָּל הֵיכָא דְּמָטוּ שְׁלוּחֵי נִיסָן וְלָא מָטוּ שְׁלוּחֵי
6 תִּשְׁרֵי - לִיעַבְדּוּ תְּרֵי יוֹמֵי, גְּזֵירָה נִיסָן אַטּוּ תִּשְׁרֵי. רַבִּי
7 אַיְיבוּ בַּר נַגָּרִי וְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אִיקְלְעוּ לְהַהוּא
8 אַתְרָא דַּהֲוָה מָטוּ שְׁלוּחֵי נִיסָן וְלָא מָטוּ שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי,
9 וְעָבְדֵי חַד יוֹמָא, וְלָא אֲמַרוּ לְהוּ וְלָא מִידֵּי. שְׁמַע
10 רַבִּי יוֹחָנָן וְאִיקְפַּד. אֲמַר לְהוּ: לָאו אֲמַרִי לְכוּ: הֵיכָא
11 דְּמָטוּ שְׁלוּחֵי נִיסָן וְלָא מָטוּ שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי - לִיעַבְדּוּ
12 תְּרֵי יוֹמֵי, גְּזֵירָה נִיסָן אַטּוּ תִּשְׁרֵי. רָבָא הֲוָה רָגִיל
13 דַּהֲוָה יָתֵיב בְּתַעֲנִיתָא תְּרֵי יוֹמֵי, זִימְנָא חֲדָא אִשְׁתַּכַּח
14 כְּוָותֵיהּ. רַב נַחְמָן יָתֵיב בְּתַעֲנִיתָא כּוּלֵּיהּ יוֹמֵי דְּכִיפּוּרֵי.
15 לְאוֹרְתָא אֲתָא הַהוּא גַּבְרָא, אֲמַר לֵיהּ: לִמְחַר יוֹמָא
16 רַבָּה בְּמַעַרְבָא. אָמַר לֵיהּ: מֵהֵיכָא אַתְּ? - אֲמַר לֵיהּ:
17 מִדַּמְהַרְיָא. אָמַר לֵיהּ: דָּם תְּהֵא אַחֲרִיתוֹ, קָרֵי עֲלֵיהּ
18 "קַלִּים הָיוּ רוֹדְפֵינוּ". שְׁלַח לֵיהּ רַב הוּנָא בַּר אָבִין
19 לְרָבָא: כַּד חָזֵית דְּמִשְׁכָּה תְּקוּפַת טֵבֵת עַד שֶׁיִּתְסַר
20 בְּנִיסָן - עַבְרָהּ לְהַהִיא שַׁתָּא, וְלָא תְּחוּשׁ לָהּ. דִּכְתִיב
21 "שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב" - שְׁמוֹר אָבִיב שֶׁל תְּקוּפָה
22 שֶׁיְּהֵא בְּחֹדֶשׁ נִיסָן. אָמַר לְהוּ רַב נַחְמָן לְהָנְהוּ נָחוֹתֵי
23 יַמָּא: אַתּוּן דְּלָא יָדְעִיתוּ בִּקְבִיעָא דְּיַרְחָא, כִּי חֲזִיתוּ
24 סִיהֲרָא דְּמַשְׁלִים לְיוֹמָא - בְּעִירוּ חֲמִירָא. - אֵימַת
25 מַשְׁלִים - בַּחֲמִיסַר, וְהָא אֲנַן מֵאַרְבֵּיסַר מְבָעֲרִינַן!
26 - לְדִידְהוּ דְּמִגְּלוּ לְהוּ עָלְמָא - מֵאַרְבֵּיסַר מַשְׁלִים.

משנה

מתני'

יהי רצון שיבשרו טוב בעניינים הכלליים והפרטיים, שהרי באים אנו מחודש תשרי, חודש השביעי המושבע בכל טוב, וכללי הוא לכל השנה, להמשיך הטוב הברכה וההצלחה בכל ענייני השנה.

ממכתב י"ד מר-חשוון, תש"כ

תוספות

על שני חדשים מחללין את השבת – פי' בקונטרס: ומן התורה מחללין על כולן, אבל רבנן אסרו, לפי שאין תיקון המועדות תלוי בהן – לא איכפת לן אי למלאן אי לחסרן ע"פ עדים. וקשיא, דבגמרא תניא: מנין שמחללין את השבת – ת"ל "אלה מועדי ה' והאי קרא בניסן ותשרי כתיב! וי"ל: דמ"מ כל ר"ח איתרבי, מדאיקרי מועד, כדאיתא בפ' "כיצד צולין" (פסחים דף עו,א) גבי דחיית שבת וטומאה: שעירי ראש חדש איצטריכא ליה, סלקא דעתך אמינא הא לא כתיב בהו מועד – קמ"ל דר"ח נמי מועד איקרי, וכדאביי.

על ניסן ותשרי עד שישמעו מפי ב"ד מקודש – והשתא מתניתין דקתני שבהן שלוחין יוצאין – היינו לאחר שישמעו מפי ב"ד "מקודש". ונתינת טעם הוא, דלכך מחללין עליה השבת עדים שראו את החדש. ופירש בקונטרס דבשאר חדשים אין חילול שבת של עדים ממהרת יציאת שלוחין, שאין מחללין השלוחין לצאת בשבת היום, וכשלא יבואו עדים היום – יתעבר החדש, והכל יודעים (שיום) קדשו למחר. והשלוחים יוצאים משתחשך, לומר שעברו את החדש. אבל בניסן ותשרי, אם לא יבאו עדים ויתעבר החדש – לא יצאו השלוחים עד מחר, שאין ב"ד מקדשין בלילה, נמצאו ממעטים הלוכן מהלך לילה ויותר. ודבר תימה פירושו, שתלה טעם חילול העדים ביציאת השלוחים, הא כי מקלע יום שלשים דאלול בשבת, וראו עדים את החדש – על כרחן צריכין לחלל ולבא בשבת, דאי מאחרים עד אחד בשבת – היה מקלע יום ערבה בשבת, ודחינן ליה משום ערבה, כדאמרי' בפ' (החליל נד) ["לולב וערבה"] (סוכה מג,א) ומיהו, אניסן ודאי צריך טעם. ובמתניתין פי' הקונטרס: שבהן שלוחין יוצאים – הלכך חשיבי. כלומר: לפי ששלוחים יוצאים בהן משום תקנת מועדות – ראוי לעדים לחלל עליהם שבת, כדי שיקבעו מועדות בזמנן. וכאן נמי פי' הקונטרס עדיין טעם החילול שיתקדש החדש בזמנו, כדקתני: ובהן מתקנין את המועדות, דרחמנא אמר: "אשר תקראו אותם" – אפי' בשבת. ויציאת שלוחין דקתני – אינו אלא לייפות וליישב טעם החילול בשביל זאת, שיש דברים שאין הטעם תלוי בהן והן נעשין סעד לדבר ליישבו ולייפותו, כאותה ששנינו בפ"ק דסנהדרין (ד' יא,א) אין מעברין השנה מפני הגדיים והטלאים, אבל עושין אותן סעד לשנה. כיצד? מהודעין אנחנא לכון דגוזלייא רכיכין. ואם תאמר: ומה טעם דמתניתין לניסן ותשרי עד שישמעו מפי בית דין "מקודש"? בשלמא היכא דנראה בעליל ביום כ"ט או בליל ל', אע"ג דודאי יקדשוהו ב"ד למחר – אין יוצאין עליו לאלתר, חיישינן דלמא מימלכי ב"ד ומעברי ליה, ואתי לקלקולי מועדות. אלא היכא דלא קדשוהו ביום ל' – ליפקו ביום ל"א, שא"א לדחוותו יותר מיום ל"א! ויש לומר: דגזרו האי [אטו האי] משום דבשאר חדשים יוצאים אזה וזה מבערב.

ופסלו

מתני' על שני חדשים מחללין את השבת – עדים שראו את החדש. שבהם שלוחים – ב"ד שולחין לסוריא, להודיע לגולה יום קביעותם, הלכך חשיבי. ומן התורה מחללין על כולן, אבל רבנן אסרו לפי שאין תיקון המועדות תלוי בהם, ולא איכפת למלאן ולחסרן ע"פ עדים. אך שני חדשים אלו – העמידום על דין תורה, שכל המועדות תלויין בהן. תקנת קרבן – של ר"ח שיקריב בזמנו. **גמ'** ותו לא – נפקי שלוחים (יוצאים) אלא אהני דקתני: "שבהן שלוחים יוצאים לסוריא". שלוחין יוצאין מבערב – כגון נראה בעליל ביום כ"ט או בליל שלשים, דודאי יקדשוהו ב"ד מחר. א"נ בחדש מעובר, דפשיטא לן שביום ל"א יתקדש משלא נתקדש בזמנו – שלוחין יוצאין מב"ד, ואין ממתינין עד למחר שישמעו "מקודש" מפי ב"ד. כדאמרינן לקמן (דף כד,א) ראש ב"ד אומר "מקודש", ויעידו לגולה. על ניסן ועל תשרי – אין שלוחין יוצאין עד שישמעו מפי ב"ד "מקודש". הלכך, בשאר חדשים אין חילול שבת של עדים ממהרת יציאת השלוחין, שאין השלוחין מחללין שבת לצאת היום, וכשלא יבאו העדים היום – יתעבר החדש, והכל יודעין שהם קדשוהו למחר. והשלוחים יצאו משתחשך לומר שעיברו את אלול. אבל בניסן ותשרי, אם לא יבאו העדים היום ויתעבר החדש – לא יצאו השלוחים עד מחר, שאין ב"ד מקדשין בלילה, נמצאו ממעטין את הלוכן מהלך לילה ויותר. כיצד? אם יבאו העדים ויעידו ויקדשוהו בשבת, וידא פסח בשבת – יש זמן לשלוחים מהלך י"ב יום שלימים, שהרי למ"ש יצאו וילכו כל ימי החול של ב' שבועות הללו שלימים. ואם לא באו העדים היום – לא יצאו השלוחים עד מחר, ועל כרחם שבת של ערב הפסח ישבותו, ונמצא שלא הלכו י"ב ימים שלימים. וא"ת: היאך הוא תולה טעם חילול העדים ביציאת השלוחים? הרי השלוחים עצמן לא ניתן להם לחלל, טעם החילול – כדי שיתקדש החדש בזמנו הוא, כדקתני ובהן מתקנין את המועדות, דרחמנא אמר: "אשר תקראו אותם במועדם" (ויקרא כג) אפי' בשבת, ויציאת השלוחים דקתני אינו אלא לייפות וליישב את טעם החילול אף בשביל זאת, דיש דברים שאין הטעם תלוי בהם, והם נעשים סעד לדבר ליישבו ולייפותו. כאותה ששנינו בסנהדרין (דף יא,א) אין מעברין את השנה מפני הגדיים והטלאים, אבל עושין אותן סעד לשנה. כיצד? מהודעין אנחנא לכון דגוזלייא רכיכין ואמריא דערקין כו'. אשר תקראו אותם במועדם – הזהירם שלא יעבור המועד של זמן קריאתן, "מקרא קודש" – היינו קדוש ב"ד. יכול כשם שמחללין – העדים, כדי שיתקדשו בזמנן. כך מחללין – השלוחים, עד שיתקיימו המועדות בזמנן. **מתני'** נראה בעליל אין מחללין – לפי שאין צורך. ארבעים וזג – שני עדים, זג אחד זג. **גמ'** בעליל לארץ – גלוי לכל. חמשים שערי בינה כו' – סיפיה דהאי קרא דרשי רב ושמואל "מזוקק שבעתים"

רש"י

משנה על שני חדשים מחללין את השבת: על ניסן ועל תשרי, שבהן שלוחין יוצאין לסוריא, ובהן מתקנין את המועדות. וכשהיה בית המקדש קיים - מחללין אף על כולן, מפני תקנת הקרבן. **גמרא** על שני חדשים ותו לא? ורמינהו: על ששה חדשים השלוחין יוצאין! - אמר אביי, הכי קאמר: על כולן שלוחין יוצאין מבערב, על ניסן ועל תשרי - עד שישמעו מפי בית דין "מקודש". תנינא נמי הכי: על כולן יוצאין מבערב, על ניסן ועל תשרי - עד שישמעו מפי בית דין "מקודש". תנו רבנן: מנין שמחללין עליהן את השבת - תלמוד לומר "אלה מועדי ה'... אשר תקראו אותם במועדם". יכול כשם שמחללין עד שיתקדש כך מחללין עד שיתקיימו - תלמוד לומר "אשר תקראו אותם" - על קריאתם אתה מחלל, ואי אתה מחלל על קיומן. "וכשהיה בית המקדש קיים מחללין אף על כולן מפני תקנת הקרבן".: תנו רבנן: בראשונה היו מחללין אף על כולן. משחרב בית המקדש אמר להן רבן יוחנן בן זכאי: וכי יש קרבן? התקינו שלא יהו מחללין אלא על ניסן ועל תשרי בלבד. **משנה** בין שנראה בעליל, בין שלא נראה בעליל - מחללין עליו את השבת. רבי יוסי אומר אם נראה בעליל - אין מחללין עליו את השבת. מעשה שעברו יותר מארבעים זוג ועיכבם רבי עקיבא בלוד, שלח לו רבן גמליאל: אם מעכב אתה את הרבים - נמצאת מכשילן לעתיד לבא. **גמרא** מאי משמע דהאי "עליל" לישנא דמיגלי הוא? אמר רבי אבהו: אמר קרא "אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים". רב ושמואל, חד אמר: חמשים שערי בינה נברא בעולם, וכולן ניתנו למשה חסר אחד, שנאמר "ותחסרהו מעט מאלהים". "בקש קהלת למצוא דברי חפץ", בקש קהלת להיות כמשה, יצתה בת קול ואמרה לו: "וכתוב יושר דברי אמת" "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה". וחד אמר: בנביאים - לא קם, במלכים - קם, אלא מה אני מקיים "בקש קהלת למצוא דברי חפץ" - בקש קהלת לדון דינין שבלב, שלא בעדים ושלא בהתראה, יצתה בת קול ואמרה לו: "וכתוב יושר דברי אמת" - "על פי שנים עדים" וגו'.

"מעשה

– שבע שביעיות, והם חמשים חסר אחת שנמסרו למשה. למדנו שחמשים נבראו, שהרי מעט נחסר מאלהים. דכתיב ותחסרהו מעט מאלהים וגו' – במזמור: "מה אנוש כי תזכרנו".

מעשה

מצווה לשון צוותא וחיבור, והעושה מצווה מתחבר עם העצמות ברוך הוא, שהוא המצווה את הציווי ההוא.

היום יום ח חשוון

משנה

המשנה מבארת באלו חדשים מחללים עדי ראיית הלבנה את השבת כדי להעיד בבית דין: **עַל שְׁנֵי חֳדָשִׁים מְחַלְּלִין** עדי ראיית הלבנה **אֶת הַשַּׁבָּת** כדי להעיד בבית דין, **עַל נִיסָן וְעַל תִּשְׁרֵי**, מפני **שֶׁכֵּהֵן** – בחדשים אלו **הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין לְסוּרְיָא** ולשאר ארצות הגולה להודיע מתי נקבע ראש חודש, **וּמִפְּנֵי שֶׁבָּהֶן מְתַקְּנִין אֶת הַמּוֹעֲדוֹת** – שעל ידי קביעת ראש החודש יודעים מתי חלים כל המועדים, ולכן מותר לעדים לחלל את השבת, אך בשאר החדשים אין חילוק אם החודש מלא או חסר, ואין מחללים את השבת על עדות החודש. **וּכְשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, מְחַלְּלִין אַף עַל כּוּלָּן** – על כל החדשים, **מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַקָּרְבָּן** – כדי שידעו מתי ראש חודש, ויוכלו להקריב קרבן מוסף בזמנו הראוי.

גמרא

שנינו במשנה: 'עַל שְׁנֵי חֳדָשִׁים מחללים את השבת, על ניסן ועל תשרי, שבהן שלוחין יוצאין'. מקשה הגמרא: וכי רק על שני חדשים אלו השלוחים יוצאים, **וְתוּ לֵא, וּרְמִינְהוּ** – שנינו במשנה לעיל (יח.) 'עַל שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין', והם ניסן, אב, אלול, תשרי, כסליו ואדר. מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, הָכִי קָאָמַר, עַל כּוּלָּן** – על כל ששת החדשים המנויים במשנה לעיל, **הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין מִבָּעֳרֵב** – מליל שלשים, כלומר, אם נראתה הלבנה בגלוי ביום עשרים ותשעה בחודש, או בליל שלשים, כיון שברור הדבר שבית דין יקדשו את החודש ביום שלשים, אין השלוחים צריכים להמתין ולשמוע את קידוש החודש בבית דין, אלא יכולים לצאת מיד ולהודיע שראש חודש ביום שלשים, וכן אם לא קדשוהו ביום שלשים וברור שיקדשוהו ביום שלשים ואחד, אינם צריכים להמתין ולשמוע זאת, אלא יכולים לצאת מיד ולהודיע שראש חודש ביום שלשים ואחד, אבל **עַל נִיסָן וְעַל תִּשְׁרֵי** אין השלוחים יוצאים **עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ מִפִּי בֵּית דִּין** שיכריזו 'מְקוּדָּשׁ', כיון שחוששים שמא ימלכו הדיינים בדעתם ויחליטו לעבר את החודש לצורך מסוים, וכיון שחשיבותם גדולה, שכל המועדות תלויים בהם, אין השלוחים יוצאים עד שישמעו מפי בית דין שקדשוהו. ומה שאמרה המשנה 'שבהן שלוחין יוצאין לסוריא', כוונתה שזהו טעם לכך שעדי ראיית הלבנה מחללים את השבת, כיון שבחדשים אלו יוצאים השלוחים רק אחרי קידוש החודש על ידי בית דין, ואם יתעכבו העדים עד אחר השבת יקדשו את החודש רק ביום ראשון, ורק לאחר שמיעת קידוש החודש יוכלו השלוחים לצאת ותדחה יציאתם ביום אחד, וכדי למנוע זאת מחללים עדי הראייה את השבת. אבל בשאר החדשים אם חל יום שלשים לחודש בשבת וראו העדים את הלבנה, אף אם לא יעידו בשבת וידחה קידוש החודש למחרת, יכולים השלוחים לצאת מיד בליל שלשים ואחד, שהוא מוצאי שבת, ולכן אין העדים מחללים את השבת.

מסייעת הגמרא מברייתא: **תַּנְיָא** נִמְי הָכִי, **עַל כּוּלָּן יוֹצְאִין** השלוחים **מִבָּעֳרֵב**, אבל **עַל נִיסָן וְעַל תִּשְׁרֵי**, אין השלוחים יוצאים **עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ מִפִּי בֵּית דִּין מְקוּדָּשׁ.**

*

הגמרא מבררת מנין שמותר לעדי ראיית הלבנה לחלל את השבת: **תָּנוּ רַבָּנַן, מִנַּיִן שֶׁמְּחַלְּלִין עֲלֵיהֶן אֶת הַשַּׁבָּת,** תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כג ד) **'אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם',** ויש ללמוד מהפסוק ש'מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ', כלומר קריאת קידוש החודש על ידי בית דין תהיה 'בְּמוֹעֲדָם', ואפילו אם מחמת כן יהיה צורך לחלל את השבת. מבררת הברייתא: **יָכוֹל כְּשֵׁם שֶׁמְּחַלְּלִין** העדים את השבת **עַד שֶׁיִּתְקַדֵּשׁוּ** – כדי שיתקדשו המועדים בזמנם, **כָּךְ מְחַלְּלִין עַד שֶׁיִּתְקַיְּימוּ** – יחללו השלוחים את השבת כדי להודיע לבני הגולה על זמן קידוש החודש, כדי שעל ידי כך יתקיימו המועדים בזמנם הראוי, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (שם) **'אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם', עַל קְרִיאָתָם** – קידוש החודש על ידי בית דין **אַתָּה מְחַלֵּל** את השבת, **וְאִי אַתָּה מְחַלֵּל עַל קִיּוּמָן.**

*

שנינו במשנה: **וּכְשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם מְחַלְּלִין אַף עַל כּוּלָּן, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַקָּרְבָּן.** הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנַן, בְּרֹאשׁוֹנָה** – בזמן שבית המקדש היה קיים, **הָיוּ מְחַלְּלִין** את השבת **אַף עַל כּוּלָּן, מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אָמַר לָהֶן רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְכִי יֵשׁ קָרְבָּן** מוסף שצריכים להקריבו בזמנו הראוי, ולכן **הַתְּקִינוּ, שֶׁלֹּא יְהוּ מְחַלְּלִין אֶלָּא עַל נִיסָן וְעַל תִּשְׁרֵי בִּלְבַד** שבהם תלויים המועדות.

משנה

המשנה דנה באיזה אופן מותר לעדי ראיית הלבנה לחלל את השבת: **בֵּין שֶׁנִּרְאָה** הירח **בַּעֲלִיל** – מגולה לעין כל, שהיו השמים בהירים והירח היה גבוה, **בֵּין שֶׁלֹּא נִרְאָה בַּעֲלִיל,** אלא נראה סמוך לשקיעה במקום נמוך, שצריכים עין חדה בכדי לראותו, **מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת,** ואף שהלבנה נראתה לעין כל ואף בית דין עצמם ראוה, והטעם, שחוששים שאף כשלא יראה בעליל, יחששו העדים לחלל את השבת ויסמכו על כך שגם בית דין ראוה, ולכן התירו לכולם לחלל את השבת כדי להעיד. **רַבִּי יוֹסֵי** חולק **וְאוֹמֵר, אִם נִרְאָה בַּעֲלִיל, אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת,** משום שבודאי ראוהו גם בית דין, ואין צורך לחלל את השבת.

מַעֲשֶׂה בשבת אחת, **שֶׁעָבְרוּ יוֹתֵר מֵאַרְבָּעִים זוּג** – זוגות עדים שראו את הלבנה, **וְעִיכְּבָם רַבִּי עֲקִיבָא בְּלוֹד,** כיון שלא היה צורך בכל כך הרבה עדים. **שָׁלַח לוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל, אִם מְעַכֵּב אַתָּה אֶת הָרַבִּים** מלבוא ולהעיד, **נִמְצֵאתָ מַכְשִׁילָן לֶעָתִיד לָבֹא,** שיסברו שאין בהם צורך.

גמרא

שנינו במשנה: 'בין שנראה בעליל'. מבררת הגמרא: **מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי 'עַלִּיל' לִישְׁנָא דְּמִיגְּלֵי הוּא** – מהיכן נלמד ש'עליל' הוא לשון גילוי, שהירח מגולה לעין כל. מבארת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר קְרָא** (תהלים יב ז) **'אִמְרוֹת ה' אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת כֶּסֶף צָרוּף בַּעֲלִיל לָאָרֶץ מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם',** ופירוש 'בַּעֲלִיל לָאָרֶץ' היינו שדברי ה' ידועים וגלויים לכל הארץ.

הגמרא דורשת את סיום הפסוק: **רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִּינָה נִבְרְאוּ בָּעוֹלָם, וְכוּלָּן נִיתְּנוּ לְמֹשֶׁה,** חָסֵר אֶחָד, כלומר, שמשה רבינו קיבל רק ארבעים ותשעה שערי בינה, שהרי נאמר בפסוק 'מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם', ו'שבעתיים' היינו שבע שביעיות, שהם יחד ארבעים ותשע, ואנו יודעים שבאמת יש חמשים שערים, מכך **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים ח ו) **'וַתְּחַסְּרֵהוּ מְעַט מֵאֱלֹהִים'** – שהיה משה רבינו חסר מהאלהים מעט, והוא שער החמשים. ונאמר בפסוק (קהלת יב י) **'בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת לִמְצֹא דִּבְרֵי חֵפֶץ',** וכך נדרש הפסוק, **בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת** – שלמה המלך **לִהְיוֹת כְּמֹשֶׁה** רבינו בגדולת התורה שהיא 'דברי חפץ', **יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ** את האמור בסיום הפסוק (קהלת יב י) **'וְכָתוּב יֹשֶׁר דִּבְרֵי אֱמֶת',** כלומר כבר נאמר ב'ספר הישר', שזו התורה, דברי אמת (דברים לד י) **'וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה',** והיינו שאין אפשרות להגיע למדרגת משה.

מביאה הגמרא את דעת החולק: **וְחַד אָמַר,** שאין לדרוש כן את הפסוק בקהלת, כיון שבאמת הגיע שלמה המלך למדרגת משה רבינו, ומה שנאמר בפסוק שלא קם נביא כמשה, היינו **שֶׁבַּנְּבִיאִים לֹא קָם** כמותו, אבל **בַּמְּלָכִים קָם,** וזהו שלמה המלך. **אֶלָּא, מָה אֲנִי מְקַיֵּים** – כיצד נפרש את הפסוק **'בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת לִמְצֹא דִּבְרֵי חֵפֶץ', בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת לִדּוֹן דִּינִין שֶׁבַּלֵּב** – לדון את בני האדם כפי חפצו ודעת ליבו **שֶׁלֹּא בָּעֵדִים וְשֶׁלֹּא בְּהַתְרָאָה, יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ 'וְכָתוּב יֹשֶׁר דִּבְרֵי אֱמֶת'** – כבר נאמר בתורה (שם יז ו) **'עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים** וְגוֹ' אוֹ שְׁלִשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת', והם 'דברי אמת' שאין לשנותם ואי אפשר לדון בלא עדים.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **יד** כָּל מֻקְצֶה קנח אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא בְּטִלְטוּל, אֲבָל מֻתָּר לִגַּע בּוֹ בְּיָדָיו קנט, וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יְנַעֲנֵעַ קס אֲפִלּוּ
2 מִקְצָתוֹ קסא, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסִמָּן רס"ה. וְלָכֵן מֻתָּר לִגַּע בִּמְנוֹרָה שֶׁהַגֵּרוֹת דּוֹלְקוֹת עָלֶיהָ קסב אִם אֵינָהּ
3 תְּלוּיָה בַּאֲוִיר קסג, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם, אוֹ בְּתַנּוּר בֵּית הַחֹרֶף שֶׁהָאֵשׁ דּוֹלֶקֶת בְּתוֹכוֹ. וְכֵן מֻתָּר לִקַּח דְּבַר הֶתֵּר
4 הַמֻּנָּח עַל דְּבַר מֻקְצֶה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם קסד, וְכֵן לְהַנִּיחוֹ עַל גַּבָּיו קסה.
5 וְכֵן מֻתָּר לֵישֵׁב עָלָיו קסו־קסז אַף אִם הוּא מִתְנַעְנֵעַ תַּחְתָּיו, שֶׁטִּלְטוּל כִּלְאַחַר יָד הוּא קסח, וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יִגַּע
6 בּוֹ בְּיָדָיו קסט, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, מִפְּנֵי שֶׁכָּל מֻקְצֶה אֵינוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּלֹא טִלְטוּל קע. וּבִלְבָד שֶׁלֹּא

ביאורי הלכה

קנח] **כל מוקצה** - אפילו מוקצה גמור[152], ואפילו מוקצה שיש לחוש שמא יאכלנו[153].

קנט] **בו בידיו** - יש האוסרים נגיעה במוקצה לצורך המוקצה[154].

ולכך הרואה דבר מוקצה המתגלגל או עומד ליפול, לדעת האוסרים נגיעה במוקצה לצורך המוקצה - אסור לעוצרו כיון שהנגיעה היא לצורך המוקצה אלא יש לעוצרו ברגלו, בגופו או כלאחר ידו, אבל לדעת המקילים מותר להושיט יד כדי לעוצרו מבלי לטלטלו[155].

קס] **שלא ינענע** - אם יש ספק אם יתנענע - מותר[156].

קסא] **אפילו מקצתו** - נענוע מקצתו של המוקצה.

קסב] **דולקות עליה** - בין נרות שמן בין נרות שעוה[157].

קסג] **תלויה באויר** - אך אם היא תלויה באויר קרוב לודאי שיזיזנה ואסורה בטלטול[158].

קסד] **שנתבאר שם** - אף אם ודאי שהמוקצה יתנענע מעט בנטילת דבר ההיתר[159].

קסה] **על גביו** - גם אם המוקצה מתנענע אגב כך[160]. ולכך מותר לתלות את בגדיו על מנורה וכיוצא־בזה[161].

קסו] **לישב עליו** - מותר לאכול או ללמוד על שולחן שנמצאים עליו רק פמוטות, אף שנעשה בסיס לדבר האסור, ואסור להזיזו ממקומו.

קסז] **לישב עליו** - מותר להשען על רכב קטן אף אם בעת שנשענים עליו הוא מתנענע על ידי קפיצי הרכב[162].

קסח] **כלאחר יד הוא** - טלטול כלאחר יד לא נקרא טלטול[163].

קסט] **בו בידיו** - שאז יהיה אסור אם מתנענע תחתיו.

קע] **בלא טלטול** - בסעיף זה ישנם ארבעה כללים בדיני מוקצה: (א) טלטול כלאחר יד אינו חשוב טלטול[164]. (ב) נגיעה אפילו בידים אינה חשובה טלטול. (ג) ההנאה מהמוקצה מותרת[165]. (ד) אסור לעשות מעשה בגוף המוקצה (אף בלא טלטול).

ציונים והוספות

152) אבל בהיתר של עודו בידו (דלעיל סעיף יג) יש מחלוקת במוקצה גמור.

153) כמבואר בקו"א סי' רסג ס"ק ז הובא בציונים.

154) להלן סי' שי ס"י: כשהנחת הכלי על המוקצה לצורך המוקצה, אסור אפילו נגיעה על ידי הכלי. ויש חולקין על זה ואומרים שלא הזהירו חכמים שלא יגע הכלי בהמוקצה. ובסי' תצה סט"ו הביא דעת המחמירים בלבד, אך כאן לא הביאם כלל.

155) ע"פ שש"כ פכ"ב הערה עו.

156) ככל דבר שאינו מתכוון ואינו פסיק רישיה (ע"ד סולם של בית דלהלן סי' תקיח ס"ז), אך ראה סי' תקיג ס"ג גבי ביצה האסורה בטלטול שאסור אפילו ליגע בה, כיון שהביצה היא עגולה, אם יגע בה קרוב הדבר שיזיזנה מעט והרי זה כפסיק רישיה, ועד"ז במנורה התלויה כדלהלן הערה קנח.

157) דאם מדובר רק בנרות שעווה אין חילוק בין מנורה שדולקים עליה נרות למנורה שלא דולקת כלל שאף היא אסורה בטלטול, וראה להלן הערה קנט חילוק ביניהם.

158) והרי הוא כפסיק רישיה, וכדין הביצה דלעיל הערה קנו.

159) לפי שהוא טלטול מן הצד ואינו אסור משום טלטול, אמנם אין ליטול דבר היתר מעל נר של שמן התלוי מחשש מבעיר ומכבה.

160) כן משמע בסי' שי ס"י שהוא טלטול על ידי דבר אחר המותר לצורך דבר המותר (כי אין כוונתו לטלטל את דבר האיסור אלא מטלטלו בדרך אגב), אך כשהוא לצורך המוקצה יש אוסרים נגיעה אפילו על ידי דבר אחר אפילו כשאינו מתנענע.

161) ולהלן סי' שי ס"י יתבאר דין כיסוי נר המפריע לשנתו וכיוצא בזה.

162) רכב הוא "כלי שמלאכתו לאיסור" ונחשב כטלטול לצורך גופו המותר, וע"פ ה'כלכלת שבת' כללי מוקצה אות ה יש טעם נוסף להקל משום שדומה להא דהתירו לסוך מת אע"ג שמנמיכו מעט וכן בנדו"ד לא חשיב כטלטול מוקצה, דסוף סוף הגלגלים נשארים עומדים על מכונם.

163) ראה ציונים.

164) ולכך מותר לישב על המוקצה וכן ליטול ממנו או להניח עליו חפץ היתר אף כשהוא מתנענע.

165) ולכך כל מה שלא נחשב טלטול (נגיעה או כלאחר יד) מותר גם כשנהנה מהמוקצה.

יַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה בְּגוּף הַמֻּקְצֶה עַל יְדֵי תַּשְׁמִישׁ זֶה קעא**, כְּגוֹן לְהַצִּית אֵשׁ בְּיוֹם־טוֹב תַּחַת עֲצֵי מֻקְצֶה אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מְזִיזָם כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִמָּן תק"א:**

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף יד

ביאורי הלכה

קעא] תשמיש זה - כלומר שהנאתו באה על ידי מעשה שעושה בגוף המוקצה[166].

ציונים והוספות

166) אבל אם נעשה מעשה מאליו בגוף המוקצה, כגון עצים שדלקו או שבהמתו אוכלת מוקצה מעצמה - מותר ליהנות ממנו כמבואר בציונים.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שכח, דין חולה בשבת

יא אם לא רצה החול[ה] לקבל התרופה שאינו רוצה שיחללו עליו שבת כופין אותו שהיא חסידות של שטות:

יב חולה אומר צריך אני לתרופה פלונית ורופא אומר אין צריך שומעין לחולה כי לב יודע מרת נפשו ואם הרופא אומר שאותה התרופה מזיק לו שומעין לרופא:

יג חולה שיש בו סכנה שאמדוהו ביום שבת שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה מלאכת חילול שבת ח' ימים אין אומרים נמתין עד הלילה ונמצא שלא נחלל עליו אלא שבת אחת אלא יעשו מיד אע"פ שמחללין עליו ב' שבתות שאף שבודאי לא ימות היום שהרי אמדוהו שיתקיים ח' ימים מכל מקום יש לחוש שמא ימות לאחר הח' ימים אם לא יתחילו לעשות לו הרפואה מיד אבל במקום שאפשר לעשות לו הרפואה מיד בלי חילול שבת אלא שיצטרכו לשהות שעה מועטת לא יחללו כדי לעשותה תיכף ומיד בלי שום שהוי כלל אם הוא בענין שאין חשש סכנה כלל בשהוי מועט זה לפי שהשבת דחויה היא אצל פיקוח נפש ולא הותרה לגמרי וכל שאפשר להצילו בלא חילול שבת אינה נדחית בשבילו.

ומכל מקום אף אם יש לפנינו נכרים או קטנים שאינן בני מצות אין אומרים הרי אפשר לעשות ע"י אלו ולא יתחלל שבת ע"י ישראלים בני מצות לפי שמכיון שאין דרך להצילו אלא בעשיית מלאכה האסורה בשבת הרי נדחה השבת בשבילו לגבי ישראלים המחוייבים בהצלתו ואין כאן חילול כלל ולא עוד אלא אפילו אם בא הישראל להחמיר על עצמו לעשות ע"י נכרי או קטן או מחמת שאינו רוצה לטרוח בעצמו יש איסור בדבר מדברי סופרים שמא יאמרו הרואים בקושי התירו פיקוח נפש ואין מתירים אותו לכתחלה ע"י המחוייבים במצות ושמא יבא הדבר שכשלא ימצאו נכרים או קטנים לא ירצו לחלל ע"י גדולי ישראל ואפילו בנשים שהן מחוייבות במצות ואין בהן חשש זה אעפ"כ אין מוסרין להן לבדן העסק והפיקוח הזה שיעשה על ידן כי שמא יתעצלו או יפשעו בו אבל מצטרפין עם ישראל ומוסרין הדבר לישראל והאשה מתעסקת ע"י הישראל שכיון שהישראל עוסק בו אף היא מזדרזת על ידו ומכל מקום מצוה מן המובחר להשתדל לעשות הכל ע"י ישראלים גדולים בחכמה ולא על ידי הדיוטות ונשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם ויבאו להקל שלא במקום פיקוח נפש וגם כדי להורות הלכה למעשה ברבים.

* * *

ויש אומרים שכיון שהשבת דחויה היא ולא הותרה כלל מה שאפשר לעשות שלא יהא חילול מן התורה צריך לעשות שלא יהא חילול במלאכה מן התורה ולכן אם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי עושה ע"י שינוי שאז אין איסור מן התורה ואם אפשר לעשות ע"י נכרי בלא איחור כלל צריך לעשות ע"י נכרי מן התורה ולא אסרו לעשות ע"י נכרי אלא במקום שיש לחוש שמא יתעצל הנכרי ויבא לידי דיחוי ועכוב אבל לא כשישראל עומד עליו ומזרזו בענין שאין לחוש לכלום.

והעיקר כסברא הראשונה ואעפ"כ המנהג במדינות אלו כסברא האחרונה אבל טוב שלא לנהוג כן כי יש חשש שמא יראו עכשיו שאין עושין רק ע"י נכרי יסברו שיש איסור בזה לעולם על ידי ישראל ולפעמים לא יהיה נכרי מצוי ועל ידי זה יסתכן החולה במה שימתינו על הנכרי ועכ"פ הרוצה לעשות ע"י נכרי יגלה לרבים באותו פעם שיש היתר לישראל עצמו אלא שהנכרי הוא מזומן כאן:

יד כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה הרי זה משובח אפילו אם מתקן עמו דבר אחר כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר וצד עמו דגים וכן כל כיוצא בזה:

טו ננעלה דלת בפני תינוק שובר הדלת ומוציאו שמא יבעת התינוק וימות:

טז היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר שוחטין לו ואין אומרים נאכילנו נבלה שהיא איסור לאו ואל נחלל עליו שבת שהיא איסור סקילה כי השבת ניתנה לדחות כבר בהבערה ובבישול ועוד שבנבלה עובר על כל כזית וכזית ואפילו כשאוכל פחות מכזית יש איסור מן התורה בכל אכילה ואכילה משא"כ בשחיטה אינו עושה אלא איסור

אחד אע"פ שהוא חמור ועוד שמא יהיה החולה קץ באכילת איסור ויפרוש ויסתכן ומכל מקום אם החולה צריך לאכילה לאלתר והנבלה מוכנת מיד והשחוטה מתאחרת לו מאכילין אותו הנבלה.

אבל אם הוא צריך להרתיח לו יין ימלא ישראל ויחם נכרי לפי המנהג שנתבאר למעלה וישגיח עליו (עיין ביו"ד סי' קנ"ג וקנ"ה) שלא יגע בו קודם שירתיח ואף אם יגע בו אין בכך כלום כי אעפ"כ לא יהיה בו אלא איסור מדברי סופרים משא"כ כשיחם הישראל יעשה איסור של תורה ואין לחוש כלל שיקוץ החולה בו לפי שאין איסורו חמור כל כך:

* * *

יז אמדוהו הרופאים שצריך גרוגרת אחת ורצו עשרה והביאו לו כל אחד גרוגרת כולן פטורין ויש להם שכר מאת ה' אפילו הבריא בראשונה:

יח אמדוהו לב' גרוגרות ולא מצאו אלא ב' גרוגרות מחוברות כל אחת בעוקץ אחד בפני עצמו ועוד ג' גרוגרות מחוברות שלשתן בעוקץ אחד כורת העוקץ שיש בו ג' שאף שמרבה בגרוגרות מכל מקום ממעט בתלישה שהיא עיקר המלאכה אבל אם היו ב' בעוקץ אחד וג' בעוקץ אחד לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו ב' שאסור להרבות בשיעור הדבר שהמלאכה נעשית בו אע"פ שאינו מרבה בטורח המלאכה שהכל נעשית בבת אחת ומכל מקום אם הדבר בהול אין מדקדקים בכך שלא יבא לידי דיחוי ועיכוב:

יט חולה שנפל מחמת חוליו למשכב ואין בו סכנה או שיש לו מיחוש שמצטער כל כך עד שנחלש ממנו כל גופו שאז אע"פ שהולך כנפל למשכב הוא דומה הרי צרכיו נעשין ע"י נכרי אפילו במלאכות גמורות של תורה כגון לאפות לו או לבשל לו אם צריך לכך ואע"פ שכל מאכלות האסורות אפילו מדברי סופרים לא התירו אותן לחולה שאין בו סכנה אעפ"כ התירו לו איסור בישולי נכרים בשבת שאי אפשר בענין אחר כיון שהוא מותר מחמת עצמו אלא שמעשה הנכרי גורם לו האיסור.

אבל אין מחללין עליו שבת ע"י ישראל באיסור של תורה אפילו יש בו סכנת אבר כל שאין בו סכנת נפש.

ולחלל עליו ישראל באיסורי דברי סופרים בידים כגון לעשות לו כל רפואה שהיא אסורה משום גזרת שחיקת סמנים אע"פ שאין בה בעצמה שום סרך מלאכה בעשייתה אפילו מדברי סופרים או אפילו יש גם בה בעצמה איסור מדברי סופרים בעשייתה מותר לעשותה לו בלא שום שינוי מדרך החול אם יש בו סכנת אבר אע"פ שלא נפל למשכב וגם לא חלה ממנו כל גופו.

* * *

אבל אם אין בו סכנת אבר אלא שנפל למשכב או שמצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו אין עושין לו דבר האסור מדברי סופרים ע"י ישראל אלא בשינוי מדרך החול וע"י שינוי מותר לעשות אפילו מלאכה גמורה כגון הגונח [שמותר לינק] בפיו כמו שיתבאר שכיון שמשנה בעשייתה אינה אסורה אלא מדברי סופרים ואם צריך לו לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה אע"פ שיש בזה איסור מדברי סופרים משום גזרת שחיקת סמנים כמו שיתבאר מכל מקום כיון שהוא (דבר שאי אפשר לעולם לעשותו ע"י נכרי והוא) חולה בכל גופו התירו לו ויש אוסרין ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

כ ואם לא נפל למשכב וגם אינו מצטער כל כך עד שנחלש כל גופו (אבל על כל פנים יש לו צער גדול) מותר לעשות לו על ידי ישראל כל שבות הנעשה בשינוי אפילו הוא מלאכה אבל אסור לו לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה וכל שכן שאר שבותים שלא בשינוי אע"פ שאין בהם סרך מלאכה וכן לעשות מלאכה גמורה ע"י נכרי שזהו שבות גמור שלא בשינוי.

ואם אין לו צער גדול ולא חולי הכולל כל הגוף אלא מקצת חולי אזי מותר לו לעשות כל שבות מדברי סופרים ע"י נכרי אפילו שלא בשינוי כמ"ש בסי' ש"ז אבל לא ע"י ישראל אפילו בשינוי ולכן מותר לעשות לו רפואה מבחוץ ע"י נכרי שיניחנה שם עליו כיון שהוא אינו עושה מעשה בזה ואף שמסייע לו קצת אין בכך כלום כמו שנתבאר למעלה (אבל אסור לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה ע"ד שיתבאר).

אבל אם אין לו אפילו מקצת חולי אלא מיחוש בעלמא אסור לעשות לו אפילו ע"י נכרי שום דבר הניכר שהוא לרפואה כמו שנתבאר למעלה:

* * *

כא כל שאסור לעשות ע"י ישראל אסור אפילו ע"י החולה בעצמו אבל כשעושה לו הנכרי מותר לחולה לסייעו קצת כגון נכרי הכוחל לעין ישראל בסוף החולי שהיא קודחת מעט מותר לו לפתוח ולסגור העין שיכנס בה הכחול יפה שמסייע אין בו ממש כל שהיה יכול הנכרי לעשותו בלבדו בלא סיוע הישראל אלא שלא היה הישראל מעכב על ידו כמו שנתבאר למעלה ואפילו כשהנכרי עושה לו מלאכה גמורה במקום שמותר מותר לחולה לסייעו בענין זה שנתבאר.

(ואע"פ שהמסייע למלאכה גמורה הוא שבות גמור מדברי סופרים כמ"ש בסי' שמ"ו ואף כשמסייע לשבות עכ"פ הוא שבות דשבות מכל מקום כאן כיון שהתירו שבות אמירה לנכרי לצורך החולה הוא הדין שיש להתיר שבות הסיוע כיון שיש בו ג"כ צורך החולה שעל ידי כך נעשית הרפואה יותר בטוב ממה שהיתה נעשית ע"י הנכרי לבדו כגון סגירת העין שיכנס בו הכחול יפה וכן פתיחת העין להכניס בו הכחול או לפתיחת הפה להוציא השן אף שהיה הנכרי יכול לעשותה בלבדו מכל מקום לא הצריכו חכמים לכך להטיל זה על הנכרי ושלא יעשהו מי שהדבר שייך לו לעשותו דהיינו החולה בעצמו אבל כשהנכרי עושה שאר דבר האסור אפילו מדברי סופרים אין לישראל (אחר) לסייעו בעשייתו כיון שאין צורך כלל בסיועו שהרי הנכרי יכול לעשותו בלבדו אבל אם יש איזה צורך בסיועו שעל ידי כך נעשית הרפואה יותר בטוב ממה שהיה עושה הנכרי בלבדו מותר אף לישראל אחר לסייעו קצת).

ואם אי אפשר להעשות כלל בלתי סיוע הישראל אסור אף לחולה עצמו לסייעו:

* * *

כב מותר לומר לנכרי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול שסתם צרכי קטן דינם כצרכי חולה שאין בו סכנה ומותר להאכילו מוקצה אפילו בידים אם אי אפשר בענין אחר:

כג לא התירו אמירה לנכרי בשביל חולה אלא כשצריך לה בשבת אבל לא לצורך מוצאי שבת:

כד הקיז דם ונצטנן סכנה היא ועושין לו מדורה בשבת אפילו בתקופת תמוז אבל לחולה אחר אע"פ שיש בו סכנה מכל מקום אין בצינה סכנה לו שאפשר לחממו בבגדים לכן אין עושין לו מדורה אלא ע"י נכרים אלא אם כן אין שם בגדים לחממו בהם ולהאומרים שכל חולה שיש בו סכנה עושין לו ע"י ישראל כל מה שרגילין לעשות לו בחול אע"פ שאין במניעת הדבר ההוא סכנה (מכל מקום) מותר לעשות לו גם כן מדורה ע"י ישראל כדרכו בחול (וכבר נתבאר למעלה היאך יש לנהוג במדינות אלו):

כה אין נותנין יין לתוך העין מפני שניכר הדבר שמתכוין לרפואה אבל מותר ליתנו על גבי העין מפני שאינו נראה אלא כרוחץ ולא כמתכוין לרפואה והוא שאינו פותח וסוגר העין אבל אם פותחה וסוגרה שיכנס בה היין ניכר הדבר שמתכוין לרפואה ואסור ועכשיו שאין דרך לרחוץ ביין אסור בכל ענין כשמתכוין לרפואה:

כו רוק תפל דהיינו כל שלא טעם כלום משניעור משינתו והוא חזק ומרפא אסור ליתנו אפילו על גבי העין שאינו נראה כרוחץ שאין דרך לרחוץ ברוק מפני מאיסותו אבל אם רוחץ פיו במים ואח"כ מעבירם על עיניו אע"פ שרוק תפל מעורב בהם מותר מפני שאינן מאוסין לרחוץ בהם ואם אינו יכול לפתוח עיניו מותר ללחלחם אפילו ברוק תפל לבדו שלא אסרו אלא במתכוין לרפואה אבל זו אינה רפואה:

* * *

כז שורה אדם קילורין רכין וצלולין מערב שבת ונותן על גבי העין בשבת לרפואה ואין גוזרים משום שחיקת סמנים שכיון שהצריכוהו לשרותן מערב שבת יש לו היכר בזה שאסור לעסוק ברפואות בשבת ואין לחוש למראית העין מפני שאינו נראה אלא כרוחץ שכיון שהוא רך וצלול סבור הרואה שהוא יין ובלבד שלא יפתח ויסגור העין שאז מוכח שמתכוין לרפואה אבל קילור עב אסור ליתנו על גבי עין בשבת מפני שניכר שהוא לרפואה ואם הניחו עליה מבעוד יום מותר כמ"ש בסי' רנ"ב:

כח מעבירין גלדי מכה וסכין בשמן במקומות שדרכן לסוך אף שלא לרפואה כמ"ש בסי' שכ"ז אבל לא יסוך בחלב מפני שנימוח ואסור מטעם שנתבאר בסי' שכ"ו ואפילו בגמר מכה דהיינו שכבר נתרפאה ואין לו צער ממנה מותר להעביר גלדיה ולסוכה לתענוג בעלמא.

אבל אין נותנין שמן וחמין מעורבים יחד על גבי מכה ולא על גבי מוך ליתנו עליה מפני שניכר שמתכוין לרפואה אבל נותנן על בשרו חוץ למכה שאז אינו מוכח שמתכוין לרפואה והם שותתים ויורדים למכה אבל מותר לתת עליה שמן לבדו במקומות שדרכן לסוך שלא לרפואה וכן מותר לתת עליה חמין לבדן אם הוחמו מערב שבת וכן (מותר ליתן שמן לבדו) על גבי מוך ליתנו עליה (אבל לא חמין אפילו לבדן (אם אין המוך (עיין סי' ש"א) מיוחד לכך) משום גזרה שמא יסחוט אבל בשמן אין גוזרים שמא יסחוט כמ"ש בסי' ש"כ):

'תורה אור' פרשת חיי־שרה – הפרשה החסידית

ביאור על פרשת חיי שרה

מִכְּתַב יַד קוֹדֶשׁ אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן בְּעַצְמוֹ שֶׁבְּ"תּוֹרָה אוֹר" מִכְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוֹ"ר הַ"צֶּמַח צֶדֶק"[1]

עֵינַיִן "עֵץ חַיִּים" שַׁעַר מ"ט פֶּרֶק ה': נִמְצָא, אֵלּוּ לְבוּשִׁים הַנִּזְכָּרִים פָּרָשַׁת וַיְחִי, אֵין פֵּירוּשׁ שֶׁנַּעֲשׂוּ מֵחָדָשׁ עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, אָמְנָם מִתְבָּרְרִים כו'.

(וְיֵשׁ לְהָעִיר מִמַּה שֶׁכָּתוּב בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" (סימָן כט) עַל פָּסוּק "אִשָּׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ", שֶׁמִּבְּחִינַת אוֹר זֶה עַצְמוֹ (דִּבְחִינַת "נוֹעַם ה'" וְ"צַחְצָחוּת", וּבְחִינַת "שַׁעַר רֵישִׁיה כַּעֲמַר נְקֵא" (דָּנִיאֵל ז, ט) שֶׁהֵם בְּחִינַת הַמִּשְׁכּוֹת מֵעַתִּיק־יוֹמִין) נִשְׁתַּלְשֵׁל וְנִמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ "אֵיזֶה הֶאָרָה מוּעֶטֶת כו' שֶׁיִּבָּרֵא מִמֶּנָּה לְבוּשׁ אֶחָד כו' לְהַלְבִּישׁ הַנֶּפֶשׁ כו'", הֲרֵי שֶׁהַלְּבוּשִׁים נִמְשָׁכִים מֵהַכְּתֶר, וְהַיְינוּ עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת. וְזֶה לְכְאוֹרָה סוֹתֵר לְמַה שֶׁכָּתַב כָּאן "אֵין פֵּירוּשׁ שֶׁנַּעֲשׂוּ מֵחָדָשׁ כו'". וְעַיֵּין הַתֵּירוּץ לְקַמָּן סוֹף אוֹת ג'.

וְהִנֵּה רַבֵּינוּ זַ"ל קִיצֵּר בִּלְשׁוֹנוֹ הַזָּהָב כִּמִנְהָגוֹ, וּכְדֵי

---

1) (נִדְפַּס בַּהוֹסָפוֹת לְתוֹרָה אוֹר. בְּאֶחָד מִכְּתָבֵי הַיָּד נִרְשַׁם שֶׁמַּאֲמָר זֶה הוּא מִשָּׁנַת תקצ"ו הַקְּטָעִים בְּאוֹתִיּוֹת מוּדְגָּשׁוֹת הֵם מִ"לְשׁוֹן אַדְמוֹ"ר נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן בְּעַצְמוֹ" שֶׁנִּדְפַּס לְעֵיל טז, ג).

שֶׁיּוּבַן קְצָת צָרִיךְ לְהַעְתִּיק לְשׁוֹנוֹת הַזֹּהַר וְ"עֵץ חַיִּים" בְּמַה שֶׁכָּתוּב בְּעִנְיַן לְבוּשִׁים אֵלּוּ.

זֶה לְשׁוֹן הַזֹּהַר פָּרָשַׁת וַיְחִי דף רכ"ד עַמּוּד א':

דְּתַנְיָא: אִינּוּן יוֹמִין דְּבַר נַשׁ כַּד אִתְבְּרִי, בְּהַהוּא יוֹמָא דְּנָפִיק לְעָלְמָא, כּוּלְּהוּ קְיָימִין בְּקִיּוּמַיְיהוּ כו', נָחֲתִין וְאִזְדַּהֲרָן לְבַר נַשׁ כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא בִּלְחוֹדוֹי כו'.

תָּא חֲזֵי: כַּד קְרִיבוּ אִינּוּן יוֹמִין קַמֵּיה מַלְכָּא קַדִּישָׁא, אִי הוּא זַכָּאָה, הַאי בַּר נַשׁ דְּנָפִיק מֵעָלְמָא סָלִיק וְעָאל בְּאִינּוּן יוֹמִין, וְאִינּוּן לְבוּשֵׁי יְקָר דְּמִתְלַבְּשָׁא בְּהוּ נִשְׁמָתֵיהּ כו'[2].

וְזֶה לְשׁוֹן הַ"מִּקְדַּשׁ מֶלֶךְ" שָׁם:

זֶה לְשׁוֹן הָרַב בְּסִימָן ק"י: דַּע כִּי אָדָם הָרִאשׁוֹן הָיוּ לוֹ **נַר"ן** דַּאֲצִילוּת, וּלְבוּשׁ **הַנִּשְׁמָה** מֵחַשְׁמַל דִּבְרִיאָה, וּלְבוּשׁ **הָרוּחַ** מֵחַשְׁמַל דִּיצִירָה, וּלְבוּשׁ **הַנֶּפֶשׁ** מֵחַשְׁמַל דַּעֲשִׂיָּה.

(אָמַר הַכּוֹתֵב: כָּל זֶה מְבוֹאָר בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר מ"ט פֶּרֶק ד'. וְצָרִיךְ עִיּוּן, כֵּיוָן שֶׁהַנַּר"ן שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן הָיוּ דַּאֲצִילוּת – אֵיךְ הַלְּבוּשִׁים הָיוּ מִבְּי"עַ?

וְאוּלַי יֵשׁ לוֹמַר דְּהַיְינוּ **בְּי"עַ דַּאֲצִילוּת.** וְעַיֵּן שָׁם הַלָּשׁוֹן: "לְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ דַּאֲצִילוּת כו'". וְכֵן מַשְׁמַע בְּ"מְבוֹא שְׁעָרִים" שַׁעַר הַקְּלִיפּוֹת, פֶּרֶק נ'[3], בְּמַה שֶׁכָּתַב: "וּכְשֶׁמִּסְתַּלֶּקֶת אִימָּא מֵעַל בְּנִין, אָז זֶה הַחַשְׁמַל נִסְתַּלֵּק, וְנִשְׁאַר זו"ן עֲרוּמִּים אָדָם וְאִשְׁתּוֹ[4] כו'".

וְכֵן הוּא בְּזֹהַר הָרָקִיעַ כָּאן, דְּהַלְּבוּשִׁים הֵן מִנָּה"י דְּאִימָּא. וְאִם כֵּן, הֵם מֵחַשְׁמַל דַּאֲצִילוּת – חִיצוֹנִיּוּת בִּינָה. וּלְפִי זֶה, מַה שֶׁכָּתוּב "בְּי"עַ" צָרִיךְ לִהְיוֹת "בְּי"עַ דַּאֲצִילוּת").

וּכְשֶׁחָטְא נִסְתַּלְּקוּ מִמֶּנּוּ נְשָׁמָה וְרוּחַ, שֶׁבָּהֶם זִיהֲרָא־עִילָּאָה, וְהַלְּבוּשִׁים לְקָחָתָם קְלִיפַּת־נוֹגַהּ וְנִשְׁאָר בּוֹ נֶפֶשׁ. וְאַף עַל פִּי שֶׁגַּם לְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ דַּאֲצִילוּת לָקְחוּ הַחִיצוֹנִים, חָזַר הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ וְעָשָׂה לוֹ מַלְבּוּשׁ מֵחַשְׁמַל דַּעֲשִׂיָּה כו'. וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה לוֹ גַּם כֵּן מַלְבּוּשׁ אַחֵר מִקְּלִיפַּת־נוֹגַהּ, וְהֵם "כָּתְנוֹת **עוֹר**" (בְּרֵאשִׁית ג, כא), וְהָרִאשׁוֹן הוּא "כָּתְנוֹת **אוֹר**" כו'.

וְהִנֵּה זֶה בָּא בַּאֲמִיתוּת חֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּ"עֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע" (בְּרֵאשִׁית ב, ט), כִּי הַמַּלְבּוּשִׁים שֶׁלּוֹ שֶׁהֵם מִן הַחַשְׁמַל לָקְחָתָם הַקְּלִיפָּה בְּגָלוּת עַל יְדֵי קְלִיפַּת־נוֹגַהּ, וְאָז נִתְלַבֵּשׁ בְּקְלִיפַּת נוֹגַהּ – שֶׁהוּא טוֹב וָרָע – "מַשְׁבָּא דְּחִוְיָא" כו'.

נִמְצָא אִם כֵּן, כִּי אַחַר חֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן נֶאֱבְדוּ כָּל הַמַّלְבּוּשִׁים שֶׁלּוֹ, שֶׁבּוֹ כְּלוּלִים כָּל הַמַּלְבּוּשִׁים שֶׁל כָּל בְּנֵי אָדָם, דְּיִשְׂרָאֵל וְשֶׁבָּעוֹלָם כו'. וְאַחַר שֶׁהָיוּ מְבוֹרָרִים חָזְרוּ לְהִתְעָרֵב טוֹב בָּרָע כו'. נִמְצָא שֶׁהַמַּלְבּוּשׁ שֶׁל כָּל הָאֲנָשִׁים הַנִּקְרָא "**גּוּפָא** דְּיִלְהוֹן" הוּא טוֹב וָרָע. עַד כָּאן לְשׁוֹן הָ"עֵץ חַיִּים", שַׁעַר מ"ט, פֶּרֶק ד'.

וְשָׁם פֶּרֶק ה' כָּתַב:

וְהִנֵּה, לֹא נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא תּוֹרָה וּמִצְוֹת לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְבָרֵר הַלְּבוּשִׁים, לְבָרֵר וּלְצָרֵף וּלְהַסִּיר הַסִּיגִים מֵהַכֶּסֶף שֶׁהֵם לְבוּשִׁים שֶׁל הָאָדָם וְהַנִּשְׁמָה, וְעַל יְדֵי כַּוָּנַת הָאָדָם בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת נִגְמָר לְבוּשׁ נִשְׁמָה, כַּנִּזְכָּר (בְּזֹהַר) פָּרָשַׁת וַיְחִי רכ"ז. (אָמַר הַכּוֹתֵב: נִרְאֶה לִי שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת: "לְבוּשׁ יְקָר לְעֵילָא"[5]. עַיֵּן "מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" שָׁם).

וְעַל יְדֵי הַתּוֹרָה מִזִּדְּכֵךְ לְבוּשׁ הָרוּחַ, וְעַל יְדֵי הַמִּצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת – לְבוּשׁ הַנֶּפֶשׁ. נִמְצָא אֵלּוּ לְבוּשִׁים הַנִּזְכָּרִים פָּרָשַׁת וַיְחִי, אֵין פֵּירוּשׁ שֶׁנַּעֲשָׂה מֵחָדָשׁ עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, אֶמְנָם מִתְבָּרְרִים מֵהָרַע שֶׁנִּתְעָרְבוּ עַל יְדֵי חֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְנַעֲשִׂים חֲדָשִׁים מַמָּשׁ. וְהָבֵן. עַד כָּאן לְשׁוֹן הָ"עֵץ חַיִּים" וּ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ".

נִמְצָא הַמִּתְבָּאֵר מִזֶּה, שֶׁמִּתְחִלַּת בְּרִיאַת נִשְׁמַת אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיָה לוֹ נַר"ן דַּאֲצִילוּת, נִיתַּן לְבוּשִׁים לְנַר"ן שֶׁלּוֹ מֵחַשְׁמַל, וְהוּא מִבְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת בִּינָה. לָכֵן שֹׁרֶשׁ הַלְּבוּשׁ לְמַעְלָה מֵהַנַּר"ן שֶׁלּוֹ שֶׁהוּא דִּז"א בִּדְלִקַמָּן; וְעַל יְדֵי חֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן נָפְלוּ הַחַשְׁמַלִּים וְהַלְּבוּשִׁים הַנַּ"ל בִּקְלִיפַּת־נוֹגַהּ, וְעַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת מִתְבָּרְרִים הַלְּבוּשִׁים. וְכֵן בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁנִּכְלַל בְּנִשְׁמַת אָדָם הָרִאשׁוֹן).

ב) וְעַיֵּן שַׁעַר כ"ו סוֹף פֶּרֶק א': רַק לְהַמְשִׁיךְ אוֹר לְתַקְּנָם כו', **דּוּגְמַת גָּלוּת הַשְּׁכִינָה** כו'.

(אָמַר הַכּוֹתֵב: בְּ"עֵץ חַיִּים" דְּפוּס דּוּבְּרָאוְוָנֶע הוּא: שַׁעַר כ"ה, סוֹף פֶּרֶק א'. וּפֶרֶק הַהוּא מַתְחִיל בֵּיאוּר "עִנְיַן הַצֶּלֶם בַּאֲמִיתוּת" וְאוֹמֵר:

הִנֵּה בָּאָדָם הָעֶלְיוֹן יֵשׁ בּוֹ ה' בְּחִינַת צוּרוֹת זוֹ בְּתוֹךְ זוֹ, הֵם **נַר"ן חַ"י**, וְיֵשׁ לָהֶם חוֹמֶר הַמַּלְבִּישָׁם וְנִקְרָא גּוּף (וְדַהֲיְינוּ: **צוּרוֹת** הֵם הָאוֹרוֹת, וְהַ**גּוּף** הֵם הַכֵּלִים). וְאָמְנָם אִי אֶפְשָׁר לְצוּרָה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹךְ חוֹמֶר אִם לֹא עַל יְדֵי אֶמְצָעִי, הֵם בְּחִינַת הַצֶּלֶם, וְגַם הוּא נֶחְלַק לְה' בְּחִינוֹת כו'.

וְהִנֵּה עַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא בָּאָדָם הַתַּחְתּוֹן כו', כִּי הַצּוּרָה

---

2) (**תַּרְגּוּם:** שֶׁלְּמִדְּנוּ: בְּאוֹתָם יָמִים שֶׁנִּבְרָא הָאָדָם, בְּאוֹתוֹ יוֹם שֶׁיּוֹצֵא לְעוֹלָם, כֻּלָּם עוֹמְדִים בְּקִיּוּמָם כו', יוֹרְדִים וּמַזְהִירִים אֶת הָאָדָם כָּל יוֹם וְיוֹם לְבַדּוֹ כו').

בֹּא רְאֵה: כְּשֶׁקְּרֹבִים אוֹתָם יָמִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ, אִם הוּא צַדִּיק, זֶה הָאָדָם שֶׁיּוֹצֵא מִן הָעוֹלָם עוֹלֶה וְנִכְנָס בְּאוֹתָם יָמִים, וְהֵם לְבוּשֵׁי כָבוֹד שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶם נִשְׁמָתוֹ כו').

3) (שַׁעַר ו חֵלֶק ב).

4) (עֲרוּמִּים אָדָם וְאִשְׁתּוֹ: בְּרֵאשִׁית ב, כה. וְשָׁם: הָאָדָם).

5) (וְשָׁם: "דְּאִית פִּקּוּדֵי אוֹרַיְיתָא דְּעָבְדֵי לְבוּשׁ יְקָר לְעֵילָא. וְאִית פִּקּוּדֵי אוֹרַיְיתָא דְּעָבְדֵי לְבוּשׁ יְקָר לְתַתָּא. וְאִית פִּקּוּדֵי אוֹרַיְיתָא דְּעָבְדֵי לְבוּשֵׁי יְקָר לְהַאי עָלְמָא").

הוא יחנר"ן (= יְחִידָה, חַיָּה נֶפֶשׁ רוּחַ נִשְׁמָה), וְהַצֶּלֶם גַּם הוּא נֶחְלָק לְה' בְּחִינוֹת, וְהוּא לְבוּשׁ הַצּוּרָה כו'. וְהַצֶּלֶם הַזֶּה הוּא יֵצֶר טוֹב וְיֵצֶר הָרָע כו'.

וְאָמְנָם יָדַעְתָּ גַּם כֵּן, כִּי כָּל הַמִּצְוֹת אֵינָם אֶלָּא לְצָרֵף וּלְבָרֵר הַצֶּלֶם וְהַחוֹמֶר, אַךְ הַצּוּרָה אֵינָהּ צְרִיכָה תִּיקּוּן כְּלָל, וְלֹא הוּצְרְכָה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּצֶלֶם וְחוֹמֶר, רַק לְהַמְשִׁיךְ בָּהֶם אוֹר לְתַקְּנָם. וְהָבֵן זֶה מְאֹד, כִּי זֶה סוֹד[6] יְרִידַת הַנְּשָׁמָה בָּעוֹלָם הַזֶּה – לְתַקֵּן וּלְבָרֵר, דּוּגְמַת "גָּלוּת הַשְּׁכִינָה" לְבָרֵר נִיצוֹצִים שֶׁנָּפְלוּ כַּנּוֹדָע. עַד כָּאן לְשׁוֹן הָ"עֵץ חַיִּים" שָׁם.

וְעַיֵּן שָׁם גַּם כֵּן פֶּרֶק ב':

צֶלֶם פְּנִימִי – הַמַּפְסִיק בֵּין הַכֵּלִים לְהָעַצְמוּת וְהוּא הַנַּ"ל; **וְצֶלֶם מַקִּיף** – בְּסוֹד חַשְׁמַל כו',

(אוּלַי זֶהוּ הַשַּׁיָּיךְ לְחַ"י (=חַיָּה, יְחִידָה) שֶׁהֵם מַקִּיפִים. אַךְ לֹא מַשְׁמָע כֵּן בַּ"עֵץ חַיִּים" בְּמַה שֶׁכָּתַב "שֶׁחִיצוֹנִיּוּת נֶה"י דִּתְבוּנָה לֹא נִכְנַס בִּפְנִימִיּוּת, רַק מַקִּיף לְזוּ"ן וְהוּא הַחַשְׁמַל").

נִמְצָא מְבוֹאָר מִזֶּה, שֶׁהַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ, בְּחִינַת נַר"ן, אֵינָהּ צְרִיכָה תִּיקּוּן, וְלֹא יָרְדָה – רַק לְבָרֵר הַלְּבוּשִׁים, וְזֶה דּוּגְמַת יְרִידַת הַשְּׁכִינָה לְבָרֵר נִיצוֹצִים.

וְעַל זֶה הִקְשָׁה רַבֵּינוּ זַ"ל לְנַפְשֵׁיהּ בְּאָמְרוֹ:

וּמַה שֶּׁכָּתַב בְּשַׁעַר ל"ט שֶׁנַּר"ן מִתְּבָרְרִים עַל יְדֵי הַתְּפִלּוֹת,

(אָמַר הַכּוֹתֵב: אֶצְלֵינוּ שַׁעַר **ל"ח**. וְשָׁם פֶּרֶק א' נִתְבָּאֵר עִנְיַן הַמַּלְכִים שֶׁנָּפְלוּ וְנִתְבָּרְרוּ, רַק מַ"ן דְּנוּקְבָא לֹא נִבְרַר. וְעַל יְדֵי תְּפִלּוֹתֵינוּ אָנוּ מְבָרְרִים הַמַּ"ן הַנַּ"ל, וְהוּא בְּחִינַת הַנְּשָׁמוֹת שֶׁנָּפְלוּ כו').

וְנִמְצָא קָשֶׁה: דְּהָא **הַנְּשָׁמוֹת** גַּם כֵּן צְרִיכִים בֵּירוּר. וְגַם, שֶׁהַבֵּירוּר הוּא עַל יְדֵי **הַתְּפִלָּה**, וְקַשְׁיָא, דִּלְעֵיל אָמַר שֶׁרַק **הַלְּבוּשִׁים** צְרִיכִים בֵּירוּר, וְהַבֵּירוּר הוּא עַל יְדֵי **תּוֹרָה וּמִצְוֹת** וְלֹא תְּפִלָּה לְבַדָּהּ כו').

וְעַל זֶה מְתֻרָץ:) הַיְינוּ בַּעֲלֵיָּתָן מִן הַקְּלִיפּוֹת לִהְיוֹת מַ"ן לְנוּקְבָא[7] דְּז"א. אֲבָל יְרִידָתָן מִשָּׁם לָעוֹלָם־הַזֶּה בַּגּוּף הַחוֹמְרִי לְקַיֵּים תּוֹרָה וּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, וְלֹא תְּפִלָּה לְבַדָּהּ דְּרַבָּנָן, הִיא דּוּגְמַת גָּלוּת הַשְּׁכִינָה, וְאֵינוֹ אֶלָּא לְבָרֵר וּלְתַקֵּן הַלְּבוּשִׁים שֶׁלָּהֶן בְּעַצְמָן.

(וּפֵירוּשׁ הַתֵּירוּץ, הַיְינוּ אֵין הָכִי נָמֵי שֶׁיֵּשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁצְּרִיכִים בֵּירוּר עֲדַיִּין מֵחֲמַת שֶׁנָּפְלוּ גַּם כֵּן בַּקְּלִיפּוֹת עַל יְדֵי חֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הֵם מִתְבָּרְרִים קוֹדֶם בּוֹאָם לָעוֹלָם הַזֶּה.

וְזֶהוּ עַל יְדֵי הַתְּפִלָּה שֶׁל הַתַּחְתּוֹנִים, בְּאוֹפֶן שֶׁכָּל נְשָׁמָה הַבָּאָה לָעוֹלָם־הַזֶּה כְּבָר נִיתְקָנָה קוֹדֶם בּוֹאָהּ לָעוֹלָם־הַזֶּה, וִירִידָתָהּ לָעוֹלָם־הַזֶּה הוּא כְּמוֹ גָּלוּת הַשְּׁכִינָה לְבָרֵר לְבוּשִׁים. וּבֵירוּר הַלְּבוּשִׁים הוּא דְּוָקָא עַל יְדֵי **תּוֹרָה וּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת**, וְלֹא עַל יְדֵי תְּפִלָּה דְּרַבָּנָן לְבַדָּהּ.

וְנִרְאֶה לִי לִיתֵּן טוּב טַעַם לָמָּה **הַלְּבוּשִׁים** בֵּירוּרָם דְּוָקָא עַל יְדֵי **תּוֹרָה וּמִצְוֹת** מַעֲשִׂיּוֹת, **וְהַעֲלָאַת הַנְּשָׁמוֹת מִקְּלִיפַּת נוֹגַהּ** דְּוָקָא עַל יְדֵי **הַתְּפִלָּה**?

וְהָעִנְיָן: כִּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּלוּלָה מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת שֶׁהֵן שֵׂכֶל וּמִדּוֹת. וּבְחִינָה זוֹ הִיא בַּתְּפִלָּה, שֶׁעִיקָּרָהּ שֵׂכֶל וְאַהֲבָה וְיִרְאָה בִּגְדוּלַּת ה', עַל כֵּן עַל יְדֵי תְּפִלָּה דְּוָקָא מִתְבָּרְרִים עֶצֶם הַנְּשָׁמוֹת. אָמְנָם הַלְּבוּשִׁים שֶׁאֵינָן כְּמוֹ עֶצֶם כֹּחַ הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת, רַק לְבוּשׁ לָהֶם, וְהוּא כְּמוֹ בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, שֶׁהֵן לְבוּשֵׁי הַשֵּׂכֶל כו', כְּמוֹ חַשְׁמַל הַמַּלְבִּישׁ לְזוּ"ן כו', לָכֵן מִתְבָּרְרִים דְּוָקָא עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁהֵן בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה. עַיֵּן "לִקּוּטֵי אֲמָרִים" חֵלֶק א', פְּרָקִים ג־ד', וְהָבֵן).

וּמִשּׁוּם הָכִי הוּא חִיּוּב יוֹתֵר עַל הַנַּר"ן לְבָרֵר וּלְתַקֵּן לְבוּשֵׁיהֶן – שֶׁאִי אֶפְשָׁר עַל יְדֵי אֲחֵרִים. מַה שֶּׁאֵין כֵּן לְהַעֲלוֹת הַנַּר"ן מֵהַקְּלִיפּוֹת לְמַ"ן לְנוּקְבָא דְּז"א – שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי אֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בַּ"גִּלְגּוּלִים" פֶּרֶק א', עַיֵּן שָׁם.

וּכְפִי גּוֹדֶל אוֹתָהּ הַמִּצְוָה אוֹ זְרִיזוּת כו', וּמַעֲלָה אוֹתָהּ עַד הַנְּקֻבָּה הָעֶלְיוֹנָה כו'. וְכֵן כָּתַב בְּ"עֵץ חַיִּים", שַׁעַר ל"ט (**אֶצְלֵינוּ שַׁעַר** ל"ח), דְּרוּשׁ י"א, סִימָן ז': "אוֹ הַמִּצְוָה כו'".

(וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שָׁם:

מַ"ן הֵם מִן הַמַּלְכִים דְּמִיתוּ שֶׁבַּעֲשִׂיָּיה, וְהֵם נְתוּנִים תּוֹךְ הַקְּלִיפַּת נוֹגַהּ כו'. וְהִנֵּה יֵשׁ שָׁם בַּ"ן, וְהוּא הַמְבָרֵר בֵּירוּרֵי הַמַּלְכִים דַּעֲשִׂיָּיה. וְזֶהוּ עַל יְדֵי שִׁיתּוּף נֶפֶשׁ מִצַּדִּיק דַּעֲשִׂיָּיה. וְיוֹרְדִים עַד הַמַּלְכִים וּמוֹצִיאִין אוֹתָן מִשָּׁם, וּמַעֲלִין אוֹתָן עַד הַיְצִירָה. וְשָׁם הָרוּחַ שֶׁל הַצַּדִּיקִים יוֹרֵד עַד מְלָכִים שֶׁבִּיצִירָה וּמוֹצִיאָם מִשָּׁם, וּמְבָרֵר מִשָּׁם מַה שֶּׁיָּכוֹל כְּפִי גּוֹדֶל הַתְּפִלָּה אוֹ הַמִּצְוָה הַהִיא. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ לְעִנְיָנֵנוּ).

וְכֵן כָּתַב בַּ"פְּרִי עֵץ חַיִּים" שַׁעַר א', פֶּרֶק ו': "כִּי עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת וּתְפִלּוֹת כו'".

(וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שָׁם פֶּרֶק ז':

דַּע כִּי אֵין לְךָ דָּבָר שֶׁאֵין מִבְּחִינַת אוֹתָן הַמַּלְכִים הַז' שְׁמִתּוֹ כו', וְנַעֲשָׂה מֵהֶם בְּחִינַת הַקְּלִיפּוֹת. וְעַל כֵּן צָרִיךְ שֶׁיִּתַּקְּנוּ וְיִתְבָּרְרוּ כו'. וְעַל יְדֵי הַתְּפִלָּה וְהַמִּצְוֹת כּוּלָּם שֶׁל בְּנֵי אָדָם הַתַּחְתּוֹנִים נַעֲשָׂה הַבֵּירוּר הַזֶּה. וְעַל יְדֵי סִיּוּעַ הַי' סְפִירוֹת עֶלְיוֹנוֹת דַּאֲצִילוּת כו'. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ).

---

6) (סוֹד: **בְּעֵץ חַיִּים דְּפוּס וְרִשְׁא**: סוֹד טַעַם).

7) (וּמַ"ן) לְנוּקְבָא: **בְּתוֹרָה אוֹר לְעֵיל טז, ג** – (וּמַ"ן) בְּנוּקְבָא).

וּמַה שֶּׁכָּתַב שָׁם: "וּבִפְרָט מִן הַתְּפִלּוֹת כִּי הֵן עִיקָּר וְשֹׁרֶשׁ כו'".

(וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שָׁם:

וְהָעִנְיָן: כִּי עַל יְדֵי מִצְוֹת שֶׁל אָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וּבִפְרָט מִן תְּפִלּוֹת הַתַּחְתּוֹנִים בָּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהֵם עִיקָּר וְשֹׁרֶשׁ לְכָל זֶה. וְאֵין לְךָ דָּבָר גָּדוֹל יוֹתֵר לְעִנְיָן זֶה כְּמוֹ הַתְּפִלּוֹת. וְלָכֵן קָרְאוּ רַז"ל אֶל הַתְּפִלּוֹת "דְּבָרִים הָעוֹמְדִים בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם"[8]. וְעַל יְדֵי הַתְּפִלּוֹת גּוֹרֵם אָדָם זִיווּג עֶלְיוֹן, וְאָז מִתְבָּרְרִים הַמְּלָכִים הַנַּ"ל, וְעוֹלִים לְמַעְלָה בִּבְחִינַת מַ"ן, וְשָׁם הֵם מִתְתַּקְּנִים וּמִתְבָּרְרִים לְגַמְרֵי. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ).

הָיְינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר מ' (שַׁעַר ל"ט), דְּרוּשׁ ג': **שֶׁהַתְּפִלָּה בִּפְנִימִיּוּת וְהַמִּצְוָה בְּחִיצוֹנִיּוּת, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם בְּחִינַת מוֹחִין** כו', **עַיֵּין שָׁם.**

(רוֹצֶה לוֹמַר: שָׁם נִתְבָּאֵר, דִּבְחִיצוֹנִיּוּת הָעוֹלָמוֹת יֵשׁ גַּם כֵּן מוֹחִין וְשֵׁמוֹת הַוָי"ה כְּמוֹ בִּפְנִימִיּוּת, רַק שֶׁהֵן בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת. וְעַל יְדֵי מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת נַעֲשֶׂה בְּחִיצוֹנִיּוּת, וְכָל דִּיבּוּר וּתְפִלָּה הוּא בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת).

וְהִלְכָּךְ זִיווּג זוּ"נ הַנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי מַ"ן מֵהַמִּצְוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּ"טַעֲמֵי הַמִּצְוֹת" בְּסוֹף הַהַקְדָּמָה (עַיֵּן שָׁם דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "סוֹד מְציאוּת הַמִּצְוֹת כּוּלָּם כו'": "כְּשֶׁהָאָדָם מְקַיֵּים מִצְוַת עֲשֵׂה גּוֹרֵם זִיווּג דְּזוּ"נ") – **הוּא בְּחִיצוֹנִיּוּת, בְּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת.**

(וְרוֹצֶה לוֹמַר: דִּלְהָכֵי כָּתַב הַ"פְּרִי עֵץ חַיִּים" שַׁעַר א', פֶּרֶק ז': שֶׁהַתְּפִלּוֹת הֵן עִיקָּר וְשֹׁרֶשׁ לְבֵירוּר הַמַּלְכִים יוֹתֵר מֵהַמִּצְוֹת, לְפִי שֶׁעַל יְדֵי הַתְּפִלּוֹת נַעֲשֶׂה הַיִּחוּד וְזִיווּג בִּפְנִימִיּוּת, וְאִם כֵּן, מִסְתָּמָא הַבֵּירוּר גַּם כֵּן מִפְּנִימִיּוּת. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת שֶׁהוּא בְּחִיצוֹנִיּוּת כו').

וּמִכָּל מָקוֹם הַמִּצְוֹת הֵן חוֹבָה יוֹתֵר מֵהַתְּפִלָּה, שֶׁהֲרֵי הַתְּפִלָּה רַק דְּרַבָּנָן, וּמִצְוֹת – דְּאוֹרַיְיתָא, אַף שֶׁעַל יְדֵי תְּפִלָּה הַבֵּירוּר בִּפְנִימִיּוּת כו', אֶלָּא מִשּׁוּם דְּעַל יְדֵי רְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה הוּא תִּיקּוּן וּבֵירוּר הַלְּבוּשִׁים הַשַּׁיָּכִים לַנְּשָׁמָה שֶׁל זֶה הָאָדָם מַמָּשׁ הַמְקַיֵּים הַמִּצְוֹת, וְתִיקּוּן זֶה מוּטָל עָלָיו דְּוַקָא. מַה שֶּׁאֵין כֵּן עַל יְדֵי הַתְּפִלָּה הוּא בֵּירוּר וְהַעֲלָאָה כְּלָלוּת הַמְּלָכִים שֶׁנָּפְלוּ כו', שֶׁבֵּירוּר זֶה יָכוֹל לְהֵעָשׂוֹת עַל יְדֵי אֲחֵרִים).

וּמַה שֶּׁכָּתַב בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר ל"ט (כְּבָר אָמַרְנוּ שֶׁבְּדִפּוּס דוּבְּרָאוְוֶנְע הוּא שַׁעַר **ל"ח**) **דְּרוּשׁ א' וּב': "עַל יְדֵי תְּפִלָּה דַּוְוקָא".**

(הַיְינוּ, מַה שֶּׁכָּתַב שָׁם דְּרוּשׁ א': "אָנוּ מַעֲלִים עַל יְדֵי תְּפִילָּתֵנוּ נִיצוֹצִים כו'".

וְעַיֵּין שָׁם בְּסוֹף דְּרוּשׁ הַנַּ"ל, דְּאַחַר כָּךְ הוּצְרַךְ לִהְיוֹת י' הֲרוּגֵי מְלוּכָה, שֶׁהָיָה בִּלְתִּי אֶפְשָׁר לְהַעֲלוֹת מַ"ן דְּנוּקְבָא רַק עַל יְדֵי זֶה. וְעַכְשָׁיו מִכֹּחַ הַתְּפִלּוֹת[9] מְבָרְרִין הַמַּ"ן כו').

וּדְרוּשׁ ב' כָּתַב:

כָּל תְּפִילוֹתֵינוּ[10] כו'. אֶמְנָם בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה, כְּפִי כַּוָּנַת הָאוֹמְרָהּ וּכְפִי זַכּוּת הַזְּמַן אֲשֶׁר אָז נֶאֱמְרָה הַתְּפִלָּה הַהִיא, כָּךְ מִתְבָּרְרִין שִׁיעוּר קָצוּב מֵהַרַפַּ"ח נִיצוֹצִין. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

דְּמוּכָח מִכָּאן דְּהַבֵּירוּר הוּא עַל יְדֵי **הַתְּפִלָּה** דַּוְוקָא. וּלְעֵיל נִתְבָּאֵר שֶׁגַּם בֵּירוּר נַר"נ עַצְמָן שֶׁנָּפְלוּ בַּקְּלִיפּוֹת הוּא גַּם כֵּן עַל יְדֵי מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת גַּם כֵּן, רַק שֶׁהוּא בְּחִיצוֹנִיּוּת כו', וְלָמָּה כָּאן מַשְׁמַע דְּהַבֵּירוּר רַק עַל יְדֵי תְּפִלָּה?

וְעַל זֶה מְתָרֵץ:)

הָיְינוּ מַ"ן עַצְמָן דְּנוּקְבָא שֶׁנָּפְלוּ לַקְּלִיפּוֹת בְּחֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן. וְלֹא הַנִּשְׁמוֹת שֶׁהָיוּ כְּבָר בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, אֶלָּא אוֹתָן שֶׁלֹּא נִכְלְלוּ בוֹ, וְהֵן בְּחִינַת בִּי"ע שֶׁלִּפְנֵי הַחֵטְא, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בַּ"גִּלְגּוּלִים" פֶּרֶק ז'. **אֲבָל אוֹתָן שֶׁנִּכְלְלוּ בוֹ, מֵהֶם מַמְשִׁיכִים רוֹב בְּנֵי אָדָם בִּמְעַט כּוּלָּם,** כְּמוֹ שֶׁכָּתַב פֶּרֶק י"ד. **וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הַזִּיווּג שֶׁהוּא מִצְוֹת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה,** כְּמוֹ שֶׁכָּתַב שָׁם פֶּרֶק ב'.

(וּפֵירוּשׁ הָעוֹלָה מִכָּל זֶה, שֶׁיֵּשׁ ג' בְּחִינוֹת:

הָא': מַ"ן עַצְמָן דְּנוּקְבָא הֵן נִשְׁמוֹת שֶׁלֹּא נִכְלְלוּ בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, וְנָפְלוּ גַּם כֵּן לַקְּלִיפּוֹת – בֵּירוּר זֶה הוּא דַּוְוקָא עַל יְדֵי הַתְּפִלָּה. וְלָכֵן עַל יְדֵי הַתְּפִלָּה יָכוֹל לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת נְשָׁמָה זוֹ לִבְנוֹ.

ב': בֵּירוּר נַר"ן שֶׁנִּכְלְלוּ בָּאָדָם־הָרִאשׁוֹן וְנָפְלוּ בַּקְּלִיפּוֹת – אֵלּוּ מִתְבָּרְרִים עַל יְדֵי תְּפִלּוֹת וְגַם עַל יְדֵי שְׁאָר מִצְוֹת, רַק שֶׁבַּתְּפִלָּה הוּא בִּפְנִימִיּוּת כו'.

ג': בְּחִינַת לְבוּשִׁים שֶׁל נַר"ן שֶׁל כָּל אָדָם שֶׁנָּפְלוּ בַּקְּלִיפּוֹת – אֵלּוּ מִתְבָּרְרִים דַּוְוקָא עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת. וְלָכֵן הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת חוֹבָה יוֹתֵר מֵהַתְּפִלָּה, אַף שֶׁעַל יְדֵי הַתְּפִלָּה בֵּירוּר בִּפְנִימִיּוּת כו', אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁזֶּה חוֹבָה מַמָּשׁ עַל נַר"ן שֶׁל כָּל אֶחָד לְתַקֵּן לְבוּשָׁיו, וְזֶה הָיָה תַּכְלִית יְרִידָתוֹ. וּבְחֶסְרוֹן הַלְּבוּשׁ אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהִתְעַלּוֹת כו'. וְלָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת תִּיקּוּן לְבוּשָׁיו, דְּלֹא סַגִּי בְּלָאו הָכִי).

---

8) (בְּרָכוֹת ו, ב. וּבְפֵירוּשׁ רַשׁ"י: כְּגוֹן תְּפִלָּה שֶׁעוֹלָה לְמַעְלָה).

9) (וְכֹחַ הַתְּפִלּוֹת: **הַלָּשׁוֹן צָרִיךְ עִיּוּן קָצָת. כֵּן הוּא בְּבוּך בַּאבְּרוּיסְק – כָּתַב יָד 17**).

10) ("וְכַוָּנָתֵינוּ הֵם לְבָרֵר וּלְהַעֲלוֹת הַנִּיצוֹצִין שֶׁל ז' מְלָכִים שֶׁמֵּתוּ שֶׁהֵם רְפַ"ח נִיצוֹצִין וְעַל יְדֵי תְּפִלָּתֵינוּ אָנוּ מַעֲלִין הַנִּצוֹצִין הָאֵלּוּ . . גַּם נִתְבָּאֵר בְּדְרוּשׁ א' כִּי אֵין בָּנוּ יְכוֹלֶת לְבָרֵר כָּל הָרְפַ"ח נִיצוֹצִין בְּפַעַם אַחַת, כִּי אִם הָיָה כֵּן כְּבָר בָּא הַמָּשִׁיחַ וְהָיָה מִתְקַיֵּים 'בְּלַע הַמָּוֶת לָנֶצַח' כַּנַּ"ל").

ג) וְעַיֵּין שָׁם אַחַר סוֹף פֶּרֶק ל"ה בְּקֶשֶׁר הַחֲבֵרִים: שֶׁכָּל נִשְׁמָה בַּעֲלִיָּיתָהּ מֵהַקְּלִיפּוֹת צְרִיכָה לִהְיוֹת לִפְחוֹת מ' יוֹם בְּמַלְכוּת. וְהַיְינוּ שֶׁעוֹלֶה שָׁם לְמַ"נ עַל יְדֵי מִצְוֹת הַזִּיווּג.

וְאַף מִי שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּין לְמִצְוָה יוּכַל לְהַמְשִׁיךְ חִיּוּת מִלְּמַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה" עַל פָּסוּק (עֵקֶב ח, ג) **"כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה** כו'": **כְּמוֹ שֶׁהַלֶּחֶם מְחַיֶּה גַּם כְּשֶׁאוֹכֵל בְּלֹא בְּרָכָה כַּאֲכִילַת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת** כו'[11], עַיֵּן שָׁם.

(וְזֶה לְשׁוֹנוֹ פָּרָשַׁת עֵקֶב:

כְּשֶׁאוֹכֵל בְּלִי בְּרָכָה, שֶׁלֹּא נִתְבָּרֵר[12] הַחִיּוּת שֶׁבּוֹ, וְכֵן אֲכִילַת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[13] שֶׁהִיא בְּלִי בְּרָכָה, גַּם הִיא תָּזוּן חֵלֶק הַנֶּפֶשׁ שֶׁלּוֹ. אֶלָּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַתּוֹעֶלֶת שֶׁעָשָׂה אֶל הַנֶּפֶשׁ בְּלֹא בְּרָכָה כְּמוֹ הַתּוֹעֶלֶת שֶׁהָיָה לוֹ עִם הַבְּרָכָה. וְכֵן הָעִנְיָן בַּמִּצְוָה עַצְמָהּ, כִּי אַף שֶׁתְּהֵיֶה בְּלֹא כַּוָּנָה תּוֹעִיל לָאָדָם לְעוֹלָם־הַבָּא גַּם כֵּן, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ בַּהַשְׁוָאָה גְּמוּרָה אֶל מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּכַוָּנָה. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

הַמְּכַוָּן מִזֶּה, לְהָבִיא רְאָיָה דְּגַם עַל יְדֵי מִצְוֹת יֵשׁ בֵּירוּר נַר"נ גַּם כֵּן. וַאֲפִילּוּ בְּמִצְוָה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, כְּמוֹ הַזִּיווּג שֶׁאֵינוֹ מְכַוָּן לְשֵׁם מִצְוָה, דְּמִכָּל מָקוֹם מְבָרֵר וּמַעֲלֶה מִנַּר"ן. רַק שֶׁעִיקַּר עִנְיַן הַמִּצְוֹת הוּא תִּקּוּן לְבוּשִׁים לְנַר"נ שֶׁלּוֹ, כַּנַּ"ל).

וְהִנֵּה תִּיקּוּן וּבֵירוּר הוּא עַל יְדֵי מַ"ד דַּוְקָא, כִּי בְּהַדִּבּוּר לְבַדּוֹ יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ לְבָרֵר, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּ"פְרִי עֵץ חַיִּים" שַׁעַר א' פֶּרֶק ו'.

(וְהוּא פֶּרֶק ז', וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

וְזֶה הַטַּעַם שֶׁיָּרְדוּ זוּ"ן דַּאֲצִילוּת וּמִתְלַבְּשׁוֹת לְמַטָּה בְּשִׁשָּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, יְמֵי הַחוֹל, כְּדֵי לְבָרֵר בֵּירוּרִין הַנַּ"ל עַל יְדֵי זִיווּגָם שֶׁהֵם מִזְדַּוְּגִים שָׁם בִּהְיוֹתָם לְמַטָּה בִּמְקוֹמָן.

וְהִנֵּה, אֵין כֹּחַ בָּזֶה רַק בְּזָ"א בִּלְבַד, לְפִי שֶׁהוּא הַזָּכָר, וְיֵשׁ בּוֹ כֹּחַ לְבָרֵר הַבֵּירוּר הַנַּ"ל עַל יְדֵי זִיווּגָם. וְלָכֵן הֵן **וְי"ו** יְמֵי הַחוֹל בִּלְבַד, כִּי הוֹ' קְצָווֹת דְּזָ"א מִתְלַבְּשִׁים בָּהֶם וְהֵם הַמְבָרְרִים בִּלְבַד. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

הֲרֵי שֶׁהַבֵּירוּר עַל יְדֵי זִיווּג, וְעִיקַּר הַבֵּירוּר עַל יְדֵי הַזָּכָר. אִם כֵּן, הוּא עַל יְדֵי מַ"ד כִּדְפֵרֵישׁ רַבֵּינוּ זַ"ל. וּמַה שֶׁכָּתַב בְּמָקוֹם אַחֵר שֶׁהַמַּלְכוּת יוֹרֶדֶת לְבָרֵר בְּסוֹד "וַתִּתֵּן טָרֶף כו' (מִשְׁלֵי לא, טו), צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁזֶּה הַבֵּירוּר הוּא בְּכֹחַ הַזָּ"א הַמִּתְלַבֵּשׁ בָּהּ. וְעַיֵּן עַל פָּסוּק "וְאִשָּׁה כִּי תִדּוֹר כו'"[14]. וְעַל פִּי הַזֹּהַר וַיֵּשֶׁב, קפ"ו "אַךְ אֶל הַפָּרוֹכֶת כו'"[15]).

וְכֵן בֵּירוּר הַלְּבוּשִׁים עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת הוּא בְּמַ"ד דְּזָ"א.

(צָרִיךְ עִיּוּן, אִם כֵּן אֵיךְ הַנָּשִׁים מְקַיְּימִים הַמִּצְוֹת?

וְיֵשׁ לוֹמַר, הַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁהַמַּלְכוּת "וַתִּתֵּן טָרֶף כו'". אוּלַי מֵהַאי טַעְמָא נָשִׁים פְּטוּרוֹת מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא[16], כִּי הַזְּמַן הוּא בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה, וְעִיקַּר הַזְּמַן לְמַטָּה בַּעֲשִׂיָּיה, וְצָרִיךְ בֵּירוּר, וְהֵם אֵין בָּהֶם כֹּחַ לְבָרֵר.

אַךְ הֲרֵי כָּל הַמִּצְוֹת גַּם כֵּן מִבְּחִינַת **יוֹמִין**, שֶׁהַלְּבוּשִׁים נַעֲשִׂים מֵהַמִּצְוָה בְּבֵירוּף בֵּירוּר הַ**יּוֹם**?

בְּמָקוֹם אַחֵר נִתְבָּאֵר הַטַּעַם בְּעִנְיָן אַחֵר: דִּבְחִינַת נוּקְבָא הוּא זְמַן וּמָקוֹם, וְהַמִּצְוָה הַתְּלוּיָה בִּזְמַן – הַיְינוּ לְהַמְשִׁיךְ מִלְּמַעְלָה דְּהַזְּמַן בַּזְּמַן, וּבִבְחִינַת נוּקְבָא אֵין כֹּחַ זֶה כו' כֵּיוָן שֶׁעִיקָּרָהּ מִבְּחִינַת **זְמַן**. וְעַיֵּן בְּ"טַעֲמֵי מִצְוֹת"[17] הַתֵּירוּץ בְּעִנְיָן אַחֵר, וְנִתְבָּאֵר זֶה בְּפָרָשַׁת בֹּא תקע"ב[18]).

וְהַיְינוּ הַמִּשְׁכּוֹת[19] הָאוֹר דְּלֵעֵילָא.

(רוֹצֶה לוֹמַר: מַה שֶּׁכָּתַב בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר כ"ו, פֶּרֶק א': "לְהַמְשִׁיךְ הָאוֹר לְתַקְּנָם", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל אוֹת ב').

וְהֵן הֵן ה' חֲסָדִים דְּזָ"א, שֶׁכָּל רְמ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה תְּלוּיִים בָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּ"טַעֲמֵי מִצְוֹת" שָׁם.

(עַיֵּן בָּזֶה בְּ"אַגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" (קוּנְטְרַס אַחֲרוֹן סִימָן ד) דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מַה שֶּׁכָּתַב בִּפְרִי עֵץ חַיִּים דִּבְזְמַן הַזֶּה", דִּמְקוֹר הַה' חֲסָדִים הוּא מִבְּחִינַת לַבְנוּנִית דַּאֲרִיךְ אַנְפִּין כו'.

וְהִנֵּה בָּזֶה יֵשׁ לְיַיֵּשֵׁב מַה שֶּׁהִקְשִׁיתִי לְעֵיל אוֹת א', בְּעִנְיָן מַה שֶּׁכָּתַב שָׁם שֶׁהַלְּבוּשִׁים אֵין פֵּירוּשׁ שֶׁנַּעֲשׂוּ **מֵחָדָשׁ** עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, רַק **מִתְבָּרְרִים** כו', וּבְ"אַגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" "אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ" מַשְׁמָע דְּ**נִבְרָאִים** עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת. הַיְינוּ שֶׁהַמִּצְוָה שֶׁשָּׁרְשָׁהּ בְּכֶתֶר, מִשָּׁם נִמְשָׁךְ בְּחִינָה לִבְרוֹא הַלְּבוּשׁ כו' – וְסָתְרֵי אַהֲדָדֵי.

וּלְפִי מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי כָּאן אָתֵי שַׁפִּיר. דְּעִם הֱיוֹת שֶׁהַלְּבוּשִׁים כְּבָר יֶשְׁנָם, רַק שֶׁצְּרִיכִים בֵּירוּר מִקְּלִיפַּת נוֹגַהּ, מִכָּל מָקוֹם בֵּירוּר זֶה הוּא עַל יְדֵי אוֹר הַנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי מִצְוָה הַנַּ"ל שֶׁנִּמְשָׁךְ מֵהַכֶּתֶר, וְנִמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ בְּחִינָה לְבָרֵר הַלְּבוּשׁ כו', וְזֶהוּ עִנְיַן בְּרִיאַת הַלְּבוּשׁ כו'.

וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק (תְּהִלִּים קיז, א־ב) "הַלְלוּ כו', 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73

---

11) **(אֵינוֹ בְּתוֹרָה אוֹר הַנִּדְבָּק לְעֵיל. וְכִנְּרָאָה נִשְׁמָט שָׁם מִיִּרְאַת הַצְּנִזּוּר).**

12) (נִתְבָּרֵר: בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה לְהָאר"י ז"ל: נִתְעוֹרֵר).

13) (עֲבוֹ"ם: בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה לְהָאר"י ז"ל: הִרְשָׁעִים).

14) (לִקּוּטֵי תּוֹרָה מַטּוֹת פד, ב־ג).

15) (רְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמו"ר הַזָּקֵן תקס"ו חֵלֶק א עַמּוּד קעז וְאֵילָךְ).

16) (קִדּוּשִׁין כט, א בְּמִשְׁנָה. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

17) (בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה לְהָאר"י ז"ל פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית. הוּבָא בַּמַּאֲמָר שֶׁבְּהֶעָרָה הַבָּאָה).

18) (מַאֲמָרֵי אַדְמו"ר הַזָּקֵן תקע"ב עַמּוּד קלו. וְשָׁם נִסְמָן).

19) **(בְּתוֹרָה אוֹר הַנִּדְבָּק לְעֵיל: הַמְשָׁכָה).**

וֶאֱמֶת ה' לְעוֹלָם", לְיַיֵּשֵׁב הָא דִּבְמָקוֹם אֶחָד אָמַר שֶׁהַתּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵן הַמְּשָׁכוֹת מִכֶּתֶר וְחָכְמָה, וּבְמָקוֹם אַחֵר אָמַר שֶׁהֵם לְבָרֵר קְלִיפַּת־נוֹגַהּ. וּמִשָּׁם יִתְיַיֵּשֵׁב גַּם כֵּן הַתֵּירוּץ כַּנַּ"ל.

וְאֶפְשָׁר לוֹמַר גַּם כֵּן, דְּשֹׁרֶשׁ הַלְּבוּשִׁים שֶׁנִּפְלוּ, יֵשׁ לוֹמַר, קוֹדֶם נְפִילָתָן שָׁרְשָׁם גַּם כֵּן מֵחִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר. הֲגַם דִּלְקַמָּן יִתְבָּאֵר שֶׁשָּׁרְשָׁם מֵחַשְׁמַ"ל שֶׁהוּא חִיצוֹנִיּוּת בֵּינָה, הֲרֵי יָדוּעַ דְּבִינָה נִקְרָא "עַתִּיקָא" לִפְעָמִים.

הָעוֹלֶה מִזֶּה, שֶׁבַּמִּצְוֹת יֵשׁ גַּם כֵּן בֵּירוּר נַר"ן. רַק עִיקַּר עִנְיַן הַמִּצְוֹת הוּא בֵּירוּר הַלְּבוּשִׁים, וּבֵירוּר זֶה – עַל יְדֵי הַהַמְשָׁכַת מַ"ד שֶׁנִּמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה עַל יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוָה).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(כז) **ובכ"ז** יובן מ"ש וייצר ה' אלקים כו' בב' יודי"ן. ומה שהזכיר כאן דוקא ב' שמות דהוי"ה אלקים כו' שלא אמר כן בכל הברואים רק ויאמר אלקים לבד כנ"ל. דהנה מבואר למעלה בשרש נשמת האדם שהוא ביו"ד דחכמה (שכולל גם בחי' פנימית הכתר שבקש"י) וגופו מבחי' הדומם שהוא בה"א תתאה משום דנתב"ס דוקא. וזהו ענין ב' שמות דהוי"ה אלקים יחד שם הוי"ה ביו"ד דחכ' תחלת הכל ושם אלקים בבחי' ה"א תתאה סופא דכל דרגין שנתחברו יחד תחלה וסוף יחדיו יודבקו. ולהיות כי בחי' החכ' שבמדבר רחוק מאד מערך בחי' הדומם ע"כ א"א היה שיתחברו יחד בנקל כ"כ כ"א ע"י חבור דב' שמות הללו דהוי"ה אלקים תחלה. וזהו וייצר ה' אלקים כו'. משא"כ שאר כל הברואים שהן בבחי' צו"ח שהוא ה"א עילאה ווי"ו שקרובים זע"ז יותר ובנקל להתחבר יחד לא נזכר ב' שמות דה' אלקים יחד (רק שם אלקים שהוא אלקים עילאה דבינה כו'). וזהו ג"כ מ"ש וייצר בב' יודי"ן דוקא שהן ב' יודי"ן אשר באות הא' א' יו"ד העליון שע"ג קו האמצעי שבו שהוא בחי' נקודה דח"ע הנ"ל מצד נשמתו כו'. ויו"ד הב' שתחת הקו הוא בחי' המל' שהוא בבחי' הדומם כו' שנתחבר תחלה בסוף. וזהו עיקר ענין בחי' האדם שהוא בבחי' שם מ"ה במלוי אלפי"ן דוקא כידוע שמחובר בו תחלה וסוף יחד. והן הב' יודי"ן שמחוברין בקו האלכסוני שבו כו'. והן ב' שמות דהוי"ה אלקים יחד. וז"ש וייצר ה' אלקים את האדם דוקא וד"ל:

(כח) **והנה** עדיין אין מתיישב לנכון ענין וייצר ה' אלקים כו'. למה בבחי' יצירה דוקא אמר הוי"ה אלקים ולא אמר כן בבריאה ועשייה כמ"ש ויברא אלקים את האדם כו' הלא אמר בראתיו יצרתיו אף עשיתיו כו' וכנ"ל. וגם פשט הכתוב אינו מתיישב במ"ש וייצר ה' אלקים את האדם עפר כו'. דמשמע על מה שיצרו מן העפר הוא שאמר ב' שמות הללו ואח"כ ויפח באפיו נ"ח כו'. ולפי הנ"ל עיקר טעם דב' שמות הללו וב' היודי"ן דוייצר הוא מצד חבור נשמתו בגופו יחד כו'. ואיך יתכן על יצירה בעפר שהוא מה שעשאו גולם שיאמר בזה וייצר ה' אלקים כו'. וכן מ"ש ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים דקאי ג"כ על ציור גופו וגם על נשמתו שהיא נבראת בצלם אלקים ממש כו'. וא"כ מהו שחזר וכפל הדבר לומר וייצר ה' אלקים כו' אחר שכבר אמר שברא את האדם בצלמו כו' ולמה לא אמר ביצירה בצלמו כו'. וצ"ל שיש ב' מיני אדם א' בחי' אדם דבריאה והוא מ"ש ויברא אלקים את האדם בצלמו כו'. והב' בחי' אדם דיצירה והוא מ"ש וייצר כו' וכמ"ש (משלי ל, ד) מה שמו ומה שם בנו. מה גי' אדם כו' כידוע. וזהו שאמרו (ב"ב נח, א) שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדה"ר שהוא בחי' ת"ת דז"א מעין בחי' הת"ת דא"א כו' (כמשי"ת). ובכלל הן ב' מדרגות דחכ' ח"ע דשם ע"ב במלוי יודי"ן ובחי' ח"ת דז"א שהוא שם מ"ה במלוי אלפין דיצי' (וז"ש מה שמו כו' וד"ל): (ועוד בחי' אדם דעשיה כמ"ש נעשה אדם כו' וכמ"ש בראתיו יצרתיו אף עשיתיו כו'). והנה להבין כ"ז יש להקדים תחלה להבין בתוס' ביאור יותר בענין הנ"ל במה שבתחלה יצר גוף האדם גולם עפר בלא נפש עדיין ואח"כ ויפח באפיו נ"ח נפש השכלית המדברת כמ"ש לנפש חיה לרוח ממללא משא"כ שאר כל הברואים יצאו גופם עם נפשם כאחד ממאמר אחד ממש כנ"ל. אך הנה תחלה יש להבין בפרטיות יותר בענין ד' מדרגות דצח"מ הנ"ל להיות שכמו שהן ד' מדרגות חלוקות זו למעלה מזו בגשמיות כנ"ל כך יובן ד' מדרגות דצח"מ ברוחניות בנפש האדם להיות מבואר למעלה שבחי' אותיות הדבור נקר' אבנים שהוא בחי' הדומם שאין בהם גידול וצמיחה ורבוי התפשטות כלל רק כמו

שהאותיות יוצאים במבטא בה' מוצאות הפה הן תמיד
באופן מציאות אחד לא יוסיף ולא יגרע כלל כאבן
הדומם ממש. ועוד זאת דומין לאבן הדומם במה
שהחיות באותיות מצומצם מאד באין היכר בהן אור
החיות כלל וכלל רק הבל בעלמא באחה"ע מהגרון
דגופי אותיות הללו הן בלא חיות כלל. וגם ההבל
שבהן מצומצם מאד ויוצא מהבל הלב בגרון בצמצום
גדול וכן גיכ"ק מהחיך וכה"ג אלא הן רק כמו בחי'
כלי גולמא בעלמא לקבל בתוכו כל מה שיוצא מן הלב
והמוח כו'. (כמו הכלי שמקבלים בתוכו כמה מיני
משקים גם הפכיים כי אין הכלי מתיחסת כלל אל
המשקה רק שהוא בית קבול לקבל הכל כו'). אבל בחי'
המדות שבלב הוא בחי' צומח שהרי יש בהן חיות רב
יותר והוא מה שאנו רואים בבחי' התפעלות המדות
שבלב כאוי"ר ונצוח וכעס והתפארות וכה"ג שהוא בא
באור וחיות רב ביותר (ואע"פ שגם בדבור יש חיות רב
עד שפועלי' בלב זולתו. זהו בדברים היוצאי' מן הלב
דוקא שזהו אור וחיות התפעלות המדות). והרי המדות
הן בבחי' צומח ממש כמו שאנו רואים בחוש כי
התחלת התפעלות המדה היא בקטנות מאד והולכת
ומתפשטת ברבוי וגדלות מאד כמו מדת האהבה
ותשוקה לאיזה דבר נחמד שהתחלת התפעלות האהבה
קטנה ביותר. ואח"כ כל שהוא נמשך בקטנות וכל
שהוא נמשך לבו בהרהור ביותר אחר אותו הדבר
הנאהב הרי הולכת ומתגברת התפעלות התלהבות
האהבה עד שתגדל ותתרחב ביותר (עד שיגיע לחולת
אהבה כו'). ותהיה עזה וחזקה ביותר כמו ארז הקשה
שלא יזיזוהו ממקומו כלל ובתחלת התפעלות האהבה
היא בבחי' הקטנות כקנה רך שיזיזוהו ממקומו. וכך
היה נזוז האהבה ומתבטלת מיד רק שנתפשטה ונתגלה
ביותר עד שנעשה קשה וחזק כארז כו'. וזהו הנק'
גדלות המדה בבחי' התפשטות שלהם לבד דהיינו רק
התפשטותם מן העצם ולא בעצם מהותם. וכמו"כ יש
בחי' גדלות המדות בעצמם ומהותם ממש כמו שאנו
רואים בתינוק קטן שמדותיו קטנים בעצם וחלשים
מאד בעצם מהותם שהרי התפעלות אהבתו רק בענינים
קטנים מאד ואע"פ שתתפשט ותתלהב האהבה
ותשוקה לדבר מה שחומדו קטנה היא וחלושה מאד
בעצם מהותה שהרי תומ"י יופסק אור התפעלות אהבה
שלו ואין לה תוקף כלל וכלל ואין התפשטות זו נק'
רבוי וצמיחה כלל מפני שבעצם מדותיו הוא בבחי'
הקטנות אבל כשיגדל כח שכלו שיגדלו מדותיו עמו
כנ"ל בפי' לפי שכלו יהולל איש הרי נעשו מדותיו
גדולים וחזקים בעצם מהותם וגם בהתפשטות שלהם
שהגם שתחלתם בבחי' התפעלות בקטנות הולכים
ומתחזקים ביותר כנ"ל. וע"כ עכ"פ ה"ז בבחי' צומח
ממש כעץ השדה ממש שהעץ יצמח ויגדל מן הקטנות
והולך ומתחזק כל שיגדל יותר כו'. (ומבואר למעלה
שיש עצים ואילנות קטנים וגדולים בעצם מהותם
לאחר שלימות גידולם כו'. וכ"ה במדות דאדם אין
אחד דומה לחבירו במדותיו בעצם מהותם כו'. ויש
אנשי מדות גדולים בעצם ואנשי מדות קטנים בעצם
כמ"ש (במדבר יג, לב) וכל העם אשר כו' אנשי מדות
(ואם כי פשוטו אנשים בעלי קומה במדות גדולות הכל
אחד דהא בהא תליא שזהו בחי' צומח שבחי כנ"ל):
(כט) **והנה** מאחר שנתבאר שהמדות הן בבחי' צמיחה
ממש כעץ השדה. הנה יובן מזה שהן
דומין לעץ השדה ממש שהעץ הרי יניקתו בארץ
שמשם יצמח ושרש צמיחתו טמון וצפון ונעלם
בשרשיו שבארץ ומובלע שם בהעלם גדול ואח"כ יוצא
לידי גילוי בצמיחותו. וכידוע ששרש שרשי יניקותיו
מובלעים בארץ בהעלם ומשם יוצא לידי גלוי בצמיחה
מעט מעט. וכ"ה במדות האדם ממש שעיקר סבת
צמיחתם מקטנות לגדלות ביותר כנ"ל הוא צומח מן
המוחין דוקא בין בעצם מהותן בין בהתפשטות שלהם
כנ"ל. דהיינו ששרשי יניקות חיותם הוא מובלע וצפון
ונעלם בשכל שבמוח תחלה ומשם יוצאים לידי גלוי
בבחי' צמיחה והתפשטות ורבוי כנ"ל בהתפעלו'
הנגלה הולכ' ומתרחבת כו'. וכידוע שכל התפעלות
המדות שבלב הן כלולים תחלה בשכל שבמוח
ונעלמים שם ואח"כ נולדים ויוצאים לחוץ במהות
בפ"ע (כולד הנולד מבטן אמו שתחלה היה כלול במעי
אמו וצומח שם מעט מעט בט' חדשים. אך הוא שם
בהתכללות בבטן אמו ואוכל ממה שאמו אוכלת כו'
(נדה פ"ג). ואח"כ הגם שנולד צריך לאמו ליניקת חלב
עד שיגדל בשנים ונק' עבור יניק' מוחין כמשי"ת).
ומובן עכ"פ ממשל זה דעץ השדה שגם אחר שנולדו
המדות מן השכל כל סבת צמיחתם מקטנות לגדלות
הוא מיניקת השרשים דמדות בהעלם השכל שבמוח
דוקא כמו ששרשי האילן יונקים בארץ בהבלעה
בהעלם ומשם סבת צמיחת' בגלוי מן העלם השרשים
כנ"ל וד"ל:

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

מִצְוַת אֲכִילַת קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וּשְׁיָרֵי מִנְחוֹת [פָּרָשַׁת תְּצַוֶּה][1]

(ק"ב) **לֶאֱכוֹל**[2] **הַכֹּהֲנִים קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר**[3]**: "וְאָכְלוּ אוֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם** וְגוֹ'" – **בְּסֵדֶר תְּצַוֶּה.**

וְכֵן בָּאָה עוֹד מִצְוָה (קל"ד) **בְּסֵדֶר צַו: לֶאֱכוֹל הַכֹּהֲנִים שְׁיָרֵי מִנְחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר**[4]**: "וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו, מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ, בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ".**

וְזֶה לְשׁוֹן הַחִינּוּךְ מִצְוָה ק"ב:

כְּלָל הַדָּבָר: כָּל בְּשַׂר קָרְבַּן הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם הָיָה נֶאֱכָל לְזִכְרֵי כְּהוּנָּה בָּעֲזָרָה כו', וּבַאֲכִילָה זוֹ תִּשְׁלַם כַּפָּרַת הַמִּתְכַּפֵּר, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[5]: "כֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים"[6] :

א) וּלְהָבִין[7] זֶה, הִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[8] עַל פָּסוּק "וְאִם **הֵאָכֹל יֵאָכֵל**"[9] – "**בִּשְׁנֵי** אֲכִילוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אַחַת **אֲכִילַת אָדָם** (רוֹצֶה לוֹמַר אֲכִילַת כֹּהֲנִים), וְאַחַת **אֲכִילַת מִזְבֵּחַ**"[10].

וְהָעִנְיָן הוּא, דְּ"**אֲכִילַת מִזְבֵּחַ**" הוּא, שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין הַבְּהֵמָה עָלָיו, וְאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה יוֹרֵד וְאָכִיל קָרְבָּנִין, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[11]: "כִּדְמוּת אַרְיֵה הָיָה יוֹרֵד וְאוֹכֵל קָרְבָּנוֹת כו'". וְהַיְינוּ בְּחִינַת הַבֵּירוּרִים, שֶׁמִּתְבָּרְרִים הַנִּיצוֹצִים דְּתוֹהוּ, שֶׁנָּפְלוּ דֶּרֶךְ שְׁבִירָה לְנוּגַהּ דְּבִי"עַ, וּמִתְעַלִּים לַקְּדוּשָׁה – שֶׁנִּבְלָעִים בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת – מָקוֹר דְּבִי"עַ.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[12]: "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים", שֶׁמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת נִשְׁפָּלֶת בְּבִי"עַ לְבָרֵר בֵּירוּרֵי נוֹגַהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[13]: "וַתִּתֵּן טֶרֶף"[14], וְאוֹתָן הַנִּיצוֹצוֹת נִבְלָלִים בָּהּ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[15], שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "אֶלֶף טוּרִין דְּאָכְלָה לוֹן[16] בְּהֵמָה רַבָּה[17]".

וּכְמוֹ כֵן הָיָה עִנְיַן קָרְבַּן הַבְּהֵמָה, שֶׁנִּלְקְחָה מִנּוּגַהּ עַל גַּבֵּי מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן, שֶׁהוּא מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בְּבִי"עַ, (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִצְוָה צ"ה פֶּרֶק ב[18]), וּמֵהַנִּיצוֹצוֹת הָאֵלּוּ נַעֲשׂוּ סוֹד מַ"ן דְּנוּקְבָא. וְזֶהוּ עִנְיַן "אֲכִילַת מִזְבֵּחַ".

---

1) מֵרֹאשׁ מָקוֹם בְּסִפְרֵי תּוֹרַת חֲסִידוּת חַבַּ"ד, שָׁם נִתְבָּאֲרוּ טַעֲמֵי כַּמָּה מִהַמִּצְוֹת [שֶׁבָּאוּ בְּסֵפֶר הַחִינּוּךְ בְּפָרָשַׁת תְּצַוֶּה] שֶׁלֹּא בָּאוּ בְּסֵפֶר דֶּרֶךְ מִצְוֹתֶיךָ:

[צח] **עֲרֵיכַת נֵרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ**: דְּרוּשֵׁי חִנּוּכָּה. דְּרוּשֵׁי רֵישׁ פָּרָשַׁת בְּהַעֲלֹתְךָ.

[צט] **לְבִישַׁת בִּגְדֵי כֹּהֲנִים**: תּוֹרָה אוֹר פָּרָשַׁת תְּצַוֶּה. עֲטֶרֶת רֹאשׁ שַׁעַר יוֹם הַכִּפּוּרִים. תּוֹרַת חַיִּים פָּרָשַׁת תְּצַוֶּה .

[קג] **קְטֹרֶת**: לִקּוּטֵי תּוֹרָה וַיִּקְרָא (ו, ד). בַּמִּדְבָּר (כב, ד כט, א). אוֹר הַתּוֹרָה [שְׁמוֹת כֶּרֶך א] (קנב, א). – רְשִׁימַת כְּבוֹד קָדוֹשֵׁת אַדְמוּ"ר.

מִצְוֹת נוֹסָפוֹת שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּפָרָשָׁתֵנוּ נִתְבָּאֲרוּ גַּם בַּדֶּרֶךְ אַגַּב בְּמִצְוֹת אֲחֵרוֹת:

מִצְוָה צח: **עֲרֵיכַת נֵרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ** – נִתְבָּאֵר בְּמִצְוֹת "לֹא תְבַעֵרוּ אֵשׁ" (לְעֵיל פח, ב).

מִצְוָה קד: **שֶׁלֹּא לְהַקְטִיר וּלְהַקְרִיב עַל מִזְבַּח הַזָּהָב** – נִתְבָּאֵר בְּמִצְוֹת "בִּנְיַן מִקְדָּשׁ" (פְּרָקִים ו, ב).

2) מִצְוֹת אֲכִילַת קָדְשֵׁי קָדָשִׁים לַכֹּהֲנִים: פֶּרֶק א מְיוּסָד עַל מַאֲמָר דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי הוּא יְבָרֵךְ הַזָּבַח" שֶׁנֶּאֱמַר בְּשִׁבְּת פָּרָשַׁת וַיְחִי בִּסְעוּדַת שַׁחֲרִית תקס"ה, נְדְפַּס בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ה חֵלֶק א עִמּוּד קסב וְאֵילָךְ.

פֶּרֶק ב מְיוּסָד עַל מַאֲמָר דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אֹכְלוּ רֵעִים", נְדְפַּס שָׁם עִמּוּד קנ וְאֵילָךְ.

לְכְלָלוּת הַמַּאֲמָר רְאֵה גַּם אוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית חֵלֶק ז דַף תתשפב, א וְאֵילָךְ. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרס"ג עִמּוּד נ וְאֵילָךְ. ת"ש עִמּוּד סב. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם" תִּשֹׁ"ג. וּרְאֵה גַּם סִדּוּר עִם דַּא"ח שַׁעַר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן קִיד, ג וְאֵילָךְ.

3) תְּצַוֶּה כט, לג.

4) צַו ו, ט.

5) פְּסָחִים כט, ב.

6) וּרְאֵה רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת פֶּרֶק י הֲלָכָה א: "אֲכִילַת הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁנֶּאֱמַר וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם, הַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַקֳּדָשִׁים שֶׁאוֹכְלִין אוֹתָן הַכֹּהֲנִים שֶׁאֲכִילָתָן מִצְוָה. וְכֵן אֲכִילַת שְׁיָרֵי מִנְחוֹת מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁנֶּאֱמַר וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו".

7) פֶּרֶק א: **לִקּוּטֵי תּוֹרָה רֵישׁ פָּרָשַׁת צַו.** – הֶעָרַת כְּבוֹד קָדוֹשֵׁת אַדְמוּ"ר בְּציּוּנִים וְהֶעָרוֹת.

8) זְבָחִים יג, ב.

9) צַו ז, יח.

10) רְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרס"ג עִמּוּד נא: "צָרִיךְ לְהָבִין אֵיךְ מְדַמִּים אֲכִילַת אָדָם לַאֲכִילַת מִזְבֵּחַ, הֲרֵי אֲכִילַת מִזְבֵּחַ, שֶׁהוּא עִנְיַן הַקְרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת, זֶהוּ מַהֶעָבוֹדוֹת הַיּוֹתֵר נַעֲלוֹת, וְאֵיךְ מְדַמִּים לָזֶה אֲכִילַת אָדָם"?

11) רְאֵה יוֹמָא כא, ב. זֹהַר חֵלֶק א ו, ב. חֵלֶק ב רעח, א. לב, ב. וְעוֹד.

12) תְּהִלִּים קמה, יג.

13) מִשְׁלֵי לא, טו.

14) רְאֵה מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ לְזֹהַר חֵלֶק ג ס, א. טַעֲמֵי מִצְוֹת לְהָרַדַ"ו פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים. וּרְאֵה תּוֹרָה אוֹר הוֹסָפוֹת קִי, א.

15) חֵלֶק א יח, ב. חֵלֶק ג ריז, א. וּרְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה אֱמוֹר לו, א. וְעִנְיַן מִסְפַּר אֶלֶף: רְאֵה מְאוֹרֵי אוֹר אוֹת א סְעִיף קָטָן פז. לִקּוּטֵי תּוֹרָה בָּלָק עד, ב. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרס"ג שָׁם.

16) אֶלֶף הָרִים שֶׁאָכְלָה אוֹתָם.

17) בְּהֵמָה רַבָּה: יוֹנָה ד, א.

18) מִצְוַת בִּנְיַן מִקְדָּשׁ. – לְעֵיל פו, ב.

וְאַחַר־כָּךְ[19] יוֹרֵד הַמַּ"ד דַּאֲצִילוּת לְבָרְרָם בֵּירוּר אֲמִיתִּי, עַד שֶׁיִּהְיוּ אֱלֹהוּת מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר (עַיֵּן מִצְוָה רע"ז[20]).

אֲבָל "**אֲכִילַת הָאָדָם**", הוּא לְהַמְשִׁיךְ מִבְּחִינַת הָאָדָם דְּלְעֵילָא דַּאֲצִילוּת, שֶׁעַל הַכִּסֵּא "דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם"[21], דְּהַיְינוּ בְּחִינַת זָ"א דַּאֲצִילוּת, שֶׁנִּקְרָא "אָדָם" – שֶׁכְּלוּל מֵרַמַּ"ח אֵיבָרִים דְּמַלְכָּא וְשֵׁס"ה גִּידִים, וְכַאֲשֶׁר צְרִיכִים לְהַמְשִׁיךְ הַשֶּׁפַע מִבְּחִינַת אָדָם דְּלְעֵילָא וּלְמַטָּה, מוּכְרָח לִהְיוֹת הָאִתְעָרוּתָא דְּלְתַתָּא דְּדוּגְמָא[22] זוֹ מַמָּשׁ. וְהַיְינוּ שֶׁ"אֹכֵל **אָדָם שֶׁלְּמַטָּה** דַּיְקָא, כִּי אָדָם נַעֲשָׂה בִּדְמוּת וְצֶלֶם הָעֶלְיוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[23]: "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵינוּ".

(**וְכֹהֵן** דַּיְקָא, כִּי הוּא דּוּגְמַת זָ"א, שֶׁרוּבוֹ מֵהַחֲסָדִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[24]: "אַנְפּוֹי דְּמַלְכָּא נְהִירִין"[25]. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּבֵיאוּרֵי הַזֹּהַר[26], עַל פִּי הַתּוֹסֶפְתָּא בְּשֶׁלַח, נ' עַמּוּד א').

וְלָכֵן עַל יְדֵי אֲכִילַת הָאָדָם שֶׁלְּמַטָּה יִגְרוֹם אֲכִילַת אָדָם דְּלְעֵילָא. וְהַיְינוּ שֶׁיַּמְשִׁיכוּ הַשֶּׁפַע מֵעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְתוֹךְ הָאָדָם דְּלְעֵילָא, וְאַזַּי מִמֵּילָא יוּמְשַׁךְ הַשֶּׁפַע מֵאָדָם הַנַּ"ל שֶׁהוּא זָ"א – לְמַטָּה בְּבִי"עַ. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּסִידּוּר עַל פִּסְקָה "בָּרוּךְ שֶׁאָמַר"[27], מָשָׁל לָזֶה, כְּמוֹ חָבִית כְּשֶׁמִּתְמַלֵּאת עַל כָּל גְּדוֹתֶיהָ – מִמֵּילָא נִשְׁפָּךְ מִתּוֹכָהּ, עַיֵּין שָׁם.

אַךְ תְּחִלָּה צָרִיךְ לְהָבִין אֲכִילַת מִזְבֵּחַ, לְהַקְרִיב הַחֵלֶב וְדָם עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁמִּצְטָרֵךְ הַבְּהֵמָה דְּנוֹגַהּ לְהִתְבָּרֵר תְּחִלָּה, לִיפָּרֵד מִן הָרַע עַל כָּל פָּנִים, וּלְהַעֲלוֹת לִקְדוּשָׁה עַד שֶׁיִּקָּרֵא מַ"ן כַּנַּ"ל; וְאַחַר־כָּךְ כְּשֶׁנִּשְׁאַר בְּשַׂר הַזֶּבַח, שֶׁגַּם הוּא כְּבָר נִבְרַר עַל יְדֵי זֶה בֵּירוּר הַנַּ"ל, אָז כְּשֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים אֵין אֲכִילָתָם עַל דֶּרֶךְ בֵּירוּר לְבָרֵר הַטּוֹב מֵהָרַע (כְּמוֹ בִּשְׁאָרֵי אֲכִילוֹת הַצַּדִּיקִים), מֵאַחַר שֶׁכְּבָר נִבְרַר כוּ', אֶלָּא הָעִנְיָן שֶׁאֲכִילָתָם הוּא בְּכַוָּנָה אַחֶרֶת.

וְהָעִנְיָן, שֶׁלְּפִי שֶׁכְּבָר נִבְרַר הַבָּשָׂר, אָזַי יֵשׁ כֹּחַ בָּהֶם שֶׁעַל יְדֵי אֲכִילָתָם יַמְשִׁיכוּ גַּם כֵּן לִהְיוֹת אֲכִילַת אָדָם דְּלְעֵילָא אֶת הַמַּ"ן שֶׁנִּבְרַר עַל יְדֵי הַמַּלְכוּת. וְעִנְיַן אֲכִילָה זוֹ נִקְרָא הַמְשָׁכַת מַ"ד מִזָּ"א וּלְמַטָּה – בַּנוּקְבָא וּבְעָלְמִין תַּתָּאִין[28] דְּבִי"עַ.

אַךְ בֶּאֱמֶת אִי אֶפְשָׁר לְזָ"א לְהַשְׁפִּיעַ כִּי אִם עַל יְדֵי שֶׁיְּקַבֵּל תְּחִלָּה מֵעַצְמוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהוּא מְקוֹר כָּל הַהַשְׁפָּעוֹת, וְהַמְשָׁכָה זוֹ בְּזָ"א מֵעַצְמוּת אֵין־סוֹף הוּא הַנִּמְשָׁךְ לוֹ עַל יְדֵי אֲכִילָתוֹ אֶת הַמַּ"ן, כִּי שָׁרְשׁוֹ נַעֲלֶה לְעוֹרֵר בְּאוֹר אֵין־סוֹף.

וְזֶהוּ הַנִּקְרָא "אֲכִילַת אָדָם", שֶׁנִּמְשָׁךְ כֹּחַ בָּאָדָם הַנַּ"ל מֵעַצְמוּת הָאֵין־סוֹף, וְאַחַר כֵּן נִמְשָׁךְ מֵהָאָדָם הָעֶלְיוֹן לְמַטָּה בְּבִי"עַ כוּ'. וְכָל זֶה נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דְּלְתַתָּא בְּזֶה שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים, שֶׁכְּמוֹ כֵּן נַעֲשֶׂה לְמַעְלָה אֲכִילַת אָדָם הָעֶלְיוֹן.

וְלָכֵן תִּקְּנוּ חֲזַ"ל[29] לְבָרֵךְ "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת הַזֶּבַח"[30], כִּי הַבְּרָכָה הִיא הַמְשָׁכָה מֵעַצְמוּת אוֹר הָאֵין־סוֹף לְאָדָם דְּלְעֵילָא הַנַּ"ל. וּמַה גַּם שֶׁצְּרִיכִים לְהַמְשִׁיךְ תְּחִלָּה כֹּחַ וָעוֹז מִלְּמַעְלָה שֶׁיִּהְיֶה כֹּחַ בְּהַכֹּהֵן לְעוֹרֵר עַל יְדֵי אֲכִילָתוֹ בְּשַׂר הַזֶּבַח גַּשְׁמִי – אֲכִילַת אָדָם דְּלְעֵילָא הָרוּחָנִית.

וּבֵיאוּר הַדָּבָר: בִּהְיוֹת יָדוּעַ שֶׁעֲצְמוּת הַמַּאֲצִיל יִתְבָּרֵךְ הוּא מְרוֹמָם לְבַדּוֹ, וְאֵין עֲרוּךְ אֵלָיו, שֶׁכָּל הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת כּוּלָּן, מֵרוּם הַמַּעֲלוֹת עַד סוֹף כָּל הַמַּדְרֵיגוֹת, וּבִכְלָלָן בְּחִינַת הָאָדָם הָעֶלְיוֹן הַנִּקְרָא זָ"א, שֶׁהוּא הֶאָרָה אֱלֹהִית לִהְיוֹת מְקוֹר הַחַיּוּת לְבִי"עַ כוּ' – כּוּלָּם כְּלָא חֲשִׁיבֵיה קַמֵּיהּ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁבְּטֵילִים בְּתַכְלִית כְּטִפָּה לְגַבֵּי יָם אוֹקְיָינוֹס:

שֶׁהַטִּפָּה אַחַת הַנִּמְשֶׁכֶת מִמֶּנּוּ, הִיא בְּטֵילָה בִּמְצִיאוּת לְגַבֵּי הַיָּם אוֹקְיָינוֹס עַצְמוֹ הַסּוֹבֵב כָּל הָעוֹלָם – כַּמָּה אֶלָפִים פַּרְסָאוֹת, שֶׁנִּמְצָאוּ בּוֹ רִיבּוֹא רִבְבוֹת טִיפִּין כָּאֵלּוּ, שֶׁיְּלֵאָה שֵׂכֶל הָאָדָם לְשַׁעֵר הָרִיבּוּי הַמּוּפְלָג;

כְּמוֹ כֵּן וְיֶתֶר עַל כֵּן הוּא עֵרֶךְ הַחַיּוּת הַנִּמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ לְהָאִיר בִּבְחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת כּוּלָּן, אֲשֶׁר מִכְּלָלָן הוּא גַּם הַהֶאָרָה הַנִּקְרָא "אָדָם דַּאֲצִילוּת",

---

19) רְאֵה גַּם תַּנְיָא, אַגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן כח (קמז, ב). דִּבּוּר הַמַּתְחִיל לָמָּה נִסְמְכָה.

20) אִיסּוּר עֲבוֹדַת כֹּהֵן בְּעַל מוּם, וּכְנִיסָתוֹ לַהֵיכָל. – לְעֵיל לא ב. וּרְאֵה גַּם תּוֹרָה אוֹר וַיֵּשֶׁב כח, ב. לְעֵיל מִצְוֹת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל פֶּרֶק ג.

21) יְחֶזְקֵאל א, כו: "וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם עָלָיו מִלְּמָעְלָה".

22) בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ה שָׁם: בְּדוּגְמָא.

23) בְּרֵאשִׁית א, כו.

24) חֵלֶק ב נב, א.

25) פְּנֵי הַמֶּלֶךְ מְאִירִים.

26) בֵּיאוּרֵי הַזֹּהַר לְאַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי מד, א [צט, ד] וְאֵילֶךְ. וְשָׁם:

"שֹׁרֶשׁ בְּנִין זָ"א הוּא מִן הַחֲסָדִים דַּיְקָא, כִּי לְכָךְ נִקְרָא זָ"א שְׁמַיִם כַּיָּדוּעַ פֵּירוּשׁ שָׁם מַיִם, לְפִי שֵׁיֵּשׁ בּוֹ הִתְגַּבְּרוּת אוֹר הַחֶסֶד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב 'כִּי אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה', שֶׁבְּנִין הָעוֹלָם, שֶׁהוּא זָ"א כַּיָּדוּעַ, הוּא עַל יְדֵי הִתְגַּבְּרוּת מִי הַחֲסָדִים".

"דְּאַנְפּוֹהִי דְּמַלְכָּא נְהִירִין כוּ'": "שֶׁבָּא לְפָרֵשׁ שֶׁעִיקַּר הַנְהָגַת הַמְּלוּכָה בְּחֶסֶד דַּיְקָא, וּלְכָךְ אַנְפּוֹהִי נְהִירִין. וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּמִשְׁפָּט וְדִין מֶלֶךְ יַעֲמִיד אֶרֶץ, אֲבָל הַדִּין וְהַמִּשְׁפָּט שֶׁמִּבְּחִינַת הַגְּבוּרוֹת הֵם כְּלוּלִים בְּהָעֶלֶם גָּדוֹל בְּתוֹךְ הַחֶסֶד הַמֵּאִיר בְּפָנָיו, וְהַטַּעַם הוּא, לְפִי שֶׁעִיקַּר בִּנְיַן בְּחִינַת זָ"א שֶׁנִּקְרָא מֶלֶךְ הוּא עַל יְדֵי תִּגְבּוֹרֶת הַחֲסָדִים".

27) חֵלֶק א מ, ב.

28) וּבְעוֹלָמוֹת תַּחְתּוֹנִים.

29) וְלָכֵן תִּקְּנוּ חֲזַ"ל . . דִּבּוּר הַמַּתְחִיל בְּרַכַּת: **מִשְׁנָה וְתוֹסֶפְתָּא סוֹף פִּסְחִים**. – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים שָׁם עַמּוּד סג.

30) רְאֵה רַש"י פְּסָחִים קכא, א דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּרַכַּת".

(עַל שֵׁם הֱיוֹתָהּ מָקוֹר לְבִי"עַ עַל יְדֵי חַבַּ"ד שֶׁבָּהֶן נִבְרָא הָעוֹלָם. וְכֵן "עוֹלָם **חֶסֶד** יִבָּנֶה"[31]; "**בְּמִשְׁפָּט** יַעֲמִיד אָרֶץ"[32]; "**וְרַחֲמָיו** עַל כָּל מַעֲשָׂיו"[33] וְכוּ'),

לְגַבֵּי עַצְמִיּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהַמְשְׁכוּתוֹ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ הוּא רַק כְּמוֹ טִפָּה אַחַת מִיַּם אוֹקְיָינוֹס, וְיוֹתֵר עַל כֵּן רָחוֹק הָעֲרֵךְ בֵּינֵיהֶם, עַד שֶׁאֵין הַמָּשָׁל דּוֹמֶה לַנִּמְשָׁל:

כִּי הַטִּפָּה מֵאוֹקְיָינוֹס, אַף שֶׁהִיא בְּטֵילָה בְּמִיעוּטָהּ בַּיָּם הַגָּדוֹל הַכּוֹלֵל חֲלָקִים וְטִיפִּים כָּאֵלּוּ אֵין מִסְפָּר, אַף עַל פִּי כֵן, אֵין זֶה אֶלָּא לְעִנְיַן הָרִבּוּי וּמִיעוּט, אֲבָל מִצַּד עֶצֶם מָהוּתָם הֲרֵי יֵשׁ לָהֶם עֵרֶךְ – שֶׁשְּׁנֵיהֶם מָהוּת אֶחָד וְהוּא – מַיִם.

(רַק שֶׁזֶּה רַב וְזֶה מְעַט. וְגַם הָרִבּוּי יֵשׁ לוֹ מִסְפָּר – כַּמָּה מִילְיָיאן מִילְיָיאן טִיפִּים עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא[34] עַל שֶׁיּוּכַל לְשַׁעֵר כַּמָּה טִיפִּים יֵשׁ בַּיָּם. וְאִם כֵּן, גַּם מִצַּד הָרִבּוּי יֵשׁ לָהֶם עֵרוּךְ עַל כָּל פָּנִים).

אֲבָל לְמַעְלָה, אֵין בְּחִינַת הֶאָרָה אֱלֹהִית הַנִּמְשֶׁכֶת מִמֶּנּוּ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אֵין לָהּ עֵרֶךְ וְיַחַס לְעַצְמוּת הַמַּאֲצִיל הַנִּשְׂגָּב לְבַדּוֹ, וְאֵינוֹ מִמָּהוּתָהּ כְּלָל, כְּמַאֲמַר אֵלִיָּהוּ[35]: "וְלַאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל"[36], כִּי קַמֵּיהּ יִתְבָּרֵךְ – אֲצִילוּת וַעֲשִׂיָּה שָׁוִים מַמָּשׁ, לְפִי שֶׁהַכְּפָלָאתוֹ עַל שְׁנֵיהֶם בְּשָׁוֶה.

(וְגַם לְעִנְיַן הָרִבּוּי וּמִיעוּט אֵין עֵרוּךְ מַמָּשׁ, וְלֹא שֶׁיִּהְיֶה הָרִבּוּי בְּגֶדֶר מִסְפָּר, אֶלָּא כְּלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבִיָּה. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"לִקּוּטֵי אֲמָרִים"[37] שֶׁזֶּהוּ פֵּירוּשׁ "אֵין עֵרוּךְ כוּ'").

וְהִנֵּה בִּתְחִלַּת הַבְּרִיאָה הָיָה הַמְשָׁכָה זוֹ מֵהַמַּאֲצִיל יִתְבָּרֵךְ לִהְיוֹת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְהִתְהַוּוּת הֶאָרָה מְצוּמְצֶמֶת הַנַּ"ל – מִמֵּילָא וּמֵעַצְמוֹ, כִּי לֹא הָיָה עֲדַיִן מִי שֶׁיְּעוֹרֵר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[38]: "וְאָדָם אַיִן לַעֲבוֹד כוּ'", אֶלָּא שֶׁנִּתְעוֹרֵר מֵעַצְמוֹ מִצַּד "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא"[39], אֲבָל עַתָּה צְרִיכִים לְהַעֲלָאַת מַ"ן כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ בִּבְחִינַת הַהֶאָרָה שֶׁבְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, בְּסוֹד "תּוֹסֶפֶת מְרוּבָּה עַל הָעִיקָּר",

אִי לָזֹאת הוּא אֲכִילַת אָדָם שֶׁלְּמַטָּה אֶת הַזֶּבַח, שֶׁבָּזֶה מְעוֹרֵר אֲכִילַת אָדָם הָעֶלְיוֹן, רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁמַּמְשִׁיךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר חָדָשׁ מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ לְתוֹךְ אָדָם הָעֶלְיוֹן, שֶׁהוּא הֶאָרָה שֶׁבְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁבְּבוֹא בּוֹ אוֹר חָדָשׁ מִתְחַזֵּק כֹּחוֹ, וְנִקְרָא "אֲכִילַת אָדָם" עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל.

(וְהַמְשָׁכַת אוֹר חָדָשׁ זֶה, הוּא דַּוְקָא עַל יְדֵי **אֲכִילַת בְּשַׂר הַזֶּבַח**, שֶׁכְּבָר נִבְרַר וְנַעֲשָׂה מַ"ן, שֶׁאֲזַי עוֹלֶה וּמַמְשִׁיךְ מַ"ד מִ"מְּקוֹרָא דְּכוּלָּא" – לְהָאָדָם כַּנַּ"ל. אַךְ כְּדֵי לְעוֹרֵר כָּל כַּךְ לְמַעְלָה, צָרִיךְ לִבְרָכָה תְּחִלָּה).

וְעַל זֶה מְבָרְכִים תְּחִלָּה קוֹדֶם אֲכִילַת הַזֶּבַח, לְהַמְשִׁיךְ עַל יְדֵי הַבְּרָכָה מִמְּקוֹר כָּל הַחַיִּים, בְּחִינַת עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁיַּשְׁפִּיעַ הַשֶּׁפַע לְתוֹךְ הָאָדָם הָעֶלְיוֹן. וּמַה גַּם שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ הַכֹּחַ וְהַיְכוֹלֶת הַזֶּה שֶׁעַל יְדֵי אֲכִילַת הָאָדָם הַכֹּהֵן שֶׁלְּמַטָּה בְּשַׂר הַזֶּבַח גַּשְׁמִי יְעוֹרֵר אֲכִילַת אָדָם דִּלְעֵילָא, שֶׁגַּם לָזֹאת צְרִיכִים לְהַמְשִׁיךְ הֶאָרָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה.

31) תְּהִלִּים פט, ג.

32) מִשְׁלֵי כט, ד.

33) תְּהִלִּים קמה, ט.

34) הוֹרָיוֹת י, א.

35) תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה ("פְּתַח אֵלִיָּהוּ") יז, ב.

36) וְהוּא אֵינוֹ מִכָּל הַמִּדּוֹת הֵלָּלוּ כְּלָל.

37) תַּנְיָא פֶּרֶק מח.

38) בְּרֵאשִׁית ב, ה.

39) מִיכָה ז, יח.

40) שְׁמוּאֵל־א ט, יג.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ובזה יובן מ"ש בסש"ב כי קרוב אליך כו' בפיך ובלבבך כו' דלכאו' מ"ש ובלבבך הוא נגד החוש, ומתרץ לפי שהצדיקי' לבם ברשותם, והמוח שליט על הלב, ורק רשעים הם ברשות לבם, ולא דברה תורה במתים שבחייהם קרוי' מתי', ולכן קרוב הדבר מאד. ומה שלכאו' אינו מובן כ"כ שהרי אמרו רק הצדיקי' לבם ברשותם, ויש לדייק ולא בינונים, והגם שכתי' ועמך כולם צדיקי' כו' מ"מ אנו רואי' שלא כל אדם לבו ברשותו. אך זה יש לתרץ עם מה שהקדים בפיך קודם לבלבבך, שהי' צריך לומר בלבבך תחלה ואח"כ בפיך כמו בק"ש שנא' בכל לבבך קודם לודברת בם, אך זהו מעלת הצדיקי' שלבם ברשותם, אבל הבינונים צ"ל בפיך תחלה, והיינו כי בפיך הוא בחי' הדבור בתורה שעי"ז קרוב לכל אדם להיות מוח שליט

על הלב, שהתורה נק' שלום כמארז"ל ע"פ או יחזיק במעוזי כו' כל העוסק בתורה משים שלום בפשמ"ע ושלום בפשמ"ט, שלום בפמשמ"ע הוא בחי' החבור בין מוח ללב שהם בחי' י"ה, חכ' מוחא ובינה לבא שהם שני הפכי', שהלב הוא בחי' יסוד אש, והמוח הוא יסוד המי' שהמוח הוא קר ולח, וע"י התורה משים שלום בפשמ"ע שיהי' נמשך שיהי' מוח שליט על הלב, ושלום בפשמ"ט בחי' ו"ה המשכת הקול בדבור, שהוא"ו הוא המחבר ב' ההי"ן כנ"ל שיומשך ההמשכה מבחי' ה' עילאה בה' תתאה ע"י הקול כו'. והנה דבור התורה זהו קרוב לכל אדם אפי' בינוני, שהרי יכול להניח שכלו ומחשבתו בבחי' דבור התורה, וע"ז אמר כי קרוב אליך הדבר מאד, ואם תאמר איך הוא קרוב שהרי זה נגד החוש, ע"ז תירץ בפיך, שע"י פיך הוא הדבור בתורה עי"ז נעשה בלבבך שיהי' המוח שליט על הלב וה"ז קרוב מאד.

וזהו שאמר כאן בפיך קודם לבלבבך, שבק"ש שא' בכל לבבך קודם, לפי שבק"ש מדבר בצדיקי' שהרי אמר תחלה שמע ישראל הוא בחי' כי שרית עם אלקים, בחי' עושים רצוש"מ, הם הצדיקי' שהפכו את הרע ע"י העבודה בבחי' אתכפיא ואתהפכא כו' לכן א' בכל לבבך ואח"כ ודברת ואח"כ וקשרתם, וכן ביעקב כתי' הקל קול יעקב, קל הראשון תפלה מח', ואח"כ קול דתורה, ואח"כ יעקב בחי' מעשה המצות בחי' יעקב עבדי, משא"כ בפ' כי קרוב שמדבר בבינונים שלהם אין בנקל כ"כ להיות בבחי' מוח שליט על הלב, וע"ז אמר שמ"מ קרוב אליך מאד ע"י בפיך בחי' הדבור דתורה, ועי"ז נעשה ובלבבך שיהי' המוח שליט על הלב, ואז אין הידים ידי עשו שולטות, וכמארז"ל כשהקל קול יעקב כשמצפצפין בבתי מדרשות אז אין הידים כו'.

כי קרוב אליך (ב)

בס"ד. (ש"פ נצו"ר, ל"ב).

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

פא) **וזהו** דאי' בע"ח בההפרש באופני הגילוים באצי' והגילוי שמאצי' לבי"ע, דאוא"ס מאיר בכתר וחכ' בקירוב מקום כו' ובז"א דרך חלון ובמל' דרך נקב ומאצי' לברי' דרך מסך כו'. דההפרש בזה הוא דבמדרי' דאצי' הכל הוא בחי' אותו מהות אור רק שהוא בבחי' מיעוט כו', וע"כ גם בבחי' מל' שהאור בדרך נקב לבד ובבחי' מיעוט הרבה, מ"מ מאחר שהוא אותו מהות האור הרי ביכולת להרחיב הנקב ויהי' האור בריבוי כמו דרך חלון כו'. וכמו אור השמש המאיר דרך נקב מאחר שהוא מהות אור השמש שמאיר דרך הנקב יכולים להרחיבו להיות כמו חלון כו'. אבל כאשר ההמשכה היא דרך מסך הרי גם כשירבה האור מעבר למסך מ"מ יהי' הגילוי שאחר המסך בבחי' אור של תולדה לבד כו'. והענין הוא משום דגם בבחי' מיעוט האור יש בו בהעלם בחי' ריבוי האור רק שבגילוי הוא בבחי' מיעוט האור שזה יכול התחתון לקבל כו'. וכמו בהשפעת השכל מן המשפיע אל המקבל הרי מה שבא בגילוי אל המקבל הוא רק חיצוניו' השכל דהפנימיו' אינו יכול לקבל, ובאמת הרי יש בזה פנימיו' השכל ג"כ שז"ע לעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה, שאין הכוונה שלא ישפיע לו את אור השכל בשלימות כ"א שיהי' בבחי' מועט המחזיק את המרובה, והוא שבהעלם יש בזה כל הפנימיו', רק מה שנגלה אל המקבל הוא החיצוניו' לבד כו', וזהו דקאים אינש אדעתי' דרבי' לאחר מ' שנין שע"י היגיעה אח"כ בהשכל הנשפע לו ה"ה בא על הפנימיו' שבזה כו'.

וכמו"כ הוא בבחי' הריבוי ומיעוט למע' שבחי' מיעוט האור הוא שבגילוי מאיר רק בחי' החיצוניו' ובבחי' צמצום כו', אבל בהעלם יש בזה גם בחי' הפנימיו' כו'. וצ"ל שכן הוא גם במוחין ומדות דהגם שהמדות הן מובדלים בבחי' המציאות ובבחי' הישות שלהם מבחי' המוחין (וכמו שנת"ל פל"ג דכל ענין המדות הו"ע הרגש עצמו כו'), ולכן מבחי' הגילוי דמוחין א"א להיות מציאות המדות כו' וכמשנת"ל, מ"מ צ"ל שיש בזה בהעלם גם בחי' הגילוי שבמוחין שהרי המדה היא באה מההתבוננו' דוקא, שז"ע האה' שע"פ טו"ד שלולא ההתבוננו' לא תהי' האה' וע"י ההתבוננו' דוקא נולדה האהבה כו', וע"כ הגם שזהו לאחר שנתעלם אור המוחין זהו מפני שבעת גילוי המוחין אינו שייך לבחי' המורגש דמדות, ולאחר שמתעלם אור המוחין ה"ה בא לבחי' המורגש דמדות

כו', מ"מ יש בהמדות מאור המוחין מאחר שזהו עילת המדה כו'. וכמו בפסק דין שבא לאחר אריכות הפלפול בסברות וטעמי' הרי יש בהפסק דין בהעלם כל אריכות הפלפול, הגם שבעת שמתעסק בהשגת הסברות והטעמי' ובפלפול הענין ה"ה למע' עדיין מהמדה היינו הפס"ד בפו"מ, מ"מ הרי בפס"ד יש בהעלם כל האריכות כו'. כמו"כ בהמדה יש בה בהעלם אריכות ההתבוננו' שממנה באה כו' (וגם מה שמדות שע"פ השכל הן באופן אחר מהמדות טבעיים שמתעוררים שלא ע"פ השכל, ה"ז גילוי המוחין במדות והיינו שבהמדה נראה ונגלה בחי' השכל שהיא מדה שכליות כו'), ובשעת ההתבוננו' יש ג"כ התפעלו' המדו' שהו"ע התפעלו' שכלי, ואח"כ בהתפעל' המדה יש בזה מבחי' המוחין כו'. וכנודע דכל השגה אלקי' יש מדה פרטיות הבאה מהשגה זו כו', וע"כ בעת ההשגה יש התפעלו' המדה בשכל, רק שאז המוחין בהתגלות והמדה היא בהעלם, ובעת התפעלות המדה יש בה ג"כ בחי' אור המוחין רק שהמדה היא בהתגלו' והמוחין בהעלם כו'. ואור המוחין שבא בהמדה הוא החיות שבהמדה שזהו חיות המוחין לא חיות המדה מצ"ע, דחיות המדה מצ"ע היא בבחי' התלהבות כו', ובהמדות שע"פ טו"ד החיות שבהם היא מבחי' המוחין כו'. ולבד זאת דאור המוחין הוא בבחי' מקיף על המדות בעת התפעלות המדות, והו"ע הרגש האור אלקי המושג שצ"ל בעת התעוררו' והתפעלו' המדות, הנה החיות שבהתפעלו' המדה גופא הוא החיות של ההשגה האלקי', שבההשג' וההתבוננו' יש בה חיות ותענוג, והחיות הזה הוא שמאיר ומורגש בהמדה כו'. והראי' שהרי כאשר מתעלם אור המוחין לגמרי והמדה נשארה עכ"פ (שז"ע עו"ע שהעלול נשאר גם לאחר הפסק העילה כו') אין בה חיות כו', רק שהיא אז בתוקף יותר שזהו מצד המדה בעצם כו' וכמ"ש במ"א, אבל חיות לא יש בה כו', ובכדי להיות חיות בהמדה זהו דוקא ע"י התחדשות ההתבוננו' והשגה כו'. הרי שבהמדה יש גילוי אור מהמוחין ובהעלם יש בה כל האריכות רק שנעלם מאד (לפי שבעצם הם מהותים נבדלים ולא כמו בעו"ע במוחין גופא מהמשפיע אל המקבל שהחיצוניו היא ג"כ מוחין ואין הפנימיו' שבה בהעלם כ"כ כו'), וגם שהרי בגדלות המדות הרי מאיר אור המוחין בגילוי ממש, והן המדות שבאים בדרך ממילא מהמוחין, והוא בבחי' פנימיו' המוחין וההשגה בעצם הענין האלקי שמתפשט האור ומאיר בגילוי בלב, שהמדו' מתפעלי' ממילא מהמוחין ובהתפעלות בלתי מורגשת כו'. והו"ע גדלות המוחין והמדות כו' וכמ"ש במ"א. הרי שבהמדות בבחי' גדלות שבהם יכול להיות גילוי המוחין, א"כ מובן שאפשר להיות התרחבות המדות להיות בהם גילוי המוחין, והיינו מפני שגם בבחי' קטנות המדות יש בהם בחי' המוחין בהעלם כו' (וסדר העבודה תחלה צ"ל העבודה בבחי' חיצוניו' המוחין וחיצוניו' המדות דהיינו בחי' חיצוניו' הלב, ועי"ז דוקא בא אח"כ לבחי' פנימיות הלב וגם לבחי' תעלומו' הלב שזהו מבחי' פנימיו' בינה ופנימיות חכ' כו', והו"ע הלב מבין והלב רואה וכמ"ש ולבי ראה כו'). ומכ"ז מובן למע' דגם בבחי' או"פ הענין דריבוי ומיעוט האור אין זה בחי' התחלקו' ממש, משום שבהמיעוט יש בו בהעלם גם בחי' הריבוי כו', ומכ"ש בבחי' האו"מ שאין זה התחלקות כו'. די"ל דבאו"פ בחי' מיעוט האור הוא בחי' חלישות עכ"פ כו', וע"ד בחי' מיעוט האור דתיקון שהוא בבחי' חלישות ונק' רך כקנה כו'. וכנודע דקשה כארז ורך כקנה זהו בחי' תהו ותיקון דבתהו שהי' ריבוי האור הוא קשה כו', ובתיקון שנעשה מיעוט האור ה"ה בבחי' חלישות שז"ע רך כקנה כו' (והגם שאינו דומה לגמרי דבתיקון החלישות הוא ע"י שהאור בא בבחי' התחלקות פרטים והיינו מה שכל מדרי' נתחלקה לריבוי פרטים, וכאן אין זה בבחי' התחלקות פרטי', וכמו חלישות המדות לגבי המוחין שזהו רק מצד מיעוט האור לבד לא מצד מה שהמדה גופא מתחלקת למדרי' פרטים כו'. הנה בתיקון ג"כ בכדי שיהי' התחלקו' האור למדרי' פרטים, צ"ל המיעוט בכללות האור שזהו בחי' החלישות בכלל הנעשה ע"י ש' מ"ה דתיקון להיות האור בבחי' מיעוט, ועי"ז יוכל להיות ההתחלקו' כו'. וכמו"כ כאן בחי' המיעוט בכלל הוא בחי' חלישות כו'), דלהיות דכללות ענין או"פ הוא בחי' גילוי וכאשר הגילוי הוא במיעוט, הגם שיש בזה בהעלם בחי' ריבוי האור מ"מ ה"ז נחשב כפי מדרי' בחי' הגילוי דוקא. וכמו בחי' חיצוניו' המוחין הגם שבהעלם יש בזה בחי' הפנימי מ"מ ה"ז בכל הפרטים כפי מדרי' חיצוניו' המוחין כו'. שהרי יש הפרש גדול בין פנימיו' המוחין לחיצוניו' המוחין בענין ההתפשטו' וההתלבשו' שבהם דבחי' פנימיו' המוחין מתפשטי' ומאירים גם בלב והוא שמהות המוחין עצמן מאירים בלב כו', משא"כ בחיצוניו' המוחין שאין מהות ההשגה מתפשטת בלב כ"א רק הארה לבד כו', ובד"כ מה שנמשך בלב הוא הבכן לבד כו' וכמ"ש במ"א. וכן בהתלבשו' שלהם הרי פנימיות המוחין שמתלבשים במדות היינו בגדלו' המדות שהן כמהות מוחין בלתי מורגשים כו', וחיצוניות המוחין מתלבשים במדות מורגשים בבחי' יש כו', הרי שעם היות שבחיצוניו' המוחין יש בחי' הפנימיו' מ"מ ה"ז בכל הפרטים כפי

בחי' החיצוניו' כו'. וז"ע החלישות שבהאור דלהיות שהגילוי הוא בבחי' מיעוט ה"ה בבחי' התפשטות והתלבשות וכה"ג הכל כפי בחי' המיעוט כו', משא"כ באו"מ הגם שהוא בבחי' מיעוט ה"ז בבחי' התוקף ממש כמו בבחי' ריבוי האור כו'.

קיצור. וזהו דבאצי' הגם שמתמעט האור ממדרי' למדרי' מ"מ יכול להיות בזה התרחבות, משא"כ מאצי' לבי"ע, והענין הוא משום דבמיעוט יש בו בהעלם בחי' הריבוי, וכמו בחיצוניות השכל הנשפע להמקבל יש בחי' הפנימיות וכן גם במדות יש בהם בחי' המוחין גם כשנעשית מדה מורגשת, וזהו החיות של המדה, ובגדלות המדות יש גילוי המוחין, הרי שאין זה התחלקות באמת גם באו"פ וכ"ש באו"מ, דבאו"פ המיעוט הוא בחי' חלישות האור עכ"פ, ולכן בכל עניניו הוא כפי בחי' המיעוט, ובהאו"מ המיעוט הוא בתוקף כמו הריבוי.

ד"ה בסוכות תשבו כו', תער"ג

בס"ד. ליל ב' דחה"ס, תער"ג

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף"[1].

יש להבין, מהו החידוש ש"טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף"? איזה חידוש הוא זה, שהתורה טובה יותר מאלפי זהב וכסף? התורה היא הרי חכמה ושכל, שזהו רוחניות, וזהב וכסף הם גשמיות. גם בר־דעת קטן מאוד מבין שרוחניות עדיפה על גשמיות.

בספרי הקבלה, אהבת ה' יתברך נקראת כסף, ויראת ה' יתברך – זהב. "אלפי" משמעו לימוד והנהגה.

מפרש הרבי נשמתו־עדן[2], שדוד המלך עליו־השלום אומר שמה שהנשמה לומדת תורה בעולם הזה בפה הגשמי, נעלה מעבודת והנהגת הנשמה למעלה, לפני שה' יתברך שלח אותה למטה – שזהו "אלפי זהב וכסף", אהבה ויראה.

הטעם לזה ש"טוב לי תורת פיך", שהנשמה לומדת ומקיימת מצוות בעולם הזה, יותר מעבודת הנשמה באהבה ויראה בעולמות העליונים הוא, כי הכוונה העליונה היא שבני ישראל יבררו את העולם על־ידי עבודתם בתורה ומצוות ומעשים טובים.

כל נשמה שבאה לעולם יש בה כוונה פרטית, ויש לה שליחות מיוחדת שהיא צריכה לבצע בעולם, ולכל נשמה נותנים מספר שנים מסוים כמה היא תחיה בעולם הזה כדי למלא את הכוונה והשליחות שבגללן היא ירדה לעולם.

כתוב[3] "ימים יוצרו ולו אחד בהם" – הימים נבראו בכוונה שיהיה ה"אחד", "אחד" ראשי־תיבות **א'ח'ד'**.

א' – אלופו של עולם, אדון העולם, **ח'** – שבעת הרקיעים והארץ, **ד'** – ארבע רוחות העולם[4].

הרקיעים והארץ עם כל ארבע רוחות העולם וכל אשר בהם, הן צבא השמים והן צבא הארץ, כולם בטלים לאלקות.

---

1) תהלים קיט, עב.

2) רבנו הזקן (בעל התניא), בספרו תורה אור, תחלת פרשת וישב [הערת כ"ק אדמו"ר] כו ע' ד.

3) תהלים קלט, טז.

4) שו"ע אורח חיים סימן סא. לקוטי תורה תזריע, כג, ג.

זהו "ולו אחד בהם" שבעבורו נותנים את הימים – כדי שהאדם יוכל לבצע את הכוונה שלשמה ירדה הנשמה לעולם.

הנשמה יורדת לעולם למשך שנים, כמו שכתוב[5] "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה", וכמו שכתוב עוד[6] "והיו ימיו מאה ועשרים שנה" – חיי האדם הם שבעים, שמונים, מאה ועשרים שנה – גם משך שנים אלו אין לו ערך לגבי מספר השנים שהנשמה נמצאת בשמים ומצפה עד שהיא תרד למטה;

על־ידי זה שהנשמה למטה לומדת תורה ומקיימת מצוות, נפעלת עליה בנשמה.

מכך מבינים את המעלה בזה שהנשמה למטה מקיימת תורה ומצוות – שעל־ידי כך נפעלת עליית הנשמה בדרגה כזו, נעלית מכפי שהיא היתה קודם לכן.

קיצור. שואל מהי ההשוואה בין זהב וכסף שהם גשמיים, לתורה שהיא חכמה ורוחנית. אלא הכוונה היא שעבודת הנשמה בתורה ומצוות בעולם הזה, נעלית מעבודתה באהבה ויראה בעולמות הנעלים. לכל נשמה יש שליחות מיוחדת לבצע, אשר לשם כך נותנים לה מספר שנים מסוים.

ב.

כתוב "כל ישראל בני מלכים הם"[7].

הנשמות באות מספירת המלכות. הגם ששורש הנשמות הוא בספירת החכמה, ההחלטה שהנשמה תרד לעולם לכמה שנים, זהו מספירת המלכות.

כתוב בזוהר[8] "ההוא דרגא דכל יומין ושנין דבר נש ביה תלין, דדא היא ה' בתראה" [=הדרגה ההיא, שכל ימיו ושנותיו של האדם בה תלויים, שזו היא אות ה' אחרונה (של שם ה')].

ישנה דרגה מסויימת למעלה, שבדרגה זו תלוי כל התוכן של ימיו ושנותיו של אדם. דרגה זו היא הה' האחרונה של שם הוי':

בשם הוי' יש ארבע אותיות – י'ה'ו'ה', וכפי שהן בספירות, י' היא ספירת החכמה, ה' היא ספירת הבינה, ו' הן שש המידות חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד

– כמו שכתוב[9] "לך הוי' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ", ש"גדולה" היא מדת החסד, כידוע[10] שהמקובלים הראשונים קראו למדת החסד בשם "גדולה". וזה שכתוב "כי כל בשמים ובארץ", הכוונה במילת "כל" למדת היסוד. הרי שבפסוק זה נימנות כל שש המידות, וזוהי האות ו' של שם הוי' –

והאות ה' האחרונה, היא ספירת המלכות, שבספירת המלכות תלוי כל תוכן הימים והשנים שיש לאדם לחיות בעולם.

טעם הדבר מדוע דוקא בספירת המלכות תלוי תוכן חיי האדם, הוא מפני שספירת המלכות היא הספירה שעל־ידה מחיה ה' יתברך ומהווה את העולם, כמו שכתוב[11] "ואתה מחיה את כולם", וכתוב בזוהר[12] ש"ואתה" זוהי ספירת המלכות.

---

5) תהלים צ, י.
6) בראשית ו, ג.
7) שבת סז, ע"א. לקוטי תורה, במדבר ה, ע"ב.
8) חלק א קכב, ע"א.
9) דברי הימים א כט, יא.
10) אור התורה, וירא ע' קעט.
11) נחמיה ט, ו.
12) חלק א רה, ע"א. חלק ב קד, ע"א.

במדרש[13] כתוב "אל תקרא מחיה אלא מהווה". החיות האלקית שמחיה את העולם אינה רק מחיה, אלא גם מהווה את העולם, שעל־ידי ספירת המלכות מתבצעת הכוונה העליונה של קיום העולם.

נאמר[14] "מלכותך מלכות כל עולמים", ש"כל עולמים" — מריש כל דרגין [=מתחילת כל הדרגות] עד העולם התחתון — ההתהוות והחיות של כל עולם היא על־ידי ספירת המלכות.

ספירת המלכות של העולם היותר נעלה, היא שורש העולם הנחות ממנו. הדרגה הנחותה ביותר של ספירת המלכות של העולם הגבוה יותר, שהיא שורש העולם הנחות, זוהי הדרגה הנעלית ביותר בעולם הנחות, כמו שכתוב[15] "מלכות דאצילות נעשה עתיק וכתר לעולם הבריאה".

ספירת המלכות היא הספירה האחרונה בכל עולם, כמו שכתוב[9] "לך ה' הממלכה", זו ספירת המלכות. זה כתוב לאחר כל הספירות, כי ספירת המלכות היא הספירה האחרונה בכל עולם.

כן הוא גם בעולם האצילות, ספירת המלכות היא הספירה האחרונה, כמאמר שמלכות היא "סופא דכל דרגין דאצילות"[16].

עשר הספירות הן מספירת החכמה עד ספירת המלכות. לפני ספירת החכמה, ישנה ספירת הכתר שאינה נמנית בין עשר הספירות, כי ספירת הכתר היא דרגה ממוצעת[17] בין שני העולמות.

וזהו שספירת המלכות של העולם הנעלה נעשית ספירת הכתר של העולם הנחות, כיון שספירת הכתר היא השורש של כל עשר הספירות של עולם זה.

קיצור. מבאר שההחלטה על ירידת הנשמה ולכמה שנים, היא בספירת המלכות שהיא האות הרביעית של שם הוי', ועל־ידה מתבצעת הכוונה של הבריאה והחיים של כל העולמות והברואים שלהם.

ג.

בספירת הכתר יש שתי דרגות. דרגה אחת נקראת 'עתיק' והשניה 'אריך'.

'עתיק' משמעו מסולק, כמו שכתוב[18] "ויעתק משם", הוא עבר משם. כפי שהתרגום[19] מפרש "ואסתלק מתמן". זוהי דרגת 'עתיק' שבספירת הכתר, שלמרות שדרגה זו היא בספירת הכתר של העולם, דרגת 'עתיק', בעצם ענינה, היא מסולקת ומופשטת מהעולם.

הדרגה השניה בספירת הכתר נקראת 'אריך'.

'אריך' תרגומו ארוך. יש אריכות וקיצור, שלמרות שבקיצור ישנו התוכן של כל האריכות, והקיצור הוא בהתאם לתוכן האריכות, עם זאת הקיצור אינו בערך לאריכות.

למשל, ב'קיצור־שולחן־ערוך' כתוב פסק הדין של כל הלכה, כפי שההלכה נמצאת באריכות בגמרא ופוסקים, אבל פסק הדין אינו בערך ההלכה כפי שהיא בגמרא ופוסקים. אף שפסק הדין הוא טוב וברור, אך בקיצור חסר האור הפנימי והחיות של ההלכה.

למשל: מצות הטהרה, חינוך, כשרות של מליחה ותערובות בשר בחלב, כל ההלכות הללו כפי שהן כתובות ב'קיצור שולחן ערוך' זהו רק פסק ההלכה,

---

13) ראה ראשית חכמה שער הקדושה סוף פ"ז [הערת כ"ק אדמו"ר].
14) תהלים קמה, יג.
15) לקוטי תורה, מסעי צב, ע"ב.
16) זוהר, חלק ג קעא ע"א.
17) סידור עם דא"ח שו, ע"ב.
18) לך יב, ח. תולדות כו, כב. לקוטי תורה, במדבר סז, ד. דברים סא, ג.
19) אונקלוס על הפסוק.

— שבזמנים מסוימים על האשה להתנהג כך, או שכך צריך להיות חינוך של ילד — שיש להרגיל אותו בנטילת ידים, לישון בכיסוי הראש, ומיד שמתחיל לדבר, גם אם לא ברור לגמרי, יש לומר אתו את הפסוק "שמע ישראל", וכשהוא גדל עוד, יש להרגילו בשמירת שבת, וכך גם לגבי דיני שבת, מליחה ושמירת בשרי מחלבי. אך כל זה אינו אלא פסק ההלכה מה צריך לעשות ומה אסור לעשות —

ואילו כל ההלכות הללו כפי שהן בגמרא ופוסקים, נוסף לזה שבכל הלכה יש טעם והבנה, איך מצוה זו כתובה בפסוק ואיך זו היא הלכה למשה מסיני, מלבד זאת, בכל מצוה מדובר בפרוטרוט על כל פרטי הדינים ומבוארת גם החומרה שבכל הלכה.

למשל, כל עוד האשה לא טבלה בזמן המסוים במקוה כשר, זה איסור כרת, ובספרים מסופר אודות השכר הגדול והילדים הטובים שנולדו לנשים ששמרו על הדינים הללו בהידור, והעונשים הגדולים, חס־ושלום, של ילדים חולים ורעים שהיו לנשים שזלזלו במה שה' יתברך ציוה להן.

כך גם בכל ההלכות, אך בקיצור שולחן ערוך כתובה רק ההלכה הפסוקה.

כך יובן גם בספירת אריך, שמשמעה אריכות: עשר הספירות מחכמה עד מלכות מתחלקות לשני חלקים. שלוש שכליות — חכמה, בינה ודעת, ושבע מידות — חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות.

שש הספירות מחסד עד יסוד נקראות זעיר אנפין, כמו, למשל, הקיצור שולחן ערוך, ודרגת הכתר נקראת אריך, כמו, למשל, ההלכה כפי שהיא כתובה בגמרא ובפוסקים באריכות.

קיצור. מבואר שבספירת הכתר יש שתי דרגות. עתיק שמסולקת מהעולם, ואריך ששייכת לעולם, אלא שזהו באריכות לגבי עשר הספירות של העולם, כשם שבגמרא ופוסקים כל ההלכות הן באריכות, עם השכר ועונש, ובקיצור שולחן ערוך הוא פסק ההלכה בלבד.

ד.

דרגת אריך כוללת את כל הספירות מחכמה עד מלכות, שאריך הוא האריכות של כל עשר הספירות.

כשם שבאריכות ההלכות לגבי קצורי הדינים, האריכות היא כמו ענין אחר, אף שהוא אותו הענין שבקיצור, מאחר שיש בו את כל האריכות, כמו גם את הטעמים, בכך הוא נעשה כמו ענין אחר

— כך גם בדרגת אריך לגבי הספירות: אף שאריך כולל את כל הספירות, אבל על־ידי האריכות של דרגת אריך, הגם שאלו הן אותן הספירות שבאות אחר־כך בפרטיות, אבל כפי שהן בדרגת אריך, הן כמו דרגה אחרת לגמרי.

הגם שהספירות כפי שהן באריך, הן בדרגה נעלית יותר מכפי שהן באות אחר־כך בפרט, בכל זאת יש להן שייכות לעולם.

לדרגת אריך יש שייכות לעולם התחתון, ולדרגת עתיק יש שייכות לעולם העליון יותר.

ספירת הכתר היא דרגה ממוצעת בין העולם העליון לעולם התחתון.

בכתר יש שתי דרגות: עתיק ואריך, שדרגת עתיק שייכת לעולם העליון ודרגת אריך שייכת לעולם התחתון.

שתי הדרגות, עתיק ואריך, של העולם התחתון הן בספירת המלכות של העולם העליון, הן קיימות בספירת המלכות — שהיא היסוד והשורש של העולם התחתון.

טעם הדבר שדוקא מלכות, שהיא הדרגה האחרונה של עשר הספירות, היא השורש של העולם התחתון והיא נעשית הכתר של העולם התחתון, הוא מכיוון ששורש המלכות נעלה מכל הספירות, כפי שאנו רואים בחוש בכוחות הנפש שכוח ההתנשאות נעלה מכל הכוחות.

כך גם בספירת המלכות. בשרשה, בספירת הכתר, היא נעלית מכל שאר הספירות, כמו שכתוב בספרים[20] ש"נעוץ תחלתן בסופן" — ספירת הכתר של כל עולם נקראת 'תחילה', וספירת המלכות נקראת 'סוף' — ש'תחילת' הכתר קשורה ב'סוף', בספירת המלכות, ודוקא בספירת המלכות ישנה תחילת הכתר.

כפי שאנו רואים בחוש בגוף האדם, שהרגליים מביאות את הראש למקום כזה שהראש עצמו אינו יכול להגיע לשם, ולפעמים, כאשר יש לאדם כאב־ראש, על־ידי רפואה לרגליים מסייעים לכאב הראש.

כך גם בספירת המלכות ובכתר, שנעיצת ההתחלה של כתר היא במלכות, ולכן ספירת המלכות נעשית השורש, כלומר הכתר, של העולם התחתון.

לכן ספירת המלכות היא הה' האחרונה של שם הוי', שבדרגה זו תלויות שנות האדם, כי תכלית הכוונה של השנים היא לברר את העולם שספירת המלכות מהווה ומחיה.

לכן "טוב לי תורת פיך" שהנשמה לומדת בעולם הזה, "מאלפי זהב וכסף" — מעבודתה באהבה ויראה הקודמות, כי על־ידי זה נפעלת עליה בנשמה.

קיצור. מבואר, כי כשם שעל־ידי זה שכל הלכה נידונת בהרחבה בגמרא ופוסקים עם כל פרטי הדינים והשכר והעונש, הרי זה שונה לגמרי מכפי שאותה הלכה היא בקיצור שולחן ערוך, כך גם 'אריך' שונה מעשר הספירות. מבאר את יתרון המעלה שבספירת המלכות, שהכוונה לכנסת ישראל.

טוב לי תורת פיך [מרחשון ה'תש"ג]

20) אגרת הקודש כ (קל, ע"ב).

ספר השיחות – ה'תש"ד בלה"ק

ל"ג בעומר*

א. סעודת מזונות לפני תפילת ערבית, היה אצל חסידים יראי שמים, אחד מהדברים הקשים. חסידים יראי שמים, היו מתייגעים למצוא היתר על כך. הרה"ח ר' הלל היה אומר בזה כמה טעמים: א) לפני תפילת ערבית מותר[1]. ב) זה דבר המועיל, התפילה נעשית טובה יותר, מכל־שכן לפני ספירת העומר. שהרי בדרך כלל אין רצון לספור, זה דבר קשה, וכשלוקחים קצת 'משקה' בהתוועדות חסידית ו'בדיחא דעתיה', הספירה היא ביתר עונג.

ב. הענין ש"אין המקבל כורת ברית אלא למי שעושה אותו כלי", היה בחינוכי הפרטי, בשלושה זמנים: תרנ"א, תרנ"ד, תרנ"ה. בגמרא[2] נאמר: "אין אשה כורתת ברית וכו'", אך כאן מדברים אודות 'מקבל'. ישנם שלושה ענינים בכלי: חיצוניות הכלי, פנימיות הכלי ותוכיות הכלי, כמו שלשה הארונות שעשה בצלאל, זהב מבפנים ומבחוץ ובתוכו של עץ. בחסידות מוסבר העניין בארוכה, זהב מבפנים - 'יראה עילאה', זהב מבחוץ - 'יראה תתאה', ושל עץ - עניין הצומח, כלומר, החיבור של שתי מדריגות היראה, ש'יראה תתאה' תעלה ל'יראה עילאה', ו'יראה עילאה' תומשך ב'יראה תתאה'.

ג. 'יראה עילאה' איננה העניין של עומק הפלאה והבדלה, ו'יראה תתאה' אין כוונתה - עונשים, השוט.

*) שיחה זו נדפסה בלקוט לג ואח"כ בלקו"ד כרך ד' (ע' תקצט ואילך).

1) ראה בקונטרס ל"ג בעומר ה'שי"ת ע' 215.

2) סנהדרין כב, ב. בשינוי לשון קצת.

גם כשישנם ח"ו עונשים ויסורים, אין הכוונה בגשמיות שבהם, אלא בטוב הנעלם שבהם, כפי שהרבי - הוד כ"ק רבינו הזקן - אומר ב'אגרת הקודש'[3].

'יראה תתאה', היינו, שהאדם יודע שהוא 'תתאה'. 'יראה עילאה', היינו, שהאדם ירצה להיות 'עילאה'. ליראת שמים בכלל, יש שיעור בכל אחד לפי ערכו, כפי שהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר פעם אחת לאחד בקשר לנטילת ידים לסעודה באמצעות מגבת - שזה לא לפי ערכו[4]. אם כי גם ההנהגה של נטילה לסעודה שלש פעמים, הרי על־פי דין מספיק שתי פעמים, אלא שבין חסידים מקובלת ההנהגה ליטול שלוש פעמים[5], אך באשר לזהירות ליטול את הידים באמצעות מגבת - צריכים להיות שייכים לזה.

בחינוכי הפרטי להיות כלי לקבל, וכאמור ישנם בכלי שלושה עניינים, היה זה בשנים תרנ"א, תרנ"ד ותרנ"ה. בשנת תרנ"ד התגלה בפני הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. הוא הביא אותי לשים לב לכל דבר. בכלל היו אצל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק עניינים שלא הבחינו בהם כלל, לא היה ניכר כלל שיש כאן איזה עניין, והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק עשה אותי אז למבחין.

3) סימן כ"ב.

4) ראה גם קונטרס העבודה בסופו.

5) ראה בית־יוסף לטור יורה־דעה סי' סט קרוב לתחילתו בשם הריב"א.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק פ' – אשה למדנית ובתה

כאשר החל ברוך - אבי מייסדה העתידי של חסידות חב"ד ר' שניאור זלמן זצ"ל, "בעל התניא" - להכיר את דרך החסידות, ידע אך בקושי אשר לאמיתו של דבר מושרשת החסידות בדורות קודמים והינה פועל־יוצא של תהליך התפתחות ממושך.

פחות מזה ידע כי משפחתו שלו הכשירה במשך כמה דורות את הקרקע עבור החסידות כפי שתורה זו התגלתה על ידי ר' ישראל בעל שם טוב.

ברוך עזב את ביתו בהיותו ילד צעיר. לא היתה לו אפילו שעת הכושר להכיר את אחותו דבורה לאה, אשר דווקא כן ידעה בקשר לכל העניינים האלו, והיתה יכולה להיות עבורו מקור מבורך של ידע.

דבורה לאה - אשר היתה נשואה לראש הישיבה הוויטבסקאי ר' יוסף יצחק - היתה אשה מיוחדת במינה, צדקנית אמיתית ומלומדת גדולה. משחר ילדותה ספגה לתוכה קדושה וטהרה, והנהגתה היתה כפי המידות היפות שהורו חכמינו ז"ל.

עוד בהיותה ילדה בת שבע־שמונה התגלתה בטוב ליבה ובדאגתה לזולת. היא היתה מסייעת לשכנות העניות בעבודת ביתן ובגידול ילדיהן. עזרתה לאימה, ציותה להוריה וביטויי טוב ליבה בבית היו תופעות מובנות מאליהן. היא אף דאגה לָעֵז שהיתה שייכת להוריה, והיתה מוליכה אותה למרעה דשן ומחזירה אותה לביתה כאשר היא מתייחסת אליה כאל "יצור" ההולך על שתיים.

כאשר מלאו לדבורה לאה עשר שנים, ניהלה כבר את הבית כעקרת בית מושלמת, כאשר כולם משבחים את "ידי הזהב" שלה. השכנים ממש התברכו בה.

טוב ליבה היה שם דבר. אביה ר' שניאור זלמן, אשר כונה בשם "המלמד מפוזנא" השתכר מהיותו מלמד בקושי למחייתו. כאשר היה מגיע אליהם עני לנדבה, הרי לעתים רחוקות היה מטבע לתיתה לו.

במקרה כזה היו נוהגים לפרוס לעני פרוסת לחם. אך גם לחם חסר היה בבית. פרוסות הלחם היו ספורות.

אך דבורה לאה היתה תמיד הראשונה למסור לעני את פרוסת הלחם שנועדה עבורה, בהדגישה, שהיא אינה רעבה, או שהיא כבר סעדה את ליבה. לכן, הרי לעתים קרובות היתה ממש מורעבת. אך היא אף פעם לא הראתה זאת. תמיד היתה עליזה ושמחה, נכונה לנחם ולעודד כל מר נפש.

מעבר לכך שהיא רְעֵבָה לעתים קרובות עקב כך שֶׁפָּרְסָה מִלַּחְמָהּ לדל, לא היתה לה מנוחה כלל, כי תמיד היתה טרודה בעזרה למאן דהו בעבודות הבית.

למרות זאת האירו פניה. בפניה השתקפו חן ואצילות של בת ישראל.

כאשר היה לה זמן חופשי היתה יושבת בימי הקיץ על המרפסת ותופרת או מטליאה, ותוך כדי כך היתה מקשיבה לשכן ר' נח מלמד דרדקי, בשעה שלימד את תלמידיו.

שיעורי אביה - שלימד תלמידים המתאימים ללימוד גמרא - היו למעלה מהשגתה. לכן, יכלה לקלוט את כל אשר לימד ר' נח את תלמידיו.

כך למדה דבורה לאה את התפילות ופירוש־המילות של פסוקים מסוימים. אחרי כן יכלה לעיין בעצמה בסידור, לאחר מכן בחומש ומאוחר יותר בכל התנ"ך.

אביה, ר' שניאור זלמן, היה נמנה עם אלו שסברו שאין צורך ללמד את הבנות תורה. מצידו, לא היתה דבורה לאה צריכה לדעת אפילו לקרוא אותיות. לדבורה לאה היה מכך צער רב. היא לא החמיצה את ההזדמנות אשר על ידי האזנתה לר' נח "מלמד הדרדקי" למדה את מה שהיא כל־כך שאפה לדעת.

אך כל זה לא סיפק אותה. להיפך, דווקא עכשיו התעוררה בה התשוקה ללמוד. אך מי יפתח בפניה את שערי התורה?

מאביה היתה צריכה להסתיר אפילו את המעט שהיא כן למדה בהאזינה לשיעורי ר' נח עם תלמידיו. אימה - רחל - היתה דווקא למדנית, אך גם היא - רחל - לא למדה עימה מאומה.

דבורה לאה היתה שרוייה לא פעם במועקה על כך שאין אימה משתדלת שגם היא - דבורה לאה - תהיה למדנית. מצד שני תהתה איך זה קרה שאבי אמה כן נתן את האפשרות שבתו תלמד תורה, בשעה שאביה - בעלה של אימה רחל - מתנגד לחלוטין שבתו תלמד ולו משהו?!

את זאת שאימה היא למדנית ובהיקף נרחב, גילתה דבורה לאה במהירות. כל פעם שהיה אביה - ר' שניאור זלמן - נעדר מהבית, היתה זוגתו רחל לוקחת ספר ולומדת בכוונה גדולה. בתחילה לא היה לדבורה לאה כל מושג על טיבו של ספר זה. אך לאחר זמן גילתה שהיתה זו "גמרא".

רחל, היתה פשוט לומדת גמרא באותו ניגון ובאותה התמדה כפי שלומדים תלמידי החכמים.

בהזדמנויות כאלו היתה דבורה לאה מתכנסת בפינתה ועוסקת בתפירה או ברקמה. דבורה לאה היתה מקנאה באותו זמן לאימה. במוחה היתה מנקרת כל הזמן השאלה, מדוע אין אימה משתדלת שגם היא - דבורה לאה - תלמד. בעיני דבורה לאה היו מבצבצות באותו זמן דמעות.

פעם, בהזדמנות כזו, העיק הדבר כל כך על ליבה של דבורה לאה, עד אשר פרצה בבכי, אך באופן חרישי כדי לא להפריע לאימה, ולכן, אף עזבה את החדר בו למדה אימה ונכנסה לחדר השני ושם התגבר בכייה ביתר שאת.

כאשר הבחינה אימה שבתה - דבורה לאה - מתעכבת בחדר השני, נכנסה אליה, ובראותה את עיניה האדומות והבוכיות של בתה, נדהמה ופנתה אליה בחרדה ובמבוכה: בתי! מה קרה לך? מדוע הינך בוכייה?

תחילה - עקב כיבוד אם - לא רצתה דבורה לאה לספר לאימה את הסיבה האמיתית לבכייה. אך לאחר בקשות חוזרות ונשנות של אימה, פתחה את סגור ליבה ואמרה:

"איך זה קורה שאַת - אימי - יודעת ללמוד תורה, ואילו אותי - דבורה לאה - אין מלמדים תורה, ואת המעט שאני כן יודעת הייתי צריכה ללמוד בכוחות עצמי"?

רחל אימצה את בתה אל לבה ונתנה לה הסבר נרחב בעניין זה.

לאבי, זאת אומרת סבך, ר' ברוך מפויזען או כפי שכונה ר' ברוך בטלן, היתה שיטה שונה משיטתו של בעלי - אביך, כי היו שיטות שונות בחינוך, ובמיוחד בנוגע לחינוך הבנות.

עתה נודע לדבורה לאה להפתעתה כי סבה ר' ברוך בטלן, אביה של אמה רחל, נמנה על תלמידיו של ר' אליהו בעל שם מוורמייזא. מאוחר יותר הצטרף לעדת המקובלים והנסתרים והפך להיות תלמידו של ר' יואל בעל שם מזאמושטש.

תוך כדי כך סיפרה רחל לבתה מעשה נורא שאירע בפוזנא, ממנה היה מוצא משפחתה. המעשה - סיפרה רחל - היה רשום בפנקס קהילת פוזנא.

ר' ברוך בטלן התגורר אז עם משפחתו בדירה שמעונה היה ברחוב הפורטוגלי בפוזנא. הרחוב נקרא בשם זה היות ורוב דייריו היו גולי פורטוגל, יהודים שברחו משם בגלל האינקוויזיציה.

היה זה רחוב מפואר שבתיו נאים. הבית שבו שכנה דירתו של ר' ברוך בטלן היה שייך לצורף־זהב בשם אביגדור טוביה, ושמה של אשתו היה שרה גיטל. מלבד בעל־הבית דרו בבית זה עוד שבע משפחות, שאנשיה היו כולם יראים ושלמים ואנשי צורה. ר' ברוך בטלן התגורר שם שלושים שנה מלאות.

דווקא אביגדור טוביה, בעל הבית של הבניין, לא היה כל־כך ישר כשכניו. הוא היה שחקן קלפים ואהב את הטיפה המרה.

במשך זמן קצר נפטרו האיש ואשתו. ילדים לא היו להם, והדירה נותרה ריקה.

אך תיכף לפטירתם התפשטה השמועה בבית וכן בכל הרחוב, כי בדירה הריקה השתכנו רוחות רעות, רחמנא ליצלן.

הוכחות לא היו צריכים לכך, היות וכל אחד מדיירי השכונה ידע שמתחוללת שם איזושהי מהומה.

עם רדת הליל, החלו להישמע מהדירה צווחות פראיות, שנשמעו כאילו מפי שיכורים המתהוללים באופן החמור ביותר. נשמעו גם קולות של רקיעת רגלים של חבורת סובאים היוצאים במחול פראי. כן נשמעו קולות שירה גסה ונגינת כלים.

הבית כולו היה כמרקחה. לשכנים לא היתה כל מנוחה. איש מהם לא יכול היה לעצום את עיניו במשך הלילות.

ר' ברוך בטלן היה הראשון שהחל לחפש דירה חדשה. תוך כמה חדשים הוא בנה לעצמו בית פרטי ברחוב "בית־הכנסת", לשם עבר עם בני ביתו.

ר' ברוך היה נוהג לפקוד את רבו ר' יואל בעל־שם מזאמוטש אחת לשלוש שנים. בביקורו הראשון אצל ה"בעל־שם" לאחר שעבר לביתו החדש, סיפר לו אודות הדברים הלא־טובים שקורים באותו בית אשר ברחוב הפורטוגלי, אשר גרמו לו להתפנות מהדירה שבה התגורר.

ר' יואל החל לחקור אודות צורף הזהב המנוח אביגדור טוביה וזוגתו שרה גיטעל. ואכן, יכול היה ברוך למסור לו את כל הפרטים.

לאביגדור טוביה היתה הכנסה מספקת מביתו. נוסף לכך סחר בתכשיטי זהב, ובמיוחד בתכשיטי נשים, ומכאן כינויו - הצורף.

עיקר מסחרו היה עם נשי הפריצים ונשים עשירות אחרות. הוא היה משתכר ומנבל את פיו. עם זאת היתה לו יד רחבה לנתינת צדקה.

גם זוגתו שרה גיטעל, היתה טובת לב, ועסקה בהכנסת אורחים, הכנסת כלה, ובמיוחד בסיוע ליולדות עניות, אך היה לה "פה גדול", היא היתה רגילה לקלל קללות איומות רחמנא־ליצלן. "ייקחך השד" היתה קללה השגורה בפיה.

ה"פה הגדול" של שרה גיטעל וקללותיה האיומות, היו שם דבר בכל פויזען. אנשים חרדו מקללותיה כמו מאש, כאשר היו מגיעות קללותיה היתה הרגילות לאמר "ישמרנו השם ויצילנו".

השמועה אמרה שלא אחד הסתלק לעולמו עקב קללותיה.

לאחר ששמע את מה שסיפר ברוך אודות בני הזוג, היה לר' יואל בעל־שם מה לומר:

"עבור הבעל והאשה שנפטרו ללא צאצאים, יש לדאוג ל"תיקון". ותיקון זה ייעשה על ידי כך שביתם יימסר לקהל למטרת בית־מדרש. ורק באופן כזה יסולקו משם הדברים הלא טובים".

היות והבית שייך עכשיו לאחד היורשים, היו צריכים לאתר את אותו יורש, ולשכנעו למסור את הבניין לקהילה על מנת להקים בו בית־מדרש.

אגרות קודש

ב"ה ג' ז' מר"ח תרפ"ב, ר"ד

בנציון אלטעווסקי

שלו' וברכה!

מכתבי כבו' קבלתי, ובקשתו ע"ד קריאת הפ"נ בהיכל קדש, מלאתי, ושומע תפלה יקבל תפלתו ויהי' השי"ת בעזרו להצליחו בכל עניניו בגו"ר.

ראוי הי' הדבר להשתדל בדבר השגת משרה נכונה בא' העסקים הגדולים, והשי"ת יזמין לו פרנסה טובה בריוח, ועדי אז לא להניח מה שישנו.

והי' ברכה ושלו' כאו"נ והדו"ש בן מו"ר

יי"ש

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

ב״ה, כ״ב מרחשון, ה׳תשי״ב
ברוקלין, נ.י.

הנהלת ישיבת לוד, ד׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתביכם, וכן הדו״ח מהישיבה מי״ח תשרי, בצירוף גליונות התלמידים עם תמונותיהם, אשר רואיהם יכירום כי זרע ברך ה׳ הם. חבל אשר בכמה גליונות חסרה התמונה, ובטח ימלאו זה בפעם הבאה.

חסרות תמונות בגליונות מס׳: 6, 29, 30, 31, 32, 35, 40, 44, 47, 91, 93, 100, 104, 109. ממספר 109 ואילך חסרים גם הגליונות.

ב) בנוגע לשאלתם בענין שילוח שד״ר, וכותבים אשר כנראה ממכתבי אין דעתי נוחה מנסיעתו למדינות אחדות, איני יודע על מה מיוסדת השערתם זו, ודעתי היא רק שהמוסדות צריכים להתדבר זה עם זה, באופן שלא יהיו סתירות ובילבולים והזיקות מנסיעות בלתי מסודרות. ובטח אפשר לסדר הנסיעות מהמוסדות השונים באופן שכזה, שגם שליח המוסד שלכם יוכל לבקר בכל המדינות.

ג) בנוגע לשאלתם בענין שילוח איש פרטי אם מסוגל הוא להיות שד״ר, קשה לי לחוות דיעה מבלי הכירי אותו פנים, ובטח על אתר יוכלו לברר עד כמה מתאים הוא לשליחות זו, ובודאי נוגע בזה ג״כ לאיזה מדינה עליו לנסוע.

ד) במענה על שאלתם בענין לקיחת ר״מ מיוחד ללימוד הנגלה, נכון הדבר במאד, ומכמה וכמה טעמים, הן כלפי פנים והן כלפי חוץ, כי צריך להשתדל ביותר לא רק בהרמת אופן לימוד החסידות אלא בהרמת אופן לימוד הנגלה שיהי׳ בחיות, מיט א לעבעדיקייט, און צוגעקאכטקייט, ובטח אשר ר״מ מיוחד מתאים לזה יוכל להועיל בזה הרבה והרבה.

ה) קשה לי מכאן לחוות דיעה בנוגע לאיש פרטי, אבל בטוח אני שעל אתר יוכלו לברר אחר הבחינה באופן ההשפעה של הר״מ פלוני או פלוני על התלמידים, ועד כמה הוא מעורר חיות בלימודים וכו׳.

ו) במענה על שאלתם בענין סדר הלימודים, הנה בהכיתות בכלל צריכים להשתדל שיהי׳ קרוב להסדר שהי׳ בתומכי תמימים מאז, כמובן בשינויים המוכרחים מפני התנאים במקומם עתה (לבד בילדי תימן שזקוקים הם להשגחה מעולה עד שיתרגלו להסדרים החדשים, וכן גישה מיוחדה בענין לימוד החסידות, אשר כמובן מוכרח הוא גם בשבילם), וכבר עוררתי מאז ע״ד לימוד מאמרי כ״ק מו״ח אדמו״ר.

ז) בהמשך להנ״ל אדגיש עוה״פ על דבר הנחיצות לפי דעתי להרגיל את כל התלמידים, עכ״פ אלו שיש להם שייכות לזה, בחזרת מאמרי דא״ח ברבים, וגם לפני בע״ב מחוגים שלא מאנ״ש. וכן אדגיש עוה״פ על דבר הנחיצות להקים מחנכים ומדריכים מבין ילדי תימן גופא.

ח) אקוה למילוי הבטחתם במכתבם לשלוח ג״כ את הגליונות מילדי תימן, וכן במה שנוגע להעובדים בההנהלה, ות״ח מראש.

ט) אתענין לדעת אם לזמן הלימודים דעתה הרחיבה גבולם בתלמידים ומאיזה סוג.

פ״ש מהרבני וו״ח אי״א נו״נ עוסק בצרכי ציבור וכו׳ מהר״ש שי׳ גוראר׳ בטח קיבלו, ובודאי היתה גם התועדות חסידותית, כמו שדברתי אתו קודם נסעו מכאן.

ואקוה אשר ההתועדות הביאה התחזקות בפעולות הקיימות והתרחבותן והתעוררות לפעולות חדשות.

בברכת הצלחה בעבודתם בקדש וד״ש כאו״א.

מוסג״פ קונטרס לכ׳ מרחשון שזה עתה הוצאנו לאור.

כמדומה שכבר הודיעו להם שהאתרוג ששלחו נתקבל בעתו ובזמנו ות״ח ת״ח.

פרשת חיי שרה

כג א וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה: ב וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת
אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם
לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ: ג וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי
מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי־חֵת לֵאמֹר: ד גֵּר־וְתוֹשָׁב
אָנֹכִי עִמָּכֶם תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת־קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה
מֵתִי מִלְּפָנָי: ה וַיַּעֲנוּ בְנֵי־חֵת אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר
לוֹ: ו שְׁמָעֵנוּ | אֲדֹנִי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ
בְּמִבְחַר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת־מֵתֶךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת־
קִבְרוֹ לֹא־יִכְלֶה מִמְּךָ מִקְּבֹר מֵתֶךָ: ז וַיָּקָם
אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחוּ לְעַם־הָאָרֶץ לִבְנֵי־חֵת: (לוי)
ח וַיְדַבֵּר אִתָּם לֵאמֹר אִם־יֵשׁ אֶת־נַפְשְׁכֶם לִקְבֹּר
אֶת־מֵתִי מִלְּפָנַי שִׁמְעוּנִי וּפִגְעוּ־לִי בְּעֶפְרוֹן בֶּן־
צֹחַר: ט וְיִתֶּן־לִי אֶת־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לוֹ
אֲשֶׁר בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִי
בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר: י וְעֶפְרוֹן יֹשֵׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי־
חֵת וַיַּעַן עֶפְרוֹן הַחִתִּי אֶת־אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי־
חֵת לְכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ לֵאמֹר: יא לֹא־אֲדֹנִי
שְׁמָעֵנִי הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לָךְ וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְךָ
נְתַתִּיהָ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי נְתַתִּיהָ לָּךְ קְבֹר מֵתֶךָ:
יב וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי עַם־הָאָרֶץ: (ישראל)
יג וַיְדַבֵּר אֶל־עֶפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם־הָאָרֶץ לֵאמֹר אַךְ
אִם־אַתָּה לוּ שְׁמָעֵנִי נָתַתִּי כֶסֶף הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי
וְאֶקְבְּרָה אֶת־מֵתִי שָׁמָּה: יד וַיַּעַן עֶפְרוֹן אֶת־
אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ: טו אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי אֶרֶץ אַרְבַּע
מֵאֹת שֶׁקֶל־כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה־הִוא וְאֶת־מֵתְךָ
קְבֹר: טו וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל־עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל
אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי
בְנֵי־חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 110)

אֶת מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה (כג, ט)

איתא בזֹהַר, שֶׁ"הַמַּכְפֵּלָה" הַיְינוּ ה' כְּפוּלָה, שְׁתֵּי הָאוֹתִיּוֹת ה' שֶׁבְּשֵׁם הֲוָיָ'. וְיֵשׁ לִשְׁאֹל, מַה הַקֶּשֶׁר בֵּין פֵּרוּשׁ זֶה לִמְעָרָה כִּפְשׁוּטָהּ. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הַנְּשָׁמָה לְמַעְלָה הִיא בְּדַרְגַּת צַדִּיק, וְעַל יְדֵי יְרִידָתָהּ לְמַטָּה הִיא מַגִּיעָה לְדַרְגַּת בַּעַל־תְּשׁוּבָה, וְעִם סִיּוּם עֲבוֹדָתָהּ וְהִסְתַּלְּקוּתָהּ מִן הַגּוּף הִיא מַגִּיעָה לִשְׁלֵמוּת הַתְּשׁוּבָה. וּבִתְשׁוּבָה, תָּשׁוּב ה', הֲרֵי יֶשְׁנָהּ ה' כְּפוּלָה: תְּשׁוּבָה תַּתְּאָה, תָּשׁוּב ה' תַּתְּאָה; תְּשׁוּבָה עִלָּאָה, תָּשׁוּב ה' עִלָּאָה.

שני יז וַיָּקָם | שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בַּמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר
לִפְנֵי מַמְרֵא הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ וְכָל־הָעֵץ
אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר בְּכָל־גְּבֻלוֹ סָבִיב: יח לְאַבְרָהָם
לְמִקְנָה לְעֵינֵי בְנֵי־חֵת בְּכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ:
יט וְאַחֲרֵי־כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל־
מְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה עַל־פְּנֵי מַמְרֵא הִוא
חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: כ וַיָּקָם הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה
אֲשֶׁר־בּוֹ לְאַבְרָהָם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר מֵאֵת בְּנֵי־
חֵת: **ס כד** א וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיהוָה
בֵּרַךְ אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל: ב וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־
עַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ הַמֹּשֵׁל בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ שִׂים־נָא
יָדְךָ תַּחַת יָרֵכִי: ג וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַּיהוָה אֱלֹהֵי
הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה
לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ:
ד כִּי אֶל־אַרְצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה
לִבְנִי לְיִצְחָק: ה וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָעֶבֶד אוּלַי לֹא־
תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרַי אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת
הֲהָשֵׁב אָשִׁיב אֶת־בִּנְךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָצָאתָ
מִשָּׁם: ו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־
תָּשִׁיב אֶת־בְּנִי שָׁמָּה: ז יְהוָה | אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם
אֲשֶׁר לְקָחַנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי וַאֲשֶׁר
דִּבֶּר־לִי וַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לִי לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לְפָנֶיךָ
וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִשָּׁם: ח וְאִם־לֹא תֹאבֶה
הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ וְנִקֵּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת רַק
אֶת־בְּנִי לֹא תָשֵׁב שָׁמָּה: ט וַיָּשֶׂם הָעֶבֶד אֶת־יָדוֹ
תַּחַת יֶרֶךְ אַבְרָהָם אֲדֹנָיו וַיִּשָּׁבַע לוֹ עַל־הַדָּבָר
הַזֶּה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לה עמ' 68)

וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים (כד, א)

הַזֹּהַר מְפָרֵשׁ שֶׁאַבְרָהָם עָבַד עֲבוֹדָתוֹ בְּמֶשֶׁךְ כָּל יְמֵי חַיָּיו, עַד שֶׁכָּל יָמָיו הָיוּ "יוֹמִין שְׁלֵימִין". וְיֵשׁ לְהָבִין, הֲרֵי אַבְרָהָם הִכִּיר אֶת בּוֹרְאוֹ בְּגִיל שָׁלֹשׁ, וְאִם־כֵּן חָסְרוּ לוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הַכָּרָה זוֹ הָיְתָה תּוֹצָאָה שֶׁל חֲקִירָה וּדְרִישָׁה שֶׁעָשָׂה בַּשָּׁנִים שֶׁלְּפָנֵי זֶה, וּבְלִשּׁוֹן הָרַמְבַּ"ם: הִתְחִיל לְשׁוֹטֵט בְּדַעְתּוֹ . . עַד שֶׁהִשִּׂיג אֶת דֶּרֶךְ הָאֱמֶת. וּמִכֵּיוָן שֶׁאוֹתָן שָׁנִים הָיוּ בְּגֶדֶר הֲכָנָה וְהַכְשָׁרָה לְהַכָּרַת בּוֹרְאוֹ, שַׁיָּךְ לוֹמַר גַּם עֲלֵיהֶן שֶׁהָיוּ "יוֹמִין שְׁלֵימִין".

שלישי יא **וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְמַלִּים מִגְּמַלֵּי אֲדֹנָיו וַיֵּלֶךְ וְכָל־טוּב אֲדֹנָיו בְּיָדוֹ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־אֲרַם נַהֲרַיִם אֶל־עִיר נָחוֹר:** יב **וַיַּבְרֶךְ הַגְּמַלִּים מִחוּץ לָעִיר אֶל־בְּאֵר הַמָּיִם לְעֵת עֶרֶב לְעֵת צֵאת הַשֹּׁאֲבֹת:** יג **וַיֹּאמַר | יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם הַקְרֶה־נָא לְפָנַי הַיּוֹם וַעֲשֵׂה־חֶסֶד עִם אֲדֹנִי אַבְרָהָם:** יד **הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין הַמָּיִם וּבְנוֹת** אַנְשֵׁי הָעִיר יֹצְאֹת לִשְׁאֹב מָיִם: טו **וְהָיָה** כתיב הנער קרי **הַנַּעֲרָה אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיהָ הַטִּי־נָא כַדֵּךְ וְאֶשְׁתֶּה וְאָמְרָה שְׁתֵה וְגַם־גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה אֹתָהּ הֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק וּבָהּ אֵדַע כִּי־עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם־אֲדֹנִי:** טז **וַיְהִי־הוּא טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת אֲשֶׁר יֻלְּדָה לִבְתוּאֵל בֶּן־מִלְכָּה אֵשֶׁת נָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם וְכַדָּהּ עַל־שִׁכְמָהּ:** טז כתיב והנער קרי **וְהַנַּעֲרָה טֹבַת מַרְאֶה מְאֹד בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא יְדָעָהּ וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ וַתָּעַל:** יז **וַיָּרָץ הָעֶבֶד לִקְרָאתָהּ וַיֹּאמֶר הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ:** יח **וַתֹּאמֶר שְׁתֵה אֲדֹנִי וַתְּמַהֵר וַתֹּרֶד כַּדָּהּ עַל־יָדָהּ וַתַּשְׁקֵהוּ:** יט **וַתְּכַל לְהַשְׁקֹתוֹ וַתֹּאמֶר גַּם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב עַד אִם־כִּלּוּ לִשְׁתֹּת:** כ **וַתְּמַהֵר וַתְּעַר כַּדָּהּ אֶל־הַשֹּׁקֶת וַתָּרָץ עוֹד אֶל־הַבְּאֵר לִשְׁאֹב וַתִּשְׁאַב לְכָל־גְּמַלָּיו:** כא **וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאֵה לָהּ מַחֲרִישׁ לָדַעַת הַהִצְלִיחַ יְהוָה דַּרְכּוֹ אִם־לֹא:** כב **וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ הַגְּמַלִּים לִשְׁתּוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל־יָדֶיהָ עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם:** כג **וַיֹּאמֶר בַּת־מִי אַתְּ הַגִּידִי נָא לִי הֲיֵשׁ בֵּית־אָבִיךְ מָקוֹם לָנוּ לָלִין:** כד **וַתֹּאמֶר אֵלָיו בַּת־בְּתוּאֵל אָנֹכִי בֶּן־מִלְכָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְנָחוֹר:** כה **וַתֹּאמֶר אֵלָיו גַּם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ גַּם־מָקוֹם לָלוּן:** כו **וַיִּקֹּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחוּ לַיהוָה:**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך א עמ' 97)

וְכָל טוּב אֲדוֹנָיו בְּיָדוֹ (כד, י)

שְׁטַר מַתָּנָה כָּתַב לְיִצְחָק עַל כָּל אֲשֶׁר לוֹ (רש"י)

יִצְחָק הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מְקוֹם הַקְּדֻשָּׁה, וְהוּא עַצְמוֹ הָיָה "עוֹלָה תְּמִימָה", וְאִלּוּ רִבְקָה הָיְתָה בְּחוּץ לָאָרֶץ, בְּבֵיתָם שֶׁל בְּתוּאֵל וְלָבָן. הַנִּשּׂוּאִין שֶׁלָּהֶם מְבֻשָּׂאִים אֵפוֹא חִבּוּר שְׁנֵי קְצָווֹת: רוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת, נְשָׁמָה וְגוּף. וְחִבּוּר זֶה הוּא תַּכְלִית בְּרִיאַת הָעוֹלָם — הַשְּׁכָנַת קְדֻשָּׁה אֱלֹקִית בָּאָרֶץ וַהֲפִיכָתָהּ לִכְלִי לְהַשְׁרָאַת אוֹר ה'. לָכֵן נָתַן אַבְרָהָם לְיִצְחָק אֶת כָּל רְכוּשוֹ, הַיְינוּ שֶׁהִשְׁקִיעַ בְּנִשּׂוּאִין אֵלּוּ אֶת כָּל־כֹּלוֹ, אֶת כָּל מַהוּתוֹ.

רביעי כז **וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר לֹא־עָזַב חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ מֵעִם אֲדֹנִי אָנֹכִי בַּדֶּרֶךְ נָחַנִי יְהוָה בֵּית אֲחֵי אֲדֹנִי:** כח **וַתָּרָץ** כתיב הנער קרי **הַנַּעֲרָה וַתַּגֵּד לְבֵית אִמָּהּ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה:** כט **וּלְרִבְקָה אָח וּשְׁמוֹ לָבָן וַיָּרָץ לָבָן אֶל־הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל־הָעָיִן:** ל **וַיְהִי | כִּרְאֹת אֶת־הַנֶּזֶם וְאֶת־הַצְּמִדִים עַל־יְדֵי אֲחֹתוֹ וּכְשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי רִבְקָה אֲחֹתוֹ לֵאמֹר כֹּה־דִבֶּר אֵלַי הָאִישׁ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַגְּמַלִּים עַל־הָעָיִן:** לא **וַיֹּאמֶר בּוֹא בְרוּךְ יְהוָה לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ וְאָנֹכִי פִּנִּיתִי הַבַּיִת וּמָקוֹם לַגְּמַלִּים:** לב **וַיָּבֹא הָאִישׁ הַבַּיְתָה וַיְפַתַּח הַגְּמַלִּים וַיִּתֵּן תֶּבֶן וּמִסְפּוֹא לַגְּמַלִּים וּמַיִם לִרְחֹץ רַגְלָיו וְרַגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ:** לג כתיב ויישם קרי **וַיּוּשַׂם לְפָנָיו לֶאֱכֹל וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל עַד אִם־דִּבַּרְתִּי דְבָרָי וַיֹּאמֶר דַּבֵּר:** לד **וַיֹּאמֶר עֶבֶד אַבְרָהָם אָנֹכִי:** לה **וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־אֲדֹנִי מְאֹד וַיִּגְדָּל וַיִּתֶּן־לוֹ צֹאן וּבָקָר וְכֶסֶף וְזָהָב וַעֲבָדִם וּשְׁפָחֹת וּגְמַלִּים**

וַחֲמֹרִים: לו וַתֵּלֶד שָׂרָה אֵשֶׁת אֲדֹנִי בֵן לַאדֹנִי אַחֲרֵי זִקְנָתָהּ וַיִּתֶן־לוֹ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ: לז וַיַּשְׁבִּעֵנִי אֲדֹנִי לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יֹשֵׁב בְּאַרְצוֹ: לח אִם־לֹא אֶל־בֵּית־אָבִי תֵּלֵךְ וְאֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי: לט וָאֹמַר אֶל־אֲדֹנִי אֻלַּי לֹא־תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי: מ וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ אִתְּךָ וְהִצְלִיחַ דַּרְכֶּךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִמִּשְׁפַּחְתִּי וּמִבֵּית אָבִי: מא אָז תִּנָּקֶה מֵאָלָתִי כִּי תָבוֹא אֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְאִם־לֹא יִתְּנוּ לָךְ וְהָיִיתָ נָקִי מֵאָלָתִי: מב וָאָבֹא הַיּוֹם אֶל־הָעָיִן וָאֹמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אִם־יֶשְׁךָ־נָא מַצְלִיחַ דַּרְכִּי אֲשֶׁר אָנֹכִי הֹלֵךְ עָלֶיהָ: מג הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין הַמָּיִם וְהָיָה הָעַלְמָה הַיֹּצֵאת לִשְׁאֹב וְאָמַרְתִּי אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ: מד וְאָמְרָה אֵלַי גַּם־אַתָּה שְׁתֵה וְגַם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב הִוא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הֹכִיחַ יְהוָה לְבֶן־אֲדֹנִי: מה אֲנִי טֶרֶם אֲכַלֶּה לְדַבֵּר אֶל־לִבִּי וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת וְכַדָּהּ עַל־שִׁכְמָהּ וַתֵּרֶד הָעֵינָה וַתִּשְׁאָב וָאֹמַר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי נָא: מו וַתְּמַהֵר וַתֹּרֶד כַּדָּהּ מֵעָלֶיהָ וַתֹּאמֶר שְׁתֵה וְגַם־גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה וָאֶשְׁתְּ וְגַם הַגְּמַלִּים הִשְׁקָתָה: מז וָאֶשְׁאַל אֹתָהּ וָאֹמַר בַּת־מִי אַתְּ וַתֹּאמֶר בַּת־בְּתוּאֵל בֶּן־נָחוֹר אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ מִלְכָּה וָאָשִׂם הַנֶּזֶם עַל־אַפָּהּ וְהַצְּמִידִים עַל־יָדֶיהָ: מח וָאֶקֹּד וָאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה וָאֲבָרֵךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר הִנְחַנִי בְּדֶרֶךְ אֱמֶת לָקַחַת אֶת־בַּת־אֲחִי אֲדֹנִי לִבְנוֹ: מט וְעַתָּה אִם־יֶשְׁכֶם עֹשִׂים חֶסֶד וֶאֱמֶת אֶת־אֲדֹנִי הַגִּידוּ לִי וְאִם־לֹא הַגִּידוּ לִי וְאֶפְנֶה עַל־יָמִין אוֹ עַל־שְׂמֹאל: נ וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ מֵיהוָה יָצָא הַדָּבָר לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ רַע אוֹ־טוֹב: נא הִנֵּה רִבְקָה לְפָנֶיךָ קַח וָלֵךְ וּתְהִי אִשָּׁה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: נב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע עֶבֶד אַבְרָהָם אֶת־דִּבְרֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה לַיהוָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כ עמ' 330)

וָאָבוֹא הַיּוֹם (כד, מב)

יָפָה שִׂיחָתָן שֶׁל עַבְדֵי אָבוֹת לִפְנֵי הַמָּקוֹם (רש"י)

שִׂיחָה זוֹ עָסְקָה בִּדְבָרִים פְּשׁוּטִים וְנֶאֱמְרָה לַאֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים (בְּתוּאֵל וְלָבָן), אֲבָל נֶאֱמְרָה בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, וּכְפִי שֶׁפָּתַח אֱלִיעֶזֶר אֶת דְּבָרָיו: "עֶבֶד אַבְרָהָם אָנֹכִי". אִם כֵּן, יֵשׁ כָּאן רֶמֶז לַעֲבוֹדָה שֶׁל עִסּוּק בְּעִנְיָנֵי חֵלִין, "שִׂיחָה", לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְיָפָה כֹּחָהּ שֶׁל "שִׂיחָה" זוֹ, כִּי עַל־יָדָהּ פּוֹעֲלִים שֶׁגַּם הַקָּבָּ"ה "יָשִׂיחַ" וִיהַוֶּה אֶת הָעוֹלָם, "הוּא שָׂח וַיֶּהִי". וְכַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁבְּרִיאַת הָעוֹלָם נֶחְשֶׁבֶת "שִׂיחַת חֵלִין" אֵצֶל הַקָּבָּ"ה, מִשּׁוּם שֶׁהָעוֹלָם הוּא אַיִן וְאָפֶס לְגַבֵּי ה'.

חמישי נג וַיּוֹצֵא הָעֶבֶד כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּבְגָדִים וַיִּתֵּן לְרִבְקָה וּמִגְדָּנֹת נָתַן לְאָחִיהָ וּלְאִמָּהּ: נד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עִמּוֹ וַיָּלִינוּ וַיָּקוּמוּ בַבֹּקֶר וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֻנִי לַאדֹנִי: נה וַיֹּאמֶר אָחִיהָ וְאִמָּהּ תֵּשֶׁב כתיב הנער קרי הַנַּעֲרָה אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר אַחַר תֵּלֵךְ: נו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־תְּאַחֲרוּ אֹתִי וַיהוָה הִצְלִיחַ דַּרְכִּי שַׁלְּחוּנִי וְאֵלְכָה לַאדֹנִי: נז וַיֹּאמְרוּ נִקְרָא כתיב לנער קרי לַנַּעֲרָה וְנִשְׁאֲלָה אֶת־פִּיהָ: נח וַיִּקְרְאוּ לְרִבְקָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הֲתֵלְכִי עִם־הָאִישׁ הַזֶּה וַתֹּאמֶר אֵלֵךְ: נט וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־רִבְקָה אֲחֹתָם וְאֶת־מֵנִקְתָּהּ וְאֶת־עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת־אֲנָשָׁיו: ס וַיְבָרְכוּ אֶת־רִבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אֲחֹתֵנוּ אַתְּ הָיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה וְיִירַשׁ זַרְעֵךְ אֵת שַׁעַר שֹׂנְאָיו: סא וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל־הַגְּמַלִּים וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת־רִבְקָה וַיֵּלֶךְ: סב וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב: סג וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים בָּאִים: סד וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא אֶת־יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל: סה וַתֹּאמֶר אֶל־הָעֶבֶד מִי־הָאִישׁ הַלָּזֶה הַהֹלֵךְ בַּשָּׂדֶה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנִי

וַתִּקַּח הַצָּעִיף וַתִּתְכָּס: סו וַיְסַפֵּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה: סז וַיְבִאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־רִבְקָה וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיֶּאֱהָבֶהָ וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כרך יד עמ' 135)

וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה (כד, סג)

יִצְחָק תִּקֵּן תְּפִלַּת מִנְחָה . . וְאֵין שִׂיחָה אֶלָּא תְּפִלָּה (ברכות כו, ב)

יִצְחָק יָצָא לַ"שָּׂדֶה", שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ לִקְדֻשָּׁה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיְהִי עֵשָׂו . . אִישׁ שָׂדֶה", כְּדֵי לְתַקְּנוֹ וּלְהַעֲלוֹתוֹ לִקְדֻשָּׁה. זֶהוּ גַּם עִנְיָנָהּ שֶׁל תְּפִלַּת מִנְחָה, שֶׁזְּמַנָּהּ בְּאֶמְצַע הַיּוֹם, כַּאֲשֶׁר הָאָדָם נִמְצָא בְּעִצּוּמוֹ שֶׁל הַלַּהַט בַּעֲסָקָיו, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הוּא עוֹמֵד לְהִתְפַּלֵּל: בְּכָךְ הוּא פּוֹעֵל תִּקּוּן הָעֵסֶק וְהַעֲלָאָתוֹ לִקְדֻשָּׁה (גַּם הָעֵסֶק שֶׁלִּפְנֵי הַתְּפִלָּה וְגַם הָעֵסֶק שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ).

ששי **כה** א וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ קְטוּרָה: ב וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־זִמְרָן וְאֶת־יָקְשָׁן וְאֶת־מְדָן וְאֶת־מִדְיָן וְאֶת־יִשְׁבָּק וְאֶת־שׁוּחַ: ג וְיָקְשָׁן יָלַד אֶת־שְׁבָא וְאֶת־דְּדָן וּבְנֵי דְדָן הָיוּ אַשּׁוּרִם וּלְטוּשִׁם וּלְאֻמִּים: ד וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה: ה וַיִּתֶּן אַבְרָהָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ לְיִצְחָק: ו וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁם אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ חַי קֵדְמָה אֶל־אֶרֶץ קֶדֶם: ז וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי־חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר־חָיָ מְאַת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים: ח וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשֵׂיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׂבֵעַ וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו: ט וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו אֶל־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל־שְׂדֵה עֶפְרֹן בֶּן־צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מַמְרֵא: י הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי־חֵת שָׁמָּה קֻבַּר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ: יא וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם־בְּאֵר לַחַי רֹאִי: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טו עמ' 149)

וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו (כה, ט)

מִכָּאן שֶׁעָשָׂה יִשְׁמָעֵאל תְּשׁוּבָה וְהוֹלִיךְ אֶת יִצְחָק לְפָנָיו (רש"י)

עִקַּר חֶטְאוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל הָיָה טַעֲנָתוֹ שֶׁהוּא הַבְּכוֹר וְנוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם; הוּא לֹא הִכִּיר בָּאֱמֶת, שֶׁהוּא בֶּן הַשִּׁפְחָה בִּלְבַד, שֶׁאֵינֶנּוּ יוֹרֵשׁ, וְהַיּוֹרֵשׁ הָאֲמִתִּי הוּא יִצְחָק, בֶּן הַגְּבִירָה. לָכֵן רוֹמֶזֶת הַתּוֹרָה עַל חֲזָרָתוֹ בִּתְשׁוּבָה דַּוְקָא בְּכָךְ שֶׁהִקְדִּים אֶת יִצְחָק בְּעֵת קְבוּרַת אַבְרָהָם: בְּכָךְ גִּלָּה שֶׁהוּא חוֹזֵר בּוֹ מִטַּעֲנָתוֹ הַקּוֹדֶמֶת וּמַכִּיר אֶת הָאֱמֶת.

שביעי יב וְאֵלֶּה תֹּלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲשֶׁר יָלְדָה הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם: יג וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּשְׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם בְּכֹר יִשְׁמָעֵאל נְבָיֹת וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם: יד וּמִשְׂמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא: טו חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ וָקֶדְמָה: טז אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמֹתָם בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם לְאֻמֹּתָם: יז וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו: יח וַיִּשְׁכְּנוּ מֵחֲוִילָה עַד־שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם בֹּאֲכָה אַשּׁוּרָה עַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו נָפָל: פפפ ק"ה פסוקים, יהויד"ע סימן

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פֻּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר המאמרים מלוקט כרך א עמ' שלט)

וַיְבָרֶךְ אֱלֹקִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ (כה, יא)

יֵשׁ לְדַיֵּק בָּזֶה, הֲרֵי בְּרָכָה, שֶׁעִנְיָנָהּ הַמְשָׁכָה וְהַשְׁפָּעָה, הִיא מִשֵּׁם הַוָי', וְאִלּוּ שֵׁם אֱלֹקִים הוּא מִדַּת הַדִּין וְהַצִּמְצוּם. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלְּאַחַר מוֹתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁמִּדָּתוֹ חֶסֶד, הֵאִירָה מִדָּתוֹ

שֶׁל יִצְחָק, גְּבוּרָה, וְלָכֵן נִמְשְׁכוּ גַּם הַבְּרָכוֹת מִשֵּׁם אֱלֹקִים, הַשֵּׁם שֶׁל גְּבוּרָה. וּמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁבְּרָכוֹת אֵלּוּ נַעֲלוֹת יוֹתֵר מֵהַבְּרָכוֹת הַנִּמְשָׁכוֹת מִחֶסֶד. שֶׁכֵּן, חֶסֶד הוּא בְּטֶבַע הַקְּרִירוּת וְלָכֵן הַשְּׁפָעָתוֹ מֻגְבֶּלֶת, וְאִלּוּ גְּבוּרָה הִיא בַּחֲמִימוּת וְהַשְּׁפָעָתָהּ הִיא בְּתִגְבֹּרֶת.

מפטיר טז אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמֹתָם בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם לְאֻמֹּתָם: יז וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו: יח וַיִּשְׁכְּנוּ מֵחֲוִילָה עַד־שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם בֹּאֲכָה אַשּׁוּרָה עַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו נָפָל:

פפפ ק״ה פסוקים, יהויד״ע סימן

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו״ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

א וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים הַזִּקְנָה בָּאָה בִּזְמַנּוֹ לְפִי הַיָּמִים, וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יִחַם לוֹ לֹא הָיָה בְּשָׂרוֹ מִתְחַמֵּם: **ב** וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְּשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה שֶׁהַבְּתוּלָה יָפָה לְחַמֵּם מִן הַבְּעוּלָה וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ לִהְיוֹת מוּכָנָה לוֹ וּתְהִי־לוֹ סֹכֶנֶת מְחַמֶּמֶת וְשָׁכְבָה בְּחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי

הפטרה לפרשת חיי־שרה לקריאה בציבור ולשנים מקרא ואחד תרגום

במלכים א פרק א

א א וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יִחַם לוֹ: ב וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְּשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי־לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה

שי למורא

א) בָּא בַּיָּמִים, בִּימֵי הַזִּקְנָה. וְלֹא יִחַם לוֹ, כְּשֶׁרָאָה דָּוִד אֶת הַמַּלְאָךְ עוֹמֵד בִּירוּשָׁלַיִם וְחַרְבּוֹ בְּיָדוֹ, הִצְטַנֵּן דָּמוֹ מִיִּרְאָתוֹ. **ב)** סֹכֶנֶת, מְחַמֶּמֶת.

שי למורא

ה) מִתְנַשֵּׂא, מִתְפָּאֵר. וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו, כְּמִנְהַג הַמְּלָכִים שֶׁהוֹלְכִים לִפְנֵיהֶם חַיָּלִים בִּכְלֵי זַיִן. ו) וְלֹא עֲצָבוֹ, לֹא הִכְעִיסוֹ. וּלְמַדְּךָ שֶׁהַמּוֹנֵעַ תּוֹכָחָה מִבְּנוֹ, מְבִיאוֹ לִידֵי מִיתָה. אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם, וּלְפִי זֶה הָיָה עַכְשָׁיו גְּדוֹל הָאַחִים, כִּי אַמְנוֹן וְדַנִּיאֵל וְאַבְשָׁלוֹם כְּבָר מֵתוּ, וְלָכֵן חָשַׁב שֶׁלּוֹ מִשְׁפַּט הַמְּלוּכָה. ט) צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא, הַצֹּאן וְהַבָּקָר הָיוּ מֵהַמְּרִיעָה, וְהַמְּרִיא הוּא צֹאן וּבָקָר שֶׁהֵם מְפֻטָּמִים בַּבַּיִת עַל הָאֲבוּס. עַם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת, סָמוּךְ לְאֶבֶן שֶׁהָיוּ מַיִם זוֹחֲלִים אֶצְלָהּ, וּלְכָךְ נִקְרְאָה "אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת". עֵין רֹגֵל, כָּךְ נִקְרָא הַמַּעְיָן, עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ מְכַבְּסִים שָׁם בִּגְדֵי צֶמֶר וּמְתַקְּנִים אוֹתָם עַל יְדֵי בְּעִיטָה בָּרַגְלַיִם. י) וְאֶת שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא, כִּי יָדַע שֶׁנָּתַן הַנְּבִיא הִתְנַבֵּא עַל שְׁלֹמֹה לְמֶלֶךְ. יב) וּמַלְּטִי אֶת נַפְשֵׁךְ וְאֶת נֶפֶשׁ בְּנֵךְ, כִּי חָשַׁשׁ שֶׁאִם יִמְלֹךְ אֲדֹנִיָּהוּ הוּא יָמִית אֶת בַּת שֶׁבַע וְאֶת שְׁלֹמֹה כְּדֵי שֶׁלֹּא

עטרת מרים

הַמֶּלֶךְ: ג וַיְבַקְּשׁוּ נַעֲרָה יָפָה כִּי הֵיפִי יוֹרֶה עַל רִבּוּי הַדָּם, הַמּוֹלִיד רֹב הַחֹם בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ: ד וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד־מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ (סנהדרין כב א) משום לא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים (דברים יז יז), וּכְבָר הָיוּ לוֹ שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה (רש"י שם):

בְּחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ: ג וַיְבַקְּשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ: ד וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד־מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ: ה וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו: ו וְלֹא־עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ וְגַם־הוּא טוֹב־תֹּאַר מְאֹד וְאֹתוֹ יָלְדָה אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם: ז וַיִּהְיוּ דְבָרָיו עִם יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וַיַּעְזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה: ח וְצָדוֹק הַכֹּהֵן וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי וְהַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא הָיוּ עִם־אֲדֹנִיָּהוּ: ט וַיִּזְבַּח אֲדֹנִיָּהוּ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת אֲשֶׁר־אֵצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל־אַנְשֵׁי יְהוּדָה עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ: י וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ וְאֶת־הַגִּבֹּרִים וְאֶת־שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא: יא וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ כִּי מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית וַאֲדֹנִינוּ דָוִד לֹא יָדָע: יב וְעַתָּה לְכִי אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה וּמַלְּטִי אֶת־נַפְשֵׁךְ וְאֶת־נֶפֶשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה: יג לְכִי וּבֹאִי | אֶל־הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא־אַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲמָתְךָ נָתָן הַנָּבִיא שָׁמַע זֹאת מִבַּת שֶׁבַע לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה

זוֹחֲלִין וְנִגְרָים סָמוּךְ לָהּ אֲשֶׁר־אֵצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל־אַנְשֵׁי יְהוּדָה עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ: י וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ וְאֶת־הַגִּבֹּרִים וְאֶת־שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא שֶׁיָּדַע כִּי דָּם עַם שְׁלֹמֹה, שֶׁהִתְנַבֵּא עָלָיו הַנָּבִיא לְמֶלוֹךְ: יא וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא בְּוַדַּאי שָׁמַעַתְּ כִּי מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית וַאֲדֹנֵינוּ דָוִד לֹא יָדָע שֶׁאִם יָדַע הָיָה מוֹחֶה בַּדָּבָר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לוֹ בִּנְבוּאָה כִּי שְׁלֹמֹה יִמְלוֹךְ: יב וְעַתָּה לְכִי אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה וּמַלְּטִי בִּכְדֵי שֶׁתְּמַלְּטִי אֶת־נַפְשֵׁךְ וְאֶת־נֶפֶשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה כִּי אִם יִמְלוֹךְ אֲדוֹנִיָּה, כְּמַעַן לֹא תִּהְיֶה לוֹ לְשָׁטָן בְּדַבַּר הַמְּלוּכָה: יג לְכִי וּבֹאִי | אֶל־הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא־אַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲמָתְךָ נָתָן הַנָּבִיא שָׁמַע זֹאת מִבַּת שֶׁבַע לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה

עטרת מרים

בְּנֵךָ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי וּמַדּוּעַ מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ: יד הִנֵּה עוֹדֶךָּ מְדַבֶּרֶת שָׁם עִם־הַמֶּלֶךְ וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרַיִךְ וּמִלֵּאתִי
אֶת־דְּבָרָיִךְ: טו וַתָּבֹא בַת־שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ הַחֲדָרָה בֹּלֵא רְשׁוּת וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וַאֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית מְשָׁרֶת אֶת־הַמֶּלֶךְ: טז וַתִּקֹּד
בַּת־שֶׁבַע וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ הֱיוֹת לֹא הָיְתָה רְגִילָה לְבוֹא אֵלָיו: יז וַתֹּאמֶר לוֹ אֲדֹנִי אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בַּיהוָה אֱלֹהֶיךָ לַאֲמָתֶךָ
כִּי־שְׁלֹמֹה בְּנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי: יח וְעַתָּה הִנֵּה אֲדֹנִיָּה מָלָךְ וְעַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לֹא יָדַעְתָּ מִזֶּה, לֹא

אֶחְשׁוֹר אוֹתְךָ שֶׁעָבַרְתָּ עַל הַשְּׁבוּעָה
וְהַדָּבָר נַעֲשָׂה בִּידִיעָתְךָ: יט וַיִּזְבַּח
שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא
לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן
וּלְיוֹאָב שַׂר הַצָּבָא וְלִשְׁלֹמֹה
עַבְדְּךָ לֹא קָרָא זֶה מֵעִיד שֶׁיּוֹדֵעַ כִּי
הִכְסִיחָתָּ הַמַּלְכוּת לִשְׁלֹמֹה, וְלָכֵן לֹא
קְרָאוֹ: כ וְאַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עֵינֵי
כָל־יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ הַכֹּל תּוֹלִים
עֵינֵיהֶם בְּךָ לְהַגִּיד לָהֶם מִי יֵשֵׁב
עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו
וּיְקַבְּלוּ מַאֲמָרְךָ: כא וְהָיָה כִּשְׁכַּב
אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו וְהָיִיתִי
אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים חֲסֵרִים
וּמְנוּעִין מִן הַגְּדֻלָּה כְּמוֹ (שופטים כ טז):
קוֹלֵע אֶל הַשַּׂעֲרָה וְלֹא יַחֲטֹא:
כב וְהִנֵּה עוֹדֶנָּה עֲדַיִן מְדַבֶּרֶת
עִם־הַמֶּלֶךְ וְנָתָן הַנָּבִיא בָּא אֶל
חֲצַר בֵּית הַמֶּלֶךְ: כג וַיַּגִּידוּ לַמֶּלֶךְ
לֵאמֹר הִנֵּה נָתָן הַנָּבִיא וַיָּבֹא
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ מִן הַחֲצַר בָּא לִפְנֵיו אֶל
הַבַּיִת וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ עַל־אַפָּיו
אָרְצָה: כד וַיֹּאמֶר נָתָן אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ אַתָּה אָמַרְתָּ אֲדֹנִיָּהוּ
יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־
כִּסְאִי: כה כִּי | יָרַד הַיּוֹם אֶל עֵין
רוֹגֵל וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב
וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְשָׂרֵי
הַצָּבָא וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וְאִי אֶפְשָׁר
שֶׁכָּל זֶה יַעֲשׂוּ בְּלֹא דַּעַת הַמֶּלֶךְ וְהִנָּם
אֹכְלִים וְשֹׁתִים לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ
יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ: כו וְהָרְאִיָה
שֶׁהִמְשִׁתָּה נַעֲשָׂה לְשִׁמְחַת הַמַּלְכוּת,
שֶׁהֲרֵי וְלִי אֲנִי־עַבְדֶּךָ וּלְצָדוֹק
הַכֹּהֵן וְלִבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע
וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא:
כז אִם מֵאֵת בְּמִצְוַת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה הַמַּלְכֻת אֲדוֹנִיָּה,
תְּמֵהַּ אֲנִי, לָמָּה וְלֹא הוֹדַעְתָּ אֶת־
עַבְדְּךָ מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־

לַאֲמָתְךָ לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְּנֵךְ יִמְלֹךְ
אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי וּמַדּוּעַ מָלַךְ
אֲדֹנִיָּהוּ: יד הִנֵּה עוֹדֶךָּ מְדַבֶּרֶת שָׁם
עִם־הַמֶּלֶךְ וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרַיִךְ וּמִלֵּאתִי
אֶת־דְּבָרָיִךְ: טו וַתָּבֹא בַת־שֶׁבַע אֶל־
הַמֶּלֶךְ הַחֲדָרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וַאֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית מְשָׁרֶת
אֶת־הַמֶּלֶךְ: טז וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
מַה־לָּךְ: יז וַתֹּאמֶר לוֹ אֲדֹנִי אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בַּיהוָה אֱלֹהֶיךָ
לַאֲמָתֶךָ כִּי־שְׁלֹמֹה בְּנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי:
יח וְעַתָּה הִנֵּה אֲדֹנִיָּה מָלָךְ וְעַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לֹא יָדַעְתָּ:
יט וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ
וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיוֹאָב שַׂר הַצָּבָא וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא:
כ וְאַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ לְהַגִּיד לָהֶם מִי
יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו: כא וְהָיָה כִּשְׁכַּב אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ
עִם־אֲבֹתָיו וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים: כב וְהִנֵּה עוֹדֶנָּה
מְדַבֶּרֶת עִם־הַמֶּלֶךְ וְנָתָן הַנָּבִיא בָּא: כג וַיַּגִּידוּ לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר
הִנֵּה נָתָן הַנָּבִיא וַיָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ עַל־אַפָּיו
אָרְצָה: כד וַיֹּאמֶר נָתָן אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אַתָּה אָמַרְתָּ אֲדֹנִיָּהוּ יִמְלֹךְ
אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי: כה כִּי | יָרַד הַיּוֹם וַיִּזְבַּח שׁוֹר
וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְשָׂרֵי הַצָּבָא
וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וְהִנָּם אֹכְלִים וְשֹׁתִים לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ
אֲדֹנִיָּהוּ: כו וְלִי אֲנִי־עַבְדֶּךָ וּלְצָדוֹק הַכֹּהֵן וְלִבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע
וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא: כז אִם מֵאֵת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא הוֹדַעְתָּ אֶת־עַבְדְּךָ מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ

שי למורא

יְעָרְעֵרוּ עַל מַלְכוּתוֹ. אוֹ פֵּרוּשׁוֹ, שֶׁיִּמָּלְטוּ מִבִּזָּיוֹן אִם יִהְיוּ עֲבָדִים לַאֲדֹנִיָּהוּ. טו) זָקֵן מְאֹד, חָלוּשׁ מְאֹד. כא) חַטָּאִים, חֲסֵרִים וּמְנוּעִים מִן הַגְּדֻלָּה. כד) אַתָּה אָמַרְתָּ, בִּתְמִיהָה.

עטרת מרים

הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו: כח וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמֶר קְרָאוּ־לִי לְבַת־שֶׁבַע כִּי נִתְרַחֲקָה מֵאֶצְלוֹ בְּבוֹא נָתָן וַתָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: כט וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה: ל כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ אִם בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי תַּחְתָּי כִּי כֵּן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה לְהַמְלִיכוֹ מִיָּד בְּחַיָּי: לא וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע אַפַּיִם אָרֶץ וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם חַיֵּי נֶפֶשׁ לְעוֹלָם הַבָּא:

עטרת מרים

לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי תַּחְתָּי כִּי כֵּן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה לְהַמְלִיכוֹ מִיָּד בְּחַיָּי: לא וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע אַפַּיִם אָרֶץ וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם חַיֵּי נֶפֶשׁ לְעוֹלָם הַבָּא:

אַחֲרָיו: כח וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמֶר קְרָאוּ־לִי לְבַת־שֶׁבַע וַתָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: כט וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה: ל כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי תַּחְתָּי כִּי כֵּן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה: לא וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע אַפַּיִם אָרֶץ וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד: לֵיל ו׳, שָׁעָה 12 בַּלַּיְלָה, 55 דַּקּוֹת וְ־13 חֲלָקִים.

רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו, בְּיוֹם הַשִּׁישִׁי, הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

כה יט וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם
הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק: כ וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה
בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן
אֲרָם אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה: כא וַיֶּעְתַּר
יִצְחָק לַיהוָה לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר
לוֹ יְהוָה וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: כב וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים
בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ
לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה: (לוי) כג וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי
כתיב גיים קרי גוֹיִם בִּבְטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ
יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר:
כד וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה תוֹמִם בִּבְטְנָהּ:
כה וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר
וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו: כו וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו וְיָדוֹ
אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וְיִצְחָק
בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם: (ישראל) כז וַיִּגְדְּלוּ
הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה
וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים: כח וַיֶּאֱהַב יִצְחָק
אֶת־עֵשָׂו כִּי־צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת־יַעֲקֹב:
כט וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא
עָיֵף: ל וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן־
הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָא־
שְׁמוֹ אֱדוֹם: לא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כַיּוֹם אֶת־
בְּכֹרָתְךָ לִי: לב וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ
לָמוּת וְלָמָּה־זֶּה לִי בְּכֹרָה: לג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ
לְיַעֲקֹב: לד וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים
וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־
הַבְּכֹרָה: **פ כו** א וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב
הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק
אֶל־אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה: ב וַיֵּרָא אֵלָיו
יְהוָה וַיֹּאמֶר אַל־תֵּרֵד מִצְרַיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר
אֹמַר אֵלֶיךָ: ג גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ
וַאֲבָרֲכֶךָּ כִּי־לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצֹת
הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
לְאַבְרָהָם אָבִיךָ: ד וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי
הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֵת כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל
וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: ה עֵקֶב אֲשֶׁר־
שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי
חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי:

אגרות קודש

ב״ה, כ׳ מ״ח, ה׳תשי״ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

קבלתי הפ״נ שלו, ע״ד הרה״ח הוו״ח אי״א נו״מ עוסק בצ״צ באמונה וכו׳ מוה״ר שמואל דוד שי׳ רייטשיק.

ואציע לו, אשר יחזיק בהשלשה שיעורים השוים לכל נפש, והם, אמירת יום תהלים (כפי שנחלק לימי החדש) אחר תפלת שחרית בכל יום, ולימוד פרשת חומש עם פרש״י (מפרשת השבוע) בכל יום, ביום א׳ מהתחלת הסדרה עד שני וביום ב׳ משני עד שלישי וכו׳, ולימוד שיעור תניא בכל יום, כפי שנחלק התניא לימי השנה, ויתאמץ בלימוד פנימיות התורה המביאה לאהוי״ר שזהו בן ובת ברוחניות, וזהו סגולה לבנים וכמ״ש אדמו״ר הזקן (במכתב הנדפס ב״מאה שערים״).

וזוגתו תחי׳ תפריש צדקה לצדקת רבי מאיר בעל הנס (רמבעה״ן) קודם הדלקת נרות בכל עש״ק וערב יום טוב.

בברכה.

לוח זמנים לשבוע פרשת חיי־שרה - בערים שונות בעולם

ער

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	06:50	06:55	09:02	09:03	09:35	09:38	10:33	10:34	12:55	12:54	17:59	17:54	18:26	18:20	17:35	18:31
חיפה (ק)	06:51	06:56	09:01	09:03	09:36	09:38	10:33	10:34	12:54	12:54	18:00	17:54	18:24	18:18	17:22	18:28
ירושלים (ק)	06:49	06:54	09:00	09:02	09:34	09:36	10:32	10:33	12:53	12:53	18:02	17:56	18:24	18:18	17:17	18:28
תל אביב (ק)	06:51	06:56	09:02	09:04	09:36	09:38	10:34	10:35	12:55	12:55	17:59	17:53	18:25	18:20	17:32	18:30
אוסטריה, וינה (ק)	07:28	07:37	09:17	09:21	10:01	10:05	10:55	10:58	13:09	13:08	17:49	17:39	18:23	18:13	17:22	18:27
אוסטרליה, מלבורן (ק)	06:23	06:16	09:02	08:57	09:42	09:38	10:51	10:48	13:38	13:38	19:47	19:54	20:16	20:22	19:33	20:34
אוקראינה, אודסה (ק)	07:27	07:36	09:19	09:23	10:02	10:06	10:56	10:59	13:11	13:11	17:55	17:45	18:28	18:18	17:29	18:31
אוקראינה, דונייצק (ק)	07:02	07:11	08:51	08:55	09:35	09:39	10:29	10:32	12:43	12:42	17:24	17:14	17:58	17:48	16:57	18:01
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	07:13	07:23	09:02	09:06	09:47	09:51	10:40	10:43	12:54	12:53	17:34	17:24	18:08	17:58	17:07	18:12
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	07:42	07:52	09:28	09:32	10:14	10:19	11:07	11:10	13:20	13:19	17:56	17:45	18:31	18:21	17:29	18:35
אוקראינה, קייב (ק)	07:35	07:45	09:20	09:25	10:07	10:11	11:00	11:03	13:12	13:12	17:48	17:37	18:24	18:13	17:21	18:27
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	06:25	06:28	08:42	08:43	09:14	09:15	10:13	10:13	12:37	12:36	17:48	17:44	18:13	18:09	17:25	18:19
איטליה, מילאנו (ק)	07:52	08:00	09:46	09:49	10:27	10:31	11:22	11:24	13:37	13:37	18:25	18:16	18:55	18:46	17:57	18:59
אקוואדור, קיטו (ח)	05:55	05:54	08:25	08:25	08:54	08:54	09:57	09:56	12:28	12:28	18:02	18:01	18:24	18:24	17:43	18:33
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	06:00	05:54	08:40	08:35	09:17	09:14	10:26	10:23	13:11	13:11	19:17	19:22	19:44	19:50	19:02	20:01
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:42	06:34	09:22	09:16	10:04	10:00	11:14	11:11	14:03	14:03	20:17	20:24	20:48	20:56	20:05	21:09
ארה"ב, בולטימור (ק)	07:26	07:32	09:28	09:31	10:06	10:09	11:02	11:04	13:21	13:20	18:15	18:07	18:44	18:37	17:50	18:48
ארה"ב, ברוקלין (ק)	07:17	07:24	09:18	09:21	09:56	10:00	10:52	10:54	13:10	13:09	18:02	17:54	18:32	18:24	17:37	18:36
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	07:18	07:25	09:18	09:21	09:57	10:00	10:53	10:55	13:10	13:10	18:03	17:55	18:32	18:25	17:38	18:36
ארה"ב, דטרויט (ק)	07:56	08:03	09:55	09:58	10:34	10:37	11:29	11:31	13:46	13:46	18:36	18:28	19:07	18:59	18:11	19:11
ארה"ב, האוסטון (ק)	07:29	07:34	09:42	09:44	10:15	10:17	11:13	11:14	13:36	13:35	18:42	18:37	19:07	19:02	18:19	19:12
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	07:05	07:10	09:13	09:15	09:48	09:51	10:45	10:47	13:06	13:06	18:07	18:01	18:34	18:28	17:44	18:39
ארה"ב, מיאמי (ק)	07:25	07:28	09:41	09:42	10:13	10:14	11:11	11:12	13:35	13:34	18:45	18:41	19:10	19:06	18:23	19:15
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	07:14	07:21	09:14	09:17	09:53	09:56	10:48	10:50	13:06	13:05	17:57	17:49	18:27	18:19	17:32	18:31
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	07:41	07:48	09:42	09:45	10:20	10:24	11:16	11:18	13:34	13:34	18:27	18:19	18:56	18:49	18:02	19:00
ארה"ב, שיקגו (ק)	07:14	07:21	09:13	09:16	09:52	09:55	10:47	10:50	13:05	13:04	17:55	17:47	18:25	18:18	17:30	18:29
בוליביה, לה-פס (ח)	05:59	05:56	08:35	08:33	09:06	09:04	10:11	10:09	12:48	12:48	18:35	18:37	18:58	19:01	18:18	19:10
בלגיה, אנטוורפן (ק)	08:21	08:32	10:05	10:09	10:52	10:57	11:45	11:48	13:56	13:56	18:31	18:19	19:07	18:56	18:03	19:10
בלגיה, בריסל (ק)	08:21	08:31	10:05	10:09	10:52	10:56	11:45	11:48	13:57	13:56	18:32	18:20	19:08	18:57	18:04	19:11
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:26	05:22	08:04	08:01	08:36	08:34	09:43	09:41	12:23	12:23	18:20	18:24	18:41	18:44	18:01	18:54
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:15	05:11	07:52	07:50	08:25	08:23	09:31	09:29	12:11	12:11	18:03	18:06	18:28	18:31	17:48	18:41
בריטניה, לונדון (ק)	07:40	07:51	09:23	09:27	10:10	10:15	11:03	11:06	13:15	13:14	17:50	17:38	18:25	18:14	17:24	18:28
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	07:53	08:04	09:31	09:36	10:21	10:26	11:13	11:16	13:23	13:23	17:52	17:40	18:31	18:19	17:27	18:34
גרמניה, ברלין (ק)	07:48	07:59	09:29	09:33	10:17	10:23	11:10	11:13	13:21	13:20	17:54	17:42	18:30	18:18	17:24	18:33
גרמניה, פרנקפורט (ק)	08:02	08:12	09:48	09:52	10:34	10:38	11:27	11:30	13:40	13:39	18:16	18:05	18:52	18:41	17:49	18:55
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:24	05:19	08:02	07:59	08:36	08:33	09:42	09:40	12:24	12:24	18:26	18:30	18:45	18:49	18:04	18:59
הודו, מומבאי (ח)	06:36	06:38	08:57	08:57	09:27	09:28	10:27	10:27	12:53	12:52	18:09	18:06	18:33	18:30	17:49	18:39
הודו, פונה (ח)	06:31	06:34	08:52	08:53	09:23	09:24	10:23	10:23	12:49	12:48	18:06	18:03	18:30	18:27	17:45	18:36
הונגריה, בודפשט (ק)	07:16	07:25	09:06	09:10	09:50	09:54	10:44	10:46	12:58	12:57	17:39	17:29	18:13	18:03	17:13	18:17
טורקיה, איסטנבול (ח)	06:22	06:29	08:22	08:25	09:01	09:04	09:57	09:59	12:15	12:14	17:07	16:59	17:36	17:29	16:42	17:41
יוון, אתונה (ק)	07:43	07:49	09:47	09:49	10:24	10:27	11:20	11:22	13:39	13:39	18:35	18:28	19:04	18:57	18:11	19:08

לוח זמנים לשבוע פרשת חיי־שרה - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	07:36	07:44	09:27	09:31	10:10	10:14	11:04	11:07	13:19	13:18	18:01	17:51	18:35	18:25	17:35	18:38
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:33	06:36	08:54	08:55	09:25	09:26	10:24	10:25	12:50	12:49	18:06	18:03	18:30	18:27	17:45	18:36
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	05:20	05:11	07:58	07:52	08:45	08:40	09:56	09:53	12:48	12:48	19:08	19:16	19:42	19:51	18:57	20:05
נפאל, קטמנדו (ח)	06:09	06:13	08:24	08:25	08:56	08:58	09:55	09:56	12:18	12:17	17:26	17:21	17:52	17:47	17:04	17:57
סין, בייג'ין (ח)	06:34	06:41	08:36	08:39	09:14	09:17	10:10	10:12	12:28	12:28	17:22	17:15	17:52	17:44	16:56	17:56
סינגפור, סינגפור (ח)	06:46	06:46	09:17	09:16	09:46	09:45	10:48	10:48	13:19	13:18	18:51	18:50	19:14	19:13	18:32	19:22
פולין, ורשא (ק)	07:17	07:28	08:58	09:03	09:46	09:52	10:39	10:42	12:50	12:50	17:22	17:10	18:00	17:48	16:54	18:03
פרו, לימה (ח)	05:39	05:36	08:13	08:12	08:44	08:42	09:48	09:47	12:24	12:23	18:06	18:08	18:29	18:31	17:49	18:40
צרפת, ליאון (ק)	08:10	08:18	10:03	10:07	10:45	10:49	11:40	11:42	13:55	13:54	18:39	18:30	19:12	19:03	18:13	19:16
צרפת, פריז (ק)	08:25	08:35	10:13	10:17	10:58	11:02	11:51	11:54	14:05	14:04	18:45	18:35	19:18	19:08	18:17	19:22
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:41	05:41	08:10	08:09	08:39	08:39	09:41	09:40	12:11	12:10	17:40	17:39	18:02	18:01	17:21	18:10
קנדה, טורונטו (ק)	07:43	07:51	09:40	09:43	10:20	10:24	11:15	11:18	13:32	13:31	18:22	18:13	18:51	18:42	17:54	18:55
קנדה, מונטריאול (ק)	07:23	07:31	09:17	09:20	09:59	10:02	10:53	10:55	13:08	13:08	17:54	17:45	18:25	18:16	17:27	18:29
קפריסין, לרנקה (ק)	06:59	07:04	09:07	09:09	09:42	09:45	10:39	10:41	13:00	12:59	18:00	17:53	18:27	18:21	17:36	18:32
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	07:43	07:55	09:18	09:23	10:10	10:15	11:01	11:05	13:10	13:10	17:36	17:23	18:16	18:04	17:08	18:19
רוסיה, מוסקבה (ח)	07:19	07:32	08:51	08:57	09:44	09:50	10:35	10:39	12:44	12:43	17:11	16:57	17:48	17:36	16:38	17:51
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	06:52	07:01	08:44	08:47	09:27	09:31	10:21	10:23	12:35	12:35	17:17	17:08	17:51	17:41	16:51	17:54
שוויץ, ציריך (ק)	07:58	08:06	09:48	09:52	10:32	10:36	11:26	11:28	13:40	13:39	18:26	18:16	18:55	18:46	17:55	18:59
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:11	06:12	08:35	08:35	09:04	09:05	10:05	10:05	12:32	12:32	17:54	17:51	18:17	18:15	17:34	18:24

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # **00808**
24/10/2021

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים